VDK IZPĒTE

LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija

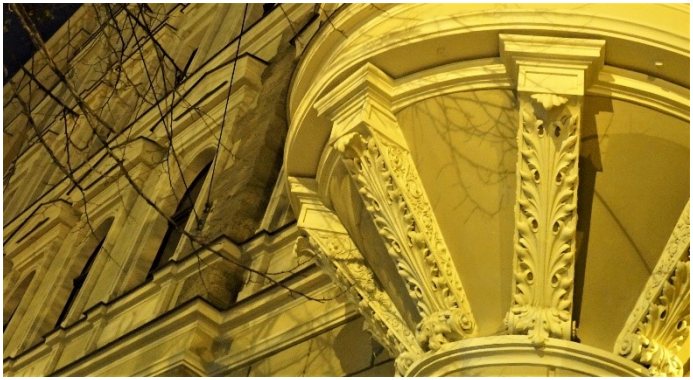

Starptautiskās zinātniskās konferences
LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras,
2016. gada 11., 12. un 13. augustā Rīgā ziņojumi. Otrā daļa.

LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras. Ziņojumi starptautiskajā zinātniskajā konferencē 2016. gada 11., 12. un 13. augustā Rīgā. Otrā daļa. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas, K. Kangera un D. Šēnberga zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 4. sēj. Rīga, LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2017, 1052 lpp.

Izdots atbilstoši LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas Zinātniskās padomes 2017. gada 8. decembra lēmumam (2017. gada 23. novembra reglamenta 32. punkts).

Konferences zinātniskā redakcijas kolēģija
Dr. hist., Dr. h. c. (LZA) Kārlis Kangeris, redakcijas kolēģijas priekšsēdētājs, Dr. hist. Arūns Bubnis (*Arunas Bubnys*), Lietuvas Republika, Dr. iur. Kristīne Jarinovska, Dr. hist. Mēliss Maripū (*Meelis Maripuu*), Igaunijas Republika.

Recenzenti
Dr. habil. med. Māris Baltiņš, Dr. sc. pol. Ivars Ījabs.

Autori
M. iur., M. psych. Aldis Daugavvanags, Dr. iur. Kristīne Jarinovska, Dr. h. c. (LZA) Kārlis Kangeris, Dr. hist. Ineta Lipša, M. iur. Linards Muciņš, M. sc. comp. Ilmārs Poikāns, M. hist. Mārcis Raudis, M. hist. Marta Starostina, Dr. hist. Jānis Taurēns, Dr. hist. Gints Zelmenis.

Zinātniskie redaktori
Dr. iur. Kristīne Jarinovska 1., 3., 4., 6., 7., 8. nodaļas;
Dr. hist., Dr. h. c. (LZA) Kārlis Kangeris, 2., 5., 10. – 27. nodaļas;
M. sc. pol. Didzis Šēnbergs 9. nodaļa.

Literārie redaktori
Dr. philol. Ieva Kalniņa, M. sc., M. A. Eoin Micheál McNamara.

Konferences rīcības komiteja
Dr. philol. Eva Eglāja-Kristsone, administratīvā sekretāre (literatūrzinātne), priekšsēdētāja, B. hist. Madara Brūnava, sekretāre, Dr. sc. comm. Mārtiņš Kaprāns, komisijas loceklis, (komunikācijas zinātne), Dr. phil. Solveiga Krūmiņa-Koņkova, komisijas locekle, vadošā viespētniece (filozofija), M. sc. comp. Ilmārs Poikāns (informācijas tehnoloģiju zinātne), M. sc. pol. Didzis Šēnbergs (politikas zinātne), komisijas loceklis, Dr. hist. Gints Zelmenis, vadošais viespētnieks (vēsture).

Vāki: Kalpaka bulvāris 6 , Rīgā, Kristīnes Jarinovskas foto. Foto: Kristīne Jarinovska, Kristīne Lindberga, Didzis Šēnbergs, Ekonomikas ministrija (A. Ašeradens), autori. Datorsalikums: Edgars Šēnbergs, Kristīne Lindberga. Elektronisko izdevumu sagatavoja Marta Starostina.

Elektroniskais izdevums. ISBN 978-9934-8587-7-2

Pamatojoties uz Satversmes ievadā iekļauto totalitāro režīmu nosodījumu, ar likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 18. panta pirmo *secunda* daļu un Ministru kabineta 2014. gada 20. augusta rīkojumu Nr. 433 izveidotā Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, eksperti un stipendiāti starptautiskajā zinātniskajā konferencē *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras* 2016. gada 11. augustā.

LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO:

VDK un tās piesegstruktūras

Saturs

Saturs 9

Detalizēts satura rādītājs 12

Priekšvārds 24

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja apskats par darbu no 2016. gada 30. novembra līdz 2017. gada 30. novembrim 28

Ievads 57

1. LPSR Valsts drošības komitejas ārštata darbinieku, aģentu un informatoru identitātes un tiesas procesi par sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu: apspriešana presē un publiskajā telpā 65

2. Latvijas Republikas informācijas atklātības kodols un VDK dokumenti 132

3. Nošaušana sevišķā kārtībā – PSRS noziegums pret *ius cogens* normām. Liepājas *Zilā brīnuma* piemērs 180

4. Bijušo Latvijas Republikas politieslodzīto burtnīcas, dienasgrāmatas un vēstules kā sava laikmeta liecinieces un kā dokumentu kopums LPSR VDK izpētē: Alfona Novika piemērs 209

5. 20. gadsimta astoņdesmito gadu "nepolitiskie" noziegumi okupētajā Latvijā un VDK 228

6. VDK loma kontrabandas lietu izmeklēšanā (1945–1985): atsevišķu piemēru analīze 285

7. LPSR Valsts drošības komitejas rīcību atspoguļojošā dokumentārā mantojuma digitalizācija 311

8. VDK ietekme un LPSR ārzemju tūrisma iestāžu vadošais personāls: Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļa un tās operatīvā vadība (1957–1992) 349

9. *Intūrista* Rīgas nodaļa kā VDK piesegstruktūra: personālijas un sadarbība ar citām VDK piesegstruktūrām 409

10. LPSR iekšlietu un valsts drošības vadības apskatu salīdzinājums ar Lietuvas PSR un Igaunijas PSR attiecīgo vadību 631

11. Ieskats Jura Augusta Eglīša Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 676

12. Ieskats Alberta Sieka Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 700

13. Ieskats Nikolaja Kovaļčuka Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 735

14. Ieskats Ivana Zujāna Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 743

15. Ieskats Vladimira Sējas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 765

16. Ieskats Jāņa Broliša Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 792

17. Ieskats Mihaila Drozda Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 827

18. Ieskats Bruno Šteinbrika Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 849

19. Ieskats Alfona Novika Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 867

20. Ieskats Jāņa Vēvera Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 909

21. Ieskats Longina Avdjukeviča Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 935

22. Ieskats Borisa Pugo Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras lietā 957

23. Ieskats Edmunda Johansona Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras lietā 972

24. Ieskats Jāņa Trubiņa Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 986

25. Vladimirs Jegorovs un Staņislavs Zukulis 1003

26. Igaunijas PSR, Lietuvas PSR un Latvijas PSR valsts drošības dienestu un iekšlietu vadītāju attēli PSRS republiku CK nomenklatūrā.....1012

27. PSRS VDK nolikums “Par aģentūras aparātu un uzticības personām PSRS Valsts drošības komitejā”.....1024

Detalizēts satura rādītājs

Saturs 9

Detalizēts satura rādītājs 12

Priekšvārds 24

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja apskats par darbu no 2016. gada 30. novembra līdz 2017. gada 30. novembrim 28

I. Komisija darbības vispārīgs raksturojums 28

II. Komisijas zinātniskā darba rezultātu popularizēšana 34

III. Komisijas sarīkojumi 34

Publiskas lekcijas un diskusijas 34

Konference 36

Ārvalstu pieredzes apmaiņa 36

IV. Komisijas publikācijas 38

V. Zinātniskā darba organizēšanas aspekti 41

VI. Komisijas viedoklis par informācijas atklātību 48

Ievads 57

LPSR Valsts drošības komitejas ārštata darbinieku, aģentu un informatoru identitātes un tiesas procesi par sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu: apspriešana presē un publiskajā telpā 65

Saeimas piecīši vai *četrīšu* lieta 70

6. Saeimas vēlēšanas 79
7. Saeimas vēlēšanas 90
8. Saeimas vēlēšanas 101
9. Saeimas vēlēšanas 116
10. Saeimas vēlēšanas 120
11. Saeimas vēlēšanas 122
Secinājumi un ieteikumi 124
Identities of the LSSR KGB agents and informers and the court procedures for establishing the fact of collaboration with the KGB: discussions in the press and among the public 129
Latvijas Republikas informācijas atklātības kodols un VDK dokumenti 132
Valsts pienākumi VDK dokumentu nodrošināšanā – tiesiskie priekšnosacījumi 136
Tiesiskā ietvara forma, regulējuma saturs un leģistiskā kvalitāte139
Ierobežojumi VDK dokumentu kontekstā....161
Informācijas atklātības efektīva aizsardzības sistēma 167
Nosacījumi valsts dalībai brīvā informācijas apritē 169
Valsts pienākumi VDK dokumentu nodrošināšanā – vides priekšnosacījumi 171
Valsts virzība uz zinātnes un inovāciju attīstību 171
Publiski pieejamās informācijas kvalitāte 174
Noslēgums 177
A legal point of view: the core of freedom of information in the Republic of Latvia and the KGB documents....178
Nošaušana sevišķā kārtībā – PSRS noziegums pret *ius cogens* normām. Liepājas *Zilā brīnuma* piemērs 180

Zilā brīnuma lietas raksturojums 180

Atbildīgie par *Zilā brīnuma* notikumiem 191

PSRS vadības priekšrakstu loma *Zilā brīnuma* lietā 198

PSRS priekšrakstu īstenošana Latvijas teritorijā 203

Nākotnes rīcība *Zilā brīnuma* un līdzīgu lietu atklāšanā 204

Extrajudicial killing – crime against *ius cogens* norms committed by the USSR. The example of 'the Blue wander' in LiepājaThe task of this article is to discover the history of the 206

Bijušo Latvijas Republikas politieslodzīto burtnīcas, dienasgrāmatas un vēstules kā sava laikmeta liecinieces un kā dokumentu kopums LPSR VDK izpētē: Alfona Novika piemērs 209

PA-200. fonda piezīmju burtnīcas, dienasgrāmatas un vēstules kā avoti un laikmeta liecinieki 213

Alfona Novika piezīmju burtnīcas LVA PA-200. fondā un personas lieta LVVA 3273. fondā kā avoti un laikmeta liecības 218

Dokumentu grupas Alfona Novika piezīmju kladēs 219

1. Marksisma-ļeņinisma klasiķu darbu konspekti, kameru studiju grupu pieraksti, referāti, savstarpējā nelegālā sarakste, pārdomas un politiskās piezīmes 219

2. Privātā sarakste, vēstules 220

1. pielikums 224

2. pielikums 225

Notebooks, diaries and letters of former political prisoners of the Republic of Latvia – witnesses of their time and a set of documents for the study of the LSSR KGB: an example of Alfons Noviks 226

20. gadsimta astoņdesmito gadu "nepolitiskie" noziegumi okupētajā Latvijā un VDK 228

VDK izmeklēto "nepolitisko noziegumu" veidi 235

VDK izmeklēto "politisko" un "nepolitisko noziegumu" skaits un to savstarpējā korelācija 236

LPSR VDK izmeklētās "ekonomiskās krimināllietas" 242

Bēgšana uz ārzemēm un tās iemesli 249

LPSR VDK izmeklētie amatpersonu nodarījumi 254

"Nepolitisko noziedznieku" sociālais portrets 257

Kopsakarības un atšķirības "politiskajās" un "nepolitiskajās" represijās 264

Secinājumi 270

1. pielikums 272

2. pielikums 275

3. pielikums 276

4. pielikums 277

5. pielikums 278

6. pielikums 279

"Non-political" crimes in occupied Latvia and the KGB during the 1980s 281

VDK loma kontrabandas lietu izmeklēšanā (1945–1985): atsevišķu piemēru analīze 285

1. Krimināllieta Nr. 29353 287

VDK fiksētie faktiskie apstākļi 287

Krimināllietas Nr. 29353 izmeklēšanā iesaistītie VDK darbinieki. 289

2. Krimināllieta Nr. 45123 290

VDK fiksētie faktiskie apstākļi 290

Krimināllietas Nr. 45123 izmeklēšanā iesaistītie VDK darbinieki. 295

3. Krimināllieta Nr. 45298 297

VDK fiksētie faktiskie apstākļi 297
Kriminālllietu Nr. 45298 izmeklēšanā iesaistītie VDK darbinieki ..305
Nobeigums 308
The role of the KGB in the investigation of contraband cases (1945-1985): analysis of examples 310
LPSR Valsts drošības komitejas rīcību atspoguļojošā dokumentārā mantojuma digitalizācija 311
Kāpēc jādigitalizē? 311
Kas jādigitalizē? 312
Kā jādigitalizē? 313
Esošo datu izmantošana 314
Digitalizācijas posmi 315
Pašreizējie darbi 316
Digitalizācijas šķēršļi un sarežģījumi 317
Finansējums 317
Juridiskie jautājumi 317
Uzglabāšanas vietas palielināšana 317
Tehniskie sarežģījumi 318
Cauršūts saturs 318
Puscaurspīdīgs papīrs 318
Lapu “vēdekļi“ 319
Pielīmētas lapas un lapiņas 319
Aizlocītas malas un salocītas lapas 319
Anketas 319
Mašīnraksts caur koppapīru 320

Dziestošā tinte 320
Personas dokumenti 321
Aploksnes 321
Lietiskie pierādījumi 321
Kinolentes, fotofilmas un foto 321
Lielformāta izdevumi 322
Vienotā informācijas sistēma 322
Secinājumi 323
Finansējums digitalizācijai 323
Digitalizācijas posmi 324
Prioritāte ir kartotēku digitalizācija 324
Vienotā informācijas sistēma 324
1. pielikums 326
2. pielikums 328
3. pielikums 329
4. pielikums 330
5. pielikums 331
6. pielikums 332
7. pielikums 333
8. pielikums 334
9. pielikums 335
10. pielikums 336
11. pielikums 337
12. pielikums 338
13. pielikums 339

14. pielikums....340
15. pielikums....341
16. pielikums....342
17. pielikums....343
18. pielikums....344
19. pielikums....345
20. pielikums....346
Digitization of the documentary heritage reflecting the actions of the LSSR KGB....347
VDK ietekme un LPSR ārzemju tūrisma iestāžu vadošais personāls: Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļa un tās operatīvā vadība (1957–1992)....349
Avoti un literatūra....350
Ārzemju tūrisms PSRS un LPSR: priekšvēsture....355
LPSR Ārzemju tūrisma pārvalde – operatīvās vadības nodrošinātāja (1966–1988)....365
VDK ietekme: LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīgi (1972–1988) (sk. 2. pielikumu)....371
VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas vadība (1957–1992)....380
Saikne ar VDK viesnīcas *Latvija* vadībā (1979–1991)....391
Zemākā ranga administratīvie un tehniskie darbinieki....394
Secinājumi....400
1. pielikums....402
LPSR Ministru Padomes Ārzemju tūrisma pārvaldes (no 1984. gada –Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes) vadība (1966–1988)....402
2. pielikums....402

LPSR Ministru Padomes Ārzemju tūrisma pārvaldes (no 1984. gada – Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes) priekšnieka palīgi (LPSR VDK virsnieki) 402

3. pielikums 403

VAS Intūrists Rīgas nodaļas (1957–1980) pārvaldnieki 403

4. pielikums 403

PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes (no 1983. gada – Valsts ārzemju tūrisma komitejas) Rīgas apvienības (1980–1992) vadība 403

5. pielikums 405

Viesnīcas "Latvija" direkcija 405

The influence of the KGB and the top management of foreign tourism institutions of the LSSR: the Riga division of the All-Union joint-stock company *Intourist* and its operative management (1957-1992) 406

Intūrista Rīgas nodaļa kā VDK piesegstruktūra: personālijas un sadarbība ar citām VDK piesegstruktūrām 409

Avotu un literatūras apskats 412

Latvijas Nacionālā arhīva dokumenti 413

Publicētie avoti 418

Zinātniskā literatūra 419

I. Vissavienības akciju sabiedrība *Intūrists* 421

1. Izveides konteksts un priekšnosacījumi 421

2. Izveide un darbības pamatu veidošana 431

3. Intūrists Rīgas nodaļa 455

II. *Intūrists* – valsts drošības piesegstruktūru tīkls 467

1. Valsts drošības piesegstruktūras jēdziens un tā attiecināmība uz «Intūristu», konkrēti «Intūrista» Rīgas nodaļu 467

2. LPSR starptautiskie jūrnieku klubi 490

3. LPSR paraugsaimniecības 508

4. LPSR sabiedriskās ēdināšanas paraugiestādes 515

III. *Intūrista* Rīgas nodaļa – operatīvais piesegs 518

1. Intūrista Rīgas nodaļas personāls 518

2. Ziņošana par ārzemju tūristiem 601

Secinājumi 615

1. pielikums 618

2. pielikums 619

3. pielikums 620

4. pielikums 621

5. pielikums 622

6. pielikums 623

7. pielikums 624

8. pielikums 625

9. pielikums 626

10. pielikums 627

11. pielikums 628

The Riga division of the *Intourist* as a front organization: staff and cooperation with other front organizations of the KGB 629

LPSR iekšlietu un valsts drošības vadības apskatu salīdzinājums ar Lietuvas PSR un Igaunijas PSR attiecīgo vadību 631

Igaunijas PSR iekšlietu struktūras vadība 633

Igaunijas PSR VDK vadība 650

Lietuvas PSR iekšlietu vadība 652

Lietuvas PSR VDK vadība 667

The heads of Estonian SSR, Lithuanian SSS and Latvian SSR State security and interior affairs according to the leading personal files of the nomenclature of the Central Committees of the Communist Parties of Estonia, Lithuania and Latvia 674

Ieskats Jura Augusta Eglīša Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 676

Ieskats Alberta Sieka Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 700

Ieskats Nikolaja Kovaļčuka Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 735

Ieskats Ivana Zujāna Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 743

Ieskats Vladimira Sējas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 765

Ieskats Jāņa Broliša Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 792

LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta 792

Salīdzinošs ieskats *Intūrista* Rīgas nodaļas lietā 817

Ieskats Mihaila Drozda Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 827

LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta 827

LKP Jelgavas rajona komitejas nomenklatūras kadru personas lieta – salīdzinošie aspekti 842

Ieskats Bruno Šteinbrika Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 849

Ieskats Alfona Novika Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 867

Ieskats Jāņa Vēvera Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 909

Ieskats Longina Avdjukeviča Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 935

Ieskats Borisa Pugo Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras lietā.....957

Ieskats Edmunda Johansona Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras lietā.....972

Ieskats Jāņa Trubiņa Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā 986

Vladimirs Jegorovs un Staņislavs Zukulis 1003

Vladimirs Jegorovs 1003

Staņislavs Zukulis 1006

Igaunijas PSR, Lietuvas PSR un Latvijas PSR valsts drošības dienestu un iekšlietu vadītāju attēli PSRS republiku CK nomenklatūrā.....1012

PSRS VDK nolikums “Par aģentūras aparātu un uzticības personām PSRS Valsts drošības komitejā” 1024

Arvils Ašeradens,
Latvijas Republikas ministru prezidenta biedrs,
ekonomikas ministrs

Priekšvārds

Arvils Ašeradens,
Latvijas Republikas ministru prezidenta biedrs,
ekonomikas ministrs

"Pagātne ir kā fotogrāfiju kolekcija: dažas ir pazīstamas un pastāvīgi izstādītas, citas ir jāmeklē putekļainās atvilktnēs," savulaik sprieda Džons Klifords Mortimers.[1] Šādi var skatīt arī ar publisko atmiņu par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) okupācijas laiku. Ir lietas, ko piemin, kas izliktas apskatei un ir publiskās diskusijas neatņemama sastāvdaļa, un ir tādas, kas noklusušas. Publiskās atmiņas kontekstā bažas raisa vēlme pakļaut aizmirstībai noteiktas vēstures lappuses. Arī neziņa par to esību. Abos gadījumos sabiedrība ir pakļauta bailēm, jo vairīšanās no faktiem un īstenības ir tas, kas mums ir jāpārvar, lai veidotos par tādu labklājības valsti, kas apzinās demokrātijas vērtību.

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komitejas (VDK) zinātniskās izpētes komisijas rakstu 4. sējums atspoguļo otro daļu ziņojumiem un tematikai, kas bija atklāta starptautiskajā zinātniskajā konferencē ar tādu pašu nosaukumu 2016. gada augustā Rīgā. Tajā ietverti arī divi ziņojumi no LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas starptautiskās zinātniskās konferences *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas: dokumentu izpēte un tās metodoloģija,* kas notika 2015. gada decembrī Liepājā un kas aktualizēti un tematiski saistīti ar citiem 4. sējumā iekļautajiem pētījumiem. Atšķirībā no trešā sējuma šajā tematiskais fokuss ir vērsts uz VDK un tā piesegstruktūru personālu, šādā veidā uzsverot cilvēka lomu un drošības dienestu vēsturi kā personāliju vēsturi – personas atbildību kā obligātu publiskās atmiņas sastāvdaļu. PSRS okupācijā un konkrēti VDK pētniecībā indivīda lomas izzināšana ir atslēga izpratnei par to, kas atbalstījis un, iespējams, veicinājis varas sagrābšanu Baltijas valstīs, kas nostiprinājis PSRS okupācijas varu un kāpēc neatkarību izdevies atgūt konkrētajā brīdī.

[1] Sers Džons Klifords Mortimers (1923–2009) – angļu jurists un dramaturgs.

Komisija savā darbā atbalsta zinātniskās darbības brīvību, un tas nozīmē viedokļu dažādību. Izdevumā ietverti pētījumi, kas, pamatojoties dokumentārās liecībās, sniedz vietām atšķirīgu faktu novērtējumu un terminoloģiju sarunā par VDK piesegstruktūru jēdzienu, kam īpaši veltīts komisijas 3. sējums. Šajā izdevumā ir dota iespēja turpināt zinātnisku diskusiju, kas sakņota argumentu cīņā, lai, iespējams, pavērtu ceļu plašākām sabiedrības debatēm. Viedokļu atšķirība ir demokrātijas pazīme, tādēļ cerēsim, ka arvien rūpīgāka un argumentos balstīta zinātniska izpēte ļaus nonākt pie skaidrākiem priekšstatiem par PSRS okupāciju, PSKP, VDK un piesegstruktūru lomu, nodrošinot okupācijas varu. Komisijas darbs ir ierobežots laikā, pakļauts likumdevēja noteiktajam termiņam. Kas citkārt prasītu gadiem ilgu pētniecību, šobrīd norit iespējami visīsākajā laikā. Jāveic iepriekš nepētītu dokumentu analīze, atklātais jāskata kontekstā ar teorijām un jau iepriekšējā pētniecība konstatēto. Saglabājot intensitāti, turpinot pētniecību arī pēc komisijai noteiktā termiņā, ievērojot iedibināto praksi, iespējams nākotnē panākt labus rezultātus PSRS okupācijas totalitārā režīma izpētē publiskās atmiņas laukam.

Krājums papildina izpratni par PSRS okupācijas sekām – ne tikai par politiskajām represijām, kā rezultātā ierobežotas pilsoniskās un politiskās tiesības, vai vides un kultūras pieminekļu postījumiem, bet arī kropļotu tiesisko apziņu, ekonomisko kultūru un publisko atmiņu.

Dr. hist., Dr. h. c. (LZA) Kārlis Kangeris,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētājs

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja apskats par darbu no 2016. gada 30. novembra līdz 2017. gada 30. novembrim

Dr. hist., Dr. h. c. (LZA) Kārlis Kangeris
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētājs

I. Komisija darbības vispārīgs raksturojums

Komisija savu darbu varēja uzsākt pirms diviem gadiem – 2015. gada novembrī.

Kopš Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komitejas (VDK) zinātniskās izpētes komisijas konstituēšanās 2014. gada 15. jūlijā, apstiprināšanas Ministru kabineta 2014. gada 5. augusta sēdē un Ministru kabineta 2015. gada 20. augusta rīkojuma Nr. 433 parakstīšanas pagājuši vairāk nekā trīs gadi. Neskatoties uz komisijas izveidi un darba uzsākšanu, finansējums bija paredzēts tikai likumā *Par valsts budžetu 2015. gadam*[2], turklāt priekšlikumu finansējuma piešķiršanai Tieslietu ministrija iesniedza likumprojekta otrajam, pēdējam lasījumam kā kompromisu, lai panāktu komisijas pārveidi no zinātniskas institūcijas par iepirkumu komisiju, tādējādi liedzot zinātniekiem gan jaunrades brīvību, gan arī vārda brīvību. Komisijas mērķim valsts budžetā bija izveidota atsevišķa apakšprogramma 09.06.00 ar funkciju klasifikāciju 03.390 *Totalitārā režīma dokumentu zinātniskā izpēte un nodarītā kaitējuma aprēķināšana*. Pateicoties komisijas locekļu rīcībai, Latvijas un ārvalstu zinātnieku, plašsaziņas līdzekļu un sabiedrības atbalstam, komisiju ne tikai atdeva Izglītības un zinātnes ministrijas resorā ar Ministru kabineta 2015. gada 7. aprīļa rīkojumu Nr. 179, bet arī rada risinājumu nodot finansējumu un līdz ar to arī komisijas faktisku administrēšanu Latvijas Universitātei ar Ministru kabineta 2015. gada 31. jūlija

[2] *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 257 (5317), 2014, 30. decembris.

rīkojumu Nr. 421. 2015. gada 1. septembrī Ministru kabinets lēma par komisijas sastāva atjaunošanu (Ministru kabineta 2015. gada 2. septembra rīkojums Nr. 481), tādējādi uz neilgu laiku publiski norobežojoties no iepriekšējā politiķu un valsts amatpersonu politiskā spiediena. 2015. gada rudenī Latvijas Universitāte, vadoties no Ministru kabineta lemtā un sarunu procesā ar Izglītības un zinātnes ministrijas pārstāvjiem panāktsm vienošanās, slēdza līgumus ar komisijas locekļiem par zinātniskā darba veikšanu. 2015. gada 11. septembrī Latvijas Universitāte bez saskaņošanas ar komisiju parakstīja publiski tiesisku vienošanos ar Izglītības un zinātnes ministriju par komisijas darba organizēšanu un finansējuma izlietojumu. 2015. gada 22. septembrī rektors saskaņoja trešo komisijas reglamentu. Ministru kabineta 2015. gada 19. oktobra rīkojums Nr. 636 noteica, ka turpmāk komisijas reglamentu un tātad arī padotību īstenos Latvijas Universitātes rektors. Tādējādi 2015. gada novembrī komisija varēja uzsākt darbu. Neskatoties uz komisijas darba rezultātiem un atbalstu, Ministru kabinets nebija paredzējis finansējumu 2016. gadam. To kā priekšlikumu iesniedza deputāti otrajam lasījumam. Pateicoties tautas priekšstāvjiem Latvijas Republikas 12. Saeimā, Inta Dāldera priekšlikumam, kuru atbalstīja 12. Saeimas Budžeta un finanšu (nodokļu) komisijas priekšsēdētājs Dr. math. Kārlis Šadurskis un komisijas deputāti, likumā *Par valsts budžetu 2016. gadam* bija ietverts finansējums 2016. gadam.[3] Rezultātā arī 2016. gadā bija paredzēta atsevišķa apakšprogramma 05.20.00 ar funkciju klasifikācijas kodu 01.400 *Padomju Sociālistisko Republiku Savienības totalitārā okupācijas režīma izpēte Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisijā Latvijas Universitātē*. Pateicoties minētajam priekšlikumam, Ministru kabinets bija spiests paredzēt finansējumu 2017. gadam. Rezultātā likums *Par valsts budžetu 2017. gadam*[4] paredzēja identisku apakšprogrammu. Par spīti uz vairāku 12. Saeimas komisiju atbalstam, Izglītības un zinātnes ministrijas pretdarbība un Latvijas Universitātes izlēmības trūkums būtiski apgrūtināja ieceres īstenošanu par Publiskās atmiņas institūta izveidi uz LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas pamata, lai arī

[3] *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 248 (5566), 2015, 18. decembris.
[4] *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 241 (5813), 2016, 10. decembris.

turpmāk nodrošinātu Latvijas Republikas Satversmes ievada trešajā rindkopā paredzēto valsts pienākumu īstenošanu un izpildītu reizē Vispārējās datu aizsardzības regulas prasības, ja Ministru kabinets atbalstītu LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas vienbalsīgi vēl 2015. gada 6. martā nolemto par VDK dokumentu nodošanu Latvijas Nacionālajā arhīvā un atklātībai. Lai gan komisijas zinātniskā izpēte jāveic arī 2018. gadā, kas ir nepieciešams priekšnosacījums Ministru kabineta lēmuma par atklātību pieņemšanai, Ministru kabinets atbalstu neparedzēja un neatbalstīja finansējuma piešķiršanu 2018. gadam arī tad, kad šādu priekšlikumu otrajam lasījumam atkal iesniedza 12. Saeimas deputāts, jo Izglītības un zinātnes ministrija to nebija veikusi. Ievērojot minēto, komisija atkārtoti – līdzīgi kā 2014. gadā – spiesta paļauties vien uz personisku atbalstu un cerēt uz Latvijas Universitātes labvēlību. Atšķirībā no 2014. gada ministru prezidents Māris Kučinskis un izglītības un zinātnes ministrs nav uzskatījuši par nepieciešamu uzklausīt komisiju, bet Ministru kabinets, atšķirībā no 2014. gada, lēma, nedodot iespēju pat izteikties komisijas locekļiem. Tāpat atšķirībā no 2014. gada Valsts Prezidents Raimonds Vējonis neuzskatīja par iespējamu uzklausīt komisiju. Savulaik Valsts Prezidents Andris Bērziņš vismaz ar sava amata autoritāti atbalstīja komisijas darbu. Tā vietā kāda Valsts Prezidenta padomniece 2017. gada 21. novembrī, pēc Latvijas Republikas neatkarības svinībām komisijas priekšlikumu nodot Latvijas Nacionālajam arhīvam visus VDK dokumentus, kas atbilstu arhīvu zinātnē starptautiski atzītajam provenances principam, tādā veidā nodrošināt zinātniskās darbības iespējamību, nosauca par "čekas maisu izbēršanu uz ielas".[5] Ievērojot, ka minētais incidents netika atbilstoši nosodīts politiskajā elitē, šis gadījums savdabīgi liecina par progresējošu demokrātijas deficītu valstisku lietu risināšanā. Turpmākus aicinājumus komisija uzskatīs par politisku spiedienu.

Apskatāmajā laika periodā Ministru kabinets, atsaucoties uz LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas lemto, papildināja komisijas sastāvu ar pieciem komisijas locekļiem, kas ar savu zinātnisko darbību

[5] "Prezidenta padomniece: «Čekas maisu» saturu nevar izbērt uz ielas", *LSM.LV*, 2017, 21. novembris. Pieejams: http://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/prezidenta-padomniece-cekas-maisu-saturu-nevar-izbert-uz-ielas.a258171/

apliecinājuši eksperta statusu jautājumos, kuru zinātniskā izpēte uzticēta komisijai un kas var sniegt zinātnisku konsultāciju Ministru kabinetam un Saeimai par PSRS okupācijas totalitārā režīma dokumentēto informāciju sava zinātniskā darba veidā. Saskaņā ar Ministru kabineta 2017. gada 31. janvāra rīkojumu Nr. 47 komisijā iekļauti iepriekš eksperta statusā piesaistītie trīs zinātņu doktori – Dr. philol. Inguna Daukste-Silasproģe, Dr. hist. Dzintars Ērglis un Dr. hist. Uldis Krēsliņš. Savukārt saskaņā ar Ministru kabineta 2017. gada 13. septembra rīkojumu Nr. 494 komisijas sastāvu papildināja Dr. sc. pol. Ivars Ījabs, kas kopš 2014. gada sniedz atbalstu komisijas zinātniskās kvalitātes celšanai, un Latvijas Universitātes Fonda stipendiāte, Latvijas Universitātes doktorante, Latvijas vēstures institūta viespētniece M. hist. Marta Starostina. Tādējādi komisijā šobrīd ir 23 personas, proti, komisijas priekšsēdētājs Dr. hist., Dr. h. c. (LZA) Kārlis Kangeris, komisijas locekļi Dr. hist. Ainārs Bambals, Dr. hist. Raimonds Cerūzis, Dr. philol. Inguna Daukste-Silasproģe, M. hist. Bonifācijs Daukšts, M. hist. Mārtiņš Dātavs, Dr. hist. Dzintars Ērglis, Dr. sc. pol. Ivars Ijabs, Dr. iur. Kristīne Jarinovska, Dr. sc. comm. Mārtiņš Kaprāns, Dr. hist. Uldis Krēsliņš, Dr. philol. Solveiga Krūmiņa-Koņkova, Dr. hist. Jānis Ķeruss, Dr. iur. Jānis Lazdiņš, M. hist. Gatis Liepiņš, M. hist. Rudīte Menģelsone, M. sc. comp. Ilmārs Poikāns, M. hist. Marta Starostina, M. iur. Juris Stukāns, M. sc. pol. Didzis Šēnbergs, Dr. hist. Jānis Taurēns, Dr. hist. Gints Zelmenis un M. hist. Arturs Žvinklis.

Analizējot komisijas sastāvu likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 18. panta otrās *secunda* daļas kontekstā, proti, zinātnisko izpēti veic starpdisciplināra komisija,[6] var nonākt pie slēdziena, ka šis komisijas sastāvs patiesi atbilst starpdisciplinaritātes jēdzienam, jo pārstāvētas šādas Latvijas Zinātnes padomes atzītas zinātņu nozares – vēsture, juridiskā zinātne, politikas zinātne jeb politoloģija, filozofija, reliģijas zinātne, komunikācijas zinātne, literatūrzinātne un datorzinātne. Zinātniskās darbības pēctecību, paaudžu zināšanu un pieredzes apmaiņu akcentē pētnieku vecuma grupas, kas aptver paaudzes no 25 līdz 69 gadu vecumam.

[6] *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 65 (196), 1994, 2. jūnijs.

Laika periodā no 2016. gada decembra līdz 2017. gada decembrim piesaistīti arī eksperti, kuru zinātnes nozares aptver vēsturi, juridisko zinātni, psiholoģiju, filoloģiju un citas. Piemēram, Dr. habil. med. Māris Baltiņš, PhD Andreass Hilgers (*Andreas-Hilger*), M. hist. Edgars Engīzers, Dr. hist. Ilze Jermacāne, Dr. hist. Gatis Krūmiņš, Dr. philol. Ieva Kalniņa, M. iur. Linards Muciņš, M. iur., M. psych. Aldis Daugavvanags, M. sc. pol. Gatis Puriņš, PhD Tomass Vegeners Frīss (*Thomas Wegener Friis*), M. hist. Gatis Kupše, Dr. hist. Uldis Neiburgs, PhD Lilita Zaļkalne. PhD Andreass Hilgers 2017. gada 8. martā komisijas semināra ietvaros uzstājās Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūtā ar priekšlasījumu *The Gehlen Organisation/BND and the Baltic Countries in the Cold War* (Gēlena organizācija/Vācijas Federālais izlūkošanas dienests un Baltijas valstis Aukstā kara laikā). Savukārt PhD Lilita Zaļkalne un PhD Tomass Vegeners Frīss sniedza ziņojumus 2017. gada LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas un Latvijas Universitātes sadarbībā ar Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmiju rīkotajā starptautiskajā zinātniskajā konferencē *1984* Rēzeknē, kā arī piedalījās 2017. gada 25. marta Komunistiskā genocīda upuru piemiņas dienas diskusijā *Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra rīcībā esošo LPSR VDK dokumentu publiskošanu internetā 2018. gada maijā*, ko vadīja Latvijas Universitātes asociētais profesors Dr. sc. pol. Ivars Ījabs.

Ievērojot to, ka Izglītības un zinātnes ministrija tikai pēc ministru prezidenta un Finanšu ministrijas iesaistes 2016. gada nogalē atzina un apliecināja Latvijas Universitātes Fondam tiesības turpināt LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas stipendiju piešķiršanu, izmantojot tam atvēlētos līdzekļus, stipendiju konkursa organizēšana bija iespējama vien pēc Latvijas Universitātes Fonda 2016. gada novembra rīkotās stipendiju pasniegšanas. 2017. gada 1. februārī atbalstīti septiņi stipendiāti. Stipendiātu sakarā komisija konstatēja nepieciešamību principiāli svarīgos gadījumos, kas ir pretrunā ar Satversmes ievadā ietvertajām vērtībām, ievērojot Zinātniskās darbības likumā[7] ietvertos principus, pārtraukt stipendijas līgumu un informēt augstskolas akadēmisko personālu par nepieciešamību pievērst lielāku rūpību tam, lai studijas nav tikai mācības, bet arī

[7] *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 70 (3228), 2005, 5. maijs.

līdzeklis personības pilnveidei. Darbā ar stipendiātiem, kuri ir arī bakalaura, maģistra un doktora studiju programmās studējušie, akūti izjūtama Vilhelma fon Humbolta tēzes par zinātnes un izglītības vienotību īstenošanas nepietiekamība. PSRS okupācijas vara no šīs vienotības atteicās, īstenojot propagandā balstītā izglītībā un nošķirtā, dažkārt pat slepenā zinātnē. 2017. gada nogalē stipendiju konkurss būtiski paplašināja pretendentu loku. Rezultātā 2017. gada novembrī Latvijas Universitātes Fonds nolēma piešķirt desmit stipendijas – galvenokārt, maģistrantiem, doktorantiem un pētniekiem. Stipendija devusi ieguldījumu Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) totalitārā okupācijas režīma pētniecības popularizēšanai un jaunas pētnieku paaudzes sagatavošanai. Pateicoties stipendijai, studiju sākumā dota iespēja zinātnieku vadībā apgūt, bet studiju vēlākajos posmos pilnveidot patstāvīgai pētniecībai nepieciešamās zināšanas un iemaņas darbam ar dokumentiem, vēstures liecību vākšanai, tai skaitā intervēšanai, apjomīgu datu analīzei, zinātniskā darba izstrādei, publiskai aizstāvēšanai un dalībai zināšanu sabiedrības veidošanā. No astoņiem 2015. gada stipendiātiem visi sekmīgi turpina studijas – vairāki doktora studiju programmās, gatavojas promocijas darba aizstāvēšanai, aktīvi piedalās pētniecībā Latvijā vai ārvalstīs. Piemēram, 2017. gadā Agnija Ruhocka un Marta Starostina ieguva vēstures maģistra grādu par PSRS totalitārā okupācijas režīma pētījumiem, turklāt abas turpina studijas doktorantūrā. Lai nodrošinātu efektīvu zinātniskā darba organizāciju un palielinātu ieguldījumu zinātnes sabiedrībā, izpētes komisija pārskata periodā piesaistīja arī citas organizācijas.

Darbs būtu bijis iedarbīgāks, ja būtu izveidota patstāvīga institūcija Latvijas Universitātes ietvaros, kā tas bija panākts, vienojoties ar rektoru 2015. gada nogalē, pirms Latvijas Universitātes publiskās aģentūras *Latvijas vēstures institūts* reorganizācijas. Sekojot rektora priekšlikumam, komisija sagatavoja Publiskās atmiņas centra, kura izveidi pat rakstveidā atbalstīja arī 12. Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija Dr. hist. Ritvara Jansona vadībā, veidošanas dokumentāciju, virzīja to apstiprināšanai, tomēr dažu birokrātisko institūciju neieinteresētības dēļ sagatavotie dokumenti nav vērtēti un ilgtspējīga institucionāls risinājums nav rasts ne 2016. gadā, ne arī

2017. gadā. Rezultātā komisijas priekšsēdētājam liegta tiesiska iespēja ietekmēt zinātnisko saistību savlaicīgu un kvalitatīvu izpildi.

II. Komisijas zinātniskā darba rezultātu popularizēšana

Pārskatā atspoguļotajā laika posmā ir atklāts LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas 3. sējums *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Pateicoties Kultūras ministrijas valsts sekretāram Sandim Voldiņam, atklāšana bija organizēta ēkā, kur savulaik bijušas izvietotas vairākas LPSR VDK piesegstruktūras un kur šobrīd ir Kultūras ministrija. Ievērojot to, ka komisijas rakstu 3. sējums bija pamatā veltīts piesegstruktūru jautājuma atklāšanai, un tur atspoguļotas arī tās, kas savulaik mitušas Šēla savrupnamā Krišjāņa Valdemāra ielā 11a, atklāšanas dalībniekiem bija iespējams padziļināt iespaidus. Piedalījās seši tautas priekšstāvji 12. Saeimā – Einārs Cilinskis, Ints Dālderis, Ritvars Jansons, Andrejs Judins, Aleksandrs Kiršteins un Kārlis Krēsliņš. Tas arī ir bijis lielākais tautas priekšstāvju skaits, kas vienlaikus ir piedalījušies un interesējušies par VDK izpēti.

Komisijas aktuālajiem pētniecības rezultātiem var sekot Latvijas Universitātes portāla vietnē – lu.lv/vdkkomisija – , kur brīvi pieejami gan izdotie, gan arī aprobācijas procesā esošie pētījumi.

III. Komisijas sarīkojumi

Pārskata periodā komisija rīkoja virkni iekšējus seminārus, tāpēc uzsvēršu tikai publiskus sarīkojumus.

Publiskas lekcijas un diskusijas

Pateicoties komisijas locekļa M. sc. comp. Ilmāra Poikāna ierosmei, veikts socioloģisks pētījums par VDK dokumentu atklātību un zinātnisku izpēti, kas prezentēts 2016. gada 19. decembrī. Pētījuma rezultāti būtiski atšķīrās no politiķu iepriekš tiražētiem priekšstatiem. Divu trešdaļu liels sabiedrības vairākums atbalstīja vai nu tūlītēju VDK dokumentu atklātību vai publicēšanu ar zinātniskajiem pētījumiem. Sabiedrība uzstāj uz VDK pētniecības nepieciešamību. Zinātnisku

interpretāciju sniedza Sociālās atmiņas pētniecības centra vadītājs un komisijas loceklis Dr. sc. comm. Mārtiņš Kaprāns. Izmantojot izdevību, vēlos pateikties visiem vēstures lieciniekiem, kā piemēru minot vienu no viņiem. 19. decembra sarīkojumā Dr. iur. Kristīne Jarinovska analizēja sabiedrības viedokļa nozīmi, piemērojot informācijas atklātības principu, un iepazīstinot ar vēstures lieciniecI – Maldu Gludiņu. Gludiņas kundzes klātbūtne bija būtiska publiskajā diskusijā par VDK dokumentu atklātību, jo viņas tēvs Hugo Mednis (aģents *Ērglis*) bija to reliģisko organizāciju kalpotāju vidū, ko *čeka* represēja par *dubultaģenta* lomu, proti, par citu reliģisko organizāciju locekļu informēšanu par *čekas* nodomu un ieceri viņus represēt. Viņa krimināllieta bija atspoguļota komisijas rakstu 3. sējumā. Kā izrādījās, iepazīstoties savulaik ar šo krimināllietu, materiālos nebijis slepeno ziņu, tai skaitā dokumentu, kas liecina par aģenta statusu un viņa darbību šajā statusā. Malda Gludiņa pauda atzinību komisijai un plašsaziņas līdzekļiem, sniedza vērtīgu atbalstu, atklājot reliģijas organizāciju represiju aspektus.

Komisijas eksperts PhD Andreass Hilgers 2017. gada 8. martā sniedza Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūtā publisku priekšlasījumu *The Gehlen Organisation/BND and the Baltic Countries in the Cold War*. Tā bija daļa no iecerētās un šobrīd daļēji īstenojamās starptautiskās sadarbības specdienestu vēstures pētniecībā. Kopš 2017. gada rudens semestra divi komisijas stipendiāti sniedz atbalstu Andreasa Hilgera vadītajai pētniecībai.

Komisijas un Latvijas Universitātes ar Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas atbalstu rīkotās starptautiskās zinātniskās konferences *1984* ietvaros bija organizēta 2017. gada 23. martā Sociālās atmiņas pētniecības centra vadītāja Dr. sc. comm. Mārtiņa Kaprāna publiskā lekcija un diskusija par PSRS okupācijas režīma izpēti, prezentējot arī jaunākos socioloģiskos pētījumus, kas atspoguļo sabiedrības informētību par okupāciju un ieinteresētību izzināt attiecīgā laika jautājumus, un to salīdzinājumu ar līdzīgiem pētījumiem citos gados. Mārtiņš Kaprāns norādīja uz datu korelāciju ar 2017. gada 19. decembrī prezentētā socioloģiskā pētījuma rezultātiem.

2017. gada 28. un 29. augustā Gaigalavā, Rēzeknes novadā bija organizēts komisijas seminārs, kur komisijas pētnieki un jomas

eksperti diskutēja par turpmāko zinātnisko darbību, zinātniskajiem un organizatoriskajiem sarežģījumiem un sprieda par gala slēdzienu VDK dokumentu atklātības nodrošināšanai. Semināra ietvaros bija pieņemti vairāki komisijas lēmumi, tajā skaitā vēršanās pie Valsts Prezidenta, atklājot savlaicīgi svarīgākos semināra laikā identificētos secinājumus, šādā veidā uzrunājot sabiedrību par nepieciešamību nodrošināt ne tikai VDK, bet arī visa PSRS okupācijas perioda pētniecību arī pēc komisijai uzticētās zinātniskās izpētes beigām, kā arī noteikt visu perioda dokumentu pastāvīgu glabāšanu, publisku pieeju Latvijas Komunistiskās partijas un VDK piesegstruktūru izdevumiem.

Konference

2017. gada 24. un 25. martā Rēzeknē komisija organizēja kopā ar Latvijas Universitāti un Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmiju starptautisko zinātnisko konferenci *1984*. Konferences norise bija atspoguļota tiešraidē. Akcentējams, ka VDK darbība skar visus Latvijas novadus, tāpēc aktualizējams novadpētniecības svarīgums šajā lietā.

Ārvalstu pieredzes apmaiņa

Atsaucoties uz Ihora Kuļika (*Ihor Kulyk*), Ukrainas Nacionālās atmiņas institūta administrācijas direktora aicinājumu iepazīties ar VDK dokumentu atklātības nodrošināšanu Ukrainas Republikā, 2017. gada maijā komisijas pārstāvji iepazinās ar Ukrainas drošības dienesta arhīvā uzkrātajiem Ukrainas Padomju Sociālistiskās Republikas (PSR) Valsts drošības komitejas dokumentiem. Ukrainas Republikas drošības dienests nepieprasīja aizpildīt dokumentus pieejai valsts noslēpumam. Komisijas pārstāvji apmeklēja Ukrainas Nacionālās atmiņas institūtu. Ukrainā gūtā pieredze būtiski atšķiras no tās, kas jāpieredz ne tikai Latvijas zinātniekam, kas vēlas pētīt LPSR VDK dokumentus, bet arī komisijai, esot Saeimas un Ministru kabineta pilnvarojumam. Pirmkārt, Nacionālās atmiņas institūts apkopo informāciju par VDK dokumentu pieejamību, kas būtiski atvieglo nepieciešamās informācijas meklēšanu. Otrkārt, Ukrainas drošības dienests, salīdzinot ar Satversmes aizsardzības biroju, labvēlīgi un ar cieņu

izturas pret pētniecību, sniedzot visu iespējamo atbalstu, kas raisa atzinību ne tikai par atbalstu pētniecībai, bet arī uzticību institūcijai. Salīdzinot šādu rīcību ar citu Rietumvalstu specdienestu rīcību informācijas atklātības nodrošināšanā, jāsecina, ka tā ir daļa no labās prakses, kas veicina sabiedrības uzticību un atbalstu. Beznosacījumu un beztermiņa slepenība Rietumvalstīs atzīta kā būtisks šķērslis valsts drošības interešu aizsardzībai.

2017. gada aprīlī veikta iepazīšanās ar Vācijas Demokrātiskās Republikas valsts drošības dienesta (*Stasi*) dokumentiem par latviešiem un baltiešiem Berlīnē.

2017. gadā Tallinā, Tartu un Viļņā veikta Lietuvas un Igaunijas PSR VDK dokumentu atlase aktuālajiem pētījumiem. Reizē atlase ļāva tieši iepazīties ar VDK dokumentu pieejamību Lietuvas Republikā un Igaunijas Republikā, personiski pārliecinoties par problēmām, ar ko vēl 2015. gada 15., 16. un 17. decembra starptautiskajā zinātniskajā konferencē *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas: dokumentu izpēte un tās metodoloģija* Liepājā iepazīstināja aicinātie ārvalstu eksperti un reizē komisijas organizēto konferenču redakcijas kolēģijas locekļi – Dr. hist. Arūns Bubnis (*Arunas Bubnys*) un Dr. hist. Mēliss Maripū (*Meelis Maripuu*). Veidojot VDK dokumentu atklātību regulējošos normatīvos aktus, ir svarīgi izprast citu valstu problēmas un to rašanās iemeslus.

2017. gada novembrī veikta iepazīšanās ar britu dokumentiem par spiegošanas darbībām Rietumberlīnē.

2017. gada 25. martā bija organizēta Komunistiskā genocīda upuru piemiņas dienas diskusija *Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra rīcībā esošo LPSR VDK dokumentu publiskošanu internetā 2018. gada maijā*, kuru vadīja Latvijas Universitātes asociētais profesors Dr. sc. pol. Ivars Ījabs un kas bija skatāma arī tiešraidē. Diskusijā piedalījās Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmijas rektors Edmunds Teirumnieks, Rēzeknes novada pašvaldības pārstāvis, Romas katoļu baznīcas Rēzeknes-Aglonas diacēzes pārstāvis, Rēzeknes Sāpju Dievmātes, Dukstīgala un Prezmas draudžu prāvests, Mariāņu kongregācijas Latvijas vikariāta priekšnieks, Rēzeknes dekanāta dekāns MIC Pāvels Zeiļa, Latgaliešu kultūras biedrības priekšsēdētāja Līvija Plavinska, LPSR VDK zinātniskās

izpētes komisijas pārstāvji, eksperti, bijušais Saeimas deputāts Juris Galerijs Vidiņš, 12. Saeimas deputāts M. sc. pol. Veiko Spolītis, kā arī virkne citu dalībnieku. Katram diskusijas dalībniekam bija dota iespēja izteikt savu viedokli. Diskusijas secinājums ietverams MIC Pāvela Zeiļa kodolīgos vārdos par *čekas maisu* atklāšanu: "Bauslība pieprasa taisnību. Arī no Dieva puses."

IV. Komisijas publikācijas

Publicējam komisijas rakstu 4. sējumu, kas ietver otro daļu ziņojumiem un tematikai, kas bijusi atklāta starptautiskajā zinātniskajā konferencē *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*, 2016. gada 11., 12. un 13. augustā Rīgā. Tajā ietverti arī divi ziņojumi no LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas starptautiskās zinātniskās konferences *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas: dokumentu izpēte un tās metodoloģija* 2015. gada decembrī, kas aktualizēti un saistīti ar citiem 4. sējumā iekļautajiem pētījumiem. Savukārt Igaunijas PSR, Latvijas PSR un Lietuvas PSR iekšlietu un valsts drošības vadības atspoguļojums radīts no 2017. gada februāra līdz novembrim, atsaucoties uz steidzamu šāda materiāla nepieciešamību un ievērojot attiecīgajai tematikai veltīto pētījumu kavēšanos.

Dažos pētījumos autoru viedoklis būtiski atšķīries no redaktoru viedokļa. Piemēram, nevaru piekrist apgalvojumam, ka tikai likums *Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem*[8] nosaka politisko represiju saturu. Minētais likums nosaka gadījumus, kad personai juridiski piešķirams politiski represētās personas statuss, kas attiecīgajām personām paredz viņu ciešanām vismaz daļēji kompensējošo mehānismu. Latvijas Republika nav tiesiski atbildīga par PSRS politiskajām represijām, tās paredzētais kompensējošais mehānisms neatsver ciešanas un neaptver absolūti visas politisko represiju izpausmes. Tieši tāpēc izveidota Tieslietu ministrijas padotībā valsts institūciju un nozares biedrību pārstāvības komisija (konsultatīvās padomes veidā) PSRS totalitārā komunistiskā okupācijas

[8] Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem: likums, *Latvijas Vēstnesis*, 1995, 26. aprīlis, Nr. 64 (347).

režīma upuru skaita un masu kapu vietu noteikšanai, informācijas par represijām un masveida deportācijām apkopošanai un Latvijas valstij un tās iedzīvotājiem nodarīto zaudējumu aprēķināšanai. Minētās komisijas noteiktais zaudējumu apmērs ir tikai finansiāls PSRS okupācijas totalitārā režīma seku novērtējums, tomēr tas reizē atgādina, ka politiskās represijas un okupācijas sekas vispār, ko izjuta katrs Latvijas iedzīvotājs, ir ievērojami lielāki nekā jebkādu Latvijas Republikas radītu kompensējošo mehānismu kopējā finansiālā vērtība. Tieši tāpēc zaudējumu atlīdzināšana pilnā apmērā jāveic PSRS saistību mantiniecei Krievijas Federācijai.

Kā komisijas priekšsēdētājs nevaru piekrist dažu jēdzienu lietojumam, taču tā ir zinātniskās darbības brīvības izpausme. Piemēram, psihiskas slimības esība un tiesiska pieskaitāmība ir dažādas lietas. Sastopam taču arī juridisko jēdzienu *daļēji pieskaitāms.* Manuprāt, aktīvās rezerves virsniekus nebūtu jādēvē par demobilizētiem virsniekiem. Atšķirībā no mobilizācijas rezerves valsts drošības iestāžu dienesta aktīvās rezerves uzdevums bija ļaut drošības dienesta virsniekiem darboties piesegstruktūrā jeb *zem jumta*, kā to sarunvalodā sauca paši PSRS drošības dienesta funkcionāri, lai slepeni turpinātu īstenot šo dienestu funkcijas. Šķiet Imants Lešinskis tomēr bija aktīvās rezerves virsnieks, nevis aģents. Palieku arī pie viedokļa, ka pareizs pētāmās struktūras nosaukums ir LPSR Valsts drošības komiteja nevis *Valsts drošības komiteja pie LPSR Ministru Padomes*. Neredzu, kā vārds *pie*, kas ir nepareizas tulkošanas sekas, kas vēlāk novērstas jau okupācijas laikā, var norādīt uz koprepublikānisku institūcijas statusu. LPSR VDK bija pakļauta gan LPSR Ministru Padomei (tātad, protams, arī Latvijas Komunistiskās partijas Centrālajai Komitejai), gan PSRS VDK, taču to neatklāj vārds *pie.* Dažādām komitejām krieviski šis vārds – *y* – kopā ar papildinātāju (LPSR Ministru Padome, PSRS Ministru Padome u. c.) nozīmē vien norādi, ka tā ir attiecīgi savienības, republikas, apgabala, apvidus, rajona, pilsētas vai ciema līmeņa institūcija, lai norādītu padotību augstākai iestādei un funkciju, šādi nošķirot tādas komitejas kā tautas deputātu padomju izpildu komitejas vai, teiksim, Komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs no tādām komitejām kā Valsts fiziskās kultūras un sporta komiteja, Valsts kinematogrāfijas komiteja vai Valsts augstākās

un vidējās speciālās izglītības komiteja, kuru būtība ir ministrijas uzdevumu veikšana. Piemēram, sastopam *Mākslas lietu komiteja pie KPFSR Ministru padomes*[9]*, Biedrību likvidācijas komiteja pie Latvijas PSR Tautas Komisāru Padomes*[10]*, Ievainoto un slimo dziedināšanas komiteja pie PSRS Veselības aizsardzības ministrijas*[11]*, Rīgas augstskolu komiteja pie LĻKJS Centrālās Komitejas*[12]*.* Krievu valodas ietekmē šādu formu lietoja ne vien pirms PSRS okupācijas (Latvijas atbrīvotāju pieminekļa komiteja pie Ozolnieku Skuju pamatskolas padomes[13], Starpresoru komiteja pie Finanšu ministrijas), bet arī pat pirms PSRS izveidošanas – Zinātņu komiteja pie Rīgas Latviešu biedrības, par ko zinām, ka šeit *pie* jau droši nenozīmē koprepublikānisku statusu. Ja ir vajadzīgs norādīt augstāko iestādi, tad lietojam ģenitīvu, kā to darām ar iestādēm mūsdienās – piemēram, Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Valsts policija.

Redaktori vienojušies, ka vārda brīvības un atklātas zinātniskās diskusijas vārdā svarīgi paust dažādus viedokļus. Ja iekšējo diskusiju rezultātā nav iespējams panākt vienotību, publiska diskusija ir labākais veids vismaz viedokļus vismaz tuvināt. Garazinātņu kritērijs ir argumentu cīņa, kas balstīta verificējamās zināšanās. Tieši šis ir galvenais iemesls, kādēļ LPSR VDK zinātniskās izpētes komisija vēl 2015. gada 6. martā iebilda pret "zinātni slepenības režīmā". Slepenības apstākļos nav iespējams īstenot zinātniskuma prasības. Šādas zinātnes pieprasīšana atgādina nedemokrātiska režīma zinātniskās darbības organizēšanu, par ko 2017. gada 24. martā referēja Dr. hist. Uldis Krēsliņš, analizējot Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotās Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes *pirmo nodaļu.* Par spīti plaši tiražētajam priekšstatam *pirmā nodaļa* bija arī līdzeklis, kas augstskolās un zinātniskajās institūcijās veica slepenas zinātniskās darbības nodrošinājumu. Daudzi zinātnieki un viņu

[9] "KPFSR teātru jaunatnes jaunrades skates dalībnieku godalgošana", *Padomju Jaunatne,* Nr. 160, 1947, 15. augusts. 2. lpp.
[10] "Citu iestāžu sludinājumi", *LPSR AP Prezidija ziņotājs*, Nr. 15, 1941, 18. janvāris, 4. lpp.
[11] "Ārsta L. J. Chundanova svarīgs izgudrojums", *Padomju Kuldīga,* Nr. 41, 1946, 8. aprīlis, 2. lpp.
[12] "Vai jūs zināt, ka…", *Jaunais Inženieris,* Nr. 8, 1960, 30. aprīlis, 2. lpp.
[13] "Ozolnieki", *Zemgales Balss,* Nr. 115, 1936, 23. maijs, 3. lpp.

zinātniskie darbi, ievērojot slepenības nosacījumus, palika sabiedrībai nezināmi un nepublicēti, atstājot zinātniekus bez atbilstoša novērtējuma, sevišķi atgūstot Latvijas Republikas neatkarību. Slepenība PSRS valsts drošības dienestiem ļāva brīvi manipulēt gan ar zinātniekiem, gan arī ar zinātnisko darbu autorību, piemēram, nepieciešamības gadījumā izmantojot to arī kā specdienestu līdzekli rūpnieciskās spiegošanas veikšanai, ko savukārt veica citi, sabiedrībai zināmi zinātnieki. Vairāk to atspoguļos šobrīd sagatavošanā esošais komisijas rakstu 5. sējums, kas ietver pirmo daļu no 2017. gada marta konferences pētījumiem.

Interesanti, ka komisijas ietvaros pētītais bijis par pamatu arī citām zinātniskām publikācijām un pat zinātniskiem projektiem. Viens no tiem Latvijas Universitātes Filozofijas un socioloģijas institūta Zinātniskās padomes priekšsēdētājas, komisijas locekles Dr. phil. Solveigas Krūmiņas-Koņkovas vadībā īstenotais Latvijas Zinātņu padomes atbalstītais fundamentālais pētījumu projekts *Reliģiskās pieredzes tematizācija post-liberālā garīguma situācijā: Latvijas gadījums*, kura rezultāti, arī Solveigas Krūmiņas-Koņkovas pētījums, sadarbībā ar Pontifikālo Gregoriānas universitāti publicēti kolektīvajā monogrāfijā *La Chiesa cattolica in Unione Sovietica. Dalla Rivoluzione del 1917 alla perestrojka* ([*Katoļu baznīca Padomju Savienībā. No 1917. gada revolūcijas līdz pārbūvei],* curato da Jan Mikrut. Roma: Gabrielli Editori, 2017).

Komisijas locekļi, eksperti un stipendiāti pārskata periodā piedalījušies ar savu pētījumu, kas veikti arī ar LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas atbalstu, prezentēšanu dažādās konferencēs. Ievērojot minēto, jāsecina, ka komisijas darbība labvēlīgi iespaido arī citu pētniecību un veicina tās veikšanu ne tikai patstāvīgi, bet arī citu akadēmisko un zinātnisko institūciju ietvaros.

V. Zinātniskā darba organizēšanas aspekti

Zinātniskā darba organizēšana, kā arī informēšana par zinātnisko darbu un ar tā organizēšanu saistītajiem jautājumiem pārskata periodā aizņēmusi būtisku komisijas priekšsēdētāja un

atbalsta personāla darba laiku. Uzskatāmībai jāmin, ka 2017. gadā līdz pārskata perioda beigām nosūtīti vairāk nekā 120 dokumenti.

Viens no sarežģītāk risināmajiem zinātniskā darba organizēšanas jautājumiem ir VDK dokumentu pieejamība.

Likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 2. pants paredz, ka VDK dokumenti ir ne tikai dokumentēta informācija, ko sagatavojusi vai kas adresēta VDK, kas atrasti VDK un tā piesegstruktūrās, bet arī tāda dokumentēta informācija, kuras saturs raksturo tieši vai netieši VDK rīcību, vai tās kopums, kas ļauj secināt, ka tas attiecas uz VDK darbiniekiem. Ievērojot to, ka pat VDK dokumenti, kas ir sagatavoti vai kas adresēti VDK, nav vienuviet, turklāt daudzu VDK dokumentu kā, piemēram, to, kas bijuši nodoti Latvijas Policijas akadēmijai, šā brīža atrašanās vieta nav nosakāma, VDK dokumentu apzināšana ir laikietilpīgs process. Tas vien, ka pirms LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas izveides nebija pat apzinātas visas VDK piesegstruktūras, rada milzīgu darba apjomu, jo no dokumentu kopuma, neesot pieejamiem visiem VDK dokumentiem, ir jāizdara zinātniski pamatoti spriedumi par konkrētās rīcības saistību ar VDK un konkrētas personas rīcību VDK uzdevumā. Rēķinoties ar komisijas zinātniskajam darbam atvēlēto laiku, pētniekiem vienuviet ir gan jāpierāda VDK piesegstruktūras esību, gan arī jāapraksta iespējami pilnīgāk tās rīcība VDK uzdevumā.

Pateicoties Ministru kabineta rīkojuma Nr. 433 7. punktā ietvertajām tiesībām, komisijai, salīdzinājumā ar citiem pētniekiem, bijušas priekšrocības, kas samazināja resursu patēriņu, lai veiktu nepieciešamo liela apjoma dokumentu analīzi un pētījumos ietverto secinājumu verificēšanu. Apzinoties šīs priekšrocības, komisija aicināja Kultūras ministriju atbalstīt tiesības visiem pētniekiem bez atlīdzības fotografēt arhīvos. Izmantojot sevi kā piemēru, komisija pierādīja, ka dokumentu kopiju izgatavošana būtiski apgrūtina zinātnisko darbību ne tikai finansiāli, bet akadēmiski. Kā pamatoti norādījusi Dr. iur. Kristīne Jarinovska savā pētījumā par informācijas atklātību VDK dokumentu sakarā: "Viltus ziņu laikmetā zinātniskā darba vadītāja, recenzenta, redaktora atbildība ir ievērojami augusi." Tieši tāpēc apsveicama Ministru kabineta norma, kas paredz:

> "20.1 Fiziskai personai ir atļauts arhīva lasītavā fotografēt (bez zibspuldzes, statīva vai citām palīgierīcēm) publiskos dokumentus, kuriem nav pieejamības ierobežojumu un kuru reproducēšanu neierobežo autortiesības. Fiziskai personai iegūto dokumentu kopijas ir tiesības izmantot vienīgi personiskiem vai zinātniskiem mērķiem, ievērojot fizisko personu datu aizsardzības prasības."[14]

Minētā tiesību norma nav optimāls risinājums, tomēr gana nozīmīgs solis. Ievērojams, ka minētie grozījumi pieņemti īsi pirms LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas konferences 2017. gada 21. martā un stājās spēkā konferences norises pirmajā dienā, 2017. gada 24. martā. Tā kā iepriekš publiski bijis zināms, ka konferencē spriedīs par VDK dokumentu atklātības jautājumiem un pētniecības sarežģījumiem, uzskatu, ka šī ir apzināta Kultūras ministrijas rīcība, lai novērstu vēl komisijas 3. sējuma atklāšanā kopīgā diskusijā ar Kultūras ministrijas valsts sekretāru konstatēto slogu zinātniskajai darbībai un pētniecībai kopumā.

Satversmes aizsardzības biroja rīcībā esošo dokumentu apjoms veido mazāk nekā 0,2% no šobrīd apzināto VDK dokumentu kopuma, kas daļēji izpētīti, pateicoties sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietās esošajiem dokumentiem. VDK aģentu kartotēkas īpatsvars ir vēl teju simt reizes mazāks par šiem 0,2%. 99,8% VDK dokumentu atrodas Latvijas Nacionālā arhīva arhīvos, piemēram, Latvijas Valsts arhīvā, Personāla dokumentu valsts arhīvā, Latvijas Valsts vēstures arhīvā, zonālajos arhīvos novados, kā arī iestāžu un īpaši tiesu arhīvos.

Neskatoties uz salīdzinoši niecīgo VDK dokumentu īpatsvaru, LPSR VDK zinātniskās izpētes komisija kopš tās izveides 2014. gada vasarā centusies darīt visu, lai veiktu iespējami pilnīgu arī Satversmes aizsardzības biroja rīcībā esošo dokumentu izpēti. Sekojot normatīvajos aktos noteiktajam, komisija ir lūgusi pieeju esošo VDK dokumentu sarakstam, lūgusi informāciju par šo dokumentu juridisko statusu, lūgusi pieeju vismaz tiem VDK dokumentiem, kuru izsniegšanu paredz Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumi Nr. 151 *Noteikumi par Totalitārisma seku dokumentēšanas centra*

[14] Latvijas Nacionālā arhīva darbības noteikumi: Ministru kabineta 2012. gada 6. novembra noteikumi Nr. 747, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 177 (4780), 2012, 8. novembris.

rīcībā esošo Valsts drošības komitejas dokumentu izmantošanas kārtību[15] jebkurai zinātniskajai institūcijai vai plašsaziņas līdzeklim. Komisija lūgusi arī pieeju vismaz informācijai par personām, kas publiski komisijas sarīkojumā atzinušas savu sadarbību ar VDK un izteikušas atbalstu zinātniskajai izpētei, lūgusi pieeju VDK dokumentiem, ko vēl 2015. gada sākumā Satversmes aizsardzības biroja direktors bija mutvārdos solījis izsniegt. Turklāt sākumā, sekojot Satversmes aizsardzības biroja neprecīzi sniegtajai informācijai, komisija lūgusi nodrošināt pieeju VDK dokumentiem visiem komisijas locekļiem, apņemoties arī kārtot dokumentus speciālās atļaujas saņemšanai, veikusi atbilstošus priekšdarbus. Lūgums par iespēju nodrošināt pētniecības iespējas visiem komisijas locekļiem, nokārtojot speciālās atļaujas, bija noraidīts vēl 2015. gada sākumā. Tā vietā piedāvāts darbs diviem komisijas locekļiem, kuriem būtu jākļūst par Satversmes aizsardzības biroja darbiniekiem, bet atklāta pētniecība noraidīta saknē. Uzsvēršu – līdz pat 2017. gadam Satversmes aizsardzības birojs piedāvāja atļaut pētniecību veikt tikai vienam, maksimums diviem pētniekiem.

Kad valsts budžeta piešķīrums ļāva izpildīt prasību, proti, tikai esot pieņemtam likumam *Par valsts budžetu 2017. gadam* un esot arī saskaņojumam par atbilstošu finanšu līdzekļu paredzēšanu publiskā līguma ietvaros, Satversmes aizsardzības birojs 2017. gada sākumā norādīja uz novēlotu divu darbinieku pieteikumu.

Tikai 2017. gada 15. marta vēstulē Nr. 5.2-10/17/168 pēc ilgstošiem lūgumiem sniegt informāciju par tā rīcībā esošo VDK dokumentu juridisko statusu Satversmes aizsardzības birojs tieši norādīja, ka šie dokumenti nav valsts noslēpuma objekts. Tomēr visus lūgumus sniegt informāciju atteica, atsaucoties uz fizisko personu datu aizsardzības regulējumu. Minētā iemesla dēļ daļa no 2017. gadā plānotiem pētījumiem neizdevās, bet iepriekš veikto pētījumu precizēšana un aktualizēšana izpalika.

Gandrīz divus gadus lūgto VDK dokumentu aprakstu komisija saņēma tikai 2017. gada oktobrī pēc tam, kad bija ziņojusi 12. Saeimas Nacionālās drošības komisijai par komisijas ieskatā neatbilstošu Satversmes aizsardzības biroja rīcību, iepazīstinot ar aprakstiem. 2017.

[15] *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 94 (377), 1995, 20. jūnijs.

gada 31. augustā komisijas pārstāvji nesekmīgi mēģināja iepazīties ar VDK dokumentu aprakstiem. 2017. gada 12. septembrī apraksts, kas sadalīts divās mapēs uz drukātām lapām bez dokumentam obligātiem rekvizītiem un norādes par izsniegto lapu juridisko statusu, bija izsniegts pieciem komisijas locekļiem pēc "saistību raksta", kam pielikumā bija Krimināllikuma normu uzskaitījums, parakstīšanas, nesaņemot paskaidrojumus pēc atbilstoša pieprasījuma par "saistību raksta" parakstīšanas iemesliem un apraksta juridisko statusu. Iepazīšanās kopā ar "saistību raksta" parakstīšanas procedūru Satversmes aizsardzības biroja telpās ilga 43 minūtes. Tad komisija bija lūgta atbrīvot telpu citām plānotām nodarbēm. Lai gan komisija vēlāk saņēma vēl 2017. gada 15. martā solīto aprakstu, tomēr toreiz nekādas norādes par saņemto izdruku juridisko statusu nebija saņemtas. Tā kā parakstīts "saistību raksts", bet saņemtais materiāls nesatur norādes par juridisko statusu, komisija lūdza tiešu skaidrojumu. Līdz 2017. gada 30. novembrim šāds skaidrojums nebija saņemts, lai arī 12. Saeimas Nacionālās drošības komisijai Satversmes aizsardzības birojs rakstveidā apgalvoja, ka komisijas pārstāvji nav lūguši paskaidrot iemeslus "saistību raksta" parakstīšanai tāpat kā nav lūguši sniegt informāciju par apraksta juridisko statusu.

Jāuzsver, ka tikai 2017. gada 30. novembrī Satversmes aizsardzības birojs pirmo reizi rakstveidā apliecināja, ka pēc valsts noslēpuma sevišķās atļaujas ieguves pētniekus pielaidīs VDK aģentu kartotēkai. Iepriekš, kā to apliecina arī publiskā 12. Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas sēde, kuru vadīja Dr. hist. Ritvars Jansons, pastāvēja nostāja, ka pieejamība VDK aģentu kartotēkai tiks liegta arī pēc valsts noslēpuma sevišķās atļaujas piešķiršanas komisijas locekļiem.

2017. gada novembrī stipendiātu atlases laikā trīs stipendiāti izteica gatavību pētīt VDK dokumentus arī ar nosacījumu, ka pētniecības rezultātu atklāšana varētu būt ierobežota. Ievērojot minēto, komisija iesniedza atbilstošus dokumentus Izglītības un zinātnes ministrijai, kā to bija norādījis komisijas administratīvais sekretārs, Izglītības un zinātnes ministrijas sevišķās lietvedības atbildīgā persona un Drošības policijas pārstāvis, veicot komisijas locekļu instruktāžu Latvijas Nacionālajā arhīvā. Tomēr pretēji

sagaidītajam izglītības un zinātnes ministrs ne tikai atteicās nodrošināt dokumentu nodošanu ar ministrijas sevišķās lietvedības starpniecību atbildīgajai institūcijai par speciālo atļauju darbam ar valsts noslēpumu izsniegšanu, bet arī publiski izsmēja komisijas vēlmi pildīt likumu, Ministru kabineta noteikumus un iepriekš kompetento iestāžu dotos norādījumus, norādot, ka valsts noslēpuma sevišķās atļaujas dokumentus varot aizpildīt "mājās, pie datora". Ministrs 12. Saeimas Pieprasījumu komisijā, iepriekš ne reizi, ministra amatā esot, nerodot iespēju tikties ar visu komisiju, lai pārrunātu komisijas darbu, vērtēja komisijas darbu ar norādi: "Lai paveiktu darbu, ir uz darbu jāaiziet."

Publiskajā telpā ir sniegta īstenībai neatbilstoša informācija, ka "nevienam pētniekam joprojām nav pielaides valsts noslēpumam". Ja politiķi būtu interesējušies par komisiju, viņi būtu informēti, ka, piemēram, Jurim Stukānam kā Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas priekšsēdētājam ir atbilstoša speciālā atļauja, lai, kā saka ministrs, varētu strādāt "Satversmes aizsardzības biroja telpās, kurās lai ieietu ir nepieciešama šī speciālā atļauja".[16] Ja ievēro, ka uz 2017. gada 12. septembra 43 minūšu Satversmes aizsardzības biroja apmeklējumu ieradās Juris Stukāns, nav saprotams, kādēļ iespēja iepazīties ar dokumentiem arī telpās, kur varot ieiet tikai ar speciālajām atļaujām, lai pētītu dokumentus, kam nav valsts noslēpuma statusa, viņam nav piedāvāta. Satversmes aizsardzības birojs vairākus mēnešus bija informēts par to, ka viens no pētniekiem, kas vēlējās iepazīties ar dokumentiem, ir Stukāna kungs, bija savlaicīgi informēts par apmeklētājiem, lai secinātu par to tiesībām ieiet attiecīgajās telpās. Nav gan skaidrs, kāpēc telpu lietu nerisina kopš 2014. gada pavasara, kad Satversmes aizsardzības birojs un Tieslietu ministrija bija informēti par likumdevēja ieceres par izpēti īstenošanos.

Līdzīgi skeptiski vērtējama Satversmes aizsardzības biroja rīcība, slepeni, neesot atbilstoši pieņemtiem Ministru kabineta noteikumiem, anonimizēt pretizlūkošanas automatizēto informācijas sistēmu *DELTA Latvija* jeb tā saucamās Valsts drošības komitejas

[16] Bērziņa, Sabīne (LTV Ziņu dienests). "Šadurskis šaubās par VDK dokumentu izpētes komisijas iespējām darbu pabeigt laikus", *LSM.LV*, 2017, 29. novembris. Pieejams: http://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/sadurskis-saubas-par-vdk-dokumentu-izpetes-komisijas-iespejam-darbu-pabeigt-laikus.a259171/

aģentu referātu datu bāzi ar mērķi to nodot Latvijas Nacionālajam arhīvam. Tikai pateicoties 2017. gada 12. novembra Latvijas televīzijas raidījumam *De Facto*, apstiprinājās neoficiālās ziņas par anonimizāciju. Ja 2017. gada 30. novembrī šāda datu bāze Latvijas Nacionālajam arhīvam nav nodota, bet Latvijas Nacionālais arhīvs rakstveidā paziņoja, ka nevar sniegt nekādas konkrētas ziņas komisijai ne par nodošanas laiku, ne par Satversmes aizsardzības biroja darbiniekiem, kas to veic, ne par vienošanos ar tiem, kā arī, ja ievēro, ka likumā *Par valsts budžetu 2018. gadam* vairs nav paredzēts komisijas darba turpinājums, nav skaidrs, kāpēc Satversmes aizsardzības birojs šo digitalizēšanu ar anonimizēšanu saista ar komisijas darbu.

Tādi gadījumi kā 1990. gada LPSR Augstākās padomes vēlēšanu rezultātā par Ministru padomes priekšsēdētāju apstiprinātā Ivara Godmaņa sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietas pazušana no Rīgas rajona tiesas Jūrmalas tiesu nama arhīva uzskatāmi parāda to, ka, pat esot atsaucīgai un izprotošai attieksmei pret VDK izpēti, var rasties būtiski šķēršļi pētniecībai. Minētā lieta bija pieprasīta, lai pēc *Latvijas Avīzes* publikācijas[17], kur piesaukts Jura Stukāna viedoklis, kas konkrētās sadarbības fakta ar VDK lietas sakarā nebija izteikts, veiktu attiecīgās lietas izpēti, lai varētu argumentēti spriest arī par aktualizēto lietu. Vēl 2017. gada 30. novembrī nav saņemtas ziņas par lietas likteni, bet apliecināts: šobrīd tiesa savas lietas atrašanās vietu nezina.

Ievērojot LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas izpētes termiņus un pētniecības apjomu, pētniecības organizācijā jebkādi birokrātiski šķēršļi un tiesību normu piemērošanas neatbilstības rada būtiskus traucējumus. Turklāt, ievērojot komisijas statusu, nav iespējams izmantot privātpersonas tiesības administratīvajā procesā vismaz būtiskāko šķēršļu un neatbilstību risināšanai. Tajā pašā laikā vērojama neizpratne no atbildīgo daudzu amatpersonu puses, jo, acīmredzami, pierasts, ka zinātnisko izpēti Latvijas Republikā parasti organizē, rēķinoties ar tādu birokrātisko nastu, kas citās Rietumvalstīs uzskatāma par nepamatotu un nesamērīgu. Ja piekļuvi dokumentiem nevar īstenot Ministru kabineta izveidota institūcija, vai pētniecība,

[17] Zvirbulis, Ģirts. "Godmanis: «Bija tiesas process. Mani attaisnoja.»", *Latvijas Avīze*, 2017, 10. augusts.

neesot šādam pilnvarojumam, vispār ir iespējama? Komisijas ieskatā vairāk kā divus gadu desmitus Latvijas Republikas valsts varas īstenotāju koptā slepenība VDK dokumentu sakarā un gandrīz piecus gadu desmitus iepriekš pastāvējusī slepenības kultūra PSRS ietvaros nav pārvarama vien ar normatīvo aktu grozījumiem. Tam ir nepieciešamas prakses izmaiņas, kas savukārt iespējamas tikai ar komisijai līdzīga veidojuma esību, kam būtu pienākums veikt PSRS okupācijas totalitārā režīma laika dokumentu pētniecību, tādējādi mudinot arī citus iesaistīties pētniecībā.

VI. Komisijas viedoklis par informācijas atklātību

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisija ir iepazinusies izlases veidā ar svarīgākajiem VDK un tās piesegstruktūru dokumentiem, tajā skaitā ar tiem, kas ir to mazāk nekā 0,2% VDK dokumentu vidū, kas ir Satversmes aizsardzības biroja rīcībā, pateicoties citur esošajiem dokumentiem. Iepazīstoties ar Satversmes aizsardzības biroja VDK dokumentu aprakstiem, jāsecina, ka izlases kārtībā skatītais ir pietiekams, lai sniegtu gala slēdzienu par VDK dokumentu atklātību. Turklāt tas nekādā veidā nemaina pamatnostādnes, par kurām 2015. gada 6. martā vienbalsīgi komisija nolēmusi, proti, par visu dokumentu nodošanu Latvijas Nacionālajam arhīvam un to nodošanu pilnā apjomā atklātībai, lai veicinātu pētniecību un Satversmes trešajā rindkopā ietverto pienākumu – nosodīt totalitāros režīmus un pieminēt svešo varu upurus – īstenošanu.

Diemžēl Latvijas Universitātes Senāts pretēji Latvijas Universitātes rektora rosinājumam, vairāku 12. Saeimas komisiju atbalstam nav virzījis LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas rosināto ieceri veidot Publiskās atmiņas centru. Arī ministrijas atbildīgās amatpersonas nav vis atbalstījušas šādu rosinājumu, bet tieši pretēji – nokāvušas ieceri saknē. Izvērtējot šādas situācijas iespējamību, komisija 2017. gada 28. un 29. augustā, apspriežoties ar pieaicinātajiem ekspertiem, nolēma, pirmkārt, sagatavot aicinājumu Valsts Prezidentam ar šobrīd svarīgākajām atziņām, kas gūtas zinātniskās darbības laikā, otrkārt, rosināt sabiedrību veidot Publiskās atmiņas institūtu.

Pateicoties intensīvām apspriedēm 2017. gada rudenī arī vairākkārtīgi organizētajās komisijas sēdēs, bija sagatavots aicinājums Valsts Prezidentam. 2017. gada oktobrī Valsts Prezidentam iesniegtais aicinājums netika publiskots līdz 2017. gada 13. novembrim, kad plašsaziņas līdzekļos izskanēja informācija par 1990. gada LPSR Augstākās padomes vēlēšanu rezultātā par Ministru padomes priekšsēdētāju apstiprinātā Ivara Godmaņa sadarbības fakta ar Valsts drošības komiteju tiesas lietas pazušanu no Rīgas rajona tiesas Jūrmalas tiesu nama arhīva, kā arī pretizlūkošanas automatizētās informācijas sistēmas *DELTA Latvija* jeb tā saucamās Valsts drošības komitejas aģentu referātu datu bāzes iespējamo anonimizēšanu.

Seko negrozīts publiskā aicinājuma teksts, par kuru bija panākta vienošanās komisijas sēdē:

"Valsts Prezidenta kungs,

padomju totalitārā režīma nosodījums ir nostiprināts Satversmē. Ministru kabineta izveidotā Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija veikusi virkni pētījumu saistībā ar okupācijas laika represijām. Pētījumi atspoguļoti publikācijās, plašsaziņas līdzekļos, ciešā saziņā ar politiķiem, kurus komisija kopš 2014. gada regulāri aicina būt līdzdarbīgiem vēsturiskās patiesības noskaidrošanai.

Valsts drošības komiteja un tās priekšteči bija tikai viena no Padomju Sociālistisko Republiku Savienības represīvā režīma institūcijām. Represijas organizēja Padomju Savienības Komunistiskās partijas vadība. Okupētajā Latvijā tās atbalstīja un organizēja Latvijas Komunistiskās partijas vadība. Totalitārā režīma nostiprināšanā, represiju organizēšanā, līdzcilvēku izspiegošanā bez Valsts drošības komitejas bija iesaistītas arī dažādas citas institūcijas – Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Ministru Padome, nedemokrātiski veidoto tautas deputātu padomju pilsētu un rajonu izpildu komitejas, nozaru ministrijas, sevišķi Iekšlietu ministrija, tiesas, prokuratūra, arī vissavienības institūcijas kā PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvarotā LPSR institūcija un citas. Tādēļ pētīt ir nepieciešams ne tikai Valsts drošības komiteju, bet visu šo sistēmu kopumā. Zinātniskā izpēte ļauj pārliecinoši konstatēt, ka Valsts drošības komiteja jeb čeka darbojās ne vien tieši, bet arī caur piesegstruktūrām. Līdztekus zināmām struktūrām kā Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs, Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru

komiteja, Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes Rīgas apvienība *Intūrists*, kā segorganizācijas izmantoja arī, piemēram, Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienību, Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitāti, Latvijas Lauksaimniecības akadēmiju, LPSR augstākās izglītības un vidējās speciālās izglītības ministriju, daudzas citas iestādes.

Okupācijas režīma institūciju loma totalitārajā sabiedrības kontrolē nav mazāk nozīmīga kā tikai Valsts drošības komitejas izpēte, tāpēc uzskatām, ka Latvijā, līdzīgi citām posttotalitārajām Eiropas valstīm kā Ukrainā, Polijā, Čehijā, Lietuvā, Igaunijā, un citviet, veidojams Nacionālais atmiņas institūts. Tiesiskā realitāte, ko diktē Latvijas Republikas saistības gan pret tās tautu, gan pret citām tautām, arī Eiropas Savienības saistības, nosaka neatliekamu nepieciešamību paredzēt likuma aizsargātu dokumentu atklātību un reizē pienākumu nodrošināt pastāvīgu atklātībai nodotās informācijas zinātnisku analīzi, publicistiku un pētniecības veicināšanu. Tam vajadzīgs valdības lēmums un finansējuma saglabāšana.

Komisija jau 2015. gada 6. martā ar protokollēmumu ir vienbalsīgi paudusi, ka vēsturiskās patiesības, vārda brīvības un sabiedrības saliedētības vārdā nodrošināma pilnīga, tūlītēja visu Valsts drošības komitejas dokumentu, tajā skaitā Totalitārisma seku dokumentēšanas centrā esošo, nodošanu atklātībai, to brīva un izmantošana pētniecībai bez līdzšinējās diskriminācijas. Šiem dokumentiem nav valsts noslēpuma statusa. Esam daudzkārt lūguši Satversmes aizsardzības biroju nodot šo kultūrvēsturisko mantojumu Latvijas Nacionālajam arhīvam vai Latvijas Universitātei, kas glabā daudzus arī ierobežotas pieejamības dokumentus ar fizisko personu datiem. Pētniekiem nav pieņemama prasība pēc valsts noslēpuma sevišķās atļaujas situācijā, kad likums to neparedz un kad tas liedz zinātniskās izpētes veikšanu Satversmē noteiktā nolūkā. Lūdzam Valsts Prezidentu aktīvi iesaistīties, lai totalitārisma mantojums atbilstoši civilizēto valstu vērtībām un arhīvu nozarē vispār atzītajam provenances principam jau šogad nonāktu arhīvā, nevis glabātos pretizlūkošanas dienesta telpās.

Padomju okupācijas dokumentu nodošana atklātībā atbilst tām sabiedriskām interesēm, ko aizsargā Satversmes ievads. Tās noteica likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* (turpmāk – Valsts drošības komitejas likuma) pieņemšanu. Šīs

intereses Eiropas Savienības Vispārīgā datu aizsardzības regula nosaka kā mudināmu valsts rīcībpolitiku, kas aizsargājama likumā. Komisija kopš 2014. gada ir regulāri informējusi Saeimas Juridisko komisiju par likuma nepilnībām. Diemžēl nekāda rīcība no likumdevēja puses nav veikta.

Visbeidzot, vēlamies vērst uzmanību, ka likums, kas regulē Valsts drošības komitejas dokumentu īpašo statusu, pats ir morāli novecojis un nav pieņemams demokrātiskā valstī. Esam guvuši pārliecību, ka neatkarīgā Latvijas Republikas tiesa sadarbības fakta ar Valsts drošības komiteju pārbaudes lietās atzīst, ka dokumenti ir īsti, nav viltoti, tai skaitā nav viltota aģentu kartotēka. Ikviens, kura tiesības aizskar PSRS okupācijas varas dokumentos rakstītais, ir tiesīgs vērsties tiesā, lai gūtu kompensāciju par nodarīto kaitējumu – gan no tiešajiem vainīgajiem, gan no Krievijas Federācijas kā PSRS tiesiskās mantinieces. Latvijā blakus civilprocesam, kriminālprocesam un administratīvajam procesam izveidotais īpašais tiesas process ir pierādījis savu nelietderību. Uzsveram, ka totalitārās vēstures liecību anonimizēšana un dekontekstualizēšana ir pretēja Satversmes ievada garam, šādā skatpunktā jāvērtē arī pretizlūkošanas nodrošinājuma informācijas automātizētajā sistēmā *Delta Latvija* esošo vārdu anonimizēšana, nododot sabiedrības vērtējumam nepilnīgus dokumentus. Padomju Savienības Komunistiskās partijas, kas iecerēja, vadīja un veica represijas, nomenklatūras funkcionāri nav pakļauti nedz anonimitātei, nedz arī kādam īpašam tiesas procesam. Morālo vērtējumu par katra rīcību, motīviem un apstākļiem var dot vienīgi Latvijas sabiedrība un katrs cilvēks savā garīgajā dzīvē pats. Līdz ar to lūdzam rosināt, paturot citu likumu speciālajās tiesību normās jau esošos ierobežojumus, atzīt Valsts drošības komitejas likumu par spēku zaudējušu.

Komisija joprojām apliecina gatavību tikties ar Valsts Prezidentu.

Patiesā cieņā,

priekšsēdētājs Dr. hist., Dr. h. c. (LZA) Kārlis Kangeris.”

Acīmredzot, tuvojoties 13. Saeimas vēlēšanām, vēstules publiskošana izsauca politisku ažiotāžu, kā rezultātā komisija publicēja plašsaziņas līdzekļos šādu komisijas priekšsēdētāja skaidrojumu:

> "Kad Ivara Godmaņa čekas lietas pazušanas sakarā no jauna tiražēta virkne mītu, vēlos paust arī Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisijas skaidrojumu par mūsu aicinājumu, kas izsauca ažiotāžu un pārmetumus zinātniekiem, to publicējot. Kas tad Valsts prezidentam adresētajā dokumentā ir tā saniknojis politiķus?
>
> Pirmkārt, vēsturnieki skaidri pauž: okupācijas režīma represijas iecerēja un īstenoja Padomju Savienības Komunistiskās partijas vadība. Čeka bija tikai viena no režīma institūcijām, okupētajā Latvijā represijas atbalstīja Latvijas Komunistiskās partijas vadība – Centrālā Komiteja, pilsētu un rajonu komitejas, reizēm arī pirmorganizāciju vadība iestādēs un uzņēmumos. Totalitārisma nostiprināšanā, līdzcilvēku izspiegošanā bez VDK iesaistījās arī LPSR Ministru Padome, nozaru ministrijas, sevišķi Iekšlietu, tiesas, prokuratūra, tautas deputātu padomju izpildu komitejas, arī vissavienības institūcijas kā PSRS Reliģisko kultu lietu padomes pilnvarotais LPSR un citas.
>
> Jāpēta ne tikai VDK, bet sistēma kopumā. Čeka darbojās arī caur piesegstruktūrām, līdztekus zināmām kā Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs, Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru komiteja, PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienība, kā segorganizācijas izmantoja arī, piemēram, komjaunatni, Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitāti, Augstākās izglītības un vidējās speciālās izglītības ministriju un citas.
>
> Otrkārt, zinātnieki lūdza rosināt (uzsvēršu, paturot jau esošos ierobežojumus citu likumu speciālajās tiesību normās!) atzīt likumu *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* par spēku zaudējušu. Kā jau pausts Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas priekšsēdētāja Jura Stukāna rakstos, šajā likumā esošais sadarbības fakta ar čeku konstatēšanas process ir apšaubāms. Neatkarīgā Latvijas Republikas tiesa atzīst, ka Valsts drošības komitejas dokumenti ir īsti, tai skaitā nav viltota aģentu kartotēka.
>
> Lai arī atsevišķs dokuments cilvēku neapsūdz, jāsecina, ka blakus civilprocesam, kriminālprocesam un administratīvajam procesam izveidotais īpašais tiesas process ir pierādījis savu nelietderību.

Komunistiskās partijas, kas vadīja un veica represijas, nomenklatūras funkcionāri nav pakļauti ne anonimitātei, ne īpašam tiesas procesam. Vēsturiskās patiesības priekšā nav pamata romantiskajam dalījumam *labajos* un *sliktajos* komunistos, labajos un sliktajos aģentos. Morālo vērtējumu par katra rīcību, motīviem un apstākļiem var dot vienīgi Latvijas sabiedrība un katrs cilvēks garīgajā dzīvē pats.

Šie divi argumenti – norāde uz kompartijas atbildību un nederīgo tiesas procesu –, šķiet, izsauc vislielāko slēpto sašutumu politiskajās aprindās. Kāpēc bija jāraksta uz Rīgas pili?

Uz trūkumiem tā saucamajā VDK likumā komisija vērsa Saeimas uzmanību rakstveidā jau 2014. gadā, uzreiz pēc izveides. Saeimas Juridiskā komisija ar mūsu vēsturniekiem toreiz netikās un nav satikusies līdz šim. Kad, nerodot risinājumu, 2015. gada sākumā paudu gatavību aiziet no komisijas, ministru prezidentes Laimdotas Straujumas kabinetā, sazinoties ar Nacionālās drošības komisijas vadītāju, Tieslietu ministriju un specdienestiem, pieņēma lēmumu, ka komisijas veiksmīgu darbību nodrošinās ne grozījumi VDK likumā, bet īpašs "mazais likumiņš", ko tieslietu ministrs arī iesniedza valdībā. Saeimas Juridiskajā komisijā šis likums iegūla atvilktnē, pretēji solītajam netika nekad virzīts.

Kopš VDK izpētes sākuma pirms diviem gadiem – 2015. gada novembrī – zinātnieki varēja sākt pētījumus Latvijas Valsts arhīvā, Personāla dokumentu valsts arhīvā un citur, virkne vadošo politiķu ignorēja daudzkārtējus lūgumus sadarboties. Neraugoties uz aicinājumu, kā arī Ministru prezidentes rezolūcijām, oficiāli ar komisiju kopš izveidošanas nav ticies neviens izglītības ministrs, premjers pēc dotajiem solījumiem nav ticies ar komisiju divus ar pusi gadus, Valsts prezidents – pēc daudziem aicinājumiem – trīs gadus, pašreizējais kopš ievēlēšanas. Atlika vienīgi rakstveida saziņa.

Visbeidzot, izmantojot izdevību, vēlos paust, kāpēc es uzskatu par nepareizu piekrist aizpildīt aptaujas lapu sevišķās pieejas valsts noslēpumam ieguvei, lai strādātu ar VDK pretizlūkošanas automatizētās datu sistēmas *Delta Latvija*, kā arī VDK aģentu kartotēkas oriģināliem, kas pēc dažādiem aprēķiniem dokumentu apjoma ziņā varētu būt vien līdz 0,2 procenti no dokumentu skaita, kas Latvijas arhīvos ir tieši saistīti ar čekas darbību. Lauvas tiesa ir tiesu arhīvos un Latvijas Nacionālajā arhīvā, ar kuriem sadarbība ir laba, kuri nerada mākslotus šķēršļus, aizbildinoties ar fizisko personu

sensitīvajiem datiem, starp kuriem, starp citu, likumdevējs neparedz ne vārdu, ne uzvārdu, ne aģenta segvārdu, ne vervēšanas datumu.

Esmu strādājis Rietumeiropas izlūkošanas un pretizlūkošanas dienestu arhīvos un nevienā valstī neesmu sastapis, ka pielaidi valsts noslēpumam prasa tādu dokumentu pieejamībai, kas nav valsts noslēpums. Nekur man nav prasīts, lai kļūstu par specdienesta darbinieku, un nav izvirzītas tamlīdzīgas prasības. Pat Ukrainas Republikā drošības dienesta arhīvs laipni uzņēma komisijas zinātniekus bez jebkādām valsts noslēpuma atļaujām.

Pirmkārt, neviens VDK dokuments nav valsts noslēpuma objekts, ko Satversmes aizsardzības birojs rakstveidā apliecināja tikai 2017. gada 15. martā.

Otrkārt, pirms Totalitārisma seku dokumentēšanas centra fiziskās pārvietošanās no Šķūņu ielas tajā varēja strādāt bez jebkādām valsts noslēpuma atļaujām.

Treškārt, Satversmes aizsardzības biroja direktors par spīti rakstveidā paustajam, ka noslēpuma aptaujas lapu prasīšana ir tikai A kategorijas kritiskā infrastruktūras objekta dēļ, tomēr publiski saka, ka noslēpuma atļauju pieprasa kartotēkas dēļ.

"Daudzi materiāli pētniekiem tik un tā netiks doti, jo satur fizisku personu datus. [..] VDK izpētes komisijai Maizītis atbildēja, ka informācija netiks izsniegta, jo tā «satur ziņas par konkrētām fiziskajām personām». SAB direktors «de facto» šādus pašus ierobežojumus min attiecībā uz VDK aģentu kartotēku."[18]

Atklāti un nepārprotami žurnālam Ir: "[Pauls Raudseps]: Jūsu prasība komisijas pārstāvjiem saņemt pielaidi valsts noslēpumam. Vai tas ir saistīts tikai ar nepieciešamību strādāt SAB telpās, kur atrodas VDK dokumenti, vai ir arī citi iemesli šai prasībai? [Jānis Maizīts]: Tas ir ne tikai saistīts ar nepieciešamību strādāt SAB telpās, bet arī skaidri un gaiši ar kartotēku – ar šīs kartotēkas vārdu un uzvārdu neizpaušanu."[19]

[18] "Sargājot personu datus, VDK izpētes komisiju nelaiž pie dokumentiem", *TVNET*, 2017, 2. aprīlis. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/654451-sargajot_personu_datus_vdk_izpetes_komisiju_nelaiz_pie_dokumentiem

[19] Raudseps, Pauls. "Maizītis: valsts neatteiksies no slepenām metodēm", *IR*, 2017, 9. maijs. Pieejams: https://irir.lv/2017/05/09/maizitis-valsts-neatteiksies-no-slepenam-metodem

Prasīt noslēpuma atļauju dokumentam, kas nav noslēpums, manuprāt, nav likumīgi.

Ceturtkārt, pat dodot valsts noslēpuma parakstu, ka neizpaudīsim kartotēkas datus, un pat, ja kartotēkai pētniekus pielaistu, SAB telpās ir aizliegts ienest tālruni, fotoaparātu vai datoru. Izpētei ir vajadzīga datu salīdzināšana ar citu arhīvu, datubāžu datiem. Esmu piedāvājis, ka dokumentus uz laiku par komisijas resursiem var aizvest ārpus – uz Latvijas Universitāti, ģenerālprokuratūru vai Latvijas Nacionālo arhīvu – bet neguvu atsaucību.

Piektkārt, zinātne ir arī zinātniskas diskusijas, recenzijas, apspriedes. Kad daļa pētnieku saistīta ar valsts noslēpuma glabāšanas nosacījumu par kartotēku, tad zinātniska diskusija ar tiem, kuriem nav pielaides, ir beigusies nesākusies.

Sestkārt, ja pētnieks parakstītu valsts noslēpuma pielaides, tad nevarēs paust par kartotēku publiski to, ko jau zina no citiem avotiem, kas neatrodas SAB telpās. Informācija par aģentu kartotēkas kartītēm, aģentu lietām, aģentu referātiem, liecības un citas netiešas ziņas taču sastopamas citur. Jau šobrīd pētnieku rīcībā ir virkne kartotēkas atvasinājumu, citas liecības. Līdz ar to, parakstot valsts noslēpuma pielaidi, pētnieks kļūs atkarīgs no SAB, kas varēs rosināt saukt pētniekus pie kriminālatbildības par valsts noslēpuma vai neizpaužamas informācijas izpaušanu, līdz ar to komisijas zinātnieki nevarēs paust atklāto sabiedrībai!

Septītkārt, es pastāvu uz godīgu rīcību – Tieslietu ministrijā 2015. gada martā komisijas sapulcē visi komisijas locekļi vienbalsīgi nolēma, ka pētniecība ar valsts noslēpuma statusu Latvijas apstākļos ierobežotā cilvēkresursa dēļ nav zinātniskā pētniecība. Politiķiem šo jautājumu bija laiks risināt divus ar pusi gadus, šobrīd netēlojot pārsteigumu.

Likums liek pienākumu zinātniekiem pētīt čekas darbību, ne sacerēt attaisnojumus vienai komunistiskās partijas daļai vai vienai aģentu daļai. Pētnieka uzdevums nav būt par romantisku ētisku soģi, bet atklāt patiesību. Ja izlūkdienests ir pārvervējis daļu aģentu, tāpēc tie ir slepeni, tad tas ir godīgi arī jāpasaka sabiedrībai. Zinātnieki nekādi nevēlās traucēt specdienestu tā slepenajās darbībās. Godprātīgi un atklāti dosim ieguldījumu objektīvā skatījumā uz čekas darbībām PSRS okupācijas laikā komunistiskās partijas vadībā, taču tam ir nepieciešams arī atbalsts.”

Noslēgumā jābilst, ka zinātniskā izpēte demokrātiskā valstī pieprasa tādu svarīgu brīvību kā jaunrades brīvība un vārda brīvība ievērošanu. Jānoraida kā nepamatoti un nesamērīgi pieprasījumi, lai zinātniskā izpēte būtu pakļauta padomju pētniecības dogmatikai, nosakot zinātnisko diskusiju liegumu, kā arī lai zinātniskās darbības vietā komisija radītu tehnisku izlases veida dokumentu anotācijas, kas ir cienījams bibliotekāru un arhivāru darbs, nevis starpdisciplināra zinātniska VDK dokumentu izpēte. Godprātīgi būtu iebildumus pret zinātnisko darbību paust uzreiz, saņemot regulāri darba rezultātus un esot iespējai personiski būt informētam par tiem; ne iebilst, tuvojoties brīdim, kad jāpieņem lēmums par atklātību un kad ir jārod ieganstu novelt atbildību par nevēlēšanos nodrošināt atklātību un Satversmes izpildi uz pētniekiem, kas veikuši zinātnisku devumu īsā termiņā.

Starptautiskā situācija pasaulē nav viegla. Brīvības izpratnei un spējai aizstāvēt demokrātiju šobrīd ir augsta vērtība. Par komisijas gaitām un politiķu eliti aprakstītie notikumi tikai vairo pārliecību, ka mūsu tautai un visai sabiedrībai jāstrādā kopā, lai atklātu VDK un citu PSRS okupācijas totalitārā režīma valsts varas īstenotāju mijiedarbību, kas liedza mūsu tautai neatkarību piecus gadu desmitus un paaudzēm maldināja cilvēkus par dzīvi un katras personības izaugsmes iespējām.

.

Ievads

Dr. sc. pol. Ivars Ījabs
Latvijas Universitātes asociētais profesors, politologs

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komitejas (VDK) zinātniskās izpētes komisijas rakstu 4. sējums apkopo vairāku gadu gaitā veiktos pētījumus par dažādiem VDK darbības aspektiem Latvijas teritorijā. Lielos vilcienos tas paplašina un padziļina jau iepriekš komisijas uzsākto tēmu izstrādi, sniedzot arī ievērojamu daudzumu jaunu atziņu. VDK kā noziedzīga režīma represīva iestāde darbojās ļoti plašā darbības jomu spektrā. Organizācija īstenoja valsts teroru, represējot un iznīcinot režīmam nevēlamus cilvēkus. Cilvēkus izsekoja un iebiedēja; no citiem ar šantāžas palīdzību ieguva informāciju. Visbeidzot, VDK bija iesaistīta pretizlūkošanas aktivitātēs un stingri kontrolēja padomju pilsoņu kontaktus ar ārzemēm, tai skaitā, ekonomiskos kontaktus un tūrismu. Jāuzsver, ka VDK bija sazarota organizācija, kurā līdzās centrālajam aparātam bija virkne piesegstruktūru, kas nodarbināja speciālus darbiniekus, kas strādāja dažādās šķietami ar politiku nesaistītās iestādēs un organizācijās, un kas piesaistīja plašu neformālu aģentūru. Šis VDK zinātniskās izpētes komisijas rakstu krājums paver padziļinātu ieskatu virknē šādu darbības jomu, kuras ir vitāli nepieciešamas izpratnei par šīs noziedzīgās organizācijas darbu. Ir aplami uzskatīt, ka VDK ietekme uz Latvijas sabiedrību aprobežojās ar aģentu vervēšanu un tiešām represijām. VDK ļoti smalkā veidā kontrolēja arī tūrisma sakaru jomu, *spekulāciju*, augstākās izglītības un zinātnes iestādes, visās šajās jomās īstenojot attiecīgos padomju režīma mērķus.

PSRS okupācijas un konkrēti VDK pētniecībā ir svarīgs personāla aspekts, ko labi ieskicē Lietuvas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas atziņa, ko citējusi Dr. hist. Kristīne Jarinovska savā

pētījumā, "cilvēku atlases jautājumam jāpieiet ar visu nopietnību, jo nacionālo čekistisko kadru sagatavošanai ir liela politiska nozīme".[20]

Lai gan 4. sējums aptver virkni atšķirīgu tēmu, tajā ir likts akcents uz vairākiem problēmu lokiem, kas līdz šim bija izpelnījušies mazāk komisijas pētnieku uzmanības. Vispirms, šajā sējumā īpaša vieta ir atveltīta VDK dokumentālā mantojuma likteņiem pēc neatkarības atjaunošanas – gan sadarbības fakta konstatācijai tiesas procesos, gan dokumentu digitalizācijas iespējām, gan pastāvošajam VDK dokumentu pieejamības režīmam informācijas atklātības principu gaismā. Otrs būtisks akcents ir likts uz personālijām, sniedzot atbildes uz to, kas bija cilvēki, kas padomju okupācijas gados vadīja VDK, kāds bija viņu agrākais karjeras ceļš un kāda šādas izvēles motivācija. Treškārt, uzmanība ir pievērsta jau agrākajos sējumos skartai tēmai, proti, *Intūrista* darbībai un šīs organizācijas lomai sabiedrības kontrolē un padomju režīma rūpēs par savu drošību.

Krājuma autori ir izvēlējušies dažādas pētnieciskas pieejas, un lielākajai daļai pētījumu pamatā ir to arhīva dokumentu analīze, kas ir pieejami Latvijas Nacionālajā arhīvā. Tiesa, virkne pētnieku izvēlas arī preses diskursa analīzes metodes, arī intervijas ar notikumos iesaistītajiem cilvēkiem. Šajā sējumā īpašu vietu ieņem biogrāfiskā metode. Tiesību zinātņu eksperte Dr. iur. Kristīne Jarinovska ir sagatavojusi publicēšanai tās visu LPSR VDK vadītāju un iekšlietu ministru (iestāžu nosaukumi, protams, laika gaitā ir mainījušies) biogrāfiskās ziņas, ko sniedz LKP CK nomenklatūras kadru personas lietu kolekcija PSKP arhīva daļā, kas tika atstāts Latvijas Republikā. Šīs biogrāfiskie pētījumi ir svarīgs dokumentārs resurss, kura izstrādē ir izmantotas ne vien jau minētās attiecīgo amatpersonu nomenklatūras lietas, bet arī preses publikācijas, daudzveidīgi uzziņu avoti, informācija no citu valstu arhīviem un tamlīdzīgi, salīdzinājumam izmantojot arī visu attiecīgo Lietuvas PSR un Igaunijs PSR nomenklatūras elites funkcionāru personas lietas. Jānorāda, ka šis resurss nav domāts tikai pētniekiem, bet gan jebkuram interesentam, kuru saista VDK darbība Latvijas teritorijā un cilvēki, ar kuru rokām bija īstenotas šīs organizācijas noziedzīgā darbība. Šeit ir iespēja izsekot līdzi gan pirmo pēc Otrā pasaules kara čekas priekšnieku odiozajām

[20] LYA, 1771. f., 9. apr., 263. l., 18. lp.

biogrāfijām, kuras, kā Alfona Novika un Jāņa Vēvera gadījumā, ir saistītas ar darbību komunistiskās partijas pagrīdē Latvijā vai emigrācijā PSRS, gan relatīvi mazāk asiņaino septiņdesmito un astoņdesmito gadu čekas priekšnieku dzīvesstāstiem, kas vairāk līdzinās birokrātiskām karjerām – kā ilgākā LPSR VDK priekšsēdētāja Longīna Avdjukeviča vai Borisa Pugo virzība uz šo amatu. Saskaņā ar Jarinovskas rakstīto datu trūkuma dēļ vismīklainākā biogrāfija ir vienam no pēdējiem LPSR VDK priekšsēdētājiem Staņislavam Zukulim, kura nomenklatūras kadru lieta arhīvā nav atrodama, savukārt nāves apstākļi raisījuši baumas.

Laika posmu pēc Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas skar Dr. hist. Jāņa Taurēna rūpīgi izstrādātais raksts *LPSR Valsts drošības komitejas ārštata darbinieku, aģentu un informatoru identitātes un tiesas procesi par sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu: apspriešana presē un publiskajā telpā*, kurš lielākoties analizē preses diskursu un tā saikni ar politisko procesu. Taurēns savā rakstā secīgi aplūko atjaunotās Latvijas Republikas Saeimas vēlēšanas un to, kā politiķi un ierēdņi reaģē uz vēlēšanu kandidātu iespējamu sadarbību ar VDK. Taurēns ir izanalizējis ievērojamu daudzumu informācijas, izsekojot preses publikācijām, konstatējot, ka preses diskurss sadarbības fakta ar VDK konstatēšanā ir ļoti fragmentārs un tiesvedības atspoguļotas salīdzinoši maz. Politiskās partijas, saskaņā ar Taurēnu, jau pirms ilgāka laika ir iemācījušās neizvirzīt tādus kandidātus, par kuriem varētu krist aizdomu ēna par sadarbību ar VDK. Tomēr nedaudzi precedenti joprojām atkārtojas līdz ar katrām jaunām vēlēšanām. No Taurēna pētījuma varam spriest, ka krietnam pulciņam Latvijas Republikas bijušo ministru un Saeimas deputātu, tajā skaitā vienam ministru prezidentam, bijušas izveidotas kartītes VDK aģentu kartotēkā. Šobrīd publiski tiek apgalvots, ka esošās, 12. Saeimas deputātu vidū tādu deputātu vairs neesot, taču kā ir patiesībā? Cerēsim, ka to parādīs turpmākie zinātniskie pētījumi. Šo tēmu savā ziņā turpina Dr. iur. Kristīnes Jarinovskas juridiskais pētījums par VDK dokumentu statusu informācijas atklātības kontekstā. Tas ir daudzšķautņains aplūkojums. Informācijas atklātības joma skar gan konstitucionālās tiesības, gan valststiesības, gan arī cilvēktiesības, un VDK dokumentu likteņi šeit sniedz pamatu izvērstai gadījuma analīzei.

Jau pavisam citā aspektā VDK mantojuma likteņus neatkarīgajā Latvijas Republikā analizē Dr. Ilmārs Poikāns savā rakstā *LPSR Valsts drošības komitejas rīcību atspoguļojošā dokumentārā mantojuma digitalizācija*. Šis raksts ir veltīts praktiski ļoti svarīgam jautājumam, kura aktualitāte pieaug ik dienas, proti, iespējām saglabāt VDK dokumentāciju digitālā formātā. Šis jautājums ir svarīgs gan tādēļ, ka papīra dokumentu mūžs mēdz būt īss, gan tādēļ, ka tas ļautu vismaz daļu no VDK dokumentu arhīva padarīt pieejamu globālajā tīmeklī. Poikāns savā rakstā detalizēti apraksta problēmas, ar kurām saskaras digitalizācijas projekts tieši saistībā uz VDK mantojuma saglabāšanu, vienlaikus pielikumā sniedzot sarakstu ar dažādiem Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā atrodamiem VDK dokumentiem šī jēdziena plašākajā nozīmē. Lai lasītājs gūtu vizuālu priekšstatu par šo dokumentāciju, rakstam ir pievienots izziņas materiāls ar dokumentu attēliem.

Poikāna pētījums atrodas uz robežas starp informācijas zinātni, vēsturi un arhīvistiku. Līdzīgā žanrā darbojas arī Mārcis Raudis ar rakstu *Bijušo Latvijas Republikas politieslodzīto burtnīcas, dienasgrāmatas un vēstules kā sava laikmeta liecinieces un kā dokumentu kopums LPSR VDK izpētē: Alfona Novika piemērs*. Te ir mazāk darīšanu ar Noviku kā personību, vairāk – ar īpašu arhīva materiālu kategoriju, proti, tiem dokumentiem, ko konfiscēja Latvijas Republikas cietuma administrācija politieslodzītajiem, šajā gadījumā – komunistam Novikam. Tas ir ļoti interesants materiāls, kurš paver ieskatu to cilvēku biogrāfijās, kuri pēc kara piedalījās masu represiju organizēšanā Latvijā. Turklāt, spriežot pēc Rauža sacītā, šī dokumentu kategorija ir samērā plaša un vāji izpētīta. Minētais piemērs labi apliecina, ka VDK pētniecībai relevanti avoti ir atrodami arī Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas vēstures arhīvā, tālu no ierasti čekai piedēvēto dokumentu klāsta. Protams, likums definē VDK dokumentus ļoti plašu un kā publiski norādījis LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētājs Dr. hist., Dr. h. c. (LZA) Kārlis Kangeris – Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā, Personāla dokumentu valsts arhīvā, Latvijas Valsts vēstures arhīvā, zonālajos arhīvos, tiesu un iestāžu arhīvos ir 99,8%, bet Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centrā – vien mazāk nekā

0,2% no VDK dokumentiem, no kā VDK aģentu kartotēkas īpatsvars plašajā dokumentu klāstā ir vēl simtreiz mazāks.

Divi krājuma raksti ir veltīti tā sauktajām "nepolitiskajām" VDK darbības jomām, turklāt abi no tiem problematizē jautājumu, cik lielā mērā VDK gadījumā ir iespējams runāt par "nepolitisku" noziegumu izmeklēšanu. Dr. hist. Gints Zelmenis savā rakstā *20. gadsimta astoņdesmito gadu "nepolitiskie" noziegumi okupētajā Latvijā un VDK* analizē dažādas bēgšanas no PSRS un spekulācijas lietas, kurās savu lomu spēlējuši arī trimdas latvieši. Interesanti, ka tieši šādus, šķietami ar politiku nesaistītus noziegumus padomju režīms uzskatīja par vajadzīgu sodīt nevis ar kriminālliem sodiem, bet gan ar piespiedu psihiatrisko ārstēšanu. Zelmenis pamatoti aktualizē jautājumu, vai par šādiem noziegumiem sodītie cilvēki nebūtu pelnījuši atšķirīgu attieksmi reabilitācijas un politiski represētās personas statusa piešķiršanas aspektā. Savukārt Aldis Daugavvanags savā rakstā *VDK loma kontrabandas lietu izmeklēšanā (1945–1985): atsevišķu piemēru analīze* lielākoties no krimināltiesiskās perspektīvas analizē veidu, kā LPSR VDK vērsās pret padomju pilsoņu mēģinājumiem pārvarēt PSRS "deficīta ekonomikas" radīto patēriņa preču trūkumu. Vairāki šādi gadījumi ir ļoti ilustratīvi. Šāds ilustratīvs gadījums ir Ivara Straumes kriminālllietā, kur norādīts, ka viņš bija iegādājies

> "Ludolfa Liberta (1895–1959) gleznas Venēcijas skats par 120 rubļiem un Dārzs par 43 rubļiem un Rīgas tirdzniecības ostā, apejot muitas iestādes, nodevis Somijas Republikas karoga kuģa kapteinim aizvešanai uz Zviedrijas Karalisti skolas biedra tēvam Ernestam Vanagam. Kā atlīdzību Ivars Straume no Vanaga saņēmis pasta sūtījumu ar neilona segu, diviem neilona lietus mēteļiem un vienu kombinē."

Šādiem gadījumiem VDK izpētes kontekstā nav tikai anekdotiska nozīmība. Padomju režīms apzināti padarīja Rietumu patēriņa preču pieejamību par politisku privilēģiju un ar policejiskām metodēm ļoti asi apkaroja tos, kas mēģināja minētās preces iegādāties, apejot oficiālo un politizēto preču sadali.

Kā norādīts, šajā sējumā ievērojama uzmanība veltīta VDK piesegorganizācijai, vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļai, kuras nosaukums Trešās Atmodas laikā bija PSRS Valsts

ārzemju tūrisma komitejas Rīgs apvienība. Šo pētījumu autores ir Dr. hist. Ineta Lipša un M. hist. Marta Starostina. Galvenais avots šeit ir dažādi kadru dokumenti kā pavēles, autobiogrāfijas, atskaites un personu lietas. Ar *Intūrista* organizācijas palīdzību padomju totalitārais režīms īstenoja pārraudzību pār rietumu tūristu vizītēm PSRS. To veica gan negatīvā veidā – uzraugot, noklausoties un ierobežojot, gan pozitīvā veidā – rīkojot dažādus pasākumus PSRS tēla uzlabošanai tūristu acīs. Pati interese par šo organizāciju ir pašsaprotama. Intereses pamatā ir šīs organizācijas divejādā daba. No vienas puses, tai bija jādarbojas kā "normālai" tūrisma aģentūrai, kuras uzdevums ir piesaistīt klientus, nodrošināt viņiem daudzveidīgu programmu attiecīgās valsts iepazīšanai, rūpēties par viesu ērtībām un tamlīdzīgi. Taču, no otras puses, aiz šķietami "normālās" un viesmīlīgās fasādes patiesībā slēpās politiska izspiegošana, vervēšana un represīva kontrole, turklāt liela daļa viesu to labi apzinājās.

Intūrista aplūkojums šajā sējumā notiek divos aspektos. Ineta Lipša savā rakstā *VDK ietekme un LPSR ārzemju tūrisma iestāžu vadošais personāls: Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļa un tās operatīvā vadība (1957–1992)* pievēršas jautājumam, kā šī iestāde rekrutēja savus kadrus un kā šķietamās "tūrisma aģentūras" vadībā nonāca cilvēki ar plašu pieredzi specdienestos un pretizlūkošanā, bieži VDK aktīvās rezerves virsnieki. Autore rūpīgi izseko šīs organizācijas galvenajām amatpersonām visā laika periodā no piecdesmitajiem gadiem līdz pat PSRS okupācijas beigām. Šie arhīvā pieejamie dokumenti ir ļoti rūpīgi analizēti, ļaujot lasītājam noprast veidus, kā cilvēki nonāca šīs "ideoloģiski jutīgās" organizācijas vadībā. Martas Starostinas darbs *Intūrista Rīgas nodaļa kā VDK piesegstruktūra: personālijas un sadarbība ar citām VDK piesegstruktūrām* turpretī ir krietni izvērstāks. Lai arī hipotēze šeit ir samērā pašsaprotama (ka *Intūrists* ir bijis VDK piesegstruktūra), tomēr šeit ir apkopots ievērojams daudzums faktu un relevantas analīzes, īpaši demonstrējot kādu biogrāfisko ziņu daudzumu par personām, kuras strādāja VDK vārdā vai saskārās ar VDK operācijām ikdienā var rūpīgi pārskatot ļoti apjomīgu skaitu personas lietu Latvijas Nacionālā arhīva Personāla dokumentu valsts arhīvā.

Īpašu vietu krājumā ieņem M. iur. Linarda Muciņa pētījums *Nošaušana sevišķā kārtībā – PSRS noziegums pret ius cogens normām. Liepājas «Zilā brīnuma» piemērs.* Šī ir gadījuma analīze attiecībā uz Iekšlietu tautas komisariāta un Valsts drošības tauta komisariāta darbībām 1941. gada jūnijā, kad, Latvijas teritorijā ienākot nacionālsociālistiskās Vācijas karaspēkam, čekisti ar apbrīnojamu nežēlību Liepājā nogalināja virkni apcietinātu personu. Šis ir pētījums, kurā savijas vēsture, novadpētniecība, kā arī padziļināta juridiska analīze. Muciņš uzdod jautājumu, kā, nodarbojoties ar VDK īstenoto represiju pētniecību, būtu jāizturas pret tiem cilvēkiem, pret kuriem vērstās represijas nav administratīvi vai krimināltiesiski dokumentētas. Nav izslēgts, ka *Zilajam brīnumam* līdzīgi gadījumi var parādīties tālākajā VDK noziegumu izpētes gaitā.

Kristīnes Jarinovskas teksts *LPSR iekšlietu un valsts drošības vadības apskatu salīdzinājums ar Lietuvas PSR un Igaunijas PSR attiecīgo vadību* krājumā ievada LPSR VDK vadītāju un iekšlietu ministru biogrāfiju izklāstu. Raugoties uz šo biogrāfisko materiālu kopumā, ir iespējams izdarīt virkni secinājumu par VDK personālu, kā arī par šīs iestādes funkcionēšanas principiem kopumā. Vispirms, kā jau minēts, VDK vadībā norisinās paaudžu nomaiņa, kura atspoguļo arī režīma kopīgo attīstību: no atklāta valsts terora pie administratīvi birokrātiskām represijām un manipulācijas. Otrkārt, pašas VDK iekšienē nav bijušas svešas denunciācijas, karjeras taisīšana uz savu kolēģu apsūdzēšanas rēķina un tamlīdzīgi. Virkne iekšlietu un valsts drošības augstāko vadītāju ar to ir saskārušies saistībā ar mīlas lietām. Te jāmin Vladimirs Sēja un Augusts Eglītis, kuri apsūdzēti par ārlaulības sakariem un dienesta romāniem, kā rezultātā viņu karjera vismaz uz mirkli apstājas. Alberta Sieka piemērs liecina, ka pat tik šķietami "stingrā" organizācijā kā VDK nav iztikts arī bez nepotisma, bez radu būšanas pat augstākās republikāniskās vadības līmenī. Zīmīgi, ka vienīgais čekas priekšnieks, kurš pēc neatkarības atgūšanas ir tiesāts par genocīda noziegumiem, ir Latvijas Republikas rītausmas laika aktīvais opozicionārs Alfons Noviks. Savukārt pēdējā PSRS iekšlietu ministra Borisa Pugo – nozīmīgā PSKP funkcionāa Kārļa Pugo dēla – dzīves gājums, kurš aprāvās uzreiz pēc 1991. gada puča izgāšanās, atstāj diezgan neinteresantu nomenklatūras karjeras iespaidu.

Kopumā LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas rakstu 4. sējums turpina agrāk aizsākto darbu, paverot jaunas perspektīvas un sniedzot jaunas, interesantas atziņas. Vienlaikus šis sējums parāda, ka VDK izpēte noteikti nav ātri un vienkārši pāris gados paveicams uzdevums. Šī organizācija nebija nedz vienkārši specdienests, nedz politiskā policija līdzīga Krievijas Impērijas "ohrankai". Ņemot vērā PSRS okupācijas režīma totalitāro un ideoloģizēto iedabu, VDK ietekme caurstrāvoja visas sabiedrības dzīves jomas. Par spīti nosaukumam, tās uzdevums nebija vienkārši rūpēties par valsts un sabiedrības drošību. Tās galvenā funkcija bija vispusīga sabiedrības kontrole saskaņā ar padomju ideoloģiju un Padomju Savienības Komunistiskās partijas kā "laikmeta prāta, goda un sirdsapziņas" mūždien mainīgajām vēlmēm. Tieši tādēļ VDK izpēte vienlaikus nozīmē pētīt veidus, kā šī kontrole bija īstenota un novadīta līdz pat visikdienišķākajām sabiedrības aktivitātēm.

LPSR Valsts drošības komitejas ārštata darbinieku, aģentu un informatoru identitātes un tiesas procesi par sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu: apspriešana presē un publiskajā telpā

Dr. hist. Jānis Taurēns,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas loceklis

Pētījuma avotu bāze pamatā ir publikācijas preses izdevumos *Diena*, *Neatkarīgā Rīta Avīze*, *Latvijas Avīze,* kā arī citi izdevumi, kas atspoguļoja tiesas prāvas par sadarbības faktu ar Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komiteju (VDK)[21] un strīdus par ārštata darbinieku, aģentu un informatoru identitāti. Tāpat izmantotas tās nedaudzās publikācijas oficiālajā laikrakstā *Latvijas Vēstnesis*, kur likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 15. panta devītā un desmitā daļa paredz publicēt sprieduma rezolutīvo daļu divos gadījumos: pirmkārt, ja sadarbības fakts ir konstatēts, otrkārt, ja sadarbības fakts nav konstatēts, bet pārbaudāmā persona to lūdz. Tāpat publikācijas, ko paredz Saeimas vēlēšanu likuma 15. panta 4. punkts, proti:

> "to kandidātu vārdi un uzvārdi, attiecībā uz kuriem Totalitārisma seku dokumentēšanas centram ir ziņas, ka tā rīcībā, Valsts arhīvā vai citās valsts glabātavās ir dokumenti, kas liecina, ka šie kandidāti varētu būt sadarbojušies ar PSRS, Latvijas PSR vai ārvalstu valsts drošības dienestiem, izlūkdienestiem vai pretizlūkošanas dienestiem kā šo

[21] Atsevišķs tiesas process, ko regulē likums *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* (*Latvijas Vēstnesis*, Nr. 65 (196), 1994, 2. jūnijs).

dienestu ārštata darbinieki, aģenti, rezidenti vai konspiratīvā dzīvokļa turētāji. "[22]

Republikas pilsētas domes un novada domes vēlēšanu likuma pārejas noteikumu 3. punkts paredz veikt pārbaudi par deputāta kandidātu, kas nav pārkāpis nosacījumu, ka nedrīkst pieteikt un ievēlēt deputāta kandidātu, kas ir sadarbojies ar "PSRS, LPSR vai ārvalstu valsts drošības dienestu, izlūkdienestu vai pretizlūkošanas dienestu štata darbinieku". Tā kā iepriekš nevar zināt par sadarbības fakta esību, likuma izpilde saistāma ar atklātību. Diemžēl 2017. gada pašvaldību vēlēšanās TSDC un Centrālā vēlēšanu komisija publikāciju par sadarbību liecinošiem dokumentiem veica, neminot konkrētus vārdus.[23] Visbeidzot pētījumā nedaudz izmantota latviešu trimdas prese.

No izmantotās literatūras varētu vispirms atzīmēt VDK zinātniskās izpētes komisijas locekļa un pētnieka, Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētāja vietnieka, Krimināllietu tiesas kolēģijas priekšsēdētāja, doktoranta M. iur. Jura Stukāna zinātniskās publikācijas VDK zinātniskās izpētes komisijas rakstos, kam ir tiesību zinātnes literatūras nozīme, metodoloģiska nozīme un kas dod iespēju salīdzināt sadarbības fakta konstatēšanas prāvu kopējo skaitu ar publiskajā telpā apspriesto skaitu. Nozīmīga ir Jura Stukāna atziņa, ka tiesu prakses analīze atklāj, ka VDK darbinieku liecības parasti nesatur ziņas par faktiem, kas "dod pamatu atzīt personas apzinātu slepenu sadarbību ar VDK, jo pārbaudāmo personu liecinieks vai nu neatpazīst, vai nespēj atcerēties sadarbības faktu vai sniegto ziņu saturu".[24] Tāpat pētniecībā neatsverams ir arī Jura Stukāna veiktais tieslietu statistikas apkopojums, kas atklāj, ka kopš likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu*

[22] Saeimas vēlēšanu likums: likums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 86 (369), 1995, 6. jūnijs.
[23] "SAB: Divi pašvaldību vēlēšanu deputātu kandidāti darbojušies LKP un VDK Robežapsardzē", *LSM.LV*, 2017, 6. maijs. Pieejams: http://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/sab-divi-pasvaldibu-velesanu-deputatu-kandidati-darbojusies-lkp-un-vdk-robezapsardze.a235505/
[24] Stukāns, Juris. "Tiesu nolēmumu analīze par sadarbības ar LPSR Valsts drošības komiteju fakta konstatēšanu", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 144. lpp.

sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu spēkā stāšanās dienas 1994. gada 3. jūnijā līdz 2015. gada 19. decembrim pirmās instances tiesa ir izskatījusi 298 lietas par sadarbības ar fakta ar VDK konstatēšanu,[25] bet no 2015. gada 19. decembra līdz 2017. gada 18. oktobrim skatīta tikai viena sadarbības fakta ar VDK lieta pirmajā instancē. Noderīgas bija Argitas Daudzes[26] publikācijas. Interesantu ainu zīmē Ata Lejiņa memuāri *Mūra drupinātājs jeb Ceļš atpakaļ uz mājām*.[27]

Sākot pētījumu, bija izvirzītas divas hipotēzes: pirmkārt, presē pieejamo materiālu par tiesvedībām sadarbības fakta ar VDK konstatēšanai un diskusijām to sakarā, fragmentārisms un, otrkārt, minēto tiesvedību un diskusiju atspoguļojuma trūkums presē. Pētījuma rezultātā var teikt, ka apstiprinājās pirmā hipotēze. Materiāli tiešām ir fragmentāri. Otrā hipotēze apstiprinājās daļēji. Lielākā daļa sadarbības fakta lietu un diskusiju to sakarā nav guvusi atspoguļojumu presē, un arī tad, kad tam ir veltīta preses uzmanība, rakstīts ir visai maz.

Sarežģījumu kopumu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanā un publiskām diskusijām par to pamats ir meklējams Latvijas Republikas 5. Saeimas tiesību jaunrades rezultātā. Minami daži piemēri. Likums *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu*, ko bieži vien īsuma dēļ mēdz dēvēt par VDK likumu, radīja jaunu tiesas procesu, lai konstatētu sadarbības faktu ar VDK, un noteica VDK dokumentu izmantošanas kārtību, arī būtiskus ierobežojumus atklātībai. Saeimas vēlēšanu likums tā pamata redakcijā aizliedza kandidēt arī bijušajiem Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) valsts drošības dienestu, izlūkdienestu vai

[25] Stukāns, Juris. "Tiesu nolēmumu analīze par sadarbības ar LPSR Valsts drošības komiteju fakta konstatēšanu", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 117. lpp.
[26] Daudze, Argita. "PSRS propaganda un darbs pret latviešu trimdu Zviedrijā 20. gs. 60.–80. gados", *Latvijas Vēsture. Jaunie un Jaunākie Laiki,* 2008, Nr. 4., 92.–105. lpp.
[27] Lejiņš, Atis. *Mūra drupinātājs jeb Ceļš atpakaļ uz mājām.* Rīga: Jumava, 2002, 296 lpp.

pretizlūkošanas dienestu štata darbiniekiem.[28] Pilsonības likuma pamata redakcijas 11. panta pirmās daļas 6. punkts paredzēja, ka Latvijas Republikas pilsonība nepienākas personām, kas

> "ir bijušas PSRS (LPSR) VDK vai kādas citas ārvalsts drošības dienesta, izlūkdienesta vai citu speciālo dienestu darbinieki, informatori, aģenti vai arī konspiratīvo dzīvokļu turētāji, ja šis fakts konstatēts likumā noteiktajā kārtībā".[29]

Sadarbība ar VDK un nepieciešamība to pārbaudīt radās visiem, kas vēlējās īstenot valsts varu ar vēlētu amatu, Saeimas un Ministru kabineta apstiprinātu amatu, valsts civildienesta amatu palīdzību. Ierobežojumi skāra arī tos, kas vēlējās piedalīties politikā, sniedzot finansiālu atbalstu. Piemēram, Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 6. panta pirmā daļa redakcijā, kas stājās spēkā 2004. gada 12. martā, paredzēja:

> "Bijušajiem Valsts drošības komitejas štata, ārštata darbiniekiem un informatoriem ir aizliegts dāvinājumu (ziedojumu) vai jebkādā citā veidā finansēt politiskās organizācijas (partijas)."[30]

Likumsakarīgi, ka ierobežojumi bija attiecināti, ja bija runa par valsts, sabiedrības un indivīda drošības garantēšanu. Visbeidzot, ierobežojumi skāra arī Latvijas Republikas finansiālās saistības. Ierobežojumu apjoma revidēšanas nolūkā 2005. gada 27. aprīlī tieslietu ministre Solvita Āboliņa parakstīja un iesniedza izskatīšanai Ministru kabinetā starpinstitucionālas darba grupas sagatavotu un Tieslietu ministrijas virzītu informatīvo ziņojumu *Par VDK štata un ārštata darbiniekiem, kā arī VDK informatoriem likumos noteikto ierobežojumu nepieciešamības un pamatotības izvērtējums*.[31] Informatīvā ziņojuma teksta sagatavotāja bija Sanita Mertena, par

[28] Saeimas vēlēšanu likuma 5. panta 5. punkts.
[29] Pilsonības likums: likums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 93 (224), 1994, 11. augusts.
[30] Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likums: likums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 114 (397), 1995, 2. augusts. Redakcijā, kas stājās spēkā 2004. gada 12. martā.
[31] Tieslietu ministre iesniedz valdībai informatīvu ziņojumu ar izvērtējumu par VDK darbiniekiem likumos noteikto ierobežojumu saglabāšanu, *TM.GOV.LV*, 2005, 27. aprīlis. Pieejams: https://www.tm.gov.lv/lv/aktualitates/tm-informacija-presei/tieslietu-ministre-iesniedz-valdibai-informativu-zinojumu-ar-izvertejumu-par-vdk-darbiniekiem-likumo

projekta saturu un virzību atbildīgā amatpersona – valsts sekretārs Mārtiņš Bičevskis, par kontroli atbildīgā amatpersona – Ilze Brazauska un juridiskā dienesta vadītāja – valsts sekretāra vietniece likumdošanas jautājumos Inese Ņikuļceva, informatīvā ziņojuma iesniedzēja – ministre Solvita Āboltiņa.[32] Darba grupa secināja, un tieslietu ministre atbalstīja:

> "Daļai likumos noteiktajiem ierobežojumiem ir zudis leģitīmais mērķis, un līdz ar to personām noteiktie ierobežojumi nav samērīgi ar labumu, ko šādu ierobežojumu noteikšana dod valsts drošībai un sabiedriskai kārtībai, līdz ar to ierobežojumi būtu atceļami."[33]

Darba grupa secināja, ka "ierobežojumi nav saglabājami" Prokuratūras likumā, Pilsētas domes, novada domes un pagasta padomes vēlēšanu likumā, Saeimas vēlēšanu likumā, Diplomātiskā un konsulārā dienesta likumā, Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā, Valsts civildienesta likumā, Valsts kontroles likumā, likumā *Par policiju*, likumā *Par Valsts ieņēmumu dienestu*, Ugunsdrošības un ugunsdzēsības likumā, Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja likumā. Politiskai izlemšanai bija norādīti ierobežojumi Pilsonības likumā, Repatriācijas likumā.

Ministre darba grupas secinājumu sakarā iebilda, norādot uz sekojošiem apstākļiem, kas arī atspoguļoti informatīvajā ziņojumā:

> "[..] demokrātiskai valsts iekārtai atbilstošāka būtu katra gadījuma individuālo apstākļu izvērtēšana un attiecīga lēmuma pieņemšana, balstoties tieši uz šo individuālo apstākļu izvērtējumu. Tomēr indivīda tiesības šajā gadījumā varētu tikt ierobežotas, ja pastāvētu pierādāmi apstākļi, ka indivīda tiesību ierobežošana nodarītu mazāku ļaunumu nekā sabiedrības tiesību uz demokrātisku, no ārvalstīm neatkarīgu valsts iekārtu un valsts ārējo drošību. Šajā gadījumā būtu jābūt pieejamiem kritērijiem, metodoloģijai, kādā veidā tiesa vai administratīvās pārvaldes iestādes, vai arī valsts drošības iestādes

[32] VDK štata un ārštata darbiniekiem, kā arī VDK informatoriem likumos noteikto ierobežojumu nepieciešamības un pamatotības izvērtējums: informatīvais ziņojums. Pieejams: tap.mk.gov.lv/doc/2005/TMZINO_270405_VDK.DOC *Red. piez.*
[33] VDK štata un ārštata darbiniekiem, kā arī VDK informatoriem likumos noteikto ierobežojumu nepieciešamības un pamatotības izvērtējums: informatīvais ziņojums, 17. lpp. Pieejams: tap.mk.gov.lv/doc/2005/TMZINO_270405_VDK.DOC

> varētu noteikt sadarbības pakāpi ar totalitārā režīma represīvajiem dienestiem, veiktā darba PSRS drošības dienestos raksturu (proti, vai darbs bijis saistīts ar izlūkošanu, politiskās darbības izskaušanu vai deviantā kriminālisma izskaušanu), jāizvērtē, vai personas individuālie kontakti, pieredze, speciālā drošības dienestu izglītība, sadarbības pakāpe ar citiem PSRS un ārvalstu izlūkošanas vai pretizlūkošanas dienestiem var būt par pamatu, lai šī persona arī turpmāk varētu būt turpinājusi vai eventuāli varētu turpināt izlūkošanas darbības citas ārvalsts vai naidīgas ārvalsts politiskās organizācijas labā."[34]

Darba grupas priekšlikumi tikai daļēji bija ņemti vērā. Savukārt mēģinājumu virzīt Solvitas Āboltiņas politisko iniciatīvu ļaut Latvijas Republikas drošības dienestos strādāt PSRS drošības dienestu darbiniekiem, vadoties no personīgajiem nopelniem, apsprieda Latvijas Republikas 8. Saeimas Nacionālā drošības komisijā, bet tas normatīvu ietvaru neguva, jo neatbilda sadarbības nosacījumiem Ziemeļatlantijas līguma organizācijā.

Saeimas piecīši[35] vai *četrīšu* lieta[36]

Plašu atspoguļojumu presē ieguva 5. Saeimas deputātu sadarbības fakta lietas. Tās izraisīja plašu interesi un sagādāja vilšanos gan tiesībsargājošo iestāžu pārstāvjiem, gan sabiedrībai. 1994. gada 27. aprīlī Saeimā nosauca piecu deputātu vārdus, kas varētu būt sadarbojušies ar VDK. Tie bija Georgs Andrejevs, Edvīns Inkēns, Aivars Guntis Kreituss, Roberts Milbergs un Andrejs Siliņš.[37] Georgs

[34] VDK štata un ārštata darbiniekiem, kā arī VDK informatoriem likumos noteikto ierobežojumu nepieciešamības un pamatotības izvērtējums: informatīvais ziņojums, 18. lpp. Pieejams: tap.mk.gov.lv/doc/2005/TMZINO_270405_VDK.DOC

[35] Upleja, Sanita. ""Saeimas piecīši" čekas maisos", *Latvija Amerikā*, Nr. 18, 1994, 30. aprīlis.

[36] Bite, I. "Čekas smakas pagarinājums", *Lauku Avīze*, Nr. 96, 1994, 6. decembris, 3. lpp.

[37] Sk. plašāk: Taurēns, Jānis. "Zinātniskā un sabiedriskā polemika par LPSR Valsts drošības komitejas dokumentāro mantojumu", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 405.–406. lpp.

Andrejevs savu sadarbību ar VDK publiski atzina un nožēloja publiskā vēstulē,[38] bet Edvīns Inkēns, Aivars Guntis Kreituss, Roberts Milbergs un Andrejs Siliņš izlēma apstrīdēt publiski pausto ar jaunā tiesas procesa palīdzību. LPSR VDK 1. daļas priekšnieks Gunārs Pudels prokuratūrā paskaidroja, ka aģentus Georgu Andrejevu ar pseidonīmu *Ziedonis* un Edvīnu Inkēnu ar pseidonīmu *Uģis*, uz kuru kartītēm ir viņa pašrocīgs paraksts, nekad personīgi nav saticis, ar šādiem aģentiem nav strādājis un neatceras, bet lietas, aizejot pensijā, 1990. gada martā nodevis nākamajam 1. daļas priekšniekam Robertam Anspakam.[39]

Minēto deputātu tiesas lietas iezīmēja tās tendences vai modeļus, kas guva nozīmīgu iespaidu uz tiesu praksi sadarbības fakta ar VDK lietās un kas plaši sastopami publiskajā diskursā. Daļā tieslietu VDK darbinieki liecināja to, ko vēlāk daudzkārt atkārtoja arī citos gadījumos, pat neiedziļinoties lietas būtībā, piemēram, ka VDK aģenta uzskaites alfabētisko un statistisko kartīti esot varēts noformēt arī bez tās personas ziņas, kuras sakarā uzskaites kartītes bija noformēta, vai arī ka zinātnieks varēja nezināt, ka viņa atskaites par zinātnisko darbību faktiski bija ziņojumi VDK, par ko liecinot, piemēram, VDK Informācijas analīzes daļas pretizlūkošanas informācijas automatizētajā sistēmā (elektroniskajā datubāzē) *Delta Latvija* esošie ziņojumi (ja šī sistēma domāta pretizlūkošanas informācijai, tad kāds gan iemesls domāt, ka tajā atrodami arī visi LPSR VDK 1. daļas – izlūkošanas daļas – ziņojumi), un ka šo ziņojumu dēļ bija noformēti aģenta dokumenti, par ko liecina, piemēram, ieraksts aģentūras personas un darba lietu reģistrācijas žurnālā, alfabētiskā un statistiskā uzskaites kartīte.

1994. gada 15. februārī Latvijas Republikas ģenerālprokurora vietnieks Uldis Strēlis pieprasīja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra direktora vietas izpildītājam Indulim Zālītem pārbaudīt, vai TSDC atrodas aģentu ziņojumi par pieciem aģentiem, to skaitā aģentu *Ziedonis*, savervētu 1963. gada 23. martā ar personīgo un darba lietas numuru Nr. 1014, uzdodot meklēt LPSR VDK 5. daļas materiālos, ko

[38] "G. Andrejevs: Tā, tas nu ir pateikts! Atklāta vēstule maniem vēlētājiem, draugiem un 5. Saeimas deputātiem", *Diena*, Nr. 124, 1994, 28. maijs, Speciālizlaidums, 17.–19. lpp.

[39] LVA, 1623. f., 1. a., 9703. l., 138., 138. o. p. lp. *Red. piez.*

par savu segvārdu vēlāk publiski atzina Georgs Andrejevs, Edvīna Inkēna lietas sakarā aģentu *Uģis,* savervētu 1981. gada jūnijā ar personīgo un darba lietas numuru Nr. 982, izslēgtu no aģentūras tīkla 1988. gada 26. septembrī, uzdodot meklēt LPSR VDK 1. daļas materiālos, kā arī Andreja Siliņa lietas sakarā aģentu *Kalns*, savervētu 1972. gada 21. septembrī, uzdodot meklēt LPSR VDK 1. daļas materiālos.[40]

Prese ziņoja, ka 1994. gada 16. novembrī Vidzemes priekšpilsētas tiesa atzina, ka Aivars Kreituss nav apzināti sadarbojies ar VDK, jo aģenta uzskaites kartīte ar segvārdu *Anatolijs* un ieraksts aģentūras personas un darba lietu reģistrācijas žurnālā ir nepietiekami pierādījumi apzinātai sadarbībai ar VDK. Šāds tiesas secinājums bija pamatots ar atziņu, ka aģenta uzskaites kartīti esot varēts izveidot, neinformējot attiecīgo personu.[41] Atziņas pamatā esot bijis VDK darbinieku kā Edmunda Johansona (1936–2017), kurš no 1984. gada 24. jūnija līdz 1989. gada 15. maijam bija LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks[42] un kurš VDK priekšsēdētāja amatā nokļuva neilgi pirms Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanas deklarēšanas 1990. gada 4. maijā, proti 1990. gada martā,[43] un Jāņa Trubiņa, kas LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka amatā bija kopš 1989. gada aprīļa,[44] apgalvotais, ka fiktīvas uzskaites kartītes esot varējuši noformēt, lai "nepatiesi palielinātu savervēto skaitu".[45]

Līdzīgu sadarbības fakta ar VDK noliegšanas pamatu atspoguļoja *Lauku Avīze*.[46] 1994. gada 7. decembrī[47] Rīgas rajona

[40] Latvijas Republikas prokuratūras 1994. gada 15. februāra vēstule Nr. 6/30-94. LVA, 1623. f., 1. a., 9703. l., 113., 114. lp. *Red. piez.*
[41] "Kreituss nav apzināti sadarbojies ar VDK", *Laiks,* 1994, 23. nov., 8. lpp.
[42] Jarinovska, Kristīne. "Ieskats Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras Edmunda Johansona personas lietā". *Red. piez.*
[43] "Jauns vadītājs – jauna drošība?" *Latvijas Jaunatne*, Nr. 47, 1990, 13. marts, 3. lpp. *Red. piez.*
[44] Jarinovska, Kristīne. "Ieskats LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka Jāņa Trubiņa LKP CK nomenklatūras kadru lietā". *Red. piez.*
[45] "Čekisti liecina", *Austrālijas Latvietis*, Nr. 2248, 1994, 18. novembris, 2. lpp.
[46] Bite, I. "VDK: turpinājums seko", *Lauku Avīze*, Nr. 99, 1994, 16. decembris, 3. lpp.
[47] Bite, I. "VDK: turpinājums seko", *Lauku Avīze*, Nr. 99, 1994, 16. decembris, 3. lpp.

tiesā[48] VDK darbinieks Aleksandrs Dmitrijevs, kam LPSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrijas starptautisko sakaru nodaļa bijusi piesegstruktūra jeb segorganizācija jeb toreizējo LPSR VDK štata darbinieku profesionālajā slengā ""jumta" iestāde", esot noformējis aģenta uzskaites kartīti Pētera Stučkas Latvijas Valsts Universitātes Cietvielu fizikas institūta darbiniekam Andrejam Siliņam, esot izdomājis viņam segvārdu *Kalns*, "pašam zinātniekam nezinot". Dmitrijevs arī apgalvoja, ka Siliņu vervēt neesot ļāvuši "rakstura īpašību" dēļ un ka tas arī bijis lieki, jo Andreja Siliņa atskaites esot "nākušas VDK rokās automātiski". Aleksandrs Dmitrijevs arī liecināja, ka esot ticies un "runājies" ar Siliņu, bet to esot darījis kā ministrijas, nevis VDK darbinieks.[49] Šajā sakarā ir rūpīgi izvērtējams VDK piesegstruktūru kontekstā VDK aktīvās rezerves statuss, akcentējot nošķirumu no VDK mobilizācijas rezerves. No 1973. gada līdz 1974. gadam Andrejs Siliņš strādāja Makmastera Universitātē Hamiltonā, Kanādā, bet no 1993. gada 26. jūlija līdz 1995. gada 6. novembrim bija 5. Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisijas priekšsēdētājs. 1994. gadā Aleksandrs Dmitrijevs strādāja Latvijas Zinātņu akadēmijas Prezidijā par galveno speciālistu ārvalstu sakaros.[50] 1994. gadā akadēmijas prezidenta amatā Fizikas institūta Jāni Lielpēteri (1931-2009) nomainīja līdzšinējais viceprezidents, Neorganiskās ķīmijas institūta vadītājs Tālis Millers (1929). Vēlāk arī Andrejs Siliņš kļuva par Latvijas Zinātņu akadēmijas viceprezidentu. Šī lieta ir ievērojama ar to, ka pirmoreiz izglītības pārvaldes iestāde bija publiski nosaukta par VDK segorganizāciju. Lietas sakarā sniegtās liecības, ka zinātnieki rakstīja atskaites, bet nezināja, ka tam var sekot VDK aģenta uzskaites kartītes noformēšana, kļuva par bieži atkārtotu argumentu.

Roberts Milbergs (1942–2016) savā blogā norādīja, ka 2006. gada 18. jūlijā stājies spēkā Jūrmalas pilsētas tiesas spriedums

[48] Bite, I. "Čekas smakas pagarinājums", *Lauku Avīze*, Nr. 96, 1994, 6. decembris, 3. lpp.
[49] Bite, I. "VDK: turpinājums seko", *Lauku Avīze*, Nr. 99, 1994, 16. decembris, 3. lpp.
[50] LVA, 1623. f., 1. a., 9703. l., 115., 116. lp. *Red. piez.*

par to, ka Roberts Milbergs nav un nav bijis "čekas aģents" (segvārds "Sakoļskis").[51]

Edvīna Inkēna lietu skatīja Latgales priekšpilsētas tiesā. Lietā Inkēns norādīja ģenerālprokuroram, ka 1981. gadā, kad bija beidzis Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātes Žurnālistikas nodaļu, Mavriks Vulfsons, kurš – kā tika publiski paziņots jau gadu vēlāk – arī sastopams VDK aģentu kartotēkā, aizvedis viņu uz Latvijas Žurnālistu savienības Starptautisko komentētāju sekciju, kas tajā laikā bijis elitārs klubs, bet PSKP iestājies vien 1985. gadā, jo starptautisko notikumu komentētājs nevarējis būt bezpartejisks; ar LPSR VDK 1. daļas operatīvo pilnvaroto Pēteri Ločmeli (1952) ticies kā ar starptautisko jautājumu speciālistu Pēteri Ozolu; kā žurnālists, Latvijas Žurnālistu savienības biedrs Edvīns Inkēns braucis uz Vācijas Demokrātisko Republiku, Ungārijas Tautas Republiku un Austrijas Republiku, viņa karjerā nākamā VDK aktivizēšanās notikusi pēc tam, kad Latvijas Tautas frontes pilnvarojumā ar Sandru Kalnieti apmeklējis Amerikas Latviešu apvienības kongresu Vašingtonā.[52] Lietā bijušais politieslodzītais Dainis Lismanis, notiesāts par LPSR Kriminālkodeksa 59. panta pirmajā daļā (spiegošana ASV Centrālās izlūkošanas pārvaldes labā) un 83. pantā (valūtas operācijas) minētajiem nodarījumiem kopā ar Juri Būmeistaru, liecināja prokuroram Pēterim Dzalbem, ka 1984. vai 1985. gadā viņš etapēts no soda izciešanas Mordovijā uz LPSR VDK izolatoru toreizējo Fridrisha Engelsa (tagad Stabu) un Ļeņina (tagad Brīvības) ielu stūrī, Rīgā, lai VDK darbinieka Rudzīša vadībā nosodītu trimdas latviešu nodarbošanos ar spiegošanu televīzijas filmā, kuru LPSR VDK priekšsēdētāja Staņislava Zukuļa pieņemamajā telpā it kā esot uzņēmis Edvīns Inkēns ar operatoru, ko esot demonstrējis 1987. gada vasarā televīzijā.[53] LPSR VDK 1. daļas 2. nodaļas (politiskās informācijas nodaļas – emigrācijas centru un PSRS naidīgo virzienu izpēte, šīs nodaļas darbību pārraudzīja PSRS VDK Pirmā galvenā pārvalde, šīs nodaļas priekšnieks no 1980. gada līdz

[51] Roberta Milberga emuārs tīmeklī. 2013. gada 18. decembra ieraksts. Pieejams: https://grupaa.wordpress.com/parbaudamas-personas-roberta-milberga-29-06-2006-tiesu-runa-parbaudes-lieta-nr-k170116051/

[52] LVA, 1623. f., 1. a., 9703. l., 122., 123., 125. lp. otra puse, 126. lp. *Red. piez.*

[53] LVA, 1623. f., 1. a., 9703. l., 130.–133. lp. *Red. piez.*

1982. gadam bija Roberts Anspaks[54]) operatīvais pilnvarotais Pēteris Ločmelis ģenerālprokurora vietniekam Uldim Strēlim sniedza paskaidrojumu, ka viņa funkcijās ietilpa ārvalstu izlūkdienestu darbības izpēte un aģentūras vervēšana no ārzemnieku un viņu specdienestu vides, kā konspirācijas metodi izmantojis Latvijas Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienību kā piesegstruktūru un arī žurnālista profesiju kā piesegu, ka aizpildījis Inkēna aģenta kartīti un izvēlējies pseidonīmu *Uģis*, sarunājies par mācībām Maskavas Starptautisko attiecību institūtā, saticies ar Inkēnu kafejnīcā *Kristīne*, kā arī citās kafejnīcās.[55] Lietā bijušais LPSR VDK priekšsēdētājs Edmunds Johansons lietā liecināja:

> "[..] ja ir runa, ka aģents nezināja savu pseidonīmu, tad tas nav nopietni, vienkārši pēc tā laika pavēlēm nedrīkstēja noformēt personu kā aģentu, viņam nezinot, un iereģistrēt 1. daļas žurnālā kā aģentu. Ja 1. daļa formēja dokumentus kā vervējamā aģenta kandidātam, tad ailē *aģenta pseidonīms* ierakstīja *кандидат на вербовку* [kandidāts vervēšanai – krievu val.], saīsināti *к/н*, un tur bija cits žurnāla reģistrācijas numurs. 1. daļas darbiniekiem kā vervējamo personu 10. daļas kartotēkā varēja turēt ilgāk nekā pretizlūkošanas vervējamo aģentu kategorijai, bet nekādā gadījumā pieci vai septiņi gadi, jo tad viņš bija jānoformē saskaņā ar pavēli kā aģents vai jāizbeidz pārbaude."[56]

Šeit jānorāda uz 1983. gada 4. jūlija PSRS Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja Viktora Čebrikova (1923-1999), kurš vadīja šo dienestu no 1982. gada 17. decembra līdz 1988. gada 1. oktobrim, pavēli Nr. 00140 spēkā stājušos nolikumu *Par aģentūras aparātu un uzticības personām PSRS Valsts drošības komitejā*, ko izmantoja LPSR Valsts drošības komiteja un kas nosaka darbu ar aģentu, rezidentu, satikšanās un konspiratīvā dzīvokļa turētāju aparātu, arī vervēšanu. Instrukcijas 3.10. apakšpunkts nosaka, ka, lai izpētītu vervējamo kandidātu no padomju pilsoņu vidus konkrētu uzdevumu izpildes laikā un iegūtu objektīvus raksturojošos datus, ar pārbaudāmo personu var nodibināt personisku operatīvu kontaktu, bet, lai nodibinātu

[54] LVA, 1623. f., 1. a., 9703. l., 176. lp. *Red. piez.*
[55] LVA, 1623. f., 1. a., 9703. l., 134.–137. lp. *Red. piez.*
[56] LVA, 1623. f., 1. a., 9703. l., 147. lp. *Red. piez.*

personisku operatīvu kontaktu, jārod attiecīgs iegansts un pamatojums, turklāt tiek veikti pasākumi, lai kandidāts nenojaustu par kontaktu ar operatīvo darbinieku (piemēram, faktoīdi, piesegdokumenti vai piesegstruktūras). Tās 3.11. apakšpunkts paredz, ka aģentu vervēšana notiek gan pakāpeniski iesaistot vervējamo VDK doto uzdevumu izpildē, gan izsakot tiešu vervēšanas piedāvājumu, bet aģenta savervēšana var tikt nostiprināta gan ar saistību rakstu, no aģenta saņemot operatīvo informāciju, gan ar parakstu apstiprinātu kvīti par naudas vai citas atlīdzības saņemšanu, savukārt, pēc vervēšanas konspirācijas nolūkos, obligāti, aģents izvēlas sev pseidonīmu[57].

Bijušais LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks Jānis Trubiņš liecināja Edvīna Inkēna lietā prokuratūrā:

> "[..] reģistrācijas numurs [..] ir 1. daļas aģentu kārtas reģistrācijas numurs žurnālā (1. daļā bija savs reģistrācijas žurnāls un 10. daļā bija savs reģistrācijas žurnāls). Šo žurnālu numuri atšķīrās. 1. daļā bija apmēram pāri tūkstotim kārtas numuru, bet 10. daļā žurnālos bija apmēram pāri divdesmit tūkstošiem reģistrācijas numuru. Šāda reģistrācija loģiski izslēdz iespēju izdarīt safabricētus ierakstus un viltojumus, ja runa varētu būt par to, ka VDK nodarbojas ar kartīšu falsifikāciju, lai kompromitētu atsevišķas personas. [..] Ja Inkēns nebūtu bijis savervēts kā aģents, tad 1981. gadā iereģistrēt nebija iespējams, jo par to liecina hronoloģiskais kārtas numurs. [..] Kopā ar Juri Kažu Edvīns Inkēns, izmantojot helikopteru, veica filmēšanu, kad notika *Baltijas ceļa* pasākumi. Pēc šī gadījuma no saviem padotajiem es dzirdēju, ka Inkēns Edvīns bija LPSR VDK 1. daļas aģents. To es dzirdēju no "Z" daļas [5. nodaļa – ideoloģiskā] darbiniekiem. [..] Pēc šī gadījuma, sakarā ar to, ka ārzemniekiem nebija atļauts filmēt no gaisa, bija nodoms izvest pārrunas ar Inkēnu, kuras, cik man zināms, izveda 1. daļas darbinieki. Par šo jautājumu LPSR VDK priekšsēdētājs Edmunds Johansons runāja ar VDK 1. daļas priekšnieku, pēc tam ar vervētāju (šajā gadījumā ar Ločmeli) [tā liecībā!]."[58]

[57] K30-1499-15/15 48., 56.-67. lpp. otra puse. Pieejams Kristīnes Lindbergas tehniskais datorsalikums no lietas materiālos esošā tulkojuma latviešu valodā https://www.lu.lv/vdkkomisija/zinas/t/49561/ *Red. piez.*

[58] LVA, 1623. f., 1. a., 9703. l., 152., 153. lp. *Red. piez.*

LPSR VDK 1. daļas 2. nodaļas operatīvais pilnvarotais Viesturs Kociņš liecināja:

> "[..] zinu to, ka ar Inkēnu Edvīnu nodarbojās Pēteris Ločmelis. Kad Edvīns Inkēns bija aģenta kandidāts, es vienu reizi ar Ločmeli bijām uz kontroltikšanos ar Inkēnu [..], kur tas notika, neatceros, parasti mēs praktizējām viesnīcās. [..] Ločmelim bija jābūt arī raportam uz vervi. No dažādām sarunām ar darbiniekiem un citām man vienīgi zināmām pazīmēm varēju izdarīt secinājumu, ka Inkēns bija savervēts."[59]

1994. gada 19. jūlijā TSDC direktora vietas izpildītājs Indulis Zālīte informēja Latvijas Republikas prokuratūras Totalitāro režīmu noziegumu izmeklēšanas pārvaldes sevišķi svarīgu lietu vecāko izmeklētāju Pēteri Dzalbi, ka izdrukāts aģenta *Uģis* (personīgā lieta Nr. 982) ziņojums Nr. 334, kurš ievadīts 1984. gada janvārī, bet pieņemts no aģenta 1983. gada decembrī, šajā ziņojumā aprakstīta zināma LPSR radošās profesijas pārstāvja sakari ar pazīstamu, aktīvu latviešu trimdas darbinieci no Kanādas, viņu regulārajiem sakariem, saziņu, tālruņa sarunām, materiālu apmaiņu par latviešu kultūru, kā arī aprakstīts okupētās Latvijas iedzīvotāju intīmās attiecībās pavadītais laiks ar sievietēm, kuras iebraukušas LPSR teritorijā no ASV un Kanādas.[60]

Lieta ievērojama ar to, ka preses uzmanība bija pievērsta tam, kā formāli bija pieņemts lēmums. Proti, prokurore Astra Leičenko "atteicās turpmāk uzturēt apsūdzību". Reabilitācijas un specdienestu lietu virsprokurors Pēteris Dzalbe "neizmantoja savas tiesības 72 stundu laikā pieņemt lēmumu par turpmāku apsūdzības uzturēšanu". Rezultātā tiesnesei Žanetei Vēverei 4. novembrī nācās pieņemt Edvīnam Inkēnam labvēlīgu spriedumu.[61]

LPSR VDK 1. daļas 2. nodaļas darbinieks Pēteris Ločmelis[62] bija minēts Inkēna kā VDK aģenta ar segvārdu *Uģis* vervētājs. Šādu prokurores rīcību pamudināja tas, ka iepriekšējā izmeklēšanā Ločmelis liecinājis, ka nezinot, kā *Uģa* ziņojums nonācis "datu bankā", proti,

---

[59] LVA, 1623. f., 1. a., 9704. l., 53. lp. otra puse. *Red. piez.*
[60] LVA, 1623. f., 1. a., 9704. l., 153.–157. lp. *Red. piez.*
[61] Upleja, Sanita. "Inkēns atkal Saeimas deputāts!", *Latvija Amerikā*, Nr. 45, 1994, 12. novembris, 5. lpp.
[62] Pēteris Ločmelis, Staņislava dēls, dzimis 1952. gadā.

VDK Informācijas analīzes daļas pretizlūkošanas informācijas automatizētajā sistēmā (elektroniskajā datubāzē) *Delta Latvija*, bet tiesā paziņoja, "ka kopā ar savu priekšnieku Miervaldi Kučānu safabricējis šo ziņojumu, lai savā kontā ierakstītu lieku aģentu".[63] Citā publikācijā teikts, ka viltus ziņojums tapis, "lai nebūtu lieki jāizskaidrojas ar čekas vadību".[64] Spriežot pēc konteksta, Ločmelis tiesā arī liecināja, ka aģenta uzskaites kartīte esot izgatavota, Edvīnam Inkēnam nezinot, labos nolūkos, "lai vēlāk varētu sūtīt viņu strādāt diplomātiskajā dienestā kā VDK aģentu".[65] Presē ziņots, ka liecinieku statusā bija uzaicināti trīs VDK virsnieki,[66] tomēr tikai divi vārdi atklāti publiski.[67]

Četrīšu lietu virzība pamudināja ģenerālprokuroru Jāni Skrastiņu paust publisku apņēmību vērsties pie Valsts Prezidenta un ministru prezidenta ar priekšlikumu atcelt visus ierobežojumus VDK štata un ārštata darbiniekiem,

> "ja arī pēc galīgās spriedumu pārsūdzēšanas Saeimas «čekistu» lietās tiesa konstatētu, ka nav iespējams objektīvi spriest par sadarbības faktu, neredzot aģentu personiskās un darba lietas, kas atrodas Krievijā. [..] tālāka čekas lietu izskatīšana prokuratūrā un tiesā būtu bezjēdzīga, un likums, kas to regulē, – nevajadzīgs".[68]

Ģenerālprokurors pauda apņēmību pārsūdzēt tiesas spriedumus Aivara Kreitusa un Roberta Milberga lietā, kā arī Andreja Siliņa lietā, ja būs šāda nepieciešamība, bet Edvīna Inkēna gadījumā uzsvēra, ka uzskaites kartītes falsifikācijas fakts esot pierādīts.[69] Iespējams, ka tieši

---

[63] Upleja, Sanita. "Inkēns atkal Saeimas deputāts!", *Latvija Amerikā*, Nr. 45, 1994, 12. novembris, 5. lpp.
[64] Krapāne, Līga. "Bijušais čekists mazgā tīru Inkēna mugurpusi", *Latvija Amerikā*, Nr. 45, 1994, 12. novembris, 11. lpp.
[65] Krapāne, Līga. "Bijušais čekists mazgā tīru Inkēna mugurpusi", *Latvija Amerikā*, Nr. 45, 1994, 12. novembris, 11. lpp.
[66] Upleja, Sanita. Inkēns balts kā jērs, *Latvija Amerikā*, Nr. 45, 1994, 12. novembris, 20. lpp.
[67] Upleja, Sanita. "Inkēns atkal Saeimas deputāts!", *Latvija Amerikā*, Nr. 45, 1994, 12. novembris, 5. lpp.
[68] Atcels amata ierobežojumus bij. čekistiem?, Laiks, Nr. 98, 1994, 7. decembris, 8. lpp.
[69] Atcels amata ierobežojumus bij. čekistiem?, Laiks, Nr. 98, 1994, 7. decembris, 8. lpp.

ģenerālprokurora iespaidā visās VDK zinātniskās izpētes komisijas analizētajā lietās ir atsauce un dokumenti *četrīšu* lietu sakarā, kas viennozīmīgi ietekmēja tiesu praksi un sabiedrības viedokli.

6. Saeimas vēlēšanas

Latvijas Republikas Augstākās Padomes likuma *Par 5. Saeimas vēlēšanām*,[70] kas bija pieņemts un stājās spēkā 1992. gada 20. oktobrī, 21. pants paredzēja:

> "Par kandidātu var pieteikt ikvienu Latvijas pilsoni [..], ja viņš Centrālās vēlēšanu komisijas noteiktajā kārtībā ir parakstījis paziņojumu, ka nav bijis vai šobrīd nav PSRS, LPSR Valsts drošības komitejas, PSRS Aizsardzības ministrijas, Krievijas (PSRS tiesību mantinieces) un citu valstu drošības dienesta vai armijas izlūkdienesta, vai pretizlūkošanas štata vai ārštata darbinieks, kā arī šo iestāžu aģents, rezidents vai konspiratīvā dzīvokļa turētājs. Šo paziņojumu pievieno kandidātu sarakstam."

Šis nepraktiskais formulējums aizliedza VDK aģentiem kandidēt vēlēšanās un noveda pie plaši zināmiem notikumiem saistībā ar *Saeimas piecīšu*, arī *čekas piecīšu*[71] lietu. Tuvojoties 6. Saeimas vēlēšanām 5. Saeima 1995. gada 25. maijā pieņēma Saeimas vēlēšanu likumu, kura pamatredakcijas 5. panta 5. punktā ietvertais aizliegums ievēlēt personas, kas sadarbojušās ar VDK, bija formulēts citādi. Proti, nevarēja ievēlēt personas, kas bija PSRS vai LPSR valsts drošības dienestu, izlūkdienestu vai pretizlūkošanas dienestu štata darbinieki. Savukārt atbilstoši likuma 11. panta 4. punkta g. apakšpunktam kandidātam bija jāsniedz ziņas, vai viņš ir vai nav attiecīgo dienestu ārštata darbinieks, aģents, rezidents vai konspiratīvā dzīvokļa turētājs. Visbeidzot, likuma 15. panta 4. punkts paredzēja, ka Centrālajai vēlēšanu komisijai bija desmit dienas pirms vēlēšanu pirmās dienas jāpublicē paziņojums *Latvijas Vēstnesī* par ziņām, kas ir Latvijas

[70] Par 5. Saeimas vēlēšanām: Latvijas Republikas Augstākās Padomes likums, *Diena*, 1992, Nr. 210, 6. novembris.
[71] Tukumniece, Trīne. "Andrejevam tā arī vajadzēja!" *Pavalstnieks*, Nr. 25, 1994, 28. jūnijs, 6. lpp.

Republikas institūciju rīcībā un kas liecina, ka kandidāts ir ārštata darbinieks, aģents, rezidents vai konspiratīvā dzīvokļa turētājs.

5. Saeimas 1995. gada 25. maija sēdes laikā, apspriežot Saeimas vēlēšanu likumu, Aivars Endziņš, Juridiskās komisijas priekšsēdētājs un *Latvijas Ceļa* deputāts, paskaidroja, ka Juridiskās komisijas priekšlikums ir aizliegumu kandidēt neattiecināt uz ārštata darbiniekiem, aģentiem, rezidentiem vai konspiratīvā dzīvokļa turētājiem, publicējot ziņas par šādu sadarbību *Latvijas Vēstnesī*, lai "vēlētāji paši var izteikt savu attieksmi attiecībā uz šīm personām".[72] Iebildumus pret šādu kārtību izteica vairāki Saeimas deputāti no Latvijas Nacionālās neatkarības kustības (LNNK), Latvijas Zemnieku savienības (LZS) un *Tēvzemei un Brīvībai* (TB), piemēram, Māris Budovskis (LNNK), Anna Seile (LNNK), Jānis Kokins (LZS), Pēteris Tabūns (LNNK), Andris Rozentāls (LZS), Alfrēds Žīgurs (LNNK), Juris Sinka (TB).[73] Minētie ierosinājumi guva arī preses uzmanību. Ievērojams, piemēram, *LC* valdes sekretāra Induļa Bērziņa skaidrojums par ierobežojumu formulējumu, proti, tas veidots tā, lai "arī *LC* kandidāts, iekšlietu ministrs un bijušais PSRS VDK robežapsardzības karaspēka virsnieks Jānis Ādamsons drīkstētu kandidēt uz 6. Saeimu".[74] Presē pieņemtās izmaiņas uztvertas kā iespēja čekistiem kandidēt vēlēšanās.[75] Pētījuma kontekstā ir svarīgi, ka šāda tiesību jaunrade, kuras rezultātā regulāri bija publiskotas ziņas, kas liecina par deputātu kandidātu sadarbības faktu ar VDK, kam sekoja polemika presē un dažkārt tiesvedība sadarbības fakta ar VDK konstatēšanai. Ievērojams, ka Pilsētas domes, rajona padomes un pagasta padomes vēlēšanu likuma pamatredakcijas 9. panta 4. punkts paredzēja aizliegumu kandidēt PSRS, LPSR VDK, PSRS Aizsardzības ministrijas

[72] Latvijas Republikas 5. Saeimas 1995. gada 25. maija sēdes stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_955/st2505.html

[73] Latvijas Republikas 5. Saeimas 1995. gada 25. maija sēdes stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_955/st2505.html

[74] Ločmele, Nellija. "LC ierosina ļaut vēlēšanās kandidēt bijušajiem čekistiem", *Diena*, Nr. 108, 1995, 10. maijs, 1. lpp.

[75] "Vēlēšanās kandidēt drīkstēs VDK aģenti", *Laiks*, Nr. 43, 1995, 31. maijs, 4. lpp.; Ločmele, Nellija. "Kandidēt drīkstēs VDK aģenti", *Diena*, Nr. 122, 1995, 26. maijs, 1. lpp.; Vārpa, G. "Čekas aģenti drīkst kļūt par deputātiem, Kauls – ne," *Neatkarīgā Cīņa,* 1995, 26. maijs.

štata un ārštata darbiniekiem, rezidentiem un konspiratīvā dzīvokļa turētājiem.[76]

1995. gadā risinājās viena no sabiedriskajām debatesēm par VDK aģentu kartotēkas publiskošanu. Šo diskusiju lielā mērā izraisīja Triju Zvaigžņu ordeņa piešķiršana. 1995. gada 12. aprīlī Triju Zvaigžņu ordeņa domes lēmums apbalvot 57 sabiedrībā pazīstamus cilvēkus

> "par nopelniem Tēvijas labā – ilgstošu, priekšzīmīgu un panākumiem bagātu darbību, kā arī par atsevišķiem izciliem darbiem Latvijas neatkarības atjaunošanas vai valsts tālākās nostiprināšanas veidošanas laikā".[77]

II šķiras ordeni bija paredzēts piešķirt ne tikai Ivaram Godmanim, Ufem Elemanam Jensenam un Imantam Ziedonim, bet arī Latvijas Zinātņu akadēmijas viceprezidentam Jānim Stradiņam.[78] Paziņojumam sekoja Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieres, TSDC darbinieces Lidijas Doroņinas-Lasmanes un TSDC direktora Induļa Zālītes vēstules, kurā

> "pausta neizpratne un sašutums sakarā ar to, ka apbalvoto vidū ir cilvēki, kuru uzvārdi atrodami Totalitārisma seku dokumentēšanas centra rīcībā esošajā VDK kartotēkā".[79]

Jāņa Stradiņa 1995. gada 27. aprīļa vēstule Valsts prezidentam liecina, ka par saņemto Lidijas Doroņinas-Lasmanes vēstuli Jānis Stradiņš bija informēts un tāpēc lūdza sniegt izziņu par sevi TSDC. TSDC apliecināja, ka viņa vārds atrodams VDK aģentūras kartotēkā. Atsaucoties uz nespēju pakļaut sevi

> ""pazemojošo tiesas procedūru izturēšanai" un vēlēšanos veltīties zinātniskajam un literārajam darbam, Stradiņš atteicās no

[76] Pilsētas domes, rajona padomes un pagasta padomes vēlēšanu likums: likums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 10 (141), 1994, 25. janvāris.
[77] Liepiņš, Toms. "Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri", *Diena*, Nr. 92, 1995, 20. aprīlis, 1. lpp.
[78] Liepiņš, Toms. "Triju Zvaigžņu ordeņa kavalieri", *Diena*, Nr. 92, 1995, 20. aprīlis, 1. lpp.
[79] "Valsts prezidenta aicinājums Latvijas tautai un Saeimai", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 67 (350), 1995, 3. maijs. Pieejams: Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/34914

> apbalvojuma un no Triju Zvaigžņu ordeņa domes locekļa pienākumiem".[80]

Likumsakarīgi, ka Valsts prezidents Guntis Ulmanis 1995. gada 28. aprīlī nāca klajā ar aicinājumu Latvijas tautai un Saeimai, kura būtība ir sekojoša:

> "[..] apzināties stāvokļa nopietnību un nekavējoties pieņemt lēmumus, kas palīdzētu tikt skaidrībā par kartotēkas saturu un būtību un vienlaicīgi izvērtēt šī procesa iespējamās sekas Latvijas nākotnei. Tas mums ļautu turpmāk izvairīties no demagoģijas un pasargātu Latvijas iedzīvotājus no šantāžas un pazemojumiem."[81]

Liekas, tā bija vienīgā reize, kad VDK aģentu kartotēkā iekļauta cilvēka vārds tika nosaukts Valsts prezidenta paziņojumā.

Reizē jāmin, ka 1995. gada 27. aprīlī Triju Zvaigžņu ordeņa dome pieņēma lēmumu, ko parakstīja Valsts prezidents Guntis Ulmanis kā šīs domes priekšsēdētājs: pirmkārt, negrozīt 12. aprīļa lēmumu, otrkārt, pasniegt ordeņus 3. maijā Rīgas pilī un, treškārt:

> "Ticot mūsu tautas pašattīrīšanās spējai un izlīguma nepieciešamībai sabiedrībā, lūgt Saeimu un valdību visdrīzākajā laikā publicēt līdz šim atklātībai nepieejamos, aizdomās turamo bijušo VDK aģentu sarakstus no Totalitārisma seku dokumentēšanas centra kartotēkām."[82]

Neskatoties uz minēto, VDK aģentūras kartotēka joprojām nav publiskota.

1995. gada augustā Centrālā vēlēšanu komisija ziņoja, ka divpadsmit 6. Saeimas deputātu kandidāti varētu būt sadarbojušies ar VDK: Kārlis Liepiņš (Latvijas Demokrātiskās darba partijas (LDDP), Latvijas Sociāldemokrātiskās strādnieku partijas (LSDSP) un Latvijas Apkrāpto cilvēku aizstāvības partijas *Taisnība* (Taisnība) koalīcija *Darbs un Taisnīgums*), Juris Zaķis (Demokrātiskā partija *Saimnieks*), Juris Celmiņš (Demokrātiskā partija *Saimnieks*), Mavriks Vulfsons (Tautas

[80] "Valsts prezidenta aicinājums Latvijas tautai un Saeimai", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 67 (350), 1995, 3. maijs. Pieejams: Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/34914
[81] "Valsts prezidenta aicinājums Latvijas tautai un Saeimai", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 67 (350), 1995, 3. maijs. Pieejams: Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/34914
[82] Triju Zvaigžņu ordeņa domes 1995. gada 27. aprīļa lēmums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 66 (349), 1995, 28. aprīlis. Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/34876

saskaņas partija), Maija Nora Tabaka (Tautsaimnieku politiskā apvienība *Tautsaimnieks*), Harijs Verhovskis (Demokrātu partija), Gvido Harijs Volbrugs (Demokrātu partija), Artūrs Malta (Latvijas Liberālā partija), Visvaldis Mucenieks[83] (Latvijas Vienības partija), Aivars Saliņš (Latvijas Vienības partija), Gatis Zariņš (Latvijas Vienības partija) un Līga Krūmiņa (Latvijas Nacionāli Demokrātiskā partija).[84]

Politiskā cīņa pirms 6. Saeimas vēlēšanām 1995. gada augustā bija ļoti asa. 5. Saeima izslēdza no tās sastāva Joahimu Zīgeristu,[85] pamatojoties uz Saeimas kārtības ruļļa 18. panta otrās daļas 4. punktu, kas paredz, ka, ja "vienas kārtējās sesijas laikā neattaisnotu iemeslu dēļ nav apmeklējis vairāk nekā pusi no Saeimas sēdēm", deputātu ar Saeimas lēmumu var izslēgt no Saeimas sastāva.[86] Presē parādījās ziņas, ka Valsts prezidenta Gunta Ulmaņa tēvs Eduards Ulmanis it kā esot bijis militārā izlūkošana dienesta Abvēra (*Abwehr*) aģents nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā, ko sākumā izplatīja Krievijas Federācijas plašsaziņas līdzekļi.[87] Tam sekoja publikācijas, kas mēģināja atspēkot izplatītās ziņas.[88] Ilgstoši bija diskutēts jautājums, vai bijušais PSRS prezidenta padomnieks, LPSR paraugsaimniecības *Ādaži* priekšsēdētājs Alberts Kauls (Latvijas Vienības partija) jāsvītro no saraksta. Bija ziņas, ka Kauls piedalījās Vislatvijas sabiedrības glābšanas komitejā, kas bija viens no iemesliem, lai liegtu kandidēt Saeimā,[89]

---

[83] *Latvijas Vēstnesī* publicēts precizējums iepriekš publicētajam, kas informē, ka saskaņā "ar Zemgales priekšpilsētas tiesas 1995. gada 20. septembra spriedumu Latvijas Vienības partijas deputāta kandidāts Visvaldis Mucenieks nav veicis apzināti sadarbību ar bijušo LPSR VDK" ("Ceļā uz 6. Saeimu. Latvijas Republikas Centrālajā vēlēšanu komisijā", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 149 (432), 1995, 29. septembris).

[84] Vitenburgs, Andris. "CVK atklāj 12 iespējamo čekistu vārdus", *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 1995, 16. augusts, 1. lpp.; Krauja, V. "Aizdomās par sadarbību ar čeku tiek turēti 12 Saeimas deputātu kandidāti", *Lauku Avīze*, Nr. 66, 1995, 18. augusts, 3. lpp.

[85] "Zīgerists izslēgts no Saeimas", *Laiks*, Nr. 69, 1995, 30. augusts, 1. lpp.

[86] Saeimas kārtības rullis: likums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 86 (227), 1994, 18. augusts, ar grozījumiem, kas bija spēkā līdz 1995. gada 6. novembrim.

[87] Kulmanis, Jānis. "Krievijā pēta Ulmaņa tēva sadarbību ar vācu specdienestiem. Latvijas Valsts prezidents to sauc par apmelojumu", *Diena*, Nr. 105, 1995, 6. maijs, 1. lpp.

[88] Kulmanis, Jānis. "Latvijas vēsturniekiem nav pierādījumu E. Ulmaņa sadarbībai ar specdienestiem", *Diena*, Nr. 107, 1995, 9. maijs, 1. lpp.

[89] "Vīru spēles Augstajā namā", *Lauku Avīze*, Nr. 65, 1995, 15. augusts, 3. lpp.; Krauja, V. "Alberts Kauls paliek vēlēšanu listē. Atis Kramiņš atturas…", *Lauku Avīze*,

tomēr Centrālā vēlēšanu komisija kavējās pieņemt lēmumu svītrot. Pēc Rīgas Centra rajona tiesas 1995. gada 30.–31. augusta sprieduma bija nolemts svītrot Alberta Kaula kandidatūru.[90] 1995. gada 26. septembrī, ievērojot ģenerālprokurora protestu un Latvijas Republikas Augstākās tiesas Prezidija 1995. gada 22. septembra lēmumu, Centrālā vēlēšanu komisija atcēla iepriekš pieņemto lēmumu par Albertu Kaulu,[91] bet tajā pašā dienā pieņēma citu lēmumu par Alberta Kaula svītrošanu, pamatojoties uz likuma normu.[92] Diskusijas izraisīja Centrālās vēlēšanu komisijas lēmums liegt kandidēt 5. Saeimas deputātei Larisai Laviņai par viņas darbu LKP izdevumā *Cīņa* pēc 1991. gada 13. janvāra.[93] Šāda rīcība bija pamatota ar aizliegumu kandidēt tiem, kas darbojušies Padomju Savienības Komunistiskajā partijā (PSKP) pēc 1991. gada 13. janvāra. Larisas Laviņas (Latvijas Sociālistiskā partija) darbību atklāja publikācijas, kas apliecināja, ka viņa bijusi Latvijas Komunistiskās partijas laikraksta *Cīņa* informatīvā dienesta vadītāja, ka šajā amatā bijusi līdz 1991. gada 10. oktobrim un ka PSKP biedre kļuvusi 1990. gada 22. novembrī. Tāpat Centrālās vēlēšanu komisijas secinājumos bija minēts, ka Laviņa aktīvi publicējusies laikrakstā *Cīņa*.[94] Viss iepriekš minētais zināmā mērā aizēnoja VDK sadarbības lietas.

Nr. 67, 1995, 22. augusts, 3. lpp.; Leiškalns, P. "Pēteris Lazda – "«Kādam tas bija jādara»", *Lauku Avīze*, Nr. 71, 1995, 5. septembris, 3. lpp.

[90] Par Latvijas Vienības partijas deputāta kandidāta A. Kaula svītrošanu no kandidātu saraksta: Latvijas Republikas Centrālās vēlēšanu komisijas 1995. gada 31. augusta lēmums Nr. 62, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 134 (417), 1995, 5. septembris.

[91] Par Latvijas Republikas ģenerālprokurora protestu: Latvijas Republikas Centrālās vēlēšanu komisijas 1995. gada 26. septembra lēmums Nr. 69, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 147 (430), 1995, 27. septembris.

[92] Par Latvijas Vienības partijas deputāta kandidāta A. Kaula svītrošanu no kandidātu saraksta 6. Saeimas vēlēšanām: Latvijas Republikas Centrālās vēlēšanu komisijas 1995. gada 26. septembra lēmums Nr. 70, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 147 (430) 1995, 27. septembris.

[93] Leiškalns, P. "Sociāliste Larisa Laviņa no listes svītrota", *Lauku Avīze*, Nr. 66, 1995, 18. augusts, 3. lpp.; Ločmele, Nellija. "Vai iespējama «pasīva līdzdalība»", *Latvija Amerikā*, Nr. 34, 1995, 26. augusts, 20. lpp.

[94] Par deputāta kandidātes L. Laviņas svītrošanu no Latvijas Sociālistiskās partijas saraksta 6. Saeimas vēlēšanām: Latvijas Republikas Centrālās vēlēšanu komisijas 1995. gada 10. augusta lēmums Nr. 39, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 121 (404), 1995, 15. augusts.

Neatkarīgā Rīta Avīze trijos numuros publicēja Andra Vitenburga intervijas ar dažiem Centrālās vēlēšanu komisijas minētajiem deputātu kandidātiem, par kuriem bija ziņas par sadarbību ar VDK, to vidū bija Maija Nora Tabaka, Kārlis Liepiņš, Mavriks Vulfsons, Arturs Malta un Juris Celmiņš.

Maija Nora Tabaka norādīja, ka totalitārās valsts modelī bija uzraudzīti visi, it īpaši spilgtas personības. Viņa uzskatīja, ka tikusi "iegrāmatota", darbojoties LPSR Mākslinieku savienībā. Tabaka pauda, ka padomju sistēma būtu jāpēta, bet nedrīkst to falsificēt, apgalvojot, ka "mākslinieki un zinātnieki ir bijuši noziedznieki".[95]

Mavriks Vulfsons (1918–2004) atgādināja savu darbību starptautiskajā žurnālistikā, neaizmirsa pieminēt savu runu par Molotova-Ribentropa pakta slepenajiem protokoliem. Viņš uzsvēra, ka katram braucienam uz ārzemēm bija nepieciešama VDK piekrišana un tāpēc katrs, kas bijis ārzemēs PSRS laikā, sadarbojies ar VDK. Interesants bija atzinums, ka visi tie, ar kuriem viņš ticies, "labi zināja, kā no Rīgas var tikt uz ārzemēm, bet viņi man ticēja".[96] Būtībā Vulfsons sadarbību ar VDK nenoliedza. Viņa sadarbība ar PSRS okupācijas varu jau kopš 1940. gada un ilggadējā karjera padomju ārpolitikas notikumu komentētāja ampluā ir labi zināma, tāpēc Vulfsona sadarbība ar VDK nepārsteidza.

Juris Celmiņš savu klātbūtni VDK aģentu kartotēkā skaidroja ar dalību veidojumā *Kurzemes savienība*, kurā piedalījies, mācoties Zūru profesionāli tehniskajā skolā 1968. gadā. Jauniešu grupa apņēmās cīnīties par Latvijas neatkarības atjaunošanu. Viņš atzina, ka pratināts, pašrocīgi uzrakstījis vairākus paskaidrojumus, bet izteica pārsteigumu, ka viņa lieta "klasificēta kā aģenta lieta". Organizācijas vadītāju notiesāja piespriežot brīvības atņemšanu uz trim gadiem, bet pārējie

[95] Vitenburgs, Andris. "Par kandidātiem no "čekas maisiem" lems vēlētāji. Iespējamie deputāti savu pagātni vērtē dažādi (1)", *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 1995, 18. augusts, 2. lpp.
[96] Vitenburgs, Andris. "Par kandidātiem no "čekas maisiem" lems vēlētāji. Iespējamie deputāti savu pagātni vērtē dažādi (1)", *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 1995, 18. augusts, 2. lpp.

tiesā piedalījušies kā liecinieki.[97] Līdzīgu stāstījumu Celmiņš pauda, arī tiekoties ar Apvienotās Karalistes latviešiem. Raksts gan neatspoguļo to, uzsvērts, ka vēl divdesmit gadus pēc tam "viņa rīcības brīvība bijusi ierobežota".[98] Juris Celmiņš vēlāk savā blogā rakstīja par *Kurzemes savienības* lietu, nosaucot triju citu tās dalībnieku vārdus. Viņš arī pauda sašutumu par to, ka Aivars Niedra – neatkarīgās Latvijas Republikas juridisko zinātņu doktors, ilggadējs Latvijas Zvērinātu advokātu padomes priekšsēdētājs, arī Latvijas Universitātes docētājs, viens no Krimināllikuma idejiskiem autoriem un komentētājiem – bija tas, kurš sprieda tiesu par šīs grupas līderi Aukmani.[99]

Artūrs Malta apgalvoja, ka viņa vārds nav atklāts VDK aģentūras kartotēkā, kandidējot uz 5. Saeimu, un solīja, ka, kļūstot par ministru prezidentu, pārbaudīs TSDC tēriņus. "Neesmu nekur darbojies," uzsvēra Artūrs Malta.[100]

Trešā Andra Vitenburga reportāža bija saistīta ar kinomehāniķi Līgu Krūmiņu un Latvijas Universitātes rektoru Juri Zaķi. Līga Krūmiņa VDK aģenta kartītes esību skaidroja ar to, ka aizturēta pie Brīvības pieminekļa 1987. gada 18. novembrī, kam sekojušas pratināšanas un vizītes VDK. Viņa uzskatīja, ka kontrolēta, strādājot kino jomā un valdības restorānā *Kabūrs*.[101]

Latvijas Universitātes rektors profesors Juris Zaķis (1936–2017) norādīja: "[..] neesmu zinājis, ka tāda kartiņa tikusi veidota." Viņš uzsvēra, ka jau notikušās tiesas prāvas par sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu liecina, ka aģentu uzskaites kartītes vēl neko nepierāda.

---

[97] Vitenburgs, Andris. "Par kandidātiem no "čekas maisiem" lems vēlētāji. Iespējamie deputāti savu pagātni vērtē dažādi (2)", *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 1995, 19. augusts, 2. lpp.

[98] "Saeimas deputāti tiekas ar Anglijas latviešiem", *Brīvā Latvija*, Nr. 12 (457), 1996, 25.–31. marts, 11. lpp. *Red. piez.*

[99] Kursis. "Kurzemes savienība tiesas priekšā" [Jura Celmiņa tīmekļa emuārs], 2013, 13. septembris. Pieejams: http://laikazobs.blogspot.com/2012/09/kurzemes-savieniba-tiesas-prieksa.html

[100] Vitenburgs, Andris. "Par kandidātiem no «čekas maisiem» lems vēlētāji. Iespējamie deputāti savu pagātni vērtē dažādi (2)", *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 1995, 19. augusts, 2. lpp.

[101] Vitenburgs, Andris. Par kandidātiem no «čekas maisiem» lems vēlētāji. Iespējamie deputāti savu pagātni vērtē dažādi (3)", *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 1995, 22. augusts, 2. lpp.

Zaķis savu atrašanos aktīvo aģentu skaitā un vēlāko izslēgšanu saistīja ar aktīviem zinātniskiem komandējumiem un vēlāko pāreju uz administratīvu darbu, kad kļuvis VDK nevajadzīgs.[102]

Reaģējot uz VDK sadarbības kartotēkas lietu, kādreizējā Latvijas ebreju kultūras biedrības valdes sekretāre, 5. un 6. Saeimas deputāte Ruta Marjaša (Ruta Šaca-Marjaša, 1927–2016) rakstīja:

> "VDK "pamestajā" kartotēkā ir tik daudzu prominentu personu vārdi, ka kādu tur neminēto varētu pārņemt nepilnvērtības sajūta."

Deputāte atbalstīja lēmumu atcelt aizliegumu kandidēt "bijušajiem VDK ārštata darbiniekiem" un aicināja atcelt arī ierobežojumus kandidēt personām, kas turpināja darboties PSKP pēc 1991. gada 13. janvāra. Ruta Marjaša kopumā aicināja ļaut vēlētājiem izlemt pašiem.[103]

Maijas Noras Tabakas sadarbības sakarā ar VDK 20. gadsimta astoņdesmito gadu vidū bija izteicies LPSR VDK aktīvās rezerves virsnieks Imants Lešinskis (1931–1985). Ar acīmredzamu ļaunu prieku viņš raksturoja Tabaku kā godīgu latviešu mākslinieci, kurai nav bijis sakaru ar čeku līdz brīdim, kad par viņas daiļradi izrādīja interesi trimdas latviešu jaunieši. Lešinskis, uzstājoties Minsteres latviešu auditorijā 1984. gada janvāra beigās, paziņoja, ka Tabaka "uzņēmās saistības" un gadu darbojās Rietumberlīnē, kur viņas kurators bijis VDK virsnieks Andris Trautmanis. Lešinskis apgalvoja, ka Tabaka "ir līdz ausīm «čekas varā»" un ka "ar šo «kultūras sakaru» palīdzību godīga latviešu māksliniece ir padarīta par čekas ziņotāju".[104]

1999. gada maijā laikraksts *Vakara Ziņas* informēja par Aivara Vanaga iesniegumu Ģenerālprokuratūrai ar lūgumu pārbaudīt uzņēmēja un partijas *Tēvzemei un Brīvībai* sponsora Normunda Lakuča iespējamo saistību ar VDK. Vanags uzskatīja, ka Lakučs, darbojoties ar segvārdu *Nikolajs Pētersons,* ir nodevis jauniešu pretošanās grupu *Zīle*,

---

[102] Vitenburgs, Andris. Par kandidātiem no «čekas maisiem» lems vēlētāji. Iespējamie deputāti savu pagātni vērtē dažādi (3)", *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 1995, 22. augusts, 2. lpp.

[103] Marjaša, Ruta. "Tiesa jāizspriež vēlētājam pašam", *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 1995, 26. augusts, 2. lpp.

[104] Brūveris, Olafs. "Lešinskis Minsterē", *Austrālijas Latvietis,* Nr. 1718, 1984, 9. marts, 5. lpp.

kurā 20. gadsimta septiņdesmitajos gados ietilpa seši jaunieši. Kā otru iespējamo ziņotāju viņš minēja kādu mācītāju – Ivaru Ābeli.[105] Pieteikuma iesniedzējs ticis "izmests no universitātes" par nesekmību. Normunds Lakučs atzina, ka ticis izsaukts pie Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes rektora, kas no 1970. gada līdz 1987. gadam bija Krasnojarskā dzimušais bijušais bijušais LPSR Valsts augstākās un vidējās speciālās izglītības komitejas priekšsēdētājs (1965–1966), LPSR augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrs (1966–1970), Valsts un tiesību zinātņu katedras vadītājs Visvaris Millers (1927–1992), taču norādīja, ka jauniešu grupu nevar uzskatīt par pretošanās kustības izpausmi. Viņš arī noliedza, ka iesniedzējs būtu reāli cietis no VDK.[106] Attiecīgajā laikā Normunds Lakučs bieži bija minēts laikrakstu virsrakstos, kur viņu raksturoja kā *tēvzemiešu pelēko kardinālu* un plaši atspoguļoja viņa nesaskaņas ar Valsts ieņēmumu dienestu. 2001. gada 21. novembrī Jūrmalas pilsētas tiesa slēgtā tiesas sēdē atzina, ka Normunds Lakučs nav apzināti sadarbojies ar VDK un ka trūkst pierādījumu par aģenta *Nikolajs Pētersons* identitāti. Vēlreiz bija nosaukts Ivara Ābeles vārds. Prese atzīmēja, ka tiesas prāvā kā liecinieki piedalījušies bijušais VDK darbinieks Guntis Indriksons un bijušais ministru prezidents Guntars Krasts. Prokurors Kārlis Kudreņickis tomēr uzstāja, ka Lakučs bija sadarbojies ar VDK,[107] tāpēc iesniedza apelācijas protestu.[108]

Situāciju ļoti asi komentēja *Dienas* žurnālists Aivars Ozoliņš, kurš sarkastiski kritizēja Normunda Lakuča versiju par to, ka viņš faktiski bijis padomju iekārtas grāvējs. Ozoliņš izteica izbrīnu, ka pārējiem grupas *Zīle* dalībniekiem bija jāizcieš reāls VDK spiediens, kamēr Lakučs varēja brīvi un plaši darboties. Proti, citi grupas dalībnieki regulāri saukti uz čeku, vervēti par aģentiem, un tiem, kuri

[105] Presē pieejamas ziņas, ka Ivars Ābele kā garīgā semināra students savulaik esot sūtīts sludināt Umurgas baznīcā. Tamane, Regīna. "Augstrozei atkal ir dvēsele", *Diena*, Nr. 240, 1992, 22. decembris, 4. lpp.

[106] Vanags, Edmunds. Pārbaudīs "tēvzemiešu" atbalstītāja Normunda Lakuča sadarbību ar VDK", *Vakara Avīze Vakara Ziņas*, 1999, 27. maijs, 6. lpp.

[107] "Tiesa: Lakučs nav sadarbojies ar VDK", *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2001, 22. novembris, 4. lpp.

[108] "Iesniedz apellācijas protestu Lakuča lietā", *Latvija Amerikā*, Nr. 48, 2001, 8. decembris, 20. lpp.

nav piekrituši sadarboties, bija liegtas studijas. Savukārt "rūdītais padomijas grāvējs" Lakučs, būdams students, braukājis lepni pa Rīgu ar 7. modeļa žiguli, kas paša vērtējumā šodien atbilstu mersedesam, un netraucēti turpinājis piekopt padomju varas ieskatā vienu no smagākajiem noziegumiem – valūtas spekulācijas. Tas šādam *ekonomikas grāvējam* pamatā nozīmēja divus ceļus – vai nu uz čeku par *stukaču*, vai uz cietumu, lielu apmēru gadījumā – līdz 15 gadiem vai pat nāvessodu.[109] *Vakara Ziņu* žurnālists Andris Bernāts ironizēja, ka "ir liecības, bet nav pierādījumu, ka Lakučs bijis «stukačs»".[110] Visbeidzot, 2006. gada februārī laikraksti ziņoja, ka ar Rīgas apgabaltiesas spriedumu Normunds Lakučs ir atzīts par VDK ziņotāju. To aprakstīja bez īpašām detaļām tikai politiskā kontekstā, atzīmējot viņa politiskās ietekmes samazināšanos un sakaru zudumu ar *tēvzemiešiem*.[111] *Vakara Ziņas* plašāk ziņoja par prāvu, arī pieminot Normunda Lakuča politiskos kontaktus ar *Tēvzemei un Brīvībai* un apvienību *Visu Latvijai!*. Normunds Lakučs, parādot sevi kā politisku intrigu upuri, sacīja, ka tiesnese Žanete Vēvere "godam izpildījusi savu uzdevumu", kas droši vien tikšot novērtēts viņas karjerā.[112]

Uzņēmēja Georga Lansmaņa (1958–2010) lieta noritēja apstākļos, kad VDK aģentūras jautājumiem bija pievērsta pastiprināta uzmanība. Lietas izskatīšana sākās 1998. gada jūlijā Latgales priekšpilsētas tiesā tiesneses Diānas Mašinas vadībā. Lansmanis 1997. gada oktobrī pats bija ierosinājis pārbaudes lietu pēc tam, kad sakarā ar viņa nodomu kļūt par Meksikas Savienoto Valstu goda konsulu nāca atklātībā uz viņa vārdu noformētā VDK aģenta uzskaites kartīte. Pirmā tiesas sēde bija atlikta, jo nebija ieradušies liecinieki – Gunārs Bekmanis, par kura darbību bija ziņojis aģents ar segvārdu *Stenlijs*, un VDK informatīvi analītiskās daļas darbinieks Valdis Stupāns, kurš nodarbojies ar aģentu ziņojumu apstrādāšanu un ievadīšanu LPSR VDK Informācijas analīzes daļas pretizlūkošanas informācijas

[109] Ozoliņš, Aivars "Kaitīgais Lakučs", *Diena*, 2001, 16. novembris, 2. lpp.
[110] Bernāts, Andris. "Lakučs neesot čekas aģents, uzskata neatkarīgās Latvijas tiesa", *Vakara Avīze Vakara Ziņas*, 2001, 22. novembris, 2. lpp.
[111] Antonevičs, Māris. "Aktuālais Lakučs", *Latvijas Avīze*, 2006, 15. februāris, 3. lpp.
[112] Auziņa, Zane. "Lakučs atzīts par vainīgu un partijām nevajadzīgu", *Vakara Avīze Vakara Ziņas*, 2006, 15. februāris, 7. lpp.

automatizētajā sistēmā (elektroniskajā datubāzē) *Delta Latvija*. Georgs Lansmanis noliedza, ka pazītu liecinieku Gunāru Bekmani, un paziņoja, ka pirmo reizi redzēs viņu tiesas sēdē oktobrī.[113]

1998. gada 21. oktobrī Latgales priekšpilsētas tiesa atzina, ka uzņēmējs Georgs Lansmanis nav bijis VDK aģents. Dokumentos nosauktais vervētājs VDK Rīgas nodaļas darbinieks Aleksandrs Kukainis[114] tiesā liecināja, ka viņam:

> "G. Lansmani savervēt nav izdevies. Darba rādītāju uzlabošanai A. Kukainis falsificējis G. Lansmaņa aģenta kartiņu un it kā G. Lansmaņa ziņojumus uzrakstījis, balstoties uz citu informatoru ziņām."

Tiesa nenoticēja arī divu liecinieku – Valda Motes un Gunāra Bekmaņa – liecībām. Prokurors Kārlis Kudreņickis apsolīja spriedumu pārsūdzēt.[115] Šie liecinieki bija pārliecināti, ka tieši Georgs Lansmanis ziņojis par Valda Motes naidīgumu padomju varai un plašo dzīvesveidu un Gunāra Bekmaņa simpātijām pret Amerikas Savienotajām Valstīm (ASV). Georga Lansmaņa advokāts Viktors Skudra norādīja, ka Motes biznesa sakari bijuši zināmi visai Rīgas centra sīktirgotāju videi, līdzīgi bija plaši zināmi Bekmaņa radikālie uzskati.[116] Kopumā šīs lietas atspoguļojums bija neparasts ar to, ka avīzes par to ziņoja atkārtoti. *Dienas* publikācijas saturēja daudz detaļu, ieskaitot liecinieku, tostarp VDK štata darbinieku, vārdus.

7. Saeimas vēlēšanas

1998. gada 7. Saeimas vēlēšanas izraisīja jaunu aktivitāti VDK aģentūras atklāšanas sakarā. Kopumā TSDC paziņoja par deviņpadsmit

---

[113] Upleja, Ieva. "Uzņēmējs tiesājas par sadarbības ar VDK fakta konstatēšaņu", *Diena*, 1998, 10. jūlijs, 3. lpp.

[114] Aleksandrs Kukainis neoficiāli publicētajā VDK štata darbinieku sarakstā minēts kā LPSR VDK 5. nodaļas, kas bija izveidota *konstitucionālās iekārtas aizsardzība*i, štata darbinieks. Lapsa, Lato, Metuzāls, Sandris, Jančevska, Kristīne. *Mūsu vēsture 1985–2005*. Rīga: Atēna, 2009, 409. lpp.

[115] Lase, Inta. "Georgs Lansmanis neesot VDK informators", *Diena*, 1998, 22. oktobris, 4. lpp.

[116] Lase, Inta. "Liecinieki uzņēmēju uzskata par VDK aģentu", *Diena*, 21. oktobris, 4. lpp.

deputātu kandidātu iespējamo saistību ar VDK. Bija nosaukti Ju-Liņ Čžou (Tautas kopa *Brīvība*), Andrejs Siliņš (*Latvijas Ceļš*), Ivars Godmanis (*Latvijas Ceļš*), Jānis Bakmanis (*Latvijas Ceļš*), Henriks Danusēvičs (Jaunā Partija), Arvīds Ulme (Politisko organizāciju (partiju) apvienība *Darba partijas, Kristīgi demokrātiskās savienības, Latvijas Zaļās partijas apvienība*), Juris Celmiņš (Demokrātiskā partija *Saimnieks*), Jānis Lagzdiņš (Partija *Tautas kustība Latvijai* (Zīgerista partija)), Juris Vecvagars (Latvijas Nacionālā reformu partija), Jānis Rupkus (Nacionālā Progresa partija), Jānis Ādamsons (Latvijas Sociāldemokrātu apvienība), Ilgonis Šteinbergs (Latvijas Sociāldemokrātu apvienība), Aivars Saliņš (Latvijas Vienības partija), Andris Bērziņš (Latvijas Nacionāli Demokrātiskā partija), Artūrs Malta (Demokrātu partija), Gvido Harijs Volbrugs (Demokrātu partija). Centrālās vēlēšanu komisijas paziņojums *Latvijas Vēstnesī* bija savā ziņā unikāls, jo tas atspoguļoja gan to, kas liecina par sadarbības faktu ar VDK, gan arī tiesvedības, ja tāda bijusi ierosināta, gaitu sadarbības fakta konstatēšanā ar VDK.[117] Acīmredzot minētais bija saistīts ar iepriekšējās vēlēšanās pieredzēto Alberta Kaula sakarā.

Pieciem deputātu kandidātiem risinājās tiesvedība sadarbības fakta ar VDK konstatēšanai. Trijos gadījumos – Siliņa, Bakmaņa, Rupkus – tiesas spriedums nebija stājies spēkā, divos pārējos gadījumos lietas skatīšana pirmajā instancē vēl nebija pabeigta. Visos gadījumos par sadarbību ar VDK liecināja TSDC rīcībā esošās ziņas. Paziņojums sniedz informāciju par iespējamiem sadarbības veidiem katrā gadījumā. Kā iespējami LPSR VDK aģenti bija minēti Ju–Liņ Čžou, Henriks Danusēvičs, Arvīds Ulme, Jānis Lagzdiņš, Juris Vecvagars, Ilgonis Šteinbergs, Aivars Saliņš, Andris Bērziņš, Artūrs Malta un Gvido Harijs Volbrugs. Kā iespējami VDK informatori bija minēti Andrejs Siliņš, Jānis Bakmanis, Ivars Godmanis, Juris Celmiņš un Jānis Rupkus. Tikai Jāņa Ādamsona gadījumā bija minēts dienests VDK struktūrā,

[117] "Par deputātu kandidātiem, par kuriem Totalitārisma seku dokumentēšanas centram ir ziņas", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 261/264 (1322/1325), 1998, 10. septembris. Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/49677

proti, bija norādīts, ka viņš ir bijis PSRS VDK Robežapsardzības karaspēka štata darbinieks.[118]

Centrālās vēlēšanu komisijas izvērsti sniegtā informācija sniedz salīdzinoši precīzu informāciju par sadarbības fakta ar VDK konstatēšanas lietu virzību, ļauj spriest par ierosināšanas saistību ar politiskām aktivitātēm un dod iespēju veikt arī turpmākos pētījumus par sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu, jo sadarbības fakta ar VDK konstatēšanas lietu arhivēšanā vērojamas būtiskas problēmas, uz kurām ir norādījis arī pētnieks Juris Stukāns. Centrālā vēlēšanu komisija sniedza šādu informāciju par Andreja Siliņa lietas virzību:

> "SAB TSDC rīcībā ir ziņas, ka deputāta kandidāts varētu būt sadarbojies ar LPSR VDK kā šī dienesta informators. Prokuratūrā ierosināta pārbaudes lieta un nosūtīta Rīgas rajona tiesai. 31.01.1995. tiesa pasludināja spriedumu, ka A. Siliņš nav bijis LPSR VDK informators. Prokurors iesniedza kasācijas protestu. Augstākās tiesas krimināllietu kolēģija šo protestu apmierināja, atcēla Rīgas rajona tiesas spriedumu un nodeva jaunai izskatīšanai no iztiesāšanas stadijas tai pašai tiesai citā sastāvā. Rīgas rajona tiesa pārbaudes lietu bija nolikusi izskatīšanai 20.04.1998., bet izskatīšana tika atlikta sakarā ar pašas pārbaudāmās personas – A. Siliņa – neierašanos tiesā. Spriedums nav stājies spēkā."[119]

Jāņa Bakmaņa gadījumā bija minēts:

> "SAB TSDC rīcībā ir ziņas, ka deputāta kandidāts varētu būt sadarbojies ar LPSR VDK kā šī dienesta informators. Ierosināta pārbaudes lieta un nodota tiesai. 12.03.1998. prokuratūra iesniedza kasācijas protestu, un 16.06.1998. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta tiesas sēdē Vidzemes apgabaltiesas krimināllietu kolēģija 03.03.1998.

[118] "Par deputātu kandidātiem, par kuriem Totalitārisma seku dokumentēšanas centram ir ziņas", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 261/264 (1322/1325), 1998, 10. septembri. Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/49677

[119] "Par deputātu kandidātiem, par kuriem Totalitārisma seku dokumentēšanas centram ir ziņas", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 261/264 (1322/1325), 1998, 10. septembris. Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/49677

spriedumu atcēla un nosūtīja jaunais izskatīšanai. Spriedums nav stājies spēkā."[120]

Ivara Godmaņa lietas sakarā bija teikts:

"SAB TSDC rīcībā ir ziņas, ka deputāta kandidāts varētu būt sadarbojies ar LPSR VDK kā šī dienesta informators. Pēc paša deputāta kandidāta pieteikuma ierosināta pārbaudes lieta un 1998. gada augustā nodota Jūrmalas tiesai izskatīšanai. Tiesas sēde noteikta 10.09.1998."[121]

Jura Celmiņa gadījumā minēts:

"SAB TSDC rīcībā ir ziņas, ka deputāta kandidāts varētu būt sadarbojies ar LPSR VDK kā šī dienesta informators. Pēc Saeimas Prezidija pieteikuma prokuratūrā ierosināta pārbaudes lieta un 1996. gada 20. novembrī nosūtīta Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesai. Lietu paredzēts izskatīt 1998. gada 20. oktobrī."[122]

Visbeidzot Jāņa Rupkus gadījumā Centrālā vēlēšanu komisija informēja:

"SAB TSDC rīcībā ir ziņas, ka deputāta kandidāts varētu būt sadarbojies ar LPSR VDK kā šī dienesta informators. Prokuratūrā ierosināta pārbaudes lieta un 1997. gadā nosūtīta Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesai. 20.04.1998. tiesa pasludināja spriedumu, ka J. Rupkus nav bijis LPSR VDK informators. 30.04.1998. prokuratūra iesniedza apelācijas protestu par minētā sprieduma atcelšanu un jauna sprieduma taisīšanu, jo tiesa bija pārkāpusi KPK normas. Apelācijas protesta izskatīšanas diena prokuratūrai nav paziņota. Spriedums nav stājies spēkā."[123]

---

[120] "Par deputātu kandidātiem, par kuriem Totalitārisma seku dokumentēšanas centram ir ziņas", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 261/264 (1322/1325), 1998, 10. septembris. Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/49677

[121] "Par deputātu kandidātiem, par kuriem Totalitārisma seku dokumentēšanas centram ir ziņas", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 261/264 (1322/1325), 1998, 10. septembris. Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/49677

[122] "Par deputātu kandidātiem, par kuriem Totalitārisma seku dokumentēšanas centram ir ziņas", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 261/264 (1322/1325), 1998, 10. septembris. Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/49677

[123] "Par deputātu kandidātiem, par kuriem Totalitārisma seku dokumentēšanas centram ir ziņas", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 261/264 (1322/1325), 1998, 10. septembris. Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/49677

Šādi izvērsti sniegta informācija liek domāt, ka vēlētājam, vadoties no apsvērumiem, kas tiesību normas pieņemšanas sakarā bija pausti un kuru pamatdoma – vēlētājs pats spēj izdarīt slēdzienu –, vai vismaz plašsaziņas līdzekļiem kā sabiedrības pārstāvjiem bija dota iespēja iepazīties par sadarbības ar VDK apstākļiem vai nu piedaloties tiesas sēdēs, vai arī iepazīstoties ar lietu materiāliem. Tas, vai šāda iespēja bija faktiski nodrošināta tiesā un cik interesentu bija lūguši lietas materiālus, ir atklāts jautājums.

Pastiprināta preses uzmanība bija pievērsta Jāņa Ādamsona gadījumam, jo publiski sākta diskusija par to, kas uzskatāms par VDK štata darbinieku un ko var dēvēt par VDK struktūrai piederīgu. Presē var lasīt:

> "Jānis Ādamsons noliedza, ka būtu bijis VDK štata darbinieks, jo Saeimā reiz jau atzīts, ka robežsargi neskaitās VDK štata darbinieki. «Es neredzu iemeslus mainīt spēles noteikumus,» uzsvēra J. Ādamsons."[124]

Jautājumu risināja tiesas ceļā, tomēr tas neliedza Jānim Ādamsonam būt ievēlētam un aktīvi piedalīties politikā.[125] Šāda pielaidīga situācija radīja citam LPSR VDK štata darbiniekam Jurim Bojāram Satversmes tiesas – tiesas sēdes priekšsēdētājs Aivars Endziņš, tiesneši Romāns Apsītis, Aija Branta, Ilma Čepāne, Juris Jelāgins, Gunārs Kūtris un Andrejs Lepse – noteiktu izņēmumu, pasludinot, ka tieši attiecībā uz Juri Bojāru kā LPSR VDK štata darbinieku aizliegums nav spēkā.[126] Jāņa Ādamsona gadījumā pēc lieguma piedalīties 2002. gadā 8. Saeimas vēlēšanās viedokli pauda Eiropas Cilvēktiesību tiesa, atzīstot liegumu par nepamatotu gan konkrēti pielaidīgās attieksmes dēļ pret Jāni

---

[124] Ločmele, Nellija. "Ādamsons ir bijis VDK darbinieks. Likums aizliedz Ādamsonam kandidēt uz Saeimu", *Latvija Amerikā*, Nr. 30, 1998, 1. augusts, 10. lpp.

[125] "Ādamsons zem jautājuma zīmes", *Latvija Amerikā*, Nr. 42, 1998, 24. augusts, 16. lpp. *Red. piez.*

[126] Eiropas Padomes Eiropas Cilvēktiesību tiesas Trešās nodaļas spriedums lietā "Ādamsons pret Latviju" [neoficiāls tulkojums, ko veikusi Ārlietu ministrija sadarbībā ar Rīgas Juridisko augstskolu], *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 181 (396), 2008, 21. novembris. Salīdzinājumam sk.: *Affaire Ādamsons c. Lettonie*, requête no 3669/03, Cour européenne des droits de l'homme (troisième section), 24 juin 2008. Pieejams latviešu valodā: http://at.gov.lv/files/files/adamsons-spriedums-24062008.doc *Red. piez.*

Ādamsonu, gan arī no Eiropas Cilvēktiesību tiesas skatpunkta neargumentēta izņēmuma – Jura Bojāra gadījuma – dēļ. Šajā sakarā ir svarīga argumentācija:

> "129. Tiesa vēl atzīmē, ka iesniedzējam tika aizliegts kandidēt vēlēšanās tikai 2002. gadā, tas ir ar novēlošanos, desmit gadus pēc ievērojamas militāras un politiskas karjeras atjaunotajā Latvijā [..]. [..] Pēc Tiesas uzskata šajos apstākļos vienīgi visnopietnākie iemesli varētu attaisnot aizliegumu iesniedzējam kandidēt vēlēšanās, taču Valdība šādus iemeslus nav minējusi. It īpaši pēdējā nebūt neapgalvo, ka tās varas iestādes nebūtu zinājušas par padomju Robežapsardzības spēku pakļautību VDK vai par iesniedzēja atrašanos šajos spēkos. Gluži pretēji, no šīs lietas apstākļiem izriet, ka Ādamsona kunga pagātnes militārā karjera bijusi vispārzināms fakts un viņš pats nekad neko savā biogrāfijā nav slēpis. Bez tam šīs desmitgades laikā viņam bijušas plašas iespējas apliecināt savu lojalitāti pret Latvijas valsti un savu pieķeršanos demokrātiskajām vērtībām, un Valdība nav uzrādījusi nevienu apsvērumu, kas ļautu apšaubīt viņa uzticamību šai punktā.
>
> 131. Tiesa visbeidzot atzīmē, ka savos sākotnējos apsvērumos Valdība bija uzsvērusi faktu, ka desmit gadu periods, kurā uz bijušiem VDK darbiniekiem attiecas citos likumos paredzētie ierobežojumi, beigsies 2004. gada jūnijā [..]. Tomēr nedaudz vēlāk Saeima pagarināja šo termiņu par desmit papildu gadiem [..]. Tā kā ne Saeima, ne Valdība nav paskaidrojušas šāda termiņa pagarinājuma iemeslus, ņemot vērā patlaban Latvijā pastāvošo stabilitātes līmeni sakarā ar tās pilnīgu integrāciju Eiropā, Tiesai nākas secināt, ka šādam pagarinājumam ir acīmredzami patvaļīgs raksturs attiecībā uz iesniedzēju. Turklāt no lietas faktiem izriet, ka savā 2006. gada 15. jūnija spriedumā Latvijas Satversmes tiesa uzskatīja par iespējamu pieņemt individualizētu pieeju attiecībā pret citu bijušo VDK darbinieku J. B. [..]; tomēr Valdība nav paskaidrojusi, kāpēc šāda individualizācija nav iespējama iesniedzēja gadījumā.
>
> 132. Šajos apstākļos Tiesa secina, ka valsts varas iestādes ir pārsniegušas pieļaujamās izvērtēšanas brīvības robežas, lai cik plaša tā

būtu, un apstrīdētā iejaukšanās nav savienojama ar 1. protokola 3. panta prasībām."[127]

Ivars Godmanis bija lūdzis ierosināt pārbaudes lietu par sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu vēl pirms Centrālā vēlēšanu komisija publiskoja ziņas par viņa iespējamo sadarbību ar LPSR VDK informatora statusā. Ivars Godmanis, vēloties kandidēt 7. Saeimas vēlēšanās, bija pats pēc savas iniciatīvas lūdzis informāciju TSDC. *Latvijas Ceļa* kongresā Godmanis paziņoja, ka TSDC rīcībā ir VDK aģenta uzskaites kartīte, kas noformēta uz viņa vārdu, un lūdza viņu svītrot no 7. Saeimas kandidātu sarakstiem. Viņš uzskatīja, ka aģenta uzskaites kartīte tapusi sakarā ar viņa zinātnisko darbu Austrijas Republikā. Tomēr *Latvijas Ceļa* kongress lēma, ka aģenta uzskaites kartīte ir tikai formalitāte un Godmanis VDK labā nav strādājis.[128] 1998. gada 2. jūnijā Ivars Godmanis iesniedza prokuratūrā lūgumu pārbaudīt sadarbības faktu ar VDK. Viņš pauda neizpratni, kāpēc aģenta uzskaites kartīte aizpildīta 1988. gada martā, lai gan komandējums zinātniskā darba veikšanai Austrijas Republikā bija no 1986. līdz 1987. gadam.[129] Nozīmīgu ieguldījumu zinātniskā darba veikšanas ārpus PSRS, sevišķi t. s. *kapitālistiskajās valstī* un VDK lomas izpratnei sniedza Latvijas Zinātņu akadēmijas akadēmiķis, bijušais Latvijas Universitātes rektors Ivars Lācis,[130] kas sasaucas arī ar praksi, ko īstenoja ASV Centrālais izlūkošanas dienests, piemēram, 20. gadsimta piecdesmitajos gados ievācot ziņas arī par okupētās Latvijas augstskolām, zinātniskajiem institūtiem, to atrašanās vietu, telpu izvietojumu, personālsastāvu u. tml.[131]

---

[127] Eiropas Padomes Eiropas Cilvēktiesību tiesas Trešās nodaļas spriedums lietā "Ādamsons pret Latviju", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 181 (3965), 2008, 21. novembris. *Red. piez.*

[128] Funts, Kaspars. "Godmanis «Latvijas ceļa» kongresā paziņo, ka uz viņa vārda ir aģenta kartīte", *Vakara Ziņas,* 1998, 1. jūnijs, 6. lpp.

[129] Ločmele, Nellija. "Godmanis grib tiesas spriedumu čekas lietā", *Diena*, 1998, 3. jūnijs, 1. lpp.

[130] Starptautiskā konference "LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras", 2016, 13. augusts. Pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=vDsaIpjVpE8

[131] Freedom of Information Act Electronic Reading Room. Pieejams: https://www.cia.gov/library/readingroom/

1998. gada 11. augustā *Neatkarīgā Rīta Avīze* ziņoja, ka prokuratūrai nav pilnīgas pārliecības par Ivara Godmaņa sadarbību ar VDK, jo, lai arī esot aģenta uzskaites kartīte par laiku no 1988. gada 31. marta līdz 1990. gada 24. janvārim, tomēr prokuratūras rīcībā nebija ziņojumu.[132] Septembrī Jūrmalas pilsētas tiesa atzina, ka laikā no 1988. gada 31. marta līdz 1990. gada 24. janvārim Ivaram Godmanim bija aģenta uzskaites kartīte ar segvārdu *Pugulis* (lai arī vēlāk plašsaziņas līdzekļos cirkulēja apgalvojums par Godmaņa draugu Raulu Puguli, kas esot traģiski gājis bojā un kam par godu Godmanis it kā esot izvēlējies aģenta pseidonīmu, dokumentāru pierādījumu šādam apgalvojumam līdz šim nav izdevies atrast), bet nav pierādījumu, ka Godmanis "būtu izteicis vēlēšanos sadarboties ar VDK, būtu sadarbojies ar šo dienestu un apzinājies šādu sadarbības faktu". Godmanis pat solīja iesūdzēt tiesā bijušo VDK virsnieku Dmitriju Meļņičuku par šādas uzskaites kartītes noformēšanu, bet Meļņičuks savukārt "noliedza, ka būtu savervējis I. Godmani un nevarēja atcerēties, kādēļ reģistrējis viņu VDK aģentu kartotēkā". Meļņičuks tolaik strādājis LPSR Izglītības ministrijas ārējo sakaru daļā, kas viņam bijis piesegs, lai īstenotu VDK uzdevumus. LPSR 1. daļas virsnieks Gunārs Pudels[133] un LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks Jānis Trubiņš liecināja, ka aģenta uzskaites kartītes varēja izrakstīt, pašai personai nezinot, lai it kā novērstu to, ka vervēšanu veic citi. Turklāt Trubiņš norādīja, ka viņam kā VDK priekšsēdētāja vietniekam būtu bijis zināms, ja pats ministru prezidents būtu bijis VDK aģents, jo par šādu aģentu viņu būtu informējis Staņislavs Zukulis, kas no 1984. gada 22. maija līdz 1990. gada 5. martam bija LPSR VDK priekšsēdētājs[134].[135] Jāatzīmē gan, ka tad, kad LPSR Augstākās padomes vēlēšanu rezulltātā 1990. gada maijā Ivars Godmanis kļuva par ministru padomes priekšsēdētāju, VDK priekšsēdētājs bija

[132] "Godmanis iepazinies ar prokuratūras atzinumu", *Neatkarīgā Rīta Avīze,* 1998, 11. aug.

[133] Gunārs Pudels, Jēkaba dēls, dzimis 1930. gadā.

[134] Zelmenis, Gints. "Latvijas PSR Valsts drošības komiteja: oficiālie nosaukumi un vadītāji (1940–1991)", *LU.LV/VDKKOMISIJA*. Pieejams: https://www.lu.lv/vdkkomisija/isi-par-valsts-drosibas-komiteju/vdk-hronologiska-struktura-un-vaditaji/

[135] Ločmele, Nellija, "Godmanis neesot apzināti sadarbojies ar čeku" *Diena,* 1998, 11. septembris, 3. lpp.

Edmunds Johansons, bet laikā, kad Staņislavs Zukulis bija LPSR VDK priekšsēdētājs, Jānis Trubiņš sākumā bija LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas priekšnieka vietnieks (no 1980. septembra līdz 1984. gada jūlijam), tad LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas priekšnieks (no 1984. gada jūlija līdz 1986. gada septembrim), visbeidzot viņš kļuva par LPSR VDK 5. daļas priekšnieku (no 1986. gada septembra līdz 1989. gada aprīlim).[136] Nav arī saprotams, kāpēc Staņislavam Zukulim būt jāinformē padotais jautājumos, kas viņu tieši neskāra.

Ivara Godmaņa lietas virzībai bija pievērsta ļoti liela uzmanība, jo, lai gan tas netika uzsvērts, tomēr atziņa, ka Ministru Padomes priekšsēdētājs neatkarīgas Latvijas atjaunošanas periodā uzreiz pēc neatkarības atjaunošanas būtu VDK aģents, uztverta kā ārkārtīgi skandaloza. 2017. gada 8. novembrī Rīgas rajona tiesa informēja LPSR VDK zinātniskās izpētes komisiju, ka Godmaņa tiesas lieta esot pazudusi:

> "iepazīšanos ar minētās lietas materiāliem nav iespējams nodrošināt, jo atbilstoši 2017. gada 16. oktobra aktam Nr. 2/2017 par iztrūkstošajiem dokumentiem, pārbaudes lieta par Ivara Godmaņa sadarbības fakta ar Valsts drošības komitejas konstatēšanu tiesas arhīvā neatrodas."[137]

Gan Ģenerālprokuratūra[138], gan arī Augstākās tiesas priekšsēdētājs Ivars Bičkovičs[139] LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijai rakstveidā apstiprināja, ka neesot izprasījušas šo lietu no Rīgas rajona tiesas, tātad atliek teorētiska iespēja, ka Godmaņa lietu tiesai ir izprasījis Ministru kabinets vai tam padota institūcija. 2006. gada 10.

---

[136] Jarinovska, Kristīne. "Ieskats LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka Jāņa Trubiņa LKP CK nomenklatūras kadru lietā".

[137] Rīgas rajona tiesas priekšsēdētājas I. Siliņēvičas 2017. gada 8. novembra Nr. 1-29/1758. *Red. piez.*

[138] Ģenerālprokuratūras Personu un valsts tiesību aizsardzības departamenta prokurora U. Kozlovska 2017. gada 6. novembra Nr. 130.6/2017/515. Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/vdkkomisija/2017-11-16novembris_Generalprokuratura_VDK_ZIK_16-11-17.pdf *Red. piez.*

[139] Augstākās tiesas priekšsēdētāja I. Bičkoviča 2017. gada 27. novembra Nr. 10-1/9-1764nos. Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/vdkkomisija/2017-11-27novembris_Augstakatiesa_Nr10-1_9-1764nos.pdf *Red. piez.*

oktobrī Reabilitācijas un specdienestu lietu prokurtūrai nosūtīts Jūrmalas pilsētas tiesas 1998. gada 10. septembra spriedums. Jūrmalas pilsētas tiesu pievienoja Rīgas rajona tiesai[140]. Tiesas priekšsēdētāja I. Siliņēviča plašsaziņas līdzekļiem uzsvēra, ka:

> "[..] lietas "pēdas" atrastas līdz 2009. gadam, kad Rīgas rajona tiesas sastāvā esošais Jūrmalas tiesu nams pārcēlies uz citām telpām – iespējams, lieta starp citām iejukusi tad. Teorētiski ir iespējams arī, ka materiāli ir iznīcināti [..]"[141]

Pēc karjeras iekšlietu un finanšu ministru amatos, 2008. un 2009. gadā Godmanis bija Latvijas Republikas ministru prezidents.

Mazāk pamanīta palika informācija par Latvijas Sociāldemokrātiskās Strādnieku partijas (LSDSP) kandidāta Ilgoņa Šteinberga saistību ar VDK. 2007. gadā Ilgonis Šteinbergs intervijā žurnālam *Nedēļa* izklāstīja savu versiju par notikušo. Viņš atklāja, ka jaunībā ticis apmācīts iznīcinātāja pilota un pat kosmonauta arodam. Savukārt studiju laikā Rīgas Civilās aviācijas inženieru institūtā Valsts drošības komiteja viņu esot mēģinājusi savervēt. Šteinbergs esot uzaicināts uz "slepenu telpu", kur viņš saņēmis sadarbības piedāvājumu. VDK vīrs solījis labu darbu Vācijā (rakstā nav minēts, bet acīmredzot bija domāta Vācijas Federatīvā Republika), tāpat apmaiņai pret sadarbību izskanējuši solījumi kā "nauda, automašīna, meitenes". VDK bijusi pārliecināta, ka Šteinbergu centīsies savervēt Rietumu specdienesti, bet šāds viedoklis pašam Šteinbergam licies naivs. Pēc vizītes Vācijā tālruņa zvani no VDK turpinājušies, bet sadarbības neesot bijis.[142]

---

[140] Rīgas rajona tiesas priekšsēdētājas p. i. V. Puškundzes 2017. gada 22. novembra Nr. 1-29/1811. Pieejams: https://www.lu.lv/fileadmin/user_upload/lu_portal/projekti/vdkkomisija/2017-11-22novembris_Rigasrajonatiesa.pdf *Red. piez.*

[141] Bērtule, Anete. "Tiesa dzen pēdas Godmaņa VDK tiesvedības lietai un cer to atrast", *Latvijas Sabiedriskais medijs lsm.lv,* 2017. gada 9. novembrī. Pieejams: http://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/tiesa-dzen-pedas-godmana-vdk-tiesvedibas-lietai-un-cer-to-atrast.a256828/ *Red. piez.*

[142] Pohodņeva, Maija. "Spiegu spēles reālā vidē", *Nedēļa*, Nr. 4, 2007, 26.–30. lpp. Pieejams: http:www.tvnet.lv/zinas/latvija/214766-spiegu_speles_reala_vide

Savukārt tajā pašā rakstā intervētais bijušais VDK 1. daļas priekšnieks Roberts Anspaks[143] norādīja, ka "no tiem cilvēkiem, kuru vārdi minēti čekas maisu sarakstos, sliktu darījuši tikai trešā vai ceturtā daļa aģentu". Anspaks uzsvēra, ka trešdaļa aģentu nav neko darījusi un pēc divu gadu klusēšanas izslēgta no aģentu sastāva, bet uzskaites kartītes palikušas. Īsti sasmērējušies bija aģenti, kuri sadarbojās ar VDK 5. daļu, sniedzot ziņas par "nacionāli domājošiem cilvēkiem, inteliģenci, ebrejiem un baznīcām". Kādi 5 procenti aģentu bija zinātnieki, kas nemaz nezināja, ka iekļauti aģentu sarakstos.

2003. gada 16. augustā *Neatkarīgā Rīta Avīze* informēja par Rīgas apgabaltiesas atzinumu, ka sociāldemokrāts, bijušais Rīgas Dzīvojamo māju privatizācijas komisijas priekšsēdētājs Jānis Rupkus ir apzināti sadarbojies ar LPSR Valsts drošības komiteju.[144] Sauss izraksts pēc sprieduma spēkā stāšanās 2003. gada 1. augustā sakarā ar to, ka nebija iesniegta kasācijas sūdzība, kas publicēts *Latvijas Vēstnesī* un sniedz tikai informāciju par lietas izskatīšanas pamatu un rezolutīvo daļu, neatklājot motīvus, liecina, ka Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija taisīja spriedumu, kas atceļ Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesas 1998. gada 16.–20. aprīļa spriedumu un kas atzīst, ka Jānis Rupkus ir bijis LPSR VDK informators un apzināti slepeni sadarbojies ar LPSR VDK. Iemeslu tam, ka kasācijas sūdzība nebija iesniegta, sniedz *Neatkarīgā Rīta Avīze,* kas citēja Jāņa Rupkus izteikumus, ka nav pārsūdzējis tiesas spriedumu, jo "nolēmis netērēt ne valsts, ne savus līdzekļus, pierādot to, kam nav nozīmes".[145]

Diezgan dīvainu situāciju apskatīja laikraksta *Diena* žurnāliste Nellija Ločmele. Viņa apšaubīja VDK aģentu kartotēkas ticamību, pamatojoties uz to, ka Jāņa Petera, Raimonda Paula un Ainára Šlesera veidotās Jaunās partijas deputāta kandidāts Aldis Neimanis bija publiskās un dažādi interpretējamās intervijās atzinis vismaz kontaktus ar VDK. *Diena* citēja Aldi Neimani:

---

[143] Roberts Anspaks, Izidora dēls, dzimis 1938. gadā.

[144] "Tiesa konstatējusi Jāņa Rupkus sadarbību ar VDK", *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2003, 16. augusts.

[145] Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas lietas Nr. KA04-89-03/22 izraksts, Latvijas Vēstnesis, Nr. 114 (2879), 2003, 15. augusts. Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/78082

> "Ar mani savulaik mēģināja uzņemt sakarus Valsts drošības komiteja. Mani izsauca… Tas bija 1983. gadā. Nu, sistēma parastā: tavs tēvs bija leģionā… Jāsaka godīgi, ka man toreiz bija bail čekai atteikt…"

Tomēr Neimanis esot spējis izspēlēt sadarbību, dzenot velnu, tāpēc VDK sadarbību pārtraukusi. Tomēr Alda Neimaņa vārds nebija kartotēkā vai reģistrācijas žurnālos, kas lika uzdot jautājumu par TSDC rīcībā esošās informācijas ticamību. TSDC vadītāja pienākumu izpildītāja Zinta Ābola norādīja, ka aģenta uzskaites kartītes izņemšana no kartotēkas būtu bezjēdzīga.[146]

8. Saeimas vēlēšanas

Pirms 8. Saeimas vēlēšanām, TSDC pārbaudot 11 sarakstus, atklāja vairākus deputātu kandidātus, kuri varētu būt sadarbojušies ar VDK. 2002. gada augusta sākumā bija publicētas ziņas par šādu personu iespējamo sadarbību ar VDK: SIA *Šampētera nami* valdes priekšsēdētāja vietnieks Juris Lagzdons (Progresīvā Centriskā partija), SIA *Pikal un Partneri* programmu konsultants Grigorijs Konoņeko (Sociāldemokrātiskā Labklājības partija), Baltijas koncertu aģentūras prezidents Vladimirs Ikusovs (Sociāldemokrātiskā Labklājības partija), kā arī Vides aizsardzības kluba prezidents (pats sevi mēdz dēvēt par virsaiti) Arvīds Ulme (Zaļo un Zemnieku savienība), par kura sadarbību ar VDK bija iepriekš publiski ziņots. Ziņas par sadarbību ar VDK bija arī par SIA *LITIR* konsultantu Andreju Jakovļevu (Politisko organizāciju apvienība *Par cilvēka tiesībām vienotā Latvijā* (PCTVL)), Rīgas Tehniskās universitātes katedras vadītāju Juriju Merkurjevu (Brīvības partija). Nedaudz vēlāk publiskoja informāciju par iespējamo sadarbību ar VDK arī šādām personām: AS *REBIR* prezidents Jānis Zudāns (Latgales Gaisma), AS *Ventspils* rēķinvedis jurists, eksperts Jēkabs Liepiņš (Latviešu partija), Latviešu partijas priekšsēdētājs Aivars

[146] Ločmele, Nellija. "Nepilnīgā VDK kartotēka nevieš skaidrību par deputāta kandidātu", *Diena*, 1998, 30. jūlijs, 4. lpp.

Saliņš, "kas jau iepriekš kandidējis vēlēšanās, un vēlētāji par šo sadarbību ar VDK jau ir informēti".[147]

Jākonstatē, ka nozīmīgākās partijas, kurām bija nopietnas izredzes pārvarēt procentu barjeru vēlēšanās, ar retiem izņēmumiem vairs neiekļāva personas deputātu kandidātu sarakstos, ja bija ziņas par iespējamu sadarbību ar VDK. Plašsaziņas līdzekļi centās noskaidrot lietas būtību. Jurijs Merkurjevs intervijā televīzijas kanālam LNT norādīja, ka nav sadarbojies ar VDK, bet saistīja notikušo ar 1987. gada komandējumu uz ārzemēm, par kuru vajadzējis atskaitīties LPSR Izglītības ministrijā. Viņš uztvēra tur sastaptos cilvēkus kā izglītības, nevis VDK darbiniekus. Merkurjevs norādīja, ka apsver iespēju vērsties tiesā.[148]

Prese vēlējās noskaidrot TSDC viedokli. Intervijā laikraksta *Rīgas Balss* žurnālistam Ivaram Alksnītim TSDC vadītājs Indulis Zālīte kārtējo reizi norādīja, ka visu VDK aģentu vārdus nedrīkst publiskot. Publiskošanas jautājumā viņa attieksme bija "kategoriski noraidoša". Zālīte minēja samērā plaši popularizētos argumentus par to, ka nevar vienkopus publiskot gan četrdesmito gadu, gan arī *pārkārtošanās* laika aģentu vārdus un ka reālu kaitējumu nodarījuši esot tikai daži no simta. Zālīte stāstīja, ka astoņdesmitajos gados VDK tikai nepilni 20 procenti aģentu esot nodarbojušies ar *ideoloģiskām* lietām, pārējie – ar jūras un dzelzceļa transporta drošību, organizēto noziedzību un tamlīdzīgi. Viņš uzsvēra, ka, publicējot to cilvēku vārdus, kuri strādāja organizētās noziedzības struktūrās, kas bija pietuvināti Latvijas Komunistiskās partijas aparātam, viņu dzīvība varētu būt apdraudēta. Ievērojot minēto, kartotēkas publiskošana novestu pie personīgas izrēķināšanās.[149]

2001. gada 11. martā notika pašvaldību vēlēšanas. Rīgas domes vēlēšanās daudzos sarakstos bija atklātas personas, kas,

---

[147] Egle, Ināra, "Saņem ziņas par vairāku kandidātu saistību ar VDK", *Diena*, 2002, 8. augusts, 6. lpp.; Egle, Ināra. "Sarakstos vēl trīs ar VDK saistītas personas", *Diena*, 2002, 14. augusts, 5. lpp.

[148] Dripe, Ģirts. "Vēl četri deputātu kandidāti bijuši saistīti ar VDK", *TVNET/LNT ziņas*, 2002, 8. augusts. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/309457-vel_cetri_deputatu_kandidati_bijusi_saistiti_ar_vdk

[149] Alksnītis, Ivars. "Vēsture čekas lācītim vēderā", *Rīgas Balss*, 2002, 12. septembris, 21. lpp.

iespējams, bija sadarbojušās ar VDK. Laikraksts *Diena* ziņoja, ka Rīgas domes vēlēšanām šādām pieteiktām personām, iespējams, ir bijusi sadarbība ar VDK: SIA *Kalnozols Betons* mārketinga direktors Dainis Zelmenis (PCTVL), Rīgas ugunsdzēsēju biedrības priekšsēža palīgs Georgs Kuklis-Rošmanis (PCTVL), SIA Vieglās rūpniecības uzņēmumu asociācijas valdes priekšsēdētājs Guntis Strazds (Latvijas Demokrātiskās partijas), SIA *Pirameks* izpilddirektors Oļegs Iļjins (Latvijas Demokrātiskās partijas) un bijušais izglītības un zinātnes ministrs, Sociālo tehnoloģiju augstskolas rektors Juris Celmiņš (Latvijas Demokrātiskās partijas), SIA *Consensus* projektu vadītāja Anda Celma (Latvijas Zemnieku savienības), Aivars Kalējs (Kristīgo demokrātu savienība), Vides aizsardzības kluba prezidents Arvīds Ulme (Latvijas Zaļā partija), Latvijas Universitātes docents Juris Benders (Latvijas Zaļā partija). Partijas *Mūsu zeme*, Nacionālās Savienības *Namejs*, *Helsinki-86*, Latvijas Vienības partija un Tautas mantojums vienotajā sarakstā bija trīs personas, par kurām bija ziņas TSDC, proti, par kādreizējo Rīgas 25. vakara-maiņu vidusskolas vēstures skolotāju un Vides aizsardzības kluba viceprezidentu, Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības augstskolas lektoru Valdi Turinu, savulaik pazīstamo muitnieku, tobrīd SIA *R&A* direktoru Aivaru Saliņu un Rīgas taukvielu kombināta komercdirektoru Jēkabu Liepiņu. Ja par iepriekš minēto personu sadarbību liecināja VDK aģentūras kartotēka, tad Latvijas Demokrātiskās partijas kandidāts, SIA *Rīgas Centrālais termināls* direktoru padomes loceklis un līdz 1998. gadam bijis Rīgas Tirdzniecības ostas prezidents Juris Krivojs, pēc TSDC ziņām, bijis VDK rezidents. *Diena* minēja Jura Celmiņa "čekas lietu", kuras izskatīšana tiesā, pēc avīzes rīcībā esošās informācijas, bija sākta un kur nākamā tiesas sēde bija paredzēta 2001. gada novembrī.[150]

LETA ziņoja, ka divu sadarbībā ar VDK aizdomās turētu personu vārdi bija Valmieras domes vēlēšanu sarakstā. Tie bija Pārgaujas ģimnāzijas direktors Uldis Ābeltiņš un Vidzemes augstskolas rektora vietas izpildītājs Gunārs Bajārs. Uldis Ābeltiņš paziņoja, ka iekļuvis VDK aģentu sarakstos, jo bijis pārrunāt ar Valmieras VDK nodaļas priekšsēdētāju Mortizānu (domāts Jānis Mortuzāns) par viņa

[150] Egle, Ināra. "Rīgas kandidātu sarakstos atrasti 14 bijušie čekisti", *Diena*, 2001, 8. februāris, 3. lpp.

meitas sekmēm Ābeltiņa audzināmajā klasē. Sarunas laikā Mortizāns [Jānis Mortuzāns] jautājis arī par latviešu un krievu attiecībām Pārgaujas vidusskolā. Uldis Ābeltiņš norādīja, ka tiesā nevērsīsies.[151]

Gunārs Bajārs uzskatīja, ka nokļuvis VDK arhīvos tādēļ, ka viņa disertācija bijusi slepena, proti, par *slēgtu tēmu*, proti, temats bija valsts noslēpums, turklāt 1988. gadā viņš apmeklējis Vīni. Bajārs paziņoja, ka ar tīru sirdsapziņu var apgalvot, ka nav sadarbojies ar VDK, nevienu reizi nav izsaukts un pratināts, nav saņēmis nevienu piedāvājumu ziņot par novēroto.[152]

Dainis Zelmenis 20. gadsimta astoņdesmito gadu pirmajā pusē strādāja PSRS vēstniecībā Zviedrijas Karalistē un izpelnījās asu kritiku gan no latviešu trimdas, gan arī no Zviedrijas Karalistes presē. Trimdas latviešu prese nevilcinoties raksturoja viņu kā VDK pārstāvi. Laikraksts *Laiks,* atsaucoties uz zviedru laikrakstu *Kvaella Posten*, rakstīja, ka viņam esot jāpārņem par spiegošanu no Zviedrijas Karalistes izraidītā Alberta Liepas "uzdevumi latviešu izspiegošanā un vervēšanā čekas dienestam". Publikācija bija norādīts, ka atšķirībā no Alberta Liepas, kurš bijis ļoti aktīvs, "meklēja kontaktus ar latviešiem, rīkoja filmu izrādes, dalīja par brīvu plates un grāmatas, neskopojās ar labiem padzērieniem", Zelmenis izturoties piesardzīgi. Vienīgais izņēmums viņa piesardzīgajai rīcībai bija minēts gadījums ar literatūrzinātnieci Ingrīdu Sokolovu (1923–2012), kuras viesošanās laikā Stokholmā Zelmenis viņu pavadījis visur, "vadājot apkārt ar vēstniecības transportu un pat palīdzot iepirkties".[153] Uzsverot Daiņa Zelmeņa ļoti piesardzīgo darbību, Latviešu sociāldemokrātu izdevums *Brīvība* 1984. gada sākumā izteica neapmierinātību, ka kopā ar trim padomju diplomātiem 1983. gada beigās nav izraidīts arī Zelmenis. Izdevums dzēlīgi atzīmēja, ka viņa "rosmes vēl neesot pārsniegušas Zviedrijas valdības nosprausto viesmīlības tolerances līmeni".[154] Taisnības labad

[151] "Divi pašvaldību vēlēšanu kandidāti Valmieras rajonā minēti VDK arhīvos" (LETA), *TVNET*, 2001, 2. marts. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/183558-divi_pasvaldibu_velesanu_kandidati_valmieras_rajona_mineti_vdk_arhivos

[152] "Divi pašvaldību vēlēšanu kandidāti Valmieras rajonā minēti VDK arhīvos" (LETA), *TVNET*, 2001, 2. marts. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/183558-divi_pasvaldibu_velesanu_kandidati_valmieras_rajona_mineti_vdk_arhivos

[153] ""3. sekretārs" Dainis Zelmenis", *Laiks*, Nr. 22, 1983, 16. marts, 4. lpp.

[154] "Spiegi izraidīti", *Brīvība*, Nr. 1 (355), 1984, 2. lpp.

jāatzīmē, ka avīzēm un acīmredzot Zviedrijas Karalistes varas īstenotājiem nebija būtisku pierādījumu par Zelmeņa darbību padomju specdienestu uzdevumā. Protams, nav jāizslēdz arī drošības dienestu spēle un politiskie apsvērumi, kas ievērojami diplomātu izraidīšanas gadījumā. 1984. gada janvārī Latviešu centrālā padome Zviedrijas Karalistē un Latviešu nacionālais fonds lūdza Zviedrijas Karalistes Ārlietu ministrijai pasargāt trimdas latviešu organizācijas un latviešu "integritāti" no padomju drošības dienestu aģentu destruktīvās darbības. Dokumentā atkal bija nosaukti Alberta Liepas un Daiņa Zelmeņa vārdi. Laikraksts rakstīja, ka Zelmenis kontaktējies ar latviešiem un mēģinājis vākt ziņas par Zviedrijas Karalistē dzīvojošajiem latviešu baptistiem un viņu sakariem ar baptistiem Latvijā.[155] Citējot PSRS izlūkdienesta darbinieku, vēsturniece un diplomāte Argita Daudze norāda, ka LPSR un Igaunijas Padomju Sociālistiskajai Republikai (PSR) bija viena līdz divu cilvēku kvota PSRS vēstniecībā Zviedrijas Karalistē. Zelmenis šajā pozīcijā nomainīja 1982. gadā no Zviedrijas Karalistes izraidīto Albertu Liepu. [156]

Pēc informācijas publiskošanas prese lūdza iesaistīto personu komentārus. PCTVL priekšsēdētājs Jānis Jurkāns paziņoja, ka "čekas būšana" esot gaisa jaukšana, kas neko nepierāda, un "nacionālistu iestrādāta norma likumdošanā". Jurkāns norādīja, ka tauta godā un ciena tādus čekas virsniekus kā Juris Bojārs un Jānis Ādamsons, bet nemīl tādu čekas pretinieku kā bijušo ministru prezidentu Andri Šķēli.

Savukārt Anda Celma paziņoja, ka ir "tīra un godīga", bet bijusi gatava, ka viņas vārds varētu būt sarakstos. Viņasprāt:

> "[..] visi Vides aizsardzības kluba dalībnieki bija spiesti kontaktēties ar čekas darbiniekiem."[157]

---

[155] "Latviešu memorands Stokholmā" *Laiks*, Nr. 8, 1984, 28. janvāris, 8. lpp.
[156] Daudze, Argita. "PSRS propaganda un darbs pret latviešu trimdu Zviedrijā 20. gs. 60.–80. gados", *Latvijas Vēsture. Jaunie un Jaunākie Laiki,* 2008, Nr. 4., 97. lpp.
[157] "Pār 14 Rīgas deputātu kandidātiem – čekas «ēna»", *TVNET*, 2001, 8. februāris. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/182970-par_14_rigas_deputatu_kandidatiem_cekas_ena

Celma paziņoja, ka nevēlas, lai viņas vārds tiktu "vazāts pa tiesām", un pauda gatavību kandidātu sarakstu pamest.[158] 1995. gadā Sakaru bankas preses sekretāre bija Anda Celma. Pēdējais LPSR VDK priekšsēdētājs Edmunds Johansons vadīja šīs bankas drošības dienestu.

Lauku Avīze ziņoja, ka 2002. gada 16. septembrī Rīgas Ziemeļu rajona tiesa atzina, ka bijušais Latvijas Republikas Augstākās Padomes deputāts Ints Cālītis (1931) nav apzināti sadarbojies ar VDK. Cālītis tiesā norādīja, ka ir bijis disidents un trīs reizes tiesāts par *pretpadomju* darbību. 1983. gadā Intam Cālītim bijusi noformēta VDK aģenta kartīte, dots segvārds *Žanis*, turklāt Informācijas analīzes daļas pretizlūkošanas informācijas automatizētajā sistēmā (elektroniskās datu bāzes) *Delta Latvija* bija gan aģenta *Žaņa* ziņojumi, gan ziņojumi par Intu Cālīti.[159] *Lauku Avīze* sniedza visai skopu informāciju par šo prāvu. Nebija, piemēram, minēti liecinieki, kuri "neapstiprināja, ka zinātu kādus faktus" par Cālīša sadarbību ar VDK. *Lauku Avīze*, pārpublicējot *LETA* ziņu, neizteica arī nekādus vērtējumus.

Cālīša sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietas sakarā jāmin, ka 1983. gada 5. janvārī LPSR VDK pieņēma lēmumu par krimināllietas ierosināšanu par LPSR Kriminālkodeksa 65. panta pirmajā daļā paredzēto noziedzīgo nodarījumu – *pretpadomju aģitācija un propaganda*, ko saskatīja grupas *Gaismas akcija* darbībās.[160] VDK zinātniskās izpētes komisijas locekļa Dr. hist. Ginta Zelmeņa pētījuma rezultāti liecina, ka 1983. gadā visā PSRS bija vērojama politisko represiju pastiprināšanās.[161] Kopumā jāatzīst, ka Latvijas prese Inta

---

[158] "Pār 14 Rīgas deputātu kandidātiem – čekas «ēna»", *TVNET*, 2001, 8. februāris. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/182970-par_14_rigas_deputatu_kandidatiem_cekas_ena

[159] "Cālītis nesadarbojās ar VDK", *Lauku Avīze*, 2002, 17. septembris.

[160] Sk. 9. dokumentu Latvijas Nacionālā arhīva izveidotajā virtuālajā izstādē *1983. gada politiskās prāvas okupētajā Latvijā* (1983. gada politiskās prāvas okupētajā Latvijā [virtuālā izstāde], *ARCHIV.ORG.LV*. Pieejams: http://www.archiv.org.lv/1983/index.php?id=301).

[161] Zelmenis, Gints, "Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: izpētes iespējas", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures

Cālīša cīņu pret padomju varu vērtēja ļoti pozitīvi gan pirms sadarbības fakta ar VDK pārbaudes Ziemeļu rajona tiesā, gan pēc tam. Vislabāk attieksmi ilustrē žurnālista un vēsturnieka Viestura Sprūdes raksts 2004. gada 24. augustā laikrakstā *Latvijas Avīze*, atspoguļojot Rietumos atzinību guvušo 1979. gada *Baltijas hartu* jeb *Baltijas memorandu*, kas izsauca tūlītējas VDK represijas. Sprūde norādīja, ka:

> "Ints Cālītis [..] ir vienīgais latvietis, kurš tika tiesāts un pavadīja ieslodzījumā vairāk nekā trīs no sešiem piespriestajiem gadiem par to, ka pieprasīja Molotova-Ribentropa pakta pasludināšanu par spēkā neesošu." [162]

8. Saeimas vēlēšanas izsauca būtiskas izmaiņas Latvijas politiskajā reljefā. Politiskās sistēmas ilggadējā centrālā partija *Latvijas Ceļš* neiekļuva Saeimā, nesasniedzot piecu procentu barjeru. Vēlēšanu rezultātā varu ieguva jauna partija *Jaunais laiks*, tomēr arī šis politiskais spēks neiztika bez saskaršanās ar sadarbības fakta ar VDK jautājumu. 2002. gada oktobrī Einara Repšes vadībā veidojot Ministru kabinetu un izvirzot uzņēmēju, kādreizējā Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes profesora Pētera Krupņikova dēlu Grigoriju Krupņikovu, šīs partijas dibinātāju, ģenerālsekretāru un vienu no pieciem valdes locekļiem, ārlietu ministra amatam, atklājās, ka TSDC ir ziņas, ka Krupņikovs, iespējams, sadarbojies ar VDK, par ko liecinot aģenta uzskaites kartīte ar segvārdu *Ivanovs,* kas noformēta 1977. gadā un kas liecinājusi par sadarbību ar LPSR VDK 2. daļu, atbildīgu par pretizlūkošanu un sakariem ar ārzemniekiem. Lai arī norādīts, ka no aģentūras Krupņikovs bijis izslēgts sakarā ar ievēlēšanu Augstākajā Padomē,[163] tomēr LPSR Augstākās padomes 1990. gada vēlēšanās Grigorijs Krupņikovs netika ievēlēts. Ievērojot apstākļus, Grigorijs

institūts, 2016, 75. lpp.; Zelmenis, Gints, "1983. gada politiskās represijas okupētajā Latvijā", *Latvijas Arhīvi*, Nr. 3/4, 2014, 163.–203. lpp.

[162] Sprūde, Viesturs. "Notiesāts Molotova-Ribentropa pakta dēļ", *Latvijas Avīze*, 2004, 23. augusts, 15. lpp.

[163] Jemberga, Sanita. "Krupņikovs VDK kartītes dēļ atsakās kandidēt uz ministra krēslu", *Diena*, 2002, 16. oktobris, 6. lpp.

Krupņikovs atsauca savu kandidatūru.[164] Krupņikovs dokumentu esību, kas liecina par sadarbību ar VDK, skaidroja ar savu darbu LPSR Zinātņu akadēmijas Elektronikas un skaitļošanas tehnikas institūtā, kur nācies rakstīt atskaites par saviem ārzemju komandējumiem, apzinoties, ka tās nonāk VDK. Tomēr viņš nav domājis, ka tādēļ vien būs noformēts kā VDK aģents. Tāpat Krupņikovs paziņoja, ka nav apzināti sadarbojies ar VDK, nav ziņojis par cilvēkiem, un atkārtoja akadēmiķa Jāņa Stradiņa vārdus, saskaroties ar jautājumu par sadarbību ar VDK, "mana sirdsapziņa ir tīra".[165]

Latvijas vēstnieks ASV Aivis Ronis norādīja, ka ASV administrācijai tuvu esoši cilvēki un Latvijas sabiedrotie ir uzdevuši tādus jautājumus par Krupņikova kunga pagātni – viņš daudz esot darījis Latvijas ārpolitikas un ebreju kopienas labā –, uz kuriem nav iespējams atbildēt.[166] Presē izskanēja ziņas, ka Ronis informējis arī Valsts Prezidenti Vairu Vīķi-Freibergu, kura noraidīja šo kandidātu ārlietu ministra amatam. Einara Repšes pārstāvis Dans Titavs norādīja, ka likums neliedzot ministriem būt bijušajiem aģentiem, un Krupņikovs atsaucis kandidatūru, lai noņemtu pat aizdomu ēnu.[167] Lai arī formāli toreiz pareizs, Titava pieļāvums, ka ministra amatam var būt mazākas prasības nekā valsts civildienesta ierēdņiem, sevišķi attiecībā uz sadarbību ar VDK, izsauca asu sabiedrības kritiku. Jāteic, ka vēl 2002. gada augustā prese informēja par Tautas partijas un *Jaunā laika* tikšanos pēc Ivara Strautiņa un Ata Sausnīša aicinājuma Mežaparka namā, kur saimniekojuši VDK virsnieki Jurijs Šabašovs un Vladimirs Komogorcevs. Tautas partiju pārstāvējis ekonomikas ministrs Aigars Kalvītis, bet *Jauno laiku* – Dans Titavs un Grigorijs Krupņikovs. Aigars Kalvītis tikšanos nodēvēja par priekšvēlēšanu taktikas apspriešanu, bet

---

[164] "Krupņikovs negrib kaitēt Latvijai", *STABURAGS.LV*, 2002, 17. oktobris. Pieejams: http://www.staburags.lv/laikraksta-arhivs/krupnikovs-negrib-kaitet-latvijai-79370 *Red. piez.*

[165] Jemberga, Sanita. "Krupņikovs VDK kartītes dēļ atsakās kandidēt uz ministra krēslu", *Diena*, 2002, 16. oktobris, 6. lpp.

[166] Presē atspoguļotas pat diskusijas par to, vai un kāda bijusi ASV reakcija uz Grigorija Krupņikova izvirzīšanu ārlietu ministra amatam. "Turpinās kaislības ap ārlietu ministra posteni", *Latvija Amerikā*, Nr. 42, 2002, 26. oktobris, 15. lpp.

[167] Jemberga, Sanita. "Krupņikovs VDK kartītes dēļ atsakās kandidēt uz ministra krēslu", *Diena*, 2002, 16. oktobris, 6. lpp.

Dans Titavs teicis, ka "tikšanās mērķis esot bijis iepazīstināt *Jaunā Laika* pārstāvjus ar ekonomikas ministru A. Kalvīti".[168]

VDK štata darbinieka Aleksandra Kukaiņa vārds atklātībā atkārtoti nonāca 2003. gada maijā saistībā ar tā laika ministru prezidenta Einara Repšes padomnieka, *Jaunā laika* biedra Armanda Agruma vārdu. Kad Agrums, ministru prezidenta Einara Repšes ārštata padomnieks, bija minēts kā iespējamais Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja priekšnieka vietnieks, plašsaziņas līdzekļi ziņoja par viņa sadarbības ar VDK pārbaudīšanu Vidzemes priekšpilsētas tiesā 2003. gada martā. 2002. gada jūlijā prokuratūra bija ierosinājusi pārbaudes lietu. Prokuratūras atzinumā bija norādīts, ka

> "Agrums ir savervēts LPSR VDK aģenta kategorijā 1990. gada 25. oktobrī un līdz Latvijas VDK likvidācijai sastāvēja VDK darbojošās aģentūras uzskaitē aģenta kategorijā ar pseidonīmu «Karlo» un personīgās lietas numuru 24316."[169]

VDK darbinieks Jurijs Motins Vidzemes priekšpilsētas tiesas sēdē tomēr liecināja, ka aģenta uzskaites kartīti esot parakstījis mācībās (!), Armands Agrums nav bijis VDK aģents un nav sniedzis ziņojumus. Arī Aleksandrs Kukainis, kas bija parakstījis kartīti, noliedza, ka pazītu Agrumu un būtu redzējis viņa ziņojumus; TSDC nebija atradusi šādus ziņojumus. Agrums un Motins nenoliedza, ka ir satikušies saistībā ar krimināllietu par izspiešanu.[170] 8. Saeimas Nacionālās drošības komisijas priekšsēdētājs Vilis Krištopans un Tautas partijas priekšsēdētājs Atis Slakteris nevilcinājās paziņot, ka Armands Agrums nevar kļūt par Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja

---

[168] "*TP* un *JL* pārstāvji tiekas *VDK* virsnieku klātbūtnē", *Latvija Amerikā*, Nr. 34, 2002, 31. augusts, 5. lpp. *Red. piez.*

[169] "Tiesībsargiem bijušas aizdomas par Agruma iespējamo sadarbību ar VDK", *TVNET*, 2003, 13. maijs. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/195464-tiesibsargiem_bijusas_aizdomas_par_agruma_iespejamo_sadarbibu_ar_vdk

[170] "Tiesībsargiem bijušas aizdomas par Agruma iespējamo sadarbību ar VDK", *TVNET*, 2003, 13. maijs. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/195464-tiesibsargiem_bijusas_aizdomas_par_agruma_iespejamo_sadarbibu_ar_vdk

priekšnieka vietnieku, jo par šā biroja vadību nedrīkstot būt "šaubu ēnas".[171]

Plašāko analīzi veica laikraksts *Diena*, kas norādīja, ka Agrums nav varējis kandidēt uz 8. Saeimu no *Jaunā Laika* saraksta VDK aģenta uzskaites kartītes dēļ.[172] Tāpat *Diena* atklāja interesantas detaļas, piemēram, ka Jurijs Motins, pēc Agruma izteikumiem, 1995. gadā bijis Valsts Ekonomiskās suverenitātes aizsardzības departamenta – Drošības policijas institucionālā priekšteča – darbinieks. 1993. gadā, apvienojot Iekšlietu ministrijas Informācijas departamentu ar Valdības apsardzes dienestu, tika izveidots Valsts Ekonomiskās suverenitātes aizsardzības departaments (VESAD)[173]. Pat prokurors Jurijs Švēde pauda pārliecību:

> "No tā, ka viņš bija uzskaitē, neizriet, ka viņš būtu slepeni un apzināti sadarbojies."

Dienas žurnāliste Jemberga izteica pamatotu skepsi par VDK darbinieka Motina un līdz ar to citu bijušo čekistu liecībām tiesā. Motins tiesā liecināja, ka neatceras, vai ir vervējis aģentus un vai VDK nodaļa, kurā viņš strādājis, vervēja aģentus. TSDC vadītājs Indulis Zālīte, lai arī atkārtoja tēzi, ka VDK darbinieki varēja ierakstīt kartotēkā fiktīvus aģentus, tomēr apšaubīja, ka tas varētu būt noticis 99 procentos gadījumu.[174]

2004. gada decembrī Vidzemes priekšpilsētas tiesā pārbaudīja Aijas Odiņas – tobrīd prominentas Latvijas diplomātes, bijušās Latvijas valsts protokola vadītājas un vēstnieces vairākās Eiropas valstīs – sadarbību ar VDK. Ievērību pelna apstāklis, ka Odiņai tobrīd bija speciālā atļauja pieejai augstākās slepenības pakāpes valsts noslēpumam – sevišķi slepeni. Publiski apgalvots, ka prokuratūra izmeklēšanas gaitā bija atklājusi tikai aģenta uzskaites kartīti ar

---

[171] Šaubās par Agrumu kā KNAB šefa kandidātu (BNS), DELFI, 2003, 14. maijs. Pieejams: http://m.delfi.lv/latvija/article.php?id=5393970

[172] Lielākajai daļai Tautas partijas un *Jaunā laika* deputātu kandidātu partijas vadība bija lūgusi uzrādīt TSDC izziņu par sadarbības ar VDK neesību. *Red. piez.*

[173] No 172 departamenta darbiniekiem bijušie VDK štata darbinieki esot bijuši aptuveni 50. Lapsa, Lato, Metuzāls, Sandris, Jančevska, Kristīne. *Mūsu vēsture 1985–2005*. Rīga: Atēna, 2009.

[174] Jemberga, Sanita. "Agrums: Eju atklātu uz cīņu", *Diena*, 2003, 14. maijs, 4. lpp.

segvārdu *Daina*, bet nebija atradusi citus dokumentus, kas liecinātu par sadarbību ar VDK[175]. Odiņa aģenta uzskaites kartītes esību skaidroja ar darbu viesnīcā *Latvija*. Viņa apliecināja, ka zinājusi par VDK klātbūtni viesnīcā, tomēr savu sadarbību ar VDK noliedza. Aija Odiņa arī atklāja, ka par uzskaites kartītes esību bija zinājusi iepriekš,

> "jau 1994.–1995. gadā viņu Ārlietu ministrijas valsts sekretārs informējis par atklātajām VDK kartītēm uz viņas vārda, taču viņa nav uzskatījusi informāciju par pamatotu, jo Satversmes aizsardzības birojs viņai vairākkārt izsniedzis pielaidi valsts noslēpumam".[176]

Savai aizstāvībai Aija Odiņa esot aicinājusi bijušās kolēģes no PSRS Ārzemju tūrisma valsts komitejas Rīgas apvienības jeb *Intūrista* viesnīcas *Latvija* portjē dienesta. Liecības sniedza arī divi VDK darbinieki, liecinot, ka neatceras, vai bija savervējuši Aiju Odiņu, un norādot, ka bieži vien aģenta uzskaites kartīti varēja aizpildīt, neinformējot par to attiecīgo personu. Tiesas sadarbību ar VDK neatklāja.[177] Svarīgākais sadarbības fakta ar VDK lietu iznākuma izvērtēšanā saistīts ar apstākli, ka, piemēram, konkrētajā lietā nav izmantots plašais Latvijas Nacionālajā arhīvā pieejamo dokumentu kopums. 2017. gadā Ārlietu ministrija nesniedza LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas loceklei, administratīvajai sekretārei M. hist. Martai Starostinai informāciju par to, kad ministrija uzzinājusi par Aijas Odiņas vārda esību VDK aģentu kartotēkā, kā arī nesniedza arī lūgto statistisko

---

[175] Patiesībā šeit bijušas divi veidu kartītes –1980. gada maija VDK aģenta uzskaites, kuru kā vervētās parakstījis LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas operatīvais darbinieks Aleksandrs Serguņins un kuras aģents izslēgts no aģentūras aparāta 1989. gada novembrī, un 1991. gada maija VDK aģenta kandidāta (vervēšanas kandidāta, kā norādīts kartītē «канд. на в.» [saīsinājums no 'kandidāts vervēšanai' – krievu val.]), kuru parakstījis VDK 2. daļas 3. nodaļas operatīvais darbinieks Igors Tarvids un kura jau attiecināta uz Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas darbu. Lieta Nr. K30-933/12. 28., 31. lp. *Red. piez.*

[176] "Tiesa nekonstatē Aijas Odiņas sadarbību ar VDK (LETA)", *DELFI*, 2004, 13. decembris. Pieejams: http://www.delfi.lv/news/national/politics/tiesa-nekonstate-aijas-odinas-sadarbibu-ar-vdk.d?id=9795051

[177] "Tiesa nekonstatē Aijas Odiņas sadarbību ar VDK (LETA)", *DELFI*, 2004, 13. decembris. Pieejams: http://www.delfi.lv/news/national/politics/tiesa-nekonstate-aijas-odinas-sadarbibu-ar-vdk.d?id=9795051

informāciju par līdzīgu gadījumu skaitu ministrijā, 2017. gada novembrī pārsūtot atkārtoto informācijas pieprasījumu TSDC. [178]

2004. gadā noskaidrojās, ka TSDC var nepamanīt deputāta kandidāta saistību ar VDK aģenta uzskaites kartīti. Proti, 2004. gadā Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs iebilda pret to, ka Rihards Eigims kā iespējams VDK aģents ziedo līdzekļus 2000 latu apjomā partijai *Latgales Gaisma*. Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojs izpildīja normu, kas stājās spēkā 2004. gada 12. martā līdz ar Grozījumu Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā[179] pieņemšanu, kas paredzēja:

> "Bijušajiem Valsts drošības komitejas štata, ārštata darbiniekiem un informatoriem ir aizliegts dāvinājumu (ziedojumu) vai jebkādā citā veidā finansēt politiskās organizācijas (partijas)."[180]

TSDC vadītājs Indulis Zālīte bija spiests atzīt, ka viņa vadītā Satversmes aizsardzības biroja struktūra divās vēlēšanās nav pamanījusi Riharda Eigima, kurš arī šobrīd pilda Daugavpils pilsētas domes priekšsēdētāja pienākumus, aģenta uzskaites kartīti. Runa bija par Daugavpils domes vēlēšanām 2001. gadā un 8. Saeimas vēlēšanām 2002. gadā. Zālīte uzsvēra, ka šis bijis pirmais gadījums TSDC pastāvēšanas vēsturē. Viņš skaidroja notikušo ar lielo darba apjomu pirms vēlēšanām un to, ka Eigims pārbaudīts tikai pēc Informācijas analīzes daļas pretizlūkošanas informācijas automatizētās sistēmas (elektroniskās datu bāzes) *Delta Latvija*, kurā esot 180 000 ierakstu, piemēram, cilvēki un objekti. Minētajā datubāzē Riharda Eigima uzvārds minēts ar citu sākuma burtu, turklāt, kļūstot par domes priekšsēdētāju, Eigims nebija pieprasījis ziņas no TSDC. Rihards Eigims nosauca ziņas par apmelojumu un apsolīja vērsties tiesā, saistot notikušo ar politisko

[178] Ārlietu ministrijas valsts sekretāra p. i. N. Penkes 2017. gada 27. novembra Nr. 15-31321. Ministrija, pārsūtot informācijas pieprasījumu Satversmes aizsardzības birojam, nepareizi piemēroja informācijas pieprasījumam nevis Informācijas atklātības likuma, bet neatbilstošās Iesniegumu likuma normas. *Red. piez.*

[179] Grozījumi Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likumā: likums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 32 (2980), 2004, 27. februāris.

[180] Politisko organizāciju (partiju) finansēšanas likuma 6. panta pirmā daļa (redakcija, kas bija spēkā kopš 2004. gada 12. marta).

konkurentu darbību.[181] *Neatkarīgā Rīta Avīze* papildus informēja, ka Zālīte atzinis, ka viņam ir kauns par pieļautajām kļūdām iepriekšējās vēlēšanās un darbinieks, kurš šīs kļūdas pieļāvis, TSDC vairs nestrādājot.[182] Minētā notikuma sakarā būtu bijis pamatoti, ja žurnālisti jau toreiz būtu sīkāk painteresējušies par Informācijas analīzes daļas pretizlūkošanas informācijas automatizētās sistēmas (elektronisko datu bāzi) *Delta Latvija*.

2005. gada 6. maijā laikraksti ziņoja, ka Daugavpils tiesas tiesnesis Arvīds Ozerskis lēmis, ka sadarbības fakts nav konstatēts. Interesants ir piedāvātais pamatojums:

> "Tiesa nesaskatīja, ka minētā kartīte ir būtisks pierādījums, jo, pēc liecinieku teiktā, šādas kartītes tikušas ieviestas uz daudzu cilvēku vārda, cerot viņus savervēt, taču lielākoties tā arī palikušas neizmantotas, turklāt iespējamie «aģenti» pat nenojautuši, ka čekas kartotēkā glabājas viņu dati. Pēc kāda liecinieka teiktā tiesā, viņam bijusi pieeja Riharda Eigima personas datiem un viņš izdomājis arī viņa segvārdu."[183]

Šajā gadījumā prese nesniedza nekādas detaļas par lieciniekiem, tai skaitā par to, kurā institūcijā un kādā amatā esot bijusi pieeja Riharda Eigima vārdiem.

8. Saeimas vēlēšanās bija ievēlēts *Zaļās partijas* pārstāvis Arvīds Ulme. Jau pirms vēlēšanām pēc TSDC informācijas publiskošanas Ulme aģentūrai LETA bija norādījis:

> "Man tagad būs jāpierāda, ka es neesmu ēzelis, tas ir apvainojoši. Es desmitiem gadu esmu bijis cīņā pret PSRS režīmu."[184]

---

[181] Jemberga, Sanita, Rancāne, Anna. "VDK datu glabātāji divās vēlēšanās palaiž garām Eigimu", *Diena*, 2004, 17. aprīlis, 1., 5. lpp.

[182] Lulle, Baiba. "Pēkšņi atklāj Eigima sadarbību ar VDK", *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2004, 19. aprīlis, 4. lpp.

[183] Baranovska, Inese, "Tiesa atzinusi, ka Rihards Eigims nav bijis saistīts ar VDK", *Latgales Laiks*, 2005, 6. maijs, 2. lpp.

[184] Egle, Ināra, "Būs jāpārbauda Ulmes sadarbības fakts ar VDK", *Diena*, 2002, 4. novembris, 3. lpp. Sk. arī: "Laikraksts: prokuratūrai jāpārbauda Arvīda Ulmes sadarbība ar VDK (LETA)", *DELFI*, 2002, 4. novembris. Pieejams: http://www.delfi.lv/news/national/politics/laikraksts-prokuraturai-japarbauda-arvida-ulmes-sadarbiba-ar-vdk.d?id=4222096

Viņš arī atgādināja, ka jau pirms Latvijas Tautas frontes izveidošanas rīkojis padomju varai netīkamas akcijas kā Vides aizsardzības kluba aktīvists. Tagad saskaņā ar likumu *Par bijušās VDK dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* Saeimai bija jāpieprasa, lai prokuratūra pārbaudītu Ulmes sadarbību ar VDK.[185] Arvīda Ulmes minētās izmaiņas saistījās ar to, ka 2004. gada 27. maijā stājās spēkā grozījumi likuma *Par bijušās VDK dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 17. pantā, kas paredzēja, ka sadarbības fakta ar VDK konstatēšanas procesa darbība pagarināta no desmit gadiem līdz divdesmit gadiem, bet Ministru kabinetam līdz 2005. gada 1. jūnijam atbilstoši 7. punktam bija jāizvērtē, vai saglabājami ierobežojumi VDK štata un ārštata darbiniekiem, kā arī VDK informatoriem.[186] Raksturīgi, ka prese atkal neizteica nekādus vērtējumus un nebija veikusi dziļāku analīzi, tomēr jāatzīst, ka bija ievērots princips par abu pušu uzklausīšanu.

2003. gada augustā Ģenerālprokuratūra paziņoja, ka Reabilitācijas un specdienestu lietu prokuratūras prokurors Vilhelms Sausiņš atzinis, ka Saeimas deputāts Arvīds Ulme ir apzināti un slepeni sadarbojies ar VDK. *Neatkarīgā Rīta Avīze* atspoguļoja diezgan daudz interesantu detaļu. Paziņoja, ka sadarbība ar VDK skaidri konstatēta septiņos gadījumos un ka pārbaudes lietas apjoms sasniedzis 500 lappušu. Ulmes tālākā darbība Saeimā nebija apdraudēta, tika atzīmēts arī, ka viņam ir iespēja pašam atzīt savu sadarbību ar VDK. Pats Arvīds Ulme apliecināja gatavību "tiesāties". Ulme atkārtoti izteica pārliecību, ka Latvijā neatrodas īstā VDK aģentūras kartotēka, un norādījumu, ka prokuratūra atsakās šo versiju pārbaudīt. Viņš norādīja, ka "unikālie pierādījumi", kas apliecina viņa sadarbību, ir Valmieras un Cēsu drošības dienestu darbinieku liecības. Ulme

[185] Egle, Ināra, "Būs jāpārbauda Ulmes sadarbības fakts ar VDK", *Diena*, 2002, 4. novembris, 3. lpp. Sk. arī: "Laikraksts: prokuratūrai jāpārbauda Arvīda Ulmes sadarbība ar VDK (LETA)", *DELFI*, 2002, 4. novembris. Pieejams: http://www.delfi.lv/news/national/politics/laikraksts-prokuraturai-japarbauda-arvida-ulmes-sadarbiba-ar-vdk.d?id=4222096

[186] Grozījumi likumā "Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu": likums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 85 (3033), 2004, 27. maijs.

nenoliedza pratināšanu VDK, bet nepiekrita, ka tā interpretējama kā sadarbība, tieši otrādi, viņaprāt, tā bija pretošanās. Ulme neizprata, kā VDK darbinieki, saņemot "pensiju no Maskavas", var kompromitēt savus aģentus. [187]

Tomēr Ulme neīstenoja apņemšanos tiesāties. Jau pieminētais prokurors Vilhelms Sausiņš informēja, ka 2003. gada septembra beigās Ulme atzinis savu sadarbību ar VDK, tādējādi pārbaudes lieta tiesā netika ierosināta. Tomēr pats 8. Saeimas deputāts Arvīds Ulme turpināja uzsvērt, ka pat pēc TSDC atzinuma VDK dokumentos viņš figurējis kā padomju varas ienaidnieks, kurš veic *antikonstitucionālu* un *antisociālu* darbību. Ulme noliedza, ka būtu atzinis šo sadarbību, un nāca klajā ar jaunām detaļām: bijušais VDK darbinieks Aivars Kronbergs bija liecinājis, ka "apzināti fiktīvi "ierakstījis viņu kā VDK aģentu".[188] Avīzes *Vakara Ziņas* žurnāliste Līga Strautmane bija pielikusi pūles, lai noskaidrotu vairāk par mīklaino situāciju, un jautājusi virsprokuroram Pēterim Dzalbem, kā vērtēt Ulmes paziņojumus. Dzalbe apstiprināja, ka Ulme 2003. gada 23. septembra iesniegumā atzinis sadarbību ar VDK, bet attiecībā uz viņa publiskajiem paziņojumiem teica: "Viņš var uzskatīt, kā viņš grib." Prokurors noliedza Ulmes izteikumus, ka nav nopratināti liecinieki, norādot, ka ir nopratināti "vismaz padsmit" liecinieku, gan tie, "kuri gāja uz VDK, gan dienesta darbinieki". Laikraksti atkal izvairījās ieņemt noteiktu pozīciju un izteikt vērtējumus, bet lasītājs varēja secināt, ka prokuratūrai, lai izbeigtu pārbaudes procesu, vajadzēja būt noteiktam tiesiskam pamatam, un šāds pamats, neskatoties uz Ulmes noliegumu, ir viņa paša iesniegums.

2006. gada 7. jūnijā, kad 8. Saeima izskatīja jautājumu par VDK aģentu uzskaites kartīšu publiskošanu, deputāts Arvīds Ulme, uzstājoties divas reizes, principā atkārtoja savus argumentus. Viņš norādīja, ka īstais VDK arhīvs atrodas Maskavā un VDK dokumentu pārņemšanas process bijis nenopietns: "Tāds pilnīgs sviests, jā, ir visas

[187] Lulle, Aija. "Ulme: neesmu bijis VDK darbinieks", *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2003, 12. augusts, 3. lpp.
[188] Skrebele, Gunta. "Čekista birkas piešūšanā Ulme saskata apzinātu provokāciju", *Neatkarīgā Rīta Avīze Latvijai*, 2003, 15. okt., 1., 3. lpp.

šitās te maisu būšanas."[189] Viņš atkārtoti uzsvēra, ka aģentu kartītes ir atriebība – eleganta un perfekti izplānota – tiem, kuri nepiekrita ar VDK sadarboties. Vienlaikus ar viņa aģenta kartītes noformēšanu izplatīta informācija, ka viņš ir neuzticams *pretpadomju* elements. Viņš paziņoja, ka "kāds nodzēries alkoholiķis prokurors" par sadarbību atzinis izsaukumus uz VDK. Ulme bijis spiests ierasties VDK Valmierā, Rīgā, savukārt VDK darbinieki no Dobeles apmeklējuši viņu Tērvetē. Arvīds Ulme uzsvēra, ka zina gadījumus, kad reāls VDK aģents, kas viņam atzinies sadarbībā ar VDK, nav atrodams VDK aģentūras kartotēkā.[190] Neviens Saeimas sēdē ar Ulmi nepolemizēja. Jāteic, ka 8. Saeima bija pēdējā, kurā Arvīdu Ulmi ievēlēja.

2011. gadā portāls *Pietiek* pievērsa uzmanību, ka Arvīds Ulme, par kura sadarbību ar VDK apliecinošiem dokumentiem kopš 1998. gada augusta ziņojusi Centrālā vēlēšanu komisija, joprojām apgalvo, ka nav sadarbojies, lai gan pēc prokuratūras ziņām esot atzinies sadarbībā. Uz *Pietiek* jautājumu par to, kāpēc Ulme netiesājas, bija saņemta atbilde: "Tiesāšanās prasa naudu."[191] Minētā publikācija aktualizē jautājumus par to, kāpēc sadarbības fakta atzīšanas gadījumus nepublicē oficiālajā laikrakstā un kāpēc informācija par šiem gadījumiem ir vēl skopāk pieejama nekā par tiesvedību sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietās.

9. Saeimas vēlēšanas

2006. gada augustā TSDC informēja, ka pieci 9. Saeimas deputāta kandidāti varētu būt sadarbojušies ar VDK. Tie bija Juris Zaķis, kurš šoreiz kandidēja no Latvijas Sociāldemokrātiskās Strādnieku partijas, Māris Druva (Sociālā Taisnīguma partija), Jēkabs Liepiņš

[189] Latvijas Republikas 8.Saeimas pavasara sesijas septītās sēdes 2006. gada 7. jūnijā stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_060607/st0706.htm

[190] Latvijas Republikas 8.Saeimas pavasara sesijas septītās sēdes 2006. gada 7. jūnijā stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/2002_8/st_060607/st0706.htm

[191] Ulmes kandidēšana ZZS sarakstā atgādina aģenta "Zāles" lietu. Pieejams: http://pietiek.com/raksti/ulmes_kandidesana_zzs_saraksta_atgadina_agenta__zales__lietu

(Sociālā Taisnīguma partija), Aivars Saliņš (*Saskaņas Centrs*) un Arvīds Ulme, kurš kandidēja no Zaļo un zemnieku savienības. Visi sadarbību ar VDK noliedza.[192] 2006. gads bija intensīvu debašu gads, kad VDK aģentu kartotēkas publiskošanas mēģinājumi divreiz saskārās ar Valsts Prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas suspensīvo veto, proti, jau Saeimas galīgajā lasījumā pieņemtā likuma atdošanu otrreizējai caurlūkošanai parlamentam.[193] Tomēr ziņas par pieciem kandidātiem neizraisīja lielas debates. Kandidātu vārdi bija nosaukti jau iepriekšējās vēlēšanās. Jānorāda, ka no politiskajā partijām un to apvienībām, kuru vidū bija atklātas personas, kas, iespējams, sadarbojās ar VDK, tikai *Zaļo un zemnieku savienība* iekļuva 9. Saeimā.

2008. gada maijā preses uzmanību sadarbības ar VDK gaismā izpelnījās Augstākās tiesas priekšsēdētāja amata kandidāts Ivars Bičkovičs. Atspoguļojums acīmredzot balstījās 1995. gadā notikušā tiesas procesa par sadarbības fakta konstatēšanu Zemgales priekšpilsētas tiesā[194] materiālos, kas preses uzmanības lokā nonāca tikai pēc Bičkoviča izvirzīšanas tiesu varai nozīmīgajam amatam.

---

[192] "Deputātu kandidāti: Neesam bijuši čekas aģenti", *Latvijas Avīze*, 2006, 29. augusts, 4. lpp.

[193] V. Vīķe-Freiberga likumu divas reizes 2006. gadā nodeva otrreizējai caurlūkošanai. Valsts prezidentes argumentācija pausta viņas vēstulēs Saeimai 2004. gada 21. maijā, 2006. gada 16. jūnijā un 2006. gada 1. novembrī. Valsts Prezidente argumentēja, ka Latvijai pieejamais dokumentu kopums "nedod iespēju izvērtēt katru atsevišķu sadarbības ar VDK faktu", "nesniedz informāciju par sadarbības motivāciju un raksturu, neliecina par sadarbības raksturu", neatspoguļo "katras personas individuālo attieksmi", nepierāda vainu. Ņemot vērā to, ka valsts rīcībā nav visu dokumentu, prezidente aicināja veikt izpēti, balstoties bijušo aģentu brīvprātīgā sadarbībā ar izmeklēšanas un pētniecības iestādēm. Prezidente ieteica iesaistīt šajā darbā Latvijas vēsturniekus (Valsts Prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas 2006. gada 1. novembra vēstule 8. Saeimas priekšsēdētājai Ingrīdai Ūdrei). Sk. plašāk: Taurēns, Jānis, "Zinātniskā un sabiedriskā polemika par LPSR Valsts drošības komitejas dokumentāro mantojumu", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 427.–429. lpp.

[194] Zālīte-Kļaviņa, Zane. "Kādreizējie čekisti liecinājuši – Bičkovičs nolūkots pastāvīgam darbam VDK, nevis aģenta statusam", *Diena*, 2008, 22. maijs. Pieejams: https://www.diena.lv/raksts/latvija/politika/kadreizejie-cekisti-liecinajusi--bickovics-nolukots-pastavigam-darbam-vdk-nevis-agenta-statusam-606025

Informācija par notikušo tiesas procesu un viedoklis šajā sakarā bija atspoguļots 2008. gada 11. maija televīzijas raidījumā *Nekā personīga*.[195] Raidījumam sekoja *Dienas* raksts ar emocionālu un tēlainu ievadu, kas atklāja Ivara Bičkoviča viedokli par saskarsmi ar VDK. Proti, septiņdesmito gadu nogalē pēc *pretpadomju* incidenta Kokneses vidusskolā tur ieradās VDK pārstāvji. Tad arī esot noticis pirmais kontakts ar šo institūciju. *Dienas* stāstījums atklāj, ka nākamo reizi VDK darbinieki mēģinājuši savervēt Bičkoviču, kad viņš studējis Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Juridiskajā fakultātē.[196] 1983. gada 4. novembrī bijusi noformēta aģenta uzskaites kartīte, piešķirts segvārds *Raitis*, tomēr Ivars Bičkovičs noliedza sadarbību ar VDK, norādot, ka atšķirībā no citiem studentiem esot dienējis "krievu armijā" divus gadus, kas diez vai notiktu, ja viņš būtu VDK aģents. Prokuratūra pati neuzskatīja sadarbības faktu par pierādāmu, to neatzina arī tiesa. Lietā liecinājuši trīs VDK darbinieki, kuri noliedza Ivara Bičkoviča sadarbību. Kartītes noformēšanu atzina VDK darbinieks un – piesegstruktūras amatā – Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes rektora, kas tobrīd bija Visvaris Millers[197], palīgs Arvīds Inzelbergs[198], kurš tādējādi vēlējies izslēgt citu VDK darbinieku vervēšanas mēģinājumus, un izteica hipotēzi, ka puisis acīmredzot bijis perspektīvs kadrs štata darbinieka amatam. Inzelbergs noliedza, ka Bičkovičs kaut ko zinātu par kartīti un aģenta statusu. Tiesā liecināja arī VDK 1. daļas 1. nodaļas priekšnieks Gunārs Pudels un darbinieks Viesturs Kociņš. Pudels apstiprināja, ka "nodaļas funkcija" bija izlūkošana, nevis aģentu vervēšana. Lietā bija arī Bruno Šteinbrika liecības, ka potenciālo VDK štata darbinieku "varēja ieslēgt aģentūrā,

[195] "TV pārraide: Bičkovičs esot bijis VDK aģents", *DELFI*, 2008, 11. maijs. Pieejams: http://www.delfi.lv/news/national/politics/tv-parraide-bickovics-esot-bijis-vdk-agents.d?id=20924309

[196] Zālīte-Kļaviņa, Zane. "Kādreizējie čekisti liecinājuši – Bičkovičs nolūkots pastāvīgam darbam VDK, nevis aģenta statusam", *Diena*, 2008, 22. maijs. Pieejams: https://www.diena.lv/raksts/latvija/politika/kadreizejie-cekisti-liecinajusi--bickovics-nolukots-pastavigam-darbam-vdk-nevis-agenta-statusam-606025

[197] Sk. Latvijas Universitātes Bibliotēkas virtuālo izstādi *Pēc diviem mirkļiem 100 gadi: Rektoru galerija*. "Pēc diviem mirkļiem 100 gadi: Rektoru galerija" [virtuālā izstāde], *MIRKLIS.LU.LV*. Pieejams: http://www.mirkli.lu.lv/

[198] Inzelbergs, Arvīds Jāņa dēls.

lai cits neviens darbinieks viņam nevarētu tikt klāt".[199] Interesanti, ka Šteinbriks bija aicināts liecināt par 1. daļas aģentūru. Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras lietu izpēte liecina, ka Bruno Šteinbriks no 1983. gada marta, tātad laikā, kad esot vervēts Ivars Bičkovičs, līdz 1984. gada augustam bija LPSR iekšlietu ministra pirmais vietnieks, bet pirms tam no 1972. gada marta līdz 1983. gada martam bija LPSR VDK 2. daļas priekšnieks. Turklāt visas karjeras laikā Bruno Šteinbriks tikai īsu brīdi – no 1953. gada aprīļa līdz 1954. gada aprīlim – bija LPSR Iekšlietu ministrijas, kas tobrīd veidoja vienotu resoru, apvienojot valsts drošību un iekšlietas, 1. daļas jeb izlūkošanas daļas 3. nodaļas operatīvais pilnvarotais. No 1986. gada oktobra līdz 1990. gada 22. novembrim Bruno Šteinbriks bija LPSR iekšlietu ministrs, pirms tam īsu brīdi strādājot PSRS iekšlietu struktūrās.[200] Tātad formāli Šteinbriks nevarēja sniegt ziņas par to, kā rīkojās LPSR VDK pēc viņa aiziešanas no šīs struktūras 1983. gada martā.

9. Saeima jautājumu par Ivara Bičkoviča apstiprināšanu Augstākās Tiesas priekšsēdētāja amatā izskatīja 2008. gada 5. jūnijā. *Pilsoniskās Savienības* deputāte, Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes asociētā profesore Dr. iur. Ilma Čepāne norādīja, ka

> "nav juridiska iemesla šaubīties par tiesas spriedumu saistībā ar Bičkoviča kunga attiecībām ar Valsts drošības komiteju un SAB atzinumu par viņa pielaidi valsts noslēpumam",

tomēr viņai bija citi iebildumi pret Bičkoviča kandidatūru. Jakovs Pliners (PCTVL) "baumas" par sadarbību ar VDK norādīja kā vienu no iemesliem, kāpēc frakcija par Ivaru Bičkoviču nebalsos. Tomēr kopumā debates bija samērā īsas un, kā izteicās Kārlis Šadurskis (*Pilsoniskā Savienība*): "Līdz ar to es secinu, ka tās īstās debates katram no klātesošajiem deputātiem būs pašam savās domās." Viņš arī ierosināja, un deputātu vairākums atbalstīja, "balsošanu izdarīt ar

---

[199] Zālīte-Kļaviņa, Zane. "Kādreizējie čekisti liecinājuši – Bičkovičs nolūkots pastāvīgam darbam VDK, nevis aģenta statusam", *Diena*, 2008, 22. maijs. Pieejams: https://www.diena.lv/raksts/latvija/politika/kadreizejie-cekisti-liecinajusi--bickovics-nolukots-pastavigam-darbam-vdk-nevis-agenta-statusam-606025

[200] Jarinovska, Kristīne. "Ieskats LPSR iekšlietu ministra un VDK darbinieka Bruno Šteinbrika LKP CK personas kadru lietā".

vēlēšanu zīmēm". Rezultātā Ivaru Bičkoviču apstiprināja amatā ar 63 balsīm *par* (35 balsis bija *pret*, bet 1 vēlēšanu zīme bija atzīta par nederīgu).[201]

Versiju par VDK cerībām rast Ivarā Bičkovičā potenciālu štata darbinieku, nevis aģentu atbalstīja arī *Dienas* komentētājs Aivars Ozoliņš, rakstot:

> "čekas aģenta kartiņa, kuras izcelsmes skaidrojums gan varētu būt arī patiess – viņam piedāvāja nevis aģenta, bet gan VDK virsnieka karjeru; viņš atteicās, taču darba piedāvātājs bija «rezervējis» sev potenciālo «kadru», aizpildīdams par viņu aģenta kartiņu. Tā tas laikam mēdza notikt. Katrā ziņā SAB ir viņam piešķīris pielaidi valsts noslēpumam. (Tiesa, otrās, nevis augstākās kategorijas, kāda bija Guļānam)."[202]

10. Saeimas vēlēšanas

2010. gada septembrī *Latvijas Vēstnesis* publicēja 10. Saeimas deputātu kandidātu sarakstus. Ļoti piesardzīgais formulējums –

> "Totalitārisma seku dokumentēšanas centram ir ziņas, ka tā rīcībā ir dokumenti, kas liecina, ka šis kandidāts varētu būt sadarbojies ar Latvijas PSR Valsts drošības komiteju kā šī dienesta aģents" –

bija piemērots vairākiem kandidātiem, proti, pazīstamajam mūziķim Robertam Gobziņam (Pēdējā partija), kādreizējam laikraksta *Dzimtenes Balss* autoram un radiokorespondentam, bijušajam LPSR Fotomākslas biedrības valdes prezidija priekšsēdētājam, Latvijas Fotofonda prezidentam Aivaram Āķim (*ATBILDĪBA* – sociāldemokrātiska politisko partiju apvienība)[203], Muitas veterānu biedrības vadītājam Aivaram Saliņam (Par prezidentālu republiku)[204],

---

[201] Latvijas Republikas 9. Saeimas pavasara sesijas divpadsmitās sēdes 2008. gada 5. jūnijā stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/Saeima9/080605/st080605.htm

[202] Ozoliņš, Aivars, "Bičkovičs un personas", *Diena*, 2008, 5. jūnijs, 6. lpp.

[203] "9. saraksts. "ATBILDĪBA – sociāldemokrātiska politisko partiju apvienība"", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 141 (4333), 2010, 7. septembris. Pieejams arī: https://www.vestnesis.lv/ta/id/217308

[204] "7. saraksts. "Par prezidentālu republiku"", *Latvijas Vēstnesi*, Nr. 139 (4331), 2010, 2. septembris. Pieejams arī: https://www.vestnesis.lv/ta/id/216067

Arvīdam Ulmem (Zaļo un zemnieku savienība)[205], finanšu konsultantam Ērikam Tīrumam (Tautas kontrole)[206], Ērikam Didrihsonam (Politisko partiju apvienība *Saskaņas Centrs*)[207]. Ziņas par iespējamo sadarbību ar VDK bija publicētas arī par pazīstamo aktieri Rolandu Zagorski [Rolands Zagorskis-Rolands], kas kandidēja no saraksta *Daugava – Latvijai*.[208]

Rolands Zagorskis savu sadarbību ar VDK noliedza un norādīja, ka četrus mēnešus bijis PSKP biedrs, četru mēnešu laikā, kad bijis Andreja Upīša LPSR Valsts Akadēmiskā drāmas teātra PSKP pirmorganizācijas sekretārs, panācis "šūniņas" likvidēšanu. Savukārt bijušais TSDC vadītājs Indulis Zālīte, kas acīmredzot pēc paraduma iztaujāts, nevarēja pēc būtības komentēt šīs ziņas.[209] Trimdas latviešu prese savulaik bija sniegusi pozitīvas atsauksmes par Andreja Upīša LPSR Valsts Akadēmiskā drāmas teātra izrādēm ASV ar Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības Teātra, kino un televīzijas sekcijas viena no dibinātājiem Rolanda Zagorska dalību, piemēram, 1987. gada februārī ar Harija Gulbja lugu *Olivers*.[210] Sagaidāms, ka VDK zinātniskās izpētes komisijas stipendiāte Krista Anna Belševica sniegs skaidrojumu šajā jautājumā.

Roberts Gobziņš diezgan atklāti izsmēja ziņas par savu iespējamo sadarbību ar VDK, norādot, ka sabiedrība "vairs nav tik dumja", lai ticētu *čekas maisiem*. Viņš dzēlīgi atzīmēja, ka bijis perspektīvs VDK intereses objekts, jo jau no piecu gadu vecuma zinājis angļu un vācu valodu. [211] Gobziņš sniedza vairākas versijas tam, kā viņš

---

[205] "6. saraksts. Zaļo un Zemnieku savienība", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 138 (4330), 2010, 1. septembris. Pieejams arī: https://www.vestnesis.lv/ta/id/215985
[206] "5. saraksts. "Tautas kontrole"", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 137 (4329), 2010, 31. augusts. Pieejams arī: https://www.vestnesis.lv/ta/id/215905
[207] "4. saraksts. Politisko partiju apvienība "Saskaņas Centrs"", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 136 (4328), 2010, 27. augusts. Pieejams arī: https://www.vestnesis.lv/ta/id/215780
[208] "10. saraksts. Partija "Daugava – Latvijai", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 141 (4333), 2010, 7. septembris. Pieejams arī: https://www.vestnesis.lv/ta/id/217308
[209] Kārkliņš, Kristaps. "Pirms vēlēšanām atkal purina «čekas maisus»", *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2010, 11. augusts, 1., 4. lpp.
[210] Celle, Māra. "«Olivers» nāk ", *Laiks*, Nr. 9, 1987, 31. janvāris, 3.–4. lpp.
[211] Kārkliņš, Kristaps. "Pirms vēlēšanām atkal purina «čekas maisus»", *Neatkarīgā Rīta Avīze*, 2010, 11. augusts, 1., 4. lpp.

nonācis aģenta statusā, piemēram, ka dienējis slepenā PSRS Bruņoto spēku karaspēka daļā, tomēr teica, ka neko nav darījis, lai viņu par tādu uzskatītu.[212]

2011. gada 18. janvārī *Latvijas Vēstnesis* ziņoja, ka 2010. gada 31. decembrī stājies spēkā Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas spriedums, kas caurskatīja Ogres rajona tiesas spriedumu apelācijas kārtībā, ka 1938. gadā dzimušais Gatis Ozoliņš ir bijis VDK informators un ir konstatēts viņa slepenas sadarbības fakts ar bijušo Valsts drošības komiteju,[213] tomēr nekas vairāk par minēto sadarbību nav ziņots. Ievērojams, ka paziņojums atspoguļo tikai rezolutīvo daļu. Tajā nav informācijas ne par lietas numuru, ne tiesa sastāvu, ne prokuroru. Šāds paziņojums nav raisījis preses uzmanību.

11. Saeimas vēlēšanas

2011. gada 5. septembrī *Latvijas Vēstnesis* publicēja deputātu kandidātu sarakstus 11. Saeimas vēlēšanām. Par vairākiem kandidātiem bija piezīme, ka TSDC

> "ir ziņas, ka tā rīcībā ir dokumenti, kas liecina, ka šis kandidāts varētu būt sadarbojies ar Latvijas PSR Valsts drošības komiteju kā šī dienesta aģents".

Formulējuma ziņā Centrālā vēlēšanu komisija ieņēma piesardzīgas pozīcijas. Minētie kandidāti bija Starptautiskās praktiskās psiholoģijas augstskolas docētājs Aigars Zariņš (Tautas kontrole), Arvīds Ulme (Zaļo un zemnieku savienība), Muitas veterānu biedrības vadītājs Aivars Saliņš (Par prezidentālu republiku), Osvalds Putniņš (Politiskā partija *Kristīgi demokrātiskā savienība*), Harijs Ozols (Politisko partiju apvienība *Vienotība*). [214]

Harijs Ozols nevairījās no publicitātes, – tieši pretēji – sniedza interviju, kurā paziņoja, ka viņu uzaicinājusi Satversmes aizsardzības biroja darbiniece, kura

---

[212] "Gobziņš: «Jā, es esmu VDK aģents!», *Jauns.lv*, 2010, 10. augusts. Pieejams: http://jauns.lv/raksts/zinas/210799-gobzins-ja-es-esmu-vdk-agents

[213] "Sadarbības fakta konstatēšana", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 9 (4407), 2011, 18. janvāris. Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/224459

[214] *Latvijas Vēstnesis*, 2011, 5. septembris.

> "parādīja A4 formāta lapu, uz kuras bija uzspiests kaut kāds zīmogs, un zīmogā ar roku ierakstīts mans vārds, uzvārds, tēva vārds".

Harijs Ozols norādīja uz sarunu ar VDK izmeklētāju, kurā noliedzis, ka kaut ko zinātu par mājas kāpņu telpā atrasto uzrakstu "Sitiet krievus". Viņš apliecinājis izmeklētājam, ka viņu un viņa draugus interesē tikai māksla un meitenes. Ozols apliecināja, ka noteikti vērsīsies tiesā.[215]

Harija Ozola lieta 2012. gada sākumā tika izskatīta Jūrmalas pilsētas tiesā, kas atzina, ka viņš nav apzināti slepeni sadarbojies ar VDK. Pats Ozols norādīja, ka TSDC informācija bija zibens spēriens no skaidrām debesīm, un pauda uzskatu, ka kartīte izveidota pēc vienas nopratināšanas VDK, kuras laikā Ozols "atstājis nenopietnu iespaidu un «mētājis muļķi»". Prokuratūra atzina, ka ir pierādīts, ka pastāvēja Harija Ozola uzskaites kartīte, bet "pirmstiesas pārbaudes laikā nav gūti pierādījumi, kas apstiprinātu faktu, ka Harijs Ozols būtu bijis VDK informators". Pārbaudes lietu ierosināja pēc Harija Ozola prasības. Žurnāla *Ir* interneta vietnē publicētā ziņa par tiesvedību atklāj arī Ozola neapmierinātību ar to, ka publicē ziņas par to, ka TSDC rīcībā ir dokumenti, kas liecina par iespējamu sadarbību. Viņaprāt, tas vien, ka rakstīts, ka sadarbība ir iespējama, rada iespaidu par to, ka sadarbība ir notikusi. *Ir* ziņa kopumā rada iespaidu, ka Ozola un prokuratūras versija ir pārliecinājusi ziņas sagatavotāju.[216]

Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs Arnis Cimdars, acīmredzot iztaujāts par kārtējo atklāto sadarbību ar VDK un nepieciešamību publicēt ziņas par deputātu kandidātu sadarbību ar VDK, atzina, ka "šādas likuma prasības varētu arī nebūt, taču kādam tā joprojām var likties pamatota". Tāpat viņš norādīja, ka, pēc viņa novērojumiem,

> "prasība informēt vēlētājus par deputāta kandidāta iespējamo sadarbību ar Latvijas PSR Valsts drošības komiteju (VDK) vēlētājiem nav izšķiroša".

---

[215] Ozols, Harijs. Harijs Ozols par saistību ar VDK un sarunu SAB, APOLLO, 2011, 21. augusts. Pieejams: http://apollo.tvnet.lv/zinas/harijs-ozols-par-saistibu-ar-vdk-un-sarunu-sab/490999

[216] "Tiesa Ozolu neatzīst par VDK aģentu", *Ir*, 2012, 17. janvāris. Pieejams: http://www.irlv.lv/en/2012/1/17/tiesa-ozolu-neatzist-par-vdk-agentu

Arnis Cimdars uzsvēra, ka Georga Andrejeva ievēlēšana Eiropas Parlamentā ir liecība viņa teiktajam. Vēlētāji, viņaprāt, vērtē deputātu kandidātus pēc vairākiem kritērijiem. Cimdars uzskatīja, ka sabiedrības viedoklis noteiks, vai šo ziņu publiskošana turpināma.[217]

Partija *Tautas kontrole* paziņoja, ka tās kandidāts Aigars Zariņš nav bijis VDK aģents, un izteica sašutumu, ka pastāvošā sistēma liek cilvēkam taisnoties par šiem jautājumiem. Partijas pārstāvji norādīja:

> "[..] pagājuši jau 20 gadi kopš neatkarības atgūšanas, tāpēc būtu laiks "pārvilkt krustu" čekas maisu revidēšanai, jo īstie materiāli jau nemaz Latvijā arī neesot atstāti, bet pēc kailiem kartotēku datiem neko īsti pierādīt nevarot".[218]

Tautas kontroles valdes priekšsēdētājs Rihards Jablokovs argumentācijā gāja tik tālu, ka pauda viedokli, ka "pēdējos 20 gadus atradušies pie varas valstī, nekā tādi, kas atrodas VDK kartotēkās".[219]

Secinājumi un ieteikumi

Kopš neatkarības atgūšanas presē un publiskajā telpā tikusi pievērsta pietiekami liela uzmanība bijušo VDK aģentu jautājumam. Galvenokārt tas bija saistīts ar Saeimas un pašvaldību vēlēšanām. Prese publicēja to Saeimas vēlēšanās izvirzīto kandidātu vārdus, kuri, pēc TSDC ziņām, bija varējuši būt VDK aģenti. Tomēr jāsaka, ka pilnīgi noteikti trūka t. s. pētnieciskās žurnālistikas, lai mēģinātu noskaidrot lietas būtību un izvērtētu, cik ticama varētu būt tā vai cita kandidāta saistība ar VDK, pētot viņa darbību PSRS okupācijas laikā. Presē tādā vai citādā veidā pieminētas ap 60 personu, par kuru sadarbību ar VDK

---

[217] "CVK: iespējamā sadarbība ar VDK vēlētājam nav izšķirīga", *Ir*, 2011, 24. augusts. Pieejams: https://irir.lv/2011/08/24/cvk-iespejama-sadarbiba-ar-vdk-veletajam-nav-izskiriga

[218] "Tautas kontrole pārliecināta, ka tās biedrs Zariņš nav sadarbojies ar VDK (LETA)", *Diena*, 2011, 24. augusts. Pieejams: https://www.diena.lv/raksts/latvija/politika/tautas-kontrole-parliecinata-ka-tas-biedrs-zarins-nav-sadarbojies-ar-vdk-13899770

[219] "Tautas kontrole pārliecināta, ka tās biedrs Zariņš nav sadarbojies ar VDK (LETA)", *Diena*, 2011, 24. augusts. Pieejams: https://www.diena.lv/raksts/latvija/politika/tautas-kontrole-parliecinata-ka-tas-biedrs-zarins-nav-sadarbojies-ar-vdk-13899770

bijusi informācija TSDC, sīkāk prese iztirzājusi ievērojami mazāku skaitu no šiem gadījumiem. Presē tika apskatītas apmēram 20 tiesas prāvu, kurās tika pārbaudīts personas sadarbības fakts ar VDK. Tas ir būtiski mazāks skaitlis, nekā šādu tiesas prāvu faktiski bija, kā norādīts iepriekš.

Prese nosauca ne mazāk kā piecpadsmit VDK virsnieku vārdus, ieskaitot pazīstamākos Staņislavu Zukuli, Edmundu Johansonu un Jāni Trubiņu. Pateicoties tiesvedības atspoguļojumam presē, atklātībā nonāca arī mazāk zināmu VDK virsnieku vārdi, ieskaitot tos, kas strādāja segorganizācijās kā, piemēram, Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitāte vai LPSR Augstākās un vidējās speciālās izglītības ministrija.

Lielāku preses interesi izsauca varas partiju kandidāti un sabiedrībā labi pazīstamas personas. Tomēr intervijas sniedza un publiski uzstājās tikai daži no daudziem nosauktajiem. Iespējams, ka daudzi atteicās sniegt komentārus. No tiem, kuri komentēja situāciju, daudzi atsaucās uz savu zinātnisko darbību. Daudzi skaidroja sava vārda publiskošanu ar politisko pretinieku intrigām, piemēram, Jānis Rupkus un Normunds Lakučs. Skaļu sašutumu par apsūdzībām saistībā ar VDK pauda Arvīds Ulme, kurš savu sadarbību atzina prokuratūrā un kurš publiski nenoguris uzsvēra, ka īstenībā esot bijis padomju varas pretinieks un grāvējs.

Iezīmējas vairāki modeļi, kādos gadījumos aģenta personas lietai esot noformēta aģenta uzskaites kartīte. Viens no tiem bija kartītes noformēšana zinātniekam, kas devās ārzemju komandējumos un atskaitījās formāli institūcijās, kas tos bija sūtījušas, bet faktiski VDK. Daudzi noliedza, ka būtu zinājuši par atbildīgo amatpersonu saistību ar VDK. Līdzīgi varot traktēt populāru radošo profesiju pārstāvju aģentu lietu rašanos.

Bez šā modeļa iezīmējas citi. Daudzi no tiem, kuriem bija noformēta aģenta uzskaites kartīte, bija padomju varas pretinieki – tā saucamie disidenti –, un disidentiska darbība, ļoti ticams, noveda viņus kontaktos ar VDK, un tieši šajos gadījumos atklātība varētu palīdzēt noskaidrot lietas patiesos apstākļus. Iezīmējas modelis, ka aģenta uzskaites kartīte izveidota PSRS laika nelegālajam komersantam, tomēr tādu netika atklāts daudz, acīmredzot parasti PSRS laika

nelegālās komercijas pārstāvji neieguva varas pozīcijas, kas prasītu sadarbības fakta konstatēšanu. Dažkārt apgalvoja, ka pat viena saruna ar VDK esot varējusi radīt situāciju, ka izveido pat ne vien aģenta kandidāta – vervēšanas kandidāta, bet gan īstu aģenta dokumentāciju – aģenta personas lietu, operatīvā lietas, aģenta tematiskās un alfabētiskās kartītes, attiecīgus ierakstus reģistrācijas žurnālos.

Šeit vietā izvērtēt ar 1983. gada 4. jūlija pavēli Nr. 00140 spēkā stājušos nolikuma *Par aģentūras aparātu un uzticības personām PSRS Valsts drošības komitejā* 3.3. apakšpunktā noteikto: prasību pēc augsti kvalificēta, bet skaita ziņā neliela (!) aģentūras aparāta VDK nodrošina vervējot darbspējīgus, perspektīvus aģentus, nodrošinot labu apmācību un pareizu izvietojumu, kvalificēti strādājot ar katru aģentu un izmantojot visas tā iespējas, patstāvīgi rūpējoties par aģentūras aparāta stabilitāti.

Atspoguļojot prāvas par sadarbības fakta konstatēšanu ar VDK, prese parasti centās būt neitrāla un atspoguļot tiesas prāvā izklāstītās pušu pozīcijas. Starp rindām nereti nolasāma ironija. Tikai dažkārt prese pauda viedokli: spilgts piemērs ir *Dienas* žurnālistes Sanitas Jembergas sašutums par VDK Oktobra rajona nodaļas darbinieka Jurija Motina liecībām, kurās viņš nespēja atcerēties, vai viņš un viņa nodaļa vervējusi aģentus. Dažās, piemēram, Riharda Eigima lietā, turpretim žurnālisti pat neminēja, ka liecinieks, kurš izveidojis Eigima aģenta uzskaites kartīti, bija VDK virsnieks.

Preses materiāli liecina, ka prokuratūra neuzskatīja sadarbības faktu par pierādāmu tiesā, ja tai pieejamas bija tikai aģenta uzskaites kartītes. Šad un tad izskanēja viedoklis, ka VDK virsnieks varot kartīti safabricēt, proti, izgatavot aģenta dokumentāciju personai, kas tam nav piekritusi dodot pašrocīgu parakstu par sadarbību kā tas paredzēts instrukcijā, visumā šādu uzskatu atbalstīja Indulis Zālīte, aizrādot, ka to nevajadzētu attiecināt uz 99 procentiem gadījumu.

Prese parasti neapšaubīja pašu procesu kopumā, proti, to, ka vajadzētu vispār nodarboties ar sadarbības fakta ar VDK pierādīšanu tiesā. Tikai 2011. gadā, uzdodot jautājumu Centrālās vēlēšanu komisijas priekšsēdētājam Arnim Cimdaram par jēgu šādiem ierobežojumiem vēlēšanās, vērojama tendence apšaubīt atklātības nepieciešamību un, iespējams, sadarbības fakta ar VDK konstatēšanas

nepieciešamību vispār. Vērtējot preses darbu, faktiski jākonstatē, ka reti notika kāda žurnālista veikta izmeklēšana, jautājuma detalizēta izpēte; prese necentās aizdomāties par to, cik ticama reāli bija kādas konkrētas personas sadarbība ar VDK.

Runājot par partiju taktiku, – vismaz varas partijas, it īpaši 21. gadsimtā –, centās nevirzīt kandidātus ar VDK pagātni un pieprasīja pašiem kandidātiem saņemt izziņas no TSDC. Sīkajām partijām tādu kandidātu vienmēr bija vairāk.

Varētu atzīmēt, ka lielākā interese par VDK aģentu un informatoru lietām bija deviņdesmitajos gados, savdabīgu kulmināciju tā sasniedza ap 1998. gadu, kad bija publicēti *Dienas* žurnālistu un *Neatkarīgā informācijas un pētniecības biroja* darbinieku raksti, vēlāk arī publicista Lato Lapsas raksti. Nāca klajā arī ciniskas VDK darbinieku intervijas, piemēram, triju VDK virsnieku – Jāņa Trubiņa, Arņa Jumīša un Nikolaja Ņevicka – intervija laikrakstam *Diena*.[220]

Grūtākais uzdevums acīmredzot būtu sniegt kādas rekomendācijas par tiesu praksi. Šeit, pirmkārt, jāpievienojas pētnieka, pieredzējuša tieslietu un iekšlietu darbinieka Jura Stukāna secinājumiem, kas izteikti jau 2015. gadā VDK zinātniskās izpētes komisijas starptautiskajā zinātniskajā konferencē Liepājā, kurā viņš norādīja:

> "Novērtējot sadarbības fakta ar LPSR VDK pārbaudes un konstatēšanas pastāvošo sistēmu un iespējas iegūt un pārbaudīt pierādījumus, ir pamats atzīt, ka sadarbības ar LPSR VDK esības konstatēšana nav pilnīga un objektīva. Šīs sistēmas pilnveidošana saistāma ar iespēju Likumā par VDK dokumentiem noteikt prezumpciju par sadarbības fakta esību, ņemot vērā par konkrēto pārbaudāmo personu TDSC esošo dokumentu esību un sastāvu."[221]

---

[220] Sk.: Taurēns, Jānis. "Zinātniskā un sabiedriskā polemika par LPSR Valsts drošības komitejas dokumentāro mantojumu", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 414. lpp.

[221] Stukāns, Juris. "Tiesu nolēmumu analīze par sadarbības ar LPSR Valsts drošības komiteju fakta konstatēšanu", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes

Otrkārt, būtu jāaicina nodrošināt tiesu prakses pētniecībai arī no vēsturnieka skatījuma sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietas pilnībā, lai sadarbību, ko nebija iespējams atklāt procesa defektu dēļ, būtu iespējams novērtēt zinātniski.

komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 144. lpp.

Identities of the LSSR KGB agents and informers and the court procedures for establishing the fact of collaboration with the KGB: discussions in the press and among the public

In 1994, the Parliament of Latvia (*Saeima*) adopted law *On maintenance, use of documents of the former Committee for State Security and establishing the fact of collaboration of a person with the KGB* (the Law on the KGB Documents). This provided a specific and rather erroneous procedure for the examination required for the establishment of the fact of collaboration with the KGB. Alongside the procedure restrictions were introduced on the ability of former staff, agents and informers of the KGB to participate in State affairs. Although at least 60 people whose collaboration with the KGB was examined by the court were mentioned in the printed press and internet sources (one-fifth of all persons who were examined), yet only in some cases were details of the procedure mentioned. Close and comparative analysis of these cases with published material shows discrepancies.

Taking into account that the procedure has major flaws, in most of the cases, the courts could not establish the fact of collaboration with the KGB and examined the collaboration only as formality. The press, in turn, showed both restraint and skepticism. The courts started to examine cases for four deputies of the 5th *Saeima* (1993–1995) in 1994. This examination caused disillusion among the press and within wider society. Since there were no personal files or full reports of agents or informers of the KGB, State attorneys were not able to find other ways to prove cooperation, and, therefore, frequently the court procedure started with the declaration of the State attorney that there is no fact of collaboration with the KGB. Although the former officers of the KGB were questioned, the court could not establish the fact of collaboration. The press wrote that officers either denied that a particular person cooperated with them or did not remember anything. Their answers to the press and the information on their behaviour that was available from the institutions caused an ironic attitude from the press and as a consequence also from the public. The press themselves usually did not attempt to

investigate cases examined by courts. It even seems that they did not attempt to compare the documents with the statements of those who participated in those procedures. Therefore, with respect of the problematic examinations of the collaboration with the KGB, investigation journalism was able to contribute, but did not contribute to improvement of the these and future examinations. Press published interviews with some individuals that were examined. The press sometimes questioned the logic undertaken by all procedures for establishing the fact of collaboration with the KGB.

Although the press did not unveil the full scale of the problem regarding the procedure, because of the media society was able to learn the names of some 20 officers of the KGB and learn, if not about the KGB, at least about their actual model of behaviour. The illustration of the procedures in the press created major assumptions with regard to the recruitment of agents of the KGB, which up to now were not questioned. For example, there is an assumption that there were fictional inventory cards of the KGB agents in order to fulfill the plan for recruitment, yet the documents and even testimonies of the former KGB officers contradict this assumption. Another assumption is that there were fictional inventory cards of the KGB agents in order to disgrace those who fought against the occupation and would represent independent Latvia. However, the extent and possibilities of predictions should be taken into consideration. Most popular assumptions relate to scientists. It is assumed that scientists who worked abroad and afterwards wrote reports could be unaware that they were counted as agents of the KGB, yet new testimonies show different realities. In any case, scientific collaboration with the KGB had different qualities. Finally, there are assumptions that even a short talk or conversation could result, unknowingly to the person, in having the inventory card of the KGB agent. This argument was popular for those who made money on contraband and through speculation as it was understood by the USSR.

The procedure set for examination and establishing the fact of collaboration with the KGB, in general, is one of the most significant issues for mass media in Latvia since reestablishment of the independence. Comparisons of publications and documents allow for

the necessity of qualitative investigative journalism. This is an important issue for forming public awareness towards highly important matters of Latvian history that demand scientific investigation on issues of involvement in the activities of the KGB.

Latvijas Republikas informācijas atklātības kodols un VDK dokumenti[222]

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Informācijas atklātība uzskatāma par vienu no cilvēka pamatbrīvībām. Tiesības izzināt pasauli ir cilvēka dzīves kvalitātes pamatā. Izziņa kalpo gan kā pamats cilvēka pilnveidei, gan arī kā līdzeklis pilnvērtīgai dzīvei sabiedrībā un valstī. Turklāt, pateicoties tam, ka informācijas atklātība nodrošina arī tiesību un pienākumu satura izziņu un līdz ar to arī iespēju šīs izziņas rezultātu lietot cilvēka dzīves kvalitātes celšanai, informācijas atklātība ir uzskatāma par, cilvēkam dzimstot, iegūtu brīvību, tātad būtisku kā tiesības uz dzīvību un brīvību.

Laikmetīga demokrātiska valsts ir organizēta tā, lai veicinātu pilsoņu līdzdalību valsts varas īstenošanā un tādējādi nodrošinātu atbildīgāku rīcību kā valsts varas īstenotājiem, tā arī pilsoņu kopumam. Informācijas atklātība ir viens no līdzekļiem, kā panāk iepriekš minēto. Tā kā brīva informācijas aprite ir cilvēka un tā apkārtējās vides izziņas pamatā, tad zināšanas par līdzdalības iespējām un tās nepieciešamību valsts varas īstenošanā ir tas, bez kā līdzdalība vai nu nav iespējama, vai arī ir nepietiekami efektīva. Sevišķi nozīmīga loma minētās izziņas vairošanā ir publiskas informācijas pieejamībai, jo tas ir pamata informācijas avots par valsts varas īstenošanu konkrētajā valstī. Ievērojot arvien pieaugošo valstu virzību uz demokrātismu, pieaug arī informācijas atklātības nozīme attiecīgo valstu tiesiskajās sistēmās.

---

[222] Sagatavojot pārskatu par informācijas atklātības aspektiem VDK dokumentu kontekstā, teorētiskā un metodoloģiskā jautājuma analīze balstīta arī uz autores 2010. gadā aizstāvēto promocijas darbu – Jarinovska, Kristīne. *Informācijas atklātības princips un tā galējā robeža: teorijas īstenošana praksē* (promocijas darbs). Rīga: Latvijas Universitāte, 2009.

Informācijas atklātība ir patstāvīgi īstenojama pamatbrīvība. Tās īstenošana var būt pamatota arī tikai ar izziņas nepieciešamību, piemēram, informācijas nepieciešamība par valsti, sabiedrību un tur notiekošajiem procesiem var būt pamatota ar izziņas vēlmi, tomēr bez jebkāda konkrēta nodoma gūtās atziņas izmantot tālāk. Šādu tiesību garantēšana uz demokrātismu virzītā valstī ir sevišķi svarīga, jo no zinoša cilvēka var prasīt atbildīgu, sapratīgu un uz zināšanām balstītu rīcību.

Informācijas atklātība ietver tiesības brīvi saņemt un izplatīt dažādu veidu informāciju. Tāpat tā paredz tiesības meklēt informāciju.

Tiesību brīvi saņemt informāciju pamatā ir divi aspekti – privāttiesiskais un publiski tiesiskais. Privāttiesiskas informācijas aprites gadījumā tiesības brīvi saņemt informāciju nozīmē to, ka personai ir tiesības saņemt informāciju no visiem, kas to vēlas un var to sniegt.[223] Šajā gadījumā valsts pamatpienākums ir atturēties no iejaukšanās privāttiesiskas informācijas apritē, tādējādi neradot šķēršļus brīvai informācijas apritei. Tomēr valsts pienākumi ar to neaprobežojas. Papildus tam, ka valstij jāatturas no nepamatotas privāttiesiskas informācijas aprites ierobežošanas, ir jāveic arī vairāki pasākumi brīvas aprites iespēju radīšanai, uzturēšanai un veicināšanai. Valsts rīcība šādā gadījumā var izpausties gan kā aizliegums privātpersonām nepamatoti ierobežot informācijas saņemšanu vai uzspiest noteiktas informācijas saņemšanu, gan arī kā ierobežojums monopolizēt informācijas pārraidīšanu.[224] Šāds pienākums izriet no tā, ka tiesības brīvi saņemt informāciju nozīmē arī to, ka personai jābūt iespējai izvēlēties sevi interesējošu informāciju – jābūt informācijas daudzveidībai. Tāpat izvēles tiesības nozīmē arī to, ka personai ir tiesības atteikties no kādas informācijas saņemšanas, tātad valstij jānodrošina arī privātpersonas tiesības brīvi iebilst pret informācijas saņemšanu vai pret tai nevēlamas informācijas saņemšanu.

---

[223] "Tiesas ieskatā tiesības brīvi saņemt informāciju būtībā aizliedz valdībai ierobežot personas [tiesības] saņemt informāciju, ko citi vēlas vai var vēlēties tai sniegt." *Leander v. Sweden*, no. 9248/81, ECHR, judgement of 26 March 1987, Series A no. 116, § 74, [K. J. tulkojums no angļu val.].

[224] Jayawickrama, Nihal. *The Judicial Application of Human Rights Law: National, Regional and International Jurisprudence*. Cambridge, Cambridge University Press, 2002, pp. 683–685.

Publiski tiesiskas informācijas aprites gadījumā tiesības brīvi saņemt informāciju nozīmē to, ka personai ir tiesības brīvi saņemt publisku informāciju no šādas informācijas turētāja. Atšķirībā no privāttiesiskas informācijas aprites, kur gan informācijas sniedzējs, gan arī informācijas saņēmējs ir privātpersona, publiski tiesiskas informācijas aprites gadījumā informācijas sniedzējs ir publiskas informācijas turētājs – valsts varas īstenotājs –, bet informācijas saņēmējs ir privātpersona. Ja pirmajā gadījumā informāciju sniedz un saņem ar brīvu gribu apveltīta persona, otrajā – tikai informācijas saņēmējs ir brīvas gribas apveltīts. Valsts varas īstenotājam šajā konkrētajā aspektā nav brīvas gribas attiecībā uz valsts varas īstenošanu, līdz ar to nav arī brīvas gribas attiecībā uz publiskas informācijas sniegšanu, kas ir valsts varas īstenošanas izpausme. Ievērojot valsts varas īstenotāja gribas nosacītību, rodas jautājums, kas ir tas, ja ne brīva griba, kas nosaka to, vai privātpersona, kas vēlēsies īstenot savas tiesības brīvi saņemt publisku informāciju no šīs informācijas turētāja, varēs saņemt šo informāciju. Šajā gadījumā starptautiskie cilvēktiesību dokumenti paver iespēju izvēlēties efektīvāko publiskas informācijas nodrošināšanas veidu, piemēram, sniedzot priekšroku plašsaziņas līdzekļiem publiskas informācijas nodošanai, lai ar to starpniecību kvalitatīvi informētu iespējami lielāku sabiedrības daļu.

Tieši tāpat kā tiesību brīvi saņemt informāciju, arī tiesību brīvi izplatīt dažādu veidu informāciju pamatā ir divi aspekti – privāttiesiskais un publiski tiesiskais. Tomēr, ievērojot, ka publiski tiesiskas informācijas aprites gadījumā informācijas sniedzējs – valsts varas īstenotājs – nav apveltīts ar brīvu gribu attiecībā uz informācijas izplatīšanu un ka tas kā valsts varas īstenotājs nebauda cilvēktiesību garantējošo aizsardzību attiecībā uz valsts varas īstenošanu, jautājums par informācijas sniedzēja tiesībām brīvi izplatīt informāciju, analizējot publiski tiesisko aspektu, var būt saistīts tikai ar informācijas sniedzēja pienākumu sniegt informāciju vai informācijas sniedzēja rīcības brīvības ierobežošanu, izplatot tā rīcībā esošo publisko informāciju.

Tiesības brīvi izplatīt informāciju privāttiesiskajā aspektā nozīmē tiesības, izmantojot visus privātpersonai pieejamos un tiesiskos līdzekļus, nodot citiem savā rīcībā esošu informāciju. Līdz ar

to tiesību brīvi izplatīt informāciju īstenošanas pamatā ir divi jautājumi: viens – izplatīšanai pakļautā informācija, otrs – pieejamo informācijas izplatīšanas resursu klāsts.

Izplatīšanai pakļauta visu veidu informācija. Tā ir gan informācija, ko privātpersona pati radījusi, gan arī informācija, kas ir nonākusi tās rīcībā, tātad arī publiska informācija. Neraugoties uz šķietamību, ka izplatāmās informācijas sakarā valsts pienākumu apjoms ir samērā neliels, valstij tomēr jānodrošina virkne priekšdarbu. Tostarp valstij jānodrošina privātpersonai pieejamība informācijai, ko tā vēlas vai varētu vēlēties tālāk izplatīt, ja ne pati sniedzot tās rīcībā esošo publisko informāciju, tad vismaz nodrošinot, ka informācijas pieejamība nav nepamatoti ierobežota. Savukārt, lai aizsargātu citu privātpersonu cilvēktiesības, valstij jānosaka tas informācijas loks, ko nevar pakļaut izplatīšanai, kura izplatīšanai jābūt ierobežotai vai kura izplatīšana jāpakļauj noteiktiem nosacījumiem, tādējādi radot tiesisko ietvaru informācijas pieejamības nodrošināšanai.

Attiecībā uz pieejamo informācijas izplatīšanas resursu klāstu jāņem vērā, ka tas, vai un kādi informācijas izplatīšanas resursi ir pieejami privātpersonai, atkarīgs no tā, cik efektīvi var īstenot tiesības brīvi izplatīt informāciju. Jo lielāks pieejamo informācijas izplatīšanas resursu klāsts, jo efektīvāk izmantojamas tiesības brīvi izplatīt informāciju.

Tiesības meklēt informāciju jānošķir no tiesībām saņemt informāciju, proti, tiesību meklēt pamatā ir personas rīcība, kas vērsta uz informācijas resursu meklējumiem, informācijas vākšanu, savāktās informācijas izpēti un apstrādi, kā arī savāktās informācijas salīdzināšanu un pat informācijas radīšanu uz apstrādei pakļautās informācijas pamata.[225] Šo tiesību ideja ir nodrošināt iespēju pārliecināties par pieejamās informācijas precizitāti un atbilstību īstenībai un iespēju atlasīt sevi visvairāk interesējošo un vajadzīgāko informāciju. Tomēr informācijas meklējumus, tieši tāpat kā informācijas saņemšanu, ierobežo tas, kas var būt par meklējamo un saņemamo informāciju. Šajā ziņā abas tiesības ir līdzīgas.

---

[225] Sk. plašāk: Nowak, Manfred. *U.N. Convention on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*, 2nd revised edition. Kehl: N. P. Engel, 2005, p. 446.

Valsts pienākumi VDK dokumentu nodrošināšanā – tiesiskie priekšnosacījumi

VDK dokumenti šā jēdziena visplašākajā nozīmē atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 2. pantam ir dokumentēta informācija, kuras autors vai adresāts ir VDK – institucionālā sistēma, kas aptver institucionālu un funkcionālu padotību, šīs sistēmas un to veidojošo elementu vēsturiskās formācijas, personālu –,[226] kuras "saturs attiecas uz jebkuru VDK tieši vai netieši raksturojošu darbību",[227] kas atrasta "VDK oficiālajās vai konspiratīvajās telpās", turklāt ar pēdējām jāsaprot arī piesegstruktūru telpas,[228] un kuras kopums sniedz liecības par VDK darbiniekiem – štata vai ārštata.[229] Turklāt, ievērojot apsvērumus, kas izteikti likuma apspriešanā, 2. pantā noteiktais saturs ir paplašināms un VDK dokumentiem paredzētais statuss un aizsardzības līmenis ir attiecināms arī uz citiem dokumentiem, kas ļauj veikt "visu Latvijas teritorijā pastāvējušo totalitāro režīmu darbības izvērtēšanu".[230] Ministru prezidenta Valda Birkava biedrs un tieslietu ministrs Egils Levits, raksturojot atteikšanos no Ministru kabineta virzītā likumprojekta *Par totalitārisma seku dokumentāciju un bijušās PSRS*

[226] Likuma "Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu" (*Latvijas Vēstnesis*, Nr. 65 (196), 1994, 2. jūnijs) 2. pants 1. punkts.
[227] Likuma "Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu" 2. pants 2. punkts.
[228] Likuma "Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu" 2. pants 3. punkts.
[229] Likuma "Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu" 2. pants 4. punkts, 3. panta pirmā daļa.
[230] Egila Levita (tieslietu ministra) uzstāšanās 5. Saeimas 1994. gada 24. februāra sēdē par likumprojektu *Par totalitārisma seku dokumentāciju un bijušās PSRS Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un sadarbības fakta konstatēšanu*" (rudens sesijas dokuments Nr. 259) un likumprojektu *Par bijušās PSRS Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un sadarbības faktu ar to konstatēšanu* (iesniegusi Juridiskā komisija, ziemas sesijas dokuments Nr. 197). Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st2402.html

Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un sadarbības fakta konstatēšanu par labu Juridiskās komisijas piedāvātajam tiesiskajam risinājumam, kur uzsvars likts uz "aktuālo momentu", pakļaujot izvērtēšanai "Valsts drošības komiteju kā galveno, kaut gan nebūt ne vienīgo okupācijas institūciju, kura realizēja okupācijas politiku Latvijā",[231] norādīja, ka valdība piekrita šādai uzsvara maiņai ar nosacījumu, ka par izvērtēšanu atbildīgās institūcijas paplašinās likuma darbības loku. Tādējādi jāatzīst, ka likumā ir iestrādāta rīcības brīvība, kas paredz iespēju LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijai kā tieši atbildīgajai par VDK dokumentu zinātnisko izpēti,[232] veikt zinātnisko darbību, kas "aptvert visus totalitāros režīmus, kādi darbojušies Latvijā, [..] arī citur",[233] jo, kā norādīja Egils Levits, "tas ir vajadzīgs galvenokārt mūsu sabiedrības imunizēšanai pret šādām totalitārisma tendencēm un tādēļ būtu šajā darbībā jāizskata un jāanalizē, jādokumentē, jāsagatavo mācību un cita veida zinātniski materiāli par visiem šiem totalitārajiem režīmiem".[234] Pateicoties Latvijas Republikas Satversmes ievada

---

[231] Egila Levita (tieslietu ministra) uzstāšanās 5. Saeimas 1994. gada 24. februāra sēdē par likumprojektu *Par totalitārisma seku dokumentāciju un bijušās PSRS Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un sadarbības fakta konstatēšanu*" (rudens sesijas dokuments Nr. 259) un likumprojektu *Par bijušās PSRS Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un sadarbības faktu ar to konstatēšanu* (iesniegusi Juridiskā komisija, ziemas sesijas dokuments Nr. 197). Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st2402.html

[232] Likuma "Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu" 18. panta pirmā *secunda* daļa.

[233] Egila Levita (tieslietu ministra) uzstāšanās 5. Saeimas 1994. gada 24. februāra sēdē par likumprojektu *Par totalitārisma seku dokumentāciju un bijušās PSRS Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un sadarbības fakta konstatēšanu*" (rudens sesijas dokuments Nr. 259) un likumprojektu *Par bijušās PSRS Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un sadarbības faktu ar to konstatēšanu* (iesniegusi Juridiskā komisija, ziemas sesijas dokuments Nr. 197). Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st2402.html

[234] Egila Levita (tieslietu ministra) uzstāšanās 5. Saeimas 1994. gada 24. februāra sēdē par likumprojektu *Par totalitārisma seku dokumentāciju un bijušās PSRS Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un sadarbības fakta konstatēšanu*" (rudens sesijas dokuments Nr. 259) un likumprojektu *Par bijušās PSRS Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un sadarbības faktu*

trešajai rindkopai, kas tapusi, iedvesmojoties no Eiropas Savienības Tiesas tiesneša Egila Levita priekšlikuma,[235] šāda kompetences paplašināšana ir arī konstitucionāli pamatota. Turklāt LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas izveides un darbības pamatā esošie dokumenti,[236] skatot tos kopsakarā ar likumu *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu*" 18. panta pirmo *secunda* daļu un Satversmes ievada trešo rindkopu, nosaka šīs komisijas vadošo lomu VDK dokumentu noteikšanā un līdzīga statusa un aizsardzības līmeņa noteikšanā citiem līdzīgas sabiedriskās un valstiskās nozīmes dokumentiem, ar kuru palīdzību, kā norādīja Egils Levits, iespējams veikt "sabiedrības imunizēšanu pret totalitārisma tendencēm", konfrontējot sabiedrību ar tās neseno vēsturi. Faktiski visi okupācijas valsts varas radītie un tās rīcībā nonākušie dokumenti PSRS un nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā pelnījuši līdzīgu statusu un aizsardzības līmeni kā VDK dokumenti. Tāpat sabiedriski un valstiski svarīgi līdzīgi attiekties arī pret PSRS un nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laika periodiskajiem izdevumiem un propagandas līdzekļiem.

VDK dokumentu un citu līdzīgas nozīmes dokumentu atklātība Latvijas Republikas tiesiskajā sistēmā pieder pie šīs sistēmas informācijas atklātības kodola gan tāpēc, ka atklāj valstiskuma pamatus, gan arī tāpēc, ka ir efektīvs līdzeklis Latvijas Republikas

---

ar to konstatēšanu (iesniegusi Juridiskā komisija, ziemas sesijas dokuments Nr. 197). Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st2402.html

[235] Sk. plašāk: Jarinovska, Kristīne. "Drafting the Preamble for the Satversme: A New Approach to one of the Oldest Still-Functioning Republican Basic Laws", *Vienna Journal on International Constitutional Law*, Vol. 9, 2/2015, pp. 253–271; Jarinovska, Kristīne. "The Preamble of the Satversme: the New Approach to Constitutional Self-Restraint", *Acta Juridica Hungarica,* 2014, Vol. 55, No 4, 2014, pp. 351–366. Pieejams: http://akademiai.com/doi/pdf/10.1556/AJur.55.2014.4.4; Jarinovska, Kristīne. "Popular Initiatives as Means of Altering the Core of the Republic of Latvia", *Juridica international. Law Review, Universitu of Tartu,* No. XX, 2013, pp. 152–159. Pieejams: http://www.juridicainternational.eu/public/pdf/ji_2013_1_152.pdf.

[236] Ministru kabineta 2014. gada 20. augusta rīkojums Nr. 433 "Par speciālās starpdisciplinārās komisijas izveidi Valsts drošības komitejas dokumentu izpētei" (*Latvijas Vēstnesis*, Nr. 164 (5224), 2014, 21. augusts), komisijas izdoti reglamenti, kā arī citi tiesību akti.

Satversmes normu par totalitārisma nosodīšanu un svešo varu upuru pieminēšanu īstenošanai. Ievērojot minēto, šo dokumentu atklātības nodrošināšanā ievērojami tādi paši pamatpienākumi kā informācijas atklātības kodola sakarā.

Var identificēt vismaz četrus valsts pamatpienākumus, nodrošinot informācijas atklātības kodolu. Pirmkārt, valstij jārada priekšnosacījumi informācijas atklātības īstenošanai tās tiesiskajā sistēmā. Otrkārt, valstij jārada informācijas atklātības ierobežojumu sistēma. Treškārt, valstij jāizveido informācijas atklātības efektīva aizsardzības sistēma. Visbeidzot, valstij jānosaka nosacījumi tās dalībai brīvā informācijas apritē.

Tiesiskā ietvara forma, regulējuma saturs un leģistiskā kvalitāte

Ietverot informācijas atklātības kodolu tiesiskajā sistēmā, svarīgi trīs jautājumi – tiesiskā ietvara forma, tiesiskā regulējuma saturs un tiesiskā regulējuma leģistiskā kvalitāte.

Tiesiskā ietvara forma

Izvēloties tiesiskā ietvara formu, jāievēro, ka informācijas atklātība vienlīdz rada tiesības un pienākumus valstij un privātpersonai. Līdz ar to informācijas atklātības regulējumam jābūt vispārsaistošam. Turklāt, lai nodrošinātu informācijas atklātības regulējuma efektivitāti jautājumos, kas skar informācijas atklātības kodolu, tam jābūt arī pašpietiekamam. Tādēļ tiesiskā ietvara formai, kas regulē minētos jautājumus, jābūt arī augstākai citu konkrētās tiesiskās sistēmas hierarhisku formu vidū,[237] lai tiesiskā ietvara forma nekļūtu par šķērsli informācijas atklātības efektīvai īstenošanai.

Formāli novērtējot VDK dokumentu atklātību nosakošā tiesiskā ietvara formu, jāsecina, ka tas atbilst pamatprasībām.

VDK dokumentu atklātībai, pateicoties Satversmes ievada trešajai rindkopai:

[237] Sk.: *Human Rights: International Protection, Monitoring, Enforcement*, Janusz Symonides (ed.). Ashgate: UNESCO Publishing, 2003, p. 258.

> "Latvijas tauta neatzina okupācijas režīmus, pretojās tiem un atguva brīvību, 1990. gada 4. maijā atjaunojot valstisko neatkarību uz valsts nepārtrauktības pamata. Tā godina savus brīvības cīnītājus, piemin svešo varu upurus, nosoda komunistisko un nacistisko totalitāro režīmu un to noziegumus",

ir noteikts augstākais normatīvais aizsardzības līmenis. Turklāt, ievērojot to, ka Latvijas Republikas Satversme informācijas atklātībai kā patstāvīgi īstenojamai pamatbrīvībai ir jau noteikusi konstitucionālu aizsardzību Satversmes 100. pantā un kā citu pamattiesību īstenošanai nepieciešamu konstitucionālu priekšnosacījumu aizsargā ar Satversmes 90. un 115. panta palīdzību, jāsecina, ka konkrētās informācijas atklātība pieskaitīta pie Latvijas Republikas konstitucionālā kodola.

Satversmes ievada trešā rindkopa tādas informācijas kopuma kā VDK dokumentu atklātību pieskaita pie Latvijas Republikas konstitucionālā kodola, jo tas ir apliecinājums gan tam, ka Latvijas tauta neatzina okupācijas, gan tam, ka Latvijas tauta pretojās okupācijām, lai gan bija izveidota totāla privātautonomiju būtiski ierobežojoša sistēma, kas nodrošināta ar represiju un visaptverošas kontroles palīdzību, gan arī tam, ka 1990. gada 4. maijā patiešām notikusi valstiskās neatkarības atjaunošana uz valsts nepārtrauktības pamata. VDK dokumentu atklātība ir arī nepieciešams līdzeklis, lai godinātu brīvības cīnītājus, pieminētu svešo varu upurus un nosodītu totalitārās varas un to veiktos noziegumus. PSRS okupācija vairākām paaudzēm, kas nebija piedzīvojušas Latvijas Republiku, pirms to okupējusi PSRS, ar propagandas palīdzību uzspieda maldīgus priekšstatus par daudziem Latvijas valstiskumam un tās pilsoņu kopumam svarīgiem jautājumiem. Īstenībai neatbilstošas informācijas sniegšana, spriestspējas vājināšana un apziņas maldināšana bija svarīgs PSRS okupācijas varas īstenošanas līdzeklis. Padomju indoktrinācijas seku novēršana laikmetīgai demokrātijai atbilstošā veidā, izvairoties no propagandas līdzekļiem, ir ne tikai laikietilpīgs process, kas, iespējams, ir gadsimta uzdevums, bet arī pieprasa iesaistīt tādus līdzekļus, kas ļauj katram patstāvīgi, kritiski novērtēt savu zināšanu un priekšstatu kopumu.

Lai nodrošinātu VDK dokumentu atklātību, tika radīts likums *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu*, kas satur virkni speciālo tiesību normu gan attiecībā uz Informācijas atklātības likuma,[238] gan Fizisko personu datu aizsardzības likuma,[239] gan likuma *Par valsts noslēpumu*[240] normām. Šādu attiecību nosaka ne tikai tiesību normu saturs, bet arī to saistība ar Satversmes kodola īstenošanu. Turklāt likums *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* satur nepieciešamo minimumu, lai piemērotu Vispārīgajā datu aizsardzības regulā paredzētos izņēmumus zinātniskajai darbībai un pētniecībai un veiktu no Eiropas Savienības dalībvalstīm pieprasīto rīcību svarīgu vēstures liecību atklātības nodrošināšanā, proti, lai sniegtu

> "konkrētu informāciju saistībā ar politisko izturēšanos bijušo totalitāro valsts režīmu laikā, genocīdu, noziegumiem pret cilvēci, jo īpaši holokaustu, vai kara noziegumiem".

Pēdējais liecina, ka arī Eiropas Savienības kontekstā VDK dokumentu atklātība ir svarīga un atzīstama, lai aizsargātu Eiropas civilizācijas vērtības.

Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumi Nr. 151 *Noteikumi par Totalitārisma seku dokumentēšanas centra rīcībā esošo Valsts drošības komitejas dokumentu izmantošanas kārtību* (Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumi Nr. 151), ievērojot likumdevēja atrunu likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* pārejas noteikumu 9. punktā, ir pagaidu risinājums, kas paredz divas kārtības informācijas saņemšanai. Viena domāta, lai sniegtu personai to informācijas apjomu, kas saistīta ar konkrēto personu. Otra domāta, lai veiktu zinātnisko darbību un pētniecību publicistiskiem mērķiem. Vienā gadījumā sniedzamās informācijas

---

[238] Informācijas atklātības likums: likums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 334/335 (1395/1396), 1998, 6. novembris.
[239] Fizisko personu datu aizsardzības likums: likums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 123/124 (2034/2035), 2000, 6. aprīlis.
[240] Par valsts noslēpumu: likums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 181 (666), 1996, 29. oktobris.

apjoms aprobežojas ar konkrēto personu. Savukārt otrajā gadījumā informācijas apjoms nav aprobežots, jo kopš LPSR VDK likvidēšanas 1991. gada 24. augustā un atzīšanas par "noziedzīgu un tādu, kas vērsta pret Latvijas tautas interesēm"[241] pagājuši vairāk kā divdesmit gadi, tātad maksimālais laiks, kas noteikts likuma *Par valsts noslēpumu* 8. panta pirmajā daļā, pat sevišķi slepenas informācijas glabāšanai. Ievērojot to, ka likuma *Par valsts noslēpumu* 5. pants tieši aizliedz noteikt valsts noslēpuma statusu vai ierobežot pieejamību informācijai, cita starpā, par cilvēktiesību pārkāpumiem (3. punkts), noziedzības līmeni, korupcijas gadījumiem, amatpersonu nelikumīgu rīcību (4. punkts), valsts ekonomisko stāvokli, iedzīvotāju dzīves līmeni, valsts varas īstenotāju atalgojumu un privilēģijām (5. punkts), tad vēl jo vairāk aizliegums attiecas uz rīcību, kas vērsta, piemēram, pret Latvijas Republikas suverenitāti, teritoriālo neaizskaramību, varas sagrābšanu, Latvijas tautas pakļaušanu represijām – masu un individuālām –, privātaunomijas būtisku ierobežošanu ar mērķi saglabāt okupācijas varu, totālu sabiedrības kontroli. VDK dokumenti atklāj minēto, un tāpēc faktiski to pieejamības ierobežošana izpētei zinātniskiem un publicistiskiem mērķiem bijusi pretrunā likuma *Par valsts noslēpumu* 5. pantā noteiktajam. Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumi Nr. 151 bija pieņemti 1995. gada 13. jūnijā, spēkā stājās 1995. gada 21. jūnijā, bet likums *Par valsts noslēpumu* – pieņemts 1996. gada 17. oktobrī, spēkā stājās 1997. gada 1. janvārī. Tātad faktiski Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumos Nr. 151 ietvertie termiņi šajā aspektā bijuši spēkā pusotru gadu.

Likums *Par valsts noslēpumu* pieņemts pirms normatīvā akta, kas regulē publiskas informācijas pieejamību Latvijas Republikā un pirms Satversmes VIII nodaļas *Cilvēka pamattiesības*, kas informācijas atklātībai noteica konstitucionālu aizsardzību, tādēļ likuma *Par valsts noslēpumu* 5. pantā mērķis bija saistīts ar nepieciešamību garantēt vismaz minimālo informācijas atkātības aizsardzības līmeni.[242] Tomēr

[241] Par PSRS valsts drošības iestāžu darbības izbeigšanu Latvijas Republikā: 1991. gada 24. augusta Augstākās Padomes lēmums, *Diena*, 1991, 30. augusts.

[242] Sk. informācijas atklātības apsvērumus, apspriežot Latvijas Republikas 6. Saeimas pavasara sesijas vienpadsmitajā (ārkārtas) sēdē 1996. gada 5. jūnijā un Latvijas Republikas 6. Saeimas rudens sesijas astotajā sēdē 1996. gada 5. septembrī likumprojektu *Par valsts noslēpumu* pirmajam un otrajam lasījumam (Latvijas

tas nebūt nemazina tā nozīmi un attiecināmību uz visu tiesību uz publiskas informācijas pieejamību īstenošanas un aizsardzības sistēmu. Turklāt tas, ka kopš likuma *Par valsts noslēpumu* pieņemšanas, tātad arī pēc Informācijas atklātības likuma un Fizisko personu datu aizsardzības likuma pieņemšanas, tā 5. pants nav grozīts, jo vairāk uzsver šajā pantā ietverto informācijas atklātības minimuma prasību nozīmīgumu.

Konstitucionālisms liek pavērties uz Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumiem Nr. 151 tādējādi, lai saskatītu spēkā esošu jēgu arī tajās normās, kas no skata ir pretrunā augstāka spēka tiesību normām.

Dažādas informācijas pieejamības kārtības atkarībā no informācijas pieprasītāja, kas, cita starpā, atspoguļojas arī likumā *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu*, varētu būt pamatotas ar starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietverto pieļāvumu, ka publiska informācija var būt nodrošināta gan tieši, gan arī, piemēram, ar plašsaziņas līdzekļu palīdzību.

Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 25. panta (a) apakšpunkts paredz, ka "katram pilsonim [..] jābūt tiesībām un iespējai piedalīties valsts lietu kārtošanā [..]". Līdz ar to likumsakarīgi, ka gan Cilvēktiesību komitejas, kas ir atbildīga par Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām īstenošanas uzraudzību, Vispārējais komentārs Nr. 25,[243] gan arī prakse individuālo

Republikas 6. Saeimas pavasara sesijas vienpadsmitā (ārkārtas) sēde 1996. gada 5. jūnijā: stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_96/st0506.html; Latvijas Republikas 6. Saeimas rudens sesijas astotā sēde 1996. gada 5. septembrī: stenogramma. Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_96/st0509.html).

[243] "Lai nodrošinātu pilnvērtīgu 25. panta aizsargājamo tiesību baudīšanu, būtiska ir brīva informācijas un ideju par publiskiem un politiskiem jautājumiem izplatīšana pilsoņiem, kandidātiem un ievēlētajiem priekšstāvjiem. Tam [nepieciešama] brīva prese un citi plašsaziņas līdzekļi, kas spējīgi komentēt publiskus jautājumus bez cenzūras vai ierobežojumiem un paust sabiedrisko domu. Tas nosaka pakta 19., 21. un 22. pantā garantēto tiesību, to skaitā brīvības iesaistīties politiskās aktivitātēs individuāli vai ar politisko partiju, vai citu organizāciju starpniecību, brīvības diskutēt par sabiedriskām lietām, piedalīties miermīlīgās demonstrācijās un sapulcēs, kritizēt un iebilst, publicēt politiskus materiālus, piedalīties vēlēšanu kampaņā un popularizēt politiskas idejas, pilnvērtīgu baudīšanu un ievērošanu," General

sūdzību izskatīšanā[244] norāda uz valsts pienākumu nodrošināt visu tās rīcībā esošo publisko informāciju par valsts varas īstenošanu, jo tikai šādi iespējams nodrošināt pilnvērtīgu pilsoņa dalību valsts lietu kārtošanā. Turklāt Cilvēktiesību komiteja pieļauj, ka publiskas informācijas apritē privileģētu statusu ieņem plašsaziņas līdzekļi, kuru uzdevums ir informēt sabiedrību par valsts varas īstenošanu un nodrošināt visplašāko pieeju publiskai informācijai.[245] Līdzīgi kā Cilvēktiesību komiteja, arī Eiropas Cilvēktiesību tiesa pieļauj, ka publiski tiesiskas informācijas apritē privileģētu statusu ieņem plašsaziņas līdzekļi un tie, kas līdzīgi pirmajiem pilda sabiedrības "sargsuņa" lomu.[246]

Minētais, formāli vērtējot Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumos Nr. 151 paredzēto atšķirīgo informācijas pieejamības kārtību atkarībā no informācijas pieprasītāja, ir pieļaujams, pieņemot, ka neierobežotas pieejamības nodrošināšana plašsaziņas līdzekļiem un zinātniskajām institūcijām ir efektīvākais līdzeklis, lai informētu par VDK dokumentu saturu, jo attiecīgā informācija ir sarežģīta, apjomīga un tās apstrādei un pamatotu secinājumu veikšanai ir nepieciešamas noteiktas zināšanas un pētnieciskās iemaņas. Tāpat, formāli vērtējot noteikumu 7. punktu, kas paredz: "Valsts drošības komitejas aģentūras kartotēkas dokumentus Centrs sāk izsniegt zinātniskiem un publicistiskiem mērķiem 20 gadus pēc Valsts drošības komitejas likvidēšanas", var pieļaut, ka divdesmit gadu ierobežojums, kas, kā jau iepriekš minēts, ir garākais sevišķi slepenas informācijas glabāšanas termiņš, interpretējams tādējādi, ka šo divdesmit gadu laikā pētniecību un

---

Comment No. 25: The Right to Participate in Public Affairs, Voting Rights and the Right of Equal Access to Public Service (Art. 25), CCPR/C/21/Rev.1/Add.7, 12 July 1996, § 25, [K. J. tulkojums no angļu valodas].

[244] Piemēram, sk.: *Gauthier v. Canada*, Human Rights Committee, Communication No. 633/1995, views of 7 April 1999, § 13.4.

[245] Piemēram, sk.: *Gauthier v. Canada*, Human Rights Committee, Communication No. 633/1995, views of 7 April 1999, § 13.4.

[246] Piemēram, sk.: *Társaság a Szabadságjogokért v. Hungary*, no. 37374/05, § 27, ECHR, judgement of 14 April 2009; *Riolo c. Italie*, no. 42211/07, § 63, ECHR, l'arrêt du 17 juillet 2008; *Vides Aizsardzības Klubs c. Lettonie*, no. 57829/00, § 42, ECHR, l'arrêt du 27 mai 2004.

sabiedrības informēšanu par VDK dokumentu saturu veic ekskluzīvi Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs un ka tas ir arī maksimālais nepieciešamais laiks, lai nodotu visu VDK dokumentu kopumu plašākai pētniecībai parastā kārtībā. Izņēmuma kārtībā – 6. punktā noteiktajos gadījumos – divdesmit gadus pēc dokumenta izdošanas, piecus gadus pēc tās personas nāves, uz kuru attiecas konkrētais dokuments, un bez termiņa ierobežojuma, ja saņemta personas piekrišana, uz kuru attiecas konkrētais dokuments, – plašsaziņas līdzekļi un zinātniskās institūcijas formāli varēja saņemt VDK dokumentus ierobežotā apjomā līdz 2011. gada 24. augustam.

Formāli vērtējot Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumu Nr. 151 8. punktu, kas paredz: "Informāciju par fiziskas personas privāto dzīvi Centrs sāk izsniegt 75 gadus pēc dokumentu oriģināla uzrakstīšanas", var pieļaut, ka ekskluzīvi Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs vienīgi pēta attiecīgos dokumentus vēl līdz 2066. gadam, tomēr šāds pieņēmums ir pretrunā likumā *Par valsts noslēpumu* ietverto valsts noslēpuma noteikšanas termiņu jēgai, jo atbilstoši 8. panta pirmajai daļai tikai "ziņām par personām, kas iesaistītas operatīvās darbības pasākumu veikšanā, un personām, kas iesaistītas speciālajā procesuālajā aizsardzībā" ir piemērojams tieši tik ilgs – 75 gadu – termiņš. Lai gan likuma 8. panta otrā daļa paredz iespēju pagarināt iepriekš noteiktu termiņu, tomēr minētās tiesības jāvērtē kā izņēmums, ko izpildvara var izmantot, kad ir apzinājusi konkrēto tiesisko un faktisko situāciju. Ievērojot minēto, pēc likuma *Par valsts noslēpumu* spēkā stāšanās Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumu Nr. 151 8. punkts – maksimums – attiecināms tikai uz to personu privāto dzīvi, ko Latvijas Republika tiesiskā kārtībā ir iesaistījusi operatīvo darbību veikšanā vai speciālajā procesuālajā aizsardzībā.

Faktiskā situācija atklāj, pirmkārt, ka Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs kopš tā izveides nav uzstājies tā, lai to uzskatītu par efektīvu līdzekli, lai atklātu sabiedrībai VDK dokumentu saturu. Satversmes aizsardzības birojs 2017. gada 8. februāra atbildē Nr. 5.2-10/17/86 uz LPSR VDK zinātniskās izpētes

komisijas lūgumiem sniegt informāciju, kas izteikti 2017. gada 9. janvāra dokumentā Nr. VDKkom-1/02 un 2017. gada 18. janvāra dokumentā Nr. VDKkom- 1/5, arī to, kas konkrēti no Satversmes aizsardzības biroja darbiniekiem veica VDK dokumentu zinātnisko izpēti, norādīja: "SAB informāciju par esošajiem un bijušajiem SAB darbiniekiem nesniedz." Turklāt šajā pašā atbildē Satversmes aizsardzības birojs nesniedza informāciju par to, kurām vēl personām bez Satversmes aizsardzības birojā nodarbinātajiem zinātniskajos nolūkos bijusi pieeja VDK dokumentiem, aizbildinoties: "Laika posmā līdz 2008. gadam, līdz TSDC mainīja atrašanās vietu – SAB telpas, zinātniekiem bija pieeja TSDC bibliotēkai atbilstoši likumā un Ministru kabineta noteikumos noteiktajai kārtībai." Ja nav zināmas Satversmes aizsardzības biroja struktūrvienības Totalitārisma seku dokumentēšanas centra zinātniskajā pētniecībā iesaistītās personas, ne arī to personu loks, kam bija ļauts izmantot Totalitārisma seku dokumentēšanas centra rīcībā esošos VDK dokumentus, nav iespējams novērtēt pētniecības atbilstību vismaz formālajām zinātniskuma prasībām. Savukārt Satversmes aizsardzības biroja mājaslapā pieejamā informācija par "nozīmīgākiem TSDC pētījumiem" liecina, ka uzrādītās publikācijas veiktas laikposmā no 1991. līdz 2010. gadam (viena publikācija pirms Totalitārisma seku dokumentēšanas centra izveides 1992. gada 16. aprīlī), kopā 23 dažādu veidu publikācijas – grāmatas, raksti, dokumentu izlase –, arī turpinājumos, tomēr lielākā daļa publicēta Latvijas vēsturnieku komisijas rakstos (divpadsmit publikācijas), ievērojami mazāk Latvijas Universitātes izdevumos (sešas publikācijas). Neliels īpatsvars publikāciju piekrīt Latvijas Nacionālajam arhīvam (divas publikācijas, no kurām viena ar turpinājumiem). Tikai pa vienai publikācijai, spriežot pēc citviet publiski pieejamās informācijas, jo minētajā vietnē nav norādīta pilnīga informācija par izdevēju, izdevuši šādi izdevēji – apgāds *Zvaigzne ABC* , Latvijas Okupācijas muzejs un Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs. Tādējādi faktiski Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs nav uzņēmies atbildību par "nozīmīgāko TSDC pētījumu" zinātniskumu.

Formāli Zinātniskās darbības likums[247] izvirza trīs formālus kritērijus zinātniskajai institūcijai – zinātniskā darbība un piedalīšanās zinātniskās kvalifikācijas iegūšanas un pilnveidošanas procesā jābūt paredzētai attiecīgās institūcijas darbību regulējošos dokumentos, zinātniskajā institūcijā jābūt vismaz piecām personām ar institūcijas dokumentos paredzētajai zinātniskajai darbībai atbilstošu doktora zinātnisko grādu, kā arī zinātniskajai institūcijai jābūt reģistrētai zinātnisko institūciju reģistrā (1. panta pirmās daļas 7. punkts). Totalitārisma seku dokumentēšanas centra nolikums, kas zaudēja spēku 1996. gada 25. februārī[248] līdz ar tā reorganizēšanu par Satversmes aizsardzības biroja struktūrvienību, paredzēja Pētniecības nodaļu, tomēr nekas vairāk nolikumā – pretēji ministru prezidenta biedra un tieslietu ministra Egila Levita norādītajam likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* apspriešanā – par kompetenci, lai veiktu zinātnisko darbību, nav minēts. Satversmes aizsardzības biroja likums[249] neparedz zinātniskās darbības veikšanu, bet likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 5. pantā noteiktā Totalitārisma seku dokumentēšanas centra kompetence neskar zinātnisko izpēti, jo likuma mērķos zinātniskā izpēte parādījās tikai kopš grozījumiem, kas pieņemti 2014. gada 8. maijā un stājās spēkā 2014. gada 23. maijā un kas paredzēja, ka zinātniskā izpēte uzdodama Ministru kabineta veidotajai speciālajai starpdisciplinārajai komisijai, proti, LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijai. Tādējādi secināms, ka zinātniskā darbība formāli nav bijusi Totalitārisma seku dokumentēšanas centra kompetence. Spriest par

[247] Zinātniskās darbības likums: likums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 70 (3228), 2005, 5. maijs.
[248] Totalitārisma seku dokumentēšanas centra nolikums: Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumi Nr. 150, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 94 (377), 1995, 20. jūnijs; Noteikumi par Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumu Nr. 150 "Totalitārisma seku dokumentēšanas centra nolikums" atzīšanu par spēku zaudējušiem: Ministru kabineta 1996. gada 20. februāra noteikumi Nr. 44, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 35 (520), 1996, 24. februāris.
[249] Satversmes aizsardzības biroja likums: likums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 59 (190), 1994, 19. maijs.

personāla, kas bijis piesaistīts pētniecības veikšanai, kvalifikāciju un skaita atbilstību Zinātniskās darbības likumā noteiktajam nav iespējams, tāpat arī par to, cik pētniecības rezultāti ir saistīti ar Totalitārisma seku dokumentēšanas centra pētniecības organizēšanu un cik tas ir katras konkrētās personas, kuras publikācijas uzdotas par "nozīmīgākiem TSDC pētījumiem", sasniegums. Visbeidzot, ne Satversmes aizsardzības birojs, ne arī tā struktūrvienība – Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs – nav reģistrēti kā zinātniskā institūcija. Tādējādi jāsecina, ka divdesmit gadu noteiktā ekskluzivitāte VDK dokumentu pētniecībā nav efektīvi izmantota, tādēļ ekskluzivitātes turpināšana nav ne tiesiski, ne arī objektīvi pamatota.

Tiesiskā regulējuma saturs

Lai gan tas, cik saturiski plašs un detalizēts ir informācijas atklātības regulējums, arī ir atkarīgs no konkrētās tiesiskās sistēmas, tomēr attiecībā uz regulējuma saturu pastāv minimālās prasības, kas ir saistītas ar valsts pienākumu nodrošināt informācijas atklātības kodola īstenošanas iespējamību. Obligāti regulējamos jautājumus nosacīti var sadalīt trīs kategorijās: tiesību normas, kas satur deklarējamās vērtības; procesuālās tiesību normas, kas nodrošina deklarēto vērtību īstenošanu un aizsardzību; ierobežojumus uzliekošās tiesību normas, kas nodrošina līdzsvaru starp personas tiesību, kas izriet no deklarētajām vērtībām, īstenošanu un citu aizsargājamu tiesību un tiesisko interešu aizsardzību.

VDK dokumentu atklātību regulējošās tiesību normas formāli aptver obligāti regulējamos jautājumus. Satversmes ievada trešā rindkopa kopā ar likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 1. pantu atklāj tās vērtības, kuru dēļ VDK dokumenti uzskatāmi par Latvijas Republikas nacionālā dokumentārā mantojuma sastāvdaļu, un to izpratne ir svarīga. Lai gan lielākā daļa VDK dokumentu ir PSRS okupācijas varas radīti dokumenti, tomēr, pateicoties šiem dokumentiem, tieši izsekojamas Satversmes ievada 3. rindkopā valstiskuma pamatnostādnes, kā arī veicama "imunizācija

pret totalitārisma tendencēm" ar izpratnes un arī nosodījuma palīdzību.

VDK dokumentu pieejamību, līdzīgi kā citu valsts varas īstenotāju rīcībā esošo dokumentu pieejamību, vispārīgos jautājumus procesuāli regulē Informācijas atklātības likums un Administratīvā procesa likums. Likumā *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* paredzētais dalījums privileģētajos un neprivileģētajos informācijas pieprasījumos, kas determinē pieejamās informācijas apjomu, kā arī tiesības to tālāk izplatīt, neizpilda likumības prasību.

Informācijas atklātības ierobežošanas likumību – informācijas atklātības ierobežojumam jābūt likumā noteiktam vai paredzētam – kā prasību izvirza vairāki Latvijas Republikai saistoši starptautisko cilvēktiesību dokumenti – Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 29. panta otrā daļa, Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 19. panta trešā daļa un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 10. panta otrā daļa. Šāda nosacījuma izvirzīšanas pamatā ir vairāki tiesību principi, kuru ievērošanu valsts varas īstenošanā atzinušas par obligātu minētos starptautiskos cilvēktiesību dokumentus izstrādājušās valstis. Līdz ar to informācijas atklātības ierobežošanas tiesiskuma pamatā ir izpratne par šo tiesību principu saturu.

Noteicošākais tiesību princips, kura iespaidā izveidojies informācijas atklātības ierobežošanas nosacījums – likumība –, ir tiesiskās noteiktības princips. Šā principa galvenā funkcija ir regulēt valsts varas īstenotāju tiesību jaunradi atklātības ierobežošanā. Proti, tiesiskās noteiktības princips uzliek par pienākumu valsts varas īstenotājam nodrošināt to, lai persona būtu informēta par tiesību aktiem, kas var skart šīs personas tiesības vai pienākumus. Tiesiskās noteiktības ievērošana tiesību ierobežošanā nozīmē, ka tiesību ierobežojumam jābūt tiesiski nostiprinātam un savlaicīgi zināmam vai paredzamam tā adresātam. Tā arī nozīmē to, ka tiesību akti nevar būt ar atpakaļejošu spēku, jo tādā gadījumā tie nevar būt paredzami.[250]

[250] Par to, ka tiesiskās noteiktības princips ir nosacījuma par ierobežojumu likumību pamatā, norāda, piemēram, Eiropas Cilvēktiesību tiesas prakse. Sk., piemēram, Joint

Likumības prasība saistīta arī ar tiesiskās noteiktības principam tuvu citu tiesību principu – tiesiskās paļāvības principu. Tiesiskās paļāvības princips aizsargā personas pārliecību, ka ar kādu, viņasprāt, tiesisku tiesību aktu piešķirtās tiesības vēlāk netiks pēkšņi atceltas. Citiem vārdiem sakot, šis princips nodrošina aizsardzību gadījumos, kad "tiesību sistēma rada indivīdā ticību, ka viņš vai viņa sasniegs noteiktu rezultātu, ja viņš vai viņa darbosies atbilstoši [šīs sistēmas] noteikumiem".[251] Kā tiesiskās noteiktības, tā arī tiesiskās paļāvības principa neievērošanas gadījumā kādu no šiem principiem pārkāpjošā tiesību akta darbību ierobežo vai izbeidz attiecībā uz neierobežotu personu loku (tiesiskās noteiktības pārkāpuma gadījumā) vai pieļauj atkāpi no tiesību akta (tiesiskās paļāvības pārkāpuma gadījumā) par labu personai, kas tiesiski paļāvusies uz kādu citu iepriekš pieņemtu tiesību aktu.[252]

Visbeidzot, likumības prasības sakņojas arī informācijas atklātībā, proti, viena no informācijas atklātības izpausmēm – publiskas informācijas pieejamības nodrošināšana – attiecas arī uz tiesību aktiem. Šī izpausme jāņem vērā arī, ierobežojot citas informācijas atklātības izpausmes. Tātad informācijas atklātība var būt ierobežota, bet tikai ar tādiem tiesību aktiem, kas ir pieejami gan fiziski, gan arī saturiski.[253]

---

dissenting opinion of judges Bonello, Strážnická, Bîrsan, Jungwiert and Del Tufo in *Maestri v. Italy* [GC], no. 39748/98, ECHR 2004-I. Šo jautājumu autore vairāk analizējusi: *Ievads Eiropas Savienības tiesībās (Tiesu prakse un komentāri)*, 2. papildinātais izdevums, Kristīnes Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 31.–36., 40.–41. lpp.; Alehno, Ivo, Buka, Arnis, Jarinovska, Kristīne, Škoba, Laine. *Ievads Eiropas Kopienas tiesībās (Tiesu prakse un komentāri)*, Ivo Alehno, Alda Čevera zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 31.–32. lpp.

[251] Cairns, Walter. *Introduction to European Union Law*, 2nd edition. London: Cavendish Publishing, 2002, p. 87.

[252] Šo jautājumu darba autore vairāk analizējusi: *Ievads Eiropas Savienības tiesībās (Tiesu prakse un komentāri)*, 2. papildinātais izdevums, Kristīnes Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 40.–42. lpp.; Alehno, Ivo, Buka, Arnis, Jarinovska, Kristīne, Škoba, Laine. *Ievads Eiropas Kopienas tiesībās (Tiesu prakse un komentāri)*, Ivo Alehno, Alda Čevera zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2001, 31.–33. lpp.

[253] Šo jautājumu darba autore vairāk analizējusi: Jarinovska, Kristīne. "Publiskošana – spēkā esamības nosacījums", *Latvijas Vēstnesis, Jurista Vārds,* 2000, 25. maijs, Nr. 21

Kopš likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* pieņemšanas līdz pēdējiem grozījumiem, kas veikti 2014. gada 8. maijā un stājušies spēkā 2014. gada 23. maijā, tā 18. pants – VDK dokumentu izmantošana zinātniskiem nolūkiem un publicēšana – paredzēja nosacījumus VDK dokumentu izmantošanai zinātniskiem nolūkiem un publicēšanai. Proti:

> "(1) VDK dokumenti, kuros nav informācijas par konkrētām fiziskajām personām, ir izmantojami un publicējami bez ierobežojumiem.
>
> (2) Pārējo VDK dokumentu izmantošanas kārtību reglamentē Ministru kabineta noteikumi."

Otrajā daļā ietvertais pilnvarojums Ministru kabineta noteikt VDK dokumentu, kas satur informāciju par konkrētām fiziskām personām, izmantošanas zinātniskiem nolūkiem un publicēšanas kārtību, faktiski nesatur nepieciešamās vadlīnijas ne atsevišķi, ne arī kopsakarā ar citām likuma normām, kas ļautu noteikt Ministru kabineta pilnvaras. Turklāt dokumentu dalījums pēc tā, vai tajos ir vai nav informācija par konkrētām fiziskām personām, ir problemātisks, jo nenospraužot izpildvarai skaidras robežas, lai noteiktu atšķirību starp dokumentiem, kuros ir un kuros nav informācija par konkrētām fiziskām personām. Formāli visiem dokumentiem ir jāsniedz informācija vismaz par kādu konkrētu fizisku personu, piemēram, par dokumenta sagatavotāju vai parakstītāju. Pēdējie grozījumi, kas papildina 18. pantu ar jaunu pirmo *prim* daļu, diemžēl turpina aizsākto tradīciju, nosakot:

> "(1^1) VDK dokumenti, kuros ir informācija par VDK darbiniekiem vai informatoriem, kuru darbība vai sadarbība ar minēto iestādi konstatēta ar tiesas spriedumu, ir publiskojami pēc attiecīgā tiesas sprieduma spēkā stāšanās."

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas locekļa un pētnieka, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas priekšsēdētāja M. iur. Jura Stukāna statistiskās informācijas apkopojums par sadarbības fakta ar

(174); Jarinovska, Kristīne. "Latvijas Republikas Satversmes 90. pants – tiesības uz saprotamiem likumiem", *Diena*, 2006, 7. februāris.

VDK pārbaudes lietu skatīšanu tiesā liecina, ka kopš 2014. gada (tātad arī kopš pēdējo likuma grozījumu veikšanas 2014. gada 8. maijā un spēkā stāšanās 2014. gada 23. maijā) skatītas vien divas sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietas, kur abās sadarbība nav konstatēta, līdz ar to nav aktuālu sadarbības fakta ar VDK konstatējumu un līdz ar to nav iespējams novērtēt Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra rīcību konkrētās normas piemērošanas nodrošināšanā. Visa likuma darbības laikā Ministru kabinets nekad nav izdevis noteikumus, kas būtu pamatoti ar minēto deleģējumu. Tā vietā pieņemti Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumi Nr. 151, kas pamatoti ar likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 10. pantu, bet regulē arī minētajā deleģējumā neparedzētus jautājumus, proti, dokumentu izmantošanu zinātniskiem un publicistiskiem nolūkiem.

Konkrēti likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 10. pants – Totalitārisma seku dokumentēšanas centra rīcībā esošo VDK dokumentu izmantošana – paredz sekojošu:

> "(1) VDK dokumentus drīkst izmantot tikai atbilstoši šā likuma mērķiem.
>
> (2) Kārtību, kādā personas, kurām saskaņā ar šā likuma 12.–15. pantu ir tādas tiesības, drīkst izmantot, lasīt, kopēt VDK dokumentus un izgatavot to norakstus, regulē Ministru kabineta noteikumi un Totalitārisma seku dokumentēšanas centra nolikums."

Tātad, pirmkārt, deleģējums precīzi ietverts 10. panta otrajā daļā. Otrkārt, deleģējums aptver tikai tos privileģētos informācijas pieprasītājus, kas minēti no 12. līdz 15. pantam, kur katras konkrētās personas tiesības atšķiras no to izmantošanas nolūkiem, saņemamās informācijas apjoma un izmantošanas un izplatīšanas tiesībām. Minētās normas regulē personas tiesības saņemt informāciju par sevi, kā arī amatpersonu tiesības saņemt informāciju gadījumos, kad likums paredz noteikt vai novērtēt personas sadarbību ar VDK, tai skaitā amatpersonu rīcību sadarbības fakta ar VDK pārbaudes rezultātu sakarā.

Neskatoties uz to, ka zinātniskie un publicistiskie nolūki regulēti Ministru kabineta noteikumos, neesot atsaucei uz 18. panta otro daļu, 11. Saeima, papildinot pārejas noteikumus ar jaunu 9. punktu, faktiski novērsa Ministru kabineta kļūdu, atzīstot to spēku, "ciktāl tie nav pretrunā ar šo likumu", un noteica jaunu termiņu – 2018. gada 31. oktobri – jauna 18. panta otrajā daļā noteiktā deleģējuma izpildei. Proti:

> "(2) VDK dokumenti pēc to zinātniskās izpētes ir publiski pieejami Ministru kabineta noteiktajā apjomā un kārtībā."

Zinātniska izpēte atbilstoši 18. panta pirmajai *secunda* daļai ir tā, ko veic "atbilstoši šā likuma mērķim [..] Ministru kabineta izveidota speciāla starpdisciplināra komisija". Jēdzienu *starpdisciplinārs* Latvijas normatīvajos aktos lieto tikai zinātniskās darbības kontekstā. Piemēram, starpdisciplinārs pētījums ir pētījums, kura īstenošanai ir nepieciešama Latvijas Zinātnes padomes apstiprinātā Latvijas Zinātņu nozaru un apakšnozaru sarakstā minēto divu vai vairāku zinātņu nozaru informācijas, datu, metodoloģiju, instrumentu un pieeju integrācija, lai radītu zināšanas un risinātu problēmas, kuras nav iespējams atrisināt vienas zinātnes nozares ietvaros. Ievērojot Latvijas leģistisko tradīciju, 18. panta otrajā daļā ietvertā norāde par zinātnisko izpēti nav tikai pārejas noteikumu 9. punktā noteiktā termiņa izpildījuma nosacījums, bet saturisks ierobežojums Ministru kabineta tiesībām noteikt VDK dokumentu apjoma un kārtības pieejamību. Zinātniskās izpētes rezultātiem ir jābūt Ministru kabineta lēmuma pamatā. Neveidojot jaunu pantu, bet aizstājot 18. panta otro daļu ar jaunu redakciju, likumdevējs faktiski saglabājis iespēju, ka VDK dokumentu publicēšana notiek, piemēram, ar zinātnisku institūciju un plašsaziņas līdzekļu starpniecību, kam savukārt pieeju visiem dokumentiem neierobežoti nodrošina ar arhīva starpniecību. Tādējādi sabiedrības apspriešanai nodotās informācijas atlase, apjoms un laiks būtu zinātnisko institūciju un plašsaziņas līdzekļu ziņā. Tomēr 18. panta otrās daļas redakcija paredz arī iespēju Ministru kabinetam bez ierobežojumiem ļaut pētīt VDK dokumentus visiem interesentiem, reizē uzdodot arhīvam publiskot, piemēram, ar tiešsaistes resursu palīdzību aktuālāko VDK dokumentu daļu vai arī visus VDK dokumentus pārskatāmā nākotnē. Abi risinājumi saskanētu arī ar

Vispārīgās datu aizsardzības regulas piedāvāto risinājumu, lai aizsargātu gan konkrētās valsts, gan arī kopumā Eiropas Savienības intereses vēstures pētniecībā, zinātniskajā izaugsmē un labklājībā, kas balstīta arī uz cilvēcei svarīgu atziņu apguvi ar vēstures liecībām. Faktiski izšķiršanās pamatā ir atklātībā nonākušās informācijas ticamības un verifikācijas iespēju nodrošināšana. Ievērojot to, ka VDK dokumentu pētniecība ir aktuāla arī citām Eiropas Savienības dalībvalstīm, VDK dokumentu pieejamības risinājumam jābūt arī tādam, lai veicinātu pētniecību, sevišķi zinātnisko izaugsmi, arī Eiropas Savienības līmenī, kaut vai tikai samazinot zinātnei paredzētā finansējuma izlietošanu administratīviem izdevumiem un tādējādi palielinot tiešo ieguldījumu zinātnē. LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas rosinātie grozījumi Latvijas Nacionālā arhīva darbības noteikumos,[254] pierādot, ka tādu administratīvo izdevumu, kas saistīti ar dokumentu kopiju izgatavošanu, ir būtisks šķērslis zinātniskajai darbībai ne tikai finansējuma ziņā, bet arī akadēmiskā godīguma nodrošināšanai. *Viltus ziņu* laikmetā zinātniskā darba vadītāja, recenzenta, redaktora atbildība ir ievērojami augusi. Ministru kabineta akceptētais izņēmums, kas ļauj "saņemt informāciju par fiziskajām un juridiskajām personām, tai skaitā veikt nepieciešamās dokumentētās informācijas fotografēšanu vai cita veida reproducēšanu bez atlīdzības šīs informācijas turētājam",[255] rosināja Latvijas Nacionālo arhīvu izvērtēt saistītos riskus un Kultūras ministriju virzīt atbilstošus grozījumus, kas paredz:

> "20.[1] Fiziskai personai ir atļauts arhīva lasītavā fotografēt (bez zibspuldzes, statīva vai citām palīgierīcēm) publiskos dokumentus, kuriem nav pieejamības ierobežojumu un kuru reproducēšanu neierobežo autortiesības. Fiziskai personai iegūto dokumentu kopijas ir tiesības izmantot vienīgi personiskiem vai zinātniskiem mērķiem, ievērojot fizisko personu datu aizsardzības prasības."

[254] Latvijas Nacionālā arhīva darbības noteikumi: Ministru kabineta 2012. gada 6. novembra noteikumi Nr. 747, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 177 (4780), 2012, 8. novembris.
[255] Ministru kabineta 2014. gada 20. augusta rīkojuma Nr. 433 "Par speciālās starpdisciplinārās komisijas izveidi Valsts drošības komitejas dokumentu izpētei" (*Latvijas Vēstnesis*, Nr. 164 (5224), 2014, 21. augusts) 7.1. apakšpunkts.

Lai gan minētais tiesību normas saturs nav optimāls risinājums visam administratīvajam slogam, ar ko ikdienā pētnieks saskaras Latvijas Nacionālajā arhīvā, tomēr tas ir ievērojams solis, lai veicinātu atklātību un, galvenais, pētniecību.

Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumi Nr. 151, kā jau iepriekš norādīts, satur vairākas būtiskas saturiskas neatbilstības hierarhiski augstākajām tiesību normām, tādēļ neatbilst likumības prasībām. Turklāt, spriežot pēc Satversmes aizsardzības biroja jaunākās prakse, nav izmantoti iespējamie tiesiskie kolīziju risinājumi, to vietā piedāvājot risinājumu, kas liedz to rīcībā esošo VDK dokumentu izmantošanu zinātniskiem un publicistiskiem nolūkiem.

Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra rīcībā esošo VDK dokumentu pieejamību gan zinātniskiem,[256] gan pētnieciskiem, gan arī publicistiskiem nolūkiem[257] liedz vairāku līdzīgi un reizē aplami pamatotu apsvērumu dēļ.

Pirmkārt, Satversmes aizsardzības birojs norāda, ka Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumu Nr. 151 *Noteikumi par Totalitārisma seku dokumentēšanas centra rīcībā esošo Valsts drošības komitejas dokumentu izmantošanas kārtību* 6., 7. un 8. punkts neatbilst Fizisko personu datu aizsardzības likuma 11. pantam un Informācijas atklātības likuma 8. pantam, tāpēc Ministru kabineta noteikumu Nr. 151 6., 7. un 8. punkti neesot piemērojami. Informācijas atklātības likuma 8. pants paredz, ka "informācija par fiziskās personas privāto dzīvi tiek aizsargāta ar likumu", kas principā ir blanketa norma un kas tikai norāda uz vienu no daudzajiem apsvērumiem, kas jāņem vērā informācijas atklātības nodrošināšanā. Tātad, atsevišķi ņemta, šī norma nav piemērojama informācijas atteikuma gadījumā. Fizisko personu datu aizsardzības likuma 11. pants paredz kārtību, kādā rīkojas ar sensitīviem personas datiem. Šā

[256] Satversmes aizsardzības biroja 2017. gada 16. oktobra atbilde Nr. 5.2-10/17/534 uz LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas dokumentiem (2017. gada 15. septembra Nr. VDKkom-1/59 un 2017. gada 19. septembra Nr. VDKkom-1/63).

[257] Atbilžu saturs izklāstīts rakstā – Lapsa, Lato. "«Čekas maisos» esot privātās dzīves elementi", *Diena*, 2017, 9. novembris. Raksts pieejams arī interneta vietnē: https://www.pietiek.com/raksti/sab_radijis_jaunu_pamatojumu_vdk_kartotekas_slepsanai__cekas_maisos_esot_privatas_dzives_elementi

likuma 1. panta 8. punkts skaidro, ka ar sensitīviem datiem ir jāsaprot dati, kas norāda

> "personas rasi, etnisko izcelsmi, reliģisko, filozofisko un politisko pārliecību, dalību arodbiedrībās, kā arī sniedz informāciju par personas veselību vai seksuālo dzīvi".

VDK aģenta uzskaites kartīte sniedz šādu informāciju – uzvārds, vārds, tēva vārds, dzimšanas gads, dzimšanas diena, dzimšanas vieta, dzīvesvietas adrese, darbavieta un ieņemamais amats, dalība Padomju Savienības Komunistiskajā partijā (PSKP), tautība, pilsonība, izglītība, pseidonīms, personas lietas numurs, arhīva numurs, ģimenes stāvoklis, vervēšanas datums, vervētāja uzvārds, vervētāja VDK struktūrvienība, attiecīgās struktūrvienības vadības amats, struktūrvienība, paraksts, uzvārds, informācija par personas lietas virzību, kas ietver datumu un piezīmes, kas veicamas kā norādes uz aģenta piesaistes struktūrvienību, kā arī informācija par darba lietas un tās arhīva numuru, kas ietver datumu un piezīmes. Tātad no likumā minētajiem sensitīvajiem datiem uzskaites kartīte sniedz ne mazāk kā divdesmit sešus gadus vecas ziņas, ja pieļauj, ka VDK vervējusi aģentūru līdz tās likvidēšanai 1991. gada 24. augustam, par šādiem sensitīviem datiem – tautību un politisko pārliecību tiktāl, cik tas attiecas uz dalību PSKP. Tomēr minētās ziņas pieder pie to formālo ziņu kopuma, kas veidojis savulaik personas publisko tēlu, tādēļ to pieejamības apmērs ir tāds, kas liedz šīs ziņas uzskatīt par sensitīvām pēc būtības. Tomēr, ja pat pieļauj, ka minētās ziņas ir sensitīvas, tomēr arī šajā gadījumā 11. panta piesaukšana, lai liegtu informācijas pieejamību publicistiskiem mērķiem nav pamatota. Fizisko personu datu aizsardzības likuma 5. panta pirmā daļa paredz, ka 11. pants ir viens no daudzajiem Fizisko personu datu aizsardzības likuma pantiem, kas nav piemērojams, "ja personas dati ir apstrādāti žurnālistiskām vajadzībām [..], mākslinieciskām vai literārām vajadzībām". Tas sasaucas arī ar Vispārīgo datu aizsardzības regulu. Lai gan regula vēl nav stājusies spēkā, tomēr tā iezīmē noteiktus valsts rīcībā esošas informācijas pieejamības pamatprincipus. Pirmkārt, tā norāda, ka personas datu apstrāde zinātniskos un vēstures pētniecības (šajā gadījumā vēstures pētniecība neaprobežojas tikai ar zinātnisku darbību, bet ietver jebkuru izziņu, kas saistīta ar vēstures notikumu

analīzi) nolūkos ir īpaša datu apstrāde, uz kuru nav attiecināmi vispārīgie ierobežojumi. Otrkārt, Vispārīgās datu aizsardzības regulas 21. panta sestā daļa paredz gadījumus, kad datu subjektam nav tiesību iebilst pret savu personas datu apstrādi, proti, "ja apstrāde ir vajadzīga, lai izpildītu uzdevumu, ko veic sabiedrības interesēs". Treškārt, regula īpaši uzsver to, ka tā neattiecas uz mirušu personu personas datiem, tomēr atgādina dalībvalstu pienākumu rūpēties par to, lai būtu veikta apstrāde arī tad, ja runa ir par mirušu personu datiem,

> "nolūkā sniegt konkrētu informāciju saistībā ar politisko izturēšanos bijušo totalitāro valsts režīmu laikā, genocīdu, noziegumiem pret cilvēci, jo īpaši holokaustu, vai kara noziegumiem".

Ievērojot to, ka Latvijas Republika vēl nav piešķīrusi uzmanību LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas rekomendācijai, par kuru komisija paziņoja vēl 2015. gada 6. martā[258] un par ko LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētājs Dr. hist., Dr. hist. h. c. (LZA) Kārlis Kangeris atkārtoti ziņoja arī kārtējā pārskatā *LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas darba pārskats par laikposmu no 2016. gada 1. janvāra līdz 30. novembrim*:

> "Komisija 2015. gada 6. martā vienbalsīgi ir vienojusies par pilnīgu, visu, tūlītēju LPSR VDK dokumentu nodošanu atklātībai un to brīvu un bez līdzšinējās diskriminācijas izmantošanu pētniecības nolūkos,"

normatīvu satvaru, piemērojami ir Ministru kabineta noteikumi Nr. 151, kā to paredzēja arī Latvijas Republikas Saeima, izdarot pēdējos grozījumus likumā *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu.* Iespējamie Satversmes ievada 3. rindkopai un likumam *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* tiesiskie risinājumi atspoguļoti iepriekš.

---

[258] Kangeris, Kārlis. "LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas darba pārskats par laikposmu no 2016. gada 1. janvāra līdz 30. novembrim", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 23. lpp.

Otrkārt, Satversmes aizsardzības birojs tā vietā, lai sniegtu konkrētu informācijas sarakstu, kas nesatur konkrētas fiziskas personas datus un kas, pēc biroja domām, ir brīvi izmantojama un publicējama, min šādas likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 18. panta pirmajā daļā minētās tiesības. Nav iespējams izmantot šādas tiesības, ja nav zināms, kas tad no VDK dokumentu kopuma ir Satversmes aizsardzības biroja rīcībā un ar ko no tā visa un ar kādiem nosacījumiem var iepazīties, pētīt un publicēt. Minētais atklāj, ka Satversmes aizsardzības birojs 18. panta pirmajā daļā un pēc pēdējo grozījumu veikšanas arī 18. panta pirmajā *prim* daļā ietverto problemātisko nosacījumu praksē izmanto kā šķērsli informācijas atklātībai, kas, no vienas puses, norāda uz labas pārvaldības principa un informācijas atklātības principa neievērošanu, bet, no otras puses, uzskatāmi demonstrē nepieciešamību valsts drošības iestāžu rīcībā esošo dokumentu nonākšanu atklātībā regulēt iespējami precīzi un efektīvi, maksimāli ierobežojot vai pat liedzot valsts drošības iestādēm rīcības brīvību lemt par kritērijiem, kas nosaka to rīcībā esošo dokumentu nonākšanu atklātībā. Īpaši būtiski tas ir saistībā ar citas valsts, okupētājvalsts – PSRS – okupācijas rezultātā radītiem arhīva dokumentiem. Satversmes aizsardzības biroja atruna, minot 18. panta pirmo daļu, jāskata kontekstā ar to, ka LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas pieredze rāda, ka pat VDK dokumentu arhīva aprakstus neizsniedz brīvi, bet tikai pēc "saistību raksta", kam pielikumā ir Krimināllikuma normu uzskaitījums, kur paredzēta arī atbildība par valsts noslēpuma izpaušanu, bet no jauna izgatavotu VDK dokumentu aprakstu atvasinājumu izsniedz tikai pēc 12. Saeimas atbildīgo komisiju, arī Saeimas Nacionālās drošības komisijas informēšanas par rīcības neatbilstību likumā noteiktajam.

Treškārt, Satversmes aizsardzība biroja piebilde, ka saskaņā ar likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 18. panta pirmo *prim* daļu

> "VDK dokumenti, kuros ir informācija par VDK darbiniekiem vai informatoriem, kuru darbība vai sadarbība ar minēto iestādi

konstatēta ar tiesas spriedumu, ir publiskojami pēc attiecīgā tiesas sprieduma spēkā stāšanās",

reizē nesniedzot visus attiecīgos dokumentus, liecina, ka vai nu attiecīgo normu neattiecina uz tiem sadarbības gadījumiem, kas ir atklāti pirms šīs normas spēkā stāšanās, vai arī to, ka 18. panta pirmā *prim* daļa nozīmē tikai sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietu publicēšanu. Pirmajā gadījumā atkārtoti jānorāda uz to, ka pēdējās divas sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietas skatītas 2015. un 2017. gadā, abās sadarbību ar VDK tiesa nekonstatēja. Otrajā gadījumā iespēju iepazīties ar sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietām, nemaz nerunājot par iespēju veikt atlasi vai publiskot, vislabāk raksturo gadījums ar Ivara Godmaņa sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietu, kad tikai pēc LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas atkārtota un rakstveida pieprasījuma tika konstatēts lietas iztrūkums un sākta dienesta pārbaude, lai noskaidrotu lietas atrašanās vietu.[259] Minētais norāda, ka pieeja sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietām faktiski tiek apgrūtināta.

Ceturtkārt, Satversmes aizsardzības birojs uzskaita likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* mērķus saistībā ar šā likuma 10. pantu, kas paredz, ka Satversmes aizsardzības biroja rīcībā esošie dokumenti izmantojami tikai likumā noteiktajiem mērķiem. Tomēr argumentēšana ar 10. pantu ir nevietā, jo, kā jau iepriekš norādīts, sabiedrības interese par VDK dokumentiem ir saskaņā ne tikai ar šo likumu, bet arī ar Satversmi, sevišķi ievadā ietvertajām konstitucionālajām normām.

Visbeidzot, norāde uz to, ka atbilstoši likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 18. panta pirmajai *secunda*

---

[259] Sk., piemēram, Daukste, Vita. "Tiesas arhīvā pazudusi Godmaņa lieta par iespējamo sadarbību ar čeku", *Delfi, LETA*, 2017, 8. novembris. Pieejams: http://www.delfi.lv/news/national/politics/tiesas-arhiva-pazudusi-godmana-lieta-par-iespejamo-sadarbibu-ar-ceku.d?id=49426241, "Jūrmalas tiesā sākta pārbaude par Godmaņa lietas pazušanu", *TVNET, LETA*, 2017, 9. novembris. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/685281-jurmalas_tiesa_sakta_parbaude_par_godmana_lietas_pazusanu

daļai VDK dokumentu zinātnisko izpēti veic LPSR VDK zinātniskās izpētes komisija, minētais saprotamu iemeslu dēļ iztrūkst atbildē LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijai, uzskatāmi apliecina labas pārvaldības un informācijas atklātības principu neievērošanu, radot maldinošu priekšstatu par LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas pētniecības iespējām un reizē izmantojot komisiju kā atrunu, lai atteiktu informācijas sniegšanu.

Tiesiskā regulējuma leģistiskā kvalitāte

Tas, vai tiesiskais regulējums uzskatāms par atbilstošu minimālajām leģistikas kvalitātes prasībām, atkarīgs no tā, cik lielā mērā to var uzskatīt par paredzamu. Šajā ziņā tiesiskā regulējuma vērtējums neatšķiras no informācijas atklātības ierobežojumu izvērtējuma. Proti, tiesiskajam regulējumam jābūt pietiekami precīzam. Precizitātes prasību apmierina gan kazuistisks, gan arī vispārīgs jautājuma regulējums, ja vien tā interpretācijas un piemērošanas prakse ir reizē vienveidīga un pieejama. Līdz ar to galvenā un reizē minimālā tiesību normas leģistikas kvalitātes prasība ir tiesību normas radīto seku iepriekšparedzamība.

Iepriekš analizētās VDK dokumentu atklātību regulējošās normas norāda uz būtiskām leģistiskās kvalitātes problēmām gan likuma, gan arī Ministru kabineta noteikumu līmenī, kas likumsakarīgi rada nopietnas problēmas interpretācijas un piemērošanas praksē. Visuzskatāmāk tas izpaužas Satversmes aizsardzības biroja rīcībā, radot šķēršļus, lai LPSR VDK zinātniskās izpētes komisija nevarētu veikt likumdevēja uzdoto.

Ilgtermiņa risinājums saistīts ar nepieciešamību veikt normatīvo aktu grozījumus – gan likuma, gan arī Ministru kabineta noteikumu līmenī, kas atbilst konstitucionālajām normām, ievēro apsvērumus, kuru dēļ bijis savulaik radīts likums *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu*, izmanto pilnībā Vispārīgās datu aizsardzības regulas, lai radītu iespējami draudzīgāku vidi pētniecības un izziņas veikšanai, kā arī ievēro valsts drošības dienestu specifiku, kas pieprasa lielāku normatīvo detalizāciju, iespējamu mazu attiecīgo

dienestu rīcības brīvību atklātības jautājumu risināšanā un nepieciešamību pakļaut tos efektīvai kontrolei.

Ierobežojumi VDK dokumentu kontekstā

Papildus tam, ka informācijas atklātības ierobežojumiem jābūt atbilstošā kārtībā pozitivētiem valsts tiesiskajā sistēmā un konkretizētiem, tiem jābūt veidotiem sistēmā. Sistēmas veidošanā jāievēro vispārīgie cilvēktiesību ierobežošanas nosacījumi. Turklāt sistēmai jābūt veidotai tā, lai tā nepārsniegtu maksimālo ierobežošanas līmeni, kas pieļaujams konkrēti attiecībā uz informācijas atklātību. Cilvēktiesību vispārīgie ierobežošanas nosacījumi ir tā robeža, kuru pārkāpjot cilvēktiesību ierobežojums pārtop par cilvēktiesību esības potenciālu vai reālu apdraudējumu. Pie vispārīgiem ierobežošanas nosacījumiem pieder nosacījums, ka ierobežojuma mērķis nevar būt vērsts uz cilvēktiesību likvidēšanu. Tas ir minēts Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 30. pantā, Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 5. panta pirmajā daļā un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 17. pantā. Šis nosacījums ir vērsts ne tikai uz to, lai novērstu atklātus leģislatīvus vai prakses noteiktus cilvēktiesību likvidēšanas mēģinājumus, ko var konstatēt, piemēram, vien iepazīstoties ar konkrētās valsts tiesību aktiem, bet arī lai nepieļautu instrumentālos pasākumus cilvēktiesību likvidēšanai. Proti, tādu rīcību, kuras rezultātā praktiski nav iespējams īstenot leģislatīvi nostiprinātas cilvēktiesības.

Vispārīgs ierobežošanas nosacījums ir arī nosacījums, ka ierobežojums nevar būt vērsts uz valsts sasniegtā vai valstij noteiktā – ar starptautisko cilvēktiesību dokumentu starpniecību, vispāratzīto tiesību principu, vispāratzītas prakses cilvēktiesību īstenošanā – cilvēktiesību aizsardzības līmeņa samazinājumu. Šāds nosacījums izriet no Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas preambulas daļas, kas paredz dalībvalstīm pienākumu "veicināt cilvēktiesību un pamatbrīvību vispārēju cienīšanu un ievērošanu", Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 2. panta otrās daļas un trešās daļas (b) apakšpunkta, 5. panta otrās daļas, kā arī preambulas daļas, kas paredz, ka dalībvalstīm ir pienākums "sekmēt cilvēktiesību un brīvību vispārēju

respektēšanu un ievērošanu", un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 53. panta, kā arī preambulas daļas, kas atsaucas uz Vispārējo cilvēktiesību deklarāciju. Minētais nosacījums ir vērsts, lai maksimāli iespējamā veidā nodrošinātu cilvēktiesību īstenošanu. Praktiskā nosacījuma izpausme – aizliegums izmantot kādu tiesību aktu – starptautisku vai nacionālu – kā argumentu, lai samazinātu iepriekš atzītu cilvēktiesību saturu vai iepriekš noteiktas aizsardzības iespējas. Līdz ar to valstīm, ratificējot vai citādi atzīstot starptautiskos cilvēktiesību dokumentus, jārēķinās, ka cilvēktiesību īstenošanā būs jādod priekšroka tām tiesību normām, kas nosaka plašāku cilvēktiesību saturu un lielākas iespējas cilvēktiesību aizsardzībai. Tieši tāpat valstīm jārēķinās ar to, ka pašu aktivitātes rezultātā radīts nacionālais regulējums var būt par iemeslu, kādēļ jānodrošina arī tāds cilvēktiesību saturs un aizsardzības iespējas, kur valsts ratificētie vai citādi atzītie starptautiskie cilvēktiesību dokumenti nosaka daudz šaurāku saturu un daudz ierobežotākas aizsardzības iespējas. Turklāt, atzīstot noteiktu cilvēktiesību līmeni, valsts nevar atteikties no tā turpmākas uzturēšanas.[260] Pienākums vismaz uzturēt, ja ne veicināt, noteiktu cilvēktiesību līmeni gan neliedz valstij mainīt attiecīgās cilvēktiesības īstenošanas nosacījumus, tomēr šīs izmaiņas nevar būt tādas, kas sašaurina cilvēktiesību saturu, cilvēktiesību īstenošanas apjomu vai arī samazina iespējas aizsargāt cilvēktiesības.

Informācijas atklātības ierobežojumu sistēmai jābūt arī pietiekami konkrētai, paredzamai un atbilstošai gan vispārējiem cilvēktiesību ierobežošanas nosacījumiem, gan arī tam, kas pieļaujams konkrēti attiecībā uz informācijas atklātību. Praktiskā šā nosacījuma izpausme ir informācijas atklātības ierobežojumu kataloga ietveršana vienā vispārsaistošā, formas un kvalitātes ziņā atbilstošā tiesību aktā un tādas tiesiskās sistēmas izveide, kas liecinātu, ka informācijas atklātības ierobežojumu katalogs ir veidots sistēmā un katra konkrētā

[260] Sk., piemēram, Nowak, Manfred. *U.N. Covenant on Civil and Political Rights. CCPR Commentary.* 2nd revised edition. Kehl: N.P. Engel Verlag, 2005, pp. 61–62. Šo jautājumu autore vairāk analizējusi – Jarinovska, Kristīne. *Informācijas atklātības princips un tā galējā robeža: teorijas īstenošana praksē* (promocijas darbs). Rīga: Latvijas Universitāte, 2009.

ierobežojuma nepieciešamība izriet no attiecīgās tiesiskās sistēmas. Līdz ar to ierobežojums, kas nav veidots sistēmā, neatbildīs obligāti nodrošināmam cilvēktiesību līmenim.

Analizējot VDK dokumentu pieejamības ierobežojošās normas, jāsecina, ka nav skaidras ierobežojumu sistēmas, ierobežojumi veidoti un īstenoti tā, ka informācijas atklātības aizsardzības līmenis attiecīgo dokumentu sakarā ne tikai neizpilda starptautiskas saistības, bet arī ir pretrunā konstitucionālajām normām un ka ierobežojumu sistēma satur nopietnus leģistiskos trūkumus.

Galvenais ierobežojumu sistēmas trūkums saistīts ar vienlīdzības un diskriminācijas aizlieguma prasību neievērošanu.

Pirmkārt, VDK dokumenti nav pieejami vienādā veidā neatkarīgi no to turētāja. Lai gan tiem VDK dokumentiem, kas atrodas Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra rīcībā, nav valsts noslēpuma statusa,[261] tomēr Latvijas Nacionālā arhīva un Satversmes aizsardzības biroja faktiskā rīcība krasi atšķiras. Vienā gadījumā pētniecība ir iespējama, bet otrā – pētniecība ir liegta pat speciāli Saeimas paredzētajai un Ministru kabineta izveidotajai LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijai. Jāievēro, ka tikai pēc aptuveni divarpus gadu ilgas uzstājības, pieprasot informāciju, lūdzot sniegt skaidrojumu un uzrādīt tiesisko statusu nosakošos dokumentus un diskutējot par valsts noslēpuma statusa noteikšanas neiespējamību dokumentiem, – izsakoties kādreizējā tieslietu ministra Egila Levita vārdiem –, kas atklāj galvenās, kaut gan nebūt ne vienīgās okupācijas institūcijas, "kura realizēja okupācijas politiku Latvijā",[262] rīcību, LPSR VDK zinātniskās izpētes komisija saņēma oficiālu un

[261] Satversmes aizsardzības biroja 2017. gada 15. marta dokuments Nr. 5.2-10/17/168, saņemts Latvijas Universitātē 2017. gada 20. martā, reģistrēts ar Nr. LU-A-A18/130, 2. punkts, 2. lpp.

[262] Egila Levita (tieslietu ministra) uzstāšanās 5. Saeimas 1994. gada 24. februāra sēdē par likumprojektu *Par totalitārisma seku dokumentāciju un bijušās PSRS Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un sadarbības fakta konstatēšanu*" (rudens sesijas dokuments Nr. 259) un likumprojektu *Par bijušās PSRS Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un sadarbības faktu ar to konstatēšanu* (iesniegusi Juridiskā komisija, ziemas sesijas dokuments Nr. 197). Pieejams: http://www.saeima.lv/steno/st_94/st2402.html

rakstveida Satversmes aizsardzības biroja 2017. gada 15. marta viedokli, ka nevienam VDK dokumentam nav valsts noslēpuma statusa.

Otrkārt, spriežot pēc publikācijām, vērojama objektīvi un tiesiski nepamatota atšķirīga attieksme pret zinātniekiem un publicistiem. Turklāt arī tādos gadījumos, kad informācija ir kļuvusi zināma ar dažādu publikāciju palīdzību un kad kā informācijas avots norādīts Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs, Satversmes aizsardzības birojs, kā to parāda LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas piemērs, atsaka sniegt attiecīgo informāciju, atrunājoties ar nepieciešamību sargāt fizisko personu datus. Līdz ar to nav iespējams verificēt datus, kas ir svarīgs akadēmiskā godīguma aspekts, lai izmantotu publicēto informāciju turpmākajai pētniecībai. Verifikācijas neiespējamība, piemēram, gadījumos, kad Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra darbinieku sniegtās ziņas zinātniskos forumos un publikācijās uztver caur likuma *Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem*[263] 29. panta prizmu, kas atbrīvo plašsaziņas līdzekļus no atbildības "par nepatiesu ziņu izplatīšanu, ja tās satur "oficiāli valsts varas un pārvaldes institūciju dokumenti, politisko un sabiedrisko organizāciju paziņojumi" un "amatpersonu publikācijas". Lai gan akadēmiskais godīgums paredz nepieciešamību akadēmiskajā un zinātniskajā darbībā pārbaudīt ziņu atbilstību, tomēr, ja nav iespējas verificēt datus, atliek paļauties uz amatpersonu goda prātu, kā arī zināšanām un prasmēm atklāt citiem nepieejamo VDK dokumentu saturu. Rezultātā akadēmiskā un zinātniskā grāda iegūšana kļūst aptrīdama. Zinātniskās darbības likuma 11. panta pirmā daļa paredz: "Doktora zinātnisko grādu personai piešķir pēc sekmīgas promocijas darba aizstāvēšanas Promocijas padomē." Savukārt šā panta otrā daļa nosaka, ka promocijas darbs ir tas, kas apliecina zinātniskā grāda pretendenta spēju patstāvīgi veikt oriģinālu zinātnisku pētījumu un patstāvīgai zinātniskajai darbībai nepieciešamās prasmes, to skaitā arī spēju "patstāvīgi analizēt iegūtos

[263] Par presi un citiem masu informācijas līdzekļiem: Latvijas Republikas Augstākās Padomes likums, *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, Nr. 5/6, 1991, 14. februāris.

rezultātus un izdarīt tiem atbilstošus secinājumus". Katrs konkrētais maldības gadījums vērtējams atsevišķi, tomēr, atklājoties, piemēram, ka promocijas darba oriģinalitāte balstīta galvenokārt uz īstenībai neatbilstošām ziņām, pamatoti ir spriest ne tikai par konkrēto zinātniskā grāda piešķiršanas gadījumu, bet arī par promocijas procesā iesaistīto personu atbildību.

Treškārt, vērtējot ierobežojumu sistēmu, jāņem vērā, ka VDK dokumentu pieejamībā vērojama diskriminējoša attieksme arī pēc tā, ko šī informācija atklāj. Līdz šim salīdzinoši lielākais informācijas apjoms bija saistīts ar PSRS okupācijas veikto represiju, kuru veikšanā būtisku lomu ieņēma VDK un tās vēsturiskās formācijas, upuriem, konkrēti atklājot personas, kas bijušas pakļautas deportācijām, kriminālvajāšanai, kā arī būtiskiem privātautonomijas ierobežojumiem. Tajā pašā laikā – un ne bez likumdevēja piekāpības konkrētajā jautājumā – ziņas par personām, kas tieši vai netieši atbildīgas par represiju īstenošanu, faktiski bauda salīdzinoši lielāku aizsardzības līmeni. Satversmes ievada 3. rindkopas un starptautisko cilvēktiesību kontekstā pēdējie grozījumi likumā *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu,* kas veikti vairākās normās, rada pamatotas šaubas par to atbilstību konstitūcijai un starptautiski publiskajām saistībām. Proti, likuma 9. panta pirmā *prim* daļa paredz: "Valsts drošības iestādēm valsts drošības interesēs ir tiesības neizpaust iegūto un tās rīcībā esošo informāciju par VDK darbiniekiem un informatoriem." Šāda saturiski nenoteikta klauzula, nepiesaucot un tātad arī tieši neparedzot valsts noslēpuma statusa noteikšanu, uzskatāma par tādu, kuras piemērošana nav iepriekš paredzama un kas, ievērojot tiesu praksi, kā arī Satversmes tiesas praksi, faktiski nebūs pakļauta tiesas kontrolei. Likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* 12. panta piektā daļa, kas arī ietverta pēdējo grozījumu rezultātā, paredz:

> "(5) Persona, kura VDK dokumentos esošo informāciju ieguvusi šā panta trešajā un ceturtajā daļā noteiktajā kārtībā, nedrīkst izpaust informāciju par konkrētajiem VDK informatoriem."

Trešajā daļā minētā persona ir tāda, kurai ir politiski represētās personas statuss un kura tātad ieguvusi informāciju par personām, kas bijušas atbildības par šīm politiskajām represijām. Savukārt ceturtajā daļā minētā persona ir tāda, "kurai ir pierādījumi, ka tā ideoloģisku motīvu dēļ tika vajāta, ievietota brīvības atņemšanas iestādēs vai piespiedu kārtā ievietota iestādēs, kur šai personai tika piemēroti medicīniska rakstura piespiedu līdzekļi". Tātad arī viņai dotā informācija saturēs ziņas par personām, kuru dēļ attiecīgā persona bijusi pakļauta *represīvajai psihiatrijai*.

Imunizācija pret totalitārisma tendencēm nav iespējama bez konkrētības, gan atspoguļojot "svešo varu upurus", gan arī "komunistisko un nacistisko totalitāro režīmu un to noziegumus". PSRS okupācijas varas propaganda ilgstoši un būtiski izkropļojusi Latvijas vēsturi, kā arī to personu rīcību un motivāciju, kas "neatzina okupācijas režīmus", kas "pretojās tiem" un kam pateicoties atgūta Latvijas Republikas neatkarība. Izkropļojumi radījuši vairākām paaudzēm Latvijā un trimdā šaubas un neuzticību daudziem Latvijai svarīgiem vēstures jautājumiem. Tāpat tās rada šaubas un neuzticību katram, kas dzīvojis PSRS okupētajā Latvijas teritorijā. Ja Satversmes ievadā pausto pakļauj kritikai tikai tāpēc, ka nav pieejama informācija par PSRS okupāciju, VDK lomu šīs okupācijas īstenošanā, personu iesaisti okupācijas īstenošanā un varas saglabāšanā gandrīz piecdesmit gadu garumā, rada valstisku ievainojamību. Ievērojot minēto, VDK dokumentu, tāpat kā visu PSRS okupācijas laika liecību, atklātībai dodama priekšroka, salīdzinot ar interesi rūpēties par atsevišķu personu privāto dzīvi, sevišķi izceļot rūpes par personām, kas bauda sabiedrības atzinību, tomēr reizē nesniedzot pat LPSR VDK aģentūras kartotēkā iekļauto ziņu statistisku analīzi. Ievērojot Amerikas Savienoto Valstu pieredzi, publicējot tiešsaistē Centrālās izlūkošanas pārvaldes un Federālā izmeklēšanas biroja dokumentus un salīdzinot to ar LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas gūto, piemēram, organizējot zinātnisko diskusiju par sadarbību ar VDK un aicinot sabiedrībā atzītas personības kā Latvijas Zinātņu akadēmijas

akadēmiķi, bijušo Latvijas Universitātes rektoru Ivaru Lāci,[264] secināms, ka atklātība vairo izpratni, sniedz vērtīgu atbalstu pētniecībā un rada faktos pamatotu nosodījumu PSRS okupācijai un mācību nākotnei.

Informācijas atklātības efektīva aizsardzības sistēma

Kā nākamais valsts pienākums attiecībā uz informācijas atklātības nodrošināšanu minams pienākums izveidot sistēmu, kas nodrošina informācijas atklātības aizsardzību, kura savukārt ietver arī pienākumu nepamatota aizskāruma gadījumā nodrošināt efektīvu kaitējuma novēršanu un zaudējumu atlīdzību, kā arī veikt nepieciešamo, lai līdzīgi aizskārumi nākotnē neatkārtotos.[265] Šādu valsts pienākumu apstiprina Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 8. pants, Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 2. pants un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 13. pants. Informācijas atklātības aizsardzība, kā minimums, ir nodrošināma tiesas ceļā, ko normālā situācijā uzskata par efektīvāko tiesību aizsardzības veidu.[266] Turklāt Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 2. panta trešās daļas (b) apakšpunkts norāda uz valsts pienākumu "veicināt aizsardzības iespējas tiesā", tātad arvien palielināt tiesas ceļā aizsargājamo no attiecīgās cilvēktiesības izrietošo un ar to saistīto tiesību apjomu.[267] Tomēr atslēgvārds jautājumā par cilvēktiesību aizsardzību ir "efektivitāte". Tas nozīmē, ka arī tad, ja valsts nodrošina, ka

[264] Starptautiskā konference "LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras", 13. augusts. Pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=vDsaIpjVpE8

[265] "Saskaņā ar konvencijas 2. panta trešās daļas (a) [apakšpunktu] valstij ir pienākums nodrošināt autoram efektīvu atlīdzību, ieskaitot atbilstošu kompensāciju. Valstij ir arī pienākums novērst līdzīgus pārkāpumus nākotnē," *Victor Ivan Majuwana Kankanamge v. Sri Lanka*, Human Rights Committee, Communication No. 909/2000, views of 27 July 2004, § 11, [K. J. tulkojums no angļu val.].

[266] Sk. plašāk: Nowak, Manfred. *U.N. Convention on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*, 2nd revised edition. Kehl: N.P. Engel, 2005, pp. 63–64.

[267] Sk. plašāk: Nowak, M. *U.N. Convention on Civil and Political Rights: CCPR Commentary*, 2nd revised edition, Kehl, N.P. Engel, 2005, p. 64.

informācijas atklātības jautājumus skata tiesa, bet nenodrošina, ka tiesas darbs ir efektīvs attiecīgās pamatbrīvības aizsardzības veids, valsts nebūs izpildījusi pienākumu nodrošināt informācijas atklātības īstenošanu.[268] Ņemot vērā informācijas atklātības raksturu un īpašo nozīmi demokrātijas veicināšanā, aizsardzības iespēju īstenošanai jārada ātrs, kvalitatīvs un vairākkārtīgas kontroles iespējai pakļauts process. Informācijas aprite nedrīkst nokļūt ķīlnieces lomā vairākus gadus gariem aizsardzības pasākumiem.[269] Tieši tāpat ir svarīgi, lai būtu pārliecība, ka kļūdu iespējamība[270] demokrātijai tik svarīgas pamatbrīvības aizsardzības procesā ir samazināta līdz minimumam.

Atsevišķi informācijas atklātības aspekti var būt par pamatu arī citu pasākumu veikšanai, piemēram, specializētas institūcijas izveidei, lai tādējādi nodrošinātu preventīvu informācijas atklātības aizsardzību, bet pārkāpuma rezultātā veiktu nepieciešamos pasākumus, lai nodrošinātu personas atjaunošanu tiesībās. Tomēr viss, kas attiecas uz minimuma pārsniegšanu un papildu informācijas atklātības aizsardzības veicinošu pasākumu veikšanu, ir valsts ziņā

---

[268] "13. pantā paredzētajai atlīdzībai jābūt efektīvai kā praktiski, tā arī likumā, proti, tās piemērošana nevar būt nepamatoti kavēta ar atbildētājas valsts institūciju rīcību vai bezdarbību (sk.: Aksoy judgment cited above, p. 2286, § 95; the Aydın v. Turkey judgment of 25 September 1997, *Reports* 1997-VI, pp. 1895–96, § 103; and the Kaya v. Turkey judgment of 19 February 1998, *Reports* 1998-I, pp. 329–30, § 106)," *Çakici v. Turkey* [GC], no. 23657/94, § 112, ECHR 1999-IV, [K. Jarinovskas tulkojums no angļu val.].

[269] Šāds secinājums izriet, piemēram, no Eiropas Cilvēktiesību tiesas konsekventas judikatūras līdzīgos jautājumos. Sk.: "Tiesa atkārto, ka dalībvalstīm ir jāveido tiesiskā sistēmā tā, lai katram, nosakot to civilās tiesības un pienākumus, tiesas nodrošinātu tiesības uz gala nolēmumu saprātīgā termiņā (sk.: *Caillot v. France*, no. 36932/97, § 27, 4 June 1999, unreported)," *Frydlender v. France* [GC], no. 30979/96, § 45, ECHR 2000-VII, [K. Jarinovskas tulkojums no angļu val.]. Sk. arī: *Kenedi v. Hungary*, no. 31475/05, § 35–39, 45, ECHR, judgement of 26 May 2009, kur Eiropas Cilvēktiesību tiesa norādīja, ka tiesību uz informācijas pieejamību aizsardzības nenodrošināšana saprātīgā termiņā ir pārkāpums reizē gan tiesībām uz taisnīgu tiesu, gan tiesībām uz informācijas pieejamību. Turklāt termiņa noteikšanā, kādā īstenota tiesību aizsardzība, iekļaujams ne tikai laiks, kas jāgaida līdz gala nolēmuma taisīšanai, bet arī laiks, kas bijis nepieciešams gala nolēmuma izpildes nodrošināšanai.

[270] "Iespējamība noteikti pastāv, ka augstākai vai augstākajai tiesai noteiktos apstākļos jānodrošina atlīdzība par sākotnējo konvencijas normu pārkāpumu [..]" *Cubber v. Belgium*, no. 9186/80, ECHR, judgement of 26 October 1984, Series A no. 86, § 33, [K. Jarinovskas tulkojums no angļu val.].

tikmēr, kamēr var uzskatīt, ka valsts rīcība veicina cilvēktiesību vispārēju cienīšanu un ievērošanu, tātad nepazemina vismaz cilvēktiesību līmeni.

Informācijas atklātībai radītā aizsardzības sistēma ir neefektīva, turklāt neatbilst vairākām starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos izvirzītajām prasībām, ko visspilgtāk raksturo administratīvo tiesu noslodze un apelācijas iespēju liegšana informācijas atklātības lietās. VDK dokumentu sakarā aizsardzības sistēma ir vēl neefektīvāka. To vislabāk raksturo valsts drošības iestāžu rīcība, piemēram, nepamatoti un patvaļīgi pārņemot Latvijas Policijas akadēmijai nodotās bibliotēkas vienības savā rīcībā vai pārceļot to rīcībā esošos dokumentus telpās, kur pētniecība nav iespējama. Gadījumā, kā tas ir ar LPSR VDK zinātniskās izpētes komisiju, nav iespējams pat izmantot tiesas aizsardzību, jo kā Ministru kabineta dibinātajai institūcijai tiesiski strīdi ir risināmi hierarhiskā kārtībā. Proti, komisija nav arī privātpersona Informācijas atklātības likuma izpratnē. Atšķirīga tiesiskā situācija būtu gadījumā, ja komisija būtu Latvijas Universitātes patstāvīga struktūrvienība, nevis nodota tās administrēšanai, Ministru kabineta dibināta institūcija vai arī patstāvīga zinātniska institūcija.

Nosacījumi valsts dalībai brīvā informācijas apritē

Kā pēdējais, tomēr ne mazāk svarīgākais valsts pienākums informācijas atklātības nodrošināšanai ir saistīts ar valsts dalību brīvā informācijas apritē, tai skaitā publiskas informācijas pieejamības nodrošināšana sabiedrībai un atsevišķai personai. Tā kā valsts varas īstenotāji nav apveltīti ar brīvu gribu, to dalības gadījumi un nosacījumi brīvā informācijas apritē jānostiprina valsts tiesiskajā sistēmā. Līdz ar to visiem brīvas informācijas aprites jautājumiem saistībā ar valsts dalību tajā jābūt atbilstošā kārtībā noregulētiem. Jo sevišķi valstij jānodrošina, ka informācijas atklātības ierobežojumu sistēma vienlīdz attieksies kā pret privātpersonām, tā arī valsts varas īstenotājiem. Turklāt, ievērojot to, ka mūsdienu demokrātiskā valstī valsts varas īstenošanas rezultātā valsts varas īstenotāju rokās nonāk liels informācijas daudzums, valstij jārada arī pašregulējošs mehānisms,

kas novērstu ļaunprātīgu rīcību informācijas apritē. Visbeidzot, tā kā valstij noteiktos gadījumos jānodrošina publiskas informācijas pieejamība, valstij jādara publiski zināmi un tiesiski nostiprināti nosacījumi attiecīgas informācijas saņemšanai.

Vienlīdzīgas attieksmes nosacījums informācijas apritē pret privātpersonu un valsts varas īstenotāju izriet no starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos ietvertām cilvēktiesībām – tiesībām uz vienlīdzīgu attieksmi un diskriminācijas aizliegumu (Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 1. un 7. pants, Starptautiskā pakta par pilsoņu un politiskajām tiesībām 26. pants, Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 14. pants). Vienlīdzīgas attieksmes esība informācijas atklātības ierobežojumu sistēmā ir liecība tam, ka ierobežojumu sistēma pamatota ar īstiem un demokrātiskā valstī nepieciešamiem apsvērumiem. Piemēram, ja kādas informācijas aprite ir ierobežota, tā šādu statusu saglabā gan pret privātpersonu, gan arī pret valsts varas īstenotāju. Atšķirība var būt vērojama šādas informācijas aprites nosacījumos, tomēr, lai arī atšķirīgiem, nosacījumiem jābūt vienlīdz nepieciešamiem, vienlīdz attaisnojamiem un vienlīdz uzliekošiem atbildību, kas rodas no dalības ierobežotas informācijas apritē.

Tas, kādiem jābūt pašregulējošiem mehānismiem, lai novērstu valsts varas īstenotāja ļaunprātīgu rīcību, kā arī regulējumam par valsts pienākumu nodrošināt publisku informāciju, ir atkarīgs no konkrētās tiesiskās sistēmas. Šajos jautājumos valsts saglabā samērā lielu rīcības brīvību, kas nozīmē, ka informācijas atklātības kodola aprises attiecībā uz šiem jautājumiem ir joprojām nepietiekami iezīmētas. Tas, kas ierobežo valsts rīcību, ir pienākums nodrošināt, ka gan pašregulējošais mehānisms, gan arī regulējums par valsts pienākumu nodrošināt informāciju ir tiesisks, efektīvs un nepazemina valsts sasniegto cilvēktiesību aizsardzības līmeni.

Iepriekšējā analīze uzskatāmi parāda, ka šā brīža tiesiskais regulējums ir radījis tādus nosacījumus valsts dalībai brīvā informācijas apritē, kas rada nevienlīdzīgu un diskriminējošu situāciju. Turklāt, ja nav efektīva aizsardzības mehānisma, nevienlīdzības un diskriminācijas līmenis arvien palielinās. Likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu*

sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu nepieciešamību noteica divi apsvērumi – noziegumu atklāšana un PSRS okupācijas seku analīze un iespējamā to novēršana. Sadarbības ar VDK apzināšana un novērtēšana faktiski kalpo kā vienam, tā arī otram apsvērumam. Ievērojot to, ka pārbaudes lietas par sadarbību ar VDK, vadoties pēc Jura Stukāna pētījumu rezultātiem, nav vērstas uz noziegumu atklāšanu un ka kopš LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas izveides nav publiski pieejamu ziņu par jauniem kriminālprocesiem, kas saistīti ar sadarbību ar VDK, uzskatāms, ka šobrīd faktiski aktuāls likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* esības apsvērums ir PSRS okupācijas seku analīze un iespējamā to novēršana. Līdz ar to turpmākā ekskluzivitāte VDK dokumentu pieejamībā pārsniedz valsts iesaistes robežas jautājumos, ko tradicionāli risina ar augstskolu, zinātnisko institūciju un plašsaziņas līdzekļu palīdzību.

Valsts pienākumi VDK dokumentu nodrošināšanā – vides priekšnosacījumi

Labvēlīga vide informācijas atklātības īstenošanai konkrētajā valstī ir gan nepieciešams nosacījums, lai informācijas atklātības īstenošana būtu pietiekami efektīva, gan valsts gribas esības apliecinājums virzībai uz atklātību un demokrātijas vērtību orientāciju. Tādu faktoru ietekme uz informācijas atklātību kā 1) valsts politiskā iekārta, 2) valsts labklājības līmenis, 3) valsts virzība uz zinātnes un inovāciju attīstību, 4) publiski pieejamās informācijas kvalitāte – izmantojama informācijas atklātības īstenošanai radītas vides labvēlīguma novērtēšanā.

VDK dokumentu atklātībai radītā un nepieciešamā vide būs atspoguļota tikai pēdējo divu faktoru kontekstā.

Valsts virzība uz zinātnes un inovāciju attīstību

Tā kā informācijas atklātības īstenošana atkarīga no tehniskiem līdzekļiem, to esība un daudzveidības iespējamība nosaka

informācijas atklātības ieviešanas un uzturēšanas efektivitāti.[271] Informācijas apriti – saturisko bagātību, precizitāti, nepārtrauktību, drošumu un ātrumu – ietekmē vairāki apstākļi. Attīstīta infrastruktūra, publiskas informācijas resursu pieejamība, informācijas tehnoloģiju daudzveidība un pieejamība, zināšanu un prasmju esība rīcībai ar informācijas resursiem un to pārneses līdzekļiem ir tas, kas nodrošina informācijas atklātības īstenošanas iespēju attīstību un pilnveidi. Tādēļ informācijas atklātības iespēju attīstība un pilnveide atkarīga no valsts virzības uz zinātnes un inovāciju attīstību.[272]

Iepriekš minētajam par apstiprinājumu kalpo tiesību uz publiskas informācijas pieejamību izplatības vēsture, jo sevišķi straujie izplatības tempi pēdējos divdesmit gados, kas laika ziņā sakrīt ar interneta resursu piekļuves plašu izplatību un informācijas tehnoloģiju attīstību un to pieejamību. Atšķirībā no pirmajiem diviem vides faktoriem – valsts politiskās iekārtas un valsts labklājības līmeņa – valsts virzība uz zinātnes un inovāciju attīstību, lai arī ir saistīta ar valsts gribas esību, tomēr publiskas informācijas pieejamība, kas ir šādas virzības rezultāts, var arī nebūt saistīta ar valsts gribu un pat būt pretēja valsts gribai. Tā var būt saistīta arī ar neizbēgamību, ko nosaka privātpersonu iespēju palielināšanās informācijas apritē, pateicoties interneta un informācijas tehnoloģiju pieejamībai, un pat valsts varas īstenotāju pārspēšana šādās iespējās. Šāda neizbēgamība pieņemta kā fakts, tādēļ arī valstis, kas līdz šim bijušas noturīgas slepenības tradīcijas ievērotājas, bija spiestas pieņemt normatīvos aktus, kas, pirmkārt, konstatē minēto faktu, reizē atzīstot arī tiesības uz publiskas informācijas pieejamību, un, otrkārt, kā kompensējošu pasākumu valsts "labvēlībai" atzīstot *post factum* tiesības uz publiskas informācijas pieejamību, nosakot iespējamos ierobežojumus pastāvošajai praksei.

---

[271] Martin, Robert, Feldman, Estelle. *Access to Information in Developing Countries* (working paper). Berlin: Transparency International, 1998, chapter 4.

[272] Atsevišķi autori norāda uz to, ka pastāv arī atgriezeniskā saite, proti, informācijas atklātība var kalpot kā līdzeklis zinātnes un inovāciju attīstībai un tā rezultātā arī valsts ekonomiskajai izaugsmei. Piemēram, attiecībā uz Amerikas Savienoto Valstu izaugsmi sk.: Podesta, John. "Need to Know: Governing in Secret", *The War on Our Freedoms: Civil Liberties in an Age of Terrorism*, Richard C. Leone, Gregory Anrig, Jr. (eds.). New York: BBS Public Affairs, 2003, pp. 220–236.

Lai gan zinātnei un inovācijām ir liela loma informācijas atklātības īstenošanā, tomēr tas vien, ka arī 18. gadsimtā Zviedrijas Karalistē bija iespējama informācijas atklātības ieviešana un plaša publiskas informācijas pieejamības nodrošināšana, nozīmē vien to, ka sarežģījumi informācijas aprites tehniskajā nodrošināšanā nav iemesls ierobežot publiskas informācijas apriti. Ja ar 18. gadsimta tehniskajiem līdzekļiem bija iespējams nodrošināt publiskas informācijas pieejamību, tad 21. gadsimtā publiskas informācijas pieejamības nodrošināšana ir iespējama arī tad, ja būtu pieejami visniecīgākie šajā gadsimtā pieejamie informācijas apriti nodrošinošie tehniskie līdzekļi. Tas nozīmē, ka publiskai informācijai, kuras pieejamības nodrošināšana nav radījusi sarežģījumus pieejamības nodrošināšanai 18. gadsimtā, būtu jābūt pieejamai arī 21. gadsimtā.

Likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu* otrā daļa visspilgtāk raksturo valsts gribu nodrošināt draudzīgu vidi valstiski svarīgu jautājumu izzināšanā ar zinātnes un inovāciju palīdzību: Tā nosaka:

> "Totalitārisma seku dokumentēšanas centram aizliegts nosūtīt VDK dokumentu kopijas un informāciju par tiem, kā arī to satura izklāstu ar automātisko telesakaru (telefona, telefaksa un citu telesakaru iekārtu) palīdzību."

Minētā norma veidota ar izpratni par VDK dokumentiem kā it kā valsts noslēpumu, tomēr, kā jau iepriekš minēts, šāda izpratne neatbilst aktuālajam konstitucionālajam regulējumam. Turklāt šāda veida ierobežojums izprotams arī tādējādi, ka ļauj atbilstoši Ministru kabineta 1995. gada 13. jūnija noteikumu Nr. 151 5. punktam pieprasīt samaksu par veikto dokumentu par iespējamo sadarbību ar Valsts drošības komiteju meklēšanu un to sagatavošanu izsniegšanai. LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijai nav ziņu maksas pieprasīšanas gadījumiem.

Otrs spilgts apliecinājums valsts gribas virzībai uz zinātni un inovācijām VDK dokumentu kontekstā ir finansējuma apjoms vēstures, sevišķi ar PSRS okupāciju saistīto jautājumu, pētniecībai un tās popularizēšanai.

Publiski pieejamās informācijas kvalitāte

Informācijas atklātības vērtība ir pieejamās informācijas kvalitātē – uzticamībā un saprotamībā.[273] Valsts varā gan nav nodrošināt visas apritē esošās informācijas kvalitāti. Ņemot vērā starp vārda brīvību un informācijas atklātību pastāvošās savstarpējās ietekmes un atkarības attiecības, informācijas aprites ierobežošana, tieši tāpat kā vārda brīvības ierobežošana, pamatojoties uz tās kvalitātes izpausmēm, varētu būt vērtējama kā cenzūra. Savukārt cenzūra ir aizliegta.[274] Tātad varas iespējas nodrošināt kvalitatīvu informācijas apriti ir visai ierobežotas un saistāmas galvenokārt ar

[273] Martin, Robert, Feldman, Estelle. *Access to Information in Developing Countries* (working paper). Berlin: Transparency International, 1998, chapter 4.

[274] Lai gan cenzūra ir vārda brīvības ierobežojums, tomēr tās izpausme un vērtējums apspriešanās demokrātijā ir tik kvalitatīvi atšķirīgs no citiem vārda brīvības ierobežojumiem, arī leģitīmiem, ka juridiskas precizitātes labad jēdziens "cenzūra" jānošķir no jēdziena "vārda brīvības ierobežojums", izvairoties no šo jēdzienu savstarpējas aizstāšanas. Sk. plašāk par apsvērumiem: Jayawickrama, Nihal. *The Judicial Application of Human Rights Law: National, Regional and International Jurisprudence*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, pp. 697–698. Iepazīstoties ar visai plašo literatūru jautājumā par cenzūru, var konstatēt, pirmkārt, to, ka jēdzienam "cenzūra" ir gan šaurāka (juridiskā), gan arī plašāka nozīme garazinātnēs. Pirmajā gadījumā ar to saprot valsts autorizētu rīcību, kuras rezultātā daļa vai visa vārda brīvības izpausme (parasti – autora darbs) kļūst nepieejama vai tās pieejamība ir vērā ņemami ierobežota vai arī daļas vai visas vārda brīvības izpausmes pieejamība atkarīga no tā, vai būs veiktas norādītās izmaiņas vai ne. Šādā veidā cenzūra aprakstīta, piemēram, Williams, Alan. *The Police of Paris. 1718–1789*. Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1979, pp. 212–221. Otrajā gadījumā ar to saprot gan izdevēja redakcionālu politiku, gan autora darba pieejamības liegšanu nepilngadīgajiem, gan autora darba citādu traktēšanu, kas var izpausties nosaukuma maiņā, atsevišķu vārdu aizstāšanā ar citiem vai izmaiņas notikumu norises vietā, gan kritiku bez tiešas vai netiešas valsts autorizācijas, gan pat propagandu. Šādā veidā cenzūra aprakstīta, piemēram, Rubsamen, Walter H. *Political and Ideological Censorship of Opera*, reprinted from the Papers of the American Musicological Society, Annual Meeting, 1941, pp. 30–42.
Īsumā cenzūru var raksturot kā valsts izveidotu sistēmu, kuras mērķis ir ar vai bez pamata uzspiest netīkama viedokļa paušanu tā vietā, ko bija iecerēts paust. Sk. plašāk: Mill, James. "Liberty of the Press", *Essays on Government Jurisprudence Liberty of the Press and Law of Nations: Written for the Supplement to the Encyclopaedia Britannica*, facsimile edition [1825]. Fairfield, New Jersey: A.M. Kelley, Publishers, 1986, p. 24.

pašas radītu informāciju un izglītojošiem pasākumiem, kas vērsti uz kvalitatīvas informācijas pieejamības vairošanu.

Kā publiskas informācijas daļas radītājai valstij jānodrošina radītās publiskās informācijas uzticamība un saprotamība. Tā kā valsts rīcība nav brīvas gribas vadīta, tās rīcības pamatā ir objektīvi nosakāmi kritēriji. Tas attiecas arī uz valsts radītas publiskās informācijas kvalitāti. Kvalitāte ir objektīvi nosakāma. Apspriešanās demokrātijā publiskas informācijas kvalitāti nosaka tās radīšanas procesa atbilstība konkrētai valsts tiesiskajai sistēmai. Šādā veidā, lai arī publiskas informācijas saturs joprojām pakļauts subjektīvam faktoram, kas izriet no apstākļa, ka tās radītājs ir cilvēks, tādēļ publiska informācija kvalitatīvi var atšķirties, ievērojot atšķirības tās radītāja zināšanās, prasmēs un pieredzē, tomēr kvalitatīvās atšķirības neietekmē publiskas informācijas kvalitāti, ja vien tie atbilst tiesiskajā sistēmā noteiktajiem. Tomēr, lai pēc iespējas samazinātu arī šīs kvalitatīvās atšķirības, laikmetīgas, uz demokrātiskajām vērtībām orientētas valstis izvēlas savā tiesiskajā sistēmā iekļaut arī jaunākās jurisprudences atziņas un metodes kvalitatīvas publiskas informācijas radīšanai, kas tuvina publiskas informācijas radītājus zināšanās, prasmēs un pieredzē attiecīgās informācijas kvalitatīvākai izstrādei.

Jurisprudences izplatītākā piedāvātā metode publiskas informācijas kvalitatīvo atšķirību samazināšanai ir tās uzkrāšana, sistematizēšana un izveidotās informācijas sistēmas pieejamības nodrošināšana publiskas informācijas radītājiem. Šī metode efektīvi mazina atšķirības, kas var rasties starp iepriekšējās publiskās informācijas radītājiem un aktuālās publiskās informācijas radītāju, ievērojot atšķirīgās zināšanas un pieredzi, jo pastāv iespēja iepazīt praktisku zināšanu, prasmju un pieredzes izpausmi, salīdzināt un pat pilnveidot to.

Bibliotēka ir viena no visizplatītākajiem un tradicionālākajiem daudzveidīgas un saturiski bagātas publiskas informācijas uzkrāšanas, sistematizācijas un publiskas pieejamības nodrošināšanas veidiem. Turklāt līdztekus augstskolām un citām izglītības institūcijām

bibliotēku vēsturiski uzskata arī par zināšanu aprites vietu.[275] Tādēļ bibliotēku sniegto pakalpojumu pieejamība un daudzveidība, kā arī to piedāvāto krājumu saturiskā ietilpība ir tas, pēc kā var spriest, vai ir radīti vismaz elementāri priekšnosacījumi publiski pieejamās informācijas kvalitātes nodrošināšanai valstī. Savukārt par minēto var spriest pēc finansējuma apjoma un pēc tā, vai un ko dara, lai padarītu bibliotēku pakalpojumus pieejamākus un samazinātu personas mantiskā stāvokļa ietekmi uz iespējām izmantot šos pakalpojumus.[276] Līdzīga loma publiskas informācijas uzkrāšanā, sistematizācijā un publiskas pieejamības nodrošināšanā ir arī arhīviem. Turklāt arī arhīvu sniegto pakalpojumu kvalitāte un pieejamība vērtējama strikti saistībā ar saņemto finansējumu, kas Latvijas gadījumā acīmredzami ir nepietiekams minimālo funkciju un pārvaldes uzdevumu veikšanai.

VDK dokumentu kontekstā ieguldījumu publiskas informācijas saturiskā pieejamībā sniedz arī augstskolas un zinātniskās institūcijas, veicot kvalitatīvu svarīgu un aktuālu jautājumu izpēti, kas savukārt ļauj secinājumus popularizēt un izplatīt tālāk publicistiem. LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas darbs atklāj, ka apjomīga zinātniska izpēte salīdzinoši īsā termiņā prasa ne tikai atbilstošu finansiālu, bet arī VDK dokumentu un to analīzei nepieciešamo resursu turētāju atbalstu. Resursu koncentrācija un Ministru kabineta noteikta kompetence LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas gadījumā ļāva efektīvāk organizēt ar pētniecību saistītos jautājumus, panākot risinājums, kas, piemēram, Latvijas Nacionālā arhīva gadījumā vēlāk attiecināti arī uz citiem vēstures pētniekiem un interesentiem. Ievērojot minēto, arī pēc LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijai uzdotā paveikšanas būtu apsverama iespēja koncentrēt divdesmitā gadsimta publiskās atmiņas pētniecību vienuviet, izmantojot un pilnveidojot zinātniskās prakses.

---

[275] Melody, William. "Electronic Networks, Social Relations and the Changing Structure of Knowledge", *Communication Theory Today*, David J. Crowley and David Mitchell (eds.). Stanford, California: Stanford University Press, 1994, p. 271.

[276] Par nelabvēlīgām sociālām sekām, ko rada informācijas tehnoloģiju izmantošana bibliotēku pakalpojumu nodrošināšanā, sk., piemēram, Melody, William. "Electronic Networks, Social Relations and the Changing Structure of Knowledge", *Communication Theory Today*, David J. Crowley and David Mitchell (eds.). Stanford, California: Stanford University Press, 1994, p. 269.

Noslēgums

Zinātnieki jau 2015. gada martā ir publiski pauduši atbalstu pilnīgai VDK dokumentu atklātībai un nodošanai Latvijas Nacionālajā arhīvā, ievērojot arī arhīvu zinātnē svarīgo provenances principu, negrozot un nerediģējot šo dokumentu saturu, kā arī nemainot šo viedokli 2017. gada novembrī. Visi komisijas pētījumi liecina, ka sadarbības ar VDK pētniecība prasa sabiedrības kopdarbu, lai atklātu patiesos sadarbības apmērus un lai varētu izpildīt Satversmes ievadā noteikto apņemšanos nosodīt PSRS okupācijas sistēmu, pieminēt okupācijas varas upurus un tos, kuru pašaizliedzība ļāvusi tomēr atjaunot Latvijas Republikas neatkarību.

A legal point of view: the core of freedom of information in the Republic of Latvia and the KGB documents

More than two decades have passed since the *Saeima* (Parliament of Latvia) adopted for the first time what Egils Levits – the Minister of Justice at the time – has called 'the most political document'. This was the law on the 'agents of the *Cheka*', officially titled the law *On maintenance, use of documents of the former Committee for State Security and establishing the fact of collaboration of a person with the KGB* (hereinafter – the Law on the KGB Documents). For more than two decades since 1994 there had been no move towards the main aim of this law; to evaluate the KGB as a part of Soviet totalitarian and bureaucratic authoritarian regime. Thus, although more than quarter of century has passed since the Republic of Latvia has regained its independence, dissolving the KGB as a main tool of the Soviet totalitarian and bureaucratic authoritarian regime, no move has been made to ensure that the history of this regime is fully revealed and understood. This would ensure that the victims who suffered at the hands of this regime get at least moral satisfaction, and, moreover, that a new generation and society as a whole receive full understanding of the stark horror of totalitarian tendencies and, thus, they are immunized against these tendencies.

The restrictions set by the Law on the KGB Documents and the regulation adopted by the Cabinet of Ministers on the basis of the mentioned law limited access to the KGB documents which were transferred to the Totalitarian Consequences Documentation Center. These documents have been popularly called 'the sacs of the KGB documents' and was considered to be the most political (including the KGB documents on secret agents and secret operations of the KGB). Although contrary to the law, limitations were also set to the KGB documents which were transferred to other holders.

The Cabinet of Ministers provided that a distance of two decades since the disillusion of the KGB is an optimum time-period to start issuing even the most political KGB documents. However, the Totalitarian Consequences Documentation Center did not provide full access to researchers and publishers. In 2014, the *Saeima* decided to

establish the Government Commission for KGB Research to carry out interdisciplinary scientific research for the evaluation of the KGB as a part of the Soviet totalitarian and bureaucratic authoritarian regime. This would enable the Cabinet of Ministers to decide on open access to the KGB documents and availability to research and publication.

Although the Government Commission for KGB Research has a parliamentary mandate, it nevertheless came across some significant problems and limitations in the evaluation of the KGB documents. The commission also identified flaws in the law appliance and procedure that was set to establish the fact of collaboration with the KGB.

This article elaborates on the freedom of information aspects in the contest of the KGB documents. Theoretical and methodological analysis is based on the author's doctoral thesis (*Freedom of Information and Its Ultimate Margin: Translating Theory to Reality. Riga: University of Latvia*, 2009) defended in 2010. The article establishes that the KGB documents are at the core of freedom of information in the Republic of Latvia. Freedom of information in respect of the documents outweighs a right to privacy and a right to be forgotten. Since the knowledge on Nazi Germany and Soviet occupation, condemnation of these regimes and commemoration of victims and resistance form a core of the statehood, these key elements are ascertained by the *Satversme* (the Constitution of Latvia). All the documents of the Soviet occupation, especially the KGB documents, have to be available for research in the most accessible way and open for provoking and carrying out qualitative public discussion. For almost half of a century, Latvia was under Soviet occupation and permanent propaganda. Therefore, the State has an obligation for several generations to ensure the full amount of documented information available in the Republic of Latvia on this period of time and to support access to qualitative research and the carrying out of critical analysis.

Nošaušana sevišķā kārtībā – PSRS noziegums pret *ius cogens* normām. Liepājas *Zilā brīnuma* piemērs

M. iur. Linards Muciņš,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas pētnieks

Zilā brīnuma lietas raksturojums

Arhitektūras vēsturnieks Dr. habil. arch. Jānis Krastiņš (1943) savā grāmatā *Liepāja. Jūgendstila arhitektūra* raksta, ka Liepājas kara ostai bija piešķirts cietokšņa statuss, tādēļ Liepājā līdz tā atcelšanai 1908. gadā bija noliegta tādu namu celtniecība, kas ir augstāki par diviem stāviem. Zūdot minētajam ierobežojumam, pilsētā sāka celt daudzstāvu namus.[277] Šo namu vidū izcēlās divi augsti jūgendstila nami, ko liepājnieki iesauca par brīnumiem. Zili krāsoto piecstāvu namu Republikas ielā 19, kas atrodas Republikas un Toma ielas stūrī un kas celts pēc arhitekta Paula Kampes (1885–1960) ieceres, nodēvēja par Zilo brīnumu,[278] bet Semjona Kļepeņina (1855–1929) celto sešstāvu namu Baznīcas ielā 18[279] – par Pelēko brīnumu.[280]

Atmodai sākoties, Liepājā kļuva par tradīciju zīmīgos datumos sākt gājienu ar piemiņas brīdi pie namiem Republikas un Miķeļa Būkas (tagad Toma) ielas krustojumā.[281] Tam par iemeslu kalpoja tas, ka gan *Zilajā brīnumā*, gan ielas pretējā pusē – pa diagonāli esošajā namā – 1940. gadā iemitinājās Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) okupācijas represīvā iestāde – Latvijas Padomju Sociālistiskās

[277] Krastiņš Jānis. *Liepāja. Jūgendstila arhitektūra*. Liepāja: Liepājas pilsētas dome, 2015, 24. lpp.
[278] Turpat, 192.–196. lpp.
[279] Turpat, 222.–226. lpp.
[280] Sk. plašāk: Krastiņš Jānis. *Liepāja. Jūgendstila arhitektūra*. Liepāja: Liepājas pilsētas dome, 2015, 24. lpp.
[281] Muciņš Linards. "Zilais brīnums 1941. gadā", *Komunists*, 1989, 27. oktobris.

Republikas (LPSR) Iekšlietu tautas komisariāts (IeTK). 1941. gada 3. aprīlī IeTK sadaloties, *Zilajā brīnumā,* bijušajā Savstarpējās apdrošināšanas biedrības *Zeme* telpās, palika LPSR IeTK, bet pretī – Toma ielā 36 – LPSR Valsts drošības tautas komisariāts (VDTK). *Zilā brīnuma* pagrabā iekšlietu tautas komisāra Alfona Novika (1908–1996) vadītā okupācijas varas represīvā iestāde iekārtoja kameras. Notikumi, kas risinājās šajās kamerās un *Zilajā brīnumā* kopumā PSRS okupācijas laikā, atklājās 1941. gada 29. jūnijā, kad nacionālsociālistiskās Vācijas armija pilnībā ieņēma Liepāju.

Zilā brīnuma kameras atstāja pieci dzīvi palikušie "asinsdzīru" liecinieki. Kamerās atrada astoņpadsmit nošauto cilvēku mirstīgās atliekas, kuru personību noskaidrošanā piedalījās liels skaits liepājnieku. Skats, kas pavērās viņu acīm, redzams fotogrāfijās. Reprodukcijas atrodamas grāmatā *Baigais gads*[282], bet oriģināli redzami Liepājas muzeja nodaļas *Liepāja okupāciju režīmos* (Klāva Ukstiņa ielā 7/9) ekspozīcijā.[283] Saglabājušās arī fiksētas, mutvārdos dotas liecības. Lai gan ir noskaidrota lielākā daļa kamerās atrasto noslepkavoto personības, 1941. gada 27. jūnijā notikušo nonāvēšanu apstākļi, kā arī par to tieši atbildīgās personas, tomēr daudzi jautājumi joprojām ir neatbildēti.

Viens no pieciem dzīvi palikušiem upuriem, kurš vēl divdesmitā gadsimta deviņdesmito gadu sākumā bija dzīvs un dzīvoja Liepājā, Ādolfs Dzintarnieks, dzimis 1921. gadā, [284] atcerējās:

---

[282] *Baigais gads*, red. P. Kovaļevskis, O. Norītis, M. Goppers. Rīga: Zelta ābele, 1942, 106.–108. lpp. Atkārtots izdevums 1943. gadā vācu valodā, 1998. un 2003. gadā latviešu, krievu un angļu valodā.

[283] Autors izsaka pateicību par pētījumam nepieciešamo dokumentētās informācijas atlasi un citu atbalstu Liepājas muzeja nodaļas *Liepāja okupāciju režīmos* vadītājai Sandrai Šēniņai – par atsaucību, fotogrāfiju saglabāšanu un nodošanu Liepājas muzejam, kā arī par *Zilā brīnuma* upuru kapu sakopšanu Marijai Gruzei, Annai Proknerei, Ausmai Blikertei un viņu palīgiem.

[284] Atbilstoši Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva 1821. fondā *PSRS Pārbaudes filtrācijas punktos un nometnēs ieslodzīto Latvijas iedzīvotāju personas lietas* pieejamajai informācijai, proti, Aizsardzības tautas komisariāta Galvenās pretizlūkošanas pārvaldes *SMERŠ* 1945. gada 11. jūnija aptaujas lapā minētajam – Ādolfs Dzintars-Dzintarnieks, Ādolfa dēls, dzimis 1921. gadā Liepājā, Ūliha ielā 4. Norādīts, ka Dzintars-Dzintarnieks bijis šoferis, ka mācījies komercskolā, pirms iesaukšanas armijā dzīvojis savā dzimšanas vietā. Atbilstoši aptaujas lapā esošajai

"[..] līdz pienāca piektdienas [27. jūnija] rīts. Pulkstens bija apm. 3, kad mūs no lielās kameras izsauca citā mazākā kamerā, kur bija ievietotas sievietes. Nepagāja dažas sekundes, kad kameras durvīs parādījās miliču niknās sejas. Izsauca manu vārdu. Izejot no kameras, man pavēlēja iet atpakaļ lielajā kamerā, kur ieraudzīju pie sienas divus miličus ar pistolēm rokās. Kad atskanēja uz mani mērķēti divi revolvera šāvieni, pakritu un paliku guļot. Kāds no miličiem pienāca pie manis, paņēma aiz kājas un pievilka pie malas. Tad sekoja citu kamerā iesaukto apšaušana, starp kuriem bija arī sievietes. Tās sakrita man virsū. Pēc tam vēl otru reizi miliči ar kabatas lampiņu pārstaigāja

---

informācijai Dzintars-Dzintarnieks – neprecēts, viņa tēvs – Zintars Andrejs, Andreja dēls, 49 gadus vecs, māte Emīlija – 48 gadus veca, abi vecāki dzīvo Liepājā. Dzintars-Dzintarnieks norādījis, ka cēlies no kalpotājiem; uz jautājumiem par savu nodarbošanos "pirms revolūcijas" un "pēc revolūcijas" teicis, ka bijis muitnieks un ka nav bijis tiesāts, arestēts vai kā citādi pakļauts represijām. Norādījis, ka "Padomju vara" nav represējusi nevienu no viņa radiniekiem un ka neviens no radiem nedzīvo ārzemēs. Atbildot uz jautājumu par nacionālsociālistiskās Vācijas dienestu – stāstījis, ka bijis ierindnieks darba bataljonā no 1944. gada 5. septembra; par dienestu Sarkanajā Armijā norādījis, ka iesaukts 1945. gada maijā, bijis ierindnieks, strēlnieks. Pēdējā dienesta vieta, kur Dzintars-Dzintarnieks esot dienējis, bija 539. strēlnieku pulka 1. bataljona 1. rota. Atbildot uz jautājumu par dzīvi okupētajā teritorijā, norādījis, ka līdz 1940. gadam mācījies un dzīvojis Liepājā pie sava tēva; pēc Sarkanās armijas ienākšanas 1940. gadā dienējis milicijā, pēc nacionālsociālistiskās Vācijas varas ierašanās devies uz laukiem, kur viņu esot noķēruši, arestējuši, ieslodzījuši cietumā un pēc pieciem mēnešiem viņš tika nosūtīts uz koncentrācijas nometni Vācijā. Konkretizējot ieslodzījuma vietu, norādījis, ka bijis koncentrācijas nometnē Brocēnos no 1942. gada janvāra līdz 1943. gada jūnijam. Kopā ar viņu šajā nometnē esot bijis arī Rudovics. 1945. gada 1. maijā Dzintaru-Dzintarnieku no nometnes esot atbrīvojusi Sarkanā Armija. Uz jautājumu par to, vai un cik reizes pratināts okupētajā teritorijā, norādījis, ka viņu esot pratinājuši "gestapo" divreiz, pratināšanu fiksējot, par to, ka viņš PSRS varas laikā bijis milicis. LVA, 1821. f., 1. apr., 20090. l., 2–3. lp. otra puse (Aizsardzības tautas komisariāta Galvenās pretizlūkošanas pārvaldes *SMERŠ* 1945. gada 11. jūnija aptaujas lapa Ādolfa Dzintara-Dzintarnieka filtrācijas lietā). Spriežot pēc 1946. gada 7. novembra pavadvēstules Nr. 2/5111, ar kuru nosūtīta iepriekš minētā aptaujas lapa operatīvajai izmantošanai, Ādolfs Dzintars-Dzintarnieks tās nosūtīšanas brīdī bija demobilizējies un devies uz savu dzīvesvietu. LVA, 1821. f., 1. apr., 20090. l., 1. lp. (LPSR Valsts drošības ministrijas (VDM) Liepājas aizsardzības pārvaldes priekšniekam pulkvedim Kārlim Jaunpetrovičam (1902–?) adresētā 1946. gada 7. novembra vēstule Nr. 2/511, ko parakstījis pilsētas 2. daļas priekšnieka vietnieks apakšpulkvedis Karpeļs un pilsētas 5. daļas 3. nodaļas priekšnieks majors Pankratovs.) Ievērojot minēto, Ādolfa Dzintara-Dzintarnieka stāstījums ir kritiski vērtējams. *Red. piez.*

> kameru, un tiem, kas vēl kustējās un nāves mokās raustījās, raidīja revolvera šāvienus. Manīju, ka kāda lode man iestrēg gurnā. Tad kameras durvis tika noslēgtas un asinsdzīres turpinājās citās kamerās, kur atskanēja sieviešu izmisuma kliedzieni."[285]

Ādolfs Dzintarnieks norādīja, ka šāvuši ar naganiem;[286] savu izglābšanos autoram skaidroja ar to, ka, lai gan šāvēji bijuši Liepājas pilsētas miliči, tomēr acīmredzot, nebūdami profesionāli bendes, viņam veltītās pirmās divas lodes skārušas apģērbu tikai vēdera daļā, kādēļ viņš palicis dzīvs.[287] Dzintarnieka atmiņas fiksētas arī Rīgas kinostudijas kinodokumentālistu nofilmētā lentē.[288]

Izdzīvojušais Latvijas Republikas armijas atvaļinātais kapteinis Žanis Kāns (1903–1943) liecināja sekojošo:

> "Apcietinātos kamerās bieži mainīja. Dažus veda ārā, citus iekšā, pārmainīja no vienas kameras otrā u. t. t. Tā pienāca piektdienas rīts. Pulkstens varēja būt apm. 3, ko vērojām pēc vājās rīta gaismas. Pēkšņi izdzirdām pagrabā smagus soļus. Mūsu kameras durvīs parādījās miliču niknās sejas. Kāds no mūsu bendēm skatījās papīra lapā un izsauca apcietināto vārdus. Pirmo izsauca Vilbrantu, meklēja arī Dzintarnieku. Kuru no kameras izsauca, to turpat koridorī nošāva. Šķiet, šis «sports» miličiem likās par garlaicīgu. Pēkšņi mūsu kameras durvis atvērās pilnīgi, un tanīs redzējām pret mūsu galvām vērstus pistoļu stobrus. Miliči šāva kā ārprātīgi. Pagrabā atskanēja mirēju vaimanas. Uz grīdas nāves agonijā asins peļķēs raustījās nobendēto miesas. Pēc pirmiem šāvieniem tūliņ metos pie zemes un izlikos miris. Man sakrita virsū vairāki līķi, bet pats paliku neievainots. Uz līķu kaudzes vēl iegrūda dažus no blakus kamerām un nošāva."[289]

---

[285] "Slēpdamies no miličiem, 12 stundas nosēdējis kastē"", *Kurzemes Vārds,* Nr. 3, 1941. gada 4. jūlijs, 4. lpp.

[286] Padomju represīvās iestādes *Nagant* sistēmas revolverus esot izmantojusi līdz divdesmitā gadsimta piecdesmito gadu vidum. To priekšrocībā bija saistīta ar ieroča vienkāršību, ievērojamu cauršaušanas spēku un iespēju lietot slāpētāju. *Red. piez.*

[287] Daudz ticamāks skaidrojums saistīts ar *Nagant* sistēmas revolveru lietošanu apstākļos, kas ievērojami samazina šaušanas precizitāti un cauršaušanu. *Red. piez.*

[288] Ādolfa Dzintarnieka atmiņas, fiksētas 1989. gada 15. jūnijā, pieejamas Linarda Muciņa personiskajā arhīvā.

[289] "Izglābušies upuri stāsta par komunistu briesmu darbiem "Zilā brīnumā"", *Kurzemes Vārds,* Nr. 2, 1941. gada 3. jūlijs, 2. lpp.

Liepājnieki atpazina gandrīz visus nošautos, kas ļāva tos apbedīt, tomēr palika arī nezināmie, par ko liecina tas, ka laikrakstā *Kurzemes Vārds* minēti tikai trīspadsmit no kopumā astoņpadsmit nošauto vārdiem. Lai precizētu nošauto personības un sniegtu objektīvu priekšstatu par katru, bija jāveic pētījums. Rezultātā autors noskaidroja, ka Latvijas Nacionālajā arhīvā saglabājušies dokumenti, kas ļauj ieskicēt upuru vaibstus un personības izpausmes, noskaidrot viņu ģimenes, kā arī izvirzīt versijas par aresta iemesliem, par to, kas deva pavēli viņus nonāvēt, kas un kāpēc izpildīja pavēli un, visbeidzot, sniegt novērtējumu šādai rīcībai. Piemēram, arhīvā pieejamās Latvijas Republikas pilsoņu pases un dažādu organizāciju, institūciju un uzņēmumu veidotās personu lietas sniedz vērtīgu materiālu. Noskaidrojās, piemēram, ka rūpnīcā *Sarkanais metalurgs*[290] bija strādājuši Alfrēds Holcmanis un Ernests Briķis, kur viņiem PSRS okupācijas vara bija izveidojusi apjomīgas personas lietas, kas sniedz informāciju par ārzemju braucieniem, satur atbildes, kas ietvertas aptaujas lapā ar 32 jautājumiem un dažādos veidos raksturo konkrēto personību, turpat pieejama attiecīgās personas autobiogrāfija un foto.[291] Informācija par Albertu Kalvi iegūstama viņa personas lieta Latvijas Universitātes dokumentu klāstā, bet par Jāzepu Ķeiseli – policista dienesta lieta. Pat ārzemju pases kā Franciska Jacīno gadījumā sniedz vērtīgu informāciju par personības noskaidrošanā.[292]

Šobrīd konstatēti 18 upuri.

---

[290] Agrākā Liepājas drāšu fabrika.

[291] Ievērojams, ka nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā drāšu fabrikas strādniekiem bija jāatbild uz anketas jautājumiem par savu rīcību PSRS okupācijas laikā. Vienas lappuses anketa ietvēra 15 jautājumus, piemēram, vai aptaujājamais bijis komunistiskās partijas biedrs, komjaunietis, pionieris vai politaktīvists, strādājis IeTK, VDTK vai tiesā, darbojies Starptautiskajā organizācijā palīdzības sniegšanai revolūcijas cīnītājiem, aģitkolektīvā, strādnieku gvardē, parakstījies par nāves sodu 1940. gada 17. jūnija notikumos iesaistītiem policistiem. Sk., piemēram, Liepājas rūpnīcas *Sarkanais metalurgs* (Liepājas drāšu fabrikas) galvenā velmētāja Friča Muciņa, Jāņa dēla, dzimuša 1889. gadā, personas lietu. LVVA, 2331. f., 1. apr., 415. l., 1.–15. lp.

[292] Autors izsaka pateicību par pētījumam nepieciešamās dokumentētās informācijas atlasi un cita veida atbalstu Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva lasītavas vadītājai Guntai Mindei un darbiniecei Īrai Zvaneribai.

Alfrēds Holcmanis, Roberta dēls, dzimis 1914. gada 16. janvārī Kamsētā, Sibīrijā, kur 1908. gadā par sodu izsūtīti viņa vecāki, latvietis, *Sarkanā metalurga* kantorists (noliktavas pārzinis), sportists, futbolists,[293] dzīvojis Brīvzemnieka ielā 10, dzīvoklis 3, beidzis divas klases Jelgavas ģimnāzijā, dienējis Jātnieku pulkā (1936–1937), dižkareivis. Tēvs 1919. gadā dienējis Imantas pulkā, bet tēva māsa Matilde Zbeling, Viļa meita, precējusies un tobrīd dzīvojusi Berlīnē, Vācijā.[294]

Ernests Briķis, Ādama dēls, dzimis 1910. gada 29. augustā Kuldīgas apriņķa Kuldīgas pagastā, latvietis, *Sarkanā metalurga* kalpotājs, tehniķis, dzīvojis Loču ielā 5, dzīvoklis 1, arī Tosmares ielā 6, dzīvoklis 5, beidzis Liepājas Valsts tehnikumu, precējies, sieva Briķis (dzimusi Svilpe) Vera, Pāvila meita – krieviete, mājsaimniece. Dienējis Bruņoto vilcienu pulkā, kaprālis, pirms tam strādājis par atslēdznieku Liepājas cukurfabrikā, Liepājas Valsts dzelzceļa darbnīcās par atslēdznieku un brigadieri, pratis vācu valodu, bijis aizsargs Bruņoto vilcienu aizsargu pulkā. *Sarkanā metalurga* personas lietā esošajā iesniegumā rakstījis:

> "1940. gada jūlijā mani kā bijušo aizsargu atlaida no darba Dzelzceļa darbnīcās."

Rezolūcijā uz attiecīgā iesnieguma lasām:

> "1940. gada 12. decembrī. Kā bijušais aizsargs nevēlams. SM [*Sarkanā metalurga*] str[ādnieku] komit[eja]. I. Skulte."

Zīmē par atbrīvošanu no darba 1941. gada augustā ierakstīts, ka atlaišanas iemesls – pazudis.[295]

Alberts Kalve (dzimis Vinčels), Jāņa dēls, dzimis 1907. gada 29. decembrī Maskavā, tur apmeklējis Pētera un Pāvila ģimnāzijas reālnodaļas pirmās klases, 1920. gadā ieradies Latvijā, Rīgā, 1927. gadā absolvējis Rīgas pilsētas vācu vidusskolas latīņu nodaļu,

---

[293] LVA, 2595. f., 3. apr., 32. l., kriminālllietas 27. sējums, 152.–153. lp. (Liepājas muzeja izziņa. Novika kriminālllieta).
[294] LVVA, 2331. f., 1. apr., 207. l., 1.–8. lp. (Liepājas rūpnīcas *Sarkanais metalurgs* (Liepājas drāšu fabrikas) darbinieka Alfrēda Holcmaņa personas lieta).
[295] LVVA, 2331. f., 2. apr., 270. l., 1.–11. lp. (Liepājas rūpnīcas *Sarkanais metalurgs* (Liepājas drāšu fabrikas) darbinieka Ernesta Briķa personas lieta).

bijušais Liepājas apgabaltiesas virsprokurors, augstāko izglītību ieguvis, absolvējot Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes Tiesību zinātņu nodaļu, bijis studentu korporācijas *Beveronija* biedrs, dzīvojis Kr. Barona ielā 19. 1940. gada maijā mainījis uzvārdu no Vinčels uz Kalve, par ko Liepājas policijas prefekts J. Eberts un sekretārs E. Sproģis 1940. gada 11. maijā paziņojuši Rīgas prefektūrai, jo Rīgā izdotās pases vietā Liepājā izdota jauna pase.[296]

Francisks Jacīno, Franciska dēls, dzimis 1905. gadā Ventspilī, vācietis, PSRS Jūras kara flotes tautas komisariāta rūpnīcas *Tosmare* (agrākās Kara ostas darbnīcas) inženieris, dzīvojis Liepājā, K. Valdemāra ielā 18 kopā ar māti, ieguvis augstāko izglītību. Arhīvā saglabājušās trīs ārzemju pases, pilnas ar dažādu valstu spiedogiem sakarā ar biežu ceļošanu pa Eiropu, lielākoties Poliju, Vāciju un Franciju. Pase Nr. 003075 izdota 1934. gada 16. jūlijā, derīga (pagarināta) līdz 1935. gada 15. septembrim; pase Nr. 002559L izdota 1935. gada 4. septembrī, derīga (pagarināta) līdz 1937. gada 7. martam; pase Nr. 004480K izdota 1936. gada 11. decembrī, derīga (pagarināta) līdz 1939. gada 11. decembrim, nav derīga ceļošanai uz Spānijas Karalisti. Dzīvesvietas adreses: 1937. gadā – Rīgā, K. Valdemāra ielā 71, dzīvoklī 18; 1938. gadā – Liepājā, Zāļu ielā 42, Rīgā, Salamandra ielā 1, dzīvoklī 21; 1939. gadā – Rīgā, Skolas ielā 22, dzīvoklī 1s.[297]

Melānija Jacīno, tēva vārds nezināms, dzimusi 1884. gada 15. novembrī, atraitne, mājsaimniece, dzīvojusi Liepājā, K. Valdemāra ielā 18, vāciete.[298] Franciska Jacīno māte.

---

[296] Uzvārda maiņas sakarā izsniegta jauna pase. LVVA, 2996. f., 11. apr., 8421. l. (Liepājas prefekta vēstule); LVVA, 7427. f., 1. apr., 11341. l, 1.–26. lp. (Latvijas Universitātes studenta Alberta Vinčeļa personas lieta).

[297] LVVA, 3234. f., 33. apr., 51663., 59078., 63583. l. (Latvijas pilsoņu ārzemju pasu kolekcija).

[298] LVA, 2595. f., 3. apr., 32. l, kriminālllietas 27. sējums, 155. lp. (Liepājas pilsētas dzimtsarakstu nodaļas 1941. gada 14. jūlija ieraksts Nr. 734 par miršanu. Ieraksts par miršanu izdarīts, pamatojoties uz Liepājas Romas katoļu baznīcas prāvesta paziņojuma Nr. 45 pamata. Fotokopija. Novika krimināllieta).

Francis (arī Frans-Einar, Francis-Fricis-Einars) Rozenholms, Konrāda dēls, dzimis 1894. gadā, kalējs *Pluto* fabrikā, dzīvojis Liepājā, Raiņa ielā 52, Somijas Republikas pilsonis, soms.[299]

Krišis Hintenbergs, Viļa dēls, dzimis 1914. gada 11. augustā, apavu fabrikas *Kopsolis* strādnieks, dzīvojis Liepājā, Dārza ielā 49, latvietis.[300]

Jāzeps Keiselis, Ādama dēls, dzimis Rēzeknē 1886. gada 19. martā, strādnieks, kādreiz bijis policists, dzīvoja Liepājā, Ukstiņa ielā 19, latvietis. No 1919. gada 1. jūlija strādāja Liepājā par kārtībnieku III iecirknī, 1923. gadā beidza policijas skolu Rīgā, no 1939. gada I šķiras kārtībnieks, dzīvoja Liepājā, Dārza ielā 53, salaulāts 1907. gada 5. martā ar Domecellu Vornecki. Pārvaldījis latviešu, poļu, krievu, vācu un lietuviešu valodu. Apbalvots ar Viestura ordeņa III pakāpes goda zīmi 1939. gadā. Kopš 1940. gada 27. jūnija slimoja, 9. jūlijā iesniedza atlūgumu, atbrīvots no dienesta 11. jūlijā.[301]

Zallijs Gešaja Biļeckis, Šloma dēls, dzimis 1879. gadā, tirgotājs, dzīvoja Liepājā, Graudu ielā 50, ebrejs.

Eižens Vilamovskis, Kārļa dēls, dzīvoja Liepājā, Dzintra ielā 52, latvietis.

Augusts Tauriņš, Otto dēls, dzimis 1910. gadā, pilsētas bibliotekārs, dzīvoja Liepājā, Zivju ielā 7 (Peldu ielā 38), latvietis.

Fricis Strazdiņš, Miķeļa dēls, dzimis 1880. gadā, pārdevējs, dzīvoja Liepājā, Siena ielā 11, latvietis.

Kate Strazdiņš (dzimusi Grīnvalde), Miķeļa meita, dzimusi 1883. gada 21. maijā, pārdevēja, dzīvoja Liepājā, T. Breikša ielā 5, latviete, māte – Grieta. Miršanas apliecībā kā nāves cēlonis norādīts – noslepkavota no komunistiem Liepājā, milicijā, Republikas ielā 19 1941. gada 27. jūnijā.[302]

---

[299] LVVA, 2072. f., 2. apr., 516., 517., 518., 525., 526., 527. l. (Liepājas rūpnīcas *Pluto* darbinieka Franča Rozenholma darba un algas grāmatiņa).

[300] LVA, 2595. f., 3. apr., 32. l., kriminālllietas 27. sējums, 152.–153. lp. (Liepājas muzeja izziņa. Novika kriminālllieta).

[301] LVVA, 5604. f., 1. apr., 3159. l., 3.–40. lp. (Liepājas pilsētas prefektūras policista Jāzepa Keiseļa personas lieta).

[302] LVA, 2595. f., 3. apr., 32. l., kriminālllietas 27. sējums, 154. lp. (Liepājas pilsētas dzimtsarakstu nodaļas 1941. gada 27. augusta ieraksts Nr. 934 par miršanu. Ieraksts

Līza Rošteina (dzimusi Strazdiņa), Miķeļa meita, dzimusi 1885. gadā, veikalvede, dzīvoja Liepājā, Bāriņu ielā 21, latviete.

Rūdolfs Strazdiņš, Kristapa dēls, dzimis 1912. gadā, lauksaimnieks, dzīvoja Liepājas apriņķa Durbes pagasta Kugrās, latvietis.

Jānis Vilbrants, Viļa dēls, dzimis 1876. gadā, pensionārs, dzīvoja Liepājā, F. Brīvzemnieka ielā 47, latvietis.

Andrejs Brekters, Anša dēls, dzimis 1872. gada 29. janvārī, mehāniķis, dzīvoja Liepājā, Lāču ielā 31 (T. Breikša ielā 32), latvietis, 2. Lutera draudzes priekšnieks, kopā ar brāli Kārli piederējusi atklāta sabiedrība *Brāļi Brekteri* – atslēdznieku darbnīca.[303]

Neatpazīts palika viens krievs, kurš bijis ieceļotājs.[304]

Paglābušies no nonāvēšanas *Zilā brīnuma* pagrabos bija pieci liepājnieki: Ādolfs Dzintarnieks, Žanis Kāns, Hermanis Štegers (dzimšanas dati nav zināmi),[305] ievainotais Oldenburgs (dzimšanas dati nav zināmi) un tirgotājs Ošis (dzimšanas dati nav zināmi).[306] Izdzīvojušo būtu vairāk, ja vien mēģinājumi atstāt *Zilo brīnumu* notiktu vēlāk. Tā Jāzepu Keiseli un Andreju Brekteru nošāva, kad viņi mēģināja bēgt.

Vērtējot notikušo *Zilajā brīnumā*, jāņem vērā, ka PSRS okupācijas vara Liepājā gan pirms, gan arī pēc notikušā nonāvēja ievērojami lielāku skaitu cilvēku. Piemēram, pēc tam, kad atklāja notikušo *Zilajā brīnumā*, pie Pērkones fortiem tika atrasts nonāvēts arī Liepājas pilsētas slimnīcas direktors, ārsts, ķirurgs un māsu skolas

---

par miršanu izdarīts uz brāļa Kriša Strazdiņa pieteikuma pamata. Fotokopija. Novika krimināllieta).

[303] *Valdības Vēstnesis*, Nr. 231, 1935, 10. oktobris, 5. lpp.

[304] Kopskaits minēts "Žīdu un viņu algotņu asinsdarbi Liepājā", *Kurzemes Vārds*, Nr. 1, 1941, 2. jūlijs, 2. lpp.

[305] Saukts arī Hermanis Stegers. 1943. gadā Hermans Stegers – Arodu savienības Kurzemes novada pārstāvis – ar savu dzīvesbiedri Karry svinējis sudraba kāzas. Abu laulībā 1921. gadā dzimusi meita Ērika Anna Rūķīte (dzimusi Stegere). Stegers piedalījies IX Vispārējos latviešu Dziesmu svētkos, kas norisinājās Rīgā no 1938. gada 16. līdz 19. jūnijam, kā II tenors no I Latviešu vīru koru biedrības *Dziedonis* Liepājas nodaļas kora Bieranta Ķuņķa vadībā. "Liepājas dzīve", *Kurzemes Vārds*, Nr. 263, 1943, 10. novembris, 4. lpp.; *Cīņa*, 1949, 11. novembris; Balodis, Eduards. *IX Latviešu Dziesmusvētki*. Rīga: IX Dziesmusvētku rīcības komiteja, 1938, 203. lpp. *Red. piez.*

[306] "Izglābušies upuri stāsta par komūnistu briesmu darbiem "Zilā brīnumā"", *Kurzemes Vārds,* Nr. 2, 1941. gada 3. jūlijs, 2. lpp.

vadītājs Teodors Volframs, dzimis 1908. gada 24. maijā.[307] Līdzās viņam atrada arī slimnīcas kurinātāju Sergeju Hercenbergu, dzimušu 1885. gada 29. februārī, kurš dzīvoja Mēmeles ielā 4.[308] Minēto divu personu nonāvēšanas laiks un apstākļi saistījuši tos ar *Zilajā brīnumā* notikušo, tāpēc tie minami konkrētā darba ietvaros.

Īsi pirms nacionālsociālistiskās Vācijas armijas ienākšanas Liepājā Liepājas slimnīcas direktoru kopā ar kurinātāju esot apvainojuši spiegošanā.[309] Konkrētāk, Teodors Volframs esot licis likvidēt slimnīcas *sarkano stūrīti*, lai izvietotu tur slimniekus un ievainotos, kā arī esot iebildis pret zenītieroču izvietošanu slimnīcas teritorijā. Savukārt kurinātājs esot raidījis nacionālsociālistiskās Vācijas armijai signālus no katlu mājas, uz ko esot norādījusi mainīgā dūmu krāsa.[310]

Zilajā brīnumā nonāvētos dažādās Liepājas kapsētās apglabāja galvenokārt radinieki, un viņus pēdējā gaitā pavadīja radinieki un paziņas. Ziņās minētās bēres plašāku atspoguļojumu neguva, izņemot īsas ziņas par bērēm Ziemeļu kapos laikrakstā *Kurzemes Vārds*. Toties Liepājas slimnīcas darbinieki jūrmalā atrastajiem nošautajiem kolēģiem organizēja ievērojamu izvadīšanu no slimnīcas ar milzīgu skaitu pavadītāju. Šādu rīcību var vērtēt kā publisku protesta demonstrāciju. Pateicoties slimnīcas medicīnas personālam kā galvenajai māsai Marijai Gruzei, šuvējai Annai Proknerei (dzimusi 1914. gadā)[311] un māsai Ausmai Blikertei ir saglabājušās foto liecības,

---

[307] "Lielinieku terora upuris Dr. T. Volframs atrasts nogalināts jūrmalā", *Kurzemes Vārds*, 1941, 8. jūlijs, 4. lpp.
[308] Turpat.
[309] Turpat.
[310] "Kā boļševiki gribēja nodedzināt Liepājas pilsētas slimnīcu", *Kurzemes Vārds*, Nr. 11, 1941, 13. jūlijs, 4. lpp;" Komunistu upuru skaits nav aptverams", *Kurzemes Vārds*, Nr. 3, 1941, 4. jūlijs, 3. lpp.
[311] Atbilstoši LVA 1821. fondā *PSRS Pārbaudes filtrācijas punktos un nometnēs ieslodzīto Latvijas iedzīvotāju personas lietas* pieejamajai informācijai, proti, 1945. gada 19. oktobra anketai, ko aizpildīja PSRS IeTK Liepājas pilsētas pārbaudes filtrācijas punktā (Toma ielā 22, LIepājā) IeTK operatīvi pilnvarotais jaunākais milicijas leitnants Seglenieks un ko par PSRS pilsoni, kas atgriežas PSRS caur Poliju, aizpildīja Anna Prokners (dzimusi Valtermans), Jāņa meita, ir dzimusi 1914. gada 20. janvārī Liepājā. Pirms Latvijas teritorijas pamešanas dzīvojusi Liepājā, Dārtas ielā 21. Anketā norādīts, ka Proknere ieguvusi sešu klašu izglītību, bijusi šuvēja, netiesāta, strādājusi

kas nodotas Liepājas muzejam. Uz abu nonāvēto kapu plāksnēm Liepājas Centrālkapos bija iegravēti vārdi *Terora upuris*, kas saglabājušies neskarti līdz pat mūsdienām; arī kapu kopiņas vienmēr rūpīgi sakoptas.

Ievērojot to, ka nav saglabājušies dokumenti, kas liecinātu par formālo pamatu, lai nonāvētu ieslodzītos *Zilajā brīnumā*, to nākas secināt no citiem avotiem par salīdzinoši līdzīgiem gadījumiem, arī par apsūdzībām, kas attiecīgajā laikposmā celtas ieslodzītajiem un nonāvētajiem Rīgas Centrālcietumā. Analizējot formālos apsūdzību celšanas pamatus, jāsecina, ka nonāvēto starpā bija gan tādi, kuriem apsūdzība celta sakarā ar darbu citu valstu izlūkdienestu labā, informācijas vākšanu nacionālsociālistiskās Vācijas varas iestāžu vajadzībām, atbalstu un sajūsmas paušanu par nacionālsociālistiskās Vācijas okupāciju un tās varas īstenotājiem, gan tādi, ko uzskatīja par draudu PSRS okupācijai šo personu iepriekšējās rīcības, nodarbes, piederības dēļ organizācijām, gan, visbeidzot, tādi, kas atteicās sadarboties ar PSRS varas īstenotājiem, rīkojās pretēji to interesēm vai izpratnei par atbilstošu rīcību.[312] Šajās apsūdzībās atkārtojās Lielā terora laika čekas izstrādātās un standartizētās, iespējams, nedaudz vietējiem un Otrā pasaules kara apstākļiem pielāgotās apsūdzības.

Liepājas pilsētas slimnīcā par šuvēju no 1932. līdz 1944. gada 15. oktobrim, kad brīvprātīgi devusies uz Vāciju, kur no 1944. gada 22. decembra līdz 1945. gada 5. maijam strādājusi Vismāras pilsētas kara hospitālī. 1944. gada 9. oktobrī atgriezusies PSRS teritorijā "organizētā kārtībā". Māte – Maiga Dārziņš, Jēkaba meita, 55 gadus veca, dzīvo Liepājā, Dārtas 21. LVA, 1821. f., 1. apr., 37053. l., 1.–2. lp. otra puse (1945. gada 19. oktobra anketa, ko aizpilda par PSRS pilsoni, kas atgriežas PSRS caur Poliju). 1945. gada 19. decembrī bija secināts, ka kompromitējošas ziņas nav konstatētas. LVA, 1821. f., 1. apr., 37053. l., 9. lp. (1945. gada 19. decembra slēdziens filtrācijas lietā). 1956. gada 29. februārī Prokneres lietu nodeva operatīvajā uzskaitē kā kalpotāju nacionālsociālistiskās Vācijas armijas hospitālī. LVA, 1821. f., 1. apr., 37053. l., 7. lp. otra puse (1956. gada 29. februāra izziņa). Pirms tam veikta operatīvā pārbaude atbilstoši 1956. gada 24. februāra pieprasījumam (LVA, 1821. f., 1. apr., 37053. l., 10. lp. (1956. gada 24. februāra pieprasījumu veikt pārbaudi operatīvās uzskaites sakarā). *Red. piez.*

[312] Sk.: *Baigais gads*, red. P. Kovaļevskis, O. Norītis, M. Goppers. Rīga: Zelta ābele, 1942, 98. lpp.; Neiburgs, Uldis. *Dievs, Tava zeme deg! Latvijas Otrā pasaules kara stāsti*. Rīgā: Lauku Avīze, 2014, 51. lpp.; Roze, Elita. "Balto krustu atgādinājums", *Laiks*, Nr. 29, 2005, 23. jūlijs, 22. lpp.

Atbildīgie par *Zilā brīnuma* notikumiem

Nacionālsociālistiskās Vācijas propagandas izdevumi nesniedz objektīvu informāciju par to, kas ir atbildīgs par *Zilajā brīnumā* notikušo. Presē publicētais jāskata caur kritikas prizmu, nošķirot faktus no izdomājumiem un pārspīlējumiem, ko noteica antisemītisma kurināšana un neiecietība pret PSRS, piemēram:

> "Tagad noskaidrojies, ka komunisti un žīdi nogalinājuši nevainīgus cilvēkus ne tikai «Zilā brīnuma» pagrabā, bet arī prefektūras telpās, kur bija novietojusies krievu komandantūra. [..]
>
> Abus aizveda bij. prefektūras aresta telpās, kur mūs ilgi pratināja. Kamerā ieradās arī "«sarkanais prokurors» Sprūde. Mani paturēja apcietinājumā trīs dienas un naktis. Nāvei nolemtos ievietoja īpašā kamerā. Komandanta palīgs, kāds gruzīns, notiesātos naktī apšāva. [..]
>
> Prefektūrā slepkavas darbu strādājusi krievu «čeka», bet «Zilā brīnumā» – miliči un žīdi. Visas lietas caurskatījis «sarkanais prokurors» Sprūde, bet galīgo spriedumu taisījuši krievu čekisti."[313]

Nosakot atbildību, jāskata *Zilā brīnuma* notikumi plašākā notikumu kontekstā.

PSRS organizētās vēlēšanu imitācijas rezultātā izveidotā parlamenta butaforija – Tautas Saeima – PSRS vadībā veica simboliskus pārkārtojumus,[314] kā rezultātā PSRS Latvijas teritorijā ieviesa savu totalitāro režīmu un izveidoja analogu PSRS un ar to vienotu represīvo struktūru sistēmu.[315] 1940. gada 26. augustā LPSR Tautas komisāru padomes priekšsēdētājs deputāts Vilis Lācis LPSR Augstāko Padomi iepazīstina ar savu priekšlikumu "par jaunās valdības

---

[313] "Cilvēku slepkavošana notikusi arī krievu komandantūrā", *Kurzemes Vārds*, Nr. 9, 941, 11. jūlijs, 4. lpp.

[314] Sk. Latvijas Nacionālā arhīva virtuālo izstādi *Vēlēšanas bez izvēles*. Pieejams: http://www.archiv.org.lv/velesanas1940/index.php?id=101

[315] Jansons, Ritvars. *LPSR drošības iestāžu darbība 1944–1956. Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 2. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 282. lpp.

sastāvu"[316], kurā par iekšlietu tautas komisāru izraudzīts Alfons Noviks,[317] un Augstākā Padome to vienbalsīgi pieņem. Tomēr tā ir tikai redzamā LPSR IeTK organizēšanas daļa.[318] Nepilnu mēnesi vēlāk, 1940. gada 11. septembrī, par Alfona Novika pirmo vietnieku iecēla Semjonu Šustinu (1908–1978)[319].[320] Aptuveni pusgadu pēc pirmās LPSR valdības apstiprināšanas, sekojot 1941. gada februārī veiktajām PSRS represīvo struktūru sistēmas izmaiņām,[321] 1941. gada 3. aprīlī LPSR IeTK sadala divos atsevišķos komisariātos – iekšlietu, kura vadīšanu uztic Alfonam Novikam, un valsts drošības, kura vadīšanu uztic Semjonam Šustinam.[322]

---

316 "Latvijas PSRS Augstākās padomes 1. sesijas 2. sēde 1940. g. 26. augustā", *Valdības Vēstnesis*, Nr. 194, 1940, 27. augusts, 4. lpp.

317 "Latvijas PSRS Augstākās padomes 1. sesijas 2. sēde 1940. g. 26. augustā", *Valdības Vēstnesis*, Nr. 194, 1940, 27. augusts, 4. lpp.

318 Sk. plašāk: Jansons, Ritvars. *LPSR drošības iestāžu darbība 1944–1956. Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 2. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 97.–98. lpp.

319 PSRS iekšlietu tautas komisāra Lavrentija Berijas 1940. gada 11. septembra pavēle Nr. 1268. Sk.: *НКВД-МВД СССР в борьбе с бандитизмом и вооруженным националистическим подпольем на Западной Украине, в Западной Белоруссии и Прибалтике (1939–1956). Сборник документов*. Сост. Н. Владимирцев, А. Кокурин. Москва: Объединённая редакция МВД России, 2008, с. 417.

320 Šeit un citviet presē Semjonu Šustinu dēvē par Sīmani Šustinu. Tautas Komisāru padomes sēde 10. septembrī, *Jaunais Komunārs*, Nr. 23, 1940, 11. septembris, 2. lpp.

321 *НКВД-МВД СССР в борьбе с бандитизмом и вооруженным националистическим подпольем на Западной Украине, в Западной Белоруссии и Прибалтике (1939–1956). Сборник документов*, сост. Н. Владимирцев, А. Кокурин. Москва: Объединённая редакция МВД России, 2008, с. 419.

322 "Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta sadalīšanu", *Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs*, 1941, 31. marts, Nr. 75, 1. lpp.; "Likums par pārgrozījumiem un papildinājumiem Latvijas PSR Konstitūcijas (Pamatlikuma) 45. un 48. pantos", *Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs*, 1941, 8. aprīlis, Nr. 82, 3.–4. lpp.; "Latvijas PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par b. Šustina, Sīmaņa, iecelšanu par Latvijas PSR valsts drošības tautas komisāru", *Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs*, Nr. 77, 1941, 2. aprīlis, 1. lpp.; Latvijas PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par b. Novika, Alfona, iecelšanu par Latvijas PSR iekšlietu tautas komisāru, Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs, Nr. 77, 1941, 2. aprīlis, 2. lpp.

PSRS vadošajos norādījumos balstīta LPSR represīvo struktūru darba organizēšana vērojama ne tikai attiecībā uz struktūru un personāla izvēli, bet arī uz konkrētu rīcību. PSRS iesaistoties Otrā pasaules kara darbībā, PSRS represīvo struktūru pavēles par ieslodzīto izvešanu uz Krievijas Padomju Federatīvo Sociālistisko Republiku (KPFSR), nāves sodu izpildi un neizvesto ieslodzīto nošaušanu dublēja LPSR iekšlietu tautas komisārs Alfons Noviks kā atbildīgais par ieslodzījumu vietām un LPSR valsts drošības tautas komisārs Semjons Šustins kā atbildīgais par kontrrevolucionāru un valsts noziegumu apkarošanu. Tieši tāpēc Rīgas apgabaltiesa, 1995. gada 13. decembrī taisot spriedumu Alfona Novika lietā par genocīdu un noziegumiem pret cilvēci,[323] ņēma vērā arī rīcību, kuras rezultātā nonāvēti ieslodzītie, PSRS iesaistoties Otrā pasaules kara darbībā, *Zilajā brīnumā* un citviet Latvijas teritorijā. Līdzīgi atbildību bija iecerēts pieprasīt arī Semjonam Šustinam,[324] bet atklājās, ka viņš miris 1978. gada 3. augustā.

Tomēr atbildība par *Zilā brīnuma* notikumiem gulstas arī uz tiem, kas sekoja dotajām pavēlēm un nodrošināja to izpildi Liepājā, proti, LPSR IeTK Liepājas pilsētas nodaļas priekšnieku Antonu

[323] "Novikam piespriež mūža ieslodzījumu", *Laiks*, 1995, 20. decembris, 9. lpp.
[324] Liecības par Semjona Šustina atbildību par spīdzināšanu un nonāvēšanu bija plaši atspoguļotas presē vēl pirms apsūdzības celšanas, piemēram, LNNK paziņojums, *Brīvība*, Nr. 5, 1989, 6. lpp.; "20 gadu gara deportāciju nakts", *Austrālijas Latvietis*, Nr. 589, 1961, 3. jūnijs, 7. lpp.

Stabrovski[325] un viņa vietnieku D. Šibanovu.[326] Tāpat par atbildīgo uzskata LPSR IeTK Strādnieku zemnieku milicijas pārvaldes Liepājas daļas priekšnieku Matīsu Botanikeru.[327]

---

[325] Antons Stabrovskis, Franča dēls, dzimis 1908. gada 4. maijā Rēzeknes apriņķa Bērzgales pagastā, mācījies Ludzas arodskolā, 1932. gadā pabeidzis Rīgas Pilsētas tehnikuma Mehānikas nodaļu, no 1933. līdz 1934. gadam sekoja dienests Latvijas Republikas armijā, kur viņš kļuva par dižkareivi telefonistu, 1936. gadā sācis studijas Latvijas Universitātes Mehānikas fakultātē. Kamēr studēja, strādāja par atslēdznieku uzņēmumā *Autosatiksme I. Lācums un Izmailovičs* Rīgā, Raudas ielā 8, kopā ar brāli Jāzepu bija Latvijas Universitātes biedrības *Montania* biedrs. Studiju gados draudzējās ar Vikentiju Latkovski (1899–1983), kuram vēlāk bija izšķiroša nozīme Stabrovska čekistiskajā karjerā. 1940. gadā apprecējās ar Latvijas Konservatorijas studenti, pianisti Veroniku Stepulāni, Bērtuļa meitu (1909). Studijas Latvijas Universitātē Stabrovskis tomēr nepabeidza, jo 1940. gadā no Latvijas darba tautas bloka kandidēja Tautas Saeimas vēlēšanās Latgales apgabalā, tika ievēlēts un tad nosūtīts darbā uz LPSR IeTK Liepājas nodaļu par priekšnieku. Presē tas raksturots: "Pildot tautas uzdevumu, Antons Stabrovskis spiests uz laiku atlikt studijas ("Nebija nezināmu varoņu", *Padomju Students*, 1960, 7. aprīlis). Saņemot nosūtījumu darbā uz Liepāju, Stabrovskis jau bija PSKP biedrs. Stabrovskis esot bijis viens no Liepājas aizstāvēšanas kauju aktīvākajiem organizatoriem un cīnītājiem, kopā ar "Būnu, Pelnēnu, Sudmali organizē Liepājas aizstāvēšanu" ("Nebija nezināmu varoņu", *Padomju Students*, 1960, 7. aprīlis). Stabrovskis krita kaujās, tomēr nekas konkrētāks par viņa bojāeju neesot zināms. Sieva, uzzinot par vīra nāvi, esot devusies uz fronti un pat nopelnījusi medaļu par dalību cīņā pie Staļingradas. "Latvijas darba tautas bloka kandidāti", *Daugavas Vēstnesis*, Nr. 154, 1940, 8. jūlijs, 5. lpp.; "Jaunie Saeimas deputāti", *Darba Zemnieks*, Nr. 1, 1940, 26. jūlijs, 13. lpp.; LVVA, 7427. f., 1. apr., 20467. l. (Latvijas Universitātes studenta Antona Stabrovska personas lieta, matrikulas numurs 21129); Gore, Ilga, Stranga, Aivars. "Ne visi gali ir ūdenī, PSRS pilsoni Novik!" *Latvija Amerikā*, 1991, 13. aprīlis; "Nebija nezināmu varoņu", *Padomju Students*, 1960, 7. aprīlis; Briedis, J. "Dzintars palika krastā", *Padomju Jaunatne*, 1965, 2. jūlijs. *Red. piez.*

[326] Iepriekš esot bijis Valsts drošības pārvaldes Rjazaņas apgabala IeTK pārvaldes 3. daļas (pretizlūkošanas) 2. nodaļas priekšnieks (Kokurin, Alexander. "The Basic Activity Directions of the People's Commissariat on Internal Affairs of the Latvian Soviet Socialist Republic in 1940–1941", *Latvija nacistiskās Vācijas okupācijas varā, 1941–1945*, *Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 11. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2004, 149. lpp.). 1940. gada 11. oktobrī iekšlietu tautas komisārs Alfons Noviks apstiprināja Liepājas *Dinamo* padomi, kur par priekšsēdētāju bija iecelts Antons Stabrovskis, par viņa pirmo palīgu – Šibanovs, par otro palīgu – Buks, par trešo palīgu – Jakuševs, par locekļiem – Moišejevs, Edžiņš, Gružēvics, Ābols, Januška, Bušs un Kostromins ("B. J. Staško šodien ierodas Rīgā", *Sarkanais Sports*, Nr. 26, 1940, 12. oktobris, 1. lpp). Latvijas Komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālās Komitejas IX plēnumā Šibanovs – partija Rīgas apriņķa komitejas sekretārs –

Matīss Botanikers, Jēkaba dēls,[328] dzimis 1900. gada 27. janvārī Liepājas apriņķa Vērgales pagastā, esot bijis amatnieks[329].[330] Vairākkārt tiesāts, piemēram, par zādzību un neatļautu ieroču glabāšanu.[331] Ievērojams, ka 1936. gada 23. aprīlī viņš notiesāts atbilstoši Sodu likuma 71. pantam[332], skatot to kopsakarā ar 12. pantu,[333] kopā ar 21 personu un rezultātā sodīts ar spaidu darbiem uz četriem gadiem. Minēto lietu izskatīja Liepājas apgabaltiesa saistībā ar Latvijas komunistiskās partijas šūniņas dibināšanu Vērgales pagastā. Tiesa, cita starpā, konstatēja, ka šāda rīcība ir pielīdzināma dumpim, jo šūniņa bijusi Latvijas komunistiskās partijas daļa, bet pēdējās, kas ir Komunistiskās Internacionāles daļa, mērķis ir ar visiem līdzekļiem, arī ieročiem rokās, grozīt Latvijā pastāvošo valsts iekārtu. Botanikers atbildību par apsūdzībā minēto noziedzīgo nodarījumu neatzina,

---

piedalījās debatēs par LK(b)P CK sekretāra kadru jautājumos Fjodora Titova (dzimis 1910. gadā) ziņojumu *Par līdzekļiem uzlabot darbu kadru izvēlē, izvietošanā un audzināšanā*, kuras uzsāka Tautas komisāru padomes priekšsēdētājs Vilis Lācis (1904–1966) un turpināja, piemēram, LPSR Tautas padomes LPSR Tieslietu tautas komisāra vietnieks Jānis Rīdziņš (1894–1961) un Longins Avdjukevičs (1916–1988) – partijas Daugavpils apriņķa komitejas sekretārs – ("Latvijas K(b)P CK IX plēnums", *Cīņa*, Nr. 270, 1945, 17. novembris, 2.–3. lpp.). *Red. piez.*

[327] Informācija par Matīsu Botanikeru kā Liepājas daļas priekšnieku pieejama nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laika publikācijās, kur publicēto informāciju daļēji apstiprina Latvijas Nacionālajā arhīvā pieejamā dokumentētā informācija. "Kas bija boļševiku varasvīri?" *Tēvija*, Nr. 138, 1941, 9. decembris, 3. lpp. *Red. piez.*

[328] "Kas bija boļševiku varasvīri?" *Tēvija*, Nr. 138, 1941, 9. decembris, 3. lpp. *Red. piez.*

[329] "Kas bija boļševiku varasvīri?" *Tēvija*, Nr. 138, 1941, 9. decembris, 3. lpp. *Red. piez.*

[330] Spriežot pēc presē pieejamām ziņā, esot bijis precējies ar Līzu Biruti, ar kuru laulība šķirta 1925. gadā. "Weetejās ziņas", *Tautas Druva*, Nr. 97, 1925, 30. septembris, 3. lpp. *Red. piez.*

[331] "Kas bija boļševiku varasvīri?" *Tēvija*, Nr. 138, 1941, 9. decembris, 3. lpp.

[332] Sodu likuma 71. pants noteica atbildību par dalību organizācijā, kas veidota ar mērķi īstenot dumpi, kā to definē Sodu likuma 69. pants, proti: "Kas lietojis varas darbus ar nolūku: 1) grozīt Latvijā pastāvošo valsts iekārtu; gāzt Valsts Prezidentu, Saeima vai Ministru kabinetu vai atņemt viņiem ar Latvijas Republikas Satversmi piešķirtās funkcijas; atraut no Latvijas viņas territorijas daļu [..]." *Red. piez.*

[333] Sodu likuma 12. pants ietvēra tiesību normas, kas paredzēja likumam atpakaļ ejošu spēku gadījumos, kad tas ir labvēlīgāks personai, salīdzinot ar likumu, kas bijis spēkā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī. *Red. piez.*

norādot, ka darbojies tikai Latvijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partijā un biedrībā *Darba jaunatne*. No soda izciešanas atbrīvots pirms termiņa sakarā amnestiju.[334] Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta Matīsa Botanikera, Kārļa Skujas-Skujiņa, Friča Tauriņa, Jaņa Jātnieka, Anša Kūna un Alberta Paegles iebildumus noraidīja un sodus apstiprināja. Matīss Botanikers ilgstoši pirms un pēc soda izciešanas atradās Politiskās pārvaldes uzraudzībā.[335]

Spriežot pēc plašsaziņas līdzekļos pieejamās informācijas, darbu milicijā Matīss Botanikers sācis 1940. gada augustā,[336] kad Tautas milicijas departamenta direktors Fricis Dukāts[337] atbrīvoja no amata pēc paša lūguma Liepājas 2. iecirkņa priekšnieka palīgu Žani Asari[338] un viņa vietā iecēla Botanikeru.[339]

Nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laika presē atrodama informācija, ka PSRS okupācijas rezultātā kārtības sargāšanas organizēšanā priekšroku deva vispārējai kadru nomaiņai, nevis jauno kadru piemērotībai. Rezultātā policistus nomainīja miliči, kas bija gan iepriekš sodīti, gan piekopa izlaidīgu dzīvesveidu. Šādu lietu stāvokli esot nācies atzīt par nenormālu arī LPSR IeTK Liepājas pilsētas nodaļai un Strādnieku un zemnieku milicijas pārvaldes Liepājas daļai, par ko liecinājuši pēc nacionālsociālistiskās Vācijas armijas ienākšanas Liepājā

---

334 LVVA, 1595. f., 1. apr., 238. l., 4., 9., 19., 22., 25. lp. (Liepājas apgabaltiesas kriminālnodaļas 1936. gada akts Nr. 35).

335 LVVA, 3235. f., 598.–603. kartīte (Politiskās pārvaldes kartotēka).

336 Īsi pēc darba sākšanas milicijā Matīsu Botanikeru ar IeTK Alfons Novika rīkojumu iecēla par biedrības *Liepājas rotariešu klubs (Rotary club Liepāja)* likvidatoru. "Slēgtas biedrības", *Padomju Latvija*, Nr. 31, 1940, 14. septembris, 24. lpp. *Red. piez.*

337 Fricis Dukāts dzimis 1903. gadā Snēpeles pagastā Kuldīgas apriņķī, līdz kara dienestam bijis laukstrādnieks, pēc tam iestājies policijas dienestā un bijis jaunākais kārtībnieks, 1928. gadā atbrīvots no amata kā nepiemērots dienestam, tad strādājis par pārmijnieku. 1934. gadā tiesāts, atbrīvots pirms laika, pamatojoties uz amnestiju. 1940. gada 25. jūnijā iecelts par Kārtības policijas departamenta direktoru. "Fr. Dukats – kārtības policijas departamenta direktors", *Daugavas Vēstnesis*, Nr. 144, 1940, 26. jūnijs, 2. lpp.; "Policijas darbinieki – drošības un kārtības sargātāji", *Brīvā Zeme*, Nr. 142, 1940, 27. jūnijs, 3. lpp.; "Ministru kabineta sēde 1940. g. 25. jūnijā", *Valdības Vēstnesis*, Nr. 141, 1940, 26. jūnijs, 1. lpp. *Red. piez.*

338 Žani Asaru pārcēla no Bauskas apriņķa policijas 1. iecirkņa priekšnieka palīga amata uz Liepāju vēl 1940. gada martā. Sk. "Rīkojumi un pavēles", *Policija*, Nr. 3, 1940, 141. lpp. *Red. piez.*

339 "Pārmaiņas pagastu pašvaldībās", *Brīvā Zeme*, Nr. 173 1940, 2. augustā, 11. lpp.

atrastie dokumenti. Aptuveni 30 procenti miliču esot atzīti par neuzticamiem, to skaitā arī Botanikers, un sākusies kadru "tīrīšana".[340]

Atbilstoši presē pieejamajai informācijai *Zilajā brīnumā* ieslodzītos šāvuši miliči, kuru vārdus atklājušas liecības, kas pieejamas presē, publikācijās un dažāda veida dokumentos, arī Latvijas Prokuratūras krimināllietas materiālos. Nacionālsociālistiskās Vācijas laika presē minēts, ka šāvēji bijuši miliči Kārlis Fersters, Kristaps Cēbers, Dmitrijs Lūkins un Vrubļevskis, bet Augusts Bertovskis esot piedalījies tik daudz, ka atvēris kameru durvis.[341] Tajā pašā laikā publicētas arī ziņas, ka Kārli Fersteru, Kristapu Cēberu un Dmitriju Lūkinu esot nošāvuši.[342] Latvijas Prokuratūra savukārt fiksējusi, ka neidentificēts milicis Feldmanis stāstījis lieciniekam, ka bijis saistīts ar šaušanu līdz ar inspektoru Knipši un vēl četriem miličiem Cēberu, Festeru, Vrubļevski[343] un Volkonski; vēl cits liecinieks liecināja, ka Volkonskis esot viņam stāstījis, ka piedalījies šaušanā.[344]

Īsumā raksturojot šāvējus, par kuriem pieejama informācija, jāmin, ka Kārlis Fersters, dzimis 1911. gada 9. jūnijā, bija kurpnieks, dzīvoja Liepājā, Pļavu ielā 29, bija Politiskās pārvaldes uzskaitē un uzraudzībā kā Latvijai bīstama persona.[345] Jāzeps Knipšis, dzimis 1907. gada 31. decembrī Alšvangā (tagad Alsunga), dzīvoja Liepājā, Vītolu ielā 27, dzīvoklī 6, atklāts, slēpjoties 1941. gada septembrī.[346] Ludvigs Bertovskis dzimis 1913. gada 11. septembrī Liepājā, dzīvoja

---

[340] "Krāšņā Liepājas miliču buķete", *Kurzemes Vārds*, Nr. 28, 1941, 2. augusts, 6. lpp.
[341] "Notverti «Zilā brīnuma» slepkavas", *Kurzemes Vārds,* Nr. 12., 1941, 15. jūlijs, 2. lpp.
[342] "Alga pēc nopelna", *Kurzemes Vārds*, Nr. 19, 1941, 23. jūlijs, 6. lpp.
[343] Jāievēro, ka nacionālsociālistiskās Vācijas laika presē LK(b)P Liepājas apriņķa sekretārs Leonīds Vrubļevskis un LK(b)P Liepājas pilsētas komitejas sekretārs Miķelis Buka attēloti kā personas, kas "neaprobežoti rīkojās Liepājā un apriņķī. Viņiem bija padota visa vietējā dzīve un tie varēja lemt par ikviena cilvēka likteni," Kā dzīvojuši komunistu varasvīri Liepājā, *Kurzemes Vārds*, Nr. 5, 1941, 6. jūlijs, 2. lpp. *Red. piez.*
[344] LVA, 2595. f., 3. apr., 31. l., 141.–143. lp. (Lēmuma apliecināts noraksts no Latvijas Prokuratūras krimināllietas Nr. 81201288, pievienots Alfona Novika krimināllietai).
[345] LVVA, 3235. f., 416. kartīte (Politiskās pārvaldes kartotēka).
[346] "Pelnīts sods latviešu slepkavas slēpējam", *Kurzemes Vārds*, Nr. 71, 1941, 21. septembris, 2. lpp.; "Nāve tautas nodevējam – slepkavotāju slēpējam", *Tukuma ziņas*, Nr. 17, 1941, 23. septembris, 4. lpp.

Liepājā, Kaktu ielā 8. Jānis Lūkins dzimis 1921. gada 24. janvārī, dzīvoja Liepājā, Karlīnes ielā 8, dzīvoklī 6. Ernests Vrubļevskis, dzimis 1911. gada 30. oktobrī Ulmalē, dzīvoja Liepājā, Kaktu ielā 12.[347]

PSRS vadības priekšrakstu loma *Zilā brīnuma* lietā

Ieslodzīto nošaušanu *Zilā brīnuma* pagrabos nevar aplūkot atrauti no notikumiem, kas risinājās sakarā ar PSRS Otrajā pasaules karā. Konstatējams, ka PSRS represīvo struktūru rīcība noris saskaņoti un vienveidīgi, piesaucot kara stāvokli regulējošās normas, to skaitā PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1941. gada 22. jūnija dekrētu par kara stāvokli,[348] piemēram, 1941. gada 26. jūnija Semjona Šustina pirmajā rīkojumā par Rīgas Centrālcietuma ieslodzīto nošaušanu minētais dekrēts piesaukts kā iecerētās rīcības tiesiskais pamats.[349] Ievērojot minēto, lietderīgi citēt dažus dekrēta punktus:

> "2. Apvidos, kuros izsludināts kara stāvoklis, visas valsts varas orgānu funkcijas aizsardzības, sabiedriskās kārtības un valsts drošības nodrošināšanas nozarēs piekrīt frontu, armiju, kara apgabalu kara padomēm, bet tur, kur kara padomju nav, – karaspēka vienību augstākai virspavēlniecībai.
>
> 3. Apvidos, kuros izsludināts kara stāvoklis, kara iestādēm (2. p.) piešķirtas tiesības: [..]
>
> h) izraidīt administratīvā kārtā no apvidus robežām, kurā izsludināts kara stāvoklis vai no tā atsevišķiem punktiem personas, kas atzītas par sociāli bīstamām kā savas noziedzīgas darbības, tā arī sakaru dēļ ar noziedzīgām aprindām. [..]
>
> 6. Par nepakļaušanos kara iestāžu rīkojumiem un pavēlēm, kā arī par noziegumiem, kas izdarīti apvidos, kur izsludināts kara stāvoklis, vainīgos sauc pie kriminālatbildības pēc kara laika likumiem.

---

[347] LVVA, 1597. f., 9. apr., 1. l., 14., 24., 29., 36., 39., 43., 66. lp. (Liepājas apgabaltiesas prokurora aktis. Liepājas izmeklēšanas cietumā ievietoto saraksti. Iesākti 1941. gada 4. jūlijā, pabeigti 1944. gada 20. jūlijā).

[348] "PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par kara stāvokli", *LPSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs*, Nr. 146, 1941, 23. jūnijs, 2.–3. lpp.

[349] Neiburgs, Uldis. *Dievs, Tava zeme deg! Latvijas Otrā pasaules kara stāsti*. Rīgā: Lauku Avīze, 2014, 51. lpp.

> 7. Izņemot no pastāvošiem noteikumiem par krimināllietu iztiesāšanu tiesās apvidos, kuros izsludināts kara stāvoklis, visas lietas par noziegumiem, kas vērsti pret aizsardzību, sabiedrisko kārtību un valsts drošību, nododamas iztiesāšanai kara tribunāliem [..].
>
> [..] Bez tam, kara iestādēm dotas tiesības nodot kara tribunāliem iztiesāšanai lietas par spekulāciju, ļaunprātīgu huligānismu un citiem noziegumiem, [..] ja virspavēlniecība atrod to par nepieciešamu kara stāvokļa apstākļos. [..]
>
> 9. Kara tribunālu spriedumi nav pārsūdzami kasācijas kārtībā, un tos var atcelt vai grozīt tikai uzraudzības kārtībā."[350]

Lai nodrošinātu saskaņotu un vienveidīgu rīcību, PSRS represīvās struktūras deva detalizētākus rīkojumus. Piemēram, PSRS valsts drošības tautas komisārs Vsevolods Merkulovs (1895–1953) 1941. gada 22. jūnijā plkst. 9.10 izsūtīja direktīvu Nr. 127/5809, kas, cita starpā, tās 1. punktā paredzēja nodrošināt mobilizācijas gatavību visā operatīvi čekistiskajā sastāvā, bet atbilstoši 2. punktam bija jāizslēdz izstrādājamie kontrrevolucionārie un spiegu elementi.[351] PSRS Aizsardzības tautas komisariāta 3. pārvaldes 1941. gada 22. jūnija direktīva Nr. 34794 bija vērsta ne tikai uz pretizlūkošanai nepieciešamo rezidentūras tīklu un aktivizētu aģentūras darbību, lai atklātu un pašos pamatos novērstu jebkādu pretpadomju rīcību vai karaspēka personības degradējošo rīcību, vai arī jebkuru neatbilstību. 6. punkts paredzēja visu lietu izskatīšanu vienas līdz trīs dienu laikā.[352]

---

[350] "PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par kara stāvokli", *LPSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs*, Nr. 146, 1941, 23. jūnijs, 2.–3. lpp.

[351] "№ 284: Директива НКГБ СССР № 127/5809 о мероприятиях органов госбезопасности в связи с начавшимися военными действиями с Германией 22 июня 1941 г., 9 час. 10 мин.", *Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. Сборник документов*, том 2: Начало, книга первая (22 июня–31 августа 1941 года). Москва: Издательство "Русь", 2000, с. 35.

[352] "№ 286: Директива 3-го Управления НКО СССР № 34794 о задачах органов 3-го Управления в связи с началом военных действий по отражению агрессивного нападения фашистской Германии на СССР 22 июня 1941 г.", *Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. Сборник документов*, том 2: Начало, книга первая (22 июня–31 августа 1941 года). Москва: Издательство "Русь", 2000, с. 37.

1941. gada 22. jūnija PSRS iekšlietu tautas komisāra Lavrentija Berijas un PSRS prokurora Viktora Bočkova (1900–1981) kopīgā direktīva Nr. 221 noteica rīcību nometnēs, cietumos un kolonijās atbilstoši noteiktajam kara stāvoklim. Direktīvas pamatdoma bija pārtraukt kontrrevolucionāru, bandītu, recidīvistu un citu bīstamu elementu atbrīvošanu, noteikt šo personu, kā arī poļu kontingenta, vāciešu un ārvalstu pilsoņu nošķiršanu un pastiprinātu apsardzi, pārtraukt ieslodzīto saziņu ar ārpasauli.[353] Valsts drošības tautas komisariāta un Iekšlietu tautas komisariāta Maskavas un Maskavas apriņķa pārvaldes 1941. gada 22. jūnija kopīgais plāns par operatīviem aģentūras darbiem ļauj spriest par to, kas saprotams ar nevēlamu elementu izslēgšanu. Spriežot pēc minētā plāna, tas nozīmēja, piemēram, ka bija nekavējoties jāarestē, ne tikai tie, kas spiego, bet arī pacifistiski noskaņoti sektanti, trockisti, dažādi pretpadomju elementi, tāpat tas nozīmēja to, ka aizdomīgas un politiski neuzticamas personas, kas nodarbinātas apsardzē un ugunsdzēšanā, ir jāatstata no attiecīgajiem darbiem.[354] Salīdzinot Latvijas teritorijā un konkrēti Liepājā notikušo ar šo plānu, var konstatēt ievērojamu līdzību.

Tieša norāde par to, ka ieslodzīto nošaušana sekojusi PSRS valsts drošības tautas komisāra Vsevoloda Merkulova norādījumiem izriet no viņa 1941. gada 23. jūnija rezolūcijas Nr. 2445/M, kas adresēta arī Semjonam Šustinam. Rezolūcijas mērķis organizēt arestēto, kuru lietas ved IeTK, VDTK, tiesa un prokuratūra, un svarīgāko arhīva lietu evakuēšanu: arestēto – uz PSRS centrālajiem un

---

353 "№ 285: Директива Народного комиссара внутренних дел СССР и Прокурора СССР № 221 о переводе лагерей, тюрем и колоний на военное положение и проведении других мероприятий в связи с началом войны 22 июня 1941 г.", *Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. Сборник документов*, том 2: Начало, книга первая (22 июня–31 августа 1941 года). Москва: Издательство "Русь", 2000, с. 36.

354 "№ 289: План агентурно-оперативных мероприятий УНКГБ и УНКВД по г. Москве и Московской области по обеспечению государственной безопасности в г. Москве и Московской области в связи с начавшимися военными действиями между СССР и Германией 22 июня 1941 г.", *Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. Сборник документов*, том 2: Начало, книга первая (22 июня–31 августа 1941 года). Москва: Издательство "Русь", 2000, с. 44–47.

austrumu rajoniem, bet svarīgāko arhīva lietu – uz Maskavu. Rezolūcijas 3. punktā norādīts:

> "Izskatiet visas Jūsu rīcībā esošās lietas, ko arestējis VDTK, un sagatavojiet sarakstu par tiem, ko Jūs uzskatāt par mērķtiecīgu nošaut. Sarakstos norādiet vārdu, tēva vārdu, uzvārdu, dzimšanas gadu, pirms aresta pēdējo ieņemamo amatu vai darbavietu, kā arī īsu apsūdzības saturu, norādīt arī, vai arestētais ir atzinies. Norādītos sarakstus izsūtiet ne vēlāk kā 23. jūlijā."[355]

Lai iztēlotos ar rezolūcijas izpildi saistītos resursus, jāmin, ka Latvijas teritorijā 1941. gada 10. jūnijā darbojās 12 cietumi, kas bija paredzēti 4105 personām, bet attiecīgajā laika brīdī turēja ieslodzījumā 3592 personas.[356] Salīdzinājumam atbilstoši Cietumu pārvaldes priekšnieka Nikoļska 1941. gada 15. jūnija ziņojumam Nr. 17/14727 PSRS iekšlietu tautas komisāram un valsts drošības komisāram par ieslodzīto daudzumu IeTK un IeTK pārvalžu cietumos norādīts, ka visu cietumu noteiktais 1941. gada 20. jūnijam piepildījuma limits ir 210 000, tomēr kopumā visās ieslodzījumu vietās 1941. gada 10. jūnijā bija 350 629 ieslodzīto, bet 20. jūnijā plānots, ka būs 317 183.[357] Likumsakarīgi, ka nepilnas divas nedēļas pēc minētajiem Merkulova norādījumiem par evakuāciju nācās secināt, ka frontes aizmugure nav sagatavota uzņemt visus ieslodzītos no evakuācijai pakļautajām teritorijām. 1941. gada 4. jūlija PSRS iekšlietu tautas komisāra vietnieka Vasilija Černišova (1896–1952) un Cietumu pārvaldes priekšnieka Mihaila Nikoļska kopīgs ziņojums PSRS iekšlietu tautas komisāram Lavrentijam Berijam dod priekšstatu par risinājumiem, kādi sekoja atskārsmei par grūtībām, kas saistītas ar evakuāciju. Abi norādīja, ka turpmākā evakuācija ir nelietderīga, tāpēc

---

[355] "Розстріляні на початку війни", *З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ*, Nr. 1, 1994, с. 192–228. Pieejams: memorial.kiev.ua/zhurnal/pdf/01_1994/191.pdf [red. tulkojums no krievu val.]

[356] Kokurins, Aleksandrs. "Ieslodzīto evakuācija no Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta cietumiem 1941. gadā", *Latvija Otrajā pasaules karā, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti,* 1. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000, 297. lpp.

[357] Sk. "Эвакуация заключенных из тюрем НКВД СССР в 1941-1942 годах", сост. А. Кокурин, *Военно-исторический архив*, №. 2, 1998, с. 235–236. Pieejams: http://militera.lib.ru/periodic/0/v/voenno-istorichesky-arhiv/via_1997-02.pdf

rosināja evakuācijai pakļaut tikai tos ieslodzītos, kas varētu palīdzēt atklāt "diversiju, spiegu un teroristiskas organizācijas un ienaidnieku aģentūru".[358] Sievietes ar bērniem, grūtnieces un nepilngadīgos, ja vien viņi nav diversanti, spiegi, bandīti vai citādi sevišķi bīstami, rosināja atbrīvot. Tos, kas nav sociāli bīstami, ieteica iesaistīt organizētos aizsardzības rakstura darbos un cietuma apsardzes evakuācijas brīdī atbrīvot pirms termiņa. Visiem citiem rosināja piemērot augstāko soda mēru – nošaušanu.[359] Priekšlikums attiecās arī uz Latvijas teritorijā esošajām ieslodzījumu vietām. PSRS valsts drošības tautas komisāra Vsevoloda Merkulova 1941. gada 24. jūnija direktīva Nr. 136 ar tajā lietotajiem eifēmismiem un uzsaukumiem ir viena no daudzajām liecībām tam, ka minētie evakuācijas priekšlikumi ne tikai bija akceptēti, bet reizē izraisīja iebildumus. Merkulovs uzstāja, ka "jāforsē evakuācija", "apņēmīgi jāapspiež mazākā panika un apmulsums VDTK operatīvajā sastāvā, jāarestē panikas cēlāji un gļēvuļi".[360] Direktīvas noslēgumā ir sekojošs uzsaukums:

> "Katram VTK darbiniekam ir pienākums izjusti saprast milzīgu atbildību par lietu, ko viņam uzticējusi Partija un Padomju Savienības Valdība. Esmu pārliecināts, ka VDTK struktūras ar godu izpildīs savu pienākumu Dzimtenes labā."[361]

---

[358] Sk.: "Эвакуация заключенных из тюрем НКВД СССР в 1941–1942 годах", сост. А. Кокурин, *Военно-исторический архив*, №. 2, 1998, с. 238–239. Pieejams: http://militera.lib.ru/periodic/0/v/voenno-istorichesky-arhiv/via_1997-02.pdf

[359] Sk.: "Эвакуация заключенных из тюрем НКВД СССР в 1941–1942 годах", сост. А. Кокурин, *Военно-исторический архив*, №. 2, 1998, с. 238–239. Pieejams: http://militera.lib.ru/periodic/0/v/voenno-istorichesky-arhiv/via_1997-02.pdf. Vairāk par šo latviešu valodā sk.: Kokurins, Aleksandrs. "Ieslodzīto evakuācija no Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta cietumiem 1941. gadā", *Latvija Otrajā pasaules karā, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti,* 1. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000, 295.–299. lpp.

[360] "№309: Директива НКГБ СССР № 136 о задачах органов госбезопасности в условиях военного времени", *Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. Сборник документов*, том 2: Начало, книга первая (22 июня–31 августа 1941 года). Москва: Издательство "Русь", 2000, с. 67–68.

[361] "№309: Директива НКГБ СССР № 136 о задачах органов госбезопасности в условиях военного времени", *Органы государственной безопасности СССР в Великой Отечественной войне. Сборник документов*, том 2: Начало, книга

PSRS priekšrakstu īstenošana Latvijas teritorijā

Atbilstoši PSRS IeTK 1941. gada 24. februāra pavēlei Nr. 237 par LPSR IeTK Cietumu daļas priekšnieku apstiprināja Kārli Grīnbergu.[362] Lai pildītu iepriekš minētos rīkojumus par evakuāciju, arī LPSR IeTK Cietumu daļas priekšniekam bija jāziņo par evakuācijas plāniem un atbilstošu rīcību, kas arī tika darīts.[363] Grīnberga ziņojumi liecina, ka ir gan piemērots augstākais soda mērs – nošaušana, saskaņojot to ar LPSR iekšlietu tautas komisāru,[364] gan laikus veikta ieslodzīto un svarīgāko dokumentu – aģentūras dokumentu daļas – evakuācija, bet mazāko svarīgo – Cietuma daļas un cietumu dokumentu – iznīcināšana, tādējādi laikus un precīzi izpildot PSRS vadības priekšrakstus.[365] Saglabājušās arī liecības par to, ka Merkulova norādījumi par evakuācijas forsēšanu un VDTK operatīvajā sastāva rīcību panikas un apmulsuma gadījumā VDTK operatīvajā sastāvā izriet no aktuālās situācijas apzināšanās. Tas redzams arī LPSR IeTK Cietumu daļas priekšnieks Grīnberga ziņojumā par spriedzi cietumos un panikas gadījumiem.[366]

Spriežot pēc Cietumu daļas priekšnieka Kārļa Grīnberga ziņotā, pildīti arī priekšraksti par bīstamu elementu izslēgšanu, kādēļ Grīnbergs saņēma LPSR valsts drošības tautas komisāra vietnieka

---

первая (22 июня–31 августа 1941 года). Москва: Издательство “Русь”, 2000, с. 67–68.

[362] Kokurins, Aleksandrs. “Ieslodzīto evakuācija no Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta cietumiem 1941. gadā”, *Latvija Otrajā pasaules karā, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti,* 1. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000, 297. lpp.

[363] Kokurins, Aleksandrs. “Ieslodzīto evakuācija no Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta cietumiem 1941. gadā”, *Latvija Otrajā pasaules karā, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti,* 1. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000, 298. lpp.

[364] Turpat.

[365] Kokurins, Aleksandrs. “Ieslodzīto evakuācija no Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta cietumiem 1941. gadā”, *Latvija Otrajā pasaules karā, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti,* 1. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2000, 299. lpp.

[366] *Latvijas Okupācijas muzeja Gadagrāmata 2002. Varas patvaļa*. Rīga: OMF, 2003, 239., 241. lpp.

Nikolaja Tuļķes (1896–1956) norādījumu un izdots atbilstošs rīkojums pieņemt cietumā ieslodzītos pēc LPSR valsts drošības tautas komisāra vietnieka Aleksandra Brezgina (1910–1946) un LPSR VDTK Izmeklēšanas daļas priekšnieka Jāņa Vēvera (1899–1978) norīkojumiem. Augstākā soda mēra – nošaušanas sevišķā kārtībā izpildīšana arī notika saskaņoti, kā to liecina Grīnberga ziņotais. Tas notika ar Alfona Novika saskaņojumu.[367] Tāpat no Grīnberga ziņotā uzzinām, ka 1941. gada 29. jūnijā, kad evakuēti daļa cietumu, viņš uzraudzījis, bet viņa vietnieks kadru lietās Nikolajs Šnitkovs organizējis darbinieku evakuāciju, tikmēr atbilstoši iekšlietu tautas komisāra vietnieka kadru lietās Alberta Sieka (1899–1980) rīkojumam nodevis viņa rīcībā savus darbiniekus.[368]

Nākotnes rīcība *Zilā brīnuma* un līdzīgu lietu atklāšanā

Uzskatu, ka visas *Zilā brīnuma* lietā un līdzīgi nonāvētās personas atzīstamas par represētām un reabilitējamām. Turklāt tas jāveic neatkarīgi no tā, vai saņemts ieinteresētās personas lūgums. Tāpat uzskatu, ka jānosaka prezumpcija par represijas faktu, kamēr nav pierādīts pretējais. Turklāt, ievērojot organizētu dokumentu iznīcināšanu un valstiski noteiktu pieejamības ierobežošanu, dokumentu nozīmei represiju fakta konstatēšanā būtu jādod pakārtota nozīme, atsakoties no dokumentāras pierādīšanas kā obligāta priekšnosacījuma. Jārada arī normatīva iespēja, atklājoties *Zilajam brīnumam* līdzīgiem gadījumiem arī citā okupācijas laika posmā, atzīt represiju esību. Visbeidzot, jārada sistēma, kas apvienotu datus ne tikai par okupācijas varas administratīvi un krimināltiesiskā kārtā represētām personām, ko apliecina attiecīgi dokumenti, bet arī par tām personām, par kuru represijām liecina ticami avoti.

Minētie priekšlikumi nākotnes rīcībai saistīti ar pētījuma gaitā konstatēto, ka okupāciju represiju upuri netiek pilnīgi apzināti. Rezultātā paliek apslēpti gan upuru, gan arī atbildīgo vārdi. Atbildīgie valsts varas īstenotāji kā prokuratūra un Satversmes aizsardzības

[367] *Latvijas Okupācijas muzeja Gadagrāmata 2002. Varas patvaļa*. Rīga: OMF, 2003, 239.–240. lpp.
[368] Turpat, 240., 241., 243. lpp.

biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs ir kūtri, bet pētnieku centienus būtiski apgrūtina formālisms un praktiski šķēršļi, jo, piemēram, okupācijas laika dokumentu pieejamību un publiskošanu liedz vai būtiski apgrūtina šo dokumentu glabātāji kā Satversmes aizsardzības birojs un Latvijas Nacionālais arhīvs. Turklāt joprojām nav izveidota zinātniskā institūcija, kas darbotos pastāvīgi, nevis tiktu izveidota uz laiku un kas veiktu galveno pētniecību, veltītu divdesmitā gadsimta okupāciju izpētei, nevis to darītu kā pakārtotu vai mazsvarīgu darbu.

Extrajudicial killing – crime against *ius cogens* norms committed by the USSR. The example of 'the Blue wander' in LiepājaThe task of this article is to discover the history of the

The task of this article is to discover the history of the house popularly called 'the Blue wonder' located on the intersection of the streets Republikas and Toma, in Liepāja, Latvia. In particular, this article aims to discover the history of this building, the origin of its name, but, most importantly, the crimes committed by the occupation power of the USSR against *ius cogens* in June 1941 as well as the names of the victims and those responsible for the crimes committed against those in this house.

This place has been associated with KGB crimes by public opinion. At the beginning of the occupation by the USSR this house was previously an ordinary apartment building, thereafter the People's Commissariat for Internal Affairs of the LSSR (hereinafter – NKVD) division of Liepāja had later settled. However, the cellars of the house were adapted for serving as a place of arrest. In the 1941, the NKVD was divided into two parts – the NKVD and the People's Commissariat for State Security (hereinafter – NKGB). In fact, the house diagonally across the same intersection relates to the NKGB division of Liepaja.

The doors of the cellars of the house had been open to the public on 29 June 1941. Five people came through them as the living witnesses of 'the blood feast'. A large number of those living in Liepaja came to identify 18 persons who had been shot (extrajudicially killed). The view that had appeared before their eyes can be seen in the photos included in the book 'Baigais gads' ['The Ghastly Year' i.e. the first occupation by the USSR 1940–1941]. The originals of photos are included in the exhibition – called *Liepaja during the occupation regimes* – of the city museum.

The author of the article began his research on the crimes committed in 'Blue wonder' in 1988. Although at the time, when this research had been started, it was possible to identify almost all persons who had been murdered in 'the Blue wonder', however, many

issues remained unresolved until the restoration of the independence of the Republic of Latvia, the liquidation of the KGB and the withdrawal of the occupying army had taken place.

The most difficult task was to establish the identities of the survivors, especially the identity of a person who had remained alive until the restoration of independence and who were, thus, able to provide direct and documented evidence. With the assistance of the author of this article, the evidence was documented by the Riga Film Studio. Similarly, as with the *Katyn massacre* the USSR after the end of the World War II, the USSR tried to spread the myth that the murders in 'the Blue wonder' were committed by the troops of Nazi Germany.

Continuing research on the abovementioned issue, the author of this article came across the archival documents that provide grounds for establishing the legal fact that the extrajudicial killing took place with regard to most of the persons which were killed in 'the Blue wonder'. The documents also allow the location and recording of their place of burial.

However, in spite of the occurrence of the facts within the materials of the criminal cases, the massacre had not been adequately evaluated. It appears that the USSR NKVD commands demanding the slaughtering of the prisoners (extrajudicially killing) were copied by the LSSR NKVD. Moreover, the victims of the massacre in Liepāja had not been included in the published lists of the repressed in Latvia.

As a result of the research for preparing this article, it has been concluded that the occupation power of the USSR had placed the terror authorities in 'the Blue wonder' of Liepaja. Disrespecting whether these authorities at that particular moment were the NKVD, detached the NKGB or the NKVD after reorganization, they were slaughtering people in the occupied territory, they realized a terror regime and committed the gravest crimes, thus, violating the norms of *ius cogens*.

Repressions are inextricably linked to occupation because they are the goal of occupation, but they are also its main content and characteristic. The terror was a basis of the ideology of the USSR.

There is no basis for allegations that the slaughter of civilians in 'the Blue wonder' had been committed by the soldiers of Nazi Germany. The evidence show that these crimes were committed by the terror authorities organized by the occupation powers of the USSR following a single plan and orders throughout the territory of the USSR in places of detention and imprisonment of both – NKGB and NKVD. It is rather unimportant what the formal title of the terror authority was.

Except for Alfons Noviks, the people's commissar of the NKVD, others responsible for this genocide have not been prosecuted for the massacre in 'the Blue wander' of Liepāja.

Latvian history studies insufficiently deal with issues related to victims of the terror carried through the whole occupation of the Republic of Latvia by the USSR. In particular, circumstances of death, the personalities of victims, their burial places and those responsible for their death. Unlike the repressed persons on whom there has remained information in the KGB criminal cases or administrative deportation cases, these persons are not sufficiently identified, listed and included in the statistics of the terror carried out by the USSR throughout the occupatio

Bijušo Latvijas Republikas politieslodzīto burtnīcas, dienasgrāmatas un vēstules kā sava laikmeta liecinieces un kā dokumentu kopums LPSR VDK izpētē: Alfona Novika piemērs

Diplomēts vēsturnieks Mārcis Raudis,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas pētnieks

Lai izprastu pētniecības iespējas, ko sniedz Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīva (LVVA) 3273. fonda 1. apraksts *Rīgas Centrālcietuma ieslodzīto personas lietas. Sarakste par politieslodzīto uzturēšanu, 1919–1940* un Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva (LVA) PA-200. fonda 12. apraksts *Vidzemes guberņas cietumā, Rīgas Centrālcietumā u. c. cietumos ieslodzītajiem Latvijas iedzīvotājiem konfiscēto piezīmju burtnīcu, dienasgrāmatu un vēstuļu kolekcija*, kas veido būtisku Valsts drošības komitejas pētniecībai (VDK) nepieciešamo dokumentu kopumu, pievērsīšos šo arhīva kolekciju veidošanās vēsturei un sniegšu ilustratīvu piemēru, ieskatoties Rīgas Centrālcietuma politieslodzītā Alfona Novika (1908–1996) piezīmju burtnīcās, vēstulēs un personas lietā.

Sākotnēji 3273. fonds *Rīgas Centrālcietums, 1918–1943* un PA-200. fonda 12. apraksts *Vidzemes guberņas cietumā, Rīgas Centrālcietumā u. c. cietumos ieslodzītajiem Latvijas iedzīvotājiem konfiscēto piezīmju burtnīcu, dienasgrāmatu un vēstuļu kolekcija, 1905–1940* bija vienots Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Centrālā valsts vēstures arhīva (tagad LVVA) fonds. 3273. fonda lietā esošās fonda lapas dati liecina, ka fonds LPSR Centrālajā valsts vēstures arhīvā ir nokļuvis 1941. gadā.[369] Fondam noteica slepenības statusu un piešķīra atbilstošu fonda numuru, proti, 3c/3273, vēlāk

[369] LVVA, 3273. f. (Rīgas centrālcietums, 1919–1939), fonda lieta, I daļa, 1952–1983, 3. lp.

3273/c ar atzīmi "slepens".[370] 1952. gadā fondā pastāvīgā glabāšanā bija 54 591 vienība.[371] 1959. gadā fondā bija 27 apraksti, to skaitā 1.a, 2.a un 3.a apraksts, bet nebija 5. apraksta.[372] Šajā fondā no 1. līdz 22. aprakstam bija iekļautas arestēto personas lietas par laikposmu no 1919. līdz 1940. gadam, bet 25. aprakstā bija ieslodzīto personas lietas par laikposmu no 1941. līdz 1942. gadam. 23. apraksts bija Rīgas Centrālcietuma darbinieku personas lietu apraksts par laikposmu no 1919. līdz 1940. gadam, bet 24. aprakstā bija iekļautas ieslodzīto dienasgrāmatas bez datējuma.[373] Pašlaik 3273. fondā ir seši apraksti: 1. apraksts – *Politieslodzīto personas lietas. Sarakste par politieslodzīto uzturēšanu, 1919–1940*; 2. apraksts – *Personālsastāva lietas, 1919–1943*; 3. apraksts – *Sarakste ar augstākstāvošām iestādēm administratīvos un saimnieciskos jautājumos, 1919–1940*; 4. apraksts – *Ieslodzīto personas lietas, 1919–1940*; 5. apraksts – *Ieslodzīto saraksti. Darbinieku saraksti. Cietuma priekšnieka rīkojumi u. c., 1918–1919* un 25. apraksts – *Politieslodzīto personas lietas, 1941–1942*.

1964. gada 17. novembrī LPSR Centrālais valsts vēstures arhīvs 3c/3273. fonda 24. apraksta *Rīgas Centrālcietums. Politieslodzīto dienasgrāmatas, 1906–1939* lietas saskaņā ar aktu nodeva Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Centrālās Komitejas (CK) Partijas arhīvam. Minētie dokumenti līdz ar kartotēku LKP CK Partijas arhīvā nonāca, izpildot LPSR Ministru Padomes Arhīvu pārvaldes 1964. gada 20. janvāra rīkojumu Nr. 92/24.[374] Šādā veidā vienots fonds bija sadalīts divās arhīva kolekcijās, pārkāpjot arhivēšanas principus, tostarp provenances principu un arī daļēji oriģinālās kārtības principu.

3c/3273. fonda 24. apraksta *Rīgas Centrālcietums. Politieslodzīto dienasgrāmatas, 1906–1939* aprakstīšana jau bija

[370] LVVA, 3273. f. (Rīgas centrālcietums, 1919–1939), fonda lieta, I daļa, 1952–1983, 1., 3. lp.
[371] LVVA, 3273. f. (Rīgas centrālcietums, 1919–1939), fonda lieta, I daļa, 1952–1983, 1. lp.
[372] LVVA, 3273. f. (Rīgas centrālcietums, 1919–1939), fonda lieta, I daļa, 1952–1983, 3. lp.
[373] LVVA, 3273. f. (Rīgas centrālcietums, 1919–1939), fonda lieta, I daļa, 1952–1983, 3. lp.
[374] LVVA, 3273. f. (Rīgas centrālcietums, 1919–1939), fonda lieta, I daļa, 1952–1983, 44. lp.

sākusies LPSR Centrālajā valsts vēstures arhīvā. No 1956. līdz 1957. gadam LPSR Centrālajā valsts vēstures arhīvā izveidoja šo lietu alfabētisko kartotēku.[375] Lietas šifrēja. Darbs turpinājās LKP CK Partijas vēstures institūtā, kur, domājams, no 1977. līdz 1982. gadam bija izveidota jauna *Vidzemes guberņas cietumā, Rīgas Centrālcietumā u. c. cietumos ieslodzīto Latvijas iedzīvotāju – dokumentu autoru alfabētiskā kartotēka, A–Z*.[376] Precīzs kartotēkas sagatavošanas laiks nav zināms. 1982. gadā LKP CK Partijas vēstures institūta darbinieki un bijušie politieslodzītie izstrādāja *Ieslodzīto alfabētiskās un satura kartotēkas aprakstu un satura klasifikācijas tabulu*.[377] Iespējams, ka vienlaikus veidota arī tematiskā satura kartotēka.[378] LKP CK Partijas arhīva atskaitēs par 1988. gada ceturto kvartālu ir ziņots, ka pēc partijas veterānu veiktās zinātniski praktiskās ekspertīzes ir izdalītas politieslodzīto klades – dienasgrāmatas –, kurām jāveic nozīmīga zinātniski tehniskā apstrāde un restaurācija.[379] Tika veidota vēsturiskā izziņa par šiem dokumentiem.[380] LKP CK Partijas arhīva darba atskaites par 1989. gadu un darba plāns 1990. gadam liecina, ka LKP CK Partijas vēstures institūta vadība 1990. gada 10. janvāra ražošanas sapulcē apsprieda, kā mērķtiecīgi īstenot bijušo politieslodzīto klažu

[375] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1793. l. (Vidzemes guberņas cietumā, Rīgas Centrālcietumā u. c. cietumos ieslodzīto Latvijas iedzīvotāju – dokumentu autoru alfabētiskā kartotēka, A–Z, 1956–[1977]), 1.–672. lp.
[376] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1794. l. (Vidzemes guberņas cietumā, Rīgas Centrālcietumā u. c. cietumos ieslodzīto Latvijas iedzīvotāju – dokumentu autoru alfabētiskā kartotēka, A-Z, [1977–1982]), 1.–555. lp.
[377] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1792. l. (Ieslodzīto alfabētiskās un satura kartotēkas apraksts un satura klasifikācijas tabula. Cariskās Krievijas un buržuāziskās Latvijas ieslodzīto alfabētiskās un satura kartotēkas lietošanas instrukcija. P. Priedes izstrādātais variants, 1982. g. marts), 1.–5. lp., LVA, PA-200. f., 12. apr., 1791. l. (Ieslodzīto alfabētiskās un satura kartotēkas apraksts un satura klasifikācijas tabula. Marijas Sudmales, Olgas Pankes, Paula Celtmaņa un Silvijas Balodes izstrādātais variants, [1982. g. marts]), 1.–10. lp.
[378] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1795. l. (Vidzemes guberņas cietumā, Rīgas Centrālcietumā u. c. cietumos ieslodzītajiem Latvijas iedzīvotājiem konfiscēto piezīmju burtnīcu tematiskā kartotēka, [1982]), 1.–275. lp.
[379] LVA, PA-200. f., 13. apr., 90. l. (Partijas arhīva darba atskaites par 1988. gadu), 5. lp.
[380] LVA, PA-200. f., 13. apr., 90. l., 5. lp.

fondēšanu.[381] 1990. gada LKP CK Partijas arhīva darba plānā bija iekļauts punkts "pabeigt politieslodzīto burtnīcu kolekcijas aprakstīšanu"[382] un izstrādāt vēsturisko izziņu un darba instrukciju politieslodzīto dienasgrāmatu kolekcijas apstrādei.[383] Politieslodzīto dienasgrāmatu tehniskās apstrādes darbs turpinājās vēl 1989. gadā, par ko liecina pirmo 259 lietu apliecinājuma lapu datējums. LKP CK Partijas arhīvā, aprakstot bijušā 3c/3273. fonda 24. apraksta *Rīgas Centrālcietums. Politieslodzīto dienasgrāmatas, 1906–1939* lietas, sāka veidot PA-200. fonda *Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas Sociālpolitisko pētījumu institūts – PSKP CK Marksisma-Ļeņinisma institūta filiāle* 12. aprakstu. 1990. gadā, lai arī plānots, darbs pie PA-200. fonda 12. apraksta izstrādes neturpinājās. 1998. gadā LVA izveidotajā PA-200. fonda vēsturiskajā izziņā atzīmēts, ka 1964. gadā LKP CK Partijas arhīvā saņemtās ieslodzīto revolucionāru klades bija paredzēts apstrādāt un iekļaut 12. aprakstā, ko tehnisku iemeslu dēļ neveica.[384]

1991. gada augustā LKP arhīva fondus pārņēma LVA. No 1991. gada 26. augusta līdz 21. septembrim abu arhīvu darbinieki sagatavoja LKP arhīva fondu nodošanas un pieņemšanas aktu.[385] Šajā aktā ir pieminētas politieslodzīto burtnīcas, kas ir nerestaurētas un neapstrādātas.[386] LVA Sociālpolitisko dokumentu daļas vadītājas vietniece savā 1996. gada 18. septembra paskaidrojumā PA-200. fonda lietu esības un fiziskā stāvokļa pārbaudes sakarā norāda, ka 12. apraksta lietas ir saņemtas 1964. gadā un ir nesakārtotas.[387] No 2012. līdz 2015. gadam LVA notika ieslodzīto dienasgrāmatu aprakstīšana, izveidojot pastāvīgi glabājamo lietu 12. aprakstu

[381] LVA, PA-200. f., 13. apr., 125. l. (Partijas arhīva darba atskaites par 1989. gadu), 22. lp.
[382] LVA, PA-200. f., 13. apr., 125. l., 33. lp.
[383] LVA, PA-200. f., 13. apr., 125. l., 36. lp.
[384] LVA, PA-200. f. (LKP CK Sociālpolitisko pētījumu institūts – PSKP CK Marksisma-Ļeņinisma institūta filiāle, 1897–1991), vēsturiskā izziņa, 1920–1991, 7. lp.
[385] LVA, PA-200. f. (LKP CK Sociālpolitisko pētījumu institūts – PSKP CK Marksisma-Ļeņinisma institūta filiāle, 1897–1991), fonda lieta, 1952–1983, 37.–43. lp.
[386] LVA, PA-200. f. (LKP CK Sociālpolitisko pētījumu institūts – PSKP CK Marksisma-Ļeņinisma institūta filiāle, 1897–1991), fonda lieta, 1952–1983, 40. lp.
[387] LVA, PA-200. f. (LKP CK Sociālpolitisko pētījumu institūts – PSKP CK Marksisma-Ļeņinisma institūta filiāle, 1897–1991), fonda lieta, 1952–1983, 45. lp.

Vidzemes guberņas cietumā, Rīgas Centrālcietumā u. c. cietumos ieslodzītajiem Latvijas iedzīvotājiem konfiscēto piezīmju burtnīcu, dienasgrāmatu un vēstuļu kolekcija par laikposmu no 1905. līdz 1940. gadam.[388]

PA-200. fonda piezīmju burtnīcas, dienasgrāmatas un vēstules kā avoti un laikmeta liecinieki

Līdzās oficiālajiem dokumentiem – ieslodzīto personas lietām (LVVA, 3273. f., 1. apr., 1919.–1940. g.; LVVA, 3273. f., 4. apr., 1919.–1940. g.; LVVA, 3273. f., 25. apr., 1941.–1942. g.) – pētāmi arī neoficiālie dokumenti kā ieslodzīto piezīmju burtnīcas (LVA, PA-200. f., 12. apr., 1905.–1940. g.). LVA PA-200. fonda 12. aprakstā iekļautās piezīmju klades nebūt nav visas piezīmju burtnīcas, kas jebkad ir piederējušas ieslodzītajiem. Tās ir klades, kas ieslodzītajiem konfiscētas sakarā ar to, ka pārkāpti cietumu iekšējās kārtības noteikumi. Cietumu administrācijas piezīmes par konfiskāciju var aplūkot burtnīcu apliecinājuma ierakstos. Izsniedzot klades, tās numurēja un parakstīja. Rīgas Centrālcietumā divdesmitā gadsimta divdesmitajos gados, šīs klades izsniedzot, parakstīja priekšnieka palīgs[389], trīsdesmitajos gados priekšnieka palīgs[390] vai pārsvarā priekšnieka palīgs, Administratīvās daļas pārzinis.[391] Vairākās ieslodzīto piezīmju kladēs var atrast izrakstus no cietumu iekšējās kārtības noteikumiem, kas nosaka, ko un kā piezīmju burtnīcās drīkst un nedrīkst rakstīt. Ventspils cietuma ieslodzītā Jāņa Everta burtnīcas apliecinājuma lapā lasāms:

---

[388] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1.–121. lp.
[389] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1120. l. (Niedra Andrievs, Kārļa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 16.02.1925.–18.03.1925.), 52. lp. otra puse, LVA, PA-200. f., 12. apr., 1615. l. (Vaksmans Andrejs, Jāņa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 1. burtnīca, 3.05.1923.–31.03.1937.), 122. lp. otra puse.
[390] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1173. l. (Ozols Jānis, Jāņa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 26.06.1934.–15.07.1934.), 70. lp. otra puse.
[391] LVA, PA-200. f., 12. apr., 280. l. (Bunga Jāzeps, Konstantīna d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 2. burtnīca, 4.05.1937.–15.05.1939.), 70. lp. otra puse.

> "Izsniegtā kladē rakstīt skaidri, salasāmi, bez jebkāda tendencioza satura, no vietas un bez kaut kādiem zīmējumiem."[392]

Tās regulāri kontrolēja, bet, atklājot tajās noteikumu pārkāpumus, konfiscēja. Minēto apliecināja speciāla cenzūras atzīme ar sarkanu zīmuli gan tekstā, gan apliecinājuma lapā.[393] Cenzūras ieraksti un konfiskācijas iemesli varēja būt dažādi, piemēram: iekšējās kārtības noteikumu pārkāpums –"Aprakstīts par cietuma iekārtu / Aizturēts"[394]; politiski apsvērumi – "Politisks saturs / Aizturēts"[395], "Komunistu dziesma / Aizturēts"[396]; valoda – "Svešvalodā rakstīts / Aizturēts"[397]; rokraksts – "Nav salasāms/ Aizturēts"[398], "Strīpojumi un smalki rakstīts / Aizturēts"[399]; dzēsts teksts – "Dzēsts – nesalasāms / Aizturēts"[400]; nezināmi apsvērumi – "Konfiscēts"[401].

Gan katra klade atsevišķi, gan visas burtnīcas kopumā ir oficiālu un neoficiālu dokumentu kopums. Piezīmju kladēs var izdalīt vairākas dokumentu grupas.

Oficiālie dokumenti: oficiālā sarakste – ieslodzīto sarakstes noraksti ar oficiālajām iestādēm (piemēram, Tieslietu ministrijas Cietumu departamentu, vēlāk Kriminālpolitisko departamentu u. c.;

---

[392] LVA, PA-200. f., 12. apr., 480. l. (Everts Jānis, Ventspils cietuma ieslodzītais, 2.01.1939.–1940.), 70. lp. otra puse.
[393] LVA, PA-200. f., 12. apr., 979. l. (Lorencs Žanis, Jāņa d., Liepājas cietuma ieslodzītais, 2. burtnīca, [15.08.1934.]–13.05.1937.), 86. lp. otra puse.
[394] LVA, PA-200. f., 12. apr., 198. l. (Bērziņš Arvīds, Jāņa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 2. burtnīca, 31.07.1934.–17.07.1936.), 118. lp. otra puse.
[395] LVA, PA-200. f., 12. apr., 979. l. (Lorencs Žanis, Jāņa d., Liepājas cietuma ieslodzītais, 2. burtnīca, [15.08.1934.]–13.05.1937.), 86. lp. otra puse.
[396] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1615. l. (Vaksmans Andrejs, Jāņa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 1. burtnīca, 3.05.1923.–31.03.1937.), 122. lp. otra puse.
[397] LVA, PA-200. f., 12. apr., 484. l. (Ferbergs [Ferbers] Zamuels, Haima d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 1. burtnīca, 26.01.1937.–24.12.1939.), 98. lp. otra puse.
[398] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1130. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 7. burtnīca, 1.03.1938.–18.11.1938.), 14. lp. otra puse.
[399] LVA, PA-200. f., 12. apr., 194. l. (Bērziņš Aleksandrs, Pētera d., Cēsu cietuma ieslodzītais, 3. burtnīca, 25.04.1931.–18.11.1938.), 14. lp. otra puse.
[400] LVA, PA-200. f., 12. apr., 150. l. (Belijs Bielijs Sidorovs Vasīlijs, Teodora [Fjodora] d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 5. burtnīca, 12.12.1933.–7.05.1937.), 14. lp. otra puse.
[401] LVA, PA-200. f., 12. apr., 490. l. (Foss Arnolds, Fridriha Friča d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 2. burtnīca, 16.05.1933.–29.05.1935.), 14. lp. otra puse.

oficiālā sarakste – oficiālo iestāžu (piemēram, tiesu iestāžu u. c.) sarakste ar ieslodzītajiem caur cietuma priekšnieku.[402]

Nelegālie dokumenti: ieslodzīto nelegālie izdevumi – ieslodzīto nelegālie cietuma un kameras žurnāli;[403] ieslodzīto savstarpējā nelegālā sarakste – ieslodzīto savstarpējā sarakste par politisko situāciju, attiecībām starp biedriem un konspirāciju, piezīmju burtnīcas,[404] ieslodzīto slepenās vēstules, apkārtraksti, zīmītes, sarakste starp cietuma korpusiem un kamerām;[405] marksisma-ļeņinisma klasiķu darbu konspekti un kameru studiju grupu pieraksti, referāti – ļoti pārstāvēta dokumentu grupa, kuru radītāji ir politieslodzītie komunisti.

Neoficiālie, privātie dokumenti: ieslodzīto privātā sarakste – vēstules, ko ieslodzītajiem adresējuši radi un draugi, un to noraksti; vēstuļu noraksti un melnraksti, ko ieslodzītie sūtījuši radiem un draugiem;[406] privātās fotogrāfijas – fotogrāfijas, ko ieslodzītajiem bija iesūtījuši radi un draugi vai kuras, iespējams, bija paņemtas līdzi uz ieslodzījuma vietu;[407] ieslodzīto dienasgrāmatas, pārdomas,

---

[402] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1193. l. (Paulovičs Pavlovičs Žanis Aleksandrs Alberts Rīgas Centrālcietuma un Jelgavas cietuma ieslodzītais, vēstules, kvītis, paziņojums par aizstāvja, advokāta noteikšanu, 7.10.1934.–9.03.1937.), 7. lp.

[403] LVA, PA-200. f., 12. apr., 611. l. (Grīnblats Jānis, Jura d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 2. burtnīca, 14.11.1933.–29.10.1936.), cietuma žurnāls *Uz Mērķi*, LVA, 2.–101. lp. otra puse; PA-200. f., 12. apr., 1122. l. (Notrima Lūcija, Rīgas Termiņcietuma ieslodzītā, 29.08.1930.–b. d.), cietuma žurnāls *Cietumniece*, 1.–14. lp. u. c.

[404] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1126. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 3. burtnīca, 10.07.1935.–18.11.1938.), 4.–6. lp. otra puse, 8.–10. lp. otra puse.

[405] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1783.–1788. l. (Rīgas Centrālcietuma ieslodzīto slepenā sarakste starp cietuma korpusiem un kamerām ar un bez segvārdiem un parakstiem, ar un bez datējuma).

[406] LVA, PA-200. f., 12. apr., 736. l. (Kalniņš Jānis, Jāņa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, vēstules, 19.04.1925.–12.05.1936.), 1.–178. lp., LVA, PA-200. f., 12. apr., 1731. l. (Zeimals Kazimirs, Jāņa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, vēstules, 10.11.1934.–27.08.[1935.]), 1.–26. lp. u. c.

[407] LVA, PA-200. f., 12. apr., 112. l. (Barkans Ignats, Pētera d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 3. burtnīca, 14.10.1930.–18.11.1938.), 120.–129. lp.; LVA, PA-200. f., 12. apr., 1514. l. (Šnevelis Viktors, Pētera d., Daugavpils cietuma un Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 1. burtnīca, 23.08.1932.–19.05.1937.), 132.–135. lp. u. c.

piezīmes;[408] ieslodzīto zīmējumi – kameru kopskati[409], ieslodzīto portreti[410] u. c. zīmējumi;[411] dzeja, cietuma folklora – politiskā dzeja,[412] iemīļotu dzejnieku darbi (piemēram, Rainis un Leons Paegle),[413] autordzeja un cietuma folklora.

Fiziskos parametrus atspoguļojošā dokumentu grupa – ieslodzīto svēršanas datu pieraksti.[414] Tas ir interesants un daudz pārstāvēts dokumentu veids, kas liecina par ieslodzīto veselības stāvokli un aprūpi. Ieslodzītos svēra ik pa trīs mēnešiem, un svars maz mainījās.

Robeža starp neoficiālu un nelegālu dokumentu ieslodzīto piezīmju burtnīcās bieži bija ļoti nosacīta. To noteica iekšējie normatīvie akti un šo noteikumu brīva cenzūras interpretācija.

Pretstatā oficiālajiem dokumentiem neoficiālie dokumenti, īpaši ieslodzīto privātās vēstules, dienasgrāmatas, pārdomas, piezīmes, arī zīmējumi, ņemot vērā šo dokumentu rašanās apstākļus, ir emocionāli piesātināti. Katra šī dokumentu grupa ir atsevišķas izpētes vērta.

---

[408] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1173. l. (Ozols Jānis, Jāņa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 26.06.1934.–15.07.1934.), 5.–12. lp. otra puse, 14. lp. otra puse, 24. lp.

[409] LVA, PA-200. f., 12. apr., 767. l. (Kiseļevs Kirils, Marķeļa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 2. burtnīca, 21.11.1933.–12.04.1934.), 2. lp.; LVA, PA-200. f., 12. apr., 1306. l. (Raudiņš Dailonis Visvaldis, Jāņa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 2.02.1937.–17.10.1938.), 1., 23. lp.

[410] LVA, PA-200. f., 12. apr., 700. l. (Jefratovs Grigorijs, Anisima d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 28.07.1936.–15.05.1939.), 3., 5.–9., 11. lp. u. c.

[411] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1003. l. (Mališevs Teodors, Konona d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 1. burtnīca, 31.08.1932.–11.05.1940.), 44., 45., 47. lp. u. c.

[412] LVA, PA-200. f., 12. apr., 769. l. (Klamers Jānis, Kārļa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 26.06.1934.–15.07.1934.), *Latvju cīņas dziesma*, 11. lp.; LVA, PA-200. f., 12. apr., 1413. l. (Skerba Staņislavs, Vikentija d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 2. burtnīca, 21.07.1931.–15.02.1932.), *Centrāles himna*, 19. lp. otrā puse; LVA, PA-200. f., 12. apr., 1615. l. (Vaksmans Andrejs, Jāņa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 1. burtnīca, 3.05.1923.–31.03.1937.), *Himna Anarķistu*, 2. lp.

[413] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1310. l. (Rautenbergs Jūlijs, Mārtiņa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 2. burtnīca, 8.12.1924.–10.09.1931.), 4.–5. lp.

[414] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1124. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 1. burtnīca, 1.02.1938.–18.11.1938.), 54. lp.

Starp ieslodzītajiem bija gan politieslodzītie (sociāldemokrāti, pērkonkrustieši un komunisti), gan krimināli sodītie. Spilgtākās personas piezīmju burtnīcu kolekcijā: Andrievs Niedra,[415] Jānis Ozols[416] (*Pērkonkrusta* biedrs), Jāzeps Bunga[417] (nelegālās LKP biedrs, vēlākais LPSR Iekšlietu tautas komisariāta Cēsu apriņķa nodaļas priekšnieks), Alfons Noviks[418] (nelegālās LKP biedrs, vēlākais LPSR iekšlietu tautas komisārs) u. c. Līdz ar to piezīmju burtnīcas tajās pausto uzskatu ziņā ir diametrāli pretēji iezīmētas. Arī šajā ziņā katra politiski vai krimināli sodīto grupa varētu būt atsevišķa pētījuma tēma.

Šo dokumentu kolekcijas izpēti apgrūtina sekojoši apstākļi.

Pirmkārt, dokumenti ir ļoti sadrumstaloti, fragmentāri. Bieži vēstules ir sadrumstalotas. Sākums var būt vienā lapā, bet turpinājums un nobeigums citā piezīmju burtnīcas vietā. Pa vidu var būt citu tekstu vai citu vēstuļu fragmenti. Tā kā tie bieži ir tikai vēstuļu melnraksti, tie var būt bez adresāta un datējuma, kas pētniecību apgrūtina.

Otrkārt, dokumenti satur citas personas pierakstus. Bieži konkrētas personas piezīmju kladē ir citas personas veikti ieraksti. Arī šo tekstu atšifrēšana, nodalīšana prasītu zināmu laiku un pūles.

Treškārt, dokumentos ir dzēsti teksti. Bieži tekstu fragmenti ir dzēsti. Iespējams, dažos gadījumos tas tika darīts, lai taupītu papīru, tomēr nav izslēgts, ka ieslodzītie nojauta vai pat zināja, kad cietuma administrācija veiks pārbaudes, tādēļ centās izdzēst tekstus, kuros bija pārkāpti iekšējās kārtības noteikumi. Šo tekstu restaurācija prasītu daudz pūļu, kaut arī tehniski tas ir iespējams.

Ceturtkārt, dokumenti satur ieslodzīto slepeno saraksti. Šo slepeno vēstuļu, apkārtrakstu un zīmīšu parakstu un segvārdu

---

[415] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1120. l. (Niedra Andrievs, Kārļa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 16.02.1925.–18.03.1925.), 1.–52. lp.

[416] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1173. l. (Ozols Jānis, Jāņa d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 26.06.1934.–15.07.1934.), 1.–70. lp.

[417] LVA, PA-200. f., 12. apr., 279., 280. l. (Bunga Jāzeps, Konstantīna d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 1.–2. burtnīca); LVA, PA-15500. f. (Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras darbinieku personas lietu kolekcija), 2. apr., 7289. l. (Bunga Josifs, Konstantīna d., 1945–1963)

[418] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1124.–1142. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 1.–19. burtnīca) un LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l. (Noviks Alfons, Andreja d., 1945–1965).

atšifrēšanai, satura analīzei un vēsturiskā konteksta noteikšanai būtu jāvelta lielas pūles, ja to saturs būtu atsevišķa pētījuma tēma. Lai darbs ar tām būtu iespējams, šīs vēstules būtu nepieciešams digitalizēt.

Dažādu veidu dokumenti ieslodzīto piezīmju burtnīcās ir unikāli vēstures avoti, jo tapuši īpašos apstākļos. Ieslodzīto personu piezīmju kladēs pieejamā informācija sniedz svarīgu ieskatu sava laika politiskajā kultūrā, tā kā raksturo pie dažādām politiskām grupām piederīgos ieslodzītos, piemēram, Latvijas Sociāldemokrātiskās Strādnieku partijas (LSDSP), politiskās organizācijas *Pērkonkrusts*, nelegālās LKP biedrus.

Alfona Novika piezīmju burtnīcas LVA PA-200. fondā un personas lieta LVVA 3273. fondā kā avoti un laikmeta liecības

Lai ilustrētu potenciālās pētniecības iespējas, esmu saturiski analizējis pirmās septiņas Alfona Novika cietuma piezīmju burtnīcas. Tās kopskaitā ir deviņpadsmit un atrodas PA-200. fonda 12. aprakstā no 1124. līdz 1130. lietai. Hronoloģiski tās aptver laikposmu no 1934. gada oktobra līdz 1938. gada novembrim. Alfons Noviks no 1933. gada 4. oktobra līdz 1934. gada 13. septembrim atradās Daugavpils cietumā, kad tika pārvests uz Rīgas Centrālcietumu,[419] kur atradās līdz 1938. gada 18. novembrim. 1938. gada 18. novembrī saskaņā ar 1938. gada 15. novembra Amnestijas likumu Alfonu Noviku atbrīvoja.[420]

LKP CK Partijas arhīvā, gatavojot ieslodzīto burtnīcas aprakstīšanai no 1977. gada līdz 1989. gadam, tās sašķiroja pēc uzvārdiem un, veidojot jaunu alfabētisko kartotēku, vēlreiz pāršifrēja, nomainot LPSR Centrālajā valsts vēstures arhīvā piešķirtos lietu šifrus. Lietas sašķiroja pēc personām, bet katrai personai nesakārtoja hronoloģiski. Šis princips, respektējot LKP CK Partijas arhīva darbinieku un bijušo politieslodzīto darbu, kad tika veidota tematiskā un jauna

[419] LVVA, 3273. f. (Rīgas Centrālcietums, 1919–1939), 1. apr. (Politieslodzīto personas lietas. Sarakste par politieslodzīto uzturēšanu, 1919–1940), 8443. l. (Novika Alfona, Andreja d., personas lieta, 4.10.1933.–18.11.1938.), 60., 61., 65. lp.
[420] LVVA, 3273. f., 1. apr., 8443. l. (Novika Alfona, Andreja d., personas lieta, 4.10.1933.–18.11.1938.), 1. lp.

alfabētiskā kartotēka, kā arī lai izvairītos no atkārtotas pāršifrēšanas, tika saglabāts. Tādēļ pirmās septiņas Alfona Novika piezīmju klades aprakstā nav sakārtotas hronoloģiski. Lai izsekotu Novika domu un pierakstu attīstībai un tēmām, kurām viņš pievērsies, pētniecības nolūkos burtnīcas būtu jāsakārto hronoloģiski.

Dokumentu grupas Alfona Novika piezīmju kladēs

1. Marksisma-Ļeņinisma klasiķu darbu konspekti, kameru studiju grupu pieraksti, referāti, savstarpējā nelegālā sarakste, pārdomas un politiskās piezīmes

Šī dokumentu grupa ir politieslodzīto komunistu cīņas dokumentu grupa. Šie dokumenti ir pārstāvēti Alfona Novika 2. un 3. burtnīcā, bet hronoloģiski tā būtu 1. burtnīca, kas izsniegta 1934. gada 23. oktobrī, un 3. burtnīca, kas izsniegta 1935. gada 10. jūlijā. Tas ir laiks, kad politieslodzītais Noviks ir tikko pārvests no Daugavpils cietuma uz Rīgas Centrālcietumu. 2., bet hronoloģiski 1. burtnīcas pierakstos Alfons Noviks skāris kapitālistiskās sabiedrības un valsts uzbūves pamatus, šķiru cīņu, valsts varas sagrābšanu, proletariāta diktatūru, bezšķiru sabiedrības izveidi un valsts kā institūcijas likvidāciju.[421] Alfons Noviks izmanto Vladimira Uļjanova (Ļeņina) darbu *Valsts un revolūcija*, arī Frīdriha Engelsa darbu *Anti-Dīrings* u. c.[422] Frīdriha Engelsa *Anti-Dīrings* Alfonam Novikam bija atsūtīts no Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) 1934. gada 15. februārī. Tieslietu ministrijas Cietumu departaments atļāva šo grāmatu izsniegt Alfonam Novikam kamerā,[423] tā demonstrējot diezgan liberālu Latvijas cietumu pārvaldes režīmu. Burtnīcā ietvertais sacerējums varētu būt kameras studiju grupas pieraksti vai referāts.

---

[421] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1125. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 2. burtnīca, 23.10.1934.–18.11.1938.), 36.–40. lp.
[422] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1125. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 2. burtnīca, 23.10.1934.–18.11.1938.), 40. lp.
[423] LVVA, 3273. f., 1. apr., 8443. l. (Novika Alfona, Andreja d., personas lieta, 4.10.1933.–18.11.1938.), 39. lp.

Alfons Noviks šajā burtnīcā rakstīja arī par politieslodzīto cīņu, piesakot bada streikus un neejot pastaigā un darbā, un cietuma personāla fizisko izrēķināšanos ar politieslodzītajiem. Tāpat viņš rakstīja par cīņu "mazā cietumā" 1933. gadā, tātad runa bija par Daugavpils cietumu.[424] 3. un arī hronoloģiski 3. burtnīcas pierakstos Alfons Noviks raksta vēstuli biedriem par savstarpējām attiecībām un konspirāciju.[425]

Rīgas Centrālcietuma priekšnieka palīgs, Administratīvās daļas pārzinis, raksturojot Noviku, 1938. gada izziņā raksta:

> "Noviks savus pretvalstiskos uzskatus nav atmetis, demonstratīvi uzsver tos pie gadījuma, slinks, nestrādā, maz cerību, ka kļūs par valstiski domājošu pilsoni."[426]

Savukārt cietuma ārsta atsauksmē Alfons Noviks raksturots kā "nedisciplinēts, spītīgs".[427]

Šī dokumentu grupa ir politieslodzīto komunistu cīņas un protesta dokumentu grupa. Šīs grupas dokumenti pārstāvēti hronoloģiski vecākajās burtnīcās un iezīmē Alfona Novika pirmos ieslodzījuma gadus, ko var raksturot kā nemiera pilnus. Dokumenti ir emocionāli piesātināti, raksturo apstākļus, kādos veidojās Alfona Novika pieredze un raksturs.

2. Privātā sarakste, vēstules

Vecākais šīs grupas dokuments atrodams jau 4. burtnīcā, kas hronoloģiski arī varētu būt pirmā, jo izsniegta 1934. gada 23. oktobrī. Pārējās vēstules ir 5., 6. un 7. burtnīcā, kas hronoloģiski attiecīgi ir 4., 5. un 7. burtnīca. Vēstuļu melnraksti ir fragmentāri, sadrumstaloti. To

---

[424] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1125. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 2. burtnīca, 23.10.1934.–18.11.1938.), 112. lp. otra puse.

[425] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1126. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 3. burtnīca, 10.07.1935.–18.11.1938.), 4.–6. lp. otra puse; 8.–10. lp. otra puse.

[426] LVVA, 3273. f., 1. apr., 8443. l. (Novika Alfona, Andreja d., personas lieta, 4.10.1933.–18.11.1938.), 8. lp.

[427] LVVA, 3273. f., 1. apr., 8443. l. (Novika Alfona, Andreja d., personas lieta, 4.10.1933.–18.11.1938.), 8. lp. otra puse.

kopējais skaits ir aptuvens. Adresāti un datējums nav minēts. Adresātus un laiku varētu aptuveni konstatēt ar vēstuļu tekstu un piezīmju burtnīcu datējuma palīdzību. Aptuveni vienpadsmit vēstules ir adresētas brālim Jānim un māsai Emīlijai, iespējams, citiem radiniekiem un draugiem PSRS, un apmēram sešas vēstules ir adresētas māsai Mihalīnai Zvirgzdenes pagastā Ludzas apriņķī, mātei un brālim Aleksim Mērdzenes pagastā Ludzas apriņķī un, iespējams, viņu ģimenēm. Vēstules rakstītas no 1934. gada oktobra līdz 1938. gada novembrim. Vēstulēs, kas sūtītas uz PSRS, Alfons Noviks galvenokārt skāris šādas tēmas: 1) matemātikas, franču, vācu un angļu valodas mācību grāmatu un vārdnīcu atsūtīšanas iespējas no PSRS;[428] 2) 1937. gadā Alfons Noviks sarakstē izrādījis uztraukumu, ka brālis Jānis un māsa Emīlija ilgi neatbild uz vēstulēm.[429] Latvijā dzīvojošajai mātei, brālim un māsai vēstulēs skartās tēmas ir vairāk ģimeniskas, bet tās skar arī politiku. Interesantākā no tām ir vecākā,[430] kas rakstīta 4. burtnīcā un hronoloģiski arī varētu būt pirmā, jo izsniegta 1934. gada 23. oktobrī. Vēstule, kuras melnraksts ir šajā kladē, varētu būt rakstīta no 1934. gada 23. oktobra līdz 1935. gada 4. augustam, kad piezīmju burtnīca politiska satura un nesalasāma rokraksta dēļ konfiscēta. Vēstuli Noviks raksta mātei. Viņš raksta, ka jau divus gadus atrodas cietumā. "Tāds ir mans liktenis, tāda ir mana daba, cietums man nebija nekāda nejaušība," raksta Alfons Noviks.[431] Tālāk šajā pašā vēstulē Noviks pievērsies apstākļiem cietumā: "[..] sēžam 29 cilvēki kopā, [..] kādu laiku sēdēju viens."[432] Vēstule rakstīta latviešu valodas augšzemes dialekta nesēlisko dziļo (latgalisko) izlokšņu rakstu valodas

[428] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1128. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 5. burtnīca, (19.11.1936.–18.11.1938.), 21.–23. lp. u. c.; LVA, PA-200. f., 12. apr., 1129. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 6. burtnīca, 2.03.1937.–18.11.1938.), 33. lp. u. c.

[429] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1129. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 6. burtnīca, 2.03.1937.–18.11.1938.), 32., 39. lp.

[430] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1127. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 4. burtnīca, 23.10.1934.–18.11.1938.), 35.–36. lp.

[431] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1127. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 4. burtnīca, 23.10.1934.–18.11.1938.), 35. lp.

[432] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1127. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 4. burtnīca, 23.10.1934.–18.11.1938.), 36. lp.

formā. Novika personas lieta atklāj, ka trīs reizes – 1934. gada aprīlī, maijā un jūlijā – viņš atradies cietuma karcerī par izaicinošu izturēšanos, komunistisku dziesmu dziedāšanu, nepaklausību, pretošanos uzraugiem un "sarkanas lupatas demonstratīvu izkāršanu no kabatas pastaigājoties".[433] Iespējams, par šīm karcerī pavadītajām nedēļām arī Noviks klāsta vēstulē mātei.

6. burtnīcā, kas hronoloģiski ir 5. un izsniegta 1937. gada 2. martā, bet konfiscēta tā paša gada 5. jūnijā, ir melnraksts no kādas vēstules, ko Alfons Noviks ir rakstījis savam brālim Aleksim un, iespējams, viņa bērniem. Vēstulē viņš devis padomu par iespējām mācīties Malnavas lauksaimniecības vidusskolā pēc pamatskolas beigšanas.[434] Tomēr ļoti aizplīvuroti viņš pievēršas arī politikai: "[..] dažam patīk mīksti spilveni, gozēties saulītē un ne par ko nedomāt."[435] Tālākais acīmredzot ir attiecināts uz rakstītāju, norādot, ka citam piemērotākas ir "vētras, kas vareni, brīvi, neievērodamas nekādus šķēršļus, drāžas visam pāri, jauc visu".[436] Beidzot šīs pārdomas, Alfons Noviks piebilst: "[..] grūti Tev to saprast, bet [..] nāks laiks, arī Tu sapratīsi."[437] Arī šī vēstule rakstīta latviešu valodas augšzemes dialekta latgalisko izlokšņu rakstu valodas formā.

Alfona Novika privātā sarakste ir emocionāli piesātinātu dokumentu grupa. Vēstules ir nozīmīgākā un vērtīgākā dokumentu daļa viņa piezīmju burtnīcās. To izpēti gan apgrūtina vēstuļu sadrumstalotība un fragmentārisms.

Politieslodzītā Novika pirmajās septiņās piezīmju kladēs sastopami arī citi dokumenti, kas pārstāv citas dokumentu grupas. Interesants dokuments ir Alfona Novika svēršanas datu pieraksts.[438]

---

[433] LVVA, 3273. f., 1. apr., 8443. l. (Novika Alfona, Andreja d., personas lieta, 4.10.1933.–18.11.1938.), 5., 46., 48., 54. lp.

[434] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1129. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 6. burtnīca, 2.03.1937.–18.11.1938.), 22. lp.

[435] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1129. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 6. burtnīca, 2.03.1937.–18.11.1938.), 21. lp. otra puse

[436] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1129. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 6. burtnīca, 2.03.1937.–18.11.1938.), 21. lp. otra puse

[437] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1129. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 6. burtnīca, 2.03.1937.–18.11.1938.), 21. lp. otra puse

[438] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1124. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 1. burtnīca, 1.02.1938.–18.11.1938.), 54. lp.

Novika burtnīcās ir arī mazāk nozīmīgi dokumenti kā franču, angļu, vācu un krievu valodā izlasīto grāmatu saraksti. Šo dokumentu veids īpaši pārstāvēts 1. burtnīcā, kas hronoloģiski ir 7. burtnīca. Tā izsniegta 1938. gada 1. februārī. Sarakstos ir minēti, piemēram, Gija de Mopasāna, Emīla Zolā, Johana Volfganga fon Gētes, Heinriha Heines, Oskara Vailda, Fjodora Dostojevska, Alekseja Tolstoja, Antona Čehova sacerējumi.[439] Daudz Alfona Novika kladēs ir franču un vācu valodas mācību pieraksti.[440]

Alfona Novika piezīmju burtnīcas ir unikāli vēstures avoti, kas tapuši īpašos apstākļos un kas, pateicoties tam, ka sniedz ieskatu gan viņa personībā un to veidojošajos apstākļos, gan arī attiecīgā laika politiskajā kultūrā, kurai viennozīmīgi bijusi ietekme uz PSRS okupācijas īstenošanu, tās veiktajiem noziegumiem, un tādēļ tie ir svarīgi un faktiski neaizstājami ne tikai VDK, bet arī plašākā pētniecībā. Līdzīga nozīme ir arī citu politieslodzīto piezīmju burtnīcām. Ievērojot minēto, patlaban aktuāla ir apskatā analizēto dokumentu saglabāšana un nepieciešamo priekšdarbu veikšana, lai būtu iespējama pilnvērtīga attiecīgo dokumentu izpēte.

[439] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1124. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 1. burtnīca, 1.02.1938.–18.11.1938.), 34.–37. lp.
[440] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1129. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 6. burtnīca, 2.03.1937.–18.11.1938.), 1.–3., 5.–18. lp. u. c.; LVA, PA-200. f., 12. apr., 1128. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 5. burtnīca, 19.11.1936.–18.11.1938.), 1.–3., 25.–43. lp. u. c.; LVA, PA-200. f., 12. apr., 1127. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 4. burtnīca, 23.10.1934.–18.11.1938.), 48.–56., 61., 62. lp.

1. pielikums

Alfona Novika piezīmju burtnīcu kopskats. Lielu daļu piezīmju burtnīcu cietuma pierakstu veikšanai Alfonam Novikam laikposmā no 1935. līdz 1937. gadam atsūtīja radinieki no PSRS.

2. pielikums

Alfona Novika piezīmju burtnīcas. Alfona Novika pierakstu paraugi.[441]

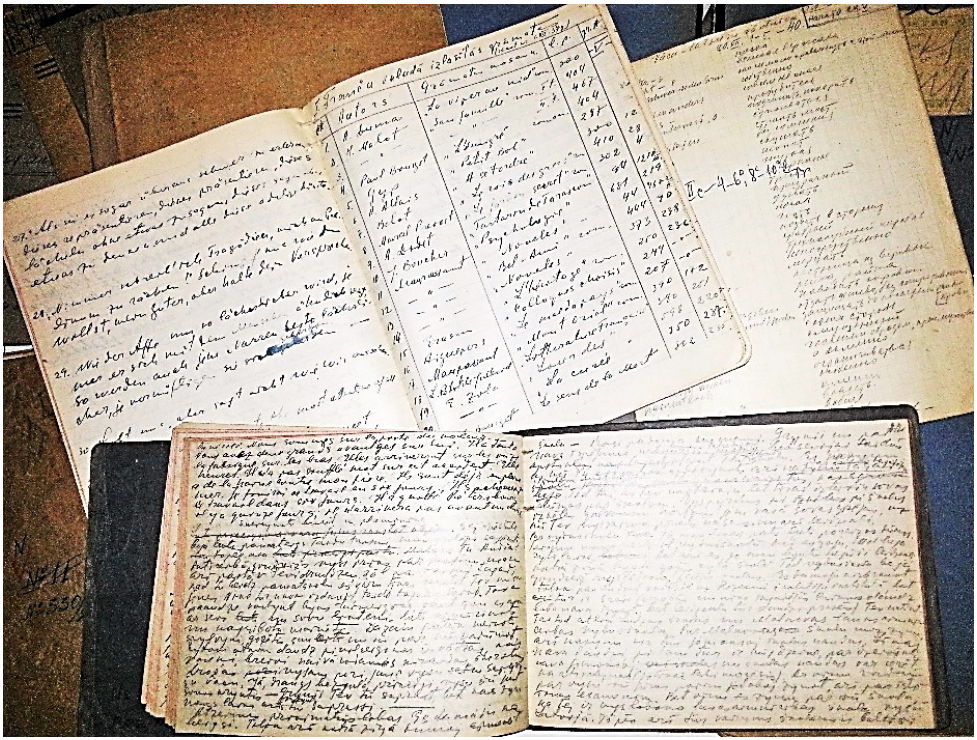

[441] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1129. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 6. burtnīca, 2.03.1937.–18.11.1938.), 22. lp.; LVA, PA-200. f., 12. apr., 1124. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 1. burtnīca, 1.02.1938.–18.11.1938.), 34. lp.; LVA, PA-200. f., 12. apr., 1126. l. (Noviks Alfons, Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 3. burtnīca, 10.07.1935.–18.11.1938.), 1. lp.

Notebooks, diaries and letters of former political prisoners of the Republic of Latvia – witnesses of their time and a set of documents for the study of the LSSR KGB: an example of Alfons Noviks

This article provides an overview of the notebooks, diaries and letters of former political prisoners of the Republic of Latvia written during the 1920s and 1930s. Special attention is paid to the notes made by Alfons Noviks – the People's Commissioner for Internal Affairs of the LSSR, the People's Commissioner for State Security of the LSSR and the Minister of State Security of the LSSR which had been held liable for violations of peremptory norms – during his imprisonment between 1933 and 1938 at the Daugavpils Prison and the Riga Central Prison. Alfons Noviks was condemned for participation in illegal political activities such as participation within communist organization and keeping compromising communist literature, and other activities such as keeping presumably stolen documents and illegally holding a weapon.

This article is based on the collection of prisoners' notes included in the archives of the Institute of the Socio-Political Research of the Central Committee of the Communist Party of Latvia (No. PA-200). The collection of archive material including notebooks, diaries and letters are available in the Latvian State Archives of the National Archives of Latvia. It includes notes made by prisoners from 1905 until 1940. In addition, the author analyzed the personal files of political prisoners, which are available in the Latvian State Historical Archives of the National Archives of Latvia and, in particular, the archives of the Riga Central Prison (No. 2373).

The collection of Alfons Noviks' notes consists of 19 notebooks. The article describes the first seven notebooks which chronologically cover the whole period of the imprisonment of Alfons Noviks. Notes on different matters are made for different reasons. For example, evidence from parts of draft correspondence or studies of language and politics act as valuable sources of information. It provides not only the missing parts of biographies of such persons as Alfons Noviks, but also a broader view on the involvement of the

Cheka in the affairs of the Republic of Latvia and their involvement in preparing the way for occupation and the capture of power.

20. gadsimta astoņdesmito gadu "nepolitiskie" noziegumi okupētajā Latvijā un VDK

Dr. hist. Gints Zelmenis,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas loceklis

Valsts drošības komitejas (VDK) nosaukums Latvijas vēsturē Padomju Sociālistisko Republiku Savienības okupācijas laikā tradicionāli saistās ar politiskajām represijām. Ar jēdzienu "politiskās represijas" saprot situāciju, kad atsevišķi cilvēki, cilvēku grupas vai pat veseli sociālie slāņi tiek represēti viņu politisko uzskatu vai politiskās darbības, reliģisko uzskatu vai reliģisko kultu piekopšanas dēļ, cilvēku piederības pie noteikta sociālā slāņa ("šķiras"), etniskās grupas dēļ, kā arī citu pazīmju dēļ.[442] Tomēr VDK represīvā darbība skāra arī tādas personu grupas, kuru nodarījumos, vismaz ārēji, politisko represiju pazīmes vai nu nav saskatāmas, vai arī tās nav noteicošās. Tādēļ rodas jautājums – vai visi represētie cilvēki, kurus arestēja un kuru kriminālllietas izmeklēja VDK, ir uzskatāmi par politiski represētajiem vai ne?

Parasti kā pretstats jēdzienam "politisks" tiek lietots jēdziens "apolitisks", kas nozīmē vienaldzību pret politiskajiem jautājumiem un izvairīšanos no politiskās dzīves.[443] Tomēr jāņem vērā, ka attiecībā uz PSRS, kur visas dzīves sfēras bija pakļautas komunistiskajai ideoloģijai,

---

[442] Likuma *Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem* 1. pants (*Latvijas Vēstnesis*, Nr. 64, 1995, 26. aprīlis, 1. lpp.;
Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/34832 [skatīts 1.07.2016.]). Definīcija citēta ar grozījumiem, kurus Saeima pieņēma 2004. gada martā (*Latvijas Vēstnesis*, Nr. 46, 2004, 24. marts, 4. lpp.;
Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/86001 [skatīts 1.07.2016.]).

[443] Sk., piemēram, *Svešvārdu vārdnīca*, Rīga: Norden, 1996, 58. lpp.; *Svešvārdu vārdnīca. 25 000 vārdu un terminu*. [Rīga]: Avots, 2008, 70. lpp.

par apolitiskām darbībām var runāt daudz mazāk nekā demokrātiskās valstīs. Pat ja cilvēks pats nevēlējās iesaistīties nekādās politiskās akcijās, pat ja viņš nebija Padomju Savienības komunistiskās partijas (PSKP) vai ar to saistīto organizāciju biedrs, viņš pastāvīgi bija spiests iesaistīties dažādās kompartijas organizētās kampaņās, svētkos un citos pasākumos, no kuriem izvairīties nebija viegli, bet dažkārt pat bīstami. Turklāt jāņem vērā, ka sadzīviskus noziegumus, kurus tiešām var uzskatīt par pilnīgi apolitiskiem (zādzības, slepkavības, miesas bojājumu nodarīšana utt.) un kas PSRS pastāvēja tieši tāpat kā citās valstīs, PSRS izmeklēja prokuratūras un iekšlietu institūcijas, t. i., šādu noziegumu izmeklēšanā bija iesaistītas tādas iestādes, kuru ekvivalenti pastāv arī demokrātiskās valstīs. Savukārt VDK (t. i., specdienesta) iesaistīšana noziegumu izmeklēšanā jau pati par sevi liecina, ka vai nu attiecīgais noziegums faktiski bija politiski motivēts vai arī PSRS varas institūcijas uzskatīja, ka tas kaut kādā veidā apdraud PSRS drošību. Tādēļ VDK izmeklētos noziegumus saukt par apolitiskiem nebūtu īsti adekvāti. Šā iemesla dēļ pētījumā un tā nosaukumā lietots neparasts jēdziens "nepolitiskie noziegumi", lai uzsvērtu to, ka šajā rakstā apskatītie noziegumi atšķiras no tiem, kurus parasti dēvē par okupācijas laika politiskajiem noziegumiem, bet tajā pašā laikā tos nevar dēvēt par pilnīgi apolitiskiem. Pētījumā ir lietoti arī citi nestandarta izteicieni kā "politiskās kriminālllietas".[444] "ekonomiskās kriminālllietas",[445] "politiskie noziedznieki",[446] "ekonomiskie

[444] Vārdkopa "politiskās kriminālllietas" rakstā lietota, lai apzīmētu tās kriminālllietas, kuras bija ierosinātas par "pretpadpadomju aģitāciju un propagandu" (LPSR Krimināl kodeksa 65. pants), kā arī "apmelojošu izdomājumu izplatīšanu, kuri diskreditē Padomju valsts un sabiedrisko iekārtu" (LPSR Krimināl kodeksa 183.[1] pants).

[445] Vārdkopa "ekonomiskās kriminālllietas" šajā ziņojumā lietota, lai apzīmētu tās kriminālllietas, kuras bija ierosinātas par kontrabandu (LPSR Krimināl kodeksa 73. pants), valūtas operāciju noteikumu pārkāpšanu (LPSR Krimināl kodeksa 83. pants), valsts vai sabiedriskās mantas izlaupīšanu (LPSR Krimināl kodeksa 85.–93. pants), kā arī "spekulāciju" (LPSR Krimināl kodeksa 149. pants).

[446] Vārdkopa "politiskie noziedznieki" šajā pētījumā lietota, lai apzīmētu tos cilvēkus, kas bija arestēti un apsūdzēti par "pretpadpadomju aģitāciju un propagandu" vai "apmelojošu izdomājumu izplatīšanu, kuri diskreditē Padomju valsts un sabiedrisko iekārtu".

noziedznieki",[447] "bēdzēji"[448] u. tml. Šādi izteicieni lietoti, lai īsi, bez papildu paskaidrojumiem katrā atsevišķā gadījumā norādītu to krimināllietas vai nodarījuma veidu, par kuru attiecīgajā gadījumā ir runa. Šie apzīmējumi ir nosacīti, tie nav uzskatāmi par oficiāliem attiecīgo nodarījumu vai lietu nosaukumiem, un tie nav juridiski termini.

Galvenais pētījuma objekts ir Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) VDK 1981.–1986. gadā izmeklētās "nepolitiskās krimināllietas", kas uzkrātas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā.[449] Šajās krimināllietās esošie dokumenti satur informāciju par attiecīgās lietas ierosināšanas iemesliem; arestētajiem un pratinātajiem cilvēkiem; dažādām kriminālprocesuālajām darbībām kā pratināšana, kratīšana, ekspertīze u. c.; lietas izmeklēšanā iesaistītajiem VDK un citu iestāžu darbiniekiem; kā arī informācija par tiesvedību – laiku, norisi un rezultātiem.

Bez šīm krimināllietām, pētījumā izmantotas arī LPSR Prokuratūras uzraudzības lietas par LPSR VDK izmeklētajām krimināllietām.[450] Uzraudzības lietās apkopoti būtiskākie procesuālie dokumenti par attiecīgo krimināllietu – lēmumi par krimināllietas ierosināšanu, lēmumi par arestiem, lēmumi par apsūdzības uzrādīšanu, apsūdzības raksti, tiesas spriedumi vai ziņojumi par tiesvedības rezultātiem, kā arī citi dokumenti. Šo prokuratūras uzraudzības lietu saturs parasti ir nedaudz atšķirīgs no to uzraudzības lietu satura, kuras veidoja pati VDK.[451] Lai arī būtiskākie dokumenti VDK un prokuratūras uzraudzības lietās sakrīt, tomēr prokuratūras

[447] Vārdkopa "ekonomiskie noziedznieki" šajā rakstā lietota, lai apzīmētu tos cilvēkus, kas bija arestēti un apsūdzēti par kontrabandu, valūtas operāciju noteikumu pārkāpšanu, valsts vai sabiedriskās mantas izlaupīšanu vai "spekulāciju".

[448] Vārds "bēdzēji" šajā pētījumā lietots, lai apzīmētu tos cilvēkus, kas bija arestēti un/vai apsūdzēti par "nelikumīgu izbraukšanu uz ārzemēm" (LPSR Kriminālkodeksa 78. pants).

[449] LVA, 1986. f., 1. apr., 45300. l., 45301. l., 45305. l., 45308. l., 45309. l., 45310. l., 45311. l., 45312. l., 45313. l., 45319. l., 45320. l., 45321. l., 45331. l., 45332. l., 45335. l., 45336. l., 45340. l., 45343. l.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-5304. l., P-5305. l., P-5307. l, P-5308. l, P-5310. l.

[450] LVA, 1221. f., 1c. apr., 2860. l., 2872. l., 2873. l., 2876. l., 2877. l., 2878. l., 2970. l., 2976. l., 3003. l., 3006. l., 3007. l., 3013. l.

[451] VDK veidotās uzraudzības lietas arhīvā parasti glabājas kopā ar krimināllietām.

uzraudzības lietās atrodami ne tikai VDK, bet arī pašas prokuratūras vai citu institūciju dokumenti, kas saistīti ar attiecīgo lietu. Sevišķi vērtīgas šīs prokuratūras veidotās uzraudzības lietas ir tajos gadījumos, kad VDK izmeklētā krimināllietā bija pieņemts lēmums par attiecīgās lietas sadalīšanu divās vai vairākās atsevišķās krimināllietās un pēc tam kādu no sadalītajām krimināllietām tālāk izmeklēja nevis pati VDK, bet prokuratūras vai iekšlietu institūcijas. Šādā gadījumā no minētajām prokuratūras veidotajām uzraudzības lietām ir iespējams uzzināt, kas tālāk noticis ar izdalīto krimināllietu un tajā iesaistītajiem cilvēkiem. Starp LPSR Prokuratūras dokumentiem atrodama informācija vismaz par vienu bēgšanas mēģinājumu no PSRS,[452] par kuru autoram nezināmu iemeslu dēļ VDK izmeklēto krimināllietu fondā attiecīga lieta nav atrodama, gan par citiem "nepolitiskiem" noziegumiem, kuru izmeklēšana nodota citu PSRS republiku VDK struktūrvienībām, tādēļ LPSR VDK izmeklēto krimināllietu fondā šo dokumentu nav.[453]

Pētījumā izmantoti arī vairāki Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Centrālās Komitejas (CK) dokumenti, kuros atrodamas ziņas par pētāmo tēmu (piemēram, valūtas kursi "melnajā tirgū", pārbaudes rezultāti par nebūšanām PSRS Jūras flotes ministrijas Latvijas jūras kuģniecībā, kuģniecības darbinieku izslēgšanu no partijas, kā arī bēgšanu no PSRS).[454] No šiem LKP CK dokumentiem var uzzināt, kuri noziegumi tika uzskatīti par pietiekami svarīgiem, lai par tiem ziņotu partijas vadībai.

Nozīmīgs pētījumā izmantotais avots ir arī LPSR VDK Ventspils pilsētas un ostas daļas LKP pirmorganizācijas dokumenti, kas pārsvarā gan satur dažādus ideoloģiska un propagandiska satura apspriežu materiālus, tomēr to starpā iespējams atrast arī atsevišķas ziņas par attiecīgās VDK struktūrvienības darbību, kā arī par LPSR VDK darbību kopumā.[455] LPSR VDK Ventspils pilsētas un ostas daļa bija viena no

[452] LVA, 1221. f., 1c. apr., 3096. l.
[453] LVA, 1221. f., 1c. apr., 2859. l., 2881. l., 2975. l.
[454] LVA, PA-101. f., 55. apr., 130. l., 117.–120. lp.; PA-101. f., 55. apr., 235. l., 116., 117. lp.; PA-101. f., 57. apr., 352. l., 8. lp.; PA-101. f., 59. apr., 107. l., 103.-105. lp.; PA-101. f., 59. apr., 200. l., 12. lp.
[455] LVA, PA-1178. f., 1. apr., 32., 34., 35. l.

lielākajām LPSR VDK teritoriālajām struktūrvienībām. Tā kā Ventspilī bija tirdzniecības osta, VDK darbībai šajā pilsētā vajadzēja būt vērstai ne tikai uz "politisko noziegumu", bet arī uz "ekonomisko noziegumu" apkarošanu. Tā kā LPSR VDK (un tās priekšteču) centrālā aparāta LKP pirmorganizācijas dokumenti arhīvā atrodami tikai par laikposmu no 1944. gada līdz 1959. gadam, Rīgas rajona nodaļas LKP pirmorganizācijas dokumenti par laikposmu no 1945. gada līdz 1962. gadam, bet Liepājas pilsētas un ostas daļas LKP pirmorganizācijas dokumenti par laikposmu no 1945. gada līdz 1974. gadam, tāpēc nākas izmantot to LPSR VDK teritoriālo struktūrvienību dokumentus, kas ir saglabājušies par astoņdesmitajiem gadiem un pieejami pētniecībai. Lai arī kopumā dažādu iestāžu LKP pirmorganizāciju dokumentus var uzskatīt tikai par sekundāriem avotiem šo iestāžu darbības pētīšanā, tomēr, tā kā VDK un tās struktūrvienību lietvedības dokumenti 80. gadu beigās un 90. gadu sākumā no Latvijas tika izvesti uz Krieviju vai arī dokumentu pārņemšanas procesā pazaudēti un attiecīgi patlaban pētniecībai nav pieejami, tad šādos apstākļos arī fragmentāras un nepilnīgas ziņas ir nozīmīgas.

No publicētajiem avotiem vispirms jāmin daži normatīvie akti. Pirmkārt, tie ir LPSR Krimināl kodekss[456] un LPSR Kriminālprocesa kodekss[457]. Šie avoti satur tā laika tiesību normas, kas ļauj spriest gan par to, kuras darbības LPSR pastāvēšanas laikā tika uzskatītas par noziedzīgām un kādi sodi par tām bija jāpiemēro, gan arī to, kādas procedūras, kam un kādā secībā jāveic, izmeklējot šos noziegumus. Cita starpā, minētie kodeksi satur arī informāciju par grozījumiem, kas laika gaitā veikti dažādās šo kodeksu tiesību normās. Minētie normatīvie akti pētījumā izmantoti, lai atspoguļotu tolaik spēkā esošo likumu piemērošanu. Otrkārt, pētījumā izmantots likums *Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem* un tā 1. pantā ietvertā politisko represiju definīcija,

[456] *Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālkodekss*. Oficiālais teksts ar pielikumiem, kuros ievietoti pa pantiem sistematizēti materiāli. Rīga: Avots, 1984.
[457] *Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa Kodekss*. Oficiālais teksts ar pielikumiem, kuros ievietoti pa pantiem sistematizēti materiāli. Rīga: Avots, 1985.

lai parādītu, kā likumdošanas līmenī Latvijā tiek traktēts jēdziens "politiskās represijas".

Nozīmīgs avots ir pēdējā LPSR VDK priekšsēdētāja Edmunda Johansona[458] atmiņas, kurās aprakstīta gan LPSR VDK struktūra, dažādi VDK darbības aspekti, gan arī atmiņu autora personīgā pieredze LPSR VDK priekšsēdētāja amatā. Jāņem gan vērā, ka Edmunda Johansona memuāros, tāpat kā citos šāda veida avotos, sastopamas neprecizitātes un kļūdas,[459] tādēļ viņa atmiņās atrodamā informācija jāizmanto uzmanīgi, iespēju robežās pārbaudot to ar citos avotos atrodamām ziņām.

Bez iepriekš minētā rakstā izmantoti autora agrākie pētījumi. Pirmkārt, tā ir publikācija par 20. gadsimta astoņdesmito gadu politiskajām represijām okupētajā Latvijā.[460] Minētais raksts izmantots galvenokārt tādēļ, lai salīdzinātu dažādus politisko represiju aspektus ar līdzīgiem "nepolitisko noziegumu" aspektiem, kas analizēti šajā

---

[458] Edmunds Johansons (1936–2017), LKP un VDK darbinieks, ģenerālmajors. 1959.–1966. gadā ieņēma dažādus amatus komjaunatnes organizācijā, 1966.–1968. gadā mācījās Viļņas augstākajā partijas skolā, 1968.–1971. gadā strādāja LKP Rīgas pilsētas Kirova rajona komitejā. 1971.–1972. gadā mācījās Feliksa Dzeržinska PSRS VDK Augstākajā skolā Maskavā. No 1972. gada bija LPSR VDK darbinieks: 1972.–1974. gadā – LPSR VDK 5. daļas priekšnieka vietnieks, 1974.–1984. gadā – LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas priekšnieks, 1984.–1986. gadā – LPSR VDK 5. daļas priekšnieks, 1986.–1989. gadā – LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks. 1989.–1990. gadā – PSRS VDK 5. pārvaldes (vēlāk pārvalde "Z") daļas priekšnieka vietnieks. 1990.–1991. gadā – LPSR VDK priekšsēdētājs. (LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l.).

[459] Piemēram, Edmunds Johansons raksta, ka pēdējās kriminālllietas par "pretpadomju aģitāciju un propagandu" ierosināja pret Gunāru Astru, Intu Cālīti, Lidiju Doroņinu un Jāni Rožkalnu, proti, 1983. gadā (Johansons, Edmunds. *Čekas ģenerāļa piezīmes. Atmoda un VDK.* [B. v.]: 2006, 34. lpp.), lai gan patiesībā Latvijā pēdējais apsūdzētais par "pretpadomju aģitāciju un propagandu" bija Rolands Silaraups 1986. gadā (LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l.). Tāpat Johansons raksta, ka tā sauktais Augusta pučs 1991. gadā notika no 21. līdz 23. augustam (Johansons, Edmunds. *Čekas ģenerāļa piezīmes.* 131.–138. lpp.), lai gan īstenībā tas notika no 19. līdz 21. augustam.

[460] Zelmenis, Gints. Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas, *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 72.–115. lpp.

pētījumā. Savukārt publikācija par 1983. gada politisko represiju kampaņu[461] izmantota galvenokārt tādēļ, ka tajā plašāk aplūkota pēdējā vērienīgā politisko represiju kampaņa okupētajā Latvijā, kas notika 1983. gadā, un vairāki tās aspekti ir raksturīgi visām astoņdesmito gadu politiskajām represijām PSRS.

Visbeidzot, pētījumā izmantoti arī dažādi citi materiāli, kas satur informāciju par aplūkojamo tēmu, piemēram, PSRS pastāvēšanas laikā izdotā enciklopēdija *Planēta*, kā arī vairāki interneta resursi, lai aplūkotu jautājumus par PSRS rubļa un ASV dolāra valūtas kursu izmaiņām apskatāmajā laikposmā.[462] Savukārt vairāki raksti Rietumvalstu presē (to skaitā specializētos medicīnas izdevumos), kā arī Starptautiskās Helsinku federācijas ziņojums par represīvo psihiatriju Krievijā izmantoti, lai parādītu Rietumvalstu attieksmi par psihiatrijas izmantošanu politiskajās represijās, ko praktizēja PSRS.[463]

---

[461] Zelmenis, Gints. 1983. gada politiskās represijas okupētajā Latvijā, *Latvijas Arhīvi*, Nr. 3/4, 2014, 163.–203. lpp.

[462] *Planēta*. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1988, 374. lpp.; История обменного курса доллара в СССР. Pieejams: http://odollarah.ru/kursy-i-kotirovki/v-sssr.html; Василенко, Григорий. «Как менялся курс доллара за последние 100 лет», *Rustoria.ru*, 3 декабря 2014. Pieejams: http://rustoria.ru/post/kurs-vyzhivaniya-kak-menyalas-stoimost-rublya-po-otnosheniyu-k-dollaru-v-poslednij-vek/#close

[463] Reich, Walter. The World of Soviet Psychiatry, *The New York Times.* 30 January 1983. Pieejams: http://www.nytimes.com/1983/01/30/magazine/the-world-of-soviet-psychiatry.html?&pagewanted=print; Wilkinson, Greg. Political dissent and "sluggish" schizophrenia in the Soviet Union, *British Medical Journal*, Vol. 293, No. 6548, 13 September 1986, pp. 641–642. Pieejams: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1341504/pdf/bmjcred00251-0003.pdf; Bonnie, Richard J. Political Abuse of Psychiatry in the Soviet Union and in China: Complexities and Controversies, The *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, Vol. 30, No. 1, 2002, pp. 136–144. Pieejams: http://www.jaapl.org/content/30/1/136.full.pdf; *Карательная психиатрия в Россиии* (доклад о нарушениях прав человека в Российской Федерации при оказании психиатрической помощи). Москва: Международная Хельсинкская федерация по правам человека, 2004. Pieejams: http://protivpytok.org/wp-content/uploads/2012/01/ps.pdf.

Kopumā pētījumā izmantotie avoti un literatūra ļauj pilnvērtīgi aplūkot jautājumus par "nepolitiskajiem noziegumiem" okupētajā Latvijā apskatāmajā laika periodā.

VDK izmeklēto "nepolitisko noziegumu" veidi

No juridiskā viedokļa raugoties, noziegumi, kuru izmeklēšana bija deleģēta "valsts drošības iestāžu izmeklētājiem", bija noteikti LPSR Kriminālprocesa kodeksa 127. pantā.[464] Saskaņā ar to VDK izmeklētāju kompetencē bija lietas par "dzimtenes nodevību", "pretpadomju aģitāciju un propagandu", "spiegošanu", kā arī citiem "sevišķi bīstamiem valsts noziegumiem", kurus likuma *Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem* izpratnē var uzskatīt par politiskām represijām. Bez tiem VDK kompetencē bija arī krimināllietu izmeklēšana par "nelikumīgu izbraukšanu uz ārzemēm", "spekulāciju", "sociālistiskā īpašuma izlaupīšanu" un citi tamlīdzīgi noziegumi, kuri neatbilst politisko represiju definīcijai iepriekšminētā likuma izpratnē.

Attiecībā uz divdesmitā gadsimta astoņdesmitajiem gadiem šos "nepolitiskos" noziegumus pamatā var iedalīt trīs grupās. Pirmkārt, tā bija bēgšana no PSRS, par ko cilvēku parasti apsūdzēja pēc LPSR Kriminālkodeksa 78. panta par nelikumīgu izbraukšanu uz ārzemēm. Otrkārt, tie bija dažādi ekonomiska rakstura noziegumi – kontrabanda (LPSR Kriminālkodeksa 73. pants), "spekulācija"[465] (LPSR Kriminālkodeksa 149. pants), valūtas operāciju noteikumu pārkāpšana (LPSR Kriminālkodeksa 83. pants), valsts īpašuma izlaupīšana, tā realizēšana (LPSR Kriminālkodeksa 85.–93. pants), kā arī citi tamlīdzīgi nodarījumi. Treškārt, tie bija amatpersonu noziegumi, kurus izmeklēja VDK, – dienesta stāvokļa ļaunprātīga izmantošana (LPSR

[464] *Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Kriminālprocesa Kodekss*. Oficiālais teksts ar pielikumiem, kuros ievietoti pa pantiem sistematizēti materiāli. Rīga: Avots, 1985, 85.–86. lpp.

[465] Šajā rakstā termins "spekulācija" ir lietots pēdiņās tādēļ, ka PSRS pastāvēšanas laikā ar šo jēdzienu parasti apzīmēja privāto tirdzniecību (t. i., vienu no uzņēmējdarbības paveidiem, kas demokrātiskos režīmos par noziegumu parasti netiek uzskatīts).

Krimināl kodeksa 162. pants) un slepenu dokumentu un literatūras pazaudēšana (LPSR Krimināl kodeksa 71. pants).[466]

Jāņem vērā, ka ekonomiska rakstura nodarījumus izmeklēja ne tikai VDK, bet arī iekšlietu resora padotībā esošā Nodaļa cīņai ar sociālistiskā īpašuma izlaupīšanu.[467] Minētās struktūras darbība šajā pētījumā nav aplūkota.

VDK izmeklēto "politisko" un "nepolitisko noziegumu" skaits un to savstarpējā korelācija

Kopumā laikposmā no 1981. līdz 1986. gadam LPSR VDK izmeklēja 37 kriminālllietas, no kurām četrpadsmit bija politiski motivētas,[468] deviņas bija ierosinātas par bēgšanu no PSRS, desmit – par ekonomiska rakstura noziegumiem, kā arī vēl četras bija ierosinātas pret Rīgas pilsētas iekšlietu amatpersonām par slepenu dokumentu nozaudēšanu (sk. tabulu 1. pielikumā).[469] Kā redzams,

---

[466] *Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Krimināl kodekss*. Oficiālais teksts ar pielikumiem, kuros ievietoti pa pantiem sistematizēti materiāli. Rīga: Avots, 1984, 81., 83., 85., 88.–99., 133.–134., 146.–147. lpp.

[467] *Отдел по борьбе с хищениями социалистической собственности (ОБХСС)* – krievu valodā. Nosaukuma akronīmu krievu valodā plaši izmantoja arī latviešu valodas saziņā.

[468] Sk.: Zelmenis, Gints. Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas, *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 72.–115. lpp

[469] Šī statistika nav uzskatāma par pilnīgi precīzu. Pirmkārt, nav pilnīgas pārliecības, ka visas LPSR VDK izmeklētās kriminālllietas ir nonākušas Latvijas Nacionālajā arhīvā. Otrkārt, arhīvā uzkrāto VDK kriminālllietu uzskaitei izmanto VDK sastādītu žurnālu, kur lietu uzskaitē hronoloģiskais princips ir izmantots tikai daļēji, tādēļ mēdz būt situācijas, ka atsevišķas kriminālllietas izpētes procesā var atrast tikai nejauši. Treškārt, *Noziegumos pret padomju valsti apsūdzēto Latvijas iedzīvotāju rādītājā* (*No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986.* Rīga: Latvijas vēstures institūts, 1999.), kas ir plašākais publicētais izziņas avots par VDK izmeklētajām kriminālllietām, sastopamas kļūdas, neprecizitātes un nepilnības. Ievērojot minēto, nevar izslēgt iespēju, ka apskatāmajā laika periodā LPSR VDK faktiski ir izmeklējusi vairāk kriminālllietu, nekā minēts šajā rakstā. Tomēr, spriežot pēc līdzšinējās pētniecības

"politisko kriminālllietu" ir visvairāk, bet par bēgšanu vai ekonomiskajiem noziegumiem ierosināto lietu skaits bija līdzīgs. Savukārt vismazāk to ir par amatpersonu nodarījumiem.

Taču pilnīgi cita aina paveras, ja aplūko šo lietu ietvaros arestēto cilvēku skaitu. Iepriekš minētajās četrpadsmit "politiskajās krimināllietās" bija arestēti astoņpadsmit cilvēki, bet deviņās krimināllietās par bēgšanu no PSRS bija arestēti četrpadsmit cilvēki. Savukārt to desmit kriminālllietu ietvaros, kuras LPSR VDK ierosināja par ekonomiskajiem noziegumiem, kopumā bija arestēti 53 cilvēki (divi no tiem bija muitas un milicijas amatpersonas, tādēļ tabulā tie uzskaitīti slejā pie amatpersonām). Visbeidzot, četrās krimināllietās par slepenu dokumentu nozaudēšanu iekšlietu struktūrās nebija arestēts neviens (sk. tabulu). Minētie dati uzskatāmi parāda, ka krimināllietās par ekonomiskajiem noziegumiem arestēto personu skaits no 1981. līdz 1986. gadam ir krietni lielāks, nekā arestēto skaits visās pārējās krimināllietās kopā.

Ja aplūko LPSR VDK izmeklēto kriminālllietu hronoloģisko korelāciju laikposmā no 1981. līdz 1986. gadam (sk. tabulu), tad redzams, ka arestēto skaits 1985. un 1986. gadā salīdzinājumā ar iepriekšējiem gadiem ir būtiski samazinājies. Šī tendence ir attiecināma arī uz "ekonomiskajām krimināllietām". Tāpat uzmanības vērts ir fakts, ka 1986. gadā VDK ierosināto un izmeklēto kriminālllietu skaits ir lielāks nekā šajā pašā gadā arestēto cilvēku skaits. Minētā īpatnība parādās tādēļ, ka 1986. gadā LPSR VDK ierosināja trīs krimināllietas par slepenu dienesta izdevumu pazaudēšanu Rīgas pilsētas Iekšlietu struktūrās, taču šajās lietās neviens netika ne arestēts, ne arī notiesāts.

No tabulas redzams, ka par ekonomiskajiem noziegumiem arestēto un apsūdzēto skaits no 1981. gada līdz 1982. gadam un no 1984. gada līdz 1985. gadam ir lielāks nekā pārējos noziegumu veidos arestēto un apsūdzēto skaits. Savdabīga ir VDK izmeklētajās krimināllietās arestēto skaita struktūra 1983. gadā. Šajā gadā vērojams

rezultātiem, nezināmu 1981.–1986. gadā VDK izmeklētu kriminālllietu nevar būt daudz. Tādēļ maz ticams, ka jauni atradumi principiāli spētu mainīt šajā pētījumā izklāstītos faktus un secinājumus.

politisko represiju pieaugums visā PSRS.[470] Tāpat šajā gadā bija arī vislielākais notverto bēdzēju skaits. Rezultātā 1983. gadā par ekonomiskajiem noziegumiem apsūdzēto personu īpatsvars LPSR VDK izmeklēto noziegumu kopskaitā bija mazāks nekā divos iepriekšējos un divos nākamajos gados.

Tāpat interesanta nianse vērojama 1986. gadā, kad PSRS bija aizsākusies *pārbūve,*[471] LPSR politisku noziegumu dēļ bija arestēti četri cilvēki, tātad divas reizes vairāk nekā iepriekšējos divos gados kopā. Grūtāk izprotami iemesli, kādēļ par 1986. gadu un arī vēlākajiem gadiem arhīvā nav atrodamas LPSR VDK izmeklētās krimināllietas par ekonomiskajiem noziegumiem, taču šis jautājums prasa papildu izpēti.

Iepriekš analizētā statistika rada iespaidu, ka laikposmā no 1981. līdz 1985. gadam LPSR VDK ar ekonomisko noziegumu apkarošanu nodarbojās vairāk nekā ar politiskajiem noziegumiem. Tiesa, lai minēto hipotēzi uzskatītu par pierādītu, būtu nepieciešami dati ne tikai par krimināllietām un tajās arestēto cilvēku skaitu, bet arī salīdzinoši dati par to, cik liela bija VDK iesaiste operatīvajās darbībās pirms krimināllietu ierosināšanas gan attiecībā uz "politiskajām", gan arī "nepolitiskajām" lietām. Diemžēl šobrīd Latvijā zinātniskajai izpētei nav pieejami dokumenti ar ziņām par operatīvo iesaisti.

Zināmu ieskatu šajā jautājumā sniedz VDK izmeklētajās krimināllietās atrodamie dokumenti par tā saukto profilaksi, brīdināšanu, kā arī operatīvo lietu pieminēšana. Lielākajā daļā no VDK izmeklētajām astoņdesmito gadu "politiskajām krimināllietām" bija atrodamas norādes par to, ka attiecīgā lieta ierosināta uz operatīvās lietas pamata vai arī kāds no attiecīgajā krimināllietā apsūdzētajiem bijis "profilaktēts" vai "brīdināts",[472] savukārt "nepolitiskajās

[470] Plašāk par 1983. gada politisko represiju kampaņu sk.: Zelmenis, Gints. 1983. gada politiskās represijas okupētajā Latvijā, *Latvijas Arhīvi*, Nr. 3/4, 2014, 163.–203. lpp.

[471] *Перестройка* (krievu val.) – latviski to dēvēja gan par "pārkārtošanos", gan "pārbūvi".

[472] Zelmenis, Gints. Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas, *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības

kriminālllietās" šādi dokumenti ir atrodami daudz mazāk. Tikai vienā no kriminālllietām, kas ierosinātas par bēgšanu no PSRS, atrodams protokols par "brīdinājuma" izteikšanu. 1978. gada 26. jūnijā Ukrainas PSR Krimas apgabala pārvaldes leitnants T. Halaimovs izteica brīdinājumu Nikolajam Čebanovam par "idejiski kaitīgiem apmelojošiem spriedumiem par padomju īstenību un izteikumiem par nodomiem bēgt uz ārzemēm".[473] Šis ir vienīgais gadījums, kad nepārprotami redzams, ka par attiecīgā cilvēka bēgšanas nodomu VDK bija iepriekš informēta. Tiesa, Čebanovs bēgšanas mēģinājumu veica četrus gadus vēlāk 1982. gadā. Viņš šajā nolūkā pameta Krimu, ieradās Tallinā, sāka tur strādāt, savukārt bēgt mēģināja no Rīgas,[474] līdz ar to LPSR VDK par Čebanova bēgšanas nodomiem faktiski uzzināja tikai pēc viņa aresta.

Ir ziņas, ka operatīvā lieta bija par citu bēdzēju Igoru Kovaļenko, taču, tā kā viņš bija arestēts 1983. gada 6. oktobrī un notiesāts uz trim gadiem ieslodzījumā, bet operatīvās novērošanas lieta pieminēta 1985. gada dokumentā,[475] var secināt, ka operatīvi novērots Kovaļenko acīmredzot bija ieslodzījuma laikā. Autora rīcībā nav norādes par Kovaļenko operatīvo novērošanu pirms viņa aresta.

No apskatāmā laika "ekonomiskajām kriminālllietām" tikai divās ir atrodamas norādes par to, ka VDK par attiecīgajās lietās izmeklētajiem kontrabandas gadījumiem ir bijusi iepriekš informēta. 1981. gada decembrī Ukrainas PSR VDK Nikolajevas apgabala operatīvās grupas priekšnieka ierosinātajā kriminālllietā, kuru pēc tam izmeklēja LPSR VDK, esošie dokumenti liecina, ka kriminālllieta ierosināta ne tikai pēc Nikolajevas muitas materiāliem, bet arī pēc LPSR VDK 2. (pretizlūkošanas) daļas operatīvās pārbaudes lietas Nr. 2728 *Skorpions* materiāliem.[476] Savukārt 1982. gada janvārī LPSR VDK sevišķi svarīgu lietu vecākais izmeklētājs Arnolds Rēvalds[477]

komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 89.–93. lpp.

[473] LVA, 1986. f., 1. apr., 45311. l., 256.–258. lp.

[474] Sk.: LVA, 1986. f., 1. apr., 45311. l.

[475] LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., uzraudzības lieta, 127. lp.

[476] LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l., uzraudzības lieta, 10. lp.

[477] Arnolds Rēvalds (dz. 1930), apakšpulkvedis. LPSR valsts drošības iestāžu darbinieks no 1950. gada. No 1958. gada bija LPSR VDK Jelgavas rajona pilnvarotais.

ierosināja krimināllietu, kurā vēlāk par kontrabandu arestēja A. Afoņinu un N. Klavsucu. Šajā krimināllietā atrodama norāde, ka tā, cita starpā, ierosināta pēc Rīgas rajona nodaļas aģentūras materiāliem.[478] Tātad kopumā "nepolitiskajās krimināllietās" daudz mazāk un retāk ir atrodamas norādes, ka par šajās lietās arestētajiem cilvēkiem VDK būtu "interesējusies" jau pirms krimināllietas ierosināšanas.

Arī LPSR VDK ziņojumi prokuratūrai par "profilakses" ietvaros izteiktajiem "brīdinājumiem" liecina, ka absolūto vairumu "brīdinājumu" LPSR VDK darbinieki izteica tieši par cilvēku politiskajām aktivitātēm, savukārt "brīdinājumu" par personu nelegālām vai puslegālām ekonomiskām aktivitātēm ir ļoti maz.[479] Minētais liecina, ka VDK operatīvā darbība vairāk bija vērsta uz cilvēku politisko aktivitāšu, nevis ekonomisko darbību apkarošanu.

Nelielu ieskatu par LPSR VDK prioritātēm "politisko" un "nepolitisko noziegumu" "profilaksē" un izmeklēšanā sniedz LPSR VDK Ventspils pilsētas un ostas daļas dokumenti. Piemēram, VDK Ventspils pilsētas un ostas daļas PSKP pirmorganizācijas sekretārs Boriss Kuzmins[480] 1980. gada oktobrī teica, ka pašreizējos apstākļos viens no VDK primārajiem uzdevumiem ir "cīņa ar politiski

---

Kopš sešdesmitajiem gadiem strādāja LPSR VDK Izmeklēšanas daļā, astoņdesmitajos gados bija LPSR VDK Izmeklēšanas daļas sevišķi svarīgu lietu vecākais izmeklētājs (LVA, PA-201. f., 1. apr., 671. l., 64. lp.; LVA, PA-101. f., 21. apr., 26. l., 141. lp.; G. Zelmeņa apkopotie dati).

[478] Sk.: LVA, 1986. f., 1. apr., 45310. l., u. l., 1. lp. Jāatzīmē, ka frāze par "Rīgas rajona nodaļas aģentūras materiāliem" acīmredzami ir pierakstīta klāt vēlāk, līdz ar to, spriežot pēc minētā dokumenta, krimināllietas ierosināšanas brīdī operatīvie materiāli par krimināllietā izmeklētajiem faktiem VDK rīcībā varēja arī nebūt.

[479] Sk.: LVA, 1221. f., 1-c. apr., 2816., 2829., 2931., 2945., 2989., 2999. l.

[480] Boriss Kuzmins (dzimis 1950. gadā), LPSR valsts drošības iestāžu darbinieks no 1975. gada. 1967.–1968. gadā – Daugavpils rajona Višķu sovhoztehnikuma strādnieks, 1968.–1973. gadā mācījās Maskavas mežtehnikas institūtā (*Московский лесотехнический институт*). 1973.–1975. gadā bija Kuldīgas mežrūpniecības saimniecības galvenais mehāniķis. 1975.–1978. gadā – LPSR VDK Krāslavas rajona nodaļas operatīvais pilnvarotais, 1978.–1984. gadā LPSR VDK Ventspils pilsētas un ostas daļas operatīvais pilnvarotais (no 1979. gada – vecākais operatīvais pilnvarotais), no 1984. gada – LPSR VDK Preiļu rajona nodaļas priekšnieks. (LVA, PA-101. f., 66. apr., 248. l.; LVA, PA-131. f., 53. apr., 9. l., 8. lp.; LVA, PA-131. f., 54. apr., 10. l., 97. lp.; A. Žvinkļa apkopotie dati).

neveselīgām izpausmēm mūsu sabiedrībā" un no 98 "signāliem", ko VDK Ventspils pilsētas un ostas daļa saņēmusi, gandrīz trešdaļa ir "signāli par politiski neveselīgām izpausmēm tajā vai citā formā".[481] Savukārt tās pašas VDK struktūrvienības darbinieks Ilgvars Cēris[482] 1982. gadā uzsvēra, ka nepieciešams uzmanīt jūrniekus, lai tie reisu laikā ārzemēs nenokļūtu "pretinieka ideoloģiskās diversijas" ietekmē, taču viņš neko neminēja par jūrnieku iesaisti kontrabandā, ne arī to, vai VDK vispār satrauc jūrnieku nelegāla ekonomiskā darbība.[483]

Atsevišķi dokumenti liecina, ka VDK Ventspils pilsētas un ostas daļas rīcībā ir bijusi arī informācija par kontrabandu,[484] taču šīs ziņas ir ļoti nekonkrētas, turklāt nekas neliecina, cik šis darbības virziens VDK darbībā bijis prioritārs.

Tātad kopumā no iepriekš analizētajiem dokumentiem iegūt pārliecinošus datus par VDK darbības prioritātēm divdesmitā gadsimta astoņdesmitajos gados pagaidām ir sarežģīti. No vienas puses, arestēto skaits bija lielāks "ekonomiskajās kriminālllietās", kas varētu liecināt par ekonomiskā virziena prioritāti VDK darbībā. No otras puses, krietni vairāk ir atrodamas liecības par VDK operatīvo darbību

---

[481] LVA, PA-1178. f., 1. apr., 32. l., 83.–84. lp. (dokuments krievu valodā, citātu tulkojis G. Zelmenis). Boriss Kuzmins gan nemin, par kādām tēmām bijuši pārējie "signāli".

[482] Ilgvars Cēris (dzimis 1952. gadā), LPSR VDK darbinieks. Astoņdesmito gadu pirmajā pusē strādājis LPSR VDK Ventspils pilsētas un ostas daļā (G. Zelmeņa apkopotie dati).

[483] LVA, PA-1178. f., 1. apr., 34. l., 38.–39. lp.

[484] 1983. gada septembrī LPSR VDK Ventspils pilsētas un ostas daļas darbinieks Viktors Šnēvels teica, ka viņam ir daudz "nenosegtu signālu, bet šie signāli pamatā ir par kontrabandas darbību un tos nav tik viegli nosegt" ("Много у меня незакрытых сигналов, но эти сигналы, в основном, по контрабандной деятельности и их не так то легко закрыть"). LVA, PA-1178. f., 1. apr., 35. l., 76. lp. (dokuments krievu valodā, citātu tulkojis G. Zelmenis).
Viktors Šnēvels (dzimis 1954. gadā), LPSR VDK darbinieks. 1970.–1972. gadā bijis Rēzeknes Slaukšanas iekārtu rūpnīcas elektriķis. 1972.–1975. gā dienēja PSRS Jūras kara flotē. 1975. gadā īslaicīgi bija Rēzeknes piena konservu kombināta ekspeditors, pēc tam – Rēzeknes slaukšanas iekārtu rūpnīcas krāvējs. 1975.–1981. gadā ar pārtraukumu mācījies Feliksa Dzeržinska PSRS VDK Augstākajā skolā Maskavā. No 1981. gada – LPSR VDK Ventspils pilsētas un ostas daļas operatīvais darbinieks (LVA, PA-131. f., 59. apr., 99. l.).

"politisko noziegumu" virzienā, kas savukārt vairāk liecina par "politiskā virziena" prioritāti VDK darbībā.

Acīmredzot jautājums par to, kurš no LPSR VDK darbības virzieniem ("politiskais" vai "ekonomiskais") divdesmitā gadsimta astoņdesmitajos gados bijis svarīgāks, prasa papildu pētniecību, taču patlaban no LPSR VDK izmeklētajām krimināllietām, kā arī citiem iepriekš analizētajiem materiāliem iespējams secināt, ka apskatāmajā laikposmā gan varai nevēlamas politiskās aktivitātes, gan arī nelegālas ekonomiskās aktivitātes atradās starp LPSR VDK prioritātēm.

LPSR VDK izmeklētās "ekonomiskās krimināllietas"

Kā jau minēts, apskatāmajā laikposmā LPSR VDK, cita starpā, izmeklēja krimināllietas par kontrabandu, "spekulāciju", valūtas operāciju noteikumu pārkāpšanu, kā arī valsts īpašuma izlaupīšanu. Kopīgais visām šīm krimināllietām ir tas, ka cilvēki šos nodarījumus bija veikuši peļņas nolūkā jeb, kā tas formulēts apsūdzības dokumentos, "iedzīvošanās nolūkā", tātad apsūdzēto darbībām bija ekonomiski motīvi. Raksturīga šo krimināllietu iezīme – pārsvarā apsūdzības bija celtas par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, piemēram, kontrabandā apsūdzētie parasti tika apsūdzēti arī par "spekulāciju", jo nelegāli ievestās preces vairumā gadījumu bija paredzētas tirdzniecībai. Nereti līdzās apsūdzībai kontrabandā bija arī apsūdzība valsts īpašuma izlaupīšanā, jo dažkārt kontrabandisti no PSRS nelegāli izveda valsts uzņēmumos nozagtas preces vai izejvielas, ar mērķi tās ārzemēs pārdot. Tā kā par ārzemēs pārdotajām precēm šie cilvēki pretī saņēma attiecīgās valsts valūtu, daļu no kontrabandistiem apsūdzēja arī par nelikumīgām valūtas operācijām.

Gadījumi, kad "ekonomiskajās krimināllietās" cilvēki bija apsūdzēti tikai par vienu noziedzīga nodarījuma veidu bija retāki. Vairāk tas attiecināms uz valūtas uzpircējiem, kam valūtas tirdzniecība bija galvenā nodarbe un ienākumu gūšanas avots.[485]

Jāievēro, ka ne visos gadījumos apsūdzības bija pamatotas ar LPSR Krimināl kodeksa normām. Vairums kontrabandā apsūdzēto bija

[485] LVA, 1986. f., 1. apr., 45343. l.

jūrnieki, kas tirgojās ar precēm vai nodeva tās tirdzniecībai ne tikai Latvijas ostās, bet arī citās PSRS ostās. Šādos gadījumos apsūdzība bija pamatota ar attiecīgajā PSRS republikā spēkā esošo krimināLkodeksa normu.[486]

Lai konkrētāk aplūkotu "ekonomiskajās krimināllietās" tiesāto cilvēku nodarījumus, plašāk aplūkosim divas šādas lietas.

1983. gada 15. augustā Ventspils ostā muitas darbinieki aizturēja kuģa *Ričardas Bukauskas* vecāko motoristu V. Mihalkeviču, kurš, apejot muitas kontroli, mēģināja iznest no ostas teritorijas ārzemēs nopirktas mantas. Muitas darbinieki noformēja protokolu, nopratināja Mihalkeviču un ierosināja krimināllietu. Savukārt trīs dienas vēlāk Ventspils Iekšlietu daļa šos dokumentus nodeva izmeklēšanai Valsts drošības komitejai.[487] VDK šajā lietā līdz novembra beigām arestēja vēl septiņas personas (jūrniekus A. Abramovu, A. Dreju, V. Ivanovu, M. Kopilovu, G. Meļņičuku, kā arī Ventspils muitas inspektoru V. Macjuku un Ventspils Iekšlietu daļas iecirkņa inspektoru A. Masohinu). Minētie jūrnieki bija kuģa *Ričardas Bukauskas* apkalpes locekļi. Viņi bija ierīkojuši uz kuģa vairākus slēpņus, kuros nelegāli izveda no PSRS rūpniecisko sudrabu, kā arī melnos ikrus. Ārzemēs šīs preces pārdeva un par iegūto naudu iegādājās apģērbus, pulksteņus, audiotehniku un citas Padomju Savienībā "deficītas" preces. Šo darbību rezultātā viņi, pēc izmeklēšanas aprēķiniem, guva peļņu vairāku desmitu tūkstošu rubļu apmērā.[488] Minētos jūrniekus apsūdzēja kontrabandā, "spekulācijā", bet dažus arī nelikumīgu valūtas operāciju veikšanā vai valsts īpašuma izlaupīšanā. Ventspils muitas inspektors V. Macjuks un Ventspils Iekšlietu daļas iecirkņa inspektors A. Masohins bija mēģinājuši palīdzēt arestētajam V. Mihalkevičam noslēpt daļu no nelegāli ievestajām mantām, tādēļ viņus apsūdzēja dienesta stāvokļa ļaunprātīgā

[486] Piemēram, H. Bondarevs 1981. gadā bija apsūdzēts atbilstoši Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (KPFSR) Kriminālkodeksa 88. panta otrajai daļai, 164. panta otrajai daļai un 208. panta ceturtajai daļai (LVA, 1986. f., 1. apr., 45309. l.). P. Bulgakovs un A. Jerašovs 1982. gadā bija apsūdzēti atbilstoši Ukrainas PSR Kriminālkodeksa 70. pantam un 154. pantam (LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l.).
[487] LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 1. sēj., 1c.–31. lp.
[488] LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l.

izmantošanā.[489] Rezultātā visiem astoņiem apsūdzētajiem LPSR Augstākā tiesa piesprieda ieslodzījumu "labošanas darbu kolonijās". Interesanta ir piespriestā soda sadale. Kriminālllietā notiesātajiem jūrniekiem piespriestais sods bija ieslodzījums no pieciem līdz sešiem gadiem pastiprināta režīma "labošanas darbu kolonijās", savukārt muitnieks V. Macjuks un milicis A. Masohins bija notiesāti tikai uz vienu gadu vispārēja režīma "labošanas darbu kolonijā".[490]

Gadījumos, kad jūrnieki kontrabandas ceļā ievestās preces pārdeva uzpircējiem un tie savukārt pārdeva šīs preces tālāk (t. i., paši uzpircēji ar kontrabandu nenodarbojās), VDK izmeklētāji attiecīgo krimināllietu sadalīja divās vai vairākās atsevišķās krimināllietās, kur vienā izmeklēja kontrabandu, bet otrā – "spekulāciju". Šādi izdalītās lietas par "spekulāciju" tālāk izmeklēja ne vairs VDK, bet iekšlietu resors vai prokuratūra. Piemēram, 1981. un 1982. gadā no vienas VDK izmeklētās krimināllietas par kontrabandu bija izdalītas krimināllietas par kontrabandas ceļā ievesto preču uzpircējiem. Izdalīto krimināllietu izmeklēšanu vairs neveica LPSR VDK.[491]

Atšķirīga ir kādas citas "ekonomiskās krimināllietas" ierosināšanas un izmeklēšanas gaita 1985. gadā. Minētā gada februārī PSRS VDK Maskavas pilsētas un apgabala pārvalde ierosināja krimināllietu par valūtas operāciju pārkāpumiem pret diviem Maskavas iedzīvotājiem. 1985. gada maijā šajā lietā bija arestēti arī Rīgas iedzīvotāji – A. Švarcšteins un V. Gorjučko, savukārt jūlijā materiālus par abiem rīdziniekiem izdalīja atsevišķā krimināllietā, ko tālāk izmeklēja LPSR VDK. Augusta sākumā šajā lietā par "spekulāciju ar valūtas vērtībām" arestēja vēl vienu Rīgas iedzīvotāju – A. Akuličevu. Izmeklēšana konstatēja, ka visi trīs apsūdzētie jau no 1979. gada dažādās PSRS pilsētās ir nelegāli pirkuši valūtu un pēc tam citur to pārdevuši. Pēc izmeklēšanas aprēķiniem, apsūdzētie tādā veidā ik gadu apgrozījuši summas vairāku desmitu tūkstošu ASV dolāru un Vācijas Federatīvās Republikas (VFR) marku apmērā. Visu šo valūtas

[489] LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 13. sēj., 49.–199. lp.
[490] LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 14. sēj., 296.–301. lp.
[491] LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l., 13. sēj., 151.–155. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l., 14. sēj., 1b.–11. lp.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 2876. l., 10.–18. lp.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 2877. l., 19.–32. lp.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 2878. l., 6.–11. lp.

maiņas un tirdzniecības operāciju rezultātā apsūdzētie bija guvuši peļņu vairāku simtu tūkstošu PSRS rubļu apmērā. Par to 1985. gada decembrī visiem trim LPSR Augstākā tiesa piesprieda ieslodzījumu uz laiku no 6 līdz 12 gadiem pastiprināta režīma "labošanas darbu kolonijā", kā arī mantas konfiskāciju.[492]

Lai arī abi aplūkotie piemēri ārēji šķiet atšķirīgi, tomēr tiem ir divas kopējas iezīmes. Pirmkārt, abas lietas izmeklēja VDK, un, otrkārt, apsūdzēto galvenais mērķis bija peļņas gūšana.

Viens no būtiskākajiem ir jautājums par to, vai LPSR VDK izmeklētajās "ekonomiskajās krimināllietās" atrodami arī politiski motīvi. Saprotams, ka viens no galvenajiem ekonomisko noziegumu cēloņiem PSRS bija tās neefektīvā ekonomikas politika. Milzīgus līdzekļus PSRS ik gadu tērēja dažādu no PSRS atkarīgu režīmu, ideoloģiski radniecīgu režīmu, kā arī "revolucionāro" un "atbrīvošanās kustību" atbalstam. Tāpat ārkārtīgi lielas summas PSRS izdeva militārām vajadzībām. Tas viss, kā arī dažādas starptautiskas militāras avantūras prasīja tik daudz ekonomisko, finansiālo u. c. resursu, ka iedzīvotāju dzīves līmenis visā PSRS, salīdzinot ar attīstītajām pasaules valstīm, bija zems. Rezultātā daudzi PSRS iedzīvotāji centās savu dzīves līmeni uzlabot ar dažādām puslegālām un pat pilnīgi nelegālām aktivitātēm. Labākajā gadījumā tās bija dažādas "haltūras",[493] tomēr masveida parādība bija zagšana – cilvēki no darbavietām nesa mājās visu, ko vien bija iespējams kaut kādā veidā izmantot mājsaimniecībā.[494] Savukārt uzņēmīgākie organizēja dažādus no tā

[492] Sk.: LVA, 1986. f., 1. apr., 45343. l.

[493] PSRS vārdam "haltūra" bija ambivalenta nozīme, jo, no vienas puses, tas norādīja uz nekvalitatīvu darbu, bet, no otras puses, uz peļņas gūšanu, veicot kādu darbu privātā kārtā. Pēdējā nozīme, piemēram, minēta rakstos: Astanovskis, S., Ruskulis, J. "Vienas pilsētas liekēži", *Cīņa*, Nr. 228, 1956, 27. septembris, 4. lpp.; Miķelsons, E. "Haltūristi taksē pa savam", *Cīņa*, Nr. 191, 1967, 16. augusts, 4. lpp. *Red. piez.*

[494] Uzskatāmi valsts mantas zagšana, piemēram, atspoguļota rakstā: Kavalieris, A. "Ko līdz žogs, ja nav vārtu?" *Cīņa*, 1982, 15. septembris, 2. lpp. Anrijs Kavalieris (1933–2016), iekšlietu ministra vietnieks 1982. gada 15. septembra rakstā norāda, ka pret sociālistisko īpašumu bijis "vērsts gandrīz katrs septītais republikā izdarītais noziegums. Visizplatītākie apdraudējumi ir zādzība un izlaupīšanas, kuras izdarītas, gan piesavinoties, gan izšķērdējot, gan arī ļaunprātīgi izmantojot dienesta stāvokli. Šīs kategorijas noziedznieku vidū ir gan amatpersonas, gan strādnieki un šoferi, gan kolhoznieki un mehanizatori." *Red. piez.*

laika likumdošanas viedokļa nelegālus pagrīdes biznesa paveidus. Tātad PSRS iedzīvotāju nelegālās ekonomiskās darbības cēlonis būtībā bija šīs valsts politiski ekonomiskā sistēma. No šāda viedokļa raugoties, zināms politisks konteksts bija gandrīz visiem ekonomiskajiem noziegumiem PSRS, tādēļ ne velti daļu no tiem izmeklēja VDK.

Tomēr, ja skatās konkrētus piemērus, tad apskatāmā laika perioda "ekonomiskajās krimināllietās" tieša politiska motivācija praktiski nav atrodama. Tieši otrādi, nereti līdzekļus dažādu sadzīves preču iepirkšanai kontrabandisti ieguva, izvedot no PSRS gan dažādas vērtslietas un antikvārus priekšmetus, gan arī, piemēram, rūpniecisko sudrabu, vai melnos ikrus,[495] kas "vienkāršajam" PSRS pilsonim bija deficīts pat pašā Padomju Savienībā. Vienā gadījumā pat tika konstatēts mēģinājums izvest Vidusāzijā izgatavotu hašišu.[496] Tā kā vērtslietu vai zagtu priekšmetu un vēl jo vairāk – narkotiku nelegāla izvešana uz ārzemēm bija noziegums ne tikai PSRS, bet arī demokrātiskās valstīs ar liberālu tirgus ekonomiku, saprotams, šajā gadījumā tiešām ir runa par noziedzīgu darbību ekonomikas sfērā.

Cita lieta – vairumā gadījumu kontrabandisti Rietumvalstīs iepirka un ieveda PSRS dažādas sadzīvē nepieciešamas un pieprasītas preces – lakatus, džinsus, apģērbus, saulesbrilles, audiotehniku, elektroniskos pulksteņus utt. Rietumvalstīs tās bija ikdienišķas, brīvajā tirdzniecībā viegli nopērkamas preces, taču vairumam PSRS iedzīvotāju tas bija "deficīts". Tātad šis fakts ne tikai uzskatāmi parāda visaptverošo sadzīves preču deficīta problēmu PSRS, bet apliecina, ka plaša patēriņa preču kontrabandas cēlonis bija PSRS vadības nesaprātīgās ekonomiskās politikas tiešas sekas. Faktiski, PSRS vadītāji radīja kontrabandai maksimāli labvēlīgu vidi – augstu pieprasījumu pēc jebkurām plaša patēriņa precēm.

Papildus minētajiem politiskajiem aspektiem "ekonomisko krimināllietu" izpēte sniedz nozīmīgu materiālu arī, piemēram, par to, kā PSRS darbojās "ēnu ekonomika" un cik lieli finanšu līdzekļi apgrozījās "melnajā tirgū".

Cita starpā krimināllietas par kontrabandu un "spekulāciju" satur ziņas, kas tā laika publicētajos avotos praktiski nav atrodamas.

[495] Sk.: LVA, 1986. f., 1. apr., 45309. l.; 1986. f., 1. apr., 45331. l.
[496] Sk.: LVA, 1986. f., 1. apr., 45300. l.

Piemēram, var noskaidrot, kāda bija starpība starp PSRS rubļa un ASV dolāra valsts noteikto oficiālo kursu un "melnā tirgus" kursu PSRS. Ja septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados PSRS Valsts bankas noteiktais oficiālais rubļa kurss pret ASV dolāru bija 60–75 kapeikas par vienu dolāru[497], tad no kriminālllietas pret A. Švarcšteinu, V. Gorjučko un A. Akuličevu redzams, ka no 1979. gada vasaras līdz astoņdesmito gadu vidum "melnajā tirgū" viens ASV dolārs maksāja aptuveni no trīs rubļiem 20 kapeikām līdz četriem rubļiem 50 kapeikām.[498] Tātad faktiskais dolāra kurss "melnajā tirgū" bija četras līdz septiņas reizes augstākās nekā oficiālais valsts noteiktais kurss. LKP CK dokumentos atrodama informācija, ka 1986. gadā nelegālie valūtas uzpircēji ārzemju jūrniekiem esot maksājuši četrus līdz piecus rubļus par vienu ASV dolāru,[499] tātad starpība starp oficiālo un "melnā tirgus" kursu bijusi vēl lielāka.

Ievērības cienīgs ir fakts, ka vairumā no apskatāmā laika kriminālllietām par kontrabandu bija notiesāti Latvijas Jūras kuģniecības jūrnieki. No vienas puses, tas bija tikai likumsakarīgi, jo tieši jūrniekiem, regulāri braucot uz ārzemēm, bija vislielākās praktiskās iespējas ievest un izvest visdažādākās preces, proti, nodarboties ar kontrabandu. No otras puses, tā kā Latvijas Jūras kuģniecības jūrnieki bija iesaistīti lielākajā daļā no LPSR VDK izmeklētajām astoņdesmito gadu kriminālllietām par kontrabandu, grūti iedomāties, ka par tik plašu nelegālu preču pārvadāšanu neko nezināja kuģniecības vadība. Vēl grūtāk iedomāties, ka par šīm aktivitātēm pirms kriminālllietu ierosināšanas neko nebūtu zinājušas VDK amatpersonas, taču precīzāku ziņu trūkuma dēļ par šo zināšanu apjomu pagaidām grūti spriest.[500]

---

[497] *Planēta*. Rīga: Galvenā enciklopēdiju redakcija, 1988, 374. lpp.; История обменного курса доллара в СССР. Pieejams: http://odollarah.ru/kursy-i-kotirovki/v-sssr.html; Василенко, Григорий. "Как менялся курс доллара за последние 100 лет", *Rustoria.ru*, 3 декабря 2014. Pieejams: http://rustoria.ru/post/kurs-vyzhivaniya-kak-menyalas-stoimost-rublya-po-otnosheniyu-k-dollaru-v-poslednij-vek/#close

[498] LVA, 1986. f., 1. apr., 45343. l.

[499] LVA, PA-101. f., 59. apr., 200. l., 12. lp.

[500] Viena no sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietām (2007. gada 23. aprīļa spriedumu lietā Nr. 7/350 (K30-273/14)) atklāj, piemēram, gan to, ka kuģa apkalpi,

Interesanti, ka 1984. gada beigās vai 1985. gada sākumā uz PSKP Centrālo komiteju kāds bija nosūtījis anonīmu ziņojumu par dažādām nebūšanām Latvijas Jūras kuģniecībā. Tā rezultātā 1985. gada sākumā kuģniecībā tika veikta pārbaude. Par šīs pārbaudes rezultātiem 1985. gada 15. maijā LKP CK ziņoja PSKP Centrālajai komitejai. Šajā ziņojumā atrodama gan informācija par kuģu nepamatoti ilgu stāvēšanu ostās, gan par vairāku vadošu kuģniecības amatpersonu neatbilstību ieņemamiem amatiem un to atbrīvošanu no darba, gan par kukuļošanu kuģniecībā, gan par nekārtībām kuģniecības interkluba celtniecībā. Ziņojumā neiztika pat bez "netīrās veļas mazgāšanas" – kuģniecības priekšnieka vietnieks A. Poltorabatko esot šķīries no sievas un stājies otrajā laulībā ar kādu no kuģniecības darbiniecēm. Tomēr ne ar vārdu nebija pieminēta kuģniecības darbinieku iesaiste kontrabandā un "spekulācijā".[501] Četri Latvijas Jūras kuģniecības darbinieki 1985. un 1986. gadā par kukuļošanu pat tika izslēgti no partijas, taču tikai vienam no viņiem izslēgšanas pamatojumā ir pieminēta "spekulācija".[502] Grūti teikt kāda iemesla dēļ minētajos dokumentos neparādās nekādas ziņas par kuģniecības jūrnieku saistību ar kontrabandu (acīmredzot šo jautājumu nepieciešams pētīt plašāk), taču savā ziņā tas uzskatāmi ilustrē faktu, ka kompartijas vietējo vadītāju ziņojumi "uz augšu" tikai daļēji atspoguļoja lietu reālo stāvokli un attiecīgi radīja Maskavā nepilnīgu priekšstatu par attiecīgajā nozarē notiekošo.

---

atgriežoties no ārvalstu reisa iztaujāja VDK, gan arī to, ka VDK vervēja aģentus no kuģa apkalpes vidus. Iztaujāšana un vervēšana bija saistīta arī ar nepieciešamību atklāt kontrabandu. Stukāns, Juris. "Tiesu secinājumi un argumenti sadarbības fakta ar LPSR VDK konstatēšanai un iemesli sadarbības fakta nekonstatēšanai", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 50.–51. lpp. *Red. piez.*

[501] LVA, PA-101. f., 55. apr., 130. l., 117.–120. lp.

[502] LVA, PA-101. f., 55. apr., 235. l., 116., 117. lp.; LVA, PA-101. f., 57. apr., 352. l., 8. lp.

Bēgšana uz ārzemēm un tās iemesli

Faktu, ka no Latvijas teritorijas vairāk vai mazāk regulāri kāds mēģināja nelegāli nokļūt ārzemēs, pamatā noteica tās ģeogrāfiskais stāvoklis. Baltijas jūras piekraste bija PSRS ārējā robeža, un relatīvi tuvu atrodas Zviedrijas Karalistei piederošā Gotlandes sala. Rezultātā no Latvijas teritorijas uz ārzemēm mēģināja bēgt ne tikai vietējie iedzīvotāji, bet laiku pa laikam bēgt gribētāji ieradās arī no citām PSRS republikām.[503] Populārākie bēgšanas veidi astoņdesmitajos gados bija šādi. Pirmkārt, cilvēki mēģināja ar kādu peldlīdzekli no Kurzemes piekrastes nokļūt Zviedrijā.[504] Otrkārt, citi mēģināja Rīgas vai Ventspils ostās nemanīti uzkāpt uz kāda kuģa un tad ar to nokļūt ārzemēs.[505] Treškārt, jau retāki bija gadījumi, kad kāds mēģināja aizdzīt lidmašīnu un ar to aizlidot uz ārzemēm.[506]

Jāņem vērā, ka ne vienmēr par bēgšanas mēģinājumiem bija ierosinātas krimināllietas. Ir zināmi gadījumi, kad varas iestāžu pārstāvji arestēja personas, kas nelegāli bija iekļuvušas kādas Latvijas ostas teritorijā ar mērķi bēgt uz ārzemēm, taču krimināllietas nebija ierosinātas.[507]

Kas attiecas uz bēgšanas iemesliem, galvenais bija tas, ka absolūtajam vairumam PSRS iedzīvotāju nebija praktiski nekādu iespēju izbraukt no PSRS legāli. Vislabāk to apliecina fakts, ka vairāki cilvēki, kas apskatāmajā laikā mēģināja bēgt no LPSR uz ārzemēm, pirms tam bija mēģinājuši izbraukt legāli, taču varas iestādes šādu iespēju liedza. Piemēram, S. Portnojs 1979. gadā mēģināja izbraukt no

---

[503] Laikā no 1981. līdz 1986. gadam vismaz četri cilvēki (Nikolajs Čerbanovs, Tariels Gikašvili, Korčaks, Solodkovs) bija ieradušies Latvijas teritorijā no citām PSRS republikām, lai no šejienes mēģinātu nokļūt ārzemēs (LVA, 1986. f., 1. apr., 45311. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45340. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45312. l.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-5308. l.).

[504] Sk.: LVA, 1986. f., 1. apr., 45305. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45321. l.

[505] Sk.: LVA, 1986. f., 1. apr., 45301. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45311. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45312. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45340. l.

[506] Sk.: LVA, 1986. f., 1. apr., 45332. l.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 3096. l.; LVA, PA-101. f., 59. apr., 107. l., 103.–105. lp.

[507] LVA, 1221. f., 1c. apr., 2816. l., 1.–3., 5., 15.–16. lp.

PSRS uz dzīvi Izraēlā. Viņš bija nokārtojis visus nepieciešamos dokumentus un saņēmis arī Izraēlas atļauju iebraukšanai, taču 1980. gada jūlijā Uzbekijas PSR Iekšlietu ministrijas Vīzu un ārzemnieku reģistrācijas daļa S. Portnojam izbraukšanu atteica "sarežģītas starptautiskās situācijas dēļ".[508] Tad 1980. gada septembrī S. Portnojs ieradās Rīgā. Sākotnēji viņš bija cerējis, ka šeit varēs vieglāk iegūt izbraukšanas atļauju, taču, saprotot, ka LPSR tas būs tikpat problemātiski kā Uzbekijā, izlēma bēgt no PSRS. Lai savu nodomu īstenotu, S. Portnojs 1980. gada septembrī sāka strādāt Rīgas jūras tirdzniecības ostā par dokeri, taču darbs ostā viņam bija tikai līdzeklis, lai iegūtu legālu iespēju atrasties ostas teritorijā un izpētītu bēgšanas iespējas, ko 1981. gada martā viņš arī centās īstenot.[509]

Arī Nikolajs Čerbanovs un Vladimirs Korčaks sākotnēji bija mēģinājuši no PSRS izbraukt likumīgā kārtībā, taču saņēma atteikumus un tādēļ izlēma bēgt.[510] Arī citās bēgšanas lietās atrodamas liecības vai citas norādes, ka bēgšanas nodoms radies tāpēc, ka likumīgā ceļā no PSRS izkļūt nav bijis iespējams.[511] Tātad VDK izmeklētajās krimināllietās par bēgšanu atrodamie dokumenti tieši pierāda, ka bēgšana bija likumsakarīgas sekas PSRS pastāvošajiem cilvēka brīvas pārvietošanās un dzīvesvietas izvēles ierobežojumiem. Lai arī nereti nav pamata bēdzējus tiešā veidā uzskatīt par politiski represētajiem,[512] taču viņu veiktais "noziegums" faktiski bija tiešas sekas šādiem aizliegumiem, t. i., PSRS vadības politikai. Likumsakarīgi rodas jautājums, vai pamatoti likums *Par politiski represētās personas*

---

[508] LVA, 1986. f., 1. apr., 45301. l., 109., 115. –117., 229. –230. lp.

[509] LVA, 1986. f., 1. apr., 45301. l., 43. –44., 101., 109. –110., 118. –124. lp.

[510] LVA, 1986. f., 1. apr., 45311. l., 259. –261., 263. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45312. l., 10.–11., 31.–32. lp.

[511] Piemēram, I. Kovaļenko liecināja, ka viņi ar O. Morozovu 1983. gadā izlēmuši "izbraukt uz dzīvi ārzemēs nelikumīgā ceļā, jo likumīga pamata tam mums nebija" (LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., 2. sēj., 145. lp.). Tariels Gikašvili bijis pārliecināts, ka viņam atteiks iespēju likumīgi izbraukt uz ārzemēm (LVA, 1986. f., 1. apr., 45340. l., 1. sēj., 225. lp.).

[512] Likumā P*ar politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem* pārvietošanās brīvības ierobežošana nav definēta kā politisko represiju izpausme (sk.: *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 64, 1995, 26. aprīlis; https://www.vestnesis.lv/ta/id/34832; *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 46, 2004, 24. marts; https://www.vestnesis.lv/ta/id/86001).

statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem politiski represētā statusu neattiecina uz bēdzējiem.

VDK izmeklētajās krimināllietās par bēgšanu var atrast liecības, ka būtisks bēgšanas motīvs bijis arī padomju dzīves ikdienas "pelēcīgums", perspektīvu trūkums, kā arī dzīves līmeņa atšķirības Rietumvalstīs un PSRS.[513]

Vairumā gadījumu cilvēki, kurus arestēja neveiksmīgu bēgšanas mēģinājumu laikā, centās par saviem patiesajiem bēgšanas motīviem izteikties vai nu iespējami mazāk, vai arī sniegt izmeklētājam tādu skaidrojumu, kas draudētu ar mazāku sodu. Šā iemesla dēļ krimināllietās vai nu nav atrodami dokumenti par bēdzēju politiskajiem motīviem, vai arī to ir maz.

Uzskatāms piemērs tam ir krimināllieta par Raimonda Bitenieka un Jāņa Vansoviča bēgšanas mēģinājumu 1983. gadā. Pašā lietā izmeklēšana ir konstatējusi tikai to, ka Bitenieks ar Vansoviču bēguši uz Zviedriju tāpēc, lai "personīgi iepazītos ar dzīvi kapitālistiskajās valstīs".[514] Taču 1998. gadā, atceroties astoņdesmito gadu notikumus, Raimonds Bitenieks stāstīja, ka šīs bēgšanas mērķis bijis "uzņemt kontaktus ar Rietumos dzīvojošajiem latviešiem un viņu aktīvākajām organizācijām". Turklāt bēdzēji veduši sev līdz četras fotofilmiņas ar kadriem par dzīvi okupētajā Latvijā, taču, tuvojoties PSRS robežsardzes patruļkuģim, filmiņas nācies noslīcināt.[515] Tātad šis bēgšanas mēģinājums ir bijis politiski motivēts, taču krimināllietas dokumentos šādi motīvi neparādās.

Dažās VDK izmeklētajās krimināllietās tomēr ir iespējams atrast atsevišķas norādes par bēgšanas politisku motivāciju. Piemēram, krimināllietā pret Nikolaju Čerbanovu ir atrodams PSRS VDK Krimas apgabala pārvaldes līdzstrādnieka G. Holaimova

---

[513] Sk., piemēram, O. Morozova liecības par viņa bēgšanas motīviem (LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., 1. sēj., 120. lp. otra puse; LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., 3. sēj., 215.–216. lp.) un S. Žarinova liecības par viņa bēgšanas motīviem (LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., 2. sēj., 31. lp. otra puse).

[514] LVA, 1986. f., 1. apr., 45321. l., 3. sēj., 129., 137., 139. lp.

[515] Bebre, Dace. "Ar Triju Zvaigžņu ordeņa starojumu. Ordeņa komandieris Raimonds Bitenieks", *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 172/173 (1233/1234), 1998, 11. jūnijs, 8.–9. lpp. Pieejams: https://www.vestnesis.lv/ta/id/48660, "Kā liepājnieki 1983. gadā "dzimteni nodeva"…", *lpra.vip.lv*. Pieejams: http://lpra.vip.lv/1983.htm

1978. gadā izteikts "brīdinājums" Nikolajam Čerbanovam par to, ka viņš izplatījis "idejiski kaitīgus apmelojošus izteicienus".[516] Tātad ir pamats uzskatīt, ka Čerbanova vēlme bēgt no PSRS bija vismaz daļēji politiski motivēta.

Politiski bēgšanas motīvi, spriežot pēc netiešām norādēm, varēja būt arī Vladimiram Korčakam, lai gan savās liecībās viņš piemin tieši pretējo – naidīgu darbību pret PSRS neesot gatavojis.[517] Korčaku 1981. gada 7. oktobrī aizturēja Ventspils tirdzniecības ostā, kur viņš bija iekļuvis, lai mēģinātu nelegāli nokļūt uz kāda kuģa, kas dodas uz ārzemēm.[518] Korčaks jau 1966. gada septembrī bija aizbēdzis uz Turciju, bet pēc tam apmeties uz dzīvi Vācijas Federatīvajā Republikā. Tur viņš sāka strādāt kuģu remonta rūpnīcā, vēlāk uz tirdzniecības kuģiem, taču 1969. gadā, kad kuģis, uz kura Korčaks strādāja, iebrauca Oņegas ostā (Arhaņģeļskas apgabalā, KPFSR), Korčaku arestēja.[519] Pēc aresta viņu nosūtīja uz V. Serbska psihiatrijas institūtu[520] un tur ar diagnozi "lēni progresējošā šizofrēnija"[521] atzina par nepieskaitāmu. Rezultātā viņam noteica piespiedu ārstēšanu speciāla tipa psihiatriskajā slimnīcā, kur viņš atradās līdz 1978. gadam. 1980. gadā Vladimirs Korčaks iesniedza lūgumu Iekšlietu ministrijas Vīzu un ārzemnieku reģistrācijas daļai atļaut viņam izbraukt no PSRS, taču saņēma atteikumu un vēlreiz uz pieciem mēnešiem tika ievietots psihiatriskajā slimnīcā. Pēc izlaišanas no tās Korčaks nolēma bēgt uz

[516] LVA, 1986. f., 1. apr., 45311. l., 256. lp.
[517] LVA, 1986. f., 1. apr., 45312. l., 99.–100., 140.–141. lp.
[518] LVA, 1986. f., 1. apr., 45312. l., 6.–13. lp.
[519] Vladimira Korčaka krimināllietas dokumentos ir atrodamas norādes, ka PSRS viņš esot atgriezies labprātīgi (LVA, 1986. f., 1. apr., 45312. l., 37., 103.–104., 193. lp.), taču nav izslēgts, ka viņš sniedza šādu liecību, lai samazinātu iespējamo sodu par bēgšanu.
[520] Institūta oficiālais nosaukums bija šāds: Всесоюзный ордена трудового красного знамени научно-исследовательский институт общей и судебной психиатрии имени В. П. Сербского.
[521] *Вялотекущая шизофрения* – krievu valodā. Par šo sk. plašāk: Krēsliņš, Uldis. LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi, *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 358., 372. lpp. *Red. piez.*

ārzemēm.[522] Kā redzams, Korčaks mēģināja bēgt pēc tam, kad PSRS varas institūcijas viņu jau divas reizes bija piespiedu kārtā ievietojušas psihiatriskajā slimnīcā, līdz ar to grūti iedomāties, ka viņa bēgšanai nebija politisku motīvu.

Te, protams, var oponēt, ka Vladimira Korčaka atrašanās psihiatriskā slimnīcā drīzāk liecina par viņa problēmām ar mentālo veselību, nevis par viņa politiskiem bēgšanas motīviem, taču vismaz trīs apstākļi liecina par pretējo. Pirmkārt, fakts, ka V. Serbska psihiatrijas institūtā Korčakam bija diagnosticēta "lēni progresējoša šizofrēnija" jau pats par sevi liecina, ka ar mentālo veselību Korčakam, visticamāk, viss ir bijis kārtībā, jo šo diagnozi piecdesmitajos un sešdesmitajos gados izstrādāja PSRS psihiatrs Andrejs Sņežņevskis[523] un viņa sekotāji, un to parasti izmantoja politiskajās represijās. Citur pasaulē psihiatrijas speciālisti šādu šizofrēnijas paveidu neatzina un diagnostikā neizmantoja.[524] Otrkārt, 1982. gada martā tajā pašā V. Serbska psihiatrijas institūtā atšķirībā no 1970. gada Korčakam vairs

---

[522] LVA, 1986. f., 1. apr., 45312. l., 10.–11., 19.–22., 31.–37., 103.–105., 236.–239. lp.

[523] Andrejs Sņežņevskis (1904–1987), PSRS psihiatrs, medicīnas zinātņu doktors, profesors. 1945.–1964. gadā bijis Centrālā ārstu pilnveidošanas institūta Psihiatrijas katedras docents (no 1951. gada – katedras vadītājs). 1950.–1951. gadā – V. Serbska psihiatrijas institūta direktors. 1962.–1987. gadā – PSRS Medicīnas Zinātņu akadēmijas Psihiatrijas institūta direktors.

[524] Rietumvalstu psihiatrijas speciālistu viedoklis par "lēni progresējošo šizofrēniju" (*sluggish schizophrenia* – angļu valodā) sk., piemēram: Reich, Walter. "The World of Soviet Psychiatry", *The New York Times.* 30 January 1983. Pieejams: http://www.nytimes.com/1983/01/30/magazine/the-world-of-soviet-psychiatry.html?&pagewanted=print; Wilkinson, Greg. "Political dissent and "sluggish" schizophrenia in the Soviet Union", *British Medical Journal*, Vol. 293, No. 6548, 13 September 1986, pp. 641–642. Pieejams: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1341504/pdf/bmjcred00251-0003.pdf; Bonnie, Richard J. "Political Abuse of Psychiatry in the Soviet Union and in China: Complexities and Controversies", The *Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, Vol. 30, No. 1, 2002, pp. 139–140. Pieejams: http://www.jaapl.org/content/30/1/136.full.pdf; *Карательная психиатрия в Россиии* (доклад о нарушениях прав человека в Российской Федерации при оказании психиатрической помощи). Москва: Международная Хельсинкская федерация по правам человека, 2004, с. 55–56. Pieejams: http://protivpytok.org/wp-content/uploads/2012/01/ps.pdf.

nekonstatēja psihiskas slimības un atzina viņu par pieskaitāmu.[525] Tātad V. Serbska institūta 1982. gada atzinums, ka Korčakam psihisku slimību nav un tādēļ viņš atzīstams par pieskaitāmu, faktiski nozīmē, ka arī 1970. gadā viņam šizofrēnijas, visticamāk, nebija[526]. Treškārt, ir grūti iedomāties, ka garīgi slimam, ar šizofrēniju sirgstošam cilvēkam Vācijas Federatīvajā Republikā ļautu strādāt kuģu remonta rūpnīcā un uz kuģa.

Attiecībā uz citiem apskatāmā laika bēdzējiem nekādas tiešas liecības par viņu bēgšanas politiskajiem motīviem autora rīcībā nav. Attiecībā uz diviem cilvēkiem pat pastāv iespēja, ka viņu bēgšanas mēģinājums varēja būt saistīts ar kriminālo pagātni.[527]

Kopumā no izklāstītā redzams, ka vismaz daļa no bēgšanas mēģinājumiem acīmredzot bija politiski motivēta. Taču, ja ņem vērā, ka likumīgā kārtībā izbraukt no PSRS bija ārkārtīgi grūti (nereti pat neiespējami), ka dzīves līmenis PSRS bija diezgan zems un izredzes, ka šajā situācijā kaut kas varētu mainīties, bija niecīgas, var apgalvot, ka šādos apstākļos jebkurš bēgšanas mēģinājums no PSRS – vismaz daļēji – bija arī politiski motivēts. Minētie apsvērumi acīmredzot bija patiesais iemesls tam, kādēļ "nelikumīga robežas šķērsošana" tolaik skaitījās "valsts noziegums" un kādēļ kriminālliet as par bēgšanu no PSRS izmeklēja specdienests – Valsts drošības komiteja.

LPSR VDK izmeklētie amatpersonu nodarījumi

Lietas par dažādu valsts institūciju amatpersonu iesaisti noziedzīgās darbībās astoņdesmitajos gados LPSR VDK izmeklēja samērā epizodiski. Kā redzams no tabulas, aplūkojamā laika periodā pavisam VDK ierosināja četras šāda veida kriminālliet as (vienu – 1985. gadā un trīs – 1986. gadā). Turklāt vēl divas Ventspils muitas un

[525] LVA, 1986. f., 1. apr., 45312. l., 205.–209. lp.

[526] Psihiskas slimības esība un pieskaitāmība ir dažādi jēdzieni. Pieskaitāmība ir tiesisks jēdziens un neliecina par slimības esību vai neesību. *Red. piez.*

[527] Viens no viņiem mēnesi pirms bēgšanas mēģinājuma bija nodarījis smagus miesas bojājumus savai līgavai (LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., 4. sēj., 61.–108., 165.–169., 174.–213. lp.), savukārt otrs 1978. gadā bija tiesāts par zādzībām (LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., 2. sēj., 120.–122. lp.).

Iekšlietu daļas amatpersonas bija iesaistītas vienā kriminālietā par kontrabandu (1983. gadā). Tas, protams, nenozīmē, ka citos gados LPSR VDK par valsts amatpersonu nelikumīgām darbībām "neinteresējās". Šāda interese, visticamāk, bija, taču šeit ir runa par tiem gadījumiem, kas nonāca līdz krimināllizmeklēšanai un par ko ir saglabājušies dokumenti.

Kas attiecas uz 1983. gada epizodi, rodas iespaids, ka Ventspils muitas inspektors V. Macjuks kļuva par upuri nelaimīgai apstākļu sakritībai. Aresta laikā V. Macjuks bija divdesmit gadu vecs, muitā nostrādājis tikai septiņus mēnešus (no 1983. gada janvāra), tātad vēl ļoti nepieredzējis darbinieks. 1983. gada 14. augustā V. Macjuks bija piedalījies kontrabandista V. Mihalkeviča aizturēšanā. Viss V. Macjuka noziegums bija tāds, ka pēc Mihalkeviča aizturēšanas pārējie Macjuka kolēģi devās apskatīt kuģi, uz kura Mihalkevičs strādāja. Pašam Mihalkevičam tikmēr bija uzdots rakstīt paskaidrojumu. Savukārt Mihalkevičs, manīdams, ka viņa uzraudzītājs ir gados jauns un nepieredzējis, bija sācis Macjukam žēloties par dzīves grūtībām un tad lūdzis nodot savam paziņam A. Masohinam 500 rubļus, bloknotu ar paziņu adresēm un tālruņu numuriem, kā arī vienu portfeli ar mantām, ko Mihalkevičs bija paspējis noslēpt ostas teritorijā. Macjuks sākumā atteicās, taču tad Mihalkevičam izdevās viņu pierunāt, un Macjuks šos lūgumus izpildīja. Turklāt, spriežot pēc Macjuka liecības, viņš par šā lūguma izpildīšanu pat nebija saņēmis nekādu labumu. Rezultātā Macjuku arestēja, apsūdzēja kontrabandas slēpšanā, kā arī dienesta stāvokļa ļaunprātīgā izmantošanā un notiesāja.[528]

Savukārt Ventspils Iekšlietu daļas inspektora A. Masohina sadarbība ar kontrabandistiem, šķiet, bija nopietnāka, lai gan no kriminālllietas dokumentiem rodas iespaids, ka visu sev zināmo Masohins izmeklēšanai tā arī nav izstāstījis. Pirmkārt, A. Masohins savās liecībās apgalvoja, ka iepazinies ar V. Mihalkeviču tikai 1983. gada augusta sākumā, tomēr ir pamats domāt, ka patiesībā viņi

[528] LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 2. sēj., 1c.–100. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 13. sēj., 195.–196. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 14. sēj., 300. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 15. sēj., 81. lp.

ir bijuši pazīstami ilgāku laiku.[529] Otrkārt, izmeklēšana noskaidroja, ka Masohins pie sevis glabājis kontrabandas ceļā ievestus rokaspulksteņus, kā arī saņēmis no Mihalkeviča naudu. Lai gan VDK izmeklētāji tā arī nekonstatēja ciešāku Masohina iesaisti kontrabandā vai tirgošanos ar kontrabandas precēm (Masohins to konsekventi noliedza), tomēr tas, ko izmeklēšanai izdevās pierādīt, izrādījās pietiekami, lai apsūdzētu Masohinu par dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu un notiesātu uz vienu gadu ieslodzījumā.[530]

Kopumā minētais apliecina faktu par amatpersonu iesaisti kontrabandā, taču atstāj arī šaubas, vai tiešām tikai divas vietēja līmeņa un zema ranga amatpersonas šajā laikā bija iesaistītas kontrabandā. Tomēr bez konkrētiem dokumentiem vai citām liecībām pierādīt pretējo ir neiespējami, tādēļ minētais jautājums prasa papildu izpēti.

1985. un 1986. gadā ierosinātās krimināllietas par slepenu izdevumu un dokumentu pazaudēšanu vairāk atgādina kādas kampaņas izpausmes. Šādai hipotēzei par labu runā tas, ka visas četras krimināllietas ir ierosinātas salīdzinoši īsā laika periodā, nedaudz vairāk nekā gada laikā – no 1985. gada 28. jūnija līdz 1986. gada 3. septembrim, lai gan daļa slepeno izdevumu Rīgas iekšlietu struktūrās bija nozaudēti vēl divdesmitā gadsimta sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados.[531] Tātad līdz pat astoņdesmito gadu vidum par nozaudētajiem izdevumiem neviens nebija īpaši interesējies. Izmeklēšana konstatēja rupjus pārkāpumus slepenu izdevumu glabāšanas un aprites kārtībā LPSR iekšlietu struktūrās Rīgā, taču

[529] Piemēram, A. Masohins liecināja, ka viņi ar V. Mihalkeviču iepazinušies 1983. gada 1. augustā, bet jau 2. augustā Mihalkevičs devies ar kuģi reisā un uz reisa laiku atstājis Masohinam lietošanā savu automašīnu (LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 2. sēj., 129.–139. lp.). Grūti iedomāties, ka varētu atstāt automašīnu lietošanā praktiski nepazīstamam cilvēkam, ar kuru iepazinies tikai dienu iepriekš. Minētais drīzāk liecina, ka Masohins ar Mihalkeviču bija pazīstami ilgāku laiku.

[530] LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 2. sēj., 101.–250. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 13. sēj., 196.–199. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 14. sēj., 300.–301. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 15. sēj., 81. lp.

[531] LVA, 1986. f., 2. apr., P-5304. l., 1. sēj., 1c.–2. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-5305. l., 1. sēj., 1d.–2. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-5307. l., 1. sēj., 1a.–2. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-5310. l., 1. sēj., 1b.–2. lp.

pazudušos izdevumus tā arī neatrada.[532] Acīmredzot 1985. un 1986. gadā bija uzdots ieviest kārtību šajā jautājumā. Vienā gadījumā izdevuma *Aģentūras operatīvās izstrādes teorijas un taktikas jautājumi*[533] nozaudēšanā par vainīgu pat atzina Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona Iekšlietu daļas priekšnieka vietnieku K. Jēkabsonu, kurš jau bija miris 1981. gada aprīlī.[534] Savukārt kriminālllietu par minētā izdevuma nozaudēšanu ierosināja tikai piecus gadus pēc iespējamā vainīgā nāves. Lai arī citās lietās par vainīgiem dokumentu nozaudēšanā atzina dzīvas amatpersonas, taču pārējos gadījumos kriminālllietas pret viņiem bija izbeigtas vai nu noilguma dēļ,[535] vai arī vienā gadījumā iztiekot ar pazemināšanu amatā (A. Belousovs).[536]

Kopumā minētās kriminālllietas par slepenu izdevumu pazušanu Rīgas pilsētas iekšlietu struktūrās atklāj kārtības trūkumu tajās. Nereti dažādas pavēles, instrukcijas u. c. priekšrakstus zemāka līmeņa amatpersonas vai nu pildīja paviršī, vai arī ignorēja. Līdz ar to šīs kriminālllietas varētu liecināt par vēlmi 1985. un 1986. gadā ieviest kārtību iekšlietu struktūrās ar VDK palīdzību.[537] Tomēr būtiskākā atziņa šķiet pat nedaudz paradoksāla: VDK, kas spēja iedvest ja ne bailes, tad vismaz bijību miljoniem PSRS iedzīvotāju un nodarboties ar spiegošanu un nozagt slepenus dokumentus citās valstīs, izrādījās nespējīga atrast PSRS valsts institūcijā pazudušus slepenus materiālus.

"Nepolitisko noziedznieku" sociālais portrets

Pētījumā par laikposmā no 1981. līdz 1986. gadam "politiskajos noziegumos" arestētajām cilvēkiem aplūkots to sociālais portrets. Likumsakarīgi būtu aplūkot arī par "nepolitiskajiem

[532] LVA, 1986. f., 2. apr., P-5304. l., P-5305. l., P-5307. l., P-5310. l.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 3003. l., 3006. l., 3007. l., 3013. l.
[533] *Вопросы теории и тактики агентурно-оперативной разработки.*
[534] LVA, 1986. f., 2. apr., P-5307. l., 4. sēj., 225.–235. lp.
[535] LVA, 1986. f., 2. apr., P-5304. l., 8. sēj., 179.–212. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-5310. l., 6. sēj., 170.–180. lp.
[536] LVA, 1986. f., 2. apr., P-5305. l., 3. sēj., 294.–305. lp.
[537] Uz to savās atmiņās norāda arī E. Johansons. Sk.: Johansons, Edmunds. *Čekas ģenerāļa piezīmes. Atmoda un VDK.* [B. v.]: 2006, 32. lpp

noziegumiem" arestēto personu sociālo portretu un iegūtos datus salīdzināt.

Vairums no bēdzējiem bija salīdzinoši jauni cilvēki, aptuveni 18 līdz 34 gadu vecumā, dzimuši pēc Otrā pasaules kara, laikposmā no 1948. līdz 1966. gadam. Izņēmums – divi nepilngadīgie Eva Biteniece un Agris Vansovičs, kurus pie kriminālatbildības nesauca. Vēl trīs – Raimonds Bitenieks, S. Portnojs un Jānis Vansovičs – bija dzimuši Otrā pasaules kara laikā, laikposmā no 1942. līdz 1944. gadam, un bēgšanas laikā viņi bija 38–41 gadu veci. Nedaudz vecāks bija Vladimirs Korčaks, kurš bija dzimis 1937. gadā, tātad bēgšanas laikā 1981. gadā viņam bija 44 gadi.[538] Faktu, ka visi laikposmā no 1981. līdz 1986. gadam bēgšanas mēģinājumos aizturētie bija vai nu gados jauni, vai arī tā sauktajā brieduma vecumā, var uzskatīt par diezgan likumsakarīgu, jo gados vecākam cilvēkam uzņemties ar bēgšanu saistītos riskus tīri fiziski būtu grūtāk un vecāks cilvēks vairumā gadījumu izšķirtos par šādu soli tikai galējas nepieciešamības gadījumā.

Arī vairums no ekonomiskajos noziegumos apsūdzētajiem cilvēkiem bija dzimuši laikposmā no 1940. līdz 1962. gadam un aresta brīdī viņi bija 22–41 gadu veci. Tikai trīs (A. Afoņins, A. Steblijenko un J. Ziņjuks) bija nedaudz vecāki, dzimuši laikā no 1933. līdz 1938. gadam, tātad aresta brīdī viņi bija 45–48 gadus veci.[539] Tātad arī visi 1981.–1986. gadu ekonomiskajos noziegumos aizturētie bija vai nu gados jauni cilvēki, vai arī tā sauktajā brieduma vecumā.

Salīdzinājumam – trešdaļa šajā periodā arestēto par "politiskajiem noziedzniekiem" bija dzimuši laikposmā no 1922. līdz

---

[538] Bēgšanā apsūdzēto personu sociālā portreta analīzei dati iegūti no šādām lietām: LVA, 1986. f., 1. apr., 45301. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45305. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45311. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45312. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45321. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45332. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45340. l.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-5308. l.

[539] Ekonomiskajos noziegumos apsūdzēto personu sociālā portreta analīzei dati iegūti no šādām lietām: LVA, 1986. f., 1. apr., 45300. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45308. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45309. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45310. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45319. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45335. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45336. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45343. l.

1931. gadam, pirms Latvijas okupācijas,[540] tātad aresta laikā – astoņdesmitajos gados – daļa no viņiem jau bija sasnieguši pensijas vecumu vai arī bija pirmspensijas vecumā.

Ja aplūko "nepolitisko noziedznieku" tautību, var konstatēt, ka no četrpadsmit bēdzējiem pieci bija latvieši, pieci bija krievi, kā arī pa vienam baltkrievam, ebrejam, gruzīnam un ukrainim. Taču jāņem vērā, ka ziņas par tautību ir formālas. I. Žarinovam un S. Žarinovam, kuri piedalījās vienā no 1983. gada neveiksmīgajiem bēgšanas mēģinājumiem, kriminālllietas dokumentos minētā tautība ir "latvietis", taču ar piezīmi, ka dzimtā valoda šiem cilvēkiem ir krievu.[541] Tātad šajā gadījumā redzams, ka par latviešiem viņi uzskatāmi tikai formāli (visticamāk, no jauktas ģimenes). Pat ja klāt pieskaita arī abus nepilngadīgos jauniešus, kas abi bija latvieši, vienalga, redzams, ka nelatviešu bēdzēju vidū bija vairāk.

Savukārt no ekonomiskajos noziegumos arestētajiem (kopumā, atgādināšu, 51 cilvēks[542]) tikai viens bija latvietis, 37 bija krievi (no tiem 25 dzimuši ārpus Latvijas), seši – baltkrievi (no tiem pieci dzimuši ārpus Latvijas), trīs – ukraiņi (visi dzimuši Ukrainā), divi – lietuvieši (abi dzimuši Lietuvā), kā arī pa vienam ebrejam un

---

[540] "Politiskajos noziegumos" apsūdzēto personu sociālā portreta analīze sniegta: Zelmenis, Gints. Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas, *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 83.–88. lpp.

[541] LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., 2. sēj., 15., 22., 96. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., 3. sēj., 11., 18. lp.

[542] Šeit ir runa par arestētajiem "ekonomiskajiem noziedzniekiem". Jāatceras, ka bez 51 arestētā vēl 10 cilvēki "ekonomiskajās kriminālllietās" bija apsūdzēto starpā, taču arestēti netika. Savukārt kriminālo lietvedību pret daļu no arestētajiem izdalīja atsevišķās lietās, kuras vairs neizmeklēja LPSR VDK. Tas nozīmē, ka datus par "ekonomiskajās kriminālllietās" arestētajiem vai apsūdzētajiem iespējams analizēt dažādos variantos – gan visus kopā (arestētos un nearestētos), gan atskaitot tos, kuru lietas neizmeklēja LPSR VDK, gan aplūkojot atsevišķi arestētos un nearestētos. Šajā gadījumā autors izvēlējies analizēt datus par 51 cilvēku, kas tika arestēts, jo tos, kurus ne arestēja, ne arī piesprieda reālu ieslodzījumu, tikai daļēji var uzskatīt par represētiem. Turklāt viņu iekļaušana/neiekļaušana "ekonomisko noziedznieku" sociālā portreta analīzē būtiski nemaina analizēto datu tendences.

polim (no tiem tikai ebrejs dzimis Latvijā). Kā redzams, šajā VDK arestēto cilvēku grupā absolūtais vairākums bija krievi, turklāt vairums bija dzimuši ārpus Latvijas un PSRS okupācijas laikā ieradušies Latvijā no citām PSRS republikām. Šāda tendence acīmredzot skaidrojama ar to, ka Latvijā, neskatoties uz Otrā pasaules kara un PSRS okupācijas izraisītajām saimnieciskajām problēmām, dzīves līmenis, salīdzinot ar "vecajām" PSRS republikām, bija nedaudz augstāks. Atcerēsimies, ka tas bija viens no galvenajiem migrantu pieplūduma iemesliem pēckara laikā. Tātad, ja šie cilvēki ieradās Latvijā labākas dzīves meklējumos, likumsakarīgi, ka tieši viņi pastāvīgā deficīta ekonomikas apstākļos meklēja un atrada veidus, kā nopelnīt, tostarp arī nelegālā veidā.

Ja atceras, ka 1981.–1986. gadā politiski represēti bija vismaz 18 cilvēki, no kuriem 16 bija latvieši un tikai divi nelatvieši, ir uzskatāmi redzama atšķirība starp VDK arestēto "politisko noziedznieku" un "nepolitisko noziedznieku" nacionālo piederību. Par "politiskajiem noziegumiem" pārsvarā apsūdzēja un tiesāja latviešus, par "nepolitiskajiem noziegumiem" – nelatviešus.

Runājot par "nepolitisko noziedznieku" izglītības cenzu, redzama šāda aina. No bēdzējiem augstākā izglītība bija tikai A. Boborikinam. Nepabeigta augstākā izglītība bija Vladimiram Korčakam, bet pārējiem divpadsmit bēdzējiem bija vidējā vai pamata izglītība. Savukārt no ekonomiskajos noziegumos apsūdzētās 51 personas augstākā izglītība bija astoņiem cilvēkiem, vienam bija nepabeigta augstākā izglītība. Vairumam no pārējiem bija vidējā izglītība, izņemot divus, kam bija tikai pamatizglītība. Salīdzinājumam – no 18 "politiskajiem noziedzniekiem" augstākā izglītība bija trim.

Minētos absolūtos skaitļus pārrēķinot procentos[543], augstākā un nepabeigta augstākā izglītība bija 14,3% bēdzēju, 17,6% "ekonomisko noziedznieku" un 16,7% "politisko noziedznieku".[544] Kā

[543] Jāšaubās, vai ir pamats rēķināt procentus no tik neliela skaita. *Red. piez.*

[544] Ja divas personas, kam bija nepabeigta augstākā izglītība (V. Krivickim, kas bija apsūdzēts par "bēgšanas mēģinājumu", un A. Akuličevam, kas bija apsūdzēts par "spekulāciju" ar valūtu), neskaita klāt pie tiem, kam bija pabeigta augstākā izglītība, tad procentuālais sadalījums starp minētajām trijām grupām ir šāds: augstākā izglītība bija 7,1 % bēdzēju, 15,7 % "ekonomisko noziedznieku" un 16,7% "politisko

redzams, šajos datos atšķirības ir nelielas, tikai bēdzējiem ir salīdzinoši mazāks augstākās izglītības īpatsvars.

Vēl viena līdzība starp "politiskajiem" un "nepolitiskajiem noziedzniekiem" vērojama apstāklī, ka abās šajās grupās vairums no cilvēkiem bija tehnisko profesiju pārstāvji. Tomēr jāpiemin arī zināma specifika. Pirmkārt, "ekonomisko noziedznieku" vidū bija daudz jūrnieku (kopumā 27), jo tieši viņiem, regulāri iebraucot ārzemju ostās, bija salīdzinoši lielākas praktiskās iespējas kontrabandas ievešanai. Otrkārt, "ekonomisko noziedznieku" vidū bija septiņas personas "bez noteiktas nodarbošanās" vai tādi, kas kādu laiku nestrādāja. Vairākos gadījumos no kriminālllietām redzams, ka šie cilvēki ir veikuši dažādus darījumus, apgrozījuši lielas naudas summas, kā rezultātā viņus apsūdzēja par "spekulāciju" un nelikumīgām valūtas operācijām. Tātad ir pamats uzskatīt, ka dažādas aktivitātes "melnajā tirgū" faktiski bija viņu pamatnodarbošanās. Kā redzams, astoņdesmitajos gados bija cilvēki, kas, neskatoties uz dažādiem privātās uzņēmējdarbības ierobežojumiem, Latvijā darbojās kā profesionāli uzņēmēji, lai arī no tā laika likumdošanas viedokļa viņi to darīja ar nelegālām metodēm.

Ja runājam par "nepolitiskajos noziegumos" apsūdzēto cilvēku ģimenes stāvokli, šis faktors tomēr ir jāvērtē nedaudz atšķirīgi no "politiskajiem noziegumiem". Tie, kas bēga no PSRS, vairumā gadījumu izšķīrās par šo soli uz visu atlikušo mūžu. Tātad ģimenes cilvēka gadījumā šāds solis faktiski nozīmēja arī ģimenes iziršanu. Tā ir būtiska atšķirība no politieslodzītajiem, kuri tomēr pēc noteikta laika (ieslodzījuma vai nometinājuma) varēja atgriezties mājās. Savukārt ekonomiskajos noziegumos iesaistītajiem cilvēkiem nelegālā darbība bija viens no ienākumu avotiem vai pat galvenais peļņas avots. Līdz ar to viņu iesaistīšanās ekonomiskajos noziegumos jāvērtē ne tikai no tā viedokļa, ka viņi pakļāva riskam savu un savu tuvinieku likteni, bet ar savu darbību gādāja tuviniekiem lielāku materiālo nodrošinātību. Tātad viņu darbību vismaz daļēji var interpretēt kā rūpes par ģimeni, tikai ar lielāku riska pakāpi.

Kopumā no 14 notvertajiem bēdzējiem uz bēgšanas mēģinājuma brīdi precējušies bija tikai trīs (t. i., 21,4 %). Vēl trīs bija

noziedznieku". Šādā griezumā "politisko noziedznieku" vidū sanāk lielāks to personu īpatsvars, kuriem ir augstākā izglītība.

šķīrušies, bet pārējie bija neprecējušies.[545] Savukārt ekonomiskajos noziegumos apsūdzēto vidū 35 bija precējušies (t. i., 68,6 %). Tas, ka precēto īpatsvars ekonomiskajos noziegumos apsūdzēto vidū bija lielāks nekā bēdzēju vai "politisko" vidū,[546] vismaz daļēji apstiprina iepriekšminēto tēzi, ka nelegālā ekonomiskā darbība varēja būt motivēta ar rūpēm par ģimeni.

Visbeidzot, interesanta ir aina, ja aplūko "nepolitisko noziedznieku" partijas piederību. Sākotnēji šķiet, ka astoņdesmito gadu bēdzēju vidū gandrīz visi bija bezpartejiskie, taču, iedziļinoties dokumentos, var atrast ziņas, ka divi bēdzēji bija izslēgti no PSKP (A. Boborikins[547] un V. Vanags[548]). Turklāt V. Vanags bija izslēgts no PSKP tieši pēc bēgšanas no PSRS. Acīmredzot tieši šis iemesls bija noteicošais viņa izslēgšanai. Vēl vismaz par četriem bēdzējiem ir ziņas, ka viņi agrāk bijuši Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS)[549] biedri.[550]

Savukārt no 51 "ekonomiskā noziedznieka" vismaz divi (H. Bondarevs un V. Jefremovs) bija PSKP biedri, vēl par vienu

[545] Ir ziņas, ka vismaz daļai no neprecētajiem bija nereģistrēta kopdzīve (LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., 2. sēj., 15., 29.–30. lp.). Turklāt vismaz vienā gadījumā šis apstāklis varēja būt par iemeslu mēģinājumam nokļūt ārzemēs, proti, 1983. gada septembrī viens no vēlākajiem bēdzējiem bija piekāvis savu līgavu, kā rezultātā tā ar smagiem miesas bojājumiem bija nonākusi slimnīcā (LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., 4. sēj., 61.–108., 165.–169., 174.–213. lp.). Mēnesi vēlāk viņš bija mēģinājis bēgt uz ārzemēm, līdz ar to ļoti iespējams, ka bēgšanas mēģinājums bija saistīts ar vēlēšanos izvairīties no kriminālatbildības par smagu miesas bojājumu nodarīšanu.

[546] No "politiskajos noziegumos" apsūdzētajiem precējušies bija puse. Sk.: Zelmenis, Gints. Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas, *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 87.–88. lpp.

[547] LVA, 1986. f., 1. apr., 45305. l., 1. sēj., 38., 41., 169., 270. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45305. l., 3. sēj., 208., 209. lp.

[548] LVA, 1986. f., 1. apr., 45332. l., 2. sēj., 301. lp.

[549] Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienība (VĻKJS). Tās teritoriālo struktūrvienību LPSR dēvēja par Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienību (LĻKJS).

[550] LVA, 1986. f., 1. apr., 45301. l., 130. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45321. l., 3. sēj., 84. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45340. l., 2. sēj., 198., 199. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., 1. sēj., 51. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., 2. sēj., 131. lp.

(V. Andrejevu) ir ziņas, ka viņš no PSKP bija izslēgts. Savukārt VĻKJS biedri bija vismaz astoņi kontrabandā vai spekulācijā apsūdzētie cilvēki.[551] Minētās ziņas varētu būt nepilnīgas,[552] un faktiskais PSKP un VĻKJS biedru skaits ekonomiskajos noziegumos apsūdzēto vidū varētu būt lielāks. Salīdzinājumam – šajā pašā laikā tiesāto "politisko noziedznieku" vidū PSKP un VĻKJS biedru nebija.

Visbeidzot, jāraksturo arī tās četras amatpersonas, kuru nodarījumus astoņdesmitajos gados izmeklēja VDK. Abi 1983. gadā kontrabandā iesaistītie bija gados jauni, 20 un 25 gadus veci krievi, dzimuši ārpus Latvijas, ar vidējo izglītību, viens no viņiem bija VĻKJS biedrs. Savukārt 1986. gadā par slepenu dokumentu nozaudēšanu aizdomās turētie krimināllietas ierosināšanas laikā bija gandrīz divas reizes vecāki, 40 un 49 gadi, viens no viņiem bija krievs, otrs – baltkrievs, abi ar augstāko izglītību, abi PSKP biedri.[553]

Tātad kopumā, ja salīdzina šeit izklāstītās "nepolitisko noziedznieku" sociālā portreta īpatnības ar tām, kas bijušas "politiskajiem noziedzniekiem", var konstatēt vairākas būtiskas atšķirības. Pirmkārt, "politisko" un "nepolitisko noziedznieku" sociālajā portretā pilnībā atšķiras tautība – "politiskie" pārsvarā bija latvieši, "nepolitiskie" – citu tautību pārstāvji, no kuriem vairums dzimuši ārpus Latvijas. Otrkārt, "politisko noziedznieku" vidū bija lielāks gados vecāku personu īpatsvars. Treškārt, "nepolitisko

[551] S. Batalovs, M. Kolobanovs, A. Kozirs, V. Mihaļkevičs, V. Proskurins, S. Solovjovs, V. Trikovs un I. Zaicevs. Zīmīgi, ka no šīm personām tikai M. Kolobanovs bija dzimis Latvijā (LVA, 1986. f., 1. apr., 45309. l., uzraudzības lieta, 8., 10. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l., uzraudzības lieta, 41. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45319. l., uzraudzības lieta, 4. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 1. sēj., 71.–72. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45336. l.).

[552] VDK izmeklēto krimināllietu dokumentos VĻKJS biedri dažkārt ir minēti kā bezpartejiskie. Savukārt PSKP biedrus pēc krimināllizmeklēšanas sākuma parasti izslēdza no partijas, tādēļ izmeklēšanas dokumentos ne vienmēr parādās viņu agrākā piederība PSKP.

[553] LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-5305. l.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-5310. l. Amatpersonu sociālā portreta aprakstā nav iekļauts bijušais Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona Iekšlietu daļas priekšnieka vietnieks K. Jēkabsons, kuru 1986. gadā turēja aizdomās par slepeno dokumentu nozaudēšanu, jo viņš bija miris jau 1981. gada aprīlī. (LVA, 1986. f., 2. apr., P-5307. l., 4. sēj., 224.–235. lp.).

noziedznieku", it īpaši "ekonomisko noziedznieku" vidū bija lielāks PSKP un VĻKJS biedru īpatsvars.

Kopsakarības un atšķirības "politiskajās" un "nepolitiskajās" represijās

"Nepolitiskajās krimināllietās" ir ļoti maz liecību, ka par "nepolitiskajiem noziedzniekiem" būtu veidotas operatīvās lietas. Tāpat šajās lietās ļoti reti atrodami dokumenti par tā saucamajiem profilaktiskajiem pasākumiem un brīdinājumiem.

Salīdzinot "politiskajās", bēdzēju un "ekonomiskajās krimināllietās" taisītos spriedumus, redzamas interesantas atšķirības sodu veidos un termiņos.

Laikposmā no 1981. līdz 1986. gadam VDK izmeklētajās "politiskajās krimināllietās" notiesātajiem parasti bija noteikts ieslodzījums "labošanas darbu kolonijās" no 2 gadiem līdz 7 gadiem (t. i., vidēji 4 gadi).[554] Divos gadījumos (Ģ. Melngailim un A. Sokurenko) bija noteikta piespiedu ārstēšana psihiatriskajās slimnīcās.[555] Patiesības labad gan jāatceras, ka tie politieslodzītie, kas no 1986. līdz

[554] LVA, 1986. f., 1. apr., 45302. l., 2. sēj., 230. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45303. l., 3. sēj., 91.–92. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45307. l., 3. sēj., 361., 365. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45317. l., 1. sēj., 142.–143., 148.–149. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45318. l., 2. sēj., 163.–164., 176. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 17. sēj., 324.–325. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45323. l., 8. sēj., 471., 500. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45337. l., 6. sēj., 182. lp. otra puse–183., 191.–192. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45344. l., 4. sēj., 102.–105., 111.–112. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-9274. l., 5. sēj., 298. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l., 4. sēj., 31. lp.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l., 13. sēj., 273., 291. lp.

[555] Vēl pret diviem "politiskajos noziegumos" apsūdzētajiem (Raimondu Bitenieku un Linardu Grantiņu) 1987. gada janvārī pēc PSRS ģenerālprokurora norādījuma krimināllietu izbeidza un viņus atbrīvoja vēl pirms tiesāšanas (Zelmenis, Gints. Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas, *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 85., 94. lpp.), taču šāda rīcība acīmredzot bija saistīta ar to, ka PSRS varas institūcijas tieši šajā laikā pakāpeniski sāka atbrīvot PSRS cietumos un labošanas darbu nometnēs esošos politieslodzītos.

1988. gadam vēl izcieta ieslodzījumu, pakāpeniski tika amnestēti vai apžēloti un atbrīvoti no ieslodzījuma pirms termiņa.

Bēdzējiem noteiktais sods svārstās no viena gada un sešiem mēnešiem līdz astoņiem gadiem labošanas darbu nometnēs, taču vairumam sods nepārsniedza ieslodzījumu līdz trijiem gadiem, līdz ar to vidējais ieslodzījuma termiņš 1981.–1986. gadā tiesātajiem bija trīs gadi.[556] Viens bēdzējs (V. Vanags) 1984. gadā bija atzīts par nepieskaitāmu, un viņam noteikta piespiedu ārstēšana psihiatriskajā slimnīcā.[557] Savukārt krimināllietu pret S. Solodkovu izbeidza nozieguma sastāva trūkuma dēļ, jo Ļeņingradas psihiatriskā slimnīca viņu bija atzinusi par nepieskaitāmu. Gada laikā viņš bija veicis jau trīs bēgšanas mēģinājumus, taču visos gadījumos bija notverts, jo faktiski īstai bēgšanai gatavojies nebija.[558]

Starp "ekonomiskajiem noziedzniekiem" nav neviena, kas būtu atzīts par nepieskaitāmu.[559] "Ekonomiskajiem noziedzniekiem" piespriesto sodu klāsts ir ļoti plašs, sākot ar labošanas darbiem uz vienu gadu bez brīvības atņemšanas[560] un līdz pat ieslodzījumam uz vienpadsmit, divpadsmit gadiem.[561] Kopumā reāla brīvības atņemšana

---

[556] LVA, 1986. f., 1. apr., 45301. l., 286., 291. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45305. l., 3. sēj., 422.–423., 441.–442. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45311. l., 313., 318.–319. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45312. l., 291., 297. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., 7. sēj., 115.–116., 135.–136. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45321. l., 3. sēj., 191., 201. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45340. l., 2. sēj., 284.–285., 286.–291. lp.

[557] LVA, 1986. f., 1. apr., 45332. l., 2. sēj., 391., 395. lp.

[558] LVA, 1986. f., 2. apr., P-5308. l.

[559] Daļēji par izņēmumu var uzskatīt A. Švarcšteinu, kuru 1976. gadā Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas eksperti bija atzinuši par nepieskaitāmu un noteikuši diagnozi "šizofrēnija" (LVA, 1986. f., 1. apr., 45343. l., 5. sēj., 90.–94. lp.), taču 1985. gadā krimināllietas izmeklēšanas laikā viņam atkārtotu ekspertīzi veica V. Serbska psihiatrijas institūts, kas nepiekrita Rīgas republikāniskās psihoneiroloģiskās slimnīcas ekspertu noteiktajai diagnozei un atzina A. Švarcšteinu par pieskaitāmu (LVA, 1986. f., 1. apr., 45343. l., 4. sēj., 181.–184. lp.).

[560] Piemēram, I. Osijevam (LVA, 1986. f., 1. apr., 45335. l., 7. sēj., 79.–80., 102. lp.).

[561] Piemēram, J. Lozem LPSR Augstākā tiesa 1982. gadā piesprieda brīvības atņemšanu uz vienpadsmit gadiem sevišķa režīma labošanas darbu kolonijā ar mantas konfiskāciju, kā arī atzina viņu par sevišķi bīstamu recidīvistu (LVA, 1986. f., 1. apr., 45308. l., uzraudzības lieta, 119. lp.). Savukārt V. Jeļičevam tiesa piesprieda brīvības atņemšanu uz divpadsmit gadiem stingra režīma labošanas darbu kolonijā ar mantas konfiskāciju, turklāt ar izsūtījumu no Rīgas uz trim gadiem (LVA, 1986. f.,

bija piespriesta 39 "ekonomiskajiem noziedzniekiem". Tā kā diezgan daudziem no viņiem bija noteikts ilgstošs ieslodzījumu termiņš, viņu vidējais ieslodzījumu termiņš bija aptuveni pieci ar pusi gadu. Septiņiem "ekonomiskajiem noziedzniekiem" bija noteikti salīdzinoši viegli sodi ar nosacītu brīvības atņemšanu. Savukārt tiem, kas bija apsūdzēti par "ekonomiskajiem noziegumiem", bet izmeklēšanas laikā arestēti nebija, tiesa parasti piesprieda sodu, kas nebija saistīts ar brīvības atņemšanu. Divos gadījumos sods vispār izpaudās tikai kā "labošanas darbi".[562]

Bez ieslodzījuma termiņa jāņem vērā arī tā režīms. "Politiskajos noziegumos" apsūdzētajiem parasti noteica ieslodzījumu stingra režīma labošanas darbu kolonijā. Gunāram Astram bija noteikts pat sevišķais režīms, kas bija visstingrākais PSRS labošanas darbu kolonijās, bet Intam Cālītim no piespriestajiem sešiem ieslodzījuma gadiem divi bija noteikti cietumā.

Savukārt bēdzējiem vairumā gadījumu tiesa piesprieda ieslodzījumu vispārēja režīma labošanas darbu kolonijās, proti, vieglāko no šajās kolonijās pastāvošajiem režīma veidiem. Sevišķais režīms nebija noteikts nevienam bēdzējam, stingra režīma labošanas darbu kolonija bija noteikta diviem cilvēkiem, vēl vienam sods bija jāizcieš pastiprināta režīma labošanas darbu kolonijā.

"Ekonomisko noziedznieku" vidū visizplatītākais piespriestā soda režīms bija ieslodzījums pastiprināta režīma labošanas darbu kolonijā, ko piesprieda 30 notiesātajiem. Vienā gadījumā bija noteikts ieslodzījums stingra režīma labošanas darbu kolonijā (V. Jeļičevam) un vēl vienā gadījumā sevišķa režīma labošanas darbu kolonijā (J. Lozem).

---

1. apr., 45336. l., uzraudzības lieta, 516.–517. lp.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 2974. l., 92.–93. lp.).

[562] "Ekonomiskajiem noziedzniekiem" tiesas piespriesto sodu termiņi atrodami šādās lietās: LVA, 1986. f., 1. apr., 45300. l., 383. lp. otra puse–384., 390. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45308. l.,uzraudzības lieta, 119.–122. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45309. l., uzraudzības lieta, 279.–283. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45310. l., uzraudzības lieta, 119.–120. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l., 20. sēj., 309.–314., 364.–369. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45319. l., uzraudzības lieta, 111.–112. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 14. sēj., 296.–303. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 15. sēj., 79.–83. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45335. l., 7. sēj., 78.–81., 101.–103. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45336. l., 33. sēj., 191.–208. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45336. l., 34. sēj., 92.–102. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45343. l., 6. sēj., 111.–113., 131., 132. lp.

Ja ievēro, ka vairumam no "politiskajiem noziedzniekiem" bija noteikts ieslodzījums stingra režīma kolonijā, atklājas visai savdabīga situācija. Lai arī apskatāmajā laika periodā "politiskajiem noziedzniekiem" noteiktais vidējais ieslodzījuma termiņš bija īsāks nekā "ekonomiskajiem noziedzniekiem", taču stingrāks režīms biežāk bija noteikts tieši "politiskajiem".

Būtiska atšķirība ir arī tā, ka "politisko noziegumu" gadījumā nereti papildus ieslodzījumam bija noteikts arī nometinājums kā papildsods. Tas nozīmēja, ka cilvēks pēc ieslodzījuma izciešanas, joprojām nevarēja atgriezties uz dzīvi savā mājā, ģimenē un darbā, jo viņam vēl noteikts laiks – no diviem līdz pieciem gadiem – bija jādzīvo varas iestāžu noteiktajā apvidū (parasti kaut kur Krievijā), kuru viņš bez atļaujas pamest nedrīkstēja. Bēdzējiem un "ekonomiskajiem noziedzniekiem" nometinājumu parasti nepiemēroja. Tikai vienā gadījumā V. Jeličevam kā papildsods bija noteikta izsūtīšana no Rīgas uz trim gadiem. Tajā pašā laikā jāņem vērā, ka daudziem "ekonomiskajiem noziedzniekiem" kā papildsods bija noteikta mantas konfiskācija, ko astoņdesmitajos gados parasti nepiemēroja ne "politiskajiem", ne arī bēdzējiem.

Vēl viena būtiska nianse "ekonomiskajās krimināllietās" – desmit cilvēkiem (S. Gončarovam, A. Harlamovam, E. Kalniņam, I. Kašapovam, B. Koreņjuginam, V. Koreņjuginam, J. Korpusovai, I. Osijevam, V. Snisarenko, S. Steblijenko[563]) kā drošības līdzekli piemēroja nevis arestu, bet parakstu par dzīvesvietas nemainīšanu, līdz ar to faktiski viņi atradās brīvībā, turpināja strādāt, tikai viņu pārvietošanās iespējas bija ierobežotas vairāk nekā citiem. Nevienā no astoņdesmito gadu "politiskajām krimināllietām" nebija piemērots tik "maigs" drošības līdzeklis. Tieši otrādi, tiklīdz"politiskajās krimināllietās" VDK izmeklētāji varēja kādam cilvēkam uzrādīt apsūdzību, viņš tika apcietināts.

[563] LVA, 1986. f., 1. apr., 45300. l., 77. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45300. l., uzraudzības lieta, 4. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l., uzraudzības lieta, 1. sēj., 38., 70., 81., 82., 89., 110. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45319. l., uzraudzības lieta, 15. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45335. l., 2. sēj., 1c., 113. lp.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 2877. l., 3., 8., 12., 16. lp.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 2878. l., 2. lp.

Kopumā salīdzinot visas iepriekš minētās nianses, var konstatēt, ka, lai arī PSRS varas iestāžu penitenciārā politika attiecībā uz šajā apskatā aplūkotajām represēto grupām atšķīrās, tomēr ir pamats uzskatam, ka "ekonomiskos noziedzniekus" vismaz vairākos gadījumos PSRS varas iestādes uzskatīja par ne mazāk bīstamiem kā "politiskos noziedzniekus".

Būtiskas atšķirības starp "politiskajiem" un "nepolitiskajiem noziegumiem" atklājas arī amnestijas un reabilitācijas jautājumos. Vairums no "politiskajiem noziedzniekiem" laikposmā no 1990. līdz 2008. gadam bija reabilitēti. Izņēmums ir Boriss Grezins, kuram reabilitācija bija atteikta.[564] Savukārt vairumam no tiem, kas no 1981. līdz 1986. gadam bija notiesāti par bēgšanu no PSRS, reabilitācija ir atteikta.[565] Vienīgais izņēmums ir Raimonds Bitenieks.[566] Šāda atšķirība acīmredzot radusies tādēļ, ka bēgšana no PSRS likuma *Par politiski represētās personas statusa noteikšanu komunistiskajā un nacistiskajā režīmā cietušajiem* izpratnē nav uzskatāma par politisku represiju.

Kas attiecas uz pašu VDK, tad būtisks ir jautājums par to, vai VDK izmeklētāju vidū pastāvēja kāda specializācija "politisko" un "nepolitisko noziegumu" izmeklēšanā. Pētot astoņdesmito gadu krimināllietas, nekādu specializāciju konstatēt nevar. Tie paši VDK Izmeklēšanas daļas darbinieku uzvārdi, kas atrodami "politiskajās lietās", redzami arī "nepolitiskajās lietās". Lūk, pāris piemēru. VDK sevišķi svarīgu lietu vecākais izmeklētājs Vilnis Leinarts[567] 20. gadsimta

---

[564] LVA, 1986. f., 1. apr., 45318. l., 2. sēj., 185. lp.

[565] LVA, 1986. f., 1. apr., 45301. l., 301. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45305. l., 3. sēj., 515.–517., 520.–521. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45311. l., 344. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45312. l., 322. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l., 7. sēj., 190.–193. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45321. l., 3. sēj., 238., 239. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45332. l., 2. sēj., 420. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45340. l., 2. sēj., 305. lp.

[566] Raimondu Bitenieku kriminālietā par "bēgšanas" mēģinājumu no PSRS reabilitēja LR Augstākā tiesa 1993. gadā, taču jāņem vērā, ka viņš pētījumā apskatāmajā laikā ne tikai mēģināja bēgt no PSRS, bet arī 1986. gadā bija viens no grupas *Helsinki-86* dibinātājiem, par ko viņu arestēja otrreiz. Tādēļ Augstākā tiesa 1993. gada septembrī Raimondu Bitenieku reabilitēja abās šajās krimināllietās (LVA, 1986. f., 1. apr., 45321. l., 3. sēj., 238. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45346. l., 7. sēj., 165. lp.).

[567] Vilnis Leinarts (dzimis 1933. gadā), apakšpulkvedis. LPSR VDK darbinieks no 1955. gada. Astoņdesmitajos gados bija LPSR VDK Izmeklēšanas daļas sevišķi svarīgu

astoņdesmitajos gados izmeklēja gan lietas par "pretpadomju aģitāciju un propagandu", piemēram, kriminālllietu pret Lidiju Doroņinu un Ģedertu Melngaili,[568] gan arī kriminālllietas par kontrabandu.[569] Savukārt Arvils Pūris, kurš pazīstams ar to, ka 1983. gadā izmeklēja Gunāra Astras lietu,[570] 1986. gadā izmeklēja lietu par S. Solodkova bēgšanas mēģinājumu no PSRS.[571] Tas pats sakāms arī par citiem VDK izmeklētājiem. Tātad LPSR VDK Izmeklēšanas daļas izmeklētāju vidū astoņdesmitajos gados nekāda specializācija pēc izmeklējamo lietu veidiem nepastāvēja. Šo secinājumu apstiprina arī bijušā LPSR VDK izmeklētāja Arnolda Rēvalda stāstītais, ka VDK Izmeklēšanas daļā rīkojās pēc principa, "kas nāca priekšā, tādas lietas veda".[572] Jāuzsver, ka teiktais nav attiecināms uz visu LPSR VDK, bet tikai uz tās Izmeklēšanas daļu. Citu struktūrvienību vidū, protams, pastāvēja specializācija.[573]

---

lietu vecākais izmeklētājs, no 1986. gada – LPSR VDK Izmeklēšanas izolatora priekšnieka vietnieks (LVA, PA-102. f., 19. apr., 22. l.; G. Zelmeņa apkopotie dati).

[568] LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l., 1. sēj., 15., 17. lp. Sk. arī pārējo lietu.

[569] LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l., uzraudzības lietas 1. sēj., 11.–12. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 1. sēj., 30.–31. lp.

[570] Lēmuma oriģināls par Arvila Pūra iesaistīšanu izmeklēšanā atrodams Lidijas Doroņinas un Ģederta Melngaiļa kriminālllietā (LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l., 1. sēj., 16. lp.), bet Gunāra Freimaņa un Gunāra Astras kriminālllietā atrodama tikai lēmuma kopija (LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 1. sēj., 3. lp.), taču jāatceras, ka pirmā no minētajām kriminālllietām bija ierosināta agrāk, 1983. gada 5. janvārī, bet pēc tam sadalīta četrās atsevišķās kriminālllietās (plašāk par to sk.: Zelmenis, Gints. "1983. gada politiskās represijas okupētajā Latvijā", *Latvijas Arhīvi*, Nr. 3/4, 2014, 170. lpp.), un tieši Arvils Pūris bija tas, kurš 1983. gada septembrī un oktobrī pratināja Gunāru Astru.

[571] LVA, 1986. f., 2. apr., P-5308. l., 5. lp. Sk. arī pārējo lietu.

[572] Balode, Mārīte, Johansons, Januss. *Dzejas teātris. Voldemārs Zariņš*, Latvijas televīzija, 1994, 28. oktobris. Pieejams: https://www.youtube.com/watch?v=L6BtY_Mq14M. Sk. arī: "Dzejas teātris. Voldemārs Zariņš (1994-10-28)", *Diva*. Pieejams: http://www.diva.lv/video/dzejas-teatris/dzejas-teatris-voldemars-zarins-1994-10-28

[573] LPSR VDK struktūra un katras struktūrvienības specializācija divdesmitā gadsimta astoņdesmitajos gados plašāk aprakstīta dažāda veida darbos, piemēram, Zālīte, Indulis. "LPSR VDK uzbūve un galvenie darba virzieni (1980.–1991. g.)", *Latvijas Vēsture. Jaunie un jaunākie laiki*, Nr. 1, 1999., 111.–119. lpp., Johansons, Edmunds. *Čekas ģenerāļa piezīmes. Atmoda un VDK.* Rīga: 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrība, [b. v.], 2006, 26.–37. lpp.).

Secinājumi

No rakstā izklāstītā redzams, ka divdesmitā gadsimta astoņdesmitajos gados LPSR VDK kā kriminālās izmeklēšanas institūcija izmeklēja trīs "nepolitisko noziegumu" veidus – bēgšanu no PSRS, ekonomiskos noziegumus, kā arī atsevišķus tiesībsargājošo iestāžu amatpersonu nodarījumus (to iesaisti ekonomiskajos noziegumos un slepenu dokumentu pazaudēšanu). Tā kā bez šīm "nepolitisko noziegumu" grupām LPSR VDK izmeklēja arī "politiskos noziegumus", var secināt, ka VDK represīvā darbība divdesmitā gadsimta astoņdesmitajos gados bija vērsta četros galvenajos virzienos – politiskajā, ekonomiskajā, bēdzēju un amatpersonu. Salīdzinoši vairāk LPSR VDK nodarbojās tieši ar "politisko" un "ekonomisko noziedznieku" uzraudzīšanu.

Kas attiecas uz šajā pētījumā aplūkoto noziegumu iemesliem, nepārprotami redzams, ka to galvenais cēlonis bija PSRS vadības īstenotās iekšpolitikas un ekonomiskās politikas tiešas sekas. Vairākos rakstā aplūkotajos gadījumos ir redzams, ka cilvēki izvēlējās bēgt no PSRS (t. i., izdarīt tā laika likumdošanā paredzētu noziegumu) nevis kādu noziedzīgu tieksmju dēļ, bet gan tādēļ, ka viņiem nebija legāla iespēja izbraukt no PSRS. Tātad, ja "ierindas" pilsonis jebkādu iemeslu dēļ vēlējās no PSRS nokļūt citā valstī, varas institūciju noteiktie pārvietošanās ierobežojumi faktiski spieda viņu uz nelikumīgu rīcību.

Savukārt ekonomiskie noziegumi (kontrabanda, "spekulācija", nelikumīgas valūtas operācijas) vairumā gadījumu bija tiešas sekas PSRS pastāvošajai ekonomiskajai sistēmai. Kontrabandisti pārsvarā centās ievest un pārdot PSRS nevis kaut ko aizliegtu, bet gan tādas preces, kuras citās valstīs bija nopērkamas brīvā tirdzniecībā bez jebkādas kontrabandas. Savukārt ar jēdzienu "spekulācija" apzīmēja to, ko demokrātiskās valstīs parasti uzskata par normālu komercdarbību. Tādējādi zināmā mērā veidojās paradoksāla situācija. No vienas puses, komunistu propaganda sludināja, ka sociālisma apstākļos noziedzībai jāsamazinās, jo zūdot tās sociālie iemesli. Taču praksē PSRS varas institūciju noteiktie nesaprātīgie aizliegumi radīja situāciju, kuras rezultātā noziedzības statistika pieauga tādās jomās, kur citās valstīs noziedzības nebija vispār vai arī tā bija minimāla.

Analizējot konkrētus gadījumus, var konstatēt, ka bēgšanai no PSRS dažkārt bija tieši politiski motīvi, lai gan ne vienmēr to iespējams secināt no attiecīgās krimināllietas dokumentiem. Savukārt "ekonomiskajās krimināllietās" politiski motīvi praktiski nav konstatējami, ja neskaita, ka tie bija PSRS ekonomiskās politikas sekas. Tomēr vairumā gadījumu tā laika "nepolitiskajiem noziegumiem" tiešus politiskus motīvus konstatēt nevar.

LPSR VDK arestēto cilvēku sociālais portrets dažādiem noziegumu veidiem visvairāk korelējas ar šo personu tautību. "Politiskie noziedznieki" pārsvarā bija latvieši, no kuriem neviens nebija PSKP biedrs un tikai par vienu ir zināms, ka viņš agrāk bijis VĻKJS. Savukārt "nepolitiskie noziedznieki" pārsvarā bija nelatvieši, turklāt ar salīdzinoši lielu PSKP un VĻKJS biedru īpatsvaru. Tieši tautība un piederība pie PSKP vai VĻKJS visvairāk atšķiras "politisko" un "nepolitisko noziedznieku" sociālajā portretā.

1. pielikums

Tabula. LPSR VDK izmeklēto krimināllietu un arestēto personu skaits (1981–1986)[1]

Gadi		Politiskās	Bēgšana	Ekonomiskās	Amatpersonas	Kopā
1981	lietas[2]	3	3	4	—	**10**
	personas[3]	3[4]	4[5]	14[6]	—	**21**
1982	lietas	—	1	1	—	**2**
	personas	—	1[7]	12[8]	—	**13**
1983	lietas	6	3	2	—	**11**
	personas	9[9]	6[10]	8[11]	2[12]	**25**
1984	lietas	1[13]	—	1	—	**2**
	personas	1	1[14]	13[15]	—	**15**
1985	lietas	1	—	2	1[16]	**4**
	personas	1[17]	—	4[18]	—	**5**
1986	lietas	3	2	—	3[19]	**8**
	personas	4[20]	2[21]	—	—	**6**
Kopā:	lietas	**14**	**9**	**10**	**4**	**37**
	personas	**18**	**14**	**51**	**2**	**84[22]**

Tabulu sastādīja Dr. hist. Gints Zelmenis, izmantojot Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā uzkrātos dokumentus

[1] Šīs tabulas dati atšķiras no tās, kas bija publiski demonstrēta 2016. gada 12. augustā starptautiskajā konferencē *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*, jo pētījuma izstrādes gaitā dati tika precizēti un tabulā veiktas attiecīgas izmaiņas. (Konferences videomateriāls atrodams šeit: https://www.youtube.com/watch?v=7ppfN6MuqhI#t=57m13s).

[2] Ailēs ar nosaukumu "lietas" norādīts attiecīgajā gadā LPSR VDK ierosināto un izmeklēto kriminālllietu skaits.

[3] Ailēs ar nosaukumu "personas" norādīts attiecīgajā gadā LPSR VDK arestēto cilvēku skaits.

[4] V. Polis-Āboliņš, J. Vinķelis, A. Zariņš (LVA, 1986. f., 1. apr., 45302. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45303. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45307. l.).

[5] A. Boborikins, V. Korčaks, V. Krivickis, S. Portnojs (LVA, 1986. f., 1. apr., 45301. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45305. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45312. l.).

[6] S. Batalovs, H. Bondarevs, M. Bravermans, S. Buciļins, V. Hromačevs, V. Jefremovs, B. Lišafajevs, J. Loze, A. Ozorovičs, J. Smirnovs, S. Soldatenkovs, A. Solovjovs, V. Šabļins, G. Zjablovs (LVA, 1986. f., 1. apr., 45308. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45309. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l.). Papildus minētajiem 1981. gada martā Rīgas muitas darbinieki aizturēja A. Harlamovu par narkotiskas vielas glabāšanu un kontrabandas mēģinājumu. Vēlāk šīs lietas izmeklēšana bija nodota LPSR VDK, kas nolēma nevis

apcietināt A. Harlamovu, bet noteica viņam dzīvesvietas nemainīšanu. Tiesa A. Harlamovam piesprieda nosacītu brīvības atņemšanu (LVA, 1986. f., 1. apr., 45300. l.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 2860. l.). Tātad faktiski 1981. gadā par "ekonomisko noziegumu" veikšanu bija apsūdzēti piecpadsmit cilvēki.

[7] N. Čebanovs (LVA, 1986. f., 1. apr., 45311. l.).

[8] A. Afoņins, N. Klavsucs (LVA, 1986. f., 1. apr., 45310. l.). Papildus nosauktajiem V. Andrejevs, P. Bulgakovs, L. Himičevs, A. Jerašovs, V. Jeremins, A. Kozirs, V. Kudinovs, N. Maržalo, J. Matuļenko, J. Ziņjuks 1982. gadā bija arestēti to krimināllietu ietvaros, kas bija ierosinātas vēl iepriekšējā gadā (LVA, 1986. f., 1. apr., 45309. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l.). Jāņem vērā, ka A. Kozira, J. Matuļenko un J. Ziņjuka krimināllieta vēlāk bija izdalīta atsevišķās krimināllietās, un šīs izdalītās krimināllietas vairs neizmeklēja LPSR VDK (LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l., 13. sēj., 151.–155. lp.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l., 14. sēj., 1b.–11. lp.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 2876. l., 10.–18. lp.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 2877. l., 19.–32. lp.). Vēl sešiem "ekonomisko noziegumu" veikšanā apsūdzētām personām (S. Gončarovam, E. Kalniņam, B. Koreņjuginam, V. Koreņjuginam, J. Korpusovai un V. Snisarenko) 1982. gadā LPSR VDK kā drošības līdzekli piemēroja parakstu par dzīvesvietas nemainīšanu (LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l., uzraudzības lieta, 1. sēj., 38., 70., 81., 82., 89., 110. lp.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 2877. l., 3., 8., 12., 16. lp.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 2878. l., 2. lp.). Tātad faktiski šajā gadā "ekonomiskajās krimināllietās" bija apsūdzēti 18 cilvēki, t. i., to kopskaits bija lielāks nekā iepriekšējā gadā.

[9] G. Astra, J. Barkāns, I. Cālītis, L. Doroņina, G. Freimanis, B. Grezins, Ģ. Melngailis, J. Rožkalns, J. Vēveris (sk.: LVA, 1986. f., 1. apr., 45317. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45318. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l.; LVA. 1986. f., 1. apr., 45323. l.; LVA, 1986. f., 2. apr, P-9274. l.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10894. l.).

[10] R. Bitenieks, I. Kovaļenko, O. Morozovs, J. Vansovičs, I. Žarinovs, S. Žarinovs. Bez nosauktajiem par bēgšanas mēģinājumu no LPSR 1983. gadā tika aizturēta arī R. Bitenieka meita E. Biteniece un J. Vansoviča dēls A. Vansovičs, kas bēgšanas mēģinājumā bija piedalījušies kopā ar saviem tēviem, taču, tā kā viņi bija nepilngadīgi, viņus nearestēja un netiesāja (sk.: LVA, 1986. f., 1. apr., 45320. l.; LVA, 1986. f., 1. apr.,, 45321. l.). Tātad kopumā 1983. gadā par bēgšanas mēģinājumiem no LPSR tika aizturēti 8 cilvēki, bet arestēti un tiesāti tika seši.

[11] A. Abramovs, A. Drejs, V. Ivanovs, M. Kopilovs, G. Meļņičuks, V. Mihaļkevičs, V. Proskurins, I. Vjazko (sk.: LVA, 1986. f., 1. apr., 45319. l.; LVA. 1986. f., 1. apr., 45331. l.; LVA, 1221. f., 1-c. apr., 2962. l.). Bez nosauktajiem I. Kašapovam 1982. gadā LPSR VDK kā drošības līdzekli piemēroja parakstu par dzīvesvietas nemainīšanu (sk.: LVA, 1986. f., 1. apr., 45319. l.; LVA, 1221. f., 1-c. apr., 2962. l.). Tātad faktiski 1982. gadā "ekonomisko noziegumu" veikšanā bija apsūdzētas deviņas personas (sk. arī nākamo piezīmi).

[12] 1983. gadā Ventspils muitas inspektors V. Macjuks un Ventspils Iekšlietu daļas iecirkņa inspektors A. Masohins bija arestēti krimināllietā, kas bija ierosināta par kontrabandu un "spekulāciju", taču, ievērojot to, ka viņi ar kontrabandu nenodarbojās, bet tikai to piesedza, abus apsūdzēja par ļaunprātīgu dienesta stāvokļa izmantošanu (LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 2963. l., 2964. l.).

[13] 1984. gadā krimināllietu pret Zaigi Balodi ierosināja un izmeklēja, kā arī pašu Zaigu Balodi arestēja PSRS VDK Baltkrievijas kara apgabala Sevišķā daļa, bet LPSR VDK tikai piegādāja Baltkrievijas kolēģiem nepieciešamos dokumentus no Latvijas (LVA, 1986. f., 1. apr., 45344. l.). Tādēļ šo krimināllietu nevar pilnībā pieskaitīt pie LPSR VDK izmeklēto "politisko krimināllietu" statistikas. Taču, tā kā arestētā bija latviete, kuras pastāvīgā dzīvesvieta bija Latvija un LPSR VDK vismaz daļēji bija iesaistīta šīs krimināllietas izmeklēšanā, tādēļ krimināllieta ir iekļauta tabulā.

[14] 1984. gadā par bēgšanu no LPSR bija arestēts un tiesāts Voldemārs Vanags, taču faktiski viņš bija aizbēdzis no PSRS jau 1983. gadā, bet gadu vēlāk atgriezās Latvijā. Tādēļ krimināllietu pret viņu ierosināja 1983. gadā, bet arestēja un tiesāja tikai 1984. gadā pēc atgriešanās (LVA, 1986. f., 1. apr., 45332. l.).

[15] P. Artemjevs, V. Babuškins, V. Dobrovoļskis, I. Francevs, V. Jeļičevs, M. Kolobanovs, A. Korņevs, N. Kulagins, S. Solovjovs, G. Starčenko, V. Trikovs, I. Zaicevs, T. Zavjackas (LVA, 1986. f., 1. apr., 45336. l.). Jāņem vērā, ka 1984. gada septembrī dokumenti par V. Dobrovoļski un T. Zavjacku tika izdalīti atsevišķa krimināllietā, kuru nodeva tālākai izmeklēšanai Lietuvas PSR VDK (LVA, 1221. f., 1c. apr., 2975. l., 2.–10. lp.).

[16] LVA, 1986. f., 2. apr., P-5304. l.

[17] A. Tauberts (LVA, 1986. f., 1. apr., 45337. l.).

[18] A. Akuličevs, V. Gorjučko, A. Steblijenko, A. Švarcšteins (LVA, 1986. f., 1. apr., 45335. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45343. l.). Papildus minētajiem I. Osijevam un S. Steblijenko 1985. gadā LPSR VDK kā drošības līdzekli piemēroja parakstu par dzīvesvietas nemainīšanu (LVA, 1986. f., 1. apr., 45335. l.; LVA, 1221. f., 1c. apr., 2976. l.). Tātad faktiski 1985. gadā "ekonomisko noziegumu" veikšanā bija apsūdzēti seši cilvēki.

[19] LVA, 1986. f., 2. apr., P-5305. l.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-5307. l.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-5310. l.

[20] R. Bitenieks, L. Grantiņš, R. Silaraups, A. Sokurenko (LVA, 1986. f., 1. apr., 45341. l.; LVA, 1986. f., 1. apr., 45346. l.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-10457. l.).

[21] T. Gikašvili, S. Solodkovs (LVA, 1986. f., 1. apr., 45340. l.; LVA, 1986. f., 2. apr., P-5308. l.).

[22] Saskaitot kopā arestēto skaitu par katru gadu apskatāmajā laikposmā no 1981. līdz 1986. gadam, sanāk 85, taču Raimonds Bitenieks šajā laikā bija arestēts divas reizes (1983. un 1986. gadā), tādēļ faktiski laikposmā no 1981. līdz 1986. gadam LPSR VDK kopumā arestēja 84 cilvēkus.

2. pielikums

Motorlaiva, kurā Raimonds Bitenieks un Jānis Vansovičs kopā ar bērniem 1983. gadā mēģināja nokļūt Zviedrijas Karalistē.[574]

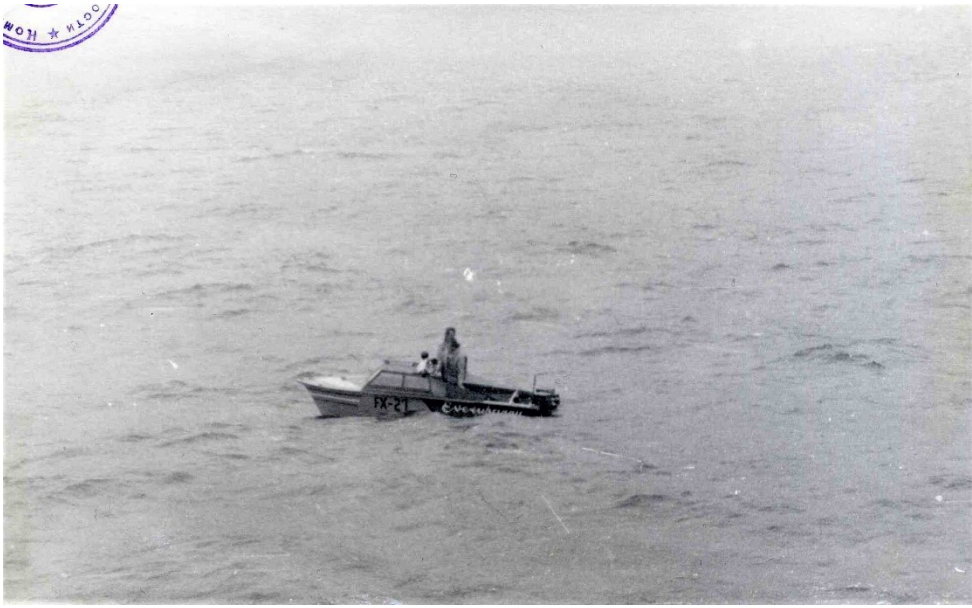

[574] LVA, 1986. f., 1. apr., 45321. l., 3. sēj., 9. lp.

3. pielikums

Shēma (karte), kurā atzīmēta vieta, kur PSRS robežsardzes kuteris atrada laivu ar Raimondu Bitenieku un Jāni Vansoviču.[575]

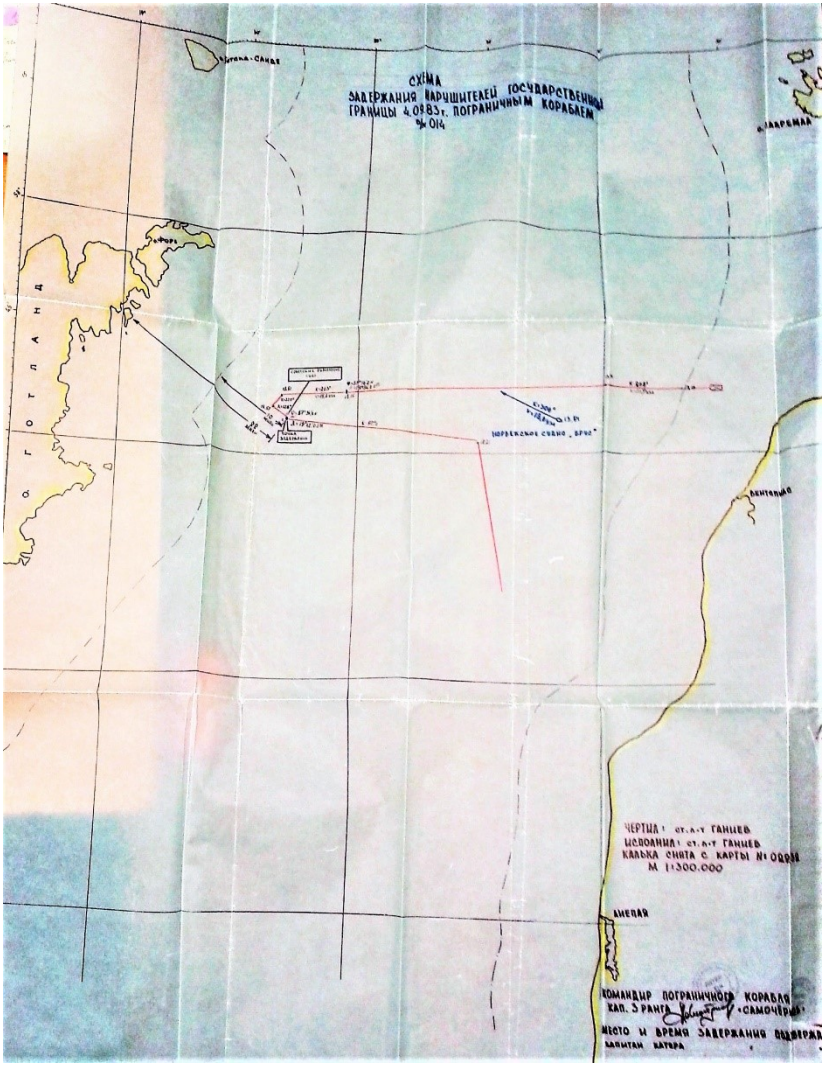

[575] LVA, 1986. f., 1. apr., 45321. l., 1. sēj., 14. lp.

4. pielikums

Kontrabandā ievestās lietas.[576]

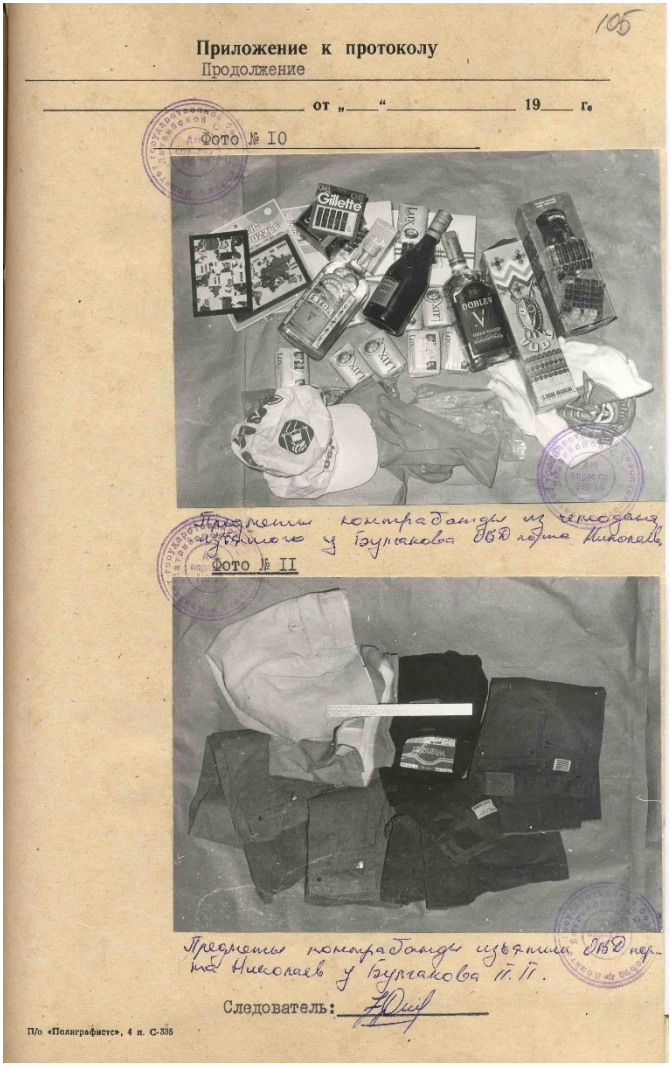

105

Приложение к протоколу
Продолжение

_____ от „___“ _____ 19___ г.

Фото № 10

Предметы контрабанды из чемодана изъятого у Бумакова ОВД порта Николаев.

Фото № 11

Предметы контрабанды изъятые ОВД порта Николаев у Бумакова П. П.

Следователь: _____

П/о «Полиграфистс», 4 п. С-336

[576] LVA, 1986. f., 1. apr., 45313. l., 15. sēj., 105. lp.

5. pielikums

Kontrabandā ievestās lietas.[577]

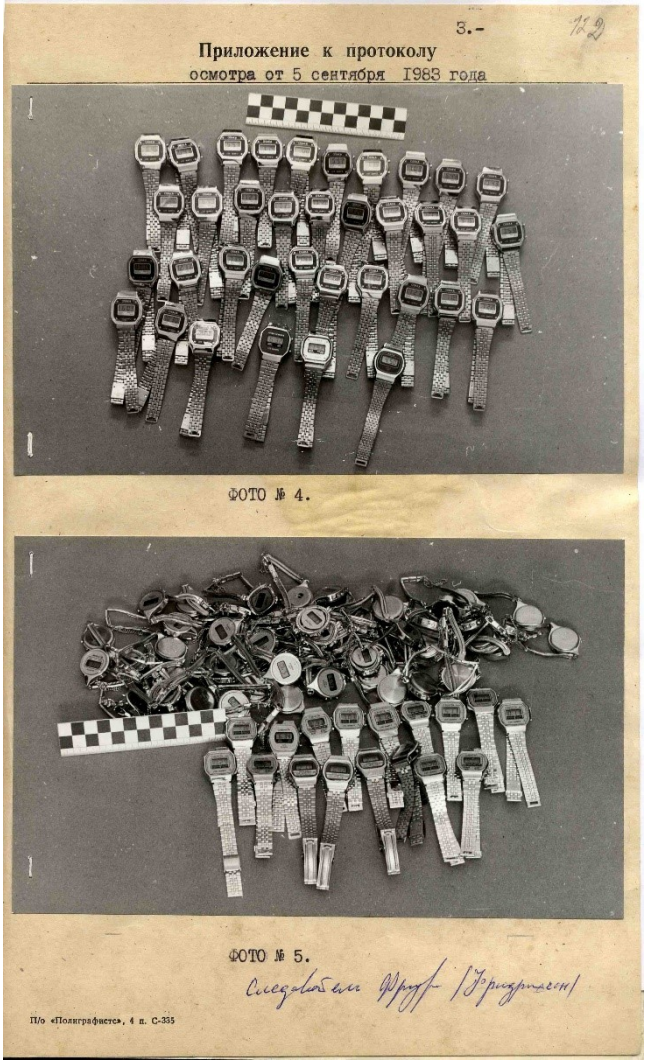
Приложение к протоколу
осмотра от 5 сентября 1983 года

ФОТО № 4.

ФОТО № 5.

П/о «Полиграфмется», 4 п. С-335

[577] LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 9. sēj., 122. lp.

6. pielikums

Rīgas pilsētas Nodaļas cīņai ar sociālistiskā īpašuma izlaupīšanu slepenās literatūras glabāšanas seifs.[578]

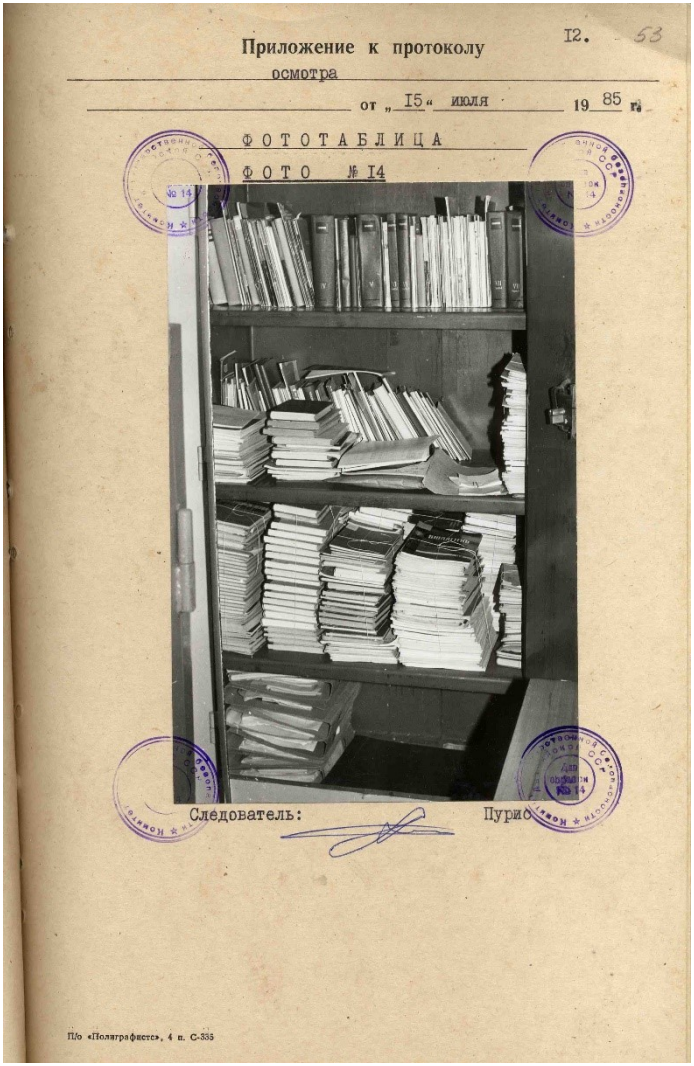
Приложение к протоколу 12. 53
осмотра
от „15" июля 19 85 г.
ФОТОТАБЛИЦА
ФОТО № 14
Следователь: Пурис
П/о «Полиграфист», 4 п. С-335

[578] LVA, 1986. f., 1. apr., 45331. l., 9. sēj., 122. lp.

"Non-political" crimes in occupied Latvia and the KGB during the 1980s

The KGB is usually considered as an instrument for political repressions in the USSR. Though, not all crimes investigated by the KGB can be considered as political. The KGB also investigated attempts for escaping from the USSR, some variations of economic crimes (contraband, 'speculation', the violation of the rules for currency operations and plundering of State property) and some crimes of State officials (misuse of authority and loss of secret documents).

From 1981 until 1986 there were 37 criminal cases investigated by the LSSR KGB. Fourteen of these cases were politically motivated, nine cases were brought against the persons who attempted to escape from the USSR, ten cases were brought because of economic crimes and another four were brought against State officials. The numbers are slightly different, if one counts and compares persons arrested within those criminal cases. Within 14 political cases, 18 persons were arrested, within nine criminal cases on the attempt to escape from the USSR, 14 men were arrested, but within ten economic cases, 53 persons were arrested, which is considerably higher number in comparison to other cases. Nobody was arrested in the other four cases which were brought because of loss of secret documents.

As to economic criminal cases investigated by the LSSR KGB during the 1980s, these crimes essentially appeared in two different ways.

The first was contraband. This was not contraband as understood in Western democracies, which usually consists of weapons and drugs. Contraband was understood differently in the USSR. In many ways, the absurd and ineffective economic system of the USSR was not directed to production of various consumer goods such as clothes, audio and video equipment and music records in the amount necessary to satisfy demand. Therefore, Soviet citizens that were able to travel abroad usually tried to bring back goods of high demand (even the high officials of the Communist Party of the Soviet Union). Seamen working on the merchant fleet of the USSR often

managed to turn this kind of the contraband into a permanent and profitable business.

The second was the violation of the rules for currency operations. Formally, in the USSR, operations involving foreign currency belonged to the State monopoly. Therefore, any private operation with foreign currency was declared as illegal. However, there were persons who managed to buy and sell currency and turned such activities into a full-scale underground business. Since these activities were illegal in the USSR, the KGB was an instrument to prevent and prosecute this kind of business.

As to escaping from the USSR – there were various ways to escape from the territory of occupied Latvia. One way was to hide on a ship that was scheduled to go abroad. Another way was to get a boat and navigate across the Baltic Sea to the Kingdom of Sweden. Both ways were risky. Moreover, during the 1980s several persons were caught when they were attempting to escape from the USSR. A less popular, yet more effective way to escape was to highjack an airplane and to fly to the Kingdom of Sweden. In the 1980s, there were two attempts to highjack – one in 1983, the other in 1987 –, both were successful. Both cases involved the highjacking of an An-2 – Soviet mass-produced single-engine biplane utility designed and manufactured by the Antonov Design Bureau beginning in 1946 and used not only in agriculture, but also as a short-range air-liner for regular flights. Inability to leave the USSR in a legal way was one of the most common reasons that motivated individuals to escape the USSR illegally. This is proven by documents in these criminal cases. These show that several persons decided to escape the USSR in an illegal way after they had received a rejection from Soviet authorities to acquire permission to leave the USSR.

During the 1980s, the LSSR KGB investigated two types of crimes committed by State officials. The first related to involvement in contraband. There was one criminal case because one customs official and one militia officer presumably supported contrabandists. Both were accused for misuse of authority and convicted to one year of forced labor in 'labor camps'. The second related to the loss of secret documents. In particular, there were four criminal cases from

1985 until 1986 brought because of loss of secret documents in the system of the Ministry of Interior in Riga. It seems that those four criminal cases were part of a campaign as the documents were lost in the 1960s and 1970s, but for some reason nobody had an interest until 1985 and 1986 to look for them. The lost documents were not found, and nobody was accused and consequently convicted. Therefore, it seems that the Soviet authorities had tried to bring a certain order to the system of the Ministry of Interior by involvement of the KGB. These cases indicated a paradox, in the opinion of the author, the KGB, being an institution, which also carried espionage all over the world, was not able to find several secret documents that were lost in the system of the Ministry of Interior on the territory of the USSR.

It is interesting to compare the social portraits for persons arrested by the LSSR KGB within 'political' cases and within those that were 'non-political'. There are two main differences. Firstly, most persons arrested because of 'non-political' criminal cases were either young man – from 22 to 41 years old – or at least not older than 44 until 48, meaning they were born from 1933 until 1938. Although within 'political' criminal cases young men were arrested, but approximately one third of all accused in 'political' crimes had already reached a retirement age or were close to it, in particular, they were born from 1922 to 1931. The second difference is the ethnic origins of those arrested in 'political' and 'non-political' criminal cases. In the 'political' criminal cases from 1981 until 1986 18 persons were arrested: sixteen of them were Latvians, one – Russian, one – Ukrainian. The situation is completely different in respect of those arrested because of 'economic' criminal cases. 51 were arrested: 37 were Russians, six – Belarussians, three – Ukrainians, only one – Latvian, and another four – each had a different ethnic origin. Most of the arrested had not even been born in the territory of Latvia. There is no clear answer to this phenomenon. The answer probably relates to reasons which drew people from the 'old' republics of the USSR to the territory of Latvia after the World War II. They were looking for higher living standards. In addition, another phenomenon relates to the fact that some persons involved in economic crimes were

members of the Communist Party of the Soviet Union or the All-Union Leninist Young Communist League.

Some aspects within this research, especially the significant number of arrested persons because of 'economic' criminal cases in comparison to 'political' criminal cases, lead to the conclusion that the main tasks of the LSSR KGB during the 1980s related to fighting not as much 'political' crimes, but economic crimes as understood by the USSR. However, this conclusion disregards the documents which prove that the KGB concentrated on preventing politically 'unacceptable behavior' from the point of view of the KGB and, of course, the Communist Party of the Soviet Union. Therefore, it is not decisive for drawing a full picture of the main tasks of the LSSR KGB. In fact, from 1981 until 1986 fighting both 'political' and economic crimes was the main task of the LSSR.

VDK loma kontrabandas lietu izmeklēšanā (1945–1985): atsevišķu piemēru analīze

M. iur., M. psych. Aldis Daugavvanags,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas pētnieks

Pētījuma pārskatā sniegts Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komitejas (VDK) izmeklēto kontrabandas krimināllietu vispārīgs raksturojums, lai uzskatāmi parādītu atšķirības šķietami līdzīgu noziegumu kvalifikācijā, ko nosaka tiesību sistēma. Pētījumā analizētas kontrabandas krimināllietas, kā arī uzraudzības lietas laikā no 1945. līdz 1985. gadam. Minētās lietas satur informāciju par attiecīgās lietas ierosināšanas pamatu un iemesliem, veiktajām kriminālprocesuālajām darbībām (pratināšanām, kratīšanām, konfrontācijām, ekspertīzēm u. tml.), tā laika VDK, prokuratūras un tiesu darbiniekiem un viņu sagatavotajiem vai apstiprinātajiem dokumentiem. No kontrabandas krimināllietu materiāliem var precīzi konstatēt LPSR VDK personālsastāvu, kuri piedalījušies operatīvajās darbībās un lietu izmeklēšanā un kuru noskaidrošana būtu atzīstama par vienu no LPSR VDK zinātniskās izpētes uzdevumiem. Krimināllietu atlasē izmantota informācija, kas ir ietverta datubāzē, kuras pamatā ir grāmata *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā 1940–1986* (Rīga: Latvijas vēstures institūts, 1999) un kas pielāgota LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas vajadzībām. Ievērojot pētniecībai atvēlēto ierobežoto laiku, apskatā aplūkotas dažas kontrabandas krimināllietas, jo visu krimināllietu analīze ir ļoti apjomīgs darbs un faktiski katra krimināllieta prasa iedziļināšanos. Izvēlētas krimināllietas, kas, pēc autora domām, visuzskatāmāk raksturo to, cik Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) tiesību sistēma un ekonomikas organizācija ir ietekmējusi kontrabandu un kā iespaidā veidojusies kontrabandā apsūdzēto personu tiesiskā izpratne, ko raksturo arī tādi aspekti kā vecums, kontrabandas prece un tās iegūšanas veids.

Represijas un kontrole pār visām sabiedrības dzīves jomām bija galvenais PSRS instruments, lai nodrošinātu okupācijas varas pastāvēšanu Latvijas teritorijā. Sabiedrības ekonomiskā bāze, pēc padomju ideologu ieskata, noteica arī tiesības. Padomju tiesību sistēmā tiesības uzskatīja par valdošās šķiras politikas īstenošanas ieroci, un krimināltiesību uzdevums līdz ar to bija aizsargāt padomju iekārtu, tās ekonomiku pret noziedzīgiem apdraudējumiem. PSRS ekonomiskie noziegumi ir jāskata caur attiecīgo ideoloģisko prizmu. No skata līdzīga rīcība ideoloģiski atšķirīgās tiesību sistēmās var būt atšķirīgi vērtēta, tas vienlīdz attiecas arī uz ekonomiskiem noziegumiem. Vislabāk to ilustrē tas, ka padomju ekonomiskie noziegumi kā kontrabanda un spekulācija ar valūtu tika uzskatīti par valsts noziegumiem, tātad šo noziedzīgo nodarījumu apdraudējuma objekts bija valstiskuma pamats. Salīdzinājumam – Latvijas Republikas Krimināllikums kontrabandu uzskata par noziedzīgu nodarījumu, kas vērsts pret tautsaimniecību. Protams, plašākas tiesiskas diskusijas vērts ir jautājums, vai PSRS okupētās Latvijas teritorijā vispār bija tiesīga noteikt par kontrabandu darījumus, kas nebūtu bijusi kontrabanda neatkarīgajā Latvijas Republikā, proti, vai ar kontrabandas jēdzienu bieži neaptvēra parastu saimniecisko darbību, kā tas bija gadījumā ar spekulāciju, kas faktiski bija sods ne vien par komercdarbību, bet nereti arī par vienkāršu civiltiesisku darījumu vai saimniecisko darbību bez regulāras komercdarbības nolūka.

Ievērojot to, ka kontrabanda un spekulācija ar valūtu bija valsts noziegumi, šo noziegumu izmeklēšana bija nodota VDK. Institucionāli atbildība par dažādiem krimināllietas virzības posmiem bija sadalīta sekojoši. LPSR VDK 2. daļas (pretizlūkošanas daļas) 8. nodaļa specializējās kontrabandas un darbību ar valūtu un kontrabandu lietu operatīvā izstrāde. LPSR VDK 2. daļa funkcionāli bija padota PSRS VDK Otrajai galvenajai pārvaldei, tātad arī operatīvā izstrāde notika saziņā vai saskaņā ar to. Tālāk minētās lietas izmeklēja LPSR VDK 11. daļa (izmeklēšanas daļa), kas ierosināja un izmeklēja lietas, kā arī sagatavoja lietas iztiesāšanai. Uzraudzību pār LPSR VDK Izmeklēšanas daļu veica īpaši norīkots LPSR prokuratūras prokurors. Krimināllietas par valsts noziegumiem LPSR Augstākā Tiesa skatīja pirmajā instancē, tiesas taisītie spriedumi bija galīgi un nebija

pārsūdzami. Pilngadīgās personas brīvības atņemšanas gadījumā sodu izcieta labošanas darbu nometinājuma kolonijās, labošanas darbu kolonijās vai cietumā, vīriešiem noteiktā brīvības atņemšana labošanas darbu kolonijās variēja atkarībā no noteiktā režīma – vispārējā, pastiprināta, stingra un sevišķa.[579]

1. Krimināllieta Nr. 29353

VDK fiksētie faktiskie apstākļi

1950. gada 30. martā aresta orderi par Borisa Ebenšteina, Josifa dēla,[580] arestu sakarā ar kontrabandu un spekulāciju izdeva LPSR Valsts drošības ministrijas (VDM) 2. daļas majors V. Tokars, saskaņoja VDM 2. daļas vadītāja vietnieks kapteinis U. Klubkovs un VDM 2. daļas vadītāja vietnieks kapteinis Ivans Vasiļjevs, Onufrija dēls (dzimis 1911. gadā)[581],[582] pamatojoties uz saņemto informāciju par to, ka Ebenšteins no 1950. gada janvāra līdz martam kontrabandas ceļā no Ļvovas, Ukrainas PSR, ievedis Rīgā Šveices Konfederācijā ražotus 75 sieviešu zelta pulksteņus *Horn*, ko savukārt pārdevis vai mainījis pret ārzemju valūtu un zelta monētām. Pulksteņu pārdošanas rezultātā iegūtos PSRS rubļus viņš izmantojis, lai uzpirktu ārzemju valūtu no privātpersonām. Pulksteņu ievešanā, to pārdošanā,

[579] *Padomju tiesības*. Visvara Millera, Edgara Meļķiša redakcijā. Rīga: Zvaigzne, 1978, 322.–323. lpp.
[580] Boriss Ebenšteins, Josifa dēls, dzimis 1916. gadā.
[581] Žvinklis, Arturs. "LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 546., 572, 605. lpp.; Ķeruss, Jānis. "LPSR Valsts drošības komitejas vēršanās pret pretpadomju propagandu un aģitāciju: 1957. gada krimināllietu analīze", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 329. lpp, redaktores piezīme 856. atsaucē. *Red. piez.*
[582] LVA, 1986. f., 1. apr., 29353. l., 1. sēj., 2. lp.

mainīšanā, kā arī valūtas uzpirkšanā Ebenšteins iesaistījis Rīgas pilsētas iedzīvotājus Vladimiru Štraiheru, Isaja dēlu,[583] un Benjaminu Nahimovsku, Zālamana dēlu.[584] Jāpiebilst, ka, lai arī pulksteņi bija ražoti Šveicē, diskutabli, vai jau PSRS teritorijā ievestu, padomju civiltiesiskajā apritē atļautu priekšmetu iegāde PSRS teritorijā Ukrainā būtu uzskatāma par kontrabandu pat padomju tiesību izpratnē.

1950. gada 30. augustā VDM 2. daļas izmeklētāja majora Vjačeslava Hapova, Fjodora dēla, sagatavotajā apsūdzības rakstā, kuru apstiprināja LPSR valsts drošības ministra vietnieks Jānis Vēvers, minēts, ka Boriss Ebenšteins tiek apsūdzēts par to, ka nestrādā sabiedrībai derīgu darbu, bet nodarbojas ar nelegālu zelta pulksteņu kontrabandu, pārdodot to par ārvalstu valūtu un zelta monētām, kā arī par zelta uzpirkšanu, līdz ar to veic noziegumus, ka paredzēti KPFSR Krimināl kodeksa 59.[9] pantā (1926. gada redakcijā). Atbilstoši minētajam apsūdzības rakstam Vladimirs Štraihers bija apsūdzēts par to, ka uzturēja noziedzīgus sakarus ar kontrabandistu Borisu Ebenšteinu, uzņēma viņu savā dzīvoklī, piedalījās kontrabandas zelta pulksteņu realizācijā par ārzemju valūtu, uzpirka ārzemju valūtu un zeltu, tādējādi veicot noziegumus, kas paredzēti KPFSR krimināl kodeksa 59.[9] pantā. Benjamins Nahimovskis savukārt bija apsūdzēts par to, ka nestrādāja sabiedrībai derīgu darbu, bet nodarbojās ar ārzemju valūtas un karakula kažokādu uzpirkšanu, tādējādi veicot noziegumus, kas paredzēti KPFSR krimināl kodeksa 59.[9] pantā.

LPSR VDM sagatavotajā apsūdzības rakstā apsūdzētajiem Ebenšteinam, Štraiheram, Nahimovskim ar sarkanu zīmuli bija ierakstīti ieteicamie piemērojamie sodi, proti, Borisam Ebenšteinam – 10 gadi labošanas darbu nometnē ar mantas un vērtslietu konfiskāciju, Vladimiram Štraiheram – 8 gadi labošanas darbu nometnē ar vērtslietu un naudas konfiskāciju, Benjaminam Nahimovskim – 8 gadi labošanas darbu nometnē ar mantas un naudas konfiskāciju, kas veikta aresta laikā.[585] Apsūdzības raksts bija nosūtīts uz Maskavu PSRS

[583] Vladimirs Štraihers, Isaja dēls, dzimis 1897. gadā.
[584] Benjamins Nahimovskis, Zālamana dēls, dzimis 1886. gadā.
[585] LVA, 1986. f., 1. apr., 29353. l., 1. sēj., 258.–259. lp.

VDM Sevišķajai apspriedei, kas izskatīja lietu[586] bez apsūdzēto klātbūtnes un piesprieda precīzi tādus sodus, kādi bija minēti LPSR VDM sagatavotajā apsūdzības rakstā. Apsūdzētie piespriesto sodu izcieta PSRS Iekšlietu ministrijas labošanas darbu nometnēs. Ebenšteins no LPSR Iekšlietu ministrijas cietuma Nr. 1 (Rīgas Centrālcietuma) bija nosūtīts uz PSRS Iekšlietu ministrijas labošanas darbu nometni *Kargopollag* (*Каргопольлаг*), kas līdz 1940. gada novembrim atradās Arhangeļskas apgabala Kargopoles pilsētā, bet tad bija pārcelta uz Jercevas staciju. Lietā nav ziņu par viņa atbrīvošanu. Štraihers no cietuma Nr. 1 bija nosūtīts uz PSRS Iekšlietu ministrijas labošanas darbu nometni *Sibirska* (*Сибирский*) Kemerovas apgabala Mariinskas pilsētā. Viņu atbrīvoja 1953. gada 21. aprīlī. Savukārt Nahimovski no cietuma nosūtīja uz PSRS Iekšlietu ministrijas nometni *Unžlag* (*Унжлаг*), vēlāk *Užlag* (*Ужлаг*), kas atradās Gorkijas apgabala Suhobezvodnoje stacijā uz Gorkijas dzelzceļa līnijas. Viņu atbrīvoja 1951. gada 14. maijā.

Krimināllietas Nr. 29353 izmeklēšanā iesaistītie VDK darbinieki

Krimināllietas Nr. 29353 izmeklēšanā bija iesaistīti šādi VDK darbinieki: LPSR VDM 2. daļas izmeklētājs majors V. Tokars, LPSR VDM 2. daļas vecākais izmeklētājs majors Vjačeslavs Hapovs, LPSR VDM 2. daļas vadītāja vietnieks kapteinis U. Klubkovs, LPSR VDM 2. daļas vadītāja vietnieks kapteinis Ivans Vasiljevs; LPSR VDM 2. daļas vadītājs majors Uspenskis, 2. daļas priekšnieks majors Vikentijs Perminovs, Vasilija dēls (dzimis 1914. gadā)[587], LPSR VDM izmeklēšanas daļas

[586] Protokola izraksts no PSRS VDM Sevišķās apspriedes, kurā ir tikai lēmums par soda apmēru un soda izciešanas datumu, liecina par ārpustiesas izskatīšanas kārtību. LVA, 1986. f.,1. apr., 29353. l., 1. sēj., 261.–263. lp.

[587] Žvinklis, Arturs. "LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 594. lpp.

vadītājs majors Fotijs Pešehonovs, Vasilija dēls (dzimis 1913. gadā).[588] Izmeklēšanas lieta nosūtīta PSRS VDM Sevišķās apspriedes ar LPSR valsts drošības ministra vietnieka pulkveža Jāņa Vēvera parakstu.

2. Krimināllieta Nr. 45123

VDK fiksētie faktiskie apstākļi

VDK daļas priekšnieks apakšpulkvedis Jānis Kiršteins, Roberta dēls (dzimis 1927. gadā), 1966. gada 25. janvārī pret arestēto Teodoru Ausēju (dokumentos arī Ausejs), Aloiza dēlu,[589] ierosināja krimināllietu par *Mauzer* sistēmas pistoles glabāšanu.[590] Izmeklēšanā atklājās, ka pistoli Ausējs bija paņēmis no Lukša Karasiera, jo Valentīns Kļukins vēlējās to nopirkt. Tad, kad Ausējs aiznesis pistoli Kļukinam, pēdējais atteicās to pirkt. Aptuveni nedēļu vēlāk 1966. gada 31. janvārī tika pieņemts lēmums par krimināllietas pārņemšanu VDK Izmeklēšanas daļas vecākā kapteiņa Voldemāra Fridriha Gotharda, Viktora dēla (dzimis 1929. gadā),[591] un VDK Izmeklēšanas daļas izmeklētāja vecākā

[588] Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 367., 372., 375., 378., 392. lpp.; Ķeruss. Jānis. "Bēgšana zvejnieku traleros no Liepājas kolhoza Boļševiks (1952–1957): motīvi, norise, varas īstenotāju reakcija", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 483., 492., 493. lpp.; Krūmiņa-Koņkova, Solveiga. "Kontrole pār baznīcu Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā un PSRS valsts drošības institūcijas", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 121. lpp. *Red. piez.*

[589] Teodors Ausējs, Aloiza dēls, dzimis 1941. gadā.

[590] LVA, 1986. f., 1. apr., 45123. l., 1. sēj., 1. lp.

[591] Zelmenis, Gints. "Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā

leitnanta Viļņa Leinarta, Arnolda dēla (1933–1997),[592] pārziņā par kontrabandu, kuru veikuši Teodors Ausējs un Ivars Straume, Nikolaja dēls.[593]

Izmeklēšanas gaitā tika konstatēts, ka Ivars Straume bija nopircis komisijas veikalā Ludolfa Liberta (1895–1959) gleznas *Venēcijas skats* par 120 rubļiem un *Dārzs* par 43 rubļiem un Rīgas tirdzniecības ostā, apejot muitas iestādes, nodevis Somijas Republikas karoga kuģa kapteinim aizvešanai uz Zviedrijas Karalisti skolasbiedra tēvam Ernestam Vanagam.[594] Kā atlīdzību Ivars Straume no Ernesta

redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 102. lpp.; Dātavs, Mārtiņš. "Pretpadomju propaganda un aģitācija LPSR valsts drošības iestāžu ierosinātajās kriminālietās: pretpadomju skrejlapu izplatīšanas piemērs no 1953. līdz 1956. gadam", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 275. lpp., redaktores piezīme 657. atsaucē; Ķeruss, Jānis. "LPSR Valsts drošības komitejas vēršanās pret pretpadomju propagandu un aģitāciju: 1957. gada krimināllietu analīze", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 333. lpp.; Krēsliņš, Uldis. "LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 398. lpp., redaktores piezīme 1026. atsaucē. *Red. piez.*

[592] Atbilstoši Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra sniegtajai informācijai tiesai sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietā Vilnis Leinarts, Arnolda dēls, dzimis 1933. gada 6. decembrī, miris 1997. gada 12. janvārī, strādājis LPSR VDK 7. daļas 3. nodaļā kopš 1960. gadā. Sk. arī: Zelmenis, Gints. "Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 99. atsauce, 104. lpp. *Red. piez.*

[593] Ivars Straume, Nikolaja dēls, dzimis 1933. gadā.

[594] Atbilstoši latviešu trimdas laikrakstam *Laiks* skolotājs Ernests Vanags dzīvoja Lundā. Viņam PSRS okupētajā Latvijā bija palikuši bērni, kurus viņš 1959. gada jūnijā

Vanaga saņēmis pasta sūtījumu ar neilona segu, diviem neilona lietus mēteļiem un vienu kombinē. Sūtīto viņš pārdevis komisijas veikalos. Turklāt izmeklēšanā bija noskaidrots, ka Straume kopā ar Ausēju vairākkārt esot uzpirkuši no Vācijas Federatīvās Republikas karoga kuģa *Hornbaltic*[595] jūrniekiem neilona lietusmēteļus, lai ar vairāku personu – Jadvigas Garbacevičas, Osipa meitas,[596] Borisa Ivanova,

devās apciemot. "Zviedrijas latvieši viesojas okupētajā Latvijā", *Laiks*, 1959, 15. jūlijs, 6. lpp.; 1962. gada 16. jūlijā LPSR VDK piesegstruktūra laikraksts *Dzimtenes Balss* publicēja konkursa "Vai jūs zināt…" rezultātus, kur esot piedalījušies 197 trimdas latvieši no 10 dažādām valstīm. Trešā prēmija – krājums *Latviešu tautas māksla* – bija piešķirta arī "Ernestam Vanagam Zviedrijā". Turpat bija publicēti arī jautājumi un pareizās atbildes. Kopā bija piecpadsmit jautājumi, no kuriem daļa bija saistīti ar zināšanām par LPSR, piemēram: "1. Kāds ievērojams latviešu valodnieks apbalvots ar Ļeņina prēmiju?", "3. Kādu orķestri Padomju Latvijā diriģē Leons Reiters?", "5. Kāds ievērojams muzejs nesen atvērts Rīgā?", "10. Cik un kādus profesionālus teātrus jūs zināt Padomju Latvijā?" (*Dzimtenes Balss*, Nr. 56, 1962, 16. jūlijs, 3. lpp.). *Red. piez.*

[595] Šā kuģa ātrā apkalpošana Rīgas jūras tirdzniecības ostā bija minēta kā ievērojams ostas apkalpošanas spēju rādītājs. "Kur satiekas pasaules kuģi", *Cīņa*, Nr. 8, 1963, 10. janvāris, 4. lpp.; Geiters, D. "Nedziestošās ugunis", *Cīņa*, Nr. 3, 1969, 4. janvāris, 1. lpp. *Red. piez.*

[596] Jadviga Garbaceviča, Osipa meita, dzimusi 1940. gadā.

Grigorija dēla,[597] Askolda Viļa Meteriņa,[598] Viļa dēla,[599] Jura Erdmaņa, Jāzepa dēla[600] – atbalstu pārdotu. VDK izmeklētāju skatījumā tas liecināja par kontrabandas veikšanu organizētā grupā.

Kopumā Ivars Straume realizējis kontrabandas ceļā iegūtos 90 neilona lietus mēteļus, no kuru pārdošanas guvis peļņu – ne mazāk kā 20 rubļus no katra lietusmēteļa, kopā 1800 rubļus. Peļņa sadalīta sekojoši: Jadviga Garbaceviča saņēmusi 230 rubļus, Teodors Ausējs – 200 rubļus, Boriss Ivanovs – 85 rubļus un Askolds Vilis Meteriņš – 60 rubļus. Papildus Straume nopircis un pārdevis piecus neilona lietus mēteļus, gūstot 100 rubļu peļņu. Garbaceviča, pārdodot Ļeņingradā iepirktos un kontrabandas ceļā ievestos divpadsmit lietus mēteļus,

---

[597] Boriss Ivanovs, Grigorija dēls, dzimis 1925. gadā.

[598] 1954. gada 16. novembrī *Padomju Jaunatne* rakstīja par nepieņemamu Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS) biedru un reizē Latvijas Valsts universitātes studentu uzvedību, proti, žūpību un huligānismu. Raksta sākumā minēts arī Latvijas Valsts universitātes Ķīmijas fakultātes 2. kursa students un komjaunietis Askolds Meteriņš, kas *prakses* laikā kolhozā esot organizējis alus brūvēšanu, dzeršanu un tad ar ābolu izsitis "kāda kolhoznieka mājas" logu. Turpat minēts arī, ka Latvijas Valsts universitātes rektora Jāņa Jurgena (1900–1983) – pirms kļūt par rektoru 1941. gadā un tad no 1949. līdz 1962. gadam (*Pēc diviem mirkļiem 100 gadi: Rektoru galerija*. Pieejams: https://www.mirkli.lu.lv/), viņš bija mācībspēks čekistu skolā – rīkojumi liecina, ka pie viņa "nevar atrast žēlastību neviens, kurš atļāvies žūpot vai huligāniski uzvesties" (Mētra, K. "Pret to jācīnās kolektīvam", *Padomju Jaunatne*, Nr. 233, 1954, 26. novembris, 2. lpp.). 1967. gada 18. augustā *Padomju Jaunatne* atkal rakstīja par Askoldu Vili Meteriņu, kas 1958. gadā esot beidzis Latvijas Valsts universitātes Ķīmijas fakultāti un ar izpalīgu Andri Jonotānu, kam savukārt esot bijusi tikai septiņu klašu izglītība, sākumā esot nodarbojušies ar uzpirkto ābolu tirgošanu – 1964. gada vasarā Ļeņingradā, Petrozavodskā, Gorkijā un citviet, bet vēlāk, piesaistot arī citas personas, esot nodarbojušies arī ar zagšanu. Rakstā teikts, ka 1967. gada 8. augustā visi atzīti par vainīgiem un sodīti, piemēram, Askoldam Vilim Meteriņam bija noteikta brīvības atņemšana uz 12 gadiem. Rakstā arī atspoguļots, ka mazizglītotais Jonotāns, kurš toties pratis labot mašīnas, esot ģērbies neilona kreklā un reizēm drīkstējis pabraukt ar Meteriņa *Volgu* (arī kontrabandas lietā minēts, ka Meteriņam bijusi *Volga*) un pārvadāt klientus (Utāns, P. "Dēlu audzināt nav lemts", *Padomju Jaunatne*, Nr. 161, 1967, 18. augusts, 2. lpp.). Minētais raksts guva atspoguļojumu arī trimdas laikrakstos. "Notikumi okupētajā Latvijā. Kā radās Meteriņa banda", *Laiks*, Nr. 69, 1967, 30. augusts, 4. lpp.; "Iekrituši divpadsmit latvieši. Ķīmijas inženieris noorganizējis zagļu bandu", *Latvija*, Nr. 34, 1967, 9. septembris, 6. lpp. *Red. piez.*

[599] Askolds Vilis Meteriņš, Viļa dēls, dzimis 1936. gadā.

[600] Juris Erdmanis, Jāzepa dēls, dzimis 1947. gadā.

nopelnīja 240 rubļu un, "spekulējot" ar citām precēm, papildus vēl ieguva 900 rubļus. Ausējs, pārdodot astoņus neilona lietus mēteļus, ieguva peļņu 160 rubļu apmērā, un, "spekulējot" ar neilona krekliem, vēl 50 rubļus. Boriss Ivanovs par piedalīšanos "spekulācijā" kopā ar Jadvigu Garbaceviču nopelnīja 100 rubļus. Juris Erdmanis, "spekulējot" ar neilona lietus mēteļiem, nopelnīja 103,79 rubļus.

Izmeklēšanā tika konstatēts, ka Ivars Straume un Teodors Ausējs nozieguma izdarīšanas laikā nestrādāja "sabiedriski derīgu darbu", bet piekopa "parazītisku dzīves veidu", lai gan lietā ir dokumenti, kas apliecina, ka Straume ir strādājis par ārštata tulku un latviešu valodā tulkojis čehu stāstus *Tratu leģenda*, Bruno Apica *Kails vilku barā*,[601] Roberta Stīvensona *Melnā bulta*[602].

Vairākus lieciniekus – Jāni Ploku, Arvīda dēlu, Ojāru Ploku, Arvīda dēlu, Benitu Meškello, Juliana meitu, Aldi Dasmani, Kārļa dēlu, Vladimiru Jurovu, Vladislava dēlu, Leonu Vilmani, Boļeslava dēlu, Jevgeniju Loskutovu, Pāvela dēlu, milicija veda uz tiesas sēdi piespiedu kārtā.

Tiesas spriedumā[603] bija noteikts, ka Ivars Straume bija nepamatoti iedzīvojies, gūstot nelikumīgu peļņu 1325 rubļu apmērā, viņam inkriminēja LPSR Krimināl kodeksa 73. pantā un 149. panta otrajā daļā paredzētos noziedzīgos nodarījumus. Tiesa noteica septiņus gadus pastiprināta režīma labošanas darbu kolonijā ar mantas konfiskāciju. Mantas konfiskāciju bija nolemts nepiemērot sakarā ar tādas neesību. Teodors Ausējs, pēc tiesas ieskatiem, bija nepamatoti iedzīvojies, gūstot nelikumīgu peļņu 410 rubļu apmērā, viņam inkriminēja LPSR Krimināl kodeksa 73. pantā, 149. panta otrajā daļā, 190. pantā un 218. panta pirmajā daļā paredzētos noziedzīgos nodarījumus. Tiesa noteica sešus gadus pastiprināta režīma labošanas darbu kolonijā ar mantas konfiskāciju. Mantas konfiskāciju bija nolemts nepiemērot sakarā ar tādas neesību. Jadviga Garbaceviča, tiesas ieskatā, bija nepamatoti iedzīvojusies, gūstot nelikumīgu peļņu 1370 rubļu apmērā, viņai inkriminēja LPSR Krimināl kodeksa 73. pantā un 149.panta otrajā daļā paredzētos noziedzīgos nodarījumus. Tiesa

[601] "Jauniznākušās grāmatas", *Karogs*, Nr. 1, 1964, janvāris, 160. lpp. *Red. piez.*
[602] "Bibliogrāfija", *Karogs*, Nr. 3, 1964, marts, 158. lpp. *Red. piez.*
[603] LVA, 1986. f., 1. apr., 45123. l., 19. sēj., 334.–336. lp.

paredzēja piecus gadus vispārēja režīma labošanas darbu kolonijā ar mantas konfiskāciju. Askolda Viļa Meteriņa sakarā bija nospriests, ka viņš ir nepamatoti iedzīvojies, gūstot nelikumīgus ienākumus – peļņu 60 rubļu apmērā, viņam inkriminēja LPSR Krimināl kodeksa 73. pantā un 149. panta otrajā daļā paredzētos noziedzīgos nodarījumus. Tiesa piesprieda trīs gadus vispārēja režīma labošanas darbu kolonijā ar mantas konfiskāciju. Boriss Ivanovs, pēc tiesas ieskatiem, bija nepamatoti iedzīvojies, gūstot nelikumīgu peļņu 185 rubļu apmērā, viņam inkriminēja LPSR Krimināl kodeksa 73. panta un 149. panta otrajā daļā paredzētos noziedzīgos nodarījumus. Tiesa nosprieda trīs gadus stingra režīma labošanas darbu kolonijā ar mantas konfiskāciju. Mantas konfiskāciju nepiemēroja sakarā ar tādas neesību. Juris Erdmanis bija attiecīgi guvis nelikumīgu peļņu 103,79 rubļu apmērā, viņam inkriminēja LPSR Krimināl kodeksa 73. pantā un 149. panta pirmajā daļā paredzētos noziedzīgos nodarījumus. Tiesa piesprieda vienu gadu un sešus mēnešus vispārēja režīma labošanas darbu kolonijā ar mantas konfiskāciju. Mantas konfiskāciju nepiemēroja sakarā ar tādas neesamību. Saskaņā ar LPSR Krimināl procesa kodeksa 322. pantu spriedums bija galīgs un to nevarēja pārsūdzēt un noprotestēt kasācijas kārtībā.

Spriežot pēc krimināllietā fiksētajiem faktiskajiem apstākļiem, neviens no notiesātajiem nebija šķērsojis PSRS ārējo robežu un nebija kontrabandas preces vedis pāri robežai. Lietā minētās kontrabandas preces pārsvarā bija PSRS deficītais un tobrīd modē esošais neilona apģērbs – lietusmēteļi un krekli –, ko iegādājās no ārzemju jūrniekiem un tālāk pārdeva ar komisijas veikalu starpniecību, tādējādi gūstot peļņu.

Krimināllietas Nr. 45123 izmeklēšanā iesaistītie VDK darbinieki

Krimināllietas Nr. 45123 izmeklēšanā bija iesaistīti šādi VDK darbinieki: VDK Izmeklēšanas daļas izmeklētājs vecākais leitnants Vilnis Leinarts; VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs Fridrihs Gothards, VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs kapteinis

Gunārs Vācietis,[604] VDK daļas priekšnieks apakšpulkvedis Jānis Kiršteins, VDK daļas priekšnieks apakšpulkvedis Vladimirs Izvestnijs (1929–2012),[605] VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieka vietnieks apakšpulkvedis Francis Rekšņa, Nikodima dēls (1919–1992).[606] Lēmumus apstiprināja VDK priekšsēdētājs ģenerālmajors Longins Avdjukevičs. Izmeklētāju sagatavotais apjomīgais apsūdzības raksts krimināllietā bija uz 141 lapām.

Personas tiesāja slēgtā tiesas sēdē LPSR Augstākās Tiesas loceklis Raimonds Brīze[607] un tautas piesēdētāji – Emma Azarova, Jāņa

---

[604] Krēsliņš, Uldis. "LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 398. lpp. *Red. piez.*

[605] Ķeruss, Jānis. "LPSR Valsts drošības komitejas vēršanās pret pretpadomju propagandu un aģitāciju: 1957. gada krimināllietu analīze", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 319. lpp. *Red. piez.*

[606] Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 375., 393. lpp.

[607] Raimonds Brīze, dzimis 1931. gadā, mācījies Rīgas 1. vidusskolā, studējis Latvijas Valsts universitātes Juridiskajā fakultātē (Klimkāne, Ā. "Temīdas pēdējais vārds", *Cīņa*, Nr. 5, 1973, 6. janvāris, 2. lpp.). Kopš 1972. gada 20. septembra vairākkārt ievēlēts par PSRS Augstākās Tiesas locekli ("PSRS Augstākās Padomes lēmums Par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Augstākās tiesas ievēlēšanu", *Cīņa*, Nr. 221, 1972, 21. septembris, 1. lpp.; "PSRS Augstākās Padomes lēmums par Padomju Sociālistisko Republiku Savienības Augstākās tiesas ievēlēšanu", *Cīņa*, Nr. 293, 1977, 18. decembris, 1. lpp.; "PSRS Augstākās Padoms lēmumus Par PSRS Augstākās Tiesas ievēlēšanu", *Cīņa*, Nr. 92, 1979, 20. aprīlis, 5. lpp.; "PSRS Augstākās Padomes lēmumus par PSRS Augstākās Tiesas ievēlēšanu", *Cīņa*, Nr. 86/87, 1984, 13. aprīlis, 4. lpp.). Raimonds Brīze kļuva par LPSR Augstākās Tiesas locekli 1962. gadā. Skatīja Viktora Kalniņa, Gunāra Rodes, Knuta Skujenieka, Ulda Ofkanta, Ainas Zābaka, Jāņa Rijnieka, Daiļa Rijnieka un Ziedoņa Rozenberga lietu. Pazīstams kļuva arī tādēļ, ka trīs tiesnešu sastāvā skatīja Černobiļas atomreaktora lietu ("Tiesnesis Raimonds Brize Černobilas prāvā", *Laiks*, Nr. 58, 1987, 22. jūlijs, 8. lpp.).

meita, Antons Drobiņš, Jakova dēls.[608] Apsūdzību uzturēja prokurors Jānis Stalidzāns.[609]

3. Krimināllieta Nr. 45298[610]

VDK fiksētie faktiskie apstākļi

1979. gada 1. augustā uz motorkuģa *Mehāniķis Gerasimovs*[611] un 1979. gada 12. oktobrī uz motorkuģa *Stepans Halturins*[612] bija atklāta kontrabanda. Sākumā bija ierosinātas divas krimināllietas katra motorkuģa sakarā, bet 1980. gada 26. februārī abas krimināllietas apvienoja. Krimināllietas izmeklēja vairāku VDK daļu darbinieki. Sākotnēji ar lēmumu tika noteikts, ka faktu par kontrabandu izmeklēs vecākais izmeklētājs īpaši svarīgās lietās apakšpulkvedis A. Popovs,[613] vecākais izmeklētājs majors Kārkliņš,[614] vecākais izmeklētājs vecākais

[608] "Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmumus Par Latvijas PSR Augstākās Tiesas tautas piesēdētāju ievēlēšanu", *Cīņa*, Nr. 161, 1950, 8. jūlijs, 2. lpp. Red. piez.
[609] 1980. gada 13. novembrī Jānim Stalidzānam – LPSR prokuratūras nodaļas priekšniekam "par nopelniem sociālistiskās likumības nostiprināšanā" tika piešķirts LPSR Nopelniem bagātā jurista goda nosaukums. "Latvijas PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts Par Latvijas PSR nopelniem bagātā jurista goda nosaukuma piešķiršanu", *Cīņa*, Nr. 261, 1980, 14. novembris, 4. lpp.
[610] Izvērsta publikācija par lietas apstākļiem: Boge, Sarma. "Kas ir Aleksandrs Lavents? Latvijas vēstures institūta pētījums Bankas Baltija vadītāja pagātnē", *Austrālijas Latvietis*, Nr. 2309, 1996, 1. marts, 4., 6. lpp.
[611] Kapteinis Vladimirs Grigorašs. *Padomju Jaunatne,* 1979, 17. februāris, 1. lpp.
[612] Motorkuģis *Stepans Halturins* pabeigts 1965. gada martā *VEB Schiffswerft Neptun* Rostokā, Vācijas Demokrātiskajā Republikā, PSRS Jūras flotes ministrijas Latvijas Jūras kuģniecības kuģis, 1996. gada maijā kļuvis par *Rima M*, *Riad,* pierakstīts Ladīkijā, Sīrijā *MR Bassam Al Mahmoud & Co* īpašumā, 2001. gada februārī pierakstīts Santomē, Santomē un Prinsipī, Gvinejas līcī, bet tā paša gada 14. augustā pie Omānas krastiem kuģis zem nosaukuma *Dana* nodega un nogrima.
[613] Krēsliņš, Uldis. "LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 398., 399. lpp. *Red. piez.*
[614] Visticamāk, Leonīds Kārkliņš, Mārtiņa dēls ("Īpaši bīstami okupanti un kolaboranti (VDK veterāni)", *Pavalstnieks*, Nr. 25, 1994, 28. jūnijs, 5. lpp.), dzimis 1931. gadā, kas bijis Zigmundu Kārkliņa, Mārtiņa dēla, dvīņu brālis. Zināms, ka Leonīds Kārkliņš

darbojies kā PSRS sūtniecības atašejs Zviedrijas Karalistē (“Dzintarjūra – vienotāja”, *Dzimtenes Balss*, Nr. 351964, 1. maijs, 3. lpp.; “Latviešu filmas izrāde Stokholmā”, *Latvija Amerikā*, Nr. 18, 1965, 3. marts, 6. lpp.). Abi brāļi bijuši vieglatlēti un piedalījušies meistarsacīkstēs (“Sportistu ievērībai”, *Zemgales Komunists*, Nr. 123, 1947, 29. jūlijs, 4. lpp.). Zigmunds Kārkliņš no 1946. gada augusta līdz 1950. gada jūlijam mācījās Jelgavas pedagoģiskajā skolā, no 1950. gada jūlija līdz 1951. gada augustam bija Jelgavas 1. septiņgadīgās skolas skolotājs. No 1951. gada augusta līdz 1953. gada septembrim bija kara skolas kursants Ļeņingradā, kuru beidzot turpinājis dienestu PSRS bruņotajos spēkos, pildot tur arī VĻKJS biroja sekretāra amatu, bet pēc politiskā sastāva pilnveidošanas centrālo kursu noklausīšanās no 1957. gada decembra līdz 1958. gada oktobrim pildīja Atsevišķā pulka Politiskās daļas priekšnieka palīga komjaunatnes darbā amatu. No 1960. gada aprīļa līdz 1962. gada februārim Zigmunds Kārkliņš ieņēma dažādus nomenklatūras amatus Latvijas Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienība (LĻKJS) un Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) darbos. Valsts drošības dienesta gaitas sācis no 1962. gada: no 1973. gada augusta bija LPSR VDK 7. daļas priekšnieks, bet 1985. gada aprīlī kļuva par LPSR VDK 10. daļas priekšnieku. (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 965. l.; 3. apr., 68. l., 25.–40. lp.; PA-102. f., 21. apr., 4. l., 91.–92. lp.; PA-101. f., 37. apr., 24. l., 25. lp.; PA-101. f., 55. apr., 19. l., 124. lp.; PA-101. f., 66. apr., 172. l., 11. lp.) Leonīda Kārkliņa darbības atspoguļojumu sk.: Krēsliņš, Uldis. “LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi”, *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 399. lpp., redaktora piezīme 1030. atsauce precizējama pēc šeit minētā. *Red. piez.* sadarbībā ar Mg. hist. Arturu Žvinkli.

leitnants J. Smirnovs,[615] izmeklētājs vecākais leitnants Andris Strautmanis (dzimis 1946. gadā)[616] un izmeklētājs vecākais leitnants Jānis Stikāns[617].[618]

Apsūdzības rakstu uz 166 lapām parakstīja VDK Izmeklēšanas daļas īpaši svarīgo lietu vecākais izmeklētājs apakšpulkvedis Arnolds

[615] Ir identificēti vairāki LPSR VDK darbinieki ar šādu uzvārdu: Dmitrijs Smirnovs, Ivana dēls, dzimis 1910. gadā, kura dienesta gaitas valsts drošības dienestā atbilstoši LKP nomenklatūras ziņām izsekojamas līdz 1959. gada augustam, kad viņš ir beidzis pildīt LPSR VDK Krustpils rajona pilnvarotais; Viktors Smirnovs, Jakova dēls, dzimis 1928. gadā, kura dienesta gaitas valsts drošības dienestā atbilstoši LKP nomenklatūras ziņām izsekojamas līdz 1978. gada septembrim, kad viņš beidzis pildīt motorkuģa *Otomārs Oškalns* kapteiņa 1. palīga amatu; Vladislavs Smirnovs, Vasilija dēls, dzimis 1937. gadā, kura dienesta gaitas valsts drošības dienestā atbilstoši LKP nomenklatūras ziņām izsekojamas līdz 1984. gada novembrim, kad viņš ir sācis pildīt LPSR VDK nodaļas priekšnieka vietnieka amatu; Jurijs Smirnovs, Vladimira dēls, dzimis 1946. gadā, par kuru ir ziņas, ka viņš 1988. gadā bijis LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas 2. nodaļas priekšnieka vietnieks; Eduards Smirnovs, Jurija dēls, dzimis 1966. gadā, par kuru ir ziņas, ka viņš 1991. gadā strādājis LPSR VDK Rīgas pilsētas daļā. Ievērojot to, ka lietā minētā J. Smirnova tēva vārda sākumburts ir 'J', neviens no iepriekš minētajiem neatbilst. *Red. piez.* sadarbībā ar Mg. hist. Arturu Žvinkli.

[616] Zelmenis, Gints. "Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 97. atsauce.

[617] Zelmenis, Gints. "Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 99. atsauce.

[618] LVA, 1986. f., 1. apr., 45298. l., 22. sēj., 25.–29., 39. lp.

Rēvalds, Viļa dēls (dzimis 1930. gadā),[619] bet apstiprinājis LPSR prokurors Jānis Dzenītis[620] (1929–2001).[621]

---

[619] Krēsliņš, Uldis. "LPSR Valsts drošības komiteja un represīvās psihiatrijas prakse: 20. gadsimta sešdesmitie līdz astoņdesmitie gadi", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 399. lpp., redaktores piezīme sadarbībā ar Mg. hist. Arturu Žvinkli 1029. atsaucē; Žvinklis, Arturs. "LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 597. lpp.

[620] Jānis Dzenītis, dzimis 1929. gadā Cēsu rajona Gatartas ciemā, 1950. gadā beidzis Rīgas Leona Paegles 1. vidusskolu (tagad Rīgas Valsts 1. ģimnāzija), beidzis Latvijas Valsts universitātes Juridisko fakultāti ar izcilību, sācis strādāt Tukuma rajona prokuratūrā, 1958. gadā iecelts par sevišķi svarīgu lietu izmeklētāju LPSR prokuratūrā, 1961. gadā kļuvis par LPSR prokurora vecāko palīgu un kolēģijas locekli, 1962. gadā – par LPSR prokurora vietnieku, 1967. gadā ievēlēts par PSRS Augstākās tiesas locekli, bet 1970. gadā iecelts par LPSR tieslietu ministru. Docējis Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātē, bijis kodeksu komentāru līdzautors (Podnieks, V. "Saruna ar tieslietu ministru Jāni Dzenīti", *Cīņa*, Nr. 254, 1970, 30. oktobris, 1. lpp.). Izpratnei par Jāni Dzenīti der citēt viņa raksta daļu, esot LPSR tieslietu ministra amatā: "Atgriezīsimies tagad pie viena no galvenajiem jautājumiem, proti, vai cilvēku mūsu valstī var sodīt par politisko pārliecību. [..] Ne Latvijas PSR Krimināl kodeksā, ne arī citu savienoto republiku Krimināl kodeksā nav tādu likuma normu, kas paredzētu krimināl atbildību par politisku pārliecību. Tā kā padomju krimināltiesībās aizliegts piemērot arī likuma analoģiju, [..] tad skaidrs, ka buržuāziskās propagandas apgalvojumi arī šajā ziņā ir pilnīgi aplami. Padomju krimināltiesībās pat nav tāda jēdziena kā politiskie noziegumi. Ja buržuāziskās propagandas pārstāvji vēlētos tiešām iepazīties ar faktisko stāvokli šajā ziņā, tad viņi varētu pārliecināties, ka krimināl atbildība, pēc padomju likumiem, ir noteikta tikai par konkrētām sabiedriski bīstamām darbībām, to skaitā par noziegumiem, kas apdraud mūsu valsts vai sabiedrisko iekārtu, PSRS valsts neatkarību, tās teritoriālo neaizskaramību un militāro varenību. Ņemot vērā šo noziegumu lielo sabiedrisko bīstamību, likumdevējs tos nosaucis par sevišķi bīstamiem valsts noziegumiem. Saskaņā ar spēkā esošo likumdošanu par šādiem noziegumiem atzīti: Dzimtenes nodevība, spiegošana, terora akts, terora akts pret ārvalsts pārstāvi, diversija, kaitniecība, pretpadomju aģitācija un propaganda, kara propaganda, organizēta darbība, kas vērsta uz sevišķi bīstamu valsts noziegumu izdarīšanu, kā arī piedalīšanās pretpadomju organizācijā. [..] padomju krimināl likumdošana paredz krimināl atbildību arī par tādu sevišķi bīstamu valsts noziegumu, kas izdarīts pret citu darbaļaužu valsti.

Apsūdzībā bija teikts, ka 19 gadu vecais nestrādājošais Aleksandrs Lavents, Emīla dēls,[622] 1979. gada jūnijā bija organizējis noziedzīgu grupu kopā ar Latvijas jūras kuģniecības motorkuģa *Mehāniķis Gerasimovs* matrozi Aleksandru Savinu, Anatolija dēlu,[623] kontrabandas veikšanai, proti, preču nelegālai izvešanai un tirdzniecībai ārpus PSRS un ārzemju preču iepirkšanai un nelegālai ievešanai PSRS teritorijā. Saskaņā ar apsūdzību 1979. gada jūnijā šajā noziedzīgajā grupā "iestājušies" nekur nestrādājošais Vladimirs Ļeskovs, Ivana dēls,[624] un motorkuģa *Stepans Halturins* matrozis Jurijs Sakovičs, Vladimira dēls.[625]

Kontrabandas krimināllietās atklājas interesanta nianse par VDK darbības metodēm, proti, par krimināllietu ierosināšanu un vēlāk to izbeigšanu saistībā ar dažādām darbībām. Piemēram, pret kontrabandas lietā apsūdzētajiem bija ierosinātas krimināllietas un vēlāk izbeigtas gan par pornogrāfiska rakstura priekšmetu izgatavošanu un glabāšanu, jo kratīšanā bijusi atrasta viena (!) izplēsta lapa no 1975. gada ārzemju žurnāla, gan par sievietes inficēšanu ar venerisko slimību, gan par žaketes un mēteļa iespējamu nelikumīgu pārvešanu pāri PSRS robežai. Pēdējā sakarā krimināllieta bija jāizbeidz, jo žaketi un mēteli apsūdzētais bija nonēsājis un tie nebija vairs saglabājušies, tātad nebija saglabājušies pierādījumi.[626]

Kā redzams, par politisko pārliecību kriminālatbildība paredzēta nav. Ja buržuāziskā propaganda liek vienlīdzības zīmi starp pretpadomju aģitāciju un propagandu, kura tikko kā tika nosaukta sevišķi bīstamo valsts noziegumu skaitā, un politisko pārliecību, tad ļausim atkal runāt likuma burtam un būtībai.
[..] nevar rasties ne mazāko šaubu par to, ka krimināatbildība šeit paredzēta nevis vienkārši par politisko pārliecību, bet gan par konkrētām, sabiedriski ļoti bīstamām darbībām, kas apzināti vērstas pret padomju varu un tās revolucionārajiem iekarojumiem. [..] Šodien pasaulē nav vairs tāda spēka, kas varētu pagriezt atpakaļ vēstures ratu un atjaunot kapitālistu varu tur, kur tā uz visiem laikiem gāzta un izmesta vēstures mēslainē," (Dzenītis, Jānis. "Personas tiesību neaizskaramību sargā padomju likumi", *Zvaigzne*, Nr. 6, 1977, marts, 8. lpp.). *Red. piez.*

[621] LVA, 1986. f., 1. apr., 45298. l., 22. sēj., 146.–312. lp.

[622] Aleksandrs Lavents, Emīla dēls, dzimis 1959. gadā.

[623] Aleksandrs Savins, Anatolija dēls, dzimis 1957. gadā.

[624] Vladimirs Ļeskovs, Ivana dēls, dzimis 1945. gadā.

[625] Jurijs Sakovičs, Vladimira dēls, dzimis 1949. gadā.

[626] LVA, 1986. f., 1. apr., 45298. l., 2. sēj., 25.–29. lp.

1979. gada jūlija sākumā Aleksandrs Lavents Rīgā iegādājās 12 ikonas 1500 rubļu vērtībā, bet Maskavā 26 burkas ikru, kur katras svars bija 1,8 kg, bet kopējā vērtība 1872 rubļu. Matrozis Aleksandrs Savins ierīkoja uz kuģa speciālu slēptuvi, kur, pārvadājot preces, tās glabāt. 1979. gada jūlijā uz dīzeļkuģa *Mehāniķis Gerasimovs* reisa Rīga-Antverpene-Rīga laikā Savins izveda no Latvijas teritorijas kontrabandas preces, neuzrādot tās muitā, par kopējo vērtību 3372 rubļi.

Aleksandrs Savins iesaistīja nelegālajā darbībā vēl trīs kuģa apkalpes locekļus – pirmās klases matrozi Alekseju Madļanu, Jakova dēlu,[627] vecāko matrozi Anatoliju Jevsejevu, Vladimira dēlu,[628] un kapteiņa ceturto palīgu Mihailu Popovu, Artjoma dēlu.[629] Viņu uzdevums bijis iepirkt preces Antverpenē, Beļģijas Karalistē,[630] un nelegāli ievest PSRS teritorijā, slēpjot tās no muitas. Popovs no Antverpenes vietējā veikala pārdevēja iegādājās 76 džinsa auduma bikses, vienas velveta bikses un divas kasešu lentes. Aleksandrs Savins un Aleksejs Madļans vietējā Antverpenes veikalā iegādājās 172 džinsa auduma sieviešu kleitas, 170 džinsa auduma bikses un 1000 polietilēna maisiņus. Jevsejevs savukārt iegādājās 4000 polietilēna maisiņus. Tādējādi konteinerī bija noslēptas un pārvestas preces, kuru kopējā vērtība bija 43 360,55 rubļi.

1979. gada septembrī Aleksandrs Lavents nodeva matrozim Jurijam Sakovičam nelegālai izvešanai no PSRS 3550 Amerikas Savienoto Valstu dolāru, kuru vērtība kriminālllietā novērtēta 2284 rubļu 43 kapeiku vērtībā, un 50 Šveices frankus, kuru vērtība attiecīgi novērtēta 20 rubļu 43 kapeiku vērtībā, kā arī gredzenu ar mākslīgu akmeni, kas savukārt novērtēts 7 rubļu 5 kapeiku vērtībā.

Apsūdzībā bija norādīts, ka Jurijs Sakovičs, Vladimirs Ļeskovs un Aleksandrs Savins bija vienojušies par tālāku kontrabandas darbības paplašināšanu, lai kontrabandas ceļā nogādātu ārpus PSRS teritorijas priekšmetus ar antikvāru vai muzejisku vērtību,

[627] Aleksejs Madļans, Jakova dēls, dzimis 1953. gadā.
[628] Anatolijs Jevsejevs, Vladimira dēls, dzimis 1950. gadā.
[629] Mihails Popovs, Artjoma dēls, dzimis 1951. gadā.
[630] Antverpene sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietās minēta kā LPSR VDK interešu objekts kontrabandas sakarā. *Red. piez.*

dārgmetālus, juvelierizstrādājumus, gleznas, ikonas un ķīmiskas vielas. Sakovičam visas nelegālai izvešanai paredzētās vērtības bija jāpaslēpj savās biksēs un kurpēs, kā arī savā kajītē uz motorkuģa *Stepans Halturins*, kas gatavojās ārzemju reisam. Muitas pārbaudes laikā visas vērtības bijušas atklātas un konfiscētas.

Liecībās būtiskus faktus par kapteiņa pirmā palīga amata pienākumiem un kompetenci atklājis dīzeļkuģa *Mehāniķis Gerasimovs* kapteiņa pirmais palīgs Ojārs Upmanis, Rūdolfa dēls (dzimis 1936. gadā)[631]:

> "No 1977. gada augusta esmu dīzeļkuģa «Mehāniķis Gerasimovs» kapteiņa pirmais palīgs. Manos pienākumos ietilpst kuģa ekipāžas politiskās audzināšanas darbs, kā arī jautājumu risināšana, kas saistīti ar ekipāžas locekļu atvaļināšanu krastā. Uz kuģa darbojas sabiedriskā komisija, kas pārbauda, kā ekipāžas locekļi izlieto valūtu.[632]
>
> [..] Atgriežoties no atvaļinājuma krastā, atvaļinātie uzrāda komisijas locekļiem priekšmetus un citas vērtības, ko viņi iegādājušies, atrazdamies krastā."[633]

Krimināllietas izmeklēšanas rezultātā par organizētas noziedzīgas grupas liela apjoma kontrabandas darbībām un spekulācijām ar atkārtotu raksturu, kā arī viltotu juvelieru izstrādājumu nelegālu ražošanu un tirdzniecību bija apsūdzētas šādas personas: Aleksandrs Lavents, Aleksandrs Savins, Vladimirs Ļeskovs, Jurijs Sakovičs, Mihails Popovs, Jurijs Kiseļevs (kapteiņa otrais palīgs uz kuģa *Mehāniķis Gerasimovs*), Alekseja dēls,[634] Aleksejs Madļans, Anatolijs Jevsejevs un Vladimirs Strelkovs, Pāvila dēls (Ļeņingradas upes ostas maiņas meistars).[635]

---

631 1977. gadā bijis Latvijas kuģniecības partijas komitejas sekretāra vietnieks. Gefters, D. "Kuģi rotāti karogiem", *Padomju Jaunatne*, Nr. 75, 1977, 17. aprīlis, 5. lpp.

632 LVA, 1986. f., 1. apr., 45298. l., 9. sēj., 150. lp. [1979. gada 2. augusta liecinieka nopratināšanas protokols latviešu valodā].

633 LVA, 1986. f., 1. apr., 45298. l., 9. sēj., 152.–153. lp. [1979. gada 2. augusta liecinieka nopratināšanas protokols latviešu valodā].

634 Jurijs Kiseļevs, Alekseja dēls, dzimis 1949. gadā.

635 Vladimirs Strelkovs, Pāvila dēls, dzimis 1955. gadā.

1980. gada 17. septembrī LPSR Augstākās Tiesas Kriminālllietu kolēģija pasludināja spriedumu[636], kas bija galīgs un nepārsūdzams. Rezultātā sekojošām personām bija noteikta šāda kriminālatbildība:

Aleksandram Laventam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā, 15. panta otrajā daļā, 83. panta pirmajā daļā, 15. panta pirmajā daļā, 149. panta otrajā daļā, 93. panta pirmajā daļā, kā arī 222. panta pirmajā daļā paredzēto un piesprieda piecus gadus un sešus mēnešus[637] ieslodzījuma stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Aleksandram Savinam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā, 15. panta otrajā daļā, 83. panta pirmajā daļā, 149. panta otrajā daļā, 17. panta sestajā daļā, 95. panta pirmajā daļā, 93. panta pirmajā daļā, kā arī 222. panta pirmajā daļā paredzēto, nosakot sešus gadus un sešus mēnešus ieslodzījuma stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Vladimiram Ļeskovam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā, 15. panta pirmajā un otrajā daļā, 83. panta pirmajā daļā, 15. panta otrajā daļā, 149. panta otrajā daļā, 187. pantā, 151. panta otrajā daļā, 143. panta otrajā daļā, 17. panta sestajā daļā, 142. panta otrajā daļā, 222. panta pirmajā daļā, 204. panta otrajā daļā, 121. panta pirmajā daļā, kā arī 175. pantā paredzēto, nosakot deviņus gadus ieslodzījuma stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Jurijam Sakovičam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā, 15. panta pirmajā un otrajā daļā, 83. panta pirmajā daļā, 149. panta otrajā daļā, kā arī 142. panta otrajā daļā paredzēto, nosakot četrus gadus un sešus mēnešus ieslodzījuma stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Mihailam Popovam inkriminēja LPSR Kriminālkodeksa 73. pantā, 15. panta otrajā daļā, 149. panta otrajā daļā, kā arī 95. panta pirmajā daļā, nosakot četrus gadus un sešus mēnešus ieslodzījuma

---

[636] LVA, 1986. f., 1. apr., 45298. l., 23. sēj., 136.–209. lp.

[637] Ar 1982. gada 9. aprīļa tiesas lēmumu Aleksandru Laventu atbrīvoja no ieslodzījuma vietas. Tiesas dienā Laventam vēl ieslodzījumā bija jāpavada 3 gadi, 4 mēneši un 6 dienas. *Austrālijas Latvietis*, Nr. 2309, 1996, 1. marts, 6. lpp.

stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Jurijam Kiseļevam inkriminēja LPSR Krimināl kodeksa 73. pantā, 17. panta sestajā daļā, 15. panta otrajā daļā un 149. panta otrajā daļā paredzēto, nosakot četrus gadus ieslodzījumā stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Aleksejam Madļanam inkriminēja LPSR Krimināl kodeksa 73. pantā, 15. panta otrajā daļā, 149. panta otrajā daļā, 17. panta sestajā daļā un 95. panta pirmajā daļā paredzēto, nosakot četrus gadus ieslodzījuma stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Anatolijam Jevsejevam inkriminēja LPSR Krimināl kodeksa 73. pantā, 15. panta otrajā daļā, 149. panta otrajā daļā un 17. panta sestajā daļā paredzēto, nosakot trīs gadus un sešus mēnešus ieslodzījuma stingra režīma darbu labošanas kolonijā bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju.

Vladimiram Strelkovam inkriminēja LPSR Krimināl kodeksa 73. pantā, 41. pantā, 15. panta otrajā daļā, 149. panta otrajā daļā un 17. panta sestajā daļā paredzēto, nosakot vienu gadu ieslodzījuma bez izsūtījuma ar mantas konfiskāciju. Soda izciešana bija noteikta nosacīti ar iesaisti obligātajos darbos.

Saskaņā ar LPSR Krimināl kodeksa 27. pantu notiesātajiem jūrniekiem bija noteikts aizliegums strādāt uz kuģiem ar ārzemju maršrutiem, proti, Aleksandram Savinam – piecus gadus, Jurijam Sakovičam – četrus gadus, bet Jurijam Kiseļevam, Mihailam Popovam, Anatolijam Jevsejevam, Aleksejs Madļanam un Vladimiram Strelkovam – 3 gadus.

Krimināllietu Nr. 45298 izmeklēšanā iesaistītie VDK darbinieki

Krimināllietas Nr. 45298 izmeklēšanā bija iesaistīti šādi VDK darbinieki: VDK Izmeklēšanas daļas sevišķi svarīgu lietu izmeklētājs pulkvežleitnants Arnolds Rēvalds; VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs J. Smirnovs, VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs Jānis Stikāns, VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs

pulkvežleitnants Elmārs Bērziņš,[638] VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs vecākais leitnants Andris Strautmanis, VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs A. Popovs; VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs majors Rudzītis,[639] VDK Izmeklēšanas daļas izmeklētājs leitnants Zariņš; VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs majors Tauriņš, VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieka vietnieks Gunārs Vācietis; VDK Izmeklēšanas daļas izmeklētājs vecākais leitnants Vjačeslavs Fridrihsons, VDK Izmeklēšanas daļas vecākais izmeklētājs majors Kārkliņš, VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieks pulkvedis Staņislavs Bravackis, Broņislava dēls (dzimis 1933. gadā),[640] VDK Izmeklēšanas

---

638 Zelmenis, Gints. "Valsts drošības komiteja un divdesmitā gadsimta astoņdesmito gadu politiskās represijas okupētajā Latvijā: Izpētes iespējas", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 99. atsauce.

639 Ir identificēti vairāki LPSR VDK darbinieki ar šādu uzvārdu: Uldis Rudzītis, Mārča dēls, dzimis 1927. gadā, 1958. gadā nosūtīts darbam LPSR VDK, strādājis LPSR VDK Liepājas pilsētas daļā, kā arī Jānis Rudzītis, Edgara dēls, dzimis 1952. gadā, strādājis LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas 6. nodaļā kopš 1977. gada. Liepiņš, Gatis. "Fonda PSRS Iekšlietu Tautas komisariāta pārbaudes un filtrācijas punktos un nometnēs ieslodzīto Latvijas iedzīvotāju personas lietas dokumentu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1.sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 648. lpp., Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra sniegtās ziņas sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietās. *Red. piez.*

640 Staņislavs Bravackis, Broņislava dēls, dzimis 1933. gadā, no 1953. līdz 1958. gadam studējis Latvijas Valsts universitātes Juridiskajā fakultātē, 1958. gada septembrī kļuvis par Rīgas pilsētas Maskavas rajona milicijas daļas operatīvo pilnvaroto, uzreiz arī – par Izmeklēšana nodaļas izmeklētāju, no 1959. gada marta pildīja Izmeklēšanas nodaļā operatīvā pilnvarotā amatu, 1959. gada decembrī kļuva par vecāko operatīvo pilnvaroto. 1960. gada oktobrī Bravackis kļuva par Rīgas pilsētas padomes izpildu komitejas Milicijas pārvaldes Izmeklēšanas daļas operatīvo pilnvaroto. 1962. gada jūnijā sāka darbu LPSR VDK kā Izmeklēšana daļas izmeklētājs, no 1966. gada jūlija – par vecāko izmeklētāju, bet no 1969. gada augusta – par sevišķi svarīgu lietu vecāko izmeklētāju. 1971. gada jūlijā Bravackis kļuva par Izmeklēšanas daļas 2. nodaļas sevišķi svarīgu lietu vecāko izmeklētāju, bet no 1974. gada aprīļa bija jau 2. nodaļas priekšnieks, šo amatu pildīja līdz 1980. gada aprīlim, kad kļuva par Izmeklēšanas daļas priekšnieka vietnieku. Kopš 1984. gada janvāra

daļas priekšnieks Nikolajs Ņevickis, Artura dēls (dzimis 1931. gadā).[641] Dažus VDK Izmeklēšanas daļas lēmumus apstiprināja VDK priekšsēdētājs Boriss Pugo.

Apsūdzētās personas tiesāja LPSR Augstākās tiesas locekle Astrīda Kazarova un tautas piesēdētāji – Rita Bāliņa, Raimonds Rupeneits,[642] sekretāre S. Dzalbe. Apsūdzību uzturēja prokurors Pēteris Paukšens[643] un sabiedriskais apsūdzētājs G. Slominskis.

Bravackis pildījis 3. daļas priekšnieka amatu (LVA, PA-101. f., 66. apr., 59. l.). *Red. piez.* sadarbībā ar Mg. hist. Arturu Žvinkli.

[641] Nikolajs Ņevickis, Artūra dēls, dzimis 1931. gadā, 1953. gadā beidzis Latvijas Valsts universitātes Juridisko fakultāti, no 1953. gada oktobra pildīja Rīgas celtniecības tehnikuma komjaunatnes organizācijas sekretāra pienākumus, no 1954. gada aprīļa – Rīgas pilsētas 1. milicijas nodaļas vecākais izmeklētājs, 1954. gada decembrī kļuva par Rīgas pilsētas Milicijas pārvaldes Kriminālmeklēšanas daļas operatīvo pilnvaroto, no 1956. gada augusta bija Izmeklēšanas daļas izmeklētājs, bet no 1959. gada maija – vecākais operatīvais pilnvarotais. 1960. gada decembrī Ņevickis kļuva par Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona Milicijas daļas Izmeklēšanas nodaļas priekšnieku, 1962. gada oktobrī – par Rīgas pilsētas Kirova rajona Milicijas daļas priekšnieka vietnieku, bet 1963. gada martā – par Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona tautas tiesnesi, 1965. gada jūnijā sāka pildīt tautas tiesas priekšsēdētāja amatu. 1967. gada martā sāka darbu LPSR VDK Izmeklēšana daļā kā vecākais izmeklētājs, 1969. gada martā kļuva par LPSR VDK partijas pirmorganizācijas sekretāru, bet 1972. gada decembrī sāka pildīt LPSR VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieka amatu (LVA, PA-101. f., 66. apr., 318. l.). *Red. piez.* sadarbībā ar Mg. hist. Arturu Žvinkli.

[642] "Latvijas PSR Augstākās Padome lēmums Par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Tiesas ievēlēšanu", *Padomju Jaunatne*, Nr. 58, 1980, 22. marts, 2. lpp. *Red. piez.*

[643] Andrievs Ezergailis norādījis, ka Pēteris Paukšens kā prokurors piedalījies safabricētu apsūdzību veidošanā Liepājas 21. policijas bataljona paraugprāvās 1973., 1974. gadā, ievācot "vislielāko nāves pļauju", bez pierādījumiem un pamata panākot nāvessodu septiņiem no divdesmit četriem apsūdzētajiem, kas saskaņā ar 1999. gadā prokurores Astras Leičenko konstatēto nekādus noziegumus nebija veikuši, kādēļ "spriedums ir atceļams, jo tiesas izmeklēšanas gaitā nav pietiekami pilnīgi noskaidrots to noziegums, par kura izdarīšanu notiesāts [..], apstākļi un novērtēti pierādījumi, ka šos noziegumus izdarījis tieši viņš." Arī Paukšēna organizētajā 21. bataljona prāvā tiesnesis bija vēlākais Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors Uldis Krastiņš, LPSR VDK izmeklētāji Arnolds Rēvalds, Vladimirs Izvestnijs, arī Lukašēvics, kapteinis Naglis, kapteinis Bērziņš, advokāti Andersone, Stimbrovičs, Kārkliņš, Vasiļevska, Plūme, Dumbrovskis, Zauzna. Ezergailis, Andrievs, "Safabricētās prāvas. Karavīri bija nevainīgi", *Laiks,* Nr. 16, 1999, 17. aprīlis, 10. lpp.

Krimināllietā piedalījās advokāti T. Lapsiņa,[644] V. Vasiļjevs, Dzidra Lodziņa, Maija Snižko,[645] V. Zinovjeva.

Nobeigums

PSRS kā sevišķi bīstamus noziegumus ekonomiskajā sfērā izdalīja kontrabandu, spekulāciju un valūtas operāciju noteikumu pārkāpšanu, tāpēc izmeklēšanā iesaistīja valsts drošības struktūras.

Kontrabandas cēlonis meklējams PSRS tiesību sistēmā, kā arī ekonomikā, kas bija plānveida un kur preču deficīts bija norma. Sākumā kontrabandā apsūdzēto motivācija saistāma ar viņu tiesību izpratni, kas veidojusies pirms PSRS okupācijas, bet vēlākajos gados vērojama skaidra norāde par padomju ideoloģijas audzināšanas nespēku ekonomikas realitāšu priekšā. Laika ziņā jaunākās krimināllietas norāda uz to, kā, mainoties sakariem, mainās arī kontrabandā iesaistīto personu loks. Privātpersonas principā preces caur muitu no ārvalstīm nemaz nevarēja ievest, tāpēc preces, lai arī tiesiski nebija izņemtas no civiltiesiskās apgrozības, bet bija ierobežoti pieejamas, PSRS nonāca kontrabandas ceļā. Ievērojot ierobežotas iespējas ceļot ārpus PSRS, jūrnieki, pateicoties savai nodarbei, visbiežāk bija iesaistīti kontrabandā. Apzinoties riskus, bija izveidota sistēma, lai kontrolētu padomju kuģu ekipāžas un veiktu to politisko audzināšanu, ar ko nodarbojās kapteiņa pirmais palīgs.

---

[644] Bijusi arī Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona tautas tiesnese (Vindecs, R. "Ceļa somā atziņa", *Cīņa*, Nr. 283, 1965, 1. decembris, 1. lpp.), kā arī šīs tiesas priekšsēdētāja vietas izpildītāja ("Republikas Augstākās tiesas plēnums", *Cīņa*, Nr. 153, 1974, 3. jūlijs, 2. lpp.). Vēl studiju laikā bijusi arī Rīgas pilsētas Kirova rajona tautas tiesnese, kad arī aizstāvējusi diplomdarbu *Cietušais padomju kriminālprocesā* (Peka, J. Aizstāvēti sekmīgi, Padomju Students, Nr. 17, 1965, 28. maijs, 1. lpp. – rakstā saukta "Marija Snižko"). Maija Snižko, spriežot pēc publikācijām presē, turpinājusi Aleksandra Laventa aizstāvja pienākumus arī vēlāk, jo bijusi zvērināta advokāte arī *Bankas Baltija* krimināllietā (Bērziņa, Agita. "Atkāpjas Laventa tiesneši", *Latvija Amerikā*, Nr. 43, 1997, 25. oktobris, 6. lpp., "Laventam nav miljona drošības naudai", *Latvija Amerikā*, Nr. 14, 1997, 5. aprīlis, 7. lpp.). *Red. piez.*

[645] Studējusi ar labām sekmēm Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Ekonomikas un juridiskās fakultātes tiesību zinātņu specialitātē neklātienē, bijusi Maskavas rajona tautas tiesas sēžu sekretāre ("Arī neklātnieki un vakarnieki", *Padomju* Students, Nr. 20, 1961, 20. jūnijs, 1. lpp.). *Red. piez.*

Kontrabandas preču pārdošana nenovēršami bija saistīta ar "spekulāciju" un bieži ar citu personu iesaistīšanu, tāpēc kvalifikācijai nāca klāt gan spekulācija, gan arī kontrabandas veikšana grupā, lai gan kontrabandas preču pārdevēji ne reizi nebija bijuši ārpus PSRS teritorijas. Spriežot pēc krimināllietu materiāliem, VDK izmeklēšanā mēģināja paplašināt apsūdzību klāstu arī ar kontrabandu tieši nesaistītiem noziedzīgiem nodarījumiem, piemēram, ar apsūdzību pornogrāfijā, ko savukārt varēja saskatīt par vienā žurnāla lapas izgriezumā. Analizētajās krimināllietās, kā jau iepriekš rakstā minēts, spekulācija bija sasaistīta kopā ar kontrabandas veikšanu grupā, tāpēc neviena šajās lietās notiesātā persona nav amnestēta un reabilitēta.

The role of the KGB in the investigation of contraband cases (1945-1985): analysis of examples

This article provides an illustration of the cases on the contraband investigated by the LSSR KGB by analyzing several cases. Analysis for the cases on contraband examines the time-period between 1945 and 1985. It was established that the legal system of the USSR defined contraband as a crime against the State, which is a source for the main differences if compared to the contemporary understanding of contraband, which is a crime against the national economy. This is also the main cause for the LSSR KGB and its predecessors to be involved in the investigation of the contraband. In fact, it has to be reminded that the contraband was one of the basic reasons to establish the *Cheka* – the predecessor of both ministerial systems – State security and interior – of the USSR. The legal issues of contraband were determined by the ideology of the Soviet legal system, which has been condemned by the Constitution of the Republic of Latvia (*Satversme*). It is important to have an understanding for what, in fact, had been considered to be contraband. For this reason, the article states the most vivid examples from different periods of time, providing short descriptions of main facts, naming those responsible for investigation and prosecution and mentioning liability for those involved in the contraband cases. In the author's opinion, the most important task is to identify the KGB staff and look into their activities in a broader scale. The common assumption is to justify aspects of the KGB activities that relate to fighting against contraband, yet looking into cases and finding out that similar persons were involved in fighting anti-Soviet propaganda as well as anti-Soviet behavior such as contraband. Although the last ones were motivated by personal gains, yet, in general, contraband as a way to make personal gain by providing the most in-demand consumer goods, which were fashionable in the USSR and not prohibited to use, has to be considered as a crime construed by the legal system itself as means to fight an unfair system.

LPSR Valsts drošības komitejas rīcību atspoguļojošā dokumentārā mantojuma digitalizācija

M. sc. comp. Ilmārs Poikāns,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas loceklis

Lielākais LPSR Valsts drošības komitejas un citu PSRS okupācijas represīvo iestāžu dokumentārā mantojuma apjoms glabājas Latvijas Nacionālā arhīva struktūrvienībā Latvijas Valsts arhīvā — dažādos fondos atrodas vairāk nekā 150 tūkstoši lietu un vairāk nekā 1 miljons kartīšu. Materiāli par LPSR Valsts drošības komitejas darbību atrodas arī Personāla dokumentu valsts arhīvā, reģionālajos arhīvos un citur.

Digitalizācija iekļauj visas darbības, kas saistītas ar digitālās bibliotēkas veidošanu — materiālu pārvēršanu ciparu formā, metadatu pievienošanu, pieejamības nodrošināšanu, ilgtermiņa saglabāšanu.

Kāpēc jādigitalizē?

Digitalizēti materiāli ir daudz pieejamāki pētniekiem un interesentiem, jo tiem var piekļūt no jebkura datora ar interneta pieslēgumu, — tiek ietaupīts gan laiks, gan nauda, jo nav jābrauc uz materiālu glabātavām. Taupīts tiek arī Latvijas Nacionālā arhīva cilvēkresurss, Latvijas Universitātes un citu zinātnisko institūciju vēsturnieku cilvēkresurss – gan arhīvisti, gan vēsturnieki var izmantot savu intelektuālo potenciālu pamatdarbam, nevis laiku patērēt primitīvām un tehniskām darbībām. Turklāt ne visiem fiziskiem materiāliem tiek nodrošināta pieeja, pat esot uz vietas arhīvā.

Materiālu digitalizācija palīdz saglabāt oriģinālus, kas var tikt sabojāti un pat neatgriezeniski zaudēti gan fiziska nolietojuma dēļ, gan

antropomorfas ietekmes dēļ, gan laika zoba — izdziestoša tinte, papīra sairšana, ķīmiskā zīmuļa dzišana, fotogrāfiju balēšana – dēļ.

Ja kaut kādu iemeslu dēļ iet bojā oriģināli, tad vismaz vēl ir pieejama digitāla kopija, kurā var iegūt to pašu informāciju. Šajā gadījumā īpaši svarīga ir veiktās digitalizācijas kvalitāte un pilnīgums.

Digitālus materiālus ir iespējams ievietot vienotā informācijas krātuvē, kas ļauj ērtāk un pilnvērtīgāk veikt pētījumus. Šāda sistēma var arī atvieglot pētniecības gaitā paveiktā darba (teksta atšifrēšana, vietu un personu atpazīšana u. c.) saglabāšanu un atkārtotu izmantošanu citos pētījumos. Ar metadatiem papildināti materiāli ļauj vieglāk pamanīt un atrast sakarības starp dažādiem avotiem. Savukārt materiāli, it sevišķi kartotēkas, kas ir pārvērstas strukturētā formā, kura atbalsta dažādu datu prasījumu veikšanu, ļauj veikt dziļākus kvantitatīvos pētījumus.

Kas jādigitalizē?

Visu nav iespējams digitalizēt uzreiz, tāpēc jāizvēlas materiāli, kas visvairāk atvieglos un paātrinās pētnieku darbu, — kartotēkas, konkrētu fondu apraksti vai pēc noteiktiem kritērijiem atlasītas arhīva lietu kopas.

Kartotēkas ir nozīmīgas kā primāra uzziņu sistēma pētniecības procesā. Tāpēc, digitalizējot materiālus, prioritāte dodama tieši kartotēku digitalizācijai. Tas ir arī salīdzinoši vienkāršāk veicams darbs, un to vēl ir iespējams sadalīt apakšposmos.

Priekšroka dodama arī ātri digitalizējamām lietām, piemēram, dokumentiem uz atsevišķām lapām vai korekti iesietām lietām, kuras nav jāizjauc, lai tās varētu ieskenēt līdzīgi kā grāmatas.

Katram pētniekam būtu jāzina, kuri materiāli viņa pētījumos būtu noderīgi un kāda ir to savstarpējā prioritāte no digitalizācijas viedokļa. Apkopojot visu pētnieku vajadzības un vēlmes, var izveidot precīzu digitalizācijas plānu ar vislielāko atdevi.

Pielikumā 1. tabulā ir saraksts ar LNA Latvijas Valsts arhīvā esošiem VDK, IeTK izcelsmes un ar tiem saistītiem LKP dokumentu fondiem.

Kā jādigitalizē?

Materiālu digitalizācijas rezultātā jāiegūst ticamas digitālās reprodukcijas, kas pēc iespējas precīzāk atveidotu oriģinālo objektu gan pēc satura, gan arī pēc izskata. Svarīga ir objektu un to sastāvdaļu savstarpējās secības un vietas saglabāšana, lai jebkuru materiālu var atainot tā, kā tas ir bijis oriģinālā. Jo precīzāk atveidots oriģināls, jo lielāka iespēja, ka pētniekam pietiks ar digitālo kopiju, lai veiktu specifisku objektu analīzi. Arhīvdatnes ir paredzētas ilgtermiņa glabāšanai un atvasināto kopiju veidošanai. Tās parasti ir nesaspiestas un ir rediģētas maz vai nemaz pēc objekta digitalizēšanas. Lietotājdatnes tiek iegūtas no arhīvdatnēm un ir paredzētas publicēšanai tīmeklī un aplūkošanai uz ekrāna.

Jānodrošina iegūto digitālo materiālu ilgtermiņa saglabāšana (desmitiem un simtiem gadu). Vēlamas vismaz trīs kopijas uz diviem dažādu veidu datu nesējiem, un viena kopija jāglabā citā vietā. Jārēķinās arī ar datu krātuves uzturēšanas izmaksām — neizbēgama ir migrācija uz jauniem datu nesējiem, kad esošie būs nokalpojuši savu mūžu. Izmantojot plaši pazīstamus un atvērtus datu formātus kā TIFF (attēliem), XML (semantiskai informācijai), būs arī vieglāka migrācija uz jaunām sistēmas komponentēm, kas parasti uztur importu un eksportu šādos formātos.

Viens no veidiem, kā nodrošināt materiālu satura ilgmūžību neatkarīgi no iespējamām tehniskām kļūdām, datu nesēju un failu formātu problēmām, ir izveidot papildu kopijas uz mikrofilmām. Tā kā ilgtermiņa glabāšanai piemērotākas ir melnbaltās mikrofilmas, bet ir dokumenti, kuri jādigitalizē krāsās, būtu ieteicams mikrofilmas veidot no digitalizācijas rezultātā iegūtiem attēliem, nevis veikt digitalizāciju, uzņemot un vēlāk skenējot mikrofilmas. Pēdējai pieejai ir vēl viens trūkums — tā pēc ātruma būtiski zaudē dokumentu skeneriem, ar kuriem efektīvi var skenēt kartotēkas.

Skenēšanas operatoriem jāvadās pēc iepriekš izstrādātas metodikas, lai ar minimālu piepūli būtu uzreiz skaidrs, ko digitalizēt, bet ko ne. Tas ir būtiski, lai dokumentus bez aizķeršanās varētu skenēt operatori, kuriem nav specifisku zināšanu par konkrēto dokumentu grupu. Darbības, kas prasa iedziļināšanos skenējamo materiālu saturā

un kaut kāda lēmuma pieņemšanu, rada gan nevajadzīgu kognitīvo slodzi operatoram, gan paver iespēju kļūdām lēmuma pieņemšanā. Bet, tā kā jebkura materiāla pārskenēšana veido būtiskas papildizmaksas un ir zaudēts laiks, izdevīgāk būs izdarīt visu pēc iespējas pilnīgāk ar pirmo reizi.

Obligāti ir jāskenē visas lapas, kas norādītas dokumenta aizmugurē esošajā apliecinājuma lapā. Jāskenē arī pati apliecinājuma lapa. Svarīgs ir jautājums, ko darīt ar nenumurētajām lapām, kas ir tukšas. Labāk ir ieskenēt arī tukšās lapas, lai vēlāk izslēgtu iespēju, ka kaut kādā veidā tiek apstrīdēts ieskenētais dokuments, pamatojoties ar to, ka trūkst lapu (tās nav ieskenētas). Piemēram, skenējot kartotēkas, tiek automātiski ieskenēta arī kartītes otra puse, kurā dažos gadījumos nekā nav, taču, to ieskenējot un glabājot kopā abas puses vienā failā, ir izveidota viena pabeigta un neapstrīdama arhīva dokumenta vienība. Tātad — ja skenē, tad visu pēc iespējas pilnīgāk, jo iespējamais ietaupījums, kaut ko neieskenējot, ir mazs, salīdzinot ar papildu izmaksām, ja nāksies vēlreiz atgriezties pie lietas materiāliem un skenēt kaut ko papildus, kas netika izdarīts pirmajā reizē.

Lai samazinātu iespēju, ka ar izjauktām lietām notiek nevēlami negadījumi, nepieciešams minimizēt laiku, kad lieta atrodas izjauktā veidā. Nepieciešama tāda darba plūsma, kurā lietu sāk digitalizēt un pēc iespējas ātrāk arī pabeidz.

Esošo datu izmantošana

Daudziem pētniekiem ir dati no iepriekšējiem pētījumiem. Ja ir iespējams, tie noteikti ir jādara pieejami pēc iespējas plašākam pētnieku lokam.

Daļā gadījumu šie dati tiek glabāti kādā no novecojušiem failu formātiem un tos nepieciešams migrēt uz jaunākiem, lai tos varētu pilnvērtīgi izmantot. Piemēram, ir veikta Dr. hist., Dr. h. c. (LZA) Kārļa Kangera rīcībā esošās datubāzes, kurā glabājās grāmatas "No NKVD

līdz KGB"[646] dati, migrācija no vecas Filemaker versijas uz mašīnlasāmu un cilvēklasāmu mūsdienās plaši lietotu datu formātu (csv, xls).

Digitalizācijas posmi

Materiālu digitalizācija nav iespējama uzreiz pilnā apjomā. Tā jāsadala loģiskos posmos tā, lai pēc katra posma būtu reāls ieguvums lietotājiem.

Kartotēku digitalizācija ir salīdzinoši vienkāršāka nekā citu veidu materiālu digitalizācija. Pirmais solis ir vienkārša kartotēkas kartīšu ieskenēšana, radot iespēju pētniekiem šķirstīt kartotēku digitālā veidā. Otrais solis ir kartīšu satura atpazīšana un glabāšana strukturētā formātā. Tas ļauj pētniekiem veikt kvantitatīvus pētījumus dažādos griezumos, kas bez digitalizēto materiālu datoranalīzes ir iespējami tikai izlases formā.

Runājot par visu materiālu digitalizāciju, pirmais posms ir materiālu ieskenēšana un attēlu iegūšana, lai būtu iespējama vienkārša šķirstīšana attālināti.

Otrais posms ir ieskenēto materiālu tekstu automātiska atpazīšana, ja tas vispār ir iespējams. Automātiski atpazīto tekstu ar visām kļūdām var izmantot, lai izveidotu vienkāršotu meklēšanu brīvā tekstā. Neskatoties uz atpazīšanas kļūdām, šāda iespēja meklēt brīvā tekstā noder pētniecības darbā. Atpazīšanas kļūdu negatīvo ietekmi var samazināt, meklēšanu veicot ar paplašinātu vaicājumu, kas pieļauj noteiktu skaitu kļūdu vārdos.

Pēdējais posms sastāv no vairākiem apakšposmiem, kurus var izpildīt jebkurā secībā atkarībā no pētnieku prioritātēm.

Pilnīgu metadatu pievienošana par objektiem noder, lai savienotu dažādus materiālus ar dažādām personām un vietām, kā arī notikumiem un laikiem. Piemēram, lietā ir informācija par personu, izmeklētājiem, apcietināšanas vietu un laiku, liecībās tiek pieminētas citas personas un notikumi utt. Jo vairāk lietām un materiāliem ir

[646] *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā: 1940–1986. Noziegumos pret padomju valsti apsūdzēto Latvijas iedzīvotāju rādītājs*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1999.

pievienoti šādi metadati, jo interesantākus notikumus un sakarības iespējams atklāt un analizēt, izmantojot saistību grafu.

Automātiski atpazītā teksta labošana. Var izstrādāt rīkus, kas meklē tipiskās kļūdas un tās izlabo automātiski vai pēc manuāla apstiprinājuma. Taču ir kļūdas, kuras var atklāt, tikai pārlasot tekstu. Tā kā uzreiz veikt visu tekstu pārbaudi ir neiespējami, praktiskākā pieeja ir ļaut lietotājiem izlabot viņu pamanītās kļūdas materiālos, ar kuru viņi strādā. Tas ir iteratīvs process, taču katra izlabotā kļūda ir lai arī mazs, tomēr uzlabojums. Un darbs dabiskā veidā tiek ieguldīts biežāk izmantotajos materiālos.

Būs gadījumi, kad svarīgus dokumentus nevarēs atpazīt automātiski. Tāpēc jābūt iespējai saturu ievadīt pilnībā manuāli.

Strukturēto datu pārvēršana datubāzes vai kādā citā formā, kas atbalsta vaicājumu izpildi. Pētniekiem bieži ir noderīga tāda informācijas sistēma, kura ir pieskaņota viņa konkrētajām vajadzībām konkrētajā pētījumā. Ja dati ir pieejami strukturētā veidā, tas paver iespēju izveidot pētniekam nepieciešamos skatus uz jau esošajiem datiem.

Pilnvērtīga meklēšana pēc dažādiem parametriem. Ideālā gadījumā meklēšanas formu konfigurēšanai jābūt tik vienkāršai, lai parasts lietotājs var izveidot specializētu meklēšanas formu tieši viņa vajadzībām.

Pašreizējie darbi

Tiek skenēta Latvijas represēto iedzīvotāju kartotēka (LVA-1986). No sagatavošanas darbu un digitalizācijas viedokļa šī ir vissarežģītākā kartotēka, jo satur fiziski nolietotas un dažāda izmēra kartītes, kā arī aploces, kas prasa lielu manuālu pirms un pēcapstrādi.

Ir testēta LKP CK pilsētu partijas komiteju, ĻKJS fondu kartotēku skenēšana. No tehniskā viedokļa tās ir vieglāk skenējamas.

Praktiskā lielapjoma darbā ir veiksmīgi testēti dokumentu skeneri Canon DR-G1100, Canon DR-6030C (ar tiešo caureju aplocēm un īpaši biezām kartītēm).

Testēti ir grāmatu skeneri, drīz būs pieejams pēc gataviem rasējumiem izgatavots Archivist skeneris, kas skenē materiālus pa atvērumiem ar divām fotokamerām.

Tiek veikta vienotās informācijas sistēmas koncepcijas izstrāde.

Digitalizācijas šķēršļi un sarežģījumi

Finansējums

Pašreiz ar VDK saistīto materiālu digitalizācijai nav paredzēti līdzekļi ne VDK zinātniskās izpētes komisijas, ne Latvijas Valsts arhīva budžetā. Operatīvs papildu finansējums tieši plašas digitalizācijas mērķiem VDK zinātniskās izpētes komisijai ļautu līdz savas darbības beigām 2018. gadā ielikt stingrus pamatus efektīvākai un dziļākai pieejamo materiālu izpētei.

Juridiskie jautājumi

Lielāko daļu lietu, kas atrodas Latvijas Valsts arhīvā, bez izjaukšanas nav iespējams pilnvērtīgi digitalizēt. Nepieciešams izstrādāt skaidru juridisko regulējumu, kas tiek piemērots, izjaucot un saliekot atpakaļ lietas, lai arhīva dokumenti pēc tam netiktu apstrīdēti no uzticamības un juridiskā viedokļa.

Uzglabāšanas vietas palielināšana

Izjaucot lietu, lai to pilnvērtīgi ieskenētu, nav iespējams to salikt atpakaļ tikpat kompakti, kāda tā bija sākumā. Lietu izjaukšana un salikšana atpakaļ palielinās arhīvā aizņemto vietu jeb "lineāros metrus". Tas prasīs ne tikai papildu telpas, bet arī esošo materiālu pārkārtošanu, jo glabātavās dažādi fondi stāv secīgi cits aiz cita — ja viens fonds paliek garāks, automātiski rodas kaskādes efekts, kā rezultātā var nākties pārkārtot tam sekojošos fondus.

Tehniskie sarežģījumi

Kartotēku digitalizācija ir jau testēta — vissarežģītākā no digitalizācijas viedokļa ir Latvijas represēto iedzīvotāju kartotēka (LVA-1986), kurā lielā daudzumā tiek izmantotas aploces (satur kopā vairākas kartītes par vienu un to pašu personu). Pārējās kartotēkās aploces vai nu netiek izmantotas, vai arī tiek izmantotas daudz mazāk, tāpēc to digitalizācija būs vieglāka.

Iesietu lietu digitalizācija ir daudz sarežģītāka. Papildus tam, ka lietas būs nepieciešams izjaukt un salikt atpakaļ, ir konstatēti dažādi gadījumi, kas apgrūtina digitalizēšanu, — puscaurspīdīgs papīrs, pielīmētas izziņas, salocītas lielāka izmēra lapas, bukleti, trīsdimensiju objekti, fotogrāfijas, filmas, vienas lapas saturs var daļēji turpināties uz blakus lapas, aizlocīti lapu sāni, daļēji aizsedzot saturu, kartes, milzīgi dokumenti, plakāti. Piemērus ar minētajiem piemēriem var skatīt pielikumā.

Cauršūts saturs

Lapas saturs daļēji aizsegts, jo tas atrodas pārāk tuvu iešuvumam vai pat ir cauršūts. Šis ir viens no visbiežāk sastopamajiem sarežģījumiem. Ir tikai viens variants, kā iespējams pilnvērtīgi digitalizēt saturu šādos gadījumos — arhīva lieta ir jāizjauc un tad jāskenē atsevišķas lapas.

Puscaurspīdīgs papīrs

Lietās ir sastopamas iešūtas puscaurspīdīgas lapas, kuras rada sekojošu problēmu digitalizācijas procesā — uz šādu lapu skatoties, cauri var spīdēt ne tikai teksts no otras lapas puses, bet pat nākamo lapu saturs.

Nepieciešams likt tukšu baltu lapu aiz skenējamās lapas. Var likt arī melnu lapu, kas attēlu padarīs tumšāku, taču mazāk varēs redzēt tekstu otrā lapas pusē. Jāņem vērā, ka šāda papildu lapu likšana aiz skenējamām lapām ir laikietilpīgs process.

Problēma izpaužas vēl vairāk, ja tiek skenēts spilgtā apgaismojumā, piemēram, uz planšetskenera. Vislabākais veids, kā skenēt šādus lietas materiālus, ir ar planetāro skeneri vai fotoaparātu.

Lapu "vēdekļi"

Mazākas lapiņas parasti ir iesietas "vēdekļa" formā, pakāpeniski nobīdot tās attiecībā citu pret citu. Tas nozīmē, ka, skatoties uz šādu "vēdekli" atvērumā, var vienlaikus redzēt saturu no vairākām lapām. Lai ieskenētais materiāls būtu pēc iespējas vieglāk un ērtāk skatāms, šādos gadījumos, skenējot katru no lapām "vēdeklī", aiz tās jāliek balta lapa, lai izolētu skenējamās lapas saturu no pārējā.

Pielīmētas lapas un lapiņas

Sastopamas lietas, kurās ir mazāka formāta lapas vai lapiņas, piemēram, tālsarunu kvītis. Tās var būt tik mazas, ka nav iesietas kā lapu "vēdeklis", bet gan pielīmētas ar līmlenti vai līmi pie papīra lapas. Tās nav iespējams atraut no pamatlapas, to nebojājot. Šādas lapiņas var nebūt iespējams skenēt no augšas vienā piegājienā, ja tās pārklājas

Ir gadījumi, kad ar pielīmētām lapiņām tiek aizsegta informācija uz pamatlapas vai pamatlapu nevar redzēt visu vienlaikus.

Aizlocītas malas un salocītas lapas

Šādām lapām parasti ir nodilušas malas, un katra iztaisnošana un salocīšana rada papildu bojājumus. Atlokot malas vai visu dokumentu, nepieciešams lapu iztaisnot — tā neturas līdzena. Viens no iespējamiem risinājumiem — izmantot plakanvirsmas skeneri vai fotografēt caur piespiedējstiklu. Tas būtiski palēnina digitalizācijas procesu.

Anketas

Daļa arhīva lietu satur personas anketu, piemēram, filtrācijas lietas (LVA-1821), deportēto lietas (LVA-1894, LVA-1987, LVA-1994),

par sevišķi bīstamiem pretvalstiskiem noziegumiem apsūdzēto personu kriminālllietas (LVA-1986), nomenklatūras personas lietas (LVA-PA-15500). Šādās anketās daļa informācijas var nebūt redzama lapu iešūšanas dēļ. Skenēšana varētu būtu ātrāka un ērtāka, ja varētu skenēt atvērumus un automātiski pareizi sanumurēt lapas. Jāņem vērā, ka ir A4 izmēra anketas, kuras atvērums ir A3 izmērā. Ir gadījumi, kad anketa ir aizpildīta tā, ka teksts tiek turpināts anketas atvēruma blakus lapā.

Mašīnraksts caur koppapīru

Sastopami teksti mašīnrakstā, kuros teksts ir ļoti izplūdis, — tas ir viens no eksemplāriem, kas iegūts, drukājot uz vairākiem koppapīra un papīra slāņiem. Šādos gadījumos automātiskā teksta atpazīšana nestrādā vai strādā ārkārtīgi slikti.

Lai arī mūsdienu OCR programmas atbalsta teksta atpazīšanu mašīnrakstā, taču tam jābūt skaidram. Neskaidrus un izplūdušus krievu valodas burtus vismaz ABBY Finereader 11 programma neatpazina korekti — kļūdu skaits bija tik milzīgs, ka rezultāts praktiski nemaz nebija izmantojams. Papildu trenēšana uz izplūdušiem tekstiem, iespējams, varētu uzlabot precizitāti.

Otrs no iespējamiem variantiem, kā uzlabot šādus attēlus, lai tos varētu veiksmīgāk atpazīt, ir izmantot izplūdušu un defokusētu attēlu atjaunošanas algoritmus.[647]

Dziestošā tinte

Sastopami dokumenti, kuri rakstīti, izmantojot ķīmisko zīmuli vai – acīmredzot taupības nolūkā – atšķaidītu tinti. Tāds raksts ir izbalējis un dažreiz ļoti grūti salasāms. Līdzīga problēma ir arī ar pirmajām pagājušā gadsimta 50. gadu lodīšu pildspalvām. Izdziest arī tas, kas rakstīts ar flomāsteriem. Situācija ar laiku kļūst arvien problemātiskāka, līdz teksts praktiski būs izdzisis. Tāpēc vēlreiz

[647] Yuzhikov, Vladimir. *Restoration of defocused and blurred images*. Pieejams: http://yuzhikov.com/articles/BlurredImagesRestoration1.htm

jāuzsver digitalizācijas nozīmīgums, ne tikai lai uzlabotu pētniecisko darbu, bet arī lai saglabātu vēsturisko mantojumu.

Personas dokumenti

Arhīva lietās ir atrodamas pases, karavīra dienesta apliecības u. c. personas dokumenti. Ir sastopami gadījumi, kad šādi dokumenti nav vis ielikti aploksnē, no kuras tos ir iespējams izņemt ārā, bet gan iešūti lietā.

Aploksnes

Lai pilnībā digitalizētu arhīva lietas, no katras aploksnes jāizņem viss tās saturs un, saglabājot pareizo secību, jādigitalizē. Tas būtiski var palēnināt digitalizācijas ātrumu.

Lietiskie pierādījumi

Lietas var saturēt visdažādākos lietiskos pierādījumus. Ir lietas, kurās tie nāk līdzi pat atsevišķās kastēs.

Kinolentes, fotofilmas un foto

Lai digitalizētu kinolentes un fotofilmas, nepieciešams atsevišķs digitalizēšanas process, iekārtas un palīglīdzekļi. Ņemot vērā, ka nepieciešamā infrastruktūra šādu darbu veikšanai var atrasties atsevišķā vietā, pat citā mājā, jāspēj organizēt vai nu drošs materiālu transportēšanas veidu un darba plūsmas procesu, vai arī nepieciešamās iekārtas uz laiku jāatved un jāuzstāda tur, kur notiek materiālu digitalizācija.

Latvijas Nacionālā arhīva dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta mikrofotokopēšanas nodaļai ir laba pieredze un piemērotas iekārtas fotofilmu digitalizācijā. Kinofotofonodokumentu arhīvā notiek filmu digitalizācija. Lielākā problēma varētu būt ar specifisku kinolenšu veidu digitalizāciju, jo eksistē daudz un dažādi veci kinolenšu veidi.

Lielformāta izdevumi

Lietu materiālos un pierādījumos var atrast arī plakātus, avīzes u. c. lielformāta izdevumus. Plakanvirsmas skeneri līdz A3 izmēram ir pietiekami plaši pieejami, taču lielformāta plakanvirsmas skeneri (A2-A0 formāts) ir daudz dārgāki. Var uzskatīt, ka tās būs specializētas iekārtas, kuru lietošanā būs jārisina tie paši jautājumi kā kinolenšu un fotofilmu skenēšanā.

Lielformāta izdevumus iespējams arī fotografēt, ja nav nepieciešama liela (150+ dpi) izšķirtspēja.

Vienotā informācijas sistēma

Salasot informācijas druskas, kas iegūtas no dažādiem materiāliem, avotiem un analīzes rezultātā, var iegūt daudz pilnvērtīgāku priekšstatu par pētāmo tēmu. Lai to izdarītu, nepieciešama vienota informācijas sistēma.

Digitalizācijas un dažādu pētnieku (ne tikai VDK zinātniskās izpētes ietvaros, bet arī neatkarīgu) darba procesā iegūtos un radītos metadatus un papilddatus nepieciešams saglabāt vienotā informācijas sistēmā. Tas nozīmē, ka praktiski jebkuras pētnieka darbības, ko viņš veic savā pētījumā, rezultāts tiek saglabāts. Piemēram, pētot vairākas filtrācijas lietas, pētnieks noskaidro apcietināšanas vietu, un šī informācija jāsaglabā vienotajā informācijas sistēmā.

Pētniekiem, strādājot ar materiāliem un tos pētot, bieži ir noderīga kāda informācijas sistēma, kura ir pieskaņota viņa konkrētajām vajadzībām. No vienotās informācijas sistēmas varētu ērti veidot nepieciešamos skatus uz datiem, lai pētnieks ievadītu ne tikai datus, bet arī iegūtu nepārprotamu labumu savam darbam. Tad arī pētnieks to, kas nepieciešas kopējai lietai, darītu nevis kā papildu darbu, bet gan ar motivāciju, ka tas viņam pašam palīdzēs, jo sistēma spēs pētnieka ievadītos datus tam pašam pētniekam vēlāk pasniegt viņam ērtā formā.

Īpaši būtiskas ir sakarības starp dažādiem subjektiem, objektiem, vietām, notikumiem un laikiem dažādos materiālos. Šādas

sakarības visērtāk un praktiskāk uzglabāt grafu datubāzē, kam jābūt sistēmas pamatā.

Grafu datubāze ir datubāze, kas izmanto grafu struktūras semantiskiem vaicājumiem attiecībā pret virsotnēm (nodes), šķautnēm (edges) un īpašībām (properties), ar kuru palīdzību tiek reprezentēti un glabāti dati. Grafu datubāzes parasti ir viegli paplašināt ar iepriekš neparedzētiem laukiem un saitēm starp objektiem.

No šādas grafu datubāzes nepieciešamības gadījumā var eksportēt nepieciešamo informāciju formā, kas piemērota relāciju datubāzēm. Vieglāk būs izveidot sava veida skatus uz grafu datubāzi, nekā uzturēt vairākas relāciju datubāzes un tad tās datus sinhronizēt uz vienu grafu datubāzi.

Vienotajai informācijas sistēmai jānodrošina arhīva dokumentu pieejamība un izmantošana, kā arī to ierobežojumi saskaņā ar Arhīvu likumu. Tāpat sistēmai jānodrošina iespēja anonimizēt datus, ievērojot fizisko personu datu aizsardzības likumdošanu.

Vienotai informācijas sistēmai jābalstās uz atvērta koda risinājumiem, un tai ir jābūt pieejamai tīklā no jebkuras vietas, izmantojot lietotāja autentifikāciju.

Papildus jāizstrādā arī dažādi palīgrīki, lai atvieglotu digitalizēto materiālu ievietošanu, satura atpazīšanu un metadatu pievienošanu.

Secinājumi

Finansējums digitalizācijai

Latvijas Nacionālajam arhīvam un Latvijas Valsts arhīvam tai skaitā ir ierobežoti resursi krājumu digitalizācijai. Arī VDK zinātniskās izpētes komisijas budžetā nav paredzēta nauda VDK rīcību atspoguļojošā dokumentārā mantojuma digitalizācijai, lai arī tas varētu veicināt komisijas pētniecības mērķu efektīvāku un kvalitatīvāku sasniegšanu. Viegli un ērti pieejami materiāli digitālā

formā paver ceļu arī plašākiem un dziļākiem kvantitatīviem pētījumiem.

Digitalizācijas posmi

Materiālu digitalizācija ir jāsadala loģiskos posmos tā, lai pēc katra posma būtu reāls ieguvums lietotājiem. Pirmais posms ir materiālu ieskenēšana un attēlu iegūšana, lai būtu iespējama vienkārša šķirstīšana attālināti. Otrais digitalizācijas posms ir ieskenēto materiālu tekstu automātiska atpazīšana, ja tas vispār ir iespējams, ar vienkāršotu meklēšanu. Pēdējais posms sastāv no vairākiem apakšposmiem, kurus var izpildīt jebkurā secībā atkarībā no lietotāju prioritātēm, — pilnīgu metadatu pievienošana par objektiem; automātiski atpazītā teksta pārbaudīšana vai teksta manuāla ievade; strukturēto datu pārvēršana datubāzes vai kādā citā formā, kas atbalsta vaicājumu izpildi; pilnvērtīga meklēšana pēc dažādiem parametriem.

Prioritāte ir kartotēku digitalizācija

Pašreiz arhīva apmeklētāji nevar nepastarpināti strādāt ar kartotēkām, kas pēc būtības ir fondu satura rādītāji, tāpēc īpaši svarīgi pētniecības darbā. Pat digitalizācijas pirmā posma realizēšana, kad kartotēka ir ieskenēta un sadalīta grupās (piemēram, pēc alfabēta), un to var vizuāli pāršķirstīt, ir būtisks uzlabojums arhīva lietotāju darbam. Otrai solis ir kartīšu satura atpazīšana un glabāšana strukturētā formātā. Priekšnosacījums, lai varētu veikt digitalizāciju, ir kartotēku aprakstīšana un sanumurēšana, kas vēl nav veikta visām kartotēkām.

Vienotā informācijas sistēma

Digitalizācijas un dažādu pētnieku darba procesā iegūtos un radītos metadatus un papilddatus nepieciešams saglabāt vienotā informācijas sistēmā. Tā kā īpaši svarīga ir dažādu personu un objektu savstarpējā saistība, sistēmas pamatā jābūt grafu datubāzei, kas ir piemērota sarežģītu attiecību glabāšanā un dažādu vaicājumu izpildei.

Šai datubāzei jāvar pēc iespējas vieglāk mainīt struktūru (pievienot jaunu, pārveidot vecos datu laukus), jo darba gaitā atklāsies jaunas nianses un prasības, ko nevar paredzēt iepriekš.

Jebkura pētnieka darba starprezultāti un gala rezultāti satur lietderīgu informāciju un metadatus, kuri noteikti jāsaglabā vienotajā informācijas sistēmā, lai citi lietotāji varētu atkārtoti izmantot jau vienreiz ieguldīta darba rezultātus.

Īpaši jāuzsver digitālo materiālu ilgtermiņa saglabāšanas aspekts un ar to saistītās regulārās uzturēšanas izmaksas. Ja netiek atvēlēti līdzekļi šīs problēmas risināšanai, tad ir tikai laika jautājums, kad tiks pazaudēti kādi digitālie materiāli.

1. pielikums

LNA Latvijas Valsts arhīvā esošie VDK, IeTK izcelsmes fondi un ar tiem saistītie LKP dokumenti.

LVA-1821	PSRS Pārbaudes filtrācijas punktos un nometnēs ieslodzīto Latvijas iedzīvotāju personas lietas. 58 451 lieta (642 961 lapa) un 91 000 kartīšu.
LVA-1822	Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas iznīcinātāju bataljoni (1944–1955). 3082 lietas (154 530 lapas) un 44 000 kartīšu.
LVA-1824	Baltijas kara apgabala Kara prokuratūra (1941–1964). Reabilitēto personu uzraudzības lietas. 4012 lietas (253 316 lapas) un 8 000 kartīšu.
LVA-1825	Latvijas PSR Valsts drošības komitejas (VDK) dokumentu kolekcija (1940–1991). 502 lietas (100 008 lapas).
LVA-1846	Latvijā apglabāto vācu karagūstekņu kapu grāmatas (1945–1950). 1. apraksts. Lietvedība. 31 lieta (806 lapas).
LVA-1847	PSRS Iekšlietu ministrijas Iekšlietu karaspēka 5. strēlnieku divīzija (1944–1956). 1. apraksts. Lietvedība un pavēles. 16 lietas (2 528 lapas).
LVA-1894	1949. gada 25. martā no Latvijas izsūtīto iedzīvotāju personas lietas. (1949–1992). 13 429 lietas (1 102 550 lapas).
LVA-1986	Latvijas PSR Valsts drošības komitejas par sevišķi bīstamiem pretvalstiskiem noziegumiem apsūdzēto personu krimināllietas. 52 924 lietas (13 227 520 lapas)

LVA-1986	Latvijas represēto iedzīvotāju kartotēka (satur LVA-1894., LVA-1986., LVA-1987., LVA-1994. fondu kartītes). Aptuveni 100 000 kartīšu.
LVA-1987	1941. gada 14. jūnijā no Latvijas izsūtīto iedzīvotāju personas lietas. 5165 lietas (444 190 lapas).
LVA-1994	1945.–1953. gadā no Latvijas izsūtīto vācu tautības iedzīvotāju, bezvalstnieku, reliģisko sektu dalībnieku un antisociālo elementu personas lietas. 1239 lietas (58 233 lapas).
LVA-PA-15500; LVA-PA-101 (102, 106, 107, 108, 109, 110, 111 utt.)	LKP CK Rīgas, Daugavpils, Jelgavas, Liepājas, Rēzeknes, Ventspils pilsētu partijas komiteju, ĻKJS fondu kartotēka (1944–1990). Alfabētiskā uzskaites kartotēka, kas aptver vadošos LKP un ĻKJS kadrus (LKP CK nomenklatūras kadri (biedri, kandidāti, ĻKJS biedri), Rīgas pilsētas, 8 Rīgas rajonu, 7 republikas pilsētu, 26 rajonu, 60 rajonu, 19 apriņķu LKP un ĻKJS vadošie kadri, pavisam 121 LKP un ap 120 ĻKJS dažādu fondu nosaukumi). 237 000 kartīšu.
LVA-PA-106; LVA-PA-109	LKP Rīgas pilsētas Kirova rajona komiteja un LKP Rīgas pilsētas Proletāriešu rajonu komiteja. 82 000 kartīšu un citi dokumenti.
LVA-PA-15500	LKP CK nomenklatūras darbinieku personas lietu kolekcija (1940–1983). 13 991 lieta (1 280 510 lapas).

2. pielikums

Autobiogrāfija, kuras saturs nav pilnībā izlasāms lapas iešuvuma dēļ.[648]

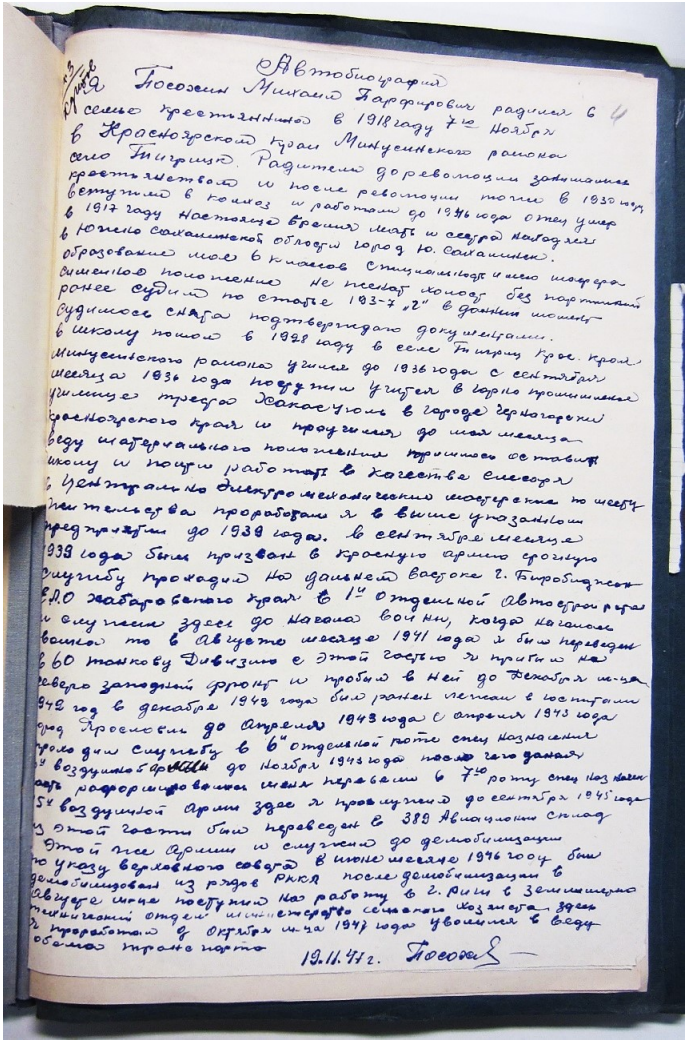

Автобиография

Я, Косоногов Михаил Гаврилович, родился в семье крестьянина в 1918 году 7-го ноября в Красноярском крае Минусинского района села Тигрицкое. Родители до революции занимались крестьянством и после революции почти в 1930 году вступили в колхоз и работали до 1946 года. Отец умер в 1917 году. Настоящее время живут в городе Южно-Сахалинске в Южно-Сахалинской области. Образование мое в колхозе. Семейное положение не имею. Ранее судим не был. Статья 193-7 "2" в данном случае судимость снята подтверждаю документами.

В школу пошел в 1928 году в селе Тигрицкое Красноярского края Минусинского района учился до 1936 года с сентября месяца 1936 года поступил учиться в горно-промышленное училище треста Хакасуголь в городе Черногорск Красноярского края и продолжал до мая месяца ведущую квалификацию помощника машиниста. Школу и почти работал в качестве слесаря, практически директором механического цеха треста Хакасуголь проработал я в выше указанном предприятии до 1939 года. В сентябре месяце 1939 года был призван в Красную Армию срочную службу проходил на Дальнем Востоке г. Биробиджан Е.А.О. Хабаровского края в 1-м отдельной Автобригаде рядовым и служил здесь до начала войны, когда началась война то в августе месяце 1941 года я был переведен в 60 танковую Дивизию с этой частью я прибыл на Северо-Западный фронт и пробыл в ней до декабря месяца 1942 год в декабре 1942 года был ранен лечился в госпитале город Ярославль до апреля 1943 года с апреля 1943 года проходил службу в 6-м отдельной роте спец назначения у воздушного флота до ноября 1943 года после чего данная часть расформирована меня перевели в 7-ю роту спец назначения 54 воздушной Армии здесь я прослужил до сентября 1945 года в этой части был переведен в 389 Авиационную Склад этой части Армии и служил до демобилизации. По указу Верховного Совета в июне месяце 1946 году был демобилизован из рядов РККА после демобилизации в августе меня поступил на работу в г. Анив в Земельно-технический отдел Исполкома сельского хозяйства здесь я проработал в октябре м-ца 1947 года уволился в виду обмена прописки.

19.11.47 г. Косоногов

[648] LVA, 1822. f., 2. apr., 296. l., 4. lp.

3. pielikums

Akts par ieslodzītā nāvi, kura saturs nav pilnībā izlasāms lapas iešuvuma dēļ.[649]

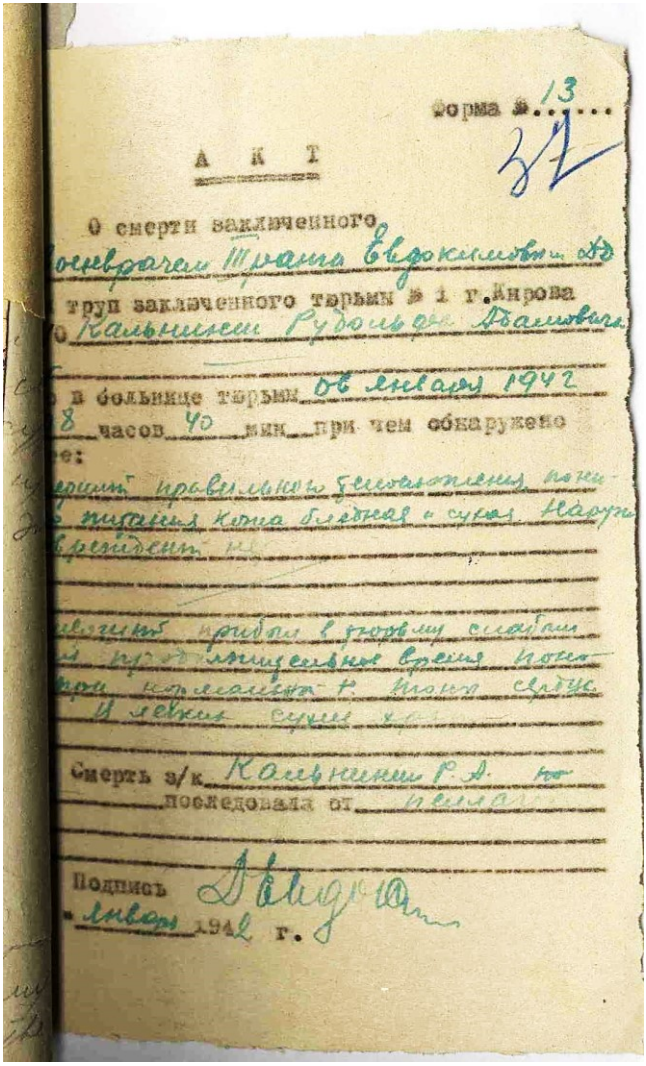

Форма № 13

А К Т

о смерти заключенного

труп заключенного тюрьмы № 1 г. Инрова

в больнице тюрьмы 06 января 1942

8 часов 40 мин. при чем обнаружено

Смерть з/к ... последовала от ...

Подпись

6 января 1942 г.

[649] LVA, 1986. f., 1. apr., 41319. u. l., 37. lp.

4. pielikums

Puscaurspīdīgs papīrs.[650]

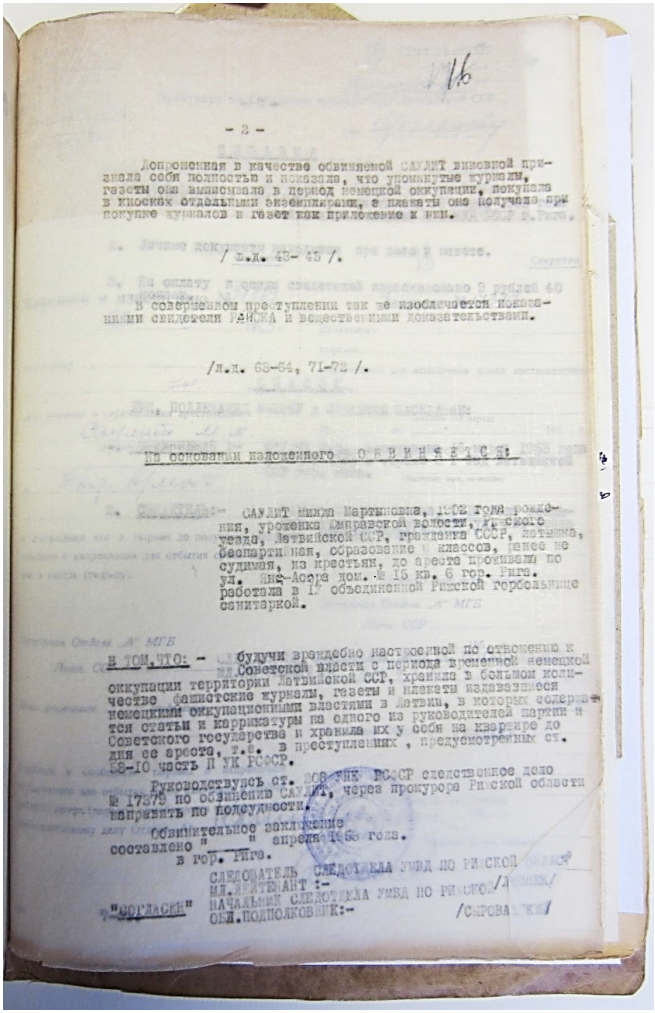

16

- 2 -

Допрошенная в качестве обвиняемой САУЛИТ виновной признала себя полностью и показала, что упомянутые журналы, газеты она выписывала в период немецкой оккупации, покупала в киосках отдельными экземплярами, а плакаты она получала при покупке журналов и газет как приложение к ним.

/ л.д. 43- 45 /.

В совершенном преступлении так же изобличается показаниями свидетеля РАЙСКА и вещественными доказательствами.

/л.д. 63-64, 71-72 /.

На основании изложенного О Б В И Н Я Е Т С Я:

1. СВИДЕТЕЛЬ:- САУЛИТ Милда Мартыновна, 1902 года рождения, уроженка Кмпрвской волости, Рижского уезда, Латвийской ССР, гражданка СССР, латышка, беспартийная, образование 4 классов, ранее не судимая, из крестьян, до ареста проживала по ул. Янка-Асора дом. № 15 кв. 6 гор. Рига. работала в 1У объединенной Рижской горбольнице санитаркой.

В ТОМ, ЧТО: - будучи враждебно настроенной по отношению к Советской власти с периода временной немецкой оккупации территории Латвийской ССР, хранила в большом количестве фашистские журналы, газеты и плакаты издававшиеся немецкими оккупационными властями в Латвии, в которых содержатся статьи и карикатуры на одного из руководителей партии и Советского государства и хранила их у себя на квартире до дня ее ареста, т.е. в преступлениях, предусмотренных ст. 58-10 часть II УК РСФСР.

Руководствуясь ст. 208 УПК РСФСР следственное дело № 17379 по обвинению САУЛИТ, через прокурора Рижской области направить по подсудности.

Обвинительное заключение составлено " " апреля 1958 года.
в гор. Рига.

СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДОТДЕЛА УМВД ПО РИЖСКОЙ ОБЛАСТИ
МЛ.ЛЕЙТЕНАНТ :- /ЛЕВНЕК/
НАЧАЛЬНИК СЛЕДОТДЕЛА УМВД ПО РИЖСКОЙ
"СОГЛАСЕН" ОБЛ.ПОДПОЛКОВНИК:- /СЫРОВАТСКИЙ/

650 LVA, 1986. f., 1. apr., 21267 u. l., 16. lp.

5. pielikums

Puscaurspīdīgs papīrs, zem kura daļēji palikta balta papīra lapa.[651]

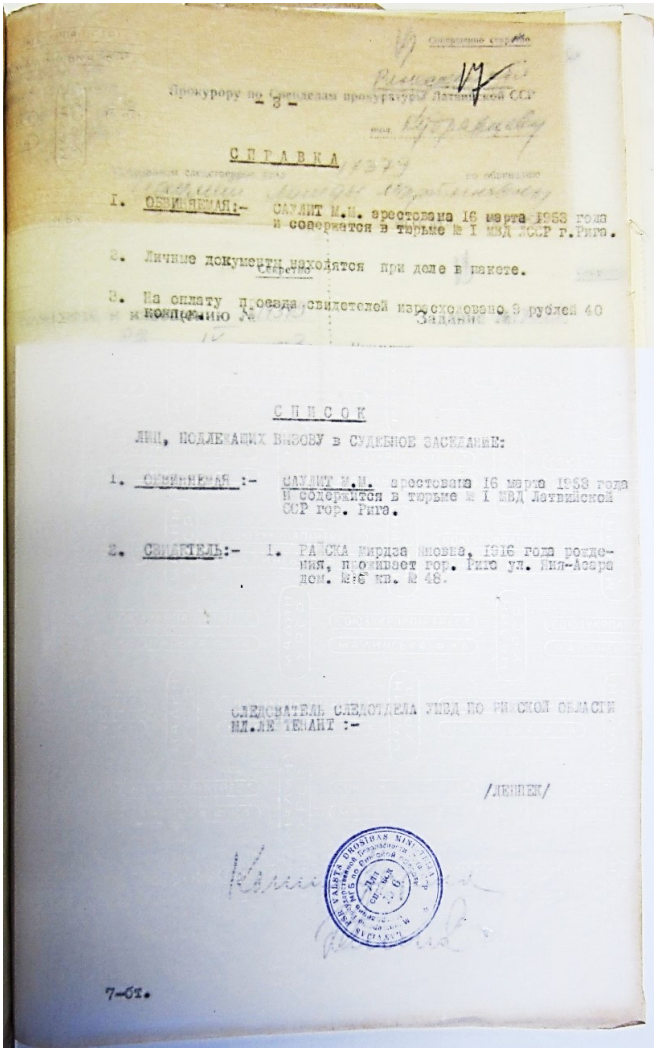

Прокурору по Спецделам прокуратуры Латвийской ССР

- 3 -

СПРАВКА

1. ОБВИНЯЕМАЯ:- САУЛИТ М.М. арестована 16 марта 1953 года и содержится в тюрьме № 1 МВД ЛССР г.Рига.

2. Личные документы находятся при деле в пакете.

3. На оплату проезда свидетелей израсходовано 9 рублей 40 копеек.

СПИСОК

ЛИЦ, ПОДЛЕЖАЩИХ ВЫЗОВУ в СУДЕБНОЕ ЗАСЕДАНИЕ:

1. ОБВИНЯЕМАЯ :- САУЛИТ М.М. арестована 16 марта 1953 года и содержится в тюрьме № 1 МВД Латвийской ССР гор. Рига.

2. СВИДЕТЕЛЬ:- 1. РАЙСКА Мирдза Яновна, 1916 года рождения, проживает гор. Рига ул. Яня-Асара дом. № 6 кв. № 48.

СЛЕДОВАТЕЛЬ СЛЕДОТДЕЛА УМВД ПО РИЖСКОЙ ОБЛАСТИ
МЛ.ЛЕЙТЕНАНТ :-

/ЛЕННЕК/

7-бт.

[651] LVA, 1986. f., 1. apr., 21267 u. l., 17. lp.

6. pielikums

Lapu "vēdeklis" — mazākās lapas ir sašūtas, pakāpeniski tās nobīdot.[652]

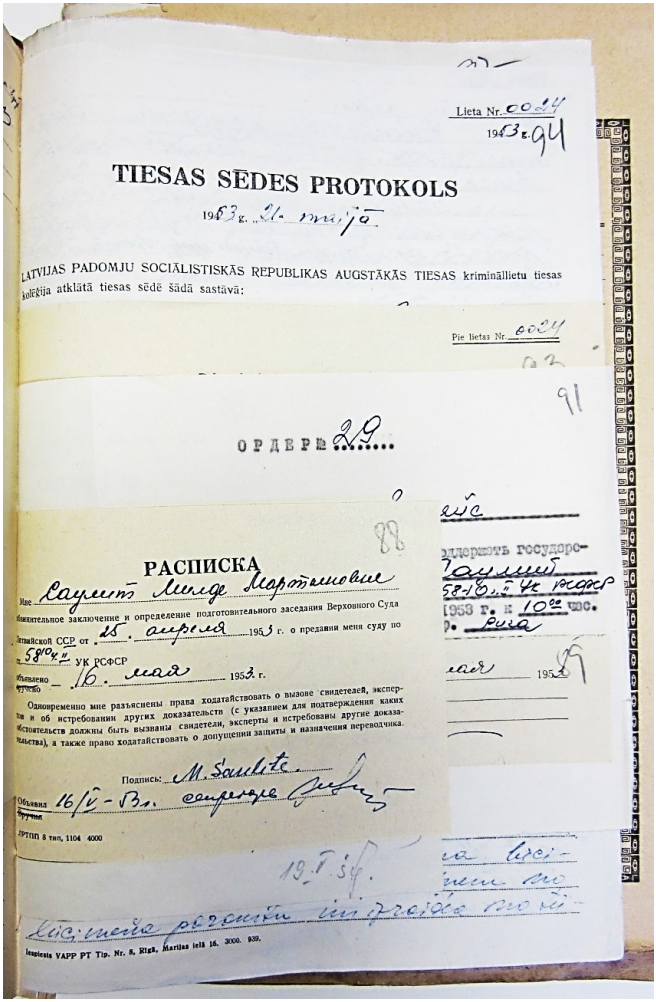

Lieta Nr. 0024
1953 g. 94

TIESAS SĒDES PROTOKOLS

1953 g. 21. maijā

LATVIJAS PADOMJU SOCIĀLISTISKĀS REPUBLIKAS AUGSTĀKĀS TIESAS krimināllietu tiesas kolēģija atklātā tiesas sēdē šādā sastāvā:

Pie lietas Nr. 0024

91

ОРДЕРЪ 29

88

РАСПИСКА

Мне Саулит Милде Мартыновне

обвинительное заключение и определение подготовительного заседания Верховного Суда Латвийской ССР от 25. апреля 1953 г. о предании меня суду по 58¹⁰ч.II УК РСФСР

Объявлено 16. мая 1953 г.

Одновременно мне разъяснены права ходатайствовать о вызове свидетелей, экспертов и об истребовании других доказательств (с указанием для подтверждения каких обстоятельств должны быть вызваны свидетели, эксперты и истребованы другие доказательства), а также право ходатайствовать о допущении защиты и назначения переводчика.

Подпись: M. Šaulite

Объявил 16/V-53 г. секретарь

Вручил

ДРТПП 8 тип, 1104 4000

19.V.54.

Iespiests VAPP PT Tip. Nr. 8, Rīgā, Marijas ielā 16. 3000. 939.

[652] LVA, 1986. f., 1. apr., 21267. u. l., 88.–93. lp.

7. pielikums

Tālsarunu taloni, kas pielīmēti ar līmlenti un daļēji aizklāj cits citu.[653]

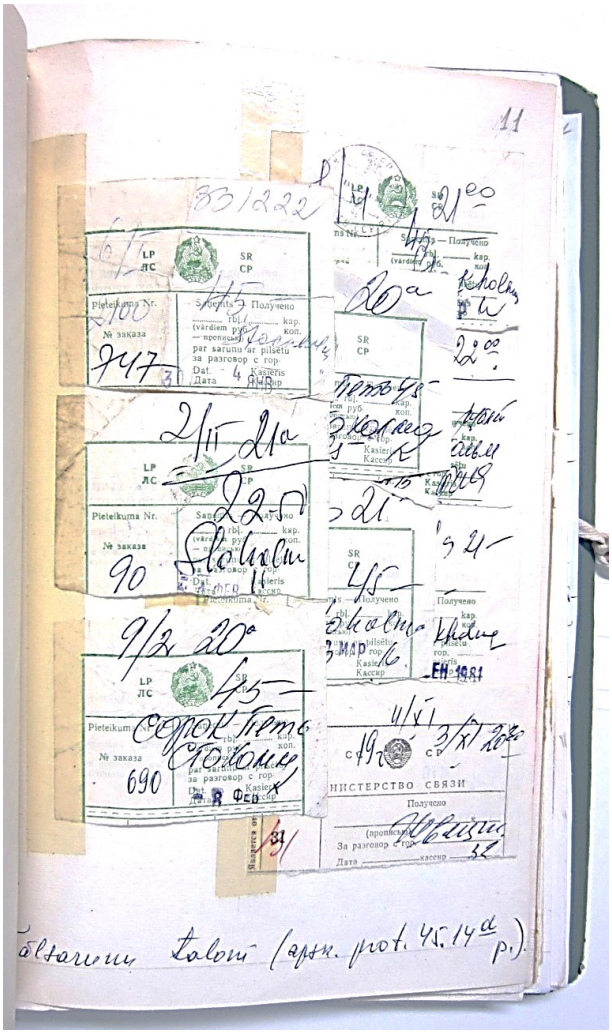

[653] LVA, 1986. f., 2. apr., P10894. l., 12. sēj., 11. lp.

8. pielikums

Aicinājums vēlētājiem ar aizlocītām malām.[654]

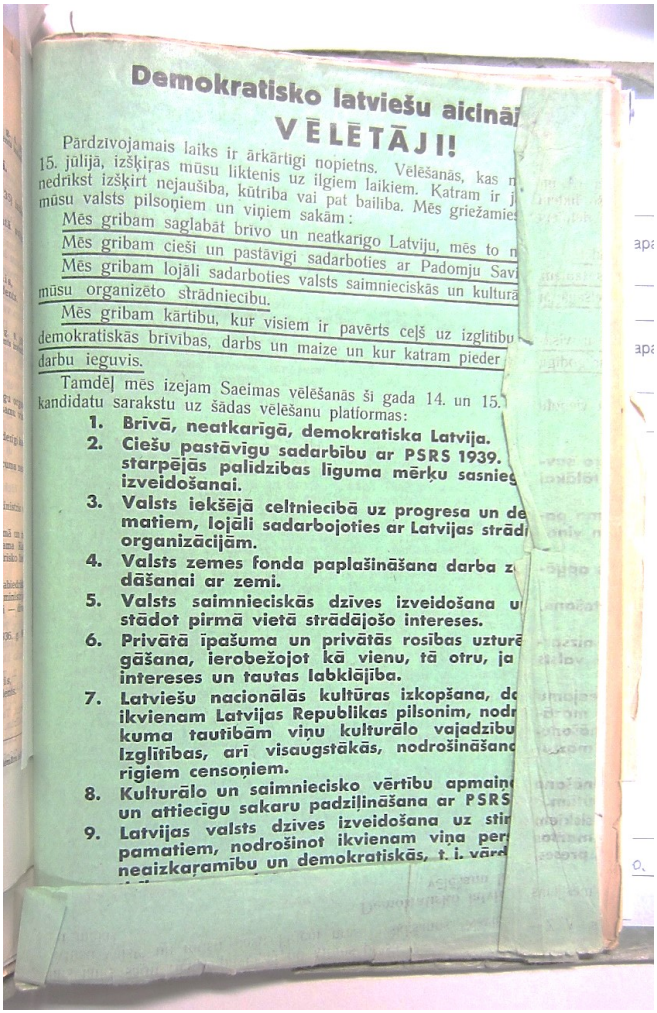

Demokratisko latviešu aicinā

VĒLĒTĀJI!

Pārdzīvojamais laiks ir ārkārtīgi nopietns. Vēlēšanās, kas n
15. jūlijā, izšķiras mūsu liktenis uz ilgiem laikiem. Katram ir j
nedrīkst izšķirt nejaušība, kūtrība vai pat bailība. Mēs griežamies
mūsu valsts pilsoņiem un viņiem sakām:

Mēs gribam saglabāt brīvo un neatkarīgo Latviju, mēs to n

Mēs gribam cieši un pastāvīgi sadarboties ar Padomju Savi

Mēs gribam lojāli sadarboties valsts saimnieciskās un kultur
mūsu organizēto strādniecību.

Mēs gribam kārtību, kur visiem ir pavērts ceļš uz izglītību
demokratiskās brīvības, darbs un maize un kur katram pieder
darbu ieguvis.

Tamdēļ mēs izejam Saeimas vēlēšanās šī gada 14. un 15.
kandidatu sarakstu uz šādas vēlēšanu platformas:

1. **Brīvā, neatkarīgā, demokratiska Latvija.**
2. **Ciešu pastāvīgu sadarbību ar PSRS 1939. starpējās palīdzības līguma mērķu sasnieg izveidošanai.**
3. **Valsts iekšējā celtniecībā uz progresa un de matiem, lojāli sadarbojoties ar Latvijas strād organizācijām.**
4. **Valsts zemes fonda paplašināšana darba z dāšanai ar zemi.**
5. **Valsts saimnieciskās dzīves izveidošana u stādot pirmā vietā strādājošo intereses.**
6. **Privātā īpašuma un privātās rosības uzturē gāšana, ierobežojot kā vienu, tā otru, ja intereses un tautas labklājība.**
7. **Latviešu nacionālās kultūras izkopšana, d ikvienam Latvijas Republikas pilsonim, nodr kuma tautībām viņu kulturālo vajadzību izglītības, arī visaugstākās, nodrošināšan rigiem censoņiem.**
8. **Kulturālo un saimniecisko vērtību apmain un attiecīgu sakaru padziļināšana ar PSRS**
9. **Latvijas valsts dzīves izveidošana uz stir pamatiem, nodrošinot ikvienam viņa per neaizskaramību un demokratiskās, t. i. vārd**

[654] LVA, 1986. f., 2. apr., P5409. l., 65. lp.

9. pielikums

Anketa.[655]

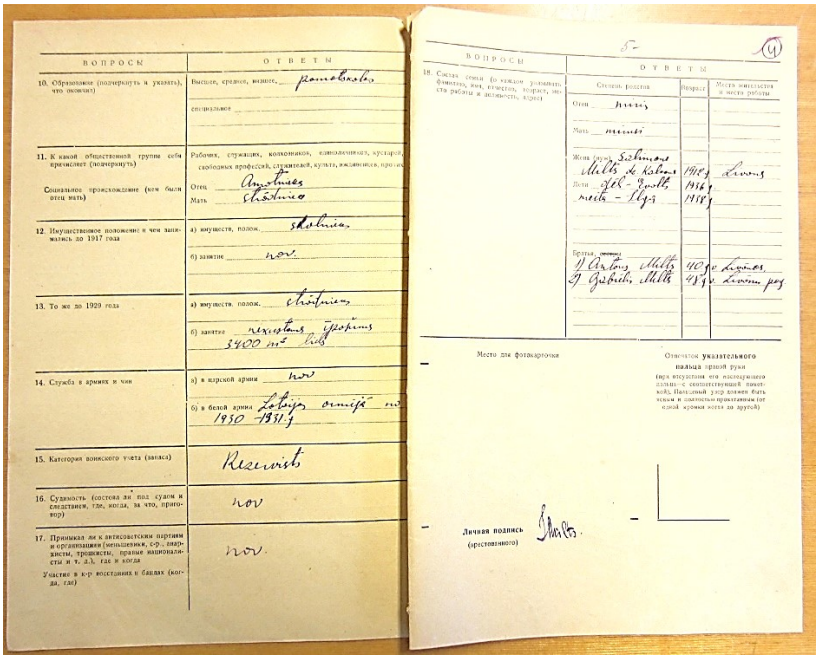

ВОПРОСЫ | ОТВЕТЫ

10. Образование (подчеркнуть и указать, что окончил) — Высшее, среднее, низшее — pamatskola
специальное —

11. К какой общественной группе себя причисляет (подчеркнуть)
Рабочих, служащих, колхозника, единоличника, кустаря, свободных профессий, служителей, культа, нижнечинов, прочее
Социальное происхождение (кем был отец, мать)
Отец — Amatnieks
Мать — Strādniece

12. Имущественное положение и чем занимались до 1917 года
а) имущество, полож. — strādnieks
б) занятие — nav

13. То же до 1929 года
а) имущество, полож. — strādnieks
б) занятие — rūpnīcas strādnieks 5400 m³ Rīgā

14. Служба в армиях и чин
а) в царской армии — nav
б) в белой армии — Latvijas armijā no 1920 līdz 1921.g

15. Категория воинского учета (запас) — Rezervists

16. Судимость (состоял ли под судом и следствием, где, когда, за что, приговор) — nav

17. Принимал ли к антисоветским партиям и организациям (меньшевики, с-р., дашнаки, трудовики, правые националисты и т. д.), где и когда
Участие в к-р восстаниях и бандах (когда, где) — nav.

ВОПРОСЫ | ОТВЕТЫ

18. Состав семьи (в каждом указывать фамилию, имя, отчество, возраст, место работы и должность, адрес)

Степень родства	Возраст	Место нахождения и место работы
Отец — [illegible]		
Мать — [illegible]		
Жена [illegible] Saltmane Melts de Kalna	1910.g	Liepāja
Дети — [illegible]	1936.g	
[illegible] – Ilga	1938.g	
Братья [illegible]		
J. Ozoliņš, Melts	1907.g	Liepāja
J. Ozoliņš, Melts	1914.g	Liepājā pag

Место для фотокарточки

Отпечаток указательного пальца правой руки (при отсутствии его последнего пальца с соответствующей пометкой). Пальцевой узор должен быть чистым и ясным по качеству (от одной кромки ногтя до другой)

Личная подпись (крестовинного) — J. Melts

655 LVA, 1987. f., 1. apr., P16122. l., 3.–4. lp.

10. pielikums

Anketa.[656]

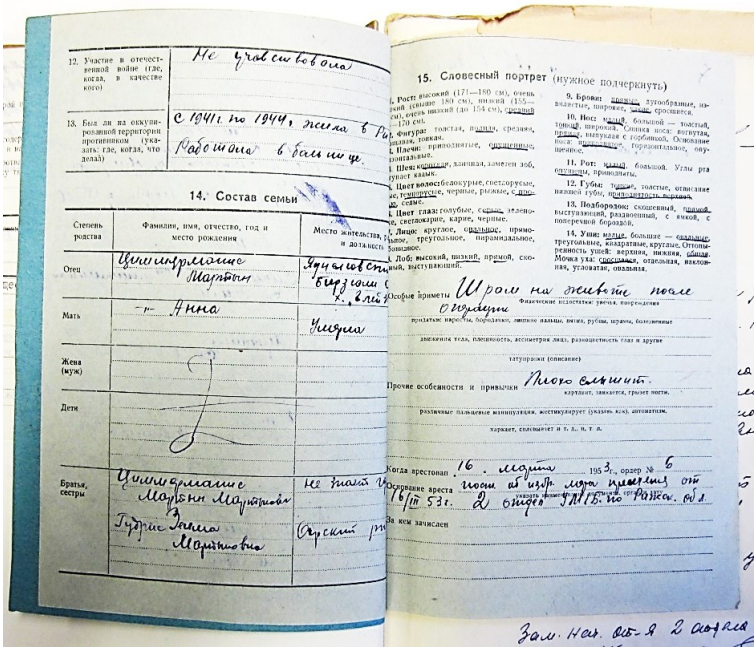

656 LVA, 1986. f., 1. apr., 21267. u. l., 6.–7. lp.

11. pielikums

Izplūdis mašīnraksts, kas veikts caur koppapīru.[657]

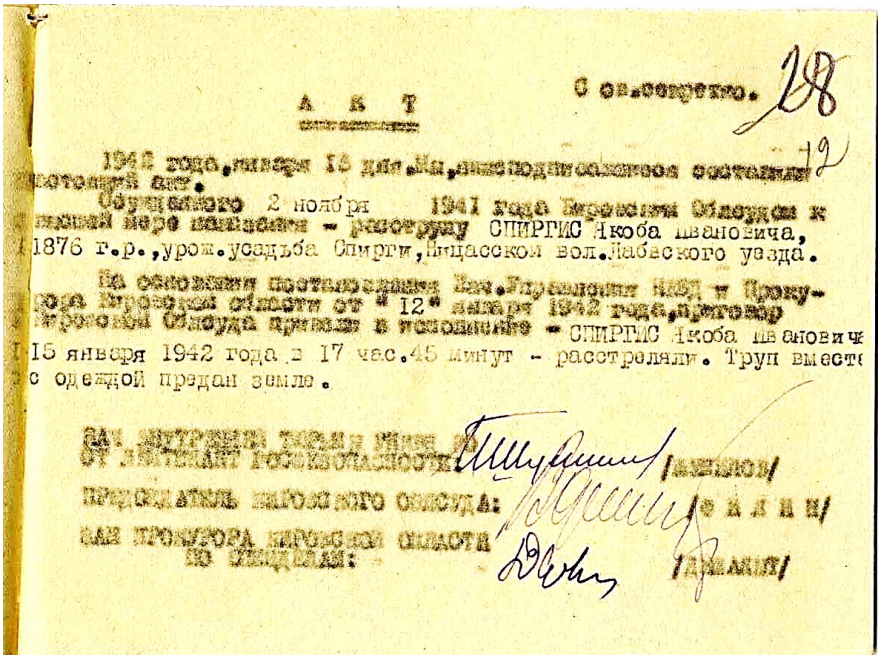

С ов.секретно. 28

А К Т

1942 года, января 15 дня. Мы, нижеподписавшиеся составили настоящий акт.

Осужденного 2 ноября 1941 года Кировским Облсудом к высшей мере наказания - расстрелу СПИРГИС Якоба Ивановича, 1876 г.р., урож. усадьба Спирги, Ницасской вол. Лабвского уезда.

На основании постановления Зам. Управления НКВД и Прокурора Кировской области от "12" января 1942 года, приговор Кировской Облсуда привели в исполнение - СПИРГИС Якоба Ивановича 15 января 1942 года в 17 час. 45 минут - расстреляли. Труп вместе с одеждой предан земле.

ЗАМ. ВНУТРЕННЕЙ ТЮРЬМЫ РИНЕЦ ОТ ЛЕЙТЕНАНТ ГОССИЗОПАСНОСТИ: /МИШИЛОВ/

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ КИРОВСКОГО ОБЛСУДА: /ФЕКЛИН/

ЗАМ. ПРОКУРОРА КИРОВСКОЙ ОБЛАСТИ ПО СПЕЦДЕЛАМ: /ДЕМАКИН/

[657] LVA, 1986. f., 1. apr., 44743. u. l., 12. lp.

12. pielikums

Pase.[658]

[658] LVA, 1986. f., 1. apr., 44094. u. l., 15. lp.

13. pielikums

Aploksne.[659]

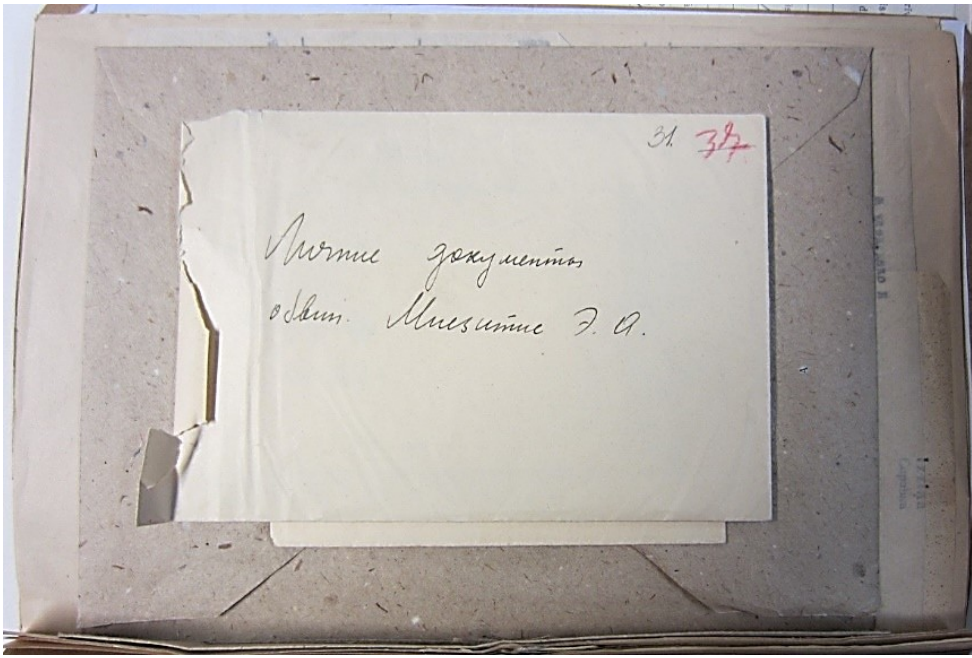

[659] LVA, 1986. f., 2. apr., 5063. u. l., 31. lp.

14. pielikums

Atvērta aploksne.[660]

[660] LVA, 1986. f., 2. apr., 5063. u. l., 31. lp.

15. pielikums

Lietisko pierādījumu kaste.[661]

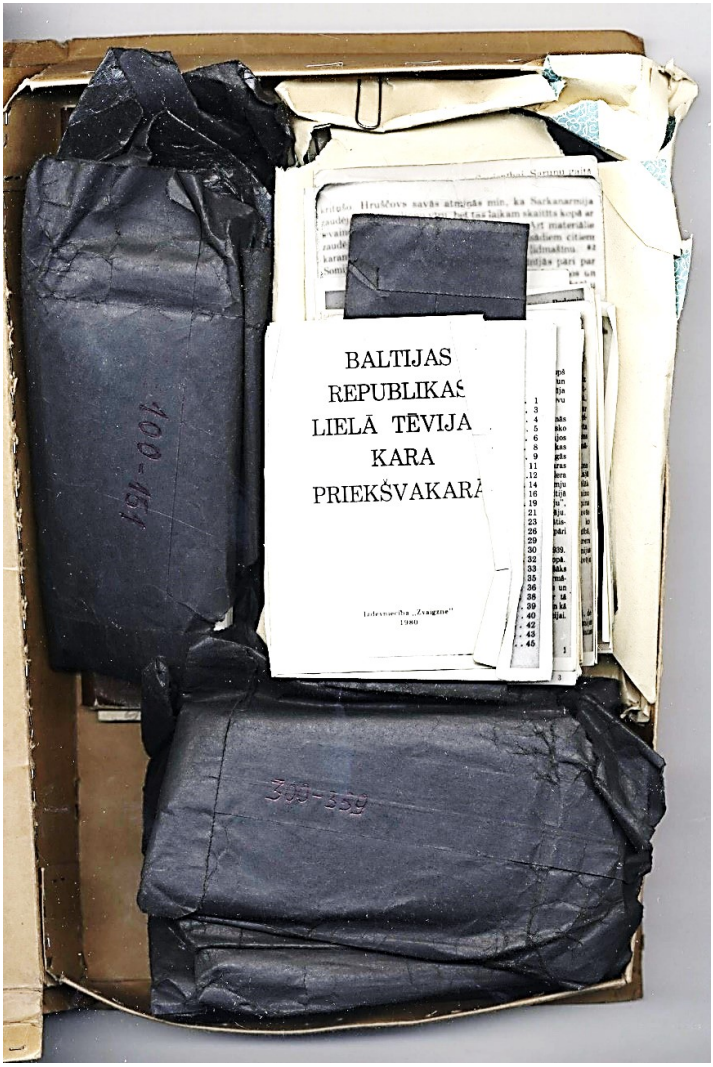

[661] LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 14. sēj.

16. pielikums

Aploksne ar fotogrāfijām no lietisko pierādījumu kastes.[662]

[662] LVA, 1986. f., 1. apr., 45322. l., 14. sēj.

17. pielikums

Kinolente.[663]

[663] LVA, 1986. f., 1. apr., 45163. l.

18. pielikums

Filmiņu negatīvi.[664]

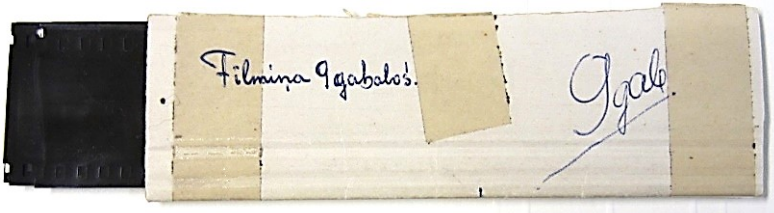

[664] LVA, 1986. f., 1. apr., 10994. l., 11. sēj., 24. lp.

19. pielikums

Fotogrāfija.[665]

[665] LVA, 1986. f., 2. apr., 5063. u. l., 33. lp.

20. pielikums

Lielformāta plakāts.[666]

[666] LVA, 1986. f., 2. apr., P9397. u. l., 24. lp.

Digitization of the documentary heritage reflecting the actions of the LSSR KGB

The largest volume of the documentary heritage reflecting the actions of the LSSR KGB is stored in the State Archive of Latvia of the Nation Archive of Latvia. Its collections contain more than 150 thousand related files and more than 1 million index cards.

Digitized materials are much more accessible to researchers and other interested persons because they can be accessed online from any computer. Since there is no necessity to visit an archive in person, this saves both time and money. Moreover, this provides the possibility to access the materials which would otherwise not be accessible.

The digitization of materials helps to save the originals from damage or even permanent loss from depreciation and time decay caused by the disappearance of ink or the disintegration of paper.

Digitization should result in a reliable form of digital reproduction, which duplicates as fully as is possible the original object both in content and appearance. It is also important to retain the sequence and place of objects and their parts. The more accurately the original is reproduced, the more likely it will suit for research involving even specific analysis of the object. Digital archive files are intended for long-term preservation as well as for ensuring a second copy of each document. They are usually uncompressed and require little or no editing after digitizing. Access files (images) are derived from archive files and are intended for publication on the web and for viewing on the screen.

Index card files are important because they serve as tables of contents. When digitizing materials, the digitization of index cards should be prioritized. Scanning index cards is also easier to do; this can be executed in several steps.

The first step is the scanning of index cards, enabling researchers to look at card images in digital form. The second step is to recognize card content while storing it in a structured format. This allows researchers to undertake quantitative research using different

cross-sections. Such research is not possible without the computer analysis of digitized materials.

By comparison, digitization of bound files is far more complicated. The following issues make it difficult: semi-transparent paper; glued paper sheets; folded larger pages; booklets; photos; three dimensional objects; one-page content that partially continues onto next page; wrapped sheet edges partially obscuring the content; and huge documents and posters.

Data and metadata created during the digitization of materials and the work of various researchers should be saved into one unified graph database, so all results can be reused in further research.

VDK ietekme un LPSR ārzemju tūrisma iestāžu vadošais personāls: Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļa un tās operatīvā vadība (1957–1992)

Dr. hist. Ineta Lipša,
Sociālās atmiņas pētniecības centra pētniece

Raksta mērķis ir noskaidrot, kāda bija Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* (VAS *Intūrists*) Rīgas nodaļas saikne ar Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Ministru Padomes Valsts drošības komiteju (VDK), pētot VAS *Intūrists* Rīgas nodaļā un tās operatīvo vadību nodrošinošajā LPSR Ministru Padomes Ārzemju tūrisma pārvaldē[667] (Ārzemju tūrisma pārvalde) nodarbināto amatpersonu personas lietas. Pētījums ir strukturēts septiņās nodaļās. Pirmajā nodaļā ir raksturoti izmantotie avoti un stāvoklis tēmas izpētē. Otrajā nodaļā sniegta ārzemju tūrismu apkalpojošās jomas institucionalizēšanas priekšvēsture Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā (PSRS) un LPSR. Trešā nodaļa raksturo Rīgas nodaļas operatīvās vadības struktūras – LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes – vadību (1966–1988). Ceturtajā nodaļā atklāts, kā VDK ietekme Rīgas

[667] PSRS pastāvēja trīs organizāciju padotība līmeņi: vissavienības (republikas līmeņa organizācijas, kas bija tieši padotas attiecīgajām vissavienības ministrijām, komitejām vai pārvaldēm); koprepublikāniskais (padotas vienlaikus vissavienības un republikas līmenim, piemēram, VDK bija koprepublikāniska, tādēļ tā bija komiteja "pie" LPSR Ministru Padomes) un republikas padotība (tieši padotas republikas Ministru Padomei). Diemžēl valodas redaktoru ieviestās tradīcijas dēļ latviešu valodā institucionālajos nosaukumos tiek izmests vārds "pie". Rezultātā – lietojot nosaukumus LPSR Ministru Padomes Valsts drošības komiteja un LPSR Ministru Padomes Ārzemju tūrisma pārvalde – tiek radīts nepareizs priekšstats, proti, ka tās ir republikāniskas padotības iestādes. Īstenībā gan VDK, gan Ārzemju tūrisma pārvaldes padotība bija koprepublikāniska. *Aut. piez.* Redaktora Kārļa Kangera viedokli par šo lietu skatīt Kārļa Kangera apskatā šajā rakstu krājumā. *Red. piez.*

nodaļas darbā izpaudās caur LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīga institūtu (1972–1988). Turpmākās nodaļas veltītas VDK ietekmes potenciāla identificēšanai: piektajā nodaļā – VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas vadībā (1957–1992), sestajā nodaļā – viesnīcas *Latvija* vadībā (1979–1991). Savukārt septītajā nodaļā ir ieskicēta minēto iestāžu zemākā ranga administratīvo un tehnisko darbinieku saistība ar VDK. Pētīto iestāžu vadītāju vārdi un pilnvaru laiks ir fiksēti rakstam pievienotajos piecos pielikumos.

Avoti un literatūra

Tā kā VDK dokumenti pētniecībai nav pieejami, VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas operatīvās vadības tēmas izpēte ir balstīta uz dažādu struktūru amatpersonu un dažāda ranga partijas organizāciju lēmējorgānu izdoto pavēļu, lēmumu par iecelšanu amatos un atbrīvošanu no tiem, atskaišu, kā arī personas lietu dokumentu – kadru uzskaites anketu, autobiogrāfiju, raksturojumu, algas norēķinu – analīzi. Minētā tipa dokumenti ir atlasīti Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva desmit fondos: Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Centrālās Komitejas (CK) (PA-101. fonds), LKP Rīgas pilsētas komitejas (PA-102. fonds), LKP CK nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijas (PA-15500. fonds), Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (LĻKJS) CK (PA-201. fonds), LĻKJS Kirova rajona komitejas (PA-206. fonds), PSRS Ministru Padomes Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes (Galvenā ārzemju tūrisma pārvalde) VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas partijas pirmorganizācijas (PA-7216. fonds), Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības partijas pirmorganizācijas (Rīgas pilsētas Oktobra rajona) (PA-7211. fonds), LPSR Ministru Padomes (270. fonds), LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes (986. fonds), PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas (222. fonds). Savukārt Personāla dokumentu valsts arhīvā ir pētīta dokumentācija, kas glabājas divos fondos – Rīgas viesnīcu trests (1481. fonds) un PSRS VAS *Intūrists* viesnīca *Latvija* (282. fonds).

Rakstā minēto amatpersonu iecelšanas un atbrīvošanas datumi var variēt dažu dienu robežās, jo atšķīrās LPSR Ārzemju tūrisma

pārvaldes un VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas pavēļu datumi. Nobīdi noteica pakļautība. Vispirms lēmumu pieņēma PSRS Galvenā ārzemju tūrisma pārvalde vai LPSR Ārzemju tūrisma pārvalde, tad rīkojumu par izpildi deva Rīgas nodaļas pārvaldnieks. Personas nosauktas vārdā un uzvārdā. Gadījumos, kad vārdu nav bijis iespējams noskaidrot, sniegts tikai iniciālis, norādīts dzimšanas gads un gads, kurā persona iestājusies Padomju Savienības Komunistiskajā partijā (PSKP). Miršanas gads ir norādīts gadījumos, kad tas ir bijis publiski pieejams. Diemžēl Latvijā atšķirībā no citām Eiropas Savienības valstīm Iekšlietu ministrijas Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde nesniedz autorei ziņas no iedzīvotāju reģistra par pētāmās personas miršanas laiku.

Minēto fondu dokumenti galvenokārt fiksē izmaiņas amatpersonu karjerā, tajos nav atrodami dati par ietekmēm, tie nepiedāvā faktus, lai lasītājs varētu konstatēt, kāpēc un kādos apstākļos izmaiņas ir notikušas un kā tās uztvērušas iesaistītās personas vai laikabiedri. Tāda veida viedokļi un vērtējumi parasti rodami dienasgrāmatās, atmiņās un memuāru literatūrā, taču par VAS *Intūrists* Rīgas nodaļu pagaidām tādi darbi nav publicēti. Toties publiskajā telpā sāk izskanēt laikabiedru atmiņas. Tēmas kontekstā nozīmīgs ir LPSR Ministru Padomes Fiziskās kultūras un sporta komitejas priekšsēdētāja (1980–1990) Daumanta Znatnaja (dzimis 1938. gadā) stāstījums.[668] Fragmentāri par Rīgas nodaļu ir rakstījis 1978. gadā Amerikas Savienoto Valstu politisko patvērumu ieguvušais bijušais VDK aģents Imants Lešinskis (1931–1985), kurš bija rezerves (nevis VDK) majors un dienesta pakāpi saņēmis automātiski atbilstoši rangam LKP CK nomenklatūrā. Viņa avots bija divdesmit divus gadus ilgā sadarbības pieredze ar VDK, kas būtiski bija saistīta ar Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs darbības uzraudzību. Lešinska memuāri par pieredzēto viņa darbā VDK labā bija publicēti turpinājumos no 1979. līdz 1980. gadam Amerikas latviešu laikrakstā *Laiks*. Imanta Lešinska apgalvojumi, ka

[668] Znatnajs, Daumants. *Čeka un sports* (lekcija), Okupācijas muzejs, 2016, 29. septembris. Pieejams: http://okupacijasmuzejs.lv/lv/aktualitates/stura-maja-notiks-daumanta-znatnaja-lekcija-par-ceku-un-sportu-289/

> "Kultūras sakaru komiteja pakļauta valsts drošības komitejai, kas darbojas čekas izlūkošanas pārvaldes tiešā pārraudzībā",[669]

veicinājuši interesi par Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs darbību, ko apliecina Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas bijušā vadītāja Induļa Zālītes un literatūrzinātnieces Evas Eglājas-Kristsones publikācijas.[670] Par VAS *Intūrists* Rīgas nodaļu nav dokumentu, kas liecinātu par to, kā VDK iesaistījās, piemēram, darbinieku atlasē (arī Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs gadījumā tādu nav, iesaistes apstiprinājums gūts intervijā ar komitejas bijušo darbinieku).[671]

VAS *Intūrists* dažādu teritoriālo nodaļu ideoloģiskās darbības izpēte pēdējos gados ir populārs temats valstīs, kur tādas nodaļas darbojušās.[672] Tomēr pārsvarā pētījumi veikti tūrisma vēstures

---

[669] "Rūpīgi plānots čekas pasākums. Imants Lešinskis Toronto stāsta par «kultūras sakariem»", *Austrālijas Latvietis*, Nr. 1503, 1979, 9. novembris, 1. lpp.

[670] Zālīte, Indulis. "Kultūras sakari – caurums dzelzs aizkarā", *lpra.vip.lv*, 1998, 25. augusts. Pieejams: http://lpra.vip.lv/caurums.html; Eglāja-Kristsone, Eva. *Dzelzsgriezēji. Latvijas un Rietumu trimdas kontakti*. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2013, 340 lpp.

[671] Eva Eglāja-Kristsone grāmatā par Latvijas komiteju kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs darbību norāda, ka "patiesībā KKS [Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs] bija jau no 1955. gada darbojusies struktūra ar VDK noteiktiem mērķiem, VDK ieceltām amatpersonām un virsvadību" (34. lpp.), tomēr nav norādīts dokuments, kur apgalvojumam varētu gūt apstiprinājumu. Savukārt par VDK dalību kandidātu atlasē iesaistīšanai Latvijas komitejā kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs 1964. gadā avots ir pētnieces saruna ar Jāni Aneraudu 2004. gada februārī. Eglāja-Kristsone konstatē, ka "vispirms atlases veicēji VDK konsultējās ar Rakstnieku savienības, Mākslinieku savienības, Zinātņu akadēmijas partijas komiteju sekretāriem, kā arī Latvijas komjaunatnes centrālkomitejā, tad veidoja sarakstus, ko iesniedza Latvijas VDK Izlūkdaļai, kas pēc attiecīgas saskaņošanas ar Pretizlūkošanas un Novērošanas daļu vadību tos sūtīja atpakaļ. Parasti daži kandidāti bija izsvītroti, daži pielikti klāt. Galīgo akceptu Komitejas sekciju sastāvam deva LKP Centrālās Komitejas Ārējo sakaru nodaļa" (Eglāja-Kristsone, Eva. *Dzelzsgriezēji. Latvijas un Rietumu trimdas kontakti*. Rīga: Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2013, 41.–42. lpp.).

[672] Савельев, Николай. Идеологическая работа Новгородского отделения ВАО «Интурист» в 1958 – середине 1970-х гг., Новгородский исторический сборник, № 14 (24), 2014, с. 376–391. Pieejams: http://www.spbiiran.nw.ru/wp-content/uploads/2015/11/Saveliev_N_S.pdf; Кирсанова, Ирина. "Организационные и идеологические аспекты экскурсионной работы с

kontekstā, analizējot propagandas aspektu ārzemju tūrismā un caur ideoloģiju cīņas prizmu skatot plašu jautājumu spektru, sākot no ekskursiju programmu satura līdz ārzemnieku materiālajai apkalpošanai.[673] Vēsturnieks Alekss Hazanovs pētījis mijiedarbību starp ārzemju tūristiem, PSRS un tās sabiedrību pēcstaļinisma periodā. Viens no viņa nodomiem ir rekonstruēt sociokulturālo ietekmi, ko atstāja desmitiem miljonu ārzemnieku, kas apmeklēja PSRS laikā no piecdesmito gadu beigām līdz astoņdesmito gadu sākumam.[674] Savukārt Šona Salmona pētījuma pamatā ir VAS *Intūrists* vēsture PSRS

иностранными туристами в Куйбышевской области в 1960-е–1980-е годы", *Вестник Самарского университета*, № 5 (106), 2013, с. 26–31. Pieejams: https://cyberleninka.ru/article/n/organizatsionnye-i-ideologicheskie-aspekty-ekskursionnoy-raboty-s-inostrannymi-turistami-v-kuybyshevskoy-oblasti-v-1960-e-1980-e-gody; Попов, Алексей. "Информационно-пропагандистская работа с иностранными туристами в Крыму (1960–1980-е гг.)", *Культура народов Причерноморья*, № 147, 2008, с. 9–12.
Pieejams: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32915/02-Popov.pdf?sequence=1; Starostina Marta. "Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības «Intūrists» Rīgas nodaļas darbā ar latviešu trimdas tūristiem (1957–1985), *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 241.–280. lpp.; Starostina Marta. "Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 498.–541. lpp.

[673] Багдасарян, Вардан, Орлов, Игорь, Шнайдген, Йожеф, Федулин, Александр, Мазин, Константин. *Советское зазеркалье. Иностранный туризм в СССР в 1930–1980-е годы*. Москва: Форум, 2007, 256 с.

[674] Hazanov, Alex. "Foreign Visitors in the Late Soviet Union, the KGB and the Limits of Surveillance", *The Andrea Mitchell Center for the Study of Democracy, Graduate Workshop of Penn Program for Democracy, Citizenship, and Constitutionalism*, 30 October 2015, p. 7. Pieejams: https://www.sas.upenn.edu/andrea-mitchell-center/sites/www.sas.upenn.edu.dcc/files/uploads/Alex%20Hazanov%20DCC%20Workshop.pdf

un ārvalstu attiecību dinamikas kontekstā,[675] konstatējot, ka organizācija pamazām kļuva pārņemta ar valūtas pelnīšanu, piešķirot jaunu nozīmi jēdzienam *selling socialism* (tirgojot sociālismu – tiešs tulkojums no angļu valodas).[676] Vēsturniece Daina Bleiere īsi raksturojusi padomju un ārzemju tūrisma kontroli LPSR.[677] Savukārt socioloģe Ieva Zaķe pagaidām nepublicētā rakstā, kas balstās PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas dokumentu izpētē, ir apgalvojums, ka sākotnēji klaji politiskos mērķos balstītais ārzemju tūrisms vēlāk transformēts par etnisko tūrismu ar fokusu uz etniskās kultūras izrādīšanu.[678]

Minētajās publikācijās autori nav mēģinājuši konstatēt VDK ietekmi VAS *Intūrists* reģionālo republiku nodaļu vadītāju izvēlē. Tāpēc šis pētījums ir veltīts iespējamās saistības ar VDK VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas vadītāju un to uzraugošās un tās operatīvo vadību nodrošinošās LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes vadītāju karjerā un LPSR ārzemju tūrisma vadībā konstatēšanai. Publiskajā diskursā populārs ir viedoklis, ka VAS *Intūrists* Rīgas nodaļa ir bijusi VDK piesegorganizācija, balstoties sava veida uztveres (arī savulaik izveidotā *čekas* tēla) tradīcijā, kas kā jau tradīcija nav tikusi pamatota ar pārbaudāmiem faktiem. Nav tradīcijas, piemēram, par VDK piesegorganizāciju dēvēt Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitāti, kaut gan arī šajā iestādē, tāpat kā daudzās citās lielās padomju iestādēs un uzņēmumos,

---

[675] Salmon, Shawn Connelly. *To the Land of the Future: a History of Intourist and Travel to the Soviet Union, 1929–1991* (PhD dissertation). Berkeley: University of California, 2008, 632 p.

[676] Skat. viņa pētījuma vērtējumu: Rosenbaum, Adam T. Leisure travel and real existing socialism: new research on tourism in the Soviet Union and communist Eastern Europe, *Journal of Tourism History*, Vol. 7, Issue 1–2, pp. 156–176, at p. 173.

[677] Bleiere, Daina. *Eiropa ārpus Eiropas... Dzīve Latvijas PSR*, 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2015, 136.–148. lpp.

[678] Sk.: Zaķe, Ieva. *Inturist and Foreign Travel to Latvian SSR, late 1950s–80s: a Case of Ethnic Tourism*, under consideration at the *Journal of Cold War Studies*, 31 p. Pieejams: https://www.academia.edu/28610829/INTURIST_AND_FOREIGN_TRAVEL_TO_LATVIAN_SSR_LATE_1950s-80s_A_CASE_OF_ETHNIC_TOURISM_Under_consideration_at_the_Journal_of_Cold_War_Studies. Pateicos raksta zinātniskajam recenzentam Dr. sc. pol. Ivaram Ījabam par norādi uz šo rakstu.

darbojās *pirmā daļa* ar visām no tā izrietošajām sekām. Tomēr zinātniskas izpratnes nolūkā faktu argumentācijas identificēšana ir būtiska. Svarīgs sākotnējs solis šajā virzienā būtu noskaidrot, vai VDK bija ietekme uz LPSR ārzemju tūrismu tā iestāžu vadības līmenī un kā (caur kuriem vadītājiem) konkrēti tā izpaudās. Plašākā VDK vēstures pētniecībā izvēlētā tēma ir svarīga, jo viena konkrēta – ārzemju tūrisma – resora svarīgāko iestāžu izpēte ļauj identificēt sava veida VDK ietekmes nodrošināšanas modeli kādas iestādes vadīšanā un noskaidrot, vai un kā tas ir mainījies laika gaitā. Otrs būtisks ieguvums – lasītājam kļūs skaidrs, ka pašlaik pieejamo arhīva dokumentu klāsts ir nepietiekams, lai noskaidrotu, kā konkrēti VDK darbojās ārzemju tūrisma iestādēs nosacītajā zemākajā līmenī, proti, kā VDK virsnieki strādāja (vai arī ar kādu personu starpniecību) ar ziņotājiem ikdienā, kur tieši viņi tikās, kā tieši nodota informācija (mutvārdos, rakstiski), kādu argumentāciju viņi lietoja, kāpēc ziņotāji piekrita informēt, kā aģenti (ārštata darbinieki) uztvēra to, ko dara, kā un kāpēc metodes mainījās laika gaitā utt. Tāda informācija būtu jāiegūst, izmantojot mutvārdu vēstures metodoloģiju. Šīs izpētes rezultāts ir konkrēts potenciāli intervējamo cilvēku saraksts (sk. pielikumus), no kuru palīdzības nākotnē lielā mērā būs atkarīgs, vai zinātnieki spēs noskaidrot, kā VDK darbs izpaudās ikdienā.

Ārzemju tūrisms PSRS un LPSR: priekšvēsture

Valsts akciju sabiedrību ārzemju tūrismam PSRS *Intūrists* (*Интурист*) nodibināja 1929. gada 12. aprīlī PSRS Iekšējās un ārējās tirdzniecības tautas komisariāta pakļautībā.[679] Tās mērķis bija nodrošināt finansējumu Vissavienības Komunistiskās (boļševiku) partijas (VK(b)P)[680] CK ģenerālsekretāra Josifa Staļina (1878–1953) iniciētā PSRS paātrinātās industrializācijas plāna īstenošanai (tehnikas iepirkšanai ārzemēs u. tml.). Sākot jau ar PSRS saimnieciskās attīstības pirmās piecgades (1928–1932) plānu, ārzemju tūrisms bija uztverts kā

[679] Salmon, Shawn Connelly. *To the Land of the Future: a History of Intourist and Travel to the Soviet Union, 1929–1991* (PhD dissertation). Berkeley: University of California, 2008, p. 31.
[680] Vispārīgos gadījumos izmantots pēdējā nosaukuma akronīms. *Red. piez.*

īpaša ekonomikas nozare, kā visvienkāršākais un visienesīgākais eksporta veids. Vārdu sakot, *Intūrists* centrējās uz valsts ekonomiskajām vajadzībām, ko rāda jau tā dibināšana valsts akciju sabiedrības veidā, kuru pārvaldīja piecu amatpersonu valde. *Intūrists* no pirmajām tā pastāvēšanas dienām darbojās starptautiski, tāpat kā ideoloģija, ko tas pārstāvēja.[681] Papildus *Intūrista* lomai industrializācijas vajadzībām tā vadītāji saprata, ka pilnīga kulturālās dzīves transformācija PSRS nozīmē to, ka valsts var piedāvāt kaut ko patiesi unikālu laikmetīgajam tūristam (sociālistiskās revolūcijas sasniegumi: kolhozi, pionieru nometnes utt.).[682] Lai to īstenotu, bija nepieciešama attiecīga infrastruktūra.

Jau trīsdesmito gadu gaitā *Intūrista* darbā ar ārzemniekiem arvien ciešāk iesaistījās citas valsts iestādes – īpaši PSRS Iekšlietu un Ārlietu tautas komisariāti.[683] Ārzemju tūristu kustības ierobežojumi tika fiksēti 1936. gadā izdotos 64 lapu apjomīgos noteikumos; galvenā būtība – aizliegta jebkāda pārvietošanās ārpus *Intūrista* maršrutiem. Otrā pasaules kara beigās, Sarkanajai armijai okupējot Latvijas Republiku, līdzīgi procesi tika replicēti LPSR.

Šons Salmons raksta, ka jau 1946. gadā tika atvērti *Intūrista* ofisi Rīgā, Tallinā un citur. *Intūrista* amatpersonas pievienojās PSRS bruņotajiem spēkiem, lai okupētajās teritorijās nodrošinātu tiesības uz īpašumiem, lielajām viesnīcām un citām ēkām – Polijas Tautas Republikas, Čehoslovākijas Sociālistiskās Republikas, Baltijas valstu teritorijā. Tā *Intūrists* iekārtojās ēkā Padomju prospektā Liepājā.[684] Tādējādi VAS *Intūrists* Latvijas teritorijā darbojās jau pirms Rīgas nodaļas izveidošanas, piemēram, viesnīca *Metropole* un citas lielākās

---

681 Salmon, Shawn Connelly. *To the Land of the Future: a History of Intourist and Travel to the Soviet Union, 1929–1991* (PhD dissertation). Berkeley: University of California, 2008, p. 35.

682 Par *Intūrista* dibināšanas apstākļiem sk.: Salmon, Shawn Connelly. *To the Land of the Future: a History of Intourist and Travel to the Soviet Union, 1929–1991* (PhD dissertation). Berkeley: University of California, 2008, pp. 36–76.

683 Salmon, Shawn Connelly. *To the Land of the Future: a History of Intourist and Travel to the Soviet Union, 1929–1991* (PhD dissertation). Berkeley: University of California, 2008, p. 98.

684 Salmon, Shawn Connelly. *To the Land of the Future: a History of Intourist and Travel to the Soviet Union, 1929–1991* (PhD dissertation). Berkeley: University of California, 2008, pp. 122–123.

Rīgas viesnīcas – *Sports*, *Viktorija*, *Daugava* – bija *Intūrista* rīcībā esošie resursi.

Pēc Staļina nāves, kad PSRS politiskais režīms pamazām tika liberalizēts, kļuva aktuāls jautājums par ārzemju tūristu uzņemšanu. LKP CK birojā to apsprieda 1954. gada vasarā, kad restorānā tika apkrāpti ķīniešu sporta delegācijas locekļi (porcijas svars neatbilda noteiktajam). Minētais fakts tika vērtēts kā ideoloģiska diversija.[685] 1955. gadā birojs apsprieda jautājumu par ārzemju delegāciju uzņemšanas uzlabošanu.[686] Savukārt 1956. gadā apstiprināja objektu sarakstu (rūpniecības uzņēmumu, kolhozu un sovhozu, zinātnisko un mācību, medicīnas un bērnu, kultūras iestāžu un ostu), ko rādīt ārzemju tūristiem, vienlaikus uzdodot atbildīgajiem resoriem tos sakārtot.[687] Tomēr vēl 1956. gada vidū Rīgā nebija *Intūrista* republikāniskās nodaļas; PSKP vadība konstatēja, ka tas sarežģī ārzemju delegāciju uzņemšanu.[688]

Kāda 1958. gada 13. augusta ziņa presē Rīgas nodaļas darbības sākumu attiecina uz 1956. gada beigām – ziņa vēstī, ka drīz būs divi gadi, kopš VAS *Intūrists* Rīgā ir nodaļa, un tā atrodas viesnīcā *Rīga*.[689] Tomēr laikā no 1956. gada rudens līdz 1957. gada janvārim, kad, visticamāk, tika veikta Rīgas nodaļas organizēšana, LKP CK biroja sēdēs VAS *Intūrists* nav pieminēta un par Rīgas nodaļas pārvaldnieka

---

[685] LVA, PA-101. f., 17. apr., 60a. l., 8. lp. (LKP CK biroja 1954. gada 13. jūlija lēmums, dokuments krievu valodā).

[686] LKP CK Propagandas un aģitācijas nodaļai uzlika nodrošināt, lai LPSR Telegrāfa aģentūra (LTA) un republikānisko preses izdevumu redakcijas atspoguļotu ārzemju delegāciju uzturēšanos un ieviestu praksi atspoguļot presē delegātu iespaidus, kas radušies LPSR apmeklējuma rezultātā. LVA, PA-101. f., 18. apr., 14. l., [37.–51. lp.], 44.–46. lp. (LKP CK biroja 1955. gada 13. septembra protokols Nr. 89, dokuments krievu valodā).

[687] LVA, PA-101. f., 19. apr., 21. l., [3.–11. lp.], 5. lp. (LKP CK biroja 1956. gada 6. marta sēdes protokols Nr. 7, dokuments krievu valodā). Sarakstu sk.: LVA, PA-101. f., 19. apr., 21. l., 16.–18. lp.

[688] LVA, 270. f., 1c. apr., 1101. l., [19.–25. lp.], 24. lp. (informācija par Ķīnas Tautas Republikas žurnālistu delegācijas uzturēšanos LPSR no 1956. gada 3. līdz 6. jūnijam, parakstīja Latvijas un ārzemju kultūras sakaru biedrība atbildīgais sekretārs Leonīds Rimjans, dokuments krievu valodā).

[689] "No visām pasaules malām", *Dzimtenes Balss*, Nr. 61, 1958, 13. augusts, 1. lpp.; Markss, A. "«Intūrista» jubilejas reizē". *Dzimtenes Balss*, Nr. 15, 1979, 5. aprīlis, 4. lpp.

apstiprināšanu amatā nav spriests. Arī LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja sēdēs 1956. un 1958. gadā par minētajiem jautājumiem nav lemts. Tomēr jau 1957. gada 18. janvārī Rīgas nodaļas pārvaldnieka amatu pildīja[690] Voldemārs Bušs (1900–1965, PSKP no 1919. gada), LPSR Telegrāfa aģentūras (LTA) atbildīgā vadītāja vietnieks (sk. 3. pielikumu).[691] Lietu gaitu no 1957. gada pirmajām dienām

[690] VAS *Intūrists* valdes priekšsēdētājs Vladimirs Ankudinovs VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas pārvaldniekam Voldemāram Bušam 1958. gada 1. septembra vēstulē pieprasa izpildīt Voldemāram Bušam 1957. gada 18. janvārī adresētās vēstules prasības. PDVA, 282. f., 1. apr., 1. l., [11.–14. lp.], 11. lp. (dokuments krievu valodā).

[691] Voldemārs Bušs dzimis 1900. gada 11. martā Rīgā. 1917. gadā evakuējies uz Krieviju. No 1919. gada aprīļa iesaistās Krievijas pilsoņu karā, kļūst par Rietumu frontes Revolucionārās kara komitejas locekļa sekretāru. Sākot ar 1920. gadu, pilda Turkestānas frontes Valsts politiskās pārvaldes (iepriekš Viskrievijas Ārkārtas komisijas cīņai ar kontrrevolūciju, spekulāciju un sabotāžu jeb *čekas* Sevišķās daļas) instruktora amatu. No 1924. līdz 1929. gadam bija Rietumu frontes Kara revolucionārā tribunāla un PSRS Augstākās tiesas Kara kolēģijas sekretārs. 1929. gadā sāk darbu presē, strādā par avīžu redaktoru. No 1933. gada Voldemārs Bušs strādā par Padomju Savienības telegrāfa aģentūras (latviešu valodā lietots akronīms TASS, kas veidots no krievu valodas nosaukuma – *Телеграфное агентство Советского Союза*) redaktoru un redakcijas vadītāja vietnieku. No 1944. gada oktobra (pēc nekrologa ziņām – kopš PSRS okupācijas 1940. gadā, bet pēc evakuācijas atkal TASS) strādā par LPSR Telegrāfa aģentūras atbildīgā vadītāja vietnieku. No 1947. gada decembra viņš kļūst par atbildīgo vadītāju. Voldemāru Bušu atbrīvo 1953. gada 18. martā ar partijas rājienu par partejiskās modrības zaudēšanu (nebija atlaidis darbiniekus ar "apšaubāmu pagātni"). Līdz 1954. gada septembrim, kad rājiens bija dzēsts, Voldemārs Bušs strādāja avīzes *Sovetskaja Latvija* (*Советская Латвия*) redakcijā kā informācijas nodaļas, pēc tam kā preses apskatu nodaļas vadītājs. 1954. gada oktobrī LPSR Telegrāfa aģentūras atbildīgais vadītājs Oto Jurāns lūdza LKP CK Aģitācijas un propagandas nodaļas vadītāja vietniekam noformēt Voldemāra Buša apstiprināšanu LTA atbildīgā vadītāja vietnieka amatā, kas arī bija izdarīts. Sk.: "Voldemārs Bušs" (nekrologs), *Cīņa*, Nr. 174, 1965, 25. jūlijs; LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1155. l., 8. lp. (TASS atbildīgā vadītāja vietnieka kadru jautājumos Arkādija Krasniha – *Аркадий Андреевич Красных* – 1944. gada 18. jūlijā parakstīts Voldemāra Buša raksturojums, dokuments krievu valodā); LVA, PA-101. f., 16. apr., 56. l., [213.–215. lp.], 213. lp. (LKP CK Propagandas un aģitācijas nodaļas instruktora Bruno Zēberga parakstīta izziņa LKP CK biroja 1954. gada 18. marta sēdei, dokuments krievu valodā); LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1155. l., 18. lp. (Voldemāra Buša raksturojums, parakstījuši avīzes *Sovetskaja Latvija* (*Советская Латвия*) redaktors Nikolajs Zverevs, partijas biroja sekretāra vietnieks Gunārs Kurpnieks, dokuments sagatavots aptuveni 1954. gada septembrī, krievu valodā); LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1155. l., 19. lp. (LPSR Telegrāfa aģentūras atbildīgais

paātrināja vajadzība izpildīt PSKP CK Prezidija 1957. gada 5. janvāra lēmumu, kā dēļ LPSR Ministru Padomes 1957. gada 2. februāra lēmumu *Par pasākumiem ārzemju tūristu apkalpošanā* saistīja ar uzdevumu 1957. gadā pabeigt viesnīcas *Rīga* celtniecību.[692]

Nav zināms, kāpēc par pirmo pārvaldnieka vietas izpildītāju tika iecelts tieši Voldemārs Bušs, turklāt nav skaidrs viņa statuss, jo, kaut gan no 1957. gada sākuma viņš pildīja Rīgas nodaļas pārvaldnieka pienākumus, no atbildīgā vadītāja vietnieka amata LPSR Telegrāfa aģentūrā (LTA) Voldemārs Bušs tika atbrīvots tikai 1957. gada 13. jūlijā sakarā ar aiziešanu pensijā.[693] Tātad gandrīz pusgadu Bušs ir strādājis, apvienojot pienākumus. Iespējams, ka republikāniskajā līmenī Rīgas nodaļa tika organizēta caur LPSR Telegrāfa aģentūru (LTA). Arhīvā saglabātā Rīgas nodaļas pārvaldnieka senākā pavēle ir datēta ar 1959. gada 11. martu,[694] tomēr tajā ir atsauce uz 1958. gada 25. jūnija pavēli Nr. 2., kas nodaļas komplektēšanu ar darbiniekiem ļauj saistīt ar 1958. gada maiju.[695] Tādējādi nav skaidrības par to, kā uzdevumā un

redaktors Oto Jurāns LKP CK Aģitācijas un propagandas nodaļas vadītāja vietniekam Ivanam Veselovam, 1954. gada 15. oktobra dokuments krievu valodā).

[692] Lēmumā Voldemārs Bušs ir norādīts kā Rīgas nodaļas pārvaldnieks, kam jānodrošina ekskursiju gidu sagatavošana. Kopumā 25 adresātu vidū bija arī Vissavienības biedrības kultūras sakariem ar ārzemēm Latvijas nodaļa, LPSR VDK, LPSR Iekšlietu ministrija. Minētais jautājums skatīts LKP CK biroja sēdē. Sk.: LVA, 270. f., 1c. apr., 1135. l., 114.–115. lp. (LPSR Ministru Padomes 1957. gada 2. februāra lēmums Nr. 70-12c krievu valodā); LVA, PA-101. f., 20. apr., 24. l., [72.–88. lp.], 81.–83. lp. (LKP CK biroja 1957. gada 9. aprīļa sēdes protokols Nr. 67, dokuments krievu valodā).

[693] LVA, PA-15500. f., 1. apr., 1155. l. (Voldemārs Bušs, no 1954. gada novembra līdz 1957. gada augustam), 20. lp. (kadru uzskaites sektora vadītāja 1957. gada 13. jūlija izziņa, dokuments krievu valodā).

[694] PDVA, 282. f., 1. apr., 1. l., 1. lp. (VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas pārvaldnieka 1959. gada 11. marta pavēle, dokuments krievu valodā).

[695] PDVA, 282. f., 1. apr., 91. l., 49. lp. (Alberta Dābola 1958. gada 5. maija iesniegums pieņemt darbā, dokuments latviešu valodā). 1958. gads kā VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas dibināšanas gads ir norādīts arī enciklopēdijā – Zotovs, V. "Intūrists", *Latvijas PSR Mazā enciklopēdija*, 1. sējums. Rīga: Zinātne, 1967, 666. lpp. [Jevgeņijs Bīrons un V. Zotovs kā *Intūrista* darbinieki publicēja sašutuma pilnu rakstu par Londonā izdotās sarunvārdnīcas saturu. Sk.: Bīrons, J., Zotovs, V. "Nekaunības skola", *Cīņa*, Nr. 235, 1967, 6. oktobris, 3. lpp. *Red. piez.*]

ar ko ir nodarbojies Rīgas nodaļas vadītājs tās izveides posmā no 1956. gada beigām līdz 1958. gada pavasarim.

Voldemāru Bušu Rīgas nodaļas pārvaldnieka amatā, visticamāk, iecēla PSRS Ārējās tirdzniecības ministrijai pakļautās VAS *Intūrists* valdes priekšsēdētājs Vladimirs Ankudinovs, jo līdz 1964. gadam Rīgas nodaļa caur VAS *Intūrists* bija pakļauta PSRS Ārējās tirdzniecības ministrijai Maskavā, bet no 1964. gada – PSRS Ārzemju tūrisma pārvaldei (no 1969. gada – Galvenajai ārzemju tūrisma pārvaldei; no 1983. gada – Valsts ārzemju tūrisma komitejai). Tikai no 1966. gada Rīgas nodaļas uzraudzību sāka realizēt caur koprepublikānisko – Ārzemju tūrisma pārvaldi pie LPSR Ministru Padomes (no 1984. gada LPSR Galveno ārzemju tūrisma pārvaldi), kuras uzdevums bija īstenot operatīvo vadību pār Rīgas nodaļu praktiskajos informatīvā propagandas darba īstenošanas un ārzemju tūristu uzņemšanas un apkalpošanas organizēšanas jautājumos. VAS *Intūrists* saimniecību Rīgā īpaši nostiprināja viesnīcas *Latvija* nodošana ekspluatācijā 1979. gadā. Rīgas nodaļa 1980. gadā tika pārsaukta par PSRS Galveno ārzemju tūrisma pārvaldi, no 1984. gada – par PSRS Ministru Padomes Valsts ārzemju tūrisma komitejas (Valsts ārzemju tūrisma komiteja) Rīgas apvienību, un Rīgas nodaļas pārvaldnieks kļuva par Rīgas apvienības ģenerāldirektoru, kurš pārvaldīja arī viesnīcas-restorānu kompleksu *Latvija*.

Jau sešdesmito gadu sākumā trimdas presē bija lasāmas piezīmes, ka "visi Intūrista darbinieki ir arī čekas dienestā".[696] Trimdas laikraksts *Laiks* informēja, ka starptautiskās ziņu aģentūras *The Christian Science Monitor* redaktors Nets Vaits ir pats pārliecinājies, ka *Intūrists* ir

> "spiegu organizācija, ar kuras starpniecību un palīdzību padomju valdība izspiego ārzemniekus, tos apkrāpj un tiem noslēpj padomju dzīves īstos apstākļus. Aģentūras galvenie *ieročī* ir izskatīgi, inteliģenti un labi apmācīti vīriešu un sieviešu gidi."[697]

[696] "Sešas dienas Rīgā. Ko Latvijā redzējis latviešu rūpnieks no Sidnejas", *Londonas Avīze*, Nr. 889, 1963, 2. augusts, 6. lpp.
[697] "Tūristu izspiegošanas organizācija. Pavadoņu noraidīgās atbildes un maldināšana izpalīdzības vietā", *Laiks*, Nr. 71, 1960, 3. septembris, 8. lpp.

Savukārt *Londonas Avīze* sešdesmito gadu beigās lakoniski vēstīja, ka Latvijas laika *Romas viesnīcas* vietā uzceltā viesnīca *Rīga* ir "intensīvas čekistu darbības centrāle" un ka

> "Intūrista aģenti, kas tur darbojas, tāpat taksometru šoferi, kas dežurē pie ieejas, ir bez izņēmuma čekas aģenti".[698]

Arī Imanta Lešinska apgalvojumi memuāros ir nostiprinājuši priekšstatu par piemīlīgajām *Intūrista* gidēm – *dacītēm* un *zanītēm* kā *čekas* ziņotājām.[699] Lešinskis raksta:

> "Sešdesmitajos un septiņdesmitajos gados tūristu izsekošanai viesnīcā «Rīga» bija izveidots speciāls KGB komandpunkts, kura priekšnieks 1976. gadā bija KGB apakšpulkvedis Jānis Vaivods [Vaivods no 1972. gada bija pulkvedis – *I. L.*], alias «Valdmanis». Regulārus rakstiskus ziņojumus viņam iesniedza visi, kas bija nodarbināti ar rietumu tūristu aprūpēšanu – Intūrista gides, viesnīcas personāls (ieskaitot portjē un šveicarus), restorānu un bāru darbinieki, Intūrista autobusu šoferi. Viesnīcas telpās, tās tuvākajā apkaimē un ārzemnieku iecienītākajās vietās apgrozījās vismaz 20–30 privātās drēbēs ģērbušies KGB darbinieku."[700]

Jautājums par *Intūrista* gidiem kā *čekas ziņotājiem* šajā rakstā netiks pētīts, taču jāņem vērā, ka viņiem nebija akūtas nepieciešamības kļūt par ziņotājiem, lai saglabātu darbu, jo pašos gidu darba pienākumos ietilpa ziņojumu rakstīšana tiešajai priekšniecībai *Intūrista* Rīgas nodaļā. Pēc katras ekskursijas gidiem bija jāveic pieraksti tā sauktajās darba kladēs, sākot ar savu vērojumu fiksējumu un beidzot ar tūristu uzdoto jautājumu un sarunu atstāstīšanu. Pieraksti skaitījās slepeni, tie bija jāglabā seifā, klades laika gaitā iznīcināja kā slepenās lietvedības dokumentus. Gidu priekšnieki, balstoties uz pierakstiem, veidoja atskaites par nodaļas darbu. Visticamāk, gidu pierakstus lasīja arī VDK aktīvā dienesta virsnieks, kas

---

[698] "Viena gada darbs. DVF valdes priekšsēža ziņojums delegātu sapulcē 8. martā", *Londonas Avīze*, Nr. 1174, 1969, 14. marts, 3. lpp.
[699] "Rūpīgi plānots čekas pasākums. Imants Lešinskis Toronto stāsta par "kultūras sakariem"", *Austrālijas Latvietis*, Nr. 1503, 1979, 9. novembris, 1. lpp.
[700] Lešinskis, Imants. "Kā Rīgā izseko trimdas tūristus", *Latvija Šodien*, Nr. 14, 1986, 119. lpp. (pirmpublikācija 1980, 29. jūlijs).

no VDK kūrēja ārzemju tūrisma resoru republikā, taču, lai iegūtu piekļuvi šīm kladēm, gidu labvēlība viņam nebija nepieciešama.

Atgriežoties pie Imanta Lešinska apgalvojuma analīzes, jānorāda, ka tas rada priekšstatu par visaptverošu ārzemju tūristu izsekošanu, turpretim LPSR uzņemto tūristu skaits mudina pieņemt, ka VDK materiālie resursi tam bija par vājiem. 1960. gadā LPSR apmeklēja 2649 ārzemju tūristi. Desmit gadu laikā to skaits pieckāršojās – 1969. gadā jau tika uzņemti 13 210 tūristi.[701] Savukārt desmitgadē no 1970. gada līdz 1979. gadam to skaits pieauga vēl trīs reizes no 12 263 līdz 37 200 tūristiem.[702] No 1979. gada līdz 1987. gadam (deviņos gados) skaits pieauga 1,7 reizes – no 37 200 līdz 64 300 ārzemju tūristiem. Par noklausīšanās iekārtām runājot, vēsturniece Daina Bleiere, atsaucoties uz LPSR VDK priekšsēdētāja Staņislava Zukuļa vēstuli LKP CK 1985. gada 22. jūnijā, konstatē, ka Zukuli satraucis apstāklis, ka lielais tūristu skaits apgrūtina "drošu operatīvo kontroli, respektīvi, viņu izsekošanu", jo "Rīgā nebija pietiekami daudz ar noklausīšanās iekārtām aprīkotu viesnīcas numuru".[703]

> "Valūtas ieguvumi neesot samērīgi ar politiskajiem, ideoloģiskajiem un aizsardzības zaudējumiem. Tādēļ viņš ieteica samazināt etnisko tūristu skaitu par 50 %, nodrošināt tūristu grupu vienmērīgu iebraukšanu visu gadu (ne tikai vasarā un Ziemassvētkos), lai emigrantus varētu vieglāk izsekot, kā arī samazinātu uzturēšanās laiku. LKP CK pēc ilgstošas saskaņošanas ar nelielām izmaiņām akceptēja Zukuļa priekšlikumus

[701] Datus par ārzemju tūristu skaita dinamiku LPSR no 1960. līdz 1975. gadam sk.: Starostina Marta. "Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības «Intūrists» Rīgas nodaļas darbā ar latviešu trimdas tūristiem (1957–1985), *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 277. lpp.

[702] 1979. gada un 1987. gada dati ir noapaļoti. Sk.: LVA, 986. f., 2. apr., 63. l., 46. lp. (1988. gada 25. jūlija papildinājumu raksturojumam parakstījis Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka vietnieks Rihards Elsbergs un PSKP pirmorganizācijas sekretāre A. Lapiņa, dokuments krievu valodā).

[703] Bleiere, Daina. *Eiropa ārpus Eiropas… Dzīve Latvijas PSR*, 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2015, 143. lpp.

un 1985. gada decembrī saņēma Maskavas akceptu minētajiem priekšlikumiem."[704]

Nav iespējams precīzi atbildēt uz jautājumiem kā, piemēram, cik lielā mērā ārzemju tūristu skaita konstantais pieaugums bija ekonomiski motivēta politika, cenšoties piesaistīt ārzemju valūtu, cik lielā mērā tā nolūks kopš Ņikitas Hruščova laikiem bija *civilizēt* PSRS tēlu ārvalstīs un kādas šajā ietvarā bija VDK funkcijas. Ekonomiski motivēta bija LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes darbība, jo katru gadu tai no *mātes* struktūras Maskavā tika piesūtīts plāns ar konkrēti norādītu valūtas summu, kas ir jānopelna, turklāt nodrošinot, ka ārzemju tūristiem rādītie objekti radīs priekšstatu par PSRS kā *civilizētu* valsti. Turpretim LPSR VDK bija jāturpina nodrošināt tās pašas ārzemju tūristu uzraudzības, kontroles, izsekošanas un citas funkcijas. Manā rīcībā nav dokumentu, kas ļautu spriest par to, vai republikāniskās VDK priekšsēdētāja vēlme ierobežot ārzemju tūristu skaitu republikā iekļāvās kādā plašākā tendencē PSRS VDK vai tomēr tā bija tikai epizodiska kritika, kas izskanēja vienā republikā. Skaidrs tomēr ir fakts, ka kopējais ārzemju tūristu skaits arī nākamajos gados turpināja pieaugt. 1985. gadā, uz kuru bija attiecināms Staņislava Zukuļa satraukums, LPSR apmeklēja 49 361 ārzemju tūrists,[705] savukārt 1987. gadā LPSR apmeklēja 64 300 ārzemju tūristu. Diemžēl pagaidām nav atrasti dati, kas liecinātu par to, kā laikā no 1985. līdz 1987. gadam mainījās tieši etnisko tūristu skaits viņu vidū,[706] kas bija Staņislava

[704] Bleiere, Daina. *Eiropa ārpus Eiropas… Dzīve Latvijas PSR*, 2. pārstrādātais izdevums. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2015, 143. lpp.

[705] Zaķe, Ieva. *Inturist and Foreign Travel to Latvian SSR, late 1950s–80s: a Case of Ethnic Tourism*, under consideration at the *Journal of Cold War Studies*, p. 20. Pieejams: https://www.academia.edu/28610829/INTURIST_AND_FOREIGN_TRAVEL_TO_LATVIAN_SSR_LATE_1950s-80s_A_CASE_OF_ETHNIC_TOURISM_Under_consideration_at_the_Journal_of_Cold_War_Studies.

[706] Par laiku no 1980. līdz 1985. gadam konstatēts, ka precīzi dati nav zināmi, bet aptuvenie nav norādīti. Sk.: Starostina Marta. "Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā

Zukuļa tiešais rūpju objekts. Pieaugošais kopējais uzņemto ārzemju tūristu skaits savukārt nenozīmē, ka nesamazinājās etnisko tūristu dinamika. Piemēram, 1980. gadā LPSR apmeklējušo etnisko tūristu skaits samazinājās gandrīz uz pusi (no 2165 tūristiem 1979. gadā līdz 1260 – 1980. gadā), kamēr kopējais ārzemju tūristu skaits tajos pašos gados būtiski pieauga – no 26 642 līdz 36 590.[707] Iespējams, ka cēlonis jau 1979. gadā varēja būt VDK priekšsēdētāja iniciatīva ierobežot etnisko tūristu skaitu, ņemot vērā VDK izsekošanas tehniskās iespējas. Ja VDK nespēja *apkalpot* pat etniskos tūristus, kas bija absolūti mazākā daļa (mazāk par 10 %) no ārzemju tūristiem, kuri ieradās Latvijas teritorijā, tad jāsecina, ka sešdesmitajos, septiņdesmitajos gados ārzemju plašsaziņas līdzekļu radītais tēls par *čeku* kā iestādi, kas totāli izseko visus ārzemju tūristus, nebalstījās vairs septiņdesmito, astoņdesmito gadu realitātē, kuru totāli izspiegot VDK ar saviem tehniskajiem un darbinieku resursiem vienkārši nespēja. Tomēr ārzemju tūristu uzraudzībā padomju vara iesaistīja arī citas iestādes.

Sešdesmito gadu vidū, kad bija redzama strauji pieaugošā ārzemju tūristu dinamika, varas iestādes izveidoja to ārzemju tūrismu organizējošās VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas operatīvās vadības sistēmu, kas darbojās līdz astoņdesmito gadu beigām. Sistēma garantēja apstākļus, lai VDK darbinieki attiecīgajās ar ārzemju tūristu uzņemšanu un apkalpošanu saistītajās iestādēs varētu brīvi vervēt un sadarboties ar jau esošajiem aģentiem un uzticības personām, saņemt to ziņojumus, izsekot ārzemniekus. Viens no tādu aktivitāšu priekšnoteikumiem bija nodrošināt, lai vadošajos amatos atrastos cilvēki, kuri atbalsta VDK intereses un izpilda prasības.

redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 530.–531. lpp.

[707] Starostina Marta. "Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 530.–531. lpp.

LPSR Ārzemju tūrisma pārvalde – operatīvās vadības nodrošinātāja (1966–1988)

1966. gadā Rīgas nodaļas operatīvajai vadībai un uzraudzībai bija izveidota Ārzemju tūrisma pārvalde pie LPSR Ministru Padomes. Tā atradās Gorkija ielā 11a, kur jau bija izvietotas trīs kontrpropagandas apkarošanā iesaistītas organizācijas – Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrība, Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs un Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja.

Ārzemju tūrisma pārvaldi tās pastāvēšanas laikā (1966–1988) vadīja divi priekšnieki un divi vietnieki, visi bija *cekas* cilvēki, visi ieņēma vai bija ieņēmuši LKP CK nomenklatūras amatus (sk. 1. pielikumu). Ja pat viņu vidū bija VDK ārštata darbinieki, tad no brīža, kad viņus iecēla nomenklatūras amatos, tika iznīcināti dokumenti, kas pierādītu viņu sadarbību ar VDK. Saskaņā ar 1952. gada 26. septembra PSRS Valsts drošības ministrijas direktīvu Nr. 161 no aģentūras tīkla izslēdza PSKP un Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS) sekretārus un aparāta darbiniekus, viņu personīgās lietas iznīcināja, par to informējot republiku partijas pirmos sekretārus. Vēsturnieks Aldis Bergmanis ir konstatējis:

> "[N]o šī laika (līdz pat PSRS sabrukumam) jebkuru aģentu, kurš ieņēma kādu nomenklatūras amatu, automātiski izslēdza no aģentūras tīkla, un drošības darbinieku pienākums bija to dokumentu iznīcināšana, kas liecināja par viņa sadarbību ar slepeno dienestu."[708]

To noteica apsvērums, ka

> "nomenklatūras darbiniekiem kā lojāliem PSRS pilsoņiem jau pēc sava ieņemamā amata vajadzēja informēt valsts drošības orgānus par dažādiem starpgadījumiem".[709]

---

[708] Bergmanis, Aldis. "LPSR valsts drošības dienesta attīstība un loma genocīda īstenošanā Latvijā (1944–1953)", *Totalitārie režīmi un to represijas Latvijā 1940.–1956. gadā, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 3. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001, [477.–538. lpp.], 483. lpp.

[709] Bergmanis, Aldis. "LPSR valsts drošības dienesta attīstība un loma genocīda īstenošanā Latvijā (1944–1953)", *Totalitārie režīmi un to represijas Latvijā 1940.–*

Saskaņā ar 1983. gadā izdoto nolikumu VDK nedrīkstēja izmantot kā aģentus, rezidentus, konspiratīvo un tikšanās dzīvokļu turētājus cilvēkus, kuri bija ievēlēti vai iecelti sekojošos amatos – PSKP un VĻKJS biedrus, kuri attiecīgi ievēlēti partijas un komjaunatnes komitejās (birojos), partijas un komjaunatnes pirmorganizāciju sekretārus, PSRS bruņoto spēku partijas un komjaunatnes aparātu un politisko orgānu atbildīgos un tehniskos darbiniekus, PSRS Augstākās Padomes deputātus, savienoto un autonomo republiku augstāko padomju un vietējo tautas deputātu padomju deputātus, arodbiedrības orgānu, tiesas un prokuratūras darbiniekus.[710] Tajā pašā laikā nomenklatūras darbinieki varēja būt VDK uzticības personas. Minētais 1983. gada nolikums paredzēja, ka nepieciešamības gadījumā, lai izpildītu konkrētus operatīvos uzdevumus, ir atļauts vervēt aģentus PSKP biedru un biedru kandidātu vidū (nolikuma 3.5. apakšpunkts).

Edmunds Ratnieks (dzimis 1922. gadā, PSKP no 1945. gada) pārvaldes priekšnieka amatā (1966–1978) nokļuva no Valsts preses komitejas priekšsēdētāja vietnieka posteņa (1964–1966). Taču savas karjeras sākumā 1945. gadā, piemēram, izpildīja Latvijas Komunistiskā (boļševiku) partijas LK(b)P[711] CK īpašos uzdevumus, proti, no jūnija līdz decembrim nosūtīts darbam LK(b)P CK specnodaļā "cīņai ar bandītismu", bija īpašās vienības komandieris, bet pēc tam kļuva par komjaunatnes CK darbinieku.[712] 1978. gadā Edmunds Ratnieks kļuva

1956. gadā, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti, 3. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2001, [477.–538. lpp.], 530. lpp.

[710] 3.15. apakšpunkts. Приказ председатель Комитета государственной безопасности СССР Виктора Чебрикова № 00140 от 4 июля 1983 года *О введении в действие Положения об агентурном аппарате и доверенных лицах органов государственной безопасности СССР*, 32 с. Pieejams: http://www.lander.odessa.ua/lib23.php

[711] Vispārīgos gadījumos izmantots pēdējā nosaukuma akronīms. *Red. piez.*

[712] Edmunds Ratnieks dzimis Rencēnu pagastā krāsotāja un šuvējas ģimenē. 1940. gadā, kad Sarkanā armija okupēja Latvijas Republiku, Ratnieks iestājās VĻKJS, tad – Sarkanajā armijā. Nacionālsociālistiskās Vācijas okupētajā Latvijas teritorijā darbojās kā Otomāra Oškalna (1904–1947) brigādes otrās partizānu vienības komandiera palīgs komjaunatnes jautājumos, aģentūras izlūkošanas izlūks. No 1944. līdz 1945. gadam Edmunds Ratnieks strādāja par LĻKJS Rīgas pilsētas komitejas sekretāru. 1945. gadā izpildīja LKP CK īpašos uzdevumus. Tad strādāja LĻKJS CK dažādos amatos, piemēram, propagandas un aģitācijas sekretārs, VĻKJS CK atbilžu organizators Maskavā (1950–1952). 1955. gadā sāka mācības PSKP CK Augstākajā

par VAS *Intūrists* ģenerālo pārstāvi Berlīnē. Ar šo pieredzi bagāžā 1984. gadā Ratnieks atgriezās darbā LPSR Galvenajā ārzemju tūrisma pārvaldē un strādāja par Metodiskā kabineta vadītāju līdz 1988. gada 13. septembrim, kad tika pārtrauktas darba attiecības ar visiem pārvaldes darbiniekiem, jo pārvalde tika likvidēta.[713] 1992. gadā kādā preses publikācijā tika apgalvots, ka *diplomātiskajā* darbā Vācijas Demokrātiskajā Republikā laikā no 1978. līdz 1984. gadam, viņš "strādājis arī kā VDK aģents "Intūristā" – ārzemju tūrisma vissavienības akciju sabiedrībā Vācijā" –, bet no 1985. gada norīkots par ģenerāldirektora palīgu čekas jautājumos viesnīcā *Latvija*, kur šajā statusā nostrādāja līdz 1990. gada decembrim.[714] Iespējams, ka Edmunds Ratnieks konsultēja ģenerāldirektoru, taču darbā Rīgas apvienībā viņš pārgāja tikai no 1990. gada 20. februāra, kad oficiāli sāka strādāt par ģenerāldirektora palīgu līdz 1991. gada 9. septembrim, izpildot kancelejas vadītāja pienākumus.[715] Ratnieka rotācijas amatos vedina ņemt vērā vēsturnieka Leonīda Mļečina konstatējumu, ka

partijas skolā, ko pabeidza 1958. gadā. Mācībām sekoja darbs LKP CK partijas orgānu nodaļā par atbilžu organizatoru, LKP CK Propagandas un aģitācijas nodaļā – par vadītāja vietnieku. 1961. gadā Edmundu Ratnieku ieceļ par LPSR Kultūras ministrijas Latvijas Valsts izdevniecības direktoru. Vienlaikus bija LKP Rīgas pilsētas Kirova rajona komitejas loceklis, LKP CK ārštata lektors, LPSR Žurnālistu savienības prezidija loceklis, Latvijas Valsts izdevniecības PSKP pirmorganizācijas biroja loceklis. 1964. gadā viņu apstiprināja par LPSR Valsts preses komitejas locekli, bet drīz – par tās priekšsēdētāja vietnieku. Sk.: LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9956. l. (Edmunda Ratnieks LKP CK nomenklatūras kadru uzskaites personas lieta).

[713] LVA, 986. f., 2. apr., 62. l., 157. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Staņislava Jaškuļa 1984. gada 4. aprīļa pavēle, dokuments krievu valodā); LVA, 986. f., 2. apr., 60. l., 2. lp. (LPSR Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Staņislava Jaškuļa 1988. gada 7. septembra pavēle, dokuments krievu valodā).

[714] Glūne, Berta. "Divi biedri, kuru laiks turpinās", *Pilsonis*, Nr. 16, 1992, 21. aprīlis.

[715] PDVA, 282. f., 1. apr., 283. l., 4. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieces Kaivas Cinis 1990. gada 28. februāra pavēle Nr. 187-k, dokuments krievu valodā); PDVA, 282. f., 1. apr., 283. l., 12. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Georgija Koršaka 1991. gada 5. septembra pavēle Nr. 695-k, dokuments krievu valodā).

> "bija cilvēki, kas nebija čekas sarakstos, bet bija kas vairāk nekā aģenti un stukači. Bet ne visi čekisti, kas bija diplomātu statusā, bija čekas darbinieki."[716]

Pēc Edmunda Ratnieka iecelšanas par *Intūrista* ģenerālpārstāvi Berlīnē pārvaldes priekšnieka amatā (1978–1988) atradās Staņislavs Jaškulis (dzimis 1928. gadā, PSKP no 1957. gada), kurš no 1970. gada līdz 1978. gadam ieņēma LKP Ludzas rajona komitejas pirmā sekretāra posteni. Viņš tobrīd bija arī LKP CK loceklis.[717]

Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam bija divi vietnieki. Otrais, t. s. *neatbrīvotais* vietnieks bija *Intūrista* Rīgas nodaļas pārvaldnieks (sk. nodaļā par Rīgas nodaļas vadības potenciālo saistību ar VDK). Savukārt pirmais vietnieks tika iecelts atsevišķi. Ārzemju tūrisma pārvaldes pastāvēšanas laikā strādāja divi pirmie vietnieki – Jevgeņijs Bīrons (dzimis 1914. gadā, PSKP no 1945. gada), kurš šajā amatā (1966–1980) nokļuva no Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības priekšsēdētāja vietnieka pozīcijas (1958–1966) un kurš četrdesmito gadu beigās, piecdesmito gadu sākumā bija strādājis Valsts drošības ministrijas pārraudzītā ārlietu resora

---

[716] Млечин, Леонид. "Белинские и Бенкендорфы. Распределение ролей в госаппарате: цензорам не поручают заботиться о свободе слова, людей в погонах не назначают правозащитниками", *novayagazeta.ru*, 27 апреля 2016. Pieejams: https://www.novayagazeta.ru/articles/2016/04/27/68400-belinskie-i-benkendorfy

[717] Staņislavs Jaškulis dzimis Riebiņu pagasta Pizānos zemnieka ģimenē (tēvam piederēja 10 ha zemes), augstāko juridisko izglītību ieguvis Latvijas Valsts Universitātē (1948–1953). Jaškulis bija Daugavpils rajona izpildu komitejas sekretārs (1953–1956), Daugavpils rajona izpildu komitejas priekšsēdētāja vietnieks (1956–1961), Daugavpils rajona prokuratūras izmeklētājs (1961–1962), Valmieras rajona prokurors (1962–1967), Limbažu rajona izpildu komitejas priekšsēdētājs (1967–1970), LKP Ludzas rajona komitejas pirmais sekretārs (1970–1978). Nav bijis obligātajā militārajā dienestā, skaitījās trešās kategorijas rezervists, kapteinis, politiskais sastāvs. Staņislavs Jaškulis bija LKP CK locekļa kandidāts (1971–1976), LPSR Augstākās Padomes deputāts (1971–1980), LKP CK loceklis (1976–1981). Sk.: LVA, 986. f., 2. apr. (LPSR Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes personālsastāva dokumenti, 1966–1986), 63. lp.; LVA, PA-101. f., 62. apr., 68. l. (Staņisalva Jaškuļa LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta).

struktūrvienībā.[718] Savukārt Rihards Elsbergs (dzimis 1929. gadā, PSKP no 1953. gada) amatā (1980–1988) nonāca, atstājot LPSR Ministru Padomes Fiziskās kultūras un sporta komitejas priekšsēdētāja vietu (1968–1980).[719] Tas nozīmē, ka viņam bija ilggadēja pieredze vadīt

[718] Jevgeņijs Bīrons bija ieguvis augstāko izglītību, filologa un angļu valodas skolotāja kvalifikāciju, studējot no 1935. līdz 1939. gadam Maskavas Valsts pedagoģiskajā svešvalodu institūtā. Viņa tēvs 1919. gadā bija Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas valdības darbinieks, evakuējās uz Krieviju, kur viņam vēlāk pievienojās ģimene. Tēvs strādāja *čekas* struktūrās, proti, Viskrievijas Ārkārtas komisijā cīņai ar kontrrevolūciju, spekulāciju un sabotāžu (1917–1922), Valsts politiskajā pārvaldē, tad Apvienotajā valsts politiskajā pārvaldē (1923–1934), Iekšlietu tautas komisariātā (1934–1943). 1948. gadā Jevgeņijs Bīrons bija LPSR Ārlietu ministrijas Politiskās nodaļas atbildīgais referents, studēja neklātienē PSRS Ārlietu ministrijas Augstākajā diplomātiskajā skolā (1946–1949), mācījās zviedru valodu. 1949. gadā nosūtīts PSRS Ārlietu ministrijas rīcībā, kur strādāja par nodaļas vadītāja vietnieku Komitejā Nr. 4, kas drīz bija nodota PSRS Valsts drošības ministrijas padotībā. No 1949. gada septembra līdz 1952. gada februārim Bīrons atradās Berlīnē, Vācijas Demokrātiskajā Republikā *speciālā komandējumā*. No 1952. gada februāra līdz 1953. gada aprīlim par dokumentos nepaskaidrotu pārkāpumu bija ieslodzīts labošanas darbu nometnē Kirovas apgabalā. Saskaņā ar 1953. gada 17. marta amnestiju Jevgeņiju Bīronu atbrīvo, dzēšot sodāmību. Atgriezies no ieslodzījuma, strādāja Latvijas Valsts Universitātē, tajā skaitā par rektora referentu. No 1953. gada jūnija līdz jūlijam bija Zviedrijas Karalistē kā specializētās tūristu grupas vadītājs. No 1956. gada decembra reabilitēts, 1957. gadā atjaunots PSKP, iecelts par Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības atbildīgo sekretāru, 1958. gadā kļūst par tās priekšsēdētāja vietnieku. 1980. gadā, kad pārvaldes priekšnieka amatā viņu nomainīja Rihards Elsbergs, Jevgeņijs Bīrons kļuva par Ārzemju tūrisma pārvaldes Metodiskā kabineta vadītāju. Bīronu atbrīvoja no šā amata 1984. gadā, kad vieta kļuva nepieciešama Edmundam Ratniekam, kurš atgriezās no *Intūrista* ģenerālpārstāvja vietas Berlīnē. Sk. Jevgeņija Bīrona LKP nomenklatūras kadru personas lietas – LVA, PA-15500. f., 1. apr., 778. l., LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9063. l.

[719] Rihards Elsbergs beidzis Latvijas Valsts fizkultūras institūtu kā fiziskās audzināšanas skolotājs (1948–1952), ieguvis otro sporta klasi boksā un slēpošanā, trešo klasi vieglatlētikā un vingrošanā un pirmo kategoriju kā boksa tiesnesis. Elsbergs strādājis par boksa treneri Valsts elektrotehniskajā fabrikā *VEF* (1951–1952), bijis Liepājas apgabala (pēc apgabalu likvidēšanas – pilsētas) izpildu komitejas Fiziskās kultūras un sporta komitejas priekšsēdētājs (1952–1961). 1961. gadā Rihards Elsbergs bija ievēlēts par LĻKJS Liepājas pilsētas komitejas pirmo sekretāru, 1962. gadā – par LPSR Sporta biedrību un organizāciju savienības padomes priekšsēdētāju, pēc kuras reorganizācijas 1968. gadā – iecelts par LPSR Fiziskās kultūras un sporta komitejas priekšsēdētāju. Rihards Elsbergs bija arī PSRS Olimpiskās komitejas loceklis, Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru

struktūru, kuras darbības nodrošināšanā komunikācija ar VDK bija neizbēgama.[720]

Viens no galvenajiem Ārzemju tūrisma pārvaldes uzdevumiem bija uzraudzīt viesnīcas *Latvija* celtniecības gaitu jau no 1967. gada un LPSR valūtas plāna izpildi.[721] Pārvaldes ik gada plānos par veicamajiem pasākumiem kā pirmais bija nodrošināt savlaicīgu un kvalitatīvu materiāli tehniskās bāzes sagatavošanu tūrisma sezonai, ievērot ārzemju tūristu uzņemšanas un apkalpošanas noteikumus viesnīcās, restorānos un transporta organizācijās utt. Ideoloģiskais pasūtījums izpaudās uzdevumā organizēt augstā idejiski teorētiskā līmenī informatīvo propagandas darbu ārzemju tūristu vidū partijas kārtējā kongresa lēmumu kontekstā.[722] Rīgas nodaļa Ārzemju tūrisma pārvaldes kolēģijā atskaitījās par finanšu saimniecisko darbību.[723]

Saskaņā ar nolikumu pārvaldes ikdienas organizatoriskais darbs bija vērsts uz partijas un valdības lēmumu izpildi ārzemju tūrisma jautājumos. Tika veikti pasākumi, lai republikā izveidotu *Intūrista* materiāli tehnisko bāzi un koordinētu ārzemju tūristus uzņemošo un apkalpojošo organizāciju, ministriju un resoru darbību.

Ārzemju tūrisma pārvaldes dokumentos saistība ar VDK ir konstatējama reti, jo sarakste ar VDK ietilpa slepenajā lietvedībā, kas nozīmē, ka adresāts pēc iepazīšanās ar dokumentu to nosūtīja atpakaļ VDK, kas savukārt to nosūtīja uz PSRS VDK Maskavā vai iznīcināja.

---

biedrības un Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas biedrs. 1967. gadā viņš neklātienē pabeidzis LKP CK Augstāko partijas skolu (1962–1967). Elsbergs ilgstoši bija LĻKJS CK biroja loceklis. Sk.: LVA, PA-15500. f., 35. apr., 61. l. (Riharda Elsberga LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta).

[720] Daumants Znatnajs, dzimis 1938. gadā, Riharda Elsberga amata pēctecis (1980–1990) dalījās ar pieredzi, vadot LPSR Fiziskās kultūras un sporta komiteju astoņdesmitajos gados. Znatnajs, Daumants. *Čeka un sports* (lekcija), Okupācijas muzejs, 2016, 29. septembris.
Pieejams: http://okupacijasmuzejs.lv/lv/aktualitates/stura-maja-notiks-daumanta-znatnaja-lekcija-par-ceku-un-sportu-289/

[721] LVA, 986. f., 1. apr., 5. l., [10.–11. lp.], 10. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes kolēģijas sēdes 1967. gada 27. oktobra protokols Nr. 5, dokuments krievu valodā).

[722] LVA, 986. f., 1. apr., 6. l., 6.–19. lp., 25.–27. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes galvenie pasākumi 1968. gadā, dokuments krievu valodā).

[723] LVA, 986. f., 1. apr., 6. l., 1.–2. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes kolēģijas 1968. gada 26. janvāra sēdes protokols Nr. 1., dokuments krievu valodā).

Palikuši tikai VDK pieminējumi vispārējās lietvedības dokumentos, piemēram, atskaitē par darbību 1968. gadā minēts, ka lekcijas, kuru mērķis bija paaugstināt darbinieku politisko modrību darbā ar ārzemniekiem, lasīja VDK pārstāvji un ka, izraugoties kandidātus, ko rekomendēt ārzemju komandējumiem, pārvalde uzturēja *ciešu kontaktu* ar partijas organizācijām un republikas VDK.[724] Atskaites pārvalde adresēja attiecīgajai PSRS pārvaldei, kā arī LKP CK sekretāram un Ministru Padomes priekšsēdētāja vietniekam un tikai specifiskos gadījumos – VDK. Komunikācija (t. sk. sarakste) ar VDK, visticamāk, norisinājās caur Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīgu, kurš bija VDK interešu pārstāvis ārzemju tūrisma resorā.

Jau 1955. gada 24. oktobrī PSRS Ministru Padome pieņēma lēmumu par uzņēmumu un iestāžu brīvā līguma direktoru palīgu (VDK kadri) un organizācijās, ministrijās un resoros strādājošo VDK virsnieku atbrīvošanu no darba.[725] Virsnieki kā VDK štata darbinieki algas bija saņēmuši VDK, bet pēc šā lēmuma virsniekam bija jākļūst par attiecīgā uzņēmuma vai iestādes štata darbinieku, kas viņam arī maksāja atalgojumu. Respektīvi, tādā veidā tika *piesegts* viņa statuss.

VDK ietekme: LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīgi (1972–1988) (sk. 2. pielikumu)

Kaut gan pati pārvalde (līdz ar trim galvenajām kontrpropagandas jomā iesaistītajām *sabiedriskajām* organizācijām) atradās Gorkija ielā 11a, priekšnieka palīga darbavieta atradās *Intūrista* Rīgas nodaļas telpās. No tās darbības sākuma – viesnīcā *Rīga*, bet pēc viesnīcas *Latvija* nodošanas ekspluatācijā 1979. gadā –

[724] LVA, 986. f., 1a. apr., 10. l., [16.–19. lp.], 17., 18. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes atskaite par stāvokli ar slepeno lietvedību pārvaldē 1968. gadā, 1969. gada 15. janvāra dokuments krievu valodā); LVA, 986. f., 1a. apr., 14. l., [12.–18. lp.], 16. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes atskaite par darbu ar kadriem 1970. gadā, adresēta PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam A. Starcevam, 1971. gada 5. janvāra dokuments krievu valodā).

[725] Bergmanis, Aldis, Zālīte, Indulis. "Okupācijas varas represīvā sistēma: Latvijas PSR Valsts drošības komitejas darbība (1953–1959)", *Okupācijas režīmi Latvijā 1940.–1959. gadā, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 10. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2004, [373.–432. lpp.], 387. lpp.

attiecīgi viesnīcā *Latvija*. Tiesa, ja Rīgas nodaļas administrācija turp pārcēlās septiņdesmito gadu beigās, nav zināms konkrēts gads, kad to izdarīja Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīgs, kura statusu, visticamāk, var definēt kā demobilizēts VDK virsnieks, kas atrodas VDK ārštata darbinieka statusā ar attiecīgu LPSR VDK izsniegtu apliecību. Zināms, ka, sākot no astoņdesmito gadu vidus, tieši viesnīcā *Latvija* strādāja pēdējais no viņiem. Tieši ar Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīga producēto dokumentu izpēti varētu detalizēti (re)konstruēt VDK darbības metodes ārzemju tūristu uzraudzībā un citos jautājumos, taču Ārzemju tūrisma pārvaldes fondā tādu dokumentu nav.

Pirmais par Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīgu tika iecelts VDK pulkvedis Jānis Vaivods (dzimis 1928. gadā, PSKP no 1952. gada) no 1972. gada 3. maija.[726] Viņa kompetencē ietilpa pieci pienākumi, no kuriem četri bija tieša Rīgas nodaļas darbinieku kontrole.[727] Pirmkārt, kontrolēt, lai ārzemju tūristi ievērotu uzturēšanās noteikumus republikas teritorijā (piemēram, pārvietotos tikai pa apstiprinātiem maršrutiem un tikai ar *Intūrista* transportu). Tā kā visa Latvijas teritorija, izņemot Rīgu, Jūrmalu un Ventspili, bija slēgta ārzemnieku apmeklējumiem un transportlīdzekļi, kas drīkstēja slēgtajā teritorijā iebraukt, bija ļoti ierobežoti, tad lūgumus kaut ko mainīt pārvalde adresēja LPSR VDK daļas priekšniekam Bruno Šteinbrikam.[728] Piemēram, pārvalde norādīja, ka ārzemnieki noteiktos maršrutos drīkst iebraukt tikai ar *Intūrista* transportu, bet dzīvē tā nenotiek, jo viņus turp nogādā dažādu ministriju, resoru, *sabiedrisko organizāciju* pārstāvji ar savu transportu, kuri turklāt aizved tūristus uz rajoniem, kur pat nav *Intūrista* maršrutu. Otrkārt, pārvaldes priekšnieka palīga – VDK virsnieka – pienākums bija kontrolēt, lai Rīgas nodaļas darbinieki izpildītu tūristu uzturēšanās programmas republikā (respektīvi,

[726] LVA, 986. f., 2. apr., 13. l., 24. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Edmunda Ratnieka 1972. gada 3. maija pavēle Nr. 15, dokuments krievu valodā).
[727] LVA, 986. f., 2. apr., 16. l., [37.–41. lp.], 38. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Edmunda Ratnieka 1973. gada 11. septembra pavēle Nr. 21 *Par pienākumu sadalīšanu starp pārvaldes darbiniekiem*, dokuments krievu valodā).
[728] LVA, 986. f., 1a. apr., 18. l., 71.–72. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka 1973. gada 2. novembra dokuments, kas adresēts LPSR VDK daļas priekšniekam Bruno Šteinbrikam, dokuments krievu valodā).

brauktu tikai uz tiem objektiem, kur paredzēts braukt, un stāstītu to, ko vajag stāstīt). Treškārt, kontrolēt, lai pārvaldes un Rīgas nodaļas darbinieki izpildītu dienesta un amatu instrukcijas. Ceturtkārt, veiktu gidu-tulku instruktāžu. Piektkārt, izstrādātu priekšlikumus turpmākai ārzemju tūrisma attīstībai, ārzemju tūristu uzņemšanas un apkalpošanas uzlabošanai republikā. Bez ziņotāju palīdzības pārvaldes priekšnieka palīgs šo darbu nebūtu spējīgs veikt.

Demobilizētais pulkvedis Jānis Vaivods bija beidzis Rīgas Pedagoģisko institūtu (1952) un sācis strādāt par LĻKJS Rīgas pilsētas komitejas sekretāru aģitācijas un propagandas jautājumos (1952–1955).[729] Pēc tam 1955. gadā iesaukts PSRS bruņotajos spēkos, kur atradies virsnieku amatos līdz 1972. gada aprīlim – liecina autobiogrāfijā rakstītais, kamēr anketā lakoniski ir norādīts: "dienests Pad. armijas k/d 1226 Latvijas PSR, Baltijas kara apgabalā".[730] Demobilizēts veselības stāvokļa dēļ. No 1961. gada līdz 1965. gadam – dienests PSRS bruņotajos spēkos Vācijas Demokrātiskajā Republikā. Tajā pašā laikā no LKP CK dokumentiem ir zināms, ka LKP CK 1961. gadā piekrita LPSR VDK priekšlikumam atļaut LPSR VDK operatīvo pilnvaroto kapteini Jāni Vaivodu komandēt darbam Komitejā par atgriešanos Dzimtenē un kultūras sakaru attīstīšanai ar tautiešiem ārzemēs uz ilgstošu laiku Berlīnē.[731] Šis darbs anketā formulēts kā dienests PSRS bruņotajos spēkos Vācijas Demokrātiskajā Republikā. Savukārt "iesaukšana Padomju armijā" 1955. gadā īstenībā nozīmēja, ka tiek izpildīts LKP CK lēmums rekomendēt Jāni Vaivodu un Gavrilu Čugunovu par klausītājiem divgadīgajos vadošā operatīvā sastāva sagatavošanas kursos PSRS VDK Augstākajā skolā.[732] Jāņem vērā, ka dienests VDK ar likumu tika pielīdzināts dienestam PSRS bruņotajos spēkos.

---

[729] LVA, 986. f., 2. apr., 26. l., 5.–6. lp. (Jāņa Vaivoda 1972. gada 28. aprīļa autobiogrāfija, dokuments krievu valodā).
[730] LVA, 986. f., 2. apr., 26. l., 3.–4. lp. otra puse (Jāņa Vaivoda 1972. gada 3. maija anketa, dokuments krievu valodā).
[731] LVA, PA-101. f., 24. apr., 54a. l., 168. lp. (LKP CK biroja 1961. gada 29. augusta lēmums, dokuments krievu valodā).
[732] LVA, PA 101. f., 18. apr., 40a. l., 34. lp. (LKP CK biroja 1955. gada 9. augusta protokollēmums Nr. 82, dokuments krievu valodā).

Pirmais VDK interešu nodrošinātājs *Intūrista* Rīgas nodaļā tātad piederēja Ņikitas Hruščova laika *čekistu paaudzei*, kas karjeru sāka t. s. *1955. gada vilnī*. Jau 1954. gadā PSRS VDK priekšsēdētājs pavēlē noteica, ka VDK var strādāt tikai personas ar augstāko izglītību, tajā pašā gadā no LPSR valsts drošības orgāniem tika atvaļināti *Iznīcinātāju* bataljonu kaujinieki. Kā raksta pētnieki Aldis Bergmanis un Indulis Zālīte,

> "veidojās jaunu, ar masveida represijām nesaistītu darbinieku slānis, tie bija izglītotāki, elastīgāki domāšanā, atvērtāki jaunām, daudz rafinētākām darba metodēm, fiziskās ietekmēšanas metodes aizstājot ar psiholoģiskajām"; "vecie darbinieki jaunajos saskatīja konkurentus, un viņu attieksme pret tiem nebija labvēlīga".[733]

1955. gada 7. martā pēc LPSR VDK priekšsēdētāja Jāņa Vēvera priekšlikuma LKP CK sekretariāts pieņēma lēmumu par PSKP biedru atlasi darbam LPSR VDK orgānos, lai sagatavotu viņus operatīvajam darbam, uzdodot LKP CK Administratīvajai nodaļai, Rīgas, Liepājas, Daugavpils, Jelgavas, Ventspils un Rēzeknes rajonu partijas komitejām kopā ar VDK līdz 1. jūnijam atlasīt 20 cilvēkus.[734] Savukārt tā paša gada 10. maijā jau LKP CK birojs pieņēma lēmumu par kandidātu atlasi apmācībai PSRS VDK skolā Viļņā, uzdodot partijas rajonu un pilsētu komitejām palīdzēt LPSR VDK atlasīt kopumā 30 kandidātus – komunistus un komjauniešus 30–35 gadu vecumā ar vidējo izglītību, kas pārvalda krievu un latviešu valodas un ir veikuši dienestu PSRS bruņotajos spēkos.[735] No Rīgas vajadzēja nosūtīt 20 kandidātus, no Liepājas – divus, no Daugavpils – divus, no Rēzeknes – vienu, no Ventspils – divus, no Jelgavas – divus un no Rīgas rajona – vienu.[736]

---

[733] Bergmanis, Aldis, Zālīte, Indulis. "Okupācijas varas represīvā sistēma: Latvijas PSR Valsts drošības komitejas darbība (1953–1959)", *Okupācijas režīmi Latvijā 1940.–1959. gadā, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 10. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2004, [373.–432. lpp.], 386., 387. lpp.

[734] LVA, PA-101. f., 18. apr., 59. l., 105. lp. (LKP CK sekretariāta 1955. gada 7. marta protokollēmums Nr. 12, dokuments krievu valodā).

[735] LVA, PA-101. f., 18. apr., 40a. l., 31. lp. (LKP CK biroja 1955. gada 10. maija protokollēmums Nr. 73, dokuments krievu valodā).

[736] LVA, PA-101. f., 18. apr., 40a. l., 32. lp. (LKP CK biroja 1955. gada 10. maija protokollēmuma Nr. 73 pielikums, dokuments krievu valodā).

Uzreiz pēc demobilizēšanas no "karaspēka daļas" (44 gadu vecumā) Jānis Vaivods tika iecelts par Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīgu ar 120 rubļu algu. Astoņdesmitajos gados palīga alga palielinājās līdz 160 rubļiem mēnesī. Parasti kārtība bija šāda. Ja virsnieks bija pensionējies, viņš saņēma VDK pensiju un Ārzemju tūrisma pārvaldes algu. Ja virsnieks atradās aktīvajā rezervē, viņš saņēma Ārzemju tūrisma pārvaldes algu un starpības summu no VDK atalgojuma, kas radās, ja Ārzemju tūrisma pārvaldes alga bija mazāka nekā atalgojums, kas viņam pienācās saskaņā ar dienesta pakāpi un tai pienācīgajām piemaksām.

1973. gadā Jānis Vaivods bija ievēlēts par Ārzemju tūrisma pārvaldes partijas pirmorganizācijas sekretāru.[737] Vaivods tika atbrīvots no 1976. gada 18. novembra sakarā ar pāriešanu citā darbā.[738] Sekoja pusotrs mēnesis bez uzraudzības, pirms no 1977. gada 18. janvāra darbu sāka Leons Klimovičs (dzimis 1932. gadā),[739] par kura karjeras gaitu zināms mazāk. Dažus faktus vēstī Kļimovičs autobiogrāfijā, ko rakstījis, iestājoties komjaunatnē 1947. gadā. Viņš beidzis astoņas klases un mācījies 12. arodskolā.[740] Dzimis galdnieka ģimenē Daugavpils apriņķī, vienīgais bērns.[741] Leona Klimoviča tēvs 1932. gada beigās par piedalīšanos pagrīdes darbā bija ieslodzīts Daugavpils cietumā, kur nosēdēja piecus gadus. Pēc tam ģimene pārcēlās uz Rīgu, kur tēvs strādāja par galdnieku, bet māte – kokzāģētavās, kā arī veica citus gadījuma darbus. PSRS okupācijas gadā ģimene pārbrauca uz Liepāju, kur tēvs strādāja pretgaisa aizsardzības štābā. Neilgi pirms kara darbības sākuma Latvijas teritorijā māte ar Leonu pārbrauca uz dzimto ciemu Stūpāniem Aizkalnes pagastā

[737] LVA, 986. f., 2. apr., 26. l., 7. lp. (Jāņa Vaivoda 1973. gada 21. decembra dienesta raksturojums, dokuments krievu valodā).
[738] LVA, 986. f., 2. apr., 25. l., 14. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Edmunda Ratnieka 1976. gada 18. novembra pavēle Nr. 35, dokuments krievu valodā).
[739] LVA, 986. f., 2. apr., 28. l., 1. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Edmunda Ratnieka 1977. gada 24. janvāra pavēle Nr. 2, dokuments krievu valodā).
[740] LVA, PA-206. f., 1. apr., 40. l., 90. lp. (Leona Klimoviča VĻKJS 1947. gada 14. februāra iestāšanās anketa, dokuments latviešu valodā).
[741] Leona Klimoviča 1947. gada 1. februāra autobiogrāfija, dokuments latviešu valodā). LVA, PA-206. f., 1. apr., 40. l., 91.–91. lp. otra puse.

Daugavpils apriņķī, kur abi pavadījuši kara gadus. Kara laikā tēvs pazuda bez vēsts. Otrajam pasaules karam beidzoties, māte strādāja par bibliotekāri, vēlāk bija notāre Preiļu valsts notariālajā kantorī. Savukārt Leons Kļimovičs beidzis Preiļu vidusskolas 8. klasi, iestājās 9. klasē, bet tas viņu neinteresēja, tāpēc atbrauca uz Rīgu mācīties par elektromontieri.

Nav pagaidām izdevies noskaidrot, kad Leons Klimovičs sāka karjeru VDK, tomēr tas notika pirms 1954. gada, kad saskaņā ar Imanta Lešinska memuāriem 21 gadu vecais Klimovičs par pavājām sekmēm tika atskaitīts no Maskavas Valsts starptautisko attiecību institūta, kur abi bija studiju biedri.[742] Leons Klimovičs izglītību pabeidzis VDK skolās. Saskaņā ar Lešinska rakstīto sešdesmitajos gados Kļimovičs kā čekas operatīvais pilnvarotais ilgu laiku pārraudzīja Rīgas internacionālo jūrnieku klubu. Tomēr Imants Lešinskis nezināja, ka jau no 1977. gada sākuma Leons Klimovičs bija pakāpies un jau citā statusā, esot noformēts kā civilas valsts iestādes štata darbinieks, kūrēja par Rīgas internacionālo jūrnieku klubu hierarhiski nozīmīgāko *Intūrista* Rīgas nodaļu.

LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes fondā neatrodas arī Leona Klimoviča pēcteča Viļņa Neimaņa (dzimis 1931. gadā)[743] personas lieta, kurš amatā stājās no 1982. gada 27. aprīļa un strādāja līdz 1985. gada 4. februārim,[744] kad saskaņā ar dokumentāciju viņu nomainīja pēdējais pārvaldes priekšnieka palīgs Viesturs Kociņš. Tomēr ir zināms, ka Vilnis Neimanis bija to personu sarakstā, ko LKP Rīgas pilsētas komitejas birojs 1951. gada 10. janvāra sēdē rekomendēja darbam VDK orgānos. Tobrīd viņš bija 19 gadu vecs komjaunietis.[745] Starp citu, tajā pašā sēdē darbam tajos pašos orgānos

[742] Lešinskis, Imants. "Kalpības gadi. 29. turpinājums", *Laiks*, Nr. 98, 1979, 8. decembris, 8. lpp.

[743] Vilnis Neimanis, Alberta dēls, dzimis 1931. gada 7. janvārī, bijis LPSR VDK 1. daļas 2. nodaļas darbinieks no 1971. gada līdz 1985. gadam. Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra sniegtās ziņas sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietās. *Red. piez.*

[744] LVA, 986. f., 2. apr., 54. l., 15. lp. (personiskais konts, *лицевой счёт* – krievu valodā).

[745] LVA, PA 201. f., 1. apr., 769. l., [3.–17. lp.], 13. lp. (LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja 1951. gada 10. janvāra sēdes protokols Nr. 27).

tika rekomendēti arī komjaunieši Bruno Šteinbriks un Leonīds Kārkliņš, vēlāk pazīstami VDK virsnieki.

Vilni Neimani priekšnieka palīga amatā no 1985. gada 5. februāra nomainīja Viesturs Kociņš[746] (dzimis 1940. gadā, PSKP no 1966. gada).[747] Kopš 1974. gada viņš uz ārzemēm ir devies bieži; astoņdesmitajos gados komandējumi ir bijuši uz Vācijas Federatīvo Republiku (1981) ar Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības specializēto tūristu grupu un uz Vācijas Demokrātisko Republiku (1986).[748] Tajā pašā laikā personas anketā Viesturs Kociņš nav norādījis, ka ir bijis ārzemēs. *Dienestā* viņš ir nokļuvis kā talantīgs sportists – 1962. gada Latvijas čempions modernajā pieccīņā, īpaši labus rezultātus sasniedzis paukošanā. Beidzis Latvijas Valsts fiziskās kultūras institūtu (1963). Dažus mēnešus strādājis par treneri Republikāniskajā lietišķo sporta veidu skolā, iesaukts obligātajā militārajā dienestā.[749] Pēc tam apmēram gadu Arodbiedrību sporta biedrības *Daugava* bērnu sporta skolas treneris un no 1966. gada augusta viņš ir bijis virsnieks PSRS bruņotajos spēkos kara daļā Nr. 10078 Rīgā. 1985. gada janvārī ir ticis atlaists veselības stāvokļa dēļ (izslēdzot no militārās uzskaites).[750] Anketā viņš nav norādījis dienesta pakāpi, ar kādu atvaļināts.

---

[746] Viesturs Kociņš, Kārļa dēls, dzimis 1940. gada 25. septembrī, LPSR VDK 1. daļas 2. nodaļas darbinieks no 1969. līdz 1979. gadam, bet LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļā strādāja kopš 1986. gada. Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra sniegtās ziņas sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietās. *Red. piez.*

[747] LVA, 986. f., 2. apr., 62. l., 117. lp. (LPSR Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Staņislava Jaškuļa 1985. gada 5. februāra pavēle Nr. 5-*л*, dokuments krievu valodā).

[748] LVA, 986. f., 2. apr., 62. l., 115.–115. lp. otra puse. (Viestura Kociņa 1988. gada 19. augusta raksturojums, ko vīzējis LKP Rīgas pilsētas Oktobra rajona komitejas sekretārs, dokuments krievu valodā); (Viestura Kociņa raksturojums, rekomendācija, bez dokumenta datuma, 1988. gada jūnijā vīzējusi LKP Rīgas pilsētas Oktobra rajona komitejas sekretāre Jeļena Hamkova, dokuments krievu valodā), LVA, 986. f., 2. apr., 62. l., 116.–116. lp. otra puse.

[749] LVA, 986. f., 2. apr., 62. l., [124.–125. lp.], 124. lp. (Viestura Kociņa 1985. gada 17. janvāra autobiogrāfija, dokuments krievu valodā).

[750] LVA, 986. f., 2. apr., 62. l., 122.–123. lp. otra puse (Viestura Kociņa 1984. gada janvāra anketa, dokuments krievu valodā).

Publikācijās trimdas latviešu presē 1986. gadā tieši kabinets Nr. 12 viesnīcā *Latvija* norādīts kā telpa, kurā darba kabinets ir "čekas pastāvīgajam pārstāvim viesnīcā «Latvija» Rīgā" Kociņam.[751] Plāksnīte uz kabineta Nr. 12 norādīja, ka tajā strādā ģenerāldirektora vietnieks. Taču īstenība bija tāda, ka Viesturs Kociņš nebūt nebija Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieks, bet gan Rīgas apvienību uzraugošās Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīgs, vienlaikus arī VDK ārštata darbinieks, ja īstenībai atbilst publicētie VDK darbinieku telefonu saraksti.[752] Rīgas apvienības 1989. gada 20. marta pavēlē *Par atbildīgo iecelšanu, kas atbildīgi par ugunsdrošību tehniskajās, ražošanas, tirdzniecības un administratīvajās telpās* ir fiksēts, ka atbildīgais par ģenerāldirektora vietnieka kabinetu Nr. 12 ir ģenerāldirektora vietnieks Viesturs Kociņš.[753] Taču īstenībā viņš arī 1989. gadā nebija ģenerāldirektora vietnieks. No 1988. gada 8. septembra (sakarā ar Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes likvidāciju) VDK interešu pārstāvis – Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīgs – bija noformēts par tūrisma inspektoru Rīgas apvienības Ceļojumu pārvaldes Apkalpošanas nodaļā, kas viņam maksāja algu kā inspektoram.[754] Viesturs Kociņš tika atbrīvots no darba

---

[751] *Laiks*, Nr. 9, 1986, 29. janvāris, 4. lpp.; Stinkurs, Alfrēds. "Piecdesmit minūtes jeb cita pasaule", *Brīvā Latvija,* Nr. 3, 1986, 20. oktobris, 3. lpp.

[752] *State Security Committee of the Latvian SSR. Telephone Directory, 1988*, p. 35. [Sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietā Viesturs Kociņš norādīts kā LPSR VDK ilggadējs darbinieks, kas VDK struktūrā strādājis no 1960. līdz 1990. gadam, sniedzis liecību Ivara Bičkoviča sadarbības fakta ar VDK pārbaudes sakarā. Sk.: Zālīte-Kļaviņa, Zane. "Kādreizējie čekisti liecinājuši – Bičkovičs nolūkots pastāvīgam darbam VDK, nevis aģenta statusam", *Diena*, 2008, 22. maijs. Pieejams: https://www.diena.lv/raksts/latvija/politika/kadreizejie-cekisti-liecinajusi--bickovics-nolukots-pastavigam-darbam-vdk-nevis-agenta-statusam-606025. Par minēto vairāk sk. šajā izdevumā: Taurēns, Jānis. "LPSR Valsts drošības komitejas ārštata darbinieku (aģentu) un informatoru identitātes un tiesas procesi par sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu: apspriešana presē un publiskajā telpā". *Red. piez.*].

[753] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., [61.–64. lp.], 62. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Georgija Koršaka 1989. gada 20. marta pavēle Nr. 23, dokuments krievu valodā).

[754] PDVA, 282. f., 1. apr., 253. l., 170. lp. otra puse (personiskais konts). Dokumentu lūdza noformēt PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietniece, Kadru nodaļas priekšniece Kaiva Cinis. Sk.: LVA, 986. f., 2. apr., 62. l., 113. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības

Rīgas apvienībā no 1990. gada 9. augusta.[755] Ar šo datumu tad arī beidzās VDK institucionalizētā jeb legālā kontrole pār Rīgas apvienību.

Pagaidām nav pietiekami faktu, lai definētu priekšnieka palīga statusu. No kadru dokumentiem, kas atrasti par diviem no četriem priekšnieka palīgiem, izriet, ka viņi bija pensionējušies no VDK, bet tie varēja būt *čekas* radīti faktoīdi, t. s. *leģendas* īstenības slēpšanai. Fakts, ka Viesturs Kociņš, kurš no 1985. gada pildīja Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīga pienākumus, vēl astoņdesmito gadu beigās atradās VDK aktīvā dienesta virsnieku telefonu grāmatā, mudina pieņemt, ka priekšnieku palīgi bija VDK ārštata darbinieki, kas bijuši VDK virsnieki un komandēti darbā ārpus VDK orgāniem un karaspēka.

Savā darbā pārvaldes priekšnieka palīgi, visticamāk, strādāja caur citiem ar VDK saistītiem darbiniekiem. Pašā Ārzemju tūrisma pārvaldē tieši pensionētie VDK virsnieki pildīja, piemēram, kadru inspektoru darbu, līdzīgi necilus inspektoru amatus dažādās nodaļās viņi ieņēma arī *Intūrista* Rīgas nodaļā (sk. nodaļā par tehniskā personāla saistību ar VDK). Savukārt pārvaldes priekšnieka palīgi instrukcijas un pavēles saņēma no sava VDK kuratora, kuram ārzemju tūrisma kanāla uzraudzība un kontrole bija piekritīga atbilstoši amata pienākumiem. No 1982. līdz 1984. gadam Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīga kurators no VDK bija VDK pretizlūkošanas daļas virsnieks Vladimirs Komogorcevs[756].

ģenerāldirektora vietnieces kadru un sadzīves jautājumos Kaivas Cinis 1988. gada 26. augusta lūgums LPSR Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam Staņislavam Jaškulim, dokuments krievu valodā).

[755] PDVA, 282. f., 1. apr., 253. l., 170. lp. otra puse (personiskais konts).

[756] Vladimirs Komogorcevs, Aleksandra dēls, dzimis 1944. gada 14. aprīlī, LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļā strādāja kopš 1983. gada. Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra sniegtās ziņas sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietās. *Red. piez.*

VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas vadība (1957–1992[757])

Intūrists Rīgas nodaļas darbību var iedalīt četros posmos. Pirmo posmu no tā izveides līdz 1960. gadam raksturo neskaidrība; tās darbība ir dokumentēta epizodiski. Otrajā posmā, kas ilga no 1960. gada līdz 1966. gadam, nodaļas darbība tika ierēdnieciskota, savā ziņā normalizēta. Trešais posms sākas 1966. gadā, kad Rīgas nodaļas vissavienības pakļautību nomainīja koprepublikāniskā pakļautība LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldei, un ilga līdz 1980. gadam, kad tika izveidota Rīgas apvienība (pēc viesnīcas *Latvija* nodošanas ekspluatācijā). Ceturtā posma (1980–1992) pēdējos gados pēc tam, kad 1988. gadā tika likvidēta LPSR Galvenā ārzemju tūrisma pārvalde, Rīgas apvienības uzraudzība atkal nonāca vissavienības pakļautībā, kā tas bija bijis arī tās darbības sākuma posmā līdz 1966. gadam.

1960. gada sākumā nodaļas pirmais pārvaldnieks Voldemārs Bušs slimības dēļ tika atbrīvots no amata.[758] Nav zināms, kāda bija viņa saistība ar VDK, bet skaidrs, ka viņš bija LKP CK nomenklatūras darbinieks ar izpratni par valsts drošības resora interesēm. Divdesmitajos gados padomju Krievijā viņš izpildīja armijā *čekas* amatus un darbojās kara revolucionārajos tribunālos vairākās frontēs. Voldemāra Buša vietā nāca LPSR VDK virsnieks Vladimirs Elsters (dzimis 1930. gadā, PSKP no 1959. gada), kurš pārvaldnieka pienākumus izpildīja no 1960. gada janvāra, līdz martam vēl strādājot VDK (sk. 3. pielikumu). Sešdesmito gadu sākumā Rīgas nodaļas pārvaldībā atradās VAS *Intūrists* viesnīca-pansionāts *Rīgas jūrmala*

[757] PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienību likvidēja 1992. gada 27. aprīlī.

[758] Laikā no 1960. gada 18. janvāra pārvaldnieka pienākumus veica nodaļas inspektore Rahele Rusonika. Sk.: PDVA, 1481. f., 1a. apr., 91. l., 127. lp. (VAS *Intūrists* valdes priekšsēdētāja Vladimira Ankudinova 1960. gada 6. februāra pavēle Nr. 48-A, dokuments krievu valodā); PDVA, 282. f., 1. apr., 1. l., 13., 40., 48. lp. (VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas pārvaldnieka 1960. gada 18. janvāra pavēle Nr. 3, 1960. gada 18. novembra pavēle Nr. 36, 1961. gada 4. aprīļa pavēle Nr. 44, dokumenti krievu valodā). Rahele Rusonika vajadzības gadījumā līdz 1961. gada aprīlim aizvietoja arī nākamo pārvaldnieku Vladimiru Elsteru.

Bulduros. Arī tās direktors Leonīds Kunavins[759] bija VDK operatīvā sastāva (aktīvā dienesta) apakšpulkvedis, kurš pirms iecelšanas šajā amatā bija vadījis viesnīcas kadru daļu.[760] Rīgas nodaļas pārvaldnieka amats tikai no 1960. gada marta (tikai trīs gadus pēc nodaļas faktiskas darbošanās) tika iekļauts LKP CK nomenklatūrā.[761] Būtiskas pārmaiņas Rīgas nodaļas pārvaldnieka amata statusā notika 1972. gadā – pēkšņi VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas pārvaldnieka amats no LKP CK nomenklatūras tika izņemts. Tas rada jautājumu, ar ko bija ievērojams 1972. gads LPSR ārzemju tūrismā – tautsaimniecības nozarē, ja saistām to ar Ārzemju tūrisma pārvaldes funkcijām, un izspiegošanas kanālā, ja runājām par VDK interesēm. Kā jau minēts, tieši 1972. gadā Ārzemju tūrisma pārvaldē tika izveidota jauna štata vienība – pārvaldes priekšnieka palīgs, kurā tika iecelti tikai VDK demobilizētie virsnieki ārštata darbinieku statusā. Tādējādi secināms, ka septiņdesmito gadu sākumā (līdz ar ārzemju tūristu skaita straujo pieaugumu) VDK meklēja un pārvaldes priekšnieka palīga institūtā atrada efektīvāku veidu, kā pārraudzīt un kontrolēt ārzemju tūrismu kā savas darbības kanālu.

Atgriežoties pie pirmā, visticamāk, VDK ieliktā VDK darbinieka Rīgas nodaļas pārvaldnieka amatā, jānorāda, ka viņš amatā atradās sešpadsmit gadus no 1960. gada līdz 1976. gadam. LKP CK biroja lēmums par Vladimira Elstera apstiprināšanu amatā ir datēts ar 1961. gada 18. jūliju.[762] Harkovā dzimušais Elsters augstāko izglītību bija ieguvis Latvijas Valsts universitātē (1950–1955), absolvējot Vēstures un filoloģijas fakultāti kā vēstures skolotājs.[763] Norādījis, ka pārvalda

[759] PDVA, 282. f., 1. apr., 1. l., 18. lp. (VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas pārvaldnieka p. i. Vladimira Elstera 1960. gada 4. jūlija pavēle, dokuments krievu valodā).
[760] LVA, 222. f., 1. apr., 11. l., 6. lp. (karaklausībai padoto VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas darbinieku saraksti 1962. gada janvārī, dokumenti krievu valodā).
[761] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9616. l., [2.–2. lp. otra puse], 2. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai, kadru uzskaites sektora vadītāja pārbaudīts 1965. gada 14. decembrī, 1969. gada 8. septembrī, dokuments krievu valodā).
[762] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9616. l., 8. lp. (1961. gada 18. jūlija Izziņa no LKP CK biroja sēdes protokola Nr. 71, parakstījis LKP CK sekretārs, dokuments krievu valodā).
[763] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9616. l., [4.–5. lp. otra puse], 4. lp. (1961. gada 10. janvāra kadru uzskaites personas lapa, dokuments krievu valodā).

krievu, latviešu, angļu valodu un vidēji – vācu valodu. Latvijas teritorijā nonācis 15 gadu vecumā 1945. gadā, kad darbā uz Rīgu pārcēla tēvu (ekonomistu). Pēc universitātes absolvēšanas dažus mēnešus pastrādājis skolā par audzinātāju, pusgadu pelnījis kā atslēdznieks, dažus mēnešus nav strādājis, jo tajā laikā kārtojis dokumentus darbam VDK. No 1956. gada decembra strādāja VDK. Pirmo pusgadu – par tulku, pēc tam no 1957. gada jūlija līdz 1960. gada martam bijis operatīvais pilnvarotais, leitnants.[764] Tobrīd ārzemēs nebija bijis. Par Rīgas nodaļas vadītāju 1960. gadā viņu iecēla Galvenā ārzemju tūrisma pārvalde.[765] Faktiski viņš arī izveidoja Rīgas nodaļu par VDK nepieciešamo operatīvo ziņu ievākšanas struktūru.

Šajā posmā Rīgas nodaļas darbs tika ierēdnieciskots. 1960. gada beigās Rīgas nodaļā tika izveidota partijas pirmorganizācija ar partijas grupas tiesībām (tajā bija tikai trīs komunisti), iekļaujot to Latvijas republikāniskās arodbiedrību padomes apvienotajā partijas organizācijā.[766] Tomēr no 1963. gada *Intūrista* Rīgas nodaļas partijas grupa tika iekļauta to darbavietas darbības profilam vairāk atbilstošajā LPSR Ārlietu ministrijas partijas pirmorganizācijā,[767] bet pēc Ārzemju tūrisma pārvaldes izveides – 1966. gadā iekļāvās Ārzemju tūrisma pārvaldes partijas pirmorganizācijā.

No VDK nākušais Vladimirs Elsters tika atbrīvots no Rīgas nodaļas pārvaldnieka amata pēc sešpadsmit darbības gadiem, proti, 1976. gadā.[768] Nākamie pārvaldnieki VDK štata darbinieku pozīcijās

---

[764] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9616. l., 4. lp. otra puse.

[765] LVA, 986. f., 2. apr., 26. l., 69. lp. (Vladimira Elstera 1976. gada 21. aprīļa raksturojums, parakstījis LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieks Edmunds Ratnieks, dokuments krievu valodā).

[766] LVA, PA-401. f., 1. apr., 16. l., [181.–182. lp.], 182. lp. (Latvijas Republikāniskās arodbiedrību padomes partijas pirmorganizācijas biroja 1960. gada 1. novembra sēdes protokols Nr. 2, dokuments krievu valodā).

[767] LVA, PA-7211. f., 1. apr., 7. l., [81.–85. lp.], 81. lp. (LPSR Ārlietu ministrijas partijas pirmorganizācijas 1963. gada 1. novembra atklātās sapulces protokols N. 5, dokuments krievu valodā).

[768] Atbrīvošanu saskaņoja LKP CK Ārzemju sakaru nodaļa. Iespējams, tādu lēmumu ietekmēja apstāklis, ka Elstera dzīvesbiedre 1975. gadā par kukuļņemšanu bija notiesāta ar brīvības atņemšanu uz trijiem gadiem, bet sodu neizcieta sakarā ar amnestiju. Sk.: LVA, 986. f., 2. apr., 26. l., 62. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Edmunda Ratnieka 1976. gada 23. februāra dokuments PSRS Galvenajam

nebija strādājuši (cita veida saistība ar VDK karjeras aprakstos nebija jānorāda). Viņu kompetence bija saistīta ar saimnieciskās darbības veikšanu. Viens no iespējamiem skaidrojumiem varētu būt jau iztirzātā Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīga – VDK demobilizētā virsnieka kā VDK ārštata darbinieka iesaistīšana administrēšanā. Par pārvaldnieka amata pienākumu izpildītāju no 1976. gada 21. jūnija[769] tika iecelts Igors Fjodorovs (dzimis 1946. gadā, PSKP no 1971. gada). Viņš pirms tam vairāk nekā gadu bija strādājis par kadru daļas priekšnieku LPSR Zvejnieku kolhozu savienībā (1975–1976), vēl pirms tam bija bijis kontrolieris, inspektors, vecākais inspektors-operatīvās grupas vadītājs Rīgas muitā (1967–1975). Viņa specialitāte – rūpniecības preču prečzinība –, kas iegūta, absolvējot Padomju tirdzniecības neklātienes institūtu (1965–1972).[770] Kandidatūra bija saskaņota ar LKP CK Ārzemju sakaru nodaļu un "citām atbilstošām organizācijām".[771]

Vēl septiņdesmito gadu sākumā LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes un VAS *Intūrists* Rīgas nodaļa neuzņēma un neapkalpoja ārzemju (oficiālās) valsts un partijas delegācijas, jo tām nebija savas materiālās bāzes. Pēc LPSR Ministru Padomes un Augstākās Padomes attiecīgo nodaļu norādījumiem ārzemju valsts un partijas delegācijas tika izvietotas tām īpaši atvēlētās rezidencēs.[772] Tādu delegāciju apkalpošana tika uzticēta īpašām pieredzējušu, augsti kvalificētu restorānu darbinieku brigādēm, kuras bija izveidojusi LPSR

ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka vietniekam M. Smirnovam, dokuments krievu valodā).

[769] LVA, 986. f., 2. apr., 25. l., 9. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka vietnieka Jevgeņija Bīrona 1976. gada 21. jūnija pavēle Nr. 20, dokuments krievu valodā).

[770] PDVA, 282. f., 1. apr., 154. l., 45.–46. lp. otra puse. (Igora Fjodorova 1982. gada 6. maija anketa, dokuments krievu valodā).

[771] PDVA, 282. f., 1. apr., 154. l., 56. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka vietnieka Jevgeņija Bīrona 1976. 16. jūnija dokuments PSRS Galvenajam ārzemju tūrisma pārvaldes Kadru pārvaldes priekšniekam V. Cvetkovam, dokuments krievu valodā).

[772] LVA, 986. f., 1a. apr., 17. l., 61.–62. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka vietnieka Jevgeņija Bīrona 1972. gada 25. jūlija dokuments PSRS Galvenajam ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka vietniekam P. Gusjkovam, atbildot uz 1972. gada 15. jūnija vēstuli, dokuments krievu valodā).

Tirdzniecības ministrija. Savukārt *Intūrista* Rīgas nodaļa pēc LKP CK rīkojuma delegācijām norīkoja gidus-tulkus, lai tie vadītu ekskursijas pa Rīgu un tās apkārtni. Pēc viesnīcas *Latvija* nodošanas ekspluatācijā situācija mainījās un pieauga Rīgas nodaļas ietekme. No 1980. gada jūnija līdzšinējais Rīgas nodaļas pārvaldnieks Igors Fjodorovs kļuva par Rīgas apvienības ģenerāldirektoru un turpināja būt Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka otrais vietnieks. Savukārt LPSR Ārzemju tūrisma pārvalde no 1984. gada tika paaugstināta statusā, kļūstot par Galveno ārzemju tūrisma pārvaldi (sk. 3. un 4. pielikumu).

1981. gadā Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova padotībā bija teju tūkstoti liels darbinieku kolektīvs. Viņš bija LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes kolēģijas loceklis, Rīgas apvienības partijas pirmorganizācijas biroja loceklis, LPSR Džudo cīņas federācijas priekšsēdētājs, Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs prezidija loceklis un Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas loceklis.[773] Kad 1987. gadā Fjodorovs pārcēlās uz Maskavu strādāt PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas centrālajā aparātā, par Rīgas apvienības ģenerāldirektoru (1987–1992) tika iecelts viņa vietnieks ražošanas darbā (no 1980. gada 29. decembra.[774]) Georgijs Koršaks (dzimis 1938. gadā, PSKP no 1966. gada). Presē gan deviņdesmito sākumā viņš tika saukts par čekistu, tomēr kadru anketā nav norādes uz tādu darba pieredzi. Līdzīgi kā Igors Fjodorovs, viņš bija ieguvis tautsaimniecisku izglītību. Koršaks pēc studijām Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā ieguva inženiera mehāniķa diplomu automobiļu, autosaimniecības specialitātē (1979).[775] Darba gaitas sācis kā kinomehāniķis, meistara palīgs utt., līdz nonācis Volgas automobiļu rūpnīcas Rīgas specializētā autocentra meistara-direktora (1977–1980) amatā.

---

[773] PDVA, 282. f., 1. apr., 154. l., 52. lp. (Igora Fjodorova 1985. gada 13. septembra raksturojums, parakstījis LPSR Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieks Staņislavs Jaškulis, dokuments krievu valodā).

[774] (PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka vietnieka I. Semjonova 1980. gada decembra pavēle Nr. 1211-Л, dokuments krievu valodā). PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 146. lp.

[775] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 141.–142. lp. otra puse (Igora Fjodorova 1981. gada 7. janvāra anketa, dokuments krievu valodā).

Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīga – VDK demobilizētā virsnieka kā VDK ārštata darbinieka – iesaistīšana administrēšanā no 1972. gada izskaidro, kādēļ pēc tam, kad 1976. gadā no Rīgas nodaļas pārvaldnieka amata atbrīvoja bijušo VDK operatīvo pilnvaroto, abi viņa sekotāji amatā nebija strādājuši kā VDK štata darbinieki. Toties viņi bija strādājuši muitā un autoremonta nozarē, proti, jomās, kurās potenciāli bija iespējama spekulācija, un kā tādas tās atradās VDK interešu sfērā. Visticamāk, šajās nozarēs strādājošajiem bija priekšstats par to, kas ir VDK intereses. Jebkurā gadījumā Rīgas apvienības vadība bija informēta par VDK interešu pārstāvju aktivitātēm. Par Rīgas apvienības ģenerāldirektoru Georgiju Koršaku deviņdesmito gadu sākumā presē tika apgalvots, ka viņš "lieliski pārzina noklausīšanās iekārtas viesnīcā "Latvija"" (nepareizi gan norādīts, ka šajā amatā viņš bijis no 1989. gada; pareizi – no 1987. gada līdz 1992. gadam).[776]

No astoņdesmitajiem gadiem galvenā ārzemju tūristu plūsma tika uzņemta un apkalpota viesnīcā *Latvija*, tāpēc VDK savas intereses, visticamāk, uzturēja caur Rīgas apvienības ģenerāldirektoru un tā vietniekiem, kā arī Rīgas apvienības ģenerāldirektoram pakļautās viesnīcas *Latvija* direktoru un tā vietnieku. Tātad VDK bija jāpārredz salīdzinoši plašs darbības lauks.

VDK pārraudzība tieši vai netieši izpaudās vēl vienā līmenī – ar Kadru daļas līdzdalību. Apvienības ģenerāldirektoram bija vairāki vietnieki, bet galvenie bija divi: pirmais vietnieks bija Ceļojumu pārvaldes priekšnieks, un otrais vietnieks bija Kadru nodaļas priekšnieks (sk. 4. pielikumu). Tieši Kadru nodaļas priekšnieka amats biežāk kļuva par valsts drošības un iekšlietu resoru pensionēto virsnieku nodarbes vietu.

Par Rīgas apvienības ģenerāldirektora pirmo vietnieci kļuva apvienības Ceļojumu pārvaldes priekšniece Alla Lūsis (Vlasova, Bahusova; dzimusi 1935. gadā), kas *Intūrists* Rīgas nodaļā strādāja no 1959. gada.[777] Pēc viņas amatu pildīja Juris Dimitris (turpmāk tekstā)

---

[776] Glūne, Berta. "Divi biedri, kuru laiks turpinās", *Pilsonis*, Nr. 16, 1992, 21. aprīlis, 3. lpp.

[777] Alla Lūsis (Vlasova) 1981. gadā apprecējās ar viesnīcas *Latvija* direktoru Alekseju Bahusovu. Pēc atbrīvošanas no ģenerāldirektora vietnieces amata viņu pārcēla

un Gundega Zeltiņa (dzimusi 1942. gadā, PSKP kandidāte no 1984. gada),[778] kas tika atbrīvota 1989. gadā pārcelšanas kārtībā, pārejot strādāt uz Latvijas republikānisko ārējās tirdzniecības apvienību *Interlatvija*,[779] uzņēmumu, kas bija saistīts ar bijušo VDK virsnieku Juri Savicki.[780] Par otru vietnieku – Kadru nodaļas vadītāju – tika iecelts viesnīcas *Latvija* direktora vietnieks kadru jautājumos Rihards Antins (dzimis 1924. gadā, PSKP no 1950. gada), kurš LPSR Valsts drošības ministrijā, vēlāk VDK bija strādājis no 1948. līdz 1971. gadam, kad pensionējies. Pēc aiziešanas pensijā apmēram četrus gadus bija kadru daļas vadītājs LPSR Zvejnieku kolhozu savienībā, bet no 1975. gada – sākumā korpusa vadītājs, tad viesnīcu saimniecības *Rīga* direktora vietnieks, kur darbojās ar ārzemju tūristu un speciālistu izvietošanu un apkalpošanu, kā arī viesnīcas saimniecības *Rīga* kadru izvēli, izvietošanu un audzināšanu.[781] Pēc

pārcelta darbā par vecāko inspektori. Sk.: PDVA, 282. f., 1. apr., 26. l., 40. lp. (PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1981. gada 20. augusta pavēle Nr. 190-k, dokuments krievu valodā); PDVA, 282. f., 1. apr., 30. l., 15. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1983. gada 13. jūlija pavēle Nr. 194-k, dokuments krievu valodā).

[778] Gundega Zeltiņa strādājusi VAS *Intūrists* Rīgas nodaļā no 1967. gada augusta, ieņemot gida-tulka, vecāka gida-tulka, vecākās inspektores amatus. No 1978. gada 12. jūlija bijusi VAS *Intūrists* Ceļojumu pārvaldes priekšnieka vietniece, no 1980. gada 15. augusta bijusi Apkalpošanas nodaļas priekšniece. Gundega Zeltiņa 1966. gadā beigusi Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Svešvalodu fakultātes vakara nodaļu, iegūstot filologa un vācu valodas skolotāja kvalifikāciju. Sk.: PDVA, 282. f., 1. apr., 161. l., 160.–161. lp. otra puse (1984. gada 25. decembra anketa, dokuments krievu valodā).

[779] PDVA, 282. f., 1. apr., 48a. l., 170. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Georgija Koršaka 1988. gada 28. decembra pavēle Nr. 949-k, dokuments krievu valodā).

[780] Juris Savickis, Jāņa dēls, dzimis 1946. gada 17. septembrī, LPSR VDK 1. daļas 2. nodaļas darbinieks no 1983. līdz 1989. gadam. Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra sniegtās ziņas sadarbības fakta ar VDK pārbaudes lietās. *Red. piez.*

[781] Rihards Antins bijis vairākkārt ievēlēts par LKP pilsētas un rajona komiteju biroja locekli, kā arī tautas deputātu padomju pilsētas un rajona izpildu komiteju deputātu. Sk.: LVA, 986. f., 2. apr., 32. l., [4.–4. lp. otra puse]; 4. lp. otra puse (Riharda Antina 1978. gada 15. septembra autobiogrāfija, dokuments krievu valodā); LVA, 986. f., 2. apr., 32. l., 1. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka vietnieka Jevgeņija

Riharda Antina atbrīvošanas no darba pārcelšanas kārtībā par pagaidu ģenerāldirektora pienākumu izpildītāju-kadru daļas priekšnieku 1983. gadā[782] tika pieņemts Rīgas internacionālā jūrnieku kluba direktors (1978–1983) Juris Dimitris (dzimis 1937. gadā, PSKP no 1977. gada) ar pieredzi Rīgas muitas inspektora darbā (1976–1978).[783] Bet jau tā paša gada beigās Dimitri no Kadru daļas priekšnieka pārcēla par Ceļojumu pārvaldes priekšnieku.[784] Tādā veidā tika atbrīvota vieta bijušajam iekšlietu ministram (1972–1978) Jānim Brolišam (dzimis 1930. gadā, PSKP no 1951. gada)[785], kurš sāka darbu 1983. gada

---

Bīrona 1978. gada 30. oktobra dokuments PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes Kadru pārvaldes priekšniekam V. Cvetkovam, dokuments krievu valodā); LVA, 986. f., 2. apr., 32. l., [2.–3. lp. otra puse], 3. lp. (Riharda Antina 1978. gada 15. septembra anketa, dokuments krievu valodā); LVA, 986. f., 2. apr., 32. l., 5. lp. (Riharda Antina 1978. gada 27. oktobra dienesta raksturojums, parakstījis Viesnīcu saimniecības *Rīga* direktors Nikolajs Žaugro, dokuments krievu valodā); LVA, 986. f., 2. apr., 32. l., 12. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas priekšnieka vietnieka V. Smirnova 1983. gada 24. janvāra rīkojums Nr. 60-Л, dokuments krievu valodā).

[782] PDVA, 282. f., 1. apr., 29. l., 53. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora. Fjodorova 1983. gada 18. februāra pavēle Nr. 41-k, dokuments krievu valodā); PDVA, 282. f., 1. apr., 29. l., 85. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1983. gada 15. marta pavēle Nr. 66-k, dokuments krievu valodā).

[783] Juris Dimitris 1971. gadā beidzis Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātē jurisprudences studijas. Atbrīvots no PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieka amata 1984. gada 19. oktobrī sakarā ar Latvijas Jūras kuģniecības pieprasījumu. Sk.: LVA, 986. f., 1a. apr., 46. l., 5. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Staņislava Jaškuļa 1983. gada 16. februāra pavēle Nr. 5-Л, dokuments krievu valodā); LVA, 986. f., 1a. apr., 47. l., 17. lp. (Jura Dimitra 1983. gada 7. februāra autobiogrāfija, dokuments krievu valodā); LVA, 986. f., 1a. apr., 47. l., 1. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas 1984. gada oktobra pavēle Nr. 811-Л, dokuments krievu valodā).

[784] PDVA, 282. f., 1. apr., 30. l., 167. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1983. gada 21. novembra pavēle Nr. 324-k, dokuments krievu valodā).

[785] Jānis Brolišs bija PSRS Valsts drošības ministrijas milicijas komandējošā sastāva skolas kursants (1949–1951), vēlāk Iekšlietu ministrijas sistēmā partijas politiskajā darbā (1952–1955). Pēc LKP CK Republikāniskās partijas skolas beigšanas (1955–1958) norīkots partijas darbā. Brolišs bija LKP Limbažu rajona otrais sekretārs (1958–1961). No šā darba bija atbrīvots "sakarā ar viņa komandēšanu LPSR Ministru Padomes Valsts drošības komitejas rīcībā". Jānis Brolišs bija norīkots par stažieri LPSR Ārlietu ministrijā (1961–1962), pildīja PSRS vēstnieka Zviedrijas Karalistē atašeja

22. novembrī, kad tika uz to pārcelts no Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības prezidija priekšsēdētāja amata (1978–1983).[786]

Bijušajam ministram ar darbu nevedās – pensionētais iekšējā dienesta ģenerālmajors Jānis Brolišs no 1984. gada 1. aprīļa tika atstāts tikai par priekšnieku kadru jautājumos, atbrīvojot no ģenerāldirektora vietnieka amata, bet savukārt tikai ģenerāldirektora vietnieka amatā iecēla Juri Dimitri.[787] Tajā pašā laikā Dimitrim bija arī kaut kādi pienākumi Rīgas internacionālajā jūrnieku klubā,[788] un no 1984. gada 19. novembra viņš tika atbrīvots no amata sakarā ar pāreju darbā uz PSRS Jūras flotes ministrijas Latvijas jūras kuģniecību.[789] Jautājums par Jāņa Broliša nepiemērotību kadru nodaļas priekšnieka amatam tika apspriests partijas pirmorganizācijas sapulcē 1984. gada augustā. Debatēs situācija tika raksturota šādi:

---

pienākumus no 1962. gada marta līdz 1964. gada augustam. Galvenais viņa atbildības lauks bija darbs ar trimdas latviešiem. Pēc divu gadu atrašanās VDK rīcībā Jānis Brolišs atgriezās ideoloģiskajā darbā kā LKP CK lektoru grupas vadītājs (1964–1966). Brolišs kļuva par PSKP CK Sabiedrisko Zinātņu akadēmijas aspirantu Maskavā (1966–1969), pēc kandidāta disertācijas aizstāvēšanas strādāja par PSKP CK Propagandas nodaļas instruktoru Maskavā (1969–1971). Vēlāk Jānis Brolišs kļuva par LKP CK Ārzemju sakaru nodaļas vadītāju (1971–1972), tad iecelts par LPSR iekšlietu ministru (1972–1978). Sk.: LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 20. lp. (LKP CK Kadru uzskaites sektora vadītāja 1961. gada 31. augusta izziņa, dokuments krievu valodā); LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 23. lp. (PSRS vēstnieka Zviedrijas Karalistē Nikolaja Belohvostikova 1964. gada 14. augusta parakstīts raksturojums, dokuments krievu valodā).

[786] PDVA, 282. f., 1. apr., 139. l., 122. lp. (Jāņa Broliša raksturojums, ko parakstījis PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektors Igors Fjodorovs, PSKP pirmorganizācijas biroja sekretāre Kaiva Cinis, profkomitejas priekšsēdētāja vietniece Valentīna Sofina, dokuments bez datuma, visticamāk, 1984. gads, krievu valodā).

[787] PDVA, 282. f., 1. apr., 31. l., 106. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 30. marta pavēle Nr. 93-k, dokuments krievu valodā).

[788] PDVA, 282. f., 1. apr., 31. l., 193. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora p. i. Georgija Koršaka 1984. gada 22. maija pavēle Nr. 160-k, dokuments krievu valodā).

[789] PDVA, 282. f., 1. apr., 33. l., 46. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 11. novembra pavēle Nr. 354-k, dokuments krievu valodā).

> "Kad priekšnieks bija Rihards Ivanovičs Antins, par Kadru nodaļu nebija būtisku pārmetumu. Dimitris, kurš kļuva par nodaļas priekšnieku pēc Antina, uzskatīja sevi par pagaidu cilvēku un, no tā vadoties, organizēja savu darbu. Biedram Brolišam J. V. [Jānim, Vladislava dēlam – *Red. piez.*] ir jāsaprot, ka Kadru nodaļas priekšniekam ir jābūt strādājošam priekšniekam, nevis tikai rakstīt rezolūcijas izpildītājiem."[790]

Atlaistā Broliša vietā par Kadru nodaļas priekšnieci (1985–1993) tika iecelta Kaiva Cinis (dzimusi 1942. gadā, PSKP no 1968. gada). Viņas tēvs Jānis Cinis bija LPSR Valsts drošības tautas komisāra vietnieks (1940–1941), kritis 1942. gadā pirms meitas piedzimšanas, un šis fakts Kaivai Cinis bija svarīgs.[791] Jānorāda uz faktu sakritību, proti, VDK pulkvedis Jānis Vaivods kadru anketā kā savu darbavietu norādīja karaspēka daļu Nr. 1226. Arī Kaivas Cinis karjeras gaitas dažus mēnešus ir bijušas saistītas ar to pašu karaspēka daļu Nr. 1226 Rīgā, kur viņa ir tikusi nodarbināta kā krievu valodas tulce. Tas notika 1968. gadā, pēc tam desmit gadus viņa pavadīja dažādos komjaunatnes un partijas amatos.[792] Līdz 1978. gadā no LKP Rīgas

---

[790] LVA, PA 7216. f., 1. apr., 9. l., [15.–25. lp.], 19.–20. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības partijas pirmorganizācijas biroja 1984. gada 27. augusta sēdes protokols Nr. 18).

[791] Kaiva Cinis, būdama Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes studente, 1964. gadā savas pedagoģiskās prakses laikā Valmieras 2. vidusskolā stāstījusi skolēniem par tēvu, rādījusi "dārgas relikvijas" – tēva fotouzņēmumu no Spānijas pilsoņu kara – un uzdāvināja Valmieras rajona novadpētniecības muzejam tēva rakstītās vēstules no Spānijas. Hercbergs, H. "Jāņa Ciņa iela", *Padomju Jaunatne*, Nr. 78, 1966, 20. aprīlis, 1. lpp.; "Vēstules no Spānijas", *Cīņa*, Nr. 9, 1964, 11. janvāris, 4. lpp.

[792] Kaiva Cinis beigusi Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Vēstures un filoloģijas fakultāti, iegūstot filoloģes un krievu valodas un literatūras skolotājas kvalifikāciju 1964. gadā. Studijas beidzot, gadu strādājusi Gulbenes vidusskolā par skolotāju, tad kļuvusi par LĻKJS Rīgas pilsētas Ļeņina rajona komitejas Skolu nodaļas vadītāju (1965–1968), dažus mēnešus bijusi tulce 1226. kara daļā, tad dažus mēnešus 1969. gadā – LĻKJS Rīgas pilsētas komitejas Studējošās jaunatnes nodaļas vadītāja vietniece, no kura pārgāja uz LĻKJS un LKP nomenklatūras amatiem. Proti, bijusi LĻKJS Rīgas pilsētas Ļeņingradas rajona komitejas otrā sekretāre no 1969. gada jūlija līdz 1971. gada februārim, LKP Rīgas pilsētas Ļeņingradas rajona komitejas Organizatoriskās nodaļas instruktore no 1971. gada februāra līdz 1973. gada novembrim, LKP CK Rīgas pilsētas komitejas Propagandas un aģitācijas nodaļas instruktore no 1973. gada novembra līdz 1978. gada oktobrim, LKP Rīgas pilsētas

pilsētas Ļeņina rajona komitejas Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja vietnieces (1978–1981) amata Kaiva Cinis aizgāja, lai sāktu strādāt šķietami necilo viesnīcas *Latvija* restorāna zāles administratores darbu. Jau viņas trešajā darba dienā apvienības partijas pirmorganizācijai LKP CK pārstāvji uzspieda ievēlēt viņu par biroja sekretāri,[793] bet pēc mēneša viņa tika paaugstināta amatā par vecāko inspektori.[794] No 1984. gada 20. novembra iecelta par

Ļeņina rajona komitejas Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja vietniece no 1987. gada oktobra līdz 1981. gada oktobrim. Sk.: LVA, PA-102. f., 51. apr., 330. l., 4.–5. lp. otra puse (Kaivas Cinis 1976. gada 18. novembra kadru uzskaites personas lapa, dokuments krievu valodā); LVA, PA-102. f., 51. apr., 330. l., [1.–3. lp], 1. lp. (Kaivas Cinis anketa, nav norādīts datums, dokuments krievu valodā).

[793] Jau Kaivas Cinis trešajā darba dienā notika Rīgas apvienības PSKP pirmorganizācijas biroja sekretāra vēlēšanas, un LKP Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona komitejas pārstāvis (sēdē piedalījās LKP CK Ārzemju sakaru nodaļas instruktore Skaidrīte Koķe, LKP Rīgas pilsētas komitejas Aģitācijas un propagandas nodaļas vadītāja Jevgeņija Razguļajeva, LKP Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona komitejas Organizatoriskā darba nodaļas vadītāja vietnieks G. Jēkabsons) ieteica sekretāres amatā ievēlēt nevienam nepazīstamo Kaivu Cinis (6 "par", 4 "pret", 2 "atturējās"). Savukārt tajā pašā dienā notikušajā partijas pirmorganizācijas atskaites un vēlēšanu sapulcē, vēlot biroju, par Kaivu Cinis nobalsoja 42 partijas biedri, bet pret – 41. Rezultātā pēc pāris nedēļām birojs balsoja vēlreiz; šoreiz piedalījās un balsot par Kaivu Cinis aģitēja LKP Rīgas pilsētas komitejas Proletāriešu rajona komitejas pirmais sekretārs Valērijs Čevačins, kā rezultātā birojs viņu vienbalsīgi ievēlēja par sekretāri. Acīmredzot, ņemot vērā šo sarežģīto sākumu, pēc gada Rīgas apvienības PSKP pirmorganizācijas biroja sēdē 1982. gadā piedalījās pat LKP CK Ārzemju sakaru nodaļas vadītāja vietnieks Leonīds Rimjans, LKP Rīgas pilsētas komitejas Aģitācijas un propagandas nodaļas vadītāja Jevgeņija Razguļjajeva un LKP Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona komitejas pirmais sekretārs Viktors Blohins, kurš ieteica ievēlēt Kaivu Cinis, un tas arī bija izdarīts vienbalsīgi. Sk.: LVA, PA-7216. f., 1. apr., 3. l., [116.–125. lp.], 119., 125. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības PSKP pirmorganizācijas biroja 1981. gada 14. oktobra sēdes protokols Nr. 1, dokuments krievu valodā); LVA, PA-7216. f., 1. apr., 3. l, [120.–122. lp.], 121. lp. (PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes Rīgas apvienības PSKP pirmorganizācijas biroja 1981. gada 27. oktobra sēdes protokols Nr. 2, dokuments krievu valodā); LVA, PA-7216. f., 1. apr., 4. l., 128. lp. (PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes Rīgas apvienības PSKP pirmorganizācijas biroja 1982. gada 19. oktobra sēdes protokols Nr. 1, dokuments krievu valodā).

[794] PDVA, 282. f., 1. apr., 26. l., 94. lp. (PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1981. gada 12. oktobra pavēle Nr. 235-k, dokuments krievu valodā); PDVA, 282. f., 1. apr., 26. l., 133. lp. (PSRS

ģenerāldirektora vietnieci Jura Dimitra vietā, no 1985. gada 2. janvāra uzdodot arī Kadru nodaļas priekšnieces pienākumu izpildi atlaistā Jāņa Broliša vietā.[795]

Tādējādi divi no četriem Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietniekiem kadru jautājumos bija bijušie VDK vai iekšlietu resora virsnieki, trešajam bija muitas darbā gūta pieredze, ceturtajai VDK bija bijusi īslaicīga darba devēja. Vērtējot Kadru nodaļas priekšnieku kadru anketās norādīto saistību ar VDK, konstatējams, ka sākotnēji Rīgas apvienība centās Kadru daļas vadītāja amatā pieņemt pensionētus VDK virsniekus, tomēr no šīs prakses atteicās astoņdesmito gadu vidū. Pozīciju savā ietekmes sfērā pārņēma *ceka*, tomēr arī tās virzītajai ģenerāldirektora vietniecei karjera pagātnē bija saistīta ar VDK.

Saikne ar VDK viesnīcas *Latvija* vadībā (1979–1991[796])

No 1977. gada viesnīcas *Latvija* direktora amatā[797] strādāja Viktors Čeremisinovs (dzimis 1946. gadā, PSKP no 1969. gada),[798] kurš tajā nokļuva pārcelšanas kārtībā no LPSR Tirdzniecības ministrijas, kur bija vecākais prečzinis, nodaļas priekšnieks, ministra palīgs (1972–

Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1981. gada 1. decembra pavēle Nr. 271-k, dokuments krievu valodā).

[795] PDVA, 282. f., 1. apr., 33. l., 60. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 20. novembra pavēle Nr. 368-k, dokuments krievu valodā); PDVA, 282. f., 1. apr., 33. l., 107. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 28. decembra pavēle Nr. 415-k, dokuments krievu valodā); PDVA, 282. f., 1. apr., 33. l., 111. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 29. decembra pavēle Nr. 419-k, dokuments krievu valodā).

[796] 1991. gada 19. novembrī bija likvidēta PSRS VAS *Intūrists* viesnīca *Latvija*, vietā izveidojot Latvijas Republikas Ārējo ekonomisko sakaru departamentam padoto valsts uzņēmumu *Viesnīca "Latvija"*.

[797] PDVA, 282. f., 1. apr., 119. l., [39.–40. lp. otra puse], 40. lp. (Viktors Čeremisinova 1977. gada 28. novembra anketa, dokuments krievu valodā).

[798] LVA, 986. f., 1. apr., 95. l., 1. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Staņislava Jaškuļa 1979. gada 8. februāra pavēle Nr. 8, dokuments krievu valodā); LVA, 986. f., 2. apr., 37. l., 24. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Staņislava Jaškuļa 1980. gada 31. decembra pavēle Nr. 38, dokuments krievu valodā).

1977) (sk. 5. pielikumu; dati nav pilnīgi, jo vienlaikus esošo vietnieku skaits bija mainīgs). Viktors Čeremisinovs bija beidzis Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitāti prečzinības un rūpniecības preču tirdzniecības organizācijas specialitātē (1973). Viņu 1981. gadā nomainīja Aleksejs Bahusovs (dzimis 1925. gadā, PSKP no 1952. gada)[799], pensionēts PSRS Jūras kara flotes pirmā ranga kapteinis ar vairāku gadu pieredzi VAS *Intūrists* Ļeņingradas viesnīcas *Pribaltijskaja* (*Прибалтийская*) direktora darbā (1976–1980).[800] Un pēc tam no 1984. gada līdz 1992. gadam viesnīcu vadīja Georgijs Koršaks, kurš vienlaikus no 1987. gada bija arī Rīgas apvienības ģenerāldirektors (par viņu sk. jau iepriekš tekstā). No viņiem tikai Aleksejam Bahusovam bija armijas virsnieka pieredze.

Savukārt viesnīcas *Latvija* direktora vietnieku kadru un citos jautājumos līmenī pieci no sešiem bija pensionētie VDK, iekšlietu resora vai PSRS bruņoto spēku virsnieki, proti, Rihards Antins (1978–1980), kurš VDK bija strādājis vairāk nekā 20 gadus (1948–1971), VDK pulkvedis Harijs Melbārdis (1979–1981), kurš par vietnieku sāka strādāt, atnākot tieši no VDK (1950–1979).[801] Harija Melbārža pēctecim amatā (1981–1984) armijas politiskā sastāva rezerves

[799] LVA, 986. f., 1. apr., 113. l., 8. lp.

[800] Aleksejs Bahusovs absolvējis Mihaila Frunzes Augstāko jūras kara skolu, kļūstot par kuģu dienesta virsnieku (1944–1948). Bahusovs līdz 1976. gada jūlijam dienēja PSRS bruņotajos spēkos. Pēc atbrīvošanas no viesnīcas *Latvija* direktora amata no 1985. gada viņš strādāja LPSR Valsts ārzemju tūrisma komitejā par metodistu. Sk.: LVA, 986. f., 2. apr., 62. l., 2. lp. (Alekseja Bahusova 1987. gada 15. marta raksturojums, dokuments krievu valodā).

[801] Harijs Melbārdis dzimis 1931. gadā, PSKP biedrs no 1956. gada. No 1950. gada septembra līdz 1979. gada maijam dienējis LPSR VDK, pēdējais ieņemamais amats bija nodaļas priekšnieks, 1979. gada 15. maijā – rezerves pulkvedis. Darbam VDK 1950. gadā tika norīkots kā komjaunatnes darbinieks no LĻKJS Rūjienas rajona komitejas instruktora amata, kurā bija paspējis nostrādāt divus mēnešus pēc Rūjienas vidusskolas beigšanas. Melbārdim bija nepabeigta augstākā izglītība, proti, pametis studijas Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Svešvalodu fakultātes Angļu valodas nodaļā ceturtajā studiju gadā. Mācījies no 1976. līdz 1979. gadam arī LKP Rīgas pilsētas komitejas Marksisma-ļeņinisma universitātē. Sk.: LVA, 986. f., 1a. apr., 41a. l., [15.–16. lp. otra puse], 16. lp. (Harija Melbārža 1979. gada 15. maija anketa, dokuments krievu valodā); LVA, 986. f., 1a. apr., 41a. l., [17.–17. lp. otra puse], 17. lp. (Harija Melbārža 1979. gada 15. maija autobiogrāfija, dokuments krievu valodā).

pulkvedim Borisam Lemtjugovam (dzimis 1928. gadā, PSKP no 1953. gada) izglītības ziņā bija saistība ar VDK; viņš jurista izglītību bija ieguvis Fēliksa Dzeržinska PSRS VDK Augstākajā skolā (1966).[802] Uzreiz pēc dienesta PSRS bruņotajos spēkos (1951–1981) viņš tika iecelts par viesnīcas direktora vietnieku.[803] Pēdējie vietnieki bija pensionēts Jūras kara flotes pirmā ranga armijas kapteinis Anatolijs Gostevs (1985–1987), kuru par direktora vietnieku režīma, uzņemšanas un apkalpošanas jautājumos iecēla 1985. gadā. Pirms tam viņš bija strādājis Jūras kara flotes Galvenajā štābā par vecāko virsnieku štāba struktūrā Rīgā (1976–1985).[804] Pēc viņa atbrīvošanas 1987. gadā par direktora vietnieka pienākumu izpildītāju apkalpošanas jautājumos tika iecelta Uzņemšanas un apkalpošanas dienesta priekšniece Larisa Kurdjukova.[805]

Savukārt Vladimirs Čerņavskis (dzimis 1939. gadā, partijā no 1973. gada), kurš karjeru bija pavadījis LPSR Iekšlietu ministrijā (1961–1984), bet dienesta pakāpi nav norādījis, uzreiz pēc dienesta tika

---

802 LVA, 986. f., 1a. apr., 41b. l., [1.–2. lp. otra puse], 1. lp. (Borisa Lemtjugova 1981. gada 12. novembra anketa).

803 Boriss Lemtjugovs 1984. gada 8. oktobrī tika pārcelts par viesnīcas *Latvija* direktora vietnieku režīma un izvietošanas jautājumos, bet atbrīvots 1984. gada 8. decembrī. Sk.: PDVA, 282. f., 1. apr., 33. l., 7. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 8. oktobra pavēle Nr. 320-k, dokuments krievu valodā); PDVA, 282. f., 1. apr., 33. l., 78. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 6. decembra pavēle Nr. 387-k, dokuments krievu valodā).

804 Anatolijs Gostevs beidzis Baltijas augstāko kara jūras skolu Kaļiņingradā 1955. gadā un Padomju armijas akadēmiju Maskavā 1966. gadā. Gostevs atbrīvots no darba 1987. gada 31. martā veselības sarežģījumu dēļ. Sk.: PDVA, 282. f., 1. apr., 37. l., 80. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1985. gada 15. oktobra pavēle Nr. 365-k, dokuments krievu valodā); PDVA, 282. f., 1. apr., 150. l., [207.–207. lp. otra puse], 207. lp. (Anatolija Gosteva 1985. gada 15. oktobra anketa, dokuments krievu valodā).

805 PDVA, 282. f., 1. apr., 44. l., 64. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Georgija Koršaka 1987. gada 31. jūlija pavēle Nr. 508-k, dokuments krievu valodā). No 1987. gada 1. oktobra Larisa Kurdjukova iecelta par viesnīcas direktora vietnieci. Sk.: PDVA, 282. f., 1. apr., 44. l., 240. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Georgija Koršaka 1987. gada 29. septembra pavēle Nr. 667-k, dokuments krievu valodā).

iecelts par direktora vietnieku-materiāli tehniskās apgādes nodaļas priekšnieku (1984–1992),[806] bet no 1989. gada – par ģenerāldirektora vietnieku-viesnīcas Latvija direktora vietnieku.[807]

Zemākā ranga administratīvie un tehniskie darbinieki

Noskaidrotais par Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīga amatu, kas bija rezervēts VDK demobilizētajam virsniekam kā VDK ārštata darbiniekam, mudina piesardzīgi vērtēt līdzīgo, bet hierarhiski par Ārzemju tūrisma pārvaldi zemākās VAS *Intūrists* Rīgas apvienības ģenerāldirektora palīga amatu. Ģenerāldirektoram Igoram Fjodorovam no 1980. gada bija palīgs. Šajā amatā (1980–1984; 1987–1989) tika iecelts Fjodorova vietnieks (1978–1980) politiskā sastāva rezerves apakšpulkvedis Fjodors Marčenko (dzimis 1922. gadā, PSKP no 1944. gada), kura karjera bija pagājusi militārā jurista statusā. Pirms pensionēšanās viņš bija Baltijas kara apgabala Izmeklēšanas nodaļas prokurors-kara prokurora palīgs (1969–1973), pēc tam viesnīcas *Rīgas Jūrmala* direktors (1973–1978).[808] Tomēr viņa karjeras dokumentu izpēte par štata darbu VDK neliecina. Katrā ziņā attieksme pret ģenerāldirektora palīga amatu nebija nopietna – trīs gadus tas pat nepastāvēja (1984–1987), un šajā laikā Fjodors Marčenko bija vecākais inspektors ar pienākumu kontrolēt darbiniekiem uzticēto uzdevumu izpildi.[809]

Ārzemju tūrisma resora iestādēs tika iekārtoti pensionētie VDK virsnieki ne tikai vadītāju vietnieku, bet arī ierindas, t. s. *tehnisko darbinieku* amatos. Tādu amatu gan nebija daudz – daži inspektora posteņi, tomēr tajos centās nolīgt tieši VDK pensionētos virsniekus.

---

[806] PDVA, 282. f., 1. apr., 274. l., [38.–39. lp. otra puse], 39. lp. (Vladimira Čerņavska 1984. gada 16. augusta anketa, dokuments krievu valodā).

[807] PDVA, 282. f., 1. apr., 274. l., 58. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Georgija Koršaka 1989. gada 13. aprīļa pavēle Nr. 314-k, dokuments krievu valodā).

[808] PDVA, 282. f., 1. apr., 163. l., 38.–39. lp. (Fjodora Marčenko 1978. gada 30. jūnija anketa, dokuments krievu valodā).

[809] PDVA, 282. f., 1. apr., 163. l., 51., 56., 60., 61. lp. (1980. gada 27. maija, 1984. gada 30. maija, 1987. gada 8. oktobra, 1989. gada 25. februāra iesniegumi, dokumenti krievu valodā).

1972. gadā Ārzemju tūrisma pārvaldes aparātā bez priekšnieka un tā vietnieka strādāja vienpadsmit darbinieki, vēl septiņi darbinieki bija nodarbināti ceļamās viesnīcas *Latvija* direkcijā.[810] Kopš 1980. gada oktobra Ārzemju tūrisma pārvaldes štatā bija septiņpadsmit darbinieki.[811] Piemēram, Ārzemju tūrisma pārvaldē no 1966. līdz 1970. gadam vecākais inspektors organizācijas inspektoru darbā bija pensionētais VDK virsnieks Sergejs Samoiļenko (dzimis 1920. gadā, PSKP no 1943. gada), VDK darbinieks (1951–1966).[812] Savukārt Nikolajs Sviridovs (dzimis 1925. gadā, PSKP no 1945. gada), kurš 31 gadu bija nostrādājis VDK (1951–1982),[813] pēdējos trīs mūža gadus (1983–1985) pabija Ārzemju tūrisma pārvaldes vecākā kadru inspektora amatā. Ārzemju tūrisma pārvaldes darbības pirmajā gadā pirmais šajā amatā (1966–1967) strādāja Sergejs Ivanovs (dzimis 1904. gada, PSKP no 1929. gada), gvardes pulkvedis, arī Nopelniem bagātais Iekšlietu tautas komisariāta darbinieks, pensionārs no 1952. gada.[814] Dažreiz pavēle par noskatītā darbinieka iecelšanu tika atcelta viņa veselības dēļ, piemēram, 1976. gadā atkrita par kadru inspektoru noskatīts VDK virsnieks ar teju 30 gadu stāžu (1951–1970).[815] Tādu tehnisko darbinieku kompetence varēja atšķirties – daži vienkārši atsēdēja darba laiku, citi tika izmantoti pat kā augstākstāvošu amatpersonu aizvietotāji, piemēram, Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieces Kadru nodaļas vadītājas Kaivas Cinis prombūtnē viņas pienākumus pildīja arī Kadru nodaļas vecākais

[810] LVA, 986. f., 1. apr., 43. l., 41. lp. LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka vietnieka Jevgeņija Bīrona 1972. gada 7. decembra vēstule LPSR Ministru Padomei, dokuments krievu valodā).
[811] LVA, 986. f., 1. apr., 110. l., 7.–8. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes štatu saraksts 1980. gadam, apstiprināts 1980. gada 8. oktobrī saskaņā ar LPSR Ministru Padomes 1980. gada 2. oktobra rīkojumu, dokuments krievu valodā).
[812] LVA, 986. f., 2. apr., 9. l., 52.–53. lp. otra puse (Sergeja Samoiļenko 1967. gada 8. jūnija anketa, dokuments krievu valodā).
[813] LVA, 986. f., 1a. apr., 44. l., [40.–41. lp. otra puse], 41. lp. (Nikolaja Sviridova 1982. gada 14. februāra anketa, datējumā acīmredzot pārrakstīšanās, vajadzētu būt 1983. gads).
[814] LVA, 986. f., 2. apr., 5. l., [2.–3. lp. otra puse], 2. lp. (Sergeja Ivanova 1966. gada 15. oktobra anketa, dokuments krievu valodā).
[815] LVA, 986. f., 2. apr., 26. l., [13.–15. lp. otra puse] (1976. gada 20. jūnija anketa, dokuments krievu valodā).

inspektors, pensionētais VDK pulkvedis Jānis Bērziņš (dzimis 1933. gadā, PSKP no 1957. gada),[816] kurš tika pieņemts darbā drīz pēc Kaivas Cinis apspiešanas ģenerāldirektora vietnieces amatā.[817]

Ārzemju tūristu uzraudzība viesnīcā *Latvija* bija sazarota, piemēram, kad viesnīcas direktora vietnieks kadru jautājumos (1979–1981) Harijs Melbārdis bija atvaļinājumā, viņa pienākumus pildīja pirmās kategorijas portjē Valentīna Sofina (1935–1991, PSKP no 1966. gada), kas bija beigusi Rīgas Pedagoģisko institūtu (1957) kā angļu valodas skolotāja; kadru anketā nav saistības ar VDK.[818] 1984. gadā Valentīna Sofina tika pārcelta darbā par viesnīcas Uzņemšanas un apkalpošanas dienesta priekšnieci,[819] 1985. gada rudenī – par VAS *Intūrists* pārstāvi Rīgas lidostā – Apkalpošanas biroja inspektori.[820] Portjē amats bija saistīts ar tūristu uzraudzību. Prombūtnes gadījumā Uzņemšanas un apkalpošanas dienesta priekšnieci Larisu Kurdjukovu aizvietoja bijušais viesnīcas direktors

[816] Jānis Bērziņš 1953. gadā beidzis Ogres meža tehnikumu, bet 1967. gadā neklātienē Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Vēstures un filozofijas fakultāti. No 1953. gada septembra līdz 1960. gada maija Bērziņš strādāja LPSR VDK struktūrā Siguldā, bet no 1961. gada novembra līdz 1984. gada novembrim – Liepājā un Rīgā. 1985. gada vasarā viņu pārcēla darbā par ārzemju tūrisma un padomju tūristu braucienu uz ārzemēm organizēšanas vecāko inspektoru Ceļojumu pārvaldes Gidu-tulku nodaļā (vēlāk tūrisma inspektors Apkalpošanas nodaļā; sistēmā nostrādāja līdz 1990. gada februārim). Sk.: PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l.,[113.–114. lp. otra puse], 114. lp. (Jāņa Bērziņa 1984. gada 15. novembra anketa, dokuments krievu valodā).

[817] PDVA, 282. f., 1. apr., 33. l., 57. lp. (PSRS Valts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 19. novembra pavēle Nr. 365-k, dokuments krievu valodā).

[818] PDVA, 282. f., 1. apr., 25. l., 165. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1981. gada 23. jūnija pavēle Nr. 151-k, dokuments krievu valodā).

[819] PDVA, 282. f., 1. apr., 31. l., 107. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 30. marta pavēle Nr. 94-k, dokuments krievu valodā).

[820] PDVA, 282. f., 1. apr., 37. l., 66. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1985. gada 3. oktobra pavēle Nr. 352-k, dokuments krievu valodā); PDVA, 282. f., 1. apr., 285. l., 52. lp. (Viesnīcas *Latvija* Uzņemšanas un apkalpošanas dienesta priekšnieces Valentīnas Sofinas 1985. gada 10. jūlija iesniegums PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektoram Igoram Fjodorovam, dokuments krievu valodā).

Aleksejs Bahusovs, kas pēc LPSR Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes likvidēšanas 1988. gadā atkal strādāja viesnīcā par Uzņemšanas un apkalpošanas dienesta vecāko tulku. Vēlāk kļuvis par Portjē dienesta datubāzes administratoru, un no šā amata Bahusovs 1992. gada 1. februārī iecelts par viesnīcas Uzņemšanas un apkalpošanas dienesta priekšnieku.[821] Larisu Kurdjukovu aizvietoja arī pirmās kategorijas portjē Aija Odiņa.[822] Viņi visi vadīja arī PSRS tūristu grupas uz dažādām valstīm un bija kruīzu direktori.

Šajā rakstā netiek aplūkota VDK aģentūras darbība ārzemju tūrisma resora iestādēs. Tās sastāvs un apjoms būtu jāpēta, izmantojot avotus, kas atšķiras no šajā pētījumā izmantotajiem. Problēmas būtību raksturošu ar VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas pirmā pārvaldnieka šofera (1958–1964) Alberta Dābola piemēru, kurš vēstures literatūrā ir raksturots kā "viens no spējīgākajiem LPSR VDK specaģentiem" (par specaģentiem sauca aģentus-kaujiniekus).[823] Viņš arī Ilūkstes apriņķa "pašaizsardzības grupas" dalībnieks 1941. gada jūlijā, 17. un 25. policijas bataljona karavīrs, beidzis Firstenbergas pretizlūkošanas skolu, SD hauptšturmfīrers, izveidojis un vadījis *Unternehmen Zeppelin-Hauptkommandos Nord* piesegstruktūru

[821] Aleksejs Bahusovs atbrīvots no darba 1992. gada 24. augustā. Sk.: PDVA, 282. f., 1. apr., 49. l., 243. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Georgija Koršaka 1989. gada 24. marta pavēle Nr. 244-k, dokuments krievu valodā); PDVA, 282. f., 1. apr., 273. l., 19. lp. (Viesnīcas *Latvija* direktora Georgija Koršaka 1992. gada 18. februāra pavēle Nr. 134-k, dokuments krievu valodā); PDVA, 282. f., 1. apr., 273. l., 21. lp. (1992. gada 24. augusta iesniegums).

[822] PDVA, 282. f., 1. apr., 52. l., 50. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieces Kaivas Cinis 1989. gada 17. oktobra pavēle Nr. 819-k, dokuments krievu valodā).

[823] Latvijas Republikas Ģenerālprokuratūras Totalitāro režīmu noziegumu izmeklēšanas nodaļa konstatējusi, ka Alberts Dābols kā LPSR Valsts drošības ministrijas specaģents ar segvārdu *Kārkliņš* piedalījies genocīda noziegumu veikšanā. Sk.: Jansons, Ritvars. *Latvijas PSR drošības iestāžu darbība un loma okupācijas režīma nostiprināšanā 1944.–1956.* (promocijas darbs). Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, 122.–123. lp.; Jansons, Ritvars. *LPSR drošības iestāžu darbība 1944.–1956. Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 2. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 183. lpp.

Līdumnieks, viņš arī Valsts drošības tautas komisariāta aģents *Firsts*,[824] viņš arī aģents *Kārkliņš*. Vēsturnieks Ritvars Jansons raksta, ka 1941. gadā Alberts Dābols piedalījās padomju aktīvistu nogalināšanā un genocīdā pret ebrejiem, bet netiesāts LPSR VDK labā strādāja no 1948. gada līdz 1964. gadam.[825]

Būtiski, ka kadru uzskaites anketā un autobiogrāfijā Alberta Dābola saistība ar VDK neparādās. Saskaņā ar šiem dokumentiem viņš pēc PSRS veiktās okupācijas 1940. gadā strādāja Jēkabpils virsmežniecības trešā iecirkņa mežniecībā kā kokmateriālu krautuves pārzinis, turpināja to darīt visu nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laiku un arī pēc tās līdz pat 1952. gadam, kad ir pārcēlies uz dzīvi Rīgā un sācis strādāt "rūpnīcā Nr. 299".[826] Tātad darbs Jēkabpils virsmežniecībā bija jau Valsts drošības tautas komisariāta pretizlūkošanas daļas sarūpētā leģenda Albertam Dābolam pēc viņa savervēšanas aptuveni laikposmā no 1946. līdz 1948. gadam, jo līdz tam Dābols izmantojis nacistu specdienestu leģendu, ka no 1941. gada rudens strādājis *Valsts elektrotehniskajā fabrikā* (VEF) un 1944. gada beigās kopā ar citiem rūpnīcas darbiniekiem evakuēts uz Kurzemi, kur ieskaitīts SS oberšturmbanfīrera Nikolaja Rusmaņa kaujas grupā (tā

[824] Trautmanis Andris. *Izlūkošanas noslēpumi. Latvijas iedzīvotāji ārvalstu slepenajos dienestos 20. gadsimta pirmajā pusē*. Rīga: Goldberg Trust, 2015, 351., 353.–355. lpp. "Dābols-Klibais, Alberts. Ābeļu un Krustpils pagasta pašaizsargs. Arestējis, sargājis, konvojējis. Sarežģīta lieta, izmeklēta divas reizes – 1948. un 1952. gadā. Piespriesti 25 gadi labošanas darbu nometnē", LVA, 1986. f., 1. apr., 45028. l., 3. sēj., 60. lp., (Alberta Dābola-Klibā krimināllieta). Citēts pēc: Lasmanis, Uldis. "Holokausts Jēkabpils pilsētā", *Holokausta pētniecības problēmas Latvijā, Latvijas Vēsturnieku komisijas raksti*, 23. sējums. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 2008, [260. – 286. lpp.], 277., 283. lpp.

[825] Jansons, Ritvars. *LPSR drošības iestāžu darbība 1944.–1956. Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 2. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 183. lpp.

[826] PDVA, 282. f., 1. apr., 91. l., [46.–47. lp. otra puse], 46. lp. otra puse (Alberta Dābola 1958. gada 5. maija kadru uzskaites personas anketa, dokuments latviešu valodā); PDVA, 282. f., 1. apr., 91. l., [48.–48. lp. otra puse], 48. lp. (Alberta Dābola 1958. gada 5. maija autobiogrāfija, dokuments latviešu valodā).

raksta bijušais LPSR VDK pretizlūkošanas daļas virsnieks Andris Trautmanis).[827]

Īstenībā Alberts Dābols no 1948. gada līdz 1956. gadam strādāja LPSR valsts drošības orgānu operatīvajā grupā, kas apkaroja

> "bruņoto bandu nacionālo pagrīdi Latvijas PSR teritorijā"; "viņam aktīvi piedaloties, likvidēta virkne buržuāzisko nacionālistu bandītu grupu un notverti 11 spiegi, ko kapitālistisko valstu izlūkdienesti iesūtījuši Latvijas PSR teritorijā".[828]

Par sekmīgu speciālo uzdevumu izpildi Albertu Dābolu 1952. gadā PSRS Augstākās Padomes Prezidijs apbalvoja ar Sarkanās Zvaigznes ordeni. Sakarā ar operatīvās grupas samazināšanu 1956. gadā Dābols iekārtojās darbā par šoferi LPSR Valsts darba krājkasu un valsts kredīta pārvaldē, bet no 1958. gada – par šoferi VAS *Intūrists* Rīgas nodaļā. Strādājot šajās vietās, Alberts Dābols periodiski sniedza palīdzību valsts drošības struktūrām. No VDK nākušais Rīgas nodaļas pārvaldnieks Vladimirs Elsters virzīja Alberta Dābola karjeru – 1963. gadā ieceļot par Rīgas nodaļas šoferu brigadieri.[829]

VDK vismaz sešdesmito gadu pirmajā pusē bija ieinteresēta informācijā, kas atradās VAS *Intūrists* šoferu rīcībā viņu darba specifikas dēļ, par ko liecina arī fakts, ka VAS *Intūrists* Rīgas nodaļai pakļautās viesnīcas-pansionāta *Rīgas jūrmala* Bulduros šoferis sešdesmito gadu sākumā Nikolajs Smirnovs bija pat VDK operatīvā sastāva (aktīvā dienesta) kapteinis.[830]

---

[827] Trautmanis Andris. *Izlūkošanas noslēpumi. Latvijas iedzīvotāji ārvalstu slepenajos dienestos 20. gadsimta pirmajā pusē*. Rīga: Goldberg Trust**,** 2015, 354.–355. lpp.
[828] LVA, 1986. f., 1. apr., 45028. l., 1.sēj., 107. lp. (Alberta Dābola 1964. gada 22. oktobra raksturojums, parakstījis LPSR VDK 2. daļas priekšnieks pulkvedis Aleksandrs Čeckis, dokuments krievu valodā).
[829] PDVA, 282. f., 1. apr., 91. l., 63. lp. (VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas pārvaldnieka Vladimira Elstera 1963. gada 14. decembra pavēle, dokuments krievu valodā).
[830] LVA, 222. f., 1. apr., 11. l., 6. lp. (karaklausībai padoto VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas darbinieku saraksti, 1962. gada janvāris, dokuments krievu valodā).

Secinājumi

VDK ietekme LPSR ārzemju tūrisma nozīmīgāko iestāžu vadībā ir neapšaubāma. Tās izmantotais modelis bija sekojošs – VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas darbības pirmajos gados – no 1960. gada līdz 1976. gadam pārvaldnieka amatā, visticamāk, pati LPSR VDK bija iekārtojusi savu darbinieku VDK operatīvo pilnvaroto, leitnantu. Līdz 1972. gadam viņš bija galvenais VDK ietekmes avots ārzemju tūrisma vadībā. 1966. gadā Rīgas nodaļa no vissavienības pakļautības nonāca koprepublikāniskajā – īpaši izveidotās LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes – pakļautībā, bet tikai 1972. gadā VDK nodrošināja savu ietekmi arī šajā jaunajā ārzemju tūrisma resora vadībā ar īpašas štata vietas – Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīgs – izveidi VDK demobilizētajam virsniekam kā VDK ārštata darbiniekam. Līdz 1976. gadam, kad tika nomainīts Rīgas nodaļas pārvaldnieks un nākamajam pārvaldniekam vairs nebija štata saistības ar VDK, LPSR VDK savu kontroli nodrošināja gan caur Rīgas nodaļas pārvaldnieku, gan caur Ārzemju tūrisma priekšnieka palīgu, bet no 1976. gada līdz 1988. gadam VDK ielikta amatpersona resorā bija Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīgs. Tādējādi secināms, ka VDK ārštata darbinieki ietekmēja ārzemju tūrisma resora vadību no tā darbības sākuma līdz beigām – no 1960. gada līdz 1988. gadam, ieņemot jau minētos amatus.

Pārējo ārzemju tūrisma resora vadītāju iespējamā saistība ar VDK izpētei pieejamajos dokumentos nav konstatējama, tomēr tas nozīmē tikai to, ka pagaidām nevar pierādīt ne to, ka konkrētais priekšnieks bija sadarbojies ar VDK, ne to, ka viņš to nebija darījis. Visi augstākie vadītāji – Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieki un viņu pirmie vietnieki – pirms nonākšanas amatos ārzemju tūrisma resorā strādāja dažādos LKP CK nomenklatūras amatos, bet, kā konstatēts historiogrāfijā, kolīdz persona tika iecelta *cekas* nomenklatūras amatā, VDK bija jāiznīcina dokumenti, kuros bija fiksēts personas darbs VDK ārštata darbinieka statusā. Minētā līmeņa amatpersonas VDK nedrīkstēja vervēt, tomēr tās varēja būt VDK uzticības personas. Tāda prakse apliecina VDK padotību – LPSR gadījumā LPSR VDK padotību LKP CK. Svarīgākais priekšnoteikums, lai ieņemtu kādu no vadītāja

amatiem ārzemju tūrisma resorā, bija piederība PSKP un iepriekšēja karjera partijas darbā (sk. pielikumos informāciju par dalību PSKP).

Minēto iestāžu vadītāju vietnieki kadru jautājumos pārsvarā bija pensionētie valsts drošības komitejas, iekšlietu resora un armijas virsnieki, kuri gādāja, lai darbā tiktu pieņemti *pareizie* cilvēki. Viņi varēja funkcionēt kā komforta nodrošinātāji, lai VDK aktīvā dienesta virsnieks bez traucējumiem varētu veikt savus uzdevumus sistēmā – vervēt, izsekot, vākt informāciju un veikt citu veidu darbības. VDK pensionāri pildīja arī ierindas, t. s. *tehniskos amatus*, kurus bija ieguvuši, pateicoties sakariem un tradīcijai apgādāt ar ērtām vietām pensionētos virsniekus. Šā fakta – ka viņi ir bijušie *čekisti* – zināšana vien varēja disciplinējoši ietekmēt citu strādājošo uzvedību. Tomēr secinājumi par VDK ietekmi iestāžu vadības līmenī neliecina ne par VDK aģentūras apjomu minētajās iestādēs, ne par to, kā ikdienā ar aģentiem strādāja Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīgs, ne par to, vai viņš izmantoja vai neizmantoja pensionēto virsnieku pakalpojumus. Minētā problemātika būtu jau citas izpētes vērta, tomēr tikai pēc attiecīgo izpētes rezultātu iegūšanas būs skaidrs, vai pastāvošajā tradīcijā balstītā VAS *Intūrists* Rīgas nodaļas dēvēšana par VDK piesegorganizāciju ir arī zinātniski pierādīta.

1. pielikums

LPSR Ministru Padomes Ārzemju tūrisma pārvaldes (no 1984. gada – Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes) vadība (1966–1988)

Priekšnieki

16.08.1966[831]–20.11.1978. – Edmunds Ratnieks (1922; PSKP no 1945)
21.11.1978. –13.09.1988. – Staņislavs Jaškulis (1928; PSKP no 1957)

Vietnieki (pirmie)

16.08.1966.–18.03.1980. – Jevgeņijs Bīrons (1914; PSKP no 1945)
19.03.1980.–13.09.1988. – Rihards Elsbergs (1929; PSKP no 1953)

Vietnieki (otrie jeb *neatbrīvotie*):

16.08.1966.–11.06.1976. – Vladimirs Elsters (1930; PSKP no 1959)
21.06.1976.–24.07.1987. – Igors Fjodorovs (1946; PSKP no 1971)
26.07.1987.–13.09.1988. – Georgijs Koršaks (1938; PSKP no 1966)

2. pielikums

LPSR Ministru Padomes Ārzemju tūrisma pārvaldes (no 1984. gada – Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes) priekšnieka palīgi (LPSR VDK virsnieki)

3.05.1972.–29.11.1976. – Jānis Vaivods (1928; PSKP no 1952)
30.11.1976.–17.01.1977. – Vakance
18.01.1977.–27.04.1982. – Leons Klimovičs (1932; nenoskaidrots)
27.04.1982.–04.02.1985. – Vilnis Neimanis (1931; nenoskaidrots)
5.02.1985.–7.09.1988. – Viesturs Kociņš (1940; PSKP no 1966)

[831] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9956. l., 51. lp. (LKP CK biroja 1966. gada 16. augusta sēdes protokollēmuma Nr. 20 izraksts, dokuments krievu valodā).

3. pielikums

VAS Intūrists Rīgas nodaļas (1957–1980) pārvaldnieki

1956./1957.–17.01.1960. – Voldemārs Bušs (1900–1965; PSKP no 1919)
18.01.1960./18.07.1961.–11.06.1976. – Vladimirs Elsters (1930; PSKP no 1959)
21.06.1976.–28.05.1980. – Igors Fjodorovs (1946; PSKP no 1971)

4. pielikums

PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes (no 1983. gada – Valsts ārzemju tūrisma komitejas) Rīgas apvienības (1980–1992) vadība

Ģenerāldirektori

28.05.1980.–24.07.1987. – Igors Fjodorovs (1946; PSKP no 1971)
26.07.1987.–12.06.1992.[832] – Georgijs Koršaks (1938; PSKP no 1966)

Ģenerāldirektora vietnieki

Ceļojumu pārvaldes priekšnieki
28.05.1980.–18.07.1983. – Alla Lūsis (Vlasova, Bahusova;1935; PSKP no 1965)
22.11.1983.–18.11.1984. – Juris Dimitris[833] (1937; PSKP no 1977)
1984–1987 – Nenoskaidrots
27.07.1987.–1.01.1989. – Gundega Zeltiņa[834] (1942; PSKP kandidāte no 1984)

---

[832] PDVA, 282. f., 1. f., 269. l., 90. lp. (Georgija Koršaka personiskā konta kartīte).
[833] LVA, 986. f., 1a. apr., 47. l., 6. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 1. novembra dokuments, kas adresēts LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam Staņislavam Jaškulim, dokuments krievu valodā).
[834] LVA, 986. f., 1a. apr., 57. l., 16. lp. (LPSR Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Staņislava Jaškuļa 1987. gada 24. jūlija pavēle Nr. 12, dokuments krievu valodā).

Kadru nodaļas priekšnieki

28.05.1980.–31.01.1983. – Rihards Antins (1924; PSKP no 1950)
18.02./14.03.1983.–21.11.1983. – Juris Dimitris (1937; PSKP no 1977)
22.11.1983.–1.01.1985. – Jānis Brolišs (no 19.11.1984. nav ģenerāldirektora vietnieks, bet tikai Kadru nodaļas priekšnieks) (1930; PSKP no 1951)
2.02.1985.–8.01.1993.[835] – Kaiva Cinis (1942; PSKP no 1968)

[835] PDVA, 282. f., 1. apr., 322. l., 189. lp. (personiskā konta kartīte).

5. pielikums

Viesnīcas "Latvija" direkcija

Direktori

28.11.1977.–31.12.1980.[836] – Viktors Čeremisinovs (1946; PSKP no 1969)
23.01.1981.–15.06.1984. – Aleksejs Bahusovs (1925; PSKP no 1952)
1.06./04.07.1984.[837] –12.06.1992. – Georgijs Koršaks (1938; PSKP no 1966)

Direktora vietnieki

9.11.1978.–28.05.1980. – Rihards Antins (1924; PSKP no 1950)
21.05.1979.–22.11.1981. – Harijs Melbārdis[838] (1931; PSKP no 1956)
23.11.1981.–7.12.1984. – Boriss Lemtjugovs (1928; PSKP no 1953)
15.10.1985.–31.03.1987. – Anatolijs Gostevs (1933; PSKP no 1960)
1.10.1987.–15.08.1990.[839] – Larisa Kurdjukova (1946; bezpartejiska)
14.09.1984.[840]–22.01.1992. – Vladimirs Čerņavskis (1939; PSKP no 1973)

---

[836] PDVA, 282. f., 1. apr., 25. l., 7. lp. (PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1981. gada 9. janvāra pavēle Nr. 6-k, dokuments krievu valodā).
[837] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 148. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 30. maija pavēle Nr. 171-k, dokuments krievu valodā); PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 149. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 4. jūlija pavēle Nr. 215-k).
[838] LVA, 986. f., 1. apr., 95. l., [5.–6. lp.], 6. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Staņislava Jaškuļa 1979. gada 14. jūlija pavēle Nr. 33, dokuments krievu valodā).
[839] PDVA, 282. f., 1. apr., 173. l., 202. lp. (Larisas Kurdjukovas 1990. gada 15. augusta iesniegums).
[840] PDVA, 282. f., 1. apr., 32. l., 102. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 14. septembra pavēle Nr. 294-k, dokuments krievu valodā).

The influence of the KGB and the top management of foreign tourism institutions of the LSSR: the Riga division of the All-Union joint-stock company *Intourist* and its operative management (1957–1992)

The aim of this article is to investigate what the interrelation was between the Riga division of the All-Union joint-stock company *Intourist* (*Intourist*) and the KGB at the Council of Ministers of the LSSR (KGB), examining the personal files of the top officials employed by the Riga division. The article has been divided into seven sections. The first section is focused on the sources and literature, the second section deals with the background of the institutionalisation of foreign tourism in the USSR and, in particular, LSSR. The third section characterizes management of the operative management structure of the Riga division – the Administration of Foreign Tourism at the Council of Ministers of the LSSR (Administration of Foreign Tourism) (1966–1988). The fourth section analyses the impact of the KGB on the Riga division and, in particular, the role of the position of head assistant in the Administration of Foreign Tourism (1972-1988). Further sections are dedicated to the identification of potential KGB influence: the fifth section analyses the management of the Riga division (1957–1992), the sixth section –the management of the hotel *Latvija* (1980–1991) and the seventh chapter illustrates the interrelation between the KGB and the technical staff of the foreign tourism institutions of the LSSR. Five tables attached to the article provide information on the managers of the foreign tourism institutions of the LSSR – their names, birth year, membership in the Communist Party of the Soviet Union, appointment date and the end of appointment.

The evidence of interrelation between the managerial level of the Riga division and the KGB can be proved starting from 1960, when the KGB operative delegate lieutenant Vladimirs Elsters was appointed as the manager of the Riga division. Apart from the fact that the competence of the manager of the Riga division was set by the

mentioned KGB operative delegate, starting from 1972, in order to strengthen the observance of interests of the KGB with regard to counterintelligence in the area of foreign tourism, the KGB used staff from the Administration of Foreign Tourism. For this reason, in particular the position of head assistant was created. This position was held by a KGB officer until 1988, when the institutional reform took place. KGB officers nevertheless continued to work by holding different posts in the Riga division. The Individual KGB officers that held the position of head assistant included Jānis Vaivods (1972–1976), Leons Klimovičs (1977–1982), Vilnis Neimanis (1982–1985), and Viesturs Kociņš (1985–1988).

The creation of the position of head assistant allowed a focus towards the work of the manager of the Riga division. Therefore, after transferring Elsters to another institution in 1976, the next managers of the Riga division were not active KGB reserve officers. However, they had experience in spheres influenced by the *speculation* – the actual interest of the KGB – such as the Riga Customs Office and the car repair industry. The interrelation between the managerial level of the Riga division (1980–1992) and the KGB becomes apparent because of the following: two out of four deputy directors general of the Riga division responsible for the staff issues were former officers of the KGB or the Ministry of Interior, but five out of six deputy directors of the hotel *Latvija* were former officers of either the KGB, the Ministry of Interior or the Soviet Armed Forces.

The studied sources do not prove that all employees involved in foreign tourism were in fact recruited for active service of the KGB. Yet, the study shows that there was one position appointed to the Riga division's supervising institution– the Administration of Foreign Tourism – which, in fact, was designed for the officer of the KGB active reserve, namely, the head assistant. The head assistant received his tasks and assignments from the KGB full-time officer employed in the division of counterintelligence who was his curator. The top management of the Administration of Foreign Tourism had or previously held positions at the Central Committee of the Communist Party of Latvia, which required regular interrelation with the KGB;

therefore, these individuals were used as they could take into account the interests of the KGB as well as satisfy the requests of the KGB.

The deputy directors of the foreign tourism institutions of the LSSR responsible for staff issues were mostly retired officers from the KGB, the Ministry of Interior or the Soviet Armed Forces. Therefore, they were responsible for recruiting the necessary persons. They ensured the comfortable conditions necessary for active KGB service officers to perform their duties the recruiting of agents, spying and gathering information. KGB pensioners also carried out regular tasks that were mostly technical. The awareness that they had towards the fact that they were former KGB officers may have had an impact on the behaviour of other employees. This study did not discover any evidence with regard to the tasks of retired KGB officers. Therefore, it remains for future studies to identify their actual interrelations with the KGB after retirement.

Intūrista Rīgas nodaļa[841] kā VDK piesegstruktūra: personālijas un sadarbība ar citām VDK piesegstruktūrām[842]

M. hist. Marta Starostina,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas locekle, doktorante

20. gadsimta divdesmito gadu sākumā Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā (PSRS) paustās idejas par organizētu masu tūrismu un proletariāta tūrisma izpratnes veidošanu atklāja varas īstenotājiem tūrisma organizēšanas sniegtās iespējas, lai kontrolētu sabiedrību, īstenotu pasaules revolūciju un veiktu izlūkošanu un pretizlūkošanu. Šīs iespējas izmantotas, un, lai vairotu to efektivitāti, ārzemju tūrisma organizēšanu sākotnēji monopolizēja valsts akciju sabiedrības *Intūrists*, bet tad tā faktiski bija pakļauta valsts drošības struktūrām. Lavrentija Berijas pārliecinošā uzstājība panāca *Intūrista*[843] kā valsts drošības struktūru piesega saglabāšanu un turpmāku

[841] Šeit un turpmāk tekstā ar vārdiem "*Intūrista* Rīgas nodaļa" vai "*Intūrists* Rīgas apvienība" ērtības labad apzīmētas visas institucionālās transformācijas gan vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļa, gan vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas apvienība, gan PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes Rīgas apvienība, gan arī PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas (*Goskominturist*) Rīgas apvienība.

[842] Pilns pētījuma nosaukums *Vissavienības akciju sabiedrības «Intūrists» Rīgas nodaļas (PSRS Ministru Padomes Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes Rīgas nodaļas, arī citu institucionālo transformāciju) personālijas, tās sadarbībā ar VDK piesegstruktūrām Latvijas komiteju kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs, Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrību, starptautisko jūrnieku klubu, Rīgas rajona zvejnieku kolhozu «9. maijs», Rīgas rajona kolhozu «Ādaži», LPSR Patērētāju biedrību savienību, tās Rīgas rajona sabiedriskās ēdināšanas apvienību, Rīgas starprajonu zvejnieku patērētāju biedrību*. Zinātniskie vadītāji Dr. hist. Uldis Neiburgs, M. hist. Bonifācijs Daukšts, maģistra darba stadijā Dr. hist. Jānis Ķeruss.

[843] Šeit un turpmāk tekstā ar vārdu "*Intūrists*" ērtības labad apzīmētas visas institucionālās transformācijas, arī vissavienības akciju sabiedrība *Intūrists* un valsts akciju sabiedrība *Intūrists*.

pilnveidošanu. Līdz ar to *Intūrists* laika gaitā izveidojās par institūciju, kuras pamatuzdevums bija kalpot par līdzekli izlūkošanai un pretizlūkošanai.

Intūrista darbība Latvijas teritorijā pirms un pēc PSRS veiktās Latvijas Republikas okupācijas saistījusies ar PSRS valsts drošības interešu īstenošanu. Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļa nav savrups Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) veidojums. *Intūrista* Rīgas nodaļa ir vissavienības resora struktūrvienība, kas darbojās LPSR. Oficiāli tā rīkojās *Intūrista* uzdevumā. Tādējādi formāli tā ar *Intūrista* vadības starpniecību bija padota gan PSRS pārvaldes institūcijām, gan arī LPSR pārvaldes institūcijām, tomēr faktiski tā kalpoja kā piesegstruktūra Valsts drošības komitejai (VDK), sniedzot arī operatīvo piesegu.

Intūrista uzdevumu klāstā ietilpa ārzemju tūristu un viesu novērošana, informācijas vākšana par viņu viedokļiem, ziņošana par neatbilstībām ceļojuma vai vizītes laikā, izteikumu fiksēšana par PSRS un tās īstenoto politiku, kratīšanas veikšana un savlaicīga draudu atklāšana. *Intūristam* piederēja viesnīcas, kas bija domātas ārzemniekiem. Tās sadarbojās ar daudzām institūcijām un organizācijām, kas domātas "sakaru" vai "draudzības" nodibināšanai ar ārzemniekiem vai lai sniegtu pakalpojumus, izklaidētu vai arī demonstrētu "realitātes šovu" par "sociālisma celtniecības" rezultātiem. Tādējādi *Intūrists* varēja sniegt un arī sniedza plašu līdzekļu klāstu, lai VDK varētu īstenot savus uzdevumus.

Pētījuma mērķis ir pierādīt hipotēzi, ka *Intūrists* un konkrēti tā Rīgas nodaļa bija VDK piesegstruktūra, galvenokārt izmantojot Latvijas Nacionālā arhīva (Latvijas Valsts arhīva un Personāla dokumentu valsts arhīva) dokumentus. Pētījums koncentrējas ne tikai uz Rīgas nodaļu, bet arī uz institūciju un organizāciju tīklu, kas sadarbojās ar *Intūristu*, veicot kopīgus, VDK noteiktus uzdevumus. Tīkla apzināšanai izmantota literatūrā un presē bieži minēto *Intūrista* sadarbības organizāciju un institūciju dokumenti, lai dokumentāri pamatotu vai noraidītu literatūrā un presē izteiktos pieņēmumus. Lai sniegtu pilnīgāku ieskatu sadarbības aspektos, kas līdz šim ir maz pētīti, pētījumā analizēta *Intūrista* sadarbība un saistība ar internacionālajiem jūrnieku klubiem, paraugsaimniecībām un sabiedriskās ēdināšanas paraugiestādēm.

Izvērtējot līdzīgas darbības, VDK štata darbinieku iesaisti, atklājot personas, kas veica līdzīgus uzdevumus formāli atšķirīgu institūciju un organizāciju uzdevumā, pētījums parāda, kā Rīgas nodaļa rīkojās kā VDK struktūrvienība.

Intūrista Rīgas nodaļa bija vissavienības resora struktūrvienība, kas sāka darboties piecdesmito gadu beigās, tādēļ tās izpēte bez vispārīga priekšstata par *Intūrista* vēsturi, sevišķi pirmsākumiem, nozīmētu izslēgt punktus, kas definē *Intūrista* un arī Rīgas nodaļas darbību. Ievērojot to, ka *Intūrista* vēstures pētniecība Latvijas Republikā bijusi fragmentāra, neskatot plašāku kontekstu, pirmajā nodaļā sniegts ieskats *Intūrista* vēstures pirmsākumos. Šāda pieeja ļāva atklāt daudzus sadarbības aspektus ar VDK, ko citādi nebūtu iespējams izdarīt.

Intūrista Rīgas nodaļas pētniecība neizbēgami saistīta ar izpratni par organizāciju un to veidojošiem elementiem, kas saista arī pētnieku, veicot šīs organizācijas darbības vēstures izpēti. Izpētes laikposmu nosaka vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļas darbības laiks no tā izveides un līdz deviņdesmito gadu sākumam, kad attiecīgā vissavienības struktūrvienība tikusi izmantota par pamatu, lai veidotu vairākus uzņēmumus, kas joprojām darbojas tūrisma jomā. Dokumentu atlase balstīta uz *Intūrista* Rīgas nodaļas dokumentu konstatēšanu un analīzi, lai sākumā noteiktu, vai tie sniedz pilnīgu informāciju vispār par organizāciju, tās svarīgākajiem veidojošiem aspektiem – veidu, padotību, struktūru, personālu un darbību. Ievērojot to, ka atsevišķi Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā nodalītais dokumentu kopums nesniedz pilnīgu informāciju par svarīgākajiem aspektiem, bija jāpievēršas šo aspektu atklāšanai arī citu, saistītu dokumentu analīzi. Analīzes gaitā visos svarīgākajos aspektos atklāta saistība ar VDK. Otrā un trešā nodaļa veidota tā, lai ilustrētu konstatēto saistību, kā arī maksimāli pietuvinātu lasītāju pētniecības gaitai. Otrā nodaļa veltīta organizatorisko jautājumu analīzei, ar sadarbības tīkla vispārīgu ieskicēšanu un analīzi. Savukārt trešā nodaļa sniedz detalizētu ilustrāciju jau otrās nodaļas sākumā veiktajam, dodot ieskatu ar VDK darbību saistītā personāla biogrāfijās, aprakstot *Intūrista* Rīgas nodaļas darbību, kas liecina par sadarbību ar VDK.

Biogrāfiju aprakstā priekšroka dota detalizācijai. Tieši šāda atklātība ir nepieciešama LPSR VDK zinātniskajā izpētē. Esot divus gadus Latvijas Universitātes Fonda un LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas stipendiātes statusā un kopš 2017. gada arī komisijas locekles statusā, nācās atzīt, ka no pirmā skata šķietami sīkumi vai jautājumi, kas neskar publisko jomu, pētniecības gaitā atklājās kā svarīgi aspekti. Prakse neatspoguļot avotu, to darīt nepilnīgi būtiski kavē pētniecību, turklāt padara to neefektīvu.

Intūrista, arī tā Rīgas nodaļas pētniecību apgrūtina tas, ka joprojām tūrisma jomā Krievijas Federācijā un arī Latvijas Republikā darbojas organizācijas, kas *Intūristu* izmantojušas par pamatu. Krievijas Federācijā *Intūrists*, pārveidots jaunā tiesiskā veidolā, joprojām darbojas un ir saglabājis pat tā ārējos atribūtus. Latvijas Republikā saistība ir konstatējama ar dokumentu palīdzību, kas, ievērojot VDK aspektu, padara to sensitīvu un nosaka arī to, kāpēc personu intervēšana par jautājumiem, kas saistīti ar VDK, ir problemātiska.

Hipotēzes pierādīšanai par *Intūrista* un konkrēti tā Rīgas nodaļas saistību ar VDK nav tikai akadēmiski zinātniska jēga, bet arī sociāla nozīme. VDK sadarbības jautājumu juridiska izvērtēšana nav iespējama, nezinot un neizprotot to institūciju vēsturi, kas kalpojušas VDK kā piesegs. Ilustrējot vien to, cik pamatīgs, nopietns darbs ir jāiegulda, lai atklātu vienu no daudzajiem VDK piesegiem un katras šajā piesegā iesaistītās personas lomu, nācās lauzt stereotipu, ka VDK saistība konstatējama tāpat kā parastas darba tiesiskās attiecības.

Avotu un literatūras apskats

Pētījums pamatā balstīts uz Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva (LVA) un Personāla dokumentu valsts arhīva (PDVA) rīcībā esošajiem dokumentiem, kas tieši vai netieši atspoguļo vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļas darbību laikposmā no tā izveides un līdz deviņdesmito gadu sākumam, kad attiecīgā vissavienības uzņēmuma struktūrvienība tikusi izmantota par pamatu, lai veidotu vairākus patlaban tūrisma jomā darbojošos uzņēmumus. Veicot konkrēti Rīgas nodaļas dokumentu kopuma, ko satur LVA 222.

fonds, analīzi, nācās konstatēt, ka tas nepilnīgi atspoguļo *Intūrista* darbību Latvijas teritorijā, jo nesniedz ziņas, piemēram, par tā īpašumā esošajām viesnīcām, kā arī neataino literatūrā, presē un liecībās sniegtos sadarbības aspektus ar citām institūcijām un organizācijām. Sevišķu uzmanību piesaistīja LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas pētnieka, Rīgas Apgabaltiesas priekšsēdētājas vietnieka un Krimināllietu tiesas kolēģijas priekšsēdētāja Jura Stukāna komisijas uzdevumā veiktie pētījumi, kas apstiprināja presē un literatūrā izteikto pieņēmumu par *Intūrista* kā VDK piesega darbību, piemēram, nodarbinot *Intūrista* Rīgas nodaļā, arī viesnīcās VDK štata darbiniekus, lai *Intūristā* veiktu VDK uzdevumus, to skaitā ikdienā uzraudzītu *Intūrista* darbības atbilstību VDK norādēm. Ievērojot minēto, tika veikta PDVA 282. un 3406. fonda izpēte, kas dod ieskatu *Intūrista* viesnīcā *Latvija* un pansionātā viesnīcā *Rīgas jūrmala* atsevišķās nodarbināto personas lietās. Ņemot vērā to, ka *Intūrista* viesnīcu fondos pieejamo personas lietu skaits ir ievērojams, piemēram, viesnīcas *Latvija* personāla apzināšanai nācās vispārīgi izskatīt vairāk nekā tūkstoš simts lietu, pētījuma vajadzībām atlase veikta, vadoties no norādēm par *Intūrista* sadarbību ar VDK, kas izteikta literatūrā, presē, tiesā un tieši ar *Intūrista* darbību saistītajos dokumentos.

Iepazīstoties ar atsevišķu literatūrā un presē bieži minētu *Intūrista* sadarbības organizāciju un institūciju dokumentiem, atklājās vairāki svarīgi aspekti, kas raksturo *Intūrista* darbību un dokumentāri pamato literatūrā un presē izteiktos pieņēmumus, no kuriem daļa, kamēr nebija iepriekš atklāts dokumentārs pamatojums, tikusi apšaubīta. Lai sniegtu pilnīgāku ieskatu sadarbības aspektos, kas līdz šim ir maz pētīti, darbā analizēta *Intūrista* sadarbība un saistība ar internacionālajiem jūrnieku klubiem, paraugsaimniecībām un sabiedriskās ēdināšanas paraugiestādēm. Šim uzdevumam izmantoti attiecīgie LVA fondi.

Latvijas Nacionālā arhīva dokumenti

Ieskatam tālāk tiks sniegts svarīgāko izmantoto LVA un PDVA fondu īss raksturojums, norādot fonda numuru, arhīva doto

nosaukumu un izmantoto dokumentu vispārīgu aprakstu. Sniegto ziņu apjoms salāgots ar attiecīgā fonda popularitāti.

LVA 222. fonds – PSRS Ministru Padomes Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes "Intūrists" Rīgas nodaļa

Dokumentu kopums aptver laikposmu no 1957. līdz 1985. gadam. Dokumenti – krievu valodā, izņemot atsevišķu veidlapu galvas, kas ir gan krievu, gan latviešu valodā. Pārsvarā visi dokumenti ir rakstīti mašīnrakstā, bet rokrakstā nereti ir satura rādītāji. Vispārīgi raksturojot attiecīgajā fondā iekļautos dokumentus, tajā ir ietverti *Intūrista* Rīgas nodaļai saistošie priekšraksti, sākot no LPSR Ministru Padomes nolēmumiem un beidzot ar vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* valdes atsūtītajiem priekšrakstiem un norādījumiem par ikdienas darba organizāciju. Šeit ir atrodami dažādi *Intūrista* darbības atskaišu veidi, sākot no atskaitēm par konkrētu laikposmu un beidzot ar konkrētiem ziņojumiem. Atskaites sniegtas gan formālās (institucionālās) padotības kārtībā, gan arī faktiskās (funkcionālās) padotības kārtībā, proti, VDK.

Arhīvs nav izveidojis fondam vēsturisku izziņu, tāpēc nav drošticamu ziņu par *Intūrista* Rīgas nodaļas izveidošanas laiku. Konkrētajā fondā dokumentu, kas atspoguļotu Rīgas nodaļas struktūru un amatu padotību. Ziņas par personālu daļēji iegūstamas, piemēram, no PDVA 282. fonda, kas sniedz ziņas par viesnīcas *Latvija* personālu.

PDVA 282. fonds – Akciju sabiedrība Viesnīca "Latvija"

Ievērojot to, ka viesnīca *Latvija*, mainoties īpašuma tiesiskajām attiecībām, turpinājusi darboties, fondā esošie dokumenti ietver laikposmu līdz 2008. gadam. Dokumenti sniedz plašu informāciju par viesnīcas simniecisko darbību, organizāciju un personālu. Iepazīstoties ar dokumentiem, secināts, ka trūkst ievērojams skaits lietu. Viesnīca *Latvija* fonda dokumenti galvenokārt izmantoti, lai noskaidrotu personas, kas bijušas nodarbinātas *Intūristā*. *Intūrista* sakarā vispārīgi apzinātas vairāk nekā tūkstoš simts personas lietu, no kurām, pamatojoties uz literatūrā, presē un citos dokumentos

minēto, atlasīti piemēri, lai ilustrētu *Intūrista* izmantošanu VDK piesegam. Diemžēl, ievērojot to, ka Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra rīcībā esošā informācija par VDK nav publiski pieejama, izņemot atsevišķus dokumentus, pilnīga visu personas lietu izpēte sadarbības aspektā ar VDK nav iespējama.

PDVA 3406. fonds – PSRS Ārvalstu tūrisma vissavienības akcionāru sabiedrības pārvalde "Intūrists" Viesnīca-pansionāts "Intūrists" Rīgas Jūrmalā

Šajā fondā atrodas viesnīcas-pansionāta *Rīgas jūrmala* fonda lietas, kopumā no 21 lietas ir izskatītas deviņas. Šā fonda materiālos starp pavēlēm par personālu, atbrīvoto dokumentiem, rēķinu kartītēm aprakstītas arī ļoti detalizētas ziņas par tūristiem, kā arī ziņas par šīs *Intūrista* viesnīcas direktoriem, arī starptautiskajā izlūkošanas un pretizlūkošanas dienestu vēsturē tik ievērojamu personu kā PSRS VDK 2. galvenās pārvaldes pulkvedi Leonīdu Kunavinu.[844] Arī šajā gadījumā jāveic personu, par kurām ir lietas fondā, padziļināta izpēte un intervēšana.

LVA 986. fonds – Latvijas PSR MP Galvenā ārzemju tūrisma pārvalde

Intūrista Rīgas nodaļa institucionāli bija padota arī LPSR Galvenajai ārzemju tūrisma pārvaldei, tās rīcībā nonāca *Intūrista* sniegtās dažādu veidu atskaites un informāciju saturoši dokumenti. Lai pilnībā aptvertu visu saziņu, kas bijusi Rīgas nodaļai ar attiecīgo institūciju, nepieciešamas skatīt abus fondus, jo dokumentu lietvedība un arhivēšanas kultūra konkrētajā institūcijā vai organizācijā var atspoguļoties uz arhīvā nodoto dokumentu pilnīgumu. Darbā izmantoti dokumenti, kas atspoguļo saziņu starp *Intūrista* Rīgas nodaļu un LPSR Galveno ārzemju tūrisma pārvaldi.

[844] PDVA, 3406. f., 2. apr., 12. l., 21., 22. lp

LVA 2249. fonds – Akciju sabiedrība "Auda"

Fonda nosaukums saistīts ar to, ka Rīgas zvejnieku kolhozs *9. maijs* tika pārveidots par akciju sabiedrību *Auda.* 1990. gada 23. februārī mainīts nosaukums no *9. maijs* uz *Auda*, bet vēlāk arī pārveidota uzņēmuma darbības organizācija. Fondam izveidota vēsturiska izziņa. Fonds apkopo dažādu veidu dokumentus, kas pamatā raksturo saimniecisko darbību. Informāciju par sadarbību ar *Intūristu* un ārzemju tūristu un viesu uzņemšanu sniedz pamatā finansiāla rakstura dokumenti, piemēram, izmaksu apstiprināšana.

LVA PA-8464. fonds – Kolhoza "Ādaži" LKP pirmorganizācija. Rīgas rajona Ādažu ciems – 1. apraksts – Partijas sapulču, biroja sēžu, partijas komitejas sēžu protokoli, darba plāni

Fondā iekļautā informācija sniedz visai izvērstu skatījumu uz Rīgas rajona kolhoza *Ādaži* pirmorganizācijas darbu. Tajā pieejami plāni, kas sniedz informāciju ne tikai par propagandas sarīkojumiem, bet arī par atbildīgajiem. Tāpat, pateicoties visai aktīvai kolhozā notiekošā apspriešanai un attiecīgi šīs apspriešanas fiksēšanai, var izsekot arī *Ādažos* notikušajam. *Intūrista* sakarā liecību ir salīdzinoši maz, tomēr atklātais, pirmorganizācijas apstiprinātais rādāmo objektu saraksts, personu uzskaitījums, kas ir atbildīgi par ārzemju tūristu un viesu uzņemšanu, kā arī piezīme par apskates organizēšanas kārtību, ir ārkārtīgi vērtīga dokumentāra liecība, jo tā apstiprina līdz šim tikai pieņēmumu veidā pausto, ka paraugsaimniecību apskates objekti un cilvēki, kas komunicējuši ar ārzemniekiem, bijuši speciāli izvēlēti un instruēti.

LVA 341. fonda – *Latvijas republikāniskā patērētāju biedrību savienība* – 8. apraksta 218., 231., 244., 329., 362. lieta

Minētās lietas ietver informāciju par LPSR Patērētāju biedrību savienības restorāna *Sēnīte* darbības finansiālajiem aspektiem, kā arī

sniedz informāciju par revīzijas laikā konstatēto, to skaitā trūkumiem, un norādījumus to novēršanai. Lai gan tiešu dokumentāru liecību par sadarbību ar *Intūristu* ir maz, tomēr to kontekstuāla analīze, pirmkārt, apstiprina literatūrā un presē izteiktos, iepriekš dokumentāri nepamatotos pieņēmumus, un, otrkārt, tā ļauj secināt gan par ārzemju tūristu un viesu apkalpošanas nosacījumiem, apmēru un standartiem, gan arī par apkalpošanā iesaistītajām institūcijām un organizācijām.

LVA PA-15500. fonds – Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras darbinieku personas lietu kolekcija

Ievērojot to, ka pētījumā atklāti vairāki ar *Intūrista* darbību tieši saistīti vadoši LPSR VDK štata darbinieki, izmantotas arī Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Centrālās Komitejas (CK) nomenklatūras lietas. Minētās lietas sniedz detalizētu informāciju par attiecīgajiem darbiniekiem. Sniegto ziņu trūkums slēpjas apstāklī, ka tās sniedz ziņas tikai līdz brīdim, kamēr attiecīgais amats uzskatīts par piederīgu nomenklatūrai.

LVA PA-101. fonds – Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja

Līdzīgu apsvērumu dēļ kā LVA PA-15500. fonds, izmantots arī LVA PA-101. fonds, proti, lai sniegtu detalizētu informāciju par vadošajiem VDK darbiniekiem, kas bijuši saistīti ar *Intūrista* darbību.

LVA 270. fonds – Latvijas PSR Ministru Padome un Latvijas Republikas Ministru Padome

Fonds izmantots tikai tajā apjomā, ko tas sniedz attiecībā uz *Intūristu*, proti, tā tieši lemto *Intūrista* sakarā, piemēram, tas atklāj, ka ārzemju tūristiem un viesiem rādāmo objektu sarakstu apstiprinājusi LPSR Ministru Padome. Savukārt, sastatot šo informāciju ar citviet minēto, var secināt, ka attiecīgais saraksts tapis, no vienas puses, pēc PSRS pārvaldes iestāžu dotajiem vispārīgajiem norādījumiem, bet, no

otras puses, to detalizējuši par attiecīgo objektu pārvaldi atbildīgie.

1732. fonda – Latvijas Ūdens transporta arodbiedrību federācija – 8. apraksts

Latvijas Ūdens transporta arodbiedrību federācija veidojusies no Jūras un upju flotes strādnieku arodbiedrības Latvijas baseina komitejas, kuras ietvaros bija izveidoti divi starptautiski jūrnieku klubi – Rīgas internacionālais jūrnieku klubs un Ventspils internacionālais jūrnieku klubs. Minēto klubu darbība bija saistīta ar *Intūristu*, tāpēc izmantoti attiecīgie dokumenti šīs saistības atspoguļošanai. Fonda 8. aprakstā esošajās lietās, kas atsedz abu starptautisko jūrnieku klubu darbību, ir gan dažādu veidu atskaites, gan arī detalizēti ziņojumi par ārzemju kuģu apkalpes locekļiem, kas apciemojuši klubus, tie ietver pat vārdu, uzvārdu, kuģi, laiku, kad kuģis atradies ostā, un fiksēto izteikumu citātus par PSRS un tās politiku. Dokumenti, ņemti kopsakarā ar citviet pieejamajiem, ļauj konstatēt attiecīgo ziņojumu autorus un to saistību ar *Intūristu* un tā sadarbības organizācijām. Tāpat dokumenti parāda starptautisko jūrnieku klubu vadības saistību ar VDK.

Publicētie avoti

Ievērojot to, ka pētījuma laikā daļa intervēto personu nesniedza atklātas atbildes, bet daļa vēlējās palikt anonīmi, interviju laikā iegūtā informācija izmantota tikai kā norāde informācijas meklēšanai.

Rakstā plaši izmantota presē pieejamā informācija, gan lai precizētu institūciju nosaukumus, ziņas par analizējamām personām, atklātu norādes par dokumentāru liecību meklēšanas vietām, gan arī lai papildinātu, precizētu un sastatītu presē minēto ar dokumentos atspoguļoto. Izmantota gan latviešu trimdas prese, gan arī PSRS izdevumi, no kuriem lielākā daļa piederējusi LKP CK izdevniecībai. Skatītas arī publikācijas VDK piesegstruktūrā laikrakstā *Dzimtenes Balss*.

Atspoguļojot *Intūrista* Rīgas nodaļas darbību, nācās konstatēt, ka daudzas Latvijas Republikas pētnieku publikācijas par minēto jautājumu vai nu nesatur zinātnisko aparātu, kādēļ tās nav iespējams izmantot kā avotu, vai arī zinātniskais aparāts satur būtiskas problēmas, kas arī izslēdz iespēju to izmantot kā derīgu darba zinātniskajā aparātā. Turklāt vērojama tendence balstīties arī tādās VDK štata darbinieku liecībās, kas nekādā veidā nav dokumentāri pamatotas.

Zinātniskā literatūra

Raksta izveide balstīta uz pētījumiem, ko veikusi LPSR VDK zinātniskās izpētes komisija gandrīz divu gadu laikā. Šeit daļēji ietvertas arī iepriekš LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas rakstu 3. sējumā publicētās pētījuma daļas, pirmkārt, lai precizētu un papildinātu publikācijā minēto ar svarīgām jaunatklātām ziņām un, otrkārt, lai uzsvērtu aspektus, kas raisījuši zinātniskas diskusijas. Iesaiste zinātniskajā darbībā notikusi, pateicoties Latvijas Universitātes Fonda un LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas stipendiju programmai. Lielu ieguldījumu pētniecības rezultātos devuši komisijas locekļi, kas vadījuši darbu, konsultējuši, recenzējuši rakstus, snieguši citu atbalstu pētniecības sakarā.

Pētījuma izstrādes laikā tika konstatēta nepieciešamība *Intūrista* Rīgas nodaļas darbību skatīt saistībā ar *Intūrista* vēsturi, tā izveidi, darbības principu formulēšanu, sadarbības principu noteikšanu ar citām PSRS institūcijām un organizācijām un *Intūrista* lomas definēšanu PSRS varas īstenošanas nodrošināšanā. Ievērojot to, ka *Intūrists* pārveidotā veidolā turpina darboties ne tikai Latvijas Republikā, bet arī Krievijas Federācijā, *Intūrista* izpēte neizbēgami konfrontē joprojām tūrisma jomā darbojošās personas un Krievijas Federācijas gadījumā arī ar juridiskas personas zīmolu. Tieši tāpēc izvērsti un uz arhīva dokumentiem pamatoti pētījumi par *Intūrista* darbību pieejami tikai par laikposmu līdz Otrajam pasaules karam. Ievērojot to, ka Latvijas Republikā *Intūrists* ir salīdzinoši fragmentāri pētīts, izmantoti Krievijas Federācijas pētnieku darbi. Sevišķu ievērību pelnījuši divi pētījumi. Viens ir Igora Orlova un Jeļenas Jurčikovas darbs

par masu tūrismu staļinistiskajā ikdienā.[845] Tas sniedz ne tikai vēsturisku apskatu par tūrisma organizēšanas jautājumiem līdz Otrajam pasaules karam, bet arī kritiski izvērtē iepriekš veiktos pētījumus. Darbā izmantoti arhīva dokumenti. Otra ir Maskavas Valsts universitātes doktorantes Marinas Kresovas disertācija par *Intūristu* laikposmā no 1929. līdz 1939. gadam, kas aplūko *Intūrista* struktūru, kadrus, darbības virzienus.[846] Minētais pētījums balstīts arhīva dokumentu analīzē un citu autoru darbu kritiskā izmantošanā. Ievērojot to, ka *Intūrista* darbība ir populārs pētniecības temats Krievijas Federācijā un ārpus tās, jo sevišķi vērojama tematikas aktualizēšanās *Intūrista* 80 gadu jubilejas sakarā, dažādu veidu publikācijas, arī zinātniskas, ietver faktu kļūdas. Lai izvērtētu faktu nesakritību un noteiktu kļūdu rašanās cēloni, pētniecībā par pamatu izmantoti tie darbi, kas balstījušies uz arhīva dokumentiem, kuriem ir lielāka citējamība un kuru raksturs liecina par pamatotos argumentos balstītiem spriedumiem.

Rakstot par starptautisko jūrnieku klubu problemātiku, nācās konstatēt, ka par to Latvijas Republikā nav bijuši izvērsti pētījumi. Līdzīgi kā *Intūrista*, arī starptautisko jūrnieku klubu sakarā pieejami vien fragmentāri pētījumi, turklāt publicētās informācijas klāstā nomācoši daudz ir informācijas, kas neatbilst īstenībai vai kas balstīta uz aplamiem priekštatiem. Kā pamats starptautisko jūrnieku klubu jautājuma atklāšanai izmantoti trīs darbi. Pirmais – Abo akadēmijas (Somijas Republika) profesora Veisa Holgera pētījums par Jūrnieku un ostu strādnieku internacionāli,[847] kura rezultāti publicēti vairāku gadu laikā un apkopoti 2016. gada decembrī izdotajā grāmatā par

[845] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010.

[846] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004.

[847] Weis, Holger. *The International of Seamen and Harbour Workers – A Radical Labour Union of the Waterfront or a Subversive World Wide Web?* (CoWoPa – Comintern Working Paper 29/2013), p. 21. Pieejams: https://www.abo.fi/fakultet/media/29133/cowopa29weiss.pdf

starptautisko komunismu un transnacionālo solidaritāti (*International Communism and Transnational Solidarity: Radical Networks. Mass Movements and Global Politics, 1919–1939*). Otrais – Aleksandra Isajeva publikācija par starptautisko jūrnieku klubu darbību Vladivostokā 20. gadsimta trīsdesmitajos gados.[848] Trešais – I Parīzes Universitātes (*Panthéon*) doktorantes Konstances Mikalefas disertācijas pamatā esošais pētījums par Jūrnieku un ostu strādnieku internacionāli.[849] Visi trīs pētījumi sniedz atšķirīgu priekšstatu no tā, kādu to publiski zīmē bijušie LPSR VDK štata darbinieki. Tie sniedz arī skaidrojumu, kāpēc starptautisko jūrnieku klubu nosaukumi krievu un latviešu valodā veidoti, nevis vadoties pēc valodas prasībām, bet gan pēc jēguma, proti, saistības ar Jūrnieku un ostu strādnieku internacionāli. Tāpat tie uzskatāmi pamato, piemēram, LPSR VDK virsnieka Imanta Lešinska darbā *Kalpības gadi* apgalvoto un sniedz vērtīgu informāciju, kas, līdzīgi kā pētījumi par *Intūrista* pirmsākumiem, dod pamatu jaunu aspektu PSRS veiktajai Latvijas Republikas okupācijas izvērtēšanai.

I. Vissavienības akciju sabiedrība *Intūrists*

1. Izveides konteksts un priekšnosacījumi

Beidzoties Krievijas pilsoņu karam un izveidojoties PSRS, tūrisms bija viens no daudzajiem jautājumiem, kas bija jārisina pie varas nonākušajiem. Par PSRS tūrisma pirmo posmu uzskata laika periodu līdz 1936. gadam,[850] kad sākās Lielais terors un tika izveidota sarežģīta administratīvā komandsistēma, kuras vadībā esošās personas

[848] Александр, Исаев. "Деятельность интернационального клуба моряков во Владивостоке в 1930-е гг.", *Грамота*, № 11, ч. 3, 2015. Pieejams: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-292X_2015_11-3_17.pdf

[849] Micalef, Constance. "L'Internationale des marins et des dockers (IMD) – Die Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter (ISH). These en préparation à l'Université de Paris I, Panthéon", *The International Newsletter of Communist Studies*, Vol. X (2004), no 17.

[850] Ersöz, Hasan Deniz. *Tourism in Russia: from Tsarist to Post-Soviet Period*, [master thesis]. Graduate School of Social Sciences of the Middle East Technical University, 2012, p. 23.

"ar aizdomām attiecās pret brīvprātīgām biedrībām, kas veicināja masu aktivizāciju un kas apvienoja simtiem tūkstošu pilsoņu".[851] Šajā laikposmā radīti priekšnoteikumi – gan sociālekonomiski, gan arī organizatoriski –, lai tūrisms būtu pieejams kā masu produkts un ikdienas dzīves sastāvdaļa.[852] Tūrisms, gluži kā daudzas citas jomas, kļuva par jaunās kārtības propagandas līdzekli, kas tādēļ prasīja kontroli. Šajā laikposmā gūtās atziņas tūrisma kontrolei izmantotas arī nākamajos posmos, faktiski kļūstot par pamatu nākotnes lēmumu pieņemšanā.

20. gadsimta divdesmito gadu sākumā Maskavā Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (KPFSR) Izglītības tautas komisariātā izveidoja Ārpusskolas darba metožu institūtu[853] (*Институт методов внешкольной работы*), kas, cita starpā, veic arī tālo ekskursiju maršruta plānu izstrādi vecāko klašu skolēniem, studentiem un pedagogiem. 1924. gadā institūtā izveidoja Tālo ceļojumu biroju. Līdzās Ārpusskolas darba metožu institūta birojam darbojās arī ekskursiju biroji, ko izveidoja KPFSR Izglītības tautas komisariātam padotās Galvenā politiskās izglītības komiteja un Galvenā zinātnisko, zinātniski mākslinieciskо un muzeja iestāžu pārvalde (*Главное управление научными, научно-художественными и музейными учреждениями*) un ko 1926. gada 1. februārī apvienoja, izveidojot Apvienoto ekskursiju biroju (*Объединенное экскурсионное бюро*). Pēdējo nodeva KPFSR Izglītības tautas komisariāta padotībā.[854] Apvienotā ekskursiju biroja darbība nebija ilgstoša. Tā tiesiskais mantinieks bija 1928. gada 17.

[851] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 114.

[852] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 6.

[853] Institūta kompetenču sfēra bija visai plaša. Sk., piemēram, Romms, Mihails. "Kā es kļuvu par režisoru (pašportreta fragments)", *Kino*, Nr. 14, 1969, 15. jūlijs, 8.–9. lpp.

[854] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 37–39.

martā[855] KPFSR Izglītības tautas komisariāta, KPFSR Veselības tautas komisariāta, KPFSR Tirdzniecības tautas komisariāta un KPFSR Iekšlietu tautas komisariāta dibinātā un KPFSR Izglītības tautas komisariāta padotībā nodotā tūrisma valsts akciju sabiedrība *Padomju tūrists* (экскурсионное государственное акционерное общество *Советский турист* jeb saīsināti *Совтур*). *Padomju tūrista* izveide iezīmēja tūrisma organizēšanas centralizācijas tendenci. Tam par iemeslu kalpoja atziņa, ka jaunās ekonomikas politikas (*новая экономическая политика* jeb *НЕП* arī *неп*; 1921–1928) iespaidā tūrisms, sevišķi Krimas pussalā, uzskatāms par vieglas peļņas avotu, kādēļ tūrisma pakalpojumi – pakalpojumu sniedzēju un pakalpojuma kvalitātes ziņā – vairs nav reāli kontrolējami.[856] Minētās valsts akciju sabiedrības statūti paredzēja, ka par akciju turētāju var kļūt jebkurš pilsonis, vienas akcijas cena bija 1 rublis, bet balsstiesības bija tiem, kam bija vismaz 100 akcijas.[857] Faktiski *Padomju tūrists* sāka darboties tikai kopš 1929. gada janvāra, kļūstot par vienīgo atļauto tūrisma organizētāju Krimā un ar tiesībsargājošo iestāžu palīdzību apkarojot citu, piemēram, sanatoriju, atpūtas namu, ormaņu un fotogrāfu, mēģinājumus organizēt atpūtu. *Padomju tūrists* pakalpojumus sniedza pamatā tiem, kas bija iegādājušies ceļazīmes, piedāvājot galvenokārt pasīvu un komfortablu atpūtu.[858]

---

[855] Citos avotos norādīts, ka tūrisma valsts akciju sabiedrība *Padomju tūrists* dibināta 1923. gadā. Орлов, Игорь. "Рождение и первые шаги «Интуриста»", *Социальное развитие России: состояние, проблемы, перспективы*. Материалы Всероссийской научно-практической конференции, Майкоп, 15–16 апреля 2005 г. Майкоп: Изд-во ООО «Аякс», 2005, с. 199-206. Pieejams: https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/virdquimrr/direct/64294388 (attiecīgi 1. lpp.)

[856] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 40–42.

[857] "Экскурсионное государственное акционерное общество – Советский турист", *Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства РСФСР*, 1928, отд. 2, № 125, ст. 196. Citēts pēc: Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 42–43.

[858] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б.Н. Ельцина», 2010, с. 43–45.

20. gadsimta divdesmito gadu sākumā PSRS līdzās jaunizveidotajām, ar tūrismu saistītajām organizācijām bija arī tādas organizācijas, kas bija dibinātas vēl Krievijas Impērijas laikā un kas savu darbību atjaunoja pēc Krievijas pilsoņu kara, to skaitā Krievijas tūristu biedrība (***Российское общество туристов***). Ievērojot to, ka šīs biedrības čaula bija izmantota, lai organizētu masu tūrismu un veidotu proletariāta tūrisma izpratni, sniegts salīdzinoši izvērstāks Krievijas tūristu biedrības likteņa apraksts.

Literatūrā domas dalās par to, kad dibināta Krievijas tūristu biedrība. Minētais saistīts ar to, ka tikai 1901. gadā parādās biedrība ar šādu nosaukumu,[859] kas savukārt veidota, reorganizējot 1895. gada 27. aprīlī (pēc Juliāna kalendāra – 15. aprīlī) dibināto Velosipēdistu un tūristu biedrību[860] (*Общество велосипедистов-туристов*, sauktu arī par Krievu velosipēdistu klubu (*Русский туринг-клуб*)[861]. Pēdējais bijis tik populārs, ka iespaidojis pat Ļevu Tolstoju (1828–1910) 1895. gada aprīlī sēsties uz velosipēda, lai 66 gadu vecumā veiktu braucienus no Jasnajas Poļanas (Ļeva Tolstaja dzimtās mājas vieta) un pat no Maskavas uz Tulu,[862] kas pirmajā gadījumā ir aptuveni 17 km, bet otrajā

[859] Ляшенко, Елена. "120 лет на двух колесах. Как в Петербурге возникло общество велосипедистов", *Аргументы и Факты-Петербург*, 2015, 27. aprīlis. Pieejams: http://www.spb.aif.ru/sport/other/120_let_na_dvuh_kolesah_kak_v_peterburge_vozniklo_obshchestvo_velosipedistov

[860] Presē latviešu valodā biedrība saukta, gan tieši tulkojot kā Krievijas "velosipēdistu-tūristu biedrība" ("Sports. Spārnotā nākotne", *Jaunā Balss*, Nr. 5, 1924, 2. februāris, 14. lpp.), gan arī vispārinot kā "Krievu velosipēdistu biedrība" (Djomina, T., Sergejeva V., "Ringā iznāk domātājs", *Cīņa*, Nr. 29, 1963, 2. februāris, 3. lpp.).

[861] *Энциклопедический словарь по физической культуре и спорту*, том 2, гл. ред. Григорий Кукушкин. Москва: Физкультура и спорт, 1962, с. 388, Ляшенко, Елена. "120 лет на двух колесах. Как в Петербурге возникло общество велосипедистов", *Аргументы и Факты-Петербург*, 2015, 27. aprīlis. Pieejams: http://www.spb.aif.ru/sport/other/120_let_na_dvuh_kolesah_kak_v_peterburge_vozniklo_obshchestvo_velosipedistov

[862] Ляшенко, Елена. "120 лет на двух колесах. Как в Петербурге возникло общество велосипедистов", *Аргументы и Факты-Петербург*, 2015, 27. aprīlis. Pieejams: http://www.spb.aif.ru/sport/other/120_let_na_dvuh_kolesah_kak_v_peterburge_vozniklo_obshchestvo_velosipedistov

– 220 kilometri. Acīmredzot arī šā iemesla dēļ viņš ievēlēts par biedrības goda prezidentu.[863] 1899. gadā biedrība guva starptautisku atzinību, bet 1900. gadā Minhenes starptautiskajā sporta izstādē – zelta medaļu par lielu ieguldījumu tūrisma attīstībā. Ievērojot lielo organizācijas popularitāti un starptautisko atpazīstamību, 1901. gadā tika nolemts vairs neaprobežoties ar velosipēdu tūrismu, bet pievērsties arī tūrismam, kur priekšroka dota slēpēm, buru laivai un smailītei vai braukšanai ar zirgu.[864] Tāpēc atjaunoto Krievijas tūristu biedrību, no vienas puses, uztvēra kā nepieciešamu, lai nodrošinātu PSRS tūrismam starptautisku atzinību, bet, no otras puses, to uzskatīja par impērijas paliekām, kas, ja neizveido vissavienības organizāciju, dod iespēju izvirzīties "vecajiem buržuāziskajiem un sīkburžuāziskajiem tūrisma darbiniekiem"[865] un turklāt pievēršas ne tik daudz tūrisma popularizēšanai, jo apkalpojot vien inteliģences virsotni, kā finanšu uzkrāšanai.[866]

20. gadsimta divdesmito gadu sākumā PSRS tūrisma organizēšanai raksturīgs vadošas virsorganizācijas trūkums, par kuru kā vienu no kultūras jomas sakārtošanas jautājumiem sāka spriest 20. gadsimta divdesmito gadu beigās. Sakārtošana šajā gadījumā nozīmēja to, ka tūrismam bija maksimāli jāatspoguļo jaunā sociālā realitāte, respektīvi, tam bija jākļūst par masu nodarbi. Meklējot atbilstošāko formātu, tika noraidīta iespēja virsorganizācijas un masu tūrisma veicinātājas uzdevumus uzticēt akciju sabiedrībai *Padomju tūrists.* Tās komerciālais raksturs bija viens no iemesliem, kādēļ radās iecere, ka šo

---

[863] Djomina, T., Sergejeva V., "Ringā iznāk domātājs", *Cīņa*, Nr. 29, 1963, 2. februāris, 3. lpp.

[864] Ляшенко, Елена. "120 лет на двух колесах. Как в Петербурге возникло общество велосипедистов", *Аргументы и Факты-Петербург*, 2015, 27. aprīlis. Pieejams: http://www.spb.aif.ru/sport/other/120_let_na_dvuh_kolesah_kak_v_peterburge_vozniklo_obshchestvo_velosipedistov

[865] Российский государственный архив социально-политической истории (РГАСПИ), ф. М-1, оп. 4, д. 29, л. 131–132. Citēts pēc: Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 54.

[866] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 53, 55.

uzdevumu varētu veikt ar Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS) palīdzību, izveidojot attiecīgu vissavienības iestādi. 1927. gada sākumā VĻKJS sākās rosība, lai izveidotu šādu organizāciju, tomēr ieceri noraidīja kā nelietderīgu, jo, lai būtu virsorganizācija, pietiekamā skaitā jābūt apakšorganizācijām un, protams, šo apakšorganizāciju vēlmei apvienoties šādā virsorganizācijā. Tieši tad VĻKJS pievērsa savu uzmanību Krievijas tūristu biedrībai kā formai, kā īstenot ieceri par PSRS tūrisma virsorganizācijas izveidi. 1927. gadā Krievijas tūristu biedrībā bija aptuveni 500 biedru, kas pamatā pārstāvēja inteliģenci, augsta ranga kalpotājus un tehniski kvalificētus speciālistus. 1928. gada sākumā VĻKJS aicināja proletariāta jaunatni – gan studējošos, gan strādājošos jauniešus – stāties Krievijas tūristu biedrībā, lai tādā veidā mainītu šīs organizācijas sociālo portretu. Rezultātā jau 1928. gada maijā Krievijas tūristu biedrības biedru skaits pieauga aptuveni līdz 12 tūkstošiem, tādējādi VĻKJS faktiski ieguva ietekmi iepriekš no tās neatkarīgā organizācijā. 1928. gada 23. jūlijā VĻKJS CK atbalstīja Propagandas un aģitācijas nodaļas priekšlikumu iekļauties Krievijas tūristu biedrībā, veikt nepieciešamo reorganizācijai, lai tā atbilstu PSRS ideoloģijas prasībām un lai tai varētu uzticēt vissavienības tūrisma pārvaldi. 1929. gada sākumā par ieceri paziņoja publiski, bet 1929. gada 30. novembrī atbilstoši lūgtajam PSRS Iekšlietu tautas komisariāts apstiprināja jaunus organizācijas statūtus, kā arī nosaukumu, kas nu bija KPFSR Proletariāta tūrisma biedrība.[867]

1929. gada 29. martā VĻKJS CK sekretariāts apstiprināja Aģitācijas un propagandas nodaļas sagatavoto rezolūciju *Par tūrisma attīstības organizatoriskiem jautājumiem 1929. gadā* (*Об организационных вопросах развития туризма в 1929 году*[868]), kas radīja pamatu, lai brīvprātīgu tūristu biedrību pārveidotu par masu organizāciju, kur VĻKJS veic vadošo lomu. Ieceres īstenošanai bija ierosinātas organizatoriskas, saturiskas un kompetenču izmaiņas.

[867] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 51–56.

[868] РГАСПИ, ф. М-1, оп. 4, д. 38, л. 169. Citēts pēc: Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б.Н. Ельцина», 2010, с. 56.

Pirmkārt, bija ierosināts veidot komjauniešu un strādnieku jaunatnes iniciatīvas grupas jaunu KPFSR Proletariāta tūrisma biedrības nodaļu veidošanai, nosūtīt esošajās un veidojamās nodaļās aktīvus komjauniešus. Tāpat atbilstoši iecerētajam bija jāturpina strādnieku jaunatnes pieplūdums organizācijā, lai tā pārvērstos par masu organizāciju un būtu pamats uzņemties vissavienības tūrisma organizācijas lomu. Otrkārt, tika izteikti priekšlikumi, lai masu tūrisms kalpotu PSRS ideoloģijai. KPFSR Proletariāta tūrisma biedrībai bija jāveic proletariāta tūrisma propaganda, jārada interese par vietējo tūrismu, lai tūrisms kļūtu pieejams arī maznodrošinātajiem jaunatnes slāņiem, kā arī jāizskaužbezmērķīga un ilgstoša ceļošana un klaidonība. Turklāt bija jāorganizē pēc parauga veidotas masu ekskursijas uz kultūras un rūpniecības centriem. Visbeidzot, bija jāpanāk kompetenču sadale starp KPFSR Proletariāta tūrisma biedrību un tūrisma valsts akciju sabiedrību *Padomju tūrists*.[869] 1929. gada 30. maijā tika noslēgta vienošanās starp abām konkurējošām organizācijām par to, ka *Padomju tūrists* organizē KPFSR pilsoņu tūrismu pēc iepriekš noteiktiem maršrutiem, nodrošinot nepieciešamās ērtības un vispārizglītojošo kulturālo un ideoloģisko vadību, savukārt KPFSR Proletariāta tūrisma biedrība organizē visdažādākās tūrisma ekspedīcijas, kas ietver gan iepriekš plānotus, gan neplānotus maršrutus, kas var būt un var arī nebūt ar ērtībām, kur var būt un var arī nebūt īpašs vadītājs. Turklāt vienošanās aptvēra arī propagandas jautājumu, aprobežojot *Padomju tūrista* tiesības uzstāties tikai par ekskursiju jautājumiem. Rezultātā KPFSR Proletariāta tūrisma biedrība ne tikai popularizēja masu tūrismu, bet veidoja izpratni par to, kas jāsaprot ar proletariāta tūrismu un kā tas jānošķir no komerciāla tūrisma. Tādā veidā KPFSR Proletariāta tūrisma biedrība apkaroja arī tūrisma valsts akciju sabiedrību *Padomju tūrisms*, radot iespaidu, ka šāda veida tūrisms nav savienojams ar PSRS ideoloģiju. Proletariāta tūrismam esot jābūt proletariātam domātam,

[869] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 56–57.

proletariāta organizētam un proletariāta mērķiem atbilstošam.[870] Gada laikā aktīvi īstenojot rezolūcijā noteikto un sevišķu uzmanību pievēršot propagandas kampaņas organizēšanai par labu vienas tūrisma virsorganizācijas izveidei, kas ietvēra gan masu proletariāta tūrisma idejas popularizēšanu, gan jebkuru centienu veidot atsevišķas tūrisma organizācijas apkarošanu, gan arī masu proletariāta tūrisma "paraugdemonstrējumu" kā, piemēram, masu pārgājienu organizēšanu pa Krievijas pilsoņu kara norises vietām, 1930. gada 8. martā tika panākts PSRS Tautas Komisāru Padomes nolēmums par KPFSR Proletariāta tūrisma biedrības un tūrisma valsts akciju sabiedrības *Padomju tūrists* apvienošanu un Vissavienības proletariāta tūrisma un ekskursiju brīvprātīgās biedrības (*Всесоюзное добровольное общество пролетарского туризма и экскурсий*) izveidi uz KPFSR Proletariāta tūrisma biedrības pamata.[871]

Šeit vietā minēt, ka laikposmā no 1928. līdz 1930. gadam PSRS notika krasas izmaiņas izpratnē par to, kas ir uzskatāmas par brīvprātīgām biedrībām. Ar Viskrievijas centrālās izpildkomitejas un KPFSR Tautas Komisāru Padomes 1928. gada 6. februāra nolēmumu apstiprinātais *Nolikums par sabiedrībām un savienībām, kuru mērķis nav peļņas gūšana* (*Положения об обществах и союзах, не преследующих целей извлечения прибыли*) paredzēja, ka brīvprātīgas biedrības ir tās, kas darbojas kopīga mērķa labā, kas nav saistīts ar peļņas gūšanu, ko noteic 2. pants,[872] savukārt ar Viskrievijas centrālās izpildkomitejas un KPFSR Tautas Komisāru Padomes 1930. gada 30. augusta nolēmumu apstiprinātais *Nolikums par brīvprātīgām*

[870] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 58–60.

[871] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 84–85.

[872] Положения об обществах и союзах, не преследующих целей извлечения прибыли: постановление Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета и Совета Народных Комиссаров РСФСР от 6 февраля 1928 года. Pieejams: http://www.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc&base=ESU&n=21738&dst=100011#0

biedrībām un savienībām (*Положения о добровольных обществах и союзах*) mainīja brīvprātības jēdzienu, 1. pants paredzēja, ka:

> "Brīvprātīgās biedrības un savienības (apvienības, klubi, asociācijas, federācijas u. tml.) ir pilsētu un [lauku] strādniecības masu sabiedriskas pašdarbības organizācijas, kas par savu uzdevumu [izvirza] aktīvu līdzdalību [PSRS] sociālistiskajā būvniecībā, kā arī atbalstu valsts aizsardzībai."[873]

Ievērojot minēto, Vissavienības proletariāta tūrisma un ekskursiju brīvprātīgā biedrība ne vien faktiski, bet arī formāli kļuva par līdzekli, lai nodrošinātu PSRS valsts varas īstenotāju lēmumu izpildi.[874]

Lai gan Vissavienības proletariāta tūrisma un ekskursiju brīvprātīgā biedrība ieguva atzinību gan PSRS, gan arī ārvalstīs, PSRS Centrālās izpildkomitejas prezidijs 1936. gada 17. aprīlī nolēma to likvidēt līdz 20. maijam.[875] Īpašums tika nodots Vissavienības arodbiedrību Centrālajai padomei (*Всесоюзный центральный совет профессиональных союзов*), kuras ietvaros veidojās Tūrisma un ekskursiju pārvalde (*Туристскоэкскурсионное управление*), lai apkalpotu ceļazīmju maršrutus. Savukārt pašdarbības tūrisma, izņemot alpīnismu, vadību un koordināciju nodeva Vissavienības fizkultūras padomei, ko 1936. gada 21. jūnijā pārveidoja par Vissavienības fizkultūras un sporta komiteju un kurai pirms tam nebija bijusi saskarsme ar tūrisma jautājumiem. Nikolaju Kriļenko, Vasilija dēlu, (1885–1938) – Vissavienības proletariāta tūrisma un ekskursiju

---

[873] Положения о добровольных обществах и союзах (объединениях, клубах, ассоциациях, федерациях): постановление Всероссийского Центрального Исполнительного Комитета и Совета Народных Комиссаров РСФСР от 30 августа 1930 года. Pieejams: http://docs.cntd.ru/document/901855438

[874] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 86.

[875] "О ликвидации Всесоюзного общества пролетарского туризма и экскурсий. Постановление ЦИК СССР от 17 апреля 1936 г.", *Собрание законов и распоряжений рабоче-крестьянского правительства СССР*, 1936, 25 мая, отд. 1, № 21, ст. 187, *На суше и на море*, № 5, 1936, 2-я стр. обложки. Citēts pēc: Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 113.

brīvprātīgās biedrības izveides iniciatoru, ilggadēju tās centrālās padomes priekšsēdētāju,[876] alpīnisma sekcijas izveidotāju – 1938. gada 29. jūlijā nošāva. Šeit gan vietā būtu piebilst, ka Nikolajs Kriļeņko bija ne tikai juridisko zinātņu doktors, šahists, pirmais PSRS nopelniem bagātais alpīnisma meistars un sporta alpīnisma pamatlicējs PSRS, kas organizēja pirmo padomju ekspedīciju uz Pamiru, bet arī PSRS Augstākās tiesas priekšsēdētājs, KPFSR prokurors un KPFSR tieslietu tautas komisārs. Turklāt līdzās Andrejam Višinskim (1883–1954) Kriļenko uzstājās kā Lielā terora apoloģēts, kļūstot arī par tā upuri.[877] Savukārt Daugavpilī dzimušo Ļevu Gurviču, Mendeļa dēlu, (1907–200?) – Vissavienības proletariāta tūrisma un ekskursiju brīvprātīgās biedrības centrālās padomes priekšsēdētāja vietnieku – 1938. gadā 8. oktobrī arestēja "par dalību pretpadomju kontrrevolucionārā labēji trockistiskā kaitnieciskā organizācijā", kas darbojusies kara rūpnīcās, kā attiecīgās organizācijas "grupu vadītāju".[878] Lai gan atbilstoši Maskavas kara apgabala kara prokurora 1940. gada 23. aprīļa nolēmumam visas apsūdzības bija atzītas par nepamatotām, tomēr Lavrentija Berijas (1899–1953) pirmā vietnieka Bogdana Kobulova, Zahara dēla, (1904–1953) rezolūcijas dēļ – "Atstāt Gurviču apcietinājumā un nosūtīt uz Sevišķo apspriedi"[879] – Gurviču neatbrīvoja. Viņu reabilitēja vien 1955. gadā. Gurvičs bija dzimis Daugavpilī, kopš 1920. gada bija komjaunietis, bet kopš 1926. gada bija Vissavienības komunistiskās (boļševiku) partijas biedrs, strādāja komjaunatnes darbā, vadīja laikraksta

[876] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 114.

[877] Сидорчик, Андрей. "Эшафот для наркома. Оптимистическая трагедия Николая Крыленко", *Аргументы и Факты*, 2014, 14. maijs. Pieejams: http://www.aif.ru/society/history/1168104

[878] Гурвич, Лев. "Зарешеченные годы", *…Иметь силу помнить. Рассказы тех, кто прошел ад репрессий*, сост. Лев Гурвич. Москва: Московский рабочий, 1991, с. 178. Pieejams: http://www.sakharov-center.ru/asfcd/auth/?t=page&num=11200

[879] Гурвич, Лев. "Зарешеченные годы", *…Иметь силу помнить. Рассказы тех, кто прошел ад репрессий*, сост. Лев Гурвич. Москва: Московский рабочий, 1991, с. 179. Pieejams: http://www.sakharov-center.ru/asfcd/auth/?t=page&num=11200

Komsomoļskaja pravda (*Комсомольская правд*а) nodaļu, rediģēja žurnālu *Na suše i na morje* (*На суше и на море*).[880]

2. Izveide un darbības pamatu veidošana

20. gadsimta divdesmito gadu beigās PSRS reizē ar izmaiņām tūrisma lomas izpratnē un virzību uz organizatorisko centralizāciju, notika arī tūrisma dalīšana iekšējā un ārējā tūrismā.[881] 20. gadsimta divdesmito gadu sākumā ārzemnieku interese par PSRS apmeklēšanu tūrisma nolūkā bija salīdzinoši niecīga.[882] Rūpes par viņu uzturēšanos uzņēmās dažādas organizācijas[883] – gan tās, kuru pamatdarbība bija saistīta ar tūrismu, gan arī tādas, kas lielākā vai mazākā mērā bija atbildīgas par ārvalstu sakariem. Tā, piemēram, 1925. gadā dibinātā Vissavienības biedrība kultūras sakariem ar ārzemēm (*Всесоюзное общество по культурным связям с зарубежными странами* jeb *ВОКС*) organizēja ekskursijas ārzemju zinātnes, kultūras un mākslas

[880] Гурвич, Лев. "Зарешеченные годы", *…Иметь силу помнить. Рассказы тех, кто прошел ад репрессий*, сост. Лев Гурвич. Москва: Московский рабочий, 1991, с. 180. Pieejams: http://www.sakharov-center.ru/asfcd/auth/?t=page&num=11200. Sk. arī: Дикуль, Людмила. "История в лицах", *Московский комсомолец*, № 21578, 9 декабря 2000. Pieejams: http://www.mk.ru/editions/daily/article/2000/12/09/115867-istoriya-v-litsah.html; Тупкин, Владлен. "Пролетарский рейс", *Известия*, 28 сентября 2001. Pieejams: http://izvestia.ru/news/252423

[881] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 36.

[882] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 26.

[883] Орлов, Игорь. "Рождение и первые шаги «Интуриста»", *Социальное развитие России: состояние, проблемы, перспективы*. Материалы Всероссийской научно-практической конференции, Майкоп, 15–16 апреля 2005 г. Майкоп: Изд-во ООО «Аякс», 2005, с. 199-206. Pieejams: https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/virdquimrr/direct/64294388 (attiecīgi 1. lpp.)

darbiniekiem.[884] Organizācijas formālais mērķis bija draudzības un starptautisko attiecību sekmēšana starp PSRS un citām valstīm, tomēr reāli tā kalpoja kā piesegstruktūra valsts drošības iestādēm,[885] tāpēc Vissavienības biedrības kultūras sakariem ar ārzemēm aktīva iesaiste ārzemju viesu kultūras programmas praktiskā organizēšanā ļāva brīvi īstenot organizācijas reālos mērķus. Tātad 20. gadsimta divdesmito gadu sākumā PSRS galvenokārt piedāvāja tūrisma iespējas ārzemju viesiem, kas apmeklēja valsti ar mērķi dibināt kontaktus vai iepazīt jauno kārtību un tās radītās sekas.

Situācija mainījās divdesmito gadu vidū, kad tūrisma pakalpojumus sāka izmantot vairs ne tikai oficiālo vizīšu un delegāciju dalībnieki, bet arī tūristi.[886] Tas, cita starpā, sakrīt arī ar laiku, kad izveidoja Apvienoto ekskursiju biroju un kad Krimas pussalā sakarā ar iespēju palikt par samaksu tūrisma bāzēs ne tikai plānveida tūristiem, bet arī "pašplūsmai", pieauga nekontrolēts tūrisma un tūrisma pakalpojumu sniedzēju pieplūdums.[887] Acīmredzot, pieaugot ārzemju tūristu īpatsvaram un reizē apzinoties proletariāta tūrisma trūkumus, 1929. gadā nolēma izveidot atsevišķu organizāciju ārzemju tūristu apkalpošanai. 1929. gada 14. martā PSRS Tautas Komisāru Padomes sagatavošanas komisija pieņēma lēmumu par valsts akciju sabiedrības ārzemju tūrismam PSRS, proti, par *Padomju Eiropas un Āzijas ceļojumu biroja* (*Советское Европейско-азиатское бюро путешествий*)

---

[884] Орлов, Игорь. "Рождение и первые шаги «Интуриста»", *Социальное развитие России: состояние, проблемы, перспективы*. Материалы Всероссийской научно-практической конференции, Майкоп, 15–16 апреля 2005 г. Майкоп: Изд-во ООО «Аякс», 2005, с. 199–206.
Pieejams:
https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/virdquimrr/direct/64294388 (attiecīgi 1. lpp.)

[885] Sk., piemēram, Daukšts, Bonifācijs. *Kulturālās tuvināšanās biedrība ar SPRS tautām (1929–1940)*. Rīga: Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 113 lpp.

[886] *Советское зазеркалье. Иностранный туризм в СССР в 1930-1980-е годы*, (учебное пособие). Москва: ФОРУМ, 2007, с. 11–12.

[887] Орлов, Игорь, Юрчикова, Елена. *Массовый туризм в сталинской повседневности*. Москва: РОССПЭН; Фонд «Президентский центр Б. Н. Ельцина», 2010, с. 40.

dibināšanu.[888] 1929. gada 23. martā dibinātāju sapulcē ievēlēja pagaidu valdi piecu cilvēku sastāvā, par valdes priekšsēdētāju ieceļot Aleksandru Svanidzi (1886–1941).[889] Pagaidu valde savu darbību sāka 1. aprīlī, pārņemot lielāko daļu akciju sabiedrības *Padomju tūrisma flote* (*Sovtorgflot*) Centrālā pasažieru kantora funkciju, kas attiecās uz *Padomju tūrisma flotes* kuģu biļešu tirdzniecību, piligrimu un emigrantu apkalpošanu. 1929. gada 1. aprīlī *Padomju tirdzniecības flotes* valde lēma par likvidācijas komisijas izveidi, lai lietas nodotu līdz 15. aprīlim,[890] tomēr jaunizveidotais ceļojumu birojs sāka savu darbību jau 1. aprīlī. Iecerētā sarežģītā nosaukuma vietā priekšroka tika dota vienkāršākam – *Intūrists*. Lai nodrošinātu ārzemju sakarus, dibinātāji parakstīja vienošanos ar Polijas ceļojumu biroju *Orbis*.[891]

Neliela atkāpe: Polijas ceļojumu birojs *Orbis* (*Polskie Biuro Podróży Orbis*) ir dibināts kā akciju sabiedrība 1920. gadā Ļvovā. 1933. gadā *Orbis* bijis viens no desmit ievērojamākajiem tūrisma birojiem

---

[888] Государственный архив Российской Федерации (ГАРФ), ф. Р-9612, оп. 1, д. 110, л. 1. Citēts pēc: Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 26.

[889] Aleksandrs Svanidze, Semjona dēls, Josifa Džugašvilli pirmās sievas Kato Svanidzes brālis un viens no pirmajiem draugiem. Dzimis Badži, Kutaisi ģuberņā, Krievijas Impērijā. Mācījies Tiflisā, pabeidzis Jēnas Universitātes Vēstures un filoloģijas fakultāti. Kopš 1903. gada bija Krievijas sociāldemokrātiskās strādnieku partijas biedrs, darbojies pagrīdē, piedalījies Krievijas pilsoņu karā. Līdzās aktīvam darbam atbildīgos amatos tautas komisariātos, bija arī vairāku vēsturisku un literatūrzinātnisku darbu autors un tulkotājs. Nošauts 1941. gada 20. augustā. Sk.: Сванидзе Александр Семенович. Pieejams: http://www.hrono.ru/biograf/bio_s/svanidze_as.php

[890] ГАРФ, ф. Р-9612, оп. 2, д. 3, л. 1–2, 5. Citēts pēc: Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 27.

[891] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 26–27.

pasaulē. 1933. gadā, kad tās akcijas iegādājās valsts banka *PKO* (*Pocztowa Kasa Oszczędności*, – Pasta krājbanka – poļu valodā), *Orbis* valdes sēdekli pārcēla uz Varšavu.[892] 1976. gada 18. maijā laikrakstā *Padomju Jaunatne*, raksturojot Polijas tūrisma nozari, norādīts, ka ar tūrismu nodarbojas "vairākas valsts un sabiedriskās organizācijas", tomēr galvenā ir *Orbis*, kas ir *Intūrista* līdziniece.[893] 1935. gadā laikrakstā *Latvijas Kareivis* publicētā ziņa norāda, ka *Orbis* bija atklājis pārstāvniecību arī Smilšu ielā 23/25, Rīgā, lai paplašinātu latviešu un poļu tūrismu. *Orbis* sadarbības partneris Latvijā bija *Ceļtranss*.[894] Ieskatu par Polijas tūristiem un to interesēm dod tajā pašā gadā publicētā ziņa par *Orbis* plāniem. 1935. gada 29. jūnijā *Orbis* plānoja "poļu virsnieku ekskursiju, kas uzkavēsies Rīgā, Siguldā, Jūrmalā un Liepājā" apmēram mēnesi, bet jūlija sākumā bija paredzēta 70 līdz 80 personu ekskursija uz "Rīgu, Jūrmalu un Ķemeŗiem".[895] 1955. gada 19. oktobrī Deli (Indijas Republika) Oficiālo tūrisma organizāciju starptautiskās savienības (*International Union of Official Travel Organizations*, tagad Apvienoto Nāciju Organizācijas Pasaules Tūrisma organizācija) ģenerālās asamblejas 10. sesijā tika lemts par *Intūrista* uzņemšanu par organizācijas locekli. Reizē ar *Intūristu* bija ieteikts uzņemt arī *Orbis*. Šajā sesijā Indijas Republikas premjerministrs Džavaharlals Neru (1889–1964) esot uzstājies ar runu, kurā uzsvēris "tūrisma lielo nozīmi tautu kultūras sakaru izveidošanā un aicināja novērst mākslīgos šķēršļus tūrisma attīstībā".[896]

PSRS Darba un aizsardzības padomes 1929. gada 11. aprīļa nolēmums paredzēja, ka valsts akciju sabiedrība ārzemju tūrismam PSRS jādibina ar 5 miljonu rubļu pamatkapitālu. Dibinātāji – PSRS Tirdzniecības tautas komisariāts, PSRS Satiksmes ceļu tautas komisariāts un akciju sabiedrība *Padomju tirdzniecības flote*. No 200 vārda akcijām, kur vienas akcijas vērtība ir 25 tūkstoši rubļu, 80 %

[892] Historia Orbis. Pieejams: http://www.orbis.pl/o-firmie/historia-orbis

[893] Drohobickis, V. "Tūrisms bez brīvdienām", *Padomju Jaunatne*, Nr. 97, 1976, 18. maijs, 4. lpp.

[894] "Latviešu-poļu tūrisma veicināšana", *Latvijas Kareivis*, Nr. 242, 1925, 23. oktobris, 4. lpp.

[895] "Ekskursanti dodas uz Latviju", *Rīts*, Nr. 175, 1935, 28. jūnijs, 7. lpp.

[896] "Atklāta Oficiālo tūrisma organizāciju starptautiskās savienības ģenerālās asamblejas 10. sesija", *Cīņa*, Nr. 250, 1955, 21. oktobris, 3. lpp.

pienācās dibinātājiem, bet 20 % varēja būt nodoti valsts uzņēmumiem vai organizācijām.[897] Tātad faktiski akciju sabiedrība bija starpresoru valsts institūcija, kas atradās pilnā valsts kontrolē. 1929. gada 8. jūnijā PSRS tirdzniecības tautas komisārs Anastass Mikojans (1895–1978) apstiprināja akciju sabiedrības statūtus, bet 13. jūnijā tos publicēja laikrakstā *Экономическая Жизнь*[898] *(Ekonomičeskaja žizņ)*. Valsts akciju sabiedrības formālais mērķis bija ārzemju tūrisma attīstība PSRS un pakalpojumu sniegšana ārzemniekiem, kas atrodas PSRS vai kas atrodas PSRS caurbraucot.[899]

Iepazīstoties ar valsts akciju sabiedrības organizatorisko struktūru un tās darbības priekšrakstiem, jāsecina, ka tā – vismaz ārēji – atbilda priekšrakstiem par akciju sabiedrību. Bija paredzēta akcionāru sapulce, akcionāru padome, revīzijas komisija, valde kā

---

[897] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 29–30.

[898] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 28. Faktiski identisks teksts ir arī Орлов, Игорь. "Рождение и первые шаги «Интуриста»", *Социальное развитие России: состояние, проблемы, перспективы*. Материалы Всероссийской научно-практической конференции, Майкоп, 15–16 апреля 2005 г. Майкоп: Изд-во ООО «Аякс», 2005, с. 199–206. Pieejams: https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/virdquimrr/direct/64294388 (attiecīgi 2. lpp.)

[899] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 28. Faktiski identisks teksts ir arī Орлов, Игорь. "Рождение и первые шаги «Интуриста»", *Социальное развитие России: состояние, проблемы, перспективы*. Материалы Всероссийской научно-практической конференции, Майкоп, 15–16 апреля 2005 г. Майкоп: Изд-во ООО «Аякс», 2005, с. 199–206. Pieejams: https://publications.hse.ru/mirror/pubs/share/folder/virdquimrr/direct/64294388 (attiecīgi 2. lpp.)

galvenā izpildinstitūcija, bija noteiktas šīm institūcijām tipiskas funkcijas, priekšraksti un sadarbības nosacījumi.[900] Valdes sēdes gan bija jārīko vismaz divreiz gadā. Viena bija jārīko vismaz četrus mēnešus pēc kārtējā gada beigām, lai apspriestu gada atskaites, bilanci un ienākumu sadales projektu, bet otra – pirms kārtējā gada beigām, lai apspriestu tāmi un nākamā gada darbības plānu.[901]

Lielās depresijas sekas bija jūtamas arī uz *Intūrista* darbībā. Plānotās peļņas neīstenošanās bija tikai viens no aspektiem. 1932. gadā PSRS varas īstenotāji atskārta, ka tūrismu izmanto kā piesegu imigrācijai. Tieši tāpēc tika pieņemta vairāki priekšraksti, lai īstenotu lielāku kontroli pār ārzemju tūristiem un pārliecinātos un nodrošinātos pret to, ka viņi paliek valstī.[902] Acīmredzot peļņas jautājuma aktualizēšanās un nepieciešamības pastiprināšanas pēc kontroles pār ārzemju tūristiem radīja priekšnosacījumu, lai pakalpojumu, ko ārzemju tūristiem sniedza vissavienības akciju sabiedrība *Oteļ* (*Отель)* un valsts akciju sabiedrības *Intūrists*, koncentrētu.

Vissavienības akciju sabiedrību *Oteļ* izveidoja 1931. gadā, lai radītu atbilstīgus priekšnosacījumus ārzemnieku uzņemšanai dažādās PSRS vietās.[903] Nepieciešamību pēc šādas virsorganizācijas viesnīcas pakalpojumu jomā noteica vairāki praktiski apsvērumi. 1917. gadā notikušās valsts varas izmaiņas, sekojošais Krievijas pilsoņu karš, PSRS

---

[900] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 30–33.

[901] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 30.

[902] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 73–77.

[903] Ersöz, Hasan Deniz. *Tourism in Russia: from Tsarist to Post-Soviet Period*, [master thesis]. Graduate School of Social Sciences of the Middle East Technical University, 2012, p. 34.

izveide un tās varas izplatība būtiski ietekmēja viesnīcu pakalpojumus. Viesnīcas nacionalizēja un izmantoja, lai risinātu dzīvokļu jautājumu. Lielākās un labāk iekārtotās viesnīcas, ko dēvēja par *padomju namiem* un *padomju hoteļiem*, kalpoja par dzīvokļiem un darbavietu jaunās boļševiku varas elitei. Piemēram, Sanktpēterburgas viesnīca *Francija*, kas veidojusies no pārbūvētiem namiem un kopš 1861. gada bija piederējusi baronam Aleksandram fon Fītinghofam-Šēlam (1855–1926), pēc tam 1868. gadā – Konstantīnam Feleizenam (1804–1870) un kur kopš 19. gadsimta sešdesmitajiem gadiem bija ierīkota viesnīca, tika pārveidota par Padomju namu.[904] Šeit no 1917. līdz 1920. gadam dzīvojušas un strādājušas tādas personas kā rakstnieks Jūlijs Berzins, Solomona dēls (1904–1942), Nikolajs Buharins (1888–1938), Andrejs Bubnovs, Sergeja dēls (1884–1938), Felikss Dzeržinskis (1877–1926), Hiršs Apfelbaums (Osvejs-Geršsons Radomisļskis; 1883–1936).[905] Viesnīcas *Astorijas* (atklāta 1912. gadā[906]) telpas kalpoja par Petrogradas Strādnieku un zemnieku deputātu padomes darbības vietu.[907] Maskavas viesnīca *Nacional*[908] (*Националь*), kas atklāta 1902. gada 29. decembrī un kur apmešanās sākās 1903. gada 1. janvārī,[909] tika pārvērsta par Pirmo padomju namu, kur dzīvojuši Vladimirs Uļjanovs (1870–1924), Nadežda Krupska (1869–1939), Jakovs Sverdlovs (1885–1919), Vladimira Uļjanova māsa Marija Uļjanova

[904] Дом К. К. Фелейзена (по наб. Мойки). Гостиница “Франция”. Pieejams: http://www.citywalls.ru/house1609.html

[905] Камолов, Сергей. “Жилищное строительство в СССР в послереволюционный период (1917–1926)”, *Вестник Московского государственного областного университета, История и политические науки*, № 3, 2009, с. 108.

[906] Отель Астория в Санкт-Петербурге. Pieejams: http://www.admagazine.ru/inter/22292_history-astoria.php

[907] Саак, Андрей, Якименко, Марианна. *Менеджмент в индустрии гостеприимства (гостиницы и рестораны)*, (учебное пособие). Санкт-Петербург: Питер, 2012, с. 20.

[908] Nosaukuma atveide veikta, izmantojot PSRS laika publikācijas latviešu valodā. Piemēram, “Erskins Kolduels Maskavā”, *Karogs*, Nr. 12, 1959, decembris, 149. lpp.; “Aug lielā Maskava”, *Cīņa*, Nr. 64, 1963, 13. marts, 4. lpp.; “Mūsu zeme un ļaudis”, *Zvaigzne*, Nr. 5, 1967, 5. marts, 23. lpp.

[909] Первый Дом Советов. Гостиница «Националь». Pieejams: северная-линия.рф/tag/первый-дом-советов/

(1878–1937)[910] un kas kalpojusi arī par valdības sēdekli.[911] Viesnīcā *Metropole* (*Метрополь*), kas atklāta 1905. gadā un ko dēvēja par Otro padomju namu, kur darbojās Viskrievijas Centrālā izpildkomiteja un dzīvoja personas kā Georgijs Čičerins (1872–1936), Nikolajs Buharins (1888–1938), Vladimirs Antonovs-Ovsejenko (1883–1938).[912] Personām mazākos amatos un ar mazāku partijas stāžu piedāvāja padomju viesnīcas. Tomēr, ņemot vērā arvien pieaugošo vajadzību risināt dzīvokļu jautājumu, šādos namos regulāri notika "tīrīšanas", lai atbrīvotos no "nepiederošām personām".[913] Viesnīcu izmantošana, lai risinātu dzīvokļu jautājumu un ierīkotu darbavietas, nenovēršami atstāja degradējošu iespaidu uz to iemītniekiem, turklāt radās arī izpratne par to, ka ir nepieciešamas reprezentablas viesnīcas, tādējādi bija gan jānovērš degradējošās sekas, gan arī jāatjauno sniegto pakalpojumu kvalitāte. Rezultātā vissavienības akciju sabiedrības *Oteļ* īpašumā nonāca 17 viesnīcas,[914] no kurām *Jevropeiskaja*[915] (*Европейская*), *Angleterre*[916] (*Англетер*) un *Astorija*

[910] Камолов, Сергей. "Жилищное строительство в СССР в послереволюционный период (1917–1926)", *Вестник Московского государственного областного университета, История и политические науки*, № 3, 2009, с. 108.
[911] Саак, Андрей, Якименко, Марианна. *Менеджмент в индустрии гостеприимства (гостиницы и рестораны)*, (учебное пособие). Санкт-Петербург: Питер, 2012, с. 20.
[912] Дома Советов. Pieejams: http://topos.memo.ru/doma-sovetov
[913] Камолов, Сергей. "Жилищное строительство в СССР в послереволюционный период (1917–1926)", *Вестник Московского государственного областного университета, История и политические науки*, № 3, 2009, с. 107–108.
[914] Ersöz, Hasan Deniz. *Tourism in Russia: from Tsarist to Post-Soviet Period*, [master thesis]. Graduate School of Social Sciences of the Middle East Technical University, 2012, p. 34.
[915] Atveide pēc praksē pieņemtā, piemēram, Mekšs, Eduards, Preiss, Kārlis. "Tikšanās ar Sergeju Jeseņinu", *Karogs*, Nr. 2, 1973, februāris, 146. lpp.; Lagina, Natālija. "Kino viņam nebija vaļasprieks. Viena no pēdējām intervijām ar Māri Liepu", *Kino*, Nr. 4, 1990, aprīlis, 18. lpp.
[916] Viesnīca *Angleterre* ir bēdīgi slavena ar to, ka tur 1925. gada naktī no 27. uz 28. decembrī esot pakāries Sergejs Jeseņins. "Republiku Savienība. Sergeja Jeseņina pašnāvība", *Krievijas Cīņa*, Nr. 151, 1925, 31. decembri, 1. lpp.

(*Астория*) Ļeņingradā, *Metropole* un *Nacional* Maskavā bija izpelnījušās pasaules atzinību vēl Krievijas impērijas laikā.[917]

Tā kā *Oteļ* materiālos resursus nācās izmantot arī *Intūristam*, tas neizbēgami radīja divu institūciju savstarpēju nesaticību, ko atrisināja PSRS Centrālās izpildkomitejas prezidijs ar 1933. gada 7. februāra nolēmumu, atzīstot, ka divu atsevišķu institūciju vienlaicīga darbība pakalpojumu sniegšanai ārzemju tūristiem ir nelietderīga. Saskaņā ar minēto dokumentu bija nolemts apvienot abas institūcijas vienā, izveidojot vissavienības akciju sabiedrību *Intūrists*. PSRS Centrālās izpildkomitejas prezidija 1933. gada 7. aprīļa nolēmums precizēja iecerētās izmaiņas, piemēram, mainot vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* padotību no PSRS Ārējās tirdzniecības tautas komisariāta uz PSRS Izpildkomitejas Saimniecisko pārvaldi.[918]

Lietderības apsvērumi nav vienīgie iemesli, kāpēc notika resursu konsolidācija un faktiska ārzemju tūristu apkalpošanas sfēras monopolizācija. Leonīda Maksimenko raksts par Liona Feihtvangera un citu ārvalstu literātu tūrismu Josifa Džugašvilli vadītājā PSRS atklāj *Intūrista* saknes:

> "Šodien varētu rasties jautājums: kāpēc operatīvi čekistiskā ārzemju rakstnieku apkalpošana bija uzticēta Intūristam, bet ne [Padomju rakstnieku savienības] ārzemju komisijai, [Vissavienības komitejai kultūras sakariem ar ārzemēm] vai [KPFSR Izglītības tautas komisariātam]? Tāpēc ka [trīsdesmito] gadu vidū Intūrists atradās totālā [Valsts drošības tautas komisariāta] pārziņā. Legalizētā čekistiskā struktūra apkalpoja prominentos ārzemju viesus – reālos un izdomātos, tādus kā Samuila Maršaka misteru Tvisteru [*Твистер Самуила Маршака* – krievu valodā], vācu cirka impresāriju no Grigorija Aleksandrova kinofilmas *Cirks* vai Mihaila Bulgakova Volandu ar pavadoņu grupu. Pats Meistars un viņa romāna varonis nokļuva

[917] Берёзовая, Лидия. «Интурист»: у истоков иностранного туризма в СССР, Современные проблемы сервиса и туризма, № 4, том 10, 2016, с. 14.
[918] ГАРФ, ф. Р-9612, оп. 1, д. 17, л. 1, 3, ГАРФ, ф. Р-9612, оп. 1, д. 100, л. 44. Citēts pēc: Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 83.

> citas institūcijas – PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Galvenās valsts drošības pārvaldes Ceturtās daļas ceturtās nodaļas, bet čekistu žargonā: "4 отд. СПО ГУГБ НКВД СССР" – pārziņā."[919]

Ievērojot to, cik laika ziņā tuva ir valsts akciju sabiedrības *Intūrists* un vissavienības akciju sabiedrības *Oteļ* izveide un abu pārveide par vissavienības akciju sabiedrību *Intūrists*, jāsecina, ka saimnieciskie apsvērumi nav bijuši dominējušie minēto lēmumu pieņemšanā. Šādu pieņēmumu apstiprina arī Krievijas tūristu biedrības pārņemšanas scenārijs.

Intūrista vadībā no 1931. līdz 1937. gada beigām bija Vilhelms Kurcs, Ādolfa dēls, (1892–1938)[920] kas nozīmē, ka viņam bijusi ietekme arī uz apvienošanas lēmuma pieņemšanu.[921] Kurca vadībā *Intūrists*

---

[919] Максименков, Леонид. "Очерки номенклатурной истории советской литературы. Западные пилигримы у сталинского престола (Фейхтвангер и другие)", *Вопросы литературы*, 2004, № 2, № 3. Pieejams: http://ricolor.org/history/rsv/good/lit/

[920] Vilhelms Kurcs ir dzimis Vīnē, emigrējis uz Krievijas Impēriju līdz ar tēvu neilgi pēc dzimšanas, agri kļuvis bārenis, pabeidzis vācu skolu nabadzīgajiem un trūcīgajiem bāreņiem, Tiflisas reālskolu un elektrotehniskos kursus. Pirmajam pasaules karam sākoties, ārvalstu pavalstniecības dēļ viņu apcietināja un izsūtīja uz Kazaņu. Atbrīvots pēc 1917. gada Februāra revolūcijas. Aktīvs organizēja Austroungārijas strādnieku un zaldātu deputātu padomi Kazaņā. 1919. gadā pārcēlās uz Maskavu, bet no augusta kļuva par Centrālās Austroungārijas strādnieku un zaldātu deputātu padomes priekšsēdētāju. Reizē vadīja vācu komunistiskās sekcijas centrālo biroju, kas iekļāvās Kominternē. 1920. gadā Krievijas komunistiskās (boļševiku) partijas Centrālā Komiteja nosūta Kurcu uz Volgas vāciešu autonomo apgabalu. Kopš tā laika Kurcs piedalījās Volgas vāciešu jautājumu risināšanā. 1925. gadā neoficiālā vizītē devās uz Vāciju, lai dibinātu ekonomiskos un kultūras sakarus starp Volgas Vācu Autonomo PSR un Vāciju un apspriestu emigrantu atgriešanos. Ticies ar Vācijas prezidentu Fridrihu Ebertu (1871–1925). No 1930. līdz 1931. gadam bija KPFSR izglītības tautas komisāra vietnieks, bet no 1931. līdz 1937. gada novembrim vadīja *Intūristu*, kad viņu arestēja sakarā ar Lielajam teroram raksturīgu apsūdzību, konkrēti, sakarā ar lietu par pagrīdes nacionāli fašistisko organizāciju. 1938. gada 27. aprīlī Kurcam piesprieda nāves sodu, un 1938. gada 10. maijā notika soda izpilde. Курц Вильгельм Адольфович. Pieejams: http://lexikon.wolgadeutsche.net/article/174

[921] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 83.

piedzīvoja ievērojamas pārmaiņas personāla jautājumos. Viņa iespaidā tika pievērsta sevišķa uzmanība partijas biedru skaita īpatsvara pieaugumam,[922] izstrādāti darbinieku piesaistes un karjeras virzības principi, paredzēta studentu prakses organizēšana, kā arī notika mēģinājumi izskaust *dzeramnaudas*.[923] Ekskursiju tulku nodaļām bija paredzēts piesaistīt praktikantus no Jauno valodu institūta (*Институт новых языков*, tagad Maskavas Valsts lingvistiskā universitāte) un Ļeņingradas Valsts vēstures un lingvistikas institūta (*Ленинградский государственный историко-лингвистический инстут*). Lai nodrošinātu studentu sagatavošanu atbilstoši *Intūrista* prasībām, bija paredzēts, piemēram, Jauno valodu institūtā veidot *Intūrista* katedru un izstrādāt atbilstīgu studiju programmu.[924] Vēl pirms apvienošanās, 1932. gada oktobrī, bija paredzēts izstrādā speciālu instrukciju "ar paskaidrojošiem tekstiem par to vai citu objektu rādīšanu, kuriem ir principiāla nozīme",[925] lai apskatei

[922] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 77.

[923] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 77–78.

[924] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 78.

[925] ГАРФ, ф. Р-9612, оп. 1, д. 12, л. 31об, ГАРФ, ф. Р-9612, оп. 2, д. 8, л. 58. Citēts pēc: Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 78–79.

paredzētie objekti iespējami pozitīvākā gaisotnē[926] atspoguļotu "sociālisma celtniecību".

> Spriežot pēc Leonīda Maksimenko rakstītā, minētās iniciatīvas tikai daļēji guva atsaucību PSRS vadībā:
>
> "Tā paša 1934. pirmspērkona gada 15. jūlijā citā politbiroja lēmumā par Intūristu sevišķi bija atzīmēts, ka Intūrista plānu apstiprina VK(b)P CK [Kultūras un ļeņinisma propagandas nodaļa]. Turklāt piedāvāja «pievērst sevišķu uzmanību gidu darba kvalitātei, nodrošināt ekskursijās tulkošanu intūristiem, izsmeļošus un politiski izturētus paskaidrojumus». *Strana Sovetov* [*Страна Советов* – krievu valodā] galvenais redaktors nosvītroja nereālistisko iniciatīvu: «12. Un nekavējoties atcelt visās sistēmās dzeramnaudas pieņemšanu.»[927] 1935. gada 4. oktobrī, pēdējā Henriha Jagodas Lubjankas vadības gadā, politbirojs fiksēja sekojošo: «Uzticēt VDTK pārbaudīt speciāli *Intūrista* darbību, kas saistīta ar mūsu rūpnīcu un fabriku rādīšanu.» Turpmāk Volands, Andrē Žids, Lions Feihtvangers bija jāsagaida atbilstīgā veidā, sagatavotiem, izrādot rūpnīcas un fabrikas un nodrošinot tiesības apdāvināt ar dzeramnaudu."[928]

Tātad gidu-tulku darba kvalitātes celšana guva atbalstu, bet dzeramnaudu apkarošana bija atzīta par nelietderīgu.

Laikposmā no 1933. līdz 1934. gadam vissavienības akciju sabiedrība *Intūrists* turpināja augt, pateicoties tam, ka tās rīcībā nodeva arvien jaunus materiālos resursus, kas neaprobežojās ar viesnīcām un sabiedriskās ēdināšanas iestādēm, bet aptvēra arī

---

[926] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 78–79.

[927] РГАСПИ, ф. 17, оп. 163, ед. хр. 1029, л. 11, 13. Citēts pēc: Максименков, Леонид. "Очерки номенклатурной истории советской литературы. Западные пилигримы у сталинского престола (Фейхтвангер и другие)", *Вопросы литературы*, 2004, № 2, № 3. Pieejams: http://ricolor.org/history/rsv/good/lit/

[928] Максименков, Леонид. "Очерки номенклатурной истории советской литературы. Западные пилигримы у сталинского престола (Фейхтвангер и другие)", *Вопросы литературы*, 2004, № 2, № 3. Pieejams: http://ricolor.org/history/rsv/good/lit/

autoparkus un pat ražotnes.[929] Reizē ar pieaugošajiem materiālajiem resursiem auga arī problēmas. Šajā laikā *Intūrista* darbībā arvien vairāk vērojama atšķirība starp to, kāda ir reālā lietu kārtība un kā to pasniedz publiski. Neskatoties uz plānu neizpildi, ievērojot globālās problēmas – ekonomiskās un politiskās – un nepieciešamību veikt ieguldījumus materiālo resursu pilnveidošanā, problēmām tūrisma pakalpojumu kvalitātes nodrošināšanā un izglītības jautājumu risināšanā, *Intūrista* piecgades sasniegumus novērtēja kā svarīgus. Mihails Kaļiņins (1875–1946) – PSRS Centrālās izpildkomitejas priekšsēdētājs – norādīja, ka *Intūrists* panācis ievērojamas sekmes lielas politiskas nozīmes uzdevuma īstenošanā, iepazīstinot ārzemju tūristus un sevišķi strādnieku tūristus ar PSRS.[930] Minētajā laikposmā uzskatāmi ieskicējas arī sadarbības aspekti starp *Intūristu* un Vissavienības biedrību kultūras sakariem ar ārzemēm. Piemēram jāmin abu organizāciju kopīgais darbs, lai organizētu 1. Maskavas Universitātes (tagad Mihaila Lomonosova Maskavas Valsts universitāte) Angļu-amerikāņu institūtu. Iecere izrādījās ne tikai nesekmīga, bet arī problemātiska. 1933. gadā bija iecerēts organizēt 1. Maskavas Universitātes vasaras skolu, kur apmācībai atbrauca 30 cilvēki. Vasaras skolā tika nolasītas lekcijas socioloģijā, ekonomikā, aeronautikā un izglītībā. Nākamajā gadā bija iecerēts iepriekšējo gadu pieredzi atkārtot. *Intūrists* uzņēmās saimniecisko jautājumu kārtošanu, bet Vissavienības biedrība kultūras sakariem ar ārzemēm – mācību un organizatoriskos jautājumus. Institūtu atklāja 1934. gadā 21. jūlijā, bet jau 25. jūlijā vestibilā bija lasāmi amerikāņu studentu iebildumi, kas saistījās ne tikai ar sadzīvi, piemēram, padomju valūtas trūkums, ierobežojumi apmeklēt pilsētu, preču cenu salīdzinošā dārdzība

[929] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 85–86.

[930] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 95–96.

institūtā, kā arī pasta kavēšanās, bet arī ar studiju procesu, ko vislabāk raksturo apstāklis, ka darbam ar amerikāņu studentiem piekomandēja personu, kas spēja sazināties tikai vācu valodā. Jautājumu risināšana ievirzījās politiskā gultnē, jo parādījās aizdomas par institūta saistību ar Kominterni. Savukārt Partijas kontroles komisijas birojs Lazara Kaganoviča (1893–1991) vadībā 1934. gada 11. augustā konstatēja, ka *Intūrists* bija slikti sagatavojis institūtu materiāli sadzīviskā, mācību un organizatoriskā ziņā, kā arī kopā ar Vissavienības biedrību kultūras sakariem ar ārzemēm un institūta administrāciju nespēja nodrošināt vadību.[931]

1936. gadā sākās jauns posms *Intūrista* darbībā.[932] Šo posmu raksturo instruktīvu priekšrakstu dokumentēšana un izteiktu PSRS varas īstenotāju ieceri izmantot *Intūristu* kā valsts drošības piesegstruktūras demonstrēšanu.

1936. gadā[933] *Intūrista* valde pieņēma Ģenerālo instrukciju par ārzemju tūristu apkalpošanu PSRS,[934] ko turpmāk izmantoja kā standartus nosakošu dokumentu.[935] Ģenerālā instrukcija paredzēja, ka ārzemniekiem paredzēts tikai pilnas komplektācijas piedāvājums – speciālais brauciens, atklātā un speciālā tūre. Speciālais brauciens nozīmēja to, ka persona dodas uz sarīkojumiem kā maija vai novembra

---

931 Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 100–101.

932 Ersöz, Hasan Deniz. *Tourism in Russia: from Tsarist to Post-Soviet Period*, [master thesis]. Graduate School of Social Sciences of the Middle East Technical University, 2012, p. 23.

933 Citos avotos norādīts 1934. gads. Piemēram, Новиков, Владимир. "Бизнес под контролем государства: иностранный туризм в СССР в 1930–1980-Х годах," *Современные проблемы сервиса и туризма*, № 4, том 10, 2016, с. 27.

934 Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 118.

935 Новиков, Владимир. "Бизнес под контролем государства: иностранный туризм в СССР в 1930–1980-Х годах," *Современные проблемы сервиса и туризма*, № 4, том 10, 2016, с. 27.

svētki, festivāli, kā arī piedalās braucienos, apmeklējot lauksaimniecības, rūpniecības objektus, nacionālās un autonomās republikas. Atklātā tūre nozīmēja to, ka vienojas par noteiktas klases apkalpošanu, konkrētu termiņu un pirmo apmeklējuma punktu, bet maršruta izvēli atstāj līdz brīdim, kad sasniedz pirmo apmeklējuma punktu. Tad, saņemot tūrista grāmatiņu, bija vai nu jāizvēlas ieteicamā vai speciālā tūre vai arī jāpaziņo par savu maršrutu. Visbeidzot, bija iespējams izvēlēties tūri ar sevišķu maršrutu, kas faktiski nozīmēja to, ka maršrutu šādā gadījumā noteica bāzu esība. Atšķirībā no rekomendējamām tūrēm ar speciālās tūres programmu varēja variēt gan ilguma, gan satura ziņā.[936]

1936. gadā bija izstrādāti 36 maršruti. Ģenerālā instrukcija paredzēja, ka ārzemju tūristus apkalpo atbilstoši klasēm – pirmā, tūristiskā un trešā. Atkarībā no klases mainījās piedāvātā apjoms, piemēram, ja pirmās klases tūristam bija paredzēts brauciens pa dzelzceļu, tad viņam piedāvāja pirmās kategorijas guļamvagonu, apmešanos *Intūrista* viesnīcā ar atsevišķu istabu un vannu, ja tāda bija, kā arī ēdināšanu četras reizes dienā *Intūrista* pirmās klases restorānā, izmantojot kuponus, tomēr ne vīns, ne arī minerālūdens nebija ietverts ēdināšanas piedāvājumā. Pirmās klases tūristu sagaidīja un pavadīja bez maksas. Viņam bija paredzēta divvietīgas bagāžas, kas nepārsniedz 32 kg, pārvadāšana no viesnīcas un atpakaļ. Tāpat pirmās klases tūristam bija paredzēta viena divarpus stundu ilga kultūras objektu apskate ar vieglo automašīnu gida-tulka pavadībā. Salīdzinājumam – tūristiskā klase piedāvāja braucienu mīkstajā vagonā divvietīgā vai četrvietīgā kupejā, apmešanos *Intūrista* viesnīcā istabā ar dušu vai vannu, ja tādas ir, pa diviem cilvēkiem istabā. Ēdināšanu piedāvāja trīs reizes dienā. Savukārt sagaidīšana un pavadīšana notika ar autobusu. Trešā klase nozīmēja braucienu cietajā vagonā (veļas piederumi bija iekļauti) un palikšanu viesnīcā pa trim līdz četriem cilvēkiem istabā. Sākumā bija iecerēts, ka būs maksas un bezmaksas

[936] ГАРФ, ф. Р-9612, оп. 1, д. 38, л. 4–6. Citēts pēc: Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 118–119.

apskates objekti, bet tad nolēma, ka visi apskates objekti būs bez maksas, tomēr to apskate notiks pēc grafika. Maksa par katru nākamo komforta klasi faktiski dubultojās.[937]

Ģenerālā instrukcija aptvēra arī jautājumus, kas tieši skāra ārzemju tūrista tiesības un ko nevar uzskatīt par daļu no līgumtiesiskām attiecībām, proti, valūtas maiņu un vizuālo un audiovizuālo fiksēšanu. Dokuments aizliedza padomju valūtas ievešanu un izvešanu. Tajā pašā laikā ārvalstu valūtas ievešanu un izvešanu neierobežoja tikmēr, kamēr tās daudzums bija uzrādīts deklarācijā. Nepieciešamo padomju valūtas daudzumu varēja iegādāties speciālos maiņas punktos, tomēr atpakaļmaiņa nebija atļauta. Savukārt fotografēšanas un filmēšanas sakarā ģenerālā instrukcija noteica, ka fiksēt var visu, izņemot stratēģiski svarīgus objektus kā fabrikas, rūpnīcas, dzelzceļa būves, lidostas vai piestātnes. Turklāt nofotografēto un nofilmēto materiālu drīkstēja izvest no PSRS tikai attīstītā veidā; filmiņa bija jāattīsta, izgatavojot negatīvu, 24 stundu laikā pēc ārzemju tūrista pasūtījuma saņemšanas.[938] Tātad tūristam bija jārēķinās arī negatīva izgatavošanai nepieciešamo maksimālo laiku.

Ģenerālā instrukcija noteica kvalifikācijas prasības gidiem-tulkiem, viņu pienākumus un pakalpojumu izcenojumu, turklāt bija noteikti gadījumi, kad un kādā skaitā gidi-tulki pienācās bez atsevišķas samaksas. Gidam-tulkam bija jābūt politiski izglītotam, jāpārzina PSRS politiski saimnieciskie jautājumi, jāzina PSRS ekonomiskā ģeogrāfija un, protams, jābūt labām svešvalodas zināšanām. Pirmās klases ārzemju tūristu grupai piešķīra ne mazāk kā divus gidus-tulkus, bet

---

[937] ГАРФ, ф. Р-9612, оп. 1, д. 38, л. 9–12, 16, 30, 34–35, 40, 61. Citēts pēc: Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 119–120.

[938] ГАРФ, ф. Р-9612, оп. 1, д. 38, л. 14–15, 53–54. Citēts pēc: Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 121.

tūristu un trešajai klasei – ne mazāk kā piecus gidus-tulkus.[939] Šajā gadījumā skaits gan nenozīmē rūpes par kvalitāti vai nepieciešamību pastiprināti pieskatīt tūristu un trešās klases ārzemju tūristu grupas, bet drīzāk raksturo, cik skaitliski liela bija attiecīgo grupu atšķirība.

Ģenerālā instrukcija paredzēja informācijas biroja ierīkošanu viesnīcas vestibilā vai arī tuvākajās istabās, lai piedāvātu reklāmas un informatīvos materiālus un lai veiktu ārzemju tūristu un ārzemju klientu, kas dzīvoja konkrētajā viesnīcā, vajadzību apmierināšanu. Biroja darbiniekiem bija jāzina angļu, franču un vācu valoda. Viņiem bija jāorganizē un jāveic apkalpošana, kas aptvēra tūristu sagaidīšanu un pavadīšanu, klienta dokumentu reģistrēšanu, ekskursijas un pat klientu sīku lūgumu izpildīšanu. Ievērojams, ka par biļetes iegādi uz kino seansu vai teātra izrādi birojs iekasēja 10 procentus starpniecības maksas.[940]

Lielais terors ieviesa izmaiņas arī priekšstatos par gidu-tulku darbu. 1932. gada nogalē *Intūrista* vadību rūpēja tas, lai ar rādāmie objekti iespējami pozitīvākā gaisotnē atspoguļotu "sociālisma celtniecību",[941] bet kopš 1936. gada nostiprinājās ieskats par to, ka gidi-tulki ir noderīgi, lai izsekotu ārzemju tūristus un viesus. Literatūrā, piemēram, plaši aprakstīti priekšraksti un to īstenošana, kas domāti tulkiem, kurus norīkoja *Intūrists* un Vissavienības biedrība kultūras sakariem ar ārzemēm no ārvalstīm atbraukušo rakstnieku vajadzībām. Tulkiem bija sistemātiski jāsniedz atskaites par ārzemju rakstnieku

---

[939] ГАРФ, ф. Р-9612, оп. 1, д. 38, л. 41–42, 47. Citēts pēc: Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 121.

[940] ГАРФ, ф. Р-9612, оп. 1, д. 38, л. 55–58. Citēts pēc: Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 122.

[941] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 78–79.

tikšanās raksturu un saturu, īpaši pievēršot uzmanību tam, kas izsauc viņu neapmierinātību un kas ir nelabvēlīgās informācijas avots. Kā liecina Doras Karavkinas, Ļeva meitas, (1896–1977) atskaites,[942] kura bijusi Vissavienības biedrības kultūras sakariem ar ārzemēm uzdevumā norīkota Liona Feihtvangera (1884–1958) rīcībā, tulku sniegtā informācija bijusi salīdzinoši detalizēta un saturēja svarīgu informāciju par ārzemnieku sakariem un uzskatiem.[943] Vissavienības biedrība kultūras sakariem ar ārzemēm priekšsēdētājs Aleksandrs Arosevs, Jakova dēls (1890–1938),[944] 1937. gada 14. maijā, uzstājoties

---

[942] Daļa publicēta: *Советские архивы*, №4, 1989, с. 55–63. Sk. arī: ГАРФ, ф. 5283, оп. 1, д. 334; ГАРФ, ф. 5283, оп. 5, д. 745, ГАРФ, ф. 5283, оп. 8. д. 290, 292. Citēts pēc: Дэвид-Фокс, Майкл. *Витрины великого эксперимента. Культурная дипломатия Советского Союза и его западные гости. 1921–1941 годы*, переводчик (с англ.) Владимир Макаров, Москва: Новое литературное обозрение, 2015, с. 121 (примечание 829).

[943] Куликова, Галина. "Под контролем государства: пребывание в СССР иностранных писателей в 1920–1930-х годах", *Отечественная история*, № 4, 2003, с. 57.

[944] Aleksandrs Arosevs ir dzimis Kazaņā. Vecāki bijuši šuvēji. Tēvs – Jakovs Arosevs, Mihaila dēls, dzimis 1865. gadā un miris 1913. gadā. Māte – Marija Goldšmita, Augusta meita, – bijusi vācbaltiete, dzimusi 1873. gadā Mītavā (tagad Jelgavā) un mirusi 1918. gadā. 1905. gadā Arosevs kļuva par Sociālistu revolucionāru partijas biedru, 1907. gadā – par Krievijas Sociāldemokrātiskā strādnieku partijas biedru. Kopš 1905. gada Arosevs aktīvi piedalījās "revolucionārajā darbā", par ko 1909. gadā izsūtīts uz Vologdas guberņu, no kurienes bēdzis uz ārzemēm. No 1909. līdz 1911. gadam bijis brīvklausītājs Ljēžas Universitātes Filozofijas fakultātē. 1911. gadā atgriezies Maskavā, kam sekojuši vairākkārtēji aresti, izsūtīšanas un bēgšanas. 1916. gadā sācis studijas Petrogradas Psihoneiroloģiskajā institūtā, ko nepabeidza, jo iesaukts Krievijas Impērijas armijas kara dienestā. Februāra revolūcijas laikā sekojis arests par to, ka nav atklājis "revolucionāro pagātni", un nosūtīšana uz disciplināro bataljonu Ņižņijnovgorodā, martā organizējis Praporščiku skolā sacelšanos. Aktīvs 1917. gada oktobra revolūcijas notikumu dalībnieks. Piedalījies arī Krievijas pilsoņu karā. 1920. gadā Ukrainas Augstākā revolucionārā tribunāla priekšsēdētājs. 1921. gadā strādājis Partijas un revolūcijas vēstures institūtā. No 1921. līdz 1933. gadam gada pildījis sūtņa pienākumus Eiropas valstīs, arī Lietuvā un Latvijā. Kad 1924. gadā Francija atzina PSRS, nosūtīts uz Franciju. 1925. gadā kļuvis par sūtni Šveicē. Pēc meitas teiktā – bijis pirmais sūtnis valstīs, kas atzinušas PSRS. Pēdējā valsts bijusi Čehoslovākijas Sociālstiskā Republika. Gadu pēc atsaukšanas no diplomātiskā dienesta bijis bez darba. 1934. gada jūnijā iecelts par Vissavienības biedrības kultūras sakariem ar ārzemēm priekšsēdētāju. Kopš 1935. gada dzīvojis prestižajā Pirmajā padomju namā, bijušajā Maskavas viesnīca *Nacional*. Kopš 1936. gada mēģinājis

biedrības sanāksmē (neilgi pirms sava aresta 1937. gada 3. jūlijā), norādījis, ka:

> "no politiskās modrības skatpunkta [raugoties], sevišķi biedriem tulkiem un konkrēti referentiem un nodaļu vadītājiem ļoti uzmanīgi jāsarunājas ar ārzemniekiem [..]. Es rosinu veikt savas piezīmes pēc iespējas detalizētāk, lai bez sarunas jūs atspoguļotu [arī] vispārējo situāciju, kādā norisinājās saruna [..]. Mūsu tulki spēlē aizsardzības vienību lomu, kas iet kolonas priekšgalā. Ārzemnieki pirmos iespaidus par PSRS gūst no tulkiem."[945]

Aroseva sniegtais tulku lomas raksturojums kopā ar literatūrā un dokumentos minēto norāda uz to, ka instruktīvus priekšrakstus par tulku darba pienākumiem definējuši PSRS varas īstenotāji, un *Intūrists* kā izpildorgāns rūpējies par šo pienākumu īstenošanu.

Lielā terora sekas atsaucās arī uz *Intūrista* darbības novērtējumu. Neskatoties uz to, ka 1936. gads bija salīdzinoši sekmīgs, PSRS Centrālās izpildkomitejas prezidijs 1937. gada 7. augustā aizrādīja uz *Intūrista* aparāta "piesārņotību" ar "svešiem elementiem", neapmierinošu vadību un nepietiekamu personāla kvalifikāciju.[946] 1937. gads kopumā raksturojams kā "tautas ienaidnieku" meklēšanas

---

panākt atļauju izbraukt uz ārzemēm ārstēties, tomēr saņēmis atteikumu. 1937. gada 3. jūlijā arestēts. Lai izvairītos no spīdzināšanas, Arosevs parakstījis visu, kas vien pieprasīts un tiesas laikā atzinis visas apsūdzības. 1938. gada 8. februārī piespriests nāves sods, kas arī izpildīts pēc divām dienām. 1955. gadā Arosevu reabilitēja. Аросев Александр Яковлевич. Воспоминания о ГУЛАГе и их авторы. Pieejams: http://www.sakharov-center.ru/asfcd/auth/?t=author&i=2012; Панков, Юрий. "Дочь отвечает за отца", *Совершенно секретно*, № 12/283, 2012, 3. decembris. Pieejams: http://www.sovsekretno.ru/articles/id/3282/.

[945] Голубев, Александр, Невежин, Владимир. "ВОКС в 1930–40-е годы", *Минувшее. Исторический альманах*, № 14, 1993, с. 349–350. Citēts pēc: Куликова, Галина. "Под контролем государства: пребывание в СССР иностранных писателей в 1920–1930-х годах", *Отечественная история*, № 4, 2003, с. 57.

[946] ГАРФ, ф. Р-9612, оп. 1, д. 45, л. 2– 2об. Citēts pēc: Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 127.

laiks.[947] To, cik lielā mērā Lielais terors skāra arī *Intūrista* personālu, raksturo, pirmkārt, tas, ka iepriekšējo valdes priekšsēdētāju Vilhelmu Kurcu 1937. gada novembrī[948] apcietināa un viņa vietā iecēla Pāvelu Koršunovu, Semjona dēlu (1902–1947), kuru esot apstiprinājuši pēc Mihaila Kaļiņina ieteikuma.[949] Otrkārt, jaunieceltais valdes priekšsēdētājs 1938. gada 5. janvāra vēstulē Mihailam Kaļiņinam paudis bažas par to, ka katastrofāla situācija personāla ziņā draud izgāzt 1938. gada plānus:

> "1937. gada laikā virknē *Intūrista* nodaļu ārzemēs bija atsaukti pārstāvji. Dažās valstīs bija komandēti jaunie biedri, no kuriem daļa darba procesā [ar uzliktajiem pienākumiem] netikuši galā. Virknē citu valstu darbs mūsu pārstāvniecību trūkuma dēļ pagaidām uzticēts [Tirdzniecības pārstāvniecības] darbinieku sievām vai pašiem darbiniekiem darba savienošanas kārtībā (proti, cilvēkiem, kas pilnīgi nezina mūsu darba specifiku)."[950]

Lielā terora rezultātā personāla kvalifikācija un nopelni vairs nenoteica *Intūrista* personālsastāvu.

Līdztekus krasām *Intūrista* personāla sastāva izmaiņām 1938. gadā vērojama arī ievirze pat formāli, neraugoties uz jau esošo faktisko funkcionālo padotību, nodot iestādi valsts drošības struktūru padotībā. Atbilstoši PSRS Tautas Komisāru Padomes 1938. gada 17. aprīļa nolēmumam vissavienības akciju sabiedrību *Intūrists* bija paredzēts nodot PSRS Iekšlietu tautas komisariāta padotībā. Atbilstoši

---

[947] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 128.

[948] Курц Вильгельм Адольфович.
Pieejams: http://lexikon.wolgadeutsche.net/article/174

[949] Павел Семенович КОРШУНОВ (1902–1947). Pieejams: http://museum-dom.ru/bio02/korsh.html

[950] ГАРФ, ф. Р-9612, оп. 1, д. 63, л. 258– 259, ГАРФ, ф. Р-9612, оп. 2, д. 75, л. 1. Citēts pēc: Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 128–129.

PSRS Iekšlietu tautas komisariāta 1938. gada 9. augusta pavēlei Nr. 478-c *Intūrists* bija padots PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Administratīvi saimnieciskajai pārvaldei, bet PSRS Iekšlietu tautas komisariāta 1938. gada 16. augusta apkārtrakstā Nr. 165-c bija rakstīts:

> "Par *Intūrista* vietējo nodaļu un pārstāvniecību pāreju [Iekšlietu tautas komisariāta] padotībā jāzina tikai *Intūrista* vietējo nodaļu vadītājiem. *Intūrista* vietējās nodaļas turpmāk saglabā savu iepriekšējo nosaukumu, un jautājums par *Intūrista* pāreju [Iekšlietu tautas komisariāta] padotībā nav izpaužams."

PSRS Iekšlietu tautas komisariāta 1938. gada 29. septembra pavēle Nr. 00641, ar ko noteikta PSRS Iekšlietu tautas komisariāta struktūra, nesatur norādi par to, ka *Intūrists* būtu iekļauts tās sastāvā.[951] Iemesli padotības maiņas slepenībai un vēlāk arī atteikšanās no padotības maiņas meklējami citos dokumentos. Vissavienības komunistiskā (boļševiku) partijas CK politbiroja 1939. gada 10. janvāra nolēmums par *Intūrista* nodošanu Iekšlietu tautas komisariātam ar Lavrentija Berijas un Josifa Staļina speciālziņojumiem pielikumā paredz, ka *Intūrists* nododams PSRS Ārējās tirdzniecības komisariātam, kā arī norāda, ka atteikšanās no ieceres padot *Intūristu* Iekšlietu tautas komisariātam notikusi, pateicoties PSRS iekšlietu tautas komisāra Lavrentija Berijas 1938. gada 7. decembra vēstulei Nr. 111967 Vissavienības komunistiskā (boļševiku) partijas CK sekretāram Josifam Staļinam. Vēstulē teikts:

> "Vissavienības akciju sabiedrība *Intūrists* ar valdības lēmumu nodota PSRS [Iekšlietu tautas komisariātam]. *Intūrista* atrašanos [Iekšlietu tautas komisariāta] sistēmā uzskatām par nelietderīgu sekojošu iemeslu dēļ:
>
> 1. *Intūrists* pazīstams ārzemēs kā Vissavienības akciju sabiedrība, tā filiāles, kas veic intūristu piesaisti (aktivizēšanu) virknē valstu pazīstamas tāpat, pastāv un reģistrējas kā akciju sabiedrības.

---

[951] *Лубянка. Органы ВЧК-ОГПУ-НКВД-НКГБ-МГБМВД-КГБ 1917–1991*. Справочник, ред. Александр Яковлев, авторы-сост. Александр Кокурин, Никита Петров. Москва: Международный фонд "Демократия", 2003, с. 67.

2. *Intūrista* līgumsaistības ar kapitālistiskajiem tūrisma, dzelzceļa un tvaikoņu firmām reglamentē sevišķi līguma punkti, kuros īpaši atrunāts, ka firmas apņemas celt pretenzijas tikai [Vissavienības akciju sabiedrībai] *Intūristam* un necelt nekādas pretenzijas pret PSRS valdību, Ārējas tirdzniecības komisariātu, Tirdzniecības pārstāvniecību vai jebkuru citu PSRS organizāciju.

3. *Intūrista* padotības [Iekšlietu tautas komisariātam] nodošanas fakts viennozīmīgi kļūs zināms ārvalstīs. Kapitālistiskās tūrisma firmas un pret mums naidīgi noskaņotā prese šo faktu pacentīsies izmantot, lai sāktu kaitēšanu *Intūrista* pārstāvniecību sakarā, sāks tās saukt par [Iekšlietu tautas komisariāta] filiālēm un šādā veidā apgrūtinās normālu darbu, turklāt ar provokācijām atbaidīs personas, kas [cēlušās] no sīkburžuāzijas un inteliģences, no braucieniem uz PSRS.

Vadoties no minētajiem apsvērumiem, uzskatu par lietderīgu *Intūristu* izņemt no [Iekšlietu tautas komisariāta] padotības."[952]

Uz vēstules ir uzrakstīta rezolūcija:

"[Biedriem] Molotovam, Mikojanam. Šķiet, b. Berijam ir taisnība, varētu nodot *Intūristu* [Ārējās tirdzniecības komisariātam]. J. Staļins. 10.1.39. g."

Turpat:

"Par – Molotovs, par – Mikojans, par – Kaganovičs, Vorošilovs, Ždanovs."[953]

Turpat arī ar Aleksandra Poskrebiševa rokrakstu:

---

[952] РГАСПИ, ф. 17, оп. 163, д. 1207, л. 69. Citēts pēc: "Документ №9. Постановление политбюро ЦК ВКП(б) "о передаче «Интуриста» в ведение НКВТ" с приложением спецсообщения Л. П. Берии И. В. Сталину", *Лубянка. Сталин и НКВД-НКГБ-ГУКР «Смерш». 1939–март 1946*. Pieejams: http://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/58624

[953] РГАСПИ, ф. 17, оп. 163, д. 1207, л. 69. Citēts pēc: "Документ №9. Постановление политбюро ЦК ВКП(б) "о передаче «Интуриста» в ведение НКВТ" с приложением спецсообщения Л. П. Берии И. В. Сталину", *Лубянка. Сталин и НКВД-НКГБ-ГУКР «Смерш». 1939–март 1946*. Pieejams: http://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/58624

"b. Kaļiņins – par, b. Andrejevs – par."[954]

Minētais norāda uz to, ka jau 1938. gadā PSRS varas īstenotāji skaidri iezīmēja *Intūrista* kā valsts drošības institūciju piesegstruktūru, kur ārzemju tūristu un viesu kontrole kopš 1936. gadā, kad pieņemta pirmā ģenerālā instrukcija, notiek ar viesnīcas un cita apkalpojošā personāla palīdzību un kur saturiska ārzemju viesu izspiegošana, spriežot pēc literatūrā un dokumentos atspoguļotā, uzticēta gidiem-tulkiem, kas ar sistemātisku atskaišu sniegšanu ļauj spriest ne tikai par konkrēto aprakstīto situāciju, bet izdarīt arī vispārīgus slēdzienus par konkrēto personu.

Otrais pasaules karš, Baltijas valstu okupācija, nacionālsociālistiskās Vācijas karaspēka virzība atspoguļojās arī uz *Intūrista* darbību. Otrā pasaules kara priekšvakarā 1939. gadā vērojama tendence samazināt "sociālisma celtniecību" raksturojošo objektu pieejamību. 1940. gadā *Intūrista* darbu raksturo PSRS tēla spodrināšana ārvalstīs un vizīšu apkalpošana. Baltijas valstu okupācija likumsakarīgi bija par pamatu maršrutu maiņai un pārstāvniecību slēgšanai. Otrā pasaules kara laikā līdz nacionālsociālistiskās Vācijas uzbrukumam PSRS *Intūrists* pamatā apkalpoja tranzīta ceļotājus.[955]

Jaunu *Intūrista* attīstības posmu iezīmēja PSRS Ārējās tirdzniecības ministrija, 1955. gada 8. augustā apstiprinot jaunos *Intūrista* statūtus, kas atšķirībā no 1929. gada statūtiem paredz iespēju "attīstīt visu veidu tūrismu, kā uz Padomju Savienību, tā arī no Padomju Savienības".[956] Ievērojot minēto, *Intūrists* no organizācijas,

---

[954] РГАСПИ, ф. 17, оп. 163, д. 1207, л. 69. Citēts pēc: "Документ №9. Постановление политбюро ЦК ВКП(б) "о передаче «Интуриста» в ведение НКВТ" с приложением спецсообщения Л. П. Берии И. В. Сталину", *Лубянка. Сталин и НКВД-НКГБ-ГУКР «Смерш». 1939–март 1946*. Pieejams: http://www.alexanderyakovlev.org/fond/issues-doc/58624

[955] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 135–137.

[956] ГАРФ, ф. 6, оп. 2, д. 237, л. 20. Citēts pēc: Орлов, Игорь. "Первые шаги выездного туризма в СССР (1955–1964)", *Научный журнал «Сервис plus»*, № 4,

kas apkalpo tikai ārzemju tūristus un viesus, līdztekus Vissavienības arodbiedrību Centrālās padomes Tūrisma un ekskursiju pārvaldei sāka apkalpot PSRS pilsoņus, organizējot ārzemju braucienus. Turklāt 1957. gada maijā PSRS Jaunatnes organizāciju komitejas ietvaros izveidoja Komisiju starptautiskās jaunatnes apmaiņas ar tūristiem organizēšanai (*Комиссия по организации международного молодежного обмена туристами*). Komisijā bija iekļauti *Intūrists*, Vissavienības arodbiedrību Centrālās padomes Tūrisma un ekskursiju pārvalde un Vissavienības fizkultūras un sporta komiteja. Tātad jaunatnes tūrisma organizēšanas pamatu likšanā piedalījās trīs galvenie tūrisma organizētāji PSRS. 1958. gadā komitejā nodibināja PSRS Jaunatnes organizāciju – Starptautisko jaunatnes tūrisma biroju *Sputņiks*. *Sputņika* statūti paredzēja, ka viens no galvenajiem tā uzdevumiem ir:

> "padomju jaunatnes sūtīšana ceļošanai uz ārzemēm ar mērķi paplašināt padomju jaunatnes saites ar ārzemju jaunatni, vispusīga turpmākās draudzības un sadarbības atbalstīšana starp padomju jaunatni un ārzemju jaunatni."[957]

Faktiski *Sputņiks* kļūst par *Intūrista* līdzinieku, tikai jaunatnes tūrisma organizēšanas jautājumos.

20. gadsimta sešdesmito gadu sākumā *Intūrista* darbība aptvēra visu PSRS teritoriju,[958] šādā veidā, atdzīvinot masu tūrisma ideju, paplašināja savu darbību. Lai nodrošinātu efektīvāku *Intūrista* darbību, izveidoja jaunas nodaļas, arī okupēto Baltijas valstu teritorijā. 1964. gadā ārzemju tūrisma jautājumu koordinēšanai izveido PSRS Ārzemju tūrisma pārvaldi, kurai attiecīgi bija padota arī vissavienības akciju sabiedrība *Intūrists*.[959] 1965. gada publikācija laikrakstā

2013, с. 68. Pieejams: http://philosoph.su/wp-content/uploads/2015/09/2013-%E2%84%964.pdf#page=67

[957] ГАРФ, ф. 12, оп. 1, д. 1, л. 40. Citēts pēc: Орлов, Игорь Борисович. *"Первые шаги выездного туризма в СССР (1955–1964)", научный журнал «Сервис plus»* Москва: № 4, 2013, с. 67–78.
Pieejams: http://philosoph.su/wp-content/uploads/2015/09/2013-%E2%84%964.pdf#page=67

[958] Ersöz, Hasan Deniz. *Tourism in Russia: from Tsarist to Post-Soviet Period*, [master thesis]. Graduate School of Social Sciences of the Middle East Technical University, 2012, p. 44.

[959] "Miljons viesu", *Padomju Jaunatne*, Nr. 153, 1965, 6. augusts, 2. lpp.

Padomju Jaunatne, atspoguļojot *Intūrista* valdes priekšsēdētāja Viktora Boičenko, Kuzmas dēla (1925–2012),[960] stāstīto, liecina, ka *Intūrists* savā darbībā turpina ievērot vēl 1936. gadā noteiktos pamatprincipus par ārzemju tūristu uzņemšanu. Saglabājies, ka ārzemju tūristu pārvietošanās notiek atbilstoši piedāvātajiem vai apstiprinātajiem maršrutiem, ka ārzemju tūristu uzņemšanu un ēdināšanu veic *Intūrista* viesnīcās un restorānos, ka ārzemju valūtas ievešana ir neierobežota tikmēr, kamēr ir deklarēta, un ka galvenās rūpēs par saziņu ar tūristiem uzņemas gidi un tulki.[961]

1969. gadā PSRS Ārzemju tūrisma pārvalde tiek pārveidota par PSRS Galveno ārzemju tūrisma pārvaldi, kam *Intūrists* vismaz formāli vairs nav institucionāli padots, bet darbojas kā "komercstruktūra". Ārzemju tūrisma jautājumu pārraudzība PSRS piedzīvo izmaiņas 1983. gadā,[962] kad PSRS Galveno ārzemju tūrisma pārvaldi pārveido par PSRS Valsts ārzemju tūrisma komiteju, un 1989. gadā, kad likvidē PSRS Valsts ārzemju tūrisma komiteju.[963]

3. Intūrists Rīgas nodaļa

Vēl pirms Latvijas Republikas okupācijas *Intūrista* nodaļa bijusi arī Rīgā.[964] Turklāt Latvijas Republikas tiesību akti satur norādi par *Intūrista* ekskluzīvajām tiesībām, piemēram, satiksmes ministra Bernharda Einberga (1893–1945) 1936. gada 11. augustā apstiprinātais 320. rīkojums "par pārgrozījumiem un papildinājumiem

---

960 Viktors Boičenko – bijis Otrā pasaules kara laikā izlūks, 1951. gadā atvaļināts no dienesta PSRS bruņotajos spēkos, tad arī beidzis Ārējās tirdzniecības institūtu. 20. gadsimta astoņdesmitajos gados bijis PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas priekšsēdētāja vietnieks, PSRS Miera aizstāvēšanas komitejas loceklis, PSRS Kara veterānu komitejas loceklis un Vissavienības biedrības kultūras sakariem ar ārzemēm loceklis. Бойченко Виктор Кузьмич.
Pieejams: www.warheroes.ru/hero/hero.asp?Hero_id=11198

961 "Miljons viesu", *Padomju Jaunatne*, Nr. 153, 1965, 6. augusts, 2. lpp.

962 Ziņas par pārveidi publicētas, piemēram, "PSRS Augstākās Padomes Prezidijā", *Cīņa*, Nr. 134, 1983, 12. jūnijs. 1. lpp.

963 Эволюция туристской власти в России. Pieejams: http://www.tourvest.ru/articles/article0010/, "PSRS Augstākās Padomes Prezidijā", *Cīņa*, Nr. 134, 1983, 12. jūnijs, 1. lpp.

964 "Tūrisms Padomju Savienībā", *Brīvā Jaunatne*, Nr. 32, 1940, 9. augusts, 3. lpp.

tiešās Viduseiropas-Baltijas-SPRS satiksmes pasažieru, bagāžas un ekspressūtījumu tarifā"[965] nosaka, ka dzelzceļa līnijās

> "Rīga–Ļeningrad, Rīga–Moskva, Daugavpils–Moskva, Bigosovo–Moskva, Negoreloje–Moskva, Ostrov–Ļeningrad, Baku–Schepetovka"[966]

numurētas vietas un guļvietas var pasūtīt:

> "Berlīnē – Ceļojumu birojā *Intourist*;
>
> Rīgā – Ceļojumu un transporta birojā (Celtrans);
>
> Daugavpilī – Ceļojumu un transporta birojā (Celtrans);
>
> Daugavpilī – Ceļojumu birojā *Intourist*;
>
> Bigosovas stacijā – Ceļojumu birojā *Intourist*;
>
> Negoreloje stacijā – Ceļojumu birojā *Intourist*;
>
> Ostrov stacijā – Ceļojumu birojā *Intourist*;
>
> Schepetovka stacijā – Ceļojumu birojā *Intourist*;
>
> Moskva stacijā – Ceļojumu birojā *Intourist*".[967]

Ievērojams, ka *Celtrans* bija *Intūrista* pārstāvniecība Latvijā.[968] Tātad faktiski Latvijas Republikas satiksmes ministrs akceptēja *Intūrista* ekskluzīvās tiesības atsevišķos dzelzceļa pasažieru pārvadājumos piedāvāt numurētas vietas un guļvietas.

1934. gada decembrī *Intūrists* bija iekārtojies Vaļņu ielā 3/5, Rīgā un piedāvāja "lēti ziemas ceļojumu" uz Maskavu, sākot no LVL 150, uz Ļeņingradu – LVL 127, Harkovu, Kijevu un Odesu.[969] Spriežot pēc publikācijām presē, par *Intūrista* sniegtajiem pakalpojumiem Latvijā bijuši labi informēti, jo, piemēram, 1939. gada 1. septembra publikācija *Kurzemes Vārdā* ceļot gribētājiem sniedz visai detalizētu informāciju gan par piedāvājumu klāstu, gan saturu, gan arī par alternatīvām:

---

[965] *Valdības Vēstnesis*, Nr. 184, 1936, 17. augusts, 1.–9. lpp.
[966] *Valdības Vēstnesis*, Nr. 184, 1936, 17. augusts, 2. lpp.
[967] *Valdības Vēstnesis*, Nr. 184, 1936, 17. augusts, 2. lpp.
[968] *Pēdējā Brīdī*, Nr. 236, 1933, 18. oktobris, 5. lpp.
[969] *Spārnotā Latvija*, Nr. 6, 1934, decembris, 168. lpp.

> "Rīgā *Intūristā* jāizvēlas viens no četriem pašu krievu sastādītiem maršrutiem, nokārtojami ne vien ceļa izdevumi, bet arī samaksājama uztura nauda, par ko Intūrists izsniedz īpašu talonu grāmatiņu. Tātad ceļojums pa Padomju Savienību iespējams arī ar gluži mazu skaidras naudas summu kabatā.
>
> Nonākot Maskavā, ceļotājus stacijā, vai arī, ja tie izvēlējušies daudz ērtāko un ātrāko gaisa satiksmi, – aerodromā sagaida *Intūrista* pārstāvis un nogādā *Intūrista* viesnīcā, kuras šai plašajai, speciāli ārzemniekiem nodibinātai organizācijai ir katrā lielākā pilsētā. Pēc Rīgā samaksātās čeku grāmatiņas ārzemniekam ierāda viesnīcā attiecīgu istabu, kuras ērtības gan atkarīgas no tā, kādā klasē ceļotājs brauc, jo ceļojums iespējams trīs klasēs. Pēc šiem čekiem viesnīcā izsniedz arī brokastis, pusdienas un vakariņas. Var jau paēst arī ēdienu namos pilsētā, bet tad pusdienas iznāk stipri dārgas. Pusdienas, ko dod ārzemniekiem, sastāv no parastajiem trīs ēdieniem, gan ne tik labiem, kādus esam paraduši ēst Latvijā, tomēr pieklājīgiem. Uz pusdienu galda ēdāja rīcībā ir arī divas pudeles īstā bezalkohola dzēriena – «Narzana», kā arī tēja.
>
> [..]
>
> Vai iespējams pilsētu apskatīt arī pilnīgi patstāvīgi, bez pavadoņa? Jā, tas iespējams, bet tikai jāņem vērā, ka satiksmes automobiļu, kas visi atrodas pilsētas vai valsts ziņā (privātu «taksīšu» Maskavā nav), ir ārkārtīgi maz un pie tiem parasti stāv garas braukt gribētāju «astes."[970]

Publicētais apraksts galvenajos vilcienos apliecina, ka 1936. gada *Intūrista* ģenerālā instrukcija ievērota arī 1939. gadā, izņemot norādi par minerālūdens iekļaušanu ēdināšanas talonu cenā un iespēju tūristam brīvi gūt iespaidus par PSRS. Iespējams, ka ēdināšanas sakarā bija notikusi pakalpojuma kvalitātes celšana, taču brīva iespaidu gūšana, visticamāk, ir saistīta ar sevišķu priekšrakstu trūkumu attiecīgajā laikposmā gadījumiem, kad ārzemju tūrists vai viesis, pateicoties valodas un vietas zināšanām, spēj patstāvīgi un tātad arī nekontrolēti gūt iespaidus par "sociālisma celtniecības" īsteno tēlu.

Intūrists spodrināja "sociālisma celtniecības" tēlu arī Latvijas

[970] "Kā tagad rit dzīve Padomju Savienībā", *Kurzemes Vārds*, Nr. 197, 1939, 1. septembris, 4. lpp.

Republikas valsts varas īstenotāju un dažādu organizāciju pārstāvju acīs. Piemēram, 1939. gadā Vissavienības lauksaimniecības izstādi apmeklēja Latvijas Republikas zemkopības ministrs Jānis Birznieks (1895–1955) kopā ar vairākiem "saimnieciskās un sabiedriskās dzīves un organizaciju vadītājiem".[971] Viņu ceļojums ilga desmit dienas.[972] Interese piesaistīta arī ar masu sarīkojumu apmeklējumu, piemēram, 1939. gada 23. jūnijā laikraksts *Sporta Pasaule* aicināja piedalīties 18. jūlijā Lielajos sporta un fiziskās kultūras svētkos Maskavā. Braucienu organizēja *Intūrista* pārstāvis Latvijā, akciju sabiedrība *Transtred*, kas atradās Tirgoņu ielā 1, Rīgā.[973] Piedāvāti arī teātra festivālu apmeklējumi. Piemēram, 1936. gada 18. augustā *Sporta Pasaule* publicējusi ziņu par iespēju no 1. līdz 10. septembrim apmeklēt IV Teātra festivālu, piesakoties *Intūrista* pārstāvniecībā Tirgoņu ielā 1, Rīgā.[974] Interese gan par šīs izstādes apmeklēšanu, gan arī acīmredzot par kārtējiem Lielajiem sporta un fiziskās kultūras svētkiem izrādīta arī 1940. gadā. Literatūrā pieejamas ziņas par tūristu grupām no Lietuvas (99 fizkultūrieši un 49 zemnieki) un Latvijas (9 fizkultūrieši), kas apmeklējuši PSRS šajā laikā.[975] Minētā informācija saskan ar Latvijas presē pieejamām ziņām jau pēc okupācijas. 1940. gada 25. jūlijā laikrakstā *Daugavas Vēstnesis* publicēta ziņa par iespēju brīdī,

> "kad esam sadevušies rokās, saistīti nesaraujamām saitēm, jau pie mums esošie Sarkanās armijas karavīri dod vislabāko liecību par sasniegumiem Padomju Savienībā",[976]

izmantot iespēju, lai iepazītu PSRS ar *Intūrista* palīdzību, dodoties uz

---

971 "Kā tagad rit dzīve Padomju Savienībā", *Kurzemes Vārds*, Nr. 197, 1939, 1. septembris, 4. lpp.
972 "Kā tagad rit dzīve Padomju Savienībā", *Kurzemes Vārds*, Nr. 197, 1939, 1. septembris, 4. lpp.
973 *Sporta Pasaule*, Nr. 670, 1939, 23. jūnijs, 2. lpp.
974 *Sporta Pasaule*, Nr. 297, 1936, 18. augusts, 3. lpp.
975 Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 135–137.
976 "Braucieni uz Maskavu un Ļeņingradu", *Daugavas Vēstnesis*, Nr. 169, 1940, 25. jūlijs, 5. lpp.

Maskavu un Ļeņingradu, reizē apmeklējot "Vispadomju lauksaimniecības izstādi".

> "Piedalīšanās maksa, ieskaitot ceļu, uzturu un 5 dienu uzturēšanos Maskavā un 2 dienas Ļeņingradā — 265 ls, 5 dienu uzturēšanās Maskavā 246 ls. Izbraukšana no Rīgas paredzēta ap 15. augustu. Tuvākas ziņas, prospekti un pieteikšanās braucieniem «Intourist» aģentūrā Tirgoņu ielā Nr. 1, Rīgā."[977]

Šādi piedāvājumi publicēti arī citviet. Laikraksta *Brīvā Zeme*, kur publicēta attiecīgā ziņa, pirmo lappusi rotā Josifa Džugašvilli ģīmetne ar turpat publicētu rakstu "Tautu vadonis".[978]

Iepazīstoties ar Latvijas presi laikposmā līdz PSRS okupācijai, var konstatēt, ka Latvijas sabiedrība bija informēta ne tikai par iespēju iepazīt PSRS, bet arī par *Intūrista* atrašanos PSRS valsts drošības struktūru uzmanības un interešu lokā. Piemēram, laikraksts *Rīts* publicē ziņu, ka Valsts politiskā pārvalde esot apcietinājusi *Intūrista* direktoru Vilhelmu Kurcu par

> "liela vēriena blēdībām ar pasēm. Daudzi Pad. Savienības banku direktori izmantojuši savu stāvokli, lai nelegālā kārtā apgādātu ārzemju pases un vīzas tādiem Padomju Savienības pilsoņiem un ārzemniekiem, kurus meklējusi GPU."[979]

Latvijas presē bija pieejama informācija arī par *Intūrista* iesaisti spiegošanā, izmantojot pārstāvniecības ārzemēs. Piemēram, laikraksts *Latvijas Kareivis* 1939. gada 24. februārī informējis:

> "Patlaban Los-Andželesā iztiesā prāvu pret spiegošanā apsūdzētiem Pad. Savienības tūrisma aģentūras «Inturist» vadītāju Gorinu,[980] viņa

[977] "Braucieni uz Maskavu un Ļeņingradu", *Daugavas Vēstnesis*, Nr. 169, 1940, 25. jūlijs, 5. lpp.
[978] "Uz Maskavu un Ļeņingradu", *Brīvā Zeme*, Nr. 166, 1940, 25. jūlijs, 8. lpp.
[979] "Intūrists apgādājis pases bēgļiem", *Rīts*, Nr. 206, 1937, 30. jūlijs, 3. lpp.
[980] Mihails Gorins kopā ar savu sievu Anastasiju ieradās Amerikas Savienotajās Valstīs, lai strādātu *Intūrista* pārstāvniecībā. Sakarā ar iesaisti spiegošanā abi bija notiesāti. *Gorin v. United States, Salich v. United States*, Circuit Court of Appeals, Ninth Circuit, 22 April 1940, *Gorin v. United States, Salich v. United States*, 312 U.S. 19, 13 January 1941.

> sievu un naturalizējušos amerikāni Valichu.[981] Valichs, pēc tautības krievs, savā laikā kalpojis amerikāņu flotes informācijas dienestā. Apsūdzētie apvainoti par to, ka tie amerikāņu slepenā dienesta ziņas par japāņu militāriem spēkiem esot nodevuši Padomju Savienībai. Gorins esot samaksājis Valicham 1700 dolāru par San-Pedro pilsētā nozagtiem slepeniem dokumentiem."[982]

Jau 1939. gada 22. martā *Latvijas Kareivis* publicējis nākamo ziņu par minēto spiegu prāvu:

> "SPRS tūrisma organizācijas «Inturist» pārstāvis Los-Andželosā Gorins notiesāts par spiegošanu uz 6 gadiem cietuma un Sav. Valstu pilsonis Salichs, kurš agrāk darbojies amerikāņu flotes izlūkošanas dienestā, – uz 4 gadiem. Bez tam abiem uzlikts pa 10.000 dolāru liels naudas sods."[983]

Ievērojot minēto, jāsecina, ka Latvijas presē publiski pieejamās ziņas Lielā terora laikā liecina par vismaz kritiski domājošās sabiedrības informētību par *Intūrista* iesaisti PSRS valsts drošības politikas īstenošanā. Turklāt minētajā gadījumā jāievēro, ka konkrēto spiegu lietu izmanto vēl šobaltdien kā tiesību precedentu Amerikas Savienotajās Valstīs.[984]

Likumsakarīgi, ka PSRS okupācijas sekas atspoguļojās arī uz *Intūrista* pārstāvniecības darbību Latvijas teritorijā. PSRS ieskatā, pazūdot ārzemju elementam, tika likvidēta arī attiecīgā pārstāvniecība. Literatūrā *Intūrista* pārstāvniecības likvidēšanas laiks

---

[981] Hafizs Sališs (*Hafis Salich*, 1905–1970) – dzimis Maskavā, 1917. gadā kopā ar vecākiem pārcēlies uz Kazaņu. 1920. gadā devies uz Mandžūriju, bet 1921. gadā – uz Jokohamu (Japāna) un 1923. gadā – uz Amerikas Savienotajām Valstīm, kur naturalizējies. No 1931. līdz 1936. gadam strādājis Berklijas policijas departamentā. 1936. gadā ticies ar PSRS ģenerālkonsulāta vicekonsulu Nikolaju Aļavdinu, Valerjana dēlu (*Николай Аляв дин Валерьянович*, 1901–1941), tad arī sācis darbu Jūras spēku izlūkdienesta pārvaldē. 1937. gadā viņš iepazīstināts ar *Intūrista* pārstāvi Mihailu Gorinu. 1938. gada nogalē Amerikas Savienoto Valstu Federālais izmeklēšanas birojs informē Sališu par izmeklēšanas veikšanu sakarā ar aizdomām par spiegošanu. *Gorin v. United States, Salich v. United States*, Circuit Court of Appeals, Ninth Circuit, April 22, 1940.

[982] "Spiegu prāva Los-Andželesā", *Latvijas Kareivis*, Nr. 46, 1939, 24. februāris, 6. lpp.

[983] "Notiesāti spiegi", *Latvijas Kareivis*, Nr. 67, 1939, 22. marts, 3. lpp.

[984] *Interpretation of Espionage Act (Title 50 USC)*, CIA-RDP60-00442R000100050004-5.

Latvijas teritorijā nav precīzi minēts, vien aprakstoši saistīts ar "pievienošanos PSRS".[985] Turklāt 1940. gada veiktā *Intūrista* darbības analīze saistībā ar Baltijas valstīm ir salīdzinoši neprecīza, demonstrējot neskaidrības PSRS veiktajā Baltijas valstu okupācijā un *Intūrista* lomu šajos notikumos.[986]

Atsevišķa *Intūrista* nodaļa Latvijas teritorijā pēc PSRS okupācijas atvērta vien 20. gadsimta piecdesmito gadu beigās, tomēr precīzas ziņas par *Intūrista* Rīgas nodaļas izveidošanas laiku nav publiski pieejamas.

Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva 222. fonda 1. apraksta 1. lieta – vissavienības akciju sabiedrības (VAS) *Intūrists* pavēles un direktīvās norādes – sākta 1957. gada 2. februārī.[987] Atbilstoši šajā lietā iekļautajam aprakstam pirmais dokuments ir LPSR Ministru Padomes 1957. gada 2. februāra nolēmums Nr. 70-12c.[988] Iepazīstoties ar lietu, konstatējams, ka patiešām lietā pirmais un laika ziņā vecākais dokuments ir slepens LPSR Ministru Padomes 1957. gada 2. februāra nolēmums Nr. 70-12c *Par pasākumiem ārzemju tūristu apkalpošanā*, kas, atsaucoties uz PSRS Augstākās Padomes 1957. gada 5. janvāra nolēmumu Nr. 18-10, 1. punktā nolemj uzdot LPSR Pilsētu un lauku celtniecības ministrijai, nosakot par atbildīgo ministru Borisu Bezelu (1899–1978),[989] pabeigt viesnīcas *Rīga* (sk. 4. pielikumu) sakarā veicamos celtniecības darbus līdz 1957. gadam, to skaitā līdz 1. jūnijam – 5. un 6. stāvu ar 74 numuriem, līdz 15. jūlijam – 4. stāvu ar 37 numuriem, līdz 1. novembrim – 2. un 3. stāvu ar 74 numuriem, līdz 1. jūnijam – banketu zāli un pagaidu ēdināšanas bloku. Visi citi darbi bija

---

[985] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 136.

[986] Крессова, Марина. *«Интурист» в 1929–1939 гг.: структура, кадры, направления деятельности*, [диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук]. Москва: Министерство образования и науки Российской Федерации, Московский государственный университет сервиса, 2004, с. 136–137.

[987] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., pirmais vāks.

[988] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., lietā esošo dokumentu apraksts.

[989] Boriss Bezels, Fjodora dēls. "Boriss Bezels", *Cīņa,* Nr. 115, 1978, 19. maijs, 4. lpp.

jāpabeidz līdz 20. decembrim. Tāpat bija uzdots pabeigt aprīkot transformatora apakšstaciju viesnīcā *Rīga* līdz 1957. gada 1. maijam.[990]

Nolēmuma 2. punktā Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes Izpildu komitejai un atbildīgajam par izpildi tās priekšsēdētājam Vilhelmam Lecim (1898–1977)[991] bija uzdots nodrošināt viesnīcas *Rīga* iekārtošanu un pabeigto telpu nodošanu ekspluatācijā, to skaitā līdz 1957. gada 1. jūnijam – banketu zāli un pagaidu ēdināšanas bloku, līdz 1957. gada 1. jūnijam – 5. un 6. stāvā paredzētos 74 numurus ar 116 vietām, līdz 1957. gada 15. jūlijam – 4. stāvā paredzētos 37 numurus ar 58 vietām un līdz 1957. gada 1. novembrim – 2. un 3. stāvā 74 numurus ar 116 vietām. Turklāt Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes Izpildu komitejai kopā ar LPSR Tirdzniecības ministriju līdz 1957. gada 10. jūnijam bija jāiekārto un jāatklāj restorāns viesnīcas *Rīga* banketu zālē.[992]

Nolēmuma 3. punktā Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes Izpildu komitejai un Civilās gaisa flotes Latvijas aviogrupai bija uzdots nodrošināt, lai LPSR Sakaru ministrija 1957. gada pirmajā ceturksnī ierīko viesnīcā *Rīga* un Rīgas aerostacijā pasta un telegrāfa nodaļas un starptautisko telefonu sarunu punktus.[993]

Nolēmuma 4. punkts paredzēja, ka LPSR Sakaru ministrijai, minot kā atbildīgo ministru Aleksandru Aleksandrovu (1904–?),[994] līdz 1975. gada 1. maijam[995] jāaprīko viesnīcas *Rīga* un Rīgas aerostacijas pasta un telegrāfa nodaļas, starptautisko telefona sarunu punkti un kioski *Sojuzpečatj* (*Союзпечать*). 5. punkts uzdeva Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes Izpildu komitejai un LPSR Kultūras

990 LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 1. lp. (LPSR Ministru Padomes 1957. gada 2. februāra nolēmums Nr. 70-12c *Par pasākumiem ārzemju tūristu apkalpošanā*, krievu valodā, uz trim lapām viena, no kurām ir pielikums).

991 Vilhelms Lecis, Pētera dēls. "Vilhelms Lecis", *Cīņa,* Nr. 87, 1977, 15. aprīlis, 3. lpp.

992 LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 1. lp.

993 LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 1. lp.

994 Aleksandrs Aleksandrovs, Fjodora dēls. "Latvijas PSR Augstākās Padomes deputātu kandidātu reģistrācija", *Cīņa*, Nr. 46, 1967, 23. februāris, 2. lpp., "Paplašinās LPSR sakaru tīklu", *Padomju Latvija*, Nr. 41, 1940, 26. septembris, 12. lpp.

995 LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 2. lp.

ministrijai līdz 1957. gada 1. maijam izdot shematisku Rīgas pilsētas centrālo ielu plānu, iekļaujot tajā apskates objektus, kā arī ceļvežus. 6. punkts paredzēja, ka *Intūrista* "Latvijas nodaļai", nosakot par atbildīgo Voldemāru Bušu (1900–1965),[996] jānodrošina nepieciešamā apjomā gidu, reizē ekskursiju vadītāju sagatavošana. 7. punkts paredzēja, ka LPSR Tirdzniecības ministrijai 1957. gada pirmajā ceturksnī ēdināšanas blokam viesnīcā *Rīgā* ir jāpiegādā nepieciešamais aprīkojums. Nolikuma 8. punkts paredzēja, ka LPSR Vietējās un kurināmā rūpniecības ministrija, LPSR Ministru Padomes valsts celtniecības un arhitektūras komiteja un kombināts *Māksla* 1957. gada pirmajā pusgadā pēc Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes Izpildu komitejas pasūtījuma no pasūtītāja materiāliem izgatavo viesnīcai *Rīga* elektroapgaismes ierīces, ievērojot nolēmuma pielikumā minēto.[997]

Nolēmuma 9. punkts paredzēja, ka LPSR Vietējās un kurināmā rūpniecības ministrija, nosakot par atbildīgo ministru Pēteri Ezeriņu, pēc Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes Izpildu komitejas pasūtījuma viesnīcai *Rīga* izgatavo mēbeles: 1957. gada pirmajā ceturksnī – par 300 tūkstošiem rubļu, otrajā ceturksnī – par 742 tūkstošiem rubļu, bet trešajā ceturksnī – par 200 tūkstošiem rubļu. Tāpat kombinātam *Māksla* bija uzdots 1957. gada pirmajā ceturksnī izgatavot stikla lustras un plafonus. Nolēmuma 10. punktā LPSR Valsts plāna komisijai, nosakot par atbildīgo priekšsēdētāju Jēkabu Veldri (1898–1975),[998] bija uzdots paredzēt 1957. gadā Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes Izpildu komitejai viesnīcas *Rīga* aprīkošanai izsniegt paklājus un celiņus, kā arī zīda, lina un vilnas audumu aizkariem un gultas piederumiem. Nolēmumu parakstījis LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks Matīss Plūdons (1892–1963) un lietu pārvaldnieks Jānis Kacens (1909–1992).[999]

Minētais LPSR Ministru Padomes nolēmums ne tikai norāda, kas tad uzskatāms par pirmo *Intūrista* Rīgas nodaļas darbības definējošo dokumentu, bet arī uzskatāmi atklāj vairākus ar *Intūrista* darbību saistītus aspektus. Pirmkārt, tas ilustrē, ka *Intūrista* darbības

[996] "Voldemārs Bušs", *Cīņa*, Nr 174, 1965, 25. jūlijs, 3. lpp.
[997] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 2. lp.
[998] "Jēkabs Veldre", *Cīņa*, Nr. 284, 1975, 5. decembris, 4. lpp.
[999] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 2. lp.

pamats ir tā resursi, to skaitā viesnīcas. Otrkārt, tas parāda, ka, līdzīgi kā *Oteļ* pamata materiālos resursus veidoja nacionalizētās viesnīcas, kuras, vēlāk apvienojot, pārņēma *Intūrists*, tā arī Rīgas nodaļas gadījumā *Intūrista* ieguldījums aprobežojās ar gidu sagatavošanu, kas vienlaikus pilda arī ekskursiju vadītāju pienākumus; pārējais ir citu valsts resoru ieguldījums. Turklāt Rīgas nodaļas gadījumā vissavienības akciju sabiedrībā iegulda Latvijas resursus. Tātad pat attāli *Intūrists* neatbilst tam, ko parasts uzskatīt par akciju sabiedrību vai vismaz tādu organizāciju, kas pamatā veic saimniecisku darbību.

Tikai vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* valdes priekšsēdētāja Vladimira Ankudinova[1000] 1958. gada septembra slepenajā vēstulē Nr. 123-1/941 Rīgas nodaļai, konkrēti Voldemāram Bušam, noskaidrojas, ka *Intūrista* valde 1957. gada 18. janvārī bija informējusi visas nodaļas, arī Rīgas nodaļu, par 1957. gada 5. janvāra PSRS Ministru Padomes nolēmumu *Par ārzemju delegāciju un tūristu, kas apmeklē PSRS, pieņemšanas un apkalpošanas darba sakārtošanu un materiāli tehniskās bāzes uzlabošanu viņu apkalpošanai*, arī šajā sakarā 1957. gada 5. janvārī pieņemto PSRS Ministru Padomes lēmumu, kā arī uzdevusi regulāri kontrolēt un tieši piedalīties nepieciešamo pasākumu īstenošanā, lai izpildītu lēmumu. Minētajā vēstulē "piedāvāts", lai sagatavotu ziņojumu atbildīgajām institūcijām un PSRS valdībai par lēmuma izpildi, pievērsties vairākiem jautājumiem. Vēstules noslēgumā aizrādīts uz to, ka nepieciešams precīzi sagatavot nepilnību uzskaitījumu, kā arī par neizpildēm informēt "vietējos partijas un padomju orgānus un panākt [lēmumā minētā] pilnīgu izpildi". Ziņojumam bija jābūt iesniegtam 1958. gada 15. septembrī.[1001] Vēstule, kas izdota pirms LPSR Ministru Padomes nolēmuma pieņemšanas, nav iekļauta lietā, tāpēc nav izslēgts, ka *Intūrista* Rīgas nodaļas darbības pirmsākumus atspoguļojošo dokumentu iztrūkst, tomēr, ievērojot 222. fonda 1. apraksta 1. lietā

[1000] Vladimirs Ankudinovs, Mihaila dēls. *Intūrista* valdes priekšsēdētājs no 1947. gada līdz 1964. gada 16. aprīlim, PSRS Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieks no 1964. gada 27. aprīļa līdz 1969. gada 11. aprīlim. Совнарком, Совмин, Кабмин СССР 1923–1991 гг. Pieejams: http://2snk.ru/s16.html

[1001] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 11.–14. lp. (Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* valdes priekšsēdētāja Vladimira Ankudinova 1958. gada septembra slepenā vēstule Nr. 123-1/941 Rīgas nodaļai, krievu valodā, uz četrām lapām).

iekļauto dokumentu saturu, jāsecina, ka 1957. gads veltīts nodaļas vadībai un darbībai nepieciešamo priekšrakstu izpratnei. Piemēram jāmin: *Intūrista* valdes priekšsēdētāja Vladimira Ankudinova 1957. gada 9. februāra slepenā vēstule Nr. 992-9/96 Rīgas nodaļai, konkrēti Voldemāram Bušam, kur sniegta informācija par izmaiņām tiesību aktos, kas nosaka PSRS robežas šķērsošanu un kas saistītas ar muitas apskates un rokas bagāžas un bagāžas šķērsošanas kārtību.[1002] *Intūrista* valdes priekšsēdētāja vietā K. Ļvovs 1957. gada 29. jūnija slepenā vēstulē Nr. 992-88/477 Rīgas nodaļai, konkrēti Voldemāram Bušam, informēja par PSRS Ārējās tirdzniecības ministrijas Slepenās nodaļas prasībām sakarā ar jauno instrukciju par valsts noslēpuma saglabāšanas nodrošināšanu. Vēstulē minēts, ka iepriekš, neminot laiku, nosūtītā vecā, 1948. gada 30. oktobra instrukcija Nr. 90-5/1448, ir jānosūta uz valdes pirmo nodaļu.[1003] *Intūrista* valdes priekšsēdētāja vietā K. Ļvovs 1957. gada 31. oktobrī slepenā vēstulē Nr. 992-9/800 Rīgas nodaļai, konkrēti Voldemāram Bušam,[1004] nosūtīja sarakstu ar PSRS punktiem un vietām PSRS, kur ārzemniekiem aizliegts atrasties. Ievērojams, ka trīs lapu garajā pielikumā LPSR jautājums risināts vienkārši, jo ārzemniekiem aizliegts visas Latvijas teritorijas apmeklējums, izņemot Rīgu (sk. 5. pielikumu).[1005] Nekādi izņēmumi diplomātiskajam dienestam nebija paredzēti.[1006] Salīdzinājumam Igaunijas un Lietuvas teritorija ārzemnieku apmeklējumam nebija atklāta.[1007] Viļņu drīkstēja apmeklēt tikai "demokrātisko tautu valstu diplomātisko pārstāvniecību vadība un personāls".[1008]

Presē pieejamā informācija liecina, ka jau 1956. gadā Rīga

[1002] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 4. lp. (Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrista* valdes priekšsēdētāja Vladimira Ankudinova 1957. gada 9. februāra slepenā vēstule Nr. 992-9/96 Rīgas nodaļai, krievu valodā, uz vienas lapas)
[1003] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 5. lp. (Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrista* valdes priekšsēdētāja vietā K. Ļvova 1957. gada 29. jūnija slepenā vēstule Nr. 992-88/477 Rīgas nodaļai, krievu valodā, uz divām lapām, no kurām viena ir pielikums)
[1004] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 7. lp. (Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrista* valdes priekšsēdētāja vietā K. Ļvovs 1957. gada 31. oktobra slepenā vēstule Nr. 992-9/800 Rīgas nodaļai, krievu valodā, uz četrām lapām, no kurām trīs ir pielikumi)
[1005] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 8. lp.
[1006] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 10. lp.
[1007] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 8. lp.
[1008] LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 10. lp.

bijusi ārzemju tūristu apmeklējumiem atklāta, tomēr viennozīmīgi nevar secināt, vai šā maršruta punkta apkalpošanai bijusi izveidota atsevišķa nodaļa attiecīgajā laikposmā. *Latvija Amerikā* publicēja ziņu, ka ārzemju tūristus jau 1956. gadā aicināja apmeklēt Rīgu, izmantojot "krievu" *Intūrista* pakalpojumus, reizē sniedzot ieskatu par pirmo ceļotāju pieredzi Rīgas apmeklējuma laikā pēc PSRS okupācijas.[1009] Savukārt 1957. gada nogalē *Latvija Amerikā* vēstīja, ka *Intūrists* izveidojis maršrutus, kur ietilpst arī Rīgas apmeklējums.[1010] LPSR VDK piesegstruktūra, laikraksts *Dzimtenes Balss* 1979. gada 5. aprīļa publikācijā, kas veltīta *Intūrista* piecdesmit gadu jubilejai, apgalvo, ka Rīgas nodaļa darbojas kopš 1956. gada.[1011]

Intūrista Rīgas nodaļas darbības laiks jāskata kopsakarā ar *Intūristu* un PSRS notikušajām valsts pārvaldes izmaiņām. Izmaiņas skāra arī *Intūrista* darbību Latvijas teritorijā, tai skaitā Rīgas nodaļa vēlākajos gados saukta arī par Rīgas apvienību.

Diemžēl publiski pieejamie dokumenti tikai fragmentāri raksturo *Intūrista* Rīgas nodaļas darbību. Struktūra, personāls, darbība un padotība noskaidrojama, izmantojot Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva 222. fondu *PSRS Ministru Padomes Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes «Intūrists» Rīgas nodaļa*, kas sniedz salīdzinoši nepilnīgu un fragmentāru informāciju, un Latvijas Nacionālā arhīva Personāla dokumentu valsts arhīvā pieejamos dokumentus par *Intūrista* vajadzībām izmantojamos resursos nodarbinātajiem, kā arī dokumenti par attiecīgo resursu pārvaldi. Informācijas precizēšanai un sastatīšanai noderīgi dokumenti, kas pieejami par *Intūrista* sadarbības organizācijām, arī tās, kas bija norādītas kā ārzemju tūristu apskatei paredzētās un ko sniedz presē publicētās ziņas, zinātniskie un publicistiskie darbi par *Intūrista* darbību.

[1009] "Krievu «Inturists» aicina apciemot Rīgu, *Latvija Amerikā*, Nr. 72, 1956, 8. septembris, 2. lpp.

[1010] *Latvija Amerikā*, Nr. 102, 1957, 21. decembris, 2. lpp.

[1011] "«Inturista» jubilejas reize", *Dzimtenes Balss*, Nr. 15, 1979, 5. aprīlis, 4. lpp.

II. *Intūrists* – valsts drošības piesegstruktūru tīkls

1. Valsts drošības piesegstruktūras jēdziens un tā attiecināmība uz «Intūristu», konkrēti «Intūrista» Rīgas nodaļu

Ievērojot to, ka *Intūrists*, mainījis savu tiesisko ietvaru uz atklātu akciju sabiedrību, joprojām darbojas Krievijas Federācijā un savu vēsturi saista ar 1929. gadā dibināto valsts akciju sabiedrību *Intūrists*, *Intūrista* vēstures pētniecībā vērojama tendence atspoguļot to tikai tūrisma kontekstā, ignorējot tā saistību ar valsts drošības struktūrām vai arī reprezentējot to kā atsevišķus valsts drošības struktūru iejaukšanās gadījumus. Šāds *Intūrista* vēstures atspoguļojums raksturīgs ne vien Krievijas Federācijas, bet arī citu valstu pētniekiem, to skaitā to valstu, kuras PSRS bija okupējusi vai kuras ietekmē tās bijušas, piemēram, kā satelītvalsts. Šādos gadījumos svarīgi izšķirt, cik pieejami ir oriģināli *Intūrista* darbību raksturojuši dokumenti un vai *Intūrista* un to līdzinieku organizācijas vai to faktiskie mantinieki turpina savu darbību attiecīgajā valstī.

Iepazīstoties ar tūrisma organizēšanas pirmsākumiem PSRS, jāsecina, ka ideja par tūrismu kā vaļasprieku un brīvas gribas noteiktu rīcību atmesta kopš brīža, kad Krievijas tūristu biedrība pārņemta, pateicoties VĻKJS uzsaukumam, un ar PSRS Iekšlietu tautas komisariāta ziņu pārveidota par KPFSR Proletariāta tūrisma biedrību. Savukārt idejas atmešana par sabiedrības iesaisti, kā tas bijis, piemēram, *Padomju tūrista* gadījumā, dodot priekšroku tūrisma organizēšanas centralizēšanai un tūrisma dalījumam – iekšējā un ārējā –, radīja priekšnoteikumus, lai *Intūristu* veidotu par valsts drošības piesegstruktūru. PSRS valsts varas īstenotāju skatījumā *Intūrista* kā valsts drošības piesegstruktūras loma nostiprinājās Lielā terora laikā, saglabājoties un pilnveidojoties arī turpmāk. Tieši pateicoties šādai lomai, *Intūrists*, lai arī pakļauts masveida "kadru tīrīšanai", saglabājās atšķirībā no Vissavienības proletariāta tūrisma un ekskursiju brīvprātīgas biedrības. Turklāt, 1958. gadā nodibinot PSRS Jaunatnes organizāciju komitejas ietvaros Starptautisko jaunatnes tūrisma biroju *Sputņiks*, tās darbības paraugam izmantota nevis Vissavienības proletariāta tūrisma un ekskursiju brīvprātīga biedrība, bet *Intūrists*.

Valsts drošības piesegstruktūras jēdziena noskaidrošanai derīgi izmantot to, kā šo jēdzienu skaidrojušas PSRS valsts drošības institūcijas. Piemēram, Feliksa Dzeržinska VDK Augstākās skolas sevišķi slepenā mācību līdzeklī *Pretizlūkošanas vārdnīca, kas izdota 1972. gadā,* [1012]minēti divi piesegu veidi – diplomātiskais un operatīvais:

> "Pirmo skaidro kā situāciju, kur izlūkdienests izmanto savas valsts diplomātiskās pārstāvniecības un viņu darbiniekus ārvalstīs, lai slēptu izlūkdienesta vai to struktūru darbību, kā arī atsevišķus izlūkus un aģentus ārvalstīs."[1013]

Viens no šāda piesega izmantošanas gadījumiem *Intūrista* vēsturē ir atklāts un, pateicoties publiski atspoguļotai tiesvedībai, salīdzinoši plaši literatūrā analizēts, piemēram, spiegošanas lieta, kur bijuši tieši iesaistīti *Intūrista* pārstāvniecības Amerikas Savienotajās Valstīs darbinieks Mihails Gorins, viņa sieva Anastasija un Amerikas Savienoto Valstu Jūras spēku izlūkdienesta pārvaldes darbinieks Hafizs Sališs.[1014] Ievērojot to, ka PSRS Ārējās tirdzniecības ministrija 1955. gada 8. augustā, apstiprinot jaunos *Intūrista* statūtus, paredzēja iespēju "attīstīt visu veidu tūrismu, kā uz Padomju Savienību, tā arī no Padomju Savienības",[1015] *Intūristam* pavērās plašākas iespējas izmantot diplomātiskā piesega iespēju, īstenojot valsts drošības struktūru uzdevumus.

[1012] *Контрразведывательный словарь*, Высшая школа КГБ им. Ф. Э. Дзержинского. Москва: Научно-издательский отдел ВШКГБ им. Ф. Э. Дзержинского, 1972, с. 231.

[1013] Jarinovska, Kristīne. *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, redaktores piezīmes 2. atsaucē. Salīdzinājumam sk.: *Контрразведывательный словарь*, Высшая школа КГБ им. Ф. Э. Дзержинского. Москва: Научно-издательский отдел ВШКГБ им. Ф. Э. Дзержинского, 1972, с. 231.

[1014] *Gorin v. United States, Salich v. United States*, Circuit Court of Appeals, Ninth Circuit, 22 April 1940, *Gorin v. United States, Salich v. United States*, 312 U.S. 19, 13 January 1941.

[1015] ГАРФ, ф. 6, оп. 2, д. 237, л. 20. Citēts pēc: Орлов, Игорь. "Первые шаги выездного туризма в СССР (1955–1964)", *Научный журнал «Сервис plus»*, № 4, 2013, с. 68. Pieejams: http://philosoph.su/wp-content/uploads/2015/09/2013-%E2%84%964.pdf#page=67

Otro piesega veidu – operatīvo piesegu – *Pretizlūkošanas vārdnīca* skaidro sekojoši:

> "[..] operatīvais piesegs ir oficiāls un publisks amats, ko ieņem izlūks vai aģents, lai slēptu savu piederību izlūkdienestam. Rezultātā izlūki un aģenti rīkojas, izmantojot to tiesisko stāvokli, ko sniedz attiecīgais publiskais amats. Parasti šādam piesegam ārvalstīs kalpo darbs savas valsts iestādēs un pārstāvniecībās, bet savas valsts teritorijā tam kalpo darbs organizācijās un iestādēs, kuru darbība saistīta ar ārzemnieku uzņemšanu un apkalpošanu. Operatīvajam piesegam, neesot citiem pieseglīdzekļiem, izmanto arī studijas un pasūtījuma darbus. Operatīvo piesegu izmanto gan izlūkošanai, gan arī pretizlūkošanai, piemēram, veicot pārbaudes, dibinot kontaktus ar ārzemniekiem, iespējamiem vervēšanas kandidātiem. Šādos gadījumos valsts drošības dienesti uzstājas dažādu valsts iestāžu un organizāciju vārdā vai pat kā privātpersonas."[1016]

Ievērojot iepriekš minēto skaidrojumu un iepazīstoties ar *Intūrista* darbību, jāsecina, ka *Intūrists* atbilst operatīvā piesega definējumam.

Salīdzinot Feliksa Dzeržinska VDK Augstākās skolas sevišķi slepenā 1972. gada mācību līdzeklī *Pretizlūkošanas vārdnīcā* sniegto skaidrojumu, piemēram, ar uz Rietumiem pārbēgušā PSRS VDK virsnieka Vasilija Mitrohina (1922–2004) publicēto skaidrojošo vārdnīcu,[1017] jāsecina, ka skaidrojumos nav vērojamas pretrunas. Tāpat abi minētie avoti piesega izpratnē ir tuvi, piemēram, Vācijas Demokrātiskās Republikas Valsts drošības ministrijas dotajam skaidrojumam. Turklāt, spriežot pēc Vācijas Demokrātiskās Republikas Valsts drošības ministrijas 1985. gada politiski operatīvās darbības

---

[1016] Jarinovska, Kristīne. *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, redaktores piezīmes 2. atsaucē. Salīdzinājumam sk.: *Контрразведывательный словарь*, Высшая школа КГБ им. Ф. Э. Дзержинского. Москва: Научно-издательский отдел ВШКГБ им. Ф. Э. Дзержинского, 1972, с. 231.

[1017] *KGB Lexicon. The Soviet Intelligence Officer's Handbook*, Vasili Mitrokhin (ed.). Abingdon: Routledge, 2002, pp. 16–17. Sk. plašāk: Kangeris, Kārlis. *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 34. lpp.

vārdnīcā minētā,[1018] par valsts drošības piesegstruktūru uzskatāms arī tāds veidojums, kas, lai arī veic šādam veidojumam raksturīgas darbības, tomēr reizē nodrošina valsts drošības struktūru uzdevumu izpildi. Šādā veidā apstāklis, ka *Intūrists* sniedza tūrisma pakalpojumus, nevar kalpot kā pretarguments *Intūrista* kā valsts drošības piesegstruktūras definēšanai.

Intūrista resursi un personāls kalpoja kā līdzeklis ne tikai izlūkošanai un pretizlūkošanai, bet arī nodrošinot valsts drošības iestāžu īstenoto sabiedrības kontroli PSRS. *Intūristam* piederēja vērienīga infrastruktūra, tai skaitā viesnīcas, no kurām nozīmīgākās okupētajā Latvijā bija *Latvija* un *Rīga*. Abās bija tehniskās noklausīšanās sistēmas. Viesnīcā *Rīga* bija atsevišķa noklausīšanās istaba, bet viesnīcā *Latvija* bija atsevišķa centrāle.[1019] Piemēram, spriežot pēc Romas katoļu Baznīcas Jāņa kardināla Pujata sniegtās liecības LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijai, publiskās uzstāšanās 2016. gada 13. augustā starptautiskajā zinātniskajā konferencē *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras* un izpētes nolūkiem sniegtās Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra 2000. gada 7. februāra informācijas Nr. A/P-038, to skaitā no LPSR VDK pretizlūkošanas informācijas automātiskās sistēmas *Delta Latvija,* ar viņu kā Romas katoļu Baznīcas kancleru 1984. gada 24. augustā tika veiktas profilaktiskas pārrunas vienā no viesnīcas *Latvija* numuriem.[1020]

[1018] Sk. plašāk: Kangeris, Kārlis. *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 33.–34. lpp. Salīdzinājumam sk.: "Tarneinrichtung, geheimdienstliche", *Wörterbuch der politisch-operativen Arbeit* (GVS JHS 001 – 400/81), JHS Potsdam-Eiche, April 1985, *Das Wörterbuch der Staatssicherheit. Definitionen des MfS zur "politisch-operativen Arbeit"*, Hg. vom BStU, 2. Auflage Berlin 1993, S. 389, 390.

[1019] "Čekas ausis Latvijas viesnīcās", *Latvija Amerikā*, Nr. 38, 1999, 18. septembris, 15. lpp.

[1020] Sk.: Jarinovska, Kristīne. *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, redaktores piezīmes 660., 1292. atsaucēs.

LPSR VDK virsnieks Aleksandrs Serguņins (1946) Latvijas Republikas tiesā liecināja, ka *Intūrista* viesnīcā *Latvija* vien viņam bijuši vismaz četrdesmit VDK aģenti; ja viņam bijusi nepieciešama informācija par kādu no viesnīcā dzīvojošajiem viesiem, viņš šo informāciju ieguvis no viesnīcas darbiniekiem, kuri zināja, ka viņš ir VDK štata darbinieks, turklāt bija arī uzticības personas. Serguņins neatcerējās nevienu gadījumu, kad viņam atteikts sniegt informāciju tāpēc, ka viņš pārstāvējis VDK, to apliecina arī vairākas viesnīcas darbinieces, jo "tajos laikos citas iespējas viņām nebija".[1021]

Piesegstruktūras esību raksturo arī valsts drošības dienestu virsnieku darbība *Intūrista* struktūru vadībā. Apstākļus, cik dziļi vienkārši viesnīcas darbinieki uzraudzīja tūristu darbības, raksturo, piemēram, *Intūrista* viesnīcas pansionāta *Rīgas jūrmala* Bulduros direktora Leonīda Kunavina 1962. gada 6. marta pavēle Nr. 17. Pavēles ievadā norādīts, ka Leonīds Kunavins, veicot 1962. gada 5. martā galvenā korpusa sanitāro pārbaudi, atklājis, ka pirmā stāva istabās, kur dzīvo vīrieši, smēķējot, ko apliecina tas, ka skalotuvēs daudz izsmēķu. Tāpat viņš konstatējis, ka virsdrēbes atrodas uz gultām, kas saklātas pavirši vai vispār nav saklātas. Atsevišķās istabās atpūtnieku paviršībai dēļ galdauti ir netīri. Neskatoties uz to, ka ir "sadzīves istaba", dažās 2. un 3. stāva istabās, kur atpūšas sievietes, uz radiatoriem žūst izmazgātā apakšveļa. Kunavina ieskatā, minētais norāda, pēdējā laikā dežurējošie administratori, korpusa vadītāji un istabenes ir vājinājuši prasības un kontroli pār atpūtnieku rīcību attiecībā uz iekšējās kārtības noteikumu ievērošanu, tīrības uzturēšanu istabās un sanitārajos mezglos. Minētā rezultātā galvenā korpusa vadītāja pienākumu izpildītājam E. Purviņam kopā ar istabenēm bija uzdots ik rītu veikt apgaitu visās istabās ar mērķi pārbaudīt sanitāro stāvokli un iekšējās kārtības noteikumu ievērošanu. Konstatējot nepilnības, par to bija jāziņo Leonīdam Kunavinam vai viņa vietniekam, kā arī jārīkojas, lai novērstu neatbilstības. Savukārt dežurējošajiem administratoriem A. Rullim un G. Jeļinam, kā arī medicīniskajai māsai A. Manzjukai bija jāpastiprina kontrole pār apkalpojošo personālu, strādājošajiem galvenajā korpusā, kā arī jāgādā par iekšējās kārtības noteikumu

[1021] L. Nr. K30-933/12, 29. lpp.

ievērošanu un tīrību korpusā. Visbeidzot, konstatējot mēbeļu vai cita īpašuma bojāšanu, bija uzdots sagatavot atbilstošus aktus, lai varētu pieprasīt no vainīgajiem lietu vērtību. E. Puriņam bija uzdots pavēlē minēto "izstrādāt galvenā korpusa darbinieku ražošanas sanāksmē".[1022]

Taču to nevar vērtēt kā pedantismu vismaz divu apsvērumu dēļ, no kuriem viens saistīts ar pansionāta viesnīcas *Rīgas jūrmala* darba organizāciju citos jautājumos, bet otrs vistiešākajā veidā saistīts ar Leonīda Kunavina personību.

Salīdzinoši svarīgākos jautājumos *Intūrists* nenodrošināja tādu rūpību, kāda bija pievērsta ārzemju tūristu sadzīvei. To apliecina, piemēram, *Intūrista* viesnīcas pansionāta *Rīgas jūrmala* direktora Leonīda Kunavina 1961. gada 5. augusta pavēle Nr. 72. Pavēlē konstatēts, ka M. Kuzņecova ir atbildīga par pasu režīmu, savlaicīgu viesnīcā pansionātā *Rīgas jūrmala* dzīvojošo ārzemju tūristu vīzu noformēšanu un nepieciešamības gadījumā to pagarināšanu. Neskatoties uz minēto, pēdējā laikā viņa esot bezatbildīgi attiekusies pret saviem dienesta pienākumiem. Rezultātā zviedru tūristam Harijam Helmam PSRS vīza bijusi derīga līdz 8. jūlijam, bet tūrisma dokumenti paredzēja tiesības dzīvot Bulduros līdz 29. jūlijam. Kuzņceva nebija veikusi nepieciešamās darbības, lai pagarinātu vīzu, tāpēc Helmam nācās izbraukt no PSRS 12. jūlijā, bet *Intūrista* Rīgas nodaļai VDK robežsardze izteica pretenzijas. Tomēr nekārtības turpinājās. Zviedru tūristam Tomasam Rīdam vīza bija derīga līdz 15. jūlijam, bet tūrisma dokumenti – līdz 29. jūlijam, tāpēc Rīdam nācās izbraukt no PSRS 19. jūlijā, turklāt arī vīza līdz 19. jūlijam bija noformēta ar trīs dienu nokavēšanos. Amerikas Savienoto Valstu tūristam Džeikobam Paneram vīza bija derīga līdz 18. jūlijam, tomēr viņa izbraukšana no PSRS bija plānota ar tvaikoni *Kooperācija* 19. jūlijā. Tikai pateicoties *Intūrista* Rīgas tulces Rusoņikas laikus izteiktajam aizrādījumam Kuzņecovai, pēdējā noformēja vīzu 19. jūlijā uz vienu dienu. Amerikas Savienoto Valstu tūristei Panerei vīza bija derīga līdz

[1022] PDVA, 3406. f., 2. apr., 11. l., 21.–22. lp., 23.–24. lp. (Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* pansionāta viesnīcas *Rīgas jūrmala* Bulduros direktora Leonīda Kunavina 1962. gada 6. marta pavēle Nr. 17, krievu valodā, uz divām lapām, divos eksemplāros)

3. augustam, taču *Intūrists* plānoja viņas izbraukšanu 5. augustā. 4. augustā tulce Rusoņika informēja par situāciju Leonīdu Kunavinu. Vīzu pagarināja, bet ar nokavēšanos, par ko bija izteikts stingrais aizrādījumos no LPSR Iekšlietu ministrijas Vīzu un reģistrācijas nodaļas. Ievērojot minēto, Leonīds Kunavins Kuzņecovai izteica rājienu.[1023]

Leonīda Kunavina darbības novērtēšana *Intūrista* viesnīcā pansionātā *Rīgas jūrmala*, pirmkārt, jāskata kopsakarā ar to, ka atbilstoši 1962. gada 1. janvāra karaklausībai pakļauto rezervistu sarakstam *Intūrista* viesnīcā pansionātā *Rīgas jūrmala* Leonīds Kunavins, Pjotra dēls, dzimis 1914. gadā, bija ne tikai viesnīcas pansionāta *Rīgas jūrmala* direktors, bet arī VDK pulkvedis.[1024] Otrkārt, Leonīda Kunavina nopelnus VDK darbā vislabāk raksturo pasaules uzmanību guvušie panākumi aģenta ieguvei Francijas Republikas prezidenta Šarla de Golla (1890–1970) izspiegošanai caur viņa drauga, Francijas vēstnieka PSRS Morisa Ernesta Napoleona Dežāna (*Maurice-Ernest-Napoléon Dejean*, 1899–1982) operatīvo izstrādi, kompromitējošās operācijas organizēšanu un īstenošanu.

Pateicoties tam, ka Jurijs Krotkovs (1917–1981) – dramaturgs, scenārists un reizē PSRS VDK aģents – 1963. gada septembrī neatgriezās PSRS no tūrisma brauciena uz Apvienoto Karalisti, bet lūdza patvērumu, apmaiņai sniedzot Apvienotās Karalistes specdienestiem interesējošās ziņas, atklājās, ka viņš, izpildot PSRS VDK darbinieka, pulkveža Leonīda Kunavina uzdoto, piedalījies Francijas Republikas vēstnieka PSRS Morisa Ernesta Napoleona Dežāna kompromitējošā operācijā laikposmā no 1956. līdz 1960. gadam, kam sekojusi vēstnieka vervēšana par PSRS VDK ārštata aģentu. Instrukcijas operācijas norisei no Leonīda Kunavina Jurijs Krotkovs saņēma viesnīcā *Maskava*. Jurijs Krotkovs savaldzināja sūtņa sievu, kas deva vēlāk iespēju iepazīstināt sūtni ar "bezdelīgām" – VDK darbiniecēm, kuru uzdevums bija stāties intīmos kompromitējošos sakaros, –, viena no

[1023] PDVA, 3406. f., 2. apr., 10. l., 94. lp. (Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* pansionāta viesnīcas *Rīgas jūrmala* Bulduros direktora Leonīda Kunavina 1961. gada 5. augusta pavēle Nr. 72, slepena, krievu valodā, uz vienas lapas)
[1024] LVA, 222. f., 1. apr., 11. l., 6. lp. (1962. gada 1. janvāra karaklausībai pakļauto rezervistu saraksts Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrista* pansionātā viesnīcā Rīgas jūrmala, krievu valodā, uz vienas lapas).

tām bija aktrise Larisa Kronberga (Soboļevska, 1929–2017). Kādā no slepenām intīmām tikšanās reizēm Dežānu esot pārsteiguši "divi ģeologi" – viens bijis Leonīds Kunavins, bet otrs – aktieris Mihails Orlovs (1923–2005), kas tēlojis Kronbergas greizsirdīgo vīru. Abi Dežānu piekāvuši, turklāt dramatisma kāpināšanai nopēruši arī Larisu Kronbergu un piedraudējuši, ka par sūtni – laulības pārkāpēju un svešu sievu pavedinātāju – sūdzēsies milicijai. Dežāns, būdams šokēts un mēģinādams nokārtot radušos situācija tā, lai izvairītos no publiska skandāla, sazinājies ar PSRS VDK 2. galvenās pārvaldes priekšnieku Oļegu Gribanovu, Mihaila dēlu (1915–1992), kas iepriekš viņam bija stādīts priekšā kā Oļegs Gorbunovs, kurš esot augsta ranga amatpersona PSRS Ministru Padomē, bet kas realitātē deva norādījumus Leonīdam Kunavinam, to skaitā par Dežāna piekaušanu. Oļegs Gribanovs, uzdodoties par Oļegu Gorbunovu, sazinājās ar Dežānu un apgalvoja, ka esot nokārtojis jautājumu ar greizsirdīgo vīru, bet no Dežāna tāpēc sagaidāma sadarbība ar viņu nākotnē. Dežāns piekrita sadarbības nosacījumiem, saņemot pretim apsolījumu nodrošināt kompromitējošo ziņu nenonākšanu atklātībā. Turklāt PSRS VDK kā "mierinājumu" piespēlēja citu intīmo "bezdelīgu" – tulci Lidiju Hovansku –, no kuras pakalpojumiem operācijas gaitā bija atteikušies, jo viņas biogrāfija, arī apstāklis, ka viņa bija šķīrusies, bija zināma sūtnim, tāpēc nevarēja izspēlēt konfrontāciju ar "greizsirdīgo vīru". Leonīds Kunavins par veiksmīgo operāciju tika apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni. Savukārt Krotkovs piedalījās vēl vienā līdzīgi organizētā kompromitējošā operācijā pret Francijas vēstniecības PSRS militāro atašeju, pulkvedi Luiju Gibo un viņa sievu, tomēr operācija nesasniedza gaidītos rezultātus, jo Gibo 1962. gadā izlēma kutelīgo situāciju risināt patstāvīgi – nošaujoties. Krotkova pēkšņā vaļsirdība Apvienotās Karalistes specdienestiem gan neguva publisku atspoguļojumu, jo bija nolemts minēto informāciju paturēt slepenībā, lai gan Dežāns no Francijas vēstnieka PSRS amata bija atsaukts 1964. gada februārī. Tikai 1969. gadā, kad Krotkovs liecināja Amerikas Savienoto Valstu Senātā, pasaule uzzināja par notikušo.[1025]

[1025] "Bīstamie bezdelīgu tīkli", *Laiks*, Nr. 74, 1970, 16. septembris, 8. lpp.; Абрамов, Вадим. "Контрразведка 1956–1964 – эпоха Грибанова", *Лубянка - Открытые архивы.* Pieejams: http://www.istorya.ru/book/kontrrazvedka/07.php, Weiss,

Ievērojot 1960. gada 1. jūlija *Intūrista* valdes pavēli par Leonīda Kunavina iecelšanu par viesnīcas pansionāta *Rīgas jūrmala* direktoru, 1960. gada 1. jūlijā *Intūrista* viesnīcas pansionāta *Rīgas jūrmala* Bulduros direktors Pāvils Lucs[1026] izdeva pavēli Nr. 54-a, kur 1. punktā noteikts, ka sakarā ar Leonīda Kunavina iecelšanu uzsākama lietu nodošana un attiecīgi – pieņemšana.[1027] Tikai 1960. gada 16. jūlijā, ievērojot *Intūrista* viesnīcas pansionāta *Rīgas jūrmala* Bulduros direktora Leonīda Kunavina 1960. gada 16. jūlija pavēli Nr. 64, Leonīds Kunavins sāk pildīt direktora pienākumus, bet Lucu atbrīvo no attiecīgā amata pēc paša vēlēšanās.[1028] Tātad Leonīda Kunavina iecelšana faktiski sakrīt ar veiksmīgu operācijas noslēgumu, kad tika savervēts Francijas Republikas vēstnieks PSRS Moriss Ernests Napoleons Dežāns. Ievērojot minēto, maza un tikai teorētiska ir iespēja, ka nekad tūrismā nestrādājušā VDK pulkveža iecelšana par PSRS nozīmes kūrortpilsētas Jūrmalas viesnīcas direktoru nebūtu tieši saistīta ar VDK interesi par to, kādas izlūkošanas, pretizlūkošanas un ideoloģiskās diversijas iespējas paver Rīgas un Jūrmalas atvēršana ārzemju tūrismam, Jūrmala vien ar LPSR Augstākās Padome Prezidija 1959. gada 11. novembra lēmumu tika atdalīta no Rīgas.

Iepazīstoties ar nodarbināto personas lietām *Intūrista* viesnīcās, kas darbojušās Latvijas teritorijā, konstatējama saistība ar valsts drošības struktūrām, kas, analizējot minēto informāciju kontekstā ar citviet pieejamo, apstiprina pieņēmumu par to, ka

---

Michael. "The Epic Honey Trap: A Classic Case Shows Just How Far Moscow Will Go", *The Daily Beast*, 2016, 30. jūlijs.
Pieejams: http://www.thedailybeast.com/articles/2016/07/30/the-epic-honey-trap-a-classic-case-shows-just-how-far-moscow-will-go, Starostina, Marta. "VDK slepenās lietas: Kas kopīgs «Intūrista» viesnīcai Jūrmalā ar Šarlu de Gollu?" *TVNET*, 2017, 13. jūnijs. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/viedokli/664631-vdk_slepenas_lietas_kas_kopigs_inturista_viesnicai_jurmala_ar_sarlu_de_gollu

[1026] Pāvils Lucs, Vilhelma dēls.

[1027] PDVA, 3406. f., 2. apr., 9. l., 57. lp. (Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* pansionāta viesnīcas *Rīgas jūrmala* Bulduros direktora P. Luca 1960. gada 1. jūlija pavēle Nr. 54-a, krievu valodā, uz vienas lapas)

[1028] PDVA, 3406. f., 2. apr., 9. l., 67. lp. (Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrista* pansionāta viesnīcas Rīgas jūrmala Bulduros direktora Leonīda Kunavina 1960. gada 16. jūlija pavēle Nr. 64, krievu valodā, uz vienas lapas)

Intūrists un konkrēti *Intūrista* Rīgas nodaļa darbojies kā valsts drošības piesegstruktūra.

Piemēram, Verners Lukometis[1029] (1917–1986) laikposmā no 1943. līdz 1951. gadam bijis LPSR Valsts drošības ministrijas (VDM) nodaļas vadītājs, no 1951. līdz 1952. gadam LPSR VDM vadošo personu pārkvalifikācijas skolā, no 1952. gada līdz 1954. gadam strādājis par LPSR VDM Madonas daļas vadītāju, tad apmēram ar divu gadu soli dažādos vadošos amatos LPSR Celtniecības ministrijas un LPSR Vieglās un pārtikas rūpniecības ministrijas resoros. Viņa loma tajos ir diezgan skaidra, ja ņem vērā, ka 1958. gada sākumā pret viņu ierosināta kriminālliet a par sabiedriskā īpašuma izlaupīšanu jeb nelegālu uzņēmējdarbību, izgatavojot *kreiso preci* – sieviešu zīda apakšveļu Kurmlēmo biedrībā, kuras iznākums bija vien rājiens un zibenīgs paaugstinājums amatā par ministrijas kadru daļas vadītāju,[1030] kamēr pārējos iesaistītos izslēdza no Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP), ierosināja "izsūtīt no Rīgas kā parazītiskus elementus" un tiesāja. Vēlāk, jau "pensionējies", viņš no 1978. gada 25. oktobra strādāja par restorāna zāles administratoru viesnīcā *Latvija*, tad 1979. gada 14. martā ar viesnīcas direktora Viktora Čeremisinova (1946–2010) pavēli Nr. 33 iecelts sagādes nodaļas vadītāja vietnieka amatā[1031].[1032]

Nozīmīgākā amatā bija Vilnis Straume (1937–),[1033] kurš pēc restorāna *Tallina*, kas īpašus komentārus neprasa, direktora amata ir strādājis par viesnīcas *Latvija* restorāna direktoru no 1977. gada 23. augusta, ar 1983. gada 26. septembra pavēli atbrīvots no amata un no 1983. gada 3. oktobra pārcelts uz LPSR VDK piesegam bieži izmantoto kolhozu *Ādaži*, kuru jau tolaik vadīja vēlākais PSRS prezidenta padomnieks Alberts Kauls (1938–2008).[1034] Pārcelšana pamatota ar

---

[1029] Sk. III nodaļu.

[1030] "Aiz zīda krekla", *Cīņa*, Nr. 82, 1958, 6. aprīlis, 2. lpp.; "Pa «Cīņas» materiālu pēdām", *Cīņa*, Nr. 106, 6. maijs, 2. lpp.

[1031] PDVA, 282. f., 1. apr., 111. l., 68. lp.

[1032] PDVA, 282. f., 1. apr., 111. l., 63.–70. lp.

[1033] Sk. III nodaļu.

[1034] Alberts Kauls – darbojies arī citās VDK piesegstruktūrās kā Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja, atbalstījis PSRS VDK organizēto 1991. gada Augusta puču un Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteju.

Straumes iesniegumu, saskaņota ar Maskavas *Intūrista* vadību – telekss no PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas 09-I/172.[1035] Ģenerāldirektora Igora Fjodorova[1036] rezolūcija uz 1983. gada 6. septembra iesnieguma apliecina, ka viesnīcas *Latvija* restorāna direktora amats ir tik svarīgs, ka viņš patstāvīgi nedrīkst pieņemt lēmumu par šādu atbrīvošanu pat tad, kad iesniegums ir uzrakstīts pēc paša darbinieka vēlēšanās. Viņa vietā uz laiku iecēla Ausmu Grīnbergu, Pētera meitu, lietu nodošanai izveidojot komisiju *Intūrista* Rīgas nodaļas ģenerāldirektora vietnieka Georgija Koršaka vadībā. Straumes sakarā papildus būtu pētāms, vai patiesi piecdesmitajos gados viņš, būdams *Daugavas* centrālās padomes fizkultūras instruktors un izlases sportists, ir (vai nav) taisījis

> ""biznesu", uzpirkdams no ārzemju jūrniekiem preces un pārdodams tās lētticīgiem ļautiņiem [proti, spekulējis]",[1037]

jo nejauši jau šāda rakstura ziņas piecdesmitajos gados LPSR CK izdevniecības laikrakstos neparādījās un šāda veida kompromitējošā informācija varēja būt pamats, lai ietekmētu cilvēka rīcību, bet tikai piecus gadus pēc šo ziņu parādīšanās VDK atļāva Straumem izbraukt uz Somijas Republiku.

Daudzi *Intūrista* darbinieki bija PSRS varai uzticami pilsoņi, kuri ar LPSR VDK bija saistīti tikai netieši, piemēram, no 1978. gada 1. februāra *Intūristā* strādāja inspektore-akvizitore Inna Blūmenfelde (1954), viņa bija piecdesmit vienu gadu vecā pensionētā VDK darbinieka Oļega Stepanova, Fjodora dēla (1927–), meita.[1038]

Ne tikai personas lietā pieejamā informācija par attiecīgās personas saistību ar valsts drošības struktūrām rada pamatu uzskatīt

---

[1035] PDVA, 282. f., 1. apr., 130. l., 178. lp.

[1036] Igors Fjodorovs, *Intūrista* Rīgas nodaļas ģenerāldirektors, kura viedoklis par *Intūrista* darbību publicēts arī VDK piesegstruktūrā *Dzimtenes Balss*. Markss, A. "Tūrisms tuvina tautas un valstis" (intervija), *Dzimtenes Balss*, Nr. 45, 1980, 30. oktobris, 4. lpp.; "Dzimtene gaida viesus", *Dzimtenes Balss*, Nr. 18, 1983, 5. maijs, 2. lpp.; Stinkurs, Alfrēds, "Piecdesmit minūtes jeb cita pasaule", *Brīvā Latvija*, Nr. 3, 1986, 20. oktobris, 3. lpp.

[1037] Raits, P., "Ir ne vien tiesības, bet arī pienākumi!", *Padomju Jaunatne*, Nr. 222, 1958, 12. novembris, 3. lpp.

[1038] PDVA, 282. f., 1. apr., 108. l., 149.–155. lp.

Intūristu par valsts drošības piesegstruktūru. Šādus secinājumus var izdarīt, arī kontekstuāli izvērtējot attiecīgās personas kvalifikāciju, darba pieredzi, saņemtās godalgas un apbalvojumus. Tā, piemēram, *Intūrista* viesnīcā *Latvija* daudziem darbiniekiem bija augsta iepriekšējā kvalifikācija un pieredze. Piemēram, 20. gadsimta septiņdesmito un astoņdesmito gadu mijā Straumes vadītajā restorānā pat dienesta durvju šveicars Fricis Indriksons[1039] (1911–) bija ne vien ar partorga, bet arī ar veiksmīgu, apbalvojumus saņēmušu vairāku kolhozu priekšsēdētāja, izpildu komitejas priekšsēdētāja, rajona valsts plāna komitejas vadītāja, PSKP rajona komitejas instruktora, komitejas nodaļas vadītāja un komitejas locekļa pieredzi. Indriksonam īpatnēji neveicās ar datumiem – iesniegumus par pieņemšanu vai atlaišanu viņš taisīja dienas pēc tam, kad attiecīgs rīkojums par viņa nosūtīšanu jau bija izdots. Tā jau pēc 1979. gada 4. jūnija pavēles Nr. 65-k par savu pieņemšanu darbā Indriksons iesniegumu ar lūgumu pieņemt darbā raksta tikai 11. jūnijā, savukārt, kad 1981. gada 12. augustā jau izdota viesnīcas direktora p. i. LPSR VDK aktīvās rezerves virsnieka Harija Melbārža pavēle Nr. 185-k viņu atbrīvot ar 17. augustu, šādu iesniegumu pats Indriksons iesniedz 13. augustā, bet, kad nedēļu pēc atbrīvošanas jau saņemta tā paša gada 24. augusta Melbārža pavēle Nr. 192 pieņemt viņu tajā pašā darbā no 1. septembra, tikai 26. augustā Indriksons raksta attiecīgu dokumentu.[1040]

Dokumentos kā LPSR VDK operāciju vadītāji *Intūristā* minēti VDK strādājošie, piemēram, Leons Klimovičs, Aleksandrs Serguņins,[1041] Voldemārs Vladimirs Trofimovs, Igors Tarvīds[1042] un Vladislavs Svarinskis, kuri neatkarīgi no statusa fiziski rezidēja arī *Intūrista* telpās. Viņu darbu vadīja LPSR VDK 2. daļas vadītāji Fabijāns Tabors (1929–2001) un Jānis Kiršteins. Kontrole izpaudās arī tā, ka atsevišķi PSRS valsts drošības darbinieki strādājuši gan *Intūrista* Rīgas nodaļā, gan

[1039] Sk. III nodaļa.

[1040] PDVA, 282. f., 1. apr., 121. l., 240.–248. lp.

[1041] Aleksandrs Serguņins, Vasilija dēls, dzimis 1946. gada 7. jūnijā Gruzijā, 1988. gada LPSR VDK tālruņa grāmatā MOC-2792, OC-182, iekšējais tālrunis 501, pilsētas tālrunis 297709, 1991. gadā MOC-2769, OC-3256, pilsētas tālrunis 297709, 218. kabinets.

[1042] Igors Tarvīds, Jāzepa dēls, dzimis 1954. gadā Rīgā, LPSR VDK 2. daļas 3. nodaļas operatīvais virsnieks.

VDK. Piemēram, pēc formālas atvaļināšanās no VDK dienesta, kur bija apakšpulkvedis LPSR VDK Rīgas rajona nodaļā, Vladislavs Svarinskis Fateja dēls, dzimis 1918. gadā, formāli bija *Intūrista* Kadru daļas inspektors, tomēr faktiski – VDK rezidents, proti, rezidents *Intūristā*, kuram bija sakari vismaz ar desmit aģentiem.[1043] Vladislavs Svarinskis (1918–) darbojies PSRS valsts drošības dienestos kopš 1940. gada, un viņam bija ievērojama pieredze attiecīgajā darbā.[1044]

Jānis Kiršteins, kurš vismaz no 1983. gada līdz 1986. gadam bija LPSR VDK 2. daļas priekšnieks, jau Latvijas Republikas tiesā liecināja, ka viņa vietnieks bija 2. nodaļas priekšnieks Leons Klimovičs, un precīzi norādīja piesegstruktūras statusu, proti, vienlaikus ar kadru virsnieka amatu VDK Leons Klimovičs esot strādājis arī *Intūrista* Rīgas nodaļā "par direktora vietnieku".[1045] Leonu Klimoviču kā LPSR VDK darbinieku, nevis *Intūrista* direktora vietnieku apliecina arī uz Amerikas Savienotajām Valstīm pārbēgušais LPSR VDK virsnieks, VDK piesegstruktūru *Dzimtenes Balss* un Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs (*Kultkoms*) faktiskais vadītājs Imants Lešinskis, norādot, ka šo jomu pārraudzīja viņa bijušais studiju biedrs Maskavas Valsts starptautisko attiecību institūtā Leons Klimovičs, kuru 1954. gada augustā no šīs elitārās PSRS augstskolas izraidīja, taču savu izglītību viņš pabeidza VDK skolās.[1046] Lešinskis raksta par Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes svešvalodu studentēm, kurām, ja tās ir spējīgas

> "parādīt īsti tautisku piemīlību un tamlīdz iegūt vajadzīgās ziņas ikdienišķajiem "sarunu pierakstiem" Leona Kļimoviča un viņa kolēģu

[1043] L. Nr. K30-459/10, 102. lp.
[1044] Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā", LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 601.–602. lpp.
[1045] L. Nr. K30-459/10, 101. lp
[1046] Lešinskis, Imants, "Kalpības gadi", *Latvija Šodien*, 1986, decembris, 76. lpp.

> vajadzībām, paveras ceļš uz Rīgas "Intourist" vai Rīgas un Ventspils ostās nodibināto Starptautisko Jūrnieku klubu kadriem."[1047]

Ievērojot trimdas laikrakstu apriti LPSR astoņdesmitajos gados, nav šaubu, ka Lešinska atklāsmes par Klimoviču kā LPSR VDK štata darbinieku *Intūristā* vismaz daļai okupētās Latvijas sabiedrības bija zināmas tieši tāpat kā vairākumam *Intūrista* Rīgas nodaļas gidu. Jānis Kiršteins norāda, ka Aleksandrs Serguņins, Vasilija dēls, dzimis 1946. gadā, strādājis LPSR VDK no 1974. līdz 1991. gadam, beigās kā priekšnieks 2. daļas 2. nodaļā, kuras darbu, viņam uzsākot, vadīja Bruno Šteinbriks un kuras uzdevums bija "apkalpot" viesnīcu *Rīga* un viesnīcu *Latvija*, tātad *Intūristu*, proti, pretizlūkošanu ārzemnieku vidū, kas ieradās Latvijas teritorijā,[1048] bija viens no VDK operatīvajiem darbiniekiem, kas astoņdesmitajos gados vadīja un kontrolēja darbu, kas bija saistīts ar pretizlūkošanu ārzemju tūristu vidū.[1049] Arī citas lietas, kad LPSR VDK 2. daļas priekšnieks bija Tabors, liecina, ka Serguņins ir vervējis aģentus *Intūristā*, konkrēti viesnīcā Latvija, turklāt darbinieki, strādājot viesnīcā Latvija, vismaz no 1979. gada līdz 1991. gadam ir tikušies gan ar Serguņinu, gan ar LPSR VDK 2. daļas 3. nodaļas operatīvo virsnieku Igoru Tarvīdu un viesnīcas darbinieki ir zinājuši, ka viņi abi pārstāv VDK.[1050] Viesnīcas *Latvija* darbiniece apgalvo, ka, strādājot par portjē, norādījusi, ka tajā ir viesu uzņemšanas grupa, kurā, starp citu, strādājusi Zoja Nikonorova, kā arī atzīst, ka Serguņins bijis viesnīcas kurators.[1051] Persona, kuru vainoja sadarbībā ar VDK, liecina:

> "To, ka Serguņins bija VDK darbinieks, zināja visi viesnīcas darbinieki, tajā skaitā arī es. Personīgi man ar Serguņinu bija kontakti tikai tajās reizēs, kad viņam vajadzēja izvietot savus viesus, vajadzēja sagatavot istabu atkarībā no viņa vēlmēm. Serguņina lūgumi tika izpildīti pēc varēšanas un spējām."[1052]

Ludmila Baholdina (Koncevaja) liecināja, ka

[1047] Lešinskis, Imants, "Kalpības gadi", *Latvija Šodien*, 1986, decembris, 76. lpp.
[1048] L. Nr. K30-933/12, 99., 100. lp.
[1049] L. Nr. K30-459/10, 79. lp.
[1050] L. Nr. K30-933/12, 27., 28. lp.
[1051] L. Nr. K30-933/12, 104. lp.
[1052] L. Nr. K30-933/12, 108. lp.

> "No 1982. gada strādāju viesu pieņemšanā. Izvietojām tūristus viesnīcā. Droši vien, ka viesnīcā bija VDK darbinieki. Ne pēc vārda, ne pēc uzvārda VDK darbiniekus nezinājām, pazinām pēc sejas, ārējā izskata. [..] Man VDK nav devis rīkojumus, ko darīt. Saņēmām no izvietošanas nodaļas sarakstus, kur ko izvietot. Es viesnīcā strādāju par portjē. Zinu Aleksandru Serguņinu, Igoru Tarvidu. Man neviens neuzrādīja dokumentus, nestādījās priekšā. Ja VDK darbinieki uzdeva jautājumus, mēs uz tiem atbildējām, nebija jau citas iespējas."

Cita viesnīcas *Latvija* darbiniece, kura strādāja par stāva dežuranti, vēlāk administratori un darbinieci viesu izvietošanas grupā no 1978. gada līdz 1992. gadam, liecina, ka

> "darba pienākumos ietilpa dažu personu izvietošana noteiktos numuros, kurus norādīja iepriekš Valsts drošības komitejas pārstāvis. [..] Zināju, ka Serguņins bija no VDK, un pie administrācijas (portjē) letes regulāri dežurēja darbinieks no viņa iestādes."[1053]

Igors Tarvīds, kurš sāka strādāt LPSR VDK 1982. gadā un nostrādāja līdz 1991. gadam, liecina, ka LPSR VDK 2. daļas 3. nodaļa bija operatīvās apkalpošanas līnijas virziens, kas apkalpoja iebraucējus no ārzemēm, savus darba pienākumus veicis ar aģentūras, uzticības personu palīdzību un citām operatīvajām metodēm, pazīst personu, kuru vainoja sadarbībā ar VDK kā *Intūrista* ārzemju viesu uzņēmēju un apkalpošanas organizētāju viesnīcā *Latvija*, kaut gan pats nav izmantojis kā informatoru.[1054] LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas operatīvais virsnieks Voldemārs Vladimirs Trofimovs, Ivana dēls, dzimis 1948. gadā, strādāja VDK no 1974. gada līdz 1991. gadam, risināja jautājumus par ārzemniekiem, regulāri kontaktējās ar *Intūrista* darbiniekiem.

> "Viņš aizpildīja vervēšanas kartiņas, kuras parakstīja arī VDK darbinieks Leons Klimovičs."[1055]

Arī gids-tulks apliecināja minēto:

> "Alla Lūse bija [..] *Intūrista* ģenerāldirektora vietniece [..], pēc katras ekskursijas bija jāsniedz rakstiskas atskaites *Intūrista* kadru daļas priekšniekam [Leonam] Klimovičam. [..] Klimovičs mani iepazīstināja

[1053] L. Nr. K30-933/12, 111.–112. lp.
[1054] L. Nr. K30-933/12, 102. lp.
[1055] L. Nr. K30-459/10, 79. lp.

> ar [VDK 2. daļas pretizlūkošanas virsnieku] Voldemāru [Vladimiru] Trofimovu, paskaidroja, ka turpmāk Trofimovs būšot mans priekšnieks. Pēc pāris dienām Voldemārs Trofmovs atkārtoti uzaicināja mani uz Klimoviča kabinetu. [..] Trofimovs piedāvāja man sadarboties ar VDK kā informatorei, apsolīja, ka varēšu doties [uz ārzemēm], paskaidroja, ka gadījumā, ja atteikšos sadarboties, mana māte varot zaudēt darbu."[1056]

LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas virsnieks Voldemārs Vladimirs Trofimovs, kurš aizpildījis *Intūrista* aģentu vervēšanas dokumentus, apliecina, ka, lai arī faktiski ir bijis LPSR VDK kadru darbinieks, izmantojot *Intūrista* Kadru daļas darbinieku, VDK rezidentu Svarinski, sadarbojies ar gidiem-tulkiem:

> "Strādāju VDK [..], stādījos priekšā kā *Intūrista* darbinieks, dažreiz kā Iekšlietu ministrijas darbinieks. [..] *Intūristā* kontaktējos ar [..] inspektoru Vladislavu Svarinski, viņš bija atvaļināts [VDK Rīgas rajona nodaļas, sk. iepriekš] virsnieks [..]. Jebkurš [Sic! – *M. S.*] darbinieks, kas kontaktējās ar ārzemniekiem, rakstīja atskaites un viņam [VDK rezidentam Svarinskim] iesniedza. Es [..] kontaktējos ar viņu un atskaites analizēju, to informāciju, kura mani interesēja, es izlietoju. [..] Svarinskis bija mūsu [VDK] rezidents, viņš bija atvaļināts apakšpulkvedis [..]. Svarinska klātbūtnē es arī piedalījos sarunās, bieži viņa kabinetā, kad viņš runāja ar gidiem.[1057]"

Par LPSR VDK aģentu vervēšanu Trofimovs norāda:

> "Šo dokumentu [aģenta kartīti] esmu aizpildījis es dokumentā norādītajā laikā, bet parakstījis toreizējais daļas priekšnieks Leons Klimovičs. [..] Svarinskis man paskaidroja, ka viņam ir izveidojies labs kontakts ar *Intūrista* [..] gidi [..], tādēļ šī persona jānoformē kā VDK aģents, Svarinskis man atnesa sagatavotu [..] anketu. [..] Es personiski ar [gidi] kontaktējos *Intūrista* telpās [..]."[1058]

Vārdā šeit nenosaukts *Intūrista* gids-tulks savukārt liecina, ka:

> "[..] tajā laikā visi [Sic! – *M. S.*] gidi rakstīja atskaites, kas tika nodotas. Mēs zinājām, ka [Leons] Klimovičs pārstāv VDK, taču tas bija obligāts

[1056] L. Nr. K30-459/10, 85. lp.
[1057] L. Nr. K30-459/10, 102. lp.
[1058] L. Nr. K30-459/10, 102. lp.

> nosacījums, ka bija jāraksta atskaites par katru tūristu grupu, jo viņi bija ārzemnieki. Personīgā sarunā par atskaitēm viņš teica, ka sadarbojas 6–7 darbinieki no visiem, bet tur bija apmēram 100 darbinieki, es šo kungu atceros labi. [..] atskaites rakstījām, formāli. Ienesām, uz galda atstājām, bieži viņš nemaz nebija uz vietas. Viņš bija noformēts pilnīgi citā amatā, par Kadru daļas pārzini bija. Biju dzirdējusi, ka viņš ir [no] VDK. Mums teica, ka gidam jāraksta atskaites."[1059]

LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas priekšnieks Serguņins liecina:

> "[..] tādus gadījumus es nezinu, ka būtu aģents savervēts fiktīvi [..]."[1060]

Minētais norāda, ka *Intūrists* gan resursu, gan personāla ziņā kalpoja VDK operatīvā darba veikšanai. Turklāt, ievērojot to, ka *Intūrists* bija organizēts kā VDK piesegs, tas kļuva arī par vietu, kur VDK papildināja aģentūru ar jauniem kadriem.

Intūrista darbības saistību ar VDK atsedz arī dokumenti, kas ir adresēti LPSR VDK (sk. 8. pielikumu) vai saņemti no tās, vai arī dokumentu sadalē LPSR VDK norādīta kā attiecīgā dokumenta saņēmēja. Piemēram, *Intūrista* Rīgas nodaļa sniedza gada atskaites par paveikto darbu arī LPSR VDK. Šeit būtu jāmin ģenerāldirektora Igora Fjodorova (1946–)[1061] 1980. gada 22. decembrī rakstītā atskaite Nr. 14-c par rezultātiem informatīvajā propagandas darbā ar ārzemju tūristiem, LPSR apmeklētājiem un padomju tūristiem 1980. gadā, tā ir adresēta LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam Staņislavam Jaškulim (1928–),[1062] kā arī LPSR VDK 2. daļas priekšniekam[1063] Bruno Šteinbrikam.[1064] LPSR VDK informēta arī par konkrētām ārzemju tūristu

---

[1059] L. Nr. K30-459/10, 101. lp.
[1060] L. Nr. K30-933/12, 100. lp.
[1061] "Viņi dzīvo mums blakus", *Pilsonis*, Nr. 27, 1992, 14. jūlijs, 6. lpp.
[1062] "Latvijas PSR Augstākās Padomes deputātu kandidātu reģistrācija", *Cīņa*, Nr. 12, 1975, 28. maijs, 3. lpp.
[1063] Atskaitē nav minēta daļa, kuras priekšnieks bija Bruno Šteinbriks. To var secināt no citiem avotiem. Sk.: Jarinovska, Kristīne. "Ieskats LPSR iekšlietu ministra Bruno Šteinbrika Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā".
[1064] LVA, 222. f., 1. apr., 39. l., 1.–26. lp.

grupām. Piemēram, *Intūrista* Rīgas nodaļas pārvaldnieks Vladimirs Elsters (1930–),[1065] kurš atbilstoši sarakstam par karaklausībai pakļautajiem kara gadījumā Rīgas nodaļā uz 1962. gada 1. janvāri bija VDK leitnants,[1066] 1971. gada 26. maijā sniedza informāciju Nr. 11-c par tūristu grupas *Argentīna-pavasaris-71* atrašanos Rīgā no 1971. gada 26. līdz 29. aprīlim PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam Sergejam Ņikitinam, LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam Edmundam Ratniekiem un, protams, LPSR VDK priekšsēdētājam, ģenerālmajoram Longinam Avdjukevičam. Likumsakarīgi lietu sadalē norādīti četri eksemplāri, no kuriem trīs sadalīti adresātiem, arī LPSR VDK, un viens atstāts Rīgas nodaļas lietā. Turpat atzīmēts, ka melnraksts ir iznīcināts.[1067] Tomēr ziņojumi par ārzemju tūristiem ne vienmēr sniegti LPSR VDK. Piemēram, *Intūrista* Rīgas nodaļas pārvaldnieks, VDK virsnieks Vladimirs Elsters 1971. gada 26. maija informāciju Nr. 13-c par Čehoslovākijas Sociālistiskās Republikas specvilciena C-681 atrašanos Rīgā 1971. gada 19. maijā adresējis tikai PSRS Galvenās ārzemju pārvaldes priekšniekam

[1065] Valdimirs Elsters, Maksima dēls, dzimis 1930. gada 22. jūlijā Harkovā, Ukrainā, VDK virsnieks, *Intūrista* Rīgas nodaļas pārvaldnieks no 1960. gada marta, amats izslēgts no nomenklatūras 1972. gada janvārī. No 1935. gada līdz 1941. gadam kopā ar 1898. gadā dzimušo tēvu Maksu Elsteru, Franča dēlu, ekonomistu, kurš vēlāk kļuva par LPSR Sociālās nodrošināšanas ministrijas darbinieku, un māti, 1908. gadā dzimušo Jeļenu Elsteri, Grigorija meitu, dzīvoja Donbasā, Ukrainā, no 1941. gada – Tbilisi, Bolnisi, Gruzijas PSRS, kur pabeidzis 7. klases, 1945. gadā sakarā ar tēva darbu ģimene pārbrauc uz Rīgu, 1950. gadā iestājies un 1955. gadā pabeidzis P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes Vēstures un filoloģijas fakultāti, iegūstot vēstures pasniedzēja kvalifikāciju, no 1955. gada oktobra līdz 1956. gada februārim – Darba rezervju Latvijas republikāniskās pārvaldes Rīgas 3. tehniskās skolas audzinātājs, tad no 1956. gada marta līdz septembrim – atslēdznieks Rīgas 21. būvniecības trestā, no 1956. gada līdz 1957. gadam – tulks LPSR VDK, no 1957. gada līdz 1960. gadam – operatīvais pilnvarotais, no 1960. gada – *Intūristā*; PSKP biedrs no 1959. gada novembra, 1961. gadā pavadījis PSRS tūristus uz kruīza kuģa braucienā apkārt Eiropai, 1962. gadā bijis Rumānijas Tautas Republikā un Apvienotajā Arābu Republikā (Ēģiptē), 1963. gadā – atkal Apvienotajā Arābu Republikā, 1964. gadā – Japānā, 1965. gadā – Apvienotajā Karalistē, pavadot skolēnu grupu, kas ceļoja uz PSRS. Dzīvoja Rīgā, Kirova ielā 89. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9616. l., 2. lp., 3. lp. otra puse, 4. lp., 4. lp. otra puse, 6. lp., 7. lp.

[1066] LVA, 222. f., 1. apr., 11. l., 5. lp.

[1067] LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 49.–55. lp. otra puse.

Sergejam Ņikitinam un LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam Edmundam Ratniekiem. LPSR VDK nav minēta ne adresātu starpā, ne arī lietu sadalē.[1068]

Iepazīstoties ar iznīcināto slepeno dokumentu sarakstu laikposmā no 1971. gada 26. janvāra līdz 1975. gada 6. februārim, ievērojams, ka iznīcināti ne tikai atskaišu melnraksti[1069] par ārzemju tūristu grupām, bet arī PSRS Galvenās ārzemju pārvaldes priekšniekam Sergejam Ņikitinam un LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes spēku zaudējušās pavēles un direktīvās norādes[1070] un daļa no gidu-tulku pieņemtajām darba burtnīcām.[1071] Minētais norāda, ka *Intūrista* Rīgas nodaļas valsts noslēpumu saturošo dokumentu lietvedības nosacījumi ir viens no šķēršļiem, lai pilnīgi noskaidrotu *Intūrista* un VDK sadarbības aspektus, tomēr arī ar iznīcināto dokumentu uzskaitījumu vien pietiek, lai gūtu priekšstatu par valsts noslēpumu saturošo dokumentu apjomu *Intūristā*. Turklāt, pateicoties norādēm par gidu-tulku darba burtnīcām, var konstatēt, kura gida-tulka darba burtnīca arī pēc nodošanas uzskatīta par aktuālu un tātad saglabājamu, iespējams, operatīvajām vajadzībām, bet, salīdzinot šo informāciju ar attiecīgajā laikā sagatavoto informāciju par ārzemju viesiem, attiecīgo gidu-tulku darba gaitām, svešvalodu zināšanām, var izdarīt drošticamus secinājumus par to, kura gida-tulka sniegtā informācija bijusi par pamatu informācijas un atskaišu sagatavošanai. To apliecina, piemēram, *Intūrista* Rīgas nodaļas ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1981. gada 28. decembra atskaite Nr. 11-c par rezultātiem informatīvajā propagandas darbā ar ārzemju tūristiem, kas apmeklējuši LPSR, un padomju tūristiem 1981. gadā, kas adresēta LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam Staņislavam Jaškulim un LPSR VDK 2. daļas priekšniekam Bruno Šteinbrikam. Minētajā atskaitē, atsaucoties uz gidu-tulku atskaitēm, iekļauti sociālistisko valstu

[1068] LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 56.–58. lp. otra puse.
[1069] LVA, 222. f., 1. apr., 33. l., 1.–2. lp. (1971. gada 26. janvāra akts, krievu valodā, uz divām lapām)
[1070] LVA, 222. f., 1. apr., 33. l., 5.–6. lp. (1971. gada 22. septembra akts, krievu valodā, uz divām lapām)
[1071] LVA, 222. f., 1. apr., 33. l., 9.–10. lp. (1972. gada 16. februāra pieņemšanas un nodošanas akts ar atzīmēm par dokumentu iznīcināšanas laiku, krievu valodā, uz divām lapām)

tūrisma grupu vadītāju teiktā citāti, norādot arī grupas vadītāja vārdu, vadīto grupu un laiku, kad grupa apmeklējusi LPSR.[1072] Tāpat acīmredzot, atsaucoties uz gidu-tulku atskaitēm, ziņots arī par nepiedienīgu uzvedību, piemēram, par somu tūristu grupas līdzpaņemto tulci Tīnu Kaknuoto, kas gida stāstījuma laikā par "latviešu sarkanajiem strēlniekiem" paziņojusi, ka tas tūristus neinteresē, un tādā veidā izprovocējusi gida ignorēšanu, un Itālijas Republikas grupu, kas, dzirdot stāstījumu par PSRS ieguldījumu cīņā par mieru, sākusi izkliegt vārdus "Afganistāna" un "Polija".[1073]

Ieskats LPSR VDK informācijas analīzes daļas materiālos no pretizlūkošanas informācijas automatizētās sistēmas *Delta Latvija*, ko sniedz Kārlis Šadurskis un ko viņam savukārt izsniedza Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centrs 2001. gada 20. decembrī ar dokumentu Nr. A/P-225, liecina, ka gidu-tulku ziņojumi nonāca arī LPSR VDK Informācijas analīzes daļas materiālos. Konkrētajā gadījumā aģentūra ziņoja, ka 1981. gada 15. augustā "aktīvs Zviedrijas latviešu emigrācijas organizāciju dalībnieks [P.] Šadurskis [K. dēls], atrodoties Rīgā kā tūrists", pastāvīgi sazinājās ar radiniekiem [..], kas dzīvo Rīgā",[1074] to skaitā pastarpināti izsekots Kārlis Šadurskis.

Salīdzinot gidu-tulku darba rezultātus ar Vissavienības biedrības kultūras sakariem ar ārzemēm priekšsēdētāja Aleksandra Aroseva teikto 1937. gada 14. maijā biedrības sanāksmē par tulku pienākumu veikt detalizētas piezīmes, jāsecina, ka vēl 20. gadsimta trīsdesmitajos gados veidotie standarti bijuši īstenoti visu *Intūrista* Rīgas nodaļas pastāvēšanas laiku.

Izvērtējot katra *Intūrista* darbinieka informētības līmeni par darbību valsts drošības piesegstruktūrā un sadarbības pakāpi ar VDK, jāņem vērā arī to dokumentu kopums, kas tieši skar trešo personu tiesības. Piemēram, ģenerāldirektors Igors Fjodorovs 1981. gada 13. augusta vēstulē Nr. 8-c LPSR VDK 2. daļas priekšniekam Bruno Šteinbrikam informē, ka viesnīcā *Latvija* dzīvo Anna Villumzena, kas ir

[1072] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., 4. lp.

[1073] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., 12. lp.

[1074] Informācija par Šadurski Kārli, Pētera d., no LPSR VDK informācijas analīzes daļas materiāliem. Pielikums Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra 2001. gada 20. decembra dokumentam Nr. A/P-225.

ārzemju tūriste no Vācijas Federatīvās Republikas un kas ir dzimusi Latvijā. Vēstulē teikts, ka viņa ik gadu apmeklē Rīgu, lai satiktos ar radiniekiem, tomēr katra viņas atbraukšanas reize saistīta ar lielām nepatikšanām, kas saistītas ar slikto veselības stāvokli. Viņa ubago viesnīcā un pie ieejas durvīm, savāc ēdienu no restorāna galdiem, savu numuru uztur antisanitārā stāvoklī un neielaiž istabeni, traucē ārzemju tūristiem gaiteņos un liftos un pieprasa īpašu attieksmi pret sevi. Savā pēdējā viesošanās reizē pēc vannošanās tūriste pastaigājās kaila gaitenī, izkliedzot nesaprotamas frāzes. Kad vecākā istabene centās tūristi saukt pie kārtības, viņa veikusi uzbrukumu. Šāda tūristes rīcība, pēc ģenerāldirektora rakstītā, izsaucot uztraukumu ārzemju viesu vidū, arī japāņu tūristu, kas dzīvojot ar viņu vienā stāvā un kas pelnot sevišķu uzmanību. Ievērojot minēto, ģenerāldirektors lūdza Šteinbrika atbalstu, lai anulētu ārzemju tūristei PSRS vīzu (sk. 10. pielikumu).[1075]

Ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1982. gada 20. decembra vēstule Nr. 20-c Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas Iekšlietu pārvaldes kaitniecības un spekulācijas apkarošanas nodaļas priekšniekam Eduardam Lošakam[1076] sniedz informāciju par gidu-tulku ziņojumiem, ka 1982. gada tūrisma sezonā manāmi aktivizējusies "antisabiedrisku elementu noziedzīgā darbība". Pēc viņu novērojumiem, daudz kas liecinājis, ka valūtas uzpircēji "uzmācoties tūristiem", sevišķi somu tūristiem, mēģinot apmainīt valūtu un pārdot preces. Šādā veidā viņi traucējot gidiem ekskursiju vadīšanu, slēpjot oficiālo valūtas maiņu un kaitējot valūtas plāna izpildei. Ziņojumā norādīti arī automašīnu numuri – 59-03 ЛТГ, 11-45 ЛТО, 60-21 ЛТЕ, 61-20 ЛТД (dzeltens *Zaporožecs*), 54-17 ЛТИ un 95-14 ЛТО. Ziņojumā norādīts, ka bieži vien somu tūristus sagaida jau Pērnavā, bet pēc tam seko līdzi uz Rīgu. Norādītas arī konkrētas pieturvietas, kur visbiežāk valūtas uzpircēji piestāj, lai uzrunātu

[1075] LVA, 222. f., 1. apr., 45. l., 1. lp.

[1076] Latvijas Republikas pasu un citu personu apliecinošu dokumentu koncepcijas izstrādes komisijas sastāvā ietilpa arī Eduards Lošaks kā Latvijas Republikas valdības padomnieks (*Par Latvijas Republikas pasēm un citiem personu apliecinošiem dokumentiem*: Augstākās Padomes lēmums, 1991, 25. septembris). 2005. gadā Eduards Lošaks saņēmis III šķiras Viestura ordeni kā Latvijas Policijas akadēmijas asociētais profesors un policijas pulkvedis ("Pirmo reizi pasniegs Atzinības krustu", *Diena*, 2005, 3. maijs).

tūristus, piemēram, Vitrupē (acīmredzot autostāvvietā, kas uzbūvēta Tallinas šosejas malā tieši kāpās), Salacgrīvā, Saulkrastos restorānā *Vārava*, Salaspils memoriālā, Vissavienības tautsaimniecības sasniegumu izstādē Mežaparkā (ļoti bieži), Vecrīgā Pēterbaznīcas tuvumā un citviet.[1077]

Spriežot pēc ģenerāldirektora vietnieka, LPSR VDK virsnieka Jura Dimitra[1078] 1983. gada 30. decembra vēstules LPSR iekšlietu ministra pirmajam vietniekam Bruno Šteinbrikam, var secināt, ka gidu-tulku ziņotais par valūtas tirgotājiem darīts zināms daudz biežāk un daudz plašākam institūciju lokam. Dimitris raksta, ka, papildinot Bruno Šteinbrika rīcībā esošos faktus par "antisabiedriskām izpausmēm" ārzemju tūristu sakarā laikposmā no 1980. līdz 1983. gadam, kas pārspriesta LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes kolēģijā, minama informācija, kas iegūta 1983. gada decembrī. Turpat norādīts, ka laikposmā no 1983. gada 3. līdz 5. decembrim Rīgu apmeklējuši daudz somu tūristu, kurus "apsēdušas" personas, kas nodarbojās ar PSRS aizliegto privāto saimniecisko darbību jeb spekulanti saukti *farcovščiki* (*фарцовщики* – krievu valodā). Viņi katru rītu gaidījuši tūristus pie viesnīcas *Latvija* durvīm. *Farcovščiku* grupā bijuši septiņi līdz desmit cilvēki, no kuriem pieci jau iepriekš redzēti laikā, kad atbraukuši somu tūristi.[1079]

Vēstulē detalizēti aprakstīti pieci cilvēki, sniedzot informāciju, piemēram, par augumu, apģērbu, matu krāsu un sasuku, acu krāsu, raksturīgajām īpašībām, piemēram, spēju sazināties somu valodā. Spriežot pēc sniegtās informācijas, *farcovščiku* grupā bijis piesaistīts arī no skata, iespējams, nepilngadīgs puisis, vecumā no 15 līdz 16 gadiem, kas iepriekš, 1983. gada jūnijā, redzēts viens slaistāmies gar viesnīcu *Latvija*, bet tagad kopā ar grupu.[1080] Līdzās detalizētam izskata aprakstam, norādīts, ka *farcovščiki* regulāri parādās pie viesnīca *Latvija* ieejas no plkst. 9.00 līdz plkst. 11.00, tad ekskursijas laikā pa Vecrīgu, bet pēc tam – viesnīcas *Latvija* bārā pusdienu un vakariņu laikā.

[1077] LVA, 222. f., 1. apr., 45. l., 4. lp.
[1078] Iepriekš bijis Rīgas internacionālā jūrnieku kluba direktors. "Jūrniekiem būs jauna tikšanās vieta", *Dzimtenes Balss*, Nr. 46, 1978, 9. novembris, 2. lpp.
[1079] LVA, 222. f., 1. apr., 45. l., 18. lp.
[1080] LVA, 222. f., 1. apr., 45. l., 18. lp.

Ievērojams, ka no desmit piesauktajiem *farcovščikiem*, bija minēts "plaši zināmais" *farcovščiks* ar iesauku *Zjama* (*Зяма* – krievu valodā), kas izmantojot vieglo pasažieru transportlīdzekli *Žigulis* Nr. 3256, un kāds *farcovščiks*, uzvārdā Ulmanis. *Farcovščiku* uzmācība izpaudusies arī tādā veidā, ka viņi sastājušies ciešā rindā un katram tūristam, kas bijis spiests izspraukties cauri, uzdevuši jautājumus par to, vai ir kas pārdodams un vai vajag mainīt naudu, bet, ja sekojis atteikums, tūrists aplamāts ar "daudzstāvīgiem lamuvārdiem". Izteikti dzīva tirdzniecība noritējusi pie viesnīcas *Latvija* no Eduarda Veidenbauma (tagad Baznīcas) ielas puses. Vēstulē minēts arī tas, ka mēģinājumi sazvanīt miliciju vairākas dienas esot bijuši nesekmīgi.[1081] Neiespējamība sazvanīt miliciju pa telefona numuru 02 vairākas dienas pēc kārtas 1983. gadā neliekas atbilstoša īstenībai, drīzāk atgādina sarkasmu.

Bez jau minētajām sūdzībām *farcovščiku* sakarā vēstulē pieminēta "pilsone" Violeta, kas bieži apmeklē visus ēdināšanas punktus viesnīcā *Latvija*. Minētā "pilsone" regulāri satiekas ar somu tūristiem, protot somu valodu, pavada laiku somu tūristu kompānijā kafejnīcā, restorānā un citās vietās. Turklāt viņa viesnīcas kompleksā uzvedoties tā, it kā tur strādātu. Viņa pazīstama ar 1. stāva kafejnīcas oficiantu, mēdzot ienāk pat 1. stāva virtuvē.[1082]

Minētā vēstule LPSR iekšlietu ministrijas pirmajam vietniekam Bruno Šteinbrikam, ar ko *Intūrista* Rīgas nodaļa pazīstama kopš laika, kad viņš strādāja LPSR VDK, sniedzot regulāras atskaites un informāciju, ievērojama ne tikai ar to, ka *Intūrista* Rīgas nodaļa un sevišķi gidi-tulki bijuši iesaistīti privātās uzņēmējdarbības un prostitūcijas apkarošanā, bet arī ar to, ka acīmredzot valsts drošības struktūras atbalstīja šādu rīcību. Nekā citādi nevar izskaidrot to, ka personas, kas ir identificējamas, kas rīkojas iepriekš paredzamā veidā un kuru darbība saskaras ar valsts drošības piesegstruktūras darbību, turpina faktiski netraucēti veikt iecerēto rīcību, bet tiesībsargājošās iestādes, kad ar tām mēģina sazināties valsts drošības piesegstruktūru darbinieki, nav sazvanāmi. Šādu pieņēmumu apliecina arī presē pieejamā informācija, kas acīmredzami balstījusies ārzemju tūristu pieredzes apzināšanā:

[1081] LVA, 222. f., 1. apr., 45. l., 19. lp.
[1082] LVA, 222. f., 1. apr., 45. l., 19. lp.

> "Tūristi no rietumiem parasti nepalaiž garām iespēju iepazīties ar glītām meitenēm. Arī Rīgā tas iespējams. Rīgas viesnīcas direkcija, piemēram, "pietur" ap 30 ielas meitas, kurām atļauts ielaisties ar ārzemniekiem. Attiecīgie "objekti" tiek kārdināti pa telefonu vai uzrunāti pie viesnīcas. Pēc reglamenta ap vieniem naktī viņām jābeidz sava darbība. Saprotams, šīs daiļavas darbojas ne tikai saziņā ar viesnīcas vadību un Intūristu, bet arī ar KGB."[1083]

Minētā ziņa, skatot to kontekstā ar *Intūrista* Rīgas nodaļas sūdzībām, apliecina, ka pretrunas, ko radīja spekulācijas un prostitūcijas pieļaušana *Intūrista* viesnīcās, to tuvumā un *Intūrista* ārzemju tūristiem domātās programmas īstenošanas laikā, radīja nepieciešamo iespaidu, ka *Intūrists*, viesnīcas, gidi-tulki un VDK darbojas atsevišķi, kas savukārt palīdzēja saglabāt piesegu un maldināt ārzemju tūristus.

2. LPSR starptautiskie jūrnieku klubi

Tālbraucēju kuģu apkalpes bija specifiska ārzemnieku kategorija sākumā Krievijas Sociālistiskās Federatīvās Padomju Republikas (KSFPR), bet vēlāk arī PSRS ieskatā. To noteica apstāklis, ka tālbraucēju kuģu apkalpi uztvēra par līdzekli pasaules revolūcijas īstenošanā. Kominternes ietvaros 1921. gadā tika nodibināta Sarkano arodbiedrību internacionāle. Atbalstot PSRS iniciatīvu, Sarkano arodbiedrību internacionāles ietvaros 1930. gadā nodibināja Jūrnieku un ostu strādnieku internacionāli, kuras pamatdarbība bija saistīta ar revolucionāro darbību veikšanu, sakaru uzturēšanu starp centru – Maskava un Berlīne – un pārējo pasauli, kā arī spiegošanu. Ievērojams, ka kopš 1931. gada Jūrnieku un ostu strādnieku internacionāles Vācijas sekciju, sauktu Jūrnieku, ostas strādnieku un kuģinieku apvienība (*Einheitsverband der Seeleute, Hafenarbeiter und Binnenschiffer*), vadīja Ernests Frīdrihs Volvebers (*Ernst Friedrich Wollweber*, 1898–1967), kurš reizē piederēja pie Jūrnieku un ostu strādnieku internacionāles "iekšējā loka"[1084] un kurš laikposmā no 1953. līdz

[1083] "Ko domā un dara Latvijā", *Brīvība*, Nr. 2, 1973, 1. februāris, 2. lpp.

[1084] Weis, Holger. *The International of Seamen and Harbour Workers – A Radical Labour Union of the Waterfront or a Subversive World Wide Web?* (CoWoPa – Comintern Working Paper 29/2013), p. 21.

1957. gadam bija Vācijas Demokrātiskās Republikas valsts drošības ministrs. Starptautiskie jūrnieku klubi kalpoja par saziņas vietu. Tos veidoja lielās ostas pilsētās. 1921. gadā Petrogradā tika izveidots pirmais šāds starptautiskais jūrnieku klubs. Minētais starptautiskais jūrnieku klubs organizēja tikšanās, sporta sacensības, ekskursijas, lekcijas un priekšlasījumus, lai radītu pamatu sakariem ar ārzemju kuģu apkalpes locekļiem, veidotu pozitīvu priekšstatu par "sociālisma celtniecību", tomēr galvenais bija nevis propaganda, bet gan vervēšana ar mērķi īstenot spiegošanu un veikt diversijas – sākumā KSFPR, bet vēlāk arī PSRS labā.[1085] Tomēr līdzīgi klubi bija arī citviet. Literatūrā minēts, ka, lielākoties pateicoties Volveberam, Jūrnieku un ostu strādnieku internacionāle panāca, ka līdz 1932. gadam latviešu jūrnieki bija iesaistīti starptautiskajos jūrnieku klubos Hamburgā, Antverpenē, Dancigā un Roterdamā. Rezultātā uz 32 Latvijas kuģiem bija vai nu starptautisko jūrnieku klubu šūniņa, vai vismaz biedri, vislielākais biedru skaits (desmit cilvēki) bija uz tvaikoņa *Jānis Faulbaums*.[1086] Minētais tvaikonis piederēja Maksim Faulbaumam, tas bija pierakstīts Rīgas ostā, ieviests Jūrniecības departamenta kuģu reģistrā (Nr. 124), bet par parādiem 1940. gadā pārdots publiskajā izsolē;[1087] jūnijā rakstīja, ka tas brauc zem Vācijas karoga.[1088] Spriežot pēc Jūrnieku un ostu strādnieku internacionāles norādītā, 1933. gadā tā esot kontrolējusi vairākumu Latvijas jūrnieku biedrību. Viens no vadības Baltijas valstīs bija Rīgā 1902. gadā dzimušais Miķelis Avotiņš, kas atbilstoši Apvienotās Karalistes pasei saucās Ernests Lamberts

Pieejams: https://www.abo.fi/fakultet/media/29133/cowopa29weiss.pdf

[1085] Александр, Исаев. "Деятельность интернационального клуба моряков во Владевостоке в 1930-е гг.", *Грамота*, № 11, ч. 3, 2015, с. 67–68. Pieejams: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-292X_2015_11-3_17.pdf, Micalef, Constance. "L'Internationale des marins et des dockers (IMD) – Die Internationale der Seeleute und Hafenarbeiter (ISH). These en préparation à l'Université de Paris I, Panthéon", *The International Newsletter of Communist Studies*, Vol. X (2004), no 17, p. 23–25.

[1086] Weis, Holger. *The International of Seamen and Harbour Workers – A Radical Labour Union of the Waterfront or a Subversive World Wide Web?* (CoWoPa – Comintern Working Paper 29/2013), p. 23–24.
Pieejams: https://www.abo.fi/fakultet/media/29133/cowopa29weiss.pdf

[1087] "Tv. «Jānis Faulbaums» ūtrupē", *Jūrnieks*, Nr. 2, 1940, februāris, 100.–101. lpp.

[1088] "Latvijas tvaikonis «Jānis Faulbaums»", *Jūrnieks*, Nr. 6, 1940, jūnijs, 253. lpp.

(*Ernst Lambert*)[1089] un bija viens no Volvebera grupas pamatdarbiniekiem.[1090] Minētā grupa vai organizācija pret fašismu un par PSRS atbalstu dibināta 1935. gadā, bet 1936. gadā veica pirmo sabotāžu uz kuģa.[1091] Sabotāžas tika veiktas uz Vācijas, Itālijas un Japānas kuģiem līdz 1939. gadam.[1092] Likumsakarīgi, ka starptautisko jūrnieku klubu apkalpošanai nederēja parastais *Intūrista* sniegto pakalpojumu klāsts un ka tie – vismaz formāli – bija padoti PSRS Jūras un upju flotes darbinieku arodbiedrībai, tomēr sadarbība ar *Intūristu* bija neizbēgama *Intūrista* materiālo resursu un personāla dēļ.

LPSR bija izveidoti divi šādi klubi – Rīgas internacionālais jūrnieku klubs un Ventspils internacionālais jūrnieku klubs. Klubu nosaukumi rakstīti atbilstoši attiecīgo organizāciju veidlapās norādītajam nosaukumam latviešu valodā. Nosaukumi acīmredzot veidoti tā, lai saistītu šos klubus ar Jūrnieku un ostu strādnieku internacionāli. Pētījumā šo organizāciju apzīmēšanai lietots sugas vārds – starptautiskie jūrnieku klubi –, kas atbilst latviešu valodas prasībām un kas izmantots, piemēram, Imanta Lešinska grāmatā *Kalpības gadi*, tādējādi atspoguļojot gan LPSR, gan arī trimdas latviešu rakstos lietoto apzīmējumu. Klubu izveide saistāma ar Rīgas un vēlāk arī citas Latvijas teritorijas atvērtību ārzemju tūrismam un tātad arī ārzemju kuģu komandām.

Rīgas internacionālais jūrnieku klubs dibināts 1958. gadā. Par tā izveidi 1958. gada 19. septembrī vēstīja *Cīņa*, kas norādīja, ka klubu atvērs oktobra sākumā un tā darbā būs iesaistīti darbinieki un

---

[1089] Dindzis, Kristaps. "«Mīlestība» – britu imperija", *Latvija*, Nr. 2, 1965, 16. janvāris, 6. lpp.

[1090] Weis, Holger. *The International of Seamen and Harbour Workers – A Radical Labour Union of the Waterfront or a Subversive World Wide Web?* (CoWoPa – Comintern Working Paper 29/2013), p. 24.
Pieejams: https://www.abo.fi/fakultet/media/29133/cowopa29weiss.pdf

[1091] Weis, Holger. *The International of Seamen and Harbour Workers – A Radical Labour Union of the Waterfront or a Subversive World Wide Web?* (CoWoPa – Comintern Working Paper 29/2013), p. 40.
Pieejams: https://www.abo.fi/fakultet/media/29133/cowopa29weiss.pdf

[1092] Weis, Holger. *The International of Seamen and Harbour Workers – A Radical Labour Union of the Waterfront or a Subversive World Wide Web?* (CoWoPa – Comintern Working Paper 29/2013), p. 8.
Pieejams: https://www.abo.fi/fakultet/media/29133/cowopa29weiss.pdf

"aktīvisti", proti, "augstāko mācības iestāžu studenti, kas labi prot svešvalodas". Kluba pirmajā stāvā – "deju zāle, biljarda istaba, bufete un fotolaboratorija", otrajā stāvā – kiosks "ar latviskām piemiņas lietiņām", ko varēs iegādāties ar turpat samainīto naudu. Otrajā stāvā, kas aprīkots ar mīkstiem krēsliem, galdiņiem, ir arī "istaba, kurā varēs paspēlēt šahu, dambreti un domino", bet "aiz spēļu telpām bibliotēka un lasītava".[1093] Atklāšana noritēja 1958. gada 24. oktobrī, un pirmie viesi bija ārzemju kuģu *Verner Finnen* (Vācijas Federatīvā Republika), *Karibia* (Norvēģijas Karaliste), *Santa Tereza* (Vācijas Federatīvā Republika) komandas. Piedalījās arī PSRS tirdzniecības kuģu jūrnieki, Latvijas jūras kuģniecības darbinieki, kā arī arodbiedrību pārstāvji. Apsveikuma vārdus teica arī Latvijas arodbiedrību republikāniskās padomes priekšsēdētājs Indriķis Pinksis,[1094] Jūras un upju flotes strādnieku arodbiedrības Latvijas baseina komitejas priekšsēdētājs Vasilijs Gromoglasovs, Alekseja dēls (1915–1972). Atklāšanā notika koncerts.[1095]

Rīgas internacionālā jūrnieku kluba direktora, VDK virsnieka Vladimira Elstera, kas, cita starpā, iepriekš vadīja *Intūrista* Rīgas nodaļu, 1978. gada 12. janvāra atskaite par Rīgas internacionālā jūrnieku kluba darbu 1977. gadā liecina, ka piedāvātais propagandas sarīkojumu klāsts atbilst sākotnējai iecerei. Tas ietvēra lekcijas un sarunas klubā un uz kuģa, ekskursijas pa Rīgu, Jūrmalu, Salaspils memoriālu un Siguldu, Vissavienības tautsaimniecības sasniegumu izstādes, muzeju, izstāžu, kā arī dažādu apskates objektu apmeklēšanu. Tāpat tika rīkoti tematiskie un jautājumu un atbilžu vakari, veikta aģitācijas materiālu, politiskās un daiļliteratūras izplatīšana, kinofilmu un slaidu rādīšana, kultūras un sporta sarīkojumu apmeklēšana.[1096] Šeit pat uzzinām, ka lielākā daļa jūrnieku visai negribīgi apmeklējuši lekcijas, priekšroku dodot ekskursijām, tāpēc Rīgas internacionālais jūrnieku klubs propagandu iestarpināja

[1093] "Rīgā atvērs klubu ārzemju jūrniekiem", *Cīņa*, Nr. 222, 1958. 19. septembris, 2. lpp.
[1094] Indriķis Pinksis, Otto dēls, dzimis 1910. gadā Rīgā. "Tas drūmais piecdesmit devītais", *Karogs*, Nr. 10, 1988, oktobris, 125. lpp.
[1095] "Durvis atvēris ārzemju jūrnieku klubs", *Cīņa*, Nr. 255, 1958, 28. oktobris, 4. lpp.
[1096] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 2.–3. lp.

vai nu ar apskati saistītajā stāstījumā, vai arī iekļāva starplaikā, kas pavadīts ceļā uz vai no apskates punkta. Piemēram, tematiskā ekskursija – *Rīga – ievērojamu revolucionāru tradīciju pilsēta* – izvērtās par vienu no vēstures un revolūcijas muzeju apmeklējumiem, kur, piemēram, Vladimira Iļjiča Ļeņina muzeja Cēsu ielā 17 eksponātu priekšā stāstīja par *Oktobri un Latviju*, Latviešu sarkano strēlnieku muzejā izvērta stāstījumu par *Ļeņina Oktobra gvardi*, bet Revolūcijas muzejā bija sagatavots temats *Latviešu tautas revolucionārās tradīcijas*. Vissavienības tautsaimniecības sasniegumu izstādes apmeklējuma laikā stāstīja par PSKP XXV kongresa lēmumiem un piecgades plānu īstenošanu, bet par "padomju tautas sociālistisko programmu" bija jāklausās ceļā uz Jūrmalu. Salaspils memoriāla apskate neiztika bez 1917. gada Krievijas revolūcijas oktobra apvērsuma jeb "Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas" un PSKP un PSRS valdības ārējās politikas skaidrošanas gan saistībā ar PSKP XXV kongresu, gan arī ar Helsinku sanāksmi. Visbeidzot, Siguldas apmeklējums turpceļā prasīja uzklausīt stāstījumu par jauno PSRS Konstitūciju, bet atpakaļ ceļā bija jāpiedalās jautājumu un atbilžu sesijā par iepriekš dzirdēto tematiku.[1097]

Acīmredzot, lai izklaidētu, lekcijas un sarunas klubā notika stendu priekšā vai arī to laikā rādīja diapozitīvus. Sevišķi iecienīti bija tematiskie vakari un starptautiskās tikšanās, 1977. gadā bija notikuši 213 vakari un tikšanās. Atzinību esot guvis tematiskais vakars *Zilo ezeru zemē*.[1098] Savukārt gadījumā, ja lielākā daļa kuģa apkalpes klubu nevarēja apmeklēt, jo nevarēja nokāpt no klāja, piemēram, sakarā ar īsu stāvēšanai ostā paredzētu laiku vai sakarā ar to, ka tas bija kruīza kuģis, Rīgas internacionālais jūrnieku klubs piedāvāja savus pakalpojumus arī uz klāja. Piemēram, šādi tika "apkalpots" (ievērojams, ka pēdiņas lietotas atskaites tekstā) Vācijas Demokrātiskās Republikas tvaikonis *Tautu draudzība* (*Дружба народов* – norādītais nosaukums krievu valodā), kā rezultātā bija parakstīta vienošanās par sociālistisko sacensību starp attiecīgā kuģa apkalpes komjauniešiem un Rīgas 57. vidusskolu, kam sekoja svinīgos apstākļos organizēts noslēgums. Turpat tika sarīkots arī koncerts, kur

[1097] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 3. lp.
[1098] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 4. lp.

piedalījās vijolnieku ansamblis un tautas koris *Kokle*, organizēta tikšanās ar Valsts elektrotehniskās fabrikas (VEF) darbiniekiem un VEF kultūras nama administrāciju.[1099]

Starptautiskajā jūrnieku klubā 1977. gada laikā varēja divreiz nedēļā noskatīties kinofilmas – dokumentālas filmas, spēlfilmas, animācijas filmas. Kluba fondā tobrīd bija aptuveni 184 filmas, no kurām 173 bija svešvalodās. Daļa no rādāmajām filmām bija ņemtas kino nomā. Atskaitē norādīts, ka tematika bijusi pieskaņota "valsts jubilejai". Sporta sarīkojumiem, spriežot pēc to apjoma, pievērsta sevišķa uzmanība. 1977. gadā vien bija organizēti 640 sporta sarīkojumi, kuros piedalījās vairāk nekā 5000 cilvēku. Ārzemju jūrnieku vidū sevišķi iecienīts esot bijis galda teniss, tomēr tikpat aktīvi viņi piedalījušies arī šaha, dambretes, biljarda un novusa turnīros. Turklāt ārzemju jūrnieki aicināti apmeklēt arī sporta sacensības – hokeja un futbola spēles.[1100] Neiztika arī bez fiziskām aktivitātēm. Ziemas laikā organizēta slēpošana un slidošana, bet vasarā – izbraukumi ar kuteriem un jahtām. Tāpat bija organizētas spartakiādes un krosi.[1101]

Līdzīgi kā *Intūrista* atskaitēs, arī Rīgas internacionālā jūrnieku kluba atskaitēs bija iekļauta informācija par atsaucību, piemēram, 1977. gada atskaitē kā visatsaucīgākie minēti Vācijas Demokrātiskās Republikas jūrnieki, kas aktīvi un daudzskaitlīgi apmeklējuši klubu, piedalījušies piedāvātajos sarīkojumos un snieguši savu ieguldījumu sarīkojumu rīkošanā, piemēram, saistībā ar Vācijas Demokrātiskās Republikas 28. gadadienu, Vācijas un Padomju Savienības draudzības biedrības 30. gadadienu, Vācijas Demokrātiskās Republikas jūrniecības dienu, savukārt tvaikoņa *Falke* jūrnieki aktīvi piedalījās Rostokas dienās, kas bija organizētas 1977. gada septembrī.[1102] Minētā ciemošanās atspoguļota arī *Cīņā*, tiesa, minētās draudzības biedrības sakarā.[1103] Atskaites neiztrūkstoša sastāvdaļa ir arī citāti. Vācijas Demokrātiskās Republikas tvaikoņa *Falkes* kapteinis Arnims Kubics esot teicis:

[1099] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 4. lp.
[1100] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 5. lp.
[1101] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 6. lp.
[1102] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 6. lp.
[1103] Roze. L. Osta – «Falke», *Cīņa*, Nr. 270, 1977, 19. novembris, 3. lpp.

> "VDR gandrīz divreiz jaunāka nekā jūsu valsts, un mēs attiecības pret jums ar visu cieņu, kā izturas ļaudis pret cilvēku ar lielu dzīves pieredzi."

Savukārt cita Vācijas Demokrātiskās Republikas tvaikoņa *Pingvin* kapteiņa palīgs, kura vārds atskaitē nav minēts, norādījis, ka "bez 1917. gada nebūtu bijis iespējams 1949. gads mūsu valstī".[1104] Vācijas Demokrātiskās Republikas jūrnieku uzteikšana par aktivitāti un ideoloģiski pareizu spriešanu vērojama arī 1980. gada Rīgas internacionālā jūrnieku kluba atskaitē, kas nosūtīta ar Rīgas internacionālā jūrnieku kluba direktora (reizē LPSR VDK virsnieka, vēlāk *Intūrista* ģenerāldirektora vietnieka) Jura Dimitra 1981. gada 20. janvāra vēstuli Nr. 19 Jūras un upju flotes strādnieku arodbiedrības Latvijas republikāniskās komitejas priekšsēdētājam M. Tarasovam. Daudzi Vācijas Demokrātiskās Republikas jūrnieki, pamatā ierindas kuģa apkalpe, sprieduši, ka Polijas Tautas Republikā esošā ekonomiskā krīze ir radusies "pašu poļu kā nācijas, kas nemīl strādāt, vainas dēļ". Arī šajā atskaitē noskaņojuma paušanai citēta tvaikoņa *Falke* apkalpe, šoreiz saistībā ar Polijas Tautas Republikas notikumiem:

> "Liela vaina par to, ka notikumi Polijā aizgājuši tik tālu, gulstas uz Polijas Apvienotās strādnieku partijas vadību, kura pazaudēja kontaktu ar masām, bet tagad pieļāvusi strādnieku kustības sašķelšanos savā valstī. Politiskās sekas šādai situācijai grūti paredzēt."[1105]

Netrūkst arī norādījumu par kritiski vērtējamu jūrnieku uzvedību, piemēram, Polijas Tautas Republikas kuģi, kas, lai gan salīdzinoši reti piestājot Rīgas ostā, tomēr to apkalpe neizrāda iniciatīvu piedalīties kluba sarīkojumos, parasti paņemot tikai biļetes uz kultūras sarīkojumiem. Pēc ziņotā – Dienvidslāvijas Sociālistiskās Federatīvās Republikas kuģu apkalpe arī reti apmeklējot klubu, turklāt necienīgi izturoties pret darbiniekiem, kas apmeklē attiecīgos kuģus. Norādīts, ka šāda negatīva attieksme nākot no kapteiņa. Sniegti arī vērā ņemamu izteikumu citāti, piemēram, citētas tvaikoņa *Kruševac* vecākā mehāniķa Tomčuka pārdomas:

[1104] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 7. lp.
[1105] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 7. lp.

> "Dienvidslāvija ceļ savu sociālismu. Kas no tā sanāks, grūti teikt. Tiesa, daudzi rietumu sociologi no Francijas, Itālijas, Vācijas Federatīvās Republikas brauc pie mums, lai studētu mūsu sociālisma modeli, plānu sistēmu un valsts iekārtu."[1106]

Norādīts uz sarežģīto darbu ar jūrniekiem no kapitālistiskajām valstīm, kas prasa diferencētu pieeju, jo virsnieki nākot no karoga valsts, bet ierindas apkalpe bieži vien – no attīstības valstīm, tai ir ļoti aprobežots, bieži vien izkropļots priekštats par "padomju realitāti". Darba efektivitāte panākta tikai, pateicoties individuālām pārrunām, ekskursijām, apskates objektu apmeklējumiem, kur jūrnieki var "paši savām acīm redzēt padomju ļaužu dzīvi", kā arī kultūras un sporta sarīkojumu apmeklēšanai.[1107]

Atskaites atklāj arī uzstājību, kā Rīgas internacionālais jūrnieku klubs mēģināja panākt kuģa apkalpes iesaisti kluba sarīkojumos. Kā galvenais šķērslis parasti minēts kuģa kapteinis, kas vai nu negatīvi iespaido kuģa apkalpi pret iesaisti kluba sarīkojumos, vai kā Apvienotās Karalistes tvaikoņa *Alexander von Humboldt* kapteinis paziņo:

> "Es gribu brīvi atpūsties, kā es gribu, un būt ar to, ko es gribu."

Neskatoties uz minēto, kluba administrācija esot veikusi "nozīmīgu darbu, lai iesaistītu angļu kuģu jūrniekus kluba sarīkojumos". Kā ievērojams panākums minēts Šveices kuģa *Silvretta* kapteiņa Manfrēda Cimmi viedokļa maiņa, kas sākumā esot noskaņojis kuģa apkalpi pret iesaistīšos kluba sarīkojumos, bet pēc "pacietīga darba" kuģa apkalpe bija "apmierināta par kluba apmeklējumu", bet pats kapteinis mainīja viedokli un pat sniedza atsaucīgu interviju *Padomju Latvijai (Советская Латвия)*.

Ievērojams, ka atskaites noslēgumā ir pievienoti ārzemju jūrnieku izteikumi sarunā ar darbiniekiem un kluba aktīvu (sk. 11. pielikumu). Izteikumi citātu veidā kārtoti pēc tematikas, norādot kuģa karoga valsti, kuģa nosaukumu, ieņemamo amatu, kā arī atsevišķos gadījumos vārdu un uzvārdu.[1108] Spriežot pēc Rīgas internacionālā jūrnieku kluba direktora, VDK virsnieka Vladimira Elstera 1977. gada

[1106] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 7. lp.
[1107] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 8. lp.
[1108] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 15.–28. lp.

15. jūlija vēstules Nr. 88 Jūras un upju flotes strādnieku arodbiedrības Latvijas republikāniskās komitejas priekšsēdētājam E. Eglītim,[1109] izvilkumi no ārzemju jūrnieku teiktā tikuši sūtīti vismaz reizi pusgadā, līdzīgi kā gada atskaitē sakārtojot pa tematiem un sniedzot detalizētu informāciju par izteikumu autoru.[1110] Savukārt Rīgas internacionālā jūrnieku kluba direktora Jura Dimitra 1980. gada 15. oktobra vēstule Nr. 13 Jūras un upju flotes strādnieku arodbiedrības Latvijas republikāniskās komitejas priekšsēdētājam M. Tarasovam norāda,[1111] ka informācijas sniegšanu par vispārējo noskaņojumu un izteikumiem bija pieskaņota arī sevišķi svarīgiem ārpolitiskiem notikumiem, kā, piemēram, konkrētajā gadījumā bija sniegta informācija par "poļu jūrnieku noskaņojumu Polijas notikumu laikā". Minētā atskaite norāda, ka Rīgas internacionālais jūrnieku klubs, noskaidrojot poļu jūrnieku noskaņojumu, ņēmis vērā ne tikai to, kāds ir kuģa karogs, bet arī kuģa apkalpes pilsonība. Raksturojot vispārīgo noskaņojumu "pirms notikumiem", teikts, ka kuģu apkalpes vidū bija vērojams kritikas pieaugums attiecībā uz Polijas Tautas Republikas vadības attieksmi pret Romas katoļu baznīcas vadību un konkrēti pret 1978. gada 16. oktobrī ievēlēto pāvestu Jāni Pāvilu II – antikomunistu, poli Karolu Voitilu. Savukārt jau jūlija vidū kuģa *Suvalki* apkalpe, vēl atrodoties reidā, mēģinājusi izplatīt katoļu literatūru. Sniegtajā informācijā ir norāde, ka Rīgas internacionālais jūrnieku klubs "veica visu, lai poļu kuģis nevienu dienu nepaliktu bez uzmanības". Kuģa apkalpe apmeklēja pilsētas svinīgo sanāksmi sakarā ar Polijas Tautas Republikas "atdzimšanas" 36. gadadienu un kolhozu *Ādaži*. Kluba vadība bija uzaicināta uz svinīgu sarīkojumu uz kuģa klāja. Tāpat bija organizēti vakari klubā, kopīgi izbraukumi ārpus pilsētas un satikšanās ar ostas futbola komandu. Ievērojot kluba direktora vietnieka Raimonds Markēviča poļu valodas zināšanas, izdevās "atklāti parunāt ar šā kuģa virsniekiem un matrožiem". Rezultātā noskaidrojās, ka virsnieki ir informēti par Ščecinā plānoto streiku.[1112] Līdzīgi kā gada atskaitēs, noslēgumā bija sniegti ievērības cienīgi izteikumi, norādot

[1109] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 31. lp.
[1110] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 32.–44. lp.
[1111] LVA, 1732. f., 8. apr., 114. l., 28. lp.
[1112] LVA, 1732. f., 8. apr., 114. l., 29. lp.

detalizētu informāciju par attiecīgo vārdu autoru.[1113] 1980. gada atskaitē precizēta informācija par darbu ar *Suvalki*. Turpat noskaidrojās, ka ne tikai *Suvalki*, bet visi Polijas Tautas Republikas kuģi un kuģi ar citas valsts karogu, bet poļu jūrniekiem, izpelnījās pastiprinātu uzmanību, neatstājot viņus "nevienu dienu bez uzmanības". Sevišķu atbalstu darbā sniegusi Padomju Savienības un Polijas draudzības biedrības Latvijas nodaļa.[1114] 1980. gada atskaitē norādīts, ka 1980. gada augustā kuģa *Mazovše* apkalpe piedalījusies Gdaņskas streikā un ka visa komanda ir jaunās arodbiedrības *Solidaritāte* biedri. Atskaitē minēts, ka sākotnējo sajūsmu gan nomainījušas bažas, un, lai to raksturotu, citēts *Mazovše* radists L. Godļevskis:

> "Ja agrāk mēs apbrīnojām Lehu Valensu kā nacionālo varoni, tad tagad kļūst skaidrs, kuram īstenībā viņš un *Solidaritāte* kalpo. Visi mēs bijām sašutuši, kad amerikāņu žurnālā *Newsweek* parādījās uzņēmums ar Valensas tēvu un Reiganu. Ja mēs sagaidīsim bruņotu iejaukšanos no citām sociālistiskajām valstīm, tad tas būs Valensas un viņa padomdevēju nopelns."

Neskatoties uz bažām, tomēr konstatēts, ka visumā notikumi saistīti ar cerībām par izeju no krīzes. Savukārt poļu virsnieki, kas braukuši ar kuģiem zem "viltus karogiem", nav bijuši informēti vai bijuši slikti informēti par notikumiem, tāpēc Rīgas internacionālā jūrnieku kluba darbinieki centušies papildināt viņu zināšanas.[1115]

Spriežot pēc Rīgas internacionālā jūrnieku kluba 1980. gada 16. augusta vēstules Nr. 22, ko parakstījis direktora vietnieks Raimonds Markēvičs un kas adresēta Jūras un upju flotes strādnieku arodbiedrības Latvijas republikāniskās komitejas priekšsēdētājam E. Eglītim,[1116] izpratne par starptautiskajiem jūrnieku klubiem tāda, kāda tā bija 20. gadsimta divdesmitajos un sevišķi trīsdesmitajos gados, bija dzīva arī astoņdesmitajos gados. Šīs vēstules pielikumā ir Grieķijas kuģa *Global trader* 1980. gada 9. jūlija sešu kuģa apkalpes locekļu parakstīta sūdzība angļu valodā, un acīmredzami kluba veiktais

[1113] LVA, 1732. f., 8. apr., 114. l., 29.–31. lp.
[1114] LVA, 1732. f., 8. apr., 114. l., 9. lp.
[1115] LVA, 1732. f., 8. apr., 114. l., 10. lp.
[1116] LVA, 1732. f., 8. apr., 114. l., 32. lp.

vēstules tulkojums krievu valodā par attiecīgā kuģa kapteiņa Mauntes (*Mountes*) rīcību, tostarp – neizmaksājot nolīgto algu, nenodrošinot svaigu ēdienu un ērtības, īstenojot rasu diskrimināciju. Sūdzībā norādīts, ka kuģa apkalpe nav pilnā sastāvā, uzskaitīts, cik un kādos amatos esošos kuģa apkalpes locekļus kapteinis jau paspējis norakstīt. Sūdzībā minēts arī tas, ka kapteinis sniedzis viltus ziņas policijai par to, ka viņam nozagta nauda, un ieturējis attiecīgos līdzekļus. Noslēgumā minēts, ka kuģis ostā būs vēl desmit dienas un ka lūgts atbalsts.[1117]

Fiksēto izteikumu vidū konstatēta arī attieksme pret PSRS okupāciju, tai skaitā Latvijas Republikas. Piemēram, Apvienotās Karalistes tvaikoņa *Alexander von Humboldt* radists Afganistānas notikumu sakarā izteicās:

> "Padomju Savienības atrašanās Afganistānā – tā ir intervence, 1940. gadā PSRS iebruka Latvijā, līdz ar to tas nav pirmais gadījums."[1118]

Minētais norāda, ka sarunu gaisotne Rīgas internacionālajā jūrnieku klubā apzināti veidota tā, lai raisītu uzticību un atklātību.

Spriežot pēc atskaitēm, Rīgas internacionālā jūrnieku kluba darbību nodrošināja štata darbinieki (1977. gadā – septiņi cilvēki[1119]) un aktīvs (1977. gadā – 72 cilvēki, 1979. gada 1. janvārī – 67 cilvēki[1120]). Aktīva darbinieki faktiski bija personas, kas nodrošināja saziņu ar ārzemju kuģu apkalpi un viņu izklaidi. Raksturojot 1977. gada aktīvu, norādīts, ka 36 zinājuši angļu valodu, 23 – vācu valodu, 13 – franču valodu, 6 – spāņu valodu, 2 – poļu valodu un 1 – bulgāru valodu. 72 % bija ar augstāko izglītību. 11 cilvēki bija docētāji, 2 – rakstnieki, aktieris, 4 – studenti. Savukārt 1979. gada 1. janvārī 34 cilvēki pratuši angļu valodu, 24 – vācu valodu, 6 – franču valodu, 7 – spāņu valodu, 2 – poļu valodu, 1 – bulgāru valodu, 1 – zviedru valodu un 1 – somu valodu. 53 cilvēki bija ar augstāko izglītību. 7 cilvēki bija docētāji, 5 – studenti. Vairāk nekā 10 % bija aktīvā vairāk nekā 10 gadus, 11 cilvēki – līdz 10 gadiem, 18 cilvēki – līdz 5 gadiem un 16 cilvēki – līdz 3 gadiem.[1121] 1980. gadā aktīvā bija 86 cilvēki, no kuriem – 7 docētāji un 5 studenti,

[1117] LVA, 1732. f., 8. apr., 114. l., 33.–35. lp.
[1118] LVA, 1732. f., 8. apr., 114. l., 22. lp.
[1119] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 1. lp.
[1120] LVA, 1732. f., 8. apr., 72. l., 29. lp.
[1121] LVA, 1732. f., 8. apr., 72. l., 29. lp.

ar augstāko izglītību 65 cilvēki. Aktīvā ietilpa arī rakstnieki Žanis Folmanis (Grīva; 1910–1982) un Ļevs Prozorovskis (1915–1988), aktieri Boriss Tihovs (1919–2002) un Boriss Batavins (1934–1994), kā arī ārsts G. Šenbergs[1122].[1123] 48 cilvēki pratuši angļu valodu, 30 – vācu valodu, 11 – franču valodu, 9 – spāņu valodu, 3 – poļu valodu, 2 – bulgāru valodu un 1 – zviedru valodu.[1124] Atbilstoši ziņām līdz 1980. gada 1. janvārim vairāk nekā desmit gadus aktīvā bijuši šādi locekļi – Kuzņecova, Leonīds Morduhovs,[1125] Smorodinova, Šenbergs, Mačateli un Reitmanis. Lielu atbalstu sniedza arī LPSR VDK piesegstrukūra Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrība (sk. 2. pielikums).[1126]

Ziņas par aktīva darbā iesaistītajiem docētājiem un studentiem gūstamas pamatā no presē publicētās informācijas. Tā 1968. gada 29. februāra *Padomju Students* vēsta par sešiem vācu valodas un literatūras specialitātes otrajā kursā studējošiem – Reginu, Mairu, Veltu, Maiju, Reini un Ojāru –, kas piedalās aktīva darbā, tādējādi pilnveidojot savas valodas zināšanas un gūstot jaunas prasmes saskarsmē ar ārzemju jūrniekiem.[1127] Atbilstoši Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Svešvalodu fakultātes prodekāna Pētera Ozoliņa stāstītajam, kas publicēts 1969. gada 5. decembra *Dzimtenes Balsī*, Svešvalodu fakultātes studentiem prakse mācību laikā notiek visdažādākajās vietās, to skaitā *Intūristā, Sputņikā* un Rīgas internacionālajā jūrnieku klubā.[1128] Savukārt Rīgas Politehniskā institūta studentu interesi acīmredzot pamatā virzīja iespēja dibināt sakarus, jo pieredze arī Rīgas internacionālajā jūrnieku klubā ņemta

[1122] Vēlāk LPSR Ministru Padomes Lietu pārvaldes apkārtējas vides aizsardzības sektora vadītājs. Demidova J., "Ārsti ekoloģijas labā", *Cīņa*, Nr. 86, 1990, 17. aprīlis, 2. lpp.
[1123] LVA, 1732. f., 8. apr., 111. l., 12. lp.
[1124] LVA, 1732. f., 8. apr., 111. l., 13. lp.
[1125] Atbilstoši presē minētajam, 1968. gadā Rīgas ostas galvenais inženieris bija Leonīds Morduhovs. Brice, A. "Kad jūrnieks nonāk krastā", *Cīņa*, Nr. 257, 1968, 1. novembris, 4. lpp.
[1126] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 1. lp.
[1127] Kotāne, E., "Klubs aicina", *Padomju Students*, Nr. 606, 1968, 29. februāris, 4. lpp.
[1128] Markss, A. "Svešvalodas mācās jauni un veci", *Dzimtenes Balss*, 1969, 5. decembris, 4. lpp.

par pamatu, lai veidotu starptautisku studentu klubu augstskolā.[1129]

Spriežot pēc atskaitēm, gidi-tulki un aktīvs bija iesaistīti saziņas nodrošināšanā ar ārzemju kuģu apkalpi, tāpēc viņiem bija jāapmeklē mācības, kā radoši izmantot

> "savas zināšanas praktiskā darbā ar ārzemju tūristiem, pārliecinoši un pieejami propagandējot padomju tautas sasniegumus komunistiskās sabiedrības celtniecības jomā un skaidrojot jūrniekiem"

arī daudz sarežģītākus jautājumus kā, piemēram, PSRS Konstitūcijas normas, principus un mērķus.[1130] Atskaite par Rīgas internacionālā jūrnieku kluba darbu ar ārzemju tūristiem 1978. gadā, ko parakstījis direktors Juris Dimitris, apliecina, ka aktīvam bija jāsniedz atbalsts gidiem-tulkiem.[1131] Šāda nepieciešamība radās, piemēram, tad, kad Rīgu apmeklēja lieli pasažieru laineri kā *Tautu draudzība* (Vācijas Demokrātiskā Republika) ar 220 cilvēku ekipāžu un *Somija* ar 139 līdz 150 cilvēku ekipāžu, no kuriem pirmais 1978. gadā Rīgā ieradās septiņas, bet otrais – sešas reizes. Gatavošanās notika iepriekš. Gan gidiem-tulkiem, gan arī piesaistītajiem aktīva locekļiem notika speciāla instruktāža, tika stāstīts par darba specifiku ar somu un vāciešu jūrniekiem, sniedzot ziņas par abām valstīm, ieskicējot problēmas. Šāda gatavošanās palīdzējusi raisīt jūrnieku interesi par kluba piedāvātajām iespējamām, kas ietvēra arī apjomīgu skaitu dažādu apskates objektu, to skaitā Gagarina pionieru nometnes, zvejnieku kolhoza *Uzvara*, rakstnieku pansionāta, Ļeņina kolhoza un Bulduru sovhoztehnikuma apmeklēšanu.[1132] Atsevišķos gadījumos, aprakstot gatavošanos abu minēto pasažieru laineru sagaidīšanai, minēti gidi-tulki, kas strādājuši Rīgas internacionālā jūrnieku kluba labā. Lainera *Somija* apkalpošanai bija piesaistīti vecākā gide-tulce Ņ. Veselova[1133] (somu valoda), vecākais gids-tulks Leuss (angļu valoda) un aktīva

[1129] Gailis, A. "Kas mēs esam", *Jaunais Inženieris*, Nr. 219, 1968, 14. novembris, 1. lpp.
[1130] LVA, 1732. f., 8. apr., 70. l., 2. lp.
[1131] LVA, 1732. f., 8. apr., 72. l., 20. lp.
[1132] LVA, 1732. f., 8. apr., 72. l., 20.–21. lp.
[1133] Spriežot pēc presē minētajām ziņām, tā bija Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības tulce. Bute, H. "Par draudzību", *Cīņa*, Nr. 255, 1986, 5. novembris, 4. lpp.

loceklis Petrovs (zviedru valoda). Savukārt lainerim *Tautu draudzība* bija piesaistīti gidi-tulki Homenko, Cunajeva, Teihane.[1134] Ievērojot to, ka atskaite satur fiksēto izteikumu "citātus" – gan pozitīvi, gan arī negatīvi vērtējamos –, var aptuveni spriest par to, kas sniedzis ziņas.

Atskaitēs tiešu norāžu uz *Intūristu* ir ļoti maz. Tādas ir saistībā ar *Intūrista* izstrādātajiem maršrutiem, kas izmantoti, piemēram, lai radītu pozitīvu priekšstatu Francijas tvaikoņa *Borodin* ekipāžai, apmeklējot Gaujas nacionālo parku, etnogrāfisko muzeju, Siguldu, Saulkrastus un Jūrmalu. Ievērojot salīdzinoši īso ostā pavadāmo laiku, minētos maršrutus acīmredzot izmantoja, lai ceļā pavadīto laiku veltītu propagandai.[1135] To apliecina arī atskaitē minētais, ka

> "tādi tāli braucieni deva iespēju gidam-tulkam iespējami pilnīgāk atklāt tēmas, kas vairāk interesēja francūžus: *Izglītība PSRS*, *Veselības aizsardzība PSRS*, *Sociālā nodrošināšana PSRS*, *Latvija piecgadē*, *PSKP miermīlīgā ārējā politika* un citas".[1136]

Spriežot pēc norādes uz to, ka *Borodin* ekipāžai bijušas labas attiecības ar rīdziniekiem, kas radījis papildu slodzi gidiem-tulkiem, skaidrojot "īslaicīgas" grūtības preču pieejamībā, šādi izbraucieni, kā arī operas un baleta izrāžu un Domā organizēto koncertu apmeklējumi[1137] ļāva līdz minimuma samazināt nelabvēlīgu iespaidu gūšanu.

Meklējot arvien jaunas piesaistes formas, Rīgas internacionālais jūrnieku klubs sadarbībā ar studentu starptautiskajiem klubiem organizēja jūrnieku un Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes un Rīgas politehniskā institūta studentu tikšanās Rīgas Politehniskā institūta telpās organizētajā diskotēkā. Šādi sarīkojumi bija tik populāri, ka pat pirmo reizi piestājušo kuģu apkalpe bija informēta par diskotēkām.[1138]

Salīdzinoši plašāka informācija, pateicoties publikācijām presē, ir pieejama par Ventspils internacionālo jūrnieku kluba personālu, klubs darbojās kopš 1959. gada.[1139] Atbilstoši 1979. gada

[1134] LVA, 1732. f., 8. apr., 72. l., 20. lp.
[1135] LVA, 1732. f., 8. apr., 72. l., 13.–14. lp.
[1136] LVA, 1732. f., 8. apr., 72. l., 14. lp.
[1137] LVA, 1732. f., 8. apr., 72. l., 13. lp.
[1138] LVA, 1732. f., 8. apr., 72. l., 9. lp.
[1139] Trops, J. "Kad jūrnieks nokāpj krastā", *Cīņa*, Nr. 87, 1979, 14. aprīlis, 3. lpp.

publikācijai tā vadība bija uzticēta Jānim Raževskim, kas prata trīs valodas – angļu, vācu un zviedru. Viņa vietniece bija Inta Riekstiņa, bet štata tulki – Anna Lepste, Tamāra Liepiņa un Ināra Saulīte. Kluba aktīvu un padomi vadīja Ludmila Volodina, bet viņas vietniece bija Rasma Oškalne. Abas bija "ievēlētas" Ventspils pilsētas tautas deputātu padomē.[1140]

Iepazīstoties ar 1981. gada 10. janvāra atskaiti par Ventspils internacionālā jūrnieku kluba darbu 1980. gadā, atklājas, ka galvenais kluba kontingents bijuši somu jūrnieki, tomēr arī to bijis mazāk nekā gribētos. Lielākā daļa Ventspils ostā ienākošo kuģu bija Somijas Republikas lielie tankkuģi, ostā tie stāvēja tikai 10 stundas, un klubā somu jūrniekus varēja atvest tikai tad, ja kuģis atrodas ostā aptuveni 14 līdz 24 stundas. Ja somu jūrnieki tomēr izrāvās uz klubu, tad labprāt piedalījās sarīkojumos un bija apmierināti, tiesa, daudz vairāk viņi deva priekšroku bāra apmeklējumam, bet, tā kā degvīns valūtas veikalos bija kļuvis par 100 procentiem dārgāks, galvenais ierosinātājs apmeklēt klubu zuda.[1141]

Atšķirībā no Rīgas Ventspils iespējas piedāvāt sarīkojumus ārzemju kuģu apkalpēm bija salīdzinoši mazas. Sevišķi tas izpaudās attiecībā uz ekskursiju organizēšanas iespējām. Kluba darbs sākās tikai no plkst. 16.00, tātad arī ekskursiju organizēšana bija iespējama tikai no attiecīgā laika. Svētdienās autobusa nebija, līdz ar to parasti piedāvāja divu stundu ekskursiju pa Ventspili, Ventspils Jūras zvejniecības brīvdabas muzeja un kolhoza *Sarkanā bāka* apmeklējumu. Parasti uz piedāvājumu organizēt ekskursiju klubs saņēma atteikumu ar norādi, ka "šeit nav ko redzēt". Ekskursijas vietā pa pilsētu jūrnieki mēdza palūgt "aizvest viņus uz mežu", kas arī tika darīts. Pilsētas maršruts saucās *Ventspils vakar, šodien, rīt*. Šajā maršrutā gids-tulks centās sniegt informāciju ne tikai par redzamo, bet arī veikt propagandas darbu.[1142]

Arī sporta sarīkojumu sakarā Ventspils piedāvājums bija salīdzinoši niecīgs. Ventspils 5. vidusskola piedāvāja telpas futbola un volejbola spēlēm, kad laikapstākļi kļuva nepiemēroti spēlei ārā, kā arī

[1140] Trops, J. "Kad jūrnieks nokāpj krastā", *Cīņa*, Nr. 87, 1979, 14. aprīlis, 3. lpp.
[1141] LVA, 1732. f., 8. apr., 115. l., 3. lp.
[1142] LVA, 1732. f., 8. apr., 115. l., 10. lp.

komandu, kas var piedalīties spēlē ar ārzemju kuģu komandu dalībniekiem. Tāpat uzspēlēt futbolu bija gatavi arī Ventspils 3. vidusskolas skolēni. Grūtības sagādāja nepieciešamība pieteikt dienu iepriekš vēlmi pēc telpām. Atskaitē par 1980. gadu norādīts, ka Ventspils skolēni piedalījušies desmit mačos ar Sudānas jūrniekiem, kuru kuģis atradās ostā divus mēnešus. Galda tenisa spēle bija iespējama neierobežoti, jo to varēja spēlēt Ventspils internacionālajā jūrnieku klubā.[1143]

Atbilstoši atskaitē minētajam uz 1981. gada 1. janvāri kluba aktīvā bija 31 cilvēks, no kuriem 19 – ar augstāko izglītību.[1144]

Lai gan Rīgas un Ventspils internacionālo jūrnieku klubu gada atskaites, šķiet, rakstītas pēc vienota priekšraksta, tomēr atšķirībā no Rīgas Ventspils sniegtajā gada atskaitē ir tikai vispārīgs kuģu apkalpju noskaņojumu atreferējums, bez konkrētiem citātiem. Tomēr tas nenozīmē, ka šādi izteikumu citāti nav vākti vai sniegti. Izteikumi sniegti kā atsevišķs dokuments par konkrētu laika periodu. Piemēram, Ventspils internacionālā jūrnieku kluba direktors Jānis Raževskis 1980. gada 11. jūlijā sniedzis izteikumu sarakstu, kas fiksēti par 1980. gada pirmo pusgadu. Izvilkumi, līdzīgi kā Rīgas atskaitēs, sniegti citātu formā un satur arī detalizētu informāciju par citāta autoru. Citātu ir salīdzinoši maz, un tie nav kārtoti pēc satura. Tieši tāpat kā Rīgas atskaitēs iekļauti gan pozitīvi, gan arī negatīvi vērtējami izteikumi. Iepazīstoties ar citātiem, rodas iespaids, ka tās ir atbildes uz konkrēti uzdotiem jautājumiem publiskas diskusijas laikā. Piemēram, Vācijas Federatīvās Republikas tvaikoņa *Nordwoge* kapteiņa teiktais, šķiet, teikts Maskavā rīkoto olimpisko spēļu jautājuma apspriešanas sakarā:

> "Uzskatu, ka nevar organizēt olimpiādi valstī, kuras bruņotie spēki okupējuši neatkarīgu valsti. Kapitālistiskajām valstīm nav vienota attieksme pret olimpiādes boikotu, tāpēc katra valsts var veikt neatkarīgu politiku atšķirībā no Varšavas līguma valstīm."[1145]

Apvienotās Karalistes tvaikoņa *Solvent Venturer* kapteinis tikpat atklāti, tomēr oficiālās valsts politikas ietvaros norādīja:

[1143] LVA, 1732. f., 8. apr., 115. l., 11.–12. lp.
[1144] LVA, 1732. f., 8. apr., 115. l., 12. lp.
[1145] LVA, 1732. f., 8. apr., 115. l., 16. lp.

> "Kļūst acīmredzamāks, ka ļoti bīstami noslēgt draudzības līgumu ar PSRS. Sākumā ekonomiskā palīdzība no PSRS puses, padomnieki, bet tad armija."[1146]

Dānijas Karalistes tvaikoņa *Oluf Maersk* kapteinis bijis daudz izvairīgāks, tomēr tieši viņa atbilde norāda, ka citāti vākti publiskas diskusijas laikā, kur katram bijis jāatbild uz konkrēti uzdoto jautājumu:

> "Jautājums par to, kādas valstis piedalīsies vai nepiedalīsies Maskavas olimpiādē, mani ne pārāk uztrauc. Mums, jūrniekiem, gar to nav daļas. Jūrniekam jāpilda savs darbs, un nav laika, viņam nodarboties ar politiku."[1147]

Ievērojot minēto, jāsecina, ka atšķirībā no Rīgas Ventspils internacionālajā jūrnieku klubā ziņas vāktas atklāti, līdz ar to tās mazāk atspoguļo privātus un publiski neizpaužamus uzskatus. Līdzīgi secinājumi izdarāmi arī, iepazīstoties ar 1980. gada otrajā pusgadā fiksētajiem ārzemju jūrnieku izteikumiem, ko 1981. gada 5. janvārī sniedzis Jānis Raževskis.[1148] Minētais vedina domāt, ka klubiem bijis uzdots izzināt viedokļus un vispārīgo noskaņojumu par konkrētiem jautājumiem.

Ievērojot mazās iespējas organizēt dažādus sarīkojumus, īpašu atsaucību izpelnījās iespēja apmeklēt koncertus, piemēram, 1980. gadā Ventspilī viesojās Gruzijas Padomju Sociālistiskās Republikas (PSR) Ordžonikidzes rajona kultūras nama vokālais un deju ansamblis, kura laikā propagandisti ar tulka palīdzību sniedza informāciju arī par Gruzijas PSR, par viņu sasniegumiem, draudzības saitēm ar Ventspils tautas kori *Kaiva*. Tāpat atsaucību guva arī diskotēkas, ko vismaz 1980. gadā rīkoja reizi nedēļā. Arī diskotēkas neiztika bez propagandas. Olimpisko spēļu laikā rādīja diapozitīvus un sniedza informāciju par spēļu rezultātiem un uzvarētājiem, bet citkārt pirms diskotēkas tika organizētas tikšanas ar Ventspils pilsētas tautas deputātu padomes pārstāvjiem un sportistiem, rādīti diapozitīvi par Ventspili, Latviju un Maskavu.[1149] Konkrētāka pieredze aprakstīta

[1146] LVA, 1732. f., 8. apr., 115. l., 15. lp.
[1147] LVA, 1732. f., 8. apr., 115. l., 15. lp.
[1148] LVA, 1732. f., 8. apr., 115. l., 18.–21. lp.
[1149] LVA, 1732. f., 8. apr., 115. l., 9.–10. lp.

atskaitē par 1980. gadu, kad Jaunā gada vakarā Ventspilī bija piestājis Libērijas kuģis *Polar Columbia*, kuģa apkalpē bija holandieši, angļi, bet galvenokārt filipīnieši. Viņus uzaicināja uz diskotēku, kas jūrniekiem ļoti patikusi. Daži virsnieki un pats kapteinis teica, ka viņiem pirms reisa bijusi instruktāža, kur viņiem teikuši:

> "nestāties kontaktos ar padomju ļaudīm, nepadoties komunistiskajai propagandai un neatbildēt uz iztaujāšanu no padomju ļaužu puses. Tāpat bija teikts sevišķi bīties no starptautiskā kluba darbiniekiem, jo pēdējie saistīti ar VDK. Visumā jūrnieki bija gaidījuši, ka Ventspilī uzņems aukstā kara garā, un bija pārsteigti par viesmīlību un starptautiskā kluba darbinieku un citu padomju cilvēku draudzību."[1150]

Jānorāda, ka atskaitē minētais izteikts atstāstījuma formā, līdz ar to var identificēt tikai kapteini, kas paudis minēto informāciju. Līdz ar to jāsecina, ka atšķirībā no Rīgas Ventspilī privātas komunikācijas gadījumā izpalika detalizēta teiktā fiksēšana.

Imanta Lešinska *Kalpības gados* sniegto Rīgas internacionālā jūrnieku kluba darbības raksturojumi, sākot no Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Svešvalodu fakultātes studenšu lomu ārzemju kuģu apkalpes izklaidēšanā un viņu viedokļu izzināšanā un fiksēšanā un beidzot ar šo ziņu nonākšanu LPSR VDK rīcībā, konkrēti Leona Klimoviča ziņā, kas varēja izlemt ziņu sniedzēja likteni,[1151] daļēji apstiprina jau šobrīd pieejamie dokumenti un publikācijas. Konstatējama gan studentu iesaiste, gan konkrētu, dažādās situācijās sniegtu viedokļu fiksēšana un nodošana kluba vadībai, kas saistīta ar VDK, un saistība ir dokumentāri pierādāma. Nav gūtas dokumentāras liecības par augstskolu iesaistes aspektiem, piemēram, par to, cik labprātīga bijusi prakses vietas izvēle. Tāpat nav gūts dokumentārs apliecinājums, ka studiju beigās sekojošajos darba norīkojumos pieredze Rīgas internacionālajā jūrnieku klubā deva lielāku perspektīvu.

[1150] LVA, 1732. f., 8. apr., 115. l., 4. lp.
[1151] Lešinskis, Imants. "Kalpības gadi", *Laiks*, Nr. 98, 1979, 8. decembris, 8. lpp.

3. LPSR paraugsaimniecības

Kopš *Intūrista* pirmsākumiem "sociālisma celtniecības" rezultātu atspoguļojums ārzemju tūristiem un viesiem bija pamatā atkarīgs no priekšrakstiem, nevis no apskates organizētāja vai gida radošuma. 20. gadsimta divdesmitajos un trīsdesmitajos gados "sociālisma celtniecības" panākumu "uzskates līdzekļu" izvēli noteica situatīvi lēmumi, savukārt Rīgas nodaļas darbības laikā "uzskates līdzekļi" bija neatņemama komandekonomikas daļa. Paraugobjektiem, to skaitā paraugsaimniecībām, bija jārada iespaids par komandekonomikas efektivitāti, turklāt ne tikai ārzemniekiem, bet arī PSRS pilsoņiem. Viena no dokumentārām liecībām šādu paraugobjektu esībai un to lomai ārzemju tūristu un viesu viedokļu veidošanā ir LPSRS Ministru Padomes 1983. gada 7. aprīļa nolēmums Nr. 161-7 *par saraksta ar vietējās nozīmes objektu, kas atļauti ārzemnieku apmeklējumam, apstiprināšanu*, ko parakstījuši priekšsēdētāja vietnieks Rūdolfs Verro (1925–1992) un lietu pārvaldnieks Jānis Šneiders (1931–).[1152] Paraugobjekti, kas atradās LPSR Lauksaimniecības ministrijas padotībā, spriežot pēc nolēmuma pielikumā esošā saraksta, bija tikai deviņi: Latvijas republikāniskais lauksaimniecības kolektīvās lietošanas skaitļošanas centrs (Rīga, Sergeja Eizenšteina iela 29), Rīgas rajona kolhozs *Ādaži* (sk. 1. pielikumu), Rīgas rajona kolhozs *Mārupe*, Rīgas rajona kolhozs *Ķekava*, Rīgas rajona Ļeņina sovhozs, Rīgas rajona kolhozs *Padomu Latvija*, Rīgas rajona Bulduru sovhoztehnikums, Rīgas rajona putnu fabrika *Ķekava* un Rīgas rajona zvērkopības sovhozs *Gauja*.[1153] Savukārt no LPSR Zvejnieku kolhozu savienības (sk. 7. pielikumu) minēti seši paraugobjekti: Rīgas rajona zvejnieku kolhozs *Zvejnieks*, Rīgas zvejnieku kolhozs *9. maijs* (sk. 6. pielikumu), Limbažu rajona zvejnieku kolhozs *Brīvais vilnis*, Jūrmalas zvejnieku kolhozs *Uzvara*, Ventspils zvejnieku kolhozs *Sarkanā bāka* un Rīgas rajona zvejnieku kolhozs *Carnikava*.[1154] Paraugobjekta statuss noteica ne tikai priekšrocības komandekonomikas apstākļos, bet arī vadības izvēles kritērijus.

[1152] LVA, 270. f., 1.c apr., 243. l., 25. lp.
[1153] LVA, 270. f., 1.c apr., 243. l., 31. lp.
[1154] LVA, 270. f., 1.c apr., 243. l., 35. lp.

Līdzekļu koncentrācija paraugobjektu veidošanai un uzturēšanai, kas uzskatāmi bija iepriekš aprakstīts *Intūrista* viesnīcas *Rīga* sakarā, nebija vienīgā priekšrocība. Spriežot pēc liecībām, ko apstiprina arī presē pieejamās ziņas, vadība drīkstēja salīdzinoši brīvāk rīkoties ar to rīcībā esošajiem līdzekļiem, piemēram, Rīgas zvejnieku kolhozs *9. maijs* līdzekļus ieguldīja, lai iegādātos jahtas un piedalītos sacensībās.[1155] Savukārt vērību vadības izvēlē visuzskatāmāk raksturo Rīgas rajona kolhoza *Ādaži* Alberts Kauls.

Paraugsaimniecības kalpoja ne tikai saimniekošanas, bet arī latviskas vai eiropeiskas sadzīves demonstrēšanai, piemēram, Rīgas rajona kolhozā *Ādaži* trimdas latvieši varēja piedalīties Jāņu svinēšanā.[1156] Rīgas zvejnieku kolhoza *9. maijs* klubā Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības vadībā (sk. 3. pielikums) "draudzības" saites dibināja zvejnieki un dziesmu draugi – Potsdamas Dziedāšanas akadēmijas koris, Sofijas *Hristinas Morfovas* koris, Ruses kuģu būves un kuģu remonta rūpnīcas vīru kvintets, kā arī LPSR tautas kori *Dzintars* un *Tēvzeme*.[1157] Rīgas rajona kolhoza *Mārupe* apskate, piemēram, ietvēra arī brigadiera Jāņa Ozola dzīvojamo māju, kas trimdas latviešiem atgādināja "Pad. Savienības izstādē Ņujorkas Kolizejā 1959. gadā" rādīto kolhoznieka dzīvokli.[1158] Pateicoties Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs, kas "izkārto īpašus kultūras sarīkojumus kā papildinājumu "Intūrista" ceļojuma programmai", trimdas latviešiem izrādīja, piemēram, Rīgas zvejnieku kolhoza *9. maijs* sasniegumus mākslinieciskā pašdarbībā. Spriežot pēc norādes par "zvejnieku bērnu" iesaisti mākslinieciskajā pašdarbībā no mazotnes un salīdzinot tās ar sniegtajām liecībām, kas papildinātas ar

[1155] Naglis, L. Puišus vilina jūra, Plēsums, Nr. 16, 1977, 8. decembris, 3. lpp.; Baidekalna, Māra. "Tādi nu mēs esam", *Liesma*, Nr. 5, 1979, maijs, 18. lpp.; Veidemane, Elita. "Lai rokas nebūtu no vates", *Padomju Jaunatne*, Nr. 154, 1981, 11. augusts, 1. lpp.; Pļāvējs, J. "Jūdžu jūdzēm", *Dzimtenes* Balss, Nr. 43, 1984, 25. oktobris, 8. lpp.

[1156] "Man patika un gribu atbraukt atkal", *Dzimtenes Balss*, Nr. 26, 1968, 28. jūnijs, 2. lpp.

[1157] "Dziesmu draugi tiekas pie zvejniekiem", *Padomju Jaunatne*, Nr. 166, 1971, 25. augusts, 2. lpp.

[1158] Akmens, Pēteris. "Vērojumi divos kolhozos", *Laiks*, Nr. 65, 1963, 14. augusts, 4. lpp.

citviet presē pieejamo informāciju, var secināt, ka minētā kultūras programma neiztika bez Rīgas zvejnieku kolhoza *9. maijs* un Viļa Lāča Rīgas 31. vidusskolas bērnu deju kolektīva *Bitīte* (mākslinieciskā vadītāja Indra Filipsone), vokālā ansambļa Dainas Cukuras vadībā, kā arī orķestra Aivara Timermaņa vadībā (gadu iepriekš vokālo ansambli un orķestri vadīja Valdis Alviķis). Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs prezidija priekšsēdētāja Daiņa Golberģa stāstītais žurnālā *Zvaigzne* par kāda Monreālas kordiriģenta teikto par redzētajiem priekšnesumiem:

> "Tādu mākslinieciskuli līmeni gatavu dabūt var tikai profesionāļi. Viņiem jābūt algotiem,"[1159]

jāizprot nevis kā aizdomas par to, ka priekšnesumiem nolīgti profesionāļi, kā tas mēģināts tēlot attiecīgajā *Zvaigznes* publikācijā, bet gan kā atziņa, ka arī zvejnieku kolhoza pašdarbība saņem līdzekļus kā LPSR mākslinieciskās pašdarbības paraugkolektīvi. Trimdas latvieši bija pazīstami ar labākajiem LPSR mākslinieciskās pašdarbības kolektīviem, un viņiem nevarēja būt noslēpums, ka, piemēram, bērni nesaņem atalgojumu. Drīzāk atklāts ir jautājums – vai trimdas latvieši bija informēti par to, ka bērnu vecāki maksājuši par atsevišķu bērnu dalību mākslinieciskās pašdarbības kolektīvos.

Spriežot pēc *Intūrista* Rīgas nodaļas 1974. gada 29. decembra informācijas Nr. 22-c *par darbu ar latviešu emigrantiem un baltvāciešiem*, kas adresēta LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam Edmundam Ratniekam un LPSR VDK 2. daļas priekšniekam Bruno Šteinbrikam, trimdas latviešiem un baltvāciešiem apskatei izrādīti Limbažu rajona zvejnieku kolhozi *Brīvais vilnis* un *Enkurs*, Rīgas rajona zvejnieku kolhozs *Zvejnieks* un Jūrmalas zvejnieku kolhozs *Uzvara* ar mērķi iepazīstināt ar "kolhoznieku sadzīves un darba apstākļiem".[1160] Savukārt, spriežot pēc *Intūrista* Rīgas nodaļas 1982. gada 22. decembra atskaites Nr. 21-c *par informatīvi propagandisko darbu ar ārzemju tūristiem*, kas apmeklējuši LPSR, un padomju tūristiem rezultātiem 1982. gadā, kas adresēta LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam Staņislavam Jaškulim un LPSR VDK 2. daļas

[1159] Golberģis, Dainis. "Pie viņiem – pasaulē", *Zvaigzne*, Nr. 7, 1987, 5. aprīlis, 22. lpp.
[1160] LVA, 222. f., 1. apr., 31. l., 121.–122. lp.

priekšniekam Bruno Šteinbrikam (sk. 9. pielikumu), Rīgas rajona zvejnieku kolhozi *Carnikava* un *Zvejnieks* un Limbažu rajona zvejnieku kolhozs Brīvais *vilnis* ietilpa "etniskās tūristu grupas tūristu" [1161] apmeklējamo objektu sarakstā, respektīvi, to, kas ieradās no Amerikas Savienotajām Valstīm, Apvienotās Karalistes, Vācijas Federatīvās Republikas, Zviedrijas Karalistes, Kanādas, Austrālijas un Rietumberlīnes, proti, trimdas latviešiem un, iespējams, baltvāciešiem domātajā. Minētais norāda, ka attiecīgās paraugsaimniecības acīmredzot atbilda attiecīgās ārzemju tūristu grupas izpratnei par latviskumu.

Paraugsaimniecības kalpoja ne tikai "ierindas" ārzemju tūristiem, bet arī īpašiem PSRS viesiem. Piemēram, Dienvidāfrikas Afrikāņu nacionālā kongresa prezidenta Olivera Tambo atpūta LPSR laikposmā no 1977. gada 11. līdz 14. augustam bija organizēta, izmantojot tipisku *Intūrista* piedāvājumu klāstu. Ārzemju viesim līdzās Latviešu sarkano strēlnieku muzeja, Salaspils memoriāla un Jūrmalas apmeklējumam, kas ietvēra arī iepazīšanos ar pionieru nometnēm, piedāvāja iepazīties arī ar Rīgas rajona kolhozu *Ādaži*.[1162] Likumsakarīgi, ka Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas prezidija locekļa Alberta Kaula vadītajā Rīgas rajona kolhozā *Ādaži* 1982. gadā notika Vispasaules miera padomes delegācijas dalība *PSRS nodibināšanas 60. gadadienai un Vissavienības komunistiskajai sestdienas talkai* veltītajā mītiņā.[1163]

Iepazīstoties ar *Intūrista* Rīgas nodaļas 1983. gada 27. decembra atskaiti Nr. 11-c *par informatīvi propagandisko darbu ar ārzemju tūristiem, kas apmeklējuši LPSR, un padomju tūristiem rezultātiem 1983. gadā*, kas adresēta LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam Staņislavam Jaškulim un LPSR VDK 2. daļas priekšniekam Jānim Kiršteinam, paraugsaimniecības izrādītas arī lauksaimniecības speciālistiem. Piemēram, Rīgas rajona kolhozu *Mārupe* demonstrēja Čehoslovākijas Sociālistiskās Republikas tūristu grupas lauksaimniecības speciālistiem, kas Rīgu apmeklēja no 1983. gada 30. septembra līdz 2. oktobrim un kas apzīmēta ar Nr. 11174. Apskatē

[1161] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., 24. lp.
[1162] "Padomju Latvijas viesis", *Cīņa*, Nr. 188, 1977, 14. augusts, 1. lpp.
[1163] "Sociālisms un miers nav šķirami", *Cīņa*, Nr. 291, 1982, 19. decembris, 1. lpp.

ietilpa siltumnīcu, jaunā dzīvojamo namu kompleksa un katlu mājas apskate, ko izrādīja *Mārupe* priekšsēdētāja vietnieks Čistjakovs. Tūristi gan iztaujājuši par minerālmēslojuma izmantošanu, govju izslaukumu, kolhoznieku algām. Atskaitē minēts, ka apmeklējums novērtēts kā interesants un derīgs,[1164] līdz ar to secināms, ka paraugsaimniecības ne tikai formāli, bet arī faktiski atbilda paraugsaimniecības statusam.

Iepazīstoties ar paraugsaimniecību dokumentiem, jāsecina, ka ārzemju tūristu un viesu sagaidīšanai bija nozīmētas konkrētas personas. Piemēram, Rīgas rajona kolhoza *Ādaži* partijas pirmorganizācijas komitejas 1974. gada 11. maija sēdē bija apstiprināts *Darbinieku saraksts, kuri pavadīs ārzemnieku delegācijas kolhozā «Ādaži»*, norādot vārdu, izglītību, amatu, dalību PSKP, telefona numuru saziņai, kā arī valodas, kuras prot. Pavisam bija apstiprināti septiņi cilvēki: Josifs Kukelis,[1165] Vladislava dēls (nepabeigta augstākā izglītība, valdes priekšsēdētājs, PSKP biedrs, latviešu, krievu, poļu valoda), Daina Dzeikale, Elmāra meita (vidējā speciālā, valdes priekšsēdētāja vietniece, PSKP biedre, latviešu, krievu valoda), Jānis Leicis, Jāzepa dēls (augstākā, valdes priekšsēdētāja vietnieks, PSKP biedrs, latviešu, krievu valoda), Jānis Jansons, Vilberta dēls (augstākā, ekonomists, PSKP biedrs, latviešu, krievu valoda), Ivars Muzikants, Voldemāra dēls (augstākā, celtnieku vadītājs, PSKP biedrs, latviešu, krievu valoda), Pelageja Ose (vidējā speciālā, kadru inspektore, arodkomitejas priekšsēdētāja, PSKP biedre, latviešu, krievu valoda), Jānis Mālzems, Aleksandra dēls (augstākā, galvenais inženieris, PSKP biedrs, latviešu, krievu valoda).[1166] Turklāt paraugsaimniecībā bija apstiprināts saraksts ar demonstrēšanai paredzētajiem objektiem. To apliecina, piemēram, jau minētajā Rīgas rajona kolhoza *Ādaži* partijas pirmorganizācijas komitejas 1974. gada 11. maija sēdē apstiprinātais *Objektu saraksts kolhozā "Ādaži", kuri tiks parādīti ārzemju delegācijām.* Ievērojams, ka

[1164] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., 37. lp.

[1165] Josifs Kukelis (1912–1987), polis, Otrajā pasaules karā bijis T. Kostjuško divīzijā, apbalvots ar sešiem Polijas Tautas Republikas ordeņiem. PSKP biedrs no 1948. gada. 1950. gadā beidzis PSKP CK Augstāko partijas skolu. Saulkrastu rajona *Raiņa* kolhoza priekšsēdētājs (1952–1956), Rīgas rajona [Staļina] kolhoza *Ādaži* priekšsēdētājs (1956–1974), personālais pensionārs, aktīvs *Draudzības biedrībā*. "Josifs Kukelis", *Cīņa,* Nr. 226, 1987, 1. oktobris, 4. lpp.

[1166] LVA, PA-8464. f., 1. apr., 21. l., bez lapas numura (latviešu valodā).

objektu sarakstā iekļauta norāde, ka Silavās "parādīs, kā dzīvo kolhoznieki ind. [individuālajās] mājās", bet ciematā "parādīs, kā dzīvo kolhoznieki komunālajos dzīvokļos". Runājot par individuālo māju apskati, nav norādīti konkrēti uzvārdi, savukārt komunālo dzīvokļu iemītnieki ir precizēti. "1) Skvoroda – cūkkopja ģimene, 2) Dūdiņš – šofera ģimene, 3) Dzeikals – komjauniešu ģimene, 4) Kauss – pensionāru ģimene, 5) Mežāns – pensionāra ģimene."[1167] Piezīme, kas iekļauta apskates objektu sarakstā, sniedz precīzu priekšstatu par to, kā notikusi Rīgas rajona kolhoza *Ādaži* apskate:

> "Pirms brauciena pa doto maršrutu ārzemju viesi tiks pieņemti valdes priekšsēdētāja kabinetā. Tur valdes priekšsēdētājs vai kāds no viņa vietniekiem īsi iepazīstinās viņus ar kolhoza vēsturi, tā attīstību un perspektīvām, kā arī ekonomiskajiem rādītājiem."[1168]

Minētais norāda, ka paraugsaimniecību apskates norises noteikšanā liela loma bija konkrētās saimniecības vadībai. Paraugsaimniecībās propagandai un specoperācijām veidotas pat fiktīvas mājsaimniecības, iesaistot mazgadīgos viltus parauģimenēs, piemēram, Rīgas rajona Ļeņina padomju saimniecībā Salaspilī fiktīvas, labklājīgā kotedžā dzīvojošas ģimenes tēlošanā kā mazgadīgus bērnus iesaistīja vēlāko Salaspils novada domes priekšsēdētāju Raimondu Čudaru un vēlāko 12. Saeimas deputātu Veiko Spolīti,[1169] liekot tēlot brāļus Kipras Republikas prezidenta Spirosa Kipriano priekšā un piešķirot tiem svešus cilvēkus mātes un tēva lomās.

Liecības par *Intūrista* sadarbību ar paraugsaimniecībām, kā arī par paraugsaimniecību tēriņiem ārzemju tūristu un viesu uzņemšanai, atrodamas arī šo saimniecību valdes lēmumos, spriežot par līdzekļu izlietojumu. Piemēram, Rīgas zvejnieku kolhoza *9. maijs* valdes 1974.

[1167] LVA, PA-8464. f., 1. apr., 21. l., bez lapas numura, dokuments uz divām lapām (latviešu valodā).

[1168] LVA, PA-8464. f., 1. apr., 21. l., bez lapas numura, dokuments uz divām lapām (latviešu valodā).

[1169] Кочетков А. С., Воинов О., Горбатский В. *Визит Президента Республики Кипр в СССР* (1982) Кинодокумент №8729, Каталог Центральной студии документальных фильмов (ЦСДФ, РЦСДФ). 2. daļas 1. minūtes 16. sekunde līdz 49. sekunde. Pieejams: https://www.net-film.ru/film-8729. Intervijas ar Veiko Spolīti un Raimondu Čudaru.

gada 27. jūnija lēmuma Nr. 56 12. punktā, cita starpā, norādīts:

> "Apstiprināt aktus par līdzekļu izlietošanu:
>
> a) 04.06.74. suvenīri Bulgārijas tautas republikas delegācijai rbļ. 19,90,
>
> b) 04.006.74. pusdienām Bulgārijas tautas republikas delegācijai rbļ. 128,31, t. sk., rbļ. 71, – uz "Inturista»"rēķina,
>
> c) 05.06.74. suvenīriem VDR delegācija rbļ. 10,70,
>
> d) [05.06.74. suvenīriem] japāņu un angļu delegācijām rbļ. 10,55,
>
> e) 19.06.74. suvenīriem VDK delegācijai rbļ. 25,90,
>
> f) 19.06.74. vakariņām VDK delegācijai rbļ. 60,08,
>
> g) 05.06.74. suvenīri irāņu delegācijai rbļ. 32,94,
>
> h) [05.06.74.] kafijas galds irāņu delegācijai rbļ. 40,08 [..]."[1170]

Lai izprastu, cik salīdzinoši lieli bijuši izdevumi, kas saistīti faktiski ar pienākuma izpildi, kas definēja paraugsaimniecības statusu, der apskatīties, piemēram, Rīgas zvejnieku kolhoza *9. maijs* valdes 1974. gada 25. jūlija lēmumu Nr. 66, kas saistīts ar kolhoza priekšsēdētāja Konstantīna Vītola 60. dzīves gadadienas un 25 gadu darba jubilejas kolhozā izdevumu segšanu:

> "[..] vadoties no sabiedrisko organizāciju ieteikumiem, – valde nolemj Vītola Konstantīna godināšanas izdevumu segšanai, atvēlēt un apstiprināt sekojošu tāmi:
>
> Ziedu iegādei Rbļ. 30,-
>
> Orķestra algošanai [Rbļ.] 80,-
>
> Vērtīgas dāvanas iegādei līdz 500,-
>
> Kopā līdz 610,- rbļ.
>
> Tāme saskaņota ar sabiedrisko organizāciju izteiktiem vēlējumiem."[1171]

Minētais norāda, ka ārzemju tūristu un viesu izklaides izdevumi ir

[1170] LVA, 2249, 1. apr., 55. l., 17. lp. (latviešu valodā).
[1171] LVA, 2249. f., 1. apr., 55. l., 33. lp.

samērojami ar to, ko izmantoja, piemēram, paraugsaimniecības vadības jubileju svinībām.

4. LPSR sabiedriskās ēdināšanas paraugiestādes

Jo plašāka kļuva *Intūrista* piedāvātā izklaides programma ārzemju tūristiem un viesiem, jo lielāks kļuva ēdināšanā iesaistīto loks. Vairs nevarēja iztikt tikai ar *Intūrista* resursiem – viesnīcām un ēdināšanas iestādēm. Paraugsaimniecību apmeklējumus mēdza salāgot ar turpat sniegto ēdināšanu. Līdzīgi rīkojās arī citu maršruta punktu apmeklējuma laikā, proti, izvēlējās turpat esošu ēdināšanas iestādi. Par vienu no pazīstamākajām ārzemju tūristu un viesu ēdināšanas iestādēm, lielākoties pateicoties Siguldas maršruta popularitātei, kļuva restorāns *Sēnīte*, par ko var spriest gan pēc atmiņu stāstījumiem, gan arī pēc presē publicētā. *Sēnīte* atklāta 1967. gada 5. decembrī, kas atbilst PSRS Konstitūcijas[1172] dienai.[1173] Tomēr, iepazīstoties ar Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva LPSR Patērētāju biedrību savienības restorāna *Sēnīte* fondu, jāsecina, ka tajā esošie dokumenti nesniedz informāciju par ārzemnieku uzņemšanu restorānā *Sēnīte.* Tomēr tas nenozīmē, ka restorāns *Sēnīte* šādus pakalpojumus faktiski nav veicis vai ka šāda informācija slēpta.

Restorāna *Sēnīte* sniegto pakalpojumu saturu raksturo, piemēram, restorāna *Sēnīte* reģistrs par savstarpēju norēķinu salīdzināšanu ar pircējiem un piegādātājiem uz 1979. gada 1. decembri atklāj, ka savstarpējie norēķini bijuši gan ar vissavienības akciju sabiedrību *Intūrists*, gan ar tā viesnīcu *Latvija*. Tāpat savstarpējie norēķini bijuši ar Latvijas komiteju kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs.[1174] Atšifrējumā bilances rindai Nr. 177 uz 1980. gada 1. janvāri norādīts, ka vissavienības akciju sabiedrībai *Intūrists* sniegta ēdināšana par 110,64 rubļiem.[1175] Atšifrējums bilances rindai Nr. 099-3 uz 1986. gada 1. janvāri atklāj, ka *Intūrista* Rīgas nodaļai sniegto

[1172] 1936. gada 5. decembra otrā jeb Staļina PSRS Konstitūcija.
[1173] Bērziņa, Iveta. "Ne par kartupeļu pankūkām vien", *Padomju Jaunatne*, Nr. 242, 1988, 21. decembris, 4. lpp.
[1174] LVA, 341. f., 8. apr., 218. l., 292. lp.
[1175] LVA, 341. f., 8. apr., 218. l., 294. lp.

ēdināšanas pakalpojuma summa bijusi vien 6,28 rubļi. Toties tā parāda, ka, piemēram, Dienvidslāvijas Sociālistiskās Federatīvās Republikas viesi, ko uzņēmusi LPSR Patērētāju biedrību savienība, ēdināti par 63,24 rubļiem.[1176] Atšifrējums bilances rindai Nr. 270-6 uz 1986. gada 1. janvāri parāda, ka Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs pakalpojumi sniegti bez konkrētas norādes par to saturu jau par 600,88 rubļiem.[1177] Atšifrējums bilances rindai Nr. 029-7 uz 1986. gada 1. janvāri norāda, ka *Intūrista* Rīgas nodaļai sniegto ēdināšanas pakalpojumu lielums bijis 35,91 rublis.[1178] Atšifrējums bilances rindai Nr. 270-6 uz 1987. gada 1. janvāri norāda, ka Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs saņēmusi pakalpojumu, neprecizējot kādu, par 76,95 rubļiem.[1179] Atbilstoši atšifrējumam bilances rindai Nr. 084-0 uz 1987. gada 1. janvāri *Intūrista* Rīgas nodaļa saņēmusi ēdināšanas pakalpojumus par 55,86 rubļiem.[1180] Minētais norāda, ka restorāna *Sēnītes* sniegtajam pakalpojumu klāstam bija jāatbilst vienotam standartam, nešķirojot pēc pakalpojumu saņēmēja. Tāpat tas liecina, ka ēdināšanas iestādes kā restorāns *Sēnīte* pakalpojumi izmantoti nevis kā *Intūrista* standartpakalpojums, kas tātad ietver arī iepriekš apmaksātu ēdināšanu attiecīgajā vietā, bet gan kā iespēja par pašu līdzekļiem iepazīt paraugēdināšanas iestādes sniegto pakalpojumu kvalitāti vai kā vieta aicinātu ārzemju viesu pieņemšanai. Pēdējā gadījumā izdevumu apmaksa notikusi savstarpēju norēķinu veidā. Tas, cik bieži ārzemju tūristi un viesi izmantojuši, apmaksājot no pašu līdzekļiem, restorāna *Sēnīte* sniegtos pakalpojumus, netieši liecina LPSR Patērētāju biedrību savienības valdes 1981. gada 30. janvāra nolēmums Nr. 44-ир *par Latpotrebsojuza [LPSR Patērētāju biedrību savienības] restorāna «Sēnīte» dokumentu revīzijas rezultātiem un saimnieciski finansiālās darbības 1980. gadā iznākumiem*. Minētajā nolēmumā aizrādīts, ka nepamatoti, proti, nesaskaņojot ar LPSR Patērētāju biedrības savienības valdi, izpildīts norādītais PSRS Ministru Padomes 1973. gada

[1176] LVA, 341. f., 8. apr., 329. l., 70. lp.
[1177] LVA, 341. f., 8. apr., 329. l., 71. lp.
[1178] LVA, 341. f., 8. apr., 329. l., 70. lp.
[1179] LVA, 341. f., 8. apr., 362. l., 149. lp.
[1180] LVA, 341. f., 8. apr., 362. l., 150. lp.

15. marta dokumentā Nr. 453 par papildmaksas noteikšanu, sniedzot pakalpojumus ārzemju tūristiem 5 % izmērā no rēķina summas un attiecīgo līdzekļu izmaksu atlīdzības formā restorāna darbiniekiem. Konkrētajā gadījumā izmaksāti 17 100 rubļu.[1181] Iepazīstoties ar tālāk nolēmumā restorāna *Sēnīte* direktorei Aijai Sviklei uzdoto, secināms, ka iebildumi bijuši nevis par 5 % papildmaksu, bet gan par to, ka attiecīgā summa bija izmaksāta atlīdzībā.[1182] Presē sniegtā informācija apstiprina secināto par ārzemju tūristu un viesu pakalpojumu finansiālo pusi:

> "Brauc Intūrista viesi uz Siguldu un pasūta pusdienas, protams, ar «Lāčplēša» alu. Brauc ārzemju delegācijas un nevar vien nopriecāties. Nedēļām uz priekšu pasūtīti galdi viesībām."[1183]

Tāpat, salīdzinot informāciju par savstarpējiem norēķiniem ar presē minēto, var noteikt ārzemju tūristiem un viesiem domāto ēdienu klāstu.

Sabiedriskās ēdināšanas iestāžu sniegtajiem pakalpojumiem regulāri sekots līdzi, ievērojot arī pakalpojumu saņēmēju izteiktos priekšlikumus un sūdzības. To netieši apliecina LPSR Patērētāju biedrību savienības valdes 1981. gada 30. janvāra nolēmumā Nr. 44-ир uzdotais restorāna *Sēnīte* direktorei Aijai Sviklei, piemēram, 2.2. apakšpunktā norādīts, ka jānodrošina kulinārijas un konditorejas produkcijas kvalitāte un apkalpošanas kultūras paaugstināšana.[1184] Pakalpojumu kvalitātes jautājums atspoguļots arī presē, norādot gan uz to, ka restorāna *Sēnīte* sniegtie pakalpojumi, salīdzinot ar parastām, darbaļaužu ikdienas ēdināšanas iestādēm, ir kā diena pret nakti, gan uz to, ka pakalpojumu kvalitāte saistīta ar izaicinājumiem, no kuriem lielākais – nespēja samērot vēlmes un iespējas.[1185]

Spriežot pēc presē pieejamajām ziņām un fotogrāfijām, kas apliecināta minēto ziņu atbilstību īstenībai, restorānā *Sēnīte* sniegti priekšnesumi, piemēram, Latvijas komitejas kultūras sakariem ar

[1181] LVA, 341. f., 8. apr., 231. l., 251. lp.
[1182] LVA, 341. f., 8. apr., 231. l., 252.–253. lp.
[1183] "Pirms gadu mijas", *Zvaigzne*, Nr. 24, 1978, decembris, 13. lpp.
[1184] LVA, 341. f., 8. apr., 231. l., 252. lp.
[1185] Bērziņa, Iveta. "Ne par kartupeļu pankūkām vien", *Padomju Jaunatne*, Nr. 242, 1988, 21. decembris, 4. lpp.

tautiešiem ārzemēs priekšā dejojis tautas deju ansamblis *Zelta sietiņš* Baibas Šteinas vadībā, kā arī muzicējis tautas mūzikas ansamblis *Ornaments* Ingus Feldmaņa vadībā. Uzstājušies arī aktieri Antra Liedskalniņa un Ģirts Jakovļevs. Restorāna *Sēnīte* dokumentācija norāda, ka minēto sarīkojumu apmaksa notikusi ar Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs starpniecību, veicot savstarpējus norēķinus ar restorānu *Sēnīti*.[1186] Tas, vai, kam, cik lielā apmērā un kādā veidā apmaksāti priekšnesumi, ievērojot to, ka minēto izklaižu organizēšana nav bijusi restorāna ziņā, neatspoguļojas restorāna dokumentos.

Dokumentos konstatētais daļēji apliecina Imanta Lešinska stāstīto darbā *Kalpības gadi* par ārzemju tūristu un viesu aprūpēšanu sabiedriskās ēdināšanas paraugiestādēs kā iepriekš analizētais restorāns *Sēnīte*, tā arī citi, piemēram, Saulkrastu restorāns *Vārava* un Bulduru nakstlokāls *Jūras Pērle*.[1187]

III. *Intūrista* Rīgas nodaļa – operatīvais piesegs

Intūrista Rīgas nodaļas kā operatīvā piesega darbības atklāšanai ir analizēti trīs šo piesegu raksturojuši aspekti. Pirmkārt, sniegts ieskats *Intūrista* Rīgas nodaļas personāla biogrāfijās. Otrkārt, analizēta ziņošana par ārzemju tūristiem un viesiem.

1. Intūrista Rīgas nodaļas personāls

Pamatojums pirmo trīs biogrāfiju iekļaušanai norādīts darba otrajā nodaļā. Citu biogrāfiju apskate pamatota pirms attiecīgo biogrāfisko datu sniegšanas.

1.1. Verners Lukometis (1917–1986)

Verners Lukometis, Teodora dēls, dzimis 1917. gada 3. jūnijā pašreizējā Alūksnes novada Annas pagastā, beidzis Mārkalnes

[1186] "Pateicība", *Dzimtenes Balss*, Nr. 30, 1984, 26. jūlijs, 5. lpp.
[1187] Sk.: Lešinskis, Imants. "Kalpības gadi", *Laiks*, Nr. 62, 1980, 2. augusts, 8. lpp.

pamatskolu. Nav konkrēti norādījis nodarbošanos Alūksnes rajonā no 1930. gada līdz 1938. gadam. No 1938. gada līdz 1940. gada jūlijam dienējis Latvijas Republikas armijā Alūksnē. Uzreiz pēc tam 1940. gada jūlijā sācis strādāt LKP Valkas apriņķa komitejā par tehnisko sekretāru, nebūdams partijas biedrs, bet būdams VĻKJS[1188] Valkas apriņķa sekretārs. No 1941. gada līdz 1942. gadam – 201. Latvijas strēlnieku divīzijā, to pametis pirms pārdēvēšanas par 43. gvardes latviešu strēlnieku divīziju. 1942. gadā iestājies Podoļskas karaskolā Ivanovā, 1943. gadā to beidzis, tā paša gada martā atgriežoties 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijā kā vada un vēlāk baterijas komandieris. Demobilizēts jau 1943. gada decembrī, lai Maskavā sāktu darbību LPSR VDM nodaļas vadītāja amatā, ko turpinājis līdz 1951. gadam, kad iestājies LPSR VDM vadošo darbinieku sagatavošanas skolā. 1945. gadā saņēmis LPSR VDM apbalvojumu. PSKP[1189] iestājies 1948. gadā (partijas biedra kartes Nr. 06732353). 1952. gadā beidzis LPSR VDM skolu. No 1952. gada līdz 1954. gadam – LPSR VDM Madonas daļas vadītājs, 1954. gadā pārcelts par LPSR Kurlmēmo biedrības kombināta direktoru. No 1957. gada – Rīgas pilsētas Maskavas rajona tautas deputāts. No 1958. gada maija – LPSR Celtniecības ministrijas Kadru daļas vadītājs. No 1961. gada maija – rūpnīcas *Progress* direktora vietnieks, no 1963. gada aprīļa – rūpnīcas *Daile* direktora vietnieks, bet no 1965. gada aprīļa – LPSR Patērētāju biedrību savienības pārvaldes direktora vietnieks. No 1967. gada aprīļa – Jūrmalas pilsētas Tautas deputātu padomes izpildu komitejas Tirdzniecības pārvaldes direktora vietnieks. 1968. gadā atgriezies LPSR Patērētāju biedrību savienībā kā Rīgas rajona sabiedriskās ēdināšanas apvienības *Baloži* direktors, apvienībā ietilpa sešdesmit ēstuves, arī, piemēram, *Avots* Baldonē, *Gauja* Siguldā, *Sēnīte* Inčukalnā. No 1971. gada februāra – LPSR Patērētāju biedrību savienības kooperatīvās tirdzniecības *Latkooptorga* direktors. No 1976. gada jūnija – Rīgas starprajonu zvejnieku patērētāju biedrības direktora vietnieks līdz 1978. gada martam, kad pensionējoties kļūst par Rīgas rajona sadzīves

[1188] Šeit un turpmāk, norādot Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienību, izmantots pēdējā nosaukuma akronīms.
[1189] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Padomju Savienības Komunistiskajā partijā, izmantots šīs partijas pēdējā nosaukuma akronīms.

pakalpojumu kombināta Salaspils nodaļas priekšnieku. No 1978. gada oktobra *Intūristā*. Verners Lukometis precējies ar 1926. gadā dzimušo Veltu (dzimušu Zaķi), Antona meitu, PSKP biedri, kura bija medicīnas punkta vadītāja fabrikā *Rīgas Audums* un arī LPSR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas tautas piesēdētāja 1966. gadā, kad tiesāja Elmāru Galindonu un citas personas, kuras viņš uzrādīja savā ziņojumā par notikumiem Ogres apkaimē 1941. gada vasarā, – Nikolaju Igalu, Voldemāru Ēķi, Jāni Miķelsonu un Egonu Vēveru. Miris 1986. gada 27. novembrī, apglabāts Rīgā, Raiņa kapos.[1190]

1.2. Vilnis Straume (1937–)

Vilnis Straume, Friča dēls, dzimis 1937. gada 20. novembrī Rīgā *Ērenpreisa* strādnieka Friča Straumes, Žaņa dēla, un viņa sievas Martas, Teņa meitas, dzimušas Konsts, ģimenē, bijis futbolists klubā *Dinamo*, vēlāk Rīgas Vagonu rūpnīcas (RVR) meistarkomandā *Daugava*, šajā laikā laikrakstos parādās ziņas, ka

> "Rīgas *Daugavas* meistarkomandas futbolists Vilnis Straume taisot "biznesu", uzpirkdams no ārzemju jūrniekiem preces un pārdodams tas lētticīgiem ļautiņiem".

No 1959. gada dienējis PSRS bruņotajos spēkos Rīgā, 1961. gadā – Polijas Tautas Republikā, 1963. gadā – Somijas Republikā, vēlāk Vācijas Demokrātiskajā Republikā, Čehoslovākijas Sociālistiskajā Republikā, Ungārijas Tautas Republikā un citur. No 1966. gada – Rīgas Vagonu rūpnīcas fizkultūras instruktors. No 1968. gada – *Radiotehnikas* atslēdznieks. No 1970. gada – Proletāriešu rajona sabiedriskās ēdināšanas tresta restorāna *Tallina* (bijušās *Fox-trot-dīles*) Gorkija (tagad K. Valdemāra) ielā 27/29 pavārs. No 1971. gada – Maskavas rajona sabiedriskās ēdināšanas tresta saimnieciskā aprēķina uzņēmuma Nr. 12 pavārs. 1975. gadā iestājies PSKP (partijas biedra kartes Nr. 15866099). No 1971. gada līdz 1975. gadam *Tallinā* jau kā direktora vietnieks un direktors. 1975. gadā Proletāriešu rajona sabiedriskās ēdināšanas tresta direktora vietnieks Ļeņina (tagad

[1190] PDVA, 282. f., 1. apr., 111. l., 63.–70. lp.; Strelēvics, L., "Mums visiem vajadzīgs cilvēks", *Padomju Jaunatne*, Nr. 77, 1968, 20. aprīlis, 2. lpp.

Brīvības) ielā 21. No 1976. gada – jau PSRS Elektroniskās rūpniecības ministrijas ar Oktobra Revolūcijas ordeni apbalvotās ražošanas apvienības *Alfa* (pusvadītāju un mikroshēmu pētniecība un ražošana praktiski vienīgi PSRS militārajām vajadzībām) ēdināšanas kombināta direktors. No 1977. gada – *Intūrista* viesnīcas *Latvija* restorāna direktors. 1969. gadā apprecējis rūpnīcas *Dzintars* galveno mākslinieci Ainu Šteinbergu, Augusta meitu, adoptējot viņas dēlu Juri, šķīries 1980. gada martā.[1191]

1.3. Fricis Indriksons (1911–)

Fricis Indriksons, Anša dēls, dzimis 1911. gada 30. decembrī tagadējā Ventspils novada Puzes pagastā Kaprāļos zemnieka Anša Indriksona, Ievalda dēla, ģimenē, beidzis Puzes pamatskolu. No 1941. gada marta līdz 1941. maijam – apgādes aģents Popes pagastā. No 1941. gada augusta – 201. Latvijas strēlnieku divīzijā, demobilizējies no 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijas 1945. gada decembrī kā gvardes leitnants. 1946. gadā šķīries no Annas Emīlijas Indriksones, Friča meitas, no Popes pagasta Oļstrautiem. 1946. gadā Ventspils rūpniecības kombināta direktors, arī Ventspils apriņķa Ēdoles pagasta Tautas deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs. 1947. gadā – Ēdoles pagasta PSKP partorgs, no 1947. gada līdz 1950. gadam – PSKP Ventspils rajona komitejas instruktors, no 1950. gada – jau šīs komitejas Lauksaimniecības nodaļas vadītājs. No 1950. gada – Ventspils rajona tautas deputāts, PSKP Ventspils rajona komitejas loceklis. No 1954. gada – Ventspils rajona valsts plāna komitejas vadītājs, no 1955. gada – Ventspils rajona kolhoza *Liesma* priekšsēdētājs. No 1961. gada – Talsu rajona kolhoza *Venta* priekšsēdētājs. Apbalvots ar ordeņiem un medaļām, to skaitā 1958. gadā ar Darba Sarkanā Karoga ordeni par labiem panākumiem kolhoza vadīšanā. Otrā sieva – Lidija, Jāņa meita, dzimusi Stukmane, dzimusi

[1191] PDVA, 282. f., 1. apr., 130. l., 165.–178. lp.; Dzērve, Z. "Rīgas Dinamo uzvar!", *Padomju Jaunatne*, Nr. 168, 1957, 25. augusts, 4. lpp.; Bogdanovs, D., "Futbols pie Melnās jūras", *Padomju Jaunatne*, Nr. 60, 1961, 25. marts, 3. lpp.; Raits, P., "Ir ne vien tiesības, bet arī pienākumi!", *Padomju Jaunatne*, Nr. 222, 1958, 12. novembris, 3. lpp.

1921. gadā Vitebskas guberņā, Krievijā, 1978. gadā strādāja viesnīcas *Latvija* veļas noliktavā. Meita Guna Indriksone, dzimusi 1955. gadā, PSRS gaisa satiksmes sabiedrības *Aeroflot* aģente informatore, 1981. gadā arī viesnīcā *Latvija* materiāltehniskās apgādes nodaļas veļas noliktavas pārzine (*кастелянша* – krievu valodā).[1192]

1.4. Harijs Melbārdis (1931–)

Arī tik nozīmīgos amatos kā *Intūristam* piederošās viesnīcas *Latvija* direktora vietnieki strādāja VDK virsnieki. Tā Harijs Melbārdis no 1979. gada līdz 1981. gadam bijis viesnīcas *Latvija* direktora vietnieks un direktora pienākumu izpildītājs.

VDK apakšpulkvedis[1193] Harijs Melbārdis, Ērika dēls, dzimis Valmieras apriņķa Jeru pagastā 1931. gada 16. jūnijā zemnieku ģimenē.[1194] Tēvs – Ēriks Melnbārdis, Jāņa dēls (1901–1976), māte – Emma Melnbārde, Friča meita (1897–), 1979. gadā dzīvoja Jeru pagastā. Sieva, 1937. gadā pašreizējā Balvu rajonā dzimusī Andīna Melnbārde, Jāzepa meita, dzimusi Ciprovičs, inženiere Latvijas agrorūpnieciskā kompleksa Ekonomikas zinātniskās pētniecības institūtā.[1195] 1946. gadā kļuvis par VĻKJS biedru, bet no 1956. gada – PSKP biedrs[1196] (biedra kartes Nr. 02898450).[1197] 1950. gadā pabeidzis Rūjienas 2. vidusskolu.[1198] 1979. gada 15. maija kadru uzskaites anketā norādījis, ka viņam ir nepabeigta augstākā izglītība,[1199] jo atbilstoši 1979. gada 15. maija autobiogrāfijai viņš no 1960. gada līdz 1968. gadam mācījies Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Svešvalodu fakultātes Angļu valodas nodaļā,[1200] līdz ar to pametis studijas 1968.

[1192] PDVA, 282. f., 1. apr., 121. l., 237.–252. lp.; *Brīvā Venta*, Nr. 7, 1946, 15. janvāris, 2. lpp.
[1193] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 172. lp. otra puse.
[1194] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 171. lp.
[1195] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 171. lp. otra puse.
[1196] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 171. lp.
[1197] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 171. lp.
[1198] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 173. lp.
[1199] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 171. lp.
[1200] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 173. lp.

gadā, būdams 4. kursa students.[1201] No 1976. gada līdz 1979. gadam mācījies Rīgas pilsētas komitejas Marksisma-leņinisma vakara universitātē,[1202] kas pat pēc PSRS laika normām nesniedza augstāko izglītību. 1980. gada 31. marta apliecība liecina, ka 1980. gada 31. martā sekmīgi beidzis PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes Kvalifikācijas celšanas institūta kursus par ārzemju tūristu apkalpošanu viesnīcā.[1203] Pārzina angļu, krievu un latviešu valodu.[1204] Melbārdis norādījis, ka apbalvots ar deviņām medaļām, nenorādot kādām.[1205]

1950. gadā divus mēnešus bijis Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (LĻKJS) Rīgas rajona inspektors, bet no 1950. gada septembra sācis darbu LPSR VDK, kur štata aktīvajā dienestā atradies līdz 1979. gada maijam,[1206] kur pats pēdējo amatu norādis – apakšstruktūrvienības priekšnieks,[1207] kad pēkšņi 6. maijā raksta iesniegumu viesnīcas *Latvija* direktoram Viktoram Čeremisovam ar lūgumu pieņemt viņu viesnīcas *Latvija* direktora vietnieka amatā ar 1979. gada 21. maiju.[1208] Viesnīcas *Latvija* 1979. gada pavēles Nr. 59-k, 4. punkta izraksts paredz pieņemt Hariju Melbārdi par viesnīcas *Latvija* direktora vietnieku ar ikmēneša atalgojumu 180 rubļu apmērā. Pavēle pamatota ar LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes 1979. gada 21. maija pavēli Nr. 25.[1209] *Intūrista* Rīgas apvienības 1981. gada 4. maija pavēlē Nr. 101-k noteikts, ka Harijs Melnbārdis ieceļams par viesnīcas *Latvija* direktora vietnieku no 1981. gada 4. maija.[1210] Minēto dokumentu sagatavojis LPSR VDK virsnieks Rihards Antins,[1211] bet parakstījis *Intūrista* Rīgas apvienības ģenerāldirektors Igors Fjodorovs[1212].

[1201] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 171. lp.
[1202] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 173. lp.
[1203] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 100. lp.
[1204] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 171. lp. otra puse.
[1205] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 172. lp. otra puse
[1206] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 173. lp.
[1207] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 172. lp.
[1208] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 174. lp.
[1209] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 175. lp.
[1210] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 178. lp.
[1211] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 178. lp. otra puse
[1212] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 178. lp.

Intūrista Rīgas apvienības 1981. gada 30. septembra pavēle Nr. 225-k minēts, ka Harijs Melbārdis iesniedzis atlūgumu pēc paša vēlēšanās. Pavēle noteica, ka Melbārdis atbrīvojams no 1981. gada 3. oktobra, atsaucoties uz LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes 1981. gada 28. septembra pavēli Nr. 39-*л*.[1213] Dokumentu sagatavojusi G. Zantmane,[1214] bet parakstījis Rīgas apvienības ģenerāldirektors Igors Fjodorovs.[1215] Dienu pirms Harija Melnbārža atbrīvošanas dienas, proti, 2. oktobrī, viņa atrašanos amatā, pamatojoties uz *Intūrista* Rīgas apvienības 1981. gada 2. oktobra pavēli Nr. 2290-k, pagarina ģenerāldirektors Igors Fjodorovs uz Pētera Turķeļa slimības laiku.[1216] LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka vietnieka Riharda Elsberga 1981. gada 1. oktobra pavēlē Nr. 40-*л* ir divi punkti, kas atsauc iepriekšējās pavēles: 1. punkts atceļ 1981. gada 28. septembra pavēli Nr. 39-*л*, kurā Pēterim Turķelim,[1217] Andreja dēlam, bija paredzēts kļūt par viesnīcas *Latvija* direktora vietnieku. Pavēle atcelta, jo Turķelis slimības dēļ nevar sākt darbu. Līdz ar to anulēta arī 1981. gada 28. augusta (acīmredzot pārrakstīšanās kļūda, domāts 28. septembris) pavēle Nr. 39-*л*, kur Melbārdi atbrīvo no amata pēc paša vēlēšanās.[1218] *Intūrista* Rīgas apvienības 1981. gada 23. novembra pavēlē Nr. 264-k norādīts, ka Harijs Melbārdis vēlreiz iesniedzis lūgumu viņu atbrīvot pēc paša vēlēšanās no 1981. gada 30. novembra. Minētajā pavēlē norādīts, ka par viesnīcas *Latvija* direktora vietnieku no 1981. gada 23. novembra iecelts Boriss Lemtjugovs, nosakot atalgojumu 170,50 rubļu.[1219] Dokumentu atkal sastādījis LPSR VDK virsnieks Rihards Antins 1981. gada 23. novembrī.[1220]

[1213] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 179. lp.
[1214] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 179. lp. otra puse.
[1215] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 179. lp.
[1216] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 180. lp.
[1217] Bijis LPSR Augstākās Padomes ievēlēts atbilstoši 1980. gada 21. marta lēmumam par LPSR Augstākās Tiesas tautas piesēdētāju. "Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmums par Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Augstākās Tiesas ievēlēšanu", *Cīņa*, Nr. 69, 1980, 22. marts, 2. lpp.
[1218] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 181. lp.
[1219] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 182. lp.
[1220] PDVA, 282. f., 1. apr., 116. l., 182. lp. otra puse.

1.5. Rihards Antins (1924–)

Rihards Antins, Ivana dēls, dzimis 1924. gada 10. augustā Grobeniču sādžā, Tihvinas rajonā, Ļeņingradas apgabalā.[1221] Norādījis, ka cēlies no nabadzīgajiem zemniekiem.[1222] 1953. gada 28. aprīļa nomenklatūras kadru uzskaites anketā Antins norāda, ka ir latvietis,[1223] iespējams, ka ar to izskaidrojama viņa uzvārda izcelsme – Antiņš; šajā laikā viņa partejiskā priekšniecība – 1953. gada 5. janvārī – norāda, ka Antins ir krievs,[1224] bet viņa čekistiskā priekšniecība – 1953. gada 23. oktobrī, ka tomēr esot latvietis.[1225] Pēc 1978. gada 15. septembra kadru uzskaites anketā norādītā, Antins beidzis Rīgas 1. vidusskolu.[1226] Divreiz beidzis VDK vadošā sastāva kvalifikācijas celšanas kursus.[1227] 1978. gada 13. janvārī beidzis viesnīcu direktoru kvalifikācijas celšanas kursus.[1228] Pārvalda krievu un latviešu valodu.[1229] Līdz 1978. gada 15. septembrim ārpus PSRS nav bijis.[1230]

Lai arī vēlāk Antins raksta, ka pēc skolas beigšanas līdz iesaukšanai armijā strādājis kolhozā,[1231] precīzāk viņš dabūja norīkojumu uz *Raznopromarteļ* (*разнопромартел* – vienība sīkai amatniecībai, skrodera, kurpnieka un tamlīdzīgiem darbiem) arteli no 1940. gada līdz 1941. gadam. No 1941. gada maija līdz 1941. gada decembrim bijis strādnieks sakaru punktā Tihvinā, tad līdz 1942. gadam – gadījuma darbu strādnieks dzimtajā sādžā.[1232] Rihards Antins dienējis PSRS bruņotajos spēkos Otrā pasaules kara laikā – no 1942. gada septembra līdz 1946. gada jūnijam.[1233] 1953. gada 28. aprīļa nomenklatūras kadru uzskaites anketā norādīts, ka no 1942. gada

[1221] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 27. lp.
[1222] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 6. lp.
[1223] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 3. lp.
[1224] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 9. lp.
[1225] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 11. lp.
[1226] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 27. lp.
[1227] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 27. lp.
[1228] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 27. lp.
[1229] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 27. lp. otra puse.
[1230] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 27. lp. otra puse.
[1231] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 29. lp.
[1232] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 3. lp. otra puse.
[1233] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 28. lp.

novembra līdz 1945.[1234] gadam skaitījies atsevišķā latviešu strēlnieku rezerves pulka mācību bataljona kursants Iļjinā, Gorkijas dzelzceļa stacijā,[1235] Maskavas apgabalā.[1236] No 1943. gada februāra viņš bijis kursants Podoļskas kara skolā Ivanovā, Ivanovas apgabalā,[1237] kuru 1944. gadā beidzis kā jaunākais leitnants.[1238] No 1944. gada marta līdz 1944. gada jūnijam – rezerves virsnieks Iļjinā, Maskavas apgabalā[1239] 1. atsevišķajā latviešu strēlnieku korpusā, tātad kaujās sācis piedalīties vien pēc Latvijas Republikas otrreizējās okupēšanas 1944. gada jūlijā 319. strēlnieku pulkā, 308. latviešu divīzijā[1240] 22. armijas 130. latviešu strēlnieku korpusa sastāvā, 2. Baltijas frontē, no 1945. gada janvāra – vada komandieris mācību rotā, tikai no 1945. aprīļa rotas komandieris Rēzeknē līdz 1946. gada maijam, kad demobilizēts. Seko darbs dažādos gadījuma darbos Višķos līdz oktobrim, kad sācis darbu Preiļu spirta rūpnīcā par sagādnieku (sagādes priekšnieku[1241]), kur noturējies tikai līdz 1947. gada aprīlim.[1242] Vēlāk norāda, ka kaujās kā vada un rotas komandieris[1243] trīsreiz viegli ievainots.[1244] Līdz 1947. gada decembrim atkal gadījuma rakstura strādnieks Daugavpilī,[1245] Višķos,[1246] līdz izdodas iekārtoties par tulku Limbažos LPSR VDM daļā 1948. gada janvārī, bet 1949. gada aprīlī tur kļuvis par operatīvo pilnvaroto.[1247] Vēlāk norāda, ka jau no 1947. gada decembra (autobiogrāfijā no 1948. gada janvāra[1248]) līdz 1971. gada februārim bijis LPSR VDK dienestā.[1249]

[1234] Iespējams, ka 1945. gads ir rokraksta kļūda un domāts 1943. gads.
[1235] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 13. lp.
[1236] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 3. lp. otra puse.
[1237] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 3. lp. otra puse.
[1238] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 29. lp.
[1239] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 3. lp. otra puse.
[1240] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 3. lp. otra puse.
[1241] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 6. lp. otra puse.
[1242] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 3. lp. otra puse.
[1243] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 29. lp.
[1244] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 4. lp. otra puse.
[1245] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 28. lp.
[1246] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 3. lp. otra puse.
[1247] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 3. lp. otra puse.
[1248] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 29. lp.
[1249] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 28. lp.

Kļuvis par PSKP biedru 1950. gada februārī (biedra kartes Nr. 12840183[1250], arī Nr. 9380479).[1251] No 1951. gada jūlija līdz 1953. gada februārim – LPSR Iekšlietu ministrijas vecākais operatīvais pilnvarotais Limbažu rajonā.[1252] 1953. gada 5. janvārī LPSR VDM Rīgas apgabala Limbažu rajona priekšnieks, pulkvedis E. Koroļovs raksturojis valsts drošības vecāko leitnantu Rihardu Antinu kā tādu, kurš, lai arī nav ieguvis teorētisko čekista sagatavotību, izņemot mēnesi ilgus kursus 1949. gadā, tomēr aģentūras operatīvo darbu apguvis labi, izrāda personīgo iniciatīvu, enerģisks un uzstājīgs, veicot darbu 2-N, labi strādājis ar aģentiem, kā rezultātā notikuši daudzi aresti. 1950. gadā Antins personīgi arestējis četrpadsmit bandītus (tātad nacionālos partizānus), 1951. gadā – desmit, kopš 1952. gada Rihards Antins strādājis ar 5. daļas uzdevumiem, veicis virkni izstrāžu, to skaitā – par bijušo Latvijas Republikas Politiskās pārvaldes aģentu. Daudzkārt personīgi piedalījies čekistiskās kara operācijās "bandgrupu" likvidēšanai (tātad slepkavojis personīgi), kur parādījis sevi kā drošsirdīgu, enerģisku un bez gļēvuma elementiem, par ko 1950. gadā pasniegts LPSR Augstākās Padomes Prezidija Goda raksts. Koroļovs raksturo Antinu kā disciplinētu, pieticīgu un izturētu operatīvo darbinieku, kas tikai 1952. gadā pabeidzis astoto klasi vakarskolā, proti, tādu, kurš virzāms vadošam amatam, kā teikts raksturojuma beigās.[1253] Savukārt LKP Limbažu rajona sekretārs Kārlis Zorins (1921–1991) 1953. gada 5. janvārī par 29 gadus veco vecāko operatīvo pilnvaroto Rihardu Antinu norāda – Limbažu rajonā čekists, nokļuvis alkoholiķu iespaidā, organizē dzeršanu pats, piedalās iedzeršanās, kompromitē sevi kā komunists. 1952. gadā ievēlēts par VDM Limbažu rajona daļas partijas sekretāru, prasīgs pret sevi, mācās Rīgas vakara neklātienes vidusskolā, principiāls komunists, rajona partijas komiteja iebilst pret Riharda Antina noņemšanu no partijas uzskaites un iepriekš minēto iemeslu dēļ izvirza Antinu darbam ar lielu apjomu,

[1250] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 27. lp.
[1251] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 3. lp.
[1252] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 2. lp.
[1253] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 7., 8. lp.

vadošam darbam Limbažos, jo citas kandidatūras VDM Limbažu rajona daļas partijas sekretāra amatam neesot.[1254]

No 1953. gada februāra līdz septembrim – LPSR Iekšlietu ministrijas Varakļānu daļas priekšnieks,[1255] kur dzīvojis Alejas ielā 19, Varakļānos.[1256] 1953. gadā joprojām Antinam ir tikai astoņu klašu izglītība.[1257] 1953. gada 23. oktobrī LPSR iekšlietu ministrs Ivans Zujāns ar dokumentu Nr. 3/4080, norādot, ka Rihards Antins ir politiski attīstīts, kā sevi pierādījis, un nosūtāms uz asāku operatīvās darbības lauku nekā Varakļāni, atsaucoties uz LKP Dundagas rajona komitejas Mihaila Muravska (1916–1989) saskaņojumu, lūdz LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam (1893–1986) apstiprināt LPSR Iekšlietu ministrijas Dundagas rajona daļas priekšnieka amatā.[1258] 1953. gada 8. decembra izziņā LKP CK Administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas vadītājs A. Drozdovs un šīs nodaļas instruktors Vasiļjevs norāda, ka Antins ieceļams Dundagā, jo "pierobežas Dundagas rajonā līdz šim darbojas bruņotas bandas un atsevišķi bandīti", savukārt cīņā ar nacionālistisko pagrīdi Rihardam Antinam ir pieredze.[1259] Ar 1953. gada 8. decembra LKP CK biroja protokollēmuma Nr. 98, 51. paragrāfu, atbrīvojot no tā F. Frolovu,[1260] apstiprināts šajā amatā, ko pildījis no 1953. gada novembra līdz 1954. gada maijam, kad tas kļūst par LPSR VDK pilnvarotā Dundagas rajonā amatu, ko Antins pildīja līdz 1956. gada aprīlim.[1261] 1953. gada oktobrī kļuvis par LKP Dundagas rajona komitejas biroja locekli, kā arī rajona tautas deputātu padomes locekli.[1262] No 1956. gada aprīļa līdz 1957. gada jūlijam – LPSR VDK pilnvarotā Madonas rajonā aparāta operatīvais pilnvarotais, tad līdz 1959. gada novembrim – LPSR VDK 4. daļas vecākais operatīvais pilnvarotais Rīgā, bet ar 1959. gada 8. decembra LKP CK biroja protokollēmumu Nr. 84, 19. paragrāfu

[1254] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 9., 10. lp.
[1255] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 2. lp.
[1256] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 4. lp. otra puse.
[1257] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 3. lp.
[1258] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 11. lp.
[1259] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 12. lp.
[1260] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 14. lp.
[1261] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 2. lp.
[1262] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 28. lp. otra puse.

apstiprināts LPSR VDK Jelgavas pilsētas un stacijas pilnvarotā amatā, atbrīvojot Borisu Ņefedovu, ko pildīja līdz 1964. gada novembrim,[1263] lēmumu parakstījis LKP CK otrais sekretārs Vilis Krūmiņš.[1264] 1959. gada 8. oktobra Nr. 3/1649 LPSR VDK priekšsēdētājs, ģenerālmajors Jānis Vēvers (1899–1978), ierosinot iecelt Rihardu Antinu šajā amatā, uzsveris viņa pārdomātās aģentūras operācijas cīņā pret nacionālajiem partizāniem, kā arī personīgo līdzdalību kaujās.[1265] 1959. gada 8. oktobra raksturojumā LPSR VDK partijas pirmorganizācijas sekretārs Filips Kirpičenko un 4. daļas priekšnieks Ivans Vasiļjevs uzsvēruši, ka Antins ir strādājis ar "pretpadomju elementu" noskaidrošanu, kas izstrādāti medicīnas inteliģences un studējošās jaunatnes vidū.[1266] 1959. gada decembrī kļuvis par LKP Jelgavas pilsētas komitejas biroja locekli, Jelgavas pilsētas tautas deputātu padomes deputātu.[1267] Būdams aktīvs un kaismīgs komunists, Rihards Antins

> "no 1959. gada līdz 1964. gadam burtiski katrā LKP pilsētas konferencē vai plēnumā lūdza vārdu un kvēlās čekista runās pastāvīgi uzsvēra augošos Rietumu imperiālisma draudus PSRS, brīdināja par to sasaukšanos ar pretpadomju elementu intrigām un par nepieciešamību tāpēc stiprināt modrību, bez žēlastības vēršoties pret PSKP ienaidniekiem."[1268]

1964. gada novembrī ar dokumentu Nr. 3/1923 LPSR VDK priekšsēdētājs Longins Avdjukēvičs rosināja pārcelt Antinu par LPSR 2. daļas (pretizlūkošanas) nodaļas priekšnieku Rīgā,[1269] viņa vietā ar 1964. gada 22. septembra LKP CK prezidija protokollēmuma Nr. 36, 13. paragrāfu pirmais sekretārs Arvīds Pelše apstiprināja Pēteri

[1263] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 2. lp.
[1264] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 18. lp.
[1265] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 15. lp.
[1266] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 16. lp.
[1267] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 28. lp. otra puse.
[1268] Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analyze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 675. lpp.
[1269] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 19. lp.

Pušmucānu, Broņislava dēlu.[1270] Rihards Antins šajā laikā publiski lepojās ar savām čekistiskajām kaujas operācijām pret nacionālajiem partizāniem kopā ar tādiem pazīstamiem čekistiem kā Jānis Avotiņš, Gotfrīds Aizsilnieks, Francis Rekšņa, Staņislavs Salmanis, Jūlijs Naļivaiko:

> "Spilgta epizode čekistu cīņā ar bandītiem ir kāda nacionālistu bandas likvidēšana drīz pēc kara Valmieras rajonā. Mēs uzzinājām, kur ienaidnieks slēpjas, ielencām apkārtni, pārmeklējām mājas. Ne vēsts... Tad klētī zem apcirkņa pamanījām smiltis. [..] Iemetām granātu. Viens bija beigts, otrs – ievainots. Viņu ievietojām slimnīcā, bet bandītam izdevās izbēgt. [..] padomju cilvēku modrība palīdzēja atklāt bēguļotāja pēdas. Viņš bija paslēpies kādas mājas kūtsaugšā, bet saimnieks to pamanīja un tūliņ mums paziņoja. Padoties bandīts atteicās."[1271]

No 1971. gada februāra līdz 1971. gada oktobrim nekur neesot strādājis.[1272] Kopš 1971. gada oktobra līdz 1975. gada aprīlim – kadru inspektors, kadru daļas priekšnieka vietnieks, kadru daļas priekšnieks LPSR Zvejnieku kolhozu savienībā.[1273] No 1975. gada aprīļa vismaz līdz 1978. gada 15. septembrim – korpusa vadītājs, direktora vietnieks viesnīcā *Rīga*.[1274] Apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni un desmit medaļām.[1275] Kara gadījumā paredzēts dienēt LPSR VDK operatīvajā sastāvā.[1276]

Ar 1978. gada 13. novembra Rīgas nodaļas pārvaldnieka Igora Fjodorova pavēli Nr. 127 it kā bijušo pretizlūkošanas čekistu Rihardu Antinu pieņem par direktora vietnieku kadru jautājumos viesnīcā *Latvija*,[1277] pamatojoties uz PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka vietnieka M. Smirnova 1978. gada 4. novembra pavēli Nr.

[1270] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., 20. lp.

[1271] Brice, A. "Vienmēr Dzimtenes sardzē: 20. decembrī Padomju valsts atzīmēs 50. gadadienu, kopš nodibināta Viskrievijas Ārkārtējā Komisija", *Cīņa,* Nr. 293, 1967, 17. decembris, 2. lpp.

[1272] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 29. lp.

[1273] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 28. lp.

[1274] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 28. lp.

[1275] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 28. lp. otra puse.

[1276] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 28. lp. otra puse.

[1277] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 30. lp.

956-*л*, kurā noteikts, ka Antins stājās amatā ar 1978. gada 9. novembri, kas Rīgā saņemta 13. novembrī.[1278] No 1978. gada 3. janvāra līdz 1978. gada 1. februārim Rihards Antins beidza 189 stundu kursus viesnīcu direktoru kvalifikācijas paaugstināšanai Ļeņingradā.[1279] 1978. gada 19. decembrī ar Rīgas nodaļas pārvaldnieka Igora Fjodorova pavēli Nr. 145 Antinam noteikta 130 rubļu mēnešalga, pamatojoties ar PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes 1978. gada 7. decembra tāmi.[1280] No 1979. gada 3. jūlija līdz 8. jūlijam Rihards Antins lūdzis bezalgas atvaļinājumu kā Kadru daļas priekšnieks, rakstījis uz Maskavas 1980. gada olimpiādes veidlapas un norādījis savu tālruni – (67)220679,[1281] lūgumu viesnīcas direktors Viktors Čeremisinovs atbalstījis ar 1979. gada 18. jūnija pavēli Nr. 69-k.[1282]

1980. gada 1. aprīlī izdota PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes pavēle Nr. 68 par *Intūrista* Rīgas apvienības izveidi, tādēļ LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieks Staņislavs Jaškulis 1980. gada 28. maijā izdod pavēli Nr. 13-*л* par šīs Rīgas apvienības vadības pienākumu izpildītājiem, līdz PSRS pārvalde galīgi izlemj šo jautājumu; saskaņā ar Jaškuļa pavēli par Rīgas apvienības ģenerāldirektoru ieceļ līdzšinējo *Intūrists* Rīgas nodaļas pārvaldnieku Igoru Fjodorovu, par ģenerāldirektora vietnieci – Ceļojumu pārvaldes priekšnieci Allu Lūsis (Vlasovu, Bahusovu), Konstantīna meitu, kas līdz šim arī bija Rīgas nodaļas pārvaldnieka vietniece, par otru Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieku – kadru daļas priekšnieku – apstiprina viesnīcas *Latvija* direktora vietnieku kadru jautājumos Rihardu Antinu, par Rīgas apvienības galveno grāmatvedi – Martu Uļinsku, Edgara meitu, viesnīcas *Latvija* galveno grāmatvedi, par juriskonsulti – Olgu Čerņenko, Ivana meitu, līdz tam – viesnīcas *Latvija* juriskonsulti.[1283] Šī pavēle ir nozīmīga ar to, ka precīzi norāda, kuras piecas amatpersonas uzskatīja par galvenajiem, formālajiem *Intūrista* Rīgas apvienības vadītājiem. Jaškuļa pavēli Maskavā apstiprina ar 1980. gada jūnija

[1278] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 31. lp.
[1279] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 32. lp.
[1280] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 33. lp.
[1281] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 34. lp.
[1282] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 35. lp.
[1283] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 36. lp.

pavēli Nr. 534-л, un šīs amatpersonas (izņemot Igoru Fjodorovu, kuru arī apstiprina, bet ar citu pavēli) PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes direktora vietnieks M. Smirnovs[1284] ieceļ Rīgas apvienības vadībā, bet ar 1983. gada 24. janvāra M. Smirnova pavēli Nr. 60-л Rihardu Antinu atbrīvo no ģenerāldirektora vietnieka amata pēc paša vēlēšanās.[1285] Antina atlaišanas pavēli Igors Fodorovs izpilda ar savu 1983. gada 31. janvāra pavēli Nr. 17-k, ar kuru vienlaikus no 1. februāra par ģenerāldirektora vietnieka, Kadru daļas priekšnieka pienākumu izpildītāju ieceļ vecāko inspektori Gaidu Zantmani, Alfrēda meitu.[1286]

1978. gada 15. septembra kadru uzskaites lapā norādīts, ka Riharda Antina sieva Janīna Antina, dzimusi 1924. gadā, bijusi daļas priekšniece slepenajā iestādē "pastkastīte B-2322".[1287] Dzīvoja Rīgā, Elvīras ielā.[1288] Tēvs Ivans Antins, Pētera dēls, dzimis 1900. gadā, miris 1925. gadā.[1289] Māte Jekaterina Antina, Mihaila meita, dzimusi 1903. gadā, mirusi 1939. gadā.[1290] Antina darbību pētījuši Viktors Guščins (1993), Dzērve (1995), Aldis Bergmanis (1996), kā arī LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijā Arturs Žvinklis (2015), Ainārs Bambals (2016), Vineta Blitsone (2017).[1291] Riharda Antina LKP CK nomenklatūras lieta izformēta 1964. gada 29. septembrī.[1292] Pēc darba *Intūristā* Antins kļuva par pirmās daļas vadītāju jeb VDK kadru lietu uzraudzītāju LPSR Latvijas Zinātņu akadēmijas Latvijas vēstures institūtā, kā arī Ekonomikas institūta pirmās daļas vadītāju,[1293] un, kā uzsver Latvijas vēstures institūta ilggadējais pētnieks Arturs Žvinklis, viņa personība ietekmējusi esošo vidējo un vecāko vēsturnieku paaudzi, būdams pirmās daļas vadītājs Rihards Antins:

[1284] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 37. lp.
[1285] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 38. lp.
[1286] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 39. lp.
[1287] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 27. lp. otra puse.
[1288] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 28. lp. otra puse.
[1289] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 29. lp.
[1290] PDVA, 282. f., 1. apr., 126. l., 29. lp.
[1291] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., dokumentu izmantošanas lapa (*лист по использованию документов дело* – krievu valodā).
[1292] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7165. l., izformēšanas lapa.
[1293] *Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas telefonu saraksts 1989*. Rīga: Zinātne, 1989. 105. lpp.

> "šādi būtiski ietekmēja ne vien komjaunatnes vecuma pētnieku, bet pat institūta vadības pārstāvju, plaši pazīstamu vēsturnieku, "partejiski vienīgi pareizo" ceļu zinātnē Latvijā un ārpus tās robežām".[1294]

1.6. Leonīds Tess (1929–)

Zīmīgi, ka PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienībā par viesnīcas *Latvija* uzņemšanas un apkalpošanas dienesta priekšnieka vietnieku 1989. gada 16. janvārī ar rīkojumu Nr. 612, nosakot 139 rubļu atalgojumu mēnesī, pieņemts majors Leonīds Tess, Vladimira dēls,[1295] kurš ir pazīstams kā Lielā terora čekista, LPSR iekšlietu ministra Alberta Sieka (1899–1980) audžudēls. Leonīds Tess dzimis 1929. gada 3. aprīlī Sestroreckā, Ļeņingradas apgabalā,[1296] krievs, bioloģiskie vecāki esot gājuši bojā no bada 1941./1942. gada ziemā Ļeņingradas blokādes laikā.' 1949. gadā kļuva par VĻKJS biedru. Mācījās PSRS Iekšlietu ministrijas Rīgas Virsnieku sastāva kvalifikācijas paaugstināšanas skolas 3. kursā.[1297] 1953. gadā iestājies un 1959. gada 27. jūnijā pabeidzis Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Juridisko fakultāti (diploma Nr. 938655).[1298]

Leonīds Tess ir PSKP biedrs no 1954. gada ar biedra karti Nr. 01002016,[1299] saņēmis vairākas medaļas, piemēram, jubilejas medaļu *Padomju Armijas un Flotes 30 gadi,* I, II un III pakāpes medaļas *Par nevainojamu dienestu*, jubilejas medaļu *Padomju milicijas 50 gadi*.[1300] Heinrihs Strods, atsaucoties uz LPSR Iekšlietu ministrijas arhīva

---

[1294] Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 675., 676. lpp.

[1295] PDVA, 282. f., 1. apr., 287. l., 20. lp.

[1296] PDVA, 282. f., 1. apr., 287. l., 17. lp.

[1297] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6a. lp. Citēts pēc: Jarinovska, Kristīne. "Ieskats Alberta Sieka Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā".

[1298] PDVA, 282. f., 1. apr., 287. l., 18. lp.

[1299] PDVA, 282. f., 1. apr., 287. l., 17. lp.

[1300] PDVA, 282. f., 1. apr., 287. l., 17. lp. otra puse.

personisko lietu Nr. 63244, norāda, ka Sieks "savu audžudēlu iecēla ministrijā augstā amatā un virzīja viņu uz priekšu. Par to modrie čekisti paziņoja Maskavai."[1301] Tomēr PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienībai 1989. gada 12. janvārī iesniegtajā kadru uzskaites anketā Leonīds Tess gan norāda, ka līdz piecdesmit trīs gadu vecumam, proti, 1982. gada martam, viņam bijusi tikai viena darba vai dienesta vieta – kara daļa Nr. 10078.[1302] Personas lietā atšķirībā, piemēram, no LKP CK nomenklatūras citu personu personas lietās sniegtajām ziņām, kara daļa nav atšifrēta. Kopš darba vai dienesta beigām kara daļā Leonīds Tess sevi pozicionējis kā PSRS Žurnālistu sabiedrības biedru.[1303] Leonīdu Tesu no darba viesnīcā *Latvija* atbrīvo 1992. gada 31. augustā atbilstoši 14. augusta pavēlei Nr. 444-k.[1304]

Līdz 1989. gada 12. janvārim ārpus PSRS bijis tikai tūrisma braucienā uz Bulgārijas Tautas Republiku 1975. gadā.[1305]

Leonīds Tess dzīvoja Rīgā, Lilitas Bērziņas (tagad Šarlotes) ielā[1306] kopā ar meitu, 1974. gadā dzimušo skolnieci Annu Tesu.[1307] Viņa dēls ir 1956. gadā dzimušais Nikolajs Tess, PSRS Jūras flotes ministrijas Latvijas jūras kuģniecības kapteinis, dzīvoja Rīgā, E. Veidenbauma (tagad Baznīcas) ielā,[1308] mācījies arī Makarova Ļeņingradas Augstākās kuģniecības inženieru skolā,[1309] bet Leonīda Tesa brālis bija 1922. gadā dzimušais Nikolajs Tess,[1310] par kuru Kristīne Jarinovska norāda:

> "Nikolajs Tess (1921–2006) 1939. gadā bijis iesaukts PSRS bruņotajos spēkos, 1945. gada maijā sācis darbu LPSR Iekšlietu tautas komisariātā, 1948. gada augustā, būdams demobilizēts, piedalījies

[1301] Strods, Heinrihs. *Latvijas nacionālo partizānu karš. 1944–1956.* Rīga: Preses nams, 1996, 276. lpp. Citēts pēc: Jarinovska, Kristīne. "Ieskats Alberta Sieka Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā".
[1302] PDVA, 282. f., 1. apr., 287. l., 19. lp.
[1303] PDVA, 282. f., 1. apr., 287. l., 19. lp.
[1304] PDVA, 282. f., 1. apr., 287. l., 21. lp.
[1305] PDVA, 282. f., 1. apr., 287. l., 17. lp. otra puse.
[1306] PDVA, 282. f., 1. apr., 287. l., 17. lp. otra puse.
[1307] PDVA, 282. f., 1. apr., 287. l., 17. lp. otra puse.
[1308] PDVA, 282. f., 1. apr., 287. l., 17. lp. otra puse.
[1309] Jarinovska, Kristīne. "Ieskats Alberta Sieka Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā".
[1310] PDVA, 282. f., 1. apr., 287. l., 17. lp. otra puse.

> Ļeņingradas aizstāvēšanā un vairākkārt apbalvots, kārtojis eksāmenus Fizkultūras institūtā, 1949. gadā piedalījies deportāciju organizēšanā, konkrēti – "būdams Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas operatīvais pilnvarotais, parakstījis atzinumu par 42 ģimeņu administratīvu izsūtīšanu uz attāliem un mazapdzīvotiem PSRS apgabaliem", kādēļ Kurzemes apgabaltiesa 2003. gada 16. decembrī atzina Tesu par vainīgu, bet 2005. gada 19. aprīlī Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments atstāja negrozītu iepriekš noteikto spriedumu — divu gadu brīvības atņemšanu nosacīti, Tess 1955. gadā pensionējās, atstājot dienestu LPSR Valsts drošības ministrijā."1311

Iespējams, ka Tesa dienests LPSR Iekšlietu ministrijā nav atšifrēts arī sakarā ar sūdzībām par staļinisko represiju īstenotāju audžutēvu Sieku, kas atlaists no amatiem pat PSRS laikā kā Lielā terora dalībnieks un kas iepriekš pazemināts amatā par ģimenes locekļu virzīšanu amatos, arī audžudēlu Leonīdu. Pēdējā sakarā Kristīne Jarinovska norāda, ka

> "minētais saskan ar 1953. gada 1. septembra raksturojumu, ko parakstījis LKP CK otrais sekretārs Vilis Krūmiņš, ka Alberts Sieks pieļāvis "kadru atlasē un izkārtojumā ģimeniskas pieejas elementus",[1312] tomēr PSRS laika presē atrodama vien informācija par Leonīdu Tesu kā aktīvu VĻKJS biedru. Piemēram, 1962. gada 30. jūlijā LKP CK un Rīgas pilsētas komitejas Politiskās izglītības namā tika organizēta jaunatnes audzināšanas darba uzlabošanas jautājumiem veltītajā "republikas komjaunatnes aktīva sapulce". Sapulcē Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (LĻKJS) Centrālās Komitejas sekretārs Nikolajs Karpovs referēja par "komjaunatnes organizāciju uzdevumiem, kas veicami, lai pastiprinātu cīņu pret huligānismu un citām pretsabiedriskām parādībām, kura vēl vērojamas vienā jaunatnes daļā".[1313] Debatēs par referātu piedalījās arī LĻKJS Rīgas pilsētas komitejas ārštata instruktors Leonīds Tess.[1314] Norāde par viņu kā LPSR Iekšlietu ministrijas bijušo majoru atrodama,

---

1311 Jarinovska, Kristīne. "Ieskats Alberta Sieka Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā".
1312 LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 23. lp.
1313 "Audzināt jaunatni komunisma cēlāju morāles kodeksa principu garā. Republikas komjaunatnes aktīva sapulce", *Padomju Jaunatne*, Nr. 150, 1962, 1. augusts, 1. lpp.
1314 "Audzināt jaunatni komunisma cēlāju morāles kodeksa principu garā. Republikas komjaunatnes aktīva sapulce", *Padomju Jaunatne*, Nr. 150, 1962, 1. augusts, 2. lpp.

piemēram, saistībā ar Alberta Sieka apbalvojuma dāvināšanu Baltkrievijai."[1315]

1.7. Georgijs Koršaks (1938–)

Georgija Koršaka iecelšanas un atbrīvošanas aspekti

Par viesnīcas *Latvija* ģenerāldirektoru strādājis arī Georgijs Koršaks (amatā atradies no 1987. gada līdz 1992. gadam). Ar PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka vietnieka I. Semjonova 1980. gada decembra pavēli Nr. 1211-*л* Georgiju Koršaku iecēla vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieka ražošanas jautājumos amatā.[1316] Ar 1984. gada 27. jūnija PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas priekšsēdētāja vietnieka V. Romanova pavēli Nr. 466-д (acīmredzot drukas kļūda un domāts 466-*л*) Koršaku, it kā atbrīvojot no iepriekš ieņemamā vietnieka amata, iecēla par viesnīcas *Latvija* direktoru, kas vienlaikus tomēr bija arī Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieks ražošanas jautājumos.[1317] Šo pavēli Rīgas apvienības ģenerāldirektors Igors Fjodorovs jau faktiski izpildījis pirms tās saņemšanas (vai arī Maskava apstiprināja Rīgas apvienībā nolemto) 1984. gada 30. maijā, ar savu pavēli Nr. 171-k ieceļot Koršaku par viesnīcas *Latvija* direktora pienākumu izpildītājam, bet direktoram Aleksejam Bahusovam, Nikolaja dēlam, uzdots nodot lietas no 1984. gada 1. maija līdz 15. jūnijam. Būtiski, ka lietu pieņemšanas un nodošanas komisijas priekšsēdētājs ir Rīgas apvienības Kadru daļas vadītājs, ģenerālmajors Jānis Brolišs,[1318] bijušais LPSR iekšlietu ministrs, kas tātad faktiski vadīja šo procesu. Komisijā ir arī Rīgas apvienības Ceļojumu pārvaldes priekšnieka vietniece, Apkalpošanas daļas vadītāja Gundega Zeltiņa. Dokuments liecina, ka tā sagatavotājs (atbildīgais par saturu, jo tehniski uz rakstāmmašīnas dokumentu drukājis M. Grāvītis) ir pats

[1315] "Орден и родина. В Беларусь вернулся еще один орден Трудового Красного Знамени БССР", 2004, 8. septembris. Pieejams: www.sb.by/articles/orden-i-rodina.html

[1316] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 146. lp.

[1317] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 147. lp.

[1318] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 148. lp.

bijušais LPSR iekšlietu ministrs, ģenerālmajors Jānis Brolišs. Tiesa, dokumentu sadale norāda, ka dokuments sagatavots 31. maijā jeb vienu dienu pēc tā it kā parakstīšanas dienas.[1319] Formāli 1984. gada 27. jūnija pavēli Nr. 466-*л* Fjodorovs norāda kā uzskatāmu par izpildītu ar 1984. gada 4. jūlija pavēli Nr. 215-k.[1320] Pamatojoties uz LPSR Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes direktora 1987. gada 24. jūlija pavēli Nr. 11, Koršaku ieceļ par Rīgas apvienības ģenerāldirektoru, vienlaikus viesnīcas *Latvija* direktoru ar 27. jūliju, jo tā 21. jūlijā esot nolēmis un Koršaku ievēlējis "Rīgas apvienības kolektīvs" savā konferencē.[1321]

Rīgas apvienības darba kolektīva sapulces 1987. gada 21. jūlija protokols Nr. 2 liecina, ka klāt bijuši 105 cilvēki, kuri esot arī "delegāti", darba kārtībā – ģenerāldirektora vēlēšanas. 1987. gada 7. jūlijā izveidota konferences organizācijas komiteja, kurā ietilpa A. Novikova (priekšsēdētāja), 1940. gada okupācijas čekista, aktīva staļinisko represiju organizētāja LPSR iekšlietu tautas komisāra Semjona Šustina vietnieka Jāņa Ciņa meita,[1322] ģenerāldirektora vietniece un kadru daļas vadītāja Kaiva Cinis, J. Petrova, V. Akimovs, O. Ozoliņa, A. Kļaviņš un V. Maksimovs, kas arī izvirzījuši vienu – Koršaka – kandidatūru. Konferences dalībnieki uzdevuši jautājumus, kāpēc tikai viens kandidāts, kāpēc nav aizklāta balsošana, bet pēc tam visi "delegāti" vienbalsīgi nobalsojuši par atklātu balsošanu. Koršaks norādījis: "Es šādā sapulcē piedalos pirmoreiz, ko tādos gadījumos saka, nezinu, atbildēšu uz jūsu jautājumiem."[1323] Atbildot uz jautājumiem, spriež par valūtas ieguvi, mēbeļu un zāļu remontu, saimnieciskā aprēķina jautājumiem, ceļojumu pārvaldi, arī portjē dienestu. Rezultātā "par" nobalsoja 105 cilvēki.[1324]

Saskaņā ar 1987. gada 17. jūlija aktu, pamatojoties uz 1987. gada 15. jūlija rīkojumu, Igors Fjodorovs nodeva Rīgas apvienības vadību ģenerāldirektora pienākumu izpildītājam Georgijam Koršakam.

[1319] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 148. lp. otra puse.
[1320] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 149. lp.
[1321] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 150. lp.
[1322] Hercbergs, H. "Jāņa Ciņa iela", *Padomju Jaunatne*, Nr. 78, 1966, 20. aprīlis, 1. lpp.
[1323] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 152. lp.
[1324] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 151.–154. lp.

Akts ir savdabīgs ar daudziem faktiem, taču fiksē arī to, ka šajā laikā apvienībā ietilpst tikai Ceļojumu pārvalde, viesnīca *Latvija*, automobiļu saimniecība un saimnieciskā vienība, atspoguļojot to saimniecisko īpatsvaru.[1325] Tā 1987. gada pirmajā pusgadā viesnīca *Latvija* ieguvusi 0,867 miljonus rubļu, Ceļojumu pārvalde – 0,168 miljonus rubļu, automobiļu saimniecība – 0,034 miljonus rubļu no kopējā 3,4 miljonu rubļu apgrozījuma, no kā peļņa bijusi 0,394 miljoni rubļu, bet valūtas ienākumi tikai 0,165 miljoni rubļu. Šajā laikā Rīgas apvienībā strādāja 796 cilvēki, to skaitā vecumā līdz 30 gadiem – 205, no 30 līdz 50 gadiem – vēl 380 un virs 50 gadiem – 208. Augstākā izglītība – 173 cilvēkiem, vidējā speciālā – 142, vidējā – 381, bet nepabeigta vidējā – 97 darbiniekiem. Šajā laikā apvienības kontā bankā bija 1,155 miljoni rubļu.[1326] Protokolā uzskaitīti visi Rīgas apvienībā glabājamie dokumenti atbilstoši tobrīd aktuālajai lietu nomenklatūrai.[1327] Turpmākajos pētījumos minētais lietu saraksts būtu salīdzināms ar to, kas faktiski glabājas Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva 222. fondā.[1328]

1984. gada raksturojumā Igors Fjodorovs, Kaiva Cinis un A. Novikova norāda, ka Georgijs Koršaks ne vienmēr ir izturēts un taktisks pret padotajiem, kā arī reizēm slimīgi reaģējot uz kritiskām piezīmēm.[1329] Koršaka rekomendācija, raksturojums, kas apstiprināts saskaņā ar 1986. gada 7. marta protokolu Nr. 33, ir īpašs dokuments, jo sākotnēji tas sagatavots, lai to parakstītu Rīgas apvienības ģenerāldirektors Igors Fjodorovs, bet vēlāk to parakstījusi ģenerāldirektora vietniece Kaiva Cinis, turklāt tas kā mašīnraksta dokuments satur ar roku rakstītas piezīmes. Piemēram, ar roku pierakstīts, ka 1986. gadā Koršaks bijis kruīzā apkārt Japānai. Līdzās mazāk nozīmīgiem labojumiem interesanti, ka tekstā ar roku svītroti apgalvojumi "piedalās vienotas politiskās izglītības veidošanā apvienībā", "aizraujas ar literatūru un mākslu", svītrojot un pierakstot klāt, precizēts, ka bijis direktors nevis "Vidusjūras" kruīzā, bet kruīzā

[1325] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 156. lp.
[1326] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 157.–158. lp.
[1327] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 161.–162. lp.
[1328] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 155. – 163. lp.
[1329] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 168. lp.

"apkārt Japānai", kā arī nevis 1985. gadā, bet gan 1986. gadā. Tāpat svītrots, ka Koršaku rekomendē īslaicīgiem komandējumiem uz kapitālistiskajām valstīm, ar zīmuli pierakstot, ka rekomendē 1987. gadā vadīt tūristu grupu uz Indiju.[1330]

Georgija Koršaka biogrāfija

Georgijs Koršaks, Artjoma dēls, dzimis 1938. gada 17. augustā Kozakovā, Bobruiskas rajonā, Mogiļevas apgabalā, Baltkrievijā. Savā kadru uzskaites anketā norādījis, ka ir baltkrievs un cēlies no zemnieku šķiras. PSKP biedrs no 1966. gada (biedra kartes Nr. 07837738). Ieguvis augstāko inženiera mehāniķa[1331] izglītību 1979. gadā Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotajā Latvijas Lauksaimniecības akadēmijā automobiļu un automobiļu saimniecības specialitātē, studijas sākot 1966. gadā Vissavienības vieglās un tekstilrūpniecības neklātienes institūtā.[1332] LPSR Valsts izgudrojumu un atklājumu lietu komitejas 1971. gada 23. aprīļa autorapliecība Nr. 3090902 apliecina Koršaka izgudrojuma patentēšanu.[1333] No 1985. gada 16. septembra līdz 1985. gada 6. novembrim cēlis kvalifikāciju PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Tūrisma un ekskursiju darbinieku kvalifikācijas celšanas institūtā ekonomikā un uzņēmumu vadībā (1985. gada 6. novembra apliecība Nr. 9433).[1334] Atbildot uz jautājumu par svešvalodu un "PSRS tautu valodu" zināšanām, norādījis, ka vācu valodā lasa un tulko ar vārdnīcu un ka latviski lasa un spēj izteikties.[1335]

1981. gada 7. janvāra anketā norādīts, ka 1979. gadā ir bijis tūrisma braucienā Grieķijā.[1336] Savukārt, spriežot pēc 1987. gada 15. janvāra izziņas, ko parakstījusi Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietniece, kadru daļas priekšniece Kaiva Cinis, Georgijs Koršaks apmeklējis ārzemes kopš 1979. gada vairākkārt, bet pēdējo reizi bijis

[1330] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 165. lp., 165. lp. otra puse.
[1331] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 141. lp.
[1332] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 145. lp.
[1333] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 141. lp.
[1334] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 144. lp.
[1335] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 141. lp. otra puse.
[1336] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 141. lp. otra puse

1986. gadā kā kruīza direktors apkārt Japānai.[1337] Dokumentā, kas rakstīts mašīnrakstā veikts labojums ar zīmuli, svītrojot ziņas par pēdējo reizi un norādot, ka pēdējā reize bijusi 1987. gadā, kad Koršaks vadījis tūrisma grupu uz Indiju. Personas lietā esošajās izziņās norādes par pēdējo reizi regulāri labotas, piemēram, 1986. gada 20. marta izziņā, ko parakstījusi Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietniece, kadru daļas priekšniece Kaiva Cinis, datorrakstā norādītais pēdējais ceļojums pa Vidusjūru kruīza direktora amatā ar zīmuli svītrots, pierakstot, ka pēdējā reize bijusi 1987. gadā, kad Koršaks vadījis tūrisma grupu uz Indiju,[1338] vēl citur informācija, kas acīmredzot norāda uz pēdējo braucienu (uz izziņas sagatavošanas brīdi), kas noticis 1982. gadā, esot kruīzs pa Tuvajiem Austrumiem direkcijas sastāvā, papildināta ar norādi, kas rakstīta ar zīmuli, ka 1985. gadā bijis kruīza direktors pa Vidusjūru.[1339]

Georgija Koršaka tēvs Artjoms Koršaks, Prokopa dēls, dzimis 1895. gadā Kozi ciemā, Paričskas (šobrīd – Svetlogorskas) rajonā, Gomeļas apgabalā, miris 1943. gada martā. Māte Serafima Koršaka, Gerasima meita, dzimusi Ribicka, dzimusi 1900. gada jūnijā Daņilovkas ciemā, Paričskas (šobrīd – Svetlogorskas) rajonā, Gomeļas apgabalā, anketas aizpildīšanas brīdī, 1981. gada 7. janvārī, dzīvojusi Jūrmalā, Viktorijas ielā, mirusi 1985. gadā. Georgijam Koršakam – četras māsas, no kurām trīs dzimušas Ozeras ciemā, Bobruiskas rajonā Mogiļevas apgabalā: 1919. gada septembrī dzimusī Olga Koršaka, 1924. gada decembrī dzimusi Anastasija Šinkorenoka, 1926. gada aprīlī dzimusi Marija Fokina, kā arī viena dzimusi turpat, kur Georgijs, Kozakovā, Bobruiskas rajonā, Mogiļevas apgabalā, konkrēti, 1940. gada 11. novembrī dzimusī Tamāra Koršaka, Rīgas Modeļu nama vecākā tehnoloģe. Sieva – Viktorija Koršaka, dzimusi Tračuma, Krāslavas rajona Tračumos, Jūrmalas pilsētas Ādas un venerisko slimību dispansera ārste. Dēls – 1969. gadā Jūrmalā dzimušais Arturs Koršaks, kas 1981. gada janvārī mācījās 78. vidusskolā.[1340]

[1337] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 166. lp
[1338] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 164. lp.
[1339] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 170. lp.
[1340] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 141. lp. otra puse

Koršaku ģimene uz Rīgu no Baltkrievijas atbrauca 1953. gadā, 1961. gadā Georgijs Koršaks pabeidza Jūrmalas pilsētas 2. vidusskolu.[1341] Līdz 1955. gadam Koršaks strādāja par telegrammu iznēsātāju LPSR Sakaru ministrijas Jūrmalas sakaru kantorī, Jomas ielā 2. No 1955. gada līdz 1958. gada martam bija kinomehāniķis LPSR Kultūras ministrijas kinoteātrī *Dzintarkrasts*, iepriekš turpat arī māceklis un palīgs. Līdz 1962. gada martam bija LPSR Kultūras ministrijas Republikāniskā filmu iznomāšanas kantora kinomehāniķis, vecākais kinomehāniķis un šoferis. Līdz 1963. gada maijam bija 2. kategorijas šoferis LPSR Autoceļu un šoseju ministrijas Rīgas 2. taksometru parkā Hanzas ielā 3. Līdz 1970. gada jūnijam – vecākais meistars, iepriekš meistars, palīgs un māceklis. LPSR Vieglās rūpniecības ministrijas fabrikā *Aurora* Rīgā, Mazajā Nometņu ielā 16 līdz 1972. gada jūnijam bija šoferis un vecākais inženieris LPSR Celtniecības ministrijas ražošanas apvienībā *Latavtostrojtrans* Rīgā, Katlakalna ielā 2, līdz 1973. gada februārim bija Volgas autorūpnīcas (VAZ) pārvietojamās stacijas Nr. 24 meistars Jūrmalā. Līdz 1977. gada janvārim – VAZ tehniskās apkopes stacijas direktors Jūrmalā, Staiceles ielā. Līdz 1981. gada janvārim bija VAZ specializētā autoservisa direktors Rīgā, Rencēnu ielā 1.[1342] 1981. gada 7. janvārī dzīvoja Rīgā, Zentenes ielā.[1343]

Koršakam praktiski nebija PSRS valsts apbalvojumu, līdz 1981. gada 7. janvārim viņš ieguvis vien jubilejas medaļu *Par varonīgu darbu Atzīmējot V. I. Ļeņina 100 dzimšanas dienu*. [1344]

1.8. Juris Dimitris (1937–)

Juris Dimitris, Oskara dēls, dzimis 1937. gada 6. februārī Rīgā. 1983. gada 18. februāra kadru uzskaites anketā norādījis, ka ir latvietis un cēlies no kalpotājiem.[1345] 1977. gadā kļuvis par PSKP biedru (biedra

[1341] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 144. lp.
[1342] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 142. lp.
[1343] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 142. lp. otra puse.
[1344] PDVA, 282. f., 1. apr., 277. l., 142. lp. otra puse.
[1345] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 27. lp.

kartes numurs 16859971).[1346] Mācījies Rīgas pilsētas 18. septiņgadīgajā skolā. No 1963. gada līdz 1971. gadam studējis Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotās Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Juridiskajā fakultātē. 1971. gada 22. februārī Valsts eksāmenu komisija piešķīrusi jurista kvalifikāciju, par ko 26. februārī izsniegts diploms Nr. 347043.[1347] Diploma sekmju izrakstu parakstījuši rektors Visvaris Millers (1927–1992) un dekāns Valters Šulcs (1929–).[1348] Sekmju izraksts liecina, ka vācu valodas zināšanas novērtētas ar "teicami", bet latīņu valodā zināšanas novērtētas ar "ieskaitīts". Kadru uzskaites anketā norādīts, ka Dimitris brīvi pārvalda vācu, krievu un latviešu valodu. Lasa un spēj izteikties angļu un serbhorvātu valodā.[1349] Zināšanas PSKP vēsturē, zinātniskā komunisma pamatos un dialektiskajā un vēsturiskajā materiālismā novērtētas ar atzīmi "teicami", bet vairākos studiju priekšmetos vērtējums ir "apmierinoši", piemēram, loģikā, valsts un tiesību teorijā, padomju administratīvajās tiesībās, padomju darba tiesībās, padomju kriminālprocesa tiesībās. Diplomdarbs – *Starptautiski tiesiskās normas saistībā ar zvejniecību Atlantijas okeānā un PSRS nacionālā likumdošana* – novērtēts ar "teicami", bet tēma acīmredzot izvēlēta tādēļ, ka studijas saistītajos priekšmetos salīdzinoši sekmējušās. Piemēram, starptautiskās tiesības un tautu demokrātisko valstu valsts tiesības novērtētas ar "labi", savukārt zināšanas buržuāzisko valstu valsts tiesībās bijušas pat "teicami" novērtētas.[1350]

Tēvs – 1902. gadā Rīgā dzimušais Oskars Dimitris, Eduarda dēls, māte – 1902. gadā Rīgā dzimusī Alma Dimitris, Kriša meita, dzimusi Osītis. Māsa Ausma Dimitris, Oskara meita dzimusi 1933. gadā Rīgā, dzīvojusi Siguldā, viensētā, strādājusi LPSR Lauksaimniecības ministrijas Lopkopības un veterinārijas zinātniskās pētniecības institūtā Siguldā, Analītiskajā nodaļā. Sieva Daina Dimitris, Teodora meita, dzimusi Briede, dzimusi 1939. gadā Rīgā, bijusi LPSR Centrālās statistikas pārvaldes nodaļas vadītāja.[1351]

[1346] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 27. lp.
[1347] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 27., 29. lp.
[1348] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 30.–31. lp.
[1349] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 27. lp. otra puse.
[1350] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 30.–31. lp.
[1351] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 27. lp. otra puse.

1983. gada 18. februāra kadru uzskaites anketā Dimitris norādījis, ka dzīvo Miera ielā, Rīgā.[1352]

LPSR presē lasām, ka Juris Dimitris dienējis par torpēdkutera motoristu PSRS Ziemeļu jūras flotē, bet, kamēr kuģu būves rūpnīcas brigadieris remontējis kuterus, kas zvejos pie Ņūfaundlendas krastiem kā, piemēram, *Malta-SRT-4486*, *Ģipka-SRT-4547*, *Auce-SRT-4585,* tikmēr mācījies Ļeņingradas enerģētikas institūtā.[1353] Personas lietā šādu ziņu nav.

Līdz 1958. gada martam bijis jūrnieks, mehāniķis uz Brīvprātīgās armijas, aviācijas un flotes veicināšanas biedrības, kas vairāk pazīstams pēc akronīma krievu valodā DOSAAF (*Добровольное общество содействия армии, авиации и флоту*, *ДОСААФ*), karaflotes kluba mācību kuģa, kura kantora adrese bija Rīgā, Vaļņu ielā 3. No 1958. gada līdz 1959. gada maijam bija PSRS Jūras flotes ministrijas Rīgas kuģu būves un remonta rūpnīcas atslēdznieks un brigadieris. No 1959. gada līdz 1967. gada septembrim – atslēdznieks, refrižeratora motorists, refrižeratora mehāniķis Rīgas traleru un refrižeratoru flotes bāzē Lašu ielā, tad līdz 1969. gada aprīlim – galvenais inženieris Rīgas rajona zvejnieku kolhozā *Carnikava*. Līdz 1970. gadam bija refrižeratora mehāniķis PSRS Jūras flotes ministrijas Latvijas jūras kuģniecībā. Līdz 1971. gada aprīlim – Ziemeļatlantijas zvejniecības konvencijas (1959. gada Konvencija par zvejniecību Atlantijas okeāna Ziemeļrietumu daļā) starptautiskais inspektors Rietumu baseina konvenciju zvejniecības inspekcijā Baltijas baseina zivju aizsardzības, zivju krājumu papildināšanas un zvejniecības regulēšanas pārvaldē Rīgā, Pils ielā 14. Tad līdz 1974. gada novembrim – atkal refrižeratora mehāniķis Latvijas jūras kuģniecībā, bet no 1974. gada līdz 1975. gada aprīlim – galvenais inženieris Rīgas radioizotopu aparātu būves zinātniskās pētniecības institūtāRīgā, Ganību dambī, pēc tam atkal līdz 1976. gada 10. oktobrim – refrižeratora mehāniķis Rīgas traleru un refrižeratoru flotes bāzē. Līdz 1978. gada maijam bija Rīgas muitas inspektors V. Lāča ielā 6, bet no 1978. gada maija līdz 1983. gada februārim – Jūras un upju flotes strādnieku arodbiedrības

[1352] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 27. lp. otra puse.
[1353] Poišs J., "Kuģus poš tāliem braucieniem", *Padomju Jaunatne,* Nr. 81, 1959, 25. aprīlis, 1. lpp.

Latvijas republikāniskās komitejas Rīgas internacionālā jūrnieku kluba direktors. 1983. gada februārī Juri Dimitri iecēla par *Intūrista* Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieku, kadru daļas priekšnieku.[1354]

Saskaņā ar 1983. gada 16. februāra LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Staņislava Jaškuļa pavēli Nr. 5-*л* Juri Dimitri pārcēla no Rīgas internacionālā jūrnieku kluba direktora amata uz Rīgas apvienību par ģenerāldirektora vietnieku, kadru daļas priekšnieka pagaidu pienākumu izpildītāju.[1355]1983. gada 18. februārī Rīgas apvienības vārdā ģenerāldirektors Igors Fjodorovs, ar Nr. 41-k numurējot divus dažādus dokumentus, nosūtīja LKP Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona komitejai lūgumu apstiprināt lēmumu iecelt Juri Dimitru par Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieku, Kadru daļas priekšnieku, kas veikts, izpildot LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes pavēli,[1356] kā arī izdod pavēli par Jura Dimitra iecelšanu par ģenerāldirektora vietnieku, kadru daļas priekšnieka pagaidu pienākumu izpildītāju, atsaucoties uz jau minēto 1983. gada 16. februāra pavēli Nr. 5-*л*.[1357] Mēnesi vēlāk PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka vietnieks I. Semjonovs 1983. gada 14. marta pavēlē Nr. 208-*л* uzdevis iecelt Dimitri par Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieku, kadru daļas priekšnieku,[1358] ko Rīgas apvienības ģenerāldirektors izpildīja ar 1983. gada 15. marta pavēli Nr. 66-k, nosakot, ka atzīstams, ka iecelšana notikusi 14. martā, pamatojoties uz saņemto pavēli.[1359]

Nedatētā dokumentā, kas varētu būt izdots 1983. gada vasarā, jo tajā teikts, ka *Intūrista* sistēmā Dimitris strādā pusgadu, komisija rekomendēja ģenerāldirektora vietniekam, kadru daļas priekšniekam Dimitrim uzlabot kadru daļas darbinieku disciplīnu un kadru daļas darba kvalitāti, reizē secinot, ka viņš atbilst ieņemamajam amatam.[1360] Saskaņā ar *Intūrista* Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1983. gada 28. oktobra pavēli Nr. 297-k noteikts, ka

[1354] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 28. lp.
[1355] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 41. lp.
[1356] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 42. lp.
[1357] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 43. lp.
[1358] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 45. lp.
[1359] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 44. lp.
[1360] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 49. lp.

Dimitris kā ģenerāldirektora vietnieks uzskatāms par stājušos darbā 1983. gada 28. oktobrī pēc mācību priekšlaicīgas pabeigšanas PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Tūrisma un ekskursiju darbinieku kvalifikācijas celšanas institūtā.[1361] 1983. gada 4. novembra apliecībā Nr. 42-B gan minēts, ka Dimitris laikā no 1983. gada 5. septembra līdz 1983. gada 4. novembrim cēlis kvalifikāciju, apgūstot ārzemju tūrisma pārvaldes zinātniskos pamatus,[1362] tātad vismaz vairākas dienas pēc tam, kad faktiski sācis darbu. Nepilnu mēnesi vēlāk Rīgas apvienības ģenerāldirektors ar 1983. gada 21. novembra pavēli Nr. 324-k Dimitri pārceļ par ģenerāldirektora vietnieku, Ceļojumu pārvaldes priekšnieku, nosakot 225 rubļus atalgojumu mēnesī, bet par 200 rubļiem mēnesī Dimitra vietā ģenerāldirektora vietnieka, Kadru daļas priekšnieka amatā pieņem bijušo LPSR iekšlietu ministru, ģenerālmajoru Jāni Brolišu.[1363] Minētā pavēle pamatojas uz PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas 1983. gada 11. novembra pavēli Nr. 1000-*л*, kas no Dimitra kadru lietas ir izrauta, aizstājot ar vēl vienu 1983. gada 14. marta pavēles Nr. 208-*л* izrakstu, uz kura ir apliecinājums, ka Rīgas apvienība to saņēmusi 1983. gada 21. martā, piešķirot numuru 265.[1364] Jau 1984. gada 5. martā Dimitris lūdzis PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas priekšsēdētāja vietniekam kadru lietās Romanovam pārcelt viņu no Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieka, Ceļojumu pārvaldes priekšnieka amata par Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieku "ar amata pienākumiem saskaņā ar Rīgas apvienības ģenerāldirektora pavēli".[1365]

Pēc tam, kad saskaņā ar Rīgas apvienības ģenerāldirektora 1984. gada 5. marta pavēli Nr. 62-k Dimitrim piešķirts atvaļinājums no 5. līdz 7. martam sakarā ar ģimenes apstākļiem,[1366] atsaucoties uz PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas 1984. gada 22. marta pavēli Nr. 205-*л*, Rīgas apvienības ģenerāldirektors ar 1984. gada 30. marta pavēli Nr. 93-k norīkojis Dimitri par *Intūrista* Rīgas apvienības ģenerāldirektora

[1361] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 32. lp.
[1362] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 35. lp.
[1363] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 46. lp.
[1364] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 47. lp.
[1365] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 33. lp.
[1366] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 37. lp.

vietnieku.[1367] No 1984. gada 6. jūnija līdz 9. jūnijam Dimitrim piešķirts atvaļinājums bez darba samaksas saglabāšanas saskaņā ar ģenerāldirektora pienākumu izpildītāja Georgija Koršaka parakstītu 1984. gada 22. maija pavēli Nr. 160-k, pamatojoties uz Rīgas internacionālā jūrnieku kluba 1984. gada 31. marta izziņu Nr. 01/38.[1368] Sekojis vēl viens bezalgas atvaļinājums, šoreiz sakarā ar ģimenes apstākļiem no 1984. gada 3. līdz 15. septembrim, kas piešķirts atbilstoši 1984. gada 15. augusta pavēlei Nr. 261-k, izpildot Dimitra lūgumu.[1369]

Saskaņā ar Rīgas apvienības ģenerāldirektora 1984. gada 2. jūlija pavēli Nr. 201-k Dimitris pildījis kadru daļas priekšnieka pienākumus Broliša slimības laikā,[1370] bet saskaņā ar 1984. gada 1. oktobra pavēli Nr. 315-k Dimitrim atkal uztic kadru daļas priekšnieka Jāņa Broliša pienākumu pildīšanu, kamēr pēdējais ir kārtējā atvaļinājumā no 2. līdz 27. oktobrim. Minēto pavēli sagatavojusi T. Utkina.[1371] Nesagaidot Broliša kārtējā atvaļinājuma beigas, pamatojoties gan uz PSRS Jūras flotes ministrijas padotās Latvijas Jūras kuģniecības 1984. gada 19. oktobra pieprasījumu Nr. 33-14, gan uz tā paša datuma Dimitra iesniegumu, PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas priekšsēdētāja vietnieks V. Romanovs izdevis 1984. gada 26. oktobra pavēli Nr. 811-*л* atbrīvot no darba Dimitri sakarā ar viņa pārcelšanu uz Latvijas Jūras kuģniecību.[1372] Minētā pavēle Rīgā saņemta 1984. gada 2. novembrī, bet 10. novembrī tā nodota Jānim Brolišam izpildei.[1373] Dienu vēlāk ģenerāldirektora pienākumu izpildītājs Georgijas Koršaks izdevis 1984. gada 11. novembra pavēli Nr. 354-k, ar kuru Dimitris no 19. novembra atbrīvots no amata.[1374] Līdz ar to Juris Dimitris Rīgas apvienībā pavadījis tikai vienu gadu un astoņus mēnešus, ieskaitot atvaļinājumus dažādu apstākļu dēļ, bet pabijis visos ģenerāldirektora vietnieku amatos, kas acīmredzami liek

[1367] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 36. lp.
[1368] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 48. lp.
[1369] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 40. lp.
[1370] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 39. lp.
[1371] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 38. lp.
[1372] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 50. lp.
[1373] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 50. lp.
[1374] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l., 51. lp.

uzdot jautājumu par mērķiem, kuru dēļ PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejai bija jāpieļauj viena cilvēka rotācija tik īsā laikā visos svarīgajos amatos, ja viņam nebija iepriekšējas tiešas pieredzes tūrisma un viesnīcu jomā.

1.9. Jānis Brolišs (1930–1985)

Ģenerāldirektora vietnieka, Kadru daļas priekšnieka dzīves un darba gājums arī atbilstoši *Intūrista* dokumentiem sk.: Jarinovska, Kristīne. "Ieskats Jāņa Broliša Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās komitejas nomenklatūras kadru personas lietā".

1.10. Edmunds Ratnieks (1922–)

Bijušās LPSR iekšlietu dienesta un militārās izlūkošanas amatpersonas darbojās arī LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldē.

Tā Edmunds Ratnieks dzimis 1922. gada 12. februārī Valmieras apriņķa Rencēnu pagastā (tagad Burtnieku novads). Savā 1990. gada 19. februāra kadru uzskaites anketā norādījis, ka ir cēlies no strādniekiem un ir latvietis. PSKP biedrs no 1945. gada (biedra kartes Nr. 12823911). Turpat, atbildot uz jautājumu par izglītību un specialitāti, norāda, ka ir žurnālists un ka pabeidzis PSKP CK Augstāko partijas skolu 1958. gadā.[1375] Saskaņā ar anketā minēto pārvalda vācu, krievu un latviešu valodu. Ārvalstīs bijis daudzkārt dienesta komandējumos, papildinot ziņas par atrašanos ārvalstīs, norādīts, ka no 1978. gada līdz 1984. gadam pildījis *Intūrista* ģenerālā pārstāvja pienākumus Vācijas Demokrātiskajā Republikā, Berlīnē.[1376]

Darba gaitas minētajā anketā atspoguļotas sekojoši. No 1936. gada līdz 1938. gada maijam Ratnieks bijaisizsūtāmais veikalā *Hokeja Klubs*. Tad līdz 1941. gada janvārim – māceklis Armijas ekonomiskajā veikalā Rīgā. Līdz 1941. gada jūnijam – LKP Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona komitejas tehniskais sekretārs. No 1941. gada jūlija līdz 1944. gada februārim Edmunds Ratnieks dienējis PSRS bruņotajos spēkos,

[1375] PDVA, 282. f., 1. apr., 283. l., 1. lp.
[1376] PDVA, 282. f., 1. apr., 283. l., 1. lp. otra puse.

bet nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā darbojies kā PSRS atbalstošās Otomāra Oškalna (1904–1947) Otrās sarkano partizānu vienības komandiera palīgs un aģentūras izlūks.[1377] No 1944. gada marta līdz maijam mācījies partijas un padomju darbinieku kursos Kirovā. No 1944. gada jūnija līdz septembrim – LĻKJS CK operatīvās grupas loceklis. No 1944. gada septembra līdz 1945. gada decembrim bija LĻKJS Rīgas pilsētas komitejas sekretārs. No 1946. gada janvāra līdz septembrim – LĻKJS CK instruktors, LĻKJS Jēkabpils apriņķa komitejas sekretārs. No 1946. gada septembra līdz 1948. gada jūlijam Ratnieks mācījies VĻKJS CK Centrālās komjaunatnes skolā Maskavā. No 1948. gada augusta līdz 1949. gada janvārim bija LĻKJS CK nodaļas vadītājs. No 1949. gada janvāra līdz oktobrim Ratnieks bija LKP CK instruktors. No 1949. gada oktobra līdz 1950. gada februārim LĻKJS CK sekretārs. No 1950. gada februāra līdz 1952. gada jūnijam – VĻKJS CK atbildīgais organizators Maskavā. No 1952. gada jūnija līdz oktobrim Ratnieks bija LKP Liepājas apriņķa komitejas nodaļas vadītājs. No 1952. gada oktobra līdz 1955. gada septembrim strādāja laikraksta *Cīņa* redakcijā par literāro līdzstrādnieku un nodaļas vadītāju. No 1955. gada septembra līdz 1958. gada augustam mācījies PSKP CK Augstākajā partijas skolā Maskavā. No 1958. gada augusta līdz 1961. gada augustam Ratnieks bija LKP CK atbildīgais organizators un Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja vietnieks.[1378] No 1961. gada augusta līdz 1964. gada oktobrim – LPSR Kultūras ministrijas Latvijas Valsts izdevniecības direktors. No 1964. gada oktobra 1966. gada augustam pildīja LPSR Valsts preses komitejas priekšsēdētāja vietnieka pienākumus. No 1966. gada septembra līdz 1978. gada novembrim bija LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes (vēlāk pārveidotas par Galveno ārzemju tūrisma pārvaldi) priekšnieks, bet no 1978. gada novembra līdz 1984. gada aprīlim – *Intūrista* ģenerālais pārstāvis Vācijas Demokrātiskajā Republikā Berlīnē. Kad Edmundu Ratnieku pārcēla uz Berlīni, LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes (vēlāk LPSR Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes) priekšnieka amatā no 1978. gada

[1377] Kacēns, V. "Partizaņu komandieris", *Zvaigzne*, Nr. 8, 1955, aprīlis, 26.–27. lpp.; Samsons, Vilis. "Kopīgais reids", *Zvaigzne*, Nr. 8, 1985, aprīlis, 8.–9. lpp.

[1378] "Visus ideoloģiskā darba līdzekļus – jaunā cilvēka audzināšanai", *Cīņa*, Nr. 234, 1960, 1. oktobris, 1.–2. lpp.

līdz 1988. gadam bija Staņislavs Jaškulis. No 1984. gada aprīļa līdz 1988. gada septembrim strādājis LPSR Galvenajā ārzemju tūrisma pārvaldē (iepriekš LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldē) par metodiskā kabineta vadītāju.[1379]

Atbildot uz jautājumu par darbību "vēlētos" amatos, Edmunds Ratnieks norādījis, ka 1987. gadā ievēlēts PSRS Kara veterānu komitejas Rīgas sekcijas prezidijā.[1380]

Ratnieks apbalvots ar I un II pakāpes Tēvijas kara ordeņiem, diviem Darba Sarkanā Karoga ordeņiem, ordeni *Goda zīme* un divpadsmit medaļām. Anketas aizpildīšanas brīdī Edmunds Ratnieks bija atvaļināts majors.[1381]

1990. gada 19. februāra anketā, sniedzot ziņas par savu ģimeni, Edmunds Ratnieks ziņas par saviem vecākiem atspoguļo ļoti vispārīgi, norādot vien, ka viņa tēvs Jānis Ratnieks, Dāvida dēls, dzimis 1887. gadā Latvijā, miris 1971. gadā, bet māte Alvīne Ratnieks, Kārļa meita, dzimusi 1896. gadā Latvijā, mirusi 1983. gadā. Ratnieka sieva – Askapija Baraņenkova, Fjodora meita, dzimusi 1929. gadā Brjanskas apgabalā, pensionāre, dzīvojoša Gorkija ielā, Rīgā. Māsa Lūcija Pugačova, Jāņa meita, dzimusi 1919. gadā Latvijā, pensionāre, dzīvojusi Jūrmalā. Meita – Irina Ivušina, Eduarda meita, dzimusi 1952. gadā Maskavā, LPSR Valsts plāna komitejas Plānošanas zinātniskās pētniecības institūta inženiere projektētāja, dzīvojusi Vesetas ielā, Rīgā.[1382]

Edmunds Ratnieks 1990. gada 20. februārī lūdzis PSRS Rīgas apvienības ģenerāldirektoram Georgijam Koršakam pieņemt viņu par Rīgas apvienības ģenerāldirektora palīgu, pamatojoties uz terminētu darba līgumu uz vienu gadu un reizē uzdodot pagaidu kancelejas vadītāja pienākumu pildīšanu.[1383] Saskaņā ar Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieces Kaivas Cinis 1990. gada 28. februāra pavēli Nr. 187-k Edmunds Ratnieks pieņemts darbā par ģenerāldirektora palīgu, noslēdzot terminētu līgumu uz vienu gadu, uzdodot pagaidu

[1379] PDVA, 282. f., 1. apr., 283. l., 2. lp
[1380] PDVA, 282. f., 1. apr., 283. l., 2. lp. otra puse
[1381] PDVA, 282. f., 1. apr., 283. l., 2. lp. otra puse
[1382] PDVA, 282. f., 1. apr., 283. l. lp. otra puse.
[1383] PDVA, 282. f., 1. apr., 283. l., 3. lp

kancelejas vadītāja pienākumu izpildi, no 1990. gada 1. marta ar atalgojumu 160 rubļi mēnesī. Pamatojumā minēts Ratnieka iesniegums, ģenerāldirektora Koršaka saskaņojums un 1990. gada 21. februāra štatu saraksta izmaiņas.[1384] 1990. gada 2. martā, šim laika periodam netipiski, izveidots akts rokrakstā bez veidlapas, ka Rīgas apvienības kancelejas vadītāja N. Strautiņa nodod Ratniekam sekojošus dokumentus: Rīgas apvienības pavēles no 1980. līdz 1990. gadam, nosūtīto dokumentu reģistrācijas grāmatu, saņemto dokumentu reģistrācijas grāmatu, komandējumu reģistrācijas žurnālu, Rīgas apvienības sakarā izdotōs saistošos tiesību aktus, saņemto dokumentu mapi, nosūtīto dokumentu mapi, telefonogrammu mapi. Aktu uzrakstīja Strautiņa, tajā norādīts, ka tā sagatavotāji ir Ratnieks un Strautiņa, aktu saskaņojusi Kaiva Cinis.[1385] Savdabīgi, ka jau 1990. gada 12. martā PSRS Kara veterānu komitejas Rīgas sekcijas priekšsēdētājs, Padomju Savienības Varonis, aviācijas rezerves ģenerālmajors Nikolajs Groševs lūdz Rīgas apvienību komandēt Edmundu Ratnieku, kas ir PSRS Kara veterānu komitejas Rīgas sekcijas prezidija loceklis un starptautiskās komisijas loceklis, no 1990. gada 20. līdz 23. marta uz semināru Maskavā. Seminārā bija paredzēts skatīt jautājumus, kas skar ārvalstu delegāciju un spectūristu grupu uzņemšanu. Lūgumā piebilsts, ka izdevumus segs PSRS Kara veterānu komiteja.[1386] 13. marta rezolūcija paredz iekļaušanu pavēlē, bet norāde lūguma apakšā liecina, ka atļauja sniegta ar 1990. gada 15. marta pavēli Nr. 224-k.[1387]

Edmunda Ratnieka lietā pieejama Rīgas apvienības ģenerāldirektora Georgija Koršaka apstiprināta 1989. gada 22. jūlija Kancelejas vadītājas amata instrukcija. Amata instrukcijas esība skatītajās personas lietās ir izņēmums, nevis likumsakarība. Gan instrukcijas nosaukums, gan arī teksta izklāsts rakstīts tā, it kā tas būtu domāts sieviešu dzimtes personai. Ratnieks ar minēto instrukciju iepazinies 1990. gada 26. martā. Instrukcijas 1. punkts paredz, ka kancelejas vadītāja ir tieši pakļauta ģenerāldirektora vietniekam kadru

[1384] PDVA, 282. f., 1. apr., 283. l., 4. lp
[1385] PDVA, 282. f., 1. apr., 283. l., 6. lp
[1386] PDVA, 282. f., 1. apr., 283. l., 7. lp
[1387] PDVA, 282. f., 1. apr., 282. l., 7. lp

un sadzīves jautājumos. 2. punktā uzskaitīti amatam saistoši tiesību akti. 3. punktā norādīti pamatuzdevumi: saņemto un nosūtīto dokumentu uzskaite, arī "dienesta vajadzībā" lietvedības vešana, pastāvīga kontrole pār pareizu un savlaicīgu dokumentu apriti, savlaicīga vadības informēšana par saņemtajiem dokumentiem un to izpildi, uzdevumu izpildes un termiņu kontrole, ikgadējā dokumentu atlase un noformēšana nodošanai arhīvā vai iznīcināšanai, lietu nomenklatūras izstrāde un sekošana tās ievērošanai, katru gadu sākt saņemto un nosūtīto dokumentu žurnālu, kā arī vest to gada garumā, reģistrēt, pavairot un izsūtīt pavēles personāla jautājumos, izrakstīt un izsniegt komandējuma apliecības, rūpēties par kancelejas precēm, reģistrēt speciālajā žurnālā paziņojumus par ārzemju tūristu iebraukšanu, izmaiņām to iebraukšanā, nodot paziņojumus pret parakstu apkalpošanas nodaļā un nepieciešamības gadījumā anulēt, sekot dokumentu pavairošanas dokumentēšanai, kontrolēt, lai mašīnrakstītāji pildītu iekšējās kārtības noteikumus, tāpat sekot viņu darba izpildei, sniegt priekšlikumus mašīnrakstītāju uzvedības sakarā, veikt pasta sūtījumu saņemšanu un nosūtīšanu.[1388]

1991. gada 27. jūlijā Edmunds Ratnieks iesniegumā Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietniecei Kaivai Cinis norāda, ka piekrīt pagarināt darba līgumu līdz 1991. gada 30. decembrim. Uz iesnieguma ir rezolūcija, ka noslēdzams darba līgums līdz attiecīgajam datumam.[1389] 1991. gada 29. augustā, tātad pēc Augusta puča, saņemtais un tajā pašā datumā kadru daļai nodotais Edmunda Ratnieka iesniegums (bez datuma) atspoguļo lūgumu viņu atbrīvot no darba ar 1991. gada 9. septembri pēc paša vēlēšanās. Norāde uz iesnieguma liecina, ka Georgijs Koršaks izdevis atbilstoši lūgtajam 1991. gada 5. septembra pavēli Nr. 695-k.[1390] Lietā iekļauta arī Rīgas apvienības ģenerāldirektora Georgija Koršaka 1991. gada 5. septembra pavēle Nr. 695-k, kas paredz no 1991. gada 9. septembra atbrīvot pēc paša vēlēšanās Edmundu Ratnieku, bet vietā no 1991. gada 9. septembra līdz 9. oktobrim kā pienākumu izpildītāju iecelt Pāvelu Ponomarenko, Leontija dēlu, Rīgas apvienības civilās

[1388] PDVA, 282. f., 1. apr., 282. l., 8.–9. lp
[1389] PDVA, 282. f., 1. apr., 282. l., 10. lp.
[1390] PDVA, 282. f., 1. apr., 283. l., 11. lp.

aizsardzības štāba priekšnieku, par attiecīgo pienākumu pildīšanu izmaksājot algas starpību. Pavēli sagatavojusi un nodrukājusi Burlucka.[1391] 1994. gada 7. jūnija laikrakstā *Pavalstnieks* Ponomarenko norādīts kā VDK veterāns ar 43 gadu izdienu, dzīvojošs Rīgā.[1392]

1.11. Viesu uzņemšanas un izvietošanas grupa, tās saskarsme ar VDK

Intūrista Rīgas nodaļā nodarbināto analīze, atklājot operatīvā piesega darbībā iesaistītos, būtu nepilnīga, ja izpēte aprobežotos tikai ar tām personām, kuru personāla lietas atklāj darbību valsts drošības struktūrās. Daudziem ikdienas darba darītājiem bija neizbēgami jāsaskaras ar VDK darbību. Attiecīgo personu apzināšanā derīga bijusi informācija par LPSR VDK operāciju vadītājiem *Intūristā*, kuru starpā minēti VDK strādājošie kā Leons Klimovičs, Aleksandrs Serguņins, Voldemārs Vladimirs Trofimovs, Igors Tarvīds un Vladislavs Svarinskis, kuri neatkarīgi no statusa fiziski rezidēja arī *Intūrista* telpās.

Šeit derīgi atkārtot jau iepriekš minēto. Proti, Leona Klimoviča, Aleksandra Serguņina, Voldemāra Vladimira Trofimova, Igora Tarvīda un Vladislava Svarinska darbu vadīja LPSR VDK 2. daļas vadītāji Fabijāns Tabors un Jānis Kiršteins. Kontrole izpaudās arī tā, ka atsevišķi PSRS valsts drošības darbinieki strādājuši gan *Intūrista* Rīgas nodaļā, gan VDK. Piemēram, pēc atvaļināšanās no VDK dienesta, kur bija apakšpulkvedis LPSR VDK Rīgas rajona nodaļā, Vladislavs Svarinskis, Fateja dēls, dzimis 1918. gadā, formāli bija *Intūrista* Kadru daļas inspektors, tomēr faktiski – VDK rezidents, proti, rezidents *Intūristā*, kuram bija sakari vismaz ar desmit aģentiem.[1393] Vladislavs Svarinskis darbojies PSRS valsts drošības dienestos kopš 1940. gada, un viņam bija ievērojama pieredze attiecīgajā darbā.[1394]

[1391] PDVA, 282. f., 1. apr., 283. l., 12. lp., 12. lp. otra puse.

[1392] "Īpaši bīstami okupanti un kolaboranti (VDK veterāni)", *Pavalstnieks*, Nr. 22, 1994, 7. jūnijs, 4. lpp.

[1393] L. Nr. K30-459/10, 102. lp.

[1394] Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā", LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas

Jānis Kiršteins, kurš vismaz no 1983. gada līdz 1986. gadam bija LPSR VDK 2. daļas priekšnieks, jau Latvijas Republikas tiesā liecināja, ka viņa vietnieks bija 2. nodaļas priekšnieks Leons Klimovičs, un precīzi norādīja piesegstruktūras statusu, proti, vienlaikus ar kadru virsnieka amatu VDK Leons Klimovičs strādājis arī *Intūrista* Rīgas nodaļā "par direktora vietnieku".[1395] Leonu Klimoviču kā LPSR VDK darbinieku, nevis *Intūrista* direktora vietnieku apliecina arī uz Amerikas Savienotajām Valstīm pārbēgušais LPSR VDK virsnieks, VDK piesegstruktūru *Dzimtenes Balss* un Latvijas komitejas sakariem ar tautiešiem ārzemēs faktiskais vadītājs Imants Lešinskis, norādot, ka šo jomu pārraudzīja viņa bijušais studiju biedrs Maskavas Valsts starptautisko attiecību institūtā Leons Klimovičs, kuru 1954. gada augustā no šīs elitārās PSRS augstskolas izraidīja, taču savu izglītību viņš pabeidza VDK skolās.[1396] Lešinskis raksta par Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes svešvalodu studentēm, kurām, ja tās ir spējīgas

> "parādīt īsti tautisku piemīlību un tamlīdz iegūt vajadzīgās ziņas ikdienišķajiem "sarunu pierakstiem" Leona Kļimoviča un viņa kolēģu vajadzībām, paveras ceļš uz Rīgas "Intourist" vai Rīgas un Ventspils ostās nodibināto Starptautisko Jūrnieku klubu kadriem."[1397]

Ievērojot trimdas laikrakstu apriti LPSR astoņdesmitajos gados, nav šaubu, ka Lešinska atklāsmes par Klimoviču kā LPSR VDK štata darbinieku *Intūristā* vismaz daļai okupētās Latvijas sabiedrības bija zināmas, tieši tāpat kā vairākumam *Intūrista* Rīgas nodaļas gidu. Jānis Kiršteins norāda, ka Aleksandrs Serguņins, Vasilija dēls, dzimis 1946. gadā, strādājis LPSR VDK no 1974. līdz 1991. gadam, beigās kā priekšnieks 2. daļas 2. nodaļā, kuru darbu, viņam sākot, vadīja Bruno Šteinbriks un kuras uzdevums bija "apkalpot" viesnīcu *Rīga* un viesnīcu *Latvija*, tātad *Intūristu*, proti, pretizlūkošanu ārzemnieku vidū, kas ieradās Latvijas teritorijā,[1398] bija viens no VDK operatīvajiem darbiniekiem, kas astoņdesmitajos gados vadīja un kontrolēja darbu,

raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 601.–602. lpp.

[1395] L. Nr. K30-459/10, 101. lp

[1396] Lešinskis, Imants, "Kalpības gadi", *Latvija Šodien*, 1986, decembris, 76. lpp.

[1397] Lešinskis, Imants, "Kalpības gadi", *Latvija Šodien*, 1986, decembris, 76. lpp.

[1398] L. Nr. K30-933/12, 99, 100. lp.

kas bija saistīts ar pretizlūkošanu ārzemju tūristu vidū.[1399] Arī citas lietas, kad LPSR VDK 2. daļas priekšnieks bija Tabors, liecina, ka Serguņins ir vervējis aģentus *Intūristā*, konkrēti viesnīcā *Latvija*, turklāt darbinieki, strādājot viesnīcā *Latvija*, vismaz no 1979. gada līdz 1991. gadam ir tikušies gan ar Serguņinu, gan ar LPSR VDK 2. daļas 3. nodaļas operatīvo virsnieku Igoru Tarvīdu, un viesnīcas darbinieki ir zinājuši, ka viņi abi pārstāv VDK.[1400] Viesnīcas *Latvija* darbiniece apgalvo, ka, strādājot par portjē, norādījusi, ka tajā ir viesu uzņemšanas grupa, kurā, starp citu, strādājusi Zoja Ņikanorova, kā arī atzīst, ka Serguņins bijis viesnīcas kurators.[1401] Persona, kuru vainoja sadarbībā ar VDK liecina:

> "To, ka Serguņins bija VDK darbinieks, zināja visi viesnīcas darbinieki, tajā skaitā arī es. Personīgi man ar Serguņinu bija kontakti tikai tajās reizēs, kad viņam vajadzēja izvietot savus viesus, vajadzēja sagatavot istabu atkarībā no viņa vēlmēm. Serguņina lūgumi tika izpildīti pēc varēšanas un spējām."[1402]

Cita viesnīcas *Latvija* darbiniece, kura strādāja par stāva dežuranti, vēlāk administratori un darbinieci viesu izvietošanas grupā no 1978. gada līdz 1992. gadam, liecina, ka

> "darba pienākumos ietilpa dažu personu izvietošana noteiktos numuros, kurus norādīja iepriekš Valsts drošības komitejas pārstāvis. [..] Zināju, ka Serguņins bija no VDK un pie administrācijas (portjē) letes regulāri dežurēja darbinieks no viņa iestādes."[1403]

Viesnīcas *Latvija* viesu uzņemšanas un izvietošanas grupā strādāja, piemēram, Zoja Ņikanorova, Ludmila Koncevaja, Kira Sarkisova, Elena Avanesova, Dzintra Krauja un Aija Odiņa. Ir visai interesanti, kā viņas nokļuvušas līdz portjē amatam viesnīcā *Latvija.* Dzīves un darba gaitu atspoguļojums personas lietās sniedz svarīgu liecību caur konkrētības prizmu gan par reālām izaugsmes iespējām PSRS, gan par atlases un karjeras izaugsmei nepieciešamiem

[1399] L. Nr. K30-459/10, 79. lp.
[1400] L. Nr. K30-933/12, 27., 28. lp.
[1401] L. Nr. K30-933/12, 104. lp.
[1402] L. Nr. K30-933/12, 108. lp.
[1403] L. Nr. K30-933/12, 111.–112. lp.

kritērijiem darbam viesnīcā *Latvija*, kur, šķiet, ne mazsvarīgs bijis katras konkrētās personas sociālais portrets, gan par iespējamo darba veikšanas motivāciju. Nākotnē veicamajos pētījumos analizētajām ziņām varētu būt svarīga loma, fiksējot atmiņu stāstījumus un veidojot publisko atmiņu.

Zoja Ņikanorova (1953–)

Zoja Ņikanorova (dzimusi Maksimova), Vladimira meita, dzimusi 1953. gada 28. novembrī Olainē. Savā 1978. gada 4. decembra kadru uzskaites anketā norādījusi, ka ir krieviete un ka cēlusies no strādniekiem. VĻKJS biedre no 1968. gada (biedra kartes Nr. 47484170). Beigusi Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Svešvalodu fakultāti vācu valodas un literatūras specialitātē, iegūstot filologa un vācu valodas pasniedzēja kvalifikāciju.[1404] Atbildot uz jautājumu par svešvalodu un "PSRS tautu valodu" zināšanām, kur zināšanas novērtējamas pēc prasmes lasīt un tulkot ar vārdnīcu, lasīt un spēt izteikties vai brīvi pārvaldīt, norādījusi, ka latviešu valodā prot lasīt, tulkot ar vārdnīcu un spēj izteikties, angļu valodā prot lasīt un tulkot ar vārdnīcu, vācu valodā spēj izteikties, un tikai krievu valodu brīvi pārvalda.[1405] Līdz anketas aizpildīšanas brīdim, proti, līdz 1978. gada 4. decembrim, nebija izbraukusi ārpus PSRS.[1406] Dzīvoja Baložos.[1407] Uzņemta Latvijas Republikas pilsonībā naturalizācijas kārtībā 2001. gadā.[1408]

Autobiogrāfijā precizējusi anketā sniegtās ziņas, norādot, ka 1971. gadā pabeigusi Rīgas pilsētas 14. vidusskolu.[1409] No 1971. gada līdz 1972. gada augustam – Baložu ciema Tautas deputātu padomes izpildu komitejas karaklausības uzskaites galda priekšniece. Pēc studijām, kas ilga no 1972. gada līdz 1977. gada jūlijam, līdz 1978. gada

[1404] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 125. lp.
[1405] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 125. lp. otra puse, 128. lp.
[1406] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 125. lp. otra puse.
[1407] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 126. lp. otra puse.
[1408] Par uzņemšanu Latvijas pilsonībā naturalizācijas kārtībā: Ministru kabineta 2001. gada 24. oktobra rīkojums Nr. 510, *Latvijas Vēstnesis*, 154 (2541), 2001, 26. oktobris, LVA, 2537. f., 3. apr., 16. sērija, 5638. l.
[1409] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 127. lp.

novembrim – Latvijas republikāniskās arodbiedrību padomes Centrālās bibliotēkas bibliotekāre.[1410] Autobiogrāfijā papildinātas ziņas par darbu, kas nav sniegtas anketā, norādot, ka no 1978. gada novembra līdz 1979. gada janvārim strādājusi LPSR Zinātņu akadēmijas Fizikas institūta Magnetohidrodinamikas speciālajā konstruktoru birojā. Nav gan minēts, kādu darbu konkrēti pildījusi.[1411]

Vīrs – Igors Ņikanorovs, Leonīda dēls, dzimis 1952. gadā Rīgā, strādāja Aleksandra Popova Rīgas radiorūpnīcā, dzīvoja Rīgā. Tēvs – Vladimirs Maksimovs, Mihaila dēls, dzimis 1927. gadā Novgorodā, strādāja rūpnīcā *1. maijs*. Māte – Vera Maksimova, Sergeja meita, dzimusi 1926. gadā Novgorodā, strādāja Baložu ciema ambulancē par feldšeri. Abi vecāki dzīvoja kopā ar meitu un viņas dēlu. Dēls – Aleksejs Ņikanorovs, Igora dēls, dzimis 1977. gadā Rīgā.[1412]

Spriežot pēc rezolūcijām un atzīmēm uz iesnieguma, 1979. gada janvārī lūgusi *Intūrista* Rīgas apvienības pārvaldniekam Igoram Fjodorovam pieņemt viņu par vecāko istabeni viesnīcā *Latvija*;[1413] 4. janvāra piezīme uz dokumenta un atzīme iesnieguma lapas otrajā pusē liecina, ka Zoju Ņikanorovu pazīst un par viņu atbildību uzņemas Anna Avrušenko, Nikolaja meita, norādot, ka Zoja Ņikanorova zina darbu, un viņa norīkota strādāt 10. stāvā.[1414] Saskaņā ar 1979. gada 16. janvāra *Intūrista* Rīgas nodaļas pavēli Nr. 8, §1, pieņemta par vecāko istabeni no 1979. gada 16. janvāra, nosakot atalgojumu 70 rubļi mēnesī.[1415]Saskaņā ar 1979. gada 29. jūnija viesnīcas *Latvija* Viktora Čeremisinova (sagatavojusi G. Zantmane) pavēli Nr. 73-k, §17 pārcelta no vecākās istabenes portjē amatā (nenorādot kategoriju) no 1979. gada 2. jūlija.[1416] Atestācijas lapā minēts, ka 1982. gada 4. janvārī viņa ir atestēta par pirmās kategorijas portjē.[1417] 1987. gada 18. martā Ņikanorova iesniedza lūgumu atbrīvot viņu no darba ar 1987. gada 18.

[1410] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 126. lp.
[1411] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 127. lp.
[1412] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 125. lp. otra puse.
[1413] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 129. lp.
[1414] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 129. lp., 129. lp. otra puse.
[1415] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 130. lp.
[1416] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 132. lp.
[1417] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 133. lp.

maiju pēc pašas vēlēšanās.[1418] 1987. gada 7. maija pavēle (rīkojums) Nr. 301-k paredz atbrīvot no pirmās kategorijas portjē amata un darba Zoju Ņikanorovu ar 1987. gada 30. maiju.[1419]

Dzintra Krauja (1944–)

Dzintra Krauja (dzimusi Baltkāje), Jāņa meita, dzimusi 1944. gada 4. aprīlī Rīgā.[1420] Savā 1978. gada 5. aprīļa kadru uzskaites anketā norādījusi, ka ir latviete un ka ir cēlusies no kalpotāju ģimenes. VĻKJS biedre no 1960. līdz 1972. gadam. 1967. gadā pabeigusi Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Svešvalodu fakultāti angļu valodas un literatūras specialitātē,[1421] iegūstot filologa, angļu valodas skolotāja kvalifikāciju, ko apliecina diploms Ү Nr. 073868, kas izsniegts 1967. gada 30. jūnijā.[1422] Atbildot uz anketā uzdoto jautājumu, norādījusi, ka no svešvalodām un "PSRS tautu valodām" pārvalda krievu un angļu valodu, nedaudz vācu valodu.[1423] Līdz anketas aizpildīšanas brīdim ārpus PSRS bijusi tikai 1969. gadā Vācijas Demokrātiskajā Republikā koncertceļojuma laikā ar Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Tautas kori *Juventus*.[1424] Dzīvoja Saulkrastos.[1425] Anketā, atbildot uz jautājumu par karaklausību, norādīts, ka kara gadījumā būtu ierindniece medicīniskajā dienestā.[1426]

Atbilstoši 1978. gada 9. augusta autobiogrāfijai mācības sākusi 1951. gadā Rūjienas rajona Idus septiņgadīgajā skolā. 1954. gadā, ievērojot dzīvesvietas maiņu, mācības turpinājusi Rīgas rajona Garkalnes septiņgadīgajā skolā, ko pabeigusi 1958. gadā. Tā paša gada rudenī sākusi mācības Rīgas 3. vidusskolā, bijusi skolas komjaunatnes komitejas locekle un darbojusies pašdarbībā. 1962. gadā pabeigusi

[1418] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 135. lp.
[1419] PDVA, 282. f., 1. apr., 15. l., 136. lp.
[1420] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 1. lp.
[1421] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 1. lp.
[1422] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 5. lp.
[1423] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 1. lp. otra puse.
[1424] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 1. lp. otra puse.
[1425] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 2. lp. otra puse.
[1426] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 2. lp. otra puse.

vidusskolu, bet septembrī[1427] sākusi studijas Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Svešvalodu fakultātē, studiju laikā bijusi fakultātes komjaunatnes komitejas locekle, vadījusi "mācību sektoru", pēc tam "kultūrmasu sektoru", dziedājusi fakultātes vokālajā ansamblī, kā arī Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Tautas korī *Juventus* Daumanta Gaiļa vadībā,[1428] kur, spriežot pēc norādes par koncertceļojumu 1969. gadā, turpinājusi dziedāt arī pēc studiju beigām. Studijas beidzot, 1967. gada augustā sākusi strādāt par skolotāju Jaunpils vidusskolā Tukuma rajonā.[1429] 1967. gada 15. jūlijā apprecējusies ar Uldi Krauju, Elmāra dēlu, dzimušu 1943. gada 4. maijā Valmierā. Laulības reģistrācija veikta Garkalnes ciema padomes izpildu komitejā.[1430] Sakarā ar vīra studijām Rīgas Politehniskajā institūtā[1431] Krauja pārgāja strādāt no 1968. gada augusta par angļu skolotāju[1432] Saulkrastu vidusskolā Rīgas rajonā,[1433] kur nostrādāja desmit gadus.[1434]

Ziņas par ģimeni sniedz anketa, autobiogrāfija un 1986. gada 14. aprīļa izziņa, ko parakstījis Rīgas apvienības ģenerāldirektora pienākumu izpildītājs Georgijs Koršaks un ko bija paredzēts parakstīt vecākajam kadru inspektoram V. Gorņevam.[1435] Tēvs – Jānis Baltkājis, Teodora dēls, dzimis 1903. gada 30. decembrī[1436] Valkas apriņķa Ēveles ciemā,[1437] strādājis Garkalnes astoņgadīgajā skolā Rīgas rajonā par skolotāju,[1438] dzīvojis Garkalnē, Vidus ielā,[1439] miris 1981. gadā,[1440] apglabāts Garkalnes kapos.[1441] Māte – Elza Baltkāje, dzimusi Rikmane,

[1427] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 2. lp.
[1428] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 5. lp.
[1429] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 2. lp.
[1430] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 6. lp.
[1431] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 7. lp.
[1432] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 7. lp.
[1433] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 2. lp.
[1434] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 7. lp.
[1435] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 21. lp., 21. lp. otra puse.
[1436] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 1. lp. otra puse.
[1437] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 21. lp. otra puse.
[1438] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 21. lp. otra puse.
[1439] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 1. lp. otra puse.
[1440] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 1. lp. otra puse.
[1441] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 21. lp. otra puse.

Jāņa meita, dzimusi 1906. gada janvārī Rūjienas apriņķa Idus ciemā,[1442] mirusi 1950. gadā, apglabāta Strenčos.[1443] Dzīves laikā bijusi skolotāja.[1444] Viņas māsa – Vija Spridzāne, Jāņa meita, dzimusi 1939. gadā Rīgā, strādāja Viļķenes ambulancē par ārsti, dzīvoja Limbažu rajonā, Viļķenē, Briežu gatvē. 1986. gada 14. aprīlī jau strādāja par ekonomisti sovhozā *Vircava* Jelgavas rajonā, dzīvoja Vircavas ciemā.[1445] Otra māsa – Ilga Dinka, Jāņa meita, dzimusi 1936. gadā Rīgā, strādāja Rīgas epidemioloģiskajā stacijā par māsu, dzīvoja Rīgā. 1986. gada 14. aprīlī strādāja par Rīgas pilsētas profilaktiskās dezinfekcijas nodaļas 1. filiālē par dezinfektori.[1446] Pusbrālis Andis Baltkājis, Jāņa dēls, dzimis 1952. gadā, Rūjienā, strādājis Kaļiņingradas civilās aizsardzības lidostā par aviācijas inženieri, dzīvojis Kaļiņingradā. Pusbrālis Jānis Baltkājis, Jāņa dēls, dzimis 1954. gadā, Strenčos, strādājis Valsts elektrotehniskā rūpnīcā (VEF) par strādnieku, dzīvoja Garkalnē, kopā ar tēvu. Vīrs – strādāja LPSR Zinātņu akadēmijas Polimēru mehānikas institūtā par vecāko inženieri. 1986. gada 14. aprīlī vīrs jau bija vecākais zinātniskais līdzstrādnieks, tehnisko zinātņu kandidāts.[1447] Dēls – Kaspars Krauja, Ulda dēls, dzimis 1970. gadā, Saulkrastos, 1986. gada 14. aprīlī mācījās Dārziņa speciālajā mūzikas skolā.[1448] Meita – Dace Krauja, Ulda meita, dzimusi 1973. gadā, Saulkrastos.[1449] Mācījās Zvejniekciema vidusskolā.[1450]

Dzintra Krauja 1978. gada 10. augusta iesniegumā *Intūrista* Rīgas nodaļas direktoram Igoram Fjodorovam lūdz pieņemt viņu darbā par vecāko istabeni viesnīcā *Latvija.*[1451] Saskaņā ar ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1976. gada 10. augusta pavēli Nr. 90, §9 Dzintru Krauju pieņem par vecāko istabeni no 1978. gada 10. augusta, nosakot

[1442] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 21. lp. otra puse.
[1443] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 1. lp.
[1444] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 7. lp.
[1445] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 21. lp. otra puse.
[1446] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 21. lp. otra puse.
[1447] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 21. lp. otra puse.
[1448] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 21. lp. otra puse.
[1449] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 1. lp. otra puse.
[1450] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 21. lp. otra puse.
[1451] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 3. lp.

atalgojumu 70 rubļi mēnesī.[1452] Spriežot pēc personas lietā esošajiem dokumentiem, Dzintra Krauja dziedāja korī *Bangotne*. To apliecina viesnīcas *Latvija* Viktora Čeremisinova 1979. gada 27. marta pavēlē Nr. 39, §2 nolemtais komandēt Dzintru Krauju kora *Bangotne* rīcībā no 1979. gada 27. marta līdz 1. aprīlim bez atalgojuma saglabāšanas dalībai koncertos. Lēmuma pamatā minēta Rīgas rajona tautas deputātu padomes izpildkomitejas vēstule.[1453] Savukārt viesnīcas *Latvija* direktoram Viktoram Čeremisovam adresēts dokuments, ko parakstījis Rīgas rajona tautas deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētāja vietnieka Jāņa Žauners, teikts:

> "Sakarā ar Vissavienības II mākslinieciskās pašdarbības festivālu un starprepublikāniskajiem draudzības koncertiem starp Rīgas rajona un Minskas apgabala mākslinieciskās pašdarbības kolektīviem, lūdz atbrīvot no darba jauktā kora «Bangotne» dalībnieci Krauju Dzintru laikā š. g. 27. marta līdz 1. aprīlim, saglabājot pilnu darba algu."[1454]

1979. gada 23. marta rezolūcija Rihardam Antinam paredz "komandēt".[1455] Darba algas saglabāšanas aspekts nav atrunāts, līdz ar to jāsecina, ka jautājuma izlemšana bijusi sagatavotāja iniciatīva.

1982. gada 15. marta iesniegumā viesnīcas *Latvija* direktoram Aleksejam Bahusovam Krauja lūdz viņu pārcelt par otrās kategorijas portjē uz laiku, kamēr I. Pandare ir pirmsdzemdību un pēcdzemdību atvaļinājumā, proti, no 1982. gada 15. marta.[1456] Lūgumu tiek atbalstīts, un atbilstoši viesnīcas Latvijas direktora Alekseja Bahusova 1982. gada 15. marta pavēlei Dzintru Krauju pārcēla uz laiku otrās kategorijas portjē amatā, nosakot 99 rubļu atalgojumu mēnesī.[1457] 1982. gada 17. maijā Dzintra Krauja lūgusi Bahusovu pārcelt viņu pastāvīgi otrās kategorijas portjē darbā no 1982. gada 17. maija. Lūgums tajā pašā dienā apstiprināts, uz ko norāda Bahusova rezolūcija.[1458] Minētā sakarā izdota 1982. gada 17. maija pavēle Nr.

[1452] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 4. lp.
[1453] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 16. lp.
[1454] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 17. lp.
[1455] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 17. lp.
[1456] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 8. lp.
[1457] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 9. lp.
[1458] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 11. lp.

124-k.[1459] Spriežot pēc 1983. gada 13. jūnija raksturojuma, rekomendācijas, kas apstiprināts pirmorganizācijas biroja sēdes 1983. gada 9. jūnija protokolā Nr. 16 un apvienības arodbiedrības 1983. gada 10. jūnija sēdes protokola Nr. 13, ko parakstījuši, cita starpā, ģenerāldirektors Igors Fjodorovs un apvienības pirmorganizācijas sekretāre Kaiva Cinis, jautājums par braukšanu tūrisma ceļojumā uz Čehoslovākijas Sociālistisko Republiku un Ungārijas Tautas Republiku 1983. gada novembrī bija jāizlemj apvienības administrācijas, partijas un arodbiedrības organizācijām. Dokuments sniedz informāciju, kādi aspekti bijuši svarīgi, izlemjot jautājumu par rekomendāciju braucienam uz ārzemēm, piemēram, tas, ka Krauja ir sociālistisko sacensību uzvarētāja, ka viņa piedalās viesnīcas sabiedriskajā darbā un ka 1969. gadā, esot Vācijas Demokrātiskajā Republikā, neesot saņēmusi aizrādījumus brauciena sakarā. Tāpat tas atklāj, ka otrās kategorijas portjē darbs saistīts ar kvalitatīvu dokumentu apstrādi sakarā ar ārzemju tūristu un padomju pilsoņu pieņemšanu un izvietošana.[1460] Nav gan saprotams, kāda gan nozīme kvalitatīvai dokumentu apstrādei, lemjot par ceļošanu. 1986. gada 20. marta kadru uzskaites anketa liecina, ka Krauja braucienā devusies, un līdz darba līguma izbeigšanai nav nekādu ziņu, ka viņa vēl būtu devusies uz ārzemēm attiecīgajā laikā.[1461] 1984. gada 15. marta raksturojumā, ko parakstījuši viesnīcas *Latvija* ģenerāldirektora vietnieks viesu izvietošanas jautājumā Boriss Lemtjugovs, pirmorganizācijas sekretāre I. Vinogradova, kā arī "cehkoma" priekšsēdētāja R. Šathudinova, teikts, ka Krauja īsā laikā pilnībā apguvusi padomju un ārvalstu tūristu izvietošanas sistēmu, pierādījusi sevi kā disciplinēta un klausīga darbiniece.[1462] 1985. gada 16. janvāra iesniegumā viesnīcas *Latvija* direktoram Georgijam Koršakam Dzintra Krauja lūgusi no 1985. gada 1. februāra viņu pārcelt par pirmās kategorijas portjē.[1463] Interesanti, ka 1984. gada 29. decembra pavēlē Nr. 424-k lūgums, kas faktiski izteikts vairāk nekā divas nedēļas vēlāk, ir atbalstīts, pārceļot darbā par

[1459] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 12. lp.
[1460] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 13. lp., 13. lp. otra puse.
[1461] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 23. lp. otra puse.
[1462] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 15. lp.
[1463] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 18. lp.

pirmās kategorijas portjē no 1985. gada 1. janvāra, nosakot atalgojumu 121 rubļi mēnesī. Pamatojumā minēts Kraujas iesniegums un 1985. gada štatu izmaiņas.[1464] 1992. gada 5. oktobrī Krauja lūgusi viesnīcas *Latvija* direktoram Kalniņam viņu atbrīvot no darba pēc pašas vēlēšanās no 4. novembra. 1992. gada 20. oktobra rezolūcija nosaka pavēles izdošanu.[1465] 1992. gada 21. oktobrī pavēle (rīkojums) Nr. 615-k paredz izbeigt darba līgumu no 4. novembra.[1466]

Ludmila Koncevaja (1953–)

Ludmila Koncevaja (dzimusi Zakurdajeva), Pāvela meita, dzimusi 1953. gada 26. februārī Rīgā. 1978. gada 22. novembra kadru uzskaites anketā norādījusi, ka ir krieviete un cēlusies no kalpotājiem. VĻKJS biedre no 1967. gada maija (biedra kartes Nr. 18662643). 1972. gadā pabeigusi 1970. gadā sāktās mācības[1467] LPSR Tautas izglītības ministrijas Rīgas padomju tirdzniecības tehnikumā Mičurina (tagad Tomsona) ielā, iegūstot vidējo speciālo izglītību rūpniecības preču prečzines specialitātē.[1468] Atbildot uz jautājumu par savām valodas zināšanām, norādījusi, ka prot krievu un latviešu valodu, bet angļu valodu – vidusskolas prasību līmenī. Līdz anketas aizpildīšanas brīdim, proti, līdz 1978. gada 22. novembrim nebija bijusi ārpus PSRS.[1469] Dzīvoja Rīgā, Lubānas ielā.[1470]

1978. gada 13. decembra autobiogrāfijā norādījusi, ka 1970. gadā pabeigusi mācības Rīgas pilsētas 57. vidusskolā,[1471] tad no 1970. gada līdz 1972. gadam mācības turpinājusi Rīgas padomju tirdzniecības tehnikumā. Mācību beigās atbilstoši anketā minētajam no 1972. gada līdz 1975. gada strādājusi par prečzini LPSR Vieglās rūpniecības ministrijas vairumtirdzniecības bāzē *Lattrikotažtorg*, bet no 1976. gada līdz 1978. gadam bijusi bufetniece Rīgas pilsētas

[1464] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 19. lp.
[1465] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 24. lp.
[1466] PDVA, 282. f., 1. apr., 278. l., 25. lp.
[1467] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 124. lp.
[1468] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 123. lp.
[1469] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 123. lp. otra puse.
[1470] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 124. lp. otra puse.
[1471] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 125. lp.

Proletāriešu rajona sabiedriskās ēdināšanas tresta *Piena restorānā* (Kronvalda parkā). No 1978. gada strādājusi viesnīcā *Rīga* par stāva dežuranti.[1472]

Tēvs – Pāvels Zakurdajevs, Mihaila dēls, dzimis 1919. gadā Kurskas apgabalā, miris 1975. gadā. Māte – Marija Aleksandrova, Vasilija meita, dzimusi 1923. gadā Novgorodas apgabalā, strādājusi Rīgas eksperimentālajā zvejas rīku un plastmasas izstrādājumu rūpnīcā, dzīvoja Rīgā, Lubānas ielā. Vīrs – Jevgeņijs Koncevojs, Arkādija dēls, dzimis 1946. gadā, strādājis ražošanas apvienībā *Elektrons* par juvelieri, dzīvoja Rīgā.[1473] Ludmila Koncevaja bija precējusies 1973. gada 21. augustā,[1474] tomēr vismaz atbilstoši pierakstam dzīvoja atsevišķi. Meita – Jana Koncevaja, dzimusi 1974. gadā.[1475]

1978. gada 11. decembrī Ludmila Koncevaja lūdza *Intūrista* Rīgas nodaļas ģenerāldirektoru Igoru Fjodorovu pieņemt viņu darbā viesnīcā *Latvija* par vecāko istabeni. Iesnieguma otrā pusē ar zīmuli pierakstīts – stāva vadītāja Anna Avrušenko, direktors Viktors Čeremisinovs.[1476] Atbilstoši Igora Fjodorova 1978. gada 13. decembra pavēlei Nr. 142, §4 Koncevaja pieņemta par vecāko istabeni no 1978. gada 15. decembra, nosakot atalgojumu 70 rubļi mēnesī. Pavēlē norādīts VDK virsnieks Rihards Antins kā attiecīgās pavēles izpildītājs.[1477] Ar viesnīcas *Latvija* direktora Alekseja Bahusova 1982. gada 2. jūnija pavēli Nr. 143-k Ludmila Koncevaja pārcelta par izziņu izsniegšanas dežurantes pienākumu izpildītāju uz A. Jakovičas pēcdzemdību atvaļinājuma laiku, sākot ar 8. jūniju un nosakot atalgojumu 80 rubļi. Pamatojumā norādīts ne tikai Koncevajas iesniegums, bet arī tas, ka tas notiek ar viesnīcas direktora vietnieka piekrišanu.[1478] 1982. gada 19. maijā iesniegumā gan Koncevaja lūgusi, lai viņu pārceļ uz attiecīgo darbu no 1982. gada 8. jūnija, turklāt no 1982. gada 19. jūnija – pastāvīgi.[1479] Nepilnas divas nedēļas vēlāk

[1472] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 124. lp.
[1473] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 123. lp. otra puse.
[1474] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 126. lp.
[1475] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 125. lp.
[1476] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 127. lp., 127. lp. otra puse.
[1477] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 128. lp.
[1478] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 129. lp.
[1479] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 130. lp.

1982. gada 15. jūnija iesniegumā Koncevaja lūgusi direktoram Aleksejam Bahusovam viņu pārcelt no izziņu izsniegšanas dežurantes amata uz otrās kategorijas portjē amatu uz pusotru gadu, proti, kamēr I. Pandere atrodas dzemdību, pēcdzemdību un bērna kopšanas atvaļinājumā.[1480] Tajā pašā dienā ar viesnīcas *Latvija* direktora Alekseja Bahusova 1982. gada 15. jūnija pavēli Nr. 154-k viņas iesniegums apmierināts, nosakot atalgojumu 99 rubļi mēnesī.[1481] Interesanti, ka I. Panderes dzemdību atvaļinājumu karjeras kāpumam izmantoja arī Dzintra Krauja. 1982. gada 22. oktobrī Koncevaja no 1982. gada 1. novembra pieņemta pastāvīgā darbā par otrās kategorijas portjē.[1482] Saskaņā ar Alekseja Bahusova 1982. gada 25. oktobra pavēli Nr. 283-k lūgums apmierināts. Pavēles sagatavotāja – G. Zantmane.[1483] *Intūrista* Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova, pirmorganizācijas sekretāres Kaivas Cinis un arodbiedrības priekšsēdētājas A. Novikovas kopīgi parakstītajā 1984. gada 6. augusta raksturojumā, rekomendācijā sniegta informācija, kas norāda, ka Koncevaja kopš darba viesnīcā mainījusi dzīvesvietu, pārceļoties uz Jankas Kupalas (tagad Vīlandes) ielu Rīgā. Viņa joprojām ir precējusies, ir meita un dēls. Tas, kas acīmredzot noskaņoja administrācijas, partijas un arodbiedrības pārstāvjus par labu viņas ceļojumam uz Ungārijas Tautas Republiku 1984. gada septembrī, oktobrī, ir viņas raksturojumā minētās īpašības:

> "godīgs, godprātīgs, iniciatīvas pilns un iztapīgs darbinieks. Pret saviem dienesta pienākumiem izturas ar lielu atbildības sajūtu, disciplinēta. Pārzina tūristu uzņemšanas un apkalpošanas noteikumus. Pareizi veido darba attiecības ar kolektīvu. Pilnveido zināšana angļu valodā. Pastāvīgi paaugstina savas politiskās zināšanas un profesionālo sagatavi.
>
> Politiski izglītota. Morāli noturīga, sadzīvē pieticīga. Pievērš lielu uzmanību bērnu audzināšanai."[1484]

[1480] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 131. lp.
[1481] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 132. lp.
[1482] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 133. lp.
[1483] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 134. lp., 134. lp. otra puse.
[1484] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 135. lp.

Raksturojumu, rekomendāciju apstiprināja 1984. gada 25. jūlija partijas pirmorganizācijas biroja sēdē (protokols Nr. 18) un arodbiedrības komitejas 1984. gada 24. jūlija sēdē (protokols Nr. 37).[1485]

1986. gadā 11. oktobrī Koncevaja lūdza viņu no 1986. gada 1. novembra pārcelt par pirmās kategorijas portjē.[1486] Saskaņā ar *Intūrista* Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieka, viesnīcas *Latvija* direktora Georgija Koršaka 1986. gada 2. oktobra pavēli Nr. 593-k viņas lūgums ir daļēji apmierināts, pārceļot viņu par pirmās kategorijas portjē pienākumu izpildītāju Ludmilas Jesipovas, Konstantīna meitas, slimības laikā, nosakot, ka šajā laikā par attiecīgo pienākumu pildīšanu izmaksājama algu starpība.[1487] 1986. gada 16. oktobrī izdota pavēle (rīkojums) par pārcelšanu citā darbā, kur Koncevaja no otrās kategorijas portjē iecelta par pirmās kategorijas portjē ar atalgojumu 121 rublis[1488] bez jebkādiem nosacījumiem. Šādu rīcību paskaidro Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieces kadru jautājumos Kaivas Cinis 1989. gada 4. janvāra pavēle Nr. 20-k. Atsaucoties uz "ražošanas nepieciešamību, tūristu apkalpošanas kvalitātes celšanas nolūkā", nolemts 1. punktā atbrīvot maiņas vecāko portjē un pirmās kategorijas portjē Ludmilu Jesipovu no maiņas vecākās portjē amata un uzdot viņai pildīt pirmās kategorijas portjē amatu, kas atbildīgs par tūristu iebraukšanu un izbraukšanu, sākot ar 1989. gada 8. janvāri un saglabājot atalgojumu. 2. punktā noteikts, ka ar 8. janvāri uzdot Ludmilai Koncevajai pildīt maiņas vecākās pienākumus. 3. punktā kontrole par pavēles izpildi uzdota viesnīcas direktora vietniekam, pieņemšanas un apkalpošanas dienesta priekšniekam, kura 1989. gada 4. janvāra dienesta ziņojums norādīts kā pamats pavēles izdošanai.[1489] Interesanti, ka maiņas vecākās portjē pienākumu sakarā Koncevajai nav palielināta alga, lai gan atsauce par to, ka iepriekšējā alga tiek saglabāta Jesipovai, rada šādu domu. Diemžēl personas lietā nav ziņu par Koncevajas turpmāko karjeru viesnīcā *Latvija*. Koncevaja

[1485] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 135. lp.
[1486] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 136. lp.
[1487] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 137. lp.
[1488] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 138. lp.
[1489] PDVA, 282. f., 1. apr., 305. l., 139. lp.

atbrīvota no darba viesnīcā 1993. vai 1994. gadā, par ko liecina viņas personas lietas atrašanās vieta fondā.

Jeļena Avanesova (1946–)

Jeļena Avanesova, Ašota meita, dzimusi 1946. gada 1. janvārī Taškentā (Uzbekijas PSR). Bija precējusies no 1967. gada 14. aprīļa līdz 1979. gada 19. jūnijam, šajā laikā bijusi vīra uzvārdā – Lenkovska. Savā 1982. gada 7. decembra kadru uzskaites anketā norādījusi, ka ir armēniete un cēlusies no kalpotājiem. Nav bijusi ne VĻKJS, ne PSKP biedre. 1972. gadā pabeigusi Fridriha Engelsa Taškentas Valsts pedagoģisko svešvalodu institūtu, kur ieguvusi vidusskolas vācu valodas skolotāja kvalifikāciju (1972. gada 1. novembra diploms Я Nr. 958198[1490]).[1491] Ievērojams, ka anketā nav norādītas uzbeku vai armēņu valodas zināšanas. Atbildot uz jautājumu par svešvalodu un "PSRS tautu valodu" zināšanām, norādījusi, ka brīvi pārvalda krievu un vācu valodu, latviešu valodu saprot, lasa un raksta ar vārdnīcu. Turklāt anketa atklāj, ka līdz tās aizpildīšanas brīdim, proti, līdz 1982. gada 7. decembrim, viņa nav bijusi ārpus PSRS.[1492] Dzīvoja Rīgā.[1493]

Autobiogrāfijā norādījusi, ka 1954. gadā sākusi mācības Taškentas 91. vidusskolā, kuras 11. klasi pabeigusi 1965. gadā. Tad arī sākusi mācības institūtā. 1967. gadā apprecējusies un pārcēlusies uz dzīvi Rīgā.[1494] Ievērojot minēto, studijas turpinājusi neklātienē, tāpēc tās pabeigtas tikai 1972. gada 30. oktobrī.[1495] 1970. gadā sākusi darba gaitas *Preses apvienībā* Rīgas pilsētas nodaļā, veicot pagaidu darbu – abonēšanas apstrādi,[1496] tāpēc anketā divreiz norādīta minētā darba vieta ar salīdzinoši īsiem termiņiem, kur viens beidzies 1970. gada 25. novembrī, bet otrs – 1971. gada 1. jūlijā.[1497] Tajā pašā gadā sākusi darbu LPSR Lauksaimniecības ministrijā par sekretāri mašīnrakstītāju

[1490] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 99. lp.
[1491] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 96. lp.
[1492] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 96. lp. otra puse
[1493] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 97. lp. otra puse
[1494] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 97. lp.
[1495] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 98. lp.
[1496] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 98. lp.
[1497] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 97. lp.

un kancelejas inspektori, ko veikusi līdz 1973. gada 20. augustam.[1498] Kā Avanesova norāda savā biogrāfijā, 1973. gadā viņa mainījusi darbu sakarā ar vācu valodas skolotājas kvalifikācijas iegūšanu,[1499] proti, viņa sākusi strādā par vācu valodas skolotāju Rīgas 72. vidusskolā (mācības krievu valodā), kur nostrādājusi līdz 1976. gadam 15. janvārim.[1500] Autobiogrāfija atklāj, ka 1976. gadā pēc pēcdzemdību atvaļinājuma beigām, kas piešķirts sakarā ar meitas Annas piedzimšanu 1975. gada 25. janvārī, viņa bijusi spiesta aiziet no darba bērna slimības dēļ.[1501] 1977. gadā 21. novembrī atsākusi darba gaitas LPSR Vieglās rūpniecības ministrijas Centrālajā projektēšanas, konstruēšanas un tehnoloģijas birojā par tehniskā arhīva vadītāju, kur nostrādājusi līdz 1978. gada 26. septembrim.[1502] Darbu nācies pamest bērna slimības dēļ. 1978. gada jūnijā izšķīrusies no vīra, paturot bērnus. 1979. gadā atkārtoti apprecējusies.[1503] 1982. gada 3. novembra raksturojumā, ko sniedzis Centrālā projektēšanas, konstruēšanas un tehnoloģijas biroja direktors N. Staņislavčiks, norādīts, ka Jeļena Avanesova ir izglītota un enerģiska darbiniece, izrādot iniciatīvu arhīva pārveidošanas lietās, izceļas ar gatavību izpildīt uzdoto, piedalās sabiedriskajā biroja dzīvē, politiski izglītota. Tāpat norādīts, ka atlūgumu uzrakstījusi pēc pašas vēlēšanās sakarā ar ģimenes apstākļiem.[1504]

Tēvs – Ašots Avanesovs, Grigorija dēls, dzimis 1914. gadā Turtkulā, Karakalpakijā, Uzbekijas PSR, strādājis Taškentas minerālūdeņu rūpnīcā par direktora vietnieku, dzīvojis Taškentā, Levaņevskaja 42. Vietā minēt, ka personai, kurai sakrīt vārds, uzvārds un tēvavārds ar Avanesovas tēvu, bija čekists Azerbaidžānas PSR, kam 1937. gadā PSRS iekšlietu tautas komisārs piešķīris valsts drošības seržanta pakāpi.[1505] Māte – Anna (dzimusi Arakelova), Arsentija meita, dzimusi 1922. gadā Taškentā, bijusi mājsaimniece, dzīvojusi Taškentā,

[1498] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 97. lp.
[1499] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 98. lp. otra puse.
[1500] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 97. lp.
[1501] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 98. lp. otra puse.
[1502] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 97. lp.
[1503] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 98. lp. otra puse
[1504] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 100. lp.
[1505] PSRS Iekšlietu tautas komisāra 1937. gada 23. septembra pavēle Nr. 1755. Pieejams: http://nkvd.memo.ru/index.php/Аванесов,_Ашот_Григорьевич

Botkina ielā, līdz ar to vismaz formāli šķirti no sava vīra. Brālis – Rafaels Avanesovs, Ašota dēls, dzimis 1944. gadā Taškentā, strādājis Ceļu nodaļas priekšnieka Nr. 1 Darba nodrošināšanas nodaļā (*отдел рабочего снабжения начальника отделения дороги, Орс НОД-1*), Transporta institūtā kā ēdnīcas direktora vietnieks, dzīvoja kopā ar māti.[1506]

Māsa Žanneta Gasparjana (Avanesova) dzimusi 1952. gadā Taškentā, strādājusi Frunzas rajona 4. mūzikas skolā par klavieru skolotāju, dzīvoja kopā ar māti. Bijušais vīrs – Vladimirs Lenkovskis, Kazimira dēls, dzimis 1946. gadā Rīgā, strādājis Rīgas eksperimentālajā mehānisko līdzekļu rūpnīcā par ceha meistaru, dzīvoja Rīgā. Vecākā meita – Jeļena Lenkovska, dzimusi 1968. gadā Taškentā, mācījusies Rīgas 62. vidusskolā, dzīvoja Rīgā. Jaunākā meita – Anna Lenkovska, Vladimira meita, dzimusi 1974. gadā Rīgā, mācījās un dzīvoja turpat, kur māsa. Otrais vīrs – Igors Potapovs, Aleksandra dēls, dzimis 1941. gadā Taškentā, strādājis par vecāko treneri Armijas sporta klubā (abreviatūra krievu valodā – 6-СКА), dzīvoja Rīgā.[1507]

1982. gada 22. decembrī Avanesova lūdza viesnīcas *Latvija* direktoru Alekseju Bahusovu pieņemt viņu darbā viesnīcā *Latvija* par administratori darbam ar viesnīcai iesniedzamiem dokumentiem (*паспортистка* – krievu valodā). Direktora 1983. gada 3. janvāra rezolūcija uz iesnieguma kadru daļai paredz iekļaut pavēlē.[1508] Pavēle Nr. 339-k par iecelšanu gan izdota 1982. gada 22. decembrī, nosakot darba sākšanu 3. janvārī un atalgojumu 88 rubļi mēnesī.[1509] 1984. gada 19. aprīlī Avanesova lūdz Bahusovu viņu pārcelt no 1981. gada 20. aprīļa par pirmās kategorijas portjē. Tajā pašā dienā rezolūcija uz iesnieguma paredz kadru daļai izpildīt lūgumu.[1510] 1984. gada 25. aprīļa pavēle Nr. 130-k paredz pārcelt Avanesovu par pirmās kategorijas portjē no 1984. gada 26. aprīļa, nosakot atalgojumu 121 rublis mēnesī. Pavēles pamatā, ko izdevis viesnīcas *Latvijas* direktors Aleksejs Bahusovs, norādīts, ka pamatojums ir pašas Avanesovas

[1506] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 96. lp. otra puse.
[1507] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 96. lp. otra puse.
[1508] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 101. lp.
[1509] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 102. lp.
[1510] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 103. lp.

iesniegums un viesnīcas direktora vietnieka piekrišana.[1511] Diemžēl arī šajā personas lietā nav nekādu ziņu par Avanesovas turpmāko karjeru, kā liecina viņas personas lietas atrašanās vieta fondā, viņa atbrīvota 1993. vai 1994. gadā.

Kira Sarkisova (1940–)

Kira Sarkisova (dzimusi Kļimenko), Vasilija meita, dzimusi vēl Latvijas Republikas faktiskās neatkarības pēdējās dienās, 1940. gada 11. jūlijā Rīgā. 1980. gada 22. septembra kadru uzskaites anketā Sarkisova norādījusi, ka ir krieviete un cēlusies no kalpotājiem. Turpat minēts, ka nav bijusi ne VĻKJS, ne arī PSKP biedre. 1963. gadā pabeigusi Ar diviem Sarkanā Karoga ordeņiem apbalvotā Vsevoloda Višņevska Baltijas flotes drāmas teātra (saīsināti – Baltijas flotes teātra)[1512] studiju, iegūstot vidējo speciālo izglītību.[1513] Valodas zināšanas novērtējusi vienkārši: krievu, latviešu – brīvi, angļu, vācu – ar vārdnīcu. Līdz anketas aizpildīšanas brīdim ārpus PSRS bija bijusi 1971. gadā Bulgārijas Tautas Republikā, 1975. un 1978. gadā – Čehoslovākijas Sociālistiskajā Republikā.[1514] Minētie braucieni, visticamāk, bija saistīti ar darbu teātrī. Dzīvoja Rīgā, Veidenbauma (tagad Baznīcas) ielā.[1515]

Mācījusies Rīgas 3. vidusskolā.[1516] No 1958. gada līdz 1960. gadam studējusi Rīgas Medicīnas institūtā, no 1968. gada līdz 1969. gadam – Anatolija Lunačarska Valsts teātra mākslas institūtā Maskavā (neklātienē), nekur studijas nepabeidzot.[1517] Maskavā gan studijas pametusi sakarā ar dēla Sergeja Sarkisova, Jurija dēla, piedzimšanu

[1511] PDVA, 282. f., 1. apr., 300. l., 105. lp.
[1512] Baltijas flotes dramatiskais teātris izveidots 1934. gadā Kronštatē, bet 1947. gadā tas pārcēlās uz Liepāju kopā režisoru Aleksandru Pergamentu, Viktora dēlu (1906–1969) un Ļeņingradas teātra skolas beidzējiem. Teātri vadījis līdz 1956. gadam. Freimane, V. "Piecpadsmitais pavasaris mūsu republikā", *Māksla*, Nr. 2, 1962, aprīli, 45.–46. lpp.
[1513] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 142. lp.
[1514] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 142. lp. otra puse.
[1515] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 143. lp. otra puse.
[1516] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 144. lp.
[1517] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 143. lp.

1969. gadā.[1518] Līdz 1962. gadam strādājusi Rīgas bērnu rotaļlietu fabrikā par iepakotāju.[1519] 1962. gadā apprecējusies, un tāpēc acīmredzot mainījusi sākumā mācību un tad arī darbavietas.[1520] No 1962. gada septembra līdz 1968. gadam mācījusies Ar diviem Sarkanā Karoga ordeņiem apbalvotajā Vsevoloda Višņevska Baltijas flotes drāmas teātra studijā Liepājā. Studiju beidzot, turpinājusi darbu minētajā teātrī: no 1963. gada līdz 1964. gadam bijusi skatuves inspektore, no 1964. gada līdz 1967. gadam – režisora palīdze, no 1967. gada līdz 1968. gadam – aktrise. No 1968. gada līdz 1970. gada Ivana Turgeņeva Orlas Drāmas teātra aktrise. No 1970. gada līdz 1976. gadam Aleksandra Ostrovska Kostromas Drāmas teātra aktrise. No 1976. gada līdz 1980. gadam Volgogradas Maksima Gorkija Drāmas teātra aktrise.[1521] Darbu teātrī, spriežot pēc autobiogrāfijā minētā, pametusi mātes smagā veselības stāvokļa dēļ.[1522]

Kiras Sarkisovas tēvs – Vasilijs Kļimenko, Vasilija dēls, dzimis 1903. gadā Bernē, Šveices Konfederācijā, pensionārs, dzīvoja Rīgā, Ļeņina (tagad Brīvības) ielā. Savukārt māte Tatjana Kļimenko (dzimusi Rathausa), Daņilas meita, dzimusi 1909. gadā Berlīnē, Vācijas Impērijā, pensionāre, dzīvoja Rīgā, Veidenbauma (tagad Baznīcas) ielā. Vīrs – Jurijs Sarkisovs, Aslana dēls, dzimis 1929. gadā Pjatigorskā Stavropoles novadā, dramaturgs, LPSR nopelniem bagātais skatuves mākslinieks, strādājis Volgogradas Maksima Gorkija Drāmas teātrī, dzīvoja Volgogradā. Abi šķīrušies 1979. gadā.[1523]

1980. gada 10. oktobrī Sarkisova lūdza *Intūrista* Rīgas apvienības ģenerāldirektoru Igoru Fjodoru pieņemt viņu par kasieri viesnīcā *Latvija.*[1524] Ar ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1980. gada 13. oktobra pavēli Nr. 107-k viņu pieņem lūgtajā darbā, nosakot atalgojumu 80 rubļi mēnesī.[1525] Pavēli sagatavojis inspektors Rihards

[1518] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 144. lp.
[1519] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 143. lp.
[1520] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 144. lp.
[1521] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 143. lp.
[1522] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 144. lp. otra puse.
[1523] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 142. lp. otra puse.
[1524] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 145. lp.
[1525] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 146. lp.

Antins.[1526] Pamatojoties uz viesnīcas *Latvijas* direktora Alekseja Bahusova 1981. gada 30. septembra pavēli Nr. 224-k un ievērojot viesnīcas direktora vietnieka ziņojumu, ar 1981. gada 1. oktobri sakarā ar kasiera amata likvidēšanu viesnīcā Sarkisovu pārcēla par mehanizētās uzskaites operatori, saglabājot atalgojumu iepriekšējā apmērā.[1527] 1981. gada 31. decembrī Sarkisova lūdza viesnīcas *Latvija* direktoram iespēju kļūt par otrās kategorijas portjē uz I. Pandares slimības un dzemdību atvaļinājuma laiku. Uz iesnieguma, kā norādīts, "viesnīcas sektora vietnieka" (direktora vietnieka, rezerves pulkveža) Borisa Lemtjugovam lūgums atbalstīt pēc būtības, kā arī ir rezolūcija Kadru daļai sagatavot atbilstošu pavēli.[1528] 1982. gada 4. janvāra pavēle paredz no 1982. gada 4. janvāra uz I. Pandares slimības un pirmsdzemdību laiku Sarkisovu iecelt par otrās kategorijas portjē, nosakot 99 rubļu algu.[1529] 1982. gada 15. marta iesniegumā viesnīcas *Latvija* direktoram Aleksejam Bahusovam Sarkisova jau lūgusi viņu pieņemt par otrās kategorijas portjē pastāvīgi;[1530] arī uz šā iesnieguma ir Lemtjugova piekrišana.[1531] 1982. gada 15. marta pavēle Nr. 67-k apmierina lūgumu.[1532] 1983. gada 19. septembrī Sarkisova lūgusi jau tieši viesnīcas direktora vietniekam Borisam Lemtjugovam iecelt viņu par pirmās kategorijas portjē[1533] uz laiku, kamēr I. Bērziņa ceļ kvalifikāciju PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Tūrisma un ekskursiju darbinieku kvalifikācijas celšanas institūta kursos, proti, no 19. septembra līdz 17. decembrim.[1534] Boriss Lemtjugovs, pildot viesnīcas direktora pienākumus, izdod 1983. gada 19. septembra pavēli Nr. 264-k, ar ko apmierina lūgumu, atsaucoties uz iesniegumu un faktiski pats uz savu kā direktora vietnieka saskaņojumu.[1535]

[1526] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 146. lp. otra puse.
[1527] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 147. lp.
[1528] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 149. lp.
[1529] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 148. lp.
[1530] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 150. lp.
[1531] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 150. lp.
[1532] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 151. lp.
[1533] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 153. lp.
[1534] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 153. lp.
[1535] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 154. lp.

Savdabīgi, ka atšķirībā no citām līdzīgām pavēlēm šeit nekas nav teikts par atalgojumu.

Arī Sarkisova cēla savu kvalifikāciju kursos no 1984. gada 3. janvāra līdz 2. aprīlim PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Tūrisma un ekskursiju darbinieku kvalifikācijas celšanas institūtā Maskavā. Kvalifikācijas celšana iekļāva: marksistiski-ļeņinistiskās teorijas un PSKP politikas aktuālās problēmas (50 stundas, novērtējums "labi"), ārzemju tūrisma organizācija PSRS (114, novērtējums "teicami"), svešvalodas (116, novērtējums "labi"), pārvaldes zinātniskie pamati (86, ieskaite), ārzemju tūrisma organizācija un ekonomikas pamati (22, ieskaite), informācija un propaganda ārzemju tūristu apkalpošanā (32, ieskaite). Turklāt norādīts, ka izlaiduma darbs par uzdoto tēmu ieskaitīts.[1536]

1984. gada 15. marta raksturojumā Sarkisova raksturota kā izglītota, iztapīga, disciplinēta. Dots arī ieskats par panākumiem darbā, norādot, ka, būdama otrās kategorijas portjē, kvalitatīvi "atstrādā" dokumentus par ārzemju un padomju tūristu izvietošanu, zina ārzemju tūristu uzņemšanas un apkalpošanas noteikumos un cenšas pilnveidot savas prasmes. Par kvalitatīvu darbu un darba zināšanu vairākkārt saņēmusi pateicības gan no viesiem, gan arī viesnīcas vadības. Sarkisova aktīvi piedalās portjē dienesta sabiedriskajā dzīvē, pilnveido savas profesionālās prasmes un kvalifikāciju, pārvalda angļu valodu.[1537] Raksturojuma noslēgumā ar roku pierakstīts, ka Sarkisova 1984. gada aprīlī sekmīgi pabeigusi mācības kvalifikācijas kursos. Raksturojumu parakstījuši – viesnīcas direktora vietnieks izvietošanas jautājumos Boriss Lemtjugos, partijas pirmorganizācijas pirmā sekretāre I. Vinogradova un "cehkoma" priekšsēdētāja R. Šathutdinova.[1538] 1985. gada 16. janvārī Sarkisova lūdza "noformēt" viņu par otrās kategorijas portjē no 1985. gada 1. janvāra.[1539] Viesnīcas direktora Georgija Koršaka 1984. gada 29. decembra pavēle Nr. 424-k paredz pārcelt Sarkisovu no 1. janvāra par pirmās kategorijas portjē, nosakot 121 rubļu atalgojumu, atsaucoties uz štatu saraksta izmaiņām

[1536] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 155. lp.
[1537] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 157. lp.
[1538] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 158. lp
[1539] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 159. lp

un Sarkisovas iesniegumu,[1540] līdz ar to var pieņemt, ka iesniegums rakstīts steigā, tāpēc pieļauta kļūda lūgumā. Nekā vairāk personas lietā par turpmāko darbu nav, taču saskaņā ar lietas atrašanās vietas fondā var prezumēt, ka viņa atbrīvota no darba viesnīcā 1993. vai 1994. gadā.

Aija Odiņa (1948–)

Aija Odiņa (dzimusi Pavloviča), Staņislava meita, dzimusi 1948. gada 4. aprīlī Cēsu apriņķa Dzērbenes ciemā Trullēnos. Savā 1978. gada 1. jūnija kadru uzskaites anketā norādījusi, ka ir latviete un cēlusies no kolhozniekiem.[1541] Savukārt 1982. gada 14. maija anketā norādīts, ka cēlusies no zemniekiem[1542]. Savā 1978. gada 1. jūnija kadru uzskaites anketā norādījusi, ka nav bijusi ne VĻKJS, ne arī PSKP biedre. Savukārt 1982. gada 14. maija anketā jau rakstīts, ka bijusi VĻKJS biedre no 1963. līdz 1976. gadam un ka vecuma dēļ vairs nav komjauniete.[1543] 1972. gadā pēc studijām Pētera Stučkas Latvijas Valts universitātē angļu valodas un literatūras specialitātē ieguvusi filologa un pasniedzēja kvalifikāciju (Diploms ЩⅠ Nr. 348249, kas izsniegts 1972. gada 1. jūlijā)[1544].[1545] Savas valodu zināšanas 1978. gadā raksturojusi lakoniski: angļu valodu – pārvalda, spāņu, vācu valodā – lasa, tulko ar vārdnīcu, latviešu, krievu valoda – brīvi.[1546] Savukārt 1982. gadā norādīts, ka brīvi pārvalda angļu, krievu un latviešu valodu, lasa un spēj izteikties spāņu un vācu valodā.[1547] Līdz 1978. gada 1. jūnijam, kad aizpildīta kadru uzskaites anketa, nav bijusi ārpus PSRS.[1548] 1982. gada anketā jau minēts, ka 1981. gadā bijusi

[1540] PDVA, 282. f., 1. apr., 309. l., 160. lp
[1541] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 13. lp.
[1542] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 16. lp.
[1543] PDVA, 282, f., 1. apr., 175. l., 16. lp.
[1544] PDVA, 282, f., 1. apr., 175. l., 19. lp.
[1545] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 13. lp.
[1546] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 13. lp. otra puse.
[1547] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 16. lp. otra puse.
[1548] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 13. lp. otra puse

komandējums kā tulce tūrisma grupās ceļojumos uz Indiju un Šrilanku.[1549] Dzīvojusi Rīgā.[1550]

Māte – Skaidrīte Pavloviča (dzimusi Galviņa), Kārļa meita, dzimusi 1928. gada Cēsu apriņķa Veselovas pagasta, strādājusi Cēsu rajona sovhozā *Dzērbene* par strādnieci, dzīvoja Cēsu apriņķa Dzērbenes ciemā.[1551] Māte bijusi pirmrindniece, komunistiskā darba trieciennieces.[1552] Tēvs – Staņislavs Pavlovičs, Ignata dēls, dzimis 1918. gadā Rēzeknes apriņķi Andrupenes pagastā, strādājis Cēsu rajona sovhoza *Dzērbene* par strādnieku, dzīvojis Dzērbenes ciemā. Brālis – Andris Pavlovičs, Staņislava dēls, VĻKJS biedrs[1553], dzimis 1951. gada Cēsu rajona Dzērbenes ciemā, strādājis sovhozā *Dzērbene*, dzīvojis Dzērbenes ciemā.[1554] Brālis – Jānis Pavlovičs, Staņislava dēls, dzimis 1953. gadā, Cēsu rajona Dzērbenes ciemā,[1555] strādājis par metinātāju Cēsu vispārējās celtniecības tresta Cēsu specializētajā pārvietojamā mehanizētajā kolonā,[1556] dzīvojis Cēsu rajona Vecpiebalgas ciema padomē.[1557] Vīrs – Harijs Odiņš, Jāņa dēls, dzimis 1943. gadā Nīcā, Liepājas apriņķī, Latvijas Zvejnieku kolhozu savienības šoferis. Dēls – Jānis Odiņš, Harija dēls, dzimis 1974. gadā Rīgā, mācījies Rīgas 64. vidusskolā, dzīvojis Rīgā.[1558] Odiņa apprecējās 1973. gadā.[1559] Vīrs – Harijs Odiņš, Jēkaba dēls, dzimis 1943. gadā Liepājas rajona Nīcā, strādājis LPSR Zvejnieku kolhozu savienībā par šoferi, dzīvojis Rīgā.[1560]

1981. gada 18. jūlija autobiogrāfijā norādīts, ka 1966. gadā pabeigusi Dzērbenes vidusskolu. No 1955. gada līdz 1965. gadam apmeklējusi Dzērbenes vidusskolu. Skolā bijusi komjaunatnes organizācijas mācību sektora vadītāja, bet universitātē – komjaunatnes grupas – politiskā informatore.

[1549] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 16. lp. otra puse.
[1550] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 14. lp. otra puse.
[1551] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 13. lp. otra puse.
[1552] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 18. lp.
[1553] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 18. lp.
[1554] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 18. lp.
[1555] PDVA, 282, f., 1. apr., 175. l., 13. lp. otra puse.
[1556] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 18. lp.
[1557] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 13. lp. otra puse.
[1558] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 13. lp. otra puse.
[1559] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 13. lp.
[1560] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 13. lp. otra puse.

Aija Odiņa no 1967. gada septembra līdz 1972. gada jūlijam studējusi Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Svešvalodu fakultātē (Rīgā, Visvalža ielā 4). Studijas beidzot, no 1972. gada augusta līdz 1978. gada jūnijam bijusi Rīgas 69. vidusskolas angļu valodas skolotāja (Rīgā, Imantas ielā 11a).[1561] 1978. gada jūnijā sākusi darbu *Intūristā* (Rīgā, Padomju bulvārī 22 – 1978. gadā, bet Rīgā, Kirova ielā 55 – 1982. gadā).[1562] Bijusi viesu sagaidīšanas un pavadīšanas inspektore Apkalpošanas birojā,[1563] portjē, pirmās kategorijas portjē.[1564] 1981. gada 18. decembra autobiogrāfijā konkretizēts, ka no 1975. gada līdz 1978. gadam bijusi ārštata gide *Intūrista* Rīgas nodaļā. 1978. gada 29. maija iesniegumā, kas adresēts *Intūrista* Rīgas apvienības ģenerāldirektoram Igoram Fjodorovam, Odiņa lūdz, lai viņu pieņem par *Intūrista* Rīgas apvienības inspektori ārzemju tūristu sagaidīšanai un pavadīšanai no 1978. gada 1. jūnija.[1565] 1978. gada 1. jūnija pavēle Nr. 58 paredz pieņemt viņu par pagaidu sagaidīšanas un pavadīšanas inspektori apkalpošanas birojā no 1978. gada 1. jūnija uz vasaras tūrisma sezonas laiku, nosakot atalgojumu 90 rubļi.[1566] 1978. gada 17. jūlija pavēlē Nr. 81 Igors Fjodors paredz pārcelt Odiņu no pagaidu darba uz pastāvīgu darbu, proti, par apkalpošanas biroja sagaidīšanas un pavadīšanas inspektori no 1978. gada 17. jūlija, saglabājot iepriekš noteiktu atalgojumu.[1567] Tas darīts, izpildot 1978. gada 14. jūlijā Odiņas izteikto lūgumu Fjodorovam pārcelt viņu attiecīgajā darbā.[1568] 1978. gada 1. augusta pavēlē Nr. 88 paredzēts pārcelt Odiņu par portjē viesnīcā *Latvija* no 1978. gada 1. augusta, nosakot 100 rubļu atalgojumu;[1569] arī šī pavēle izdota, izpildot Odiņas lūgumu, kas izteikts 1978. gada 1. augustā ģenerāldirektoram Igoram Fjodorovam.[1570] Spriežot pēc atestācijas lapas, Odiņu iecēla

[1561] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 14. lp.
[1562] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 14., 17. lp.
[1563] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 21. lp.
[1564] PDVA, 282, f., 1. apr., 175. l., 17. lp.
[1565] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 20. lp.
[1566] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 21. lp.
[1567] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 22. lp.
[1568] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 23. lp.
[1569] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 24. lp.
[1570] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 25. lp.

par pirmās kategorijas portjē jau 1978. gada jūnijā.[1571] 1979. gada 4. jūnija pavēle Nr. 65-k, ko parakstījis viesnīcas direktors Vladimirs Čeremisovs, paredz, ka Odiņa pārceļama no portjē vecākā portjē amatā no 1979. gada 8. jūnija, nosakot algu 126 rubļi,[1572] pavēle izdota, ievērojot 1979. gada 8. jūnija Odiņas iesniegumu, kur ir gan Čeremisova, gan arī Lemtjugova vīzas ar norādi, ka piekrīt.[1573] 1982. gada 9. augusta raksturojumā, ko parakstījis direktora vietnieks Boriss Lemtjugovs, partijas pirmorganizācijas sekretārs Markovičs un "cehkoma" priekšsēdētāja I. Vinogradova un kas rakstīts rokrakstā, norādīts, ka Odiņa ir godīga, godprātīga, iniciatīvas bagāta un iztapīga darbiniece. Turpat teikts, ka visā pilnībā pārvalda ārvalstu tūristu pieņemšanu un apkalpošanu, prot veidot pareizas darba attiecības ar kolektīvu. Darbā ar ārzemniekiem parādījusi iejūtību un uzmanīgu attieksmi. Ne reizi vien ir izteikta administrācijas pateicība. Norādīts uz labām angļu valodas zināšanām un zināšanu pilnveidi vispār. Visu iepriekš minēto iemeslu dēļ viņu bija nolemts 1982. gada janvārī iecelt par pirmās kategorijas portjē, kas atbildīgs par rezervēšanu un izvietošanu. Secinājumu daļā norādīts, ka Odiņa atbilst amatam.[1574]

1989. gada 6. decembra pavēle Nr. 935-k, ko izdevusi Kaiva Cinis kā ģenerāldirektora vietniece, paredz iecelt Odiņu, kas tobrīd ir pirmās kategorijas portjē, par direktora vietnieci, uzņemšanas un apkalpošanas dienesta priekšnieci no 1989. gada 6. decembra uz L. Kurdjukovas slimības laiku, nosakot, ka attiecīgajā laika periodā viņai izmaksājama par minēto pienākumu pildīšanu algu starpība.[1575] 1991. gada 30. maijā Odiņa lūdz viesnīcas direktoru Bahusovu atbrīvot viņu no darba sakarā ar pārcelšanu Latvijas Ārlietu ministrijas darbā no 1991. gada 7. jūnija,[1576] par ko attiecīgi izdota 1991. gada 4. jūnija pavēle Nr. 446-k.[1577] Savdabīgi, ka lūgums joprojām izteikts krievu valodā.

[1571] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 26. lp.
[1572] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 30. lp.
[1573] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 31. lp.
[1574] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 27.–28. lp.
[1575] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 29. lp.
[1576] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 32. lp.
[1577] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 33. lp.

Par paveikto *Intūristā* Odiņa apbalvota ar Darba Sarkanā Karoga ordeni.[1578]

1.12. LPSR VDK aktīvā dienesta štata darbinieki

Pārejot uz personām, kas strādāja VDK aktīvajā dienestā un savu kompetenci īstenoja arī *Intūristā* un ar to saistītajās organizācijās, jākonstatē, ka informācijas par minēto ir mazāk un tā retāk rodama Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva 222. fondā un Personāla dokumentu valsts arhīva 282. fondā. Turklāt, ievērojot, ka LPSR VDK kadru uzskaites lietas (nejaukt ar LKP CK nomenklatūras kadru lietu kolekcijā esošajām) nav pieejamas Latvijas Republikā, vidējā komandējošā sastāva, kas neietilpa LKP CK nomenklatūrā, dienesta gaitas noskaidrot ir sarežģītāk un gūstamas vien netiešas liecības. Taču arī tās ir pieejamas. Šeit vietā atkārtoti norādīt uz tiesībsargājošo iestāžu konstatēto sadarbību ar LPSR VDK. Piemēra, Igors Tarvīds, kurš sāka strādāt LPSR VDK 1982. gadā un strādāja līdz 1991. gadam, liecina, ka LPSR VDK 2. daļas 3. nodaļa bija operatīvās apkalpošanas līnijas virziens, kas apkalpoja iebraucējus no ārzemēm, savus darba pienākumus veicis ar aģentūras, uzticības personu palīdzību un citām operatīvajām metodēm, pazīst personu, kuru vainoja sadarbībā ar VDK kā *Intūrista* ārzemju viesu uzņēmēja un apkalpošanas organizētāja viesnīcā *Latvija*, kaut gan pats nav izmantojis kā informatoru.[1579] LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas operatīvais virsnieks Voldemārs Vladimirs Trofimovs, Ivana dēls, dzimis 1948. gadā, strādājis VDK no 1974. gada līdz 1991. gadam, risinājis jautājumus par ārzemniekiem, regulāri kontaktējies ar *Intūrista* darbiniekiem.

> "Viņš aizpildīja vervēšanas kartiņas, kuras parakstīja arī VDK darbinieks Leons Klimovičs."[1580]

Arī gids-tulks apliecināja minēto:

> "Alla Lūse bija [..] *Intūrista* ģenerāldirektora vietniece [..], pēc katras ekskursijas bija jāsniedz rakstiskas atskaites *Intūrista* Kadru daļas

[1578] PDVA, 282. f., 1. apr., 175. l., 19. lp.
[1579] L. Nr. K30-933/12, 102. lp.
[1580] L. Nr. K30-459/10, 79. lp.

priekšniekam [Leonam] Klimovičam. [..] Klimovičs mani iepazīstināja ar [VDK 2. daļas pretizlūkošanas virsnieku] Voldemāru [Vladimiru] Trofimovu, paskaidroja, ka turpmāk Trofimovs būšot mans priekšnieks. Pēc pāris dienām Voldemārs Trofmovs atkārtoti uzaicināja mani uz Klimoviča kabinetu. [..] Trofimovs piedāvāja man sadarboties ar VDK kā informatorei, apsolīja, ka varēšu doties [uz ārzemēm], paskaidroja, ka gadījumā, ja atteikšos sadarboties, mana māte varot zaudēt darbu."[1581]

LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas virsnieks Voldemārs Vladimirs Trofimovs, kurš aizpildījis *Intūrista* aģentu vervēšanas dokumentus, apliecina, ka, lai arī faktiski ir bijis LPSR VDK kadru darbinieks, izmantojot *Intūrista* Kadru daļas darbinieku, VDK rezidentu Svarinski, sadarbojies ar gidiem-tulkiem:

"Strādāju VDK [..], stādījos priekšā kā *Intūrista* darbinieks, dažreiz kā Iekšlietu ministrijas darbinieks. [..] *Intūristā* kontaktējos ar [..] inspektoru Vladislavu Svarinski, viņš bija atvaļināts [VDK Rīgas rajona nodaļas, sk. iepriekš] virsnieks [..]. Jebkurš [Sic! – *M. S.*] darbinieks, kas kontaktējās ar ārzemniekiem, rakstīja atskaites un viņam [VDK rezidentam Svarinskim] iesniedza. Es [..] kontaktējos ar viņu un atskaites analizēju, to informāciju, kura mani interesēja, es izlietoju. [..] Svarinskis bija mūsu [VDK] rezidents, viņš bija atvaļināts apakšpulkvedis [..]. Svarinska klātbūtnē es arī piedalījos sarunās, bieži viņa kabinetā, kad viņš runāja ar gidiem.[1582]"

Par LPSR VDK aģentu vervēšanu Trofimovs norāda:

"Šo dokumentu [aģenta kartīti] esmu aizpildījis es dokumentā norādītajā laikā, bet parakstījis toreizējais daļas priekšnieks Leons Klimovičs. [..] Svarinskis man paskaidroja, ka viņam ir izveidojies labs kontakts ar *Intūrista* [..] gidi [..], tādēļ šī persona jānoformē kā VDK aģents, Svarinskis man atnesa sagatavotu [..] anketu. [..] Es personiski ar [gidi] kontaktējos *Intūrista* telpās [..]."[1583]

Vārdā šeit nenosaukts *Intūrista* gids-tulks savukārt liecina, ka:

[1581] L. Nr. K30-459/10, 85. lp.
[1582] L. Nr. K30-459/10, 102. lp.
[1583] L. Nr. K30-459/10, 102. lp.

> "[..] tajā laikā visi [Sic! – *M. S.*] gidi rakstīja atskaites, kas tika nodotas. Mēs zinājām, ka [Leons] Klimovičs pārstāv VDK, taču tas bija obligāts nosacījums, ka bija jāraksta atskaites par katru tūristu grupu, jo viņi bija ārzemnieki. Personīgā sarunā par atskaitēm viņš teica, ka sadarbojas 6–7 darbinieki no visiem, bet tur bija apmēram 100 darbinieki, es šo kungu atceros labi. [..] atskaites rakstījām, formāli. Ienesām, uz galda atstājām, bieži viņš nemaz nebija uz vietas. Viņš bija noformēts pilnīgi citā amatā, par Kadru daļas pārzini bija. Biju dzirdējusi, ka viņš ir [no] VDK. Mums teica, ka gidam jāraksta atskaites."[1584]

LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas priekšnieks Serguņins liecina:

> "[..] tādus gadījumus es nezinu, ka būtu aģents savervēts fiktīvi [..]."[1585]

Salīdzinot, piemēram, divas gides-tulces – Zani Rozenbergu (1944)[1586] un Elzu Tiltiņu, Alberta meitu,[1587] var spriest, ka Zanei

---

[1584] L. Nr. K30-459/10, 101. lp.

[1585] L. Nr. K30-933/12, 100. lp.

[1586] Zane Rozenberga, Valda meita, dzimusi Ķēniņa, 1944. gada 9. decembrī, tagadējā Aizputes novada Kazdangas pagastā, tēvs – Valdis Ķēniņš, Pāvela dēls, dzimis 1921. gada Aizputē, apdrošināšanas aģents, kopš 1946. gada šķīries no mātes – laikraksta *Pionieris* redaktores, LPSR nopelniem bagātās kultūras darbinieces Ērikas Podkalnes, Roberta meitas, dzimušas 1927. gadā Daugavpilī. Līdz 1955. gadam dzīvoja Liepāja, kad kopā ar māti atbrauca uz Rīgu un mācījās Rīgas 7. un 3. vidusskolā. VĻKJS biedre no 1960. gada, biedra kartes Nr. 14463146, studējusi Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Svešvalodu fakultātes Angļu valodas un literatūras nodaļā no 1962. gada līdz 1967. gadam, no 1966. gada līdz 1967. gadam angļu valodas skolotāja Rīgas 4. vidusskolā, no 1967. gada jūnija *Intūrista* gide-tulce, jau pirms 1971. gada bijusi *Intūrista* pārstāve skolēnu kruīzā Londonā, Apvienotajā Karalistē. *Dzimtenes Balss* sniedz ieguldījumu Zanes Rozenbergas kā *Intūrista* darbinieces darbības atspoguļojumā, piemēram, viņa esot "jaunos latviešu izcelsmes amerikāņus Ievu, Viestaru un Jāni Zubkovus" iepazīstinājusi ar Rīgu, un visiem bija "patīkami, ka Zane to varēja darīt latviski". Vīrs no 1962. gada – Alfrēds Rozenbergs, Voldemāra dēls, dzimis 1942. gadā, toreiz Rīgas Medicīnas institūta students, ārsts. PDVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 69.–86. lp.; "Diena Siguldā", *Dzimtenes Balss*, Nr. 33, 1968, 16. augusts, 2. lpp.

[1587] "Arī par Elzas Tiltiņas darbu *Intūristā* saglabājušās ziņas laikrakstos, piemēram, publicētas Hertas Puzulis izjūtas un pateicība "gidei Elzai Tiltiņai, kas ar savu laipno izturēšanos darīja vēl patīkamākas manas gaitas Latvijā". Herta Puzulis, dzimusi Zellītis, dzimusi 1910. gada 7. septembrī Raunā, mirusi 2005. gada 10. jūnijā

Rozenbergai ir tieša sociālā izcelsme no LPSR nomenklatūras. Viņas patēvs Atis Podkalns, Bērtuļa dēls (1921[1588]), bija LPSR Celulozes, papīra un kokapstrādāšanas rūpniecības ministrijas Kadru daļas vadītājs,[1589] iepriekš LPSR Gaļas un piena rūpniecības strādnieku arodbiedrības centrālās komitejas organizatoriskā biroja priekšsēdētājs,[1590] – bruģēja Rozenbergai ceļu uz *Intūrista* vadošās gides-tulces darbu no 1967. gada 1. jūlija, kad viņa nosūtīta uz *Intūristu* Padomju bulvāri 22, viesnīcu *Rīga* (tagadējā *Kempinsky* Aspazijas bulvārī) līdz 1974. gada 29. aprīlim,[1591] vēlāk – uz Latvijas komiteju kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs Jaunatnes sekcijas vadības amatu. Savukārt Elzas Tiltiņas darbība *Intūristā* sākusies palēnām. Viņa sākumā pieņemta uz pārbaudes laiku par grāmatvedi, kasieri ar algu, kas ir pielīdzināma štata darbinieka algai,[1592] vēlāk pārcelta uz inspektores amatu,[1593] tad atbrīvota no inspektores amata un iecelta tulka amatā. Kad abām jautāts par ārzemju tūristu attieksmi un izturēšanos, Rozenberga bilda, ka ārzemju tūristi bija diezgan aizspriedumaini, un visi aizspriedumi parasti pirmajām bija jādzird gidēm. Rozenberga arī min, ka ārzemju tūristus visvairāk interesēja bērnu aprūpes jautājumi, kā arī veselības aprūpe. Savukārt Tiltiņa pauda ieskatu, ka ārzemju tūristus vairāk interesēja kultūras dzīve.[1594] Iepazīstoties ar *Intūrista* dokumentos pieejamajiem raksturojumiem, Tiltiņa novērtēta kā politiski zinoša, pieticīga sadzīvē, ieguvusi kolēģu cieņu, bet Rozenbergu Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes

Lankasterā, Amerikas Savienotajās Valstīs. Puzulis, Herta. "Paldies par sirsnību!", *Cīņa*, Nr. 202, 1970, 30. augusts, 4. lpp.; *Laiks*, Nr. 27, 2005, 9. jūlijs, 23. lpp." Jarinovska, Kristīne. *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, redaktora piezīme 1332. atsaucē.

[1588] Citur kā Ata Podkalna dzimšanas gads norādīts arī 1918. gads.

[1589] PDVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 75. lp.

[1590] PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par Latvijas PSR rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnes, kulturas un mākslas darbinieku apbalvošanu ar ordeņiem un medaļām, *Cīņa,* Nr. 179, 1950, 29. jūlijs, 3. lpp.

[1591] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 85. lp.

[1592] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 52. lp.

[1593] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 53. lp.

[1594] "Arods – "Intourist" gids", *Dzimtenes Balss*, Nr. 1., 1970, 1. janvāris, 4. lpp.

dekāne I. Celmrauga, fakultātes partijas pirmorganizācijas biroja sekretāre M. Tiltiņa[1595] un Angļu valodas katedras vadītājs J. Raškevičs oficiāli raksturojuši 1966. gada 26. decembrī kā tādu, kas labi orientējas mūsdienu politiskajā situācijā.[1596] Rozenberga patstāvīgi vadot ekskursijas pa Rīgu, Jūrmalu, Siguldu un Salaspils memoriāla kompleksu

> "strādājusi ar tūristiem-emigrantiem, izpētot šīs tūristu kategorijas specifiku".[1597]

Ievērojot, ka Rozenberga attaisnoja viņai dāvāto uzticību, *Intūrista* Rīgas nodaļas partijas pirmorganizācija 1971. gada 19. janvārī deva raksturojumu, kuru apstiprināja PSKP Oktobra rajona sekretārs – rekomendēt Rozenbergu darbā ar padomju tūristiem kruīza braucienā uz Japānu.[1598] 1968. gada 27. augustā *Intūrista* Rīgas nodaļas vadītājs, VDK virsnieks Vladimirs Elsters raksturojumā uzsver, ka Rozenberga

> "ir morāli izturēta, sadzīvē pieticīga, ar biedriem sabiedriska, perspektīva mūsu sistēmas darbiniece, [..] ceļ politiskās zināšanas marksisma-ļeņinisma universitātes propagandas fakultātē".[1599]

Spriežot pēc abu intervēto paustā viedokļa par tūristiem, ar kuriem nācies saskarties, minētās kvalitātes bija nepieciešamas, lai varētu sekmīgi veikt darbu *Intūristā*.

Kā jau iepriekš norādīts, gidu-tulču darba neatņemama daļa bija regulāra piezīmju vešana par saskarsmi ar ārzemju tūristiem, fiksējot piezīmes žurnālos un nododot šos žurnālus nodaļā. Kā liecina vairāki dokumenti, kas aprakstīti iepriekš, šīs piezīmes tikušas izmantotas gan gadskārtējās atskaitēs, gan ziņojumos, to skaitā LPSR VDK. Šādu piezīmju vešana bija pakļauta valsts noslēpuma nosacījumiem, par ko viennozīmīgi bija informēti arī gidi-tulki. Iepazīstoties ar arhīvā saglabātajiem *Intūrista* priekšrakstiem, jāsecina, ka faktiski visu veidu komunikācija ar ārzemju tūristiem un viesiem tikusi fiksēta. Turklāt Maskavas *Intūrista* valde sevišķi rūpējās, lai valsts

---

[1595] Parakstījusies M. Vecozola.
[1596] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 76. lp.
[1597] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 80. lp.
[1598] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 82. lp.
[1599] LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 78. lp.

noslēpuma aprite, tai skaitā komunikācija ar ārzemju tūristiem, būtu fiksēta un glabāta atbilstošā veidā. Piemēram, 1961. gada 25. marta *Intūrista* valdes apkārtrakstā Nr. 191-1/298c, ko 24. martā parakstījis valdes priekšsēdētājs Vladimirs Ankudinovs, uzsvērta nepietiekama vērība iepriekšējo valdes norādījumu – 1960. gada norādījumi 015-2/1245-c, 015-2/1139-c – izpildē saistībā ar valsts noslēpuma aizsardzības un slepenās lietvedības pilnveides nepieciešamību. Cita starpā, uzsvērts:

> "Nodaļās un aģentūrās nepietiekami un nesistemātiski veic audzināšanas darbu ar tulku sastāvu, lai stiprinātu viņu revolucionāro vērību darbā ar ārzemju tūristiem. Raksturīgi, ka šis jautājumos virknē atskaišu nav guvis atspoguļojumu.
>
> Ar slepeniem dokumentiem dažās nodaļās un aģentūrās dažkārt rīkojas nepieļaujami paviršī, kā rezultātā tiek pieļautas rupjas atkāpes no instrukcijas par valsts noslēpuma saglabāšanu.
>
> Vairākas nodaļas un aģentūras dokumentus ar slepenības raksturu prezentēja bez "slepenības" grifa (Taškenta, Jalta, Kišiņeva, Rīga, Pjatigorska)."[1600]

Apkārtraksta noslēguma 1. punktā valde uzdeva uzlabot audzināšana darbu ar tulku sastāvu, bet 4. punktā – bija noteikts, ka jebkuras pārrunas ar ārzemniekiem, kas apmeklē nodaļas vai aģentūras saistībā ar *Intūristu* un tā darbiniekiem, kā arī saistībā ar tūristu apkalpošanas nepilnībām, drīkst veikt tikai nodaļas pārvaldnieks, aģentūras vadītājs vai apkalpošanas biroja vadītājs. Šādas sarunas bija jāreģistrē speciālajā žurnālā (burtnīcā), kuras paraugs bija pievienots vēstules pielikumā.[1601] Tikšanās ar ārzemniekiem un sarunu pierakstu uzskaites reģistrācijas žurnāla forma, salīdzinot, piemēram, ar atskaitēm par izteikumiem, ko fiksējuši starptautiskā jūrnieku kluba darbinieki, precīzi sakrīt. Forma pieprasīja norādīt tikšanās kārtas numuru, laiku, valsti, ārzemnieka uzvārdu, norādi par to, ko viņš pārstāv, uzvārdu amatpersonai, kas pieņēma ārzemnieku, sarunājās, precīzs sarunas sākšanas un beigšanas laiks, īss sarunas atreferējums.[1602]

[1600] LVA, 222. f., 1. apr., 3. l., 13. lp.
[1601] LVA, 222. f., 1. apr., 3. l., 15. lp.
[1602] LVA, 222. f., 1. apr., 3. l., 17. lp.

Tātad, no vienas puses, bija arī *Intūrista* Rīgas nodaļas personas, kas regulāri ieguva un nodeva ziņas par ārzemju tūristiem un viesiem padotības kārtībā, bet, no otras puses, bija personas, kas veica šo ziņu apstrādi, lai tās izmantotu LPSR VDK vajadzībām. Iepazīstoties vien ar saglabātajām liecībām par priekšrakstiem un ziņojumiem, jāsecina, ka iegūto ziņu apjoms bija grandiozs. Šādus ziņojumus saņēma, apstrādāja un nodeva tālāk LPSR VDK, piemēram, LPSR VDK rezidents Vladislavs Svarinskis. Viņš bija atbildīgs par ziņojumu saņemšanu no darbiniekiem, kas nodarbojās ar ārzemnieku apkalpošanu, to skaitā gidiem, tulkiem.[1603]

Vladislavs Svarinskis (1918–)

Iepazīstoties ar Vladislava Svarinska biogrāfiju, var redzēt Svarinska nozīmīgo ieguldījumu VDK darbībā. Vladislavs Svarinskis, Fadeja (Fabiāna?[1604]) dēls, dzimis 1918. gada 10. aprīlī Daugavpils apriņķa Landskoronas pagastā (tagad Šķaunes[1605] pagasts) (Timanovas muižas, Greivas ezera) Muizenieku sādžas, Kriviņu jeb Krieviņu sētā,[1606] kas piederēja viņa vecākiem [1607] (tagad Dagdas novads), cēlies no nabadzīgajiem zemniekiem.[1608]

Līdz 1938. gadam dzīvoja dzimtajā sādžā, gāja ganos pie citiem zemniekiem,[1609] bija laukstrādnieks Krāslavas pusē.[1610] No 1938. līdz 1939. gadam strādāja Rīgā dažādos palīgdarbos,[1611] konkrētāk, tikai gadījuma darbos kā ķieģeļu tīrīšanā, ielu remontā. Bija apmeties pie jaunākās māsas Valijas, saņemot viņas materiālo palīdzību.[1612] 1938. gadā vecākais brālis Antons Svarinskis, kuram bija piespriesti astoņi gadi cietumā par nelegālo boļševistisko darbību, atbrīvots no

[1603] L. Nr. K30-933/12, 102. lpp.
[1604] *Zemes Ierīcības Vēstnesis*, Nr. 385, 1930, 22. jūlijs, 12. lp.
[1605] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 8. lp.
[1606] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp.
[1607] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 5. lp.
[1608] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp.
[1609] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 8. lp.
[1610] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 99. lp.
[1611] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp. otra puse.
[1612] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 5. lp.

ieslodzījuma.[1613] No 1939. gada līdz 1940. gada februārim ar nelegālo boļševiku palīdzību kļuva par melnstrādnieku Ķeguma hidroelektrostacijas būvē,[1614] transporta darbinieku šajā hidroelektrostacijā (Svarinskis gan autobiogrāfijā min termoelektrostaciju), dzīvojot Ogrē, kur arī uzņemts toreiz nelegālajā komunistiskajā partijā,[1615] Riņķu ielā 1 kopā ar brāli Antonu un *veco komunistu*[1616] Guceviču,[1617] taču laikā no 1939. gada līdz 1941. gada jūnija, pēc paša vārdiem, Svarinskis "nepaspējis sakarā ar sarežģītajiem apstākļiem, sākoties Otrajam pasaules karam, nokārtot visus dokumentus, tāpēc nācies šķirties no viena gada partijas stāža".[1618] No 1940. gada februāra Latvijas Republikas armijas kareivis Krustpilī un Rīgā,[1619] tāpēc ļoti savdabīgi, ka 1972. gada 29. maija kadru uzskaites anketā Svarinskis atklāti norādījis, ka armijā bijis politiskais darbinieks jau no 1940. gada maija,[1620] tātad pirms okupācijas, līdz septembrim Kuldīgā un Jelgavā.[1621] 1977. gada 9. janvāra autobiogrāfijā Svarinskis uzsver, ka līdz ar to viņš esot pielīdzināms pulka komisāram.[1622] Uzreiz pēc Latvijas okupācijas pirms oficiālas inkorporācijas PSRS tiek izdota toreiz vēl Latvijas Republikas armijas komandiera, PSRS izlūkdienesta dienestu aģenta,[1623] ģenerāļa Roberta Kļaviņa 1940. gada jūlija pavēle Nr. 20 kopā ar citiem *poļitrukiem*, piemēram, vēlāko T. Zaļkalna Latvijas Mākslas akadēmijas profesoru

[1613] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 5. lp.
[1614] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 5. lp.
[1615] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 99. lp.
[1616] Ogrē šajā laikā dzīvoja 1925. gadā dzimušais Gerards Gucevičs, Jāzepa dēls, Ogres darba jauniešu organizācijas loceklis ("Organizācijas dzīve"*, Jaunais komunārs,* Nr. 7, 1940, 23. augusts, 6. lpp.; Dolārs, "Fizkultūras svētki Ogrē", *Cīņa,* Nr. 49, 1940, 8. augusts, 7. lpp.).
[1617] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 109. lp.
[1618] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 109. lp.
[1619] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp. otra puse.
[1620] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp. otra puse.
[1621] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp. otra puse.
[1622] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 109. lp.
[1623] *Latvija Otrajā pasaules karā (1939—1945)*. Rīga: Jumava, 2008, 185., 236. lpp.

un LPSR VDK ārštata darbinieku (aģentu) Mavriku Vulfsonu, iecelt Svarinski par 3. Jelgavas kājnieku pulka politisko darbinieku.[1624]

1940. gadā iestājies PSKP (biedra kartes Nr. 15927875).[1625] 1959. gada 4. februāra LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā esošajā uzskaites anketā Svarinskis gan ir norādījis, ka PSKP iestājies vien 1942. gadā (biedra kartes Nr. 06724112).[1626] No 1940. gada septembra līdz 1941. gada jūnijam bijis LPSR Iekšlietu tautas komisariāta īpašās vienības operatīvais darbinieks 183. strēlnieku divīzijā Limbažos,[1627] pilnvarotā palīgs.[1628] 1941. gada jūnijā kopā ar PSRS bruņotajiem spēkiem bēdzis no okupētās Latvijas līdz Valdajam, Novgorodas apgabalā.[1629] 1972. gada 29. maija kadru uzskaites anketā norādīts, ka no 1941. gada jūnija līdz 1945. gada maijam ir dienējis PSRS bruņotajos spēkos un pretizlūkošanas dienestos,[1630] to skaitā no 1941. gada septembra – 201. latviešu strēlnieku divīzijā, ar kuru 1945. gadā nonācis atpakaļ Kurzemē,[1631] konkrēti no 1941. gada septembra līdz 1942. gada septembrim 220. artilērijas pulka ierindnieks, bet no 1942. gada septembra (acīmredzot, kad patiesībā iestājās PSKP) – valsts drošības dienestā, Iekšlietu tautas komisariāta Sevišķās daļas pilnvarotais, pēc tam – 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijas pretizlūkošanas daļas SMERŠ sastāvā.[1632] 1974. gada 5. jūnija kadru uzskaites lapā norādīta 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzija, dienesta vietas Veļikije Luki, Staraja Rusa u. c. [1633] Frontē ievainots rokā.[1634] No 1945. gada maijam līdz 1945. gada septembrim bijis 130. strēlnieku korpusa operatīvais darbinieks Rīgas rajonā, 1974. gada 5. jūnija un 1977. gada 9. janvāra kadru uzskaites lapās precizēts, ka

[1624] "Armijas komandiera 20. pavēle Rīgā 1940. g. jūlijā", *Latvijas Kareivis*, Nr. 163, 1940, 21. jūlijs, 1. lpp.
[1625] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp.
[1626] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 3. lp.
[1627] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp. otra puse.
[1628] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 3. lp. otra puse.
[1629] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 110. lp.
[1630] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp. otra puse.
[1631] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 100. lp.
[1632] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 3. lp. otra puse.
[1633] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 105. lp.
[1634] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 100. lp.

pretizlūkošanas daļas SMERŠ sastāvā[1635],[1636] 130. latviešu strēlnieku korpusa 151. artilērijas brigādē.[1637]

Vien 1956. gadā 38 gadu vecumā ieguvis vidējo izglītību Rīgas 25. darba jaunatnes vidusskolā, citas formālās izglītības nav.[1638] Teju visu pēckara periodu līdz pensijai – no 1945. gada septembra līdz 1970. gada decembrim bijis LPSR VDK operatīvais darbinieks Rīgā.[1639] No 1946. gada līdz 1947. gadam – LPSR VDM Rīgas pilsētas daļas operatīvais pilnvarotais,[1640] šīs daļas grupas operatīvais pilnvarotais no 1947. gada līdz 1949. gadam,[1641] no 1949. gada līdz 1950. gadam – daļas 4. grupas vecākais operatīvais pilnvarotais,[1642] no 1950. gada līdz 1952. gadam – LPSR VDM 5. nodaļas vecākais operatīvais pilnvarotais,[1643] no 1952. gada jūlija līdz augustam – LPSR VDM 5. daļas 4. nodaļas vecākais operatīvais pilnvarotais,[1644] no 1952. gada augusta līdz 1953. gadam – LPSR VDM 5. daļas 3. nodaļas priekšnieka vietnieks,[1645] no 1953. gada aprīļa līdz oktobrim – LPSR Iekšlietu ministrijas Alūksnes rajona daļas priekšnieks, no 1953. gada oktobra līdz 1954. gada martam – 1. nodaļas LPSR Iekšlietu ministrijas 4. pārvaldes 1. daļas 1. nodaļas vecākais operatīvais pilnvarotais,[1646] no 1954. gada līdz 1959. gadam – LPSR VDK 4. daļas 2. nodaļas vecākais operatīvais pilnvarotais.[1647]

1959. gada 4. februārī bijis LPSR VDK operatīvā dienesta kapteinis.[1648] 1959. gada 5./6. februārī ar Nr. 3/171 LPSR VDK priekšsēdētājs, ģenerālmajors Jānis Vēvers lūdza LKP CK pirmo sekretāru Jāni Kalnbērziņu apstiprināt Svarinski par LPSR VDK Rīgas

[1635] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 105. lp.
[1636] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 108. lp.
[1637] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 3. lp. otra puse.
[1638] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp.
[1639] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp. otra puse.
[1640] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 3. lp. otra puse.
[1641] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 3. lp. otra puse.
[1642] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 3. lp. otra puse.
[1643] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 3. lp. otra puse.
[1644] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 3. lp. otra puse.
[1645] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 3. lp. otra puse.
[1646] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 3. lp. otra puse., 4. lp.
[1647] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 4. lp.
[1648] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 4. lp.

rajona pilnvaroto, norādot, ka Svarinskis apguvis aģentūras darba metodes, ir daļas partijas organizācijas biroja loceklis, lūdzot atbrīvot no šā amata Kārli Gothardsonu.[1649] Šajā amatā LKP CK birojs Svarinski iecēla 1959. gada 19. martā ar protokollēmumu Nr. 51, 33. paragrāfu.[1650] No 1959. gada līdz 1970. gadam – LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja loceklis.[1651] 1961. gada 21. februārī LPSR VDK priekšsēdētāja palīgs kadru jautājumos, majors Vladimirs Sēja lūdza LKP CK atbrīvot Svarinski no LPSR VDK Rīgas rajona pilnvarotā amata sakarā ar amata likvidēšanu,[1652] vairākus mēnešus viņš strādāja 2. daļas 6. nodaļā, līdz 1961. gada novembrī ar dokumentu Nr. 3/2219 LPSR VDK priekšsēdētājs Jānis Vēvers lūdza LKP CK atjaunot Svarinski šajā amatā.[1653] Raksturojumā norādīts, ka Svarinskis ir čekists ar būtiskiem sasniegumiem, disciplinēts, prasīgs, laipns un uzmanīgs ar cilvēkiem, apveltīts ar gribasspēku un organizatora spējām, raksturā mierīgs, aukstasinīgs, reizēm pat pārāk, daudz lasa beletristiku, apmeklē teātri un kino,[1654] 1961. gada 14. novembrī LKP CK sekretārs Arvīds Pelše parakstīja attiecīgu protokollēmumu.[1655] 1970. gada 16. novembrī ar Nr. 3/3757 LPSR VDK priekšsēdētājs Longins Avdjukēvičs lūdza LKP CK Svarinski pensionēt.[1656] Ar 1970. gada 27. novembra LKP CK biroja protokollēmuma Nr. 59, 53. paragrāfu, ko parakstījis LKP Rīgas pilsētas komitejas sekretārs Jāzeps Tumovs-Beķis (1931–) Svarinska vietā par LPSR VDK Rīgas rajona nodaļas priekšnieku iecēla čekistu Jāni Bērziņu, Nikolaja dēlu,[1657] kurš ievērojams ar to, ka piecpadsmit gadus vēlāk pārņēma Svarinska lietas arī PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienībā. Šo lēmumu ar LKP CK 1970. gada 15. decembra protokollēmuma Nr. 183, 28. paragrāfu apstiprināja LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss.[1658] No 1970. gada

[1649] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 7. lp.
[1650] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 10. lp.
[1651] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp. otra puse.
[1652] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 11. lp.
[1653] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 12. lp.
[1654] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 13. lp.
[1655] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 16. lp.
[1656] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 17. lp.
[1657] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 19. lp.
[1658] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 20. lp.

decembra līdz 1971. gada decembrim izdienas pensionārs,[1659] bet no 1971. gada decembra līdz 1972. gada maijam – direktora pavēļu pārbaudes vecākais inspektors mēbeļu firmā *Rīga*.[1660] Prata tikai latviešu un krievu valodu.[1661]

VDK Svarinskis strādāja ar trimdas latviešu izspiegošanu, operatīvo izstrādi jeb ar "latviešu buržuāzisko nacionālistu ārzemju centru pretpadomju darbības izskaušanu", kā norādīts viņa 1959. gada 5. februāra raksturojumā.[1662]

1972. gada 29. maija kadru uzskaites anketa norāda, ka ārzemēs bijis 1957. gadā – Vācijas Demokrātiskajā Republikā un 1958. gadā – Polijas Tautas Republikā un Čehoslovākijas Sociālistiskajā Republikā tūrisma braucienā,[1663] citur norādīts, ka Vācijas Demokrātiskajā Republikā bijis 1958. gadā "ar delegāciju".[1664] 1974. gada 5. jūnija kadru uzskaites anketā konstatējams 1973. gada brauciens uz Čehoslovākijas Sociālistisko Republiku tūrisma grupas vadītāja kapacitātē.[1665] 1977. gada 9. janvāra kadru uzskaites anketā norādījis, ka 1973. gadā bijis arī Vācijas Demokrātiskajā Republikā, 1974. gadā – Turcijā un Ēģiptes Arābu Republikā kā kruīza vadītājs.[1666] Saņēmis neskaitāmus apbalvojumus, piemēram, Sarkanās Zvaigznes ordeni 1944. gadā,[1667] ordeni *Goda Zīme,* divpadsmit medaļas,[1668] piemēram, *Par drošsirdību* – 1944. gadā, *Par kaujas nopelniem* – 1943. un 1950. gadā, *Par Maskavas aizstāvēšanu* – 1944. gadā,[1669] divus LPSR Augstākās Padomes Prezidija goda rakstus.[1670] Sarkanās Zvaigznes ordenis un astoņas medaļas piešķirtas par aģentūras

[1659] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp. otra puse.
[1660] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp. otra puse.
[1661] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 97. lp.
[1662] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 8. lp.
[1663] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 98. lp.
[1664] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 4. lp. otra puse.
[1665] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 104. lp. otra puse.
[1666] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 107. lp. otra puse.
[1667] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 4. lp. otra puse.
[1668] "PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par Latvijas PSR rūpniecības, lauksaimniecības un tirdzniecības pirmrindnieku, zinātnes un kultūras darbinieku apbalvošanu ar PSRS ordeņiem un medaļām", *Cīņa*, Nr. 238, 1965, 8. oktobris, 3. lpp.
[1669] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 4. lp.
[1670] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 98. lp. otra puse

operatīvo darbību.[1671] Interesanta ir piezīme, ka viņš miera laikā nav derīgs kara dienestam, bet kara laikā tikai ar ierobežojumiem otrajā pakāpē,[1672] VDK operatīvā sastāva apakšpulkvedis.[1673]

1972. gadā Svarinskis iesniedza iesniegumu par pieņemšanu darbā *Intūrista* Rīgas nodaļā tās pārvaldniekam, arī VDK virsniekam Vladimiram Elsteram par "informācijas inspektoru" no 1972. gada 29. maija[1674]. Ar 1972. gada Rīgas nodaļas pārvaldnieka Vladimira Elstera pavēli Nr. 36 Svarinski pieņēma par šādu inspektoru uz tūrisma sezonu,[1675] savukārt ar tā paša gada 2. decembra pavēli Nr. 102 pieņemts pastāvīgā darbā, lai pildītu attiecīgo amatu par 90 rubļiem mēnesī.[1676] Ar 1978. gada 7. aprīļa Rīgas nodaļas pārvaldnieka Igora Fjodorova pavēli Nr. 36 Vladislavu Svarinski pārcēla par vecāko inspektoru informācijas grupā ar 120 rubļu algu, kā arī noteica algu šīs grupas inspektoram Vladimiram Golomazovam, Grigorija dēlam, dokumentu sagatavojusi G. Zantmane.[1677] 1982. gada 24. novembra atestācijas lapā Svarinskis jau vērtēts kā vecākais inspektors ārvalstu tūrisma un padomju tūrisma braucieniem uz ārvalstīm organizēšanai.[1678] Svarinska 1982. gada 22. oktobra raksturojumā papildus vispārējām standartfrāzēm teikts, ka kolektīvā viņš ir cienīts, veiksmīgi veic audzinošo darbu, ir "sociālistiskā īpašuma saglabāšanas komisijas loceklis", komunistiskā darba trieciennieks, viņu vērtējusi ģenerāldirektora vietniece, Ceļojumu pārvaldes priekšniece Alla Lūsis (parakstījusies kā Bahusova), partijas pirmorganizācijas sekretārs V. Akimovs, arodbiedrības "cehkoma" priekšnieks V. Golomazovs, komjaunatnes pirmorganizācijas sekretārs V. Zagoskins.[1679] Ar 1985. gada 20. februāra Rīgas apvienības ģenerāldirektora pienākumu izpildītāja Georgija Koršaka pavēli Nr. 60-k Svarinski pārceļ no Ceļojumu pārvaldes Apkalpošanas nodaļas vecākā inspektora amata

[1671] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 8. lp.
[1672] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 98. lp. otra puse
[1673] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 98. lp. otra puse
[1674] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 101. lp.
[1675] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 102. lp.
[1676] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 103. lp.
[1677] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 111. lp.
[1678] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 112. lp.
[1679] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 113. lp.

ārvalstu tūrisma un padomju tūrisma braucieniem uz ārvalstīm organizēšanai šīs pašas pārvaldes Gidu-tulku nodaļas šāda paša inspektora amatā, kopā ar Svarinski pārcelts arī Vladimirs Golomazovs, tikai viņam kā inspektoram maksāti 140 rubļi, bet Svarinskim kā vecākajam inspektoram – 190 rubļi algas mēnesī, dokumentu sagatavojusi Utkina.[1680]

Svarinskis 1985. gada 9. aprīlī rakstījis iesniegumu PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas Rīgas apvienības *Intūrists* ģenerāldirektoram Igoram Fjodoram, ka, sākot no 1985. gada 21. jūnija, dodas pensijā pēc paša vēlēšanās.[1681] Ar 1985. gada 17. jūnija Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova pavēli Nr. 201-k Svarinskis atbrīvots no amata, ar šo pašu pavēli ar 24. jūniju šajā amatā ieceļot līdzšinējo kadru daļas vecāko inspektoru Jāni Bērziņu, Nikolaja dēlu, kurš iepriekš sekoja Svarinskim LPSR VDK Rīgas rajona nodaļas priekšnieka amatā, kā arī Ārija Dembovska, Nikolaja meita, pārcelta no kadru daļas inspektores amata par gidu-tulci.[1682]

Tēvs – Fadejs Svarinskis miris 1919. gadā, māte Jadviga Svarinska mirusi 1918. gadā.[1683] Sieva – Velta Svarinska, Ernesta meita, dzimusi 1924. gadā[1684] Valmierā,[1685] 1972. gadā bijusi prečzine LPSR Naftas, naftas produktu un cietā kurināmā apgādes un realizācijas galvenās pārvaldes ražošanas kombinātā *Degviela*,[1686] 1974. gadā – degvielas uzpildes stacijas pārvaldniece, preču daļas priekšniece.[1687] Meita Asja Svarinska, Vladislava meita, dzimusi 1947. gadā,[1688] 1972. gadā beigusi Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultāti,[1689] 1974. gadā – Rīgas 44. vidusskolas skolotāja,[1690] LPSR Valsts kinematogrāfijas komitejas izdevuma *Kino* redaktore, galvenā

[1680] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 114. lp., 114. lp. otra puse.
[1681] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 115. lp.
[1682] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 116. lp.
[1683] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 104. lp. otra puse.
[1684] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 98. lp. otra puse.
[1685] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 104. lp. otra puse.
[1686] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 100. lp.
[1687] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 104. lp. otra puse.
[1688] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 98. lp. otra puse
[1689] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 100. lp.
[1690] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 104. lp. otra puse.

redaktora vietniece.[1691] Vladislava Svarinska brālis Antons Svarinskis, Fadeja dēls, dzimis 1908. gada 7. maijā Varšavā[1692] (presē norādīts, ka Šķaunes pagastā[1693]), PSKP biedrs no 1929. gada,[1694] 1972. gadā – personālais pensionārs,[1695] pēc 1940. gada okupācijas kļuvis par Rīgas Centrālcietuma priekšnieka vietas izpildītāju,[1696] 1. latviešu partizānu brigādes štāba priekšnieks,[1697] fabrikas *17. jūnijs* direktors,[1698] Latviešu partizānu veterānu padomes priekšsēdētājs,[1699] dzīvoja Rīgā, Mičurina (tagad Tomsona) ielā 24,[1700] pēc Latvijas Republikas faktiskās neatkarības atgūšanas Alfrēda Rubika Latvijas Sociālistiskās partijas aktīvists, miris 2000. gada 23. augustā. Māsas – 1910. gadā vēlākajā Krāslavas rajonā dzimusī Jūlija Vecela, Fadeja meita, dzīvoja Rīgā, Lielvārdes ielā,[1701] 1959. gadā bijusi apkopēja,[1702] un 1914. gadā vēlākajā Krāslavas rajonā dzimusī Valentīna[1703] (Valija) Treidāne, Fadeja meita, dzīvoja Rīgā, Kalnciema ielā,[1704] bijusi namu pārvaldniece Rīgā 1959. gadā.[1705]

Gan 1972. gada 29. maijā, gan arī 1974. gada 5. jūnijā Vladislavs Svarinskis dzīvoja Rīga, Fridriha Engelsa (tagad Stabu) ielā 73[1706].[1707] Svarinskis ir nozīmīga persona LPSR VDK un *Intūrista* Rīgas nodaļas sakarā, jo viņš gan pats saņēmis atskaites, gan, veicot atbilstošu informācijas apstrādi, tās rakstījis savā vārdā tieši LPSR VDK

[1691] *Kino*, 1982, 1. janvāris, 1988, 7. janvāris.
[1692] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 104. lp. otra puse.
[1693] Kadiķis, R. "Mēģinājums mūs nostādīt ārpus likuma neies cauri", Nr. 23, *Pavalstnieks*, 1993, 15. jūnijs, 8. lpp.
[1694] "Vēstulē «CĪŅAI»", *Cīņa*, Nr. 264, 1987, 15. novembris, 1. lpp.
[1695] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 100. lp.
[1696] "Valdības darbība", *Cīņa*, Nr. 43, 1940, 1. augusts, 7. lpp.
[1697] "Bet viņu uguns nedziest!", *Cīņa*, Nr. 13, 1984, 15. janvāris, 2. lpp.
[1698] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 6. lp.
[1699] Ģēģere, V. "Skolēniem – brīvdienas, skolotājiem – mācības", *Padomju Jaunatne*, Nr. 60, 1981, 28. marts, 2. lpp.
[1700] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 105. lp..
[1701] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 107. lp. otra puse.
[1702] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 5. lp.
[1703] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 5. lp.
[1704] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 104. lp. otra puse.
[1705] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 5. lp.
[1706] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 98. lp. otra puse.
[1707] PDVA, 282. f., 1. apr., 144. l., 105. lp. otra puse.

vai arī tās veidojis, ko parakstījuši *Intūrista* ģenerāldirektora vietniece Alla Lūse[1708] vai ģenerāldirektors Igors Fjodorovs. Ar Svarinski varēja arī sazināties jautājumos, kas skar ārzemnieku pārkāpumus un padomju pilsoņu pārkāpumus pret ārzemniekiem.[1709] Viss liecina, ka tieši tādus pašus LPSR VDK aktīvā rezidenta pienākumus pildīja Svarinska pēctecis, pulkvedis Jānis Bērziņš.

Jānis Bērziņš (1933–)

Čekas pulkvedis[1710] Jānis Bērziņš, Nikolaja dēls, dzimis 1933. gada 15. jūnijā Jēkabpils apriņķa Kūku pagastā (tagad Krustpils novads) darba zemnieku ģimenē.[1711] Tēvs – 1904. gadā Jēkabpilī dzimušais Nikolajs Bērziņš, Pētera dēls, miris 1965. gadā Jēkabpils novadā.[1712] Māte – 1903. gadā Jēkabpilī dzimusī Zelma Bērziņa (dzimusi Vītola), 1984. gada 15. novembrī pensionāre, dzīvojusi Rīgas rajona Vangažu ciemā.[1713]

PSKP biedrs no 1957. gada (biedra kartes Nr. 12813405).[1714] Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātē 1967. gadā ieguvis vēsturnieka diplomu.[1715] Bērziņš universitātē studējis no 1961. gada, pamatojoties uz 1967. gada 26. jūnija atestācijas komisijas lēmumu, izdots vēsturnieka diploms Nr. 078555 1967. gada 30. jūnijā.[1716] Prot vācu, latviešu, krievu valodu.[1717]

No 1949. gada līdz 1953. gada jūlijam – Ogres meža tehnikuma students.[1718] No 1953. gada jūlija līdz augustam – Ugāles mežsaimniecības tehniķis. No 1953. gada līdz 1960. gada maijam LPSR VDK virsnieks Siguldā.[1719] Kā zināms no Svarinska lietas materiāliem,

[1708] LVA, 222. f., 1. apr., 40. l., 15. lp.
[1709] LVA, 222. f., 1. apr., 42. l., 2. lp.
[1710] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 114. lp. otra puse.
[1711] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 113. lp.
[1712] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 113. lp. otra puse.
[1713] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 113. lp. otra puse.
[1714] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 113. lp.
[1715] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 113. lp.
[1716] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 115. lp.
[1717] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 113. lp. otra puse.
[1718] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 114. lp.
[1719] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 114. lp.

Jānis Bērziņš bija Svarinska pēctecis LPSR VDK Rīgas daļas vadībā. No 1960. gada maija līdz 1961. gada jūnijam – LPSR Galvenās profesionāli tehniskās izglītības pārvaldes profesionāli tehniskās skolas Vangažos direktora vietnieks politiskajos jautājumos.[1720] No 1961. gada jūnija līdz 1984. gada novembrim – LPSR VDK virsnieks Liepājā.[1721] No 1971. gads – LKP Rīgas rajona komitejas biroja loceklis, no 1978. gada – LKP Liepājas pilsētas komitejas biroja loceklis, no 1979. gada Liepājas pilsētas Tautas deputātu padomes deputāts.[1722]

Apbalvots ar desmit medaļām.[1723]

Līdz 1984. gadam ārpus PSRS bijis tikai Bulgārijas Tautas Republikā 1964. gadā.[1724]

1984. gada 19. novembrī Bērziņš lūdza pieņemt viņu par vecāko inspektoru,[1725] ar 19. novembra pavēli Nr. 365-k Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieks Georgijs Koršaks Jāni Bērziņu pieņēmis par Kadru daļas vecāko inspektoru.[1726] Ar Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1985. gada 5. jūlija pavēli Nr. 201-k vienā pavēlē ar Svarinska atbrīvošanu Bērziņu pārceļ no Kadru daļas vecākā inspektora amata vecākā inspektora amatā ārvalstu tūrisma organizēšanai un padomju tūristu braukšanai uz ārvalstīm Ceļojumu pārvaldes gidu-tulku nodaļā ar 1985. gada 24. jūliju. Tātad Rīgas rajona čekas vadītājs aizstāj Rīgas rajona čekas vadītāju[1727].

1988. gada 16. augusta *Intūrista* atestācijas lapā Bērziņam uzdots uzlabot tūristu pieplūdi, apskates objektu organizāciju, tomēr atestācija ir galēji formāla un to vadījusi Kaiva Cinis.[1728] Ar 1988. gada 16. novembra Rīgas apvienības ģenerāldirektora pienākuma izpildītājas Kaivas Cinis pavēli Nr. 831-k Jāni Bērziņu pārceļ no Gidu-tulku daļas (dokumentā daļas nosaukums gan aizkrāsots ar baltu) vecākā inspektora amata Ceļojumu pārvaldes vecākā inspektora

[1720] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 114. lp.
[1721] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 114. lp.
[1722] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 114. lp. otra puse.
[1723] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 114. lp. otra puse.
[1724] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 113. lp. otra puse.
[1725] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 117. lp.
[1726] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 118. lp.
[1727] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 120. lp.
[1728] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 116. lp.

amatā.[1729] Rezultātā gluži kā Harijs Melbārdis – īsā laikposmā Jānis Bērziņš ir strādājis visās struktūrvienībās, visās jomās. Bērziņu Rīgas apvienības ģenerāldirektors Koršaks atbrīvo no darba 1990. gada 6. februārī ar pavēli Nr. 131-k, pamatojoties uz 1990. gada 5. februāra pavēli Nr. 6 par štatu saraksta maiņu.[1730]

Pirmā sieva – 1932. gadā Daugavpilī dzimusī Regīna Bērziņa (dzimusi Viļķena), Jāzepa meita, Rīgas 49. vidusskolas skolotāja, dzīvojusi Rīgā, Mičurina (tagad Tomsona) ielā[1731] kopā ar meitu, 1964. gadā Siguldā dzimušo Janu Bērziņu, Jāņa meitu, 1984. gadā Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Vēstures un filozofijas fakultātes studente.[1732] Tātad Svarinskis un Bērziņš bija ne vien kolēģi VDK un *Intūristā*, bet savulaik arī kaimiņi Rīgā, Mičurina ielā. Otra meita – 1959. gadā Siguldā dzimusī Irēna Bērziņa, Jāņa meita, kolhoza *Ādaži* bērnudārza logopēde, dzīvojusi Ādažos.[1733] Otrā sieva bija ietekmīga komunistiskās partijas darbiniece – 1934. gadā Limbažu rajonā dzimusī Līga Lasmane (dzimusi Laviņa), LKP Rīgas rajona komitejas sekretāre, dzīvojusi Rīgā, Georgija Gailes (tagad Ūnijas) ielā,[1734] Vissavienības politisko zinību un zinātnes izplatīšanas biedrības Latvijas republikāniskās nodaļas valdes priekšsēdētaja.[1735]

Jānis Kiršteins (1927–)

Jāņa Kiršteina kā LPSR VDK 2. daļas priekšnieka iesaisti *Intūrista* Rīgas nodaļas darbā apliecina ne tikai Latvijas Republikas tiesībsargājošo iestāžu atklātais par VDK štata darbinieku nodarbināšanu *Intūrista* Rīgas nodaļā un attiecīgā piesega izmantošana operatīvajos nolūkos, bet arī *Intūrista* Rīgas nodaļai, konkrēti Jānim Kiršteinam kā LPSR VDK daļas priekšniekam adresētās atskaites. Piemēram, jau minētā *Intūrista* Rīgas nodaļas 1983. gada 27. decembra atskaite Nr. 11-c *par informatīvi propagandas darba ar*

[1729] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 119. lp.
[1730] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 121. lp.
[1731] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 113. lp. otra puse.
[1732] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 113. lp. otra puse.
[1733] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 113. lp. otra puse.
[1734] PDVA, 282. f., 1. apr., 165. l., 113. lp. otra puse.
[1735] Gerts, Oskars. "Paldies zinību nesējam", *Cīņa*, Nr. 84, 1981, 10. aprīlis, 4. lp.

ārzemju tūristiem, kas apmeklējuši LPSR, un padomju tūristiem rezultātiem 1983. gadā, adresēta arī konkrēti Jānim Kiršteinam, kur sniegta arī konkrēta informācija par ārzemju tūristu grupām, to rīcību.[1736] Acīmredzami, ka jautājumos par ārzemju tūristu rīcību, piemēram, ekskursijas laikā, šādas atskaites sagatavošanā izmantots izejmateriāls, arī gidu-tulku piezīmes. Šādas atskaites, adresējot tieši Jānim Kiršteinam, bijušas iesniegtas arī nākamajos gados, 1984. gadā un 1985. gadā. Arī 1984. gada vispārīgajā atspoguļojumā izmantoti citāti, piemēram, Vācijas Demokrātiskās Republikas tūristu grupas (8-6182) vadītājs Klausnitcers pēc Salaspils apmeklējuma esot paziņojis:

> "Mēs, vācieši, sajūsmināmies par padomju cilvēku cēlsirdību. Tikai krievu cilvēki un padomju republiku iedzīvotāji, pārcietuši grūto karu, kurā vainīgi esam mēs, vācieši, var tik labi attiekties pret mums, uzskatīt mūs, kas atnesa padomju tautai tik daudz bēdu un ciešanu, par saviem draugiem. Es varu savas grupas tūristu vārdā teikt, ka mēs sajūsmināmies ar padomju ļaužu vīrišķību kara laikā, pienācīgi novērtējam jūsu tautas cēlsirdību, palīdzot celt VDR sociālismu. Fašisms nekad nedrīkst atgriezties uz vācu zemes."[1737]

Turpat iekļauts arī Vācijas Demokrātiskās Republikas tūristu grupas (8-2243), kas esot sastāvējusi no Vācijas Demokrātiskās Republikas 10. klases teicamniekiem, Viļa Lāča Rīgas 31. vidusskolas apmeklējums. Ciemiņiem tika parādīts muzejs, kas veltīts rakstniekam Vilim Lācim, organizēta draudzīgā diskotēka. Skolotājs Seiks (Vācijas Demokrātiskā Republika) esot paziņojis:

> "Tieši tādas satikšanās palīdz nostiprināt reālo tautu draudzību. Ja dažādu tautu bērni iepazīs viens otru un sāks draudzēties, tad, esot pieauguši, viņi sapratīs reālo tautu draudzību."[1738]

Salīdzinot liecībās sniegto informāciju ar presē pieejamo, vietā būtu minēt, ka ilggadēja Viļa Lāča Rīgas 31. vidusskolas direktore bija Veronika Novika[1739] (pēc neoficiālas informācijas Alfona Novika

[1736] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., 37. lp.
[1737] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., 56. lp.
[1738] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., 56. lp.
[1739] Builis, A. "Par to rakstīja "Padomju Jaunatne". "Bezgaumība un ieraušana"", *Padomju Jaunatne*, Nr. 69, 1975, 8. aprīlis, 4. lpp. Minētais raksts, cita starpā, atklāj,

radiniece; dokumentāli pārliecināties par minēto nebija iespējams, jo Latvijas Nacionālā arhīva Personāla dokumentu valsts arhīvā neesot Viļa Lāča Rīgas 31. vidusskolas personāla dokumentu, kas vairāku apstākļu dēļ ir svarīgs dokumentu kopums VDK izpētē), kura pēc tam, kad kļuva par Rīgas pilsētas Oktobra rajona Tautas izglītības nodaļas vadītāju un viņu amatā nomainīja Lija Detlava, turpinājusi strādāt par skolotāju, regulāri piedaloties ārvalstu tūristu vizīšu apkalpošanā skolā.[1740] Minētais muzejs, pēc vairākām liecībām, bijusi viena telpa ar zvejnieku laivu, Vladimira Uļjanova krūšutēlu pie ieejas. Telpā līdz ar stendiem novietota Viļa Lāča gulta un kapa imitācija ar enkuru uz smiltīm, kas novietots skārda paliktnī. Ievērojot minēto, reālu sajūsmu varēja raisīt vienīgi diskotēka, tāpēc tas, vai un kā šo slavēšanu varētu novērtēt LPSR VDK, nav zināms. Atskaitē par 1984. gadu citēts vai vispārīgi pārstāstīts arī kapitālistisko valstu tūristu teiktais un sniegtas citātu autoru konkretizējošas ziņas, piemēram, Guna Mundheima,[1741] dzimusi 1936. gadā, esot teikusi gidam, ka pirms izbraukšanas no Vašingtonas viņu brīdinājuši, ka nedrīkst ņemt līdzi liekas drēbes, dāvanas, jo uz robežas visu, kas nav domāts personīgai lietošanai, atņemot. Tāpat viņa brīdināta, ka vakaros nedrīkst pastaigāties, palikt liftā, jo tas esot bīstami. Pirms prombraukšanas viņa visu šo stāstījusi ar izbrīnu un smiekliem, jo pati personīgi pārliecinājusies, ka brauciens uz PSRS ir drošs.[1742] Atskaites par 1984. gadu sadaļā par "etniskiem tūristiem" norādīts ne tikai uz "reakcionāro latviešu emigrācijas organizāciju vadītāju" "nacionālistisko propagandu", "apstrādājot" "etnisko grupu tūristus" "pretpadomju garā", bet arī sniegtas ziņas, ka *Fritid* firmas pārstāve Valleniusa stāstījusi gidam, ka Zviedrijas Karalistē dzīvo daudz trimdas latviešu, kas bieži izplatot melīgu informāciju par

ka Rīgas pilsētas Izpildu komitejas tautas izglītības nodaļas 1973. gada 12. oktobra 4. pavēle skolu un bērnu iestāžu vadītājiem bija aizliegusi privātu fotogrāfu pakalpojumus savās iestādēs.

[1740] S. arī. Veidemane, Elita. "Vai princips?" *Padomju Jaunatne*, Nr. 88, 1987, 5. maijs, 4. lpp. Interesanti, ka minētais raksts atklāj vecāku iebildumus par to, ka skolēnu "mācības" ražošanas apmācības kombinātā *Kaija* notiek krievu valodā, un formālās un faktiskās vadības domas minētajā jautājumā.

[1741] Par Gunu Mundheimi sk.: "Tilts pāri okeanam", *Laiks*, Nr. 8, 2005, 19. februāris, 13. lpp.

[1742] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., 59.–60. lp.

dzīvi PSRS, tāpēc daudzi pirms braukšanas uz PSRS jautājuši viņai, vai tiesa, ko raksta avīzes.[1743] Arī atspoguļot 1985. gadā paveikto, informēts par gidiem stāstīto un citādi paveikto. Uzsvērta arī pieaugošā interese par "restorānu ar kamīnu un no viesnīcas *Latvijas* 26. stāva skatāmo panorāmu".[1744] Tas, ka šāda informācija nonāca arī par preizlūkošanu atbildīgajai LPSR VDK daļai, čekista ar pieredzi "nacionālu jautājumu risināšanā", nozīmēja, ka tā būs izmantota VDK uzdevumu veikšanai.

Jāņa Kiršteina detalizēts atspoguļojums caur LKP CK nomenklatūras kadru lietu un VDK kriminālliet ām dienesta gaitu čekas struktūrās ietverts arī LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas zinātniskajos rakstos, tāpēc šeit konspektīvs biogrāfisks ieskats nav iekļauts.[1745]

Bruno Šteinbriks (1932–)

Čekists, LPSR VDK 2. daļas priekšnieka vietnieks un vēlākais LPSR iekšlietu ministrs Bruno Šteinbriks, līdzīgi kā Jānis Kiršteins, saņēma no *Intūrista* Rīgas nodaļas regulārus ziņojumus. Saglabājušās liecības, kas atspoguļo konkrēti Bruno Šteinbrikam kā LPSR VDK daļas priekšniekam adresēto: gada atskaites, kas saturiski līdzinās tām, kas jau minētas Jāņa Kiršteina sakarā, un konkrēti ziņojumi, acīmredzot par aktuāliem VDK jautājumiem. Turklāt, kā jau iepriekš minēts, spriežot pēc ģenerāldirektora vietnieka, LPSR VDK virsnieka Jura Dimitra 1983. gada 30. decembra vēstules LPSR iekšlietu ministra pirmajam vietniekam Bruno Šteinbrikam par valūtas tirgotāju un sieviešu kārtas personu neatbilstošu uzvedību, kuras ir nepiederīgas viesnīcas *Latvija* telpās, norāda, ka Bruno Šteinbrika sadarbība ar

[1743] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., 62. lp.
[1744] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., 90. lp.
[1745] *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 278., 566., 575., 587. lpp., 664. redaktora piezīme.

Intūristu bijusi tik cieša, ka viņam adresēti ziņojumi arī, kad viņš mainījis resoru.[1746]

Jaunākajā pētījumā par Bruno Šteinbriku teikts:

> "No 1970. gada jūnija līdz 1972. gada marta Šteinbriks bijis LPSR VDK 2. daļas priekšnieka vietnieks.[1747] 1970. gadā viņu norīkoja dienesta komandējumā uz Somijas Republiku.[1748] 1972. gada raksturojums sniedz nelielu priekšstatu par komandējuma piesegu un veicamajiem uzdevumiem, proti, tūrisma grupas ietvaros Bruno Šteinbriks esot "veiksmīgi ticis galā ar viņam uzdotajiem uzdevumiem".[1749] 1971. gadā viņš apbalvots ar I pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu PSRS VDK orgānos*.[1750] 1972. gada 14. februāra vēstulē Nr. 3/472, kas adresēta LKP CK un ko parakstījis LPSR VDK ģenerālmajors Longins Avdjukevičs, nosūtīti dokumenti, kas nepieciešami, lai apstiprinātu Bruno Šteinbriku par LPSR VDK 2. daļas priekšnieku.[1751] Klāt pievienotajā raksturojumā Nr. 3/467, ko kopīgi parakstījuši LPSR VDK priekšsēdētājs Longins Avdjukevičs 1972. gada 14. februārī un partijas sekretārs Nikolajs Ņevickis 1972. gada 11. februārī, sniegts pozitīvs un izvērsts personības un dienesta gaitu apraksts. Norādīts, ka valsts drošības iestāžu darbā Bruno Šteinbriks esot sevi apliecinājis "tikai no pozitīvās puses". Minēts, ka laikposmā no 1971. līdz 1972. gadam Šteinbriks esot sagatavojis un īstenojis pasākumus, lai pieķertu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas vietā "ASV, Anglijas, Kanādas un Norvēģijas armijas diplomātus izlūkus, kas Rīgā un tās apkaimē veica konkrētus mēģinājumu vākt izlūkdatus"[1752]."[1753]

Minētais liecina, ka Bruno Šteinbrika karjeras izaugsme nav iztikusi bez *Intūrista* Rīgas nodaļas atbalsta. To vislabāk raksturo, piemēram, 1971. gada 23. aprīļa informācija Nr. 7-c, ko parakstījis nodaļas pārvaldnieks,

---

[1746] LVA, 222. f., 1. apr., 45. l., 18.–19. lp.
[1747] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4. lp. otra puse.
[1748] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 6. lp.
[1749] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 16. lp.
[1750] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 5. lp.
[1751] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 14. lp. (1972. gada 14. februāra vēstule Nr. 3/472, kas adresēta LKP CK un ko parakstījis LPSR VDK ģenerālmajors Longins Avdjukevičs).
[1752] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 15.–16. lp.
[1753] Jarinovska, Kristīne. "Ieskats LPSR iekšlietu ministra Bruno Šteinbrika Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā".

VDK virsnieks Vladimirs Elsters un kas, cita starpā, adresēta arī LPSR VDK priekšsēdētājam Longinam Avdjukevičam, bet kas reāli nonāca arī tobrīd 2. daļas priekšnieka vietnieka Bruno Šteinbrika rīcībā, *par amerikāņu tūristu atrašanos Rīgā no 1971. gada 17. līdz 19. aprīlim*. Minētajā informācijā, pēc būtības ziņojumā, sniegtas ziņas par Amerikas Savienoto Valstu tūristiem Robertu Leonardu, Mičiganas pilsētas kriminālllietu prokuroru, Jūdžinu Goldu, Bruklinas pilsētas kriminālllietu prokuroru, un viņa sievu Rozaīni Goldu, mājsaimnieci. Jau ziņojuma sākumā, kā uz to norādījusi Kristīne Jarinovska,[1754] pieļauta kļūda, nosakot konkrēto personu nodarbi, kas norāda uz nepietiekamām svešvalodas, sevišķi juridiskās terminoloģijas, zināšanām. Viņi nebija prokurori, bet advokāti, kas specializējās kriminālllietās. Ziņojums sākas ar norādi, ka viņi visi ir ebreji. Tad seko vispārīgs secinājums, ka minētie ārzemju tūristi pauduši nepatiku pret PSRS, mēģinājuši sludināt cionisma ideoloģiju, vākuši ziņas par ebreju stāvokli PSRS, nevajadzīgi esot interesējušies par sinagogām, uzdodot attiecīgos jautājumus gidam-tulkam. Kopsavelkot secināts, ka esot atklājuši, ka viņus interesējot "ebreju jautājums". Ziņojumā minēts, ka grupa neesot vis devusies uz Salaspili, bet gan uz LPSR Augstāko Tiesu, kur to apstrādājis "tiesas darbinieks" Uldis Krastiņš, ilggadējs Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors. Acīmredzot no gida-tulka vārdiem un pierakstiem, jo ir lietota reference "atbilstoši gida stāstītajam", sagatavots ziņojums, kas satur gan izvērstu Ulda Krastiņa debašu pārstāstu ar ārzemju viesiem, gan arī citātus. Esot stāstījuši, kā 1962. gadā Ņujorkā aizstāvējuši PSRS pilsoņus Igoru Melahu un Kerneli Egelvahu, ko vainoja spiegošanā, runājuši par ebreju arestiem PSRS, liegšanu emigrēt uz Izraēlu, prasījuši Krastiņam, vai var kā amerikāņu advokāti aizstāvēt ebrejus, kad tos tiesās Rīgā. Krastiņš savukārt norādījis, ka vēl nav zināms, vai tas vispār būšot atklāts tiesas process, un ka amerikāņu advokāti padomju cilvēkam nav vajadzīgi, jo PSRS ikvienam esot tiesības uz padomju advokātu. Tūristi paspējuši izteikt šaubas par Latvijas brīvprātīgo iestāšanos PSRS 1940. gadā.

[1754] *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 278., 566., 575., 587. lpp., redaktores piezīme 526.–527. lpp.

Noslēgumā, acīmredzot, lai pilnībā degradētu viņu tēlu, norādīts, ka minētie ārzemju tūristi esot bijuši "jautrā prātā".[1755] Sekojot izteiktajai domai par juridiskās terminoloģijas nezināšanu, pieļaujams, ka izklāstā pieļautas kļūdas arī citos jautājumos. Šādi un līdzīgi ziņojumi, visticamāk, bijuši par pamatu, lai atklātu "izlūkdatu vākšanu".

> "Atbilstoši PSRS VDK 1980. gada 8. augusta pavēlei Nr. 0490 Bruno Šteinbrikam izteikta pateicība par sevišķi apzinīgu dienesta pienākuma izpildi, nodrošinot 1980. gadā rīkotās XXII Olimpiskās spēles."[1756]

Minētās pateicības saņemšanā, kad Šteinbriks jau bija LPSR VDK 2. daļas priekšnieka amatā, visticamāk, nav izticis bez *Intūrista* Rīgas nodaļas un tās tīkla. Vislabāk to raksturo jau iepriekš aprakstītie starptautisko jūrnieku klubu sniegtie ziņojumi, kur diskusijas par XXII Olimpisko spēļu rīkošanas jautājumu faktiski bija gidu, tulku un cita ārzemnieku apkalpojošā personāla provocēti. Šāda, acīmredzami masveida viedokļu noskaidrošana devusi iespēju nodrošināt uzdoto kontroli pār spēļu norisi.

Detalizēts Bruno Šteinbrika dienesta gaitu atspoguļojums čekas struktūrās, atsaucoties uz viņa LKP CK nomenklatūras kadru lietu, publicēts jaunākajos LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas zinātniskajos rakstos, tāpēc darbā konspektīvs biogrāfisks ieskats nav iekļauts.[1757]

Karaklausībai kara gadījumā pakļauto personu saraksts

Par VDK darbinieku, iekšlietu darbinieku, militāro izlūku līdzdalību *Intūrista* darbībā liecina arī karaklausībai pakļauto saraksti, tajos ir ietvertas ziņas, kurā karaspēka daļā – jūras, raķešu, flotē, VDK un tā tālāk – iesaukšanas gadījumā dien attiecīgā persona, norādīta piederība kareivju, staršinu, mičmaņu, seržantu, virsnieku jeb komandējošam sastāvam, intendantu sastāvam, kā arī operatīvajam sastāvam, kas nozīmētu iekšlietu vai valsts drošības orgānus. Turpat

[1755] LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 16.–18. lpp.
[1756] Jarinovska, Kristīne. "Ieskats LPSR iekšlietu ministra Bruno Šteinbrika Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā".
[1757] Jarinovska, Kristīne. "Ieskats LPSR iekšlietu ministra Bruno Šteinbrika Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā".

norādītas dienesta pakāpes kā kareivis, staršina, seržants, leitnants, kapteinis, apakšpulkvedis, pulkvedis un tā tālāk, taču nereti arī tieši norādīts, ka persona dien Valsts drošības komitejā. Piemēram, 1962. gadā karaklausības sarakstā ietverti Vladimirs Elsters, Maksima dēls (dzimis 1930. gadā), *Intūrista* Rīgas nodaļas pārvaldnieks, kurš kā leitnants iekļauts LPSR VDK operatīvajā sastāvā,[1758] Leonīds Kunavins, Pjotra dēls (dzimis 1914. gadā), kurš bija direktors *Intūrista* Rīgas nodaļas viesnīcā pansionātā *Rīgas jūrmala* Bulduros un dienējis VDK kā pulkvedis,[1759] un Ivans Smirnovs, Pjotra dēls, šoferis, (dzimis 1926. gadā), dienējis kā VDK kapteinis. Visas trīs minētās personas kara gadījumā iekļautas operatīvajā dienestā.[1760] Miera laikā viņu uzdevums bija rūpēties, lai tūristi neveiktu "netūristiskas darbības". Diemžēl pilnīgāka informācija par katru no viņiem nav pieejama, kas ļautu kā, piemēram, Leonīda Kunavina gadījumā atklāt VDK darbību plašākā kontekstā.

2. Ziņošana par ārzemju tūristiem

Šajā pētījumā nav iespējams aptvert visu milzīgo materiālu klāstu par ārzemju tūristu izspiegošanu, ko veica *Intūrists.* Lai atspoguļotu apmēru, kādā notika regulāra ziņošana, aplūkosim tikai dažas dienas 1971. gada aprīlī. Piemēram, 1971. gada 14. aprīļa ziņojumā Nr. 6-c (mašīnrakstā Nr. 10-c)[1761] *Intūrista* Rīgas nodaļas vadītājs, VDK virsnieks Vladimirs Elsters padotības kārtībā ziņo arī LPSR VDK priekšsēdētājam Longinam Avdjukevičam, kādus izteikumus ir paudis profesors Māris Veidemanis, kurš paspējis apciemot savus Rīgas radus, kuriem viņš, saņemot palīdzību no citiem tūristiem, atvedis sešus dāvanu koferus, un citē 1941. gadā dzimušā vēstures pasniedzēja Nikolaja Bekera, grieķa, izteikumus, kurš Rīgā ir otrreiz un ir tuvs profesora Veidemaņa draugs, atzīmējot, ka pilsētā fotografējis nepiedienīgas lietas, ziņo, ka Šerija Medaus runājusi, kāpēc PSRS nepublicē Solžeņicina daiļdarbus, ko tūristu Kosu pāris Salaspilī

[1758] LVA, 222. f., 1. apr., 11. l., 5. lp.
[1759] LVA, 222. f., 1. apr., 11. l., 6. lp.
[1760] LVA, 222. f., 1. apr., 11. l., 6. lp.
[1761] LVA, 222. f., 1. l., 28. l., 15. lp., 15. lp. otra puse.

jautājis, kā ļaudis attiecas pret Staļinu, atspoguļo tūristu sarunas Rīgas rajona kolhoza *Ādaži* siltumnīcās, kā arī to, cik laba ir gide-tulce Ināra, analizējot kopīgo ar analoģisku Viskonsinas Universitātes tūristu grupu iepriekš.[1762] 1971. gada 23. aprīļa ziņojumā Nr. 7-c (mašīnrakstā Nr. 11-c) Elsters ziņo LPSR VDK priekšsēdētājam Avdjukevičam par jau iepriekš minētajiem Amerikas Savienoto Valstu kriminālllietu advokātiem, kas apmeklējuši Rīgu no 17. līdz 19. aprīlim.[1763] 1971. gada 28. aprīļa ziņojumā Nr. 8-c (mašīnrakstā Nr. 13-c) *Intūrists* ziņo LPSR VDK priekšsēdētājam Avdjukevičam, kā laikā no 1971. gada 3. līdz 13. aprīlim *Intūrists* izspiegojis un apstrādājis tūristus no Apvienotās Karalistes, Austrālijas, Nigērijas, Īrijas Republikas, Maltas, Jaunzēlandes, Kanādas, Vācijas Federatīvās Republikas un Amerikas Savienotajām Valstīm, kuri visi pārstāvējuši Londonas Universitāti. Par atsevišķiem tūristiem ir sīkāka biogrāfiska uzziņa, piemēram, par 1921. gadā Pensilvānijā dzimušo Braienu Holmsu, kurš ir Apvienotas Karalistes un PSRS draudzības biedrības loceklis, norādīts, ka viņš par saviem draugiem uzskata Rīgas 34. vidusskolas angļu valodas skolotāju V. Zotovu un viņa laulāto R. Kurskaju, norādīts, kā viņš ar tiem pavadījis laiku, divreiz bijis viņu mājās, skatījies kopā kinofilmu. Plašāk aprakstīts arī 1928. gadā dzimušais Mihails Harts, kurš interesējies par Borisu Pasternaku un Aleksandru Solžeņicinu sarunā ar Annu Brodeli.[1764] Plašāk aprakstīts arī, kā 1914. gadā dzimušais Levijs Stoltons ticies ar Rīgas 34. vidusskolas skolotāju Sazonovu, kura bijusi pie viņa skolā Apvienotajā Karalistē, rosinājis gidei-tulcei Lastniecei palasīt Pasternaku un Solžeņicinu. Rakstīts par 1913. gadā dzimušo Alisi Mooru, kura arī ir minētās PSRS draudzības biedrības locekle, detalizēti aprakstīta viņas tikšanās ar Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes pasniedzēju Guļāni, aprakstīts Nigērijas tūrists, 1913. gadā dzimušais Jozefs Essens, filozofs, viņa sarunas ar gidu-tulci

[1762] LVA, 222. f., 1. l., 28. l., 10.–15. lp.

[1763] LVA, 222. f., 1. l., 28. l., 16.–18. lp.

[1764] Anna Brodele, LPSR Profesionāli tehniskās izglītības Valsts komitejas priekšsēdētājam Jāņa Brodeļa laulātā, dzimusi 1910. gadā. Izmantojot pseidonīmus – Anna Puķe vai Anna Kalviške – iespiedusi savus darbus laikrakstos *Domas, Sociāldemokrāts* un citos izdevumos. Kā komunistu pagrīdniece četrus gadus pavadījusi cietumā. LPSR izpelnījusies slavu kā dramaturģe un prozaiķe. "Sāk atbrīvoties interese par brīvo cilvēku", *Laiks*, Nr. 19, 1965, 6. marts, 3. lpp.

Kraukli, citēts, kā Essens pārmetis Krauklei, ka viņa nevarot pat pastaigāties, izklaidēties ar viņu, neprasot priekšniecības atļauju, aicinājis braukt pie sevis uz Nigēriju, piedāvājis laulības, pat atklātības brīdī jautājis, kuram Krauklei esot jāziņo par sarunām ar tūristu un tā tālāk.[1765] VDK virsnieks Elsters ziņojis arī, kā ar tūristiem izturējušies, piemēram, LPSR Izglītības ministrijas pārvaldes vadītājs Aldonis Builis, Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja vietniece Mirdza Brencsene, citi nomenklatūras darbinieki.[1766] Nav mēneša, kad 1971. gadā *Intūrists* neziņotu par ārzemju tūristiem LPSR VDK. Visas šīs ziņas nebija iespējams iegūt citādi kā vien no personām, kurām bija tieša saskare ar ārzemju tūristiem un iespēja fiksēt precīzi informāciju un kuru vēlme sazināties vai uzturēties konkrētas personas klātbūtnē būtu attaisnojama ar dienesta, personīgiem vai sadzīviskiem apstākļiem, līdz ar to gidi-tulki bija galvenā ziņu izejmateriāla sagādātāji.

Jautājums paliek atklāts, kas motivēja personas uzņemties tādus darba pienākumus, kas automātiski nozīmēja izspiegot citus cilvēkus. Tas savukārt neizbēgami saistīts ar formālu šādas rīcības novērtējumu: vai tā ir darba, amata vai pilsoņa pienākuma pildīšana, vai tā ir ziņošana, apzinoties vai neapzinoties – pamatoti vai nepamatoti – sekas, vai arī tā ir tieša līdzdarbošanās valsts drošības struktūrām. Lai gan minētais jautājums ir adresēts vairāk sociālajām zinātnēm, nevis piederīgs humanitārajām zinātnēm, tomēr, izprotot vēstures lomu kā veidu, lai cilvēks, sabiedrība un valsts pilnveidotos, uz to jārod atbilde. Tāpat ir jāspēj novērtēt rīcību.

Intūrista valdes priekšsēdētāja Vladimira Ankudinova 1963. gada 4. jūlija piezīmes *Intūrista* darbiniekiem ideoloģiskā darba organizācijas jautājumos ar ārzemju tūristiem satur ideoloģisku pamatu, no kura izriet konkrētām grupām kā grupu vadītājiem, kas reizē ir vecākie un galvenie gidi-tulki, un vecākajiem gidiem-tulkiem, kas nav grupu vadītāji, satur programmatiskus uzdevumus.[1767] Īsais ideoloģiskais ekskurss attēlo pasauli pretstatos, kur, no vienas puses, ir PSRS un citas sociālistiskās valstis, kas uzstāj uz mierīgu

[1765] LVA, 222. f., 1. l., 28. l., 19.–31. lp.
[1766] LVA, 222. f., 1. l., 28. l., 19.–31. lp.
[1767] LVA, 222. f., 1. apr., 5. l., 76.–84. lp.

līdzāspastāvēšanu, bet, no otras puses, ir kapitālistiskās valstis, kas nespēj noturēt "reakcionārās imperiālistiskās robežas" ideoloģiskajā cīņā. "Imperiālistiskā izlūkdienesta" galvenais uzdevums – veikt ideoloģisko diversiju PSRS un citās sociālistiskās valstīs. Šeit dots skaidrojums tam, ko uzskatīt par *aukstā kara* "pieredzējušu speciālistu" rīcību, proti, aprakstīti centieni izmantot "kultūras sakarus" un "draudzības" saites, lai grautu sociālistiskās pasaules daļas pamatus no iekšienes. Turpat arī uzskaitīti līdzekļi, kā cīnās viens no galvenajiem sociālistiskās pasaules daļas ienaidniekiem – Amerikas Savienotās Valstis. Stāstīts par *Instrukciju* un *Ievadu aģitatora uzziņu grāmatā*, par tūristu sagatavošanu braucieniem uz PSRS, kas nodota izlūkdienestu un dažādu piesegu rokās. Līdzās sagatavotiem aģentiem un izlūkiem ir arī personas, kas nav tieši saistītas ar izlūkdienestu, kurām uzdots vākt atsevišķu informāciju un ideoloģiski apstrādāt padomju pilsoņus. Galvenais amerikāņu izlūkdienesta uzdevums esot graut PSKP autoritāti un "iedzīt ķīli starp partiju un padomju tautu". Vēl vairāk – ticamībai citēta slepenā instrukcija:[1768]

> "Aģentam ir jāstājas ilgstošā diskusijā ar padomju pilsoņu grupu, kad vien šāda iespēja rodas, lai aptvertu pēc iespējas vairāk padomju ļaudis [..]. Sarunas laikā aģentam vienmēr jāseko, lai būtu tālāk no maģistrālajiem ceļiem un puķu dobēm tā, lai milicijai nebūtu pamats iejaukties un izdzenāt klausītājus."[1769]

Vecākajiem un galvenajiem gidiem-tulkiem un vecākajiem gidiem-tulkiem, kas reizē ir grupu vadītāji, galvenais uzdevums aprakstītajā ideoloģiskajā kontekstā ir nodrošināt regulāru gidu-tulku audzināšanu, izglītošanu un viņu darba izpildes pilnveidošanu un kontroli. Savukārt gidiem-tulkiem uzdots būtu vērīgiem, sevišķi, ja ir informācija vai aizdomas par ideoloģisko diversiju, apzināt pieredzi, kas gūta darbā ar dažādām grupām, pievēršot uzmanību "tendencioziem jautājumiem".[1770]

Šādai daudzpakāpju "smadzeņu skalošanai" redzami arī rezultāti. Uzskatāms piemērs ir 1976. gada 17. jūnija informācija Nr. 8-c, kas adresēta LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam

[1768] LVA, 222. f., 1. apr., 5. l., 76.–77. lp.
[1769] LVA, 222. f., 1. apr., 5. l., 77. lp
[1770] LVA, 222. f., 1. apr., 5. l., 83.–84. lp.

Edmundam Ratniekam un LPSR VDK 2. daļas (daļa tekstā konkretizēta) priekšniekam Bruno Šteinbrikam un ko parakstījusi Rīgas nodaļas pārvaldnieka vietniece Alla Lūse un ko sagatavojis VDK rezidents *Intūristā* Vladislavs Svarinskis, *par darbu ar ASV tūristu studentu grupu*. Dokuments sniedz ieskatu, kā praksē izpildītas iepriekš minētās, acīmredzot arī pēc vairāk nekā desmit gadiem aktuālās Aroseva piezīmes. No 1976. gada 28. līdz 31. maijam Rīgā viesojās 28 cilvēku tūristu grupa no Alabamas Universitātes. Grupā bija divi docētāji un 24 studenti. Norādīts, ka grupu vadīja docētājs, kas zinājis krievu valodu, – Maršals Vinokurs, dzimis 1942. gadā, ebrejs. Lai gan grupai bija paredzēta plaša programma, tomēr grupas vadītājs Vinokurs mēģināja izvairīties no tās izpildes, bet gide-tulce Olga Kozlovska visādi viņu atbalstīja, turklāt pati piedalījās tikai divās ekskursijās. Atzīmēts, ka Vinokurs vēlējās izbrīvēt sev iespējami daudz brīva laika, lai pastāvīgi apskatītu pilsētu, fotografētu interesantākās vietas un dibinātu personīgas attiecības ar padomu pilsoņiem. Minēts, ka 28. maijā Rīgas Politehniskajā institūtā aizvedis studentus no institūta sieviešu kora *Delta* koncerta pirmās daļas, jo, redz, studentu bijis maz, tāpēc tur nav bijis iespējams dibināt kontaktus. Konstatēts arī tas, ka Vinokurs esot noskaņojis studentus nepiedalīties *Intūrista* sarīkojumos.[1771]

Vinokuru bijis jāpierunā 29. maijā apmeklēt Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitāti, turklāt viņš esot paziņojis, ka viņu piespieduši doties uz tikšanos. Toties gide-tulce Lilija Avdejonoka paspējusi noskaidrot no studentes Kerolas Grantas pozitīvas atsauksmes par apmeklējumu, kā arī tās pierakstīt. Turklāt cita studente Donna Kuka esot atvainojusies gidei par to, ka grupa nav vēlējusies doties uz universitāti. Savukārt Vinokurs esot norādījis, ka viņi nav braukuši, lai klausītos lekcijas, ko citātā tā pierakstītājs pacenties paskaidrot kā zinātņu prorektora Alberta Varslavāna uzstāšanos, bet viņi gribējuši gūt personīgus kontaktus ar studentiem. Vēl fiksēts, ka Vinokurs norādījis, ka informāciju, ko viņi ieguvuši universitātē, varētu uzzināt arī Amerikas Savienotajās Valstīs, turklāt daudz konkrētāku, izmantojot dažādus literatūras avotus. Aizrādīts arī par to, ka grupa nav vēlējusies apmeklēt Rīgas muzejus, ka Vinokurs

[1771] LVA, 222. f., 1. apr., 40. l., 11. lp.

nav pat izkāpis no autobusa pie Salaspils memoriāla. Un pavisam kā nepieņemama uzskatīta rīcība saistībā ar pēdējā vakara tikšanās apmeklējumu, ko organizējusi Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrība un uz kuru ieradušies vien seši cilvēki.[1772]

Informācijā izceltas tikai divas personas, kuras ar šādu Vinokura rīcību ir īpaši aizskartas, proti, tie ir LPSR Zinātņu akadēmijas Vēstures un materiālās kultūras institūta sektora vadītājs Jānis Vējš un Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Juridiskās fakultātes dekāns Valters Šulcs. Minēts, ka uz tikšanos bija ieradušies "divi studenti un citi". Informācijas izklāsts liecina, ka, pateicoties Vinokura prombūtnei un ārštata tulces Vitas Šendo[1773] atbilstošai rīcībai, izdevies rosināt tūristus uz atklātu sarunu, kur viņi esot pastāstījuši, ka Vinokuram citās PSRS pilsētās ir daudz draugu, ar ko viņš regulāri tiekas (norādīts, ka kopumā Vinokurs bijis septiņas reizes PSRS). Viņš bija cerējis nodibināt šādas draudzības attiecības arī LPSR, bet programma viņam traucēja īstenot ieceri, tieši tāpēc viņš visu laiku "nervozējot un dusmojoties uz gidi Avdejonoku", uzskatot viņu par vainīgu programmas izpildes uzspiešanā. Iegūta informācija, ka viņa aizraušanās ar fotogrāfiju saistīta ar baznīcu fotografēšanu. Sniegta informācija, ka viņš, atrodoties Rīgas Politehniskā institūta klubā, esot patstāvīgi nodibinājis kontaktu ar studentu Matisonu, kā rezultātā pieci līdz seši tūristi visu brīvo laiku pavadījuši ar Matisonu.[1774]

Grupā ievēroti cilvēki, kam ir "progresīvi ieskati", minēts Vents Vaits, dzimis 1953. gadā, sniegtas arī ziņas par to, ka līdzās mācībām universitātē viņš ir Alabamas Universitātes teātra un vietējā radiocentra tehniskais darbinieks. Norādīts, ka viņu uzskatot par neoficiālu grupas vadītāju. Informācijā norādīts, ka Vaits esot intervējis PSRS simfoniskā orķestra māksliniekus. Sniegta visai plaša informācija par viņa ieskatiem par Amerikas Savienotajām Valstīm, īstenoto politiku. Turklāt no references "turpmākās sarunas procesā ar gidu" atklājas, ka ziņas no Vaita ilgstošā sarunā ieguvusi gide. Viņa arī stāstījusi, ka Vaits interesējies par 1934. un 1940. gada notikumiem

[1772] LVA, 222. f., 1. apr., 40. l., 12. lp.
[1773] "Intervija gadu mijā", *Padomju Students*, Nr. 16, 1976, 30. decembris, 2. lpp.
[1774] LVA, 222. f., 1. apr., 40. l., 13. lp.

Latvijā un piemiņas objektiem Rīgā.[1775] Norādīts, ka viņam bijuši nepareizi priekšstati, ko gide esot labojusi. Bez Vaita minēts, ka līdzīgās domās ir arī Džons Hends.[1776]

Minētais dokuments, kas saucas informācija, faktiski ir ziņojums, kas sagatavots pamatā no gidu-tulku – štata un ārštata – sniegtajām ziņām, uz ko norāda dokumentā esošās references un kuru apstrādi uzņēmies pieredzējis čekists, VDK rezidents *Intūristā* Vladislavs Svarinskis, bet ko parakstījusi, tātad formāli uzņēmusies atbildību par ziņošanu, Alla Lūse. Ziņojums atspoguļo, ka gidi-tulki tieši iesaistījās programmas izpildes nodrošināšanā, jo kādēļ gan citādi Vinokuram būtu bijis jānervozē un jādusmojas Lilijas Avdejonokas sakarā. Maz ticams, ka persona, kura varējusi pierunāt aiziet no koncerta, neapmeklēt muzejus, neizkāpt no autobusa Salaspils memoriālā, nebūdama reāli spiesta, būtu apmeklējusi tikšanos un izprovocējusi konfrontāciju Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātē. Tāpat ziņojums atklāj, ka gidi-tulki bija instruēti rosināt uz atklātām sarunām personas, kas ir atvērtas PSRS ideoloģijai, lai ne tikai izzinātu nepieciešamo, iespējams, kompromitējošo informāciju, bet arī lai pārliecinātu par PSRS normālību. Spriežot pēc detalizēta Venta Vaita raksturojuma, gidi-tulki izmantojuši vismaz personīgo šarmu, lai noskaidrotu viedokli īpaši jūtīgos jautājumos, tādējādi padarot sevi par atklātiem iespējamai vervēšanai. To apstiprina norāde par Džona Henda līdzīgajām domām, proti, konstatējot vēl neizmantotu iespēju. Visbeidzot, Olgas Kozlovas piemērs liecina par to, ka rīcības brīvība ir katras personas izvēle pat smagos apstākļos. Atšķirībā no citiem gidiem-tulkiem viņa nosaukta gan vārdā, gan uzvārdā, citi saukti tikai uzvārdā vai uzvārdā vai apzīmēti ar iniciāli, kas tādēļ, ka dokuments ir krievu valodā, kur pat attiecībā uz sieviešu kārtas personām lietota vīriešu dzimte, liedz cilvēkiem, kas nepazīst personas, noskaidrot pat to, vai persona bijusi sieviete vai vīrietis.

Salīdzināsim šo ziņojumu ar citu avotu – rakstu *Ziņojums atbilstoši instrukcijai*, ko uzrakstījis *Intūrista* gids-tulks:

[1775] LVA, 222. f., 1. apr., 40. l., 14. lp.
[1776] LVA, 222. f., 1. apr., 40. l., 15. lp.

> "Man kauns skatīties acīs saviem zviedru draugiem, kad tie jautā man par to, vai man ir pienākums rakstīt ziņojumus uz mūsu organizācijas specnodaļu. Bet man patiešām ir pienākums to darīt atbilstoši *Noteikumiem gida-tulka darbā*! Stājoties darbā, katram ir pienākums savā iesniegumā, ka viņš piekrīt "īpašām prasībām". Par ko tad ir jāraksta atskaitēs? Par visu un visiem. Tūrista dzimšanas vieta. Viņa darba vieta. Vai viņš prot krievu valdu. Kā attiecas pret PSRS. Kādus jautājumus uzdevis. Vai viņam šeit ir draugi un vai viņš ir kontaktējies ar viņiem. Vai viņš bija ekskursijās, bet, ja nav bijis, tad kur viņš atradās attiecīgajā laikā. Vai nav spiegs, kas atbraucis uz PSRS ar mērķi veikt "sabotāžas darbības"!"[1777]

Vairāki avoti liecina, ka PSRS gandrīz visi *Intūrista* gidi-tulki bija VDK aģenti, taču minēšu tikai vienu avotu, kuru norāda pats PSRS VDK virsnieks, kurš pārbēdzis uz Rietumiem:

> "Teju visi *Intūrista* gidi-tulki bija VDK informatori, kas nekavējoties ziņoja mums, ja viņiem radās aizdomas par noteiktu ārzemju tūristu."[1778]

Savukārt gide Zane Rozenberga, kas strādājusi par gidi *Intūrista* Rīgas nodaļā no 1967. līdz 1974. gadam stāstīja, ka viņa lielākoties strādājusi ar trimdas tūristu grupām no Apvienotās Karalistes, Zviedrijas Karalistes un Amerikas Savienotajām Valstīm, jo tur vajadzējis runāt latviski. Viņa dalījās pieredzē, ka atskaites bija jāsniedz pēc katras tūristu grupas, ekskursijas un sarīkojuma, nereti atskaites bijušas triviālas un paviršas, tāpat bija jārūpējas par to, lai katra atskaite atšķirtos, tāpēc nereti esot rakstīti izdomājumi. Spriežot pēc Zanes Rozenbergas apgalvotā, neesot bijis zināms, kas lasīja atskaites un vai vispār tās kāds lasīja. Ievērojot to, ka atskaitēm bija jāatšķiras un tam, pēc Zanes Rozenbergas sniegtajām liecībām, pievērsa uzmanību, rodas pamatots jautājums, kāpēc vispār atskaišu saturam pievērsa uzmanību, ja nebija pārliecības, ka tās vispār lasa.

[1777] *Московские новости*, 1990, 4 марта, с. 24 Citēts pēc: Конт, Франсис. *К политической антропологии советской системы. Внешнеполитические аспекты*, Москва: Языки славянской культуры, 2003,с. 172.

[1778] Kalugin, Oleg. *The First Directorate: My 32 Years in Intelligence and Espionage against the West*. New York: St. Martin's Press, 1994, p. 298. Citēts pēc: De Jong, Ben. "The KGB view of the West: Conspiracies and agents of influence", *The future a memory: The Cold War and intelligence services – aspects.* Wien: Lit-Verlag, 2013.

Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova atskaite *par informatīvi propagandas darba ar ārzemniekiem un padomju tūristiem rezultātiem 1985. gadā*, kas adresēta LPSR Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam Staņislavam Jaškulim un LPSR VDK 2. daļas priekšniekam Jānim Kiršteinam un ko sagatavojis Vladimirs Golomazovs,[1779] apliecina Aroseva piezīmēs pausto bažīšanos par "kultūras sakaru", sevišķi ar sociālistiskajām valstīm, trauslumu. Atskaitē minēts, ka atsevišķi ārvalstu viesi no sociālistiskajām, bet jo sevišķi no kapitālistiskajām valstīm negatīvi izsakās par PSRS, kā rezultātā gidiem-tulkiem jāveic aktīvs "kontrpropagandas darbs". Kā piemērs minēta Polijas Tautas Republikas tūrisma grupa (9-20481), kas apmeklējusi Rīgu no 1985. gada 8. līdz 10. septembrim. Norādīts, ka, lai gan grupa atbrauca atbilstoši Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības "līnijai", tomēr noskaņojums bijis nelabvēlīgs. Publiski esot šausmināšušies (ziņojuma sniedzējs šausmināšanos licis pēdiņās), ka Pēterbaznīcā esot iekārtota izstāžu zāle, kā arī izteikuši domu, ka poļu kultūras pieminekļus apzināti nerestaurē, minot piemērus Rietumukrainā, vai pat noklusē par poļu ieguldījumu, kā, piemēram, Kijevas operas teātra celtniecībā. Tāpat norādīts, ka stāstītas "antikrieviskas" anekdotes, bet nekas konkrēti nav minēts. Nav arī konkrētu citātu. Līdzīgus noskaņojumus esot paudusi arī Bulgārijas Tautas Republikas tūrisma grupa (17-30023), kas atradusies Rīgā no 1985. gada 21. līdz 23. novembrim. Esot stāstīts, ka sakarā ar mēģinājumu padarīt turkus par bulgāriem esot sācies teroristisko aktu vilnis, kādēļ viesnīcās šveicaru vietā dežurē karavīri.[1780]

Bruno Šteinbrika laika dokumenti liecina, ka sociālistisko valstu ārzemju tūristu jautājums skatīts pastiprināti, piemēram, par to liecina informācija *par informatīvi propagandas darbu starp ārzemju tūristiem no sociālistiskajām valstīm par 1974. gada pirmajiem septiņiem mēnešiem*, kas adresēta arī LPSR VDK 2. daļas priekšniekam Bruno Šteinbrikam.[1781]

[1779] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., 96. lp.
[1780] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., 92. lp.
[1781] LVA, 222. f., 1. apr., 31. l., 65. lp.

Pastiprinātu uzmanību veltīta arī reliģisko organizāciju pārstāvjiem. Par minēto liecina, piemēram, 1977. gada 10. maija informācija Nr. 5-c LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam Edmundam Ratniekam un LPSR VDK 2. daļas priekšniekam Bruno Šteinbrikam, ko sniedzis *Intūrista* Rīgas apvienības pārvaldnieks Igors Fjodorovs un ko sagatavojis Vladimirs Golomazovs, par darbu ar baznīcas tūristu grupu no Rietumberlīnas, kas Rīgā viesojās no 1977. gada 22. līdz 24. martam 60 cilvēku sastāvā un ko noformēja Rietumberlīnes pastors Vettigs Gerdons, dzimis 1932. gadā, kas 1976. gada oktobrī kā individuāls tūrists ciemojās Rīgā, lai tiktos ar Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas arhibīskapu Jāni Matuli (1911–1985) un lai organizētu attiecīgo braucienu.[1782] Informācijā norādīts, ka grupai bija izstrādāta speciāla programma, kas iekļāva ne tikai ekskursiju, bet arī ērģeļu mūzikas koncerta apmeklējumu. Turklāt sadarbībā ar PSRS Reliģijas lietu padomes pilnvaroto LPSR bija izstrādāta speciāla apmeklējumu programma. Informācijā norādīts, ka apmeklēta Rīgas Svētā Marka draudze, Vissvētākās Dievmātes pasludināšanas baznīca, kur ar runu uzstājās arhibīskaps Leonīds, kas esot runājis par Latvijas un Igaunijas pareizticīgo baznīcas tradīcijām un saitēm. Savdabīgi, ka dievkalpojuma laikā sekots līdzi tam, cik katrs dalībnieks un tūrists liek kolektē. Atzīmēts, ka likuši no 50 kapeikām līdz 5 rubļiem. Sniegtas arī ziņas par to, kas piedalījušies dievkalpojumā, proti, padzīvojušas sievietes, kurām dievkalpojuma beigās tūristi esot sākuši dalīt zeķubikses, tāpēc gide ātri esot vedusi tūristus ārā. Ievērojams, ka daļā par baznīcas jautājumiem uzmanība vairāk pievērsta jautājumiem, diskusijām, tikšanās. Savukārt daļā, kur apraksta "parasto" *Intūrista* programmas daļu, parādās detalizēts ekskursiju dalībnieku apraksts, norādīts uz kopskaitu dažādos sarīkojumos, fiksēti vismaz vispārīgi izteikumi, kā arī konkrētas personas, norādot viņu dzimšanas gadus, kas to teikuši. Ekskursijā piedalījās ar vācbaltieši, piemēram, Karls fon Petersens, dzimis 1914. gadā Rīgā, kas prot latviešu valodu, viņš komentējis ekskursijas un mēģinājis uzdot provokatīvus jautājumus.[1783]

[1782] LVA, 222. f., 1. apr., 41. l., 11. lp.
[1783] LVA, 222. f., 1. apr., 41. l., 11.–14. lp.

Minētais dokuments nav saturiski viendabīgs un daļēji neatbilst tipiskajai informācijai, ko sagatavo par konkrētu ārzemju tūristu grupu. Iespējams, minētais skaidrojams ar to, ka daļu no ziņojuma sagatavoja ar PSRS Reliģijas lietu padomes pilnvarotā LPSR dalību.

1976. gada 4. augusta dokumenta Nr. 11-c, kas adresēts PSRS Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes Skandināvijas valstu nodaļas priekšniekam G. Česnokovam un LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšniekam Edmundam Ratniekam, ir ievērojams ar to, ka izklāstīta ne tikai neatbilstoša ārzemju tūrista uzvedība, bet arī pievienots gides-tulces Vitas Šendo pašrocīgi rakstīts iesniegums, uz kura pirmās lapas esošā rezolūcija norāda, ka ir steidzami jāziņo par notikušo.[1784] Dokuments sagatavots sakarā ar Zviedrijas Karaliste grupu (5-2667, HCP-7), kas apciemoja Rīgu no 1976. gada 26. līdz 31. jūnijam ar firmas *Nīmans un Šulcs* starpniecību. 26. jūlijā grupas HCP-7 vadītājs Joakims Anjansons mēģinājis starppilsētu autobusā uzņemt nepiederošus cilvēkus, proti, autobusā, kas devās no Tallinas uz Rīgu mēģināja uzņemt divus zviedru tūristus bez vīzas uz Rīgu. To pašu viņš bija mēģinājis darīt arī, vadot HCP-5 grupu, iepriekš jūnijā. Kad gide kategoriski iebildusi, Anjansons esot teicis, ka viņš esot saimnieks. Abos ceļojumos brauciena laikā Anjansons esot mēģinājis apstrādāt tūristus, stāstot, ka viņiem sekos uz katra soļa Rīgā un ka viņiem būšot jāsēž cauru dienu viesnīcā. Tad, kad gide mēģinājusi izskaidrot situāciju, viņš teicis, ka *Intūrista* personālam nav nekādu tiesību tuvoties tūristam, sarunāties ar viņu un uzdot liekus jautājumus. Anjansons esot bijis rupjš gan pret gidiem, gan apkalpojošo personālu.[1785]

Kopš pirmās dienas Rīgā Anjansons esot aicinājis nepiedalīties ekskursijās un teicis, ka viss ir viena vienīga propaganda. 28. jūlijā Anjansonu izsauca uz sarunu pie nodaļas pārvaldnieka, kur viņam paskaidroja grupas vadītāja lomu. Viņš savukārt norādīja, ka viņam firmā *Nīmans un Šulcs* paskaidrots, ka dalība ekskursijās nav obligāta. Pēc sarunas viņš draudējis gidei un traucējis viņai pildīt darbu. Turklāt norādīja, ka viņš panākšot, ka gidi izdzīšot no *Intūrista* Rīgas nodaļas

[1784] LVA, 222. f., 1. apr., 40. l., 27.–32. lp.
[1785] LVA, 222. f., 1. apr., 40. l., 27. lp.

un nekad viņa neatradīšot vairs darbavietu šajā sistēmā. Šeit arī uzsvērts, ka tas teikts Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes studentei, kas ir teicamniece. Ārpus pilsētas restorānā Anjansons esot sitis pa galdu un draudējis gidei. Visa iepriekš minētā sakarā *Intūrista* Rīgas nodaļa lūdza Joakimam Anjansonam turpmāk atteikt iebraukšanu LPSR gan kā grupas vadītājam, gan arī kā tūristam. Turklāt tika vērsta uzmanība, ka *Nīmans un Šulcs* sistemātiski slēpjot informāciju par *Intūrista* organizētajām ekskursijām.[1786]

Gides-tulces iesniegums Rīgas nodaļas pārvaldniekam Igoram Fjodorovam atklāj emocionāli piesātinātu ainu, kas nedaudz citādāk attēlo notikušo. Daži citāti:

> "Pērnavā, nezinot, ka es saprotu angļu valodu, Jokums Aniansons tūristiem teica, ka nākamās dienas instruktāžā viņiem pateikšot, ka tūristiem te nekas neesot atļauts, ka viņi varot visur iet tikai gida pavadībā. Taču viņiem neesot jāklausa ne to, ko sakot es, ne to, ko sakot instruktāžā. Viņi esot samaksājuši savu naudu, un viņiem nekur neesot jāiet. Ja viņiem gadījumā kaut kas interesējot, viņi, protams, varot arī piedalīties ekskursijās.
>
> Pie vietu sadalīšanas viesnīcā Jokums Aniansons teica, ka man neesot nekādas daļas par to, kā tūristi dzīvojot. Man neesot jābāžas tur, kur neviens nejautā. Viņš esot te noteicējs, lai es neiedomājoties savādāk. Viņš diktēšot savus noteikumus. [..]
>
> 27. jūlijā ekskursijas laikā grupas vadītājs skaļi un demonstratīvi sarunājās, tad sāka lasīt grāmatu, pienāca pie šofera un teica, lai izslēdzot mikrofonu vai vismaz pagriež to klusāk, jo mana runāšana viņu traucējot. [..]
>
> [..] *Jūras Pērlē* viņš sita ar dūrēm pa galdu, kliedza un lamājās pa visu restorānu un draudēja man. Viņš par mani sūdzēšoties «Intūrista» vadībai un Zviedrijā [..]."

Minētā situācija atklāj to, ka gida-tulka teiktā pietika, lai *Intūrista* Rīgas nodaļas vadība organizētu sarunu ar ārzemju tūristu, pēc kuras acīmredzot rodas pamats būt ne tikai nervozam un dusmīgam, kā iepriekš aprakstītajā Vinokura gadījumā, vai niknam kā Anjansona gadījumā. Savukārt lūgums ierobežot tiesības iebraukt LPSR

[1786] LVA, 222. f., 1. apr., 40. l., 28. lp.

vispār norāda kā minimums uz šādas prakses esību, citādi tā nebūtu lūgts rīkoties.

1974. gada 14. augusta pārvaldes priekšnieka Edmunda Ratnieka parakstīta un Osjkina sagatavota informācija par tūristu, Zviedrijas Karalistes premjerministra tuvāko radinieku atrašanos LPSR, liecina, ka *Intūrista* darbība ir operatīvs valsts drošības struktūru piesegs, jo šāda veida informācijas vākšana vistiešākajā veidā liecina par izlūkošanas un pretizlūkošanas interesēm, ko īstenoja ar *Intūrista* starpniecību. No 1974. gada 10. līdz 12. augustam Rīgā kā parasti tūristi ieradās Zviedrijas Karalistes premjerministra Ūlofa Palmes (1927–1986) radinieki, viņa māsa, brālēna sieva un brālēna dēls. Māsa Katrīna Palme-Nilsena (1920–2002) dzimusi Stokholmā, bija Stokholmas Karolīnas slimnīcas kuratore sociālā nodrošinājuma jomā. Brālēna, profesora Svena Ulrika Palmes (1912–1977) sieva Barbro Palme (fon Fēgezaka, 1912–1998), dzimusi Tartu. Brālēna dēls – Tomass Palme, dzimis 1944. gadā Upsalā, diplomāts, Zviedrijas Karalistes Ārlietu ministrijas Zinātnes un tehnikas nodaļas darbinieks. Informācijā iekļautas ziņas par premjera vectēvu Voldemāru fon Knīrimu (dzimušu Petrogradā, mirušu 1935. gadā) – vācbaltieti, pirmo ekonomisko zinātņu doktoru Krievijas Impērijā, kurš vairākus gadus bijis rektors Rīgas Politehnikumā (1906–1916), Pirmā pasaules kara laikā evakuējies uz Maskavu, bet drīz vien ieradies atpakaļ Rīgā. Viņam bija sava māja K. Marksa (tagad Ģertrūdes) un Kr. Valdemāra ielas stūrī. Knīrima meita apprecēja zviedru, Ūlofa tēvu. Līdz Otrajam pasaules karam Katrīna Palme-Nilsena, pēc pašas vārdiem, kopā ar brāļiem katru vasaru brauca pie mātes uz Skangaļu muižu (tagad Liepas pagasts) Cēsu rajonā. Vairākkārt apmeklējusi Latviju. Viņas vīrs – ievērojams vēsturnieks.[1787]

Informācijā teikts, ka Katrīna Palme-Nilsena acīmredzot mēģina izzināt iespējas viņas ģimenei turpmāk apmeklēt LPSR. Viņa arī esot teikusi, ka sen kopā ar savu brāli esot sapņojusi par iespēju apmeklēt Latviju, bet Zviedrijas Karalistes un PSRS ārpolitika un grūtības ar laikiem nav ļāvušas izpildīt vēlēšanos. Tomēr, pēc viņas teiktā, Ūlofs nav atteicies no šīs cerības. Teikts, ka 11. jūnija sarunā

[1787] LVA, 222. f., 1. apr., 31. l., 60. lp.

Stokholmā ar rīdzinieku, kas atbild par korespondences punktu APN Zviedrijas Karalistē, proti, vēlāko ārlietu ministru Nikolaju Neilandu, premjerministrs interesējies, kā izskatoties Cēsis, Lode, Valmiera, un esot izteicis vēlēšanos apmeklēt Latviju neoficiāli.[1788] Sākumā bijusi doma, ka māsu pavadīs arī kāds trimdas latvietis, tomēr no šīs ieceres atteikušies, jo tas varētu sabojāt priekšstatu.[1789]

Ūlofs Palme bija ļoti populārs Zviedrijas Karalistē ar aktīvu iesaistīšanos starptautiskajās attiecībās; bija ass Amerikas Savienoto Valstu ārpolitikas pretinieks. Tieši tāpēc, lai dotu papildu stimulu vēlamu ārpolitisku lēmumu pieņemšanā, viņa radiem bija nodrošināta uzņemšana izņēmuma kārtībā.

"Tūristi" ieradās 10. augustā, sievietes iemitināja viesnīcas *Rīga* luksa numuros, bet brālēna dēlu – "pusluksā". Viņiem piešķīra visprestižāko PSRS ražoto vieglo pasažieru transportlīdzekli *Čaika*, ar ko viņi apmeklēja Latvijas vietas, kas citādi ārzemju tūristiem nebija pieejamas. Visur ģimeni pavadīja no Stokholmas ieradies Nikolajs Neilands un *Intūrista* Rīgas apvienības tulce Švalkovska. Viņiem mēģināja piedāvāt apskatīt Rīgu gida pavadījumā, bet ģimene atteicās, sākumā devās uz koncertu Domā, tad bez ielūgumiem iemaldījās Latvijas Republikāniskās arodbiedrību padomes kultūras namā (Mazā ģilde) notiekošajā ballē, paskaidrojot, ka viņi ir viesi no Stoklholmas. Otrajā dienā devās uz vectēva Knīrima Skangaļu muižu, netālu esošo Eduarda Veidenbauma māju muzeju *Kalāči*.[1790] 12. augustā apmeklēja Jūrmalu. Ejot garām Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes ēkai Raiņa bulvārī 19, nolēma ieiet galvenajā ēkā, lai atcerētos, kā viņu reiz turp kā uz Rīgas politehnisko institūtu vedis vectēvs, būdams tajā rektors. Turpat, kur vectēva laikā, viņa satika arī tā seno laiku universitātes šveicaru J. Lāci, kuram bijis astoņdesmit gadu un kas joprojām turpat vien strādājis.[1791] 12. augustā, pametot Rīgu, lai ar vilcienu dotos uz Tallinu, Katrīna Palme-Nilsena apsolīja nosūtīt pateicības vēstuli Veidenbauma muzeja vadītājai Līvijai Leitei un lūdza,

[1788] LVA, 222. f., 1. apr., 31. l., 61. lp.
[1789] LVA, 222. f., 1. apr., 31. l., 61. lp.
[1790] LVA, 222. f., 1. apr., 31. l., 62. lp.
[1791] LVA, 222. f., 1. apr., 31. l., 63. lp.

lai par viņu ciemošanos Latvijā nebūtu informācijas ne presē, ne radio.[1792]

Informācijas izklāsts, pat tikai vispārīgi analizēts, norāda uz to, ka iecerētais apmeklējums un *Intūrista* iesaiste tajā kārtējo reizi apliecina to, ka *Intūrists,* konkrēti tā Rīgas nodaļa, ir tipiska piesegstruktūra. Faktiski *Intūrista* ziņojums kontrolē arī pašu piesegstruktūru, jo neapšaubāmi nebija vienīgais VDK informācijas avots par šo vizīti.

Secinājumi

Ievērojot to, ka *Intūrists*, gan mainījis savu tiesisko ietvaru par atklātu akciju sabiedrību, joprojām darbojas Krievijas Federācijā un savu vēsturi saista ar 1929. gadā dibināto valsts akciju sabiedrību *Intūrists*, *Intūrista* vēstures pētniecībā vērojama tendence atspoguļot to tikai tūrisma kontekstā, ignorējot tā saistību ar valsts drošības struktūrām vai arī reprezentējot to kā atsevišķus valsts drošības struktūru iejaukšanās gadījumus. Šāds *Intūrista* vēstures atspoguļojums raksturīgs ne vien Krievijas Federācijas, bet arī citu valstu pētnieku darbos, to skaitā – valstu, ko PSRS bija okupējusi vai kuras ietekmē tā bijusi, piemēram, kā satelītvalsts. Šādos gadījumos svarīgi izšķirt, cik pieejami ir oriģināli dokumenti, kas raksturo *Intūrista* darbību, un vai *Intūrista* un to līdzinieku organizācijas vai to faktiskie mantinieki turpina savu darbību attiecīgajā valstī.

Iepazīstoties ar tūrisma organizēšanas pirmsākumiem PSRS, jāsecina, ka ideja par tūrismu kā vaļasprieku un brīvas gribas noteiktu rīcību atmesta kopš brīža, kad Krievijas tūristu biedrību pēc VĻKJS uzsaukuma pārņēma un ar PSRS Iekšlietu tautas komisariāta ziņu pārveidoja par KPFSR Proletariāta tūrisma biedrību. Savukārt idejas atmešana par sabiedrības iesaisti, kā tas bijis, piemēram, *Padomju tūrista* gadījumā, dodot priekšroku tūrisma organizēšanas centralizēšanai un tūrisma dalījumam – iekšējā un ārējā –, radīja priekšnoteikumus, lai *Intūristu* veidotu par valsts drošības iestāžu piesegstruktūru. PSRS valsts varas īstenotāju skatījumā *Intūrista* kā

[1792] LVA, 222. f., 1. apr., 31. l., 64. lp.

valsts drošības iestāžu piesegstruktūras loma nostiprinājās Lielā terora laikā, saglabājoties un pilnveidojoties arī turpmāk. Tieši šāda loma *Intūristam*, lai arī tas bija pakļauts masveida "kadru tīrīšanai", ļāva tam saglabāties atšķirībā no Vissavienības proletariāta tūrisma un ekskursiju brīvprātīgās biedrības. Turklāt 1958. gadā, nodibinot PSRS Jaunatnes organizāciju komitejas ietvaros Starptautisko jaunatnes tūrisma biroju *Sputņiks*, tās darbības paraugam izmantotanevis Vissavienības proletariāta tūrisma un ekskursiju brīvprātīgā biedrība, bet *Intūrists*.

Intūrista resursi un personāls bija līdzeklis ne tikai izlūkošanai un pretizlūkošanai, bet arī valsts drošības iestāžu īstenotajai sabiedrības kontrolei PSRS. *Intūristam* piederēja vērienīga infrastruktūra, tajā skaitā viesnīcas, no kurām nozīmīgākās okupētajā Latvijā bija *Latvija* un *Rīga*. Abās bija tehniskās noklausīšanās sistēmas. Savukārt piesega nodrošināšanai kalpoja valsts drošības dienestu virsnieku darbība *Intūrista* struktūru vadībā.

Iepazīstoties ar nodarbināto personas lietām *Intūrista* viesnīcās, kas darbojušās Latvijas teritorijā, konstatējama saistība ar valsts drošības struktūrām, kas, analizējot minēto informāciju kontekstā ar citviet pieejamo, apstiprina pieņēmumu par to, ka *Intūrists*, konkrēti *Intūrista* Rīgas nodaļa, darbojusies kā valsts drošības piesegstruktūra. Ne tikai personas lietā pieejamā informācija par attiecīgās personas saistību ar valsts drošības struktūrām rada pamatu uzskatīt *Intūristu* par valsts drošības piesegstruktūru. Šādus secinājumus var izdarīt, arī kontekstuāli izvērtējot attiecīgās personas kvalifikāciju, darba pieredzi, saņemtās godalgas un apbalvojumus. Ievērojot to, ka *Intūrists* kalpoja galvenokārt par operatīvo piesegu, personas lietu analīzē visi dati ir vienlīdz svarīgi un var sniegt liecības par VDK tikmēr, kamēr netiek izgaismots pilnībā valsts drošības struktūru tīkls, kur *Intūrists* ieņēma ļoti svarīgu lomu.

Kopš *Intūrista* pirmsākumiem "sociālisma celtniecības" rezultātu atspoguļojums ārzemju tūristiem un viesiem bija pamatā atkarīgs no priekšrakstiem, nevis no apskates organizētāja vai gida radošuma. 20. gadsimta divdesmitajos un trīsdesmitajos gados "sociālisma celtniecības" panākumu "uzskates līdzekļu" izvēli noteica situatīvi lēmumi, savukārt Rīgas nodaļas darbības laikā "uzskates

līdzekļi" bija neatņemama komandekonomikas daļa. Paraugobjektiem, to skaitā paraugsaimniecībām bija jārada iespaids par komandekonomikas efektivitāti, turklāt ne tikai ārzemniekiem, bet arī PSRS pilsoņiem. Savukārt visiem "sociālisma celtniecības" spodrinātājiem bija jārada priekšstats par masveidību, brīvprātību un pārliecību. Šim nolūkam kalpoja visdažādākās organizācijas "kultūras sakariem" un "draudzībai", kur svarīgu lomu ieņēma gidi un tulki. VDK šāds pārspīlēts propagandas darbs deva papildu iespējas piesegt savas darbības ar to.

1. pielikums

Otrās Āzijas un Āfrikas valstu zemju sieviešu konferences dalībnieču viesošanās Rīgas rajona kolhozā *Ādaži* 1972. gada 25. augustā.[1793]

[1793] Kinofotofonodokumentu arhīvs, Nikolajevs, V. 1973, 25. augusts, Nr. 58773-H.

2. pielikums

Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības sarīkojums itāliešu tūristu grupai Šēla savrupnamā (tagad K. Valdemāra iela 11a, Rīgā, Kultūras ministrijas sēžu zāle) 1980. gada 13. augustā, centrā –prezidija priekšsēdētājs, bij. LPSR iekšlietu ministrs Jānis Broliš.[1794]

[1794] Kinofotofonodokumentu arhīvs, 1980, 13. augusts, 91611-H.

3. pielikums

Amerikas veclatvieši, kuri emigrējuši 1905. gadā Šēla savrupnamā 1963. gada jūlijā[1795]. Visticamāk tikšanās ar Komitejas repatriācijas sekmēšanai un kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs Latvijas nodaļas vadītāju Leonīdu Rimjanu, Latvijas un āzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības priekšsēdētāju Jevgeņiju Bīronu, Dailes teātra direktoru Jāni Palkavnieku un Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētāju, rakstnieku Žani Folmani (Grīvu)[1796], kura pirmais darbs iespiests veclatviešu laikrakstā *Amerikas Latvietis.*

[1795] Kinofotofonodokumentu arhīvs, Ļubļinskis, J., 1963. jūnijs, jūlijs, Nr. 27217-H.
[1796] Paegle, V. "Uz redzēšanos, dzimtene", *Dzimtenes Balss,* Nr. 59, 1963, 23. jūlijs, 4. lpp.

4. pielikums

Gide-tulce Olga Kalašņikova pie viesnīcas *Rīga* sveic miljono Vācijas Demokrātiskās Republikas (VDR) tūristu PSRS teritorijā – VDR Erfurtes agrotehniķi Karinu Abertu, 1973. gada 8. oktobrī.[1797]

[1797] Kinofotofonodokumentu arhīvs, Žitļuhins, J., 1973, 8. oktobris, Nr. 70343-H.

5. pielikums

Amerikas Savienoto Valstu diplomāti – ASV vēstniecības Maskavā otrais sekretārs Tomass Dalērs un atašejs Stjuarts Nīls laikraksta *Rīgas Balss* redakcijā sarunā ar tās redaktoru V. Šveidi 1988. gada 18. augustā.[1798]

[1798] Kinofotofonodokumentu arhīvs, Maidanovs, G. 1988, 18. augusts, Nr. 130401-H.

6. pielikums

Zviedrijas Karalistes zvejnieku delegācijas pārstāvji zvejnieku kolhoza *9. maijs* pārvaldes ēkā, Rīnūžos, Vecmīlgrāvja apkaimē, Rīgā 1968. gada augustā.[1799]

[1799] Kinofotofonodokumentu arhīvs, Kreicbergs, J., 1968, augusts, Nr. 38866-H.

7. pielikums

Dānijas Karalistes delegācija Rīgas zvejniecības jūras ostā 1973. gada 19. jūnijā.[1800]

[1800] Kinofotofonodokumentu arhīvs, Fadejevs, E., 1973, 19. jūnijs, Nr. 70382-H.

8. pielikums

Intūrista dokumentu, kā adresāti ir LPSR Galvenā ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieks un LPSR VDK daļas priekšnieks vai tās apakšvienības priekšnieks.[1801] Šo dokumentu sadales piemērs.[1802]

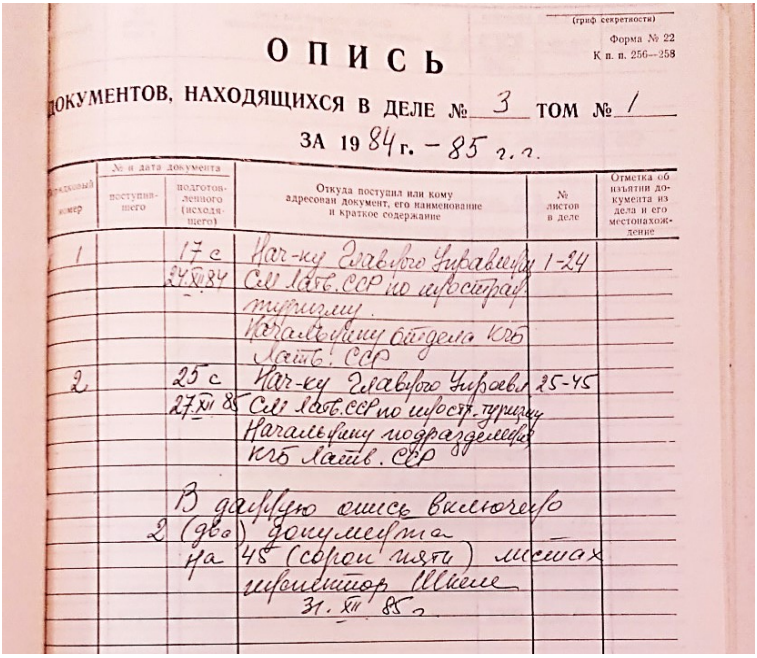

(гриф секретности)

Форма № 22
К п. п. 256—358

ОПИСЬ

ДОКУМЕНТОВ, НАХОДЯЩИХСЯ В ДЕЛЕ № 3 ТОМ № 1

ЗА 1984 г. – 85 г.г.

Порядковый номер	№ и дата документа: поступившего	№ и дата документа: подготовленного (исходящего)	Откуда поступил или кому адресован документ, его наименование и краткое содержание	№ листов в деле	Отметка об изъятии документа из дела и его местонахождение
1		17 с 24.01.84	Нач-ку Главного Управления СМ Латв. ССР по иностр. туризму. Начальнику отдела КГБ Латв. ССР	1-24	
2		25 с 27 XII 85	Нач-ку Главного Управления СМ Латв. ССР по иностр. туризму Начальнику подразделения КГБ Латв. ССР	25-45	
			В данную опись включено 2 (два) документа на 45 (сорок пять) листах Инвентор Иванова 31. XII. 85 г.		

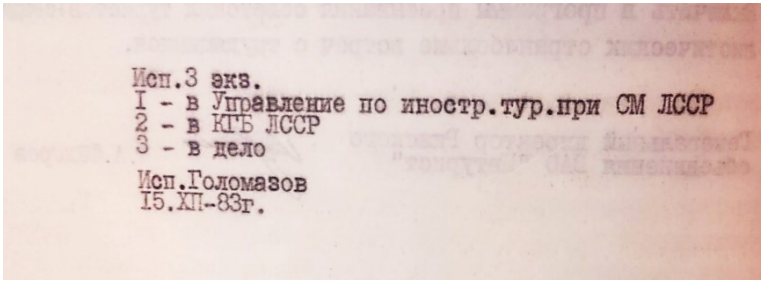

Исп.3 экз.
1 - в Управление по иностр.тур.при СМ ЛССР
2 - в КГБ ЛССР
3 - в дело

Исп.Голомазов
15.XII-83г.

[1801] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., bez numerācijas, atrodas starp 51. un 52. lp.
[1802] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., 52. lp. otra puse.

9. pielikums

Intūrists Rīgas apvienības atskaite par 1982. gadu, adresēta arī LPSR VDK 2. (pretizlūkošanas) daļas priekšniekam Bruno Šteinbrikam.[1803]

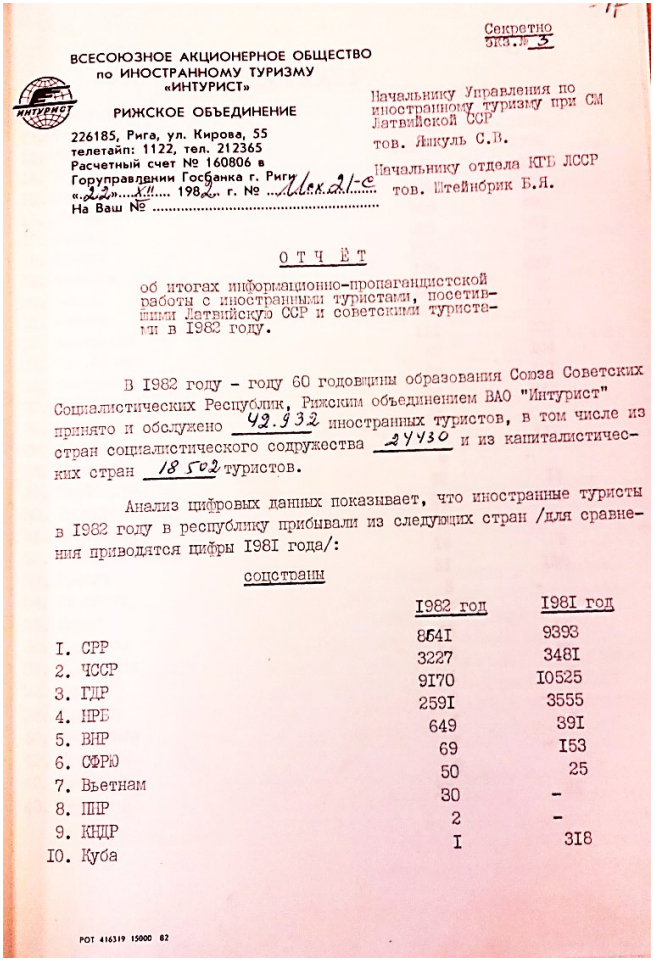

Секретно
экз.№ 3

ВСЕСОЮЗНОЕ АКЦИОНЕРНОЕ ОБЩЕСТВО
по ИНОСТРАННОМУ ТУРИЗМУ
«ИНТУРИСТ»

РИЖСКОЕ ОБЪЕДИНЕНИЕ

226185, Рига, ул. Кирова, 55
телетайп: 1122, тел. 212365
Расчетный счет № 160806 в
Горуправлении Госбанка г. Риги
«22» XII 1982 г. № Исх.21-с
На Ваш № .....

Начальнику Управления по иностранному туризму при СМ Латвийской ССР
тов. Яшкуль С.В.

Начальнику отдела КГБ ЛССР
тов. Штейнбрик Б.Я.

ОТЧЁТ

об итогах информационно-пропагандистской работы с иностранными туристами, посетившими Латвийскую ССР и советскими туристами в 1982 году.

В 1982 году - году 60 годовщины образования Союза Советских Социалистических Республик, Рижским объединением ВАО "Интурист" принято и обслужено 42.932 иностранных туристов, в том числе из стран социалистического содружества 24430 и из капиталистических стран 18502 туристов.

Анализ цифровых данных показывает, что иностранные туристы в 1982 году в республику прибывали из следующих стран /для сравнения приводятся цифры 1981 года/:

соцстраны

	1982 год	1981 год
1. СРР	8541	9393
2. ЧССР	3227	3481
3. ГДР	9170	10525
4. НРБ	2591	3555
5. ВНР	649	391
6. СФРЮ	69	153
7. Вьетнам	50	25
8. ПНР	30	-
9. КНДР	2	-
10. Куба	1	318

РОТ 416319 15000 82

[1803] LVA, 222. f., 1. apr., 46. l., 17. lp.

10. pielikums

Intūrista Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1981. gada 13. augusta lūgums Nr. 8-c LPSR VDK 2. (pretizlūkošanas) daļas priekšniekam Bruno Šteinbrikam anulēt tūristes vīzu.[1804]

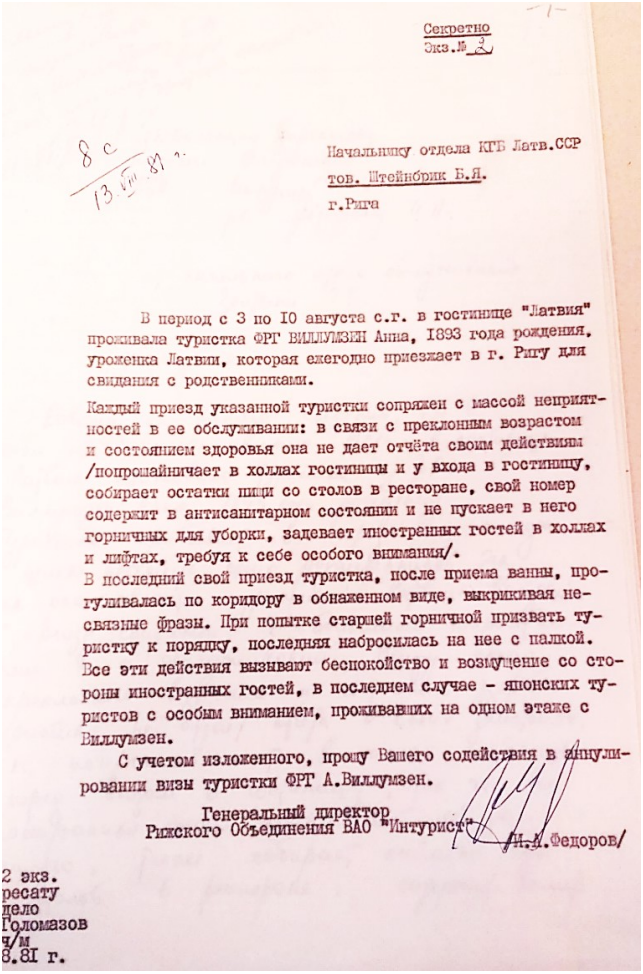

Секретно
Экз.№ 3

8 с
13.VIII 81 г.

Начальнику отдела КГБ Латв.ССР
тов. Штейнбрик Б.Я.
г.Рига

В период с 3 по 10 августа с.г. в гостинице "Латвия" проживала туристка ФРГ ВИЛЛУМЗЕН Анна, 1893 года рождения, уроженка Латвии, которая ежегодно приезжает в г. Ригу для свидания с родственниками.

Каждый приезд указанной туристки сопряжен с массой неприятностей в ее обслуживании: в связи с преклонным возрастом и состоянием здоровья она не дает отчёта своим действиям /попрошайничает в холлах гостиницы и у входа в гостиницу, собирает остатки пищи со столов в ресторане, свой номер содержит в антисанитарном состоянии и не пускает в него горничных для уборки, задевает иностранных гостей в холлах и лифтах, требуя к себе особого внимания/.

В последний свой приезд туристка, после приема ванны, прогуливалась по коридору в обнаженном виде, выкрикивая несвязные фразы. При попытке старшей горничной призвать туристку к порядку, последняя набросилась на нее с палкой. Все эти действия вызывают беспокойство и возмущение со стороны иностранных гостей, в последнем случае - японских туристов с особым вниманием, проживавших на одном этаже с Виллумзен.

С учетом изложенного, прошу Вашего содействия в аннулировании визы туристки ФРГ А.Виллумзен.

Генеральный директор
Рижского Объединения ВАО "Интурист" /И.Д.Федоров/

2 экз.
ресату
дело
Голомазов
ч/м
8.81 г.

[1804] LVA, 222. f., 1. apr., 45. l., 1. lp.

11. pielikums

Ārzemju kuģu apkalpes izteikumu izvilkumi internacionālo jūrnieku klubu atskaitē par 1980. gadu.[1805]

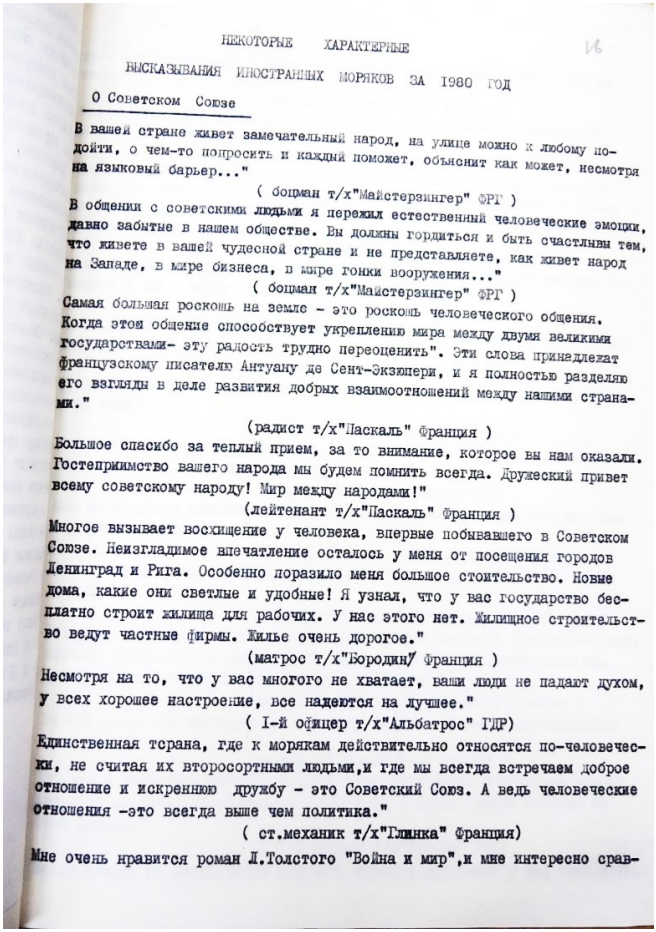

НЕКОТОРЫЕ ХАРАКТЕРНЫЕ

ВЫСКАЗЫВАНИЯ ИНОСТРАННЫХ МОРЯКОВ ЗА 1980 ГОД

О Советском Союзе

В вашей стране живет замечательный народ, на улице можно к любому подойти, о чем-то попросить и каждый поможет, объяснит как может, несмотря на языковый барьер..."

(боцман т/х"Майстерзингер" ФРГ)

В общении с советскими людьми я пережил естественний человеческие эмоции, давно забытые в нашем обществе. Вы должны гордиться и быть счастливы тем, что живете в вашей чудесной стране и не представляете, как живет народ на Западе, в мире бизнеса, в мире гонки вооружения..."

(боцман т/х"Майстерзингер" ФРГ)

Самая большая роскошь на земле – это роскошь человеческого общения. Когда этом общение способствует укреплению мира между двумя великими государствами- эту радость трудно переоценить". Эти слова принадлежат французскому писателю Антуану де Сент-Экзюпери, и я полностью разделяю его взгляды в деле развития добрых взаимоотношений между нашими странами."

(радист т/х"Паскаль" Франция)

Большое спасибо за теплый прием, за то внимание, которое вы нам оказали. Гостеприимство вашего народа мы будем помнить всегда. Дружеский привет всему советскому народу! Мир между народами!"

(лейтенант т/х"Паскаль" Франция)

Многое вызывает восхищение у человека, впервые побывавшего в Советском Союзе. Неизгладимое впечатление осталось у меня от посещения городов Ленинград и Рига. Особенно поразило меня большое строительство. Новые дома, какие они светлые и удобные! Я узнал, что у вас государство бесплатно строит жилища для рабочих. У нас этого нет. Жилищное строительство ведут частные фирмы. Жилье очень дорогое."

(матрос т/х"Бородин" Франция)

Несмотря на то, что у вас многого не хватает, ваши люди не падают духом, у всех хорошее настроение, все надеются на лучшее."

(I-й офицер т/х"Альбатрос" ГДР)

Единственная страна, где к морякам действительно относятся по-человечески, не считая их второсортными людьми,и где мы всегда встречаем доброе отношение и искреннюю дружбу – это Советский Союз. А ведь человеческие отношения –это всегда выше чем политика."

(ст.механик т/х"Глинка" Франция)

Мне очень нравится роман Л.Толстого "Война и мир",и мне интересно срав-

[1805] LVA, 1732. f., 8. apr., 114. l., 16. lp.

The Riga division of the *Intourist* as a front organization: staff and cooperation with other front organizations of the KGB

The All-Union join-stock company *Intourist* (*Intourist*) was one of the institutions whose main tasks developed over time to serve as a tool for intelligence and counterintelligence. The Riga division of the *Intourist* was the branch of the All-Union enterprise operating in the LSSR, later known as the Riga division of the State Committee of the Foreign Tourism of the USSR. It officially carried out the duties and obligations of *Intourist*. Thus, it was formally subordinated to both – the governmental institutions of the USSR through the board of *Intourist* and the governmental institutions of the LSSR. Nevertheless, it did in fact serve as the front organization of the KGB and its predecessors, providing mainly operational cover.

Among the particular tasks of *Intourist* were the surveillance of foreign tourists and visitors, gathering information on their views, providing notification on irregularities during their travel or visit, fixing expressions on the USSR or its politics, performing searches, and recognizing a threat in a timely manner. *Intourist* owned hotels designed for foreigners. It cooperated with multiple institutions and organizations intended to establish either 'relations' or 'friendship' with foreigners or to provide services, entertainment or 'reality shows', demonstrating results of 'building socialism'. Therefore, *Intourist* could provide and did provide a broad range of duties on behalf of the KGB.

This research aims to prove that *Intourist* and, in particular, its Riga division was a front organization of the KGB (so called – *jumts*, 'roof'), mainly relying on the documents of the National Archives of Latvia (the State Archives of Latvia and the State Archives of Personnel Documents). This research focuses not only on the Riga division, but also on the net of institutions and organizations interacting with *Intourist* in performing common tasks set by the KGB. Evaluating similar activities, involvement of the KGB staff, detecting persons performing similar tasks for formally different institutions and

organizations, this research demonstrates how the Riga division acted as the front organization of the KGB.

LPSR iekšlietu un valsts drošības vadības apskatu salīdzinājums ar Lietuvas PSR un Igaunijas PSR attiecīgo vadību

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komitejas un tās vēsturisko formāciju vadības izpētes nepieciešamību noteica vairāki apsvērumi. Pirmkārt, LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijai veicot pētniecību, nācās konstatēt salīdzinoši trūcīgu publiski pieejamās informācijas apjomu par personām, kas vadījušas struktūru, ko Latvijas Republikas Augstākā Padome 1991. gada 24. augustā atzinusi par "noziedzīgu un tādu, kas vērsta pret Latvijas tautas interesēm".[1806] Otrkārt, LPSR VDK "politiska, vēsturiska un juridiska" izpēte, kā to noteica likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu*[1807] 1. panta 6. punkts, pirms stājās spēkā pēdējie grozījumi,[1808] arvien bijusi saistīta ar Latvijas Republikas rīcībā esošo VDK dokumentu vērtības noniecināšanu salīdzinājumā ar Krievijas Federācijas rīcībā esošajiem VDK dokumentiem arī tādu jautājumu izzināšanā, kur arī Latvijas Republikas rīcībā esošā informācija ir pilnīga. Visbeidzot, atzīti enciklopēdiski pētījumi, kas veikti, izmantojot Krievijas Federācijas

[1806] Par PSRS valsts drošības iestāžu darbības izbeigšanu Latvijas Republikā: 1991. gada 24. augusta Augstākās Padomes lēmums, *Diena*, 1991, 30. augusts.
[1807] Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu: likums, *Latvijas Vēstnesi*, Nr. 65 (196), 1994, 2. jūnijs.
[1808] Grozījumi likumā "Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības fakta ar VDK konstatēšanu": likums, *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 98 (5158), 2014, 22. maijs.

rīcībā esošo dokumentu kopumu, satur faktu kļūdas un neatbilstības. Ievērojot to, ka VDK un tās vēsturisko formāciju vadības amati ietilpa Latvijas Komunistiskās partijas[1809] (LKP) Centrālās Komitejas (CK) nomenklatūrā, pētītas LKP CK nomenklatūras kadru personas lietas. Tā kā LPSR Iekšlietu tautas komisariāts un Iekšlietu ministrija bija VDK vēsturiskie priekšteči, pētniecībā apskatītas arī visu iekšlietu vadītāju – tautas komisāru un ministru – pieejamās personas lietas.

Izpētot pieejamās personas lietas, konstatēta cieša LPSR valsts drošības un iekšlietu struktūru saistība, ko visspilgtāk raksturo apstāklis, ka tikai Mihaila Drozda (dzimis 1933. gadā) personas lietā nav dokumentāru liecību par saistību ar valsts drošības struktūrām. Visu citu pētīto LPSR iekšlietu ministru, arī sabiedriskās kārtības sargāšanas ministru, kad Iekšlietu ministrija bija pārdēvēta par Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministriju, personas lietās šāda saistība atrodama. Saistību paspilgtina abu struktūru vadības raksturošanā izmantotie vārdi "čekists", "čekista" un "čekistisks". Analizētās personas lietas uzskatami demonstrē birokrātiskā mehānisma – izveidots valsts drošības un iekšlietu struktūru vadības apstiprināšanai – formālismu, kā arī Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP) lomu un PSRS līmeņa institūciju diktātu konkrētu personu virzībā. Personas lietās esošās dokumentārās liecības dod iespēju spriest par mainīgo politiku kadru izvēlē, aktualitātēm, kas noteikušas valsts drošības un iekšlietu struktūru vadības izvēli, un līdzekļiem, kas izmantoti, lai panāktu konkrētu rīcību.

Iedziļināšanās dzīves gājumā, ko bieži labi atklāj autobiogrāfijas, dod ieskatu motivācijā darboties PSRS totalitārās varas valsts drošības un iekšlietu struktūrās. Sastatot dokumentārās liecības, kas atrodamas personas lietās, ar tām, kas atklāj pētāmo personu dzīves gājumu pirms Latvijas Republikas okupācijas, tātad arī ar Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā pieejamajiem dokumentiem, nosakāma Komunistiskās internacionāles, kā arī PSKP loma Latvijas Republikas okupācijas režīma īstenošanā. Citu valstu, sevišķi Krievijas Federācijas pētnieku darbi, kritiski novērtēti ar Latvijas Republikas rīcībā esošajiem VDK

[1809] Šeit un turpmāk, norādot Latvijas Komunistiskās partijas institūciju vai amatu, izmantots Latvijas Komunistiskās partijas pēdējā nosaukuma akronīms.

dokumentiem, sniedz pilnīgāku skatu uz Pirmā pasaules kara un Krievijas pilsoņu kara ietekmi uz to personību formāciju, kas vēlāk izmantotas, lai īstenotu PSRS okupācijas varu Latvijas teritorijā. Savukārt periodikā pieejamās informācijas sastatīšana ar personas lietās minēto ļauj veidot priekšstatu par padomju dzīves reālijām, iesaisti propagandā un darbību organizācijās kā Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienība (VĻKJS), kuras uzsaukumi un norīkojumi bijuši par pamatu konkrētas karjeras izvēlei.

Salīdzinot LKP CK nomenklatūras kadru personas lietas ar Igaunijas Republikā un Lietuvas Republikā pieejamajām VDK un iekšlietu vadības personas lietām, var konstatēt līdzības valsts drošības un iekšlietu struktūru vadības izvēlē, kas savukārt ļauj spriest par likumsakarībām. Salīdzinājums arī atklāj atšķirības. Vienas attiecas uz pieejamo dokumentu klāstu, otras – uz šo dokumentu saturu. Spriežot pēc pieejamajām personas lietām, tajās esošajiem dokumentiem un kārtību, var atklāt atšķirības gan personas lietu kārtošanā, gan arī arhīvu praksē un kultūrā. Savukārt līdzīga veida dokumentu satura izklāsta atšķirības sniedz vērtīgu ieskatu par kultūrvēsturisko un politisko ietekmi uz dokumenta satura veidošanu.

Igaunijas PSR iekšlietu struktūras vadība

Borisa Kumma, Hansa dēla (*Boris Kumm,* 1897–1958)[1810], pirmā Igaunijas Padomju Sociālistiskās Republikas (PSR) iekšlietu tautas komisāra, vēlākā valsts drošības tautas komisāra un valsts drošības ministra Igaunijas Komunistiskās partijas (IKP)[1811] CK kadru nomenklatūras dokumenti[1812] atklāj dzīves gājuma līdzības ar Alfonu Noviku. Abi apmeklējuši ģimnāziju, abu mācības bija saistītas ar

[1810] ERAF, 1. f., 6. apr., 1423. l. (Igaunijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas Organizāciju un partijas darba nodaļas Kadru uzskaites, sagatavošanas un pārkvalifikācijas sektors, Boriss Kumms, Hansa dēls, lieta sākta 1944. gadā, beigta 1958. gadā), 1. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai), 2. lpp. (kadru uzskaites personas lapa).
[1811] Šeit un turpmāk, norādot Igaunijas Komunistiskās partijas institūciju vai amatu, izmantots Igaunijas Komunistiskās partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[1812] ERAF, 1. f., 6. apr., 1422. l un 1423. l.

grūtībām, abi bijuši iesaistīti komunistiskās partijas pagrīdes darbā un par to bijuši apcietināti (Kumms – 1924. gadā, Noviks – 1933. gadā), ieslodzīti līdz amnestijai 1938. gadā.[1813] Arī iekšlietu tautas komisariāta vadība nākusi, iepriekš iesaistoties 1940. gada PSRS okupācijas rezultātā noritošajā varas sagrābšanā, proti, Boriss Kumms iepriekš bijis Pērnavas pilsētas politiskās policijas komisārs, tad – Tallinas pilsētas policijas departamenta direktora palīgs[1814]. Kumma personas lieta, kas sākta 1940. gadā un beigta 1942. gadā,[1815] ir unikāla ar to, ka atsedz notikumus pēc faktiskās PSRS varas zaudēšanas, nacionālsociālistiskās Vācijas karaspēkam okupējot Igaunijas teritoriju. IKP sekretāra Nikolaja Karotamma (*Nikolai Karotamm*, 1901–1969) 1942. gada 8. decembra vēstule Nr. 153-a, kas rakstīta Maskavā un adresēta PSRS iekšlietu tautas komisāram Lavrentijam Berijam, norāda uz to, ka vēl 1942. gadā nebija pieņemts lēmums par Igaunijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta, līdzīgi kā visas Igaunijas PSR valdības, likteni. Lai gan juridiski komisariāts eksistēja, tomēr *de facto* tā vairs nebija. Vēstulē atklājas, ka visi Igaunijas PSRS komisāri saņēmuši iepriekšējo atalgojumu, bet iekšlietu tautas komisāra atalgojums bijis ievērojami samazināts, kādēļ Boriss Kumms "pat materiāli nostādīts tagad sliktākos apstākļos nekā citi komisāri".[1816] Svarīga ir liecība par rosinājumu veidot Igaunijas Iekšlietu tautas komisariātu vismaz operatīvās desmitu cilvēku grupas veidā, lai veiktu partizānu atlasi un gatavotos PSRS varas atjaunošanai Igaunijā, kam nepieciešamas zināšanas par personām, kuras nākotnē virzīs darbam "partijas, padomju, komjaunatnes un saimnieciskos aparātos",[1817] informācija par notikumiem Igaunijas teritorijā, kā arī esošās informācijas sistematizācija un analīze. Minēti arī kompromitējoši dokumenti

[1813] ERAF, 1. f., 6. apr., 1423. l., 5., 5. lp. otra puse (1940. gada 27. septembra autobiogrāfija).
[1814] ERAF, 1. f., 6. apr., 1423. l., 9. lp. (raksturojums, ko parakstījis IKP sekretārs kadru jautājumos V. Kuziks).
[1815] ERAF, 1. f., 6. apr., 1422. l. (IKP CK Kadru daļa, Boriss Kumms, Hansa dēls, lieta sākta 1940. gadā, beigta 1942. gadā), 8. lp.–8. lp. otra puse (IKP sekretāra Nikolaja Karotamma 1942. gada 8. decembra vēstule Nr. 153-a, kas rakstīta Maskavā un adresēta PSRS iekšlietu tautas komisāram Lavrentijam Berijam).
[1816] ERAF, 1. f., 6. apr., 1422. l., 8. lp.
[1817] ERAF, 1. f., 6. apr., 1422. l., 8. lp.

aptuveni 3000 lapu apjomā, ko apkopojusi "Igaunijas Lielā Tēvijas kara vēstures komisija",[1818] par notikumiem līdz Tallinas pamešanai, kas atklāj "mūsu ienaidnieku uzvārdus, vācu aģentus no visām Igaunijas malām".[1819] Karotamms rosināja, ka

> "vajadzētu pacelt šos materiālus, sastādīt attiecīgo personu kartotēku ar adresēm u. tml., lai varētu burtiski no tās vai citas IPSR pirmās atbrīvošanas stundas no vācu okupantiem ķerties pie fašistu aģentu atklāšanas, kad tam jau ir sākotnējās konkrētās ziņas".[1820]

Atšķirībā no Novika Boriss Kumms zaudēja amatu, kad notika PSRS Valsts drošības ministrijas 5. pārvaldes pārbaude, kas atklāja viņa darbā nepietiekamu "cīņu ar bandītismu" un – kas ir svarīgi – Igaunijas PSR Valsts drošības ministrijas, par ko bija atbildīgs arī personīgi Kumms, pieļautās kļūdas "1949. gada pavasarī kulaku izvešanā no Igaunijas PSR".[1821] Viņa atbrīvošanai no amata var izsekot ne tikai pēc vairākiem dokumentiem, kas to pamato, bet arī pēc rezolūcijām, kas salīdzinoši detalizēti izklāsta vēlamo rīcību. Tieši tāpat kā Noviku, arī Borisu Kummu pārcēla uz nomenklatūras amatiem saimnieciskajās struktūrās, konkrētajā gadījumā – uz Igaunijas PSR komunālās saimniecības ministra pirmā vietnieka amatu,[1822] kur par Kummu rakstīja sūdzības un prasīja viņa atcelšanu.[1823] Rezumējums atkārtotā, spriežot pēc konteksta, un pašrocīgi rakstītā komunālās saimniecības ministra ziņojumā:

[1818] ERAF, 1. f., 6. apr., 1422. l., 8. lp.
[1819] ERAF, 1. f., 6. apr., 1422. l., 8. lp.
[1820] ERAF, 1. f., 6. apr., 1422. l., 8. lp., 8. lp. otra puse. [K. Jarinovskas tulkojums no krievu valodas].
[1821] ERAF, 1. f., 6. apr., 1423. l., 30. lp. (IKP CK pirmā sekretāra Ivana Kebina 1950. gada 19. septembra izziņa par biedra Borisa Kumma, Hansa dēla, atbrīvošanas no darba IPSR valsts drošības ministra darba iemesliem, kas sniegta PSKP CK inspektoram M. Turkinam) [K. Jarinovskas tulkojums no krievu valodas].
[1822] ERAF, 1. f., 6. apr., 1423. l., 29. lp. (IKP CK 1950. gada 8. aprīļa nolēmums Nr. БЦ-93/38, ko parakstījis pirmais sekretārs Ivans Kebins).
[1823] ERAF, 1. f., 6. apr., 1423. l., 32. lp. (Igaunijas PSR komunālās saimniecības ministra V. Meigasa 1951. gada 10. septembra ziņojums IKP CK otrajam sekretāram Vasilijam Kosovam).

"Biedrs B. Kumms nav slikts biedrs, bet darbam tā ir [par] maz."[1824]

Atbrīvošanai sekoja cita nomenklatūras amata meklējumi, ar mazāku darba apjomu, kā rezultātā Borisu Kummu iecēla par Igaunijas PSR Ministru Padomes Lietu pārvaldes Vietējās nozīmes ceļu nodaļas priekšnieku, tomēr jau 1953. gada 8. jūlijā Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks Alberts Vendelins (*Albert Vendelin*, 1914–2007) sniedzis izziņu, ka Kumms daudz slimojis un lūdzis viņu atbrīvot no darba sakarā ar to, ka ir otrās grupas invalīds, kas slimo ar tuberkulozes atklāto formu.[1825] Minētais ne tikai raksturo konfliktu starp vajadzību saglabāt nomenklatūras amatu, no vienas puses, un zināšanām un spējām pildīt šo amatu, no otras, bet arī par to, cik reāla bijusi personīgā ieinteresētība vadošajos nomenklatūras kadros.

Andrejs Murro, Andreja dēls (*Andrei Murro*, 1903–1941),[1826] kurš bija iekšlietu tautas komisārs tikai aptuveni pusgadu no 1941. gada 26. februāra[1827] līdz 1941. gada 29. augustam, kad viņš, evakuējoties ar tvaikoni *Järvamaa*, gāja bojā,[1828] ir vēl viens Alfona Novika līdzinieks. PSRS Iekšlietu tautas komisariāta personas lieta sniedz salīdzinoši daudz detalizētāku informāciju, nekā tas būtu sagaidāms, piemēram, no republikas Centrālkomitejas nomenklatūras kadru personas lietas. Atbilstoši PSRS Iekšlietu tautas komisariāta personas lietai arī Murro pametis ģimnāziju, to nepabeidzot, līdzīgi kā Noviks arī viņš savu izslēgšanu saista ar politisko uzskatu paušanu, tēlaini aprakstot nedēļu ilgu protestu, ko organizēja 150 skolēni,[1829] arī viņš bijis politiskais ieslodzītais no 1924. gada līdz amnestijai 1938.

[1824] ERAF, 1. f., 6. apr., 1423. l., 32. lp. (Igaunijas PSR komunālās saimniecības ministra V. Meigasa 1951. gada 10. septembra ziņojums IKP CK otrajam sekretāram Vasilijam Kosovam). [K. Jarinovskas tulkojums no krievu valodas].

[1825] ERAF, 1. f., 6. apr., 1423. l., 41. lp. (Igaunijas PSRS Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieka Alberta Vendelina 1953. gada 8. jūlija izziņa).

[1826] ERAF, 1SM. f., 1. apr., 5919. l. (PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Andreja Murro, Andreja dēla, personas lieta), 3. lp. (izziņa, kas sagatavojuši Kadru daļas 2. nodaļas priekšnieks un Kadru daļas vecākais inspektors, par Igaunijas PSR iekšlietu tautas komisāru), 45. lp. (Pāvela Koršunova, Ivana dēla, PSRS VDK pensionāra iesniegums, kas reģistrēts 1960. gada 11. martā ar Nr. K-685 un kas adresēts Igaunijas PSR Iekšlietu ministrijas 1. speciālās daļas priekšniekam).

[1827] ERAF, 1SM. f., 1. apr., 5919. l., 1. lp. (dienesta pakāpju un iecelšanas lapa).

[1828] ERAF, 1SM. f., 1. apr., 5919. l., 1., 45. lp.

[1829] ERAF, 1SM. f., 1. apr., 5919. l., 18. lp. (1940. gada 25. oktobra autobiogrāfija).

gadā un tiesāts kopā ar 149 komunistiem.[1830] Lai gan lieta ir salīdzinoši izvērsta, tomēr nav liecību par to, kāpēc no vietnieka amata viņu virzīja par komisāru. Tikai Pāvela Koršunova, Ivana dēla, PSRS VDK pensionāra iesniegums Igaunijas PSR Iekšlietu ministrijas 1. speciālās daļas priekšniekam, kas reģistrēts 1960. gada 11. martā, lūdzot izsniegt īsu autobiogrāfisku izrakstu un fotogrāfijas kopiju, lai varētu pabeigt grāmatu, proti,

> "dokumentālu stāstu par aktīviem Igaunijas PSR galvaspilsētas Tallinas aizsardzības dalībniekiem laikā no 22. VI līdz 1941. gada augustam".[1831]

Lūgumā norādīts:

> "Līdzās citiem aizsardzības varoņu personāžiem es sevišķi aprakstu pozitīvās puses bij. polit. ieslodzītajam komunistam buržuāziskās pārvaldes [laikā] Igaunijā līdz 21. VI 1940. gadam, bet vēlāk IPSR iekšlietu tautas komisāra vietniekam [Andrejam Murro, Andreja dēlam][1832]".[1833]

Iesniegums atklāj Murro bojāejas apstākļus un to, ka Koršunovs bijis tiem liecinieks.

Aleksandra Rezeva, Johanna dēla (*Aleksandr Resev*, Александр Иоганесович Резев, 1905[1834]–1970[1835]), biogrāfija līdzīgi kā divu viņa priekšgājēju, saistīta ar komunistisko pagrīdes darbību, par ko bijis divreiz arestēts un tiesāts "149 komunistu prāvā", bijis politieslodzītais no 1924. gada līdz 1938. gada amnestijai.[1836] Iecelšana Igaunijas PSR iekšlietu ministra amatā izrietējusi no viņa pieredzes

---

[1830] ERAF, 1SM. f., 1. apr., 5919. l., 18. lp. otra puse.
[1831] ERAF, 1SM. f., 1. apr., 5919. l., 45. lp. [K. Jarinovskas tulkojums no krievu valodas].
[1832] Iesniegumā Murro kļūdaini rakstīts – Mur (*Myp* – krievu valodā).
[1833] ERAF, 1SM. f., 1. apr., 5919. l., 45. lp. [K. Jarinovskas tulkojums no krievu valodas].
[1834] ERAF, 1. f., 6. apr., 2987. l. (IKP CK Kadru daļa, Aleksandrs Rezevs, Johanna dēls, lieta sākta 1944. gadā, beigta 1956. gadā), 3. lp. (kadru uzskaites personas lapa).
[1835] ERAF, 1. f., 6. apr., 2987. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).
[1836] ERAF, 1. f., 6. apr., 2987. l., 8.–8. lp. otra puse (1944. gada 18. augusta biogrāfija).

arodbiedrību un partijas darbā.[1837] Daudzi raksturojumi liecina par viņa mīkstsirdību,[1838] bet 1948. gada un 1950. gada dokumenti – par politiski neatbilstīgu rīcību, kādēļ izteikts stingrais rājiens un kādēļ arī atcelts no amata, – atklāj Rezeva salīdzinošu pragmatismu.[1839] Jautājumos, kur kopš 1946. gada ministrs uzskatījis par lieku rosināt kriminālatbildību, 1950. gadā Valsts drošības ministrija kriminālllietas rosinājusi.[1840] Ievērojams, ka autobiogrāfijā Aleksandrs Rezevs partijas sodam velta uzmanību, lai apliecinātu nožēlu un reizē norādītu, ka viņa rīcība bijusi saskaņota gan ar IKP, gan ar Igaunijas PSR Valsts drošības ministrijas vadību.[1841] Atbrīvošanai no amata seko nosūtījums uz PSRS Iekšlietu ministrijas Kostromas apgabala pārvaldi priekšnieka vietnieka amatā, tad – PSRS Iekšlietu ministrijas Tallinas milicijas skolu no 1953. gada jūnija, tātad laikā, kad ministrijā bija iekļauta arī Valsts drošības ministrija[1842].[1843] Ievērojams, ka nosūtījums uz saimnieciskās struktūras vadību iekšlietu ministra amata vietā nav atbalstīts. Igaunijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja Arnolda Veimera (*Arnold Veimer*, 1903–1977) 1950. gada 8. decembra priekšlikumu Nr. 0883 IKP sekretāram D. Kuzminam, rosinot Aleksandru Rezevu iecelt par Igaunijas PSR celtniecības materiālu ražošanas ministra vietnieku, neatbalstīja, 1951. gada 8. jūnija rezolūcijā norādot, ka Rezeva kandidatūra netiek virzīta saskaņošanai, jo tam piekrituši Vasilijs

[1837] ERAF, 1. f., 6. apr., 2987. l., 6. lp. otra puse (kadru uzskaites personas lapa).
[1838] Piemēram, IKP CK pirmā sekretāra Nikolaja Karotamma 1946. gada jūnija raksturojumā teikts: "Roka viņam varētu būt nedaudz stingrāka pret padotajiem," ERAF, 1. f., 6. apr., 2987. l., 19. lp. (IKP CK pirmā sekretāra Nikolajs Karotamma 1946. gada jūnija raksturojums) [K. Jarinovskas tulkojums no krievu valodas].
[1839] ERAF, 1. f., 6. apr., 2987. l., 26.–27. (IKP CK partijas, arodbiedrību un komjaunatnes orgānu daļas vadītāja vietnieka Čerņikova 1948. gada 2. decembra izziņa IKP pirmajam sekretāram Nikolajam Karotammam par biedra Rezeva iesnieguma būtību), 29.–32. lp. (IKP CK Administratīvās daļas vadītāja Aņisimova 1950. gada 2. decembra izziņa par Igaunijas PSR Iekšlietu ministra biedra A. Rezeva, J., politiskajām kļūdām).
[1840] ERAF, 1. f., 6. apr., 2987. l., 29.–32. lp.
[1841] ERAF, 1. f., 6. apr., 2987. l., 12. lp. (1953. gada 13. oktobra autobiogrāfija).
[1842] ERAF, 1. f., 6. apr., 2987. l., 39. lp. (IKP Tallinas pilsētas partijas komitejas sekretāra Valtera Ani raksturojums PSRS Iekšlietu ministrijas Tallinas milicijas skolas priekšniekam ģenerālmajoram Aleksandram Rezevam, Johanna dēlam).
[1843] ERAF, 1. f., 6. apr., 2987. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).

Kosovs un D. Kuzmins.[1844] 1954. gada 25. novembrī Rezevs pensionējas,[1845] bet 1956. gada 12. oktobrī viņu pieņēma Igaunijas PSR Augstākās Padomes Prezidija aparātā par pieņemšanas vadītāju.[1846]

Johans Lombaks (*Johan Lombak,* 1897–1982)[1847] atšķirībā no priekštečiem Igaunijas PSR iekšlietu ministra (arī iekšlietu tautas komisāriem) amatā bijis ar čekistisku pieredzi un dienesta pieredzi Sarkanajā armijā. Igaunijas PSR vadības interese par Lombaku personas lietā parādās sākumā IKP sekretāra Nikolaja Karotama 1942. gada 12. jūnija telefonogrammā Strādnieku un zemnieku Sarkanās armijas Galvenās politiskās pārvaldes priekšnieka vietniekam otrā ranga armijas komisāram Fjodoram Kuzņecovam (1904–1979), norādot, ka IKP CK uzskata par lietderīgu izmantot Lombaku 249. Igaunijas strēlnieku divīzijas artilērijas divīzijas priekšnieka amatā.[1848] Savukārt PSRS līmeņa vadības interese par Johana Lombaka virzību Igaunijas PSR vadībā parādās ar PSRS iekšlietu tautas komisāra Lavrentija Berijas 1944. gada marta lūgumu PSRS aizsardzības tautas komisāra vietniekam, Padomju Savienības maršalam Georgijam Žukovam komandēt 249. Igaunijas strēlnieku divīzijas ģenerālmajoru Johanu Lobmaku PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Kadru daļas rīcībā, lai ieceltu viņu par Igaunijas PSR iekšlietu tautas komisāru. Berija norādījis, ka kopš 1920. gada Lombaks vadījis čekas struktūrvienības un Lombakam ir liela pieredze, kas nepieciešama iekšlietu tautas komisariāta vadībai. Vēstulē norādīts uz norīkojuma steidzamību, jo

[1844] ERAF, 1. f., 6. apr., 2987. l., 33. lp. (Igaunijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja Arnolda Veimera 1950. gada 8. decembra priekšlikumu Nr. 0883 IKP sekretāram D. Kuzminam).
[1845] ERAF, 1. f., 6. apr., 2987. l., 41. lp. (1954. gada 30. decembra izziņa, ko parakstījis Igaunijas PSR iekšlietu ministra vietnieks Aleksandrs Narusons).
[1846] ERAF, 1. f., 6. apr., 2987. l., 42. lp. (1956. gada 12. oktobra dokuments Nr. 149, kas adresēts IKP CK pirmajam sekretāram Ivanam Kebinam un ko parakstījis Igaunijas PSR Augstākās Padomes Prezidija sekretārs A. Krondels).
[1847] ERAF, 1. f., 6. apr., 1825. l. (IKP CK, Johans Lombaks), 1. lp. (kadru uzskaites personas lapa).
[1848] ERAF, 1. f., 6. apr., 1825. l., 8. lp. (IKP sekretārs Nikolajs Karotams 1942. gada 12. jūnija telefonogrammā Strādnieku un zemnieku Sarkanās armijas Galvenās politiskās pārvaldes priekšnieka vietniekam otrā ranga armijas komisāram Fjodoram Kuzņecovam).

> "citu kandidātu, igauņu pēc tautības un ar pieredzi darbā atbilstoši IeTK līnijai konkrētajā brīdī nav".[1849]

Neskatoties uz lūgumu, minētajā amatā Johanu Lombaku apstiprina tikai 1951. gadā.

Valentīns Moskaļenko, Ivana dēls, (1908[1850]–1984), kas bijis gan Igaunijas PSR Valsts drošības ministrs no 1950. gada janvāra līdz 1953. gada martam, gan arī Iekšlietu ministrs no 1953. gada marta līdz maijam,[1851] tātad brīdī, kad abas ministrijas bija apvienotas, gan arī bijis pirmais, kam nav bijusi saistība ar Igauniju un kas iecelts, gluži kā Latvijas situācijā, lai īstenotu noteiktu kadru politiku. Tieši uz lielo pieredzi čekistiskajā darbā un tās nozīmi,

> "lai ātri iepazītu apstākļus republikā un mobilizētu valsts drošības darbiniekus uz izšķirīgu buržuāziski nacionālistiskās pagrīdes iznīcināšanu",[1852]

norādīts viņa raksturojumā.[1853] Reizē lietā saglabājusies izvērsta sūdzība par Moskaļenko rīcību kadru jautājumā, norādot uz objektivitātes un sadarbības trūkumu, kā arī uz nepietiekamu personīgu iesaisti operatīvajā darbībā, lai apkarotu "bandītismu".[1854] Viņa atbrīvošana saistīta ar pārcelšanu. IKP CK VI 1953. gada 20. augusta plēnuma nolēmumā Nr. ПЦ-6/3-4, ko parakstījis pirmais sekretārs Ivans Kebins, Moskaļenko atbrīvots no IKP CK biroja locekļa

---

[1849] ERAF, 1. f., 6. apr., 1825. l., 7. lp. (PSRS iekšlietu tautas komisāra Lavrentija Berijas 1944. gada marta vēstule PSRS aizsardzības tautas komisāra vietniekam Padomju Savienības maršalam Georgijam Žukovam) [K. Jarinovskas tulkojums no krievu valodas].

[1850] ERAF, 1. f., 6. apr., 7438. l. (IKP CK Kadru uzskaites personas lieta, Valentīns Moskaļenko, Ivana dēls, lieta sākta 1950. gadā, beigta 1953. gadā), 3. lp. (kadru uzskaites personas lapa).

[1851] ERAF, 1. f., 6. apr., 7438. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).

[1852] ERAF, 1. f., 6. apr., 7438. l., 14. lp. (1950. gada 7. jūlija raksturojums par Igaunijas PSR valsts drošības ministru V. Moskaļenko, I., ko parakstījis IKP CK pirmais sekretārs Ivans Kebins) [K. Jarinovskas tulkojums no krievu valodas].

[1853] ERAF, 1. f., 6. apr., 7438. l., 14. lp. (1950. gada 7. jūlija raksturojums par Igaunijas PSR valsts drošības ministru V. Moskaļenko, I., ko parakstījis IKP CK pirmais sekretārs Ivans Kebins).

[1854] ERAF, 1. f., 6. apr., 7438. l., 21.–24. lp. (Svinelupova 1953. gada 9. aprīļa sūdzība PSRS Iekšlietu ministrijas Kadru pārvaldes priekšniekam ģenerālleitnantam Borisam Obručnikovam (1905–1988) un IKP CK sekretāram Vasilijam Kosovam).

amata sakarā ar aizbraukšanu no republikas.[1855] Kritika kadru politikas jautājumos raksturojumā, ko 1953. gada 15. septembrī apstiprinājis IKP CK birojs protokolā Nr. 45, §20 un ko 17. septembrī parakstījis IKP CK pirmais sekretārs Ivans Kebins, parādās tikai noslēgumā pēc cildinošiem vārdiem, norādot uz nacionālo kadru izvirzīšanas kļūdām.[1856]

Mihaila Krastmana, Kuzmas dēla (1909[1857]–1976), dzīves gaitas sākušās ārpus Igaunijas teritorijas – dienests Apvienotās politiskās pārvaldes karaspēka atsevišķajā divizionā, vēlāk arodbiedrību darbs un darbs valsts rezervēs.[1858] 1941. gada 17. februārī ar nosūtījumu par izmeklētāju uz Baltijas kara apgabala sevišķo daļu Rīgā, kur Krastmans devās kopā ar ģimeni,[1859] sākās viņa darbs pretizlūkošanā līdz pat 1950. gadam.[1860] Nacionālsociālistiskās Vācijas uzbrukumam PSRS sekoja izmaiņas arī Mihaila Krastmana darbībā, Baltijas sevišķo kara apgabalu pārveidoja par Ziemeļrietumu fronti, kur Krastmans pildīja iekšlietu tautas komisariāta sevišķās daļas izmeklētāja pienākumus līdz 1942. gada 20. maijam.[1861] Otrajam pasaules karam beidzoties, Mihailu Krastmanu 1945. gada 20. jūnijā nosūtīja uz Igaunijas PSR 316. pārbaudes filtrācijas nometni kā vecāko

[1855] ERAF, 1. f., 6. apr., 7438. l., 25. lp. (izziņa par atbrīvošanu no amata 1953. gada 23. maija), ERAF, 1. f., 6. apr., 7438. l., 26. lp. (IKP CK VI 1953. gada 20. augusta plēnuma nolēmumā Nr. ПЦ-6/3-4, ko parakstījis pirmais sekretārs Ivans Kebins), 27. lp. (raksturojums par bijušo Igaunijas PSR iekšlietu ministru V. Moskaļenko, I., ko 1953. gada 17. septembrī parakstījis IKP CK pirmais sekretārs Ivans Kebins).

[1856] ERAF, 1. f., 6. apr., 7438. l., 27. lp. (1953. gada 15. septembra nolēmums Nr. БЦ-45/20, kas pamatots ar IKP CK biroja protokolu Nr. 45, §20 un ko parakstījis pirmais sekretārs Ivans Kebins).

[1857] ERAF, 1. f., 6. apr., 6507. l. (IKP CK Kadru uzskaites sektora personas lieta, Mihails Krasmans, Kuzmas dēls, lieta sākta 1953. gadā, beigta 1960. gadā), 3. lp. (kadru uzskaites personas lapa).

[1858] ERAF, 1. f., 6. apr., 6507. l., 11., 12. lp. (1953. gada 14. jūlija autobiogrāfija).

[1859] ERAF, 1. f., 6. apr., 6507. l., 12. lp.

[1860] Šādi, piemēram, raksturots viņa darbs partijas dienesta raksturojumā par apakšpulkvedi Mihailu Krasmanu, Kuzmas dēlu, ko 1953. gada 28. oktobrī parakstījis Igaunijas PSR iekšlietu ministrs Johans Lombaks un ko 1953. gada 29. oktobrī parakstījis partijas pirmorganizācijas sekretārs Leuskis (ERAF, 1. f., 6. apr., 6507. l., 18. lp.).

[1861] ERAF, 1. f., 6. apr., 6507. l., 4. lp.

operatīvi pilnvaroto pretizlūkošanas dienesta *SMERŠ* nometnē.[1862] 1950. gadā no PSRS bruņotajiem spēkiem pārgājis darbā uz Igaunijas PSR Valsts drošības ministriju, īsu brīdi bijis milicijas pārvaldes priekšnieka vietnieks, laikā, kad milicija padota Valsts drošības ministrijai, bet pēc iekšlietu – tobrīd apvienoto valsts drošības un iekšlietu – ministra amata, kurā atradies vien īsu brīdi no 1953. gada maija līdz augustam,[1863] atkal atgriezies milicijas pārvaldes priekšnieka vietnieka amatā, ko pildīja līdz 1956. gada augustam. Tam sekoja darbs Igaunijas dzelzceļa milicijas priekšnieka amatā. Dienesta gaitas beidzās 1960. gada martā veselības stāvokļa dēļ.[1864] IKP Tallinas pilsētas Kaļiņinas rajona komitejas dokumentos par laiku, kad Krastmans strādājis Igaunijas dzelzceļa milicijas priekšnieka amatā,[1865] ir liecības, ka faktiski dienesta gaitas izbeigtas tādēļ, ka sākta pārbaude par 228 rubļu izkrāpšanu ar viltotiem komandējuma dokumentiem, par ko sākta pārbaude, bet jau otrajā pārbaudes dienā Mihails Krastmans noformējis izdienas pensiju un pensionēšanos slimības dēļ.[1866] Slēgtajā Igaunijas Iekšlietu ministrijas Milicijas pārvaldes partijas

[1862] ERAF, 1. f., 6. apr., 6507. l., 14. lp.
[1863] ERAF, 1. f., 6. apr., 6507. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).
[1864] ERAF, 1. f., 6. apr., 6507. l., 1. lp.
[1865] Sk., piemēram, ERAF, 246. f., 52. apr., 710. l. (IKP Tallinas pilsētas Kaļiņinas rajona komitejas Partijas uzskaites sektors, Mihails Krastmans, Kuzmas dēls, lieta sākta 1960. gada 6. februārī, beigta 1960. gada 28. aprīlī).
[1866] ERAF, 246. f., 52. apr., 710. l., 2.–5. lp. (1960. gada 27. aprīļa dokuments – Lietas būtība par PSKP b. Mihaila Krastmana, Kuzmas dēla, dzimuša 1909. gadā, partijas stāžs kopš 1941. gada februāra, partijas biedra karte Nr. 06958191, personālo jautājumu –, ko parakstījis Igaunijas PSR Milicijas pārvaldes partijas pirmorganizācijas sekretārs); ERAF, 246. f., 52. apr., 710. l., 6.–7. lp. (Slēdziens par PSKP biedra M. Krasmana, K., finanšu dokumentu viltošanas jautājumu, ko parakstījis PSKP biedrs P. Patruševs, partijas biedra kartes Nr. 06957881, 1960. gada 6. februārī); ERAF, 246. f., 52. apr., 710. l., 8.–9. lp., 10.–11. lp. (Igaunijas PSRS Milicijas pārvaldes zinātniski tehniskās nodaļas 1960. gada 15. februāra izmeklēšanas akts Nr. 43, ko parakstījuši eksperte kriminālistе M. Suhanova un vecākais eksperts M. Dorohovs, ar tabulām); ERAF, 246. f., 52. apr., 710. l., 25.–32. lp. (Igaunijas PSR Milicijas pārvaldes partijas pirmorganizācijas slēgtās sēdes 1960. gada 28. marta protokolos Nr. 6, ko parakstījuši sēdes priekšsēdētājs Sokolovs un sekretārs Timofejevs); ERAF, 246. f., 52. apr., 710. l., 35.–40. lp. (izraksts no 1960. gada 5. aprīļa Igaunijas PSR partijas komitejas sēdes 1960. gada 5. aprīļa protokola Nr. 11, ko parakstījis partijas komitejas sekretārs Timofejevs).

pirmorganizācijas sēdē, izskatot jautājumu, nolēma Krastmanu izslēgt no PSKP, aicināja mainīt formulējumu par atbrīvošanu no amata, formulējot, ka atbrīvošana notikusi par padomju milicijas virsnieka amata diskreditāciju, un atņemt nozīmi *Nopelniem bagātais iekšlietu orgānu darbinieks*.[1867] Lieta atkārtoti skatīta Igaunijas PSR Iekšlietu ministrijas partijas komitejas sēdē, un ar vienas balss pārsvaru panākta izslēgšanas nomaiņa ar stingro rājienu, bet ar triju balsu pārsvaru atcelts lūgums par nozīmes atņemšanu. Ar vienas balss pārsvaru atstāts spēkā aicinājums nomainīt pamatojumu ierakstam par atbrīvošanu no amata.[1868]

Augusts Porks, Petri[1869] dēls (*August Pork*, 1917[1870]–2002), ierodoties 1940. gada augustā Rīgā, lai strādātu par mākslinieku Baltijas kara apgabala laikraksta *Par Dzimteni* redakcijā, bija jau pieredzējis propagandas darbinieks, kas pamēģinājis spēkus dažādās lomās – bijis radio avīzes *Metallist udarnik* (*Металлист-ударник* vadītājs Kaļiņinā, kluba *Sarkanais ādminis* (*Красный кожевник*) direktora vietnieks Kaļiņinā, daudztirāžas laikraksta *Rabočij kožzavoda* (*Рабочий кожзавода*) redaktors Ostaškovā, laikraksta *Putj oktjabrja* (*Путь октября*) ražošanas nodaļas vadītājs Ostaškovā, laikraksta *Proļetarskaja pravda* (*Пролетарская правда*) mākslinieciskās nodaļas vadītājs Kaļiņinā.[1871] Tomēr jau 1940. gada oktobrī Porku nosūta uz Tallinu, lai tur, būdams Sarkanās armijas kadrs, viņš pildītu instruktora rakstnieka pienākumus.[1872] Augusta Porka propagandista karjerai bija pielikts punkts ar mācībām PSRS Valsts drošības ministrijas augstākajā skolā (1948–1950),[1873] kam sekoja karjera Valsts drošības ministrijā, tad – Iekšlietu ministrijā.[1874] 1958. gada 2. jūlijā IKP CK nolēma Igaunijas PSR iekšlietu ministra vietniekam, Milicijas pārvaldes priekšniekam Augustam Porkam izteikt rājienu par konstatētiem

[1867] ERAF, 246. f., 52. apr., 710. l., 32. lp.
[1868] ERAF, 246. f., 52. apr., 710. l., 40. lp.
[1869] ERAF, 1. f., 6. apr., 2706. l. (IKT CK, Augusts Porks, Pētri dēls), 1. vāks.
[1870] ERAF, 1. f., 6. apr., 2706. l., 1. lp. (kadru uzskaites personas lapa).
[1871] ERAF, 1. f., 6. apr., 2706. l., 2. lp.
[1872] ERAF, 1. f., 6. apr., 2706. l., 2. lp.
[1873] ERA, R-1. f., 2k. apr., 884. l. (Augusta Porka, Pētri dēla, personas lieta), 7. lp. (kadru uzskaites personas lapa).
[1874] ERA, R-1. f., 2k. apr., 884. l., 5., 5. lp. otra puse (anketa).

nopietniem pārkāpumiem iekšlietu struktūru, sevišķi IPSR Iekšlietu ministrijas Milicijas pārvaldes Nodaļas cīņai pret sociālistiskā īpašuma izlaupīšanu,[1875] darbībā, ignorējot un pat atbalstot nelikumīgu rīcību Igaunijas PSR Vieglās rūpniecības ministrijā, kas saistīta ar krāpšanu, pārdodot mākslīgā zīda un vilnas audumus. Arī Johans Lombaks – iekšlietu ministrs – saņēma norādījumu par nopietnām nepilnībām milicijas darbā un par to, ka nav sekojusi atbilstīga rīcība, pamatojoties uz IKP CK biroja norādījumiem par kārtības ieviešanu milicijas struktūrās.[1876] Krāpšanas apmērs pārsniedza Igaunijas PSR robežas, jo tajā bija iesaistīti arī Ļeņingradas, Ļeņingradas apgabala un Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) uzņēmumi,[1877] proti, kombināts *Rīgas audums* un, kā ziņojuma tekstā minēts, "Rīgas fabrika «Marta»"[1878] (iespējams, domāta fabrika *8. marts*).[1879] Lai ilustrētu Igaunijas PSR iekšlietu struktūru atbildības saturu, jāmin tikai daži fakti.

Pirmkārt, lai gan Igaunijas PSRS iekšlietu struktūru darbiniekiem bijusi informācija par valsts un sabiedriskā īpašuma izlaupīšanu Ļeņingradā un Rīgā jau 1957. gada maijā un oficiāli pēc kriminālllietas ierosināšanas 1957. gada decembrī, tomēr atbilstošo

[1875] Līdzās igauņu valodas nosaukumam lietots arī nosaukuma krievu valodā *Отдел по борьбе с хищениями социалистической собственности* akronīms – *ОБХСС* –, atveidojot to ar latīņu alfabēta burtiem OBHSS.

[1876] ERAF, 1. f., 7. apr., 6610. l. (IKP CK Partijas komisija, Augusts Porks, Pētri dēls, lieta sākta un beigta 1959. gada 20. augustā), 55. lp. (IKP CK biroja 1959. gada jūnija nolēmums Nr. БЦ-22/32, kas izriet no 1958. gada 20. augusta protokola Nr. 22, §32 par nopietnām nepilnībām IPSR IeM Milicijas pārvaldes [Nodaļas cīņai pret sociālistiskā īpašuma izlaupīšanu] darbā).

[1877] ERAF, 1. f., 7. apr., 6610. l., 40., 43., 46., 49. (izziņa par noziedzīgu nevērību un bezdarbību, kas pieļauta no Igaunijas PSR Iekšlietu ministrijas Milicijas pārvaldes darbinieku puses darbā ar valsts un sabiedriskā īpašuma izlaupīšanu, ko parakstījis 1958. gada 31. maijā izmeklēšanas pārvaldes prokurors Golsts, kopija apliecināta 1959. gada 4. februārī).

[1878] ERAF, 1. f., 7. apr., 6610. l., 4. lp. (ziņojums IKP CK par faktu pārbaudes rezultātiem sakarā ar atsevišķu Igaunijas PSRS valsts uzņēmumu un organizāciju nelikumīgu mākslīgā zīda un vilnas pārdošanu ražošanas kooperācijas arteļiem, ko parakstījis pārbaudes vadītājs I. Ušanovs).

[1879] ERAF, 1. f., 7. apr., 6610. l., 3., 4., 5. lp. (ziņojums IKP CK par faktu pārbaudes rezultātiem sakarā ar atsevišķu Igaunijas PSRS valsts uzņēmumu un organizāciju nelikumīgu mākslīgā zīda un vilnas pārdošanu ražošanas kooperācijas arteļiem, ko parakstījis pārbaudes vadītājs I. Ušanovs).

republiku atbildīgās institūcijas bija informētas tikai 1958. gada 18. februārī.[1880] Ievērojot to, ka attiecīgā laika LPSR iekšlietu ministra Ivana Zujāna un LPSR VDK priekšsēdētāja Jāņa Vēvera personas lietā nekas par šo izlaupīšanu nav minēts, no personas lietām nav uzzināma LKP CK reakcija. Toties periodikā ir pieejamas ziņas, ka 1957. gada beigās, kā to norāda 1958. gada 30. marta *Cīņa*, atklājies, ka "veikalos Rīgā bieži parādījās zīda audumu atgriezumi, kas kā ūdens pilieni bija līdzīgi cits citam" un tie līdzinājās tam, kādu ražo kombinātā *Rīgas audums*. Atbilstoši rakstītajam *Cīņā* audums zagts tieši ražošanas vietā, tādēļ noliktavā iztrūkumu nevarēja konstatēt. Jēlauduma noliktavas pārzine Lūcija Makbeta un krāsotavas uzskaitvede Ziedone Staģe, kuru mājās veiktās kratīšanas laikā atklāti 137 metru kopgaruma zīda auduma gabali: pie Makbetas bijuši atrasti 30 metri kopgaruma zīda auduma gabals, bet pie Staģes – 29 dažāda lieluma zīda audumu gabali 107 metru kopgarumā. Izmeklēšanā arī atklāts, ka no 1957. gada augusta līdz oktobrim abas divos uzpirkšanas punktos esot nodevušas aptuveni 300 metru zīda. Minēto zīdu iepirka arī arteļa *Bitoviks* ķīmiskās tīrīšanas un krāsošanas 2. darbnīcas pieņēmēja Marija Levina, kas to pārkrāsojusi un pārdevusi tālāk, iesaistot arī savus radiniekus. Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona tautas tiesa noteica Marijai Levinai desmit gadus ieslodzījuma cietumā, Lūcijai Makbetai – septiņus gadus, Ziedonei Staģei – sešus gadus un Levinas pamātei Rozai Blumenauai – piecus gadus.[1881] Ievērojams, ka raksts neatspoguļo ne Igaunijas PSR iesaisti, ne konkrētā nodarījuma saistību ar plašāka mēroga krāpšanu, ne arī iekšlietu struktūru lomu minētajos notikumos. 1958. gada 19. novembra *Cīņā* parādījās vēl viens raksts par audumu blēdībām, nu jau Jūrmalas rajona rūpniecības kombinātā, tomēr arī šis gadījums atspoguļots atsevišķi un tikai kā LPSR Iekšlietu ministrijas Milicijas pārvaldes panākums.[1882]

Otrkārt, izmeklēšanas gaitā bija pieļautas nopietnas kļūdas, piemēram, par visām izmeklēšanu interesējošām personām pieprasīta

[1880] ERAF, 1. f., 7. apr., 6610. l., 22. lp. (1958. gada 3. jūlija izziņa par vainīgajiem Igaunijas PSR darbiniekiem, neveicot atbilstīgu rīcību, kad saņemti signāli par noziedzīgu blēžu darbību bijušajā republikas Vieglās rūpniecības ministrijā).
[1881] "Sodīti zīda zagļi un spekulanti", *Cīņa*, Nr. 76, 1958, 30. marts, 4. lpp.
[1882] Gundars, D. "Kādēļ tas varēja notikt?" *Cīņa*, Nr. 272, 1958, 19. novembris, 2. lpp.

informācija viesnīcai, lai noskaidrotu, vai kāda no minētajām personām ir izmantojusi viesnīcas pakalpojumus, līdz ar to informācija par milicijas informētību bijusi izpausta un devusi iespēju slēpt noziedzīgā nodarījuma pēdas.[1883] Kratīšana un personiskā īpašuma arestēšana notika vairākas dienas pēc aizdomās turamo aizturēšanas. Minētais atkal ļāvis slēpt noziedzīgā nodarījuma pēdas.[1884]

Treškārt, atklājās, ka Nodaļa cīņai pret sabiedriskā īpašuma izlaupīšanu ne tikai neatbilstoši reaģē uz "signāliem",[1885] bet paļaujas uz aģentūru, kas esot nicināma un neesot pelnījusi *orgānu* uzticību, jo tās ir personas, kas ir vairākkārt tiesātas un kas, pateicoties Nodaļai cīņai pret sociālistiskā īpašuma izlaupīšanu (OBHSS), "piesedz savas mahinācijas un noziegumus".[1886] Izziņā minēti aģentu vārdi un uzvārdi. Piemēram, viens no tiem bija tiesāts septiņas reizes un divreiz Igaunijas PSR, kurš nekur nestrādāja un kuru 1958. gada 15. jūnijā bija arestējuši par dalību izlaupīšanā. Savukārt cits aģents nodarbojies ar preču spekulāciju, to skaitā ar automašīnu spekulāciju, kas viņam esot nodrošinājusi greznu dzīvesveidu, tajā skaitā četristabu dzīvokli Tallinas centrā, pilnu dārgiem iekārtas priekšmetiem, divas jaunas automašīnu – jaunu *Pobeda*, kuru viņam palīdzēja iegūt čekas kurators, un ekskluzīvo PSKP nomenklatūras elites vieglo pasažieru limuzīnu *Zim-12 (ЗиМ-12)*, kurā, starp citu, atradās tāds radioaparāts, kāds nebija standarts pat tā laika dārgajām ASV automašīnām.[1887] Turklāt milicijas darbinieks, kura aģents attiecīgā persona bija, saņēmis oficiālus materiālus par sava aģenta noziedzīgo rīcību, spekulējot ar automašīnām, vienkārši ievietoja šos materiālus operatīvajā lietā. Kā konkrētā gadījuma izmeklēšanā konstatēts, attiecīgais aģents nekādas

[1883] ERAF, 1. f., 7. apr., 6610. l., 22. lp.
[1884] ERAF, 1. f., 7. apr., 6610. l., 23. lp.
[1885] ERAF, 1. f., 7. apr., 6610. l., 26. lp.
[1886] ERAF, 1. f., 7. apr., 6610. l., 26. lp.
[1887] Vjačeslava Molotova automašīnu rūpnīcas nosaukums deva vieglās pasažieru automašīnas sākotnēji oficiālo abreviatūru *ZIM*. Pēc paša Molotova krišanas nežēlastībā oficiālais fabrikas un arī vieglās pasažieru automašīnas nosaukums bija GAZ-12, kas bija pēdējais priekštecis GAZ-13 jeb *Čaikai* (*ГАЗ-13 «Чайка»*), kuru sērijveidā sāka ražot 1959. gadā.

būtiskas ziņas nav sniedzis, un viņa rīcības sakarā ierosināta krimināllieta.[1888]

Neskatoties uz 1958. gada 20. augusta rājienu par vāju vadību un nepietiekamu kontroli pār milicijas struktūru operatīvo darbību, Augustam Porkam 1959. gada 8. septembrī rājienu atcēla,[1889] un viņš pats 1959. gada septembrī kļuva par Igaunijas PSR iekšlietu ministru, bet 1961. gada jūnijā jau bija iecelts VDK priekšsēdētāja amatā, kur viņš nostrādāja līdz 1982. gada jūnijam.[1890] Igaunijas PSR VDK 1982. gada vēstule Nr. 3/156 par izmaiņām darbinieku uzskaites ziņās Igaunijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieka vietniekam B. Valdekam sniedz ziņas par Igaunijas PSR darbiniekiem, kuri saņēmuši arī apbalvojumus par aktīvu dalību XXII Olimpisko spēļu sagatavošanā un novadīšanā. Augusta Porka panākumus PSRS Augstākās Padomes Prezidijs ar 1980. gada 8. oktobra dekrētu paredzēja atalgot ar Darba Sarkanā Karoga ordeni.[1891] Dienests VDK beidzās ar pensionēšanos,[1892] tomēr ne darba gaitas. No 1982. gada oktobra līdz pat 1989. gada septembrim Augusts Porks bija Igaunijas PSR Ministru Padomes padomnieks.[1893] Augusta Porka dokumenti atklāj tautības ieraksta formālo raksturu, jo, lai gan viņš bija igaunis, kā savu dzimto valodu norādījis krievu valodu,[1894] turklāt dzīves gājums sākotnēji saistīts ar Krievijas Padomju Federatīvo Sociālistisko Republiku (KPFSR).

[1888] ERAF, 1. f., 7. apr., 6610. l., 26. lp.
[1889] ERAF, 1. f., 7. apr., 6611. l. (IKP CK Partijas komisija, lieta sākta 1959. gada 17. septembrī, beigta 1957. gada 18. septembrī), 11. lp. (IKP CK biroja 1959. gada septembra nolēmums Nr. 15/БЦ-62/19, kas pamatots ar 1959. gada 8. septembra protokolu Nr. 62, §19, ko parakstījis pirmais sekretārs Ivans Kebins).
[1890] ERA, R-1. f., 2k. apr., 884. l, 2. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).
[1891] ERA, R-1. f., 2k. apr., 884. l, 21. lp. (Igaunijas PSR VDK 1982. gada vēstule Nr. 3/156 par izmaiņām darbinieku, kas ietilpst Igaunijas PSR Ministru Padomes nomenklatūrā, uzskaites ziņās Igaunijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieka vietniekam B. Valdekam, ko parakstījis priekšsēdētāja vietnieks Aleksandrs Ļapčihins).
[1892] ERA, R-1. f., 2k. apr., 884. l, 23. lp. (Igaunijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētāja Valtera Klausona 1982. gada 15. jūnija vēstule Nr. 13-2/144 IKP CK).
[1893] ERA, R-1. f., 2k. apr., 884. l, 2. lp.
[1894] ERAF, 1. f., 7. apr., 6610. l., 1. lp. (PSKP biedra reģistrācijas blanka).

Valters Ani, Friča dēls, (*Valter Ani*, 1914[1895]–1990) ir vienīgais no analizētajiem iekšlietu vadības kadriem, kura pieejamie dokumenti neatspoguļo saistību ar valsts drošības dienestu. Ani bija tehniskā izglītība, un viņa karjeras virzība sākumā veidojās kā izmēģinājumu ražotņu, tad Sarkanās armijas ražotņu tehniķim, pēc Otrā pasaules kara pārejot uz partijas funkcionāra nomenklatūras darbu.[1896] Nonākšana Igaunijas PSR iekšlietu ministra amatā 1961. gada jūnijā[1897] bija arī viņa pirmā tiešā saskare ar iekšlietu vadību. Sniedzot raksturojumu par Valteru Ani kā Igaunijas PSR iekšlietu ministru 1973. gada 7. augustā sakarā ar kārtējo PSRS Iekšlietu ministrijas atestāciju,[1898] Igaunijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs Valters Klausons (*Valter Klauson*, 1913/1914–1988) norādīja uz to, ka Ani vadībā samazinājusies noziedzība, ka iekšlietu sistēmā sākuši izmantot informācijas analīzei nepieciešamos tehniskos līdzekļus, veikta statistiskā noziegumu analīze.[1899] Viņa aiziešana 1979. gada martā pamatota ar februāra beigās izteiktu vēlmi pensionēties vecuma dēļ.[1900] 1980. gada maijā Valters Ani pieņemts darbā Igaunijas PSR Ministru Padomes Lietu pārvaldē par referentu,[1901] tomēr jau 1980. gada 28. jūlijā Ani lūdz atbrīvot no šā darba sakarā ar veselības stāvokli.[1902]

Interesanti, ka Johanam Lombakam kā Igaunijas PSR iekšlietu ministram par Valteru Ani 1954. gadā bija lūgts noskaidrot Ani un viņa

[1895] ERA, R-1. f., 2k. apr., 17. l. (Valtera Ani, Friča dēla, personas lieta), 6. lp. (anketa).
[1896] ERA, R-1. f., 2k. apr., 17. l., 7. lp.
[1897] ERA, R-1. f., 2k. apr., 17. l., 2. lp.
[1898] ERA, R-1. f., 2k. apr., 17. l., 21. lp. (PSRS iekšlietu ministra Nikolaja Ščolokova 1973. gada 4. jūlija vēstule Nr. 1/3738 Igaunijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājam Valteram Klausonam).
[1899] ERA, R-1. f., 2k. apr., 17. l., 23.–24. lp. (1973. gada 7. augusta raksturojums par Igaunijas PSR iekšlietu ministru biedru Valteru Ani, Friča dēlu, ko parakstījis Igaunijas PSR Ministru Padomes priekšsēdētājs Valters Klausons un kas ir pielikums Igaunijas PSR Ministru Padomes lietu pārvaldnieka vietnieka E. Sikka 1973. gada 8. augusta vēstulei PSRS iekšlietu ministram Nikolajam Ščolokovam (1910–1984) Nr. 304/102).
[1900] ERA, R-1. f., 2k. apr., 17. l., 27. lp. (1979. gada 26. februāra iesniegums Igaunijas PSRS Ministru Padomes priekšsēdētājam Valteram Klausam).
[1901] ERA, R-1. f., 2k. apr., 17. l., 2. lp.
[1902] ERA, R-1. f., 2k. apr., 17. l., 34. lp. (1980. gada 28. jūlija iesniegums Igaunijas PSRS Ministru Padomes priekšsēdētājam Valteram Klausam).

tēva sociālo izcelsmi,[1903] lai pārliecinātos, vai patiesas runas, ka viņa tēvam esot piederējušas dzirnavas.[1904] Tāpat 1950. gada 12. februāra izziņa informē, ka gan māte, gan tēvs bijuši apsūdzēti par pretpadomju satura korespondences sūtīšanu no PSRS uz neatkarīgo Igauniju un ka tēvs bijis atkārtoti aizturēts par dalību "kontrrevolucionārā eseru-kulaku grupējumā", tomēr ne reizi nav pierādījušās apsūdzības.[1905] Spriežot pēc 1954. gada dokumentiem, IKP CK pieprasījusi un arī notikusi iedzīvotāju aptauja, lai noskaidrotu baumu pamatotību,[1906] tomēr baumas nav apstiprinājušās.[1907] Valters Ani ir gan disciplināri sodīts 1953. gada 5. februārī par sakompromitētas personas virzību par deputāta kandidātu darbaļaužu deputātu padomei (disciplinārsods atcelts jau pēc gada),[1908] gan arī saņēmis aizrādījumus par rupjiem pārkāpumiem bērnu audzināšanas kolonijā, kādēļ pieprasīta atbilstoša ministrijas rīcība.[1909]

[1903] ERAF, 1. f., 7. apr., 329. l. (IKP CK Partijas komisija, Valters Ani, Friča dēls, lieta sākta 1953. gada 25. decembrī, beigta 1954. gada 7. septembrī), 6. lp. (IKP CK Partijas komisijas priekšsēdētāja G. Karotoma 1945. gada 11. februāra vēstule Nr. 15/163-c Igaunijas PSR iekšlietu ministram Johanam Lombakam).

[1904] ERAF, 1. f., 7. apr., 329. l., 5., 5. lp. otra puse (IKP Tallinas pilsētas partijas komitejas locekļa kandidāta O. Āmana (partijas biedra kartes Nr. 1967084) 1953. gada 25. decembra iesniegums IKP CK Partijas komisijas priekšsēdētājam G. Karotomam).

[1905] ERAF, 1. f., 7. apr., 329. l., 8. lp. (1950. gada 12. februāra izziņa, ko apstiprinājis IKP CK Partijas komisijas priekšsēdētājs G. Karotoms).

[1906] ERAF, 1. f., 7. apr., 329. l., 9. lp. (IKP CK Partijas komisijas priekšsēdētāja G. Karotoma 1954. gada 10. februāra vēstule 15/151-c PSKP Ļeņingradas apgabala Partgolovskas rajona komitejas partijas sekretāram); ERAF, 1. f., 7. apr., 329. l., 11. lp. (PSKP Ļeņingradas apgabala Partgolovskas rajona komitejas partijas sekretāra Ivanova 1954. gada 27. marta Nr. 51 vēstule IKP CK Partijas komisijas priekšsēdētāja G. Karotomam); ERAF, 1. f., 7. apr., 329. l., 12. lp. (1954. gada 26. marta izziņa, ko parakstījis PSKP Ļeņingradas apgabala Partgolovskas rajona komitejas instruktors V. Kripanovs).

[1907] ERAF, 1. f., 7. apr., 329. l., 12. lp. (1954. gada 26. marta izziņa, ko parakstījis PSKP Ļeņingradas apgabala Partgolovskas rajona komitejas instruktors V. Kripanovs).

[1908] ERAF, 1. f., 7. apr., 329. l., 4. lp. (IKP CK biroja 1954. gada septembra nolēmums Nr. БЦ-28/42, kas pamatots ar protokolu Nr. 28, §42 un ko parakstījis Ivans Kebins).

[1909] ERAF, 1. f., 7. apr., 330. l. (IKP CK Partijas komisija, Valters Ani, Friča dēls), 4. lp. (IKP CK prezidija nolēmums Nr. ПЦ-22/17, kas pamatots ar 1963. gada 21. maija protokolu Nr. 22, §17 un ko parakstīts Ivans Kebins).

Marko Tibars, Oskara dēls, (*Marko Tibar*, 1933[1910]–2014) sācis savas darba gaitas kā instruktors pionieru namā, tad turpinājis kā instruktors Vissavienības Brīvprātīgajā armijas, aviācijas un flotes veicināšanas biedrībā (DOSAFF),[1911] bijis operatīvi pilnvarotā palīgs Igaunijas PSR Valsts drošības ministrijā, mācījies PSRS Valsts drošības komitejas 303. skolā, ko beidzot sākumā bijis Igaunijas PSR VDK izmeklētājs, bet tad Igaunijas PSR iekšlietu ministrijas izmeklētājs.[1912] Tibars Igaunijas PSR iekšlietu ministra amatā bija no 1979. gada marta līdz 1990. gada aprīlim.

Igaunijas PSR VDK vadība

Publiski pieejamo ziņu par Igaunijas PSR VDK vadību ir salīdzinoši maz, jo no četriem priekšsēdētājiem personas lietas ir par trim, no kuriem vienu, kas atspoguļo Reina Sillara (*Rein Sillar*), Antsa dēla, dzimuša 1948. gadā, dzīves un darba gaitas, Igaunijas Nacionālais arhīvs izpētei neizsniedz, jo uzskata, ka dzīvo Igaunijas PSR VDK priekšsēdētāju darbības izpēte joprojām atkarīga no viņu piekrišanas, kas konkrētajā gadījumā nav sniegta. 2017. gada septembrī LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas administratīvā sekretāre vērsās pie Reina Sillara, lai lūgtu viņa piekrišanu pētniecībai, tomēr Sillars to atteica, norādot, ka nevēlas, lai viņu pēta, neskatoties uz to, ka pētniecību citi veic, piemēram, pamatojoties uz Krievijas Federācijas rīcībā esošajiem dokumentiem, Reins Sillars sācis dienestu Igaunijas PSR VDK 1971. gadā, vadījis 5. (ideoloģiskās kontroles) daļu, Igaunijas PSR VDK priekšsēdētājs no 1990. gada 17. marta līdz 1991. gada 18. decembrim, tātad iecelts līdzīgi kā Edmunds Johansons.

LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija sadarbībā ar Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūtu

---

[1910] ERAF, 246. f., 46. apr., 332. l. (Tallinas pilsētas Kaļiņinas rajona komitejas Partijas uzskaites sektors, Marko Tibars, Oskara dēls, lieta sākta 1957. gada 22. jūlijā, beigta 26. augustā), 3. lp. (anketa par partijas kandidātu, kas iestājas par PSKP biedru).

[1911] Līdzās nosaukumam igauņu valodā lietots arī nosaukuma krievu valodā *Добровольное общество содействия армии, авиации и флоту* akronīms – *ДОСААФ* –, atveidojot to ar latīņu alfabēta burtiem DOSAAF.

[1912] ERAF, 246. f., 46. apr., 332. l., 3. lp.

organizēja starptautisku zinātnisku konferenci *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas: dokumentu izpēte un tās metodoloģija*, kurā uzstājās Igaunijas vēsturiskās atmiņas institūta pārstāvis Dr. hist. Mēliss Maripū (*Meelis Maripuu*), 2015. gada 16. decembrī referējot par Igaunijas Republikas pieredzi ar atslepenotajiem PSRS VDK un Igaunijas PSR VDK dokumentiem. Maripū norādīja, viņaprāt, uz nepieļaujamo Igaunijas Nacionālā arhīva rīcību laika gaitā samazināt pieejamās informācijas apjomu, kam ir negatīva ietekme uz pētniecību. Šāda rīcība daļēji motivēta ar aktualitātes zaudēšanu, kā dēļ priekšroka tiek dota privātās dzīves apsvērumiem. Tajā pašā laikā tieši informācijas pieejamības ierobežošana, pētniecības rezultātu samazināšanās ir iemesls indiferencei un ignorancei par PSRS īstenoto okupāciju un čekas lomu, kas nav objektīvs aktualitātes kritērijs no valsts un sabiedrības skatpunkta.

Pirmais Igaunijas PSR VDK priekšsēdētājs bija Ivans Karpovs, Prokofija dēls, (1904[1913]–1977) savas darba gaitas sācis kā strādnieks Ļeņingradā. 1934. gadā sācis studijas Ļeņingradas Padomju tiesību institūtā, 1935. gadā vienu gadu mācījies PSRS Iekšlietu tautas komisariāta operatīvajā skolā, pēc mācību beigām 1936. gadā kļuvis par mācību grupas priekšnieku. 1937. gadā Karpovs kļuva par operatīvo pilnvaroto PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Ļeņingradas apgabala pārvaldē,[1914] turpinājis virzību PSRS Iekšlietu tautas komisariātā, vēlāk PSRS Valsts drošības tautas komisariātā, tad PSRS Valsts drošības ministrijā, pēc abu ministriju apvienošanas – PSRS Iekšlietu ministrijā, kam sekoja darbs kopš 1954. gada janvāra Igaunijas PSR iekšlietu ministra vietnieka amatā;[1915] Igaunijas PSR Ministru Padome iecelšanu apstiprināja no 1954. gada 1. februāra,[1916]

[1913] ERAF, 1. f., 6. apr., 6077. l. (IKP CK Kadru uzskaites sektors, Ivans Karpovs, Prokofija dēls, lieta sākta 19554. gadā, beigta 1961. gadā), 7. lp. (1954. gada 11. februāra autobiogrāfija).
[1914] ERAF, 1. f., 6. apr., 6077. l., 4. lp. (kadru uzskaites personas lapa).
[1915] ERAF, 1. f., 6. apr., 6077. l., 4. lp.
[1916] ERAF, 1. f., 6. apr., 6077. l., 9. lp. (Igaunijas PSR Ministru Padome 1954. gada 16. februāra nolēmums Nr. 79, ko parakstījuši priekšsēdētājs A. Mūrisecs un lietu pārvaldnieks E. Perteļs).

bet PSKP CK – 15. janvārī.[1917] Jau martā viņu iecēla par Igaunijas PSR VDK priekšsēdētāju.[1918] Arī šo iecelšanu nomenklatūras kadru uzskaites dokumentos skaita pēc PSKP CK apstiprinājuma, nevis pēc Igaunijas PSR sekojošiem apstiprinājumiem. Ivans Karpovs dienesta gaitas beidzis 1961. gada maijā, pensionējoties veselības apsvērumu dēļ.[1919]

Augusta Porka gaitas atspoguļotas jau iepriekš, tāpēc šajā sadaļā tās nebūs atspoguļotas. Jānorāda, ka Igaunijas PSR VDK priekšsēdētāja amatā viņš ir bijis visilgāko laiku, proti, gandrīz divdesmit vienu gadu.

Tikai priekšpēdējā Igaunijas PSR VDK priekšsēdētāja Karla Kortelainena, Jefrema dēla, dzimuša 1930. gadā, personas lieta nav pieejama. Igaunijas PSR VDK priekšsēdētāja amatā viņš ir bijis no 1982. gada jūnija līdz 1990. gada martam. Tāpat LKP CK nomenklatūras lietu kolekcijā Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā nav pieejama arī tikai priekšpēdējā priekšsēdētāja Staņislava Zukuļa lieta.

Lietuvas PSR iekšlietu vadība

Personas lietā Aleksandru Guzeviču (Gudaiti-Guzeviču), Augusta dēlu, (1908–1969, *Aleksandras Gudaitis-Guzevičius*) faktiski raksturo tikai divi dokumenti. Pirmais dokuments ietver lūgumu atjaunot viņam partijas biedra karti, kuras pazušana sākās ar to, ka partijas biedra kartes vietā paņemta Lietuvas Komunistiskās (boļševiku) partijas[1920] (LieKP) CK locekļa apliecība, kad 1941. gada 22.

[1917] ERAF, 1. f., 6. apr., 6077. l., 10. lp. (IKP CK Sevišķā sektora izziņa).

[1918] ERAF, 1. f., 6. apr., 6077. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai); ERAF, 1. f., 6. apr., 6077. l., 14. lp. (IKP CK biroja 1954. gada maija nolēmums Nr. БЦ-10/8, kas pamatots ar 1954. gada 4. maija protokolu Nr. 10, §8 un ko parakstījis pirmais sekretārs Ivans Kebins); ERAF, 1. f., 6. apr., 6077. l., 15. lp. (IKP CK Sevišķā sektora izziņa).

[1919] ERAF, 1. f., 6. apr., 6077. l., 20. lp. (IKP CK biroja 1961. gada maija nolēmums БЦ -49/31, kas pamatots ar 1961. gada 9. maija protokolu Nr. 49, §31 un ko parakstījis pirmais Ivans Kebins).

[1920] Šeit un turpmāk, norādot Lietuvas Komunistiskās partijas institūciju vai amatu, būs izmantots Lietuvas Komunistiskās partijas pēdējā nosaukuma akronīms.

jūnijā Guzeviču izsauca uz Kauņu. Viņa sieva 23. jūnijā kopā ar citiem Lietuvas PSR Iekšlietu tautas komisariāta darbiniekiem evakuējās. 26. jūnijā Sarkanās armijas daļa kāda leitnanta vadībā netālu no Minskas bija apturējusi Igaunijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta darbiniekus un acīmredzot viņu piederīgos un tos apzagusi, atņemot ieročus, naudu, pulksteņus un visus personiskos dokumentus. Rezultātā šādi esot cietis ne tikai vietnieks valsts drošības kapteinis Doncovs, Viļņas pilsētas daļas priekšnieks Jons Vildžūns (1909–1962, *Jonas Vildžiunas*) un citi aptuveni 200 darbinieki, bet arī Aleksandra Guzeviča sieva.[1921] Otrais dokuments ir Lietuvas PSR Valsts drošības tautas komisariāta partijas komitejai adresētais 1945. gada 21. augusta iesniegums no Jona Vildžūna (nākotnē Lietuvas PSR iekšlietu ministra, kas vadīja apvienoto valsts drošības un iekšlietu resora ministriju), kurā viņš informē, ka Evsejs Rozausks (*Eusiejus Rozauskas*) "izplata neveselīgu noskaņojumu, neapmierinātību sabiedrisko pakalpojumu jautājumā", ka viņš ikdienu sūdzas, lai gan viņš ir nodaļas vadītājs un, gluži kā citi nodaļu vadītāji, saņem ievērojamu palīdzību. Iesniegumā atgādināts par Livšica, kas bijis trockists un kura iespaidā bijis arī Rozausks, izslēgšanu no PSKP. Noslēgumā lūgts pārbaudīt, vai neveselīga izturēšanās nav saistīta ar pagātnes atkāpēm no partijas līnijas, kā arī minētas personas, to skaitā arī Aleksandrs Guzevičs, kas varētu apliecināt Evseja Rozauska dalību opozīcijā, jo viņš, līdzīgi kā Vildžūns, bijis ieslodzīts Kauņas cietumā 1937. gadā, kad tur notikusi antipartijas opozīcijas organizēšana.[1922] Guzevičs bija pirmais Lietuvas PSR iekšlietu tautas komisārs, kas 1943. gada novembrī kļuva par Lietuvas

[1921] LYA, 1771. f., 5. apr., 74. l. (LieKP Orginstruktoru daļa; sarakste ar partijas, padomju u. c. organizācijām par PSKP biedru un kandidātu partijas dokumentiem, kas pazuduši viņu evakuācijas laikā; no [krievu valodas alfabēta] burtiem A–K; lieta sākta un beigta 1942. gadā), 93. lp. (Lietuvas PSR iekšlietu tautas komisāra valsts drošības vecākā majora Aleksandra Guzeviča 1941. gada 19. jūlija iesniegums, rakstīts Gorkijā un adresēts LieKP).

[1922] LYA, 1771. f., 9. apr., 263. l. (IeKP CK Sevišķā sektora Sevišķā daļa, Lietuvas PSR Valsts drošības ministrijas vēstules u. c. par viņu kadru apstiprināšanu, pārbaudi, dienesta pārkāpumu izmeklēšanu, Lietuvas PSR Valsts drošības ministrijas politiskajiem uzskatiem, lieta sākta 1946. gada 24. janvārī un beigta 1946. gada 27. decembrī), 90. lp. (Jona Vildžūna 1945. gada 21. augusta iesniegums Lietuvas PSR Valsts drošības tautas komisariāta partijas komitejai, iesnieguma kopiju apliecinājis partijas komitejas sekretārs I. Loktevs) [K. Jarinovskas tulkojums no krievu valodas].

PSR valsts drošības tautas komisāru un pildīja attiecīgo amatu līdz 1945. gada augustam.

Josifs Bartašūns, Marciana dēls, (1895[1923]–1972[1924], *Josifas (Juozas) Bartašiūnas*) dzimis Drižos[1925], Panevēžas apriņķī, Kauņas guberņā[1926], 1911. gadā pametis dzimtās vietas un vecākus un devies uz Rīgu peļņā, kur dzīvojis līdz 1915. gadam, kad iesaukts Krievijas Impērijas armijas latviešu pulkā.[1927] 1917. gada oktobrī atbilstoši autobiogrāfijai pievienojies Sarkanajai armijai,[1928] vēlāk darbojies čekas struktūrās līdz 1938. gadam.[1929] 1940. gada maijā nosūtīts uz Rīgu strādāt Baltijas kara apgabala Politiskajā pārvaldē, bet jau oktobrī – uz Viļņu par 29. strēlnieku korpusa sevišķās daļas priekšnieku. No 1941. gada septembra līdz 1944. gada jūnijam Bartašūns bija 16. lietuviešu strēlnieku divīzijas Sevišķās daļas priekšnieks, bet no 1944. gada jūnijam[1930] līdz 1953. gada aprīlim – Lietuvas PSR iekšlietu tautas komisārs. Dienesta gaitas beidzis, aizejot pensijā.[1931] Spriežot pēc kadru uzskaites personas lapā norādītā, labi zinājis latviešu valodu,[1932] tieši tāpēc acīmredzot sūtīts sākotnēji uz Latviju un tad tikai uz Lietuvu.

Pjotrs Kondakovs, Pāvela dēls, (1902[1933]–1970) dzimis Ļudinovā, Kalugas guberņā,[1934] robežsargs ar stāžu, no 1923. līdz

---

1923 LYA, 1771. f., 227. apr., 2080. l. (LieKP CK Kadru uzskaites sektora personas lieta par darbinieku, kas noņemts no personāla uzskaites, Josifs Bartašūns, Marciana dēls, lieta sākta 1945. gada novembrī, beigta 1958. gada jūnijā), 4. lp. (kadru uzskaites personas lapa).

1924 LYA, 1771. f., 227. apr., 2080. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).

1925 LYA, 1771. f., 227. apr., 2080. l., 7. lp. (1948. gada 6. aprīļa autobiogrāfija).

1926 LYA, 1771. f., 227. apr., 2080. l., 4. lp. (kadru uzskaites personas lapa).

1927 LYA, 1771. f., 227. apr., 2080. l., 4. lp. otra puse, 7. lp.

1928 LYA, 1771. f., 227. apr., 2080. l., 7. lp.

1929 LYA, 1771. f., 227. apr., 2080. l., 4. lp. otra puse.

1930 LYA, 1771. f., 227. apr., 2080. l., 4. lp. otra puse.

1931 LYA, 1771. f., 227. apr., 2080. l., 1. lp.

1932 LYA, 1771. f., 227. apr., 2080. l., 5. lp.

1933 LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l. (LieKP CK Kadru uzskaites sektora personas lieta par darbinieku, kas noņemts no uzskaites, Pjotrs Kondakovs, Pāvila dēls, lieta sākta 1952. gada 20. augustā, beigta 1953. gada 17. jūnijā), 2. lp. (vadošo kadru uzskaites personas lapa).

1934 LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 2. lp.

1937. gadam sargājis PSRS robežu gan Baltkrievijas PSR, KPFSR – Čitas apgabalā, Habarovskas novadā, Birobidžanā un Odesā. No 1925. līdz 1927. gadam mācījies Maskavas Augstākajā robežsardzes skolā, bet no 1937. līdz 1938. gadam – PSRS Iekšlietu tautas komisariāta vadošā sastāva pilnveidošanas skolā Maskavā. 1938. gadā sācis darbu PSRS Iekšlietu tautas komisariātā kā nodaļas priekšnieka vietnieks, tajā pašā gadā nosūtīts par PSRS Iekšlietu tautas komisariāta apgabala pārvaldes priekšnieku – sākumā Vologdā, tad Jaroslavļā un Smoļenskā. Strādājot Smoļenskā, piedzīvojis komisariātu sadalīšanu, kā rezultātā sācis darbu PSRS Valsts drošības tautas komisariāta apgabala pārvaldē, no kurienes viņu vēlāk pārcēla uz Novosibirsku. Tur savukārt piedzīvojis komisariāta pārveidi par ministriju. No 1948. līdz 1951. gadam strādājis par Krimas apgabala pārvaldes priekšnieku, bet tad gadu par PSRS Valsts drošības ministrijas inspekcijas priekšnieku un ministra vietnieku. 1952. gada aprīlī[1935] iecelts par Lietuvas PSR valsts drošības ministru.[1936] No 1953. gada marta līdz jūnijam pildījis LPSR iekšlietu ministra pienākumus.[1937] Savā vadošo kadru uzskaites personas lapā nav norādījis nevienas svešvalodas vai "PSRS tautu valodas" zināšanas, kas nozīmē, ka pratis vien krievu valodu.[1938] Vienīgais dokuments, kas liecina par iemesliem, kāpēc atcelts no amata, ir LieKP CK biroja 1953. gada 13. jūnija sēdes protokola Nr. 5, §8 1953. gada 17. jūnija izraksts Nr. ПЛ.5/8, kas paredz atbrīvot Pjotru Kondakovu no LieKP CK biroja locekļa pienākumiem sakarā ar viņa atsaukšanu PSRS Iekšlietu ministrijas rīcībā.[1939]

Jons Vildžūns, Jona dēls, (1907–1989)[1940] ir lietuviešu Alfona Novika līdzinieks. Viņa dzīves gājums ietver gan komunistiskās

[1935] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 2. lp. otra puse.
[1936] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 2. lp. otra puse, 7., 7. lp. otra puse (1953. gada izziņa, ko sagatavojis LieKP CK partijas, arodbiedrību un komjaunatnes orgānu daļas vadītāja vietnieks K. Markevičs).
[1937] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 7. lp. otra puse
[1938] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 3. lp.
[1939] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 6. lp. (ir LieKP CK biroja 1953. gada 13. jūnija sēdes protokola Nr. 5, §8, 1953. gada 17. jūnija izraksts Nr. ПЛ.5/8, ko parakstīja pirmais sekretārs Antans Sņečkus, 1902/1903–1974).
[1940] LYA, 1771. f., 258. apr., 78. l. (LieKP CK Partijas organizatoriskā darba daļas Kadru uzskaites un pārkvalifikācijas sektora lieta, Jonas Vildžūns, Jonas dēls, lieta sākta

pagrīdes darbību Lietuvas Republikā, gan mācības Kominternes skolā, gan politieslodzījumu, gan dalību varas sagrābšanā PSRS okupācijas laikā, gan darbību valsts drošības, iekšlietu struktūrās un pat vieglajā rūpniecībā. Savā 1944. gada 14. decembra autobiogrāfijā norādījis, ka 1926. gadā saistījies ar "Lietuvas revolucionāro kustību".[1941] 1927. gada aprīlī iestājies pagrīdes komjaunatnes organizācijā, bet jau novembrī apcietināts par komunistisku darbību. 1928. gada oktobrī tiesa nosprieda 10 mēnešus cietumā, bet amnestijas dēļ, kas bija piemērojama nepilngadīgajiem, atbrīvots no soda izciešanas.[1942] 1951. gada 30. septembra autobiogrāfijā minēti citi atbrīvošanas iemesli 1928. gada novembrī, kas saistīti ar pirmstiesas apcietinājumā pavadīto laiku.[1943] Savukārt 1945. gada marta slēdziens, ko 1945. gada 21. martā apstiprinājis Lietuvas PSR valsts drošības tautas komisārs Aleksandrs Guzevičs un ko sagatavojis komisāra vietnieks kadru jautājums valsts drošības pulkvedis A. Kolotuškins, acīmredzami pārspīlēts ieslodzījumā pavadītais laiks, norādot, ka Ukmerģes cietumā pavadījis no 1927. līdz 1929. gadam.[1944] Atbilstoši autobiogrāfijai 1928. gada novembrī iestājies LieKP. 1933. gadā nosūtīts mācībās uz Starptautisko Ļeņina skolu Maskavā (Kominternes mācību iestādi). Atgriežoties Lietuvā 1934. gada 22. jūnijā, Jonu Vildžūnu nekavējoties arestē,[1945] kā rezultātā viņš nonāk Panevēžas cietumā,[1946] tomēr, pateicoties draugiem un radiem, Vildžūnu atbrīvo līdz tiesas sēdei, kas norit 1936. gada 2. decembrī un kur viņam nosaka desmit gadus

1940. gada 10. oktobrī, beigta 1976. gada 10. jūnijā), 7. lp. (kadru uzskaites personas lapa).

[1941] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 13. lp. (1944. gada 14. decembra autobiogrāfijas noraksts, ko apstiprināja Lietuvas PSR Valsts drošības ministrijas Kadru daļas vecākais operatīvais pilnvarotais valsts drošības jaunākais leitnants Gorjačevs) [K. Jarinovskas tulkojums no krievu valodas].

[1942] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 13. lp.

[1943] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 26. lp. (1951. gada 30. septembra autobiogrāfija).

[1944] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 14. lp. (1945. gada marta slēdziens, ko 1945. gada 21. martā apstiprinājis Lietuvas PSR valsts drošības tautas komisārs Aleksandrs Guzevičs un ko sagatavojis komisāra vietnieks kadru jautājums valsts drošības pulkvedis A. Kolotuškins).

[1945] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 13. lp.

[1946] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 14. lp.

ieslodzījumā,[1947] ko viņš pavadījis Kauņas cietumā un tad Šauļu cietumā.[1948] 1940. gada 25. jūnijā viņu atbrīvoja sakarā ar Sarkanās armijas iebrukšanu Lietuvas Reublikas teritorijā un uzreiz norīkoja par Iekšlietu tautas komisariāta Panevēžas apriņķa daļas priekšnieku, bet jau 6. septembrī viņš jau kļuva par nesen Polijai atņemtās Viļņas pilsētas daļas priekšnieku. 1941. gada 23. jūnijā viņš kopā ar visu Iekšlietu tautas komisariāta štatu evakuējas.[1949] 1942. gada 19. septembrī viņš dodas uz Lietuvas teritoriju, lai organizētu partizānu kustību.[1950] Jau iepriekš minētajā slēdzienā teikts, ka viņš esot komandējis partizānu vienību *Draugi*. Viņa panākumus partizānu darbā raksturo tas, ka viņa vadībā esot veiktas vairāk nekā 40 diversijas uz dzelzceļa, kā rezultātā cietuši 40 ešeloni, iznīcinātas un bojātas 40 lokomotīves, iznīcināti un bojājumus ieguvuši 311 vagoni ar kara tehniku un cilvēkiem.[1951]

Kopš 1944. gada septembra bija Lietuvas PSR Valsts drošības tautas komisariāta sekretārs, 1945. gada janvārī kļuva par valsts drošības tautas komisāra palīgu. Lai gan 1947. gada aprīlī Jonu Vildžūnu ieceļ par iekšlietu ministra vietnieku, tomēr viņš tā arī nesāka pildīt šos pienākumus. No 1947. gada jūlija līdz 1950. gada decembrim bijis LieKP Viļņas pilsētas Ļeņina rajona komitejas sekretārs, tad nepilnu mēnesi 1951. gada septembrī pildījis Lietuvas PSRS vieglās rūpniecības ministra vietnieka pienākumus kadru jautājumos, septembrī jau iecelts par Kauņas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētāju. 1953. gada maijā uz pāris mēnešiem līdz oktobrim bijis Lietuvas PSR iekšlietu ministrs. Pēc tam no 1954. gada janvāra līdz 1968. gada decembrim sekoja darbs Viļņas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja amatā, bet tad līdz 1976. gada jūnijam viņš bija Lietuvas PSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāja vietnieks.[1952] 1976. gada 20. aprīlī Jons Vildžūns lūdza viņam piešķirt personālo pensiju sakarā ar vecumu un

[1947] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 13. lp.
[1948] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 14. lp.
[1949] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 13. lp.
[1950] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 13. lp.
[1951] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 14., 14. lp. otra puse.
[1952] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).

veselības stāvokli.[1953] 1976. gada aprīlī LieKP CK pirmais sekretārs Petrs Griškevičs (*Petras Griškevičius*, 1924–1987) lūdza PSRS Ministru Padomes personālo pensiju komisijai atbalstīt lūgumu noteikt personālo pensiju.[1954] Atbilstoši ierakstam personas lietā bijis personālais pensionārs.[1955]

1958. gada 22. oktobrī, esot Viļņas pilsētas izpildu komitejas priekšsēdētājs, saņēma rājienu, ko 1959. gada 17. jūnijā Lietuvas PSR Ministru Padome nolēma noņemt sakarā ar to, ka Viļņas pilsētas izpildu komiteja bija rīkojusies, lai uzlabotu ūdensvada un kanalizācijas būvniecību un ka būvniecība noritējusi atbilstoši plānotajam.[1956] Atbilstoši LieKP Viļņas pilsētas komitejas 1960. gada novembra izrakstam no 1960. gada 15. oktobra sēdes protokola Nr. 16, §2 par Viļņas pilsētas izpildu komitejas kārtības pārkāpumiem to automašīnu sadalē, kuras bija paredzētas pārdošanai iedzīvotājiem, Vildžūnam aizrādīts par neapmierinošu kontroli pār Lietuvas PSR Ministru Padomes 1958. gada 12. maija nolēmuma Nr. 206 *Par vieglo automašīnu pārdošanas sakārtošanu republikāniskās padotības pilsētās*. Aizrādīts, ka izpildu komitejai ir pienākums nodrošināt bezierunu Ministru Padomes nolēmumu izpildi.[1957] 1965. gada 15. martā LieKP CK un Lietuvas PSR Ministru Padomes Partijas un valsts komitejas kontrole aizrādīja gan Šauļu pilsētas izpildu komitejai, gan arī Viļņas izpildu komitejai, konkrēti Jonam Vildžūnam, ka abas institūcijas nav rīkojušās pamatoti, ļaujot nodot ekspluatācijā dzīvojamās ēkas un kultūras objektus, kuros nav pabeigti darbi un ir

[1953] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 72. lp. (1979. gada 20. aprīļa iesniegums LieKP CK).

[1954] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 73.–74. lp. (LieKP CK pirmā sekretāra Petra Griškeviča 1976. gada aprīļa lūgums PSRS Ministru Padomes personālo pensiju komisijai).

[1955] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 1. lp.

[1956] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 48. lp. (Lietuvas PSRS Ministru Padomes 1959. gada 17. jūnija nolēmums Nr. 327 par rājiena, kas paziņots Viļņas pilsētas izpildu komitejas biedram J. Vildžūnam, noņemšanu, ko parakstījis priekšsēdētājs M. Šumausks un I. Andžus).

[1957] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 49. lp. (IeKP Viļņas pilsētas komitejas 1960. gada novembra izrakstam no 1960. gada 15. oktobra sēdes protokola Nr. 16, §2 par Viļņas pilsētas izpildu komitejas kārtības pārkāpumiem automašīnu, kas paredzētas pārdošanai iedzīvotājiem, sadalē, ko parakstīja sekretārs F. Beļausks).

nepabeigtības.[1958] Interesantas liecības sniedz 1940. gada dokumenti par kārtību, kādā Vildžūnam izsniegta PSKP biedra karte un atzīts partijas stāžs kopš 1928. gada.[1959]

Kazimiera Ļauža, Franča dēla, (*Kazimieras Liaudis*, 1901[1960]–1989) personas lieta sniedz vērtīgu dokumentālu liecību par to, kā izpaudusies pagrīdes darbība, atrodoties nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas teritorijā. Ļaudis vadījis Dņeproderžinskas pilsētas pagrīdes PSKP komiteju. Tās darbības laikā no 1941. gada 23. augusta līdz 1943. gada 25. oktobrim esot organizēta darba sabotāža ražotnēs, izplatīta propaganda, atbrīvotas personas, viltoti dokumenti, vākti dokumenti par *dzimtenes nodevējiem*, tomēr darbība izbeigta, jo vairāki tikuši nošauti, apcietināti un izvesti. Nošauto starpā, spriežot pēc uzvārda un tēva vārda, kā arī citiem dokumentiem personas lietā, bijis ar Ļauža brālis. Pagrīdes darbībā konstatētas arī kļūdas, kas saistītas ar nesagatavotību darbībai *aizmugurē*, nepietiekamu apgādi un norādījumu neizpildi, kā rezultātā arī izgāzusies pagrīdes darbība. Neskatoties uz daudzām konstatētajām kļūdām, atzīts, ka Kazimiers Ļaudis veicis lielu darbu.[1961] Tomēr, spriežot pēc 1982. gada jūnijā veiktās atzīmes uz 1944. gada 8. jūlija autobiogrāfijas, par to, ka LieKP CK otrā sekretāra, kas tobrīd bija Nikolajs Dubenko, palīgs "b. Uicens" (uzvārds grūti salasāms – *K. J.*) atdevis personas lietu, kurā bija

[1958] LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 58. lp. (Izraksts no LieKP CK un Lietuvas PSR Ministru Padomes Partijas un valsts komitejas kontroles 1965. gada 15. marta protokola Nr. 4, 1, ko parakstījis priekšsēdētājs A. Barausks, bet izraksta kopiju 1965. gada aprīlī apstiprinājis LieKP CK Partijas orgānu vadošo kadru uzskaites un pārkvalifikācijas sektora vadītājs I. Čistjakovs).

[1959] LYA, 3109. f., 3109-1. apr., 9. l. (LieKP Viļņas pilsētas Orginstruktoru daļas personas lieta par Jonasa Vildžūna, Jona dēla, pieņemšanu par PSKP biedru, 1940. gada 27. oktobris).

[1960] LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l. (LieKP CK Partijas organizatoriskā darba daļas Kadru uzskaites un pārkvalifikācijas sektora lieta, Kazimiers Ļaudis, Franča dēls, lieta sākta 1944. gada 29. februārī, beigta 1960. gada 23. maijā), 8. lp. (kadru uzskaites personas lapa).

[1961] LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l., 4.–7. lp. (PSKP Dņeproderžinskas pilsētas komitejas biroja 1944. gada 29. februāra sēdes protokols Nr. 19, ko parakstījis sekretāra pienākumu izpildītājs Smirnovs), 12.–13. lp. (PSKP Dņepropetrovskas apgabala komitejas biroja nolēmums, kas pamatots ar 1944. gada 22. aprīļa protokolu Nr. 27 un ko parakstījis sekretārs Naidenovs).

izgriezta daļa no 1944. gadā rakstītās autobiogrāfijas.[1962] Iepazīstoties ar lapu, kur acīmredzami ir izgriezta daļa no teksta, var konstatēt, ka iztrūkst informācijas par laiku no 1935. līdz 1944. gadam, kad autobiogrāfija rakstīta. Tā ir aptuveni trešdaļa no A4 formāta lapas.

Spriežot pēc izziņas, kas saskan arī ar kadru uzskaites personas lapās minēto, no 1935. gada līdz 1936. gadam Ļaudis bija Klusā okeāna flotes zemūdenes *Щ* (Šč) komisārs Vladivostokā, no 1936. līdz 1937. gadam – Klusā okeāna flotes Politiskās pārvaldes vecākais inspektors Vladivostokā, no 1937. gada līdz 1939. gadam – Klusā okeāna flotes Sučanskas nostiprinātā rajona komisārs, bet no 1939. līdz 1941. gadam – būvdarbu vadītāja vietnieks Dņeproderžinskas valsts rajona elektrostacijas *Juženergostroi*, kam sekoja jau iepriekš aprakstītais darbs PSKP Dņeproderžinskas pilsētas pagrīdes komitejā.[1963] Analizējot Kazimiera Ļauža norādīto informāciju un izmantojot publiski pieejamo informāciju, var izvirzīt vairākas hipotēzes par izgrieztās autobiogrāfijas saturu. Pirmkārt, zemūdenes personas lietā dotais nosaukums nav pilnīgs. Tas norāda tikai uz zemūdenes veidu, ko dēvē par *Līdaku* (*Щука*) un kādēļ attiecīgā veida zemūdenes sauc, izmantojot to veida nosaukuma pirmo burtu un piešķirto kārtas numuru. Iespējams, ka Ļaudis bija tik neuzmanīgs, ka bija norādījis pilnu zemūdenes nosaukumu. Otrkārt, iespējams, ka, aprakstot darbu Klusā okeāna flotes Sučanskas nostiprinātajā rajonā, kur kopš 1934. gada veidota fortifikācijas un aizsardzības sistēma un kur esot bijušas dislocētas arī zemūdenes, Ļaudis bija sniedzis plašāku informāciju, nekā tas bija pieļaujams saistībā ar valsts un kara noslēpumu. Visbeidzot, iespējams, informācija izgriezta saistībā ar elektrostacijas būvniecību. 1948. gada 3. februāra autobiogrāfija satur visai skopas ziņas par izrautajās lapās minēto laiku. Tas, kas atšķiras, piemēram, no izziņā un kadru uzskaites personas lapās minētā, ka demobilizējies 1939. gada septembrī, bet darbu elektrostacijas būvniecībā sācis

[1962] LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l., 15. lp. (1944. gada 8. jūlija autobiogrāfija).
[1963] LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l., 22., 22. lp. otra puse (Izziņa, ko sagatavojis LieKP CK Partijas, arodbiedrību un komjaunatnes orgānu daļas vadītājs S. Filipavičs), 8. lp. otra puse (kadru uzskaites personas lapa), 23. lp. otra puse (kadru uzskaites personas lapa).

1940. gadā,[1964] jo gan izziņā, gan kadru uzskaites personas lapās norādīts, ka darbu elektrostacijas būvniecībā sācis jau 1939. gadā.[1965] Tam, ka uzmanība personas lietas saturam pievērsta tikai 1982. gadā, varētu būt saistība ar Ļauža pagājušajai astoņdesmitajai gadadienai veltītu publikāciju.

Spriežot pēc personas lietās minētā, interesi par igauņu kadriem drošības iestādēm izrādījusi PSRS līmeņa vadība, bet lietuviešu kadru gadījumā atrodamas liecības, ka, *apzinoties nacionālo kadru trūkumu*, lietuvieši esot steigušies personīgi pieteikties darbam Lietuvas PSR iestādēs. Minēto apliecina Kazimiera Ļauža 1944. gada iesniegums PSRS Augstākās Padomes priekšsēdētāja vietniekam Justam Paļeckim (1899–1980; *Justas Paleckis*), lūdzot atrast viņam darbu Lietuvā. Ļaudis savā iesniegumā norāda, ka ir lietuvietis, labi saprot lietuviski, un, lai gan sen nav runājis, tomēr viņam pietiekot ar vienu mēnesi, lai atkal brīvi runātu un rakstītu dzimtajā valodā.[1966] Ļauža iesniegums guva atsaucību, un jau 1944. gada augustā viņš kļuva par LieKP Biržu apriņķa komitejas pirmo sekretāru.[1967] Jau decembrī viņu iecēla par LieKP trešo sekretāru[1968] lauksaimniecības jautājumos.[1969] No 1947. gada marta Ļaudis bija Lietuvas PSR lauksaimniecības ministrs.[1970] 1950. gada 13. aprīlī Ļaudi, tātad vēl esot ministra amatā, ieceļ par laikraksta *Lietuvos Koluketis* (*Lietuvas Kolhoznieks*) atbildīgo redaktoru.[1971] 1950. gada jūlijā viņš kļuva par

[1964] LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l., 25. lp. otra puse (1948. gada 3. februāra autobiogrāfija).
[1965] LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l., 8. lp. otra puse, 22. lp. otra puse, 23. lp. otra puses.
[1966] LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l., 16., 16. lp. otra puse (Kazimiera Ļauža 1944. gada iesniegums PSRS Augstākās Padomes priekšsēdētāja vietniekam Justam Paļeckim).
[1967] LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).
[1968] LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l., 1. lp.
[1969] LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l., 21. lp. (1947. gada 17. aprīļa raksturojums par PSKP biedru Kazimieru Ļaudi, Franča dēlu, ko parakstījis LieKP CK sekretārs kadru jautājums E. Ozarskis).
[1970] LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l., 1. lp.
[1971] LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l., 27. lp. (LieKP CK biroja 1950. gada 13. aprīļa izraksts Nr. БЦ-72/9 no 1950. gada 12. aprīļa protokola Nr. 72, §9, ko parakstījis otrais sekretārs Aleksandrs Trofimovs).

LieKP Klaipēdas apgabala komitejas pirmo sekretāru, 1953. gada jūnijā viņu atkal iecēla par LieKP CK sekretāru, bet jau oktobrī Ļaudis kļuva par Lietuvas PSR iekšlietu ministru un 1954. gada martā – Lietuvas PSR VDK priekšsēdētāju.[1972] 1959. gada 30. oktobrī Kazimiers Ļaudis pensionējās.[1973] Par to, ka atbrīvošana patiešām saistīta ar veselības problēmām, ne trūkumiem, liecina LieKP CK sekretāra aicinājums PSRS VDK priekšsēdētājam Aleksandram Šeļepinam (1918–1994) virzīt jautājumu par Ļauža apbalvošanu ar Ļeņina ordeni.[1974]

Diemžēl nav pieejama Alfonsa Gaileviča, Antona dēla (*Alfonsas Gailevičius*, 1910–1998), dzimuša Rīgā, personas lieta. No citur pieejamajām ziņām ir zināms, ka viņš ir bijis gan pagrīdes komunists, gan politieslodzītais, gan tas, ka viņam bijusi čekistiska karjera, pirms viņš kļuva par iekšlietu ministru 1954. gadā.

Juļons Mikalausks, Vlada dēls, dzimis 1922. gadā,[1975] sācis savas darba gaitas kā grāmatu veikala pārdevēja praktikants, atslēdznieka māceklis, tad bijis strādnieks, bet 1940. gada 7. jūnijā līdz ar Lietuvas Republikas okupāciju kļuvis par operatīvo pilnvaroto Valsts drošības tautas komisariātā, kā to norādījis 1948. gada 17. augusta autobiogrāfijā[1976], kā arī citos dokumentos. Acīmredzot, nonākot evakuācijā, kļuvis par Tatarstānas Autonomās Padomju Sociālistiskās Republikas Iekšlietu tautas komisariāta operatīvi pilnvaroto, tomēr viņu drīz atbrīvoja no šā amata, kā viņš norādījis savā autobiogrāfija, jo gandrīz visi Lietuvas *orgānu darbinieki* bijuši atbrīvoti no dienesta šajā

[1972] LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l., 1. lp.
[1973] LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l., 1. lp.
[1974] (1959. gada 18. decembra LieKP CK sekretārs lūgums PSRS VDK priekšsēdētājam Aleksandram Šeļepinam).
[1975] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l. (LieKP CK Partijas organizatoriskā darba daļas Kadru uzskaites un pārkvalifikācijas sektora lieta, Juļona Mikalauska, Vlada dēla, lieta, sākta 1945. gada 23. janvārī, beigta 1984. gada 11. jūnijā), 10. lp. (kadru uzskaites personas lapa).
[1976] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 17. lp. (1948. gada 17. augusta autobiogrāfija). Sk. arī: LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 14. lp. otra puse (kadru uzskaites personas lapa). Tāpat sk.: LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 86. lp. (izziņa, ko sagatavojusi LieKP CK Partijas organizatoriskā darba nodaļas Kadru uzskaites un pārkvalifikācijas sektora vadītāja A. Kuzmikaite).

laikā.[1977] Tāpēc Mikalausks pārcēlās un kļuva par Staļinabadas viesnīcas direktoru.[1978] 1942. gadā viņu iesauca Sarkanās armijas 16. lietuviešu strēlnieku pulkā, kur viņš bija vecākais izlūks.[1979] 1944. gadā atsāka darbu valsts drošības struktūrās, sākumā – pildot Lietuvas PSR Valsts drošības tautas komisariāta Viļņas pilsētas daļas priekšnieka vietnieka pienākumus, tad Lietuvas PSR Tautas Komisāru Padomes pilnvarotā vietnieka amatu par evakuāciju uz Poliju un tad Reevakuācijas lietu daļas priekšnieka amatu.[1980] Turpinājis strādāt dažādos Tautas Komisāru Padomes amatos, mācījies Viļņas PSKP Augstākajā partijas skolā, līdz 1948. gadā kļuva par Lietuvas PSR kinematogrāfijas ministra vietnieku, tad – Galvenās kinematogrāfijas pārvaldes priekšnieku.[1981] No 1954. līdz 1963. gada darbojies dažādos partijas amatos,[1982] līdz 1963. gada decembrī kļuvis par Lietuvas PSR sabiedriskās kārtības sargāšanas (pārdēvētā Iekšlietu ministrija) ministra vietnieku un 1968. gada septembrī – arī par sabiedriskās kārtības sargāšanas ministru.[1983] 1968. gada novembrī ministra atkal nosaukumu pārdēvē, tāpēc Juļons Mikalausks kļuva par iekšlietu ministru.[1984] Šajā amatā viņš bija līdz 1984. gada jūnijam.[1985]

Lietā ir aizrādījumi LieKP Kauņas pilsētas komitejai par to, kā 1959. gadā organizēta autobusu parka pirmorganizācijas atskaites un vēlēšanu sapulce.[1986] 1960. gadā atkal LieKP Kauņas pilsētas komitejai un konkrēti Juļonam Mikalauskam aizrādīts par nepieņemamu

[1977] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 17. lp. [K. Jarinovskas tulkojums no krievu valodas].
[1978] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 14. lp. otra puse, 86. lp.
[1979] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 14. lp. otra puse, 86. lp.
[1980] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 86. lp.
[1981] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 87. lp.
[1982] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 87. lp.
[1983] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 4. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).
[1984] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 4., 4. lp. otra puse.
[1985] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).
[1986] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 42. lp. (LieKP CK sekretariāta 1959. gada 2. decembra izraksts Nr. 34/36 no 1959. gada 21. novembra protokola Nr. 34, §36, ko parakstījis pirmais sekretārs Antans Sņečkus).

situāciju stadionā *Žalgiris*, kad tur notika boksa mačs starp Uzbekijas PSR un Lietuvas PSR.[1987]

Arī Lietuvas PSR iekšlietu darbinieku personas lietās atrodamas liecības par anonīmo vēstuļu raisītām pārbaudēm. Mikalauska lietā ir iekļauts dokuments, kas atspoguļo pārbaudes rezultātus, kas veikta pēc PSKP CK un LieKP CK saņemtās vēstules bez paraksta. Vēstulē esot bijis norādīts, ka Juļons Mikaulausks esot bijis *Lietuvos šaulių sąjunga* (*Lietuvas strēlnieku savienība*) un *Jaunoji Lietuva* (Lietuvas tautiskās jaunatnes savienības *Jaunā Lietuva*) biedrs. Tāpat norādīts, ka viņš ir slēpis, ka tēvam piederējis piena produktu veikals un ka viņš ir cēlies no kupčiem. Ziņojumā norādīts, ka esot veikta pārbaude arhīvos un iztaujāti vietējie iedzīvotāji, kā rezultātā anonīmie apgalvojumi par viņa dalību minētajās organizācijās nav apstiprinājušies. Reizē atklājās, ka viņš autobiogrāfijā, stājoties darbā Iekšlietu tautas komisariātā, norādījis, ka bijis komunistiskās partijas biedrs kopš 1939. gadā fabrikā *Maistas*, tomēr šādas organizācijas tur neesot bijis. *Maistas* bijusi tikai arodbiedrības grupa, kur darbojies viņa tēvs. Minētā grupa izmantojusi Juļona Mikalauska atbalstu. Atklājies arī, ka *Lietuvos šaulių sąjunga* biedrs bija tēvs, bet dēls esot apmeklējis *Jaunoji Lietuva* ūdenssporta klubu. Pārbaudē konstatēts, ka Mikalausks bijis Lietuvas skautu savienībā un sporta kluba *Smiltis* biedrs, kas atradies Klaipēdas lietuviešu "reakcionārās" organizācijas *Santara* pakļautībā. Viņš šajā klubā pildījis priekšsēdētāja pienākumus. Tomēr šo dalību neesot Mikalausks nav slēpis. Sūdzībā arī norādīts, ka viņš esot rupji attiecies pret komunisti un reizē fabrikas kadru daļas priekšnieci Primaku, bet pārbaudē atklājās, ka apgalvojumi neatbilst īstenībai. Primaka lūgusi tikšanos par personīgu jautājumu, sākumā tikšanās atteikta Mikalauska laika trūkuma dēļ, bet tad viņš domas mainījis un pārrunājis ar Primaku viņu interesējošo jautājumu. Viņa vēlējusies, lai paātrina vīra personālās pensijas piešķiršanas jautājumu, kas arī bijis izdarīts.[1988] Mikolausks pensionējās personīgu apsvērumu

[1987] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 44. lp. (LieKP CK biroja 1960. gada 15. augusta nolēmums БЦ-24/13, kas pamatots ar 1960. gada 2. augusta protokolu Nr. 24, §13).
[1988] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 45.–51. lp. (LieKP CK sekretariātam adresētais 1960. gada 11. novembra ziņojums Par pārbaudes rezultātiem vēstules (bez paraksta) no Kauņas pilsētas sakarā).

dēļ.[1989] Lietā redzams, ka viņš vairākas reizes bijis Karlovivaros, Čehoslovākijas Sociālistiskajā Republikā ārstēties.

Stasis Lisausks (*Stasys Lisauskas*, Henrika dēls, dzimis 1933. gadā,[1990] 1948. gada jūlijā sācis darba gaitas kā pionieru vadītājs. 1949. gada septembrī, proti, 16 gadu vecumā, sācis darbu Lietuvas PSR Valsts drošības ministrijā kā tautas aizsardzības vienības kaujinieks.[1991] 1975. gada 2. jūnija autobiogrāfija minētais darbs raksturots sekojoši:

> "Piedalījos čekistiskās kaujas operācijās cīņai ar nacionālistiskās pagrīdes bandītiem, kopā ar citiem kaujiniekiem pavadījām partijas un padomju aktīvu politisko kampaņu īstenošanu, aizsargājām veidojošos kolhozu īpašumu."[1992]

1951. gada aprīlī bija iesaukts PSRS bruņotajos spēkos, no 1951. gada decembra līdz 1953. gada jūlijam mācījies Baltijas kara apgabala virsnieku sastāva apvienotajos apriņķu pilnveidošanas kursos jaunākajiem leitnantiem Rīgā, no 1954. gada decembra līdz 1955. gada augustam mācījies Baltijas kara apgabala virsnieku sastāva apvienotajos apriņķu pilnveidošanas kursos Rīgā, bet pēc dienesta beigām – Viļņas lauksaimniecības mehanizācijas tehnikumā, kuru beidzot sāka darbu 1957. gada jūnijā Lietuvas PSR Iekšlietu ministrijā kā operatīvās daļas izlūks.[1993] Lisauska karjera turpmāk bijusi saistīta ar iekšlietu resoru, kur 1975. gada jūnijā viņš izkalpojās līdz Lietuvas PSR iekšlietu ministra vietnieka, tad 1984. gada jūnijā ministra amatam. 1989. gada jūnijā Stasis Lisausks bija iecelts par PSRS iekšlietu ministra vietnieku.[1994] Izaugsmi sekmējušas arī mācības no 1962. līdz 1966.

[1989] LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 90. lp. (LieKP CK 1984. gada 13. jūnija nolēmums Nr. Б-77/9, kas pamatots ar 1984. gada 11. jūnija protokolu Nr. 77, §9).
[1990] LYA, 1771. f., 274., 1073. l. (LieKP CK Partijas organizatoriskā darba daļas Kadru uzskaites un pārkvalifikācijas sektora lieta, Stasis Lisausks, Henrika dēls, lieta sākta 1975. gada 22. jūnija, beigta 1989. gada 14. jūlijā), 4. lp. (kadru uzskaites personas lapa).
[1991] LYA, 1771. f., 274., 1073. l., 4. lp. otra puse.
[1992] LYA, 1771. f., 274., 1073. l., 7. lp. (1975. gada 2. jūnija autobiogrāfija) [K. Jarinovskas tulkojums no krievu valodas].
[1993] LYA, 1771. f., 274., 1073. l., 4. lp. otra puse.
[1994] LYA, 1771. f., 274., 1073. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).

gadam KPFSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijas skolā, iegūstot jurista diplomu.[1995]

Marijons Misjukonis (*Marijonas Musiukonis*), Povila dēls, dzimis 1939. gadā,[1996] studējis Vinca Mickeviča-Kapsuka Viļņas Valsts universitātē, 1962. gadā iegūstot juridisko izglītību. Studiju noslēgumā 1962. gada jūlijā sācis darbu Lietuvas VDK kā operatīvais pilnvarotais, kāpis pa karjeras kāpnēm, līdz 1979. gada jūlijā iecelts par 2. pārvaldes 3. daļas[1997] priekšnieku,[1998] no 1982. gada decembra[1999] vadījis 6. daļu.[2000] 1984. gada jūlijā Misjukonis kļuva par Lietuvas PSR iekšlietu ministra vietnieku, 1987. gada martā – par pirmo iekšlietu ministra vietnieku, bet 1989. gada jūlijā – par iekšlietu ministru. Rekomendējot darbam Lietuvas PSR Iekšlietu ministrijā, norādīts uz viņa lielo pieredzi operatīvajā darbā un to, ka viņa pārcelšana saskaņota ar gan ar PSRS VDK, gan PSRS Iekšlietu ministriju.[2001] Vienā no atsauksmēm, ko devusi Lietuvas PSR VDK vadība, norādīts, ka viņam ir liela aģentūras operatīvā darba pieredze, ka viņš ir izaudzis par priekšnieku, kas spējīgs risināt svarīgus pretizlūkošanas uzdevumus.[2002] Partijas dienesta raksturojumā norādīts, ka Marijons Misjukonis patstāvīgi piedalās sevišķi sarežģītu čekistisku pasākumu izstrādē un to īstenošanā.[2003]1987. gada partijas dienesta raksturojumā, cita starpā, minēts, ka Misjukonis ir Vissavienības politisko zinību un zinātnes

[1995] LYA, 1771. f., 274., 1073. l., 4. lp.
[1996] LYA, 1771. f., 274. apr., 1256. l. (LieKP CK personas lieta, Marijons Misjukonis, Povela dēls, lieta sākta 1982. gada 15. decembrī, beigta 1982. gada 14. jūlijā), 4. lp. (kadru uzskaites personas lapa).
[1997] LYA, 1771. f., 274. apr., 1256. l., 32. lp. (1989. gada 31. augusta izziņa, ko sagatavojis LieKP CK Partijas organizatoriskā darba un kadru daļas Kadru daļas sektora vadītājs A. Lutvins).
[1998] LYA, 1771. f., 274. apr., 1256. l., 4. lp. otra puse.
[1999] LYA, 1771. f., 274. apr., 1256. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).
[2000] LYA, 1771. f., 274. apr., 1256. l., 32. lp.
[2001] LYA, 1771. f., 274. apr., 1256. l., 11. lp. (LieKP CK Administratīvo orgānu daļas vadītāja S. Apnavičs 1984. gada 23. jūlija dokuments LieKP).
[2002] LYA, 1771. f., 274. apr., 1256. l., 16. lp. (1984. gada 18. jūlija atsauksme, ko parakstījis Lietuvas PSR VDK 2. pārvaldes priekšnieka vietnieks pulkvedis V. Giņko).
[2003] LYA, 1771. f., 274. apr., 1256. l., 18. lp. (partijas dienesta raksturojums, ko 1984. gada 20. jūlijā parakstījuši Lietuvas PSR VDK priekšsēdētājs Jozs Petkjavičs un partijas komitejas sekretārs R. Pilausks).

izplatīšanas biedrības lektors.[2004] Misjukonis bija iekšlietu ministra amatā līdz pat 1991. gadam.

Jāsecina, ka faktiski visiem analizētajiem Lietuvas PSR iekšlietu vadītājiem bijusi saistība ar PSRS valsts drošības institūcijām.

Lietuvas PSR VDK vadība

Tā kā Kazimira Ļauža lieta aplūkota iepriekš, šajā sadaļā viņa darbība Lietuvas PSR nebūs apskatīta.

Alfonss Randakēvičs, Bernarda dēls (*Alfonsas Randakiavičius*, 1919[2005]–1978[2006]) – no komjaunatnes nomenklatūras izvirzījās,[2007] lai 1956. gada jūlijā kļūtu par Lietuvas PSR VDK priekšsēdētāja vietnieku, 1959. gada oktobrī – par Lietuvas PSR VDK priekšsēdētāju un 1967. gada janvārī – par PSRS VDK Pirmās galvenās pārvaldes priekšnieka pirmo vietnieku. 1970. gada novembrī Randakēviču iecēla par Lietuvas PSR tieslietu ministru, šo amatu viņš pildīja līdz 1977. gada 27. jūnijam.[2008] 1974. gadā Lietuvas PSR Ministru Padome nolēma dibināt redakcionālo kolēģiju, lai izveidotu sistematizētu darbojošos normatīvo aktu kopumu, un par galveno redaktoru noteica Randakēviču.[2009] Tieslietu ministra amatu viņš atstāja sakarā ar pensionēšanos.[2010]

[2004] LYA, 1771. f., 274. apr., 1256. l., 25. lp. (partijas dienesta raksturojums, ko 1987. gada 5. maijā parakstījis Lietuvas PSR iekšlietu ministrs Stasis Lisausks un 1987. gada 29. aprīlī partijas komitejas sekretārs T. Panavs).

[2005] LYA, 1771. f., 258. apr., 312. l. (LieKP CK Partijas organizatoriskā darba daļas Kadru uzskaites un pārkvalifikācijas sektora lieta, Alfonss Randakjavičs, Bernarda dēls, lieta sākta 1944. gada 23. martā, beigta 1977. gada 27. jūnijā), 6. lp. (kadru uzskaites personas lapa).

[2006] LYA, 1771. f., 258. apr., 312. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).

[2007] LYA, 1771. f., 258. apr., 312. l., 1. lp., 6. lp. otra puse.

[2008] LYA, 1771. f., 258. apr., 312. l., 1. lp.

[2009] LYA, 1771. f., 258. apr., 312. l., 36. lp. (Lietuvas PSR Ministru Padomes 1974. gada 3. aprīļa nolēmums Nr. 136, ko parakstījuši priekšsēdētājs I. Maņušis un lietu pārvaldniece D. Petrila).

[2010] LYA, 1771. f., 258. apr., 312. l., 42. lp. (LieKP CK biroja 1977. gada 28. jūnija nolēmumus Nr. Б-34/22, kas izriet no 1977. gada 27. jūnija protokola Nr. 34, §22).

1944. gada 23. marta autobiogrāfijā minēts, ka Randakjavičs 1937. gadā bija arestēts par komunistiskās literatūras izplatīšanu,[2011] tomēr minētais apstāklis personas lietā vairs nekur nav uzsvērts. Autobiogrāfijā arī norādīts uz finansiālām grūtībām, kas liegušas pabeigt mācības ģimnāzijā, jo ar kredīta palīdzību bija iegādāta zeme 16 ha apmērā, tomēr zeme nenesa gaidāmos augļus, tāpēc ģimene palika bez līdzekļiem.[2012] Šajā ziņā stāstījums līdzinās citu komunistisko pagrīdnieku stāstījumiem.

1947. gada novembra raksturojumā, cita starpā, minēts, ka Alfonss Randakēvičs pievērš uzmanību ideoloģiskai inteliģences un sevišķi jauno rakstnieku audzināšanai.[2013] Diemžēl personas lietā par konkrētu veikumu VDK nav nekas minēts, jo kopš darba sākšanas VDK nav iekļauti raksturojumi.

Jozs Petkevičs, Joza dēls (*Juozas Petkevičius*, 1924[2014]–1991) – no komjaunatnes nomenklatūras izvirzījās par Lietuvas PSR VDK priekšsēdētāja palīgu 1960. gada februārī, 1961. gada jūlijā kļuva par priekšsēdētāja vietnieku, bet 1967. gada janvārī – par Lietuvas PSR priekšsēdētāju. Šajā amatā viņš bija līdz 1987. gada aprīlim.[2015] Vēl 1945. gada raksturojumā norādīts, ka Petkevičs ir enerģiski piedalījies vāciešu un lietuviešu "nacionālistu bandu apkarošanai un komjaunatnes mobilizācijai cīņai ar tām".[2016] 1958. gada raksturojumā norādīts uz viņa ieguldījumu komjauniešu un jauniešu iesaistē lauksaimniecībā, audzējot kukurūzu, un lopkopībā. Nosūtītie komjaunieši bijuši iniciatori sociālistiskajai sacensībai par lielāku produkcijas daudzumu, daudziem tā rezultātā piešķirti goda

[2011] LYA, 1771. f., 258. apr., 312. l., 8. lp. (1944. gada 23. marta autobiogrāfija).
[2012] LYA, 1771. f., 258. apr., 312. l., 8. lp.
[2013] LYA, 1771. f., 258. apr., 312. l., 16. lp. (1947. gada novembra raksturojumā Lietuvas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības CK sekretārs A. Ragotis).
[2014] LYA, 1771. f., 274. apr., 1437. l. (LieKP CK Partijas organizatoriskā darba daļas Kadru uzskaites un pārkvalifikācijas sektora lieta, Jozs Petkevičs, Joza dēls, lieta sākta 1944. gada 26. augustā, beigta 1987. gada 1. aprīlī).
[2015] LYA, 1771. f., 274. apr., 1437. l., 1. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai), 2. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai), 28. lp. otra puse (kadru uzskaites personas lapa).
[2016] LYA, 1771. f., 274. apr., 1437. l., 10. lp. (1945. gada raksturojumā, ko parakstījis Lietuvas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības CK sekretārs kadru jautājumos Lopato) [K. Jarinovskas tulkojums no krievu valodas].

nosaukumi kā *labākā slaucēja* un *labākā cūkkope*.[2017] 1960. gada raksturojumā norādīts, ka Jozs Petkevičs atsaukts no komjaunatnes darba, lai viņu virzītu darbam VDK.[2018] ŠĪ Lietuvas VDK priekšsēdētāja palīga pienākumos, kā var spriest no LieKP CK dokumenta, bija kadru politika.[2019] Acīmredzot komjaunatnes darba pieredzei bija nozīme tobrīd Lietuvas PSR VDK kadru politikā. PSRS VDK priekšsēdētāja Viktora Čebrikova (1982–1988) 1987. gada 17. aprīļa pavēle Nr. 160 paredz atbrīvot Jozu Petkeviču atbilstoši vecumam no aktīvā dienesta, izmaksājot naudas atlīdzību par labu darbu, ļaujot arī turpmāk nēsāt formu un nolemjot apbalvot ar vērtīgu dāvanu.[2020] Minētais dokuments ir viena no daudzajām liecībām par PSRS līmeņa institūcijas vadības nozīmi, nosakot kadru politiku.

Eduards Eismunts, Ādolfa dēls (*Eduardas Eismuntas*)[2021], dzimis 1932. gadā, 1964. gadā beidzis Vinca Mickeviča-Kapsuka Viļņas Valsts universitāti, iegūstot jurista diplomu.[2022] Pirmais no analizētajiem Lietuvas PSR iekšlietu un valsts drošības vadītājiem, kas prata vācu valodu, ne tikai dzīvesvietas valodas.[2023] 1987. gada 22. maija autobiogrāfija gan norāda, ka vācu valodas prasmes acīmredzot saistītas ar to, ka mācības sācis nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā.[2024] Karjera valsts drošības dienestā sākta ar mācībām PSRS Valsts drošības ministrijas skolā Viļņā 1950. gada martā, kam sekojis darbs sākumā Lietuvas PSRS Valsts drošības ministrijā un tad –

[2017] LYA, 1771. f., 274. apr., 1437. l., 38. lp. (1958. gada 28. februāra raksturojums, ko parakstījis LieKP CK sekretārs A. Barausks).
[2018] LYA, 1771. f., 274. apr., 1437. l., 39. lp. (1960. gada 17. februāra raksturojums, ko parakstījis LieKP CK sekretārs A. Barausks).
[2019] LYA, 1771. f., 274. apr., 1437. l., 40. lp. (1960. gada janvāra dokuments, ko parakstījis LieKP CK sekretārs A. Barausks).
[2020] LYA, 1771. f., 274. apr., 1437. l., 51. lp. (PSRS VDK priekšsēdētāja Viktora Čebrikova 1987. gada 17. aprīļa pavēle Nr. 160).
[2021] LYA, 17626. f., 4. apr., 24. l. (LieKP CK Partijas organizatoriskā darba daļas Kadru uzskaites un pārkvalifikācijas sektora lieta, Eduards Eismunts, Ādolfa dēls, lieta sākta 1987. gada 22. maijā, beigta 1990. gada 27. decembrī), 5. lp. (kadru uzskaites personas lapa).
[2022] LYA, 17626. f., 4. apr., 24. l., 5. lp.
[2023] LYA, 17626. f., 4. apr., 24. l., 5. lp.
[2024] LYA, 17626. f., 4. apr., 24. l., 7. lp. (1987. gada 22. maija autobiogrāfija).

VDK sistēmā.[2025] 1966. gada septembrī, tātad jau pēc studijām universitātē, mācījies arī VDK skolā Maskavā, kuru beidzot atgriezies Viļņā. Spriežot pēc personas lietas, izaugsme daļēji saistīta ar darbu Maskavā, kur no 1978. gada oktobra līdz 1982. gada aprīlim pildīja PSRS VDK 5. pārvaldes (ideoloģiskās)[2026] daļas priekšnieka vietnieka amatu, bet no 1982. gada aprīļa līdz 1987. gada aprīlim bija PSRS VDK 5. pārvaldes 3. daļas[2027] priekšnieks.[2028] 1987. gada aprīlī Eismuntu iecēla par Lietuvas PSR VDK priekšsēdētāju. Rekomendējot minētajam amatam, PSRS VDK partijas komiteja norāda uz to, ka viņš ir "Izglītots, kvalificēts čekists".[2029] LieKP CK birojs 1987. gada 14. decembrī nolēma iekļaut Komisijas internacionālai un ateistiskai sabiedrības audzināšanai republikā, cīņai ar buržuāzisko ideoloģiju organizatoriskā biroja sastāvā arī Lietuvas PSR VDK priekšsēdētāju Eduardu Eismuntu.[2030] Arī Edmundu Johansonu par Latvijas PSR VDK priekšsēdētāju atsauca pēc dienesta PSRS VDK Maskavā.

Eduarda Eismunta kajerai VDK sekoja viņa iecelšana darbā LieKP CK Partijas arhīvā. LieKP biroja nolēmums, kas pamatots ar 1990. gada 27. decembra protokolu Nr. 14, §5 ir ievērojams ne tikai ar šo iecelšanu, bet arī reizē ar faktiski veiktu LieKP CK Sociāli politisko pētījumu institūta reorganizāciju, kur likvidēta Partijas arhīva direktora vietnieka štata vieta, bet tā vietā izveidots Partijas arhīva vietnieka amats, kā arī atsevišķs Partijas arhīva direktora amats, nosakot pēdējam atalgojumu 450 līdz 550 rubļus mēnesī. Konkrēti Eismunta

[2025] LYA, 17626. f., 4. apr., 24. l., 5. lp. otra puse.
[2026] LYA, 17626. f., 4. apr., 24. l., 22. lp. (1987. gada 28. februārī PSRS VDK partijas komitejas sekretāra A. Suplatova parakstīts un 1987. gada 26. februārī PSRS VDK 5. pārvaldes partijas komitejas sekretāra A. Dmuhina parakstīts partijas raksturojums, ko apstiprinājusi pirmorganizācija Nr. 5/3 1987. gada 24. februāra sēdes protokolā Nr. 21.).
[2027] LYA, 1771. f., 274. apr., 1437. l., 51. lp. (PSRS VDK priekšsēdētāja Viktora Čebrikova 1987. gada 17. aprīļa pavēle Nr. 160).
[2028] LYA, 17626. f., 4. apr., 24. l., 5. lp. otra puse.
[2029] LYA, 17626. f., 4. apr., 24. l., 22. lp. [K. Jarinovskas tulkojums no krievu valodas].
[2030] LYA, 17626. f., 4. apr., 24. l., 13. lp. (LieKP CK biroja 1987. gada 17. decembra nolēmums Nr. Б-50/11, kas pamatots ar 1987. gada 14. decembra protokolu Nr. 50, §11).

atalgojums bija noteikts 500 rubļi mēnesī.[2031] Šādā ziņā tas ir pirmais no analizētajiem iekšlietu un valsts drošības vadītājiem LPSR, Igaunijas PSR un Lietuvas PSR, par ko ir ziņas, ka viņš pēc augstā amata iecelts darbam arhīvā.

Romualds Marcinkus (*Romualdas Marcinkus*), Antana dēls, dzimis 1941. gadā, Lietuvas PSR VDK priekšsēdētāja amatā bijis no 1990. gada maija līdz 1991. gada janvārim. Diemžēl personas lieta nav pieejama.

Anzelms Armons (*Anzelmas Armonas*), Jona dēls, dzimis 1937. gadā,[2032] 1960. gadā beidzis Kauņas politehniskā institūta Celtniecības fakultāti. Arī Armons norādījis, ka prot vācu valodu.[2033] 1961. gada augustā sācis mācības PSRS VDK skolā Minskā (1023. kara daļā), kuru beidzot 1962. gada augustā sācis darbu VDK sistēmā – sākumā kā Lietuvas PSR VDK Klaipēdas pilsētas un Lietuvas jūras baseina operatīvi pilnvarotā aparātā kā operatīvi pilnvarotais, turpinājis darbu Klaipēdā dažādos attiecīgās struktūras amatos, līdz 1988. gada maijā viņu iecēla Lietuvas PSR VDK 2. pārvaldes[2034] priekšnieka amatā.[2035] Personas lieta gan neatspoguļo to, ka Armonu iecēla VDK priekšsēdētāja amatā 1991. gada janvārī, ko viņš pildīja līdz 1991. gada 22. maijam.

Armons divreiz – 1967. un 1969. gadā – bijis komandēts uz Vācijas Federatīvo Republiku, bijis arī citviet – 1976. gadā Polijas Tautas Republikā un 1987. gadā Vācijas Demokrātiskajā Republikā.[2036] Spriežot pēc partijas dienesta raksturojuma, Armons bijis plaša profila speciālists, strādājis ar dažāda rakstura jautājumiem, pat organizējis

---

[2031] LYA, 17626. f., 4. apr., 24. l., 27. lp. (LieKP biroja nolēmums, kas pamatots ar 1990. gada 27. decembra protokolu Nr. 14, §5).
[2032] LYA, 1771. f., 274. apr., 22. l. (LieKP CK personas lieta, Armons Anzelms, Jona dēls, lieta sākta 1975. gada 12. novembrī, beigta 1988. gada 25. janvārī), 5. lp. (kadru uzskaites personas lapa).
[2033] LYA, 1771. f., 274. apr., 22. l., 5. lp.
[2034] LYA, 1771. f., 274. apr., 22. l., 2. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).
[2035] LYA, 1771. f., 274. apr., 22. l., 5. lp. otra puse.
[2036] LYA, 1771. f., 274. apr., 22. l., 5. lp. otrajai pusei sekojoša lapa, kas nav numurēta kā 6. lp., bet palikusi nenumurēta (kadru uzskaites personas lapa), 7. lp. (kadru uzskaites personas lapa).

ārpuskolas čekistiskās mācības citiem darbiniekiem. Turpat norādīts, ka Anzelms Armons personīgi piedalījies darbā ar sevišķi svarīgiem jautājumiem un signāliem, sniedzis palīdzību operatīvajam sastāvam un nodaļu priekšniekiem, plānojot un īstenojot aģentūras operatīvo darbību.[2037] Salīdzinot ar līdzīga veida raksturojumiem, neparasti, ka norādīts uz to, ka labi pārzina PSRS VDK un bruņoto spēku priekšrakstus un tos pilda, prot glabāt valsts noslēpumu.[2038]

Lietuvas PSR VDK priekšsēžu personas lietas satur liecības, ka VDK dažāda līmeņa vadība bijusi iekļauta komisijās, kas izskata jautājumus par ārzemju braucējiem, kā arī jūras braucējiem, piemēram, LieKP CK biroja 1988. gada 31. maija nolēmums Nr. Б-62/12, kas pamatots ar 1968. gada 30. maija protokolu Nr. 62, §12, paredz Komisijā par ārzemju jūras braucēju kadriem iekļaut Lietuvas PSR VDK Klaipēdas pilsētas un Lietuvas jūras baseina daļas priekšnieku, reizē atbrīvojot no šiem pienākumiem Armonu sakarā ar pāriešanu citā darbā.[2039] Savukārt LieKP CK dokumenti atklāj valsts drošības kadru atlases un piesaistes veidu, par ko personas lietās ir tikai netiešas liecības. Piemēram, LieKP CK sekretārs kadru jautājumos Ozarskis 1946. gada 8. jūnija vēstulē LieKP Šauļu pilsētas komitejas sekretāram P. Fjodorovičam aizrādīja, ka 1945. gada 12. decembrī viņš kopā ar attiecīgo Valsts drošības ministrijas daļas priekšnieku tā vietā, lai nosūtītu desmit lietuviešus mācībām Valsts drošības ministrijas skolā, bija atsūtīti tikai trīs, no kuriem pēc politiskiem un citiem kritērijiem neesot derējuši divi. Šajā pašā vēstulē bija uzdots piemeklēt atlikušos deviņus jauniešus, kurus nosūtīt mācībās un par ko bijis jāpaziņo līdz 1946. gada 20. jūnijam. Ievērojams, ka vēstulē uzsvērts – "cilvēku atlases jautājumam jāpieiet ar visu nopietnību, jo nacionālo

[2037] LYA, 1771. f., 274. apr., 22. l., 30. lp. (partijas dienesta raksturojums, ko 1975. gada 11. novembrī parakstījuši Lietuvas PSR Klaipēdas pilsētas un Lietuvas jūras baseina daļas priekšnieks A. Basenko un partijas biroja sekretārs A. Stepaņuks, bet saskaņojis 1975. gada 11. novembrī LieKP Klaipēdas pilsētas pirmais sekretārs I. Gurecks).

[2038] LYA, 1771. f., 274. apr., 22. l., 31. lp.

[2039] LYA, 1771. f., 274. apr., 22. l., 25. lp. (LieKP CK biroja 1988. gada 31. maija nolēmums Nr. Б-62/12, kas pamatots ar 1968. gada 30. maija protokolu Nr. 62, §12).

čekistisko kadru sagatavošanai ir liela politiska nozīme".[2040] Pēdējais atzinums ir svarīgs apstāklis PSRS okupācijas un konkrēti VDK izpētē, jo, vadoties pēc šādas premisas, svarīgi pievērst uzmanību ne tikai rīcībai un metodēm, bet arī konkrētām personām, dzīves gājumam un karjerai, lai izprastu apstākļus, kas sākotnēji pamudināja virzīt darbam iekšlietu un valsts drošības struktūrās un kas bijis par iemeslu dažādai karjerai.

[2040] LYA, 1771. f., 9. apr., 263. l. (LieKP CK Sevišķā sektora Sevišķā daļa, Lietuvas PSR Valsts drošības ministrijas vēstules u.c. par viņu kadru apstiprināšanu, pārbaudi, dienesta pārkāpumu izmeklēšanu, Lietuvas PSR Valsts drošības ministrijas politiskajiem uzskatiem, lieta sākta 1946. gada 24. janvārī un beigta 1946. gada 27. decembrī), 18. lp. (LieKP CK sekretārs kadru jautājumos Ozarska 1946. gada 8. jūnija vēstule Nr. 404-c LieKP Šauļu pilsētas komitejas sekretāram P. Fjodorovičam) [K. Jarinovskas tulkojums no krievu val.].

The heads of Estonian SSR, Lithuanian SSS and Latvian SSR State security and interior affairs according to the leading personal files of the nomenclature of the Central Committees of the Communist Parties of Estonia, Lithuania and Latvia

These articles describe the careers of the heads of Estonian SSR, Lithuanian SSS and Latvian SSR State security and interior affairs according to the personal files of the leading nomenclature of the Central Committees of the Communist Parties of Estonian, Lithuania and Latvia – branches of the Communist Party of the Soviet Union. A detailed and critical approach to the documents provide valuable information on interrelations of both systems – State security and the interior –, their link to one source – *the Cheka*, which most vividly appears in the characterizations provided in the case of promotion or dismissal from the position attributed to the nomenclature, equally using word *the Chekist* to refer to a person who had worked for either of those systems.

The National Archives of Latvia do not have the personal files for some notable heads of the Latvian SSR State security and interior affairs (Zukulis, Chief of the KGB of the Latvian SSR and Jegorovs, Minister of Interior of the Latvian SSR) in the collection of the Central Committee of the Communist Party of Latvia. Therefore, their personal files are not analyzed. In some cases, the author provided a comparison of a different set of personal files, underlining most significant differences and trying to deduct the causes for those differences. Precise information on the heads of the Latvian SSR State security and interior affairs provides a better understanding to those systems as a whole, allowing conclusions to be drawn on reasons for certain policies, reforms, campaigns etc.

It is not common to compare State security and interior affairs, yet all heads of the Ministry of Interior of the Latvian SSR had been related the KGB or its predecessors. With the exception of Drozds, Minister of Interior of the Latvian SSR all other personal files

have documented information on this relation. Comparing personal files of the leading nomenclature – heads of State security and Interior – of the Central Committees of the Communist Parties of Estonian SSR, Lithuanian SSR and Latvian SSR, one may find similarities with regard to carriers. Comparing information published by historians of the Russian Federation and the personal files found in the archives of all three countries, it can be established that information differs. Partial reasons for these differences relate to different sets of information available to historians. Other reasons might include mistakes, most of which relates to either a lack of information or knowledge on a country and its culture.

Understanding the reasons for choosing certain persons for both systems and the personal motivations to work for those systems better facilitates understanding of staff policy as a whole. The details gathered provide the possibility for further research on the KGB and the occupation of Estonia, Lithuania and Latvia in general.

Ieskats Jura Augusta Eglīša Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Augusta Eglīša Latvijas Komunistiskās partijas (LKP)[2041] Centrālās Komitejas (CK) nomenklatūras kadru personas lieta[2042] neietver informāciju par Augusta Eglīša dzimšanas datumu, un šādas ziņas nav sniegtas arī citos autoritatīvos biogrāfiskos apskatos, kas pamatojas uz Padomju Savienības Komunistiskajā partijas (PSKP)[2043] biedru personas lietās pieejamo informāciju.[2044] Ievērojot minēto, nācās izmantot Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts vēstures arhīvā pieejamos dokumentus dzimšanas datu precizēšanai. Rezultātā konstatēti daži papildu dati personas lietā minētajai informācijai.

[2041] Šeit un turpmāk, norādot Latvijas Komunistiskās partijas institūciju vai amatu, izmantots Latvijas Komunistiskās partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[2042] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l. (Augusta Eglīša LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta). Visi dokumenti lietā ir krievu valodā, izņemot divu veidlapu galvas ar LKP CK biroja nolēmumiem, kas ir gan krievu, gan latviešu valodā.
[2043] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Padomju Savienības Komunistiskajā partijā, izmantots pēdējā šīs partijas nosaukuma akronīms.
[2044] Sk., piemēram, Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности, 1941–1954: Справочник*. Москва: Международное общество «Мемориал», «Звенья», 2010, с. 950.

Juris[2045] Augusts Eglītis (Eglīts[2046]), Pētera dēls, dzimis 1896. gada 9.[2047] (pēc jaunā stila 21.) novembrī Vidzemes guberņas Valmieras apriņķa Mazstraupes (*Malo-Roop*) muižā.[2048] *Malo-Roop*[2049] kā dzimšanas vieta norādīta gan 1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā,[2050] gan arī 1949. gada 15. oktobra autobiogrāfijā.[2051] Atbilstoši prasītajam 1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā Eglītis precizējis, ka dzimšanas vieta attiecīgā dokumenta aizpildīšanas brīdī ir Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Cēsu apriņķa Mazstraupe.[2052] Savukārt 1949. gada 15. oktobra autobiogrāfijā dzimšanas vieta atspoguļota, saliekot kopā vēsturisko un dokumenta sagatavošanas brīdī aktuālo situāciju, proti, norādīts, ka dzimis "LPSR Valmieras apriņķa *Malo-Roop* (Mazstraupē)"[2053].Juris Augusts Eglītis kristīts 1896. gada 24. novembrī Straupes evaņģēliski luteriskajā baznīcā.[2054] Viņa krustvecāki bija

[2045] LVVA, 235. f., 12. apr., 125. l. (Vidzemes, Cēsu apriņķis, Straupes draudze, 1896), 27. lp.
[2046] Baznīcas grāmatā, kurā ieraksts pamatā veikts krievu valodā, uzvārds kirilicā pierakstīts – "Эглитъ", bet uzvārda rakstība latīņu alfabēta burtiem – "Eglight". LKP CK nomenklatūras personas lietā uzvārds atveidots – "Эглит", tomēr latviešu valodā šāda uzvārda atveide parasti ir "Eglītis". Minētais ievērots arī presē, publicējot informāciju par Augustu Eglīti. Sk., piemēram, "368. Jēkabpils vēlēšanu apgabala vēlēšanu komisijas PSRS Augstākās Padomes Tautību Padomes vēlēšanām lēmumu par biedra Augusta, Pēteŗa dēla, Eglīša reģistrēšanu par deputāta kandidātu Tautību Padomei", *Cīņa*, Nr. 11, 1946, 13. janvāris, 2. lpp.; "PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par Latvijas PSR lauksaimniecības, rūpniecības, zinātnes, kultūras un mākslas darbinieku apbalvošanu ar ordeņiem un medaļām", *Cīņa*, Nr. 127, 1946, 2. jūnijs, 1. lpp.; "Augusts Eglītis", *Cīņa*, Nr. 239, 1966, 13. oktobris, 3. lpp.
[2047] LVVA, 235. f., 12. apr., 125. l., 27. lp.
[2048] LVVA, 235. f., 12. apr., 125. l., 27. lp.
[2049] *Malo-Roop* lietota gan baznīcas grāmatā (LVVA, 235. f., 12. apr., 125. l., 27. lp.), gan arī presē, piemēram, "Behgļu sazinaschanās", *Latweeschu Behgļu Apgahdaschanas Zentralkomitejas Siņojums*, Nr. 5, 1916, 4. (17.) februāris, 38. lpp. Mazstraupe saukta arī *Klein-Roop* un *Malo-Roop*.
[2050] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp. (1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapa).
[2051] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 5. lp. (1949. gada 15. oktobra autobiogrāfija).
[2052] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp.
[2053] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 5. lp.
[2054] LVVA, 235. f., 12. apr., 125. l., 27. lp.

kurpnieki Juris Prauliņš[2055] un [Jānis][2056] Zīdels, kā arī jaunava Rozālija Šulca[2057], acīmredzot neprecēta Jura Augusta Eglīša mātes radiniece.[2058]

Savā 1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā Augusts Eglītis norādījis, ka ir latvietis, ka viņa vecāki bijuši strādnieki, kuru pamatnodarbošanās gan pirms, gan pēc "Oktobra revolūcijas" esot bijusi lauksaimniecība. Atbildot uz jautājumu par paša un vecāku nodarbi, nekustamā īpašuma tiesībām un darbaspēka algošanu "pirms 1940. gada jūnija", Eglītis atkārtoti minējis, ka vecāki nodarbojušies ar lauksaimniecību, tomēr nevienam nav piederējis nekustamais īpašums. 1946. gada 7. marta autobiogrāfijā Eglītis min, ka viņa ģimene esot laukstrādnieki.[2059] 1949. gada 15. oktobra autobiogrāfijā precizēts, ka vecāki strādājuši kā algotņi lauksaimniecības darbus "pie dažādiem Baltijas baroniem".[2060] Savukārt baznīcas grāmatas ieraksts par Augusta Eglīša dzimšanu un kristībām ļauj secināt, ka vecāki, iespējams, bijuši muižas kalpotāji.[2061] Ievērojot minēto, kā arī to, ka Eglītis 1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā norādījis, ka brīdī, proti, 1914. gada oktobrī, kad kļuva par PSKP biedru, bijis strādnieks un ka kopējais darba stāžs attiecīgajā nodarbē esot seši gadi,[2062] norādes par vecāku nodarbi ir kritiski vērtējamas, salīdzinot ar citviet pieejamo informāciju. Diemžēl personas lietā iekļautie raksturojumi, nesniedz papildu ziņas par vecākiem, bet gan tikai atspoguļo iespaidu, ko

[2055] Presē pieejamā informācija sniedz ziņas par Juri Prauliņu, kas dzimis 1869. gada 1. oktobrī, miris 1939. gada 26. februārī, izvadīts no Mazstraupes *Kokprieniem*, apbedīts Straupes draudzes kapos (*Brīvā Zeme*, Nr. 49, 1939, 28. februāris, 8. lpp.). Jurim Prauliņam saskaņā ar Centrālās zemes ierīcības komitejas 1922. gada 17. februāra plenārsēdē (protokols Nr. 384, p. 2) lemto Valmieras apriņķa Mazstraupes pagastā no 1922. gada 9. oktobra (prot. Nr. 86) piešķirta visa *Koprenu* māja. "Galīgi piešķirtās zemes", *Zemes Ierīcības Vēstnesis*, Nr. 33, 1922, 7. aprīlis, 28. lpp.

[2056] Vārds grūti salasāms.

[2057] LVVA, 235. f., 12. apr., 125. l., 27. lp.

[2058] LVVA, 235. f., 12. apr., 125. l., 27. lp.

[2059] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 7. lp. (1946. gada 7. marta autobiogrāfija).

[2060] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 5. lp.

[2061] LVVA, 235. f., 12. apr., 125. l., 27. lp.

[2062] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp.

radījušas Augusta Eglīša sniegtās ziņas. Piemēram, 1945. gada 22. novembra raksturojumā norādīts, ka Eglīša vecāki bijuši zemnieki algādži[2063], bet raksturojumā par Augustu Eglīti kā LPSR iekšlietu tautas komisāru norādīts, ka Eglīša darbs līdz dienestam Krievijas Impērijas armijā līdzinājies viņa vecāku darbam.[2064]

LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā pieejamā informācija par Augusta Eglīša vecākiem ir ļoti skopa. Vispārīgi minēta viņu nodarbe, kā arī tas, ka tēvs – Pēteris Eglītis, Pētera dēls[2065] – miris 1935. gadā, bet māte – 1937. gadā.[2066] Tikai no baznīcas grāmatas noskaidrojams, ka Augusta Eglīša māte ir Anna Eglīte (dzimusi Šulca).[2067] Informācijas skopumu daļēji paskaidro apstāklis, ka, spriežot pēc personas lietā pieejamās informācijas, Augusts Eglītis no 1915. gada, kad bija iesaukts Krievijas Impērijas armijas kara dienestā,[2068] līdz 1940. gadam, kad atgriezās Latvijas teritorijā, lai nodrošinātu Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) okupācijas varas īstenošanu,[2069] neesot saticis savus vecākus, tātad arī neesot piedalījies viņu apbērēšanā. Ja pieņem, ka presē pieejamā informācija attiecināma uz Eglīša krusttēvu Juri Prauliņu, tad arī viņa apbedīšanā Eglītis neesot ņēmis dalību.[2070]

LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā ir salīdzinoši skopi dati par Augusta Eglīša bērnību. Minēts, ka no 1906. līdz 1909. gadam Eglītis gājis ganos, kā pats norāda, pie "pelēkajiem baroniem"[2071] Rīgas apriņķa Siguldas pagastā. 1949. gada 15. oktobra autobiogrāfijā gan ir

---

[2063] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 13. lp. (1945. gada 22. novembra raksturojums, kas sagatavots Augusta Eglīša virzībai par PSRS Augstākās Padomes deputātu un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2064] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 14. lp. (raksturojuma noraksts par LPSR iekšlietu tautas komisāru, kur paraksta vietā norādīts LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2065] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 5. lp.
[2066] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp.
[2067] LVVA, 235. f., 12. apr., 125. l., 27. lp.
[2068] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp. otra puse.
[2069] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 13. lp. (1945. gada 22. novembra raksturojumā, kas sagatavots Augusta Eglīša virzībai par PSRS Augstākās Padomes deputātu un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2070] *Brīvā Zeme*, Nr. 49, 1939, 28. februāris, 8. lpp.
[2071] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp. otra puse, 5. lp.

precizēts, ka ziemā viņš ir mācījies skolā, bet vasarā gājis ganos.[2072] Nekas konkrētāks par skolas gaitām nav minēts. Par skolas gaitām uzzinām, piemēram, no raksta, kas iekļauts LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā un publicēts 1946. gada 20. janvārī laikrakstā *Советская Латвия* (*Sovetskaja Latvija*)[2073]. Minētajā rakstā un tā tulkojumā, ko vēlāk publicēja *Cīņa*, teikts, ka Augusts Eglītis pabeidzis vienu klasi pagasta skolā un divas klases draudzes skolā.[2074] Savukārt citos autoritatīvos biogrāfiskos apskatos, kas pamatojas uz PSKP biedru personas lietās pieejamo informāciju, minēts, ka Augusts Eglītis beidzis trīs klases lauku skolā Zēgevoldē (tagad Sigulda) Rīgas apriņķī.[2075]

No 1909. līdz 1915. gadam Augusts Eglītis strādājis par melnstrādnieku kņaza Nikolaja Kropotkina[2076] muižā Zēgevoldē,[2077] kā personas lapā paskaidro – Rīgas apriņķa Siguldas pagastā.[2078]

Atbildot uz 1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā uzdoto jautājumu par PSKP biedra statusu, stāžu un uzņemšanas vietu, norādījis, ka kļuvis par PSKP biedru 1914. gada oktobrī (partijas biedra kartes Nr. 3380323) un ka viņu uzņēmusi Latvijas Sociāldemokrātijas Vidienes organizācija,[2079] ko *Padomju Jaunatne* tēlaini raksturo:

> "Sarkanā Vidiena… Sarkanā Valmiera… Šie vārdi ir gandrīz nešķirami, un tos vairāku gadu desmitus varēja dzirdēt no dažādu sociālo grupu

[2072] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp. otra puse, 5. lp.
[2073] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 15. lp. (Славина, К. "Август Петрович Эглит", *Советская Латвия* (Sovetskaja Latvija), Nr. 17 (390), 1946, 20. janvārī).
[2074] Slavina, K. "Augusts Eglītis", *Cīņa*, Nr. 25, 1946, 31. janvāris, 2. lpp.
[2075] Sk., piemēram, Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности, 1941–1954: Справочник*. Москва: Международное общество «Мемориал», «Звенья», 2010, с. 950.
[2076] Nikolajs Kropotkins (1872–1937). Augsta Eglīša minētajā laikposmā Nikolajs Kropotkins pildīja sākumā Kurzemes vicegubernatora (1907–1912) un tad Vidzemes vicegubernatora (1912–1915) amatus. "Miris kņazs N. Kropotkins", *Jaunākās Ziņas*, Nr. 236, 1937, 18. oktobris, 3. lpp.
[2077] Šāds apzīmējums lietots 1949. gada 15. oktobra autobiogrāfijā (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 5. lp.). Siguldas muiža un tajā ietilpstošā Siguldas Jaunā pils.
[2078] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp. otra puse.
[2079] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp.

pārstāvjiem. Vieni tos izrunāja ar siltumu un lepnumu, citi – ar bezspēcīgu naidu un bailēm."[2080]

LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā iekļautais raksts, kas publicēts 1946. gada 20. janvārī laikrakstā *Советская Латвия* (*Sovetskaja Latvija*)[2081] un kura tulkojums latviešu valodā publicēts laikrakstā *Cīņā* 1946. gada 31. janvārī,[2082] sniedz savdabīgu tēlainu stāstu par pievēršanos boļševiku idejām, kas vai nu iegūta, intervējot Eglīti, vai arī radīta, izmantojot personas lietā esošās autobiogrāfijas un papildinot tās ar izdomājumiem:

"Rudens zelts klāja Siguldas augstos uzkalnus. Pa šaurām taciņām virs Gaujas stāvā krasta jaunatne devas uz Velna alu, kas atradās tieši virs upes kraujas. Lūk, jau redzama alas tumšā ieeja, virs kuras rēgojas mīkstā smilšakmenī rupji izcirstais velna galvas attēls — sūnu un ķērpju apaudzis.

Un pēkšņi uz alas sliekšņa izaug cilvēka stāvs. Melns apmetnis, melna, dziļi uzmaukta cepure, zem kuras jautri, draudzīgi smaida acis. Kas tad tas?

Nepazīstamais aicina puišus atpūsties un parunāties. Viņš runā par to, kas toreiz visvairāk satrauc jaunatni – par tikko sākušos imperiālistisko karu, par to, kādus labumus gūst no šī kara patvaldība un kapitālisti, par strādnieku un zemnieku bēdīgo stāvokli. Katrs viņa vārds atrod pateicīgu augsni, ir atbilde uz tām šaubām, kuras klusībā satrauc katru jaunekli – sarunu dalībnieku.

[2080] Žagars, E. "Vidienas revolucionāri stāsta…" *Padomju Jaunatne*, Nr. 58, 1967, 22. marts, 2. lpp. Par Latvijas sociāldemokrātiskās partijas Vidienes organizāciju un tās centru Valmieru sk. plašāk, piemēram, "Valmierai 700 gadi. No vēstures", *Dzimtenes Balss*, Nr. 38, 1983, 22. septembris, 4. lpp.; Paegle, A. "Vidienā liesma neapdzisa", *Cīņa*, Nr. 143, 1971, 19. jūnijs, 2. lpp.; Žagars, E. "Vidienas revolucionāri stāsta…" *Padomju Jaunatne*, Nr. 58, 1967, 22. marts, 2. lpp.; Cimermanis, S. "Republikas pilsētās un laukos. Darbs brīvdabas muzejā", *Cīņa*, Nr. 168, 1952, 14. jūlijs, 4. lpp.; Paegle, Alberts. "Partijas Vidienas organizacijas «Liesmas» tipografija", *Cīņa*, Nr. 7, 1949, 9. janvāris, 3. lpp.

[2081] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 15. lp. (Славина, К. "Август Петрович Эглит", *Советская Латвия* (Sovetskaja Latvija), Nr. 17 (390), 1946, 20. janvārī).

[2082] Slavina, K. "Augusts Eglītis", *Cīņa*, Nr. 25, 1946, 31. janvāris, 2. lpp.

> Šī satikšanās nebija nejaušība. Tās iniciatori, – Augusta vecākie draugi, jau iepriekš zināja, ka pie Velna alas viņi atradīs b. Ratnieku,[2083] boļševistiskās pagrīdes organizācijas pārstāvi, kas darbojās Vidzemē.
>
> Tad nāca vēl cita sastapšanās. Un kad 1915. gadā[2084] 15. maijā vecās Siguldas pils drupās noorganizēja slepenu sanāksmi jaunieši, kam bija jāaiziet uz fronti, Augusts Eglītis, jaunais boļševiku partijas biedrs, ir jau jaunatnes atzītais vadonis.
>
> Karš vērsās plašumā. Arī Augustu aizdzina frontē. Bet kā aizmugurē, tā arī frontē viņš turpināja kalpot tai lietai, kurai bija sevi veltījis. Nevienam vien biedram atver acis viņa sarunas — pārliecinātā, kvēlā boļševika runas. Viņa patiesais vārds iespiežas sirdīs. Aug partijas rindas, aug tādu cilvēku skaits, kas jūt līdz partijai."[2085]

Vēlāk šo laiku Augusts Eglītis raksturojis, kā dalību "revolucionārā kustībā" un darbību pagrīdē no 1914. līdz 1917. gadam, par ko gan nav bijis represēts.[2086]

1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā atbilstoši lūgtajam par darbību PSKP Eglītis precizējis, ka nav bijis "pretpartijas grupējumos" un to starpā, kas svārstījušies par "partijas līnijas īstenošanu". Turpat arī norādījis, ka nav bijis nevienā citā partijā – arī ne personas lapā tieši minētajās kā "Sociāldemokrātu, Nacionālā apvienība, Kristīgā apvienība, Demokrātiskais Centrs, [Latvijas] Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku" partija. Raksturojumā, kas sniegts

---

[2083] Kārlis Ratnieks, Kārļa dēls (segvārds Uģis), dzimis 1894. gada 2. februārī Jeru pagastā (Biezis G. "Atmiņu apgaidā. PSRS – 50", *Zvaigzne*, Nr. 8, 1972, 20. aprīlis, 10. lpp.). Mācījies Valmieras skolotāju seminārā, strādājis par skolotāju, 1910. gadā kļuvis par Latvijas sociāldemokrātiskās partijas biedru un darbojies Rīgas organizācijā, vēlāk Vidienas organizācijā. Ievērojot minēto, viņa stāžs PSKP skaitās no 1910. gada. Līdz iesaukšanai Krievijas Impērijas kara dienestā 1916. gadā darbojies kā propagandists. Piedalījies 1917. gada Februāra revolūcijā un Oktobra apvērsumā, vēlāk arī Krievijas pilsoņu karā, arī darbojies čekas struktūrās. Divdesmito gadu beigās, trīsdesmitajos gados apgūst marksismu-ļeņinismu, strādā PSKP amatos dažādās struktūrās. Miris 1982. gada 10. aprīlī ("K. Ratnieks", *Cīņa*, Nr. 87, 1982, 15. aprīlis, 4. lpp.).

[2084] Kārļa Ratnieka atmiņās 1915. gads saistīts ar piedalīšanos Vidienas organizācijas rīkotajā konferencē un tai sekojošajam arestam. Biezis G. "Atmiņu apgaidā. PSRS – 50", *Zvaigzne*, Nr. 8, 1972, 20. aprīlis, 10. lpp.

[2085] Slavina, K. "Augusts Eglītis", *Cīņa*, Nr. 25, 1946, 31. janvāris, 2. lpp.

[2086] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 4. lp.

par Augustu Eglīti kā LPSR iekšlietu tautas komisāru, minēts, ka Eglītis kopš 1914. gada bijis "sociāldemokrātu (boļševiku) partijā".[2087] Tāpat nav bijis biedrs "SSS [Strādnieks, sports un sargs – paramilitāra Latviešu sociāldemokrātiskās strādnieku partijas jaunatnes organizācija], Aizsargos, Pērkoņkrustā, studentu korporācijās, jauniešu un [citās] organizācijās".[2088]

Vadošo kadru uzskaites personas lapā, papildinājumā kadru uzskaites personas lapai un izziņās sniegtās ziņas par laiku no 1915. līdz 1944. gadam jāskata kopsakarā ar 1946. gada 7. marta un 1949. gada 15. oktobra autobiogrāfijās izklāstīto, kas, ievērojot apgalvotā par minēto laikposmu pamatojošo dokumentu iztrūkumu, sniedz salīdzinoši detalizētāku un vieglāk izsekojamu informāciju.

Atbilstoši 1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā minētajam no 1915. gada līdz 1917. gadam Augusts Eglītis kā kareivis dienējis Petrogradā (Pēterburgā) un Carskoje Selo, tālāk personas lapā precizēts, ka bijis jefreitors,[2089] Krievijas Impērijas armijā.[2090] 1949. gada 15. oktobra autobiogrāfijā Eglītis precizē, ka 1915. gada 7. augustā iesaukts kara dienestā sakarā ar mobilizāciju un nosūtīts uz Krasnoje Selo, vēlāk uz Petrogradu jaunkareivju apmācībai Rezerves elektrotehniskajā bataljonā. 1915. gada rudenī nosūtīts uz Rezerves elektrotehniskā bataljona 2. telegrāfa un telefona rotu, kur pabeidzis jaunāko komandieru klasi – *instruktorus*. 1916. gadā komandēts par sakaru instruktoru telefonistu apmācībai uz Rezerves smagās artilērijas diviziona 1. rezerves smagās artilērijas brigādes 2. bateriju (Carskoje Selo). Pēc Februāra revolūcijas Augusts Eglītis pārcelts uz jaunizveidoto 1. atsevišķās smagās artilērijas batariju "T" divizionu[2091] (Carskoje Selo), kur Eglīti esot "sasniegusi Lielā Oktobra sociālistiskā revolūcija"[2092] Šajā laikā Eglītis bijis bateriju komitejas priekšsēdētājs.

[2087] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 14. lp. (raksturojuma noraksts par LPSR iekšlietu tautas komisāru, kur paraksta vietā norādīts LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2088] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp.
[2089] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 4. lp.
[2090] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp. otra puse.
[2091] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 5. lp.
[2092] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 5. lp. otra puse.

Atbilstoši 1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā minētajam Augusts Eglītis no 1917. gada līdz 1920. gadam bija sakaru priekšnieks.[2093] Tālāk personas lapā precizēts, ka Eglītis bijis sakaru priekšnieks no 1917. līdz 1918. gadam[2094], tad – politiskais komisārs un kara komisārs. Norādīts, ka dienesta vieta attiecīgajā laika periodā bijusi Petrogradas sarkangvardu vienība, 1. latviešu sarkangvardu vienība un Sarkanās armijas artilērijas daļas,[2095] attiecīgi Petrograda un Carskoje Selo, Austrumu un Dienvidaustrumu fronte.[2096] Precizējot informāciju, norādīts, ka Augusts Eglītis piedalījies Krievijas pilsoņu kara kaujās Pulkovas augstienē, Austrumu un Dienvidaustrumu frontē.[2097] Pēc piecu gadu dienesta Sarkanajā armijā Eglītis uzdienēja līdz divīzijas komisāram[2098].[2099]

1949. gada 15. oktobra autobiogrāfijā Augusts Eglītis sniedz precīzāku un salīdzinoši pārskatāmāku stāstījumu par laikposmu no 1917. līdz 1920. gadam. No autobiogrāfijas izriet, ka pēc Krievijas pagaidu valdības ministru prezidenta Aleksandra Kerenska (1881–1970) dotās pavēles ieņemt Petrogradu un ģenerāļa Pjotra Krasnova (1869–1947) vadībā sāktās virzības uz Petrogradu divīzijas komiteja komandēja Augustu Eglīti par sakaru priekšnieku 1. Petrogradas sarkangvardu vienībā,[2100] ar ko kopā Eglītis piedalījies kaujās Pulkovas augstienēs pie Petrogradas. Pēc kaujām vienība atgriezās Petrogradā un Augustu Eglīti 1917. gada decembrī nosūtīja "uz savu daļu",[2101] ar

[2093] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp. otra puse.
[2094] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 4. lp.
[2095] Atbilstoši presē pieejamajai informācijai Augusts Eglītis Krievijas pilsoņu kara gados "bija atsevišķā artilērijas diviziona kara komisārs". "Augusts Eglītis", *Cīņa*, Nr. 239, 1966, 13. oktobris, 3. lpp.
[2096] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp. otra puse.
[2097] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 4. lp.
[2098] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 4. lp.
[2099] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp. otra puse.
[2100] Atbilstoši presē pieejamajai informācijai Augusts Eglītis bija "2. Petrogradas sarkangvardu [..] vienības sakaru priekšnieks". "Augusts Eglītis", *Cīņa*, Nr. 239, 1966, 13. oktobris, 3. lpp. Līdzīga informācija sniegta arī citviet, piemēram, Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности, 1941–1954: Справочник*. Москва: Международное общество «Мемориал», «Звенья», 2010, с. 950.
[2101] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 5. lp. otra puse.

ko bija jādodas uz Rostovu pie Donas pret "baltajiem", tomēr nosūtījuma vieta nebija sasniegta, jo "baltie" bija ieņēmuši Rostovu pie Donas, tāpēc Eglīša divizions devās uz Kursku. 1918. gada sākumā caur Kursku uz fronti devās 1. latviešu sarkangvardes vienība,[2102] kur viņš pārgāja kā sakaru priekšnieks un devās uz Austrumu fronti, kur piedalījās kaujās kopā ar vienību līdz 1919. gadam. Vienības atlikumu pārcēla uz Saratovu, lai papildinātu latviešu pulku, kas tur atradās. Šajā laikā tur esot formētas artilērijas daļas. Rezultātā Augustu Eglīti pārcēla par sakaru priekšnieku uz atsevišķo smagās artilērijas bateriju "S" divizionā. Vasaras vidū Eglīti armijas politiskā daļa atsauca un iecēla par kara komisāru atsevišķā (pozīciju) baterijā, no kuras pēc dažiem mēnešiem viņu pārcēla par kara komisāru uz artilērijas divizionu un 1920. gada sākumā par kara komisāru Atsevišķajā artilērijas divizionā *Arisaki*[2103] *(Arisaka)*.

Atbilstoši 1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā minētajam Augusts Eglītis no 1920. gada aprīļa līdz 1922. gada jūnija bija Viskrievijas Ārkārtas komisijas cīņai ar kontrrevolūciju, spekulāciju un sabotāžu (čekas) sevišķās (militārās pretizlūkošanas) daļas dežurējošais komandants un komandants Kaukāza frontē. No 1922. gada jūnija līdz 1924. gada jūlijam bija Aizkaukāza Ārkārtas komisijas (čekas) dežurējošais komandants un komandants Tiflisā (tagad Tbilisi). No 1924. gada jūlija līdz 1927. gada novembrim Augusts Eglītis bija komandanta palīgs, atbildīgais dežurants un priekšnieka vietnieks Aizkaukāza un Gruzijas Ārkārtas komisijas feldjēgeru[2104] daļā Tiflisā (attiecīgi Aizkaukāza Padomju Federatīvā Sociālistiskā Republika (PFSR) un Gruzijas Padomju Sociālistiskā Republika (PSR), lai gan 1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā norādīta tikai Gruzijas PSR).[2105]

[2102] Atbilstoši presē pieejamajai informācijai Augusts Eglītis bija "1. latviešu vienības sakaru priekšnieks". "Augusts Eglītis", *Cīņa*, Nr. 239, 1966, 13. oktobris, 3. lpp.
[2103] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 5. lp. otra puse.
[2104] 1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā lietotais saīsinājums "felddaļa" precizēta atbilstoši Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности, 1941–1954: Справочник*. Москва: Международное общество «Мемориал», «Звенья», 2010, с. 950.
[2105] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp. otra puse.

Minētais laikposms daudz precīzāk raksturots 1949. gada 15. oktobra autobiogrāfijā. Atbilstoši tur minētajam 1920. gada marta beigās Augustu Eglīti komandēja uz Donas karaspēka sevišķo daļu, kur viņš pildīja dežurējošā komandanta pienākumus. Tad Eglīti pārcēla uz Kaukāza frontes sevišķo daļu (Rostovā pie Donas), bet pēc dažām nedēļām viņu jau nosūtīja uz 11. armijas sevišķo daļu (Baku), kur viņš strādāja līdz 1921. gadam, kad Augustu Eglīti pārcēla uz 1. Kaukāza korpusa Sevišķo daļu. 1922. gadā Eglītis bija pārcelts uz XI armijas Sevišķo daļu (Tiflisa), kur līdz 1923. gadam pildīja dežurējošā komandanta pienākumus. Tad Eglīti norīkoja darbam Aizkaukāza čekā, bet 1924. gadā viņu pārcēla uz Aizkaukāza un Gruzijas čeku, kur viņš strādāja par komandanta palīgu, atbildīgo dežurantu un feldjēgeru[2106] daļas priekšnieka vietnieku līdz 1927. gadam.

Vienlaikus laikposmā no 1924. līdz 1927. gadam Augusts Eglītis mācījies Tiflisas politehniskā institūta strādnieku fakultātē,[2107] ko organizēja, lai dotu formālu pamatu studijām augstskolā zemniekiem un strādniekiem, kam nav bijusi iespēja iegūt atbilstošu vidējo izglītību. Lai nodrošinātu strādnieku fakultāšu efektivitāti, to beidzējus parasti norīkoja studijām augstskolā. Acīmredzot minētais bijis par pamatu, kādēļ no 1927. gada novembra līdz 1930. gada septembrim Augusts Eglītis studēja Nikolaja Tolmačova[2108] Kara politiskajā akadēmijā (Ļeņingrada),[2109] kas bija padota Strādnieku un zemnieku Sarkanās Armijas Politiskajai pārvaldei[2110] un ko beidzot ieguva augstāko kara izglītību. Latvijas Republikas presē akadēmija 1926. gadā, gadu pirms Eglīša studiju sākuma, raksturota sekojoši:

> "Šinīs dienās noticis kaŗa-politiskās akademijas (tā nes Tolmačeva vārdu) izlaidums. To pēc 4 gadīga kursa pabeiguši 48 klausītāji. Tie bija izlasīti ar īpaši lieliniecisku noskaņotību. Tikai trīs no viņiem

[2106] Autobiogrāfijā lietotais saīsinājums "feļddaļa" precizēta atbilstoši Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности, 1941–1954: Справочник*. Москва: Международное общество «Мемориал», «Звенья», 2010, с. 950.
[2107] Padomju Sociālistisko Republiku Savienībā (PSRS) strādnieku fakultātes bija organizētas, lai dotu iespēju sagatavoties studijām augstskolā.
[2108] Kopš 1938. gada akadēmija pārdēvēta Ļeņina vārdā. Kopš 1994. gada Krievijas Federācijas Aizsardzības ministrijas Kara universitāte.
[2109] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp. otra puse.
[2110] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp.

sarkanarmijā bija iestājušies 1920. gadā, kamēr pārējie 15 jau Kerenska laikā bija dienējuši sarkanarmijā un citi 30 iestājušies sarkanarmijas rindās 1928.–19. gados.

Akademijā tie izgājuši nevien politisku propagandistu kursu, bet zināmu militarteoretisku sagatavošanu."[2111]

Presē atspoguļoto priekšstatu par sevišķu atlasi apstiprina arī Augusta Eglīša 1949. gada 15. oktobra autobiogrāfija, kur norādīts, ka Lavrentijs Berija personīgi esot rekomendējis Eglīti mācībām Nikolaja Tolmačova Kara politiskajā akadēmijā.[2112] Pirms Augusta Eglīša studiju sākuma Latvijas Republikas presē par akadēmiju sniegtās ziņas saistītas ar zemo studiju kvalitāti un uzsvaru uz politisko izglītību,[2113] bet 1930. gadā, kad Eglīša studijas pabeigtas, presē jau vērojama piesardzīga attieksme, informējot ne tikai par tās publicēto un publicēšanai sagatavoto literatūru[2114], bet arī par kārtējiem beidzējiem un ar to saistītajiem draudiem.[2115] 1930. gadā Eglītis pabeidzis Vispārējo karaspēka (*Общевойсковой*) fakultāti ar pirmo kategoriju, kļūstot par divīzijas kara komisāru.[2116] Ievērojams, ka 1945. gada 22. novembra raksturojumā atšķirībā no personas lapā minētā, ka, pabeidzot Nikolaja Tolmačova Kara politisko akadēmiju, ir iegūta augstākā militārā izglītība, norādīts, ka Augustam Eglītim ir vidējā izglītībā. [2117] Līdzīgs apgalvojums pausts arī raksturojumā, kas sniegta par LPSR iekšlietu tautas komisāru.[2118] Personas lietā nav informācijas,

[2111] "Kaŗa-politiskā akademijas izlaidums Krievijā", *Latvijas Kareivis*, Nr. 172, 1926, 6. augusts, 2. lpp.
[2112] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 6. lp.
[2113] "Kaŗa-politiskā akademijas izlaidums Krievijā", *Latvijas Kareivis*, Nr. 172, 1926, 6. augusts, 2. lpp.
[2114] "Ārvalstu militarā dzīve. Jaunākais sarkanarmijā", *Latvijas Kareivis*, Nr. 87, 1930, 15. aprīlis, 2. lpp.
[2115] "Jauni kaŗa akademiķi sarkanarmijā", *Latvijas Kareivis*, Nr. 99, 1930, 4. maijs, 1. lpp.
[2116] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 6. lp.
[2117] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 13. lp. (1945. gada 22. novembra raksturojums, kas sagatavots Augusta Eglīša virzībai par PSRS Augstākās Padomes deputātu un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2118] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 14. lp. (raksturojuma noraksts par LPSR iekšlietu tautas komisāru, kur paraksta vietā norādīts LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

kas skaidrotu atšķirības iegūtās izglītības novērtējumā. Iespējams, ka iemesls atšķirībām iegūtās izglītības novērtējumā saistīts ar laika apjomu, kas pavadīts mācībās Tiflisas politehniskā institūta strādnieku fakultātē un Nikolaja Tolmačova Kara politiskajā akadēmijā. Abos gadījumos tas ir bijis mazāks nekā formāli nepieciešams.

Atbilstoši 1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā minētajam Augusts Eglītis no 1930. gada septembra līdz 1931. gada decembrim bija 21. Permas divīzijas sevišķās daļas priekšnieks. 1949. gada 15. oktobra autobiogrāfijā Augusts Eglītis papildina ziņas, kas sniegtas dienu iepriekš aizpildītajā kadru uzskaites personas lapā, norādot, ka uzreiz pēc studiju beigšanas Nikolaja Tolmačova Kara politiskajā akadēmijā viņš komandēts uz Apvienoto valsts politisko pārvaldi Maskavā, no kurienes nosūtīts uz Novosibirsku. Bijis Permas strēlnieku divīzijas sevišķās (militārās pretizlūkošanas) daļas priekšnieks Novosibirskā. Sekojošās izmaiņas karjerā Augusts Eglītis skaidro ar to, ka attiecīgajā laikā Apvienotajai valsts politiskajai pārvaldei bija nodotas milicijas struktūras un Eglītim bija speciālā sagatavotība.[2119] Vadošo kadru uzskaites personas lapā minēts, ka no 1931. gada decembra līdz 1937. gada jūlijam Eglītis bija Rietumsibīrijas apgabala, Rietumu apgabala un Saratovas apgabala milicijas pārvaldes politiskās nodaļas priekšnieks attiecīgi Novosibirskā, Smoļenskā un Saratovā.[2120] 1949. gada 15. oktobra autobiogrāfijā ir detalizētāka informācija. Rietumsibīrijas apgabala milicijas pārvaldes politiskās nodaļas priekšnieka amatu Eglītis pildīja līdz 1933. gadam, tad Rietumu apriņķa milicijas pārvaldes politiskās nodaļas priekšnieka amatu – līdz 1934. gadam, kad viņu pārcēla par Saratovas apgabala milicijas pārvaldes politiskās nodaļas priekšnieku, kur viņš strādāja līdz 1937. gadam.[2121] 1949. gada 14. oktobra vadošo

[2119] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 6. lp.

[2120] Atbilstoši presē pieejamajai informācijai Augusts Eglītis bija "Novosibirskas novada un Smoļenskas apgabala milicijas pārvalžu politisko nodaļu priekšnieks un IeTK [Iekšlietu tautas komisariāta] Saratovas apgabala pārvaldes politiskās nodaļas priekšnieks." "Augusts Eglītis", *Cīņa*, Nr. 239, 1966, 13. oktobris, 3. lpp.

[2121] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 6. lp.

kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka no 1937. gada jūlija[2122] līdz 1938. gada janvārim Augusts Eglītis pildīja Saratovas apgabala milicijas ceļu daļas priekšnieka un milicijas pārvaldes priekšnieka vietnieka amatu Saratovā.[2123] Savukārt dienu vēlāk rakstīta autobiogrāfija precizē, ka 1937. gada jūlijā Eglītis bija iecelts par priekšnieku milicijas ceļu daļā uz Rjazaņas-Urālu dzelzceļa[2124] un par priekšnieka vietnieku Saratovas apriņķa pārvaldes milicijā.[2125]

Lielais terors skāra arī Augustu Eglīti, tomēr atšķirībā no citiem latviešiem viņš iztika tikai ar apcietinājumu un atrašanos ieslodzījumā no 1938. gada janvāra līdz 1939. gada novembrim Saratovā. 1949. gada 15. oktobra autobiogrāfijā Eglītis to raksturo šādi. 1938. gada sākumā viņu atbrīvojuši no darba čekai padotajā milicijā sakarā ar turpmāku neiespējamību viņu izmantot it kā par viņa sakariem ar "tautas ienaidniekiem", kādēļ viņu vēlāk arī apcietināja un, turot ieslodzījumā. Esot veikuši atbilstošu lietas izmeklēšanu. 1939. gada 5. novembrī Augustu Eglīti atbrīvoja un nosūtīja uz Maskavu ar slēdzienu, ko veica Iekšlietu tautas komisariāta Saratovas apriņķa pārvalde un kas bijis adresēts Lavrentijam Berijam. Autobiogrāfijā citēta slēdziena daļā:

> "Eglīti sauca [pie atbildības] nepamatoti, viņa lietu vairākkārtīgi pārtrauca, orgānos izmantot var utt."[2126]

1940. gada 5. martā Augustu Eglīti atjaunoja "orgānos" un iecēla par priekšnieka vietnieku milicijas ceļu daļā Gorkijas (tagad Ņižņijnovgoroda) dzelzceļā.[2127]

[2122] Atbilstoši PSRS iekšlietu tautas komisāra 1937. gada 25. jūlija pavēlei Nr. 1249 piešķirta milicijas kapteiņa pakāpe tobrīd Saratovas apgabalā strādājošajam Augustam Eglītim. Sk. http://nkvd.memo.ru

[2123] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp. otra puse.

[2124] Ievērojams, ka vēl 1930. gadā presē pieejamas ziņas par politisko nodaļu ietekmi uz dzelzceļa darbu, "vedot asu cīņu ar dzelzceļa administrāciju" un faktiski pārņemot dzelzceļa vadību. Šajā pašā laikā par Rjazaņas-Urālu dzelzceļu politiskā nodaļa esot ziņojusi, ka "vairāki komūnisti ierodoties darbā galīgi piedzērušies un bieži pavisam neierodoties darbā". "Uz Krievijas dzelzceļiem uzsākušas rosīgu darbību politiskās nodaļas", *Jaunais Ceļš*, Nr. 27, 1933, 30. septembris, 3. lpp.

[2125] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 6. lp. otra puse.

[2126] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 6. lp. otra puse.

[2127] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 6. lp. otra puse.

Atbilstoši 1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā minētajam Augusts Eglītis no 1939. gada novembra līdz 1944. gada martam bija milicijas ceļu daļas priekšnieka vietnieks un priekšnieks uz Gorkijas un Amūras dzelzceļa, vēlāk rezervists, atrodoties Gorkijā un Svobodnijā (Amūras apgabals).[2128] Dienu vēlāk rakstītajā autobiogrāfijā norādīts, ka 1940. gada martā viņu iecēla par milicijas ceļu daļas priekšnieka vietnieku uz Gorkijas dzelzceļa, bet jau augustā Eglīti komandēja uz milicijas ceļu daļu uz Latvijas dzelzceļa. 1941. gada augustā pēc evakuācijas Eglītis atgriezās iepriekšējā amatā uz Gorkijas dzelzceļa. 1943. gada februārī[2129] viņu komandēja uz milicijas ceļu daļu Amūras dzelzceļā, kur strādāja līdz 1944. gada 20. februārim.[2130] 1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā minēts, ka Eglītis nav piedalījies partizānu kustībā.[2131]

1944. gada 7. aprīļa raksturojumā, kas seko izziņai un kas sniegts, pamatojoties uz PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Galvenās strādnieku-zemnieku milicijas pārvaldes Transporta milicijas pārvaldes priekšnieka Pjotra Buņina, Sergeja dēla, 1943. gada 15. marta raksturojumu, norādīts, ka Eglītis, strādājot "milicijas orgānos", parādīja sevi kā "dziļdomīgs, nopietns vadītājs". Viņa vadībā Gorkijas dzelzceļa līnijā atklātas liela apmēra laupīšanas un slepkavības, apjomīgā skaitā arestēti noziedznieki un dezertieri. Turpat minēts, ka "pārbaude" pabeigta, tālāk norādīts par atbrīvošanu no darba "milicijas orgānos" sakarā ar "pensionēšanos", 1938. gada jūnijā Iekšlietu tautas komisariāta veikto arestu, atbrīvošanu no ieslodzījuma sakarā ar nozieguma sastāva neesību 1939. gada novembrī un atsākto dienestu 1940. gada martā milicijas struktūrās.[2132]

[2128] Atbilstoši presē pieejamajai informācijai: "1940. gadā, kad Latvijā tika atjaunota padomju vara, viņš strādāja par Latvijas dzelzceļa milicijas nodaļas priekšnieku. Lielā Tēvijas kara gados A. Eglītis strādāja tādā pašā amatā Gorkijā un Svobodnijā (Amūras apgabals)." "Augusts Eglītis", *Cīņa*, Nr. 239, 1966, 13. oktobris, 3. lpp.

[2129] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).

[2130] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 6. lp. otra puse.

[2131] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 4. lp.

[2132] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 21. lp. otra puse (1944. gada 7. aprīļa raksturojums, ko parakstījis LPSR iekšlietu tautas komisāra vietnieks Alberts Sieks).

Personas lietā pieejams salīdzinoši īss 1944. gada 6. maija raksturojums, ko parakstījis LKP CK sekretārs Kārlis Ozoliņš, kur minēti Augusta Eglīša pamatdati par dzimšanu, partijas stāžu, tautību, izglītību, minot, ka pabeigta Kara politiskā akadēmija, un norādi par ilgstošu karjeru vadošajā darbā Iekšlietu tautas komisariātā. No visas karjeras uzsvērts, ka Eglītis veica milicijas ceļu daļas uz Latvijas dzelzceļa priekšnieka amatu līdz evakuācijai un ka darbā pierādīja sevi kā spējīgu, enerģisku un zinošu savu darbu strādnieku. Minēts arī, ka 1943. gadā par sekmīgu valdības uzdevuma izpildi Eglītis apbalvots ar ordeni *Goda Zīme*[2133].[2134] Minētais raksturojums acīmredzot sagatavots, pamatojoties uz LPSR Tautas Komisāru Padomes Lietu pārvaldes Kadru daļas priekšnieces Olgas Augustes parakstītu raksturojumu, kas sagatavots Eglīša virzībai par LPSR iekšlietu tautas komisāru.[2135] Arī 1945. gada 22. novembra raksturojums izceļ laiku no 1940. līdz 1941. gadam, kad Eglītis pildīja PSRS Iekšlietu tautas komisariāta ceļu daļas uz Latvijas dzelzceļa priekšnieka amatu, atkārtojot iepriekšējos raksturojumos apgalvoto, ka šajā laikā Eglītis sevi esot parādījis kā "spējīgs, enerģisks un iniciatīvas bagāts darbinieks".[2136]

Atbilstoši papildinājumam kadru uzskaites personas lapai Augusts Eglītis kļuva par LPSR iekšlietu tautas komisāru 1944. gada martā, tomēr, spriežot pēc oficiālās publikācijas, formāli iecelšana notikusi 1944. gada 22. augustā.[2137] Iecelšanas laiks personas lietā

[2133] PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1943. gada 30. septembra dekrēts. Sk.: http://nkvd.memo.ru

[2134] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 11. lp. (1944. gada 6. maija raksturojums, ko parakstījis LKP CK sekretārs Kārlis Ozoliņš).

[2135] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 12. lp. (LPSR Tautas Komisāru Padomes Lietu pārvaldes Kadru daļas priekšnieces Olgas Augustes parakstīts raksturojumu, kas sagatavots Augusta Eglīša virzībai par LPSR iekšlietu tautas komisāru).

[2136] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 13. lp. (1945. gada 22. novembra raksturojumā, kas sagatavots Augusta Eglīša virzībai par PSRS Augstākās Padomes deputātu un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[2137] LPSR Augstākās Padomes pirmā sasaukuma III sesijas apstiprināto LPSR Augstākās Padomes Prezidija II un III sesijas starplaikā pieņemto svarīgāko dekrētu starpā, kas publicēti vien 1945. gada 9. februārī, ir arī 1944. gada 22. augusta 15. "Dekrēts par b. Eglīša, Augusta Pēteŗa d., iecelšanu par Latvijas PSR Iekšlietu tautas komisāru" un 16. "Dekrēts par b. Novika, Alfonsa Andreja d., iecelšanu par Latvijas

acīmredzot skaitīts no izziņā, kas sagatavota par Augusta Eglīša iecelšanu LPSR iekšlietu tautas komisāru, minētajiem dokumentiem: PSRS Iekšlietu tautas komisariāta 1944. gada 24. marta pavēle Nr. 423 un PSKP CK 1944. gada 25. marta protokols Nr. 237. 24. marts turpat minēts arī kā datums, kad sākts darbs attiecīgajā amatā.[2138] Papildinājumā kadru uzskaites personas lapā kā apstiprināšanas pamats minēts PSKP CK 1944. gada 31. martā lemtais un LKP CK biroja 1944. gada 10. aprīļa protokols Nr. 70.[2139] Atbilstoši PSRS Tautas Komisāru Padomes 1945. gada 9. jūlija nolēmumam Nr. 1663 Eglītim piešķirta ģenerālmajora dienesta pakāpe.[2140] 1946. gadā, ievērojot komisariātu pārveidi par ministrijām, Augusts Eglītis kļūst par LPSR iekšlietu ministru.[2141]

1945. gada 22. novembra raksturojumā, kas sagatavots Augusta Eglīša virzībai par PSRS Augstākās Padomes deputātu un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, līdzās vispārīgai informācijai par pamatdatiem ir salīdzinoši lakonisks karjeras raksturojums. Norādīts, ka Eglītis, sākot ar 1920. gadu, nepārtraukti strādājis čekas struktūrās (Viskrievijas Ārkārtas komisija cīņai ar kontrrevolūciju, spekulāciju un sabotāžu, Apvienotā valsts politiskā pārvalde, Iekšlietu tautas komisariāts) Baku, Tiflisā, Ļeņingradā, Novosibirskā un Saratovā. Atsevišķi minēts laiks no 1940. līdz 1941. gadam, kad Eglītis pildīja PSRS Iekšlietu tautas komisariāta milicijas ceļu daļas uz Latvijas dzelzceļa priekšnieka amatu, kā arī teikts, ka "Tēvijas kara laikā" Eglītis bija priekšnieka vietnieks PSRS Iekšlietu tautas komisariāta milicijas ceļu daļās uz Gorkijas un Amūras dzelzceļiem, bet 1944. gadā Eglītis iecelts par LPSR iekšlietu tautas komisāru. Raksturojot paveikto LPSR iekšlietu tautas komisāra amatā, norādīts, ka viņš esot

PSRS Valsts Drošības tautas komisāru". *Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs*, Nr. 7, 1945, 9. februāris, 2. lpp.

[2138] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 20. lp.

[2139] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 1. lp.

[2140] Sk. http://nkvd.memo.ru

[2141] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp. otra puse, 5. lp. otra puse.

> "veicis lielu darbu, organizējot un atjaunojot padomju varas orgānus, cīnoties par Latvijas teritorijas attīrīšanu no ienaidniekiem un pretpadomju elementiem un iedibinot revolucionāro kārtību[2142]". [2143]

Turpat norādīts, ka saņemti apbalvojumi – Ļeņina ordenis[2144], divi Sarkanā Karoga ordeņi[2145], ordenis *Goda Zīme* – un medaļu *Par uzvaru pār Vāciju Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.*[2146] saņēmis par nevainojumam darbu un speciālo valdības uzdevumu izpildi. Raksturojumā arī iekļauta norāde, ka Eglītis "republikas partijas organizācijā" izpelnījies autoritāti un ka LKP CK uzdevumā viņš uzstājas publiski ar priekšlasījumiem par politiskām tēmām. Tobrīd bija LKP CK biroja locekļa kandidāts.[2147]

Raksturojums par LPSR iekšlietu tautas komisāru ir saturiski līdzīgs. Līdzās pamatdatiem uzsvērts, ka Eglītis ar "ieroci rokā piedalījās padomju varas iekarošanā, bet pēc tam turpināja dalību pilsoņu karā". Pēc pilsoņu kara beigām Eglītis esot ieņēmis dažādus amatus čekas struktūrās un ieguldījis "visu savu spēku cīņai pret kontrrevolūciju un revolucionārās kārtības iedibināšanā". Atkārtota informācija par Augusta Eglīša darbu laikā no 1940. līdz 1941. gadam Latvijas teritorijā. Savukārt, raksturojot darbu LPSR iekšlietu tautas komisāra amatā, norādīts, ka viņš

[2142] Izpratnei par Augusta Eglīša veikumu der iepazīties ar Augusta Eglīša viedokli par PSRS okupāciju un tiem, kas pret to pretojas. "Nodrošināt latviešu tautai mierīgu darbu un drošību", *Cīņa*, 1945, 12. septembris, 2. lpp.

[2143] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 13. lp. (1945. gada 22. novembra raksturojums, kas sagatavots Augusta Eglīša virzībai par PSRS Augstākās Padomes deputātu un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[2144] PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1945. gada 12. maija dekrēts. Sk.: http://nkvd.memo.ru

[2145] PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1944. gada 3. novembra dekrēts; apbalvojums piešķirts par izdienu. PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1945. gada 31. maija dekrēts. Sk.: http://nkvd.memo.ru

[2146] PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par medaļas *Par uzvaru pār Vāciju Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.* nodibināšanu, ko parakstījis priekšsēdētājs Mihails Kaļiņins un sekretārs Aleksandrs Gorkins 1945. gada 9. maijā. "PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par medaļas «Par uzvaru pār Vāciju Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.» nodibināšanu, *Latvijas PSRS Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs*, Nr. 84, 1945, 11. maijs, 1. lpp.

[2147] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 13. lp.

> "kopā ar operatīvo grupu, sekojot Sarkanās Armijas daļu virzībai, atbrīvojot Padomju Latvijas teritoriju, veica lielu darbu, organizējot un atjaunojot padomju varas orgānus un nodrošinot revolucionāro kārtību".

Uzskaitīti apbalvojumi un norādīta saistība ar šo apbalvojumu sekmēm darbā. Secinot teikts:

> "Eglītis ir lojāls un aktīvs komunistiskās partijas biedrs un padomju varas pārstāvis, vērīgs čekists".[2148]

Personas lietai pievienoti vairāki izgriezumi no avīzēm, kas saistīti ar to, ka 1946. gadā Augustu Eglīti virzīja par PSRS Augstākās Padomes Tautību Padomes deputātu no Jēkabpils vēlēšanu apgabala. Divas identiskas vispārīga satura publikācijas par Augustu Eglīti kā attiecīgo deputāta kandidātu ar bildi sniedz pamatdatus par dzimšanas gadu, vietu un izcelsmi, partijas stāžu un revolucionāro pagātni. Attiecībā uz karjeru norādīts, ka līdz ar pilsoņu kara beigām Eglītis ir strādājis PSRS Iekšlietu tautas komisariāta struktūrās, tieši neuzsverot čekistisko pagātni. Minēts aktuālais amats – LPSR iekšlietu tautas komisārs un saņemtie apbalvojumi.[2149] Tāpat pievienots izvērsts raksts, kas publicēts 1946. gada 20. janvārī laikrakstā *Советская Латвия* (*Sovetskaja Latvija*)[2150] un kura tulkojums latviešu valodā publicēts 1946. gada 31. janvārī laikrakstā *Cīņā*.[2151] Līdzās jau minētajai tēlaini aprakstītajai informācijai rakstā iekļauts visai detalizēts Iekšlietu tautas komisariāta lomas PSRS un katra konkrēta cilvēka dzīvē apraksts. Vietā neliels citāts:

> "IeTK. Ne katrs zina, cik liela nozīme ir šiem četriem burtiem. Pēc būtības nav tādas nozares valsts iekšējā dzīvē, ar kuru tā vai citādi nesaskartos šā komisariāta darbinieki.

[2148] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 14. lp. (raksturojuma noraksts par LPSR iekšlietu tautas komisāru, kur paraksta vietā norādīts LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[2149] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 14a lp., 14b lp. (publikācijas vieta nav precizēta).

[2150] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 15. lp. (Славина, К. "Август Петрович Эглит", *Советская Латвия* (Sovetskaja Latvija), Nr. 17 (390), 1946, 20. janvārī).

[2151] Slavina, K. "Augusts Eglītis", *Cīņa*, Nr. 25, 1946, 31. janvāris, 2. lpp.

> Vērīgi un uzmanīgi sarga mūsu valsts robežas slavenie robežsargi. IeTK milicija nodrošina mūsu tautai mierīgo darbu un īpašuma neaizskaramību. IeTK ugunsdzēsēju daļas sarga no uguns pilsoņu sociālistisko un personīgo īpašumu.
>
> Ik dienas, ik uz soļa saduramies ar IeTK darbinieku darbu. Pacietīgi un klusi šie cilvēki dara savu darbu mūsu labā, mūsu sociālistiskās dzimtenes labā. Viņi uztur kārtību pilsētā un transportā. Viņi regulē automobiļu satiksmi uz ceļiem. Viņi vada šoseju, ceļu un tiltu taisīšanu, kā arī seko, lai tie būtu kārtībā.
>
> Cilvēks, kas griežas milicijā pēc pases, kas reģistrē Dzimtsarakstu birojā dzimšanu, laulību vai nāves gadījumu, visur sastopas ar IeTK darbiniekiem. Plānotājs, inženieris, zinātnieks, vēsturnieks, cēlājs, architekts un citi, kas strādā, atjaunojot zemi pēc kara, izmanto materiālus, kurus rūpīgi savāc un glabā IeTK archīva darbinieki.
>
> Bet viss šis milzīgais, sazarojies aparāts, kas aptver visdažādākās dzīves nozares Latvijas PSR, visa šā aparāta pārvalde koncentrēta tautas komisāra Augusta Eglīša rokās."[2152]

Ievērojams, ka 1946. gada 1. februārī publicētais citas autores raksts *Padomju Jaunatnē* par Augustu Eglīti īsumā atkārto šo rakstu gan saturiski, gan strukturāli, beigās pievienojot informāciju par Iekšlietu tautas komisariātu.[2153] Personas lietā pieejams apraksts par Augustu Eglīti bez paraksta un datuma,[2154] kura izklāsta stils atgādina rakstu, ko vēlāk publicējusi K. Slavina laikrakstos *Советская Латвия* (*Sovetskaja Latvija*) un *Cīņa*. Iespējams, ka minētais apraksts ir melnraksts, kas vai nu iesniegts apstiprināšanai pirms publikācijas vai arī sagatavots kā paraugs publikācijai. Tāpat nav izslēgts, ka bijusi sagatavota publiska runa, kas attiecīgi derēja gan priekšlasījumam, gan arī vēlāk sagatavotajam rakstam. To daļēji apliecina, piemēram, 1946. gada 26. janvāra laikraksta *Cīņa* raksts, kas atspoguļo deputātu uzrunas:

[2152] Slavina, K. "Augusts Eglītis", *Cīņa*, Nr. 25, 1946, 31. janvāris, 2. lpp.

[2153] Krastiņa, A. "Augusts Eglītis", *Padomju Jaunatne*, Nr. 24, 1946, 1. februāris, 2. lpp.

[2154] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 1., 16.–17. lp. (Augusts Eglītis, Pētera dēls; tēlains apraksts).

> "Kad b. Eglītis sāk runāt, es redzu, ka vairākas māmuļas atsedz no galvām biezos vilnas lakatus un paliecas uz priekšu. Visi cenšas nepalaist nevienu vārdu nedzirdētu.
>
> Biedrs Eglītis stāsta par savu sūro un trūcīgo bērnības gaitu, par pusaudža kalpa likteni pie Siguldas muižas kņaza Kropotkina. Un, kad viņš sāk runāt par tautas atbrīvošanas cīņu, par boļševiku partiju un padomju iekārtu, kuŗa devusi iespēju arī viņam iegūt augstāko izglītību un kļūt par valsts darbinieku, Augusta Eglīša balss kļūst skaļāka un acīs iedegas prieka dzirkstis."[2155]

1946. gada 22. oktobra raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, par LPSR iekšlietu ministru Augustu Eglīti sniedz ne tikai pamatdatus, priekšstatu, ka karjera, kas sākta čekā 1920. gadā un turpinās LPSR iekšlietu ministra amatā, ir bijusi saturiski vienotā struktūrā, un iepriekšējo sasniegumu īsu raksturojumu, bet arī izsaka nopietnu kritiku. Norādīts:

> "Tomēr LPSR iekšlietu ministrija ne vienmēr savlaicīgi reaģē uz ienaidnieku elementu pretpadomju izpausmēm, vāji vada darbu, lai nodrošinātu [Iekšlietu ministrijas] darbinieku disciplīnu, bet virknē gadījumu izpaužas liberālisms attiecībā uz disciplīnas pārkāpumiem. Nepietiekami nodarbojas ar jauno kadru politiskā līmeņa palielināšanu un darba kvalifikāciju, sevišķi apriņķos."[2156]

Neskatoties uz izteikto kritiku, secināts, ka "partijas organizācijā" Eglītis "baudot autoritāti". Tobrīd viņš bija LKP CK biroja kandidāta loceklis un kopš 1946. gada – PSRS Augstākās Padomes deputāts.[2157] Personas lietā nākamais raksturojums par LPSR iekšlietu ministru Eglīti, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, saturiski ir līdzīgs iepriekš minētajam, iztrūkst gan LPSR Iekšlietu ministrijas kritizēšana.[2158]

[2155] Zazītis, N. "Republika gatavojas vēlēšanām. Deputāta kandidāts Viesītē", *Cīņa*, Nr. 21. 1946, 26. janvāris, 1. lpp.
[2156] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 1., 18. lp. (1946. gada 22. oktobra raksturojums, ko parakstīja LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2157] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 1., 18. lp.
[2158] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 1., 19. lp. (raksturojums, ko parakstīja LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

Laika posmā no 1943. līdz 1949. gadam Eglītim piešķirti vairāki apbalvojumi par valdības uzdevumu veiksmīgu izpildi, no tiem jau minētie – ordenis *Goda Zīme* (1943. gada 30. septembris), divi Sarkanā Karoga ordeņi (1944. gada 3. novembrī un 1945. gada 31. maijā), Ļeņina ordenis (1945. gada 12. maijā), medaļa *Par uzvaru pār Vāciju Lielajā Tēvijas karā 1941.—1945. g*. (1945) –, kā arī neminētie – I pakāpes Lielā Tēvijas kara ordenis (1946. gada 31. maijā par panākumiem rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnes, kultūras un mākslas attīstībā[2159])[2160], medaļa *Par varonīgu darbu*, jubilejas medaļa *Padomju Armijas un Flotes 30 gadi* (1948), Sarkanā Karoga ordeni (1949. gada 24. augustā par speciālā valdības uzdevuma izpildi[2161])[2162].[2163] 1950. gada 20. jūlijā Eglītis saņēmis arī Darba Sarkanā Karoga ordeni.[2164]

Personas lietā ir salīdzinoši pavirša norāde par Augusta Eglīša "vēlētajiem" amatiem. Norādīts, ka viņš kopš 1917. gada bijis ievēlēts pilsētas padomē, rajona komitejā, pilsētas komitejā, PSKP novada komitejā; tāpat bijis LKP CK locekļa kandidāts un loceklis (attiecīgi Baku, Novosibirskā, Smoļenskā, Saratovā, Svobodnajā, Rīgā).[2165]

1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka nav bijis tiesāts un nav bijuši partijas sodi.[2166] Spriežot pēc citviet pieejamās informācijas, vēl 1949. gada 20. janvārī situācija būtiski mainījās pēc tam, kad LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, kā arī PSRS iekšlietu ministrs Sergejs Kruglovs un pat PSKP CK sekretārs Georgijs Maļeņkovs saņēma pirmo sūdzību par Augustu Eglīti, kurā "vecie iekšlietu ministrijas darbinieki", kuriem "dārgs katra, pat ierindas čekista gods un labā slava" sūdzas par "amorālu uzvedību un noziedzīgiem gājieniem, kas nāk no čekista ar sirmu galvu, ar ģenerāļa uzplečiem", proti, sūdzībām par sakaru ar Iekšlietu ministrijas

[2159] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 2. lp.
[2160] PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1946. gada 31. maija dekrēts.
[2161] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 2. lp.
[2162] PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1949. gada 24. augusta dekrēts.
[2163] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 1., 4. lp. otra puse.
[2164] PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1950. gada 20. jūlija dekrēts.
Sk.: http://nkvd.memo.ru
[2165] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 4. lp.
[2166] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 4. lp. otra puse.

ārsti, kas, pēc veco čekistu iztēlotajām apsūdzībām, it kā esot "sieviete kas tā vai citādi tirgo savu ķermeni"; rezultātā bija izteikts brīdinājums, bet pēc kārtējās denunciācijas šajā lietā par ministru, kas staigājot "kā līgavainis, kā kāds *pārbriedis skaistulis* Balzaka vecumā – nokrāsojis sev matus zeltītu salmu krāsā un atklāti dzīvo ar savu mīļāko", 1950. gada 25. augustā – stingrais rājiens, un tad arī sekoja atbrīvošana no amata, kas personas lietā atspoguļota kā pensionēšanās un vēlāk arī slimība.[2167]

LKP CK biroja nolēmums, kas pamatots ar 1950. gada 20. oktobra protokolu Nr. 146, §24 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, paredz atbrīvot Eglīti no LPSR iekšlietu ministra pienākumiem sakarā ar pensionēšanos un iecelt viņa vietā Albertu Sieku.[2168] LKP CK plēnuma nolēmums, kas pamatots ar 1951. gada 24. aprīļa protokolu Nr. VIII, §3 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, paredz atbrīvot Eglīti no LKP CK biroja locekļa kandidāta amata sakarā ar slimību un pensionēšanos.[2169]

Personas lietā Augusts Eglītis faktiski nav sniedzis ziņas par ģimeni. 1944. gada marta izziņā norādīts, ka ir precējies.[2170] 1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā minēts, ka Augusts Eglītis ir precējies un ir meita.[2171]

1949. gada 14. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā Augusts Eglītis norādījis, ka pārzina tikai krievu un latviešu valodu[2172]

[2167] Sk. plašāk: Lipša, Ineta. "Privātās dzīves uzraudzīšana un kontrole LPSR (1944–1953), izmantojot valsts represīvos mehānismus", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 449.–453. lpp.

[2168] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 9. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas pamatots ar 1950. gada 20. oktobra protokolu Nr. 146, §24 un ko parakstīja pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[2169] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 10. lp. (LKP CK plēnuma nolēmums, kas pamatots ar 1951. gada 24. aprīļa protokolu Nr. VIII, §3 un ko parakstīja pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[2170] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 20. lp.

[2171] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 4. lp. otra puse.

[2172] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 4. lp.

un ka viņam nav zinātnisko darbu, grādu vai izgudrojumu.[2173] Tāpat no personas lapas uzzinām, ka Augusts Eglītis nav bijis ārzemēs, arī Otrā pasaules kara laikā.[2174]

Atsevišķu personas lietā ietverto dokumentu saturs spilgti demonstrē to veidotāju izglītotību, piemēram, izziņā norādīts, ka Augusts Eglītis esot dzimis vietā "Malo-Gans" (Мало-Ганс!), kas atrodoties Stolbinas (domāta Stalbe) pagastā.[2175]

Augusts Eglītis miris 1966. gada 10. oktobrī. Viņa nāves sakarā "biedru grupa" publicēja laikrakstā *Cīņa* nelielu ieskatu "uzticīga partijas biedra" dzīves gaitās. No mazās publikācijas uzzinām, ka pēc "pensionēšanās" 1951. gadā Augusts Eglītis. "būdams pensionārs", [..] "aktīvi piedalījās sabiedriskajā dzīvē". Daudz vairāk šis dzīves posms nekrologā nav atspoguļots, norādot, ka Eglītis miris "pēc grūtas slimības". Atšķirībā no, piemēram, Longina Avdjukeviča nāvei veltītajām ziņām šeit nekas nav minēts par izvadīšanu un apbērēšanu.[2176]

[2173] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp.
[2174] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 3. lp. otra puse.
[2175] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 20. lp.
[2176] "Augusts Eglītis", *Cīņa*, Nr. 239, 1966, 13. oktobris, 3. lpp.

Ieskats Alberta Sieka Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Atbilstoši Alberta Sieka Latvijas Komunistiskās partijas (LKP)[2177] Centrālās Komitejas (CK) nomenklatūras kadru personas lietai[2178] Alberts Sieks, Jēkaba dēls, dzimis 1899. gada 8. janvārī[2179] Sanktpēterburgā[2180].[2181] Savā 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā Alberts Sieks norādījis, ka ir latvietis, ka viņa vecāki bijuši bezzemnieki. Kā savu vecāku nodarbe pirms 1917. gada revolūcijas oktobra apvērsuma norādīta – kalpotāji, bet par nodarbi pēc "Oktobra revolūcijas" minēts, ka tēvs miris 1918. gadā, bet māte – 1939. gadā. Atbildot uz precizējošo jautājumu par savu un vecāku nodarbi līdz 1940. gada jūnijam, Sieks atkārtoti norādījis, ka vecāki attiecīgajā laika periodā nomiruši, bet viņš šo laiku veltījis darbam

[2177] Šeit un turpmāk, norādot Latvijas Komunistiskās partijas institūciju vai amatu, izmantots Latvijas Komunistiskās partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[2178] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l. (Alberta Sieka LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta). Visi dokumenti lietā ir krievu valodā, izņemot veidlapu galvas, kas ir gan krievu, gan latviešu valodā, un divus LPSR Ministru Padomes nolēmumu norakstus, kas apraksta vērē tieši norādīts.
[2179] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6. lp. (1949. gada 26. oktobra autobiogrāfija), 7. lp. (1944. gada 14. maija autobiogrāfija).
[2180] Atbildot uz 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā uzdoto jautājumu par dzimšanas vietu un tās atbilstību administratīvi teritoriālajam dalījumam gan dzimšanas brīdī, gan arī personas lapas aizpildīšanas brīdī, norādīts, ka Alberts Sieks dzimis Pēterburgā, kas personas lapas aizpildīšanas brīdī atbilst Ļeņingradai. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp. (1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapa).
[2181] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp.

Viskrievijas Ārkārtas komisijas cīņai ar kontrrevolūciju, spekulāciju un sabotāžu (Viskrievijas Ārkārtas komisija), dienējis Apvienotās valsts politiskās pārvaldes un Iekšlietu tautas komisariāta "orgānos".[2182]

1944. gada 14. maija autobiogrāfijā Alberts Sieks sniedz salīdzinoši detalizētāku informāciju par saviem vecākiem nekā 1949. gada 26. oktobra autobiogrāfijā un vadošo kadru uzskaites personas lapā. Viņš precizē, ka tēvs – Jēkabs Sieks, Andreja dēls, un māte – Magdalēna Sieka, Jēkaba meita, kā Latvijas bezzemnieki strādājuši pie muižnieka, kas, pārceļoties uz Sanktpēterburgu 19. gadsimta deviņdesmitajos gados, paņēmis viņus līdzi. Personas lietā nav nevienas norādes par muižas atrašanās vietu, muižas īpašnieku vai rentnieku. Tāpat nav minēta konkrēta vieta Latvijā, no kurienes cēlušies vecāki. Tēvs pēc aiziešanas no muižnieka strādājis Sanktpēterburgā par oficiantu restorānos un privātajos veikalos par veikala darbinieku un pārdevēju līdz 1918. gadam, kad miris no vēdertīfa[2183]. Personas lietā nav minēts tēva dzimšanas gads vai aptuvenais vecums, kad viņš miris. Māte bijusi mājsaimniece, kas, ievērojot to, ka ģimenē bijuši pieci bērni un ka tēvs viens pats nav varējis nopelnīt iztiku visai ģimenei, bijusi spiesta palīdzēt tēvam iztikas pelnīšanā, šujot veļu mājās. Māte mirusi aptuveni 75 gadu vecumā, būdama paralizēta.[2184] Minētais ļauj secināt, ka māte dzimusi aptuveni 1864. gadā.[2185]

Sniedzot atbildi par savu izglītību, Alberts Sieks norādījis, ka no 1906. līdz 1909. gadam mācījies trīs klašu pilsētas sākumskolā Sanktpēterburgā,[2186] bet no 1909. līdz 1913. gadam – četru klašu augstākajā pilsētas sākumskolā Sanktpēterburgā.[2187] 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā iegūtā izglītība

[2182] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp.
[2183] 1944. gada 14. maija autobiogrāfijā nāves iemesls krievu valodā saukts "сыпчатый тиф". LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 7. lp.
[2184] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 7. lp.
[2185] Personas lietā nav minēts mātes meitas uzvārds, kas apgrūtina viņas dzimtās vietas konstatēšanu.
[2186] 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā norādīts tāds mācību iestāžu atrašanās vietas nosaukums, kas bijis personas lapas aizpildīšanas brīdī, proti, Ļeņingrada. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp.
[2187] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp.

raksturota kā nepabeigta vidējā izglītība,[2188] kas tikai daļēji atspoguļo iegūtās izglītības būtību.

Alberta Sieka skolas gaitas cieši saistītas ar izglītības sistēmas reformām, kas tobrīd norisinājās Krievijas Impērijā. Reformu pamatā bija doma par nepieciešamību sniegt izglītību vismaz elementāro – laicīgo un garīgo – zināšanu apjomā visiem bērniem neatkarīgi no viņu izcelsmes. Mērķa sasniegšanai bija paplašināts to personu loks, kas var dibināt skolas, piemēram, 1872. gada nolikums par pilsētas skolām paredzēja, ka tiesības dibināt skolu ir ne tikai valdībai, bet arī pašvaldībai, pilsētas biedrībai, kārtai un fiziskai personai, kas tad ir finansiāli atbildīgas par attiecīgās skolas uzturēšanu.[2189] Šādās skolās bija atvieglota mācību programma, kas ietvēra tādus mācību priekšmetus kā ticības mācība, lasīšana un rakstīšana, krievu valoda un baznīcas slāvu rakstības lasīšana ar tulkojumu krievu valodā, aritmētika, praktiskā ģeometrija, tēvijas ģeogrāfija un vēsture ar nepieciešamām ziņām par vispārīgo ģeogrāfiju un vēsturi, dabas vēsture un fizika, rasēšana un zīmēšana, dziedāšana un vingrošana. Šo programmu bija iespējams papildināt ar arodmācību. Turklāt ticības mācība attiecās tikai uz Maskavas patriarhāta Austrumu ortodoksālās Baznīcas ticīgajiem jeb *krievu pareizticīgajiem*.[2190] Pilnas programmas apgūšanai bija paredzēti seši gadi.[2191] Mācības skolā varēja sākt bērni, kas nav vecāki par septiņiem gadiem.[2192] Ievērojams, ka klases

[2188] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp.

[2189] Sk. nolikuma par pilsētas skolām 3. pantu. "О городскихъ училищахъ и О Учительскихъ Институтахъ": положенія, 31 мая 1872 года, № 50909, *Полное собрание законов Российской империи за 1872*, том XLVII, с. 728.

[2190] Sk. nolikuma par pilsētas skolām 13. pantu. "О городскихъ училищахъ и О Учительскихъ Институтахъ": положенія, 31 мая 1872 года, № 50909, *Полное собрание законов Российской империи за 1872*, том XLVII, с. 729.

[2191] Sk. nolikuma par pilsētas skolām 7. pantu. "О городскихъ училищахъ и О Учительскихъ Институтахъ": положенія, 31 мая 1872 года, № 50909, *Полное собрание законов Российской империи за 1872*, том XLVII, с. 729.

[2192] Sk. nolikuma par pilsētas skolām 35. pantu. "О городскихъ училищахъ и О Учительскихъ Институтахъ": положенія, 31 мая 1872 года, № 50909, *Полное собрание законов Российской империи за 1872*, том XLVII, с. 731.

neatspoguļoja mācību gadus, piemēram, trīs klašu pilsētas skolā katrai klasei bija atvēlēti divi mācību gadi.[2193]

1912. gadā, pamatojoties uz nolikumu par augstākajām sākumskolām,[2194] visas pilsētas skolas sāka pārveidot par pilsētas augstākajām skolām, kur mācībām šādās skolās uzņēma bērnus vecumā no 10 līdz 13 gadu vecumam, kas bija pabeiguši vienas klases sākumskolu vai izturējuši iestājpārbaudījumus, kuri atbilst vienas klases sākumskolas mācību kursam. Citās klasēs pieņēma bērnus, kas atbilst vecuma ziņā un zināšanu apjomā attiecīgajai klasei.[2195] Augstākajās sākumskolās mācības bija dalītās četrās klasēs, kur katras klases mācību ilgums bija viens mācību gads. Mācību programma lielākoties līdzīga tai, kas noteikta 1872. gadā pilsētas skolām. Tajā ietilpa Dieva likums, krievu valoda ar baznīcas slāvu valodu un krievu literatūra, aritmētika un algebras pamati, ģeometrija, ģeogrāfija, Krievijas vēsture ar nepieciešamām ziņām par vispārīgo vēsturi, dabaszinātne un fizika, zīmēšana un rasēšana, vingrošana. Skolniecēm papildus bija paredzēta rokdarbu mācība. Savukārt Dieva likums attiecās uz krievu pareizticīgajiem un tās ticības pārstāvjiem, kas veido skolēnu vairākumu.[2196] Augstākās sākumskolas beidzēju diplomu gan

---

[2193] Sk. nolikuma par pilsētas skolām 10. pantu. "О городскихъ училищахъ и О Учительскихъ Институтахъ": положенія, 31 мая 1872 года, № 50909, *Полное собрание законов Российской империи за 1872*, том XLVII, с. 729.

[2194] Российский государственный исторический архив (РГИА), 1276 ф., 4 оп., 708 д., 18–22об л. (Положение о высших начальных училищах). Citēts pēc: *П. А. Столыпин: Программа реформ. Документы и материалы*, том 1., общ. ред. Павел Пожигайло. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2002. Pieejams: http://www.hrono.ru/libris/stolypin/stpn1_82.html#138)

[2195] Sk. nolikuma par augstākajām sākumskolām 15. pantu. "Положение о высших начальных училищах", *П. А. Столыпин: Программа реформ. Документы и материалы*, том 1., общ. ред. Павел Пожигайло. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2002. Pieejams: http://www.hrono.ru/libris/stolypin/stpn1_82.html#138)

[2196] Sk. nolikuma par augstākajām sākumskolām 9. pantu. "Положение о высших начальных училищах", *П. А. Столыпин: Программа реформ. Документы и материалы*, том 1., общ. ред. Павел Пожигайло. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2002. Pieejams: http://www.hrono.ru/libris/stolypin/stpn1_82.html#138)

nepielīdzināja attiecīgajam vidējās izglītības iestādes klašu skaitam,[2197] dodot iespēju vien iestāties vidējā izglītības iestādes trešajā klasē, ja sekmīgi pabeigtas pirmās divas klases un nokārtots pārbaudījums valodās, ko apgūst attiecīgajā vidējā izglītības iestādē.[2198] Salīdzinājumam reālskolās bija sešas klases, bet, ja rocība ļāva, arī septiņas klases, kur tad attiecīgi gatavoja studijām specializētās augstākajās izglītības iestādēs.[2199]

1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā kā tālāko izglītību Alberts Sieks norādījis mācības politiskajos pulciņos un pašizglītošanos. Likumsakarīgi, ka uz jautājumu par akadēmisko vai zinātnisko grādu esību Sieks atbildējis noliedzoši. Tāpat norādīts, ka viņam nav nekādu izgudrojumu.[2200] Kā iemesls tam, ka mācības kādā no izglītības iestādēm nav turpinātas, minēts rocības trūkums un nepieciešamība sniegt ģimenei finansiālu atbalstu.[2201] Tāpēc bija nolemts sākt darba gaitas.

Alberts Sieks savas darba gaitas sācis 1913. gadā kā veikala zēns akciju sabiedrībā *Abo* (Sanktpēterburga[2202]), kur strādājis līdz

---

[2197] Sk. 138. piezīmi nolikumam par augstākajām sākumskolām. "Положение о высших начальных училищах", *П. А. Столыпин: Программа реформ. Документы и материалы*, том 1., общ. ред. Павел Пожигайло. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2002. Pieejams: http://www.hrono.ru/libris/stolypin/stpn1_82.html#138)

[2198] Sk. nolikuma par augstākajām sākumskolām 45. pantu. "Положение о высших начальных училищах", *П. А. Столыпин: Программа реформ. Документы и материалы*, том 1., общ. ред. Павел Пожигайло. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2002. Pieejams: http://www.hrono.ru/libris/stolypin/stpn1_82.html#138)

[2199] *История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в.* Учебное пособие для педагогических учебных заведений, ред. Алексей Пискунов, 2-е изд., испр. и дополн. Москва: ТЦ «Сфера», 2001, с. 222.

[2200] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp.

[2201] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6., 7. lp.

[2202] 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā uz 22. jautājumu – "Veiktais darbs, sākot ar darba gaitu sākumu (ieskaitot kara dienestu)" – pretēji norādītajam, ka iestāžu, organizāciju un uzņēmumu nosaukumi un to atrašanās vieta norādāma tā, kā saukta laikā, par kuru sniegtas ziņas. Konkrētajā gadījumā Sanktpēterburga saukta par Ļeņingradu. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp. otra puse.

1914. gadam.[2203] 1949. gada 26. oktobra autobiogrāfijā Sieks precizē, ka viņa darba pienākumos ietilpa iznēsāt un izvadāt podiņus un krāsnis, no kurienes sakarā ar fiziski neizturamu darbu bijis spiests aiziet.[2204] Turklāt, spriežot pēc tā, ka pamatnodarbe, pirms 1920. gada janvārī kļūt par Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP)[2205] biedru, minēta kalpotājs un ka norādītais stāžs ir septiņi gadi,[2206] jāsecina, ka arī zēna darbs veikalā, viņaprāt, bija kalpotāja darbs.

Lai novērtētu pirmās darbavietas izvēli, neliels atskats. 1874. gadā Krievijas Impērijas Somijas lielkņazistes pilsētā Turku bija plānots uzbūvēt viesnīcu *Phoenixia*, kuras ierīkošanai savukārt bija nepieciešams ievērojams skaits podiņu krāšņu. Šā iemesla dēļ bija izveidota Turku podiņu rūpnīca (*Turun kaakelitehdas*), kas darbojas kā akciju sabiedrība *Åbo kakelfabriks aktiebolag (AKF) – Turun kaakelitehdas (TKT)* un kas krievu valodā saukta *АБО* (*ABO*).[2207] Trīs gadus vēlāk, 1887. gadā, minētā ražotne kļuva ievērojama Somijas lielkņazistes mērogā ar savu preci un savas produkcijas izplatīšanai ierīkoja tirdzniecības vietu Sanktpēterburgā,[2208] Moikas krastmalā 44, bet no 1914. gada – Moikas krastmalā 54.[2209] Iekšzeme jeb Krievijas Impērija arī bijusi galvenais šīs produkcijas noieta tirgus.[2210] Pēterburgā minētās somu rūpnīcas podiņi un krāsnis izmantoti ne tikai publiskos iestādījumos kā dzelzceļa uzgaidāmajās telpās, bet arī savrupnamos un īres namos, par ko joprojām saglabājušās liecības.[2211]

[2203] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp. otra puse, 6., 7. lp.
[2204] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6. lp.
[2205] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Padomju Savienības Komunistiskajā partijā, izmantots šīs partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[2206] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp.
[2207] Пчелкин, Виктор. "День длиной в столетие", *Гильдия печников и трубочистов Санкт-Петербурга*. Pieejams: http://www.pechsovet.ru/articles/den-dlinoy-v-stoletie.22.html
[2208] Pukkilan historia on side suomalaisuuteen. Pieejams: https://www.pukkila.com/fi/yritys/historia/
[2209] Роденков, Андрей. "Печи вокзала Парголово", *Зеленогорск*. http://terijoki.spb.ru/railway/rw_pargolovo_pechi.php
[2210] Роденков, Андрей. "Печи вокзала Парголово", *Зеленогорск*. http://terijoki.spb.ru/railway/rw_pargolovo_pechi.php
[2211] Роденков, Андрей. "Печи вокзала Парголово", *Зеленогорск*. http://terijoki.spb.ru/railway/rw_pargolovo_pechi.php, Пчелкин, Виктор. "День

Ražotā popularitāti veicināja arī zelta godalgas, piemēram, XVI Viskrievijas ražošanas un mākslas izstādē 1896. gadā Ņižņijnovgorodā un Starptautiskajā būvniecības un mākslas izstādē 1908. gadā Sanktpēterburgā.[2212]

No 1914. līdz 1918. gadam Alberts Sieks strādāja par zēnu un pārdevēju tirdzniecības namā *Esders un Šēfals*[2213] (*Эсдерс и Схейфальс*).[2214] Abās autobiogrāfijās (1944. gada 14. maija un 1949. gada 26. oktobra), kas iekļautas personas lietā, Sieks precizē, ka sākumā esot pieņemts par lifta zēnu, tad strādājis par piegriezēja mācekli, pārdevēju un preču cenas noteicēju.[2215]

Spriežot pēc 1907. gada 5. marta laikrakstā *Düna Zeitung* publicētās ziņas, beļģim Esderam (*Esders*) un Nīderlandes pavalstniekam Šēfalsam (*Scheefhals*) piederējis universālveikalu tīkls daudzās Eiropas pilsētās kā Parīze, Londona un Berlīne, kopā 12 šādu veikalu. Šie komersanti 1907. gada 3. martā bija atklājuši pirmo universālveikalu Sanktpēterburgā, kas saucās *Pie sarkanā tilta*.[2216] Ziņā bija izteikts minējums, ka jaunā celtne, kas tapusi gada laikā – no 1907. gada 3. marta līdz 1907. gada marta –, esot bijusi pirmā šāda veida celtne Sanktpēterburgā un, iespējams, arī visā Krievijā, kas celta pēc amerikāņu parauga, izmantojot dzelzi, betonu un ķieģeli. Universālveikalā ir gan veikali, gan darbnīcas, kas aprīkotas ar

---

длиной в столетие", *Гильдия печников и трубочистов Санкт-Петербурга*. Pieejams: http://www.pechsovet.ru/articles/den-dlinoy-v-stoletie.22.html

[2212] Роденков, Андрей. "Печи вокзала Парголово", *Зеленогорск*. http://terijoki.spb.ru/railway/trk_showg2.php?dir=Railway/Stations/Pargolovo/Oven&img=pargolovo_pechi-06.jpg,

[2213] Nosaukuma atveide sniegta iespējami tuvāk tam, kā šis nosaukums atveidots Latvijas presē. Rakstā – "Leelakais manufakturas weikals Cehsīs", *Pehdejā brihdī*, Nr. 225, 1930, 4. oktobris, 5. lpp. – lietots Esders un Šefals. Savukārt rakstā – Kollontai, Aleksandra. "Ztrahdneetschu ekonomiskais ztahwoklis Kreewijā", *Arodneeks*, Nr. 29, 1920, 10. decembris, 452. lpp. – lietots Esders un Šefels. Rakstā – "Handel und Verkehr", *Düna Zeitung*, 1907, 5. marts, 5. lpp. – lietots *Esders und Scheefhals*.

[2214] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp. otra puse, 6., 7. lp.

[2215] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6., 7. lp.

[2216] Šādu nosaukumu noteica celtnei blakus esošais tilts sarkanā krāsā. Vēlāk nams saukts abu komersantu vārdā ("Leelakais manufakturas weikals Cehsīs", *Pehdejā brihdī*, Nr. 225, 1930, 4. oktobris, 5. lpp.; Kollontai, Aleksandra. "Ztrahdneetschu ekonomiskais ztahwoklis Kreewijā", *Arodneeks*, Nr. 29, 1910, 10. decembris, 452. lpp.).

elektriskajām šujmašīnām, kuras kopā esot izmaksājušas aptuveni 2,2 miljonus rubļu. Kopumā veikals nodrošinājis 1000 darbavietu strādniekiem un apkalpojošam personālam.[2217] Pirmais universālveikals impērijā, lai arī mazāks, bija 1901. gadā celtais Jakša nams Rīgā. 1910. gada 10. decembra *Arodniekā* publicētajā Aleksandras Kolontajas (1872–1952) sacerējumā par Krievijas strādnieču paverdzināšanu minēts arī *Esdera un Šēfalsa* uzņēmums, kas šuvējas nodarbinot 16 stundas dienā, maksājot par to 18 rubļus mēnesī.[2218] Savukārt, spriežot pēc 1930. gada 4. oktobra ziņas, kas publicēta laikrakstā *Pēdējā Brīdī*, darbs tirdzniecības namā vismaz dažam devis rocību un iespēju, par spīti zaudētajam kapitālam Krievijā, atklāt "lielāko manufaktūras veikalu Cēsīs", kas saucas "V. Rumpītis"[2219].[2220]

Spriežot pēc atbildes uz 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā uzdoto jautājumu par dalību revolucionārā kustībā un represijām tās sakarā, Alberts Sieks bijis to starpā, kas pauduši neapmierinātību ar *Esdera un Šēfalsa* uzņēmuma nodarbinātības politiku. Viņš norāda, ka bijis ne tikai kalpotāju arodbiedrības komitejas sekretārs, bet arī piedalījies vispārējās demonstrācijās. Tomēr par šādu revolucionāro darbību Sieks nav bijis represēts.[2221]

Revolūcijas un tās oktobra apvērsuma rosinātās varas izmaiņas mainīja arī Alberta Sieka nodarbi, jo no 1918. gada februāra līdz maijam viņš Petrogradā pildīja Ziemeļu apgabala Tautsaimniecības

---

[2217] "Handel und Verkehr", *Düna Zeitung*, 1907, 5. marts, 5. lpp.

[2218] Kollontai, Aleksandra. "Ztrahdneetschu ekonomiskais ztahwoklis Kreewijā", *Arodneeks*, Nr. 29, 1910, 10. decembris, 452. lpp.

[2219] Atbilstoši 1935. gada 29. aprīļa Rīgas apgabaltiesas tirdzniecības reģistra nodaļas lēmumam par firmas "V. Rumpītis" (Cēsīs, Rīgas ielā 23) prokūristu ierakstīts Arvīds Knēziņš (*Valdības Vēstnesis*, Nr. 100, 1935, 4. maijs, 5. lpp.). Minētā pilnvara atsaukta ar 1936. gada 9. marta Rīgas apgabaltiesas tirdzniecības reģistra nodaļas lēmumu (*Valdības Vēstnesis*, Nr. 65, 1936, 19. marts, 5. lpp.). Atbilstoši 1935. gada 17. oktobra Rīgas apgabaltiesas tirdzniecības reģistra nodaļas lēmumam par firmas 'V. Rumpītis" (Cēsīs, Rīgas ielā 23) prokūristu ierakstīts Frīdrichs-Aleksandrs Rumpītis (*Valdības Vēstnesis*, Nr. 244, 1935, 25. oktobris, 3. lpp.).

[2220] Leelakais manufakturas weikals Cehsīs", *Pehdejā brihdī*, Nr. 225, 1930, 4. oktobris, 5. lpp.

[2221] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp.

padomes privāto uzņēmumu nacionalizācijas aģenta pienākumus.[2222] 1944. gada 14. maija autobiogrāfijā Sieks izmaiņas savā nodarbē paskaidro ar to, ka pēc tam, kad bijusi izveidota Tautsaimniecības padome, viņu šajā padomē nosūtījusi strādāt arodbiedrība.[2223]

No 1918. gada maija līdz 1919. gada martam Alberts Sieks brīvprātīgi[2224] kļuva par 43. Ventspils strēlnieku pulka sarkanarmieti Petrogradā.[2225] 1919. gada martā Sieku kā sarkanarmieti nosūtīja uz 18. strēlnieku divīzijas 2. kara inženieru bataljonu Ziemeļu frontē, tomēr jau novembrī[2226] viņu sakarā ar slimošanu – cingu jeb skorbutu[2227] un nātreni[2228] – nosūtīja atvaļinājumā uz Petrogradu.[2229] Šajā laikā, 1919. gada novembrī, viņu pieņēma darbā 15. armijas Viskrievijas Ārkārtas komisijas sevišķās daļas sevišķā punkta Nr. 2 par kara kontrolieri un rakstvedi.[2230] 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā precizēts, ka amata pienākumi pildīti Nikolajevas[2231] dzelzceļa stacijā Dno. Minētā dzelzceļa stacija zināma ne vien kā nozīmīgs dzelzceļa mezgls, bet arī tāpēc, ka šeit 1917. gada 1. martā piestājis imperatora Nikolaja II vilciens, ko novirzīja tālāk uz Pleskavu, lai tur 2. martā imperators parakstītu atteikšanos no troņa.[2232]

Abās autobiogrāfijās Alberts Sieks laikposmu no 1920. gada janvāra līdz 1923. gada aprīlim apraksta vispārīgi, proti, kā strādāšanu

---

[2222] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp. otra puse.
[2223] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 7. lp.
[2224] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 7. lp.
[2225] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp. otra puse.
[2226] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 7. lp.
[2227] 1944. gada 14. maija autobiogrāfijā krievu valodā slimība saukta "цинга". LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 7. lp.
[2228] 1944. gada 14. maija autobiogrāfijā krievu valodā slimība saukta "крапивная лихорадка". LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 7. lp.
[2229] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp. otra puse, 6. lp. otra puse, 7. lp.
[2230] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6. lp. otra puse, 7. lp.
[2231] 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā minēts Oktobra dzelzceļš, kas atbilst dokumenta sagatavošanas brīža nosaukumam. Attiecīgais dzelzceļš no 1855. līdz 1923. gadam saucies Nikolajevas dzelzceļš, un tikai no 1923. gada – Oktobra dzelzceļš.
[2232] "Nikolaja II. waldischanas pehdejās ztundas", *Rigas Ziņas*, Nr. 69, 1917, 10. marts, 1. lpp.; "Peterpils notikumi 25. oktobri", *Baltijas Wehstnesis*, Nr. 124, 1917, 28. oktobris, 1. lpp.

Viskrievijas Ārkārtas komisijas sevišķajās daļās. Precīzāka informācija sniegta 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā. Atbilstoši tur minētajam no 1920. gada janvāra līdz 1920. gada augustam Alberts Sieks bija 7. armijas Viskrievijas Ārkārtas komisijas sevišķās daļas sevišķā punkta Nr. 1 kara kontrolieris un rakstvedis, amata pienākumus pildot Lugā, Petrogradas apgabalā.

Šeit Petrogradas apgabala Lugas rajona komiteja uzņem Sieku par PSKP[2233] biedru (biedra kartes Nr. 1966239, vēlāk Nr. 06723494).[2234] 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapa sniedz informāciju, ka Alberts Sieks nav bijis nedz "antipartijas grupējumos", nedz arī to starpā, kas svārstījušies par "partijas līnijas īstenošanu". Turpat minēts, ka viņš nav bijis nevienā citā partijā – arī ne personas lapā tieši minētajās kā "Sociāldemokrātu, Nacionālā apvienība, Kristīgā apvienība, Demokrātiskais Centrs, [Latvijas] Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku" partija –, kā arī nav bijis biedrs "SSS [Strādnieks, sports un sargs – paramilitāra Latviešu sociāldemokrātiskās strādnieku partijas jaunatnes organizācija], Aizsargos, Pērkoņkrustā, studentu korporācijās, jauniešu un [citās] organizācijās".[2235] Formāli gan atbilde nav precīza, jo gan abās autobiogrāfijās, gan arī vadošo kadru uzskaites personas lapā minēts, ka Alberts Sieks darbojies arodbiedrībā.[2236]

No 1920. gada augusta līdz oktobrim Sieks bija 7. armijas Viskrievijas Ārkārtas komisijas sevišķās daļas sevišķā punkta Nr. 1 kara izmeklētājs, pildot dienesta pienākumus Gatčinā, Petrogradas apgabalā. No 1921. gada jūnija līdz augustam, atrodoties Pleskavā, viņš pildīja kara izmeklētāja pienākumus Viskrievijas Ārkārtas komisijas sevišķās daļas Rietumu robežas aizsardzībai sevišķajā punktā Nr. 1. No 1921. gada jūnija līdz jūlijam, esot turpat Pleskavā, Alberts Sieks pildīja kara izmeklētāja un pilnvarotā pienākumus Viskrievijas Ārkārtas komisijas sevišķās daļas robežu ar Igauniju un Latviju aizsardzībai. No 1921. gada augusta līdz oktobrim Alberts Sieks bija Viskrievijas

[2233] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Padomju Savienības Komunistiskajā partijā, izmantots šīs partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[2234] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp.
[2235] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp.
[2236] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5., 6. lp. otra puse, 7. lp.

Ārkārtas komisijas Petrogradas kara apgabala sevišķās daļas pilnvarotais Petrogradā. No 1921. gada oktobra līdz 1923. gada aprīlim Sieks ir Viskrievijas Ārkārtas komisijas Petrogradas kara apgabala sevišķas daļas aģentūras izmeklēšanas vienības priekšnieks, slepeni operatīvās vienības priekšnieks un X[2237] robežas sevišķās nodaļas priekšnieka palīgs, pildot pienākumus Ostrovā, Pleskavas apgabalā.[2238] Ostrovas ģeogrāfiskā atrašanās vieta dod pamatu secināt, ka Sieks dienējis uz PSRS robežas ar Latvijas Republiku. Spriežot pēc 1944. gada 14. oktobra autobiogrāfijas, 1923. gada aprīlī Alberts Sieks saslimis ar tuberkulozi, un tāpēc viņš atbrīvots no Viskrievijas Ārkārtas komisijas Petrogradas kara apgabala sevišķas daļas Ostrovas operatīvā punkta pilnvarotā par Latvijas (bet atbilstoši 1949. gada 26. oktobra autobiogrāfijai – arī Igaunijas)[2239] robežas aizsardzību pienākumiem.[2240]

Sakarā ar nespēju pildīt Viskrievijas Ārkārtas komisijas sevišķās daļas amata pienākumus veselības apsvērumu dēļ, no 1923. gada aprīļa Alberts Sieks pildīja Petrogradas apgabala komunālās saimniecības nodaļas īres daļas inspektora par ūdens un krasta teritorijām[2241] pienākumus Petrogradā.[2242] Attiecīgajā amatā Sieks ir līdz 1923. gada septembrim.[2243]

No 1923. gada oktobra līdz novembrim Alberts Sieks "sakarā ar briestošiem revolucionāriem notikumiem Vācijā"[2244] bija mobilizēts un nosūtīts kā politiskais cīnītājs[2245] uz 8. strēlnieku divīzijas politisko daļu Rietumu frontē, konkrēti, Bobrujsku, Baltkrievijas Padomju Sociālistisko Republiku (PSR).[2246] Ievērojot to, ka Siekam bija pieredze

[2237] Šeit domāts – desmitās robežas.
[2238] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp. otra puse.
[2239] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6. lp. otra puse.
[2240] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 7., 7. lp. otra puse.
[2241] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6. lp. otra puse, 7. lp. otra puse.
[2242] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp. otra puse.
[2243] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp. otra puse.
[2244] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6. lp. otra puse, 7. lp. otra puse.
[2245] Politiskais cīnītājs (*политбоец*) nozīmē, ka PSKP vai Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS) biedrs ir mobilizēts, pamatojoties uz piederību PSKP vai VĻKJS.
[2246] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 4. lp.

darbā Viskrievijas Ārkārtas komisijas sevišķajās daļās,[2247] no 1923. gada novembra viņu pārcēla uz 8. strēlnieku divīzijas Apvienotās valsts politiskās pārvaldes sevišķo daļu[2248] par rezerves darbinieku un pilnvaroto Rietumu frontē, konkrēti, Bobrujsku, kur viņš darbojās līdz 1924. gada martam.[2249] 1944. gada 14. maija autobiogrāfijā veiktais laikposmā no 1923. gada novembra līdz 1941. gada aprīlim raksturots vispārīgi, norādot, ka šajā laikā Alberts Sieks strādājis Apvienotās valsts politiskās pārvaldes, Iekšlietu tautas komisariāta un Valsts drošības tautas komisariāta "orgānos", ieņemot vadošus amatus sevišķajās daļās un Iekšlietu tautas komisariāta teritoriālajos "orgānos".[2250] Savukārt 1949. gada 26. oktobra autobiogrāfija ir vēl vispārīgāka laika ziņā, pievienojot "orgānu" uzskaitījumam arī Iekšlietu ministriju.[2251] Detalizētāku informāciju par laikposmu no 1923. gada novembra sniedz 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapa.[2252]

No 1924. gada aprīļa līdz septembrim Alberts Sieks bija 4. strēlnieku divīzijas Apvienotās valsts politiskās pārvaldes sevišķās daļas priekšnieka palīgs Rietumu frontē, konkrēti, Bobrujskā. No 1924. gada septembra līdz 1925. gada novembrim Sieks pildīja 5. strēlnieku korpusa Apvienotās valsts politiskās pārvaldes sevišķās daļas priekšnieka vietnieka amatu Bobrujskā. No 1925. gada novembra līdz 1926. gada aprīlim viņš bija Sevišķā uzdevuma artilērijas diviziona Apvienotās valsts politiskās pārvaldes sevišķās daļas priekšnieks un Apvienotās valsts politiskās pārvaldes Roslavļas apriņķa daļas priekšnieks Roslavļā (senatnē saukta Rostislavļa). No 1926. gada aprīļa līdz 1927. gada augustam Sieks bija XI strēlnieku korpusa Apvienotās valsts politiskās pārvaldes sevišķās daļas priekšnieka palīgs Baltkrievijas kara apgabalā, darbojoties Smoļenskā. No 1927. gada augusta līdz 1928. gada maijam Alberts Sieks bija XI strēlnieku korpusa un 64. strēlnieku divīzijas Apvienotās valsts politiskās pārvaldes

[2247] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6. lp. otra puse, 7. lp. otra puse.
[2248] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6a. lp., 7. lp. otra puse.
[2249] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 4. lp.
[2250] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 7. lp. otra puse.
[2251] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6a. lp.
[2252] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 4. lp.

sevišķas daļas priekšnieka vietnieks, pildot amata pienākumus Smoļenskā. No 1928. gada maija līdz novembrim viņš bija 5. strēlnieku divīzijas Apvienotās valsts politiskās pārvaldes sevišķās daļas priekšnieks Polockā, Baltkrievijas PSR. No 1928. gada novembra līdz 1930. gadam Sieks pildīja priekšnieka vietnieka amatus 5. strēlnieku korpusa Apvienotās valsts politiskās pārvaldes sevišķajā daļā un Baltkrievijas PSR Valsts politiskās pārvaldes Bobrujskas apriņķa daļā, darbojoties Bobrujskā. No 1930. gada līdz 1931. gada jūlijam Alberts Sieks bija 5. strēlnieku korpusa Apvienotās valsts politiskās pārvaldes sevišķās daļas un Baltkrievijas PSR Valsts politiskās pārvaldes Bobrujskas pilsētas un rajona daļas priekšnieks, pildot amata pienākumus Bobrujskā. No 1931. gada jūlija līdz 1936. gada jūlijam Sieks strādāja Baltkrievijas PSR Valsts politiskās pārvaldes (vēlāk Iekšlietu tautas komisariāta) sevišķajā daļā kā palīgs, priekšnieka vietnieks, darbojoties Minskā (Baltkrievijas PSR).[2253] Šajā laikā Alberts Sieks 1933. gada 11. jūlijā (pēc citām ziņām 1932. gadā)[2254] saņēmis Baltkrievijas PSR Darba Sarkanā Karoga ordeni par sekmīgu savu pienākumu izpildi darba frontē sociālistiskās tēvijas labā.[2255] Savukārt

[2253] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 4. lp.

[2254] Atbilstoši citviet publicētajam apbalvojumu saņēmis gadu ātrāk, pamatojoties uz Baltkrievijas PSR Centrālās izpildkomitejas 1932. gada 11. jūlija lēmumu (sk.: http://nkvd.memo.ru). Par labu minētajai versijai kalpo publikācija – Орден и родина. В Беларусь вернулся еще один орден Трудового Красного Знамени БССР. 2004, 8. septembris. Pieejams: https://www.sb.by/articles/orden-i-rodina.html – kur informē, ka Alberta Sieka dēls, bijušais LPSR Iekšlietu ministrijas majors Leonīds Tess 2004. gada 26. augustā uzdāvinājis Baltkrievijas milicijas muzejam sava tēva, *baltkrievu čekista* Alberta Sieka ordeni, kura numurs ir 101, kur rakstīts "у знак выпалненьня свайго абавязку перад Соцыялістычнай Бацькавшчынай на фронце Працы" un kas esot pēc būtības piešķirts par to, ka Alberts Sieks esot aizturējis ārvalstu izlūkdienesta aģentus – māti un meitu, kuras diplomātiskās neaizskaramības aizsegā esot bijušas paslēptas lielos čemodānos, un vācu diplomāts viņas mēģinājis pārvest pāri robežas kontrolpunktam *Negoreloje* (*Неzорелое*). Apbalvojumu no rīdzinieka Leonīda Tesa rokām esot saņēmis iekšlietu ministrs Vladimirs Naumovs. Nav gan saprotams, kāpēc ziņā norādīts, ka Alberts Sieks bijis baltkrievs.

[2255] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp. otra puse. Atbilstoši LPSR Tautas Komisāru Padomes Lietu pārvaldes Kadru daļas priekšnieces Olgas Augustes parakstītajam 1944. gada 18. jūnija raksturojumam Darba Sarkanā Karoga ordenis piešķirts 1933. gadā. Līdzīga informācija izriet arī no 1944. gada 23. jūnija

atbilstoši PSRS Apvienotās Valsts politiskās pārvaldes 1933. gada 26. maija pavēlei Sieku apbalvoja ar zīmi *Goda [Viskrievijas Ārkārtas komisijas]-[Apvienotās valsts politiskās] pārvaldes darbinieks (XV)*.[2256] Tāpat no Baltkrievijas PSR Centrālās izpildkomitejas esot saņemts goda raksts un zelta pulkstenis.[2257] Minētie apbalvojumi, spriežot pēc 1944. gada 14. maija autobiogrāfijā norādītā, saņemti "par aktīvu cīņu ar kontrrevolūciju un uzticīgu darbu proletariāta revolūcijai".[2258] Atbilstoši PSRS iekšlietu tautas komisāra 1936. gada 23. marta pavēlei Nr. 184 Albertam Siekam noteikta valsts drošības kapteiņa pakāpe.[2259]

Lielā terora laikā Albertu Sieku pārceļ uz Omsku, kur viņš no 1936. gada jūlija[2260] līdz 1938. gada augustam pildīja Iekšlietu tautas komisariāta Omskas apgabala pārvaldes sevišķās daļas un Valsts drošības pārvaldes pretizlūkošanas daļas priekšnieka amatu. Spriežot pēc 1944. gada 14. maija autobiogrāfijā norādītā, Omskas apgabala darbaļaužu deputātu padomes prezidijs esot apbalvojis Albertu Sieku ar radioaparātu, bet par darbu Apvienotajā valsts politiskajā pārvaldē un Iekšlietu tautas komisariātā viņš esot saņēmis zelta pulksteni un trīs

---

raksturojuma, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš Maskavā. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 9. lp. (LPSR Tautas Komisāru Padomes Lietu pārvaldes Kadru daļas priekšnieces Olgas Augustes parakstīts 1944. gada 18. jūnija raksturojums), 10. lp. (1944. gada 23. jūnija raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš Maskavā).

[2256] Sk.: http://nkvd.memo.ru

[2257] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 8. lp.

[2258] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 8. lp.

[2259] Sk.: http://nkvd.memo.ru

[2260] Atbilstoši PSRS iekšlietu tautas komisāra 1936. gada 14. jūlija pavēlei Nr. 602 Baltkrievijas PSR Iekšlietu tautas komisariāta Valsts drošības pārvaldes sevišķās daļas priekšnieka vietnieks Alberts Sieks bija pārcelts par priekšnieku Iekšlietu tautas komisariāta Omskas apgabala pārvaldes sevišķajā daļā. Savukārt atbilstoši PSRS iekšlietu tautas komisāra 1936. gada 14. decembra pavēlei Nr. 1183 Albertu Sieku iecēla par Iekšlietu tautas komisariāta Omskas apgabala pārvaldes Pretizlūkošanas daļas priekšnieku. Pēdējās izmaiņas saistītas ar izmaiņām Iekšlietu tautas komisariātā, arī strukturālajām, konkrēti, no sevišķās daļas nodalīta pretizlūkošana. Saskaņā ar PSRS iekšlietu tautas komisāra 1937. gada 10. augusta pavēli Nr. 1381 Albertu Sieku bija paredzēts atbrīvot no darba sakarā ar pāriešanu Omskas apgabala pārvaldes rīcībā, tomēr jau ar PSRS iekšlietu tautas komisāra 1937. gada 16. novembra pavēli Nr. 2211 iepriekšējo pavēli daļā par atbrīvošanu no darba atcēla. Sk.: http://nkvd.memo.ru

reizes balvā personisko ieroci.[2261] No 1938. gada augusta[2262] līdz 1940. gada oktobrim turpat Omskā Sieks iecelts par Iekšlietu tautas komisariāta Omskas apgabala pārvaldes ugunsdzēsības daļas priekšnieku.[2263] Minētā informācija gan nesaskan ar PSRS iekšlietu tautas komisāra 1940. gada 1. oktobra pavēli Nr. 1376, ar kuru Alberts Sieks iecelts par Iekšlietu tautas komisariāta Omskas apgabala pārvaldes ugunsdzēsības daļas priekšnieku.[2264]

Pēc 1940. gada Latvijas Republiks okupācijas, oktobrī[2265] Alberts Sieks sāka dienesta gaitas Rīgā, līdz 1941. gada aprīlim pildot LPSR Iekšlietu tautas komisariāta ugunsdzēsības daļas priekšnieka amatu.[2266]

1941. gada aprīlī Alberts Sieks kļuva par LPSR iekšlietu tautas komisāra vietnieku kadru jautājumos. Spriežot pēc 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā norādītā, šos pienākumus Sieks pildījis līdz 1943. gada janvārim, atrodoties sākumā Rīgā un tad sakarā ar nacionālsociālistiskās Vācijas armijas virzību – Maskavā.[2267] 1944. gada 14. maija autobiogrāfijā Alberts Sieks precizē, ka pēc "Lielā Tēvijas kara sākuma" kādu laiku viņš kā piekomandētais strādājis PSRS Iekšlietu tautas komisariāta, vēlāk Valsts drošības tautas komisariāta 4. pārvaldes 2. daļā, PSRS Iekšlietu tautas komisariāta kadru daļā Maskavā.[2268] Atbildot uz 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā uzdoto jautājumu par partizānu kustību un pagrīdes darbu, Sieks nevis tieši noraida šādu darbību, bet gan paskaidro, ka viņš laikposmā no 1941. līdz 1942. gadam, strādādams "PSRS [Iekšlietu ministrijā]" veicis tikai partijas kadru atlasi.[2269] Atbilde nesniedz skaidru priekšstatu, vai Alberts Sieks uzskatījis minēto

[2261] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 8. lp.
[2262] Saskaņā ar PSRS iekšlietu tautas komisāra 1938. gada 25. augusta pavēli Nr. 1941 Albertu Sieku atbrīvoja rezervē. Sk.: http://nkvd.memo.ru
[2263] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 4. lp.
[2264] Sk.: http://nkvd.memo.ru
[2265] Saskaņā ar PSRS iekšlietu tautas komisāra 1940. gada 21. oktobra pavēli Nr. 1471 Albertu Sieku atsauc no iepriekšējā amata LPSR Iekšlietu tautas komisariāta rīcībā. Sk.: http://nkvd.memo.ru
[2266] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 4. lp. otra puse.
[2267] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 4. lp. otra puse.
[2268] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 7. lp. otra puse.
[2269] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp.

darbību par tādu, kas pielīdzināma darbam pagrīdē, vai arī šādi mēģināts norādīt, ka partijas kadru atlase bijusi tikpat svarīga kā partizānu kustība un pagrīdes darbs.

No 1943. gada janvāra līdz jūlijam Alberts Sieks norīkots par PSRS Iekšlietu tautas komisariāta (arī Valsts drošības tautas komisariāta[2270]) Kaļiņinas apgabala pārvaldes 2. (pretizlūkošanas) daļas piekomandēto priekšnieku Kaļiņinā (tagad Tvera).[2271] Raksturojot 1944. gada 14. maija autobiogrāfijā savu darbu Kaļiņinā, Alberts Sieks norāda, ka praktiski strādājis par operatīvās grupas, kas atbildīga par "attīrīšanu no ienaidnieka spiegu aģentūrām rajonos, kas atbrīvoti no vācu iebrucējiem", vietnieku un priekšnieku,[2272] par ko saņēmis Kaļiņinas apgabala pārvaldes priekšnieka pateicību.[2273]

No 1943. gada (jūlija[2274]) augusta līdz 1945. gadam Alberts Sieks atkal bija LPSR iekšlietu tautas komisāra vietnieks kadru jautājumos, pildot attiecīgos pienākumus Maskavā un Rīgā.[2275] Šajā laikā viņš atbilstoši PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1945. gada 15. janvāra dekrētam par izdienu saņēma[2276] Sarkanā Karoga ordeni, atbilstoši PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1945. gada 21. februāra dekrētam par izdienu[2277] apbalvots ar Ļeņina ordeni.[2278] LPSR Tautas Komisāru Padomes Lietu pārvaldes Kadru daļas priekšnieces Olgas Augustes parakstītajā 1944. gada 18. jūnija raksturojumā Alberts Sieks raksturots kā "nopietns un spējīgs darbinieks".[2279] 1944. gada 23. jūnija raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš Maskavā un kas acīmredzot sagatavots, pamatojoties uz

[2270] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 1. lp.
[2271] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 4. lp. otra puse, 7. lp. otra puse.
[2272] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 7. lp. otra puse.
[2273] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 8. lp.
[2274] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 1. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai, kuras satura atbilstība pārbaudīta 1950. gada 21. februārī), 7. lp. otra puse.
[2275] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 4. lp. otra puse.
[2276] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp. otra puse.
[2277] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp. otra puse.
[2278] Sk.: http://nkvd.memo.ru
[2279] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 9. lp.

Olgas Augustes parakstīto raksturojumu, atkārto secinājumus par Albertu Sieku kā "nopietnu un spējīgu darbinieku".[2280]

No 1945. gada marta (maija)[2281] Sieks pildīja LPSR iekšlietu tautas komisāra (vēlāk iekšlietu ministra) vietnieka operatīvajos jautājumos amatu Rīgā.[2282] Arī šajā amatā Albertu Sieku turpināja bagātīgi apbalvot, kā norādīts 1946. gada 22. oktobra raksturojumā, par nevainojumu ilggadēju dienestu un valdības speciālo uzdevumu izpildi.[2283] Atbilstoši PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1945. gada 31. maija dekrētam viņš atkārtoti saņēmis Sarkanā Karoga ordeni par sekmīgu valdības speciālā uzdevuma izpildi[2284],[2285] atbilstoši PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrētam 1946. gada 31. maijā[2286] saņēmis II pakāpes Lielā Tēvijas kara ordeni par panākumiem rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnes, kultūras un mākslas attīstībā.[2287] Atšķirībā no papildinājuma kadru uzskaites personas lapā, kas saskan arī ar PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrētā norādītā iemeslu[2288], 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā minēts, ka Sieks apbalvojumu saņēmis par sekmīgu un aktīvu dalību pagrīdes sagraušanā,[2289] tomēr atbilstoši PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1949. gada 24. augusta dekrētam[2290] viņš tiek apbalvots ar I pakāpes Lielā Tēvijas kara ordeni par speciālā valdības

[2280] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 10. lp.
[2281] 1946. gada 22. oktobra raksturojumā par LPSR iekšlietu tautas komisāra vietnieku operatīvās darbības jautājumos pulkvedi Albertu Sieku norādīts, ka viņš attiecīgo amatu pilda kopš 1945. gada maija. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 11. lp. (1946. gada 22. oktobra raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2282] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 4. lp. otra puse.
[2283] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 12. lp. 1946. gada 22. oktobra rekomendācija, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2284] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp. otra puse.
[2285] Sk.: http://nkvd.memo.ru
[2286] 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā norādīts 1946. gada jūnijs. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp. otra puse.
[2287] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 2. lp.
[2288] PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1946. gada 31. maija dekrēts *par Latvijas PSR lauksaimniecības, rūpniecības, zinātnes, kultūras un mākslas darbinieku apbalvošanu ar ordeņiem un medaļām*, *Padomju Jaunatne*, Nr. 110, 1946, 5. jūnijs, 2. lpp.
[2289] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp. otra puse.
[2290] Sk.: http://nkvd.memo.ru

uzdevuma izpildi.[2291] Atbilstoši PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1950. gada 20. jūlija dekrētam saņēmis Darba Sarkanā Karoga ordeni sakarā ar LPSR dibināšanas desmitgadi un rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnes, kultūras un mākslas atjaunošanā un attīstībā gūtajiem panākumiem,[2292] bet 1951. gada 30. janvārī Alberts Sieks saņēmis Sarkanās Zvaigznes ordeni par izdienu armijā un orgānos.[2293] Spriežot pēc papildinājumā kadru uzskaites personas lapai esošajiem spiedogiem bez laika norādes, Alberts Sieks līdz ar minētajiem apbalvojumiem saņēmis arī citus, tostarp, 1944. gada 1. maijā medaļu *Par Maskavas aizsardzību* (1944/1945) par aktīvu dalību Maskavas aizsardzībā,[2294] 1945. gada 6. jūnijā – medaļu *Par varonīgu darbu Lielajā Tēvijas karā. 1941.–1945. g.* par aktīvu dalību uzvaras nodrošināšanā,[2295] 1945. gada 9. maijā – medaļu *Par uzvaru pār Vāciju Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.* par aktīvu dalību uzvaras nodrošināšanā,[2296] 1948. gada 10. augustā – jubilejas medaļu *Padomju Armijas un Flotes 30 gadi* par dienestu "Sarkanajā Armijā un dienestu [Iekšlietu ministrijā]"[2297].[2298]

Novērtējot iepriekš minētās dienesta gaitas, jāņem vērā, ka, atbildot uz jautājumu par dienestu PSRS bruņotajos spēkos, Alberts Sieks norādījis, ka kopējais dienesta laiks bijis 1,5 gads un ka augstākā dienesta pakāpe bijusi – sarkanarmietis. Par dalību kaujās gan Krievijas pilsoņu kara laikā, gan arī "Lielā Tēvijas kara laikā" minēts, ka Sieks bijis Ziemeļu frontē 1919. gadā kā sarkanarmietis.[2299]

1946. gada 22. oktobra rekomendācija sniedz nelielu ieskatu Alberta Sieka paveiktajā, pildot LPSR iekšlietu ministra vietnieka

[2291] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp. otra puse.
[2292] "PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrets par Latvijas PSR rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnes, kulturas un mākslas darbinieku apbalvošanu ar ordeņiem un medaļām", *Cīņa*, Nr. 175, 1950, 25. jūlijs.
[2293] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 2. lp.
[2294] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp. otra puse.
[2295] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp. otra puse.
[2296] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp. otra puse.
[2297] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp. otra puse.
[2298] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 1. lp.
[2299] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp.

pienākumus operatīvās darbības jautājumos. Norādīts, ka Sieka laikā veikts ievērojams darbs

> "cīņai ar ienaidnieka un pretpadomju elementiem Latvijas teritorijā, [gados] jaunu operatīvo nacionālo kadru sagatavošanai un apmācībai"[2300],

tomēr reizē norādīts, ka

> "nodaļa cīņai ar bandītismu, ko vada [biedrs] Sieks kā ministra [vietnieks] joprojām neizrāda pietiekošu operativitāti, ilgstoši veic lietu izmeklēšanu".[2301]

Tomēr minētais neliedz secināt, ka Sieks esot enerģisks, iniciatīvas bagāts darbinieks, kas ir politiski attīstīts un piedalās partijas organizācijas dzīvē.[2302] 1950. gada 21. jūnija raksturojumā, ko parakstījuši LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks Matīss Plūdons un LKP CK sekretārs kadru jautājums Fjodors Titovs, par Albertu Sieku – LPSR iekšlietu ministra vietnieku un pulkvedi –, līdzās pamatdatiem noradīts, ka viņš kopš 1919. gada strādājis nepārtraukti Viskrievijas Ārkārtas komisijas, Apvienotās valsts politiskās pārvaldes, Iekšlietu tautas komisariāta un Iekšlietu ministrijas orgānos. Raksturojumā atkārtots, ka Sieks

> "paveicis lielu darbu, organizējot cīņu ar ienaidnieka un pretpadomju elementiem republikas teritorijā, personiski vadīja bandītisma likvidāciju apriņķos. Līdz ar to [biedrs] Sieks veica lielu darbu, nostiprinot Padomju varas orgānus, organizējot ugunsdrošības aizsardzību tautsaimniecībā republikā, sagatavojot un apmācot [gados] jaunos čekistiskos kadrus no vietējiem iedzīvotājiem".[2303]

Turpat Alberts Sieks novērtēts kā enerģisks, iniciatīvas bagāts darbinieks, kas ir politiski labi attīstīts. No raksturojuma uzzinām, ka Sieks ir "ievēlēts" par Plēnuma un LKP Kirova rajona komitejas biroja locekli, ministrijas pirmorganizācijas locekli, kā arī Rīgas pilsētas

[2300] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 11. lp.
[2301] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 11. lp.
[2302] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 11. lp.
[2303] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 12. lp. (1950. gada 21. jūnija raksturojums, ko parakstījuši LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks Matīss Plūdons un LKP CK sekretārs kadru jautājums Fjodors Titovs).

darbaļaužu deputātu padomes deputātu.[2304] 1950. gada novembra raksturojumā, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, līdzās jau iepriekš minētajiem pozitīvajiem raksturlielumiem kā trīsdesmit gadu stāžs čekas orgānos, panākumi operatīvajā darbā, godalgas par godīgu attieksmi pret uzdoto darbu un ilggadēju darbu un valdības speciālo uzdevumu izpildi un pozitīvajām īpašībām ir minēta arī kritiska piezīme, kur teikts, ka LPSR Iekšlietu ministrijas vadība un konkrēti Alberts Sieks

> "nepietiekami labi zināja savus kadrus, nepārliecinoši cīnījās ar nepilnībām ministrijas darbā, kā rezultātā pēdējo divu gadu laikā LPSR [Iekšlietu ministrijā] atklāti ļaunprātīgi dienesta stāvokļa izmantošanas [gadījumi] no atsevišķu vadošo darbinieku puses".[2305]

1951. gada janvārī[2306] Alberts Sieks kļuva par LPSR iekšlietu ministru.[2307] Virzības pamatā bija LKP CK biroja nolēmums, kas pamatots ar 1950. gada 20. oktobra protokolu Nr. 146, §24, ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš un kas paredzēja atbrīvot Augustu Eglīti no LPSR iekšlietu ministra pienākumiem sakarā ar pensionēšanos un iecelt viņa vietā Albertu Sieku.[2308] Tam sekoja LPSR Ministru Padomes 1951. gada 25. janvāra nolēmums Nr. 77, kas paredzēja atbrīvot Albertu Sieku no LPSR ministra vietnieka amata sakarā ar viņa iecelšanu par LPSR iekšlietu ministru.[2309] Līdzīgi kā Augusta Eglīša LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta, tā arī Alberta Sieka personas lieta atspoguļo tikai formālo Augusta Eglīša atbrīvošanas pamatu.[2310] Tātad nav nekas teikts par to, ka "vecie

---

[2304] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 12. lp.
[2305] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 13. lp. (1950. gada novembra raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2306] "Chronika", *Padomju Jaunatne*, Nr. 19, 1951, 26. janvāris, 4. lpp.
[2307] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 1. lp.
[2308] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 15. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas pamatots ar 1950. gada 20. oktobra protokolu Nr. 146, §24 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2309] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 16. lp. (LPSR Ministru Padomes 1951. gada 25. janvāra nolēmuma Nr. 77 noraksts, ko parakstījuši priekšsēdētājs Vilis Lācis un lietu pārvaldnieks Ivans Bastins, noraksts).
[2310] Sk. salīdzinājumam: LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l. (Augusta Eglīša LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta), 9. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas pamatots

Iekšlietu ministrijas darbinieki", kuriem "dārgs katra, pat ierindas čekista gods un labā slava" sūdzējās par "amorālu uzvedību un noziedzīgiem gājieniem, kas nāk no čekista ar sirmu galvu, ar ģenerāļa uzplečiem", proti, sūdzībām par Augusta Eglīša sakaru ar LPSR Iekšlietu ministrijas ārsti, kas, pēc veco čekistu ieskata, esot "sieviete kas tā vai citādi tirgo savu ķermeni"; nekas par sūdzībai sekojošo brīdinājumu, kārtējo denunciāciju par LPSR iekšlietu ministru Augustu Eglīti, kas staigājot "kā līgavainis, kā kāds *pārbriedis skaistulis* Balzaka vecumā – nokrāsojis sev matus zeltītu salmu krāsā un atklāti dzīvo ar savu mīļāko" un attiecīgi 1950. gada 25. augustā sekojošo stingro rājienu un tad arī atbrīvošanu no amata.[2311] Ziņu trūkums par reāliem atbrīvošanas iemesliem atšķiras, piemēram, no LPSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministra Ivana Zujāna gadījuma, jo par tiem var spriest gan no Ivana Zujāna LKP CK nomenklatūras kadru personas lietas, kur tie izklāstīti vispārīgi,[2312] gan arī no viņa vietā ieceltā Vladimira Sējas LKP CK nomenklatūras kadru personas lietas, kur tie minēti salīdzinoši detalizēti.[2313] Ziņu trūkums par LPSR iekšlietu ministra Augusta Eglīša atbrīvošanas iemesliem ievērojams arī tāpēc,

ar 1950. gada 20. oktobra protokolu Nr. 146, §24 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš); LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822. l., 10. lp. (LKP CK plēnuma nolēmums, kas pamatots ar 1951. gada 24. aprīļa protokolu Nr. VIII, §3 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[2311] Sk. plašāk: Lipša, Ineta. "Privātās dzīves uzraudzīšana un kontrole LPSR (1944–1953), izmantojot valsts represīvos mehānismus", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 449.–453. lpp.

[2312] LVA, 15500. f., 2. apr., 7515. l. (Ivana Zujāna LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta), 28. lp. (LKP CK prezidija nolēmums, kas pamatots ar 1963. gada 22. janvāra protokola Nr. 10, §115 par neapmierinošu stāvokli darbā ar kadriem LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijā 1. punktu un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše); LVA, 15500. f., 2. apr., 7515. l., 29. lp. (LKP CK prezidija nolēmums, kas pamatots ar 1963. gada 12. februāra protokola Nr. 15, §7 par neapmierinošu stāvokli darbā ar kadriem LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijā 1. punktu un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

[2313] LVA, 15500. f., 2. apr., 9476. l. (Vladimira Sējas LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta), 41., 42. lp. (1963. gada 23. janvāra dokuments, kas adresēts PSKP CK un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

ka *veco čekistu* sūdzībā līdzās sašutumam par amorālu rīcību teikts arī tas, ka viņi esot "mierīgi par mūsu autoritāti un Iekšlietu ministrijas funkciju, jo faktiskā vadība atrodas b[iedra] Sieka rokās".[2314] Alberts Sieks LPSR iekšlietu ministra amatā bija līdz 1953. gada martam.[2315]

LPSR Iekšlietu ministrijas 1953. gada 16. aprīļa vēstule Nr. 3/901, ko parakstījis LPSR iekšlietu ministrs Nikolajs Kovaļčuks un kas adresēta LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam, pauž LPSR Iekšlietu ministrijas lūgumu LKP CK apstiprināt Albertu Sieku par LPSR iekšlietu ministra vietnieku.[2316] LPSR Iekšlietu ministrijas 1953. gada 26./29. jūnija vēstule Nr. 3/1637, ko parakstījis LPSR iekšlietu ministrs Ivans Zujāns un kas adresēta LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam, atkārtoti lūdz apstiprināt LPSR iekšlietu ministra vietnieka amatā pulkvedi Albertu Sieku.[2317] LPSR Ministru Padomes 1953. gada 4. jūlija nolēmums Nr. 639, ko parakstījuši priekšsēdētāja vietnieks Matīss Plūdons un lietu pārvaldnieks Jānis Kacens, paredz apstiprināt Albertu Sieku par LPSR iekšlietu ministra vietnieku.[2318] Izziņā par LPSR iekšlietu ministru Albertu Sieku, ko parakstījuši LKP CK administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas vadītājs Ivans Desmitnieks un administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas instruktors Vasiļjevs, līdzās vispārīgi izklāstītiem pamatdatiem

---

[2314] Sk. plašāk: Lipša, Ineta. "Privātās dzīves uzraudzīšana un kontrole LPSR (1944–1953), izmantojot valsts represīvos mehānismus", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 450. lpp.

[2315] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 1. lp.

[2316] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 17. lp. (LPSR Iekšlietu ministrijas 1953. gada 16. aprīļa vēstule Nr. 3/901, ko parakstījis LPSR iekšlietu ministrs Nikolajs Kovaļčuks un kas adresēta LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam).

[2317] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 18. lp. (LPSR Iekšlietu ministrijas 1953. gada 26./29. jūnija vēstule Nr. 3/1637, ko parakstījis LPSR iekšlietu ministrs Ivans Zujāns un kas adresēta LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam).

[2318] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 19. lp. (LPSR Ministru Padomes 1953. gada 4. jūlija nolēmuma Nr. 639, ko parakstījuši priekšsēdētāja vietnieks Matīss Plūdons un lietu pārvaldnieks Jānis Kacens, noraksts); LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 20. lp. (LPSR Ministru Padomes 1953. gada 4. jūlija lēmuma Nr. 639, ko parakstījuši priekšsēdētāja vietnieks Matīss Plūdons un lietu pārvaldnieks Jānis Kacens, paredz apstiprināt Albertu Sieku par LPSR iekšlietu ministra vietnieku (noraksts latviešu valodā).

par dzimšanu, tautību, stāžu PSKP un čekas orgānos, apbalvojumiem norādīts, ka Sieks kopš 1945. gada maija pildījis ministra vietnieka pienākumus, tad bijis LPSR iekšlietu ministrs un ka ar atkal uzticētajiem pienākumiem tiekot galā. Izziņā sniegts publisko aktivitāšu uzskaitījums, proti, norādīts, ka Sieks aktīvi piedalās sabiedriskajā un partijas pirmorganizācijas dzīvē, uzstājas ar priekšlasījumiem un lekcijām darbinieku un iedzīvotāju priekšā, ievēlēts par LPSR Iekšlietu ministrijas partijas pirmorganizācijas locekli, LKP CK locekli un Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes deputātu. Minēts arī, ka Sieka darbā konstatējamas nepilnības. Viņš vāji kontrolējot partijas un valdības lēmumu izpildi, par ko viņam norādīts ar LKP CK biroja 1953. gada 3. jūlija lēmumu. Sieks sāpīgi pārdzīvojot aizrādījumus par nepilnībām darbā. Neskatoties uz šiem trūkumiem, kam acīmredzot ir saistība ar iemesliem, kādēļ Albertu Sieku atbrīvoja no iekšlietu ministra amata, KP CK administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļa atbalsta Sieka apstiprināšanu par LPSR iekšlietu ministra vietnieku.[2319] 1953. gada 1. septembra raksturojums, ko parakstījis otrais sekretārs Vilis Krūmiņš, faktiski atkārto iepriekš minēto LKP CK administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas sniegto raksturojumu. Šeit gan precīzāk raksturotas Alberta Sieka praktiskajā darbā pieļautās "nopietnās nepilnības", proti, norādīts, ka viņš pieļāvis "kadru atlasē un izkārtojumā ģimeniskas pieejas elementus", ka viņš "ne vienmēr pareizi, sāpīgi uztver kritiskas piezīmes par nepilnībām darbā", par ko viņam ir aizrādījis LKP CK sekretariāts 1953. gada 3. jūlija lēmumā. Tomēr "Sieks spējīgs labot norādītās nepilnības un tikt galā ar sev uzticētajiem pienākumiem". Noslēgumā norādīts, ka Alberts Sieks LPSR iekšlietu ministra vietnieka amatā apstiprināts saskaņā ar LKP CK biroja 1953. gada 25. augusta lēmumu.[2320] LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1953. gada 25. augusta protokola Nr. 65, §12,

[2319] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 21. lp. (izziņa par LPSR iekšlietu ministru Albertu Sieku, ko parakstījuši LKP CK administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas vadītājs Ivans Desmitnieks un administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas instruktors Vasiļjevs).

[2320] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 23. lp. (1953. gada 1. septembra raksturojums, ko parakstījis otrais sekretārs Vilis Krūmiņš).

paredz apstiprināt Albertu Sieku LPSR iekšlietu ministra amatā un lūgt PSKP CK apstiprināt attiecīgo nolēmumu.[2321]

No 1953. gada aprīļa līdz 1955. gada 24. martam Alberts Sieks pildīja LPSR iekšlietu ministra vietnieka amatu.[2322] LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1955. gada 25. februāra protokola Nr. 61, §29, paredz atbrīvot Albertu Sieku no LPSR iekšlietu ministra vietnieka amata sakarā ar pieļautajiem sociālistiskas likumības pārkāpumiem 1937. gadā. Tāpat nolemts lūgt minēto nolēmumu apstiprināt PSKP CK.[2323] Tam attiecīgi seko LPSR Ministru Padomes 1955. gada 29. aprīļa nolēmums Nr. 266, ko parakstījuši priekšsēdētāja vietnieks Eduards Berklavs un lietu pārvaldnieks Jānis Kacens un ar kuru nolemts atbrīvot no LPSR iekšlietu ministra vietnieka amata Albertu Sieku, šeit gan neminot iemeslus attiecīgajam lēmumam.[2324] Izziņa par LPSR iekšlietu ministra vietnieku, ko parakstījis LKP CK otrais sekretārs Vilis Krūmiņš, sniedz detalizētāku skaidrojumu minētajai rīcībai. Izziņas sākumā sniegta vispārīga informācija par Albertu Sieku – dzimšanu, tautību, PSKP stāžu, darba gaitu vispārīgu aprakstu –, tomēr atšķirībā no iepriekšējiem Sieka raksturojumiem, šeit nav informācijas par saņemtajiem apbalvojumiem. No izziņas uzzinām, ka PSRS Iekšlietu ministrija bija saņēmusi iesniegumu no "pilsones Vilsones" par Alberta Sieka veiktajiem "padomju likumības pārkāpumiem" laikposmā no 1937. līdz 1938. gadam. PSRS Iekšlietu ministrija esot veikusi pārbaudi par iesniegumā minētajiem faktiem, aizbraucot un pārliecinoties uz vietas par Alberta Sieka iepriekšējā darbavietā – Iekšlietu ministrijas Omskas apgabala pārvaldē – pastrādāto. Pārbaudes rezultātā bija

---

[2321] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 24. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1953. gada 25. augusta protokola Nr. 65, §12 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2322] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 1. lp.
[2323] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 25. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1955. gada 25. februāra protokola Nr. 61, §29 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2324] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 26. lp. (LPSR Ministru Padomes 1955. gada 29. aprīļa nolēmuma Nr. 266, ko parakstījuši priekšsēdētāja vietnieks Eduards Berklavs un lietu pārvaldnieks Jānis Kacens, noraksts), LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 27. lp. (LPSR Ministru Padomes 1955. gada 29. aprīļa lēmuma Nr. 266 noraksts latviešu valodā).

konstatēts, ka tikmēr, kamēr Sieks esot strādājis Iekšlietu tautas komisariāta Omskas apgabala Valsts drošības pārvaldes 3. daļā, viņš

> "patiešām pieļāva nopietnus padomju likumības pārkāpumu, kā rezultātā atbilstoši b. Sieka apstiprinātajām izziņām ar Iekšlietu tautas komisariāta Omskas apgabala pārvaldes bijušo vadību un apgabala prokuroru bija nepamatoti arestēts ievērojams skaits nevainīgu padomju pilsoņu, kas ilgstošu laiku bija turēti apcietinājumā".[2325]

Īsumā – konstatēja, ka Sieks kā čekists aktīvi piedalījies Lielā terora īstenošanā. 1955. gada 25. februārī LKP CK birojs, apspriežot jautājumu par Sieka rīcību laikposmā no 1937. līdz 1938. gadam, nolēma, ka Alberts Sieks ir atbrīvojams no LPSR iekšlietu ministra vietnieka amata un viņam izsakāms rājiens. Atbilstoši informācijai, kas sniegta papildinājumā kadru uzskaites personas lapā, LKP CK birojs, pamatojoties uz 1955. gada 25. februāra protokolu Nr. 61, §29, sodījis Sieku ar rājienu sakarā ar sociālistiskās likumības neievērošanu 1937. gadā.[2326] Turpat norādīts, ka iemesls atbrīvošanai no LPSR iekšlietu ministra vietnieka amata ir sociālistiskās likumības neievērošana 1937. gadā, kas arī izriet no iepriekš minētā LKP CK biroja nolēmuma, kas izriet no 1955. gada 25. februāra protokola Nr. 61, §29.[2327]

LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta detalizēti neietver informāciju par Alberta Sieka dalību "vēlētos" amatos. Koncentrēti, bet salīdzinoši vispārīgi raksturota dalība "vēlētos orgānos" lasāma 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā. Šeit Alberts Sieks norādījis, ka 1926. gadā bija ievēlēts par Roslavļas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes (sestā sasaukuma) locekli un prezidija locekli. 1931. gadā Sieku ievēlēja par PSKP Bobrujskas rajona komitejas biroja loceklis. No 1930. līdz 1931. gada viņš bija Bobrujskas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes divpadsmitā sasaukuma prezidija loceklis. 1948. gadā Albertu Sieku ievēlēja par Rīgas pilsētas darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas pirmā sasaukuma deputātu. Turpat Alberts Sieks ievietoja piezīmi, ka bijis partijas

[2325] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 28. lp. (izziņa par LPSR iekšlietu ministru, ko parakstījis LKP CK otrais sekretārs Vilis Krūmiņš).
[2326] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 2. lp. otra puse.
[2327] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 2. lp. otra puse.

pirmorganizāciju biroju loceklis un tikmēr, kamēr strādāja "[sevišķajos orgānos]", bija ievēlēts par partijas kara komisiju locekli.[2328] Turpmākā dalība "vēlētos" amatos personas lietā atrodama raksturojumos.[2329]

1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka Alberts Sieks nav bijis ārzemēs, ieskaitot arī dienestu PSRS bruņotajos spēkos.[2330] Turklāt, spriežot pēc papildinājuma kadru uzskaites personas lapā, līdz dienesta beigām izmaiņas šajā jautājumā nav notikušas.[2331]

1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā Alberts Sieks norādījis, ka labi pārvalda latviešu un krievu valodas, bet vāji zina arī baltkrievu valodu. Turpat norādīts, ka svešvalodas, proti, valodas, kas nepieder pie PSRS tautību valodām, nezina.[2332] Papildinājums kadru uzskaites personas lapai liecina, ka valodu zināšanas nākamajos dienesta gados nav augušas.[2333]

Neskatoties uz iemesliem, kuru dēļ atbrīvots no amata, atbilstoši PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1967. gada 28. oktobra dekrētam *par Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā dzīvojošo Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas aktīvo dalībnieku, veco boļševiku, bijušo sarkangvardu, Sarkanās Armijas un flotes kareivju un komandieru, sarkano partizānu, partijas, padomju, arodbiedrību un komjaunatnes orgānu, revolucionāro komiteju, VĀK un milicijas darbinieku, sevišķu uzdevumu daļu un pārtikas sagādes grupu cīnītāju un citu laikā no 1917. līdz 1922. gadam cīņā par padomju varas nodibināšanu visvairāk izcēlušos personu apbalvošanu ar PSRS*

[2328] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp.
[2329] Plašsaziņas līdzekļi sniedz salīdzinoši precīzu informāciju par dalību "vēlētos orgānos". Piemēram, 1953. gada februārī Alberts Sieks kandidēja Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes "vēlēšanās" no Proletāriešu rajona ("Staļiniskā komunistu un bezpartejisko bloka kandidati. Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputatu padomes vēlēšanām reģistrēto deputatu kandidatu sastāvs", *Cīņa*, Nr. 36, 1953, 12. februāris, 3. lpp.).
[2330] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 3. lp. otra puse.
[2331] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 2. lp.
[2332] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 5. lp.
[2333] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 2. lp.

ordeņiem un medaļām Alberts Sieks apbalvots ar Sarkanās *Zvaigznes* ordeni.[2334]

Mēģinājumi iepazīt Alberta Sieka personību ar viņa ģimenes palīdzību, izmantojot personas lietā sniegtās ziņas, lemtas neveiksmei, jo, lai arī vietām sniegta precīza informācija, tomēr iedziļināšanos ģimenes izzināšanā liedz sniegto ziņu nepilnība. Atsevišķos gadījumos rodas iespaids, ka Sieks, kuram bija ievērojama pieredze darbā ar kadriem, apzināti sniedzis informāciju tādā apjomā, kas tikai no skata ir vispusīga un detalizēta, tomēr patiesībā liedz veikt padziļinātu izpēti.

1944. gada 14. maija autobiogrāfijā ir vispārīga informācija par Alberta Sieka ģimeni. Attiecīgajā laika periodā, neprecizējot laiku, viņš ir precējies ar Kseniju Sieku (dzimusi Arhipova),[2335] Nikolaja meitu, kas dzimusi 1898. gadā Sanktpēterburgā, kas, pēc Alberta Sieka norādītā, ir krieviete, kurpnieka meita. Turpat norādīts, ka 1944. gada janvārī Alberts Sieks pieņēmis audzināšanai un adoptēšanai zēnu Leonīdu Tesu, Vladimira dēlu, kas dzimis 1929. gadā Sestroreckā, Ļeņingradas apgabalā, un kas, pēc Alberta Sieka norādītā, ir krievs. Viņa bioloģiskie vecāki esot gājuši bojā no bada 1941./1942. gada ziemā Ļeņingradas blokādes laikā.[2336] 1949. gada 26. oktobra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā dēls bija kļuvis par VĻKJS biedru un mācījās PSRS Iekšlietu ministrijas Rīgas Virsnieku sastāva kvalifikācijas paaugstināšanas skolas 3. kursā.[2337] Heinrihs Strods, atsaucoties uz Iekšlietu ministrijas arhīva personisko lietu Nr. 63244, norāda, ka Sieks "savu audžudēlu

[2334] PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1967. gada 28. oktobra dekrēts *par Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā dzīvojošo Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas aktīvo dalībnieku, veco boļševiku, bijušo sarkangvardu, Sarkanās Armijas un flotes kareivju un komandieru, sarkano partizānu, partijas, padomju, arodbiedrību un komjaunatnes orgānu, revolucionāro komiteju, VĀK un milicijas darbinieku, sevišķu uzdevumu daļu un pārtikas sagādes grupu cīnītāju un citu laikā no 1917. līdz 1922. gadam cīņā par padomju varas nodibināšanu visvairāk izcēlušos personu apbalvošanu ar PSRS ordeņiem un medaļām*, *Cīņa*, Nr. 258, 1967, 2. novembris, 3. lpp.

[2335] Heinrihs Strods, atsaucoties uz Iekšlietu ministrijas arhīva personisko lietu Nr. 63244, precizē, ka Alberta Sieka sieva "pēc pirmās laulības Sidorova". Strods, Heinrihs. *Latvijas nacionālo partizānu karš. 1944–1956.* Rīga: Preses nams, 1996, 276. lpp.

[2336] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 8. lp.

[2337] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6a. lp.

iecēla ministrijā augstā amatā un virzīja viņu uz priekšu. Par to modrie čekisti paziņoja Maskavai."[2338] Lai gan minētais saskan ar 1953. gada 1. septembra raksturojumu, ko parakstījis LKP CK otrais sekretārs Vilis Krūmiņš, ka Alberts Sieks pieļāvis "kadru atlasē un izkārtojumā ģimeniskas pieejas elementus"[2339], tomēr PSRS laika presē atrodama vien informācija par Leonīdu Tesu kā aktīvu VĻKJS biedru. Piemēram, 1962. gada 30. jūlijā LKP CK un Rīgas pilsētas komitejas Politiskās izglītības namā notika jaunatnes audzināšanas darba uzlabošanas jautājumiem veltīta "republikas komjaunatnes aktīva sapulce". Sapulcē Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (LĻKJS) Centrālās Komitejas sekretārs Nikolajs Karpovs referēja par

> "komjaunatnes organizāciju uzdevumiem, kas veicami, lai pastiprinātu cīņu pret huligānismu un citām pretsabiedriskām parādībām, kuras vēl vērojamas vienā jaunatnes daļā".[2340]

Debatēs par referātu piedalījās arī LĻKJS Rīgas pilsētas komitejas ārštata instruktors Leonīds Tess.[2341] Norāde par viņu kā LPSR Iekšlietu ministrijas bijušo majoru atrodama, piemēram, saistībā ar Alberta Sieka apbalvojuma dāvināšanu Baltkrievijai.[2342]

Leonīds Tess gan nav jājauc ar Nikolaju Tesu (1921–2006). Nikolajs Tess 1939. gadā bijis iesaukts PSRS bruņotajos spēkos, 1945. gada maijā sācis darbu LPSR Iekšlietu tautas komisariātā.[2343] 1948. gada augustā, būdams demobilizēts, piedalījies Ļeņingradas aizstāvēšanā un vairākkārt apbalvots, kārtojis eksāmenus Fizkultūras

---

[2338] Strods, Heinrihs. *Latvijas nacionālo partizānu karš. 1944–1956.* Rīga: Preses nams, 1996, 276. lpp.
[2339] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 23. lp.
[2340] "Audzināt jaunatni komunisma cēlāju morāles kodeksa principu garā. Republikas komjaunatnes aktīva sapulce", *Padomju Jaunatne*, Nr. 150, 1962, 1. augusts, 1. lpp.
[2341] "Audzināt jaunatni komunisma cēlāju morāles kodeksa principu garā. Republikas komjaunatnes aktīva sapulce", *Padomju Jaunatne*, Nr. 150, 1962, 1. augusts, 2. lpp.
[2342] Орден и родина. В Беларусь вернулся еще один орден Трудового Красного Знамени БССР. 2004, 8. septembris. Pieejams: https://www.sb.by/articles/orden-i-rodina.html
[2343] Larionovs v. Latvia – Tess v. Latvia – retroactive application of criminal law – 1949 mass deportation, press release on admissibility decisions, 2014, 8. decembris. Pieejams: http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-4968739-6089355

institūtā.[2344] 1949. gadā piedalījies Latvijas iedzīvotāju deportāciju organizēšanā.[2345] Konkrēti – "būdams Latvijas PSR Valsts drošības ministrijas operatīvais pilnvarotais, parakstīja atzinumu par 42 ģimeņu administratīvu izsūtīšanu uz attāliem un mazapdzīvotiem PSRS apgabaliem", kādēļ Kurzemes apgabaltiesa 2003. gada 16. decembrī atzina Tesu par vainīgu, bet 2005. gada 19. aprīlī Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments atstāja negrozītu iepriekš noteikto spriedumu – divu gadu brīvības atņemšanu nosacīti.[2346] Nikolajs Tess 1955. gadā pensionējās, atstājot dienestu LPSR Valsts drošības ministrijā.[2347] Spriežot pēc presē publicētā, 1980. gada augustā LĻKJS CK rīkotajā svinīgajā pieņemšanā, kas organizēta par godu tiem, kas dodas studēt uz citām PSRS republikām, Nikolajs Tess ir viens no tiem, kas pieminēti *Padomju Jaunatnē*, uzrunājot studentus. Bez Nikolaja Tesa vēl ir minēti LĻKJ CK sekretāre Mārīte Rukmane, LPSR augstākās un vidējās speciālās izglītības ministra pirmais vietnieks Zigfrīds Austers un Augstskolu rektorātu padomes vārdā runājis Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes rektors Visvaris Millers.[2348] Nav jājauc ar 1956. gadā dzimušo kapteiņa palīgu Nikolaju Tesu, kas mācījies Makarova Ļeņingradas Augstākās kuģniecības inženieru skolā.

Sniedzot ziņas 1944. gada 14. maija autobiogrāfijā par saviem tuvākajiem radiniekiem, Alberts Sieks norāda, ka viņa vidējā māsa Lidija 1919. gadā mirusi no slimības sakarā ar nepietiekamu uzturu,[2349] tātad tajā pašā gadā kā viņu tēvs. Jaunākā māsa Olga ar diviem bērniem esot evakuēta 1942. gadā no Ļeņingradas, autobiogrāfijas rakstīšanas laikā dzīvojusi pie Alberta Sieka Kuibiševā (tagad Samarā), kas nozīmē, ka personas lietā esošie dokumenti pilnībā neatspoguļo

---

[2344] "LPSR Augstskolās", *Padomju Jaunatne*, Nr. 166, 1948, 20. augusts, 4. lpp.

[2345] Larionovs v. Latvia – Tess v. Latvia – retroactive application of criminal law – 1949 mass deportation, press release on admissibility decisions, 2014, 8. decembris. Pieejams: http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-4968739-6089355

[2346] "Miris par genocīdu notiesātais Nikolajs Tess", *LETA*, 2006, 8. decembris.

[2347] Larionovs v. Latvia – Tess v. Latvia – retroactive application of criminal law – 1949 mass deportation, press release on admissibility decisions, 2014, 8. decembris. Pieejams: http://hudoc.echr.coe.int/eng-press?i=003-4968739-6089355

[2348] "Pretī dienām neatkārtojamām", *Padomju Jaunatne*, Nr. 165, 1980, 27. augusts, 2. lpp.

[2349] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 7. lp. otra puse.

Alberta Sieka gaitas. Jau 1949. gada 26. oktobra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā Olga ar bērniem pārcēlusies atpakaļ uz dzīvi Ļeņingradā. Viņas sakarā Alberts Sieks norāda, ka viņa ir bezpartejiska.[2350]

Jaunākais brālis Konstantīns Sieks (1903-?) 1944. gada 14. maija autobiogrāfijas sagatavošanas brīdī bijis PSKP biedrs[2351], dzīvoja un strādāja Maskavā.[2352] Savukārt 1949. gada 26. oktobra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā Konstantīns jau bija pārcēlies uz dzīvi Rīgā, kur strādāja par fabrikas *Rīgas cepure*[2353] direktoru.[2354] Spriežot pēc publikācijām presē, Konstantīns Sieks bija aktīvs PSKP darbinieks.[2355] Turklāt viņa karjera neaprobežojās tikai ar *Rīgas cepuri*. Viņš bija arī fabrikas Sarkanā tekstilniece direktors, kā arī fabrikas *21. jūlijs* direktors.[2356] Konstantīns Sieks saņēmis arī apbalvojumus. Atbilstoši PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1946. gada 31. maija dekrētam *par Latvijas PSR lauksaimniecības, rūpniecības, zinātnes, kultūras un mākslas darbinieku apbalvošanu ar ordeņiem un medaļām* Konstantīns Sieks saņem ordeni *Goda Zīme* kā tekstilfabrikas *Sarkanā tekstilniece* direktors.[2357] Atbilstoši PSRS Augstākās Padomes Prezidija

---

[2350] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6a. lp.
[2351] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 8. lp.
[2352] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 8. lp.
[2353] LPSR Tautsaimniecības padomes Vieglās rūpniecības pārvaldes Cepuru fabrika *Rīgas cepure.*
[2354] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 8. lp.
[2355] Piemēram, atbilstoši Rīgas pilsētas Ļeņina rajona izpildkomitejas 1945. gada 17. decembra lēmumam *Par iecirkņu vēlēšanu komisiju apstiprināšanu PSRS Augstākās Padomes vēlēšanām* iecelts par iecirkņa vēlēšanu komisijas Nr. 6 priekšsēdētāju (*Cīņa*, Nr. 296, 1945, 19. decembris, 7. lpp.), bet atbilstoši LPSR Augstākās Padomes Prezidija dekrētam *Par Apgabalu vēlēšanu komisiju apstiprināšanu Latvijas PSRS Augstākās Padomes vēlēšanām* bija Rīgas pilsētas Ļeņina rajona Rīgas pirmā vēlēšanu apgabala Nr. 1 komisijas priekšsēdētājs (*Cīņa*, Nr. 297, 1946, 22. decembris, 2. lpp.). 1950. un 1953. gadā bija deputāta kandidāts Kirova rajona darbaļaužu deputātu padomes vēlēšanās ("Darbaļaužu kandidati", *Cīņa*, Nr. 274, 1950, 19. novembris, 2. lpp., "Izvirza deputatu kandidatus vietējo padomju vēlēšanām", *Cīņa*, Nr. 27, 1953, 1. februāris, 2. lpp.).
[2356] "Darbaļaužu kandidāti", *Cīņa*, Nr. 274, 1940, 19. novembris, 2. lpp.
[2357] PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1946. gada 31. maija dekrēts *par Latvijas PSR lauksaimniecības, rūpniecības, zinātnes, kultūras un mākslas darbinieku apbalvošanu ar ordeņiem un medaļām*, *Padomju Jaunatne*, Nr. 110, 1946, 5. jūnijs, 3. lpp.

1967. gada 28. oktobra dekrētam *par Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā dzīvojošo Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas aktīvo dalībnieku, veco boļševiku, bijušo sarkangvardu, Sarkanās Armijas un flotes kareivju un komandieru, sarkano partizānu, partijas, padomju, arodbiedrību un komjaunatnes orgānu, revolucionāro komiteju, VĀK un milicijas darbinieku, sevišķu uzdevumu daļu un pārtikas sagādes grupu cīnītāju un citu laikā no 1917. līdz 1922. gadam cīņā par padomju varas nodibināšanu visvairāk izcēlušos personu apbalvošanu ar PSRS ordeņiem un medaļām* apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*.[2358] Cita starpā, abos dekrētos minēti abi brāļi. Atšķirība parādās tikai saņemtajās godalgās.

Jau 1952. gada 28. decembra laikrakstā *Cīņa* publicēta vēstule, kurā kritizēta Konstantīna Sieka attieksme pret brāķi un sūdzībām.[2359] 1958. gada 31. decembrī *Padomju Jaunatne* publicēja karikatūru un īsu un salīdzinoši skarbu rakstu "Kādēļ raud šis mazais zēns?" pret Konstantīnu Sieku.

> "Viņu pašā svētku vakara saraudināja apģērbu fabrikas «21. jūlijs» direktors Konstantīns Sieks. Sen jau Imants kāroja matroža cepurīti, un māmiņa apsolījās viņam to uzdāvināt Jaunajā gadā. Šodien viņa apstaigāja visus veikalus, bet... bērnu matrožu cepurītes varēja dabūt tikai ar uzrakstu krievu valodā «Пионер». Un tā Imants palika bez apsolītās dāvanas. Varbūt cepures nemaz nav ražotas mūsu republikā? Tomēr nē — fabrikas zīme skaidri liecina: «21. jūlijs» Rīgā. Ko mēs novēlēsim Jaunajā gadā biedram Siekam? — Iestāties PSRS Konstitūcijas studēšanas pulciņā un sekmīgi paaugstināt savas

[2358] PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1967. gada 28. oktobra dekrēts *par Latvijas Padomju Sociālistiskajā Republikā dzīvojošo Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas aktīvo dalībnieku, veco boļševiku, bijušo sarkangvardu, Sarkanās Armijas un flotes kareivju un komandieru, sarkano partizānu, partijas, padomju, arodbiedrību un komjaunatnes orgānu, revolucionāro komiteju, VĀK un milicijas darbinieku, sevišķu uzdevumu daļu un pārtikas sagādes grupu cīnītāju un citu laikā no 1917. līdz 1922. gadam cīņā par padomju varas nodibināšanu visvairāk izcēlušos personu apbalvošanu ar PSRS ordeņiem un medaļām*, *Cīņa*, Nr. 258, 1967, 2. novembris, 4. lpp.

[2359] Taube, A. "Mums raksta. Nederīgs darba stils", *Cīņa*, Nr. 306, 1952, 28. decembris, 2. lpp.

> zināšanas līdz nepilnās vidusskolas kursa apjomam. Tas gan būs maz fabrikas direktoram, bet tomēr labāk kā nemaz."[2360]

Lai izprastu rakstā izteiktās references, jāņem vērā, ka, iespējams, arī brāļiem bijusi līdzīga izglītība un Konstantīna Sieka gadījumā varbūt pat zemāka izglītība, kas pēdējā gadījumā būtu bijusi netieša norāde arī uz Albertu Sieku. Tāpat ievērojams, ka vēl 1955. gada 7. oktobra *Padomju Jaunatnē* bija raksts par *21. jūlija* politmācībām, kuru rīkošanā palīdzējis arī fabrikas direktors Konstantīns Sieks, tādēļ norādi par "PSRS Konstitūcijas studēšanu" var saistīt ar ironiju iepriekš publicētā raksta sakarā.[2361] Neskatoties uz publiski izteikto kritiku, spriežot pēc publikācijām presē, Konstantīns Sieks palika *21. jūlija* direktora amatā.[2362] Paradoksāli, bet 1962. gada 7. februāra publikācijā *Cīņā* par fabrikas *21. jūlijs* devumu "septiņgades ceturtā gada plāna izpildē" lasāms Konstantīna Sieka publisks paziņojums, ka

> "piegriezēji un šuvējas, gludinātājas un meistari, visi, kas dienu no dienas gādā par iedzīvotāju pieaugošajām prasībām, jūt aizvien lielāku pienākuma apziņu",[2363]

kādēļ nolemts gada uzdevumu izpildi īstenot līdz 27. decembrim, panākt virsplāna produkciju, darba ražīguma pieaugumu, kvalitātes un kvalifikācijas celšanu, un tas sasaucas ar viņu mātes darbu – veļas šūšanu – un brāļa nodarbi tirdzniecības namā *Esders un Šēfals*.

Savukārt vecākā māsa Milda[2364], beidzoties Krievijas pilsoņu karam, apprecējās ar karavīru Ozolu, kurš bija demobilizēts no

---

[2360] "Kādēļ raud šis mazais zēns?" *Padomju Jaunatne*, Nr. 256, 1958, 31. decembris, 3. lpp.
[2361] "Mācības sākušās", *Padomju Jaunatne*, Nr. 198, 1955, 7. oktobris, 1. lpp.
[2362] "Jauni modeļi, jauni izejmateriāli", *Cīņa*, Nr. 32, 1962, 7. februāris, 1. lpp.
[2363] Sieks, Konstantīns. "Jauni modeļi, jauni izejmateriāli", *Cīņa*, Nr. 32, 1962, 7. februāris, 1. lpp.
[2364] Milda Ozola (dzimusi Sieks), dzimusi 1897. gada 23. janvārī, mirusi 1962. gada 28. augustā. Apprecējusi Eduardu Ozolu, dzimušu 1888. gada 1. jūlijā, mirušu 1962. gada 29. decembrī, apbedītu 1963. gada 7. janvārī Rīgas 2. Meža kapos.

Sarkanās Armijas un ar kuru 1922. gadā aizbrauca uz Latviju[2365].[2366] Abās autobiogrāfijās Alberts Sieks gan apgalvo, ka viņam neesot nekādu ziņu par Mildu.[2367]

Atbilstoši 1949. gada 26. oktobra autobiogrāfijā sniegtajām ziņām Albertam Siekam nebija radinieku ārzemēs vai tādu, kas bijuši represēti.[2368]

Izziņa, kas sagatavota par LPSR iekšlietu ministra vietnieku operatīvās darbības jautājumos Albertu Sieku, kas kopš 1945. gada marta strādā attiecīgajā amatā, sniedz salīdzinoši neprecīzu informāciju, sākot ar to, ka darbs laikposmā no 1913. līdz 1918. gadam raksturots kā zēns akciju sabiedrībā *Abo* un pie privātā uzņēmēja,[2369] un beidzot ar to, ka laikposmā no 1940. līdz 1945. gadam trūkst informācijas, piemēram, par darbību PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Kaļiņinas apgabala pārvaldē.[2370] Tikpat neprecīza ir arī izziņa, kas sagatavota par LPSR iekšlietu ministra vietnieku Albertu Sieku un kurš, kā izziņā norādīts, strādā šajā amatā no 1951. gada janvāra, turklāt tik pavirši sagatavota, ka vairākās vietās veikti labojumi, piemēram, sākumā norādīts, ka laikposmā no 1913. līdz 1918. gadam Alberts Sieks bijis uzņēmumu dalībnieks, bet tad labots, ka viņš strādājis pie uzņēmējiem,[2371] bet norāde par to, ka strādā līdz šim brīdim ir kļūdaini pierakstīta un tad arī labota.[2372] Līdzīgi kā iepriekš minētajā izziņā, piemēram, darba gaitas laikposmā no 1940. līdz 1945. gadam ir

[2365] Izpētot Latvijas Nacionālā arhīva datubāzes *Latvijas iedzīvotāju saraksts (1918–1940)* sniegto informāciju, pieļaujams, ka māsa Milda tomēr ir dzimusi 1897. gada 9. janvārī (pēc Juliāna kalendāra 21. janvārī), pēc precībām mainījusi uzvārdu uz Ozola un dzīvojusi Raunas pagastā.

[2366] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6a. lp.

[2367] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6a., 8. lp.

[2368] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 6a. lp.

[2369] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 14. lp. (1945. gada marta izziņa, ko bija paredzēts parakstīt LKP CK kadru uzskaites sektora vadītājam Vasilijam Buličevam un ko parakstījusi cita persona, kuras uzvārds ir grūti salasāms).

[2370] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 14. lp. otra puse.

[2371] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 22. lp. (izziņa, kas sagatavota par LPSR iekšlietu ministra vietnieku Albertu Sieku, ko parakstījuši LKP CK kadru uzskaites sektora vadītājs Kozirjevs un tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas instruktors Vasiļjevs un kas sniedz ziņas līdz 1953. gadam).

[2372] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 22. lp. otra puse.

nepilnīgi atspoguļotas.[2373] Personas lietā trūkst Alberta Sieka fotogrāfijas.[2374]

Personas lieta nesniedz informāciju par Alberta Sieka pēdējiem dzīves gadiem. Lai gan Alberts Sieks esot miris 1980. gadā, tātad vēl pirms Atmodas, plašsaziņas līdzekļos nav atrodams nekrologs, kas būtu veltīts bijušajam LPSR iekšlietu ministram. Viena no pēdējām ziņām, kur minēts Alberts Sieks, viņam dzīvam esot, ir *Padomju Jaunatnē* publicētais apskats par to, kā norit "vēlēšanas":

> "Spoži apgaismota ar Ļeņina ordeni apbalvotās V. I. Ļeņina Valsts elektrotehniskās rūpnīcas VEF Kultūras un tehnikas pils. Tieši pulksten sešos no rīta durvis vēra 24./24. un 25./25. vēlēšanu iecirkņi. Vēlēšanu urnās iekrīt pirmie biļeteni.
>
> – Es no visas sirds balsoju par mūsu kandidātiem, kas personificē padomju cilvēku nesatricināmo vienību un līdztiesību, – sacīja rūpnīcas VEF instrumentu atslēdznieks A. Broks. – Ticu, ka gan PSKP CK loceklis, Latvijas Komunistiskās partijas CK pirmais sekretārs A. Voss, gan bezpartejiskais – mūsu rūpnīcas smalkmehāniķis Sociālistiskā Darba Varonis V. Krūmiņš, par kuriem mēs šodien balsojam, godam pārstāvēs mūsu intereses Padomju zemes parlamentā: gādās par to, lai tiktu nostiprināta Dzimtenes ekonomiskā varenība – mūsu uzplaukuma un drošības pamatu pamats.
>
> Kā vieni no pirmajiem nobalsoja VEF inženieris I. Ahmerous un Pilsoņu kara un Lielā Tēvijas kara veterāns, daudzu valdības apbalvojumu kavalieris, tagadējais pensionārs A. Sieks, telefona centrāļu montētāja N. Tomaševska, ražošanas apvienības «Rīgas modes» ateljē šuvēja I. Smirnova un 32. vidusskolas pionieru vadītāja T. Protasova, kas pirmo reizi piedalās vēlēšanās, un karavīrs A. Kaijaks...
>
> Tie ir dažādu tautību, dažāda dzimuma un vecuma cilvēki ar dažādām profesijām, taču viņiem visiem ir vienādi uzskati par mūsu sociālistiskās sabiedrības vērtībām. Būdami savas Dzimtenes patrioti,

[2373] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l., 22. lp. otra puse.

[2374] Fotogrāfija ir pieejama, piemēram, Strods, Heinrihs. *Latvijas nacionālo partizānu karš. 1944–1956.* Rīga: Preses nams, 1996, 276. lpp. Grāmatā gan nav atsauces uz to, kur fotogrāfija iegūta, vien paraksts – "Pulkvedis Alberts Sieks 1938. gadā". Šīs norādes sakarā gan norādāms, ka atbilstoši 1936. gada 23. marta pavēlei Nr. 184 Albertam Siekam noteikta tikai valsts drošības kapteiņa pakāpe, bet personas lietā nav dokumenta, kas liecinātu par to, kad piešķirta pulkveža pakāpe.

> viņi vienprātīgi atbalsta Komunistiskās partijas un Padomju valsts iekšpolitiku un ārpolitiku, apstiprinot to ar savu trieciendarbu ik dienas."[2375]

Minētais izvilkums visai precīzi raksturo gan to, cik PSRS okupācijas organizētās vēlēšanas bijušas tālu no demokrātiskām vēlēšanām, un to, ka pat no varas īstenošanas par rīcību, kas vēl pirms Josifa Džugašvilli nāves bijusi PSKP ieskatā adekvāta, bet pēc tās kļuvusi par "sociālistiskajai likumībai" nederīgu, atstumtie tomēr turpina atbalstīt šo varu, dzīves noslēgumā nesaņemot pat tik daudz, kā iespēju būt pieminētam. Sieka piemērs liecina kā totalitārisma aizstāvēšanai, paļaujoties, ka nav plaši pieejamas ziņas par čekistiem, tiražē īstenībai neatbilstīgu informācija pat par cilvēku pamatdatiem.

[2375] "Balso vefieši", *Padomju Jaunatne*, Nr. 47, 1979, 5. marts, 2. lpp.

Ieskats Nikolaja Kovaļčuka Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Nikolaja Kovaļčuka Latvijas Komunistiskās partijas (LKP)[2376] Centrālās Komitejas (CK) nomenklatūras kadru personas lieta[2377] sastāv tikai no trim dokumentiem, tāpēc tā sniedz salīdzinoši nepilnīgu informāciju, kas, piemēram, apgrūtina iespēju novērtēt publiski pieejamās ziņas par Nikolaja Kovaļčuka dzīves un darba gaitām, to skaitā to atbilstību īstenībai.[2378] Nikolajs Kovaļčuks, Kuzmas dēls, savā 1953. gada 7. marta vadošo kadru uzskaites personas lapā norādījis, ka ir dzimis 1902. gada augustā, konkrēta datuma vietā norādīta jautājuma zīme. 1953. gada 7. marta autobiogrāfijā precizēts, ka dzimis 1902. gada 8. augustā.[2379] Atbildot uz jautājumu par savu dzimšanas vietu atbilstoši administratīvajam dalījumam dzimšanas brīdī, Kovaļčuks norādījis, ka ir dzimis Holmskas guberņas[2380] Grubešovskas apriņķa Dolgobičevā, kas vadošo kadru uzskaites personas lapas aizpildīšanas brīdī bija Polijas Tautas Republikas

[2376] Šeit un turpmāk, norādot Latvijas Komunistiskās partijas institūciju vai amatu, būs izmantots Latvijas Komunistiskās partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[2377] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l. (Nikolaja Kovaļčuka LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta). Visi dokumenti lietā ir krievu valodā
[2378] Sk. salīdzinājumam: Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности, 1941–1954: Справочник*. Москва: Международное общество «Мемориал», «Звенья», 2010, с. 467–468.
[2379] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 4. lp. (1953. gada 7. marta autobiogrāfija).
[2380] Holmskas guberņa izveidota vien 1912. gadā, atdalot to no Ļubļinas guberņas.

teritorija.[2381] Nikolajs Kovaļčuks minējis, ka ir ukrainis, ka viņa vecāki gan pirms, gan pēc "Oktobra revolūcijas" bijuši kalpotāji.[2382]

1953. gada 7. marta autobiogrāfija precizē, ka tēvs cēlies no nabadzīgajiem zemniekiem, dzimis Volīnijas guberņas Volodimiras-Volinskas apriņķa Branskas pagasta Volicas-Družkopolskas ciemā. Līdz 1917. gada revolūcijas oktobra boļševiku apvērsumam tēvs esot bijis nodarbināts lauksaimniecībā un pildījis muitnieka pienākumus. Pēc "Oktobra revolūcijas" esot strādājis dzirnavās, elevatorā un tad milicijā par milici. Tēvs miris 1948. gadā. Nikolajs Kovaļčuks faktiski nesniedz ziņas par māti, ko var izskaidrot ar apstākli, ka māte mirusi 1919. gadā. Ģimenē kopā bijuši septiņi bērni.[2383]

1915. gadā Nikolaju Kovaļčuku kopā ar ģimeni kā "pirmā imperiālistiskā kara bēgļus" evakuējuši uz Saratovas guberņas Serdobskas apriņķa Bekovas ciemu. Ģimene esot dzīvojusi slikti. Ziemā Nikolajs Kovaļčuks mācījies vietējā skolā, bet vasarā nācies strādāt par algotni pie vietējiem "kulakiem" un zemes īpašnieka, bet, pateicoties "Oktobra revolūcijai", situācija esot mainījusies.

Atbildot uz jautājumu par savu sociālo stāvokli, iestājoties Padomju Savienības Komunistiskajā partijā (PSKP),[2384] Kovaļčuks norādījis, ka ir bijis kalpotājs. Kā savu pamatnodarbi viņš minējis darbu Valsts drošības ministrijas orgānos, turklāt kopējais darba stāžs šajā nodarbē atbilstoši 1953. gada 7. marta vadošo kadru uzskaites personas lapai – 33 gadi. PSKP biedru rindās Nikolaju Kovaļčuku uzņēma Saratovas guberņas Serdobskas apriņķa Bekovas ciema partijas pirmorganizācija 1927. gada novembrī (biedra kartes Nr. 1539471);[2385] pēc autobiogrāfijas secināms, ka par kandidātu kļuvis 1924. gadā[2386]. Tomēr, spriežot pēc atbildēm uz jautājumiem par to, vai iepriekš bijis PSKP biedrs, kad konkrēti un kādi bijuši iemesli, kādēļ izslēgts vai izstājies, jāsecina, ka Nikolaja Kovaļčuka gaitas PSKP nav

[2381] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp. (1953. gada 7. marta vadošo kadru uzskaites personas lapa).
[2382] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp.
[2383] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 4. lp.
[2384] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Padomju Savienības Komunistiskajā partijā, izmantots šīs partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[2385] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp.
[2386] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 5. lp.

iztikušas bez grūtībām, jo norādīts, ka Kovaļčuks bijis biedra kandidāts no 1922. līdz 1923. gadam un ka bijis izslēgts no PSKP biedra kandidātiem sakarā ar to, ka laulājies baznīcā.[2387] Tomēr viņš nav bijis nedz "antipartijas grupējumos", nedz arī to vidū, kas "svārstījušies par partijas līnijas īstenošanu". Nikolajs Kovaļčuks nav bijis Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS)[2388] biedrs, tāpat nav bijis biedrs citās organizācijās, arodbiedrībās.[2389]

Atbildot uz jautājumu par iegūto izglītību, Nikolajs Kovaļčuks norādījis, ka ir ieguvis vidējo izglītību, tomēr viņa sniegtās ziņas par izglītības iestādēm un mācību laiku ir tik vispārinātas, ka liedz veikt pilnīgāku analīzi. Norādīts, ka ir mācījies otrās pakāpes skolā līdz 1919. gadam (trūkst informācijas par mācību sākumu, konkrētās izglītības iestādes nosaukumu), kur pabeidzis trīs klases. Šāds izglītības iestādes veids izveidojās Krievijā 1918. gadā. Vispārējās izglītības pamats bija deviņu klašu izglītība, ko varēja īstenot divos posmos pirmās pakāpes skolās un otrās pakāpes skolās, tomēr jau pirmajā Viskrievijas partijas apspriedē par tautas izglītību, kas norisinājās no 1920. gada 31. decembra līdz 1921. gada 4. janvārim un ko organizēja PSKP CK, sprieda par izglītības reformu, sevišķu uzmanību veltot vispārējai vidējai izglītībai, aizsākta šādu skolu reforma. Viena no apspriedes rekomendācijām paredzēja otrās pakāpes skolas vecākās klases pārveidot par tehnikumiem, tomēr, ievērojot to, ka skolas ne materiāli, ne personāla ziņā nebija gatavas, Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (KPFSR) Izglītības tautas komisariāts saglabāja otrās pakāpes skolas ar piecu gadu izglītību un mācību dalījumu divos posmos – trīs un divu gadu mācības.[2390] Ievērojot minēto, vadošo kadru uzskaites personas lapā norādītā informācija jāizprot tādējādi, ka 1919. gadā Nikolajs Kovaļčuks pabeidzis septiņu klašu izglītību. Atbilstoši Kovaļčuka sniegtajām ziņām

[2387] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp.
[2388] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienībā, izmantots šīs organizācijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[2389] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp.
[2390] Константинов, Николай, Медынский, Евгений, Шабаева, Мария. *История педагогики* (издание пятое, дополненное и переработанное). Москва: Просвещение, 1982, с. 347–348.

no 1929. līdz 1932. gadam viņš mācījies Aizkaukāza kājinieku skolā[2391] (spriežot pēc konteksta, domāta izglītības iestāde, kas līdz 1992. gadam bija pazīstama kā ar Sarkanās Zvaigznes ordeni un Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā 26 Baku komisāru Tbilisi augstākā artilērijas komandējošā sastāva skola), pabeidzot eksterni un kļūstot par vada komandieri. Kā norādījis, no 1932. līdz 1935. gadam mācījies Tbilisi komunistiskajā augstākajā izglītības iestādē.[2392] Spriežot pēc konteksta, tā bijusi izglītības iestāde, kas saukta 26 Baku komisāru Aizkaukāza komunistiskā universitāte Tiflisā.

Spriežot pēc 1953. gada 7. marta vadošo kadru uzskaites personas lapas, mācības nav turpinājis, tāpēc likumsakarīgi, ka atbildes uz jautājumiem par zinātnisko grādu un zinātniskajiem darbiem ir noliedzošas.[2393]

Vadošo kadru uzskaites personas lapa ļauj spriest, ka līdz tās aizpildīšanas brīdim 1953. gada 7. martā Nikolajs Kovaļčuks bijis ārzemēs kopā ar PSRS bruņotajiem spēkiem: 1945. gadā līdz jūlijam – Čehoslovākijas Sociālistiskajā Republikā un Polijas Tautas Republikā, bet no 1946. gada oktobra līdz 1949. gada augustam – Vācijas padomju okupācijas zonā kā PSRS Valsts drošības ministrijas pilnvarotais šajā Vācijas daļā.[2394]

Nikolajs Kovaļčuks savā vadošo kadru uzskaites personas lapā norādījis, ka darba gaitas sācis 1915. gada augustā, strādājot par algotni pie zemes īpašnieka un reizē mācoties Saratovas guberņas Serdobskas apriņķa Bekovas ciemā. 1919. gada janvārī Kovaļčuks mainījis nodarbi un līdz 1926. gada novembrim Saratovas guberņas Serdobskas apriņķī strādājis dažādos amatos milicijā; vadošo kadru uzskaites personas lapā secīgi uzskaitīts – rajona milicijas priekšnieka palīgs, pagasta un rajona milicijas priekšnieks, apriņķa milicijas priekšnieka palīgs.[2395] Autobiogrāfijā precizēts, ka sākumā darbu veicis Bekovas ciemā, tad – Serdobskas pilsētā.[2396] No 1926. gada novembra

[2391] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp.
[2392] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp.
[2393] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp.
[2394] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp.
[2395] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp. otra puse.
[2396] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 4. lp. otra puse.

līdz 1927. gada martam Nikolajs Kovaļčuks bija iesaukts dienēt[2397] par sarkanarmieti Apvienotās galvenās politiskās pārvaldes karaspēka Ahalcihes pulkā Dienvidgruzijā. Kā savu dienesta vietu Kovaļčuks norādījis Ahalcihes pilsētu Gruzijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (PSR),[2398] tomēr tobrīd tā bija Aizkaukāza Padomju Federatīvā Sociālistiskā Republika (PFSR). No 1927. gada marta līdz 1932. gada maijam Nikolajs Kovaļčuks bija pilnvarotā palīgs un pilnvarotais 37. Batumi robežapsardzes nodaļas sevišķajā daļā. No 1932. gada maija līdz 1938. gada novembrim Kovaļčuks ieņēma dažādus amatus Apvienotajā galvenajā politiskajā pārvaldē[2399] un Iekšlietu tautas komisariātā[2400] Aizkaukāza PFSR un Gruzijas PSR, pildot dienestu robežaizsardzības pārvaldē un slepeni politiskajā daļā. Amati vadošo kadru uzskaites personas lapā uzskaitīti secīgi – pilnvarotais, vecākais pilnvarotais, nodaļas priekšnieka palīgs, nodaļas priekšnieks. Dienestu attiecīgajā laikā pildījis Tbilisi (līdz 1936. gadam – Tiflisa).[2401] No 1938. gada novembra līdz 1941. gada jūlijam Nikolajs Kovaļčuks bija PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Ļeņingradas apgabala pārvaldes politiskās daļas priekšnieka vietnieks un Izmeklēšanas daļas priekšnieks. Kā dienesta vieta norādīta Ļeņingrada. No 1941. gada jūlija līdz 1942. gada jūnijam Kovaļčuks bija armijas grupas sevišķās daļas priekšnieks un Ļeņingradas frontes sevišķās daļas priekšnieka vietnieks.[2402] Autobiogrāfijā minēts, ka, sākoties karadarbībai starp PSRS un nacionālsociālistisko Vāciju, Nikolajs Kovaļčuks bija iecelts par Lužskas armijas grupas sevišķās daļas priekšnieku, bet 1941. gada oktobrī – par Iekšlietu tautas komisariāta Ļeņingradas frontes Sevišķās daļas priekšnieka vietnieku.[2403] No 1942. gada jūnija līdz 1943. gada aprīlim viņš bija Sibīrijas kara apgabala Iekšlietu tautas komisariāta Sevišķās daļas priekšnieks (Novosibirska).[2404] No 1943. gada aprīļa līdz 1945. gada jūlijam Nikolajs Kovaļčuks bija Dienvidu un 4. Ukrainas

[2397] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 4. lp. otra puse.
[2398] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp. otra puse.
[2399] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp. otra puse.
[2400] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 4. lp. otra puse.
[2401] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp. otra puse.
[2402] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp. otra puse.
[2403] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 4. lp. otra puse.
[2404] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp. otra puse.

frontes pretizlūkošanas pārvaldes *SMERŠ* priekšnieks.[2405] Spriežot pēc atbildes uz jautājumiem par dalību kara darbībā, secināms, ka Nikolajs Kovaļčuks piedalījies cīņās Ļeņingradas un Dienvidu, un 4. Ukrainas frontē.[2406] No 1945. gada jūlija līdz 1946. gada maijam Kovaļčuks bija Piekarpatu kara apgabala pretizlūkošanas pārvaldes *SMERŠ* priekšnieks (Čerņivci). No 1946. gada jūnija līdz 1949. gada augustam Nikolajs Kovaļčuks iecelts par PSRS valsts drošības ministra vietnieku (Maskava) un pildījis PSRS Valsts drošības ministrijas pilnvarotā amatu PSRS okupācijas zonā Vācijā (Berlīne);[2407] autobiogrāfijā norādīts, ka no 1946. gada maija iecelts par ministra vietnieku, bet septembrī nosūtīts uz Vāciju.[2408] No 1949. gada augusta līdz 1952. gada oktobrim Kovaļčuks bija Ukrainas PSR valsts drošības ministrs (Kijeva), bet no 1953. gada februāra bija iecelts par LPSR Valsts drošības ministru,[2409] ko pildīja līdz 1953. gada maijam.[2410] Ievērojot to, ka LPSR Valsts drošības ministrija 1953. gada 13. aprīlī tika apvienota ar LPSR Iekšlietu ministriju, Nikolajs Kovaļčuks uz īsu laiku kļuva par šīs apvienotās ministrijas ministru. Tomēr minētās izmaiņas neparādās Nikolaja Kovaļčuka LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā. Tās gūst atspoguļojumu formālos dokumentos, kas personas lietā nav iekļauti. Piemēram, saskaņā ar LPSR Augstākās Padomes Prezidija 1953. gada 13. aprīļa dekrētu LPSR iekšlietu ministra amatā tika iecelts Nikolajs Kovaļčuks,[2411] bet LPSR Augstākās Padomes 1953. gada 17. augusta lēmums *Par Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Dekrētu apstiprināšanu par atbrīvošanu no Latvijas PSR Ministru pienākumiem*[2412] paredz apstiprināt LPSR iekšlietu ministra Nikolaja Kovaļčuka atbrīvošanu no ieņemamā amata.

[2405] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp. otra puse.
[2406] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 3. lp.
[2407] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp. otra puse.
[2408] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 5. lp.
[2409] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp. otra puse.
[2410] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 1. lp. (1953. gada 17. marta papildinājums kadru uzskaites personas lapai).
[2411] "Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijā", *Cīņa*, Nr. 88, 1953, 14. aprīlis, 1. lpp.
[2412] Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmums «Par Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Dekrētu apstiprināšanu par atbrīvošanu no Latvijas PSR Ministru pienākumiem"», *Cīņa*, Nr. 196, 1953, 20. augusts, 1. lpp.

1953. gada 7. marta vadošo kadru uzskaites personas lapas aizpildīšanas brīdī bija ģenerālleitnants un ietilpa komandējošā sastāvā.[2413]

Nikolajs Kovaļčuks saņēmis vairākus apbalvojumus: 1940. gada aprīlī – Sarkanās Zvaigznes ordeni par veiksmīgu valdības uzdevuma izpildi, no 1941. līdz 1945. gadam saņēmis divus Ļeņina ordeņus, trīs Sarkanā Karoga ordeņus, Suvorova otrās pakāpes[2414] ordeni, Kutuzova otrās pakāpes[2415] ordeni, Sarkanās Zvaigznes ordeni par veiksmīgu valdības uzdevumu izpildi Otrā pasaules kara laikā Ļeņingradas un Dienvidu, un 4. Ukrainas frontē, kā arī par izdienu. Šajā laikā piešķirtas arī vairākas medaļas. 1948. gada augustā (24. jūnijā)[2416] saņēmis Ļeņina ordeni par veiksmīgu valdības uzdevumu izpildi Padomju Sociālistisko Republiku Savienības okupācijas zonā Vācijā.[2417]

Vadošo kadru uzskaites personas lapa ļauj spriest, ka līdz tās aizpildīšanas brīdim 1953. gada 7. martā Nikolajs Kovaļčuks bija "ievēlēts" par PSRS Augstākās Padomes deputātu 1950. gada martā no Kameņecpodoļskas apgabala[2418] (Starokonstantinovas apgabals[2419]).

Sniegtā atbilde uz jautājumu 1953. gada 7. marta vadošo kadru uzskaites personas lapā par svešvalodu un PSRS tautu valodu zināšanām (ievilktas svītras) ļauj secināt, ka Nikolajs Kovaļčuks zinājis vien krievu valodu.[2420]

1953. gada 7. marta vadošo kadru uzskaites personas lapa faktiski nesniedz ziņas par ģimeni un dzīvesvietu. Tik daudz vien var uzzināt, ka viņš bija precējies, viņam bijusi sieva un meita un ka audzinājis arī brāļa vai māsas meitu. Dzīvesvieta – Rīga.[2421]

[2413] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 3. lp. otra puse.
[2414] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 1. lp.
[2415] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 1. lp.
[2416] PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par sekmīgu valdības uzdevumu izpildīšanu pieņemts 1948. gada 24. jūnijā. "Padomju kara administrācijas Vācijā darbinieki apbalvoti ar PSRS ordeņiem un medaļām", *Cīņa*, Nr. 150, 1948, 26. jūnijs, 2. lpp.
[2417] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 3. lp. otra puse.
[2418] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 3. lp.
[2419] "PSRS Augstākajā Padomē ievēlēto deputātu saraksts. Savienības Padomē ievēlētie deputāti", *Cīņa*, Nr. 64, 1950, 15. marts, 3. lpp.
[2420] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 3. lp.
[2421] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 3. lp. otra puse.

Spriežot pēc publiski pieejamajām ziņām, 1954. gada 26. jūnijā Nikolaju Kovaļčuku atbrīvoja no dienesta PSRS iekšlietu sistēmā par diskreditējošiem faktiem, bet, pamatojoties uz PSRS Ministru Padomes 1954. gada 23. novembra nolēmumu Nr. 2349-1118cc viņam atņemta ģenerālleitnanta dienesta pakāpe par diskreditējošu rīcību, strādājot valsts drošības orgānos, kas ir necienīga un nav savienojama ar augsto dienesta pakāpi. Nikolajs Kovaļčuks miris 1972. gadā Kijevā.[2422]

[2422] Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности, 1941–1954: Справочник*. Москва: Международное общество «Мемориал», «Звенья», 2010, с. 467.

Ieskats Ivana Zujāna Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Ivans Zujāns, Donāta dēls, dzimis 1910. gada 20.[2423] decembrī Ludzas apriņķa Mērdzenes pagasta Loču ciemā, kas atbilstoši Latvijas Komunistiskās partijas (LKP)[2424] Centrālās Komitejas (CK) nomenklatūras Ivana Zujāna personas lietā[2425] esošajai 1948. gada 14. aprīļa kadru uzskaites personas lapai tās aizpildīšanas brīdī ietilpa Ludzas apriņķa Mērdzenes pagasta Pušmucovas ciema padomē[2426].[2427] Turpat Zujāns norādījis, ka ir latvietis, cēlies no zemniekiem, kas gan pirms, gan pēc "Oktobra revolūcijas" nodarbojušies ar lauksaimniecību, un ka pēc sava sociālā statusa esot kalpotājs.[2428]

[2423] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 7. lp. (1948. gada 14. aprīļa autobiogrāfija).
[2424] Šeit un turpmāk, norādot Latvijas Komunistiskās partijas institūciju vai amatu, izmantots Latvijas Komunistiskās partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[2425] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l. (LKP CK nomenklatūras Ivana Zujāna personas lieta). Visi dokumenti lietā ir krievu valodā, izņemot daudzu veidlapu galvas, kas ir gan krievu, gan latviešu valodā.
[2426] Minētais atbilst LPSR Augstākās Padomes Prezidija dekrētam par ciemu padomju nodibināšanu Ludzas apriņķī, ko 1945. gada 10. septembrī parakstījuši priekšsēdētājs Augusts Kirhenšteins un sekretārs Kārlis Žanis Prieže. "Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par ciemu padomju nodibināšanu Ludzas apriņķī", *Latvijas PSR AP Prezidija Ziņotājs*, Nr. 193, 1945, 18. septembris, 2. lpp.
[2427] Gan 1944. gada 14. decembra autobiogrāfijā, gan arī 1948. gada 14. aprīļa autobiogrāfijā Ivans Zujāns kā savu dzimšanas vietu norādījis "Latvijas PSR". LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 6. (1944. gada 14. decembra autobiogrāfija), 7. lp.
[2428] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp. (1948. gada 14. aprīļa kadru uzskaites personas lapa, ko Ivans Zujāns aizpildījis pašrocīgi).

Atbilstoši 1949. gada 14. aprīļa kadru uzskaites personas lapā norādītajam Zujāns zinājis vien krievu un latviešu valodu.[2429]

Savās autobiogrāfijās Ivans Zujāns precizē, ka tēvs – Donats Zujans, Kondratija dēls,[2430] – bijis nabadzīgais zemnieks, kuram piederējuši 2,5 hektāri[2431] zemes.[2432] Nekas vairāk par vecākiem, izņemot norādi, ka 1944. gada 16. decembra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā abi dzīvojuši Mērdzenes pagasta Loču ciemā kopā ar Ivana Zujāna bērniem – sešus gadus veco dēlu Juriju un četrus gadus veco meitu Irēnu,[2433] jo kopš 1942. gada marta Ivans Zujāns vairs nedzīvojot ar savu sievu Tamāru Zujāni, Vladimira meitu,[2434] personas lietā nav minēts. Norādāms, ka vēl atbilstoši 1944. un 1945. gada izziņām, kā arī 1948. gada 14. aprīļa kadru uzskaites personas lapā minētajam Ivana Zujāna ģimenes stāvoklis pirmajos divos dokumentos raksturots kā "precējies", bet pēdējā minēts sievas vārds.[2435]

Spriežot pēc 1944. gada 16. decembra autobiogrāfijā[2436] norādītā un 1948. gada 14. aprīļa kadru uzskaites personas lapā minētā, Ivans Zujāns līdz 1924. gadam mācījies Pušmucovas sešgadīgajā latviešu pamatskolā,[2437] tad līdz 1928. gadam – Ludzas

---

[2429] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp.

[2430] *Valdības Vēstnesis*, Nr. 172, 1932, 4. augusts, 3. lpp.

[2431] Spriežot pēc *Zemes Ierīcības Vēstnesī* publicētās informācijas, Centrālā zemes ierīcības komiteja 1928. gada 25. janvāra plenārsēdē (protokols Nr. 1253, 3. p.) nolēma no 1928. gada 17. janvāra (protokols Nr. 2031, 4. p.) piegriezt Ludzas apriņķa Mērdzenes pagasta "Michalovas, Morozovas un Stiglovas valsts meža zemes" Loču sādžas sīkzemniekiem, to starpā arī Donatam Zujanam, kas tādējādi ieguva 2,66 ha II grupas zemes. "Galīgi piešķirtās zemes", *Zemes Ierīcības Vēstnesis*, Nr. 268, 1928, 28. februāris, 7. lpp.

[2432] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 6., 7. lp

[2433] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 6. lp.

[2434] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 5. lp. otra puse.

[2435] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 16., 17., 5. lp. otra puse.

[2436] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 6. lp.

[2437] Vēlākā LPSR iekšlietu tautas komisāra Alfona Novika, kas atšķirībā no Ivana Zujāna dzimis 1908. gada 13. februārī Ludzas apriņķa Mērdzenes pagasta Silagaiļu ciemā, aptuveni 12 km attālumā no Loču ciema, mācību gaitas tajā pašā Pušmucovas sešgadīgajā latviešu pamatskolā, kur viņš mācās līdz 1922. gadam, vismaz daļēji laika ziņā pārklājas ar Ivana Zujāna mācību gaitām. Silarājs, N. "Alfons Noviks", *Padomju Jaunatne*, Nr. 41, 1950, 28. februāris, 2. lpp.; "Mūsu deputātu kandidāti Augstākai Padomei", *Padomju Latvija*, Nr. 4, 1941, 5. janvāris, 3. lpp.; Gore, Ilga, Stranga,

arodskolā,[2438] kur pabeigta mehānikas nodaļa, iegūstot mehāniķa izglītību.[2439] Pabeidzot mācības Ludzas arodskolā, Ivans Zujāns devies uz Rīgu, kur no 1928. gada līdz 1930. gada maijam strādājis dažādos uzņēmumos par atslēdznieku un elektriķi.[2440] Gadu vēlāk, no 1929. gada līdz 1930. gadam, Zujāns darbu apvienojis ar mācībām vakaros[2441] Rīgas pilsētas tehnikuma[2442] mehānikas nodaļā,[2443] tomēr

Aivars. "Ne visi gali ir ūdenī, PSRS pilsoni Novik!" *Latvija Amerikā*, Nr. 15, 1991, 13. aprīlis, 14. lpp.

[2438] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp.

[2439] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp. otra puse, 6. lp.

[2440] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp. otra puse.

[2441] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 6. lp.

[2442] 1949. gada 14. aprīļa kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka Ivans Zujāns mācījies Rīgas pilsētas vakara tehnikumā, tomēr acīmredzot šeit domāts Rīgas pilsētas tehnikuma vakara nodaļa. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp.

[2443] LPSR Iekšlietu tautas komisariāta Liepājas daļas priekšnieka Antona Stabrovska, ko uzskata par vienu no atbildīgajiem par Liepājas *Zilajā brīnumā* veiktajām slepkavībām 1941. gada 27. jūnijā, mācību gaitas vismaz daļēji mācību vietas un laika ziņā pārklājas ar Ivana Zujāna mācību gaitām. Antons Stabrovskis, Franča dēls, dzimis 1908. gada 4. maijā Rēzeknes apriņķa Bērzgales pagastā, mācījies Ludzas arodskolā, 1932. gadā pabeidzis Rīgas pilsētas tehnikuma mehānikas nodaļu. No 1933. līdz 1934. gadam Stabrovskis dienējis Latvijas Republikas armijā kā dižkareivis telefonists. 1936. gadā sāktas studijas Latvijas Universitātes Mehānikas fakultātē. Tikmēr, kamēr studējis, Stabrovskis strādājis par atslēdznieku uzņēmumā *Autosatiksme I. Lācums un Izmailovičs* Rīgā, Raudas ielā 8 kopā ar savu brāli Jāzepu, Latvijas Universitātes biedrības *Montania* biedru. Studiju gados draudzējies ar Vikentiju Latkovski (1899–1983), kam vēlāk bijusi izšķiroša nozīme Stabrovska čekistiskajā karjerā. 1940. gadā Stabrovskis apprecējies ar Latvijas Konservatorijas studenti, pianisti Veroniku Stepulāni, Bērtuļa meitu (dzimusi 1909. gadā). Studijas Latvijas Universitātē Stabrovskis tomēr nav pabeidzis sakarā ar to, ka 1940. gadā nedemokrātiskajā vēlēšanu imitācijā "kandidēja" no Latvijas darba tautas bloka Tautas Saeimas vēlēšanās Latgales apgabalā, bija "ievēlēts" un tad nosūtīts par priekšnieku LPSR Iekšlietu tautas komisariāta Liepājas daļā. Presē to raksturo: "Pildot tautas uzdevumu, Antons Stabrovskis spiests uz laiku atlikt studijas (Pigoznis, A. "Nebija nezināmu varoņu", *Padomju Students*, Nr. 12, 1960, 7. aprīlis, 2. lpp.). Nosūtot darbā uz Liepāju, Stabrovskis jau bija PSKP biedrs. Stabrovskis esot bijis viens no "Liepājas aizstāvēšanas" kauju aktīvākajiem organizatoriem un cīnītājiem; kopā ar "Būnu, Pelnēnu, Sudmali organizē Liepājas aizstāvēšanu" (Pigoznis, A. "Nebija nezināmu varoņu", *Padomju Students*, Nr. 12, 1960, 7. aprīlis, 2. lpp.). Stabrovskis krita kaujās, tomēr nekas konkrētāks par viņa bojāeju neesot zināms. Sieva, uzzinot par vīra nāvi, esot devusies uz fronti, kur pat esot apbalvota ar medaļu *Par Staļingradas aizstāvēšanu*. "Latvijas darba tautas bloka kandidati", *Daugavas Vēstnesis*, Nr. 154,

tālāk par pirmo kursu nav ticis.[2444] No 1930. gada maija Ivans Zujāns sāka darbu Šoseju un zemes ceļu departamentā, kur līdz 1932. gada aprīlim strādājis par 13. rajona (Balvos) mašīnistu un motoristu. 1932. gada septembrī Ivanu Zujānu iesauca obligātajā kara dienestā Latvijas Republikas armijā, kur viņš līdz 1933. gada augustam dienējis 3. Jelgavas kājinieku pulkā,[2445] būdams ierindnieks.[2446]

Obligātā kara dienesta gaitām beidzoties, no 1933. gada septembra Zujāns atsāka darbu Šoseju un zemes ceļu departamentā, kur viņš līdz 1937. gada jūnijam strādāja par 13. rajona (Balvos) elektriķi un mašīnistu.[2447] No 1937. gada jūnija līdz 1940. gada augustam Zujāns strādāja par meistaru mehāniķi Šoseju un zemes ceļu departamenta 6. rajonā (Rēzeknē)[2448].[2449] 1950. gada 27. jūnija raksturojums, ko parakstījis LPSR valsts drošības ministra vietnieks Andrejs Jefimovs, Jakova dēls, sniedz interesantu pavērsienu Ivana Zujāna biogrāfijas izpratnē. Norādīts, ka Zujāns:

"Līdz Lielā Tēvijas kara sākumam strādāja operatīvajā darbā."

Vai arī laikposmā, kas kadru uzskaites personas lietā saistīts ar meistara mehāniķa darbu Šoseju un zemes ceļu departamenta 6. rajonā (Rēzeknē), izrādās, Ivans Zujāns esot veicis operatīvo darbu PSRS valsts drošības dienestu labā?[2450]

1940, 8. jūlijs, 5. lpp.; "Jaunie Saeimas deputāti", *Darba Zemnieks*, Nr. 1, 1940, 26. jūlijs, 13. lpp.; LVVA, 7427. f., 1. apr., 20467. l. (Latvijas Universitātes studenta Antona Stabrovska personas lieta, matrikulas numurs 21129); Gore, Ilga, Stranga, Aivars. "Ne visi gali ir ūdenī, PSRS pilsoni Novik!" *Latvija Amerikā*, Nr. 15, 1991, 13. aprīlis, 14. lpp.; Pigoznis, A. "Nebija nezināmu varoņu", *Padomju Students*, Nr. 12, 1960, 7. aprīlis, 2. lpp.; Briedis, J. "Dzintars palika krastā", *Padomju Jaunatne*, Nr. 128, 1965, 2. jūlijs, 2. lpp.

[2444] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp.

[2445] Ievērojams, ka 1944. gada 16. decembra autobiogrāfijā Ivans Zujāns to dēvē par 3. Mītavas kājinieku pulku. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 6. lp.

[2446] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp. otra puse, 5. lp.

[2447] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp. otra puse.

[2448] Ievērojams, ka 1944. gada 16. decembra autobiogrāfijā Ivans Zujāns Rēzekni dēvē par Režicu. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 6. lp.

[2449] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp. otra puse.

[2450] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 11. lp. (1950. gada 27. jūnija raksturojums, ko parakstījis LPSR valsts drošības ministra vietnieks Andrejs Jefimovs).

No 1940. gada augusta līdz 1941. gada jūnijam Ivans Zujāns pilda LPSR Iekšlietu tautas komisariāta Daugavpils pilsētas daļas, vēlāk LPSR Valsts drošības tautas komisariāta[2451] Daugavpils pilsētas daļas, operatīvā pilnvarotā amatu.

Acīmredzot sakarā ar nacionālsociālistiskās Vācijas karaspēka virzību un Latvijas teritorijas okupāciju no 1941. gada jūlija Zujāns pārcelts uz Penzu, kur līdz 1942. gada februārim[2452] viņš pildījis PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Penzas apgabala pārvaldes operatīvā pilnvarotā un izmeklētāja pienākumus.[2453]

1942. gada februārī Ivans Zujāns nosūtīts PSRS Iekšlietu tautas komisariāta operatīvi čekistiskajos kursos Kuibiševā (izņemot laikposmu no 1935. līdz 1990. gadam, pilsētas nosaukums – Samara), kurus beidza 1942. gada martā[2454].[2455] No 1942. gada aprīļa līdz 1943. gada februārim mācījās PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Augstākajā skolā Maskavā. Ivans Zujāns savās autobiogrāfijās norādījis, ka mācības Maskavā sācis no 1942. gada marta līdz 1943. gada martam, izlaižot Kuibiševas periodu.[2456] Līdzīgi informācija fiksēta arī, piemēram, 1944. gada 26. decembra sagatavotajā izziņā.[2457]

No 1943. gada februāra (marta)[2458] līdz 1943. gada maijam pildīja PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Kaļiņinas apgabala (tagad

---

[2451] Ivans Zujāns savās autobiogrāfijās norādījis, ka šajā laikposmā strādājis tikai LPSR Valsts drošības tautas komisariātā, neminot to, ka tas veidojies no LPSR Iekšlietu tautas komisariāta. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 6., 7. lp.

[2452] Ivans Zujāns savās autobiogrāfijās norādījis, ka PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Penzas apgabala pārvaldes operatīvā pilnvarotā amatu pildījis līdz martam, neminot arī izmeklētāja amatu. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 6., 7. lp.

[2453] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp. otra puse.

[2454] Ivans Zujāns savās autobiogrāfijās šos kursus nav minējis. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 6., 7. lp.

[2455] Citos avotos līdz aprīlim. Sk. salīdzinājumam: Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности, 1941–1954: Справочник.* Москва: Международное общество «Мемориал», «Звенья», 2010, с. 407.

[2456] Ivans Zujāns savās autobiogrāfijās norādījis, ka mācības sācis no 1942. gada marta līdz 1943. gada martam. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 6., 7. lp.

[2457] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 16. lp. (1944. gada 26. decembra izziņa).

[2458] Ivans Zujāns savās autobiogrāfijās norādījis, ka PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Kaļiņinas apgabala pārvaldes operatīvā pilnvarotā pienākumus sācis martā (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 6., 7. lp.). Līdzīga informācija izriet arī no 1944. gada 26. decembra izziņas (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 16. lp.).

Tveras apgabals) pārvaldes operatīvā pilnvarotā pienākumus[2459]. No 1943. gada maija līdz 1944. gada februārim bija PSRS Valsts drošības tautas komisariāta 4. pārvaldes operatīvais pilnvarotais Maskavā.[2460] 1949. gada 14. aprīļa kadru uzskaites personas lapā precizēts, ka no 1943. gada septembra līdz 1944. gada janvārim, ievērojot PSRS Valsts drošības tautas komisariāta speciālo uzdevumu, esot atradies nacionālsociālistiskās Vācijas karaspēka okupētajā teritorijā.[2461] 1950. gada 27. jūnija raksturojums, ko parakstījis LPSR valsts drošības ministra vietnieks Andrejs Jefimovs, informē, ka 1943. gadā, veicot speciālo uzdevumu, Zujāns esot iesūtīts "ienaidnieka aizmugurē", kur pierādījis sevi kā "drosmīgu, uzstājīgu un disciplinētu čekistu".[2462] No 1944. gada februāra līdz 1944. gada augustam Ivans Zujāns ir LPSR Valsts drošības tautas komisariāta operatīvās grupas apriņķa daļas priekšnieks, atrodoties Pavlovoposadā[2463] (Maskavas apgabalā). Minētajā laikposmā, proti, 1944. gada jūnijā, PSRS Valsts drošības tautas komisāru padomes partijas pirmorganizācija uzņēma Zujānu par Padomju Savienības Komunistiskajā partijas (PSKP)[2464] biedru (partijas biedra karte Nr. 6620133, vēlāk 06723926).[2465]

No 1944. gada augusta līdz 1944. gada septembrim Ivans Zujāns pildījis LPSR Valsts drošības tautas komisariāta Abrenes apriņķa daļas priekšnieka amatu. Papildinājums kadru uzskaites personas lapai laikposmu no 1944. gada februāra līdz septembrim raksturo tikai kā

[2459] 1948. gada 14. aprīļa kadru uzskaites personas lapā precizēts, ka Ivans Zujāns darbojies divos ciemos – Seļižarova (tobrīd Kirova rajons, tagad Seližarovskas rajons) un Oļeņina (Oļeņinas rajons). Citos avotos norādīts, ka Ivans Zujāns bijis PSRS Iekšlietu tautas komisariāta Kaļiņinas apgabala pārvaldes Kirova rajona un Oļeņinas rajona daļas operatīvais pilnvarotais. Sk.: Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности, 1941–1954: Справочник.* Москва: Международное общество «Мемориал», «Звенья», 2010, с. 407.

[2460] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp. otra puse.

[2461] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 5. lp.

[2462] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 11. lp.

[2463] 1941. gadā Pavlovoposadā (*Павловский Посад*) atradies "štābs lielām taktiskām apmācībām par tematu: cīņa ar ienaidnieka izpletņu lēcēju desantiem, kas sākušies 29. martā". "Pret «ienaidnieka» parašutistu desantiem. Taktiskās apmācības Maskavas apgabala rajonos", *Darbs*, Nr. 91, 1941, 1. aprīlis, 5. lpp.

[2464] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Padomju Savienības Komunistiskajā partijā, izmantots šīs partijas pēdējā nosaukuma akronīms.

[2465] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp.

LPSR Valsts drošības tautas komisariāta operatīvās grupas apriņķa daļas priekšnieka amata pildīšanas laiku.[2466]

No 1944. gada septembra līdz 1945. gada (jūlijam)[2467] augustam Ivans Zujāns bija LPSR Valsts drošības tautas komisariāta 2. daļas 3. nodaļas priekšnieks.[2468] 1944. gada 26. decembra sagatavotajā izziņā,[2469] kas satur arī raksturojumu, ko parakstījis LPSR valsts drošības tautas komisāra vietnieks Jānis Vēvers, un priekšlikumu par apstiprināšanu 2. daļas 3. nodaļas priekšnieka amatā, ko parakstījis LPSR valsts drošības tautas komisārs Alfons Noviks un LPSR Valsts drošības tautas komisariāta kadru daļas priekšnieka vietnieks Elmārs Kerre,[2470] norādīts, ka par 2. daļas 3. nodaļas priekšnieku vecākais leitnants Zujāns sācis strādāt vēl 1944. gada 1. septembrī. Ivans Zujāns raksturots kā operatīvi un politiski izglītots nodaļas priekšnieks, kas operatīvo uzdevumu risināšanā ātri un pareizi orientējas situācijā. Norādīts, ka viņš esot disciplinēts un ieturēts, labi audzina jaunos kadrus. Konstatēts, ka Zujāns cēlies no nabadzīgajiem zemniekiem un ka kompromitējošo materiālu par viņu neesot.[2471] LPSR Valsts drošības tautas komisariāta kadru daļas 1945. gada 28. augusta dokumentā Nr. 3/2998, ko parakstījuši LPSR valsts drošības tautas komisārs

---

[2466] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 2. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).

[2467] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 2. lp.

[2468] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp. otra puse.

[2469] Izziņa sagatavota salīdzinoši pavirši, piemēram, ir minēts, ka Ivans Zujāns pabeidzis Rīgas kalnu tehnikuma 1. kursu. Acīmredzot izziņas sagatavotājs saīsinājumu krievu val. "rop.", ar kuru apzīmēts "pilsētas", kļūdaini sapratis kā "kalnu", kas ļauj secināt, ka attiecīgā persona nepārzina Rīgas izglītības iestādes un Latvijas ģeogrāfiju. Tāpat izziņā norādīts, ka Zujāns strādājis Mehāniskā fabrikā, acīmredzot arī šeit pārprasta ar roku rakstīta informācija, kas apstiprina jau iepriekš minētās kļūdas sakarā secināto, ka izziņas sagatavotājs nepārzina Rīgu, jo nezina rūpnīcas.

[2470] Elmārs Kerre, Pētera dēls, dzimis 1896. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 566., 586.–587. lpp

[2471] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 16. lp. otra puse.

ģenerālmajors Alfons Noviks un viņa vietnieks kadru jautājumos apakšpulkvedis Lavrentjevs un kas adresēts LKP CK sekretāram kadru jautājumos Fjodoram Titovam, minēts, ka Ivans Zujāns bijis apstiprināts par LPSR Valsts drošības komisariāta 2. daļas 3. nodaļas priekšnieku atbilstoši LKP CK biroja 1945. gada 28. maijā protokolā Nr. 1112 lemtajam un lūgts viņu apstiprināt par 2. daļas priekšnieka vietnieku.[2472] 1945. gada izziņā,[2473] kas satur arī raksturojumu, ko parakstījis LPSR valsts drošības tautas komisāra vietnieks kadru jautājumos apakšpulkveža Lavrentjevs, pamatojoties uz 1945. gada 27. marta 2. daļas priekšnieka Viktora Kozina sniegto raksturojumu, un priekšlikumu par apstiprināšanu 2. daļas 3. nodaļas priekšnieka amatā, ko parakstījis LPSR valsts drošības tautas komisārs ģenerālmajors Alfons Noviks un LPSR Valsts drošības tautas komisāra vietnieks katru jautājumos Lavrentjevs, norādīts, ka kopš 1945. gada 1. jūlija LPSR Valsts drošības tautas komisariāta 2. daļas 3. nodaļas priekšnieka vietnieka amata pienākumus pagaidām izpilda kapteinis Ivans Zujāns[2474] un ka viņu virza apstiprināšanai attiecīgajā amatā. Raksturojums, lai arī ir salīdzinoši īss, tomēr sniedz konkrētu priekšstatu par paveikto, esot 3. daļas 2. nodaļas priekšnieka amatā. No raksturojuma uzzinām, ka šo amatu Zujāns ieņēmis kopš "Rīgas atbrīvošanas"[2475] un ka:

[2472] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 8. lp. (LPSR Valsts drošības tautas komisariāta kadru daļas 1945. gada 28. augusta dokuments Nr. 3/2998, ko parakstījuši LPSR valsts drošības tautas komisārs ģenerālmajors Alfons Noviks un viņa vietnieks kadru jautājumos apakšpulkvedis Lavrentjevs un kas adresēts LKP CK sekretāram kadru jautājumos Fjodoram Titovam).

[2473] Salīdzinot ar 1944. gada izziņu, 1945. gadā labotas kļūdas, piemēram, Rīgas kalnu tehnikuma vietā ir Rīgas pilsētas tehnikums, bet Mehāniskās fabrikas vietā norādīts, ka Zujāns strādājis dažādās privātās mehāniskās darbnīcās. Izziņa ir arī saturiski precīzāka, piemēram, ģimenes stāvoklis vairs nav raksturots tikai kā "precēts", bet "precēts, divi bērni", bet jautājumos, kas prasa specifiskas zināšanas un kur iepriekš pieļauta vietvārda vecā un jaunā nosaukuma lietošana vienuviet – "3. Mītavas kājinieku pulka karavīrs, Latvijas armija, pilsēta Jelgava", šaubas radoša informācija izlaista – "Latvijas armijas 3. kājinieku pulka ierindnieks, pilsēta Jelgava". LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 16., 17. lp.

[2474] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 17. lp. (1945. gada izziņa).

[2475] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 17. lp. otra puse.

> "Šajā laikā 3. nodaļa ir atklājusi vairāk kā 100 vācu aģentu, ielikteņu un aktīvu atbalstītāju. Viņa vadībā un ar viņa personisko dalību bija atklāta un likvidēta virkne vācu spiegu rezidentūru un vairāk kā desmit diversantu [un] teroristu grupu, ko atstājis vācu izlūkdienests Sarkanās armijas aizmugurē."[2476]

Raksturojums atklāj arī to, ka par Zujānu 1945. gadā veikta pārbaude un ka nav atklāti nelabvēlīgi dati.[2477]

Atšķirībā no brāļa Daniela Zujāna, kas atbilstoši 1944. gada 16. decembra autobiogrāfijā minētajam gājis bojā Sarkanās armijas rindās Piemaskavā[2478], Ivans Zujāns bija Otrā pasaules kara saudzēts, negūstot nevienu ievainojumu[2479]. Par veikto saņēmis vairākus apbalvojumus: 1945. gada 9. maijā – medaļu *Par uzvaru pār Vāciju Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.*[2480]; 1945. gada 31. maijā par speciālā uzdevuma izpildi apbalvots ar II pakāpes Lielā Tēvijas kara ordeni; 1945. gada 6. jūnijā saņēmis medaļu *Par varonīgu darbu Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.*[2481], 1945. gada 19. septembrī saņēmis I pakāpes medaļu *Tēvijas kara partizānam*.[2482]

[2476] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 17. lp. otra puse

[2477] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 17. lp. otra puse.

[2478] Daniels Zujāns, Donāta dēls, dzimis 1921. gadā, gājis bojā 1941. gada 26. decembrī, apglabāts brāļu kapos Kalugas apgabala Borovskas rajona (ziemeļos robežojas ar Maskavas apgabalu) Jermoļinas ciematā (bijušajā Iņutinas ciemā). Книга памяти. Боровский район. Pieejams: http://www.ksovvet.narod.ru/Kniga5.html

[2479] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp.

[2480] PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par medaļas *Par uzvaru pār Vāciju Lielajā Tēvijas karā 1941.-1945. g.* nodibināšanu, ko parakstījis priekšsēdētājs Mihails Kaļiņins un sekretārs Aleksandrs Gorkins 1945. gada 9. maijā. "PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par medaļas «Par uzvaru pār Vāciju Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.» nodibināšanu, *Latvijas PSRS Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs*, Nr. 84, 1945, 11. maijs, 1. lpp.

[2481] PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par medaļas nodibināšanu *Par varonīgu darbu Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.*, ko parakstījis priekšsēdētājs Mihails Kaļiņins un sekretārs Aleksandrs Gorkins 1945. gada 6. jūnijā. "PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par medaļas nodibināšanu «Par varonīgu darbu Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.», *Latvijas PSRS Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs*, Nr. 111, 1945, 12. jūnijs, 1. lpp.

[2482] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 5. lp. otra puse kopā skatīta ar informāciju, kas izriet no spiedogiem LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 2. lp.

No 1945. gada (jūlija)[2483] augusta līdz 1946. gada novembrim Zujāns bija LPSR Valsts drošības tautas komisariāta, vēlāk Valsts drošības ministrijas 2. daļas priekšnieka vietnieks.[2484] 1946. gada 25. oktobra LPSR Valsts drošības ministrijas 2. daļas priekšnieka pulkveža Viktora Kozina[2485] par savu vietnieku kapteini Ivanu Zujānu sniegtais darba raksturojums, kas sagatavots Zujāna virzībai par daļas priekšnieku, īsi novērtē Zujānu. Viņš raksturots kā "enerģisks, augošs darbinieks, labi pārzinošs aģentūras [un] operatīvo darbu. Pareizi vada viņam padoto aparātu". Tāpat raksturojums lakoniski atklāj, ka ar Ivana Zujāna personisko līdzdalību

> "atklātas un likvidētas pretpadomju nacionālās organizācijas ("Latvijas Sargi"[2486], "Brīvā Latvija"[2487], "Mazais latvietis"[2488] u. c.) un vairāk kā desmit diversantu [un] teroristu grupas, ko atstājis vācu izlūkdienests Latvijas PSRS teritorijā. Šobrīd biedr. Zujāns aktīvi strādā ar spiegu

[2483] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 2. lp.

[2484] Ivans Zujāns 1949. gada 14. aprīļa autobiogrāfijā norādījis tikai, ka attiecīgajā laika periodā bijis LPSR Valsts drošības tautas komisariāta 2. daļas priekšnieka vietnieks, neminot komisariāta pārveidi par LPSR Valsts drošības ministriju. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 6., 7. lp.

[2485] Viktors Kozins, Nikolaja dēls, dzimis, 1909. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 371, 372., 374., 380. lpp.; Lipša, Ineta. "Privātās dzīves uzraudzīšana un kontrole LPSR (1944–1953), izmantojot valsts represīvos mehānismus", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 454. lpp.

[2486] Tekstā "Латвияс Сарги".

[2487] Tekstā "Брива Латвия".

[2488] Tekstā "Маленький латыш". Tas ir arī vienīgais netransliterētais, bet gan tulkotais pretpadomju organizācijas nosaukums Zujāna darbības raksturojumā. Iespējams, ka nacionālo partizānu izdevums *Mazais Latvietis* šeit nodēvēts par organizāciju. Sk.: Austriņa, Austra. "Brīvības cīnītāji bez pieminekļiem. Dr. Andra Trapāna referāts Jāņa Riekstiņa latviešu studiju centrā", *Laiks*, Nr. 81, 1985, 9. oktobris, 2. lpp.

grupas lietu, kas pārsviesta pāri kordonam ar rāciju, šifru un plašu militāri politiska rakstura uzdevumu."[2489]

1946. gada 29. oktobra partijas raksturojums, kas apstiprināts LPSR Valsts drošības ministrijas partijas pirmorganizācijas Nr. 1 biroja 1946. gada 29. oktobra sēdes protokolā Nr. 11 un ko parakstījis LPSR Valsts drošības ministrijas partijas komitejas sekretārs apakšpulkvedis Ivans Vavilovs[2490], informē, ka Ivans Zujāns ir partijas pirmorganizācijas Nr. 1 biroja loceklis, un attēlo Zujānu kā "disciplinētu, pieticīgu un politiski izglītotu komunistu, pacietīgu un uzstājīgu darbinieku". Turpat Zujāns raksturots kā cilvēks ar noturīgu morāli, kas esot izpelnījies "čekistu kolektīva" autoritāti un kas pilnveido savu idejiski politisko līmeni ar marksisma-Ļeņinisma klasiķu darbu studēšanu, dalību teorētiskās konferencēs. Salīdzinot ar Kozina sniegto raksturojumu, šeit konkrētais darbs 2. daļas priekšnieka vadībā raksturots vienā teikumā, norādīts, ka Zujāns "cītīgi strādā jauno čekistu-komunistu audzināšanā, sniedzot katram ikdienā konkrētu palīdzību".[2491]

No 1946. gada novembra[2492] Ivans Zujāns bija LPSR Valsts drošības ministrijas 2N daļas priekšnieks, attiecīgo amatu pildot līdz

[2489] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 9. lp. (1946. gada 25. oktobra LPSR Valsts drošības ministrijas 2. daļas priekšnieka, pulkveža Viktora Kozina parakstīts darba raksturojums Ivanam Zujānam).

[2490] Ivans Vavilovs, Filipa dēls, dzimis, 1904. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 395. lpp.; Lipša, Ineta. "Privātās dzīves uzraudzīšana un kontrole LPSR (1944–1953), izmantojot valsts represīvos mehānismus", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas,* autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 470. lpp.

[2491] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 10. lp. (1946. gada 29. oktobra partijas raksturojums, kas apstiprināts LPSR Valsts drošības ministrijas partijas pirmorganizācijas Nr. 1 biroja 1946. gada 29. oktobra sēdes protokolā Nr. 11 un ko parakstījis LPSR Valsts drošības ministrijas partijas komitejas sekretārs apakšpulkvedis Ivans Vavilovs).

[2492] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp. otra puse.

1950. gada aprīlim.[2493] Pildot attiecīgo amatu, Ivans Zujāns vairākkārt apbalvots. 1949. gada augustā Zujānu apbalvoja ar Sarkanā Karoga ordeni par sekmīgu valdības speciālā uzdevuma izpildi. 1949. gadā saņemta arī jubilejas medaļa *Padomju Armijas un Flotes 30 gadi*[2494].[2495] No 1950. gada aprīļa līdz 1953. gada maija Zujāns bija LPSR VDM 2. daļas priekšnieks.[2496] 1950. gada jūlijā Zujānu apbalvoja ar Darba Sarkanā Karoga ordeni "sakarā ar Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas dibināšanas desmito gadadienu un rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnes, kultūras un mākslas atjaunošanā un attīstībā gūtiem panākumiem"[2497].[2498]

Virzībai minētajos amatos sagatavotie dokumenti sniedz priekšstatu gan par veikto darbu, gan arī par iemesliem saņemtajiem apbalvojumiem. LPSR Valsts drošības ministrijas 1950. gada 12. maija dokuments Nr. 3/2812 klāt pie 1950. gada 29. aprīļa Nr. 3/2490, ko parakstījuši kadru daļas priekšnieka vietnieks majors Josifs Bunga[2499]

[2493] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 2. lp.

[2494] "PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrets par jubilejas medaļas Padomju Armijas un Flotes 30 gadi nodibināšanu, Nolikums par jubilejas medaļu Padomju Armijas un Flotes 30 gadi", *Padomju Jaunatne*, Nr. 38, 1948, 24. februāris, 1. lpp.

[2495] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 3. lp.

[2496] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 2. lp.

[2497] "PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par Latvijas PSR rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnes, kultūras un mākslas darbinieku apbalvošanu ar ordeņiem un medaļām", *Cīņa*, Nr. 175, 1950, 25. jūlijs, 2. lpp.

[2498] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 3. lp.

[2499] Josifs (saukts arī Jezups un Jāzeps) Bunga, Konstantīna dēls, dzimis, 1910. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 546., 555., 565., 581. lpp.; Lipša, Ineta. "Privātās dzīves uzraudzīšana un kontrole LPSR (1944–1953), izmantojot valsts represīvos mehānismus", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 455., 460. lpp.; Daukšts, Bonifācijs. LPSR Valsts drošības komitejas un Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības sadarbība (1953–1961), *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas

un kadru daļas 2. nodaļas priekšnieks apakšpulkvedis Leonīds Dupļevskis, Fomas dēls, informē LKP CK kadru uzskaites sektora vadītāju Vasiliju Buličevu par to, ka 2N daļas priekšnieks majors Zujāns 1950. gada 1. aprīlī izvirzīšanas kārtībā ir apstiprināts par LPSR Valsts drošības ministrijas 2. daļas priekšnieku.[2500] 1950. gada 27. jūnija raksturojumā, ko parakstījis LPSR valsts drošības ministrija vietnieks Andrejs Jefimovs, līdzās informācijai par Zujāna karjeru PSRS valsts drošības struktūrās, minēts arī paveiktais LPSR Valsts drošības ministrijā:

> "Kā vadītājs paveicis lielu darbu, lai atklātu un likvidētu ienaidnieka aģentūru, kas atstāta Latvijas PSR teritorijā."[2501]

Turpat uzzinām, ka Zujāns:

> "Personiski atklājis un arestējis nozīmīgu vācu izlūkdienesta rezidentu."[2502]

Visbeidzot, raksturojumā līdzās jau iepriekš partijas raksturojumā minētajām pozitīvajām īpašībām un veikumam "jauno čekistu" audzināšanā, norādīts, ka ne reizi vien Zujāns ir ievēlēts par daļas un ministrijas partijas organizācijas biroja locekli.[2503] Izziņai, kas sagatavota, lai LKP CK apstiprinātu Ivanu Zujānu LPSR Valsts drošības ministrijas 2. daļas priekšnieka amatā,[2504] kuru viņš pildīja kopš 1950. gada aprīļa, klāt pievienots raksturojums un priekšlikums, ko parakstīja

---

raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 674. lpp.

[2500] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 12. lp. (LPSR Valsts drošības ministrijas 1950. gada 12. maija dokuments Nr. 3/2812 klāt pie 1950. gada 29. aprīļa Nr. 3/2490, ko parakstījis Kadru daļas priekšnieka vietnieks majors Josifs Bunga un Kadru daļas 2. nodaļas priekšnieks apakšpulkvedis Leonīds Dupļevskis un kas adresēts LKP CK Kadru uzskaites sektora vadītājam Vasilijam Buličevam).

[2501] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 11. lp.

[2502] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 11. lp.

[2503] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 11. lp.

[2504] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 18. lp. (Izziņa, kas sagatavota, lai LKP CK apstiprinātu Ivanu Zujānu LPSR Valsts drošības ministrijas 2. daļas priekšnieka amatā, un ko parakstījuši LKP CK Kadru uzskaites sektora vadītājs Vasilijs Buličevs un LKP CK Administratīvās nodaļas instruktors Aleksejevs). Minētā izziņa atkal satur, piemēram, norādi par "mehānisko rūpnīcu".

LKP CK Administratīvās nodaļas vadītājs Voldemārs Dubovičs (1898–1974).[2505] Līdzās no attiecīgā laikposma viedokļa pozitīvi vērtējamai informācijai par dienesta gaitām raksturojums satur arī kritiku. Pozitīvi novērtēts tas, ka, strādājot ministrijā, Zujāns esot sevi parādījis kā

> "enerģisks darbinieks un priekšnieks. Ar viņa aktīvu dalību atklāta un likvidēta virkne pretpadomju nacionālās organizācijas."[2506]

Raksturojumā arī minēts, ka Zujāns esot izpelnījies autoritāti. Tajā pašā laikā raksturojumā izteikta salīdzinoši nopietna kritika par Zujāna politiskajām zināšanām, kas ir novērtētas kā "nepietiekošas". Minēts, ka 1950. gadā Zujāns esot mācījies "Vakara marksisma-ļeņinisma universitātē", ko "nepabeidzis pametis".[2507] Norādīts arī tas, ka Zujāns

> "1950. mācību gadā mācījās patstāvīgi, izpētīja tikai "Komunistiskās partijas manifestu"". [2508]

Neskatoties uz minēto, administratīvā nodaļa secināja, ka piekrīt Zujāna virzībai apstiprināšanai par LPSR Valsts drošības ministrijas 2. daļas priekšnieku Dmitrija Počatkova, Vasilija dēla, vietā, kas savukārt pārcelts uz PSRS Valsts drošības ministriju.[2509] 1951. gada 26. janvāra raksturojums, ko LPSR valsts drošības ministra Alfona Novika vietā parakstījis viņa vietnieks Viktors Kozins, satur pamatdatus par Ivana Zujāna dzimšanu, tautību, PSKP stāžu, izglītību un apbalvojumiem. Tas gan vispārīgi raksturo Zujāna darbu LPSR Valsts drošības ministrijā, norādot, ka viņš esot apguvis operatīvo darbu un vispusīgi to praktiski izprotot, gan arī sniedz ieskatu par konkrētiem darbiem. Vadot 2N daļu, Zujāns esot pievērsis uzmanību apriņķa un pilsētu daļām, personīgi tās apmeklējot, palīdzot izstrādāt operatīvos plānus un vadot operācijas, lai likvidētu "bandītiski nacionālistiskus pagrīdes formējumus un bruņotas bandu grupas".[2510] Viņa mērķtiecīgā

[2505] "Voldemārs Dubovičs", *Cīņa*, Nr. 110, 1974, 14. maijs, 3. lpp.
[2506] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 18. lp. otra puse.
[2507] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 18. lp. otra puse.
[2508] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 18. lp. otra puse.
[2509] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 18. lp. otra puse.
[2510] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 13. lp. (1951. gada 26. janvāra raksturojums, ko LPSR valsts drošības ministra Alfona Novika vietā parakstījis viņa vietnieks Viktors Kozins).

darba un vadības, kā arī personīgās dalības rezultātā esot paveikts liels darbs, lai cīnītos ar "bandītiski nacionālistisko pagrīdi".[2511] Minēts, ka 1950. gada martā kā "pieredzējušu un čekistisko darbu labi pārzinošu"[2512] cilvēku Zujānu iecēla par 2. daļas priekšnieku. Viņa vadībā daļa esot sasniegusi "nozīmīgus rezultātus, lai atklātu un apturētu ienaidnieka darbību".[2513] Tāpat raksturojumā ietvertas arī personības pozitīvās īpašības, kas jau iepriekšējos raksturojumos bijušas minētas un kas pēc satura atgādina formālas un amatam atbilstīgas prasības. Rezumējot secināts, ka Zujāns atbilst LPSR Valsts drošības ministrijas 2. daļas priekšnieka amatam.[2514] 1951. gada 27. janvāra LPSR Valsts drošības ministrijas kadru daļas dokumentā Nr. 3/747, kas adresēts LKP CK sekretāram kadru jautājumos Fjodoram Titovam un ko parakstījis LPSR valsts drošības ministrs Alfons Noviks, lūgts apstiprināt majoru Ivanu Zujānu apakšpulkveža Dmitrija Početkova, vietā LPSR Valsts drošības ministrijā.[2515] Atbilstoši LKP CK biroja nolēmumam, kas izriet no 1951. gada 9. februāra protokola Nr. 169, §20, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, Ivanu Zujānu apstiprināja par LPSR Valsts drošības ministrijas 2. daļas priekšnieku, atbrīvojot reizē no 2N daļas priekšnieka pienākumiem.[2516]

No 1953. gada maija līdz 1962. gada septembrim Ivans Zujāns bija LPSR iekšlietu ministrs, bet no 1962. gada septembra, kad Iekšlietu ministriju pārdēvēja par LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministriju, līdz 1963. gada februārim bija attiecīgi LPSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrs.[2517]

[2511] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 13. lp.
[2512] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 13. lp.
[2513] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 13. lp.
[2514] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 13., 14. lp.
[2515] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 15. lp. (LPSR Valsts drošības ministrijas kadru daļas 1951. gada 27. janvāra dokuments Nr. 3/747, kas adresēts LKP CK sekretāram kadru jautājumos Fjodoram Titovam un ko parakstījis LPSR valsts drošības ministrs Alfons Noviks).
[2516] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 19. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1951. gada 9. februāra protokola Nr. 169, §20 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2517] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 2. lp.

1954. gada 7. decembra raksturojums, ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, pretēji LKP CK nomenklatūras Ivana Zujāna personas lietā iepriekš sagatavotajiem dokumentiem, izklāstot pamatdatus, norāda, ka Zujānam ir "nepabeigta vidējā izglītība". Raksturojot dienesta gaitas PSRS valsts drošības struktūrās, īsumā atkārtots iepriekšējos raksturojumos paustais par "lielo pieredzi operatīvi čekistiskajā un izmeklēšanas darbā", labu prasmi izpildīt sev doto uzdevumu "cīņā ar kontrrevolucionāriem elementiem un ārvalstu aģentūru". Atkārto Zujāna veikumu,

> "atklājot un likvidējot virkni ārvalstu izlūkdienestu aģentu un diversantu [un] teroristu grupu kontrrevolucionāri nacionālo pagrīdi, kas darbojas Latvijas republikas teritorijā"[2518].

Raksturojot Zujāna veikumu LPSR iekšlietu ministra amatā, minēts, ka ātri esot apgūts

> "šis atbildīgais darba lauks un bez nopietnām kļūdām nodrošināta ministrijas vadība"[2519].

Zujāns raksturots kā

> "disciplinēts, izturēts, pieticīgs darbinieks, kas paškritiski novērtē savas darbības rezultātus, uzstājīgi sasniedz nepilnību novēršanu darbā"[2520].

LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1955. gada 22. marta protokola Nr. 67, §35 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, paredz apstiprināt Ivanu Zujānu – LPSR iekšlietu ministru – par LPSR Iekšlietu ministrijas kolēģijas locekli.[2521] LPSR Ministru Padomes 1955. gada 29. aprīļa nolēmums Nr. 269 par LPSR Iekšlietu ministrijas kolēģijas apstiprināšanu, ko parakstījuši priekšsēdētāja vietnieks Eduards Berklavs un lietu pārvaldnieks Jānis Kacens, paredzēja noteikt kolēģiju šādā sastāvā: kolēģijas priekšsēdētājs –

[2518] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 20. lp. (1954. gada 7. decembra raksturojums, ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2519] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 20. lp.
[2520] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 20. lp.
[2521] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 21. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1955. gada 22. marta protokola Nr. 67, §35 un ko parakstīja pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

Ivans Zujāns, LPSR iekšlietu ministrs; kolēģijas locekļi – Sergejs Smirnovs, Ivana dēls – LPSR iekšlietu ministra vietnieks, Nikolajs Krastiņš, Mārtiņa dēls – LPSR iekšlietu ministra vietnieks, Jezups Bunga, Konstantīna dēls – LPSR Iekšlietu ministrija vietnieks kadru jautājumos, Anatolijs Garms, Nikolaja dēls – LPSR Iekšlietu ministrijas labošanas darbu koloniju nodaļas priekšnieks.[2522]

LKP CK nolēmums, kas pamatojas uz 1960. gada 22. marta protokolu Nr. 7, §39 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše, atspoguļo tobrīd PSRS notiekošās pārmaiņas izpratnes augšanā par tās uzbūvi, piemēram, kā nošķiramas PSRS jeb Savienības un republikas mēroga institūcijas. Nolēmumā konstatēts, ka sakarā ar to, ka Savienības un republikānisko LPSR Iekšlietu ministriju reorganizē par republikānisko LPSR Iekšlietu ministriju, par LPSR iekšlietu ministru apstiprināms Ivans Zujāns, tādēļ nolemts lūgt PSKP CK to apstiprināt.[2523]

Sākot ar 1961. gadu, parādās formāli aizrādījumi par veicamo LPSR iekšlietu ministra amatā. Tā LKP CK biroja nolēmums, kas pamatojas uz 1961. gada 21. marta protokola Nr. 57, §13 par cīņas pastiprināšanu ar automobiļu transporta avārijas situāciju 3. punktu un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše, paredz norādīt LPSR Iekšlietu ministrijas Valsts autoinspekcijas priekšniekam N. Skvorcovam[2524] uz kontroles vājināšanos pār transporta līdzekļu satiksmi un satiksmes noteikumu ievērošanu. Tāpat nolemts pievērst LPSR iekšlietu ministra Ivana Zujāna uzmanību uz nepieciešamību

[2522] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 22. lp. (LPSR Ministru Padomes 1955. gada 29. aprīļa nolēmums Nr. 269 par LPSR Iekšlietu ministrijas kolēģijas apstiprināšanu, ko parakstīja priekšsēdētāja vietnieks Eduards Berklavs un lietu pārvaldnieks Jānis Kacens).
[2523] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 23. lp. (LKP CK nolēmums, kas pamatojas uz 1960. gada 22. marta protokolu Nr. 7, §39 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).
[2524] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 24. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas pamatojas uz 1961. gada 21. marta protokola Nr. 57, §13 par cīņas pastiprināšanu ar automobiļu transporta avārijas situāciju 3. punktu un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

pastiprināt autoinspekcijas vadību un nopietnu nepilnību likvidēšanu autoinspekcijas darbā.[2525]

Lai izprastu nolēmuma kontekstu, der ieskatīties attiecīgā laika publikācijās. 1958. gada 19. septembra laikraksts *Padomju Jaunatne*, intervējot Valsts autoinspekcijas priekšnieku N. Skvorcovu, informē par to, ka 15. septembrī visā PSRS sākusies "satiksmes drošības nedēļa", kuras organizēšana uzticēta "organizāciju komitejai", kurā ietilpa

> "Iekšlietu ministrijas, Automobiļu transporta un šoseju ministrijas, Izglītības ministrijas, partijas un sabiedrisko organizāciju pārstāvji".[2526]

Pāris dienu vēlāk, 1958. gada 21. septembrī, *Cīņa* publicēja interviju ar N. Skvorcovu, lai noskaidrotu organizētās satiksmes drošības nedēļas rezultātus.[2527] Gandrīz pēc astoņiem mēnešiem, 1959. gada 21. maija *Cīņā* publicētas Valsts autoinspekcijas priekšnieka N. Skvorcova sniegtās atbildes uz iepriekš, 14. martā *Cīņā* publicēto lasītāja R. Sniedzes vēstuli par satiksmes noteikumu pārkāpumu novēršanu.[2528] Skvorcovs ierosinājumus noraidīja, norādot, ka, piemēram:

> "Attiecībā uz ierosinājumu šoferiem, kas zaudējuši tiesības vadīt automašīnas par satiksmes noteikumu pārkāpšanu, atņemt arī tiesības vadīt motociklu pilnīgi piekrist nevarētu, jo šoferis var zaudēt tiesības par pasažieru pārvadāšanu, haltūrām, kas arī ir satiksmes noteikumu pārkāpums, bet ne raksturīgi motociklistiem."[2529]

Viņš arī norādīja, ka sagatavotas

[2525] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 24. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas pamatojas uz 1961. gada 21. marta protokola Nr. 57, §13 par cīņas pastiprināšanu ar automobiļu transporta avārijas situāciju 3. punktu un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

[2526] "Satiksmes drošības nedēļa", *Padomju Jaunatne*, Nr. 185, 1958, 19. septembris, 3. lpp.

[2527] "Satiksmes drošības nedēļas rezultāti", *Cīņa*, Nr. 224, 1958, 21. septembris, 2. lpp.

[2528] Sniedze, R. "Tas palīdzēs novērst satiksmes noteikumu pārkāpumus", *Cīņa*, Nr. 87, 1959, 14. aprīlis, 4. lpp.

[2529] "Pa «Cīņas» materiālu pēdām", *Cīņa*, Nr. 117, 1959, 21. maijs, 4. lpp.

"vairākas brošūras un plakāti, kā arī kinoteātros demonstrē filmas par satiksmes noteikumiem, organizē pārrunas".

1961. gada 22. septembrī *Cīņā* atkal publicēta N. Skvorcova atbilde uz lasītāja, šoreiz J. Pogas no Ventspils, vēstuli par mopēdu un motovelosipēdu vadītājiem, kas neievēro satiksmes noteikumus.[2530] Tomēr nekas vairāk, kas liecinātu par uzsvērtas LKP CK biroja uzmanības pievēršanas iemesliem autoavārijām minētajā laikposmā, presē nav vērojams.

Aptuveni pusgadu vēlāk LKP CK biroja uzmanību LPSR Iekšlietu ministrijas darbības sakarā pievērš jau cits jautājums. Proti, LKP CK biroja nolēmums, kas pamatojas uz 1961. gada 10. oktobra protokola Nr. 1, §9 par līdzekļiem cīņai ar noziedzību 5. punktu un ko parakstījis sekretārs Pēteris Strautmanis, nosaka stingri norādīt LPSR iekšlietu ministram Ivanam Zujānam un republikas prokuroram Viktoram Lipinam[2531] uz nopietnām nepilnībām milicijas struktūru un prokuratūras darbā, organizējot cīņu ar noziedzību, zemo izmeklēšanas un operatīvā darba kvalitāti, kā arī uz milzīgiem darba ar kadriem trūkumiem.[2532]

Neskatoties uz jau diviem izteiktajiem norādījumiem par nepieciešamību pievērst uzmanību ministra pienākumiem, Zujāns turpina pildīt uzticēto amatu un ar to saistītos pienākumus. LKP CK biroja nolēmums, kas pamatots ar 1961. gada 19. septembra protokolu Nr. 77, §20 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše, paredz noteikt LPSR Ministru Padomes sašaurināto biroju, lai lemtu par mobilizācijas jautājumiem, un tās sastāvā iekļaut Ivanu Zujānu –

[2530] "Jūs rakstījāt «Cīņai»", *Cīņa*, Nr. 225, 1961, 22. septembris, 4. lpp.

[2531] Viktors Lipins, Ivana dēls (1903–1973). Atbilstoši presē pieejamajai informācijai Lipins ir dzimis Rīgā. No 1919. gada līdz 1940. gadam esot dienējis "kara justīcijas orgānos", no 1941. gada strādājis LPSR prokuratūrā; līdz ar nacionālsociālistiskās Vācijas uzbrukumu PSRS Otrā pasaules kara laikā strādājis "kara prokuratūras orgānos", no 1946. līdz 1962. gadam bija LPSR prokurors, bet no 1962. gada līdz 1964. gadam, kad pensionējās vājās veselības dēļ, pildīja LPSR Ministru Padomes Juridiskās komisijas priekšsēdētāja amatu. "Viktors Lipins", *Cīņa*, Nr. 9, 1973, 11. janvāris, 3. lpp.

[2532] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 25. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas pamatojas uz 1961. gada 10. oktobra protokola Nr. 1, §9 par līdzekļiem cīņai ar noziedzību 5. punktu un ko parakstījis sekretārs Pēteris Strautmanis).

LPSR iekšlietu ministru.[2533] LKP CK biroja nolēmums, kas pamatots ar 1962. gada 5. septembra protokolu Nr. 42, §36 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše, paredz atbalstīt LPSR Ministru Padomes priekšlikumu apstiprināt Ivanu Zujānu par LPSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministru.[2534]

Divus gadus vēlāk pēc LKP CK biroja izteiktajām bažām par diviem saturiski atšķirīgiem jautājumiem – automobiļu transporta avārijas situācija un cīņa ar noziedzību – seko LKP CK prezidija nolēmums, kas pamatots ar 1963. gada 22. janvāra protokola Nr. 10, §115 par neapmierinošu stāvokli darbā ar kadriem LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijā 1. punktu, ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše un kas paredz Ivanu Zujānu atbrīvot no LPSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministra amata un izteikt stingro rājienu, veicot atbilstošu ierakstu uzskaites kartītē. Kā iemesls šādai rīcībai minēts tas, ka LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijas struktūrās nav nodrošināts darbs cīņai ar kukuļņemšanu un sabiedriskā īpašuma izsaimniekošanu, kā arī pieļauti nopietni trūkumi darbā ar ministrijas kadriem. Attiecīgo nolēmumu lūgts apstiprināt PSKP CK.[2535] LKP CK prezidija nolēmums, kas pamatots ar 1963. gada 12. februāra protokola Nr. 15, §7 par neapmierinošu stāvokli darbā ar kadriem LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijā 1. punktu un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše, pieņemts faktiski saturiski līdzīgs dokuments 1963. gada 22. janvāra nolēmumam, izņemot norādi par nepieciešamību pieņemto lēmumu apstiprināt PSKP CK.[2536]

[2533] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 26. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas pamatots ar 1961. gada 19. septembra protokolu Nr. 77, §20 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

[2534] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 27. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas pamatots ar 1962. gada 5. septembra protokolu Nr. 42, §36 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

[2535] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 28. lp. (LKP CK prezidija nolēmums, kas pamatots ar 1963. gada 22. janvāra protokola Nr. 10, §115 par neapmierinošu stāvokli darbā ar kadriem LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijā 1. punktu un ko parakstīja pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

[2536] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 29. lp. (LKP CK prezidija nolēmums, kas pamatots ar 1963. gada 12. februāra protokola Nr. 15, §7 par neapmierinošu stāvokli darbā ar kadriem LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijā 1. punktu un ko parakstīja pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

Atšķirībā no LKP CK nomenklatūras Vladimira Sējas personas lietas Ivana Zujāna personas lietā iztrūkst detaļu, kas pamatotu Ivana Zujāna atcelšanu no amata.[2537] Ierakstu apliecina papildinājums kadru uzskaites personas lapai.[2538]

1965. gada 10. marta izziņā, ko parakstījis LKP CK Administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Vladimirs Čurkins, norādīts, ka 1963. gada 12. februārī LPK CK prezidijs izskatījis jautājumu par neapmierinošu stāvokli darbā ar kadriem LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijā, kā rezultātā Ivans Zujāns atcelts no ministra amata un izteikts stingrais rājiens ar attiecīgu ierakstu uzskaites kartītē. 1965. gada 3. martā Zujāns vērsās ar lūgumu LKP CK prezidijā, lai noņemtu uzlikto partijas sodu. Turpat minēts, ka pēc atbrīvošanas no ministra amata, kā arī ievērojot viņa veselības stāvokli un izdienu, Zujāns "atbrīvots pensijā". Būdams pensionējies, Zujāns tomēr esot aktīvi piedalījis LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijas pirmorganizācijas darbā, kas pārsteidz, ja ņem vērā, ka ideoloģiskās lietas Zujānam, spriežot pēc neveiksmīgiem centieniem iegūt vismaz partijas skolas izglītību, padevušās vien ar grūtībām[2539]. Turpat uzzinām, ka Zujāns esot Pensionāru padomes vēstures sekcijas, kas izveidota materiālu sagatavošanai, lai rakstītu LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijas orgānu un milicijas vēsturi, priekšsēdētāja vietnieks. Turklāt Zujāns esot piedalījies aģitācijas darbā, kas organizēta sabiedrības informēšanai. Ievērojot minēto, LKP CK administratīvo orgānu nodaļa atbalstīja Zujāna lūgumu noņemt partijas sodu.[2540] LKP CK prezidija nolēmumā, kas pamatots ar 1965. gada 16. marta protokolu Nr. 54, §55 un ko parakstījis pirmais

[2537] Vairāk sk. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 41. lp. (LKP CK nomenklatūras Vladimira Sējas personas lietā esošs 1963. gada 23. janvāra dokuments, kas adresēts PSKP CK un ko parakstīja LKP CK pirmais sekretārs Arvīds Pelše).
[2538] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 3. lp. otra puse.
[2539] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 18. lp. otra puse.
[2540] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 30. lp. (1965. gada 10. marta izziņa, ko parakstīja LKP CK administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Vladimirs Čurkins).

sekretārs Arvīds Pelše, nolemts noņemt partijas sodu – stingro rājienu ar ierakstu uzskaites kartiņā.[2541]

LKP CK nomenklatūras personas lieta sniedz salīdzinoši skopu informāciju par Ivana Zujānu dalību vēlētās (protams, fiktīvi un nedemokrātiski vēlētās) institūcijās: 1956. gada 19. janvārī, 1958. gada janvārī, 1960. gada februārī un 1961. gada septembrī viņš ievēlēts par LKP CK locekli. 1952. gada 1. martā ievēlēts par LPSR Augstākās Padomes deputātu.[2542]

1944. gada 16. decembra autobiogrāfijā Ivans Zujāns skopi raksturo savus ģimenes locekļus, arī vēlāk sniegtā informācija būtiski nepapildina iepriekš norādīto. Abās lietā iekļautajās autobiogrāfijās – 1944. un 1948. gada – norādīts, ka radiniekus "padomju varas orgāni" nav represējuši.[2543]

Ivans Zujāns miris 1975. gadā.

[2541] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 31. lp. (LKP CK prezidija nolēmums, kas pamatots ar 1965. gada 16. marta protokolu Nr. 54, §55 un ko parakstīja pirmais sekretārs Arvīds Pelše).
[2542] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 2. lp. otra puse.
[2543] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7515. l., 6., 7. lp.

Ieskats Vladimira Sējas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Atbilstoši Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Centrālās komitejas (CK) nomenklatūras kadru personas lietā esošajiem dokumentiem Vladimirs Sēja, Alfrēda dēls,[2544] ir dzimis 1923. gada 19.[2545] martā[2546] Semipalatinskā (kopš 2007. gada Semeja, Kazahstānas Republika). Sējas dzimšanas brīdī šī teritorija bija iekļauta Krievijas Padomju Federatīvajā Sociālistiskajā Republikā (KPFSR) kā Kirgīzu Autonomās Sociālistiskās Padomju Republikas (ASPR) daļa ar Orenburgu kā galvaspilsētu līdz 1925. gadam, vēlāk tā ir Kazakijas ASPR, tad Kazahijas ASPR un 1948. gada 31. janvārī,[2547] kad aizpildīta Vladimira Sējas kadru uzskaites personas lapa, Semipalatinska jau bija nokļuvusi Kazahijas Padomju Sociālistiskās Republikas (PSR) sastāvā. Tieši tāpēc dzimšanas vieta minētajā kadru uzskaites lapā norādīta kā Kazahijas PSR, nevis KPFSR.

Savā 1948. gada 31. janvāra kadru uzskaites personas lapā Vladimirs Sēja norādījis, ka esot krievs,[2548] lai gan bija latviešu izcelsmes, viņu uztvēra kā cilvēku ar latviešu izcelsmi, uz ko norāda

---

[2544] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l. (LKP CK nomenklatūras Vladimira Sējas personas lieta). Visi dokumenti lietā ir krievu valodā, izņemot daudzu veidlapu galvas, kas ir gan krievu, gan latviešu valodā, un vienu raksturojumu, kas sagatavots latviešu valodā, proti, LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 10. lp.).
[2545] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 8. lp. (1949. gada 31. janvāra autobiogrāfija).
[2546] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 7. lp. (1948. gada 15. aprīļa autobiogrāfija).
[2547] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 4. lp. (1948. gada 31. janvāra kadru uzskaites personas lapa).
[2548] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 4. lp.

vēlākā karjera, un, Latvijas teritorijā dzīvojot, viņš apguva latviešu valodu.[2549] Tāpat 1948. gada 31. janvāra kadru uzskaites personas lapā Sēja norādījis, ka dzimis kalpotāju ģimenē. Līdz Oktobra revolūcijai tēvs bija māceklis, bet māte – skolotāja.[2550] Atbilstoši 1948. gada 15. aprīļa autobiogrāfijai abi vecāki bija Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP)[2551] biedri.[2552] 1949. gada 31. janvāra autobiogrāfijā precizēts, ka vecāki ir PSKP biedri kopš 1917. gada,[2553] partijas darbinieki, kas līdz 1945. gada augustam (atbilstoši 1949. gada 31. janvāra autobiogrāfijai līdz 1945. gada martam) dzīvoja Novosibirskā,[2554] bet tad pārcēlās uz dzīvi Latvijas teritorijā, kur līdz 1949. gada 31. janvārim, kad sagatavota autobiogrāfija, dzīvoja Talsos.[2555] Vairāk ziņu par vecākiem personas lietā nav.

Sēja sāka skolas gaitas 1931. gadā Novosibirskas 12. vidusskolā, ko pabeidza 1941. gadā, iegūstot vispārējo vidējo izglītību. 1938. gadā kļuva par Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS)[2556] biedru, bet no 1939. līdz 1941. gadam ir Novosibirskas 12. vidusskolas VĻKJS pirmorganizācijas sekretārs.[2557]

1941. gada augustā Vladimirs Sēja sāka mācības Novosibirskas transporta kara inženieru institūtā (*Новосибирский институт военных инженеров транспорта*),[2558] kas 1953. gadā sakarā ar kara inženieru sagatavošanas pārtraukšanu tika pārdēvēts par Novosibirskas dzelzceļa transporta inženieru institūtu (*Новосибирский институт инженеров железнодорожного*

[2549] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 5. lp.
[2550] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 4. lp.
[2551] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Padomju Savienības Komunistiskajā partijā, izmantots šīs partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[2552] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 7. lp.
[2553] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 8. lp.
[2554] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 7. lp.
[2555] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 8. lp.
[2556] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienībā, izmantots pēdējā nosaukuma akronīms.
[2557] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 7. lp.
[2558] "История создания университета", *Сибирский государственный университет путей собщения*. Pieejams: http://www.stu.ru/about/index.php?page=22

транспорта).[2559] 1948. gada 31. janvāra kadru uzskaites personas lapā ir pieļauta neprecizitāte, nodēvējot šo institūtu par Novosibirskas dzelzceļa transporta kara inženieru institūtu. Vēlāk sagatavotajos dokumentos minētā kļūda nav labota. Kā norāda Sēja, viņš mācījies sliežu ceļu specialitātē (“*Путевой*”), kas, spriežot pēc pieejamās informācijas par attiecīgo izglītības iestādi, nozīmē, ka apguvis specialitāti – sliežu ceļu atjaunošana un šķēršļu ierīkošana uz tiem. Minētais institūts bija organizēts pēc līdzības ar armiju, kur mācību grupas bija vadi, kas ietilpa trijās nodaļās. Gan vadu, gan nodaļu komandējošais sastāvs bija veidots no izglītojamajiem. Kursu dēvēja par rotu, kuru komandēja katedras virsnieks, bet fakultāti – par bataljonu. Viss institūts kopumā tika dēvēts par pulku, ko komandēja institūta priekšnieks.[2560] Mācību laikā Sēja bija kursa komjaunatnes grupas biroja sekretārs.[2561] Novosibirskas transporta kara inženieru institūtā Sēja turpināja mācības tikai līdz 1942. gada martam,[2562] kad atbilstoši 1948. gada 15. aprīļa autobiogrāfijā sniegtajai informācijai viņu iesauca kara dienestā Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) bruņotajos spēkos.[2563]

1948. gada 31. janvāra kadru uzskaites personas lapā norādītā informācija pēc 1942. gada marta un līdz Otrā pasaules kara beigām vērtējama kritiski, jo laiks un vieta precizējami ar citu avotu palīdzību. Minētajā kadru uzskaites lapā norādīts, ka no 1942. gada marta līdz maijam Vladimirs Sēja bija 88. zenītartilērijas pulka skolas kadets Omskā,[2564] kur minētajā laikā Mihaila Frunzes 1. Omskas kara kājnieku skolas priekšnieks Leonīds Gurtjevs (1891–1943) organizēja 308.

[2559] “История: НИВИТ-НИИЖТ-СГУПС”, *Сибирский государственный университет путей собщения*. Pieejams: http://www.stu.ru/about/index.php?page=451

[2560] *Железнодорожные войска России*, книга 4, В период мирного строительства: 1945–1991. Москва: Русь-Стиль XXI век, 2002, глава VII. http://militera.lib.ru/h/zheleznodorozhnye_voyska_rossii/36.html

[2561] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 7. lp.

[2562] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 4. lp.

[2563] Daudzi Novosibirskas transporta kara inženieru institūta audzēkņi esot pieteikušies brīvprātīgi kara dienestam, sākot jau ar 1941. gada 22. jūniju. “История создания университета”, *Сибирский государственный университет путей собщения*. Pieejams: http://www.stu.ru/about/index.php?page=22

[2564] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 4. lp. otra puse.

strēlnieku divīziju (2. formējumu).[2565] No 1942. gada maija līdz 1943. gada augustam Vladimirs Sēja bija 308. strēlnieku divīzijas (2. formējuma) 1011. artilērijas pulka radiostacijas priekšnieks. Turpat norādīts, ka Sēja attiecīgajā laikā piedalījies Staļingradas un Brjanskas frontē, tomēr Brjanskas operācijas sākums ir 1943. gada 1. septembris.[2566] 1948. gada 31. janvāra kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka Vladimirs Sēja no 1943. gada augusta līdz 1945. gada decembrim bijis 120. gvardes strēlnieku divīzijas 310. artilērijas pulka radiostacijas priekšnieks un piedalījās 1., 2. un 3. Baltkrievijas frontē,[2567] tomēr 308. strēlnieku divīzijas (2. formējuma) pārdēvēšana par 120. gvardes strēlnieku divīziju notika 1942. gada 23. septembrī, un, spriežot pēc publiski pieejamām ziņām, 120. gvardes strēlnieku divīzijas 310. artilērijas pulks nav piedalījies 3. Baltkrievijas frontē.[2568] Sēja norādījis, ka Otrā pasaules kara laikā viņa augstākā dienesta pakāpe bijusi radiostacijas priekšnieks, gvardes vecākais seržants,[2569] ka neesot guvis ievainojumus, tomēr veselība esot vāja.[2570] Kara dienesta laikā no 1942. līdz 1944. gadam Sēja esot bijis pulka komjaunatnes biroja sekretārs, bet no 1944. līdz 1945. gadam – baterijas partijas pirmorganizācijas sekretārs.[2571] 1949. gada 31. augusta autobiogrāfijā savu komjaunatnes un partijas darbību kara dienesta laikā raksturojis šādi: bijis divīzijas pulka *komsorgs*, pulka komjaunatnes biroja loceklis, bet pēc tam, kad kļuvis par PSKP biedru, bijis baterijas *poļitruka* vietnieks un struktūras partijas pirmorganizācijas sekretārs.[2572]

Otrā pasaules kara laikā Vladimiru Sēju vairākkārt apbalvoja. Tā 1943. gada augustā par dalību Staļingradas kaujās, gluži kā visi 308.

[2565] "1011 артиллерийский полк 308-й стрелковой Краснознаменной дивизии (2 формирования)", *Победа 1945*. Pieejams: www.pobeda1945.su/division/4809
[2566] "1011 артиллерийский полк 308-й стрелковой Краснознаменной дивизии (2 формирования)", *Победа 1945*. Pieejams: www.pobeda1945.su/division/4809
[2567] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 4. lp. otra puse.
[2568] "1011 артиллерийский полк 308-й стрелковой Краснознаменной дивизии (2 формирования)", *Победа 1945*. Pieejams: www.pobeda1945.su/division/4809
[2569] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 5. lp.
[2570] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 5. lp. otra puse.
[2571] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 7. lp. otra puse.
[2572] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 8. lp. otra puse.

strēlnieku divīzijā (2. formējumā), apbalvots ar medaļu *Par Staļingradas aizsardzību*, tad arī par dalību kaujās (nav precizēts) saņēmis medaļu *Par drošsirdību*. 1944. gada februārī par dalību kaujās (nav precizēts) apbalvots ar II pakāpes Tēvijas kara ordeni, 1944. jūlijā par dalību kaujās – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni, 1945. gada martā par dalību kaujās – ar II pakāpes Tēvijas kara ordeni, 1945. gada jūnijā par Kēnigsbergas iekarošanu – ar medaļu *Par Kēnigsbergas ieņemšanu* un par dalību Lielajā Tēvijas karā ar medaļu *Par uzvaru pār Vāciju Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.*[2573]

1943. gada jūnijā Vladimiru Sēju 308. strēlnieku divīzijas (2. formējuma) politdaļa uzņēma par PSKP biedru (sākotnēji 1948. gada 31. janvāra kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka partijas biedra kartes numurs ir 5561056,[2574] tomēr vēlāk svītrots un labots uz 06739942[2575]). Atbildot uz 1948. gada 31. janvāra kadru uzskaites personas lapā uzdotajiem jautājumiem, Sēja norādījis, ka iepriekš nav bijis citu partiju biedrs un nav bijis izslēgts vai izstājies no PSKP, nav bijis to PSKP biedru starpā, kas svārstījušies par "partijas līnijas īstenošanu" vai "piedalījušies opozīcijā".[2576] Savukārt atbildot uz jautājumu par profesiju (nodarbi) konkrētajā laikā, bet PSKP biedriem – brīdī, kad iestājušies partijā, norādīts, ka bijis kalpotājs un kopējais kalpotāja darba stāžs esot trīs gadi. Likumsakarīgi, ka Vladimirs Sēja

[2573] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 5. lp. otra puse. Starp citu, papildinājumā kadru uzskaites personas lapai ir spiedogi, kas atkārto 1948. gada 31. janvāra kadru uzskaites personas lapā minēto par apbalvojumiem un precizē šo informāciju. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 2. lp.

[2574] Šāds numurs minēts arī 1948. gada 15. aprīļa autobiogrāfijā (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 7. lp.) un 1949. gada 31. janvāra autobiogrāfijā (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 8. lp.).

[2575] Acīmredzot tas veikts vēlāk, vai nu pārbaudot 1948. gada 31. janvāra kadru uzskaites personas lapā norādīto informāciju, vai vēlāk to precizējot, piemēram, pēc jaunas partijas biedra kartes izsniegšanas. Spriežot pēc papildinājuma kadru uzskaites personas lapā, personas lieta vairākkārt ir pārbaudīta: 1948. gada 4. septembrī veikta personas lietas noformēšanas pārbaude, ko apliecina kadru uzskaites sektora vadītāja atzīme, ka personas lieta noformēta pareizi; 1965. gada 12. jūnijā pārbaudīta personas lapas papildinājuma pārrakstīšanas pareizība; 1967. gada 15. martā – personas lietas satura pareizība; 1967. gada 20. novembrī – otrreizēja personas lietas pareizības pārbaude (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 3. lp. otra puse).

[2576] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 4. lp.

savu sociālo stāvokli raksturoja kā kalpotājs.[2577] Tomēr ir acīmredzama alošanās par jautājuma saturu, jo, ja, kļūstot par PSKP biedru, Sēja jau bija kalpotājs, tad darba stāžam būtu jābūt lielākam nekā trīs gadi.

Pēc demobilizēšanās 1945. gada decembrī[2578] Vladimirs Sēja pārcēlās uz dzīvi Latvijas teritorijā, proti, no 1946. gada janvāra līdz novembrim pildīja LKP[2579] Talsu apriņķa komitejas organizatoriskā darba nodaļas instruktora amatu.[2580] Šajā pašā laikā atbilstoši 1948. gada 31. janvāra kadru uzskaites personas lapā norādītajam Sēja 1946. gada janvārī kļuva par Kultūras darbinieku arodbiedrības biedru.[2581] Personas lietā nav norāžu par to, kas ļautu formāli uzskatīt Sēju par kultūras darbinieku.

Mācības Novosibirskas transporta kara inženieru institūtā Sēja vairs neatsāka, bet 1946. gada novembrī sāka mācīties LKP CK Republikāniskajā partijas skolā, ko pabeidza 1948. gada jūlijā vai augustā,[2582] iegūstot partijas darba organizatora specialitāti. Minētais norāda, ka Sēja ir izglītojies Partijas fakultātes Partijas organizatorisko un propagandas darbinieku nodaļā.[2583] Ieskatam prasības personām, kuras vēlējās sākt mācības attiecīgajā mācību iestādē:

> "Republikaniskajā partijas skolā pie LK(b)P CK uzņem VK(b)P biedrus (vecumā līdz 40 gadiem, ar vidējo izglītību), kas pārvalda latviešu valodu un izvirzījušies partijas un sabiedriskajā darbā. Skolā uzņem apriņķu komiteju, pilsētu komiteju un tieši LK(b)P CK izraudzītos kandidātus, kā arī uz personīgo pieteikumu pamata. Pieteikumus pieņem līdz 1. okt. Latvijas K(b)P CK kadru daļa. Pieteikumam jāpievieno kadru uzskaites anketa, autobiogrāfija,

[2577] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 4. lp.
[2578] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 7. lp.
[2579] Šeit un turpmāk, norādot Latvijas Komunistiskās partijas institūciju vai amatu, izmantots Latvijas Komunistiskās partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[2580] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 4. lp. otra puse, 7. lp.
[2581] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 4. lp.
[2582] 1948. gada 31. janvāra kadru uzskaites personas lapas pirmajā lapā pie ziņām par izglītību norādīts jūlijs, bet šīs lapas otrajā pusē pie ziņām par darba gaitām, ieskaitot kara dienestu, norādīts augusts (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 4. lp., 4. lp. otra puse). Papildinājumā kadru uzskaites personas lapai norādīts augusts (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 2. lp.).
[2583] "Republikaniskā partijas skola pie LK(b)P CK", *Cīņa*, Nr. 213, 1946, 12. septembris, 2. lp.

noraksts no dokumenta par izglītību, partijas organizācijas raksturojums un 2 fotogrāfijas.

Iestājoties republikaniskajā partijas skolā, jāiztur iestāju pārbaudījumi PSRS un LPSR konstitūcijā, latviešu valodā un ģeogrāfijā vidusskolas kursa apmērā un VK(b)P vēsturē pēc «VK(b)P vēstures īsa kursa». Pārbaudījumu izturējušiem un republikaniskajā partijas skolā ieskaitītiem nodrošināta stipendija un kopmītne. Mācību sākums 15. oktobrī. Skolas adrese: Rīgā, Brīvības ielā 24."[2584]

Sēju nosūtīja mācīties uz LKP CK Republikāniskās partijas skolas krievu nodaļu atbilstoši LKP Talsu apriņķa komitejas 1946. gada 17. oktobra sēdē lemtajam. Sēdes protokola Nr. 32 izrakstu parakstījis viņa tēvs,

[2584] "Republikaniskā partijas skola pie LK(b)P CK", *Cīņa*, Nr. 213, 1946, 12. septembris, 2. lp. Domājams, partijas skola atradās pašreizējo Brīvības un Lāčplēša ielu stūrī, tā sauktajā Brigadera namā, kuru nacionālā romantisma arhitektūras stilā uzcēla rakstnieces Annas Brigaderes brālis Jānis. Gailīte, Angelika. "Anna Brigadere mūsu vidū", *Universitas*, Nr. 9, 1962, 1. aprīlis, 12. lpp.

tobrīd LKP Talsu apriņķa komitejas sekretārs Alfrēds Sēja[2585].[2586] Sniegts arī īss raksturojums latviešu valodā, kas ir arī vienīgais dokuments latviešu valodā visā personas lietā. Šeit līdzās pamatdatiem kā dzimšanas laiks, partijas stāžs, izglītība un informācijai par apbalvojumiem "Lielā Tēvijas kara" laikā Vladimirs Sēja raksturots kā cilvēks, kas, lai arī pirmo reizi pilda komitejas instruktora pienākumus, tomēr

> "ātri piesavinājās darba prasmi un izivirzījās [tā tekstā – *K. J.*] kā viens no labākiem darbiniekiem. Tāpat darbu iesākot, viņš ne vārda neprata latvju valodu, bet tagad saprot un daļēji var arī sarunāties."[2587]

Acīmredzot raksturojuma sagatavošana latviešu valodā un norāde par latviešu valodas prasmju apgūšanu saistīta ar prasību par latviešu valodas zināšanām.

[2585] Alfrēda Sējas dzīves un darba gājumam var izsekot ar preses palīdzību. Alfrēds Sēja dzimis 1898. gadā Saldū, bezzemnieka ģimenē, strādājis kopš 15 gadu vecuma. 1915. gada vasarā brīvprātīgi iestājies 2. Rīgas latviešu strēlnieku bataljonā, esot PSKP biedrs kopš 1917. gada marta ("Alfrēds Sēja", *Cīņa*, 1959, 2. aprīlis). Tad arī esot sācis Valkas komitejas biroja sekretāra darbu. 1918. gada beigās, "izpildot aizrobežā esošā Latvijas K(b)P CK biroja uzdevumu, viņš dodas caur fronti uz Rīgu, kur pagrīdes darbā Kara-revolucionārā komitejā uztur sakarus ar Sarkano Armiju". ("Alfrēds Sēja", *Latvijas Zinātnieks*, 1959, 22. aprīlis) 1919. gadā viņš, "būdams atbildīgā darbā Latvijas K(b)P Centrālajā Komiteja, aktīvi piedalās jaunās Latvijas padomju republikas celtniecībā" ("Alfrēds Sēja", *Latvijas Zinātnieks*, 1959, 22. aprīlis). Tad pildīja partijas darbu Sibīrijā, Altajā un Krimā, organizējot pārtikas apgādi Krievijas pilsoņu kara laikā, cīnoties ar *pretpadomju elementiem*, organizējot lauksaimniecības kolektivizāciju, palīdzības sniegšanu PSRS bruņotajiem spēkiem Otrā pasaules kara laikā. Kopš 1945. gada maija pildīja partijas darbu Latvijas teritorijā, sākumā bija LKP Tukuma apriņķa komitejas sekretārs ("Alfrēds Sēja", *Cīņa*, 1959, 2. aprīlis), tad piecus gadus pildīja LKP Talsu apriņķa un vēlāk rajona komitejas pirmā sekretāra pienākumus ("Alfrēds Sēja", *Cīņa*, 1959, 2. aprīlis; "Alfrēds Sēja", *Latvijas Zinātnieks*, 1959, 22. aprīlis). Pēdējos gados (vairāk nekā piecus gadus) strādājis par LPSR Zinātņu akadēmijas lietu pārvaldnieku ("Alfrēds Sēja", *Cīņa*, 1959, 2. aprīlis; "Alfrēds Sēja", *Latvijas Zinātnieks*, 1959, 22. aprīlis). Bijis personālais pensionārs, miris 1959. gada 31. martā "(Alfrēds Sēja", *Cīņa*, 1959, 2. aprīli; "Alfrēds Sēja", *Latvijas Zinātnieks*, 1959, 22. aprīlis).

[2586] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 9. lp. (LKP Talsu apriņķa komitejas 1946. gada 17. oktobra sēdes protokola Nr. 32 izraksts, ko parakstījis sekretārs Alfrēds Sēja).

[2587] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 10. lp. (raksturojums, ko parakstījusi LKP Talsu apriņķa komitejas kadru sekretāre E. Pēda).

1948. gada 31. janvāra kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka Sējam nav zinātniskā grāda, nav arī zinātnisko darbu vai izgudrojumu. Spriežot pēc turpat norādītā, viņš ir mācējis tikai krievu un latviešu valodu.[2588] Savukārt uz jautājumu par atrašanos ārzemēs, norādīts, ka no 1944. līdz 1945. gadam bijis "frontē" Polijā un Vācijā.[2589] Neskatoties uz to, ka vēlākajos gados Vladimirs Sēja izkalpojās līdz ministra amatam, tomēr visas darba karjeras laikā viņš ārzemēs vairs netika bijis ne darba, ne arī atpūtas nolūkā.

1948. gada augustā beidzot mācības LKP CK Republikāniskajā partijas skolā, Sēja kļuva par LKP Cēsu apriņķa komitejas Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāju.[2590] LKP CK Republikāniskās partijas skolas 1948. gada 20. maija raksturojumā, ko kopīgi parakstījuši direktore Olga Vāvere, Andža meita, dzimusi 1898. gadā,[2591] un partijas biroja sekretārs Longins Avdjukevičs, norādīts, ka, neskatoties uz slimību, Sēja daudz mācījies un guvis teicamas sekmes. Semināros apliecinājis augstu teorētisko zināšanu, erudīcijas un valodas kultūras esību. Turklāt papildus nopietnām teorētiskām prasmēm demonstrējis enerģiju un uzstājību praktiskajā darbā. Jebkurus partijas uzdevumus izpildījis labprāt un uzticēto īstenojis līdz galam. Esot izpelnījies citu audzēkņu "autoritāti un cieņu", palīdzējis audzēkņiem, kas iekavējušies mācībās, un pamatoti bijis prasīgs pret tiem, kas esot izturējušies nenopietni pret mācībām. Rekomendācijas rezumējumā norādīts, ka Sēju var izmantot vadošā propagandas darbā apriņķa mērogā un ka, nosakot darbavietu, jāievēro klimatiskie apstākļi un iespēja atrasties ārstu uzraudzībā sakarā ar smagu plaušu stāvokli.[2592]

No 1948. gada augusta, pamatojoties uz LKP CK 1948. gada 9. jūlija biroja protokolu Nr. 329, līdz 1950. gada janvārim Sēja pildīja LKP Cēsu apriņķa komitejas propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja amatu.[2593] 1948. gada 30. novembrī Vladimirs Sēja bija ievēlēts par LKP

[2588] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 5. lp.
[2589] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 4. lp.
[2590] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 4. lp. otra puse.
[2591] "Rīgas pilsētas vēlēšanu komisijas paziņojums", *Cīņa*, 1950, 30. novembris.
[2592] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 11. lp. (LKP CK Republikāniskās partijas skolas 1948. gada 20. maija raksturojums, ko kopīgi parakstījuši direktore Olga Vāvere un partijas biroja sekretārs Longins Avdjukevičs).
[2593] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 2. lp.

Cēsu apriņķa komitejas locekli un biroja biedru.[2594] Saskaņā ar LKP Cēsu apriņķa komitejas izrakstu, kas pamatojas uz 1949. gada 31. janvāra protokolu Nr. 4, §6 un ko parakstījis sekretārs Pāvels Dergačs, Sēja apstiprināts LKP CK Cēsu apriņķa komitejas Propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja amatā un lūgts atbilstošs LKP CK saskaņojums.[2595] 1949. gada 31. janvāra raksturojumā, ko parakstījis LKP Cēsu apriņķa komitejas sekretārs Pāvels Dergačs, līdzās pamatdatiem par dzimšanas laiku un izglītību, informācijai, ka Sēja strādā LKP Cēsu apriņķa komitejas propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja amatā kopš 1948. gada augusta, norādīts arī, ka viņš brīvi zina krievu valodu un "ne pilnīgi brīvi latviešu valodu". Atzīmēts, ka nodaļas vadītāja pienākumu veikšanā Vladimirs Sēja esot parādījis savas labākās kvalitātes, personīgi vadot nodarbības vakara partijas skolā, esot izpelnījies autoritāti. Lai gan vēl neesot pietiekama pieredze organizatoriskā darbā, tomēr cenšas apgūt darbu. Rezumējumā norādīts, ka visos parametros augošajam partijas darbiniekam nepieciešams pilnveidot zināšanas latviešu valodā un ka Sēja atbilst propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja amata prasībām.[2596]

No 1950. gada janvāra, pamatojoties uz LKP CK nolēmumu, kas izriet no 1950. gada 11. janvāra biroja sēdes protokola Nr. 73, §3 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš,[2597] līdz 1957. gada decembrim Sēja bija LKP Cēsu rajona komitejas otrais sekretārs.[2598] 1950. gada 26. marta LKP Cēsu rajona komitejas sekretāra Indriķa Pinkša parakstītais raksturojums sniedz ieskatu par Vladimiru Sēju, pildot otrā sekretāra pienākumus. Raksturojums ir salīdzinoši lakonisks. Tajā izcelts Sējas ieguldījums apriņķa, vēlāk rajona, politiskajā un saimnieciskajā izaugsmē. Tāpat no minētā raksturojuma

[2594] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 5. lp.
[2595] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 12. lp. (LKP Cēsu apriņķa komitejas izraksts, kas pamatojas uz 1949. gada 31. janvāra protokolu Nr. 4, §6 un ko parakstījis sekretārs Pāvels Dergačs).
[2596] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 13. lp. (1949. gada 31. janvāra raksturojums, ko parakstījis LKP Cēsu apriņķa komitejas sekretārs Pāvels Dergačs).
[2597] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 14. lp. (LKP CK nolēmums, kas izriet no 1950. gada 11. janvāra biroja sēdes protokola Nr. 73, §3 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2598] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 2. lp.

uzzināms, ka tikmēr, kamēr Sēja veica propagandas un aģitācijas nodaļas vadītāja pienākumus, viņš

> "vadīja visu politisko darbu apriņķī, sagatavojot un īstenojot lauksaimniecības kolektivizāciju un turpmāko kolhozu nostiprināšanu. [Biedrs Vladimirs Sēja, Alfrēda dēls] personiski vadīja 10 kolhozu organizāciju."[2599]

Minētais ļauj secināt, ka politiskais darbs bijis saistīts vismaz ar 1949. gada 25. marta masveida represiju "skaidrošanu". Minētajā raksturojumā saglabājies formulējums par karjerā augošo partijas darbinieku, tomēr vairs nav nekādas norādes par latviešu valodas zināšanu apguvi vai to nepieciešamību.[2600] 1950. gada 2. augustā Sēja apbalvots ar ordeni *Goda Zīme* sakarā ar Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) izveidošanas desmitgadi un sasniegtajiem panākumiem, atjaunojot un attīstot rūpniecību, lauksaimniecību, zinātni, kultūru un mākslu.[2601]

No 1952. gada augusta līdz 1957. gada decembrim Vladimirs Sēja bija LKP Cēsu rajona komitejas pirmais sekretārs.[2602] 1952. gada 16. jūnija priekšlikumā par darbinieka iecelšanu norādīts, ka LKP CK Partijas, arodbiedrību un komjaunatnes organizāciju nodaļa iesniedz priekšlikumu par Vladimira Sējas apstiprināšanu par LKP Cēsu rajona komitejas pirmo sekretāru Indriķa Pinkša vietā, kurš savukārt tiek pārcelts par LKP Liepājas rajona komitejas partijas sekretāru. Minēto priekšlikumu parakstījis nodaļas vadītājs Longins Avdjukevičs. Priekšlikumā minēts, ka ar Sēju ir runājis LKP CK otrais sekretārs Fjodors Titovs (1910–1989).[2603] 1952. gada 17. jūnija raksturojumā, kas sagatavots apstiprināšanai LKP Cēsu rajona komitejas pirmā sekretāra amatā, ko parakstījis LKP CK otrais sekretārs Fjodors Titovs un kur norādīts, ka LKP CK birojs apstiprinājis 1952. gada 17. jūnijā

[2599] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 15. lp. (1950. gada 26. marta LKP Cēsu rajona komitejas pirmā sekretāra Indriķa Pinkša parakstītais raksturojums).
[2600] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 15. lp.
[2601] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 3. lp.
[2602] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 2. lp.
[2603] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 17. lp. otra puse (1952. gada 16. jūnija priekšlikums par darbinieka iecelšanu, ko parakstījis LKP CK partijas, arodbiedrību un komjaunatnes organizāciju nodaļas vadītājs Longins Avdjukevičs).

Sējas kandidatūru, līdzās vispārīgai informācijai par dzimšanas datiem, izglītību, kara dienestu, līdzšinējo karjeru un apbalvojumiem norādīts:

> "Latvijas K(b)P CK partijas, arodbiedrību un komjaunatnes organizāciju nodaļas vadītājs b. Avdjukevičs pazīst b. Sēju pēc kopīgām mācībām Latvijas K(b)P CK Republikāniskajā partijas skolā un raksturo viņu kā enerģisku, principiālu darbinieku."[2604]

Ievērojams, ka atšķirībā no 1950. gada 26. marta raksturojuma, kur nav ne vārda par valodas zināšanām,[2605] 1952. gada 17. jūnija raksturojumā minēts, ka Vladimirs Sēja "labi pārvalda latviešu valodu".[2606] LKP CK biroja nolēmumā, kas izriet no 1952. gada 17. jūnija protokola Nr. 38, §28 un ko parakstījis otrais sekretārs Fjodors Titovs, norādīts, ka Sēja apstiprināms par LKP Cēsu rajona komitejas pirmo sekretāru, atbrīvojot reizē no otrā sekretāra pienākumiem.[2607] Aptuveni piecus mēnešus vēlāk 1952. gada 29. novembra raksturojumā, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, faktiski atkārtots iepriekš Fjodora Titova parakstītais par Vladimiru Sēju. Atšķirība pamatā saistīta ar to, ka līdzās Longinam Avdjukevičam minēti arī citi Sējas personību raksturojoši partijas darbinieki – LKP CK lauksaimniecības nodaļas vadītāja vietnieks Dmitrijs Averjanovs (1910–1964) un LKP Liepājas rajona komitejas sekretārs Indriķis Pinksis. Visi trīs Vladimiru Sēju raksturojuši kā "enerģisku, principiāli nesamierināmu ar darbinieku nepilnībām".[2608] LKP Cēsu rajona komitejas plēnuma nolēmumā, kas izriet no 1953. gada 20. decembra protokola Nr. 1, §1 un ko parakstījis pirmais sekretārs Vladimirs Sēja, norādīts, ka plēnums nolēmis ievēlēt par LKP Cēsu rajona pirmo

[2604] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 16. lp. (1952. gada 17. jūnija raksturojums, ko parakstījis LKP CK otrais sekretārs Fjodors Titovs).
[2605] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 15. lp.
[2606] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 16. lp.
[2607] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 18. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1952. gada 17. jūnija protokola Nr. 38, §28 un ko parakstījis otrais sekretārs Fjodors Titovs).
[2608] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 19. lp. (1952. gada 29. novembra raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

sekretāru Vladimiru Sēju.[2609] Pēc gada atkārtoti LKP Cēsu rajona komitejas plēnuma nolēmumā, kas izriet no 1954. gada 28. novembra protokola Nr. 1, §1-1 un ko parakstījis pirmais sekretārs Vladimirs Sēja, norādīts, ka plēnums nolēmis ievēlēt par LKP Cēsu rajona pirmo sekretāru Vladimiru Sēju.[2610] 1955. gada 20. maijā Vladimirs Sēja lūdza LKP CK biroju rekomendēt viņu mācībām PSKP CK Augstākās partijas skolas neklātienes nodaļā, lai celtu savu izglītību.[2611] 1955. gada maijā, izpildot lūgumu, LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš sniedzis atbilstošu rekomendāciju, kas ir salīdzinoši bezpersoniska un atklāj tikai vispārīgu informāciju. Salīdzinot ar iepriekšējām rekomendācijām, šeit izcelts, ka Sēja regulāri komunicējot ar "kolhozniekiem, strādniekiem un inteliģenci rajonā".[2612] Atbilstoši LKP Cēsu rajona komitejas plēnuma nolēmumam, kas izriet no 1955. gada 11. decembra protokola Nr. 1, §1-1 un ko parakstījis pirmais sekretārs Vladimirs Sēja, par rajona pirmo sekretāru atkārtoti ievēlēts Vladimirs Sēja.[2613] 1956. gada 19. janvārī Sēja kļuva par LKP CK locekļa kandidātu.[2614]1957. gada 11. decembra raksturojums, ko parakstījis LKP CK sekretārs Nikolajs Bisenieks (1906–1981) un vizējis arī Augusts Voss, ir vēl bezpersoniskāks, satur vispārīgu un lakoniski izklāstītu informāciju, norādei par to, ka Sēja ir krievs, seko informācija, ka "pārzina latviešu valodu"[2615]. Šeit uzzinām, ka Sēja tobrīd mācījies PSKP CK Neklātienes augstākajā partijas skolā. LKP CK biroja

[2609] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 21. lp. (LKP Cēsu rajona komitejas plēnuma nolēmums, kas izriet no 1953. gada 20. decembra protokola Nr. 1, §1 un ko parakstījis pirmais sekretārs Vladimirs Sēja).
[2610] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 20. lp. (LKP Cēsu rajona komitejas plēnuma nolēmums, kas izriet no 1954. gada 28. novembra protokola Nr. 1, §1-1 un ko parakstījis pirmais sekretārs Vladimirs Sēja).
[2611] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 22. lp. (1955. gada 20. maija lūgums).
[2612] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 23. lp. (1955. gada maija rekomendācija, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2613] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 24. lp. (LKP Cēsu rajona komitejas plēnuma nolēmums, kas izriet no 1955. gada 11. decembra protokola Nr. 1, §1 un ko parakstījis pirmais sekretārs Vladimirs Sēja).
[2614] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 2. lp. otra puse.
[2615] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 25. lp. (1957. gada 11. decembra raksturojums, ko parakstījis LKP CK sekretārs Nikolajs Bisenieks, vizējis arī Augusts Voss).

nolēmums, kas izriet no 1957. gada 13. decembra protokola Nr. 96, §46, paredz "komandēt" biedru Vladimiru Sēju, Alfrēda dēlu, LPSR Valsts drošības komitejas (VDK) rīcībā, reizē atbrīvojot no LKP Cēsu rajona pirmā sekretāra pienākumiem.[2616] Ievērojams, ka aptuveni pirms pusgada, 1957. gada 31. maijā, Vladimirs Sēja parakstījis apņemšanos, ka viņš, strādājot LKP Cēsu rajona komitejā vai esot atbrīvots no darba, apņemas glabāt valsts noslēpumus, kas kļūst zināmi dienesta sakarā, kā arī visas ziņas, kas attiecas uz PSKP CK un LKP CK un to darbu, un nekādā veidā neizpaust un nedalīties ar minēto informāciju. Apņemšanās ietver arī norādi par atbildību saskaņā PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1947. gada 9. jūnija dekrētu un saistību sniegt ziņas par visām izmaiņām anketā, konkrēti, par radiniekiem un paziņām, kas saistīti ar ārzemniekiem vai izbraukušiem uz ārzemēm.[2617]

No 1958. gada janvāra Vladimirs Sēja ir LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks. LKP CK biroja nolēmums, kas pamatojās uz 1958. gada 13. janvāra protokolu Nr. 99, §70 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, apstiprināja Vladimiru Sēju par LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieku kadru jautājumos un LPSR VDK locekli, reizē atbrīvojot no minētajiem pienākumiem Longinu Avdjukeviču.[2618] Nolēmumā nav minēts atbrīvošanas iemesls, tomēr acīmredzams, ka tas saistīts ar Avdjukeviča iecelšanu par LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieku operatīvās darbības jautājumos. No 1958. gada marta Sēja kļuva par VDK kadru daļas priekšnieka vietnieku. Saskaņā ar LKP CK biroja nolēmumu, kas izriet no 1958. gada 4. marta protokola Nr. 4, §2

[2616] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 26. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1957. gada 13. decembra protokola Nr. 96, §46 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2617] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 27. lp. (Apņemšanās, ko Vladimirs Sēja parakstījis 1957. gada 31. maijā).
[2618] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 28. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas pamatojas uz 1958. gada 13. janvāra protokolu Nr. 99, §70 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

un ko parakstījis sekretārs Nikolajs Bisenieks, Vladimirs Sēja apstiprināts par LPSR VDK Kadru daļas priekšnieka vietnieku.[2619]

No 1959. gada augusta līdz 1963. gada februārim Sēja ir LPSR VDK priekšsēdētāja palīgs.[2620], tātad faktiski Jāņa Vēvera palīgs, izņemot neilgu laiku 1963. gada sākumā, kad priekšsēdētājs kļuva Longins Avdjukevičs. LPSR VDK 1959. gada 17. oktobra vēstulē Nr. 3/1681, kas adresēta LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam un ko parakstījis priekšsēdētājs ģenerālmajors Jānis Vēvers, izteikts lūgums apstiprināt Sēju par LPSR VDK priekšsēdētāja palīgu kadru jautājumos, reizē atbrīvojot viņu no kadru daļas priekšnieka vietnieka pienākumiem. Turpat sniegts Sējas raksturojums, no kura uzzinām, ka tobrīd Sēja mācījies PSKP CK Neklātienes augstākās partijas skolas 5. kursā un, pēc Vēvera ieskatiem, Sēja īsā laikā esot izpētījis savas struktūrvienības specifiku un iepazinies ar personālsastāvu, prasmīgi vadot tam padoto operatīvo sastāvu un veidojot attiecības ar LPSR VDK darbiniekiem. Turklāt turpat minēts, ka Sēja ir ievēlēts par partijas komitejas sekretāra vietnieku.[2621] 1959. gada 17. oktobra raksturojumā, kas ir minētās vēstules pielikumā un ko kopīgi parakstījuši LPSR VDK priekšsēdētājs Jānis Vēvers un partijas komitejas sekretārs Filips Kirpičenko, Jevlana dēls, atkārtots jau vēstulē minētais, precizējot, ka Sēja par partijas komitejas sekretāra vietnieku ievēlēts 1958. gadā.[2622] LKP CK biroja nolēmumā, kas izriet no 1959. gada 11. novembra

[2619] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 29. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1958. gada 4. marta protokola Nr. 4, §2 un ko parakstījis sekretārs Nikolajs Bisenieks).
[2620] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 2. lp.
[2621] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 30. lp. (LPSR VDK 1959. gada 17. oktobra vēstule Nr. 3/1681, kas adresēta LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam un ko parakstījis priekšsēdētājs, ģenerālmajors Jānis Vēvers).
[2622] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 31. lp. (1959. gada 17. oktobra raksturojums, kas ir LPSR VDK 1959. gada 17. oktobra vēstules Nr. 3/1681 pielikumā un ko kopīgi parakstījuši LPSR VDK priekšsēdētājs Jānis Vēvers un partijas komitejas sekretārs Filips Kirpičenko).

protokola Nr. 81, §36 un ko parakstījis otrais sekretārs Vilis Krūmiņš, Vladimirs Sēja apstiprināts par LPSR VDK palīgu kadru jautājumos.[2623]

Spriežot pēc LPSR VDK 1960. gada 18. marta vēstules LKP CK pirmajam sekretāram Arvīdam Pelšem, ko parakstījis priekšsēdētājs Jānis Vēvers, LPSR VDK notikušas strukturālas izmaiņas atbilstoši LPSR Ministru Padomes 1959. gada 17. jūlija nolēmumam Nr. 380, kādēļ lūgts apstiprināt LPSR VDK kolēģiju sekojošā sastāvā: kolēģijas priekšsēdētājs – LPSR VDK priekšsēdētājs Jānis Vēvers; kolēģijas locekļi – LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks Longins Avdjukevičs, LPSR VDK priekšsēdētāja palīgs kadru jautājumos Vladimirs Sēja, LPSR VDK 1. daļas priekšnieks Jānis Lukaševičs,[2624] LPSR VDK 2. daļas priekšnieks Aleksandrs Čeckis,[2625] LPSR VDK operatīvi tehniskās daļas priekšnieks Leonīds Ļevkovičs,[2626] PSRS VDK Baltijas kara apgabala sevišķās daļas priekšnieks Leonīds Ivanovs,[2627] LPSR VDK Izmeklēšanas daļas

[2623] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 32. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1959. gada 11. novembra protokola Nr. 81, §36 un ko parakstījis otrais sekretārs Vilis Krūmiņš).

[2624] Jānis Lukaševičs, Konstantīna dēls (1920–1988). Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 370., 374, 377., 378, 390. lpp.

[2625] Aleksandrs Čeckis, Mihaila dēls, dzimis 1916. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 377., 378, 381., 385. lpp.

[2626] Leonīds Ļevkovičs, Nikolaja dēls, dzimis 1912. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 368., 378, 390. lpp.

[2627] Leonīds Ivanovs, Georgija dēls (1918–2015). Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas

priekšnieks Kārlis Vītols,[2628] LPSR VDK Ventspils pilsētas un ostas daļas pilnvarotais Viktors Ņikaškins[2629].[2630] LPSR Ministru Padome 1960. gada 15. augusta dokumentā Nr. 13/237-36, ko parakstījis tās priekšsēdētājs Jānis Peive, kurš kā LPSR Zinātņu akadēmijas prezidents pirms dažiem gadiem bija bijis Vladimira Sējas tēva Alfrēda tiešais priekšnieks šajā ministrijas līmeņa zinātnes pārvaldes iestādē, lūdzis LKP CK apstiprināt LPSR VDK kolēģijas sastāvu. Ievērojams, ka atšķirībā no iepriekš minētā LPSR VDK iesniegtā kolēģijas sastāva šeit Viktora Ņikaškina vietā piedāvāts LPSR VDK Daugavpils pilsētas un dzelzceļa

Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 387. lpp. Sk. par kolēģiju: Daukšts, Bonifācijs. "Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valsts drošības komitejas un Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības sadarbība (1953–1961)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 686. lpp.

[2628] Kārlis Vītols, Pētera dēls, dzimis 1924. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 372., 373., 376., 396.–397. lpp.

[2629] Viktors Ņikaškins, Semjona dēls, dzimis 1918. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 372., 373., 376., 391. lpp. Spriežot pēc presē pieejamās informācijas, Viktors Ņikaškins ir Latvijas Valsts universitātes Juridiskās fakultātes absolvents, kas 1954. gadā visus valsts eksāmenus esot nokārtojis teicami. Ūdris, E. "Svinīgs akts juridiskajā fakultatē", *Padomju Students*, 1954, 29. jūnijs.

[2630] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 33. lp. (LPSR VDK 1960. gada 18. marta vēstule LKP CK pirmajam sekretāram Arvīdam Pelšem, ko parakstījis priekšsēdētājs Jānis Vēvers).

pilnvarotais Boriss Ņefedovs[2631].[2632] Izziņai, kas sagatavota Vladimira Sējas apstiprināšanai par LPSR VDK kolēģijas locekli, sekojošais raksturojums, ko parakstījis LKP CK administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas vadītājs Filips Sokurenko (1914–1973), satur galvenokārt Sējas vērtējumu, pildot LPSR VDK amatus. Norādīts, ka,

> "esot pieredzei partijas darbā, ātri apguvis jauno darba jomu, pareizi organizējis darbu personālsastāva izpētei, sadalei un audzināšanai."[2633]

Turklāt atšķirībā no iepriekšējiem raksturojumiem šeit norādīts ne tikai pozitīvais, bet arī pieļautās kļūdas, proti, ka, sākot darbu LPSR VDK, Sēja reizēm esot pieļāvis karstgalvību, novērtējot darbiniekus. Tas reizēm esot radījis piesardzību kolēģos, kas izpaudies, piemēram, 1959. gada partijas komitejas vēlēšanās, kur Sējas kandidatūra tika noraidīta. Turpat minēts, ka savas kļūdas Vladimirs Sēja esot apzinājies un tās labo. No raksturojuma uzzinām, ka 1960. gadā ar teicamām sekmēm pabeigta PSKP CK Neklātienes augstākā partijas skola. 1960. gada 26. jūnija kadru uzskaites sektora vadītāja izziņa apliecina, ka Vladimirs Sēja 1960. gadā pabeidzis PSKP CK Neklātienes augstāko partijas skolu.[2634] Papildus no minētā raksturojuma uzzinām, ka tā sagatavošanas brīdī Sēja nosūtīts mācībās uz pieciem mēnešiem VDK vadošā sastāva pilnveidošanas kursos Maskavā. Minēts arī, ka, pirms doties uz Maskavu, vadījis LPSR VDK

[2631] Boriss Ņefedovs, Pāvela dēls, dzimis 1916. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 375., 379., 391. lpp.

[2632] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 33. lp. (LPSR Ministru Padome 1960. gada 15. augusta dokumenta Nr. 13/237-36, ko parakstījis priekšsēdētājs Jānis Peive, noraksts).

[2633] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 35. lp. otra puse (izziņa, kas sagatavota Vladimira Sējas apstiprināšanai par LPSR VDK kolēģijas locekli un kas satur atzīmi, ka kandidatūra apstiprināta ar LKP CK biroja nolēmumu, kurš izriet no 1960. gada 13. decembra protokola Nr. 44, §33).

[2634] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 5. lp. (1960. gada 26. jūnija kadru uzskaites sektora vadītāja izziņa).

partijas komitejas lektoru grupu.[2635] LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja Jāņa Peives 1960. gada 15. augustā piedāvāto LPSR VDK kolēģijas sastāvu apstiprināja ar LKP CK biroja nolēmumu, kas izriet no 1960. gada 13. decembra protokola Nr. 44, §33 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše.[2636]

1963. gada 21. janvāra raksturojums, ko kopīgi parakstījuši LPSR VDK priekšsēdētājs Jānis Vēvers un partijas komitejas sekretārs Nikolajs Galkins,[2637] sniedz informāciju par Vladimira Sējas, kas attiecīgajā brīdī ir apakšpulkvedis, panākumiem LPSR VDK pēc apstiprināšanas kolēģijas sastāvā. Tā pamatā saistīta ar darba novērtēšanu LPSR VDK. Atšķirībā no iepriekš minētā raksturojuma, šis ir pozitīvi formulēts. Vienīgā divdomīgi vērtējamā piezīme saistīta ar Sējas rakstura novērtējumu, proti, minēts, ka Sējas personīgā nepilnība ir salīdzinoša noslēgtība. Norādīts, ka

> "darbu ar kadriem pārzina labi, prot veidot un vadīt sarunas ar cilvēkiem, pareizi atpazīt un novērtēt cilvēka priekšrocības un trūkumus".[2638]

Raksturojumā uzsvērts, ka laikposmā no 1960. līdz 1962. gadam

---

[2635] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 35. lp. otra puse

[2636] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 36. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1960. gada 13. decembra protokola Nr. 44, §33 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše)

[2637] Nikolajs Galkins, Trofima dēls, dzimis 1919. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 376., 378., 385. lpp. Spriežot pēc presē pieejamās informācijas, Nikolaju Galkinu 1945. gadā apbalvoja ar LPSR Augstākās Padomes Prezidija Goda Rakstu un vērtīgām balvām "par sekmīgu Valdības speciālu uzdevumu izpildīšanu". "Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par apbalvošanu ar Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Goda Rakstu un vērtīgām balvām", *Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs*, Nr. 279, 1945, 30. decembris, 2.–3. lpp.

[2638] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 37. lp. (1963. gada 21. janvāra raksturojums, ko kopīgi parakstījuši LPSR VDK priekšsēdētājs Jānis Vēvers un partijas komitejas sekretārs Nikolajs Galkins).

> "kadru daļa, Sējam personiski piedaloties, atlasīja un pieņēma darbā ievērojamu darbinieku skaitu, kas pēc savām politiskajām un darba kvalitātēm atbilst izvirzītajām drošības dienestu struktūru prasībām, un šobrīd lielākā daļa no viņiem veiksmīgi izpilda savus pienākumus".[2639]

Tas liek secināt, ka LPSR VDK strukturālajām pārmaiņām sekojusi arī ievērojama kadru maiņa, kuras atlasē LPSR VDK turpmākās darbības noteikšanā nozīmīga loma bijusi arī Vladimiram Sējam. Raksturojumā minēts arī, ka Sēja pilda partijas komitejas sekretāra vietnieka pienākumus, kas norāda, ka kolēģu piesardzība, kas demonstrēta 1959. gadā, bijusi pārvarēta.

Atbilstoši LKP CK Prezidija nolēmumam, kas izriet no 1963. gada 29. janvāra protokola Nr. 12, §17, Sēja atbrīvots no darba LPSR VDK sakarā ar pāriešanu uz citu darbu, bet viņa vietā par LPSR VDK priekšsēdētāja palīgu kadru jautājumos apstiprināts Georgijs Karpovs, Pāvela dēls[2640] (1924–2016). Nolēmumā nav minēts, ka darbs, ko uzņemas Vladimirs Sēja, ir LPSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministra amats. Izziņai, kas sagatavota LKP CK, lai apstiprinātu Vladimiru Sēju par LPSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministru, sekojošajā raksturojumā, ko parakstījis LKP CK administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas vadītājs Filips Sokurenko, ir atrodamas vien vispārīgas ziņas par dienesta gaitām, kas novērtētas pozitīvi. Atšķirībā no iepriekš minētā raksturojuma, kur Sējam aizrādīts uz zināmu noslēgtību, šeit minēts, ka Sēja "aktīvi piedalās partijas darbā un kolektīva sabiedriskajā dzīvē".[2641] Atbilstoši LKP CK Prezidija nolēmumam, kas izriet no 1963. gada 22. janvāra protokola Nr. 10, §106, Sēja apstiprināts par LPSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministru un izteikts lūgums PSKP CK apstiprināt

[2639] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 37. lp.

[2640] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 38. lp. (LKP CK Prezidija nolēmums, kas izriet no 1963. gada 29. janvāra protokola Nr. 12, §17 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

[2641] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 39. lp. otra puse (izziņa, kas sagatavota LKP CK, lai apstiprinātu Vladimiru Sēju par LPSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministru).

nolēmumu.[2642] Minētā lēmuma pieņemšanas apstākļus skaidro 1963. gada 23. janvāra dokuments, kas adresēts PSKP CK un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Arvīds Pelše, kur norādīts, ka LKP CK Prezidijs 1963. gada 22. janvārī izskatīja jautājumu *Par neapmierinošu stāvokli darbā ar kadriem Latvijas PSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrijā*. Minētā jautājuma izskatīšana bijusi saistīta ar LPSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministra Ivana Zujāna[2643] rīcību, nenodrošinot vadītās ministrijas darbu cīņā ar kukuļņemšanu un sabiedriskā īpašuma izsaimniekošanu, kā arī pieļaujot nopietnus trūkumus darbā ar ministrijas kadriem. Zujāna rīcības neatbilstība konstatēta sakarā ar to, ka Rīgā esot atklājušās lielas izsaimniekotāju un kukuļņēmēju grupas, kas vairākus gadus darbojušās Tekstilpreču, gatavo apģērbu un apavu tirdzniecības uzņēmuma sistēmā (*Текстильшвейобувьторг*), Rīgas pilsētas izpildkomitejas tirdzniecības pārvaldē, Daugavpils pilsētas izpildkomitejas tirdzniecības pārvaldē, kā arī citviet. Turklāt kopš 1957. gada notikusi nesodīta zivju un zivju produkcijas izzagšana Tautsaimniecības padomes uzņēmumos (*Совнархоз*), kā arī LPSR zivju rūpniecības iekšējo ūdeņu tresta uzņēmumos. Līdzās pārmetumiem par "plaukstošo noziedzību", minēts arī, ka esot atklāts, ka milicijas darbā konstatēti rupji sociālistiskās likumības pārkāpumi un pilnvaru pārsniegšana, esot pieļauta nelikumīga izmeklēšana, pilsoņu aizturēšana un arestēšana. 1962. gada desmit mēnešos 434 krimināllietās izmeklēšana esot pārsniegusi likumā noteikto laiku, vairāk nekā 40 cilvēku bijuši nelikumīgi saukti pie kriminālatbildības,

[2642] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 40. lp. (LKP CK Prezidija nolēmums, kas izriet no 1963. gada 22. janvāra protokola Nr. 10, §106 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

[2643] Ivans Zujāns, Donāta dēls (1910–1975). Sk. plašāk: *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, redaktora piezīmes 78. un 851. atsaucē; Žvinklis, Arturs. "LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 549., 573., 608. lpp.

vēlāk attaisnoti tiesā. Turklāt norādīts, ka nav pilnībā pārdzīvota nosodāma prakse slēpt atsevišķus noziedzīgos nodarījumus un nepamatotus atteikumus par kriminālllietu ierosināšanu sakarā ar pilsoņu un organizāciju iesniegumiem.[2644] Zujāna atbildība saskatīta apstāklī, ka viņa vadītajā ministrijā neesot ievērots partijiskais princips kadru atlasē, sadalē un audzināšanā, esot pieļauta neprincipialitāte attiecībā uz darbiniekiem, kas pieļāvuši dienesta stāvokļa ļaunprātīgu izmantošanu un amorālu rīcību. Ivans Zujāns esot liberāli izturējies pret šādiem darbiniekiem un atbalstījis viņus. Tad, kad atklājušies ministrijas mantiskā īpašuma zagšanas fakti, Zujāns esot aprobežojies ar vainīgo atbrīvošanu no darba, nevis saukšanu pie kriminālatbildības.[2645] Minētie notikumi guva publisku atspoguļojumu vairākus mēnešus vēlāk.[2646] Dokumenta noslēgumā seko aicinājums Vladimiru Sēju apstiprināt par jauno LPSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministru un īss viņa raksturojums.[2647] Sagatavots arī atsevišķs 1963. gada janvāra raksturojums, ko parakstījis Arvīds Pelše par virzīto ministra kandidātu PSKP CK apstiprināšanai un kur Vladimirs Sēja raksturots līdzīgi kā tad, kad virzīts LKP CK apstiprināšanai.[2648]

Vladimirs Sēja no 1963. gada februāra ir LPSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrs, bet no 1968. gada decembra,[2649] kad LPSR Sabiedriskās kārtības sargāšanas ministrija pārdēvēta atkal par LPSR Iekšlietu ministriju, ir LPSR iekšlietu ministrs.[2650] Minētos amatus apvieno ar darbību vēlētās (protams, fiktīvi un nedemokrātiski vēlētās) institūcijās: 1963. gada martā kļūst par LPSR Augstākās Padomes deputātu, 1963. gada decembrī – par LKP CK locekli, 1966. gada martā – atkārtoti par LKP CK locekli, 1967. gada martā – atkārtoti par LPSR Augstākās Padomes deputātu, 1971. gada februārī – atkārtoti par LKP

2644 LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 41. lp. (1963. gada 23. janvāra dokuments, kas adresēts PSKP CK un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Arvīds Pelše).
2645 LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 42. lp.
2646 Sk., piemēram, "Vairāk balstīties uz sabiedrību", *Cīņa*, 1963, 12. jūnijs; "Vairāk balstīties uz sabiedrību", *Padomju Jaunatne*, 1963, 12. jūnijs.
2647 LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 42. lp.
2648 LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 43. lp. (1963. gada janvāra raksturojums, ko parakstījis Arvīds Pelše).
2649 *Cīņa*, 1968, 4. decembris.
2650 LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 2. lp.

CK locekli un 1971. gada jūnijā – atkārtoti par LPSR Augstākās Padomes deputātu.[2651]

1964. gada 15. oktobra raksturojumā, ko parakstījis LKP CK sekretārs, sniegta samērā vispārīga informācija par Sēju. Viņa panākumi kopš iecelšanas LPSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministra amatā raksturoti trīs teikumos. Pirmkārt, Sēja esot "apguvis jauno darba jomu un tiek galā ar uzliktajiem pienākumiem". Otrkārt, pēdējā laikā esot vērojama zināma cīņas pastiprināšanās ar noziedzību un sabiedriskās kārtības pārkāpumiem. Šādā veidā netieši norādot, ka Zujāna atcelšana un Sējas iecelšana par LPSR sabiedriskās kārtības sargāšanas ministru bijusi pamatota. Treškārt, Sēja aktīvi piedaloties republikas dzīvē, esot izpelnījies autoritāti un ievēlēts par LKP CK locekli un LPSR Augstākās Padomes deputātu.[2652] Par minēto laikposmu Vladimirs Sēja publiski novērtēts, 1965. gada 1. oktobrī apbalvojot ar Darba Sarkanā Karoga ordeni par sasniegtajiem panākumiem tautsaimniecības, zinātnes un kultūras attīstībā LPSR un 1967. gada martā saņemot jubilejas medaļu *PSRS Bruņoto Spēku 50 gadi*.[2653]

LKP CK birojs, pamatojoties uz 1970. gada 16. februāra protokola Nr. 149, §4 *Par ugunsgrēku latviešu sarkano strēlnieku pieminekļa celtniecībā* 7. punktu LPSR iekšlietu ministram Vladimiram Sējam izteikts rājiens par nopietnām nepilnībām ugunsdrošības nodrošinošo struktūru darbā, kā arī uzdots LPSR Iekšlietu ministrijai nodrošināt stingru kontroli pār ugunsdrošības noteikumu ievērošanu, veicot nepieciešamo, lai ātri novērstu atklātos pārkāpumus.[2654] Minētais gadījums guva atspoguļojumu arī presē ar Sējas reakcijas palīdzību, sodot atbildīgos un publiski paužot nosodījumu.[2655] Zīmīgi, ka šis bija viens no tiem ugunsgrēkiem, kas postīja sākotnējo arhitekta pilsētplānotāja Gunāra Lūša-Grīnberga, arhitekta Dzintara Dribas un

[2651] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 2. lp. otra puse.
[2652] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 44. lp. (1964. gada 15. oktobra raksturojums, ko parakstījis LKP CK sekretārs).
[2653] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 3. lp.
[2654] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 45. lp. (LKP CK biroja lēmums, kas izriet no 1970. gada 16. februāra protokola Nr. 149, §4 *Par ugunsgrēku latviešu sarkano strēlnieku pieminekļa celtniecībā* un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).
[2655] Sēja, Vladimirs. "Bezrūpībai – ceļu ciet!" *Cīņa*, 1970, 20. februāris.

tēlnieka Valda Alberga ieceri Latviešu strēlnieku muzejam un piemineklim Rātslaukumā Vecrīgā. Neskatoties uz rājienu, Sēja 1970. gada 27. martā saņēma jubilejas medaļu *Par varonīgu darbu. Atzīmējot V. I. Ļeņina 100. dzimšanas dienu*,[2656] bet 1971. gada augustā tika apbalvots ar Sarkanā Karoga ordeni par nopelniem sociālistiskas likumības un tiesiskās kārtības nostiprināšanas darbā.[2657]

Neskatoties uz nopelniem Otrajā pasaules karā, centīgām dienesta gaitām un ilgstošu protekcionismu, izaugsmei un vietai nomenklatūras rindās, krišanai dažkārt esot pieticis vien ar anonīmām denunciācijām par nepiedienīgu un apkaunojošu rīcību privātā dzīvē. Formāli LKP CK birojs, pamatojoties uz 1972. gada 20. jūnija protokolu Nr. 37, §52 nolēma atbrīvot Sēju no LPSR iekšlietu ministra amata, viņa vietā ieceļot Jāni Brolišu.[2658] Atcelšanas iemesls dokumentā nav minēts. Tomēr ieganstu meklējami 1972. gada 29. aprīļa dokumentā, kas adresēts LKP CK un ko parakstījis LKP CK administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Vladimirs Čurkins, kur sniegts skaidrojums lēmumam atcelt Vladimiru Sēju no LPSR iekšlietu ministra amata. Šāda lēmuma pamatā bijusi PSKP CK un LKP CK adresētās anonīmās vēstules, kurās

> "ziņots par nepiedienīgu LPSR iekšlietu ministra [biedra Vladimira Sējas, Alfrēda dēla] uzvedību, par to, ka viņš šķīries no sievas un ir sakars ar padoto darbinieci Zorinu".[2659]

Anonīmajās vēstulēs klāstītais, spriežot no dokumentā izklāstītā, esot pārbaudīts, konstatējot, ka pamatā informācija atbilstot īstenībai. Proti, neilgu laiku pirms minētā dokumenta sagatavošanas Vladimira Sējas un viņa sievas Ausmas Sējas attiecības sarežģījušās un pēc ilgstošas kopdzīves abi esot nonākuši šķiršanās priekšā.[2660]

[2656] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 3. lp.
[2657] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 3. lp.
[2658] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 46. lp. (LKP CK biroja lēmums, kas izriet no 1972. gada 20. jūnija protokola Nr. 37, §52 un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).
[2659] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 47. lp. (1972. gada 29. aprīļa dokuments, kas adresēts LKP CK un ko parakstījis LKP CK administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Vladimirs Čurkins).
[2660] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 47. lp.

LKP CK nomenklatūras Vladimira Sējas personas lietā faktiski nav ziņu par Sējas sievu un bērniem. No esošajiem dokumentiem var secināt, ka Sēja apprecējies pēc ierašanās Latvijas teritorijā ar Ausmu Cinīti, Roberta meitu, dzimušu 1928. gadā laukstrādnieka algādža ģimenē Tukuma apriņķa Grenču pagastā, kur dzīvoja arī Otrā pasaules kara laikā. 1948. gada 15. aprīļa biogrāfijas rakstīšanas laikā viņa strādāja par Tukuma rajona komjaunatnes komitejas Uzskaites nodaļas vadītāju. Ausma Sēja bijusi PSKP biedre kopš 1945. gada.[2661] 1948. gada nogalē Sēju ģimenē piedzima meita.[2662]

Sējas sieva par anonīmajās vēstulēs minēto paskaidrojusi, ka šķiršanās priekšā esot tāpēc, ka viņa uzzinājusi par vīra sakaru ar citu sievieti. Šos "tuvos sakarus", kas turpinoties arī dokumenta sagatavošanas brīdī, pēc sievas vārdiem, esot nosodījušas gan Sējas meitas, gan pat viņa māte, kas dzīvojot veco ļaužu pansionātā. Savukārt Vladimirs Sēja savos paskaidrojumos LKP CK esot norādījis, ka faktiski kopā ar sievu esot šķīries jau divus gadus iepriekš sakarā ar atsvešināšanos, kā arī paudis viedokli, ka turpmākā kopdzīve ir bezjēdzīga un apgrūtinoša.[2663] Dokuments apliecina, ka Vladimira Sējas un viņa sievas vārdi tikuši pārbaudīti, jo konstatēts, ka tik tiešām Sējam esot "ciešs sakars" ar LPSR Iekšlietu ministrijas darbinieci M. Zorinu (vārds nav precizēts), dzimušu 1937. gadā, kas bijusi iepriekš precēta un kurai arī ir meita.[2664]

Par attiecībām iztaujāta arī Zorina, kura pārrunu laikā informējusi, ka ar Sēju esot iepazinusies pirms dažiem gadiem un konkrētajā brīdī viņiem esot "tuvas attiecības". Abi kopā pavadot brīvo laiku, bieži Vladimirs Sēja apmeklējot viņas dzīvokli, ļoti labi izturoties pret viņas meitu un māti. Tāpat Zorina esot stāstījusi par to,

> "ka viņa patiesi mīl [Vladimiru Sēju, Alfrēda dēlu] un neiedomājas viņu attiecību pārtraukšanu, dara visu, lai nostiprinātu tās, veidotu viņam labus sadzīves apstākļus, kas viņam it kā trūcis savā iepriekšējā ģimenē".[2665]

[2661] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 7. lp. otra puse.
[2662] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 8. lp. otra puse.
[2663] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 47. lp.
[2664] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 47. lp.
[2665] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 47. lp.

Vladimirs Sēja neesot noliedzis savas "tuvās attiecības" ar Zorinu un savā rakstveida paskaidrojumā norādījis:

> "Zorina patiešām man ļoti patīk, un es gribētu, lai viņa būtu nākotnē viņa sievas kārtā."

Kā izrādās no sagatavotā dokumenta LKP CK vajadzībām, iekšlietu ministra faktiskā šķiršanās un "tuvās attiecības" ar padoto bija kļuvušas zināmas daļai ministrijas, kā arī citu struktūru darbiniekiem.[2666]

Rezumējot konstatēts, ka anonīmo vēstuļu izskatīšanas rezultātā apstiprinājies, ka LPSR iekšlietu ministrs Vladimirs Sēja šķiras no savas sievas un gatavojas precēties ar M. Zorinu, "kas ir 15 gadus jaunāka par viņu, kurai ir meita un māte".[2667] Secināts:

> "Tāda nepiedienīga uzvedība apkauno [biedru Vladimiru Sēju, Alfrēda dēlu] kā republikas iekšlietu ministru, LKP CK locekli un LPSR Augstākās Padomes deputātu, atspoguļojas uz viņa autoritāti un dienesta pienākumu pildīšanu."[2668]

Informācija LKP CK sagatavota, lai izskatītu jautājumu par Sējas "nepareizu uzvedību".[2669] Dokumentu kopums rada iespaidu, ka anonīmās denunciācijas bijušas organizētas ar augstas un ietekmīgas LKP CK biroja amatpersonas ziņu un ministra amata atstāšana šādā veidā ir sākotnēji iecerētais mērķis, nevis sekas paša Sējas rīcībai. Pārmetumu intensitāte nav samērojama ar tā laika LKP publiski sludinātās morāles tonalitātēm. Piemēram, LKP CK laikraksts *Cīņa* šajā laika posmā apsveic laulības šķiršanas iedibināšanu Itālijas Republikā kā demokrātisma uzvaru,[2670] tajos gados laulības šķiršana okupētajā Latvijā ir ārkārtīgi bieža parādība,[2671] 1970. gadā PSRS Augstākās Padomes Savienības Padomes un Tautību Padomes likumdošanas

[2666] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 47. lp.
[2667] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 48. lp.
[2668] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 48. lp.
[2669] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 48. lp.
[2670] "Likumprojekts pieņemts", *Cīņa*, Nr. 239, 1970, 13. oktobris, 3. lpp.
[2671] "Latvijā šķir gandrīz [katru] otro laulību", *Latvija*, Nr. 38, 1970, 10. oktobris, 6. lpp.

ierosinājumu komisiju kopīgajā sēdē par paternitātes atzīšanu un laulības šķiršanu ziņoja arī PSRS iekšlietu ministrs[2672].

Neskatoties uz to, ka Vladimira Sējas personas lieta Nr. 319 izformēta 1972. gada 26. jūnijā[2673], tā ir papildināta ar 1973. gada 20. februāra izziņu, ko parakstījis LKP CK Partijas organizatoriskās nodaļas vadītājs Leonards Bartkevičs, kur sniegta informācija, ka Vladimirs Sēja lūdzis LKP CK atcelt partijas sodu "rājienu", ko LKP CK birojs noteicis 1970. gada 16. februārī par nopietnām nepilnībām ugunsdrošības nodrošinošo struktūru darbā. Secināts, ka Sēja nestrādā republikas iekšlietu sistēmā un kopš soda noteikšanas pagājuši trīs gadi, tādēļ LKP CK Partijas organizatoriskā darba nodaļa uzskatot par iespējamu atcelt rājienu.[2674] Pamatojoties uz LKP CK 1973. gada 27. februāra nolēmumu Nr. Б-51/33, ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss un kas izriet no 1973. gada 20. februāra protokola Nr. 51, §33, Sējas lūgums par rājiena atcelšanu bija apmierināts.[2675] Minētais Vladimira Sējas lūgums rada iespaidu, ka šādi mēģināts atgriezties nomenklatūras apritē.

Vladimirs Sēja miris 1995. gada 3. oktobrī. Apglabāts Raiņa kapos, Rīgā.

[2672] "PSRS Augstākās Padomes palātu komisijās", *Cīņa*, Nr. 285, 1970, 6. decembris, 1. lpp.

[2673] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 1. lp. (informatīva norāde par personas lietas izformēšanu).

[2674] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 49. lp. (1973. gada 20. februāra izziņa, ko parakstījis LKP CK partijas organizatoriskās nodaļas vadītājs Leonards Bartkevičs).

[2675] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 50. lp. (LKP CK biroja 1973. gada 27. februāra nolēmums Nr. Б-51/33, ko parakstīja pirmais sekretārs Augusts Voss un kas izriet no 1973. gada 20. februāra protokola Nr. 51, §33).

Ieskats Jāņa Broliša Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta

Atbilstoši Jāņa Broliša Latvijas Komunistiskās partijas (LKP)[2676] Centrālās Komitejas (CK) nomenklatūras kadru personas lietai[2677] Jānis Brolišs, Viktora dēls, dzimis 1930. gada 22. aprīlī Rēzeknes apriņķa Kaunatas pagasta Kaipu sādžā. Savā 1971. gada 2. novembra kadru uzskaites persona lapā viņš ir norādījis, ka ir latvietis un ka ir cēlies no trūcīgiem zemniekiem,[2678] 1958. gada 1. augusta autobiogrāfijā piebilstot, ka ģimenei piederējuši 5 ha zemes.[2679]

LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā pieejamas vien skopas ziņas par Jāņa Broliša vecākiem. Savā 1958. gada 1. augusta autobiogrāfijā viņš norādījis, ka tēvs par dalību LKP "pagrīdes darbā" atradies ieslodzījumā no 1933. līdz 1937. gadam, tāpēc viņš līdz skolas gaitu sākumam 1937. gadā dzīvojis mātes apgādībā.[2680] Spriežot pēc

---

[2676] Šeit un turpmāk, norādot Latvijas Komunistiskās partijas institūciju vai amatu, izmantots Latvijas Komunistiskās partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[2677] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l. (Jāņa Broliša LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta). Visi dokumenti lietā ir krievu valodā, izņemot veidlapu galvas, kas ir gan krievu, gan latviešu valodā, un 1958. gada 1. augusta autobiogrāfiju, kas ir latviešu valodā, par ko apraksta vērē tieši norādīts.
[2678] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 4. lp. (1971. gada 2. novembra kadru uzskaites persona lapa).
[2679] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 7. lp. (1958. gada 1. augusta autobiogrāfija latviešu valodā, dokumenta tulkojuma krievu valodā personas lietā nav).
[2680] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 7. lp.

1971. gada 2. novembra autobiogrāfijā[2681] esošas netiešas norādes par to, ka dzimšanas un mācību vieta sakrīt, Jānis Brolišs mācības sāka Kaunatas sešu klašu pamatskolā, kas atradās Kaunatas ciemā.[2682] Laikraksts *Padomju Jaunatne* 1972. gada 29. jūlijā publicējis interviju ar Jāni Brolišu, un tās ievadā atrodama uzziņa, kurā norādīts, ka Jānis Brolišs mācījies "[s]ākumā Kalnāju pamatskolā",[2683] proti, Rēznas pagasta Kalnāju sešu klašu pamatskolā, kuras būvprojektu Iekšlietu ministrijas būvniecības pārvalde apstiprinājusi 1936. gadā[2684] un kuras būvei no Latvijas zemnieku kredīta bankas atbilstoši 1937. gada ziņām bija saņemts LVL 4000 liels aizdevums, bet pārējo bija plānots segt no pašvaldības līdzekļiem, kopumā ēkas būves izmaksas bija plānotas LVL 9251 apmērā.[2685] Spriežot pēc 1938. gada ziņām, Kalnāju sešu klašu pamatskolas ēka beigās izmaksājusi LVL 18 000, tā pabeigta 1937. gadā, bet mācības jau bija sākušās 1938. gadā.[2686] "1940. gadā, nodibinoties Latvijā Padomju varai", tēvs kļūst par Rēzeknes apriņķa izpildu komitejas daļas vadītāju.[2687] Attiecīgā laika prese precizē, ka par priekšzīmīgu un boļševistiski nostādītu darbu Broliša tēvu iecēla par Zemju nodaļas vadītāju.[2688] Atbilstoši 1958. gada 1. augusta autobiogrāfijai, kara darbībai starp PSRS un nacionālsociālistisko Vāciju sākoties, tēvs "evakuējās uz Maskavu", atstājot ģimeni Latvijas teritorijā.[2689] Savukārt 1971. gada 2. novembra autobiogrāfijā norādīts, ka pēc karadarbības sākuma tēvs "paspējis evakuēties uz Čuvašijas APSR [Autonomo Padomju Sociālistisko Republiku].[2690] Nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā Jānis Brolišs un viņa māte strādāja "dažādos lauku darbos, māsa tika aizdzīta uz darbu

[2681] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 8. lp. (1971. gada 2. novembra autobiogrāfija).
[2682] "Kur darbosies Kaunatas skola?" *Daugavas Vēstnesis*, Nr. 103, 1939, 20. oktobris, 4. lpp.
[2683] Liepa, A. "Sabiedrības interešu sardzē – ar sabiedrības atbalstu", *Padomju Jaunatne*, Nr. 147, 1972, 29. jūlijs, 1. lpp.
[2684] "Jauni skolu nami", *Rīts*, Nr. 176, 1936, 28. jūnijs, 13. lpp.
[2685] Šikna, A. "Rēznas pagasta", *Brīvā Zeme*, Nr. 28, 1937, 4. februāris, 36. lpp.
[2686] "Lauku balsis", *Latgales Vēstnesis*, Nr. 12, 1938, 28. janvāris, 4. lpp.
[2687] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 7. lp.
[2688] "Energiskōk strōdōt ar bezpartejiskū aktivu", *Taisneiba*, Nr. 140, 1941, 19. jūnijs, 1. lpp.
[2689] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 7. lp.
[2690] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 8. lp.

Vācijā".[2691] Atbilstoši 1971. gada 2. novembra autobiogrāfijai 1944. gadā, tātad pēc otrreizējās PSRS okupācijas, tēvs atgriezās Latvijas teritorijā, un ģimene pārcēlās uz Rēzekni.[2692] 1958. gada 1. augusta autobiogrāfijā norādīts, ka tikai 1945. gadā notika ģimenes atkalapvienošanās,[2693] kas, iespējams, norāda uz Broliša māsas atgriešanos. 1945. gadā Jānis Brolišs sāka mācības Rēzeknes latviešu vidusskolā, tad arī iestājās Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienībā (VĻKJS) (1971. gada 2. novembra autobiogrāfijā atšķirībā no 1958. gada 1. augusta autobiogrāfijas norādīts, ka komjaunatnē iestājies 1946. gadā)[2694].[2695] 1958. gada 1. augusta autobiogrāfijā norādīts, ka Rēzeknes latviešu vidusskolā mācījies līdz 1948. gadam[2696], 1971. gada 2. novembra autobiogrāfijā mācību ilgums norādīts līdz 1947. gadam,[2697] tomēr vidējo izglītību nav ieguvis, jo devies uz Rīgu.[2698] Tā esot iegūta, mācoties LKP CK Republikāniskajā partijas skolā.[2699] Lai gan arī piecdesmito gadu sākumā LKP CK Republikāniskās partijas skolas nemainīga prasība bija vidējā izglītība,[2700] tomēr, līdzīgi kā Longins Avdjukevičs, kas mācības sāka vien ar septiņu klašu izglītībai,[2701] arī Jānis Brolišs mācības sāka bez vidējās izglītības.

Jānis Brolišs savas darba gaitas sāka 1948. gadā Rīgas 14. nepilnajā vidusskolā kā vecākais pionieru vadītājs. Gadu vēlāk, no 1949. gada, jau mācījās PSRS Valsts drošības ministrijas Rīgas milicijas

[2691] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 7. lp.
[2692] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 8. lp.
[2693] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 7. lp.
[2694] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 8. lp.
[2695] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 7. lp.
[2696] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 7. lp.
[2697] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 8. lp.
[2698] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 8. lp.
[2699] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 7. lp.
[2700] "Kārtējā klausītāju uzņemšana Latvijas K(b)P CK Republikaniskajā partijas skolā", *Cīņa*, Nr. 122, 1952, 24. maijs, 2. lpp.
[2701] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 12. lp. (1949. gada 6. aprīļa raksturojums, kas sagatavots par LPK CK Republikāniskās partijas skolas audzēkni Longinu Avdjukeviču un ko parakstījis LKP CK sekretārs kadru jautājumos Fjodors Titovs).

komandējošā sastāva skolā.[2702] Skolu beidzot 1951. gadā, sāka strādāt par LPSR Iekšlietu ministrijas Tukuma rajona politiskās daļas priekšnieka vietnieku.[2703] Spriežot pēc 1958. gada 1. augusta autobiogrāfijas, rekomendāciju mācībām "milicijas Virsnieku skolā" deva Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (LĻKJS) Rīgas pilsētas Ļeņina rajona komiteja.[2704] Šajā pašā laikā, proti, 1951. gada oktobrī, Brolišs iestājās Padomju Savienības Komunistiskajā partijā (PSKP)[2705] (partijas biedra kartes Nr. 06718116, vēlāk 1973. gada parauga biedra kartes Nr. 1584707).[2706]

No 1952. gada līdz 1953. gadam Jānis Brolišs bija LPSR Iekšlietu ministrijas Milicijas pārvaldes politiskās nodaļas instruktors. 1953. gadā viņš īsu brīdi bija LPSR Iekšlietu ministrijas Preiļu rajona milicijas nodaļas priekšnieks. Tajā pašā gadā Brolišs pārcelts atpakaļ uz LPSR Iekšlietu ministrijas Milicijas pārvaldi, kur strādāja par Politiskās nodaļas vecāko instruktoru un priekšnieka palīgu komjaunatnes darbā. 1955. gadā Jānis Brolišs sāka mācības LKP CK Republikāniskajā

[2702] Nosaukums atveidots, ievērojot presē minēto ("Rīgas pilsētas Staļina rajona darbaļaužu deputatu Padomes Izpildu komitejas 1950. gada 28. janvāra lēmums Nr. 48", *Cīņa*, Nr. 26, 1950, 31. janvāris, 13. lpp.), bet padotība norādīta pēc 1958. gada 1. augusta kadru uzskaites personas lapā un raksturojumā, kas sniegts par Jāni Brolišu kā LKP CK Ārzemju sakaru nodaļas vadītāju un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss (LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 32. lp.), minētā, kā arī ievērojot citu līdzīgu mācību iestāžu padotību PSRS Valsts drošības ministrijai no 1949. gada beigām līdz 1952. gadam. Padotība atkal mainīta 1953. gadā, kad minētās mācību iestādes atkal nokļuva PSRS Iekšlietu ministrijas pakļautībā (Нижегородская академия Министерства внутренних дел Российской Федерации. История. Pieejams: https://на.мвд.рф/Universitet/Istoriya). Sākot ar 1947./48. mācību gadu divgadīgā apmācība, spriežot pēc ziņām par citām līdzīgām mācību iestādēm, ietvēra administratīvās tiesības, kriminālistiku, partijas politisko darbu, fotogrāfiju izgatavošanu, valsts un tiesību vēsturi, valststiesības, krimināltiesības, kriminālprocesu, PSRS tiesu sistēmu, PSKP vēsturi, PSRS vēsturi, pasaules politisko karti, kā arī vispārizglītojošos mācību priekšmetus kā valoda, literatūra, matemātika, loģika un psiholoģija (Нижегородская академия Министерства внутренних дел Российской Федерации. История. Pieejams: https://на.мвд.рф/Universitet/Istoriya).

[2703] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 4. lp. otra puse.

[2704] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 7. lp.

[2705] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Padomju Savienības Komunistiskajā partijā, izmantots šīs partijas pēdējā nosaukuma akronīms.

[2706] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 4. lp.

partijas skolā.[2707] Kā liecina LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1955. gada 23. augusta protokola Nr. 84, §9 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, Jānis Brolišs bija uzņemts LKP CK Republikāniskās partijas skolas sagatavošanas nodaļā, reizē atbrīvojot viņu, sākot ar 1. septembri, no LPSR Iekšlietu ministrijas Milicijas pārvaldes politiskās nodaļas priekšnieka palīga komjaunatnes darbā amata.[2708] LKP CK Republikāniskās partijas skolas direktors Andrejs Elvihs[2709] un partijas pirmorganizācijas komitejas sekretārs Nikolajs

[2707] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 4. lp. otra puse.

[2708] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 11. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1955. gada 23. augusta protokola Nr. 84, §9 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[2709] Andrejs Elvihs – dzimis 1910. gadā Omskas apgabala Krutinskas rajona Kozuļinas ciemā. Mācījies Omskas Pedagoģiskajā institūtā, Omskas partijas skolā, no 1946. līdz 1952. gadam mācījies PSKP CK Augstākajā partijas skolā, tad PSKP CK Sabiedrisko zinātņu akadēmijā, kur aizstāvējis disertāciju un ieguvis vēstures zinātņu kandidāta grādu. Darba gaitas sācis 1930. gadā kā ciema padomes sekretārs. 1932. gadā kļuvis par PSKP biedru. 1944. gadā nosūtīts darbā uz LKP CK aparātu, kur darbojies propagandas jomā. Pēc zinātniskā grāda iegūšanas strādājis par Rīgas Medicīnas institūta Marksisma-Ļeņinisma katedras vadītāju, LKP CK Republikāniskās partijas skolas direktoru un Latvijas Valsts fiziskās kultūras institūta rektoru. No 1962. gada līdz 1969. gadam bijis LPSR izglītības ministrs. 1962. gadā, būdams LPSR izglītības ministrs, iecelts arī par LPSR ārlietu ministru; līdz 1967. gadam pildījis abus ministra amatus reizē. Kopš 1969. gada un līdz savam nāves brīdim vadījis LKP CK Partijas vēstures institūtu, PSKP CK Marksisma-Ļeņinisma institūta filiāli. Miris 1975. gada 29. novembrī. Andreju Elvihu izvadīja no Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes 3. decembrī. Viņa izvadīšanai bija izveidota bēru organizēšanas komisija, ko vadīja Leonīds Freibergs un kurā bija Andrejs Zīle, Ēriks Baumanis, Vincents Karaļuns un Anatolijs Raskolovs. Elviha izvadīšanas apraksts liecina par pompozitāti. Goda sardzē stāvējuši LKP CK sekretāri Imants Andersons un Vitālijs Čemms, LPSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētāja vietnieki Aleksandrs Drīzulis un Viktors Blūms, LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks Viktors Krūmiņš un LKP Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs Boriss Pugo. "Andrejs Elvihs", *Padomju Jaunatne*, Nr. 236, 1975, 2. decembris, 3. lpp.; "Andrejs Elvihs", *Cīņa*, Nr. 281, 1975, 2. decembris, 3. lpp.; "Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par b. A. Elviha iecelšanu par Latvijas PSR izglītības ministru", *Cīņa*, Nr. 12, 1962, 14. janvāris, 1. lpp.; "Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts «Par biedra A. Elviha atbrīvošanu no Latvijas PSR izglītības ministra pienākumiem»", *Cīņa*, Nr. 119, 1969, 24. maijs, 1. lpp.; "Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par Latvijas PSR izglītības ministra b. A. Elviha iecelšanu par Latvijas PSR ārlietu ministru", *Padomju Jaunatne*, Nr. 70, 1962, 8. aprīlis, 1. lpp.; "Latvijas PSR Augstākās Padomes lēmums «Par Latvijas PSR

Šendriks[2710] 1958. gada maija raksturojumā par Jāni Brolišu kā 3. kursa 6. grupas izglītojamo snieguši vispārīgu informāciju par dzimšanu, izcelsmi, tautību, PSKP biedra stāžu, izglītību, kā arī informāciju par viena gada stāžu komjaunatnes un četru gadu stāžu partijas darbā, par to, ka Brolišs nav dienējis PSRS bruņotajos spēkos, nav bijis apbalvots un kura bijusi viņa pēdējā darbavieta pirms iestāšanās LKP CK Republikāniskajā partijas skolā. Reizē raksturojums sniedz detalizētu

valdības – Latvijas PSRS Ministru Padomes sastādīšanu», *Padomju Jaunatne*, Nr. 74, 1967, 14. aprīlis, 2. lpp.; "A. Elviha bēres", *Cīņa*, Nr. 283, 1975, 4. decembris, 2. lpp.

[2710] Nikolajs Šendriks, Ivana dēls – bijis PSKP CK Sabiedrisko zinātņu akadēmijas aspirants, 1955. gadā ieguvis filozofijas zinātņu doktora grādu, aizstāvot disertāciju *PSKP cīņa ar mehānicismu un meņševistisko ideālismu (1920–1932)*, Daugavpils Valsts pedagoģiskā institūta direktora vietnieks mācību un zinātniskajā darbā no 1958. līdz 1960. gadam, 1960., 1961. gadā – LKP CK lektoru grupas vadītājs, 1960. gadā – Tautas universitāšu republikāniskās padomes priekšsēdētāja vietnieks. Publicējis, piemēram, Шендрик, Николай. *Решительно разоблачать реакционность и лживость буржуазной идеологии. В помощь лектору* [*Apņēmīgi atmaskot buržuāziskās ideoloģijas reakcionārismu un melīgumu. Palīgs lektoram*]. Рига: Общество *Знание* Латвийской ССР, Научно-методический совет по пропаганде общественно-политических дисциплин, Комиссия философии, 1964; Шендрик, Николай. *Колхозы – школа коммунизма для крестьянства. В помощь лектору* [*Kolhozi – komunisma skola zemniekiem. Palīgs lektoram*]. Рига: Общество по распространению политических и научных знаний Латвийской ССР, 1962; Шендрик, Николай. *Латвийская СССР в братской семье советских народов. В помощь лектору* [*LPSR brālīgo padomju tautu ģimenē. Palīgs lektoram*]. Москва: Знание, Всесоюзное общество по распространению политических и научных знаний, 1961; Шендрик, Николай. *О социалистическом интернационализме и патриотизме. Материал для лекторов* [*Par sociālistisko internacionālismu un patriotismu. Materiāli lektoriem*]. Рига: Общество по распространению политических и научных знаний Латвийской ССР, 1961; Шендрик, Николай. *Борьба Коммунистической партии Советского Союза против механицизма и меньшевиствующего идеализма (1920–1932 годы)* [*PSKP cīņa ar mehānicismu un meņševistisko ideālismu (1920–1932)*] (автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата философских наук). Москва: Академия общественных наук при ЦК КПСС, Кафедра истории философии, 1955. Российская государственная библиотека. Pieejams: http://search.rsl.ru/ru/search#q="Шендрик%2C Николай Иванович"; Ozoliņa, Valda. "Daugavpils paidagoģiskā universitāte", *Akadēmiskā Dzīve*, Nr. 38, 1996/1998, 35. lpp.; Roze, L. "Zināšanām plašu ceļu tautā", *Cīņa*, Nr. 216, 1960, 10. septembris, 4. lpp., "Republikas laikrakstu darbinieku seminārs", *Cīņa*, Nr. 267, 1961, 12. novembris, 1. lpp.

aprakstu par Jāņa Broliša cītīguma, ieinteresētības un izaugsmes izpausmēm. Raksturojumā teikts, ka viņš:

> "[..] dziļi apguvis marksisma-ļeņinisma pamatlicēju darbus, savlaicīgi konspektējis obligāto literatūru, trīsreiz uzstājās ar priekšlasījumiem semināros par PSKP vēsturi, politekonomiku un dialektisko materiālismu"[2711],

kas novērtēti ar teicami. Turklāt atzīmēts, ka Brolišs gatavojas ļoti cītīgi gan semināriem, gan kārtējām nodarbībām, kā arī aktīvi piedalās izglītības procesā. Piebilsts, ka pirmajā kursā viņam bijušas labas un pat tikai apmierinošas sekmes, bet jau otrā kursa semestra eksāmeni un 3. kursa pirmā semestra eksāmeni novērtēti tikai ar teicami. Tāpat norādīts: "Brīvprātīgi apgūst angļu valodu."[2712] Šajā sakarā gan piebilstams, ka, spriežot pēc izziņas, kas sagatavota mācību beigās, virzot Brolišu apstiprināšanai LKP Limbažu rajona komitejas otrā sekretāra amatā, Broliša angļu valodas zināšanas novērtētas kā vājas.[2713] Partijas uzdevumu izpilde raksturota kā kārtīga. Sabiedriskās aktivitātes konkretizētas, norādot, ka 1957. gadā Brolišs bijis propagandists Rīgas liķieru un degvīnu fabrikā, ka viņš ir Vissavienības politisko zinību un zinātnes izplatīšanas biedrības Latvijas republikāniskās nodaļas biedrs, ka uzstājas ar lekcijām par starptautisko situāciju uzņēmumos Rīgā un ārpus tās, vada pulciņu par aktuālo politisko situāciju. Raksturojums ietver pat valodas novērtējumu – skaidra un saprotama.[2714]

Abu minētā raksturojuma parakstītāju karjeras līdzinās Jāņa Broliša karjerai, tai skaitā līdzīgs ir viņu ceļš uz zinātnisko grādu ar partijas skolu un PSKP CK Sabiedrisko zinātņu akadēmijas palīdzību, pievēršoties PSKP un marksisma-ļeņinisma studijām. Šāda karjeru sasaukšanās starp tiem, kam parakstīts un kas parakstījuši

[2711] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 12. lp. (1958. gada maija raksturojums, ko parakstījuši LKP CK Republikāniskās partijas skolas direktors Andrejs Elvihs un partijas pirmorganizācijas komitejas sekretārs Nikolajs Šendriks).
[2712] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 12. lp.
[2713] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 17. lp. (izziņa, kas sagatavota Jāņa Broliša virzībai apstiprināšanai LKP Limbažu rajona komitejas otrā sekretāra amatā un ko parakstījuši LKP CK kadru uzskaites sektora vadītāja Zinaida Kozireva un LKP CK partijas orgānu nodaļas atbildīgais organizators Aršs).
[2714] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 12. lp.

raksturojumu LKP CK Republikāniskajā partijas skolā, cita starpā, vērojama arī Vladimira Sējas, no vienas puses, un Longina Avdjukeviča un Olgas Vāveres (līdzība katram ir savā veidā) gadījumā, no otras puses.[2715]

Jānis Brolišs LKP CK Republikānisko partijas skolu pabeidza 1958. gadā, iegūstot pēc okupācijas režīma varas ieskatiem gan vidējo izglītību,[2716] gan arī augstāko nepabeigto izglītību, tad arī, pamatojoties uz LKP CK biroja 1958. gada 29. jūlija protokolu Nr. 22, §19, pieņemts nolēmums par Jāņa Broliša norīkošanu LKP Limbažu rajona komitejas rīcībā vadošam partijas darbam.[2717] Tajā pašā dienā atbilstoši LKP CK biroja nolēmumam, kas pamatojas uz 1958. gada 29. jūlija protokolu Nr. 22, §44, bija nolemts rekomendēt Jāni Brolišu mācībām PSKP CK Neklātienes augstākajā partijas skolā. Spriežot pēc nolēmumā norādītā, par kandidātiem mācībām PSKP CK Neklātienes augstākajā partijas skolā izteikušies LKP CK Partijas orgānu nodaļas vadītājs Augusts Voss, LKP CK otrais sekretārs Vilis Krūmiņš un sekretārs Ādolfs Migliniks (1903–1971)[2718].[2719] Atbilstoši LKP Limbažu rajona komitejas plēnuma 1958. gada 26. decembra protokolam Nr. 1, §2, Jāni Brolišu ievēlēja par LKP Limbažu rajona komitejas otro sekretāru.[2720] LKP CK birojs šo lēmumu apstiprināja ar 1959. gada 6. janvāra nolēmumu, kas izriet no protokola Nr. 42, §12 un ko parakstījis

[2715] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l. (LKP CK nomenklatūras kadru Vladimira Sējas personas lieta), 11. lp. (LKP CK Republikāniskās partijas skolas 1948. gada 20. maija raksturojums, ko kopīgi parakstījuši direktore Olga Vāvere un partijas biroja sekretārs Longins Avdjukevičs).
[2716] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 7. lp.
[2717] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 13. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas pamatots ar 1958. gada 29. jūlija protokolu Nr. 22, §19 un ko parakstījis otrais sekretārs Vilis Krūmiņš).
[2718] Migliniks, Ādolfs. *Cīņa*, Nr. 297, 1971, 23. decembris, 3. lpp.
[2719] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 14. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas pamatots ar 1958. gada 29. jūlija protokolu Nr. 22, §44 un ko parakstījis otrais sekretārs Vilis Krūmiņš).
[2720] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 15. lp. (LKP Limbažu rajona komitejas plēnuma nolēmums, kas pamatots ar 1958. gada 26. decembra protokolu Nr. 1, §2 un ko parakstījis LKP Limbažu rajona komitejas pirmais sekretārs Kārlis Zorins).

pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš.[2721] 1959. gada 2. janvāra raksturojumā, ko sniedzis LKP Limbažu rajona komitejas pirmais sekretārs Kārlis Zorins, līdzās vispārīgai informācijai par dzimšanas gadu, tautību, nepabeigto augstāko izglītību un stāžu PSKP norādīts, ka pirmajā LKP Limbažu rajona komitejas plēnumā Jāni Brolišu ievēlēts par otro sekretāru vienbalsīgi.[2722] LKP CK partijas organizāciju nodaļas vadītājs Augusts Voss apstiprināja minēto, norādot raksturojumā, kas seko izziņai, lai apstiprinātu Brolišu LKP Limbažu rajona komitejas otrā sekretāra amatā, ka viņš vienbalsīgi ievēlēts VII Limbažu rajona partijas konferencē rajona komitejā un pirmajā plēnumā – par partijas rajona komitejas otro sekretāru.[2723] Tālāk Zorina parakstītajā raksturojumā norādīts, ka, strādājot par otro sekretāru no 1958. gada 15. augusta, Jānis Brolišs sevi ir parādījis kā "spējīgs, enerģisks partijas darbinieks", kas, "neesot iemaņām vadošā partijas darbā, cenšas apgūt [partijas darba] stilu un metodes".[2724] Minēts, ka uzdevumus izpilda akurāti, ka prasmīgi organizē masu politisko darbu. Tāpat norādīts, ka Jānis Brolišs ir izpelnījies "autoritāti starp partijas padomju aktīvu un rajona iedzīvotājiem",[2725] ka paaugstina savu idejiski politisko līmeni un, lai gan mācās neklātienē augstākajā partijas skolā, aktīvi piedalās sabiedriskajā darbā, uzstājoties ar lekcijām un priekšlasījumiem.[2726] Esot šajā amatā, Jānis Brolišs divas reizes bija ārpus PSRS "kā tūrists": 1959. gadā – 14 dienas Čehoslovākijas Sociālistiskajā Republikā un 1960. gadā – 14 dienas Polijas Tautas Republikā.[2727] 1960. gadā viņš saņēmis savu pirmo apbalvojumu, medaļu *Par varonīgu darbu*,[2728] kas

[2721] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 18. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1959. gada 6. janvāra protokola Nr. 42, §12 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[2722] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 16. lp. (1959. gada 2. janvāra raksturojums, ko sniedzis LKP Limbažu rajona komitejas pirmais sekretārs Kārlis Zorins).
[2723] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 17. lp. otra puse (raksturojums, kas seko sagatavotajai izziņai Jāņa Broliša virzībai apstiprināšanai LKP Limbažu rajona komitejas otrā sekretāra amatā un ko parakstījis LKP CK Partijas orgānu nodaļas vadītājs Augusts Voss).
[2724] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 16. lp.
[2725] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 16. lp.
[2726] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 16. lp.
[2727] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 5. lp.
[2728] LVA, PA-101. f., 52. apr., 5. lp. otra puse.

atbilstoši 1961. gada septembra (oktobra) raksturojumam saņemta par dalību LPSR II skolotāju kongresā.[2729] 1971. gada kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka laikposmā no 1958. gada līdz 1961. gadam Brolišs bija "ievēlēts" ne tikai par rajona komitejas otro sekretāru, bet arī par Limbažu rajona Tautas deputātu padomes deputātu.[2730] Atbilstoši 1961. gada 29. augusta LKP CK biroja nolēmumam, kas izriet no protokola Nr. 75, §21 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše, Jānis Brolišs atbrīvots no LKP Limbažu rajona komitejas otrā sekretāra pienākumiem sakarā ar "pāreju citā darbā".[2731] 1961. gada 31. augusta izziņa, ko parakstījusi LKP CK Kadru uzskaites sektora vadītāja Zinaida Kozireva, norādīts, ka atbrīvošana no LKP Limbažu rajona otrā sekretāra amata notikusi sakarā ar Jāņa Broliša komandēšanu LPSR Valsts drošības komitejas rīcībā.[2732]

Atbilstoši 1971. gada 2. novembra autobiogrāfijā norādītajam 1961. gadā Jānis Brolišs pabeidzis PSKP CK Neklātienes augstāko partijas skolu,[2733] žurnālistikas nodaļu.[2734] Pēc okupācijas režīma varas ieskatiem, šeit iegūta augstākā izglītība. Raksturojumā, kas sniegts par bijušo LKP Limbažu rajona komitejas otro sekretāru Jāni Brolišu, rekomendējot viņu darbam PSRS vēstniecībā Zviedrijas Karalistē un ko parakstījis LKP CK sekretārs Augusts Voss, precizēts, ka Jānis Brolišs ir veiksmīgi pabeidzis mācības un nokārtojis eksāmenus PSKP CK Neklātienes augstākajā partijas skolā, saņemot "augstāko partijas izglītību".[2735] Ievērojams, ka raksturojumā, kas rekomendē darbam PSRS vēstniecībā Zviedrijas Karalistē, iekļauta ne tikai vispārīga

[2729] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 21. lp. (partijas raksturojums, ko parakstījis LKP CK sekretārs Augusts Voss, kur drukā norādīts 1961. gada septembris un kas vizēts 1961. gada 6. oktobrī).
[2730] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 5. lp.
[2731] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 19. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1961. gada 29. augusta protokola Nr. 75, §21 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).
[2732] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 20. lp. (1961. gada 31. augusta izziņa, ko parakstījusi LKP CK Kadru uzskaites sektora vadītāja Zinaida Kozireva).
[2733] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 8. lp.
[2734] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 4. lp., LVA, PA-101, f., 52. apr., 9. l., 32. lp. (raksturojums, kas sniegts par Jāni Brolišu kā LKP CK Ārzemju sakaru nodaļas vadītāju un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss).
[2735] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 21. lp.

informācija par Jāņa Broliša izglītību, panākumiem partijas darbā, kā arī informācija par partijas izglītojošā darba vadību Limbažu rajona izglītības un kultūras iestāžu tīklā, bet arī norāde, ka

> "[biedram Jānim Brolišam, Viktora dēlam] ir nosliece uz propagandas darbu, [viņš] prasmīgi gatavo un pieejami prot uzstāties auditorijas priekšā ar lekcijām un priekšlasījumiem".[2736]

Spriežot, piemēram, pēc 1964. gada 14. augusta raksturojuma Nr. 399,[2737] minētā "nosliece" izmantota, lai dotu turpmākus darba uzdevumus Jānim Brolišim, kad viņš bija atašeja amatā.

1961. gadā Jānis Brolišs sāka stažiera gaitas LPSR Ārlietu ministrijā, kā rezultātā 1962. gadā viņu nosūtīja par atašeju uz PSRS vēstniecību Zviedrijas Karalistē, kur viņš nostrādāja no 1962. gada marta līdz 1964. gada augustam[2738].[2739] Šajā laikā citas ārvalstis nav apmeklētas.[2740] PSRS ārkārtējā un pilnvarotā vēstnieka Zviedrijas Karalistē Nikolaja Belohvostikova un arodbiedrības organizācijas sekretāra, padomnieka lauksaimniecības jautājumos Nikolaja Volodarska kopīgi parakstītais raksturojums visai detalizēti atklāj Jāņa Broliša darba pienākumu apjomu, kādēļ acīmredzot bijusi nepieciešama komandēšana LPSR VDK rīcībā:

> "Galvenais viņa darbības apcirknis bija darbs ar latviešu emigrāciju. [Biedrs] Brolišs savas darbības laikā vēstniecībā nodibināja daudzus noderīgus sakarus emigrantu aprindās un bija labi informēts par procesiem, kas notika latviešu emigrācijā, par noskaņojumu šajās aprindās. Viņš uzrakstīja virkni noderīgu informatīvu materiālu un uzziņu par latviešu emigrācijas stāvokli Zviedrijā.
>
> Ievērojama b. Broliša iezīme ir iniciatīva. Pēc viņa ierosmes noritēja virkne sarīkojumu ar latviešu emigrāciju – tikšanās vakari ar atbraukušajiem uz Zviedriju LPSR zinātnes un kultūras darbiniekiem,

[2736] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 21. lp.
[2737] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 23. lp. (1964. gada 14. augusta raksturojums Nr. 399, ko parakstījis PSRS ārkārtējais un pilnvarotais vēstnieks Zviedrijas Karalistē Nikolajs Belohvostikovs un arodbiedrības organizācijas sekretārs, padomnieks lauksaimniecības jautājumos Nikolajs Volodarskis).
[2738] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 23. lp.
[2739] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 4. lp. otra puse.
[2740] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 5. lp.

kinofilmu demonstrācija, preses konferences. Ne vienreiz vien b. Brolišs sniedza priekšlikumus izvērst patriotisko darbu starp latviešiem Zviedrijā, ko parasti vadība atbalstīja."[2741]

Reizē raksturojumā vispārīgi aprakstīta arī darbība citās jomās. Minēts, ka Brolišam uzticēti darbi, kas saistīti ar vēstniecības konsulāro nodaļu, ka viņš aktīvi piedalījies sabiedriskajā darbā, bijis sākumā vēstniecības diplomātiskā sastāva arodbiedrības organizācijas sekretāra vietnieks, bet pēdējā gadā – sekretārs. Zīmīgi bilsts arī, ka Brolišs protot glabāt valsts noslēpumu. Neiztrūkst norāde arī par izglītību, minot, ka Jānis Brolišs vēstniecībā apguvis angļu valodu divu gadu kursa apjomā, kā arī sācis saprast zviedru valodu.[2742] Ievērojams, ka 1971. gada 2. novembra kadru uzskaites personas lapā Jānis Brolišs, atbildot uz jautājumu par svešvalodu un "PSRS tautu" valodu zināšanām, norādījis, ka zina angļu, krievu un latviešu valodu,[2743] tomēr ne vārda nav minēts par zviedru valodu.

Trimdas latviešu prese sniedz ieskatu par to, kā Jāņa Broliša darbību novērtējusi Zviedrijas Karalistē dzīvojošo trimdas latviešu sabiedrība. Piemēram, 1963. gada 1. maija laikraksta *Brīvība* raksts *Atkal Brolīšs!* rada iespaidu, ka PSRS vēstniecības atašeju Jāņa Broliša un Leonīda Kārkliņa[2744] aicinājumus uz vakariem uztvēra kā uzmācību un vērtēja skeptiski. Konkrētā gadījumā aprakstīta spēlfilmas *Diena bez vakara* (režisors – Māris Rudzītis, scenārija autors – Miervaldis Birze, lomās – Alfrēds Videnieks, Lidija Freimane, Velta Līne, Vija Artmane u. c.) izrādīšana, kuru noskatīties ieradās piecpadsmit skatītāji un kas rakstā nodēvēta par "Rīgas «brāķi»". Raksts arī sniedz ziņas, ka vakari regulāri organizēti "Pad. Sav-bas un Zviedrijas tuvināšanas b-bas telpās".[2745]

[2741] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 23. lp.
[2742] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 23. lp.
[2743] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 4. lp.
[2744] "Dzintarjūra – vienotāja", *Dzimtenes Balss*, Nr. 35, 1964, maijs, 3. lpp. Presē pieejamā informācija, raksturojot Leonīdu Kārkliņu, Mārtiņa dēlu, norāda uz 30 gadu stāžu VDK. "Īpaši bīstami okupanti un kolaboranti (VDK veterani)", *Pavalstnieks*, Nr. 27, 1994, 12. jūlijs, 5. lpp.
[2745] "Atkal Brolīšs!" *Brīvība*, Nr. 5, 1963, maijs, 4. lpp.

Savukārt 1964. gada 25. marta laikrakstā *Laiks*, vērtējot PSRS ārlietu ministra Andreja Gromiko (1909–1989) atbildes vizīti Zviedrijas Karalistē sakarā ar Zviedrijas Karalistes ārlietu ministra Torstena Nilsona (*Tortsten Nilsson*, 1905–1997) vizīti Maskavā, ar to saistīto Maskavas "šarma ofensīvu", pieminētas arī Broliša un Kārkliņa aktivitātes kā daļa no šīs "ofensīvas". Piemēra pēc minēta abu organizēta tikšanās ar LPSR Nopelniem bagāto mākslas darbinieku, grafiķi Arturu Lapiņu (1911–1983),

> "ko zinām kā pašu negantāko turienes mākslinieku pātagotāju, uz kuŗa sirdsapziņas guļ vairāku latviešu gleznotāju bēdīgais liktenis Staļina laikā".[2746]

Minētā tikšanās atkal bijusi organizēta "Zviedrijas-Pad. Savienības biedrības «latviešu nodaļas»" piesegā, uz kuru, kā norāda laikraksts, ieradās "gaužām maz" Stokholmas latviešu.[2747] Lai novērtētu Latvijas nodaļas izvēlēto šarmēšanas līdzekli, salīdzinājumam jāmin, ka 1964. gada 1. martā Stokholmā biedrību *Zviedrija un PSRS* savienība organizēja tikšanos ar kosmonautiem Juriju Gagarinu (1934–1968) un Valēriju Bikovski (1934).[2748] Spriežot pēc 1964. gada 28. marta *Cīņā* publicētā Artura Lapiņa raksta, minētais Zviedrijas Karalistes apmeklējums bija saistīts ar ceļojošo[2749] "latviešu padomju grafikas un akvareļu glezniecības izstādes" atklāšanu 1. martā Erebrū Mākslas namā. Rakstā atspoguļotas Lapiņa bažas pirms atklāšanas par izstādes apmeklējumu, par spīti 29. februārī vietējā presē publicētajām labvēlīgām atsauksmēm, tomēr bažas esot bijušas veltas:

> "Vernisāžā bija klāt 190 cilvēku. Tika sacīts, ka zviedru mākslas dzīves apstākļos tas esot reti redzēts skaitlis. Jau pirmajos brīžos pēc tam, kad PSRS vēstniecības Zviedrijā atašejs L. Kārkliņš bija izstādi atklājis, varēja dzirdēt skatītāju spriedumus un atsauksmes. Labas atsauksmes, cildinošas atsauksmes."[2750]

[2746] "Gromiko Zviedrijā", *Laiks*, Nr. 25, 1964, 25. marts, 1. lpp.
[2747] "Gromiko Zviedrijā", *Laiks*, Nr. 25, 1964, 25. marts, 1. lpp.
[2748] "Padomju kosmonauti Stokholmā", *Cīņa*, Nr. 53, 1964, 3. marts, 3. lpp.
[2749] "Dzintarjūra – vienotāja", *Dzimtenes Balss*, Nr. 35, 1964, maijs, 3. lpp.
[2750] Lapiņš, Arturs. "Māksla auž tautām draudzība sagšu", *Cīņa*, Nr. 75, 1964, 28, marts, 4. lpp.

Spriežot pēc raksta, izstādei bijis veltīts arī labvēlīgs sižets nākamajā dienā pēc atklāšanas, 2. martā, "Zviedrijas centrālajā televīzijā". Ekrānos varējis aplūkot, piemēram, portretus, ko darinājusi Gundega Vaska (1917–2006), Josifs Elgurts (1924–2007), Semjons Šegelmanis (1933), arī Vasilija Šelkova (1923) "asēto Audriņu traģēdiju" un Jāņa Robera Tillberga (1880–1972) "linolejā grieztos latviešu zvejniekus".[2751] Trimdas latviešu laikraksts *Latvija* atklāj, ka izstāde izpelnījās arī kritiku, minot laikraksta *Svenska Dagbladet* vērtējumu, ka izstāde esot "ļoti nevienāda", ka visvājākie esot akvareļi, kas atgādinot "tūrisma mākslu". Šo vērtējumu gan, spriežot pēc publikācijas, Kārkliņš ar Brolišu parūpējās Latvijai pasniegt kā atzinību.[2752]

Noslēdzot Broliša Stokholmas gaitu raksturojumu atašeja lomā, izmantojot presē pieejamās ziņas, jāmin 1963. gada 18. novembra sarīkojums. Brolišs un Kārkliņš šajā dienā bija sarīkojuši tikšanos ar diviem no Latvijas atbraukušiem "aģitatoriem", kas raksturoti šādi:

> "[..] kāds *Inturista* pārstāvis Sigmunds Skujiņš un okupantu «zinātņu akadēmijas» sūtīts runātājs Mārtiņš Zaķis."[2753]

Tas, ka sarīkojums piesaistīja septiņu trimdinieku, tostarp Ulža Ģērmaņa (1915–1997) un Alfrēda Aleksandra Vintera (1908–1976), uzmanību un tādēļ izsauca sašutumu, ka viņi priekšroku devuši PSRS vēstniecības darboņu sarīkojumam, nevis trimdas latviešu rīkotajam svētku dievkalpojumam,[2754] norāda, ka PSRS vēstniecības Zviedrijas Karalistē vērtējumam Broliša darbam bija arī kāds pamas.

1964. gadā Brolišs atgriezās Rīgā, kur līdz 1966. gadam bija LKP CK propagandas nodaļas[2755] lektoru grupas vadītājs.[2756] Virzot

---

[2751] Lapiņš, Arturs. "Māksla auž tautām draudzības sagšu", *Cīņa*, Nr. 75, 1964, 28, marts, 4. lpp.
[2752] "Ļoti nevienāda izstāde. Latviešu socialistiskie reālisti Zviedrijā", *Latvija*, Nr. 10, 1964, 14. marts, 8. lpp.
[2753] "Viņi sāk «atzīt» 19. novembri!", *Latviju Vārds*, Nr. 27, 1963, 21. novembris, 1. lpp.
[2754] "Viņi sāk «atzīt» 19. novembri!", *Latviju Vārds*, Nr. 27, 1963, 21. novembris, 1. lpp.
[2755] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 9. lp.
[2756] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 4. lp. otra puse.

attiecīgajam amatam, LKP CK nodaļas vadītāja Imanta Andersona parakstītajā raksturojumā, kur, cita starpā, minēts, ka Andersons veicis pārrunas ar Jāni Brolišu, norādīts, ka Jānis Brolišs komjaunatnes un partijas darbā sevi ir pierādījis kā iniciatīvas pilnu un dziļdomīgu propagandas darbinieku. Savukārt vēstniecības darbā ieguvis pieredzi kontrpropagandas darbā, kā arī darbā ar latviešu emigrantiem. Rezultātā viņam esot pietiekama sagatavotība un personīgās kvalitātes, lai varētu vadīt LKP CK lektoru grupu.[2757] LKP CK prezidijs Brolišu amatā apstiprināja ar nolēmumu, kas izriet no 1964. gada 1. septembra protokola Nr. 34, §3 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše.[2758] Minētā sakarā 1964. gada 28. septembrī Jānis Brolišs parakstīja apņemšanos, ka viņš, strādājot LKP CK vai esot atbrīvots no darba, apņemas glabāt valsts noslēpumus, kas kļūst zināmi dienesta sakarā, kā arī visas ziņas, kas attiecas uz LKP CK un tās darbu, un nekādā veidā neizpaust un nedalīties ar minēto informāciju. Apņemšanās ietvēra arī norādi par atbildību saskaņā ar PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1947. gada 9. jūnija dekrētu un saistību sniegt ziņas par visām izmaiņām anketā, konkrēti, par radiniekiem un paziņām, kas saistīti ar ārzemniekiem vai izbraukušiem uz ārzemēm.[2759] Atkārtoti LKP CK prezidijs Brolišu LKP CK lektoru grupas vadītāja amatā apstiprināja ar nolēmumu, kas izriet no 1965. gada 29. jūnija protokola Nr. 66, §24 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše.[2760] 1966. gada 23. marta raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Arvīds Pelše un ko vizējuši Augusts Voss un Imants Andersons, atklāj, ka LKP CK lektoru grupas vadībā Brolišs strādājis kopš 1964. gada augusta, ka viņš ir

[2757] LVA, PA-101. f., 52. apr., 24. lp. otra puse (izziņai, kas sagatavota Jāņa Broliša apstiprināšanai par LKP CK lektoru grupas vadītāju, pievienots raksturojums, ko parakstījis LKP CK ideoloģiskās nodaļas vadītājs Imants Andersons).
[2758] LVA, PA-101. f., 52. apr., 25. lp. (LKP CK prezidija nolēmums, kas izriet no 1964. gada 1. septembra protokola Nr. 34, §3 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).
[2759] LVA, PA-101. f., 52. apr., 26. lp. (apņemšanās, ko Jānis Brolišs parakstījis 1964. gada 28. septembrī).
[2760] LVA, PA-101. f., 52. apr., 27. lp. (LKP CK prezidija nolēmums, kas izriet no 1965. gada 29. jūnija protokola Nr. 66, §24 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

> "principiāls, prasīgs, prasmīgi vada lektoru grupu, ikdienā virza darbu republikāniskajā [Vissavienības politisko zinību un zinātnes izplatīšanas biedrības nodaļā]. Lielu uzmanību velta stila un metožu pilnveidošanai propagandas darbā, prasmīgi gatavo un pieejami uzstājas ar lekcijām un priekšlasījumiem, ir nosliece uz zinātniski pētniecisko darbu."[2761]

Tāpat raksturojums informē, ka Brolišs esot izpelnījies autoritāti starp LKP CK aparāta darbiniekiem, ievēlēts par nodaļas arodbiedrības komitejas priekšsēdētāju, regulāri paaugstinot savas zināšanas un kvalifikāciju. 1965. gadā lektoru grupas vadībā izpelnījies medaļu *Par teicamu darbu*.[2762] 1966. gada 30. jūnija raksturojumā, kas sniegts Rīgas pilsētas Maskavas rajona kara komisariātam, iepriekšējais raksturojums saīsinātā formā pēc būtības atkārtots.[2763] Pamatojoties uz LKP CK biroja nolēmumu, kas izriet no 1966. gada 16. augusta protokola Nr. 20, §25 un ko parakstījis LKP CK otrais sekretārs Nikolajs Beluha, Jānis Brolišs atbrīvots no LKP CK Propagandas un aģitācijas nodaļas lektoru grupas vadības sakarā ar došanos mācībās, bet viņa vietā apstiprināts Ludis Himelreihs, Pētera dēls (1931–1994).[2764]

1966. gadā Jānis Brolišs devās uz Maskavu, kur līdz 1969. gadam bija aspirants PSKP CK Sabiedrisko zinātņu akadēmijas Zinātniskā komunisma katedrā.[2765] Aspirantūras noslēgumā[2766] Brolišs aizstāvēja zinātņu kandidāta disertāciju *Antikomunistisko koncepciju par nacionālo jautājumu Padomju Baltijas republikās kritika (Критика антикоммунистических концепций по национальному вопросу в*

[2761] LVA, PA-101. f., 52. apr., 28. lp. (1966. gada 23. marta raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Arvīds Pelše un ko vizējuši Augusts Voss un Imants Andersons).
[2762] LVA, PA-101. f., 52. apr., 5. lp. otra puse; LVA, PA-101. f., 52. apr., 28. lp.
[2763] LVA, PA-101. f., 52. apr., 29. lp. (1966. gada 30. jūnija raksturojums, ko parakstījis LKP CK sekretārs un ko vizējis Imants Andersons).
[2764] LVA, PA-101. f., 52. apr., 30. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1966. gada 16. augusta protokola Nr. 20, §25 un ko parakstījis LKP CK otrais sekretārs Nikolajs Beluha).
[2765] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 4. lp. otra puse.
[2766] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 9. lp.

отношении республик Советской Прибалтики[2767]*)*[2768] un saskaņā ar PSKP CK Sabiedrisko zinātņu akadēmijas padomes 1969. gada 27. jūnija lēmumu, kas izriet no protokola Nr. 5, ieguva filozofijas zinātņu kandidāta grādu, ko apliecina PSRS Augstākas un vidējās speciālās izglītības ministrijas Augstākās atestācijas komisijas 1969. gada 28. novembrī izsniegtais zinātņu kandidāta diploms МФС Nr. 002540.[2769] Tad no 1969. gada jūnija līdz 1971. gada novembrim[2770] Jānis Brolišs strādāja par instruktoru PSKP CK propagandas nodaļā.[2771] Šajā amatā viņš 1970. gadā saņēma jubilejas medaļu *Par varonīgu darbu. Atzīmējot Vladimira Iļjiča Ļeņina 100. dzimšanas dienu*.[2772]

1971. gadā Jānis Brolišs atgriezās Rīgā, kur 1971. gada novembrī, pamatojoties uz LKP CK biroja 1971. gada 1. novembra protokola Nr. 24, §1 nolemto[2773], tika apstiprināts par LKP CK ārzemju sakaru nodaļas vadītāju.[2774] Augusta Vosa parakstītais raksturojums par Jāni Brolišu kā LKP CK ārzemju sakaru nodaļas vadītāju, lai gan salīdzinoši precīzi uzskaita viņa dzīves un darba gaitas, tomēr neatklāj neko pēc būtības par veikumu konkrētajos amatos, arī šīs nodaļas vadībā.[2775] Turklāt, spriežot pēc citiem Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā pieejamajiem dokumentiem, piemēram, pēc Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas 1972. gada 29. marta sēdes

---

[2767] Sk.: Бролиш, Янис. *Критика антикоммунистических концепций по национальному вопросу в отношении республик Советской Прибалтики* (автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата философских наук). Москва: Академия общественных наук при ЦК КПСС, Кафедра научного коммунизма, 1969. Pieejams: http://нэб.рф/catalog/000200_000018_rc_3513894/

[2768] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 4. lp.

[2769] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 10. lp. (PSRS Augstākas un vidējās speciālās izglītības ministrijas Augstākās atestācijas komisijas 1969. gada 28. novembrī Jānim Brolišam izsniegtais zinātņu kandidāta diploms МФС Nr. 002540).

[2770] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 9. lp.

[2771] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 4. lp. otra puse.

[2772] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 5. lp. otra puse.

[2773] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 31. lp. (LKP CK biroja 1971. gada 1. novembra protokola Nr. 24, §1 izraksts).

[2774] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 4. lp. otra puse, 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai, kur atzīmēts, ka personas lieta ir pārbaudīta trīs reizes – 1976. gada 29. septembrī, 1980. gada 14. aprīlī un 1983. gada 11. februārī).

[2775] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 32.–33. lp.

protokola izraksta,[2776] raksturojumā izlaists, piemēram, tas, ka Jānis Brolišs, būdams LKP CK ārzemju nodaļas vadītājs, bija Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētāja vietnieka amatā, no kura minētajā sēdē bija lūdzis sevi atbrīvot sakarā ar pārcelšanu uz Latvijas Republikānisko arodbiedrību padomi par Ārzemju tūrisma nodaļas vadītāju.[2777] Jāņa Broliša dalība Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas sarīkojumos LKP CK Ārzemju nodaļas vadītāja kapacitātē atspoguļota arī presē.[2778]

LPSR Ministru padome 1972. gada 20. jūnijā iesniedza priekšlikumu LKP CK ar dokumentu Nr. 7/083, ko parakstījis priekšsēdētāja vietnieks Pēteris Strautmanis, par Jāņa Broliša apstiprināšanu par LPSR iekšlietu ministru un Vladimira Sējas atbrīvošanu no šā amata.[2779] Pamatojoties uz LKP CK biroja lemto, kas izriet no 1972. gada 20. jūnija protokola Nr. 37, §52 un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss, Jāni Brolišu apstiprināja par LPSR iekšlietu ministru, atbrīvojot no attiecīgā amata Vladimiru Sēju. Minēto bija nolemts lūgt apstiprināt PSKP CK,[2780] kas to veica ar 1972. gada 11. jūlija protokolu Nr. 47.[2781] Broliša LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā nekas nav minēts par Sējas atbrīvošanas iemesliem.

[2776] LVA, 1052. f., 1. apr., 7. l., 4. lp. Citēts pēc: Daukste-Silasproģe, Inguna. "Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja no 1951. līdz 1990. gadam: izveide, struktūra, darbības virzieni", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 178. lpp.

[2777] Sk. Daukste-Silasproģe, Inguna. "Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja no 1951. līdz 1990. gadam: izveide, struktūra, darbības virzieni", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras*. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 178. lpp.

[2778] "Solidaritātē ar pasaules tautām", *Dzimtenes Balss*, Nr. 51, 1971, 16. decembris, 2. lpp.

[2779] LVA, PA-101, 52. apr., 9. l., 35. lp. (LPSR Ministru Padomes 1972. gada 20. jūnija dokuments Nr. 7/083).

[2780] LVA, PA-101, 52. apr., 9. l., 34. lp. (LKP CK biroja 1972. gada 20. jūnija protokola Nr. 37, §52 izraksts, ko parakstīja LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss).

[2781] LVA, PA-101, 52. apr., 9. l., 1. lp. (papildinājums personas kadru uzskaites personas lapai).

Personas lietā informācija par Broliša veikto iekšlietu ministra amatā ir vien brīdī, kad viņu atbrīvo no amata, pensionējot pēc paša lūguma slimības dēļ. Spriežot pēc presē pieejamās informācijas, iekšlietu ministra pienākumus Jānis Brolišs saistīja arī ar Iekšlietu ministrijas publiskā tēla spodrināšanu, piemēram, uzstājoties ar publiskām runām Padomju milicijas dienas sakarā, kur izcelti milicijas un atsevišķu darbinieku sasniegumi ne tikai tiešo pienākumu veikšanā, bet arī, piemēram, izpildot Latvijas Padomju rakstnieku savienības literatūras propagandas biroja lūgumu atjaunot fotogrāfiju, lai atklātu Andreja Pumpura attēlu.[2782] Dažas Jāņa Broliša aktivitātes LPSR Iekšlietu ministrijas publiskā tēla veidošanā bija vērstas arī uz saistībām demonstrēt it kā akadēmiskumu un zinātniskumu, radot pat priekšstatu, ka LPSR Iekšlietu ministrija ir soli priekšā Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Juridiskajai fakultātei. Tā, piemēram, 1973. gada 20. decembrī laikraksts *Padomju Students* raksta par Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Juridiskās fakultātes docētāju, konkrēti minot tikai docenti Mariju Blūmu (1915–1980)[2783], un rektora Visvara Millera (1927–1992) LPSR Iekšlietu ministrijas apmeklējumu, kura laikā tika izrādīta, piemēram, gan "skaitļojamā tehnika" noziedzīgo nodarījumu atklāšanai, gan Rīgas pilsētas Iekšlietu

[2782] Brolišs, Jānis. "Padomju milicijas dienu sagaidot. Kārības un likumības sardzē", *Cīņa*, Nr. 263, 1973, 8. novembris, 3. lpp.

[2783] Marija (Hisina) Blūma dzimusi 1915. gada 3. oktobrī Sanktpēterburgā, beigusi Daugavpils valsts ģimnāziju 1933. gadā, tad arī sākusi studijas Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātē, kur tieslietu studijas beigusi 1938. gadā (LVVA, 7427. f., 1. apr., 18656. l., studenta kartīte, matrikula Nr. 19148). 1938. gadā kļuvusi par komjaunieti, kā arī veikusi "nozīmīgus šīs nelegālās organizācijas uzdevumus" (Reigase, Agra. "Atceroties profesori Mariju Blūmu", *Padomju Students*, Nr. 4, 1985, 3. oktobris, 2. lpp.). Strādājusi fabrikā. Pēc Latvijas Republikas okupācijas sākusi darbu LĻKJS CK kā tehniskā sekretāre, tad bijusi Rīgas apriņķa aģitācijas un propagandas nodaļas vadītāja, sākoties kara darbībai starp PSRS un nacionālsociālistisko Vāciju, evakuējusies uz Baškīrijas APSR. 1943. gadā kļuvusi par PSKP biedri. 1945. gadā atgriezusies Latvijas teritorijā, kur sākusi strādāt par izmeklētāju un prokurora palīgu, bet kopš 1951. gada sākusi darbu Latvijas Valsts universitātē, kur kopš 1960. gada sešpadsmit gadus vadījusi Krimināltiesību, kriminālprocesa un kriminālistikas katedru. 1975. gadā aizstāvējusi doktora disertāciju. Mirusi 1980. gada 14. novembrī. Reigase, Agra. "Atceroties profesori Mariju Blūmu", *Padomju Students*, Nr. 4, 1985, 3. oktobris, 2. lpp.; "Marija Blūma", *Padomju Students*, Nr. 10, 1980, 20. novembris, 4. lpp.

pārvaldes dežūrdaļa, gan kriminālistikas muzejs, gan arī operatīvi tehniskā daļa. No LPSR Iekšlietu ministrijas rakstā minēti Jānis Brolišs, viņa vietnieks Anrijs Kavalieris un vietnieks kadru jautājumos Nikolajs Suvorovs.[2784] Amata ietvaros, protams, Jānis Brolišs piedalījās arī tādos formālos sarīkojumos kā LPSR Augstākās tiesas plēnums, kur, piemēram, apspriesta plēnuma lēmumu pildīšana huligānisma jautājumos.[2785] Spriežot pēc 1977. un 1978. gada publikācijām, aktuālie, publiski atzītie sarežģījumi iekšlietās bija saistīti ar satiksmes drošību, par ko uzstājās[2786] un kuru risināšanā centās iesaistīties arī personīgi Jānis Brolišs, piemēram, rakstot LPSR Lauksaimniecības ministrijai par satiksmes drošības problēmām tās padotības uzņēmumos.[2787]

Jānis Brolišs, būdams LPSR iekšlietu ministrs, 1976. gada 12. martā saņēma Darba Sarkanā Karoga ordeni, pamatojoties uz PSRS Augstākās Padomes Prezidija lemto, par sekmēm, kas ir gūtas, izpildot devītās piecgades uzdevumus, augstiem dienesta rādītājiem, aktīvu darbu sabiedriskās kārtības un sociālistiskā īpašuma aizsardzībā.[2788]

Lai gan Jāņa Broliša LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta nesniedz pilnīgu ieskatu par viņa veikumu LPSR iekšlietu ministra amatā, toties tā ar 1978. gada 10. janvāra izziņas palīdzību dod ieskatu iekšlietu ministra Jāņa Broliša ģimenes dzīvē, kas acīmredzot ietekmējusi turpmāko karjeru. Proti, LPSR Augstākās tiesas priekšsēdētāja Boļeslava Azāna (1921–1990),[2789] ar kuru iepriekš LPSR Augstākās padomes plēnumā Brolišs spriedis, piemēram, par huligānisma jautājumiem,[2790] parakstītajā izziņā, kur nav norādīts adresāts un tās sniegšanas pamats, izklāstīta Jāņa Broliša un Laumas Brolišas, Jēkaba meitas (1931),[2791] šķiršanās izskatīšanas gaita un

[2784] Sondore, Dz. "Milicija «atļauj» sevi pratināt", *Padomju Students*, Nr. 14, 1973, 20. decembris, 1. lpp.
[2785] "Latvijas PSR Augstākās tiesas plēnums", *Cīņa*, Nr. 88, 1974, 14. aprīlis, 3. lpp.
[2786] Zars, E. "Vissavienības konference, VAI, Rīga-1977", *Padomju Jaunatne*, Nr. 250, 1977, 23. decembris, 4. lpp.
[2787] Ķemere, S. "Jāielūkojas patiesībai acīs", *Cīņa*, Nr. 24, 1976, 30. janvāris, 4. lpp.
[2788] LVA, PA-101. f., 52. apr., 2. lp. otra puse.
[2789] "Boļeslavs Azans", *Cīņa*, Nr. 139, 1990, 4. jūlijs, 4. lpp.
[2790] "Latvijas PSR Augstākās tiesas plēnums", *Cīņa*, Nr. 88, 1974, 14. aprīlis, 3. lpp.
[2791] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 54. lp. (1972. gada janvāra izziņa).

pamats. Izziņā teikts, ka 1977. gada 15. jūlijā LPSR iekšlietu ministrs Jānis Brolišs ir lūdzis LPSR Augstākajai tiesai šķirt laulību, kas slēgta 1952. gada 20. septembrī un kurā dzimuši divi bērni – Juris (1953) un Jānis (1971). Lūgums pamatots ar "psiholoģisku nesaderību", kas pēdējā laikā saasinājusies, kādēļ notikusi "fiziska atsvešināšanās", un kopš 1977. gada februāra laulības attiecību faktisko neeksistēšanu kopš 1977. gada februāra. Turklāt Brolišs uzsvēris, ka raksturu atšķirība bijusi vērojama jau pēdējos divdesmit gadus, bet nu tās nelabvēlīgi ietekmējot sešus gadus veco bērnu, jo sieva izmantojot audzināšanā nepedagoģiskas metodes un publiski cenšoties Jāni Brolišu kompromitēt.[2792]

Atbilstoši izziņai, izskatot lietu pirmo reizi 1977. gada 31. augustā, Broliša sieva prasību neatzina, uzskatīja, ka 25 gadus viņiem bijušas vienotas intereses un nekas viņu attiecībās neesot bijis tāds, kas varētu vedināt uz šķiršanos.[2793] Viņa arī norādīja, ka šķiršanās lēmumu vīrs esot pieņēmis slimības iespaidā. Rezultātā LPSR Augstākā tiesa nolēma jautājuma skatīšanu atlikt uz trim mēnešiem, dodot iespēju samierināties. Tomēr, arī 1977. gada 7. decembrī skatot lietu atkārtoti, Brolišs uzstāja uz šķiršanos, tāpēc laulība tika šķirta.[2794]

Jau nedaudz vairāk nekā pēc mēneša, 1978. gada 19. janvārī, Jānis Brolišs vērsās ar iesniegumu pie LKP CK pirmā sekretāra Augusta Vosa ar lūgumu atbrīvot viņu no LPSR iekšlietu ministra amata sakarā ar auss vestibulārā aparāta traumu, kas esot "gūta aizturot likumpārkāpējus". Turpat iesniegumā norādīts, ka minētais jau saskaņots ar PSRS Iekšlietu ministriju, minot PSRS Iekšlietu ministrijas Galvenās kadru pārvaldes priekšnieku Ivanu Rjabiku, Iļjiča dēlu.[2795] 1978. gada 7. februārī LPSR Ministru padome dokumentā Nr. 7/083-4, kas adresēts LKP CK un ko parakstījis priekšsēdētājs Jurijs Rubenis, iesniegts priekšlikums LPSR iekšlietu ministra amatā apstiprināt Mihailu Drozdu, Filipa dēlu, atbrīvojot no šā amata sakarā ar

[2792] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 36. lp. (1978. gada 10. janvāra izziņas, ko parakstījis LPSR Augstākās Padomes priekšsēdētājs Boļeslavs Azāns).
[2793] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 36. lp.
[2794] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 37. lp.
[2795] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 38. lp. (1978. gada 19. janvāra Jāņa Broliša iesniegums LKP CK pirmajam sekretāram Augustam Vosam).

pensionēšanos slimības dēļ Jāni Brolišu.[2796] LKP CK birojs 1978. gada 9. februāra nolēmumā Nr. Б-46/1, kas izriet no 1978. gada 9. februāra protokola Nr. 46, §1 un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss, apstiprināja priekšlikumu par Drozda apstiprināšanu LPSR iekšlietu ministra amatā un atbrīvošanu no LKP Jelgavas rajona komitejas pirmā sekretāra amata, kā arī Broliša pensionēšanos slimības dēļ.[2797] Lemtais saskaņots ar PSKP CK sekretariāta 1978. gada 8. februāra protokolu Nr. 92, §9.[2798]

Lietā norādīts, ka tikai vienu mēnesi – no 1978. gada februāra līdz martam – Jānis Brolišs īslaicīgi "nestrādāja sakarā ar veselības stāvokli un aiziešanu pensijā"[2799].[2800] Faktiski uzreiz, jau 1978. gada 22. februāra rekomendācijā, ko parakstījuši LPSR iekšlietu ministra vietnieks Anatolijs Koroļovs un partijas pirmorganizācijas sekretārs A. Bobovičs un kas acīmredzot sniegta sakarā ar ieceri atsākt – faktiski turpināt – darba gaitas, dots izvērsts un pozitīvs raksturojums par Jāni Brolišu kā bijušo LPSR iekšlietu ministru. Raksturojumā norādīts, ka viņš iekšlietu sistēmā ieviesis jauno un progresīvo, ka pievērsis uzmanību ministrijas aparāta stila un metožu pilnveidošanai. Turklāt Broliša vadībā esot veiktas darbības, lai pilnveidotu noziegumu atklāšanu, sabiedriskās kārtības nodrošināšanu un sociālistiskā īpašuma aizsardzību. Atzīmēts arī viņa ieguldījums personālsastāva mobilizācijā uzdevumu izpildei, kas izrietējuši no PSKP XXV kongresa. Turpat norādīts uz iniciatīvu, lai stiprinātu tiesisko kārtību un sociālistiskās likumības ievērošanu.[2801]

[2796] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 39. lp. (1978. gada 7. februārī LPSR Ministru Padomes dokuments Nr. 7/083-4, kas adresēts LKP CK un ko parakstījis priekšsēdētājs Jurijs Rubenis).

[2797] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 40. lp. (LKP CK biroja 1978. gada 9. februāra nolēmums Nr. Б-46/1, kas izriet no 1978. gada 9. februāra protokola Nr. 46, §1 un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).

[2798] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 1. lp. (papildinājums personas kadru uzskaites personas lapai)

[2799] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 1. lp.

[2800] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 47. lp., 47. lp. otra puse (1978. gada februāra izziņa).

[2801] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 41. lp. (1978. gada 22. februāra rekomendācija, ko parakstījuši LPSR iekšlietu ministra vietnieks Anatolijs Koroļovs un partijas pirmorganizācijas sekretārs A. Bobovičs).

Raksturojumā atzīmēts ne tikai tas, ka Brolišs savu darbu balstījis uz struktūrvienību partijas pirmorganizācijām, bet arī tas, ka viņš

> "pareizi veidojis attiecības ar republikas prokuratūru, Tieslietu ministriju un citām ministrijām un resoriem".[2802]

Norādīts, ka bieži esot braucis uz perifēriju, lai sniegu palīdzību, uzstājies ar lekcijām un priekšlasījumiem. Brolišs esot precīzs un konkrēts jautājumu risināšanā, kā arī stingri sekojot disciplīnai.[2803] Personīgi raksturots kā sabiedrisks, kulturāls, pieklājīgs un centīgs.[2804] Minētais saskan ar tēlu, ko rāda presē publicētās ziņas, tomēr tas neatspoguļo ne ievainojuma, kas izraisījis slimību, gūšanas apstākļus, ne arī iemeslus, kādēļ personas lietā iekļauta izziņa par šķiršanos un kāpēc tas laika ziņā sakrīt ar lūgumu atbrīvot no amata. 1978. gada 7. marta dokumentā, kas adresēts LKP CK un ko parakstījis LKP CK Ārzemju sakaru nodaļas vadītājs Vladimirs Laukmanis, minēts, ka LKP CK Ārzemju sakaru nodaļa sniedz priekšlikumu apstiprināt Jāni Brolišu par Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības prezidija priekšsēdētāju, norādot uz viņa pieredzi partijas, administratīvajā un diplomātiskajā darbā, minot zinātņu kandidāta disertācijas aizstāvēšanu, kā arī norādot uz politisko izglītotību, principialitāti un enerģiskumu. Noslēgumā minēts, ka ar Jāni Brolišu veikuši pārrunas LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss, LKP CK sekretārs Imants Andersons un LKP CK ārzemju sakaru nodaļas vadītājs Vladimirs Laukmanis.[2805] LKP CK biroja 1978. gada 10. marta nolēmumā Nr. Б-47/24, kas izriet no 1978. gada 7. marta protokola Nr. 47, §24 un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss, priekšlikums atbalstīts, apstiprinot Jāni Brolišu par Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības prezidija priekšsēdētāju.

[2802] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 41. lp.
[2803] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 41. lp.
[2804] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 42. lp.
[2805] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 43. lp. (1978. gada 7. marta dokuments, kas adresēts LKP CK un ko parakstījis LKP CK Ārzemju sakaru nodaļas vadītājs Vladimirs Laukmanis).

Minētā jautājuma sakarā izteikušies Laukmanis un Voss.[2806] 1978. gada 7. marta raksturojumā, ko apstiprināja LKP CK, ko parakstīja pirmais sekretārs Augusts Voss, bet vizēja LKP CK ārzemju sakaru nodaļas vadītājs Vladimirs Laukmanis, sniegts formāls dzīves un darba gaitu uzskaitījums, atkārtojot iepriekšējos raksturojumos norādīto par politisko izglītotību, principialitāti un enerģiskumu. Atšķirība vērojama vien norādē, ka Jānis Brolišs "rāda interesi par starptautiskās politiskas jautājumiem"[2807], kas acīmredzami iekļauta saistībā ar virzību amatā.[2808]

1983. gada 24. oktobra dokumentā, ko parakstījis LKP CK Ārzemju sakaru nodaļas vadītājs Vladimirs Laukmanis, sniegts priekšlikums par Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības prezidija priekšsēdētāju apstiprināt Žani Zakenfeldu, Žaņa dēlu, atbrīvojot no šā amata Jāni Brolišu sakarā ar viņa pāriešanu citā darbā. Šeit arī sniegts Žaņa Zakenfelda raksturojums.[2809] Minētā sakarā pieņemts LKP CK biroja 1983. gada 4. novembra nolēmums Nr. Б-75/22, kas izriet no 1983. gada 4. novembra protokola Nr. 75, §22 un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss. Tā rezultātā Jāņa Broliša vietā apstiprināts Žanis Zakenfelds, bet Brolišs atbrīvots sakarā ar pāriešanu citā darbā.[2810] Jāņa Broliša iesniegums LKP CK, kas mašīnrakstā datēts ar 1983. gada 31. novembri, bet rokrakstā labots uz oktobri, skaidro atbrīvošanas pamatu, proti, minētajā dokumentā norādīts uz Jāņa Broliša vēlmi nodoties zinātniski pedagoģiskai

[2806] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 44. lp. (LKP CK biroja 1978. gada 10. marta nolēmums Nr. Б-47/24, kas izriet no 1978. gada 7. marta protokola Nr. 47, §24 un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss).
[2807] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 46. lp. (1978. gada 7. marta raksturojums, ko apstiprinājis LKP CK, ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss, bet vizējis LKP CK Ārzemju sakaru nodaļas vadītājs Vladimirs Laukmanis).
[2808] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 45.–46. lp.
[2809] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 48. lp. (1983. gada 24. oktobra dokuments, ko parakstījis LKP CK Ārzemju sakaru nodaļas vadītājs Vladimirs Laukmanis).
[2810] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 49. lp. (LKP CK biroja 1983. gada 4. novembra nolēmums Nr. Б-75/22, kas izriet no 1983. gada 4. novembra protokola Nr. 75, §22 un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).

darbībai, kādēļ lūgts atbrīvot no Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības prezidija priekšsēdētāja amata.[2811]

Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības prezidija priekšsēdētāja amata izpildes laikā 1980. gada aprīlī Jānis Brolišs saņēma LPSR Augstākās Padomes Goda rakstu par ilgstošu auglīgu darbu partijas un padomju orgānos un sakarā ar piecdesmito dzimšanas dienu.[2812] Šīs "biedrības" vadīšana deva iespēju Jānim Brolišam atkal apmeklēt ārvalstis, ko viņš kopš atašeja pienākumu izbeigšanas nebija varējis. Proti, 1978. gadā Jānis Brolišs devās dienesta komandējumā uz Vācijas Demokrātisko Republiku, 1979. gada oktobrī – uz Īrijas Republiku un Apvienoto Karalisti Padomju un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrību savienības specgrupas sastāvā, 1980. gada maijā – dienesta komandējumā uz Vācijas Federatīvo Republiku, 1980. gada jūnijā – dienesta komandējumā uz Polijas Tautas Republiku, 1980. gada oktobrī – dienesta komandējumā uz Šrilankas Demokrātisko Sociālistisko Republiku, 1981. gada maijā Rīgas pilsētas delegācijas sastāvā – uz *Portopijas-81* izstādes atklāšanu Japānā, 1982. gada maijā – dienesta komandējumā uz Vācijas Demokrātisko Republiku, 1982. gada novembrī delegācijas sastāvā no Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības – uz Kipras Republiku.[2813]

Dienesta gaitām noslēdzoties iekšlietu sistēmā, Brolišs bija kļuvis par iekšlietu ģenerālmajoru, 1978. gadā noņemts no kara uzskaites.[2814]

Personas lietā dalība koleģiālās "vēlētās" institūcijās atspoguļota sekojoši: LPSR Augtākās Padomes deputāts astotajā un devītajā sasaukumā (ievēlēts 1973. gada 28. oktobrī un 1975. gada jūnijā, pildījis deputāta pienākumus līdz 1980. gada 26. februārim). LKP CK loceklis (ievēlēts XXII kongresā, bijis no 1976. gada janvāra līdz

[2811] LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 50. lp. (Jāņa Broliša iesniegums LKP CK, kas mašīnrakstā datēts ar 1983. gada 31. novembri, bet rokrakstā labots uz oktobri, 24. novembra rezolūcija norāda, ka jautājums izskatīts 4. novembrī).
[2812] LVA, PA-101. f., 52. apr., 2. lp. otra puse.
[2813] LVA, PA-101, 52. apr., 3. lp.
[2814] LVA, PA-101, 52. apr., 3. lp. otra puse.

1981. gada janvārim). LKP Revīzijas komisijas loceklis (ievēlēts XXIII kongresā, darbojies kopš 1981. gada janvāra).[2815]

Salīdzinošs ieskats *Intūrista* Rīgas nodaļas[2816] lietā

LKP CK nomenklatūras kadru personas lietas nav vienīgais personas lietu kopojums, kas satur būtisku LPSR VDK zinātniskai izpētei informāciju. Lai ilustrētu to, kā citviet pieejamās personas lietas ļauj precizēt, papildināt un pat pakļaut kritikai LKP CK nomenklatūras kadru personas lietās iekļauto informāciju, būs sniegts ieskats Latvijas Nacionālā arhīva Personāla dokumentu valsts arhīva 282. fondā *Akciju sabiedrība Viesnīca «Latvija»*, kas satur arī informāciju par *Intūrista* Rīgas nodaļā, dažādās tās juridiskās formācijās, proti, vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļā, vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas apvienībā, PSRS Galvenās ārzemju tūrisma komitejas (*Glavkominturist*) vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas apvienībā, PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas (*Goskominturist*) Rīgas apvienībā nodarbinātajiem un kur glabājas Jāņa Broliša personas lieta[2817].

Minētā personas lieta atklāj, ka LKP CK biroja 1983. gada 4. novembra nolēmums Nr. Б-75/22, kā rezultātā Jāņa Broliša vietā par Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības prezidija priekšsēdētāju apstiprināts Žanis Zakenfelds, bet Brolišs atbrīvots sakarā ar pāriešanu citā darbā,[2818] faktiski saistīts nevis ar Jāņa Broliša iesniegumā LKP CK, kas mašīnrakstā datēts ar 1983. gada 31. novembri, bet rokrakstā labots uz oktobri, minēto vēlmi nodoties zinātniski pedagoģiskai darbībai,[2819] bet ar pārcelšanu citā VDK

[2815] LVA, PA-101, 52. apr., 9. l., 2. lp.
[2816] Šeit un turpmāk ar *Intūrista* Rīgas nodaļu apzīmēta struktūra dažādās tās juridiskās formācijas: vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļa, vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas apvienība, PSRS Galvenās ārzemju tūrisma komitejas (*Glavkominturist*) vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas apvienība, PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas (*Goskominturist*) Rīgas apvienība.
[2817] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l. (1984. gadā atbrīvoto no darba personas lietas, Ба–Бу), 118.–123. lp. (Jāņa Broliša personas lieta). Visi dokumenti ir krievu valodā.
[2818] LVA, PA-101, 52. apr., 9. l., 49. lp.
[2819] LVA, PA-101, 52. apr., 9. l., 50. lp.

piesegstruktūrā – *Intūrista* Rīgas nodaļā –, nosakot atbildību personāla jautājumos. Minētais vismaz konvencionāli neatbilst tam, ko varētu uzskatīt par nodošanos zinātniski pedagoģiskai darbībai.

Pamatojoties uz PSRS Valsts ārzemju tūrisma pārvaldes 1983. gada 11. novembra pavēli Nr. 1000-*л*, PSRS Valsts ārzemju tūrisma pārvaldes vissavienības akciju sabiedrības *Intūrista* Rīgas apvienības ģenerāldirektors Igors Fjodorovs (1946–) ar 1983. gada 21. novembra pavēli Nr. 324-k iecēla no 1983. gada 22. novembra Jāni Brolišu par ģenerāldirektora vietnieku, kadru nodaļas priekšnieku, nosakot atalgojumu 200 rubļi. Iecelšana notikusi pārcelšanas kārtībā. Minētajā pavēlē, piesaucot to pašu pamatu, Fjodorovs pārceļ Juri Dimitri (1937) no Jūras un upju flotes strādnieku arodbiedrības Latvijas republikāniskās komitejas Rīgas internacionālā jūrnieku kluba direktora amata[2820] par Rīgas apvienības ģenerāldirektora vietnieku, Ceļojumu pārvaldes priekšnieku, nosakot atalgojumu 225 rubļi.[2821] Nākamā personas lietā iekļautā pavēle saistīta ar *Intūrista* Rīgas nodaļas reorganizāciju. Konkrēti, PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas (*Goskominturist*) Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 30. marta pavēle Nr. 93-k paredz Brolišu iecelt no 1. aprīļa par Rīgas apvienības kadru daļas priekšnieku, nosakot 200 rubļu atalgojumu.[2822] Pavēle pamatota ar PSRS Valsts ārzemju tūrisma pārvaldes 1984. gada 22. marta pavēli Nr. 205-*л*. Šajā pašā pavēlē, atsaucoties uz to pašu pamatojumu, par ģenerāldirektora vietnieku iecelts Juris Dimitris, nosakot viņam 225 rubļu atalgojumu.[2823] Ievērojams, ka pavēlei izmantota vecā veidlapa, kur tās galvā rakstīts vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas apvienība. Turklāt arī tā neatspoguļo precīzi iepriekšējo *Intūrista* juridisko statusu, padotību PSRS Galvenajai ārzemju tūrisma komitejai (*Glavkominturist*).

Jāņa Broliša *Intūrista* Rīgas nodaļas kadru personas lieta, pateicoties jaunā parauga anketai, piemēram, satur daudz precīzākas ziņas par ģimeni nekā tās, kas sniegtas LKP CK nomenklatūras kadru

[2820] PDVA, 282. f., 1. apr., 135. l. (1984. gadā atbrīvoto no darba personas lietas, Д–И), 28. lp. (1983. gada 18. februāra anketa no Jura Dimitra personas lietas).
[2821] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 118. lp. (*Intūrista* Rīgas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 30. marta pavēle Nr. 93-k).
[2822] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 118. lp.
[2823] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 121. lp.

personas lietā, kā arī papildina ar ziņām par turpmākajām Jāņa Broliša dzīves un darba gaitām pēc tam, kad beigta LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta.

Anketa līdzīgi LKP CK nomenklatūras kadru lietā esošajiem dokumentiem portretē ģenerāldirektora vietnieku, kadru daļas priekšnieku Jāni Brolišu, Viktora dēlu, norādot, ka viņš ir dzimis 1930. gada 22. aprīlī Rēzeknes apriņķa Kaunatas pagasta Kaipu sādžā, latvietis, cēlies no nabadzīgajiem zemniekiem, PSKP biedrs no 1951. gada (biedra kartes Nr. 15847007). 1961. gadā pabeidza PSKP CK Neklātienes augstāko partijas skolu, bet 1969. gadā pabeidza PSKP CK Sabiedrisko zinātņu akadēmiju, iegūstot zinātnisko grādu – filozofijas zinātņu kandidātu. Ievērojams, ka anketa aizpildīta mašīnrakstā, nevis pašrocīgi, ka nav norādīts aizpildīšanas datums, nav arī aizpildītāja paraksts un ka, piemēram, disertācijas nosaukums pierakstīts kļūdaini. Proti, ir nevis *Antikomunistisko koncepciju par nacionālo jautājumu Padomju Baltijas republikās kritika (Критика антикоммунистических концепций по национальному вопросу в отношении республик Советской Прибалтики)*, bet *Antikomunisma kritika nacionālajos jautājumos saistībā ar publikācijām Padomju Baltijas republikās (Критика антикоммунизма по национальному вопросу в отношении публик. Советской прибалтики).* Minētais norāda, ka anketu mašīnrakstā aizpildījusi cita persona.[2824]

Anketā pie jautājuma par zinātniskajiem darbiem norādīts, ka Brolišs ir vienas grāmatas autors, divu grāmatu līdzautors, uzrakstījis arī vairākas zinātniskas publikācijas zinātniski teorētiskos žurnālos un centrālajā presē.[2825] Šādas informācijas LKP CK nomenklatūras personas lietā nav.

Ja 1971. gada 2. novembra kadru uzskaites personas lapā Jānis Brolišs, atbildot uz jautājumu par svešvalodu un "PSRS tautu" valodu zināšanām, norādījis, ka zina angļu, krievu un latviešu valodas,[2826] tomēr ne vārda nebija minējis, ka, strādājot par atašeju sācis saprast

[2824] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 116. lp. (anketa bez datuma, paraksta un aizpildīta mašīnrakstā, secīgi pirmā personas lietā).
[2825] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 116. lp.
[2826] LVA, PA-101, 52. apr., 9. l., 4. lp.

zviedru valodu, tad jau *Intūrista* Rīgas nodaļas anketā uz jautājumu par to, kādas svešvalodas un "PSRS tautu valodas" pārvaldāt un kādā pakāpē, norādīts, ka Brolišs brīvi pārvaldīja latviešu, krievu un angļu valodu, zviedru un vācu valodu zināja ar vārdnīcas palīdzību.[2827]

Inūrista Rīgas nodaļas anketa par ārzemju ceļojumiem sniedz salīdzinoši virspusīgu informāciju, ievērojot to, ka jaunajā anketā atbildei uz minēto jautājumu paredzēta salīdzinoši mazāka aile. Šeit sniegtas ziņas, ka Jānis Brolišs vairākkārt bijis ārpus PSRS, tajā skaitā 1959. gadā Čehoslovākijas Sociālistiskajā Republikā, 1960. gadā bija delegācijas sastāvā Polijas Tautas Republikā, Zviedrijas Karalistē pildīja PSRS vēstniecībā atašeja pienākumus. Vēlāk, pildot dienesta pienākumus, bija Polijas Tautas Republikā, Vācijas Demokrātiskajā Republikā, Šrilankas Demokrātiskajā Sociālistiskajā Republikā, Apvienotajā Karalistē, Īrijas Republikā, Japānā, Kipras Republikā un Francijas Republikā.[2828] Salīdzinot minēto uzskaitījumu ar LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā iekļauto papildinājumu kadru uzskaites personas lapai, kur atzīmēts, ka personas lieta ir pārbaudīta trīs reizes – 1976. gada 29. septembrī, 1980. gada 14. aprīlī un 1983. gada 11. februārī –, konstatējams, ka ārzemju saraksts papildināts ar Francijas Republiku, tomēr nav ziņu par to, kādas iestādes komandējuma ietvaros tā ir apmeklēta.

Atšķirībā no LKP CK nomenklatūras kadru personas lietas *Intūrista* Rīgas nodaļas kadru personas lietā pieejami salīdzinoši pilnīgi dati par ģimeni. Lai gan to nosaka jaunā parauga anketas konkrētie jautājumi, tomēr, salīdzinot ar citām LKP CK nomenklatūras kadru personas lietām, rodas iespaids, ka Jānis Brolišs iepriekš apzināti sniedzis skopu informāciju par ģimeni vai pat par atsevišķiem jautājumiem nesniedzis nemaz.

Ziņās par ģimeni, Jānis Brolišs norādījis, māte – Zofija Broliša (dzimusi Štekele), Sidora (Izidora) meita, dzimusi 1901. gadā Rēzeknes rajonā, bijusi personālā pensionāre, dzīvojusi Hospitāļu ielā 7, Rīgā. Tēvs – Viktors Brolišs, Eduarda dēls, dzimis 1888. gada Rēzeknes rajonā, miris 1954. gadā.[2829] Savā 1983. gada 8. decembra

[2827] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 116. lp. otra puse
[2828] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 116. lp. otra puse
[2829] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 116. lp. otra puse

autobiogrāfijā norāda, ka līdz ar "sociālistiskās revolūcijas uzvaru 1940. gadā Latvijā" viņa tēvs ir strādājis Rēzeknes apriņķa tautas deputātu padomes izpildu komitejā. Pēc nacionālsociālistiskās Vācijas uzbrukuma PSRS tēvs esot paspējis izbraukt uz PSRS iekšieni, atstājot sievu un bērnus. Jānis Brolišs un viņa māte tēva prombūtnes laikā nodarbojušies ar lauksaimniecību. Pēc "Latvijas atbrīvošanas" jeb otrreizējās PSRS okupācijas tēvs esot atgriezies Latvijas teritorijā. 1947. gadā visa ģimene pārcēlusies uz dzīvi Rīgā.[2830] Māsa – Viktorija Broliša, Viktora meita, dzimusi 1925. gada Rēzeknes rajonā, pensionāre, dzīvojusi kopā ar māti Rīgā. Vecākais dēls – Jurijs Brolišs, dzimis 1953. gadā Rīgā, LPSR Sakaru ministrijas sakaru virsnieks un dzīvoja atsevišķi no vecākiem Rīgā. Jaunākais dēls – Jānis Brolišs, dzimis 1971. gadā Maskavā, mācījās Rīgas 24. vidusskolā, kur mācības notika krievu valodā, dzīvoja kopā ar savu māti, bijušo Broliša sievu Laumu Brolišu, Rīgā. Lauma Broliša (dzimusi Andrea), Jāņa meita, dzimusi 1931. gadā Ainažos, Limbažu rajonā, strādājusi par strādnieci Rīgas 213. bērnudārzā, kas atrodas Vesetas ielā 11, Rīgā, faktiski līdzās sava bijušā vīra un viņa jaunās laulātās draudzenes dzīvesvietai. Otrā sieva – Aļevtina Broliša (dzimusi Kurejeva, pirmajā laulībā – Polonska), Semjona meita, dzimusi 1939. gadā Vorošilovā Primorskas apgabalā, strādāja LPSR Veselības aizsardzības ministrijas IV pārvaldes poliklīnikā par ārstnieciskās fizkultūras metodisti, dzīvoja kopā ar vīru Vesetas 12, Rīgā.[2831]

Ziņas par darba gaitām izklāstītas vispārīgi, to izklāstā nav vērojamas būtiskas atšķirības, salīdzinot ar tām ziņām, kas sniegtas iepriekš LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā. No 1948. līdz 1949. gada augustam Jānis Brolišs bija Rīgas 14. nepilnās vidusskolas vecākais pionieru vadītājs, uzreiz pēc tam līdz 1955. gada augustam bija LPSR Iekšlietu ministrijas darbinieks. Beidzot strādāt ministrijā, līdz 1958. gada augustam mācījās LKP CK Republikāniskajā partijas skolā Rīgā. Tad līdz 1961. gada aprīlim bija LKP Limbažu rajona komitejas otrais sekretārs. Līdz 1962. gada februārim stažējās LPSR Ārlietu ministrijā Rīgā, pēc tam bija nosūtīts uz PSRS vēstniecību Zviedrijas Karalistē Stokholmā, lai tur līdz 1964. gada augustam pildītu atašeja

[2830] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 120. lp. (1983. gada 8. decembra autobiogrāfija).
[2831] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 116. lp. otra puse.

pienākumus. Atgriezās Rīgā, lai līdz 1966. gada augustam vadītu LKP CK lektoru grupu. Līdz 1969. gadam Brolišs bija PSKP CK Sabiedrisko zinātņu akadēmijas aspirants Maskavā. Tad, acīmredzot, pēc disertācijas aizstāvēšanas un līdz 1971. gada oktobrim bija PSKP CK propagandas nodaļas instruktors Maskavā. Pārcēlās uz Rīgu un līdz 1972. gada jūlijam pildīja LKP CK ārzemju sakaru nodaļas vadītāja pienākumus, kad viņu iecēla par LPSR iekšlietu ministru, ko viņš atbilstoši anketā norādītajam pildīja līdz 1978. gada martam. Tālāk anketā norādīts, ka ministra pienākumus Jānis Brolišs nomaina uz Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības prezidija priekšsēdētāja amatu, ko pilda līdz 1983. gada novembrim.[2832] Secināms, ka anketā norādītās ziņas, piemēram, sniedzot informāciju par darbu LPSR Iekšlietu ministrijā, ir vispārinātas tiktāl, ka pat mācības PSRS Valsts drošības ministrijas Rīgas milicijas komandējošā sastāva skolā pieskaitītas darbam LPSR Iekšlietu ministrijā. Savukārt norādītie mēneši ir vietām neprecīzi, piemēram, LKP CK ārzemju sakaru nodaļas vadītāja pienākumus Jānis Brolišs pārstāj pildīt jau jūnijā, nevis jūlijā, bet LPSR iekšlietu ministra amatu pārstāj pildīt nevis februārī, bet martā.

Sniedzot ziņas par "vēlētiem" amatiem, norādīts, ka no 1958. gada bija LKP Limbažu rajona komitejas otrais sekretārs, tad arī Limbažu rajona darbaļaužu deputātu padomes deputāts. 1975. gadā bija LPSR Augstākās Padomes deputāts, gadu vēlāk, 1976. gadā LKP CK loceklis, bet 1981. gadā LKP CK Revīzijas komisijas loceklis.[2833]

Atbilstoši anketā norādītajam Brolišs saņēmis sešas medaļas un Darba Sarkanā Karoga ordeni. Pensionējies kā iekšlietu ģenerālmajors.[2834]

Raksturojumā, kas sniegts, lai PSRS Valsts ārzemju tūrisma komitejas (*Goskominturist*) Rīgas apvienības kadru nodaļas priekšnieks Jānis Brolišs varētu piedalīties konkursā uz vakanto pasniedzēja amatu sabiedriski politiskajās zinātnēs, precizēts, ka Brolišs ir pārcelts darbā no Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrības uz *Intūrista* Rīgas nodaļu. Tāpat raksturojums atklāj, ka Brolišs kadru

[2832] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 117. lp.
[2833] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 117. lp. otra puse.
[2834] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 117. lp. otra puse

nodaļas priekšnieka amatu savieno ar LKP CK Revīzijas komisijas locekļa un Vissavienības politisko zinību un zinātnes izplatīšanas biedrības Latvijas republikāniskās nodaļas valdes locekļa pienākumiem. Turklāt Brolišs atradis vēl arī laiku, lai uzstātos ar lekcijām par ideoloģiskās cīņas jautājumiem un lai brīvajā laikā lasītu lekcijas Arvīda Pelšes Rīgas politehniskā institūta Zinātniskā komunisma katedrā.[2835] Jāatzīmē, ka raksturojums gan neatklāj *Intūrista* Rīgas nodaļā paveikto.

Pamatojoties gan uz PSRS Valsts ārzemju tūrisma pārvaldes 1984. gada 10. decembra pavēli Nr. 928-*л*, gan uz Broliša iesniegumu, Latvijas apvienības ģenerāldirektors Igors Fjodorovs izdod 1984. gada 29. decembra pavēli Nr. 419-k, kurā nosaka, ka, sākot ar 1985. gada 2. janvāri, Jānis Brolišs atbrīvojams no kadru nodaļas priekšnieka amata pēc paša vēlēšanās.[2836] Acīmredzot, tas saistīts ar Jānim Brolišam labvēlīgu konkursa iznākumu.

Aptuveni pēc pusgada, 1985. gada 26. jūlijā Jānis Brolišs mira, spriežot pēc presē publicētā, būdams Arvīda Pelšes Rīgas Politehniskā institūta "docents"[2837]. Tiesa – tas arī vienīgais publiski pieejamais avots, kas norāda uz šādu akadēmisko amatu. Šādā amatā tobrīd Arvīda Pelšes Rīgas Politehniskajā institūtā bija arī filozofijas zinātņu doktors Jāzeps Brolišs, Staņislava dēls (1928–2008), kas 1972. gada 20. martā aizstāvēja disertāciju *Internacionālā studējošās jaunatnes audzināšana (pēc LPSR materiāliem) (Интернациональное воспитание учащейся молодёжи (на материалах Латвийской ССР))*[2838], iegūstot filozofijas zinātņu kandidāta grādu, un 1983. gadā Arvīda Pelšes Rīgas Politehniskajā institūta Zinātniskā komunisma katedrā bija izstrādājis doktora disertāciju *Internacionālistiskā brieduma formēšanās sociālisma attīstības etapā. Teorētiski*

[2835] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 122. lp. (raksturojuma kopija, kur paredzētas paraksta vietas ģenerāldirektoram Igoram Fjodorovam, partijas pirmorganizācijas sekretārei Kaivai Cinis, arodbiedrības komitejas priekšsēdētāja vietniecei Valentīnai Sofinai).
[2836] PDVA, 282. f., 1. apr., 133. l., 123. lp. (PSRS Valsts ārzemju tūrisma pārvaldes Latvijas apvienības ģenerāldirektora Igora Fjodorova 1984. gada 29. decembra pavēle Nr. 419-k).
[2837] "Atvadu rindas", *Dzimtenes Balss*, Nr. 32, 1985, 8. augusts, 2. lpp.
[2838] *Cīņa*, Nr. 58, 1972, 10. marts, 4. lpp.

metodoloģiskie aspekti (Формирование интернационалистской зрелости на этапе развитого социализма. Теоретико-методологический аспект)[2839] un to aizstāvējis. Gan Jānis Brolišs, gan Jāzeps Brolišs publicēja darbus par zinātniskā komunisma jautājumiem, turklāt abi dzimuši Rēzeknes apriņķa Kaunatas pagastā. Par Jāzepu Brolišu noteikti zināms, ka viņš mācījies Kaunatas sešu klašu pamatskolā.[2840] Ievērojot to, ka nereti publikācijā nav publicēts pilns vārds, personas noteikšanai te jāpievērš pastiprināta uzmanība.

Trimdas latviešu acīm nepaslīdēja garām fakts, ka augstā okupācijas varas funkcionāra Jāņa Broliša nāvei laikrakstā *Cīņa* un vēlāk arī laikrakstā *Dzimtenes Balss* bija veltītas vien skopas rindas.[2841] Laikraksta *Cīņa* ziņa par Jāņa Broliša nāvi aprobežojas vien ar LKP CK līdzjūtību, kas publicēta 1985. gada 30. jūlija numura 3. lappusē, sadaļā "Sludinājumi un reklāma", lappuses labajā stūrī:

> "Latvijas Komunistiskās partijas Centrālā Komiteja dziļās sērās paziņo, ka 56. mūža gadā pēkšņi miris Latvijas Komunistiskās partijas revīzijas komisijas loceklis, Arvīda Pelšes Rīgas Politehniskā institūta pasniedzējs
>
> JĀNIS BROLIŠS,
>
> un izsaka līdzjūtību nelaiķa ģimenei."[2842]

Nekrologs *Dzimtenes Balss* 1985. gada 8. augusta numurā satur vispārīgas ziņas par Jāni Brolišu, izlaižot gan viņa darba gaitas *Intūrista* Rīgas nodaļā, gan arī lomu Vissavienības politisko zinību un zinātnes izplatīšanas biedrības Latvijas republikāniskajā nodaļā. Salīdzinoši ar

---

[2839] Бролиш, Язеп. *Формирование интернационалистской зрелости на этапе развитого социализма. Теоретико-методологический аспект* [*Internacionālistiskā brieduma formēšanās sociālisma attīstības etapā. Teorētiski metodoloģiskie aspekti*] (автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора философских наук). Рига: Рижский ордена Трудового Красного Знамени Политехнический институт им. А. Я. Пельше, Кафедра научного коммунизма, 1983. Pieejams: http://cheloveknauka.com/formirovanie-internatsionalistskoy-zrelosti-na-etape-razvitogo-sotsializma-teoretiko-metodologicheskiy-aspekt

[2840] Brolišs, Jāzeps. "Mēs augām draudzīgā saimē", *Padomju Jaunatne*, Nr. 77, 1972, 18. aprīlis, 2. lpp.

[2841] Svečturis, Juris. "Tīrīšanas Gorkija ielā 11A", *Brīvība*, Nr. 8, 1985, oktobris, 2. lpp.

[2842] *Cīņa*, Nr. 174, 1985, 30. jūlijs, 3. lpp.

citiem augstiem nomenklatūras funkcionāriem – ne vārda par viņa bērēm, atdusas vietu vai konkrēti sērojošajiem.[2843]

Trimdas latvieši izteica minējumus, kas aizmirstību saistīja ar "tīrīšanām Gorkija ielā 11A" jeb VDK piesegstruktūrās.[2844] Tomēr nav jāizslēdz, ka aizmirstības iemesli varētu būt salīdzinoši prozaiski. Jāņa Broliša nāves dienā LPSR elite – LKP CK pirmais sekretārs Boriss Pugo, LKP CK otrais sekretārs Valentīns Dmitrijevs, LKP CK sekretārs aģitācijas un propagandas jautājumos Anatolijs Gorbunovs, LPSR Ministru Padomes priekšsēdētājs Jurijs Rubenis, LPSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs Jānis Vagris, bijušais "Latviešu pirmā iznīcinātāju strēlnieku pulka kareivis"[2845], dzejnieks, "sabiedriskais darbinieks", Latvijas Padomju rakstnieku savienības organizētājs Andrejs Balodis, laikraksta *Cīņas* redaktors un LPSR Žurnālistu savienības valdes priekšsēdētājs Jānis Britāns, LKP CK kultūras nodaļas vadītājs Aivars Goris, LPSR Tautas rakstnieks Arvīds Grigulis, LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks, LPSR ārlietu ministrs Viktors Krūmiņš, prozaiķe, tulkotāja, viena no pirmajām Latvijas Padomju rakstnieku savienības biedrēm Mira Krupņikova, Rīgas pilsētas Kirova rajona komitejas pirmais sekretārs Laimonis Matisons, LPSR Nopelniem bagātais kultūras darbinieks, prozaiķis un literatūras kritiķis Jānis Niedre, Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdes pirmais sekretārs Jānis Peters, LPSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas priekšsēdētāja Irēna Reimane, Latvijas Padomju rakstnieku savienības valdes sekretārs Ēvalds Strods, žurnāla *Karogs* atbildīgais sekretārs Jūlijs Vanags, Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētājs, žurnāla *Karogs* galvenais redaktors, dzejnieks Andris Vējāns[2846], LPSR Tautas dzejnieks Imants Ziedonis[2847] – steidza publiski paust pēdējo godu 1985. gada 24. jūlijā mirušajam dzejniekam, Latvijas Padomju rakstnieku savienības organizētājam, "sabiedriskajam darbiniekam" Valdim (Voldemāram)

[2843] "Atvadu rindas", *Dzimtenes Balss*, Nr. 32, 1985, 8. augusts, 2. lpp.

[2844] Svečturis, Juris. "Tīrīšanas Gorkija ielā 11A", *Brīvība,* Nr. 8, 1985, oktobris, 1.–2. lpp.

[2845] Ķipers, Jūlijs. "Dzejnieks un cīnītājs", *Bērnība*, Nr. 3, 1958, marts, 7. lpp.

[2846] Donāts Kalnačs, dzimis 1927. gada 20. aprīlī, miris 2005. gada 8. decembrī.

[2847] "Valdis Lukss", *Cīņa*, Nr. 171, 1985, 26. jūlijs, 3. lpp.; Valda Luksa bēres", *Cīņa*, Nr. 173, 1985, 28. jūlijs, 4. lpp.

Luksam, dzimušam 1905. gadā. Atvadīšanās bija organizēta 27. jūlijā no plkst. 12 līdz 13.30 LPSR Valsts jaunatnes teātra telpās, Lāčplēša ielā 25 Rīgā, bet apbedīšana notika Raiņa kapos plkst. 14.00.[2848] Šādas publiskas izrādes organizēšana prasīja nodevas, iespējams, arī tādā veidā, ka cita dedzīga PSRS ideoloģijas aizstāvja, arī LPSR Žurnālistu savienības biedra[2849] miršanas fakta publiskošana bija novēlota un praktiski paslēpta, lai palielinātu organizētā notikuma nozīmīgumu.

[2848] "Valdis Lukss", *Cīņa*, Nr. 171, 1985, 26. jūlijs, 3. lpp.; "Valda Luksa bēres", *Cīņa*, Nr. 173, 1985, 28. jūlijs, 4. lpp.

[2849] Liepa, A. "Sabiedrības interešu sardzē – ar sabiedrības atbalstu", *Padomju Jaunatne*, Nr. 147, 1972, 29. jūlijs, 1. lpp.

Ieskats Mihaila Drozda Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta

Atbilstoši Mihaila Drozda Latvijas Komunistiskās partijas (LKP)[2850] Centrālās Komitejas (CK) nomenklatūras kadru personas lietai[2851] Mihails Drozds, Filipa dēls, dzimis 1933. gada 6. martā Vitebskas apgabala Glubokskas rajona Lavrinovkas sādžā.[2852] Savā 1976. gada 4. februāra personālajā kadru uzskaites lapā norādījis, ka ir baltkrievs, cēlies no zemniekiem.[2853] 1976. gada 12. februāra autobiogrāfijā precizē, ka ir dzimis nabadzīgo zemnieku ģimenē.[2854] Turpat minēts, ka vecāki pārcēlušies uz Latvijas Republiku 1939. gadā, minot kā iemeslu, ka vecāku dzīvesvieta ietilpusi Polijas Republikā un bijis bezdarbs.[2855] 1964. gada 4. septembra autobiogrāfijā Mihails

---

[2850] Šeit un turpmāk, norādot Latvijas Komunistiskās partijas institūciju vai amatu, izmantots Latvijas Komunistiskās partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[2851] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l. (Mihaila Drozda LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta). Visi dokumenti lietā ir krievu valodā, izņemot veidlapu galvas, kas ir gan krievu, gan latviešu valodā, 1976. gada 4. februāra personālo kadru uzskaites lapu, kur veidlapa ir gan krievu, gan latviešu valodā, LKP Jelgavas rajona komitejas 1978. gada 21. februāra plēnuma nolēmumu, kas izriet no protokola Nr. 10, §1 un kas ir latviešu valodā, izņemot šā dokumenta galvu, kas ir gan latviešu, gan krievu valodā).
[2852] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp. (1976. gada 4. februāra personālā kadru uzskaites lapa, anketa krievu un latviešu valodā, aizpildīta krievu valodā).
[2853] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp.
[2854] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 7. lp. (1976. gada 12. februāra autobiogrāfija).
[2855] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 7. lp.

Drozds precizējis, ka vecāki strādājuši par algādžiem Birzgales pagastā pie "saimniekiem-kulakiem".[2856] 1941. gadā, spriežot pēc 1971. gada 12. februāra autobiogrāfijas, vecākiem pēc tam, kad PSRS pirmo reizi okupēja Latviju, esot piešķirta zeme, tomēr nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā tā bijusi atņemta, kādēļ bijis jāstrādā par algotņiem.[2857] Atbilstoši 1964. gada 4. septembra autobiogrāfijai algotņu darbs veikts pie Birzgales pagasta "saimniekiem".[2858] 1945. gadā Drozdu ģimenei atkal esot piešķirta zeme, un 1949. gadā viņi esot *iestājušies* Birzgales pagasta kolhozā *Zelta druva*.[2859] Kopš 1953. gada vecāki strādājuši Bauskas rajona Vecumnieku ciema Mičurina kolhozā.[2860]

Atbilstoši 1976. gada 12. februāra autobiogrāfijai Mihails Drozds mācības sācis 1941. gadā Vecumnieku vidusskolā, kur 1951. gadā pabeidzis vienpadsmit klases.[2861] Tomēr 1964. gada 4. septembra autobiogrāfija norāda, ka Drozds ir mācījies vairākās skolās, proti, 1941. gadā sācis mācības Birzgales pagasta septiņu[2862] klašu pamatskolā, tad, neminot konkrētu laiku, turpinājis mācības Vecumnieku pagasta Viestura četru klašu pamatskolā, bet 1944. gadā sācis mācības Vecumnieku vidusskolā, kas, spriežot pēc skolu pārvaldes priekšnieka vietas izpildītāja Jāņa Ģībieša raksta par skolu gatavību mācību gadam, minot kā nelabvēlīgu piemēru Vecumnieku vidusskolu, atradās turpat, kur iepriekš bijusi Vecumnieku pagasta Viestura četru klašu pamatskola.[2863] Tātad 1976. gada 12. februāra autobiogrāfijā minētās ziņas par mācībām ir jāvērtē kā vispārināta informācija, kas nesniedz precīzu mācību vietu uzskaitījumu. Spriežot pēc publicētā, tolaik Bauskas apriņķa partijas komiteja izpelnījās kritiku par propagandas darba neveikšanu, lai nodrošinātu "apriņķa

[2856] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 8. lp. (1964. gada 4. septembra autobiogrāfija).
[2857] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 7. lp.
[2858] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 8. lp.
[2859] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 7., 8. lp.
[2860] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 8. lp.
[2861] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 7. lp.
[2862] Atbilstoši minētā laika presē publicētajām ziņām tā bija Birzgales pagasta sešu klašu pamatskola. Sk., piemēram, *Tēvija*, Nr. 207, 1942, 8. septembris, 5. lpp.
[2863] Ģībietis, Jānis. "Izšķirošās dienas skolu sagatavošanā", *Padomju Jaunatne*, Nr. 157, 1947, 12. augusts, 3. lpp.

inteliģento kadru marksisma-Ļeņinisma teorijas studijas"[2864]. Kā viens no piemēriem minēts Vecumnieku pagasts, kur "inteliģences spēki" – vidusskolā un pamatskolā strādājošie 13 skolotāji, ārsts, agronoms, zootehniķis – ir koncentrēti pagasta centrā, bet viņiem nav organizēti ne pagājušajā, ne arī 1945./46. mācību gadā "ne pulciņi, ne politiskās skolās".[2865]

Atbilstoši 1976. gada 4. februāra personālās kadru uzskaites lapai Mihails Drozds bijis Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS) biedrs no 1948. līdz 1954. gadam. Darba gaitas sācis 1951. gada novembrī, sākot strādāt par Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (LĻKJS) Baldones rajona komitejas instruktoru, ko veicis līdz 1952. gada novembrim.[2866] 1952. gada novembrī iestājies Padomju Savienības Komunistiskajā partijā (PSKP)[2867] (partijas biedra kartes Nr. 02880450).[2868] Tad arī sācis strādāt par instruktoru LKP Baldones rajona komitejā.[2869]

1952. gada februārī Drozds kļuva par Baldones rajona Vorošilova kolhoza priekšsēdētāju.[2870]

1953. gada novembrī sāka dienestu PSRS bruņotajos spēkos, kur līdz 1953. gada janvārim bija ierindnieks[2871] un kursants Baltijas kara apgabala 29. Vitebskas gvardes mehanizētās divīzijas 74. atsevišķā mācību tanku bataljonā (Kauņā[2872]). No 1954. gada janvāra

---

[2864] "Lielāku vērību apriņķa inteliģento kadru idejiski-politiskā līmeņa celšanai", *Cīņa*, Nr. 253, 1945, 26. oktobris, 3. lpp.
[2865] "Lielāku vērību apriņķa inteliģento kadru idejiski-politiskā līmeņa celšanai", *Cīņa*, Nr. 253, 1945, 26. oktobris, 3. lpp.
[2866] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp. otra puse.
[2867] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Padomju Savienības Komunistiskajā partijā, izmantots šīs partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[2868] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp.
[2869] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp. otra puse.
[2870] Izziņā, kas sagatavota par Drozdu kā Jelgavas rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētāju un ko parakstījušas LKP CK kadru uzskaites un kvalifikācijas celšanas sektora vadītāja Olga Plesmane un LKP CK partijas Organizatoriskā darba nodaļas instruktore Z. Vērsēna, norādīts, ka Mihails Drozds bijis Baldones rajona Nīzeres kolhoza priekšsēdētājs, izlaižot Vorošilova vārdu. LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 17. lp.
[2871] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 17. lp.
[2872] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp. otra puse.

līdz 1955. gada novembrim bijis kursants un staršina[2873] 19. apriņķa autoskolā PSRS bruņoto spēku grupā, kas bijusi dislocēta Vācijas Demokrātiskajā Republikā[2874].[2875]

Atgriežoties no dienesta, 1955. gada decembrī Mihailu Drozdu ieceļ par Baldones rajona Ļeņina kolhoza partijas pirmorganizācijas atbrīvoto sekretāru. 1956. gada novembrī Mihails Drozds kļūst par Baldones rajona Ļeņina kolhoza priekšsēdētāju. 1964. gada septembrī Drozdu izraugās par Bauskas kolhozu un sovhozu ražošanas pārvaldes partijas pirmorganizācijas komitejas sekretāra vietnieku.[2876] Atbilstoši LKP Bauskas kolhozu un padomju saimniecību ražošanas pārvaldes partijas komitejas nolēmumam, kas izriet no plēnuma 1964. gada 27. augusta protokola Nr. П-8, Mihails Drozds bija ievēlēts par LKP Bauskas rajona komitejas sekretāra vietnieku organizatoriskajos jautājumos un organizāciju nodaļas vadītāju.[2877] Minētā plēnuma nolēmumu apstiprināja LKP CK prezidijs, pamatojoties uz 1964. gada 8. septembra protokolu Nr. 34, §21, nosakot, ka Mihails Drozds apstiprināms par partijas komitejas sekretāra vietnieku organizatoriskajā darbā un ka no minētajiem

[2873] Izziņā, kas sagatavota par Drozdu kā Jelgavas rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētāju un ko parakstījušas LKP CK Kadru uzskaites un kvalifikācijas celšanas sektora vadītāja Olga Plesmane un LKP CK partijas organizatoriskā darba nodaļas instruktore Z. Vērsēna, norādīts, ka Mihails Drozds bijis kursants 1954. gadā, bet staršina – no 1954. līdz 1955. gadam. LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 17. lp.

[2874] Izziņā, kas sagatavota par Drozdu kā Jelgavas rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētāju un ko parakstījušas LKP CK Kadru uzskaites un kvalifikācijas celšanas sektora vadītāja Olga Plesmane un LKP CK partijas organizatoriskā darba nodaļas instruktore Z. Vērsēna, norādīts, ka Mihails Drozds minētajā laika periodā ir kursants kara daļā Nr. 64995 Vācijas Demokrātiskajā Republikā, izlaižot dienesta detaļas, kas minētas 1976. gada 4. februāra personālajā kadru uzskaites lapā (LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp. otra puse). LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 17. lp.

[2875] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp. otra puse.

[2876] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp. otra puse.

[2877] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 10. lp. (LKP Bauskas kolhozu un padomju saimniecību ražošanas pārvaldes partijas komitejas nolēmums, kas izriet no plēnuma 1964. gada 27. augusta protokola Nr. П-8 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Bonāts).

pienākumiem atbrīvojams A. Tjuņins.[2878] 1964. gada 5. septembra raksturojumā LKP Bauskas kolhozu un padomju saimniecību ražošanas pārvaldes partijas komitejas pirmais sekretārs Jānis Bonāts norāda, ka Drozds bijis kolhoza *Stelpe* priekšsēdētājs kopš 1956. gada un ka, pateicoties viņa vadībai, saimniecība esot ekonomiski nostiprinājusies un kļuvusi par vienu no priekšzīmīgajām pārvaldes saimniecībām. Savā darbā Mihails Drozds pievēršot lielu uzmanību darbietilpīgu procesu mehanizācijai lauksaimniecības ražošanā. Tāpat minēts, ka kolhozā Drozds esot izvērtis kapitālo būvniecību, veicot dzīvojamo māju celtniecību kolhoza centrā. Raksturojot profesionālās īpašības, norādīts, ka Mihails Drozds esot prasmīgs organizators, labs audzinātājs un vadītājs. Viņš esot atsaucīgs un aktīvi piedaloties sabiedriskās dzīves pārvaldīšanā kā partijas komitejas un biroja loceklis, izpelnījies rajona iedzīvotāju vidū autoritāti. Visbeidzot, uzsvērts, ka, par spīti lielai aizņemtībai, Mihails Drozds radis iespēju mācīties PSKP CK Neklātienes partijas skolā.[2879]

Tad, pamatojoties uz LKP CK Bauskas rajona komitejas I plēnuma lēmumu, kas izriet no 1964. gada 26. decembra protokola Nr. П-I, §1 un ko LKP CK prezidijs apstiprināja ar nolēmumu, kas izriet no 1965. gada 26. janvāra protokola Nr. 48, §18,[2880] Mihails Drozds kļuva par LKP Bauskas rajona komitejas otro sekretāru.[2881] Atbilstoši 1976. gada 4. februāra personālā kadru uzskaites lapā norādītajam otrā sekretāra pienākumus sācis pildīt no 1964. gada oktobra.[2882]

1967. gada janvārī Mihails Drozds kļūst par Jelgavas rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētāju. Šajā

[2878] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 12. lp. (LKP CK prezidija nolēmums, kas pamatojas uz 1964. gada 8. septembra protokolu Nr. 34, §21 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).
[2879] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 11. lp. (1964. gada 5. septembra raksturojums, ko parakstījis LKP Bauskas kolhozu un padomju saimniecību ražošanas pārvaldes partijas komitejas pirmais sekretārs Jānis Bonāts).
[2880] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 14. lp. (LKP CK prezidija nolēmums, kas izriet no 1965. gada 26. janvāra protokola Nr. 48, §18 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).
[2881] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 13. lp. (LKP CK Bauskas rajona komitejas I plēnuma lēmums, kas izriet no 1964. gada 26. decembra protokola Nr. П-I, §1 un ko parakstījusi sekretāre A. Tjuņina).
[2882] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp. otra puse.

amatā Drozdu apstiprināja LKP CK ar nolēmumu, kas izriet no 1967. gada 4. aprīļa protokola Nr. 47, §25.[2883] Spriežot pēc izziņas, kas sagatavota par Mihailu Drozdu kā Jelgavas rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētāju, attiecīgajā brīdī ārpus PSRS viņš bijis, tikai dienot PSRS bruņotajos spēkos Vācijas Demokrātiskajā Republikā, un viņš nebija apguvis nevienu svešvalodu.[2884] Raksturojumā, kas sagatavots virzībai uz apstiprināšanu minētajā amatā, norādīts, ka kopš 1964. gada, būdams LKP Bauskas rajona komitejas otrais sekretārs, Mihails Drozds apliecināja sevi kā spējīgu organizatoru, iniciatīvas pilnu un prasīgu darbinieku, kas labi pārzina lauksaimniecības jautājumus. Tāpat norādīts, ka sakarā ar minēto virzību ar Drozdu runājuši LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss, otrais sekretārs Nikolajs Beluha un partijas organizatoriskā darba nodaļas vadītājs Pēteris Vilks.[2885]

1969. gada novembrī Mihails Drozds kļuva par LKP Jelgavas rajona komitejas pirmo sekretāru,[2886] ko apliecina 1969. gada 24. novembra kontroles ziņojums par nomenklatūras amatos esošo darbinieku maiņu. Ziņojumā minēts, ka Jāzepu Tumovu-Beķi (1931–1997) atbrīvo no minētā amata, sākot ar 1969. gada 17. novembri un, pamatojoties uz LKP CK lēmumu, ieceļ par LKP Rīgas rajona komitejas sekretāru, bet viņa vietā par LKP Jelgavas rajona komitejas pirmo sekretāru ieceļ Drozdu ar 1969. gada 18. novembri, pamatojoties uz 1969. gada 17. novembra plēnuma lēmumu.[2887] Līdzās LKP Jelgavas rajona komitejas pirmā sekretāra amatam Mihails Drozds laikposmā no 1971. gada līdz 1976. gadam bija LKP CK loceklis, bet no 1971. gada

[2883] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 18. lp. (LKP CK ar nolēmumu, kas izriet no 1967. gada 4. aprīļa protokola Nr. 47, §25 un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).
[2884] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 17. lp. (izziņa, kas sagatavota par Mihailu Drozdu kā Jelgavas rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētāju, ko parakstījušas LKP CK kadru uzskaites un kvalifikācijas celšanas sektora vadītāja Olga Plesmane un LKP CK partijas organizatoriskā darba nodaļas instruktore Z. Vērsēna).
[2885] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 17. lp. otra puse (izziņā, kas sagatavota par Mihailu Drozdu kā Jelgavas rajona darbaļaužu deputātu padomes izpildkomitejas priekšsēdētāju, ietvertais raksturojums, ko parakstījis LKP CK partijas organizatoriskā darba nodaļas vadītājs Pēteris Vilks).
[2886] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp. otra puse.
[2887] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 21. lp., 21. lp. otra puse (1969. gada 24. novembra kontroles ziņojums par nomenklatūras amatos esošo darbinieku maiņu).

līdz 1975. gadam – LPSR Augstākās Padomes deputāts.[2888] Vēl esot LKP Jelgavas rajona komitejas pirmā sekretāra amatā un nedaudz vairāk nekā gadu pirms iecelšanas LPSR iekšlietu ministra amatā, proti, 1976. gada novembrī, Mihailam Drozdam piešķirta dienesta pakāpe – majors.[2889] 1979. gada 2. oktobra izziņa sniedz informāciju, ka 1976. gadā pirmo reizi kopš obligātā dienesta PSRS bruņotajos spēkos Vācijas Demokrātiskajā Republikā Mihails Drozds bijis ārpus PSRS, apmeklējot Somijas Republiku.[2890] Savukārt papildinājums personas kadru uzskaites lapai precizē, ka Somijas Republika apmeklēta, vadot tūristu grupu.[2891]

Atbilstoši 1976. gada 4. februāra personālajai kadru uzskaites lapai, pirms kļūt par LPSR iekšlietu ministru, Mihails Drozds saņēmis vairākus apbalvojumus: 1973. gadā – Oktobra Revolūcijas ordeni, 1966. gadā un 1971. gadā – Darba Sarkanā Karoga ordeņus, 1958. gadā – ordeni *Goda Zīme*, 1970. gadā saņēmis medaļu *Par varonīgu darbu. Atzīmējot Vladimira Iļjiča Ļeņina 100. dzimšanas dienu*.[2892]

1978. gada 3. februāra raksturojums, kas sagatavots, virzot Mihailu Drozdu par LPSR iekšlietu ministru, un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss, līdzās vispārīgai informācijai par Mihaila Drozda dzimšanas laiku, tautību, dalību PSKP, izglītību, darba gaitām kopš 1951. gada sniegts detalizēts sekmju raksturojums, pildot Bauskas rajona Ļeņina kolhoza priekšsēdētāja amatu. Norādīts, ka astoņu gadu laikā viņš apliecināja sevi kā prasmīgu organizatoru, kas

> "pareizi veidoja attiecības ar partijas organizāciju, kolhoza valdi. Iekaroja kolhoznieku autoritāti un uzticību. Viņa vadībā kolhozs ekonomiski nostiprinājās un kļuva par vienu no republikas priekšzīmīgākām saimniecībām."[2893]

[2888] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 6. lp.
[2889] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 4. lp. otra puse (papildinājums personas kadru uzskaites lapai, kas pārbaudīts 1976. gada 17. oktobrī, 1983. gada 14. februārī un 1985. gada 11. martā).
[2890] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 38. lp. (1979. gada 2. oktobra izziņa).
[2891] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 4. lp.
[2892] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp. otra puse.
[2893] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 22. lp. (1978. gada 3. februāra raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss).

Tāpat pievērsta uzmanība sekmēm LKP Jelgavas rajona komitejas pirmā sekretāra amatā. Proti, Drozds raksturots kā pieredzējis darbinieks partijas, padomju un saimnieciskajā darbā, kas prasmīgi virza rajona partijas organizācijas darbību uz "veiksmīgu [rajonam doto] uzdevumu izpildi".[2894] Norādīts, ka Drozds iedziļinās rajona ekonomikā, daudz uzmanības velta ražošanas uzņēmumu, būvniecības organizāciju darba uzlabošanai, lauksaimniecības ražošanas attīstībai.[2895] Raksturojot darba metodes, teikts, ka

> "ražošanas jautājumu risināšanā viņam piemīt jaunā izjūta, cenšanās ieviest laikmetīgus zinātnes, tehnikas sasniegumus un paraugprakses".[2896]

Tāpat teikts, ka Mihails Drozds pievērsis uzmanību partijas rajona komitejas darba stila pilnveidošanai, jaunām partijas darba formām un metodēm. Atzīmēts, ka Drozda darbības laikā partijas pirmorganizāciju skaits pieaudzis, cēlusies to nozīme un ietekme uz lēmumu par ražošanas uzdevumiem pieņemšanu darba kolektīvos un darbinieku komunistisko audzināšanu. Raksturojot personiskās kvalitātes, norādīts, ka Mihails Drozds darbā izrāda iniciatīvu, ir neiecietīgs pret nepilnībām. Saskarē – taktisks un pieklājīgs. Esot izpelnījies autoritāti un cieņu rajonā un "republikas partijas aktīva starpā". Spriežot pēc raksturojumā teiktā, saņemtie apbalvojumi ir par sekmīgu un auglīgu darbu tautsaimniecības uzdevumu risināšanā.[2897]

LPSR Ministru Padome 1978. gada 7. februāra dokumentā Nr. 7/083-4 LKP CK sniegusi priekšlikumu apstiprināt Mihailu Drozdu par LPSR iekšlietu ministru Jāņa Broliša vietā sakarā ar pēdējā pensionēšanos.[2898] Pamatojoties uz LKP CK biroja 1978. gada 9. februāra nolēmumu Nr. Б-46/I, kas izriet no 1978. gada 9. februāra protokola Nr. 46, §1, minētais priekšlikums apstiprināts. Jautājuma

[2894] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 22. lp.
[2895] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 23. lp.
[2896] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 23. lp.
[2897] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 23. lp.
[2898] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 24. lp. (LPSR Ministru Padome 1978. gada 7. februāra dokuments Nr. 7/083-4, ko parakstījis priekšsēdētājs Jurijs Rubenis).

sakarā izteicās tikai pirmais sekretārs Augusts Voss.[2899] Ievērojot LKP CK lemto, LKP Jelgavas rajona komitejas plēnums nolemj, pamatojoties uz 1978. gada 21. februāra protokolu Nr. 10, §1:

> "Atbrīvot b. Mihailu Drozdu no LKP Jelgavas rajona komitejas pirmā sekretāra un biroja locekļa pienākumiem sakarā ar pārcelšanu citā darbā."[2900]

Atbilstoši 1978. gada 11. oktobra steidzamajam ziņojumam Nr. 1 par izmaiņām nomenklatūras darbinieku uzskaites pazīmēs Mihailam Drozdam kā LPSR iekšlietu ministram piešķirta iekšējā dienesta pulkveža pakāpe, pamatojoties uz 1978. gada 10. februāra PSRS Iekšlietu ministrijas pavēli Nr. 41п/с.[2901] Atbilstoši 1978. gada 15. novembra steidzamajam ziņojumam Nr. 34 Drozds, pamatojoties uz PSRS Iekšlietu ministrijas 1978. gada 2. novembra pavēli Nr. 540, saņēmis PSRS Iekšlietu ministrijas goda rakstu.[2902] 1979. gada 28. septembra raksturojumā par Mihailu Drozdu kā LPSR iekšlietu ministru, ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss, līdzās vispārīgām ziņām par dzimšanas laiku, tautību, PSKP stāžu, izglītību, darba gaitām minēts:

> "Esot labām organizatora spējām, veiksmīgi vadīja rajona partijas un padomju orgānu darbu, sasniedza ievērojamus panākumus rajona saimnieciskajā un audzināšanas darbībā. Par labiem rādītājiem, izpildot valsts plānus un rajona sociālistiskās saistības, apbalvots ar

[2899] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 25. lp. (LKP CK biroja 1978. gada 9. februāra nolēmumu Nr. Б-46/I, kas izriet no 1978. gada 9. februāra protokola Nr. 46, §1 un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).
[2900] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 26. lp. (LKP Jelgavas rajona komitejas plēnuma nolēmums, kas pamatojas uz 1978. gada 21. februāra protokolu Nr. 10, §1 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalējs, dokuments latviešu valodā, izņemot veidlapas galvu, kas ir gan latviešu, gan krievu valodā).
[2901] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 27. lp., 27. lp. otra puse (1978. gada 11. oktobra steidzamais ziņojums Nr. 1 par izmaiņām nomenklatūras darbinieku uzskaites pazīmēs, kura saņemšanu apliecinājis kadru nodaļas priekšnieka vietnieks N. Tipainis).
[2902] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 28. lp., 28. lp. otra puse (1978. gada 15. novembra steidzamais ziņojums Nr. 34, kura saņemšanu apliecinājis kadru nodaļas priekšnieka vietnieks N. Tipainis).

diviem «Darba Sarkanā Karoga» ordeņiem, «Oktobra revolūcijas» ordeni un «Goda Zīmi».”[2903]

Raksturojumā sniegts arī ieskats Drozda veikumā, esot LPSR iekšlietu ministra amatā kopš 1978. gada februāra:

“Īsā laikā veiksmīgi apguva jauno darba lauku, pastāvīgi pievērš uzmanību turpmākai ministrijas aparāta un padotības orgānu darba stila un metožu pilnveidošanai.

Prasmīgi balstoties uz struktūrvienību partijas organizācijām, [biedrs Mihails Drozds, Filipa dēls] veic aktīvu audzināšanas darbu, lai mobilizētu personālsastāvu Partijas un Valdības doto iekšlietu orgāniem uzdevumu izpildei. Viņa vadībā veikta virkne pasākumu, lai pilnveidotu noziegumu turpmāko atklāšanu, sabiedriskās kārtības nodrošināšanu un[2904] sociālistiskā īpašuma aizsardzību. Rezultātā republikā vērojama noziegumu izpausmju samazināšanās tendence. 1979. gada pirmajā pusgadā, salīdzinot ar analogo periodu 1978. gadā, republikā samazinājās kopējais noziegumu skaits par 1,9 procentiem, bet kriminālmeklēšanas [lietās] – par 5,2 procentiem, tai skaitā sevišķi bīstamās – par 7,3 procentiem. Mazāk noziegumu veikuši recidīvisti un personas alkohola reibumā. Nedaudz paaugstinājusies noziegumu atklāšana, uzlabojušies izmeklēšanas struktūrvienību darba rādītāji un iekšlietu orgānu kadru sastāva kvalitāte.[2905]”

Turpat teikts, ka Drozds esot principiāls lēmumu pieņemšanā, pievērš uzmanību izpildes disciplīnai, esot sabiedrisks, kulturāls, pieklājīgs un strādīgs, izpelnījies administrācijas orgānu darbinieku autoritāti. Bilsts arī, ka Mihails Drozds aktīvi piedalās republikas sabiedriski politiskajā dzīvē, bauda partijas un padomju aktīva autoritāti, ir LKP CK loceklis, LPSR Augstākas Padomes deputāts.[2906]

1979. gada 28. septembra raksturojumā izteiktais suminājums neizpalika bez novērtējuma, jo 1979. gada 19. decembrī LKP CK saņēma steidzamo ziņojumu par izmaiņām nomenklatūras darbinieku

[2903] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 29. lp. (1979. gada 28. septembra raksturojums par Mihailu Drozdu kā LPSR iekšlietu ministru, ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).
[2904] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 29. lp.
[2905] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 30. lp.
[2906] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 30. lp.

uzskaites pazīmēs, kur minēts, ka, pamatojoties uz PSRS Ministru Padomes 1979. gada 26. oktobra nolēmumu Nr. 963, kas paziņots ar PSRS Iekšlietu ministrijas 1979. gada 26. oktobra pavēli Nr. 483, Mihailam Drozdam piešķirta speciālā dienesta pakāpe – iekšējā dienesta ģenerālmajora pakāpe.[2907] Panākumus ievēro un atzīmē arī vēlāk. Pamatojoties uz LKP CK biroja nolēmumu, kas izriet no 1980. gada 15. jūlija protokola Nr. 100, §2 *par 40. gadadienas kopš padomju varas atjaunošanas Latvijā svinību rezultātiem*, bija nolemts,

> "atzīmējot lielu organizatorisku un politisku darbu, iniciatīvu, kas demonstrēta sagatavojoties un īstenojot svinību sarīkojumus",

izteikt pateicību LPSR iekšlietu ministram Mihailam Drozdam.[2908] Spriežot pēc 1983. gada 1. marta raksturojuma, ko parakstīja LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks Viktors Krūmiņš, Mihails Drozds arī piecus gadus pēc stāšanās LPSR iekšlietu ministra amatā bija saistīts ar pozitīviem rezultātiem noziedzības apkarošanā un sabiedriskās kārtības sargāšanā. Uzsvērts:

> "Republikā samazinājās smagu noziegumu pret pilsoņu dzīvību un veselību skaits. Ievērojami samazinājusies noziedzība uz ielām, parkos un citā sabiedriskās vietās. Samazinājās noziegumu skaits, ko veikuši nepilngadīgie. Ievērojami samazinājušās avārijas [situācijas] transporta [jomā]. Aktivizējies un kļuvis rezultatīvāks darbs noziegumu atklāšanā un noziedznieku meklēšanā."[2909]

Nekas Mihaila Drozda LKP CK nomenklatūras kadru personas lietas lietā nesniedz precīzas norādes par to, kā tieši saistītas statistikas izmaiņas ar konkrētu Mihaila Drozda rīcību.

1985. gada 5. augustā, piecdesmit divu gadu vecumā Mihails Drozds kā LKP CK loceklis un LPSR iekšlietu ministrs pašrocīgi rakstītā

[2907] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 31. lp., 31. lp. otra puse (1979. gada 19. decembra steidzamais ziņojums Nr. 39 par izmaiņām nomenklatūras darbinieku uzskaites pazīmēs, kura saņemšanu apliecinājis kadru nodaļas priekšnieks).
[2908] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 32. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1980. gada 15. jūlija protokola Nr. 100, §2 *par 40. gadadienas kopš padomju varas atjaunošanas Latvijā svinību rezultātiem* un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).
[2909] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 33. lp. (1983. gada 1. marta raksturojums, ko parakstījis LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks Viktors Krūmiņš).

iesniegumā, kas adresēts LKP CK pirmajam sekretāram Borisam Pugo, informē, ka viņš lūdzis PSRS iekšlietu ministram Vitālijam Fjodorčukam, Vasilija dēlam (1918–2008), kas 1982. gadā pildīja PSRS Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja amatu, bet no 1982. līdz 1986. gadam – PSRS iekšlietu ministra amatu, atbrīvot viņu no ieņemamā amata un pensionēt. Tāpat minētajā iesniegumā viņš lūdz LKP CK sniegt piekrišanu viņa atbrīvošanai no ieņemamā amata.[2910] LKP CK biroja 1985. gada 30. augusta nolēmumā Nr. 124/2, kas izriet no 1985. gada 30. augusta protokola Nr. 124, §2 *par [biedriem Vladimiru Jegorovu, Demjana dēlu, un Mihailu Drozdu, Filipa dēlu]*, pamatojoties uz PSKP CK sekretariāta 1985. gada 26. augusta nolēmumu, par LPSR iekšlietu ministru apstiprināja Vladimiru Jegorovu (1939–2016), bet Mihailu Drozdu atbrīvoja sakarā ar pensionēšanos. Minētā jautājuma sakarā atšķirībā no Mihaila Drozda iecelšanas reizes izteicās daudzi: Boriss Pugo, Ēriks Auškāps, Vitālijs Čemms, Jānis Vagris, Roberts Praude, Vladimirs Jegorovs un Nikolajs Ūsiņš.[2911] 1985. gada 30. augustā LPSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts paredzēja atbrīvot Mihailu Drozdu no LPSR iekšlietu ministra amata sakarā ar pensionēšanos.[2912]

Ievērojams, ka Mihaila Drozda LKP CK nomenklatūras kadru uzskaites lietā nav nekādu norāžu ne par iemesliem, kādēļ konkrētajā brīdī Drozds vēlējies pensionēties, ne par Vladimira Jegorova iecelšanas LPSR iekšlietu ministra amatā iemesliem. Turklāt, sprieţot pēc Latvijas Nacionālā arhīva sniegtās informācijas, Latvijas Nacionālajā arhīvā Vladimira Jegorova LKP CK nomenklatūras kadru personas lietas nav. Savukārt par Vladimira Jegorova atbrīvošanas iemesliem var spriest pēc Bruno Šteinbrika LKP CK nomenklatūras kadru personas lietas, kur ietverta PSRS iekšlietu ministra Aleksandra Vlasova 1986. gada 17. oktobra vēstule Nr. 1/5687 LKP CK pirmajam

[2910] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 35. lp. (1985. gada 5. augusta iesniegums).
[2911] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 36. lp. (LKP CK biroja 1985. gada 30. augusta nolēmumā Nr. 124/2, kas izriet no 1985. gada 30. augusta protokola Nr. 124, §2 *par [biedriem Vladimiru Jegorovu, Demjana dēlu, un Mihailu Drozdu, Filipa dēlu]* un ko parakstījis pirmais sekretārs Boriss Pugo).
[2912] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 37. lp. (LPSR Augstākās Padomes Prezidija 1985. gada 30. augusta dekrēts, ko parakstījuši priekšsēdētājs Jānis Vagris un sekretāre Valentīna Klibiķe).

sekretāram Borisam Pugo un kur norādīts, ka PSRS Iekšlietu ministrija "izskata jautājumu" par ģenerālmajora Vladimira Jegorova – vēlākā neatkarīgās Baltkrievijas Republikas iekšlietu ministra un tās Valsts drošības komitejas vadītāja 20. gadsimta deviņdesmitajos gados – iecelšanu par PSRS Iekšlietu ministrijas pārstāvniecības vadītāju Afganistānas Demokrātiskās Republikas Iekšlietu ministrijā. Citos avotos šis amats norādīts kā PSRS Valsts drošības komitejas pārstāvniecības Kabulā, Afganistānā vadītāja– 1986. gadā Nikolaja Kaļagina – vietnieka, vienlaikus PSRS Iekšlietu ministrijas pārstāvniecības vadītāja amats; PSRS VDK pārstāvniecības Kabulā vadītājam tolaik bija seši vietnieki – pirmais, pretizlūkošanas lietās, robežsardzes lietās, militārās pretizlūkošanas lietās, kadru un iekšlietu jautājumos. Šajā sakarā lūgts atbrīvot Jegorovu no LPSR iekšlietu ministra amata. Vienlaikus vēstulē izteikts priekšlikums iecelt par LPSR iekšlietu ministru ģenerālmajoru Bruno Šteinbriku.[2913] LKP CK 1986. gada 11. novembra nolēmumā Nr. Б-22/11, kas izriet no LKP CK biroja 1986. gada 11. novembra sēdes protokola Nr. 22, §11, Vladimira Jegorova atbrīvošanas iemesli minēti jau stipri vispārīgāk, norādot uz pārcelšanu citā darbā. Minētajā jautājumā izteikušies vairāki sēdes dalībnieki – Boriss Pugo, Vitālijs Soboļevs, Jānis Vagris, Staņislavs Zukulis, Jurijs Rubenis, Anatolijs Gorbunovs, Ēriks Auškaps un Nikolajs Ūsiņš.[2914]

Papildinājums personas kadru uzskaites lapai sniedz informāciju, ka, pildot LPSR iekšlietu ministra amatu, Mihails Drozds saņēmis šādas atzinības: 1980. gadā saņemta medaļa *Par teicamu dienestu sabiedriskās kārtības sargāšanā*, 1983. gada 3. martā par nopelniem sabiedriskās kārtības sargāšanā Mihailam Drozdam noteikts LPSR nopelniem bagātā sabiedriskās kārtības sargāšanas

[2913] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l. (Bruno Šteinbrika LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta), 35. lp. (PSRS iekšlietu ministra Aleksandra Vlasova 1986. gada 17. oktobra vēstule Nr. 1/5687 LPK CK pirmajam sekretāram Borisam Pugo).
[2914] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 39. lp. (LKP CK 1986. gada 11. novembra nolēmums Nr. Б-22/11, kas izriet no LKP CK biroja 1986. gada 11. novembra sēdes protokola Nr. 22, §11 un ko parakstījis pirmais sekretārs Boriss Pugo).

darbinieka goda nosaukums,[2915] bet 1983. gada 2. februārī par ilggadēju godprātīgu darbu piešķirta medaļa *Darba varonis*.[2916]

1976. gada 4. februāra personālajā kadru uzskaites lapā minēts, ka Mihails Drozds ir ieguvis augstāko izglītību, mācoties no 1960. līdz 1965. gadam PSKP CK Neklātienes augstākajā partijas skolā.[2917] Minēto apliecina arī 1965. gada 23. aprīļa Maskavā izsniegtā diploma ВП Nr. 035685 (reģistrācijas Nr. 30196), noraksts, kur minēts, ka Mihails Drozds 1960. gadā iestājies PSKP CK Neklātienes augstākajā partijas skolā, kur pabeidzis pilnu kursu 1965. gadā, nokārtojot valsts eksāmenus atbilstoši mācību plānam, kas paredzēts nodaļai, kura sagatavo un veic partijas un padomju orgānu kadru pārkvalifikāciju lauku saimniecību vadībai, un tādējādi iegūstot augstāko izglītību.[2918] Spriežot pēc papildinājuma personas kadru uzskaites lapai, Mihails Drozds vairākkārt bijis mācībās Ļeņingradas Augstākajā partijas skolā – 1969. gada martā un 1976. gada novembrī un decembrī cēlis kvalifikāciju, bet 1972. gada janvārī un februārī pārkvalificējies.[2919] LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā nav dokumentu, kas sniedz informāciju par mācībās apgūto.

Atbildot uz 1976. gada 4. februāra personālajā kadru uzskaites lapā par zinātnisko grādu, zinātniskā darba vai izgudrojumu esību, norādīja, ka tādu nav.[2920] Tāpat minētais dokuments liecina, ka Mihails Drozds pārvaldījis tikai krievu un latviešu valodu.[2921]

1976. gada 4. februāra personālajā kadru uzskaites lapā Mihails Drozds sniedzis salīdzinoši skopas ziņas par ģimenes stāvokli. Sieva – Maija, Kārļa meita, dzimusi 1934. gadā, meita – Līga, dēls – Aivars, dzimis 1963. gadā.[2922] 1976. gada 12. februāra autobiogrāfijā

[2915] Sk. arī "Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts «Par Latvijas PSR nopelniem bagātā sabiedriskās kārtības sargāšanas darbinieka goda nosaukuma piešķiršanu biedram M. Drozdam»", *Cīņa*, Nr. 54, 1983, 6. marts, 1. lpp.
[2916] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 3. lp. otra puse.
[2917] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp.
[2918] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 9. lp. (1965. gada 23. aprīļa Maskavā izsniegtais diploms ВП Nr. 035685, reģistrācijas Nr. 30196).
[2919] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 4. lp. otra puse.
[2920] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp.
[2921] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 5. lp.
[2922] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 6. lp. otra puse.

precizēts, ka tēvs Filips Drozds, Alekseja dēls, dzimis 1902. gadā, miris 1960. gadā. Māte – Marija Drozda, Afanasija meita, dzimusi 1909. gadā.[2923] 1964. gada 4. septembra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā dzīvojusi Bauskas rajona Vecumnieku pagastā.[2924] 1976. gada 12. februāra autobiogrāfijas sagatavošanas brīdī bijusi pensionāre. Māsa – Irēna Grauze, Filipa meita, dzimusi 1936. gadā.[2925] 1964. gada 4. septembra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā bijusi PSKP biedre, strādājusi par skolotāju Vecumnieku vidusskolā.[2926] Savukārt 1976. gada 12. februāra autobiogrāfijas sagatavošanas brīdī strādājusi par Bauskas rajona sovhoza *Vecumnieki* partijas komitejas sekretāri.[2927] Atbilstoši 1964. gada 4. septembra autobiogrāfijai sieva Maija Drozda dzimusi Rīgā strādnieku ģimenē 1934. gadā.[2928] 1976. gada 12. februāra autobiogrāfijas sagatavošanas brīdī strādājusi par metodiķi bērnudārzā.[2929] Meita – Līga, dzimusi 1957. gadā, 1976. gada 12. februāra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā mācījusies mūzikas vidusskolā, bet dēls – Aivars, dzimis 1963. gadā, 1976. gada 12. februāra autobiogrāfijas sagatavošanas laikā mācījies 6. klasē.[2930] Spriežot pēc presē pieejamās informācijas, abi mācījušies Jelgavas 2. vidusskolā, abi virzīti mākslās[2931] un abu izglītošana liecina par spēcīgu latviešu identitātes klātbūtni Drozdu ģimenē.

[2923] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 7. lp. otra puse.
[2924] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 8. lp. otra puse.
[2925] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 7. lp. otra puse.
[2926] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 8. lp. otra puse.
[2927] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 7. lp. otra puse.
[2928] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 8. lp. otra puse.
[2929] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 7. lp. otra puse.
[2930] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 7. lp. otra puse.
[2931] "Padomju Savienības nodibināšanas 50. gadadienai veltītā zīmējumu konkursa uzvarētāji", *Zīlīte*, Nr. 3, 1973, marts, 15. lpp.; Paikena, Vija. "Par attieksmi vai «Gammas» redzējumi tālos ceļos", *Padomju Jaunatne*, Nr. 230, 1980, 2. februāris, 4. lpp.; Ģeibaks, Mintauts. "Jelgavas Sekstets", *Padomju Jaunatne*, Nr. 88, 1985, 7. maijs, 4. lpp.; Bērziņš, G. "Atmiņu dziesmas", *Jelgavas Ziņotājs*, Nr. 25, 1992, 14. februāris, 3. lpp.; Grāvītis Oļģerts. "Andrejs Jansons – latviešu mūzikas retumu augšamcēlājs", *Laiks*, Nr. 15, 1993, 20. februāris, 3. lpp.,

1976. gada 4. februāra personālajā kadru uzskaites lapas sagatavošanas brīdī Mihails Drozds dzīvoja Jelgavā,[2932] bet, kad bija LPSR iekšlietu ministra amatā, pārcēlies uz dzīvi Rīgā.[2933]

Papildinājums personas kadru uzskaites lietā minēts, ka Mihails Drozds bijis LKP CK loceklis XXI, XXII un XXIII kongresā, esot ievēlēts 1971. gada februārī un 1976. gada februārī, kā arī LPSR Augstākās Padomes deputāts 8., 9., 10. un 11. sasaukumā, esot ievēlēts 1971. gada jūnijā, 1975. gada jūnijā un 1985. gada februārī.[2934]

Mihails Drozds, esot LPSR iekšlietu ministra amatā, bija ārpus PSRS tikai reizi, 1982. gada jūlijā viņš atpūtās Ungārijas Tautas Republikā.[2935]

LKP Jelgavas rajona komitejas nomenklatūras kadru personas lieta – salīdzinošie aspekti

Mihaila Drozda LKP Jelgavas rajona komitejas nomenklatūras kadru personas lieta[2936], salīdzinot ar LKP CK nomenklatūras kadru personas lietu, nesatur būtiskas sniegto ziņu nesakritības, tomēr tā izmantojama ziņu precizēšanai, kā arī pilnīgākam ieskatam par veikto laika periodā līdz iecelšanai LPSR iekšlietu ministra amatā. Piemēram, 1976. gada 2. novembra personālā kadru uzskaites lapā, atbildot uz jautājumu par svešvalodu un PSRS tautu valodu prasmēm, uzsvērts, ka Mihails Drozds latviešu valodu pārvalda brīvi.[2937] Turpat sniegtas precīzākas ziņas par saņemtajām atzinībām: 1973. gadā saņemts Oktobra Revolūcijas ordenis, 1966. gadā un 1971. gadā – Darba Sarkanā Karoga ordeņi, 1958. gadā – ordenis *Goda Zīme*, 1970. gadā – medaļa *Par varonīgu darbu. Atzīmējot Vladimira Iļjiča Ļeņina 100.*

[2932] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 6. lp. otra puse.
[2933] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 4. lp. otra puse.
[2934] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 3. lp.
[2935] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 4. lp.
[2936] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l. (Mihaila Drozda LKP Jelgavas rajona komitejas nomenklatūras kadru personas lieta, lielākā daļa dokumentu ir krievu valodā, tomēr ir gan dokumenti latviešu valodā, gan arī dokumenti, kuru veidlapas ir latviešu un krievu valodā).
[2937] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 58. lp. (1976. gada 2. novembra personālā kadru uzskaites lapa, aizpildīta krievu valodā, veidlapa latviešu un krievu valodā).

dzimšanas dienu, divi LPSR Augstākā Prezidija goda raksti.[2938] Šeit pat norādīts, ka Mihails Drozds pakļauts dienestam, ir kapteinis un ietilpst politiskajā sastāvā,[2939] kurpretim LKP CK nomenklatūras kadru personas lietas 1976. gada 4. februāra personālā kadru uzskaites lapā uz jautājumu par karaklausību un dienesta pakāpi nekas nav atbildēts, norādīts tikai karaklausības sastāvs – politiskais – un ieroču šķira – automobiļu.[2940]

Atšķirībā no LKP CK nomenklatūras kadru personas lietas šeit ir ietverta 1966. gada 13. aprīļa autobiogrāfija latviešu valodā bez tulkojuma krievu valodā.[2941] Tā daļā, kas attiecas uz mācību sākumu, saskan ar LKP CK nomenklatūras kadru personas lietas 1964. gada 4. septembra autobiogrāfijā norādīto par Birzgales pagasta septiņu klašu pamatskolu.[2942] Autobiogrāfija sniedz papildu informāciju par ģimeni, proti, ka māte attiecīgajā laika periodā strādājusi Bauskas rajona kolhozā *Stelpe*, bet māsa – par pionieru vadītāju Vecumnieku vidusskolā.[2943] Tomēr arī šī personas lieta kopumā sniedz skopu informāciju par ģimeni.

LKP Jelgavas rajona komitejas personas lietā ir dokumenti, kas apliecina iecelšanu amatos, kā arī raksturojumi, kas ļauj nojaust paveikto konkrētajos amatos.

LKP CK Baldones rajona komitejas 1955. gada 22. decembra nolēmums Nr. 2, §11 paredz iecelt Mihailu Drozdu Baldones rajona Ļeņina kolhoza partijas pirmorganizācijas atbrīvotā sekretāra amatā. Dokumentu parakstījis sekretārs Vladimirs Aglišs, Afanasija dēls.[2944] LKP Baldones rajona komitejas 1956. gada 1. septembra nolēmums, kas izriet no protokola Nr. 18, §11, paredz Mihailu Drozdu norīkot ar 1956. gada 1. septembri par Ļeņina kolhoza priekšsēdētāju, atbrīvojot

[2938] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 59. lp. otra puse.
[2939] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 59. lp. otra puse.
[2940] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 6. lp. otra puse.
[2941] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 60.–61. lp. (1966. gada 13. aprīļa autobiogrāfija latviešu valodā bez tulkojuma krievu valodā).
[2942] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 7., 8. lp.
[2943] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 61. lp.
[2944] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 63. lp. (LKP CK Baldones rajona komitejas 1955. gada 22. decembra nolēmums Nr. 2, §11, ko parakstījis sekretārs Vladimirs Aglišs, Afanasija dēls).

no šā amata Aleksandru Ozoliņu, Rūdolfa dēlu, jo pēdējais nav nodrošinājis kolhoza vadību.[2945] LKP Baldones rajona komitejas sniegtajā 1957. gada 7. oktobra raksturojumā, ko parakstījusi sekretāre Berta Kažociņa, sniegts salīdzinoši lakonisks un vispārīga satura raksturojums, kur, cita starpā, norādīts, ka Mihails Drozds, būdams kolhoza priekšsēdētājs, sevi parādījis no pozitīvās puses un viņš ir izpelnījies partijas aktīva autoritāti.[2946]

LKP Bauskas rajona komitejas nolēmumā, kas izriet no 1960. gada 13. maija protokola Nr. 10, §14 un ko parakstījis sekretārs Elmārs Timpa, Drozds, būdams kolhoza *Stelpe* valdes priekšsēdētājs, rekomendēts mācībām Ļeņingradas Augstākās partijas skolas neklātienes nodaļā.[2947] LKP Bauskas rajona komitejas 1960. gada 14. maija raksturojums, kas sniegts, lai rekomendētu Mihailu Drozdu mācībām PSKP CK Augstākajā partijas skolas neklātienes nodaļā, pirmkārt, informē, ka 1959. gada novembrī sakarā ar Baldones rajona likvidēšanu Ļeņina kolhozs pārdēvēts par kolhozu *Stelpe* un teritoriāli pakļauts Bauskas rajonam. Otrkārt, tas sniedz vispārīgu informāciju par dzimšanas laiku, tautību, PSKP biedra stāžu, izglītību, kā arī darba gaitām. Vērtējot Mihaila Drozda veikumu kolhoza priekšsēdētāja amatā, sniegti skaitļi, kas apliecina, ka Drozds nostiprinājis darba disciplīnu, veicis kompleksu mehanizācijas ieviešanu, kā arī citus darbus. Piemēram, minēts:

> "Ja 1956. gadā no katras govs iegūti 1494 kg piena un no 10 ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes – 75,8 centneri, bet no 100 ha – 27,8 centneri gaļas, tai skaitā– 25,9 centneri cūkgaļas, tad sakarā ar darba pastiprināšanu 1959. gadā kolhozā no katras govs iegūti 2494 kg piena vai 305 centneri no 100 ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes. Uz katriem 100 ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes iegūti 35,5 centneri gaļas, tai skaitā 31,7 centneri cūkgaļas.

[2945] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 64. lp. (1956. gada 1. septembra nolēmums, kas izriet no protokola Nr. 18, §11, ko parakstījis sekretārs Ignats Burtnieks, Grigorija dēls).
[2946] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 65. lp. (LKP Baldones rajona komitejas sniegtais 1957. gada 7. oktobra raksturojums, ko parakstījusi sekretāre Berta Kažociņa).
[2947] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 66. lp. (LKP Bauskas rajona komitejas nolēmums, kas izriet no 1960. gada 13. maija protokola Nr. 10, §14 un ko parakstījis sekretārs Elmārs Timpa, nolēmums latviešu valodā, veidlapas galva latviešu un krievu valodā).

> Uz 1960. gadu kolhozs uzņēmās saistības iegūt uz katriem 100 ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes 380 centnerus piena, no katras govs pieslaukt 3000 kg piena, un 85 centnerus gaļas – uz 100 ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes. Viss minētais ir viennozīmīgi kolhoza priekšsēdētāja sasniegumi."[2948]

1961. gada 8. jūnija raksturojumā, ko parakstījis LKP Bauskas rajona komitejas sekretārs Pēteris Graudumnieks, sniega informācija ne tikai par kolhoza veikumu skaitļos, bet arī to, ka kolhoznieku atalgojums, pateicoties Mihailam Drozdam, katru gadu pieaugot. Tāpat šeit sniegta informācija, ka Drozds līdzās darbam kolhozā, dalībai "vēlētos amatos", veic aģitatora un propagandista darbu, turklāt mācās PSPK CK Augstākās partijas skolas neklātienes nodaļā. Neskatoties uz noslogotību, pateicoties Mihailam Drozdam, kolhozs 1962. gada trešajā kvartālā esot saņēmis ceļojošo Sarkano karogu.[2949] Acīmredzot minētais pievērsa LKP CK, LPSR Augstākas Padomes un Ministru Padomes "orgāna" *Cīņa* uzmanību, kādēļ bija publicēts plašs raksts par kolhoza *Stelpes* izaugsmi un sasniegumiem, kā arī Mihaila Drozda personīgo ieguldījuma tajā:

> "Kolhoza augšupeja nesaraujami saistīta ar priekšsēdētāja vārdu. Mihails Drozds te ieradās drīz pēc partijas Centrālās Komitejas septembra Plēnuma. Atbrauca ar partijas komitejas ceļazīmi kabatā. Gadu nostrādāja par partijas pirmorganizācijas sekretāru. Kolhozniekiem iepatikās enerģiskais komunists, un viņi Mihailu Drozdu ievēlēja par savu priekšsēdētāju. [..]
>
> Desmit gadi aizritējuši, kopš partijas Centrālā Komiteja pieņēmusi nozīmīgo septembra Plēnuma lēmumu. Desmit gadu vēstures plūdumā nav daudz. Bet kolhozu «Stelpe» tie no atpalicēja izveduši pirmrindniekos. Var slavēt augumā un raksturā stūraino priekšsēdētāju Mihailu Drozdu, var daudz laba stāstīt par šī kolhoza ļaudīm. Bet tikpat droši var apgalvot, ka nomales kolhozs «Stelpe»

[2948] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 67. lp. (LKP Bauskas rajona komitejas 1960. gada 14. maijā sniegtais raksturojums, ko parakstījis sekretārs Elmārs Timpa).
[2949] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 68. lp. (LKP Bauskas rajona komitejas 1961. gada 8. jūnijā sniegtais raksturojums, ko parakstījis sekretārs Pēteris Graudumnieks).

joprojām būtu pusceļā, ja šogad septembris nesvinētu savu lielisko desmitgades jubileju..."[2950]

LKP Bauskas kolhozu un padomju saimniecību ražošanas pārvaldes partijas komitejas 1964. gada 24. augusta raksturojumā salīdzinoši lielāka uzmanība veltīta kolhoza *Stelpe* sasniegumu raksturojumam. Drozda ieguldījums kolhoza sasniegumos saistīts ar organizatora, audzinātāja un vadītāja spējām, ar viņa uzmanību mehanizācijas procesiem, valsts plānu izpildei, minot, piemēram, ka plāns gaļas pārdošanai valstij izpildīts par 159 procentiem. Minēts arī, ka kolhozā sākta kapitālā būvniecība, kolhoza centrā būvē dzīvojamos namus. Raksturojums sniedz arī norādi par to, ka Drozds bijis atsaucīgs, aktīvi piedalījies sabiedriskajā pārvaldes un saimniecības dzīvē, ka viņš ir lektoru grupas loceklis un aktīvi piedalās tās darbā.[2951]

1966. gada 4. aprīļa LKP Bauskas rajona komitejas sniegtajā raksturojumā, ko parakstījis sekretārs Jānis Bonāts, dots izvērsts pamatojums tam, kāpēc Mihails Drozds raksturots, piesaucot viņa vadītā kolhoza sasniegumus. Minēts, ka no ekonomiski vājas saimniecības, ko nosaka nabadzīga augsne, Drozds to ekonomiski nostiprinājis, jo pievērsis uzmanību augsnes auglīguma celšanas un lopbarības sagataves jautājumiem. Rezultātā uz 10 ha lauksaimniecībā izmantojamās zemes tiekot saražoti 360 centneri piena un 50 centneri gaļas. Minēts, ka saimniecība izpilda valsts plānus. Tāpat norādīts, ka kolhoza attīstība saistīta ar celtniecību un darba mehanizāciju. Rezultātā kolhozā ir viens no labākajiem ciematiem rajonā, no jauna uzceltas 24 vienstāvu un daudzstāvu dzīvojamās mājas un administratīvās ēkas, vienlaikus veikta ražošanas objektu celtniecība, uzceltas trīs fermas liellopiem, divas cūku fermas, mehāniskās darbnīcas un citi objekti. Pateicoties Mihailam Drozdam, pieaudzis mašīnu parks: 5 traktoru vietā esot 14 traktori, 4 automobiļu vietā – 10 automobiļi.[2952]

[2950] Preilis, E. "Kad septembrim ir jubileja", *Cīņa*, Nr. 208, 1963, 3. septembris, 2. lpp.
[2951] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 69. lp. (LKP Bauskas kolhozu un padomju saimniecību ražošanas pārvaldes partijas komitejas 1964. gada 24. augustā sniegtais raksturojums, ko parakstījis sekretārs Pēteris Graudumnieks).
[2952] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 70. lp. (LKP Bauskas rajona komitejas 1966. gada 4. aprīlī sniegtais raksturojums, ko parakstījis sekretārs Jānis Bonāts).

LKP Jelgavas rajona komitejas 1967. gada 15. martā sniegtais raksturojums salīdzinoši lakoniski summē Mihaila Drozda panākumus kolhoza vadībā: "b. DROZDS M. F. ir viens no labākajiem Bauskas rajona kolhoza priekšsēdētājiem [..]." Turpat minēts, ka sakarā ar Jelgavas rajona dibināšanu 1967. gada janvārī Drozds aktīvi piedalījies "orgbiroja darbā". Raksturojot personīgās kvalitātes, teikts: "Stingrs prasībās pret sevi un pārējiem darbiniekiem. Sadzīvē vienkārš [tā tekstā – *K. J.*] un biedrisks."[2953]

LKP Jelgavas rajona komitejas 167. gada 6. aprīļa nolēmums, kas izriet no protokola Nr. 5, §19 *Par DROZDU M. J.* [tā tekstā – *K. J.*] un ko parakstījis nevis sekretārs Jāzeps Tumovs-Beķis, kā norādīts atšifrējumā, bet gan Velta Stīvere, paredz apstiprināt Drozdu par "Jelgavas rajona darbalaužu [tā tekstā – *K. J.*] deputātu Padomes izpildu komitejas priekšsēdētāju".[2954]

LKP Jelgavas rajona komitejas 1969. gada 17. novembra plēnumā lemtais, kas izriet no protokola Nr. XI *Par b. b. M. DROZDU un J. TUMOVU-BEĶI* un ko parakstījusi sekretāre Velta Stīvere, paredz apstiprināt Mihailu Drozdu par LKP Jelgavas rajona komitejas pirmo sekretāru, atbrīvojot no šiem pienākumu Jāzepu Tumovu-Beķi "sakarā ar viņa pārcelšanu atbildīgā partijas darbā uz LKP Rīgas rajona komiteju".[2955]

Spriežot pēc aktuālajām publikācijām, Mihailu Drozdu vairāk piemin kā "saimnieku", nevis LPSR iekšlietu ministru, piemēram, sakarā ar 2015. gada 3. septembrī pasniegto Būvindustrijas lielo balvu Rodrigo Pelsim, viņš atminējās Mihailu Drozdu, pildot LKP Jelgavas

---

[2953] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 72. lp. (LKP Jelgavas rajona komitejas 1967. gada 15. martā sniegtais raksturojums, ko parakstījusi sekretāre Velta Stīvere, raksturojums ir latviešu valodā, nav tulkojuma krievu valodā).

[2954] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 73. lp. (LKP Jelgavas rajona komitejas 167. gada 6. aprīļa nolēmums, kas izriet no protokola Nr. 5, §19 *Par DROZDU M. J.* [tā tekstā – *K. J.*] un ko parakstījis nevis sekretārs J. Tumovs-Beķis, kā norādīts atšifrējumā, bet gan Velta Stīvere, nolēmums latviešu valodā, veidlapas galva latviešu un krievu valodā).

[2955] LVA, PA-15500. f., 37. apr., 4. l., 74. lp. (LKP Jelgavas rajona komitejas 1969. gada 17. novembra plēnumā lemtais, kas izriet no protokola Nr. XI *Par b. b. M. DROZDU un J. TUMOVU-BEĶI* un ko parakstījusi sekretāre Velta Stīvere, dokuments latviešu valodā, veidlapas galva latviešu un krievu valodā).

rajona komitejas pirmā sekretāra amatu, kā "saimnieku", kas esot atcēlis lēmumu par viņa atbrīvošanu no darba, piezvanot Augustam Vosam – citam "saimniekam".[2956] Vēl citā aktuālā publikācijā izklāstītas Mihaila Drozda kā aizmirsta saimnieciskā vadītāja atmiņas.[2957] Savukārt Vecumniekos, atminoties Sarkanās skolas vēsturi, Mihails Drozds nav minēts kā šīs skolas beidzējs, lai gan cits skolas absolvents Ēriks Hānbergs piemin to, kā skolas laikā kārtojuši ar Mihailu Drozdu sirdslietas, pieminot arī to, ka tas esot atstājis iespaidu arī uz vēlāko saziņu, kad Hānbergs esot saticis Mihailu Drozdu LPSR iekšlietu ministra amatā.[2958] Nekas gan aktuālajā informācijā neliecina par iemesliem, kādēļ pēc dokumentiem un presē minētā veiksmīgais "saimnieks" izrādījies derīgs un pat PSRS interesēm veiksmīgs iekšlietu ministrs.

[2956] Šperberga, Mārīte. *Nopietnais jokotājs. Rodrigo Pelsis* (intervija). Pieejams. http://buvindustrijaslielabalva.lv/index.php/balva/9-laureati/81-%20nopietnais-jokotajs-rodrigo-pelsis

[2957] Grūtups, Gaitis. "Kad «Nākotnē» dzēra «Hitlera sapni», bet darbs laukos bija", *Zemgales Ziņas*, 2016, 20, oktobris.

[2958] Zālīte, Žanna. "Vecumniekos tiekas Sarkanās skolas vēstures aizbildņi", *Bauskas Dzīve*, 2014, 11. oktobris.

Ieskats Bruno Šteinbrika Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Bruno Šteinbriks, Jēkaba dēls, latvietis, ir dzimis 1932. gada 21. septembrī Talsos.[2959] Savā 1986. gada 29. oktobra kadru uzskaites personas lapā norādījis, ka ir cēlies no strādniekiem.[2960] Tēvs Jēkabs Šteinbriks, Pētera dēls, dzimis 1880. gadā[2961].[2962] Atbilstoši 1972. gada 11. februāra biogrāfijai, kad Bruno Šteinbriks piedzimis, tēvs strādājis par strādnieku[2963] Valsts spirta un degvīna Stendes noliktavā, bet māte turpat par kasieri.[2964] Spriežot pēc presē pieejamās informācijas, bērni

---

[2959] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l. (LKP CK nomenklatūras Bruno Šteinbrika personas lieta). Visi dokumenti lietā ir krievu valodā, izņemot daudzu veidlapu galvas, kas ir gan krievu, gan latviešu valodā.

[2960] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4. lp. (1986. gada 29. oktobra kadru uzskaites personas lapa).

[2961] Atbilstoši Latvijas Nacionālā arhīva datubāzei *Latvijas iedzīvotāju saraksts (1918–1940)* Jēkabs Gotfrīds Šteinbriks, Pētera dēls, dzimis 1880. gada 14. oktobrī Slokā.

[2962] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 12. lp. (1986. gada 29. oktobra autobiogrāfija).

[2963] *Ķemeru peldiestādē ieradušos peldviesu saraksts* sniedz salīdzinošu ieskatu par Jēkaba Šteinbrika nodarbi 20. gadsimta trīsdesmitajos gados. Piemēram, atbilstoši *Ķemeru peldiestādē ieradušos peldviesu sarakstam* Jēkabs Šteinbriks atpūtā ieradies 1933. gada 5. jūlijā, norādot, ka ir pārzinis no Stendes, kas dzīvo Asaros 1 ("Ķemeru peldiestādē ieradušos peldviesu saraksts", *Ķemeru Ziņas*, Nr. 6, 1933, 23. jūlijs, 7. lpp.). Ierodoties atpūtā Asaros 1934. gada 1. jūnijā, Jēkabs Šteinbriks minēts kā "nod. pārzinis no Stendes". Šajā gadījumā, visticamāk, radusies drukas kļūda, un ir domāts noliktavas pārzinis ("Ķemeru peldiestādē ieradušos peldviesu saraksts", *Ķemeru Ziņas*, Nr. 4, 1934, 17. jūnijs, 5. lpp.).

[2964] *Ķemeru peldiestādē ieradušos peldviesu saraksts* sniedz arī ieskatu par Martas Šteinbrikas atpūtas laiku, vietu un nodarbi. Piemēram, ierodoties 1931. gada 27. maijā, Marta Šteinbrika norādījusi, ka ir "kantoriste no Stendes" un dzīvo

līdzi vecākiem vesti atpūsties uz Rīgas Jūrmalu.[2965] 1939. gadā Šteinbriks sāk mācības Stendes sākumskolā.[2966]

Otrā pasaules kara gaitā notikušās Latvijas Republikas okupācijas skāra Šteinbriku ģimeni. Nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas laikā Bruno Šteinbrika māte esot atbrīvota no darba un ieslodzīta koncentrācijas nometnē par "aktīvu sabiedrisku darbu Padomju Savienības varai esot [no 1940. līdz 1941. gadam]", bet tēvs pārcelts uz darbu Bauskā. Tēvs turpinājis strādāt spirta un degvīna noliktavā, bet māte nav strādājusi, atradusies policijas uzraudzībā.[2967] 1986. gada 29. oktobra autobiogrāfijā Bruno Šteinbriks precizējis, ka māte tikusi arestēta 1941. gadā un atbrīvota 1942. gadā, kad arī ģimene pārcēlusies uz dzīvi Bauskā.[2968] Spriežot pēc presē pieejamās informācijas, Šteinbriku ģimene 1943. gadā zaudējusi bērnu.[2969]

1946. gadā Bruno Šteinbriks beidzis Bauskas septiņgadīgo skolu un tajā pašā gadā sācis mācības vidusskolā.[2970] 1947. gadā pēc tēva nāves ģimene pārcēlās uz tēva dzimto vietu Sloku,[2971] kur viņš ir arī apbedīts.[2972] 1949. gadā Šteinbriks kļuva par Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS) biedru, bet 1950. gadā pabeidzis Slokas vidusskolu. Atbilstoši 1972. gada 11. februāra biogrāfijai tobrīd Šteinbrika māte strādāja tirdzniecībā. 1950. gadā pēc

---

Robežu 2 ("Ķemeru peldiestādē ieradušos peldviesu saraksts", *Ķemeru Ziņas*, Nr. 1, 1931, 7. jūnijs, 7. lpp.). Ierodoties 1933. gada 19. jūnijā, Marta Šteinbrika norādījusi, ka viņa joprojām ir "kant. no Stendes" un dzīvo Asaros, Kāpu 10a ("Ķemeru peldiestādē ieradušos peldviesu saraksts", *Ķemeru Ziņas*, Nr. 3, 1933, 2. jūlijs, 8. lpp.). Ierodoties arī 1935. gada 1. jūnijā, Martas Šteinbrikas nodarbe – "kant. no Stendes" – nav mainījusies. Viņas dzīvesvieta tobrīd ir Slokā ("Ķemeru peldiestādē ieradušos peldviesu saraksts", *Ķemeru Ziņas*, Nr. 3, 1935, 24. jūnijs, 7. lpp.).

[2965] Piemēram, publicēta Bruno Šteinbrika jaunākā brāļa Olafa foto no atpūtas Jūrmalā. "Mazie draugi", *Sievietes Pasaule*, Nr. 18, 1939, 15. septembris, 17. lpp.

[2966] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 7. lp. (1972. gada 11. februāra autobiogrāfija).

[2967] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 7. lp.

[2968] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 10. lp. (1986. gada 29. oktobra autobiogrāfija).

[2969] Spriežot pēc presē publicētajām līdzjūtībām, 1943. gada 24. maijā miris septiņus gadus vecais brālis Vilnis. *Tēvija*, Nr. 127, 1943, 1. jūnijs, 5. lpp.

[2970] Gotfridu un Martu Šteinbrikus no Bauskas 1946. gadā meklēja Andrejs un Alvīne Kalnāji no Vīsbādenes. "Meklē radus un pazinas", *Jaunās Ziņas*, Nr. 12, 1946, 13. februāris, 3. lpp.

[2971] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 7. lp. (1972. gada 11. februāra biogrāfija).

[2972] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 12. lp.

vidusskolas beigšanas Bruno Šteinbriks sāka mācības Rīgas kooperatīvajā tirdzniecības skolā, kas tobrīd darbojusies Blaumaņa ielā 22/24, Rīgā. Ieskatam jāmin, ka, uzņemot 1950./51. mācību gadā Tirdzniecības un grāmatvedības nodaļās, bija izvirzītas šādas prasības:

> "Grāmatvedības nodaļā mācības notiks latviešu valodā, tirdzniecības nodaļā latviešu un krievu valodā.
>
> Apmācības laiks 1 gads. Stipendija no 250 līdz 312 rbļ. mēnesī. Skolā uzņem patērētāju kooperacijas darbiniekus un grāmatvedības un tirdzniecības mācekļus, ne jaunākus par 18 gadiem, ar pamatskolas izglītību un 6 mēnešu darba stāžu.
>
> Personas, kas nestrādā patērētāju kooperacijas sistēmā, bet vēlas iestāties šai skolā, lūdz griezties rajona patērētāju biedrību savienībās vai patērētāju biedrībās, lai līdz mācību gada sākumam, strādājot par tirdzniecības vai grāmatvedības mācekļiem, iegūtu nepieciešamo darba stāžu." [2973]

LKP CK nomenklatūras Bruno Šteinbrika personas lietā nav ziņu par to, kura nodaļa bija izvēlēta, kā arī tas, vai viņam bijis nepieciešamais sešu mēnešu darba stāžs, tomēr jau 1951. gadā Bruno Šteinbriku nosūtīja valsts drošības iestāžu darbā.[2974]

No 1951. gada marta līdz 1953. gada aprīlim Šteinbriks bija PSRS Valsts drošības ministrijas skolas Nr. 303 Viļņā audzēknis. Divdesmit gadu vecumā Bruno Šteinbriks sāka darbu LPSR Iekšlietu ministrijas, kas tobrīd veido vienotu resoru, apvienojot valsts drošību un iekšlietas, 1. daļas 3. nodaļā 1953. gada aprīļa līdz 1954. gada aprīlim[2975] kā operatīvais pilnvarotais.[2976] No 1954. gada aprīļa līdz septembrim Šteinbriks bija LPSR VDK 2. daļas 3. nodaļas[2977] operatīvais

---

[2973] "Rīgas kooperatīvā tirdzniecības skola", *Padomju Jaunatne*, Nr. 69, 1950, 4. jūlijs, 4. lpp.
[2974] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 8. lp.
[2975] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 18. lp. (izziņa, kas sagatavota sakarā ar Bruno Šteinbrika, personas Nr. E-076382, apstiprināšanu LPSR VDK 2. daļas priekšnieka amatā un ko 1972. gada 14. februārī parakstījis LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks kadru jautājumos Georgijs Karpovs).
[2976] 1972. gada 11. februāra biogrāfijā norādīts, ka darbs LPSR VDK sākts 2. daļā, neminot 1. daļu. LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 10. lp.
[2977] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 18. lp.

pilnvarotais, no 1954. gada septembra[2978] līdz 1956. gada septembrim – LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas[2979] vecākais operatīvais pilnvarotais.[2980]

1956. gada augustā Bruno Šteinbriks kļuva par PSKP biedru (partijas biedra kartes Nr. 02898005, vēlāk Nr. 07380366[2981]). Tad no 1956. gada septembra līdz 1960. gada augustam sekoja mācības Maskavā, Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotajā Feliksa Dzeržinska PSRS VDK Augstākajā skolā, kur Šteinbriks esot ieguvis jurista kvalifikāciju[2982].[2983] 1958. gadā Bruno Šteinbriks saņēma jubilejas medaļu *PSRS Bruņoto Spēku 40 gadi*.[2984]

No 1960. gada augusta līdz 1962. gada februārim Šteinbriks bija LPSR VDK 2. daļas 1. nodaļas[2985] vecākais operatīvais pilnvarotais.[2986] 1961. gadā viņš saņēma III pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu* PSRS VDK orgānos,[2987] acīmredzot sakarā ar desmit gadu stāžu valsts drošības sistēmā.

No 1962. gada februāra līdz 1963. gada martam Bruno Šteinbriks bija LPSR VDK 2. daļas 1. nodaļas[2988] vadītāja vietnieks.[2989] 1962. gadā norīkots dienesta komandējumā uz Vācijas Demokrātisko

---

[2978] Minētā informācija nesaskan ar Satversmes aizsardzības biroja Totalitāro seku dokumentēšanas centra (TSDC) sniegto informāciju tiesai sadarbības fakta konstatēšanas lietā, jo atbilstoši TSDC Bruno Šteinbriks esot sācis dienestu 2. daļas 2. nodaļā 1955. gadā un beidzis 1983. gadā, lai gan atbilstoši LKP CK nomenklatūras personas lietai dienesta gaitas 2. daļas 2. nodaļā sāktas vēl 1954. gadā, bet 1983. gads attiecas uz dienesta gaitu beigšanu LPSR VDK, nevis uz reālu darbu attiecīgajā struktūrvienībā.

[2979] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 18. lp.

[2980] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4. lp. otra puse.

[2981] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 18. lp.

[2982] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 13. lp., 13. lp. otra puse (Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotās Feliksa Dzeržinska PSRS VDK Augstākās skolas 1960. gada 26. jūlija diploma Nr. 516853, reģistrācijas Nr. 144, apliecināta kopija).

[2983] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4., 4. lp. otra puse, 10. lp.

[2984] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 5. lp. (LPSR 1987. gada 6. marta kadru daļas priekšnieka vietnieka S. Boļšakova sagatavota informācija par Bruno Šteinbrika saņemtajiem apbalvojumiem, kas papildina 1986. gada 29. oktobra kadru uzskaites personas lapā minēto informāciju).

[2985] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 18. lp.

[2986] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4. lp. otra puse.

[2987] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 5. lp.

[2988] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 18. lp.

[2989] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4. lp. otra puse.

Republiku.[2990] Atbilstoši 1962. gada 25. maija PSRS Augstākās Padomes Prezidija lēmumam apbalvots ar ordeni *Goda Zīme*.[2991] 1972. gada raksturojums norāda, ka apbalvojums saistīts ar "aktīvu pretizlūkošanas darbu, sarežģītu operatīvu pasākumu veikšanu un sasniegtajiem panākumiem".[2992]

1962. gadā Bruno Šteinbriks apprecējās.[2993] Sieva – Irina Šteinbrika, Sergeja meita, dzimusi 1934. gadā[2994] Maskavā.[2995]. 1972. gada 11. februāra biogrāfijas rakstīšanas laikā strādāja par inženieri PSRS Mašīnbūves ministrijas Centrālajā konstruktoru birojā.[2996] 1986. gada 29. oktobra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā sievas nodarbe raksturota kā "pagaidām nestrādā".[2997]

No 1963. gada marta līdz 1966. gada jūlijam Bruno Šteinbriks bija LPSR VDK 2. daļas 1. nodaļas priekšnieks.[2998] 1965. gadā saņēma jubilejas medaļu *20 gadu, kopš uzvaras 1941.–1945. gada Lielajā Tēvijas karā*.[2999]

No 1966. gada jūlija līdz 1967. gada septembrim Šteinbriks bija LPSR VDK Liepājas pilsētas un ostas pilnvarotā vietnieks,[3000] no 1966. gada līdz 1969. gadam – LKP Liepājas rajona komitejas loceklis.[3001] 1966. gadā Bruno Šteinbriku apbalvots ar II pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu* PSRS VDK orgānos.[3002]

No 1967. gada septembra līdz 1969. gada oktobrim Šteinbriks pildīja LPSR VDK Liepājas pilsētas un ostas daļas priekšnieka vietnieka amatu.[3003] 1968. gadā viņš saņēmis jubilejas medaļu *PSRS Bruņoto*

[2990] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 6. lp. (1986. gada 29. oktobra kadru uzskaites personas lapa).
[2991] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 5. lp.
[2992] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 16. lp.
[2993] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 9. lp.
[2994] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 6. lp. otra puse.
[2995] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 11. lp.
[2996] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 9. lp.
[2997] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 11. lp.
[2998] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4. lp. otra puse.
[2999] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 5. lp.
[3000] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4. lp. otra puse.
[3001] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 6. lp.
[3002] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 5. lp.
[3003] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4. lp. otra puse.

Spēku 50 gadi.[3004] 1972. gada rekomendācija sniedz īsu ieskatu par Šteinbrika panākumiem, pildot Liepājas pilsētas un ostas daļas priekšnieka vietnieka amatu, proti, šeit viņš ne tikai esot apguvis operatīvā darba organizāciju "pilsētā un rajona republikā", bet arī uz tālbraucējiem zvejas kuģiem.[3005] Tāpat par Bruno Šteinbrika dienesta specifiku jau tolaik spodrina presē. 1967. gada 21. decembra laikraksta *Cīņa* publikāciju "Čekisti – žurnālistu ciemiņi" lasām:

> "Žurnālistu savienības Liepājas radošās apvienības sanāksmi ievadīja VDK Liepājas daļas darbinieks B. Šteinbriks. Viņš pastāstīja par grūto un sarežģīto darbu, parādīja notverto spiegu apbruņojumu, rācijas, viltotus dokumentus.
>
> Atmiņu lappuses uzšķīra bijušie čekisti V. Brugans, A. Stankēvičs, V. Kostromins."[3006]

No 1969. gada oktobra līdz 1970. gada jūnija Bruno Šteinbriks ir LPSR VDK 2. daļas 1. nodaļas[3007] priekšnieks.[3008] 1970. gadā viņš saņem jubilejas medaļu *Par karavīra varonību. Atzīmējot Vladimira Iļjiča Ļeņina 100. dzimšanas dienu*.[3009] Atbilstoši 1972. gada raksturojumam minētais apbalvojums nav tikai saistīts ar Vladimira Uļjanova simto dzimšanas dienu, bet ar "aktīvu pretizlūkošanas darbu, sarežģītu operatīvu pasākumu veikšanu un sasniegtajiem panākumiem"[3010].

No 1970. gada jūnija līdz 1972. gada marta Šteinbriks bija LPSR VDK 2. daļas priekšnieka vietnieks.[3011] 1970. gadā viņu norīkoja dienesta komandējumā uz Somijas Republiku.[3012] 1972. gada raksturojums sniedz nelielu priekšstatu par komandējuma piesegu un

---

[3004] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 5. lp.
[3005] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 15.–16. lp. (raksturojums Nr. 3/467, ko kopīgi parakstījuši LPSR VDK priekšsēdētājs Longins Avdjukevičs 1972. gada 14. februārī un partijas sekretārs Nikolajs Ņevickis 1972. gada 11. februārī).
[3006] Vilciņš, E. "Čekisti – žurnālistu ciemiņi", *Cīņa*, Nr. 296, 1967, 21. decembris, 4. lpp.
[3007] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 19. lp.
[3008] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4. lp. otra puse.
[3009] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 5. lp.
[3010] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 16. lp.
[3011] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4. lp. otra puse.
[3012] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 6. lp.

veicamajiem uzdevumiem, proti, tūrisma grupā Bruno Šteinbriks esot "veiksmīgi ticis galā ar viņam uzdotajiem uzdevumiem".[3013] 1971. gadā apbalvots ar I pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu* PSRS VDK orgānos.[3014] 1972. gada 14. februāra vēstulē Nr. 3/472, kas adresēta LKP CK un ko parakstījis LPSR VDK ģenerālmajors Longins Avdjukevičs, nosūtīti dokumenti, kas nepieciešami, lai apstiprinātu Bruno Šteinbriku par LPSR VDK 2. daļas priekšnieku.[3015] Klāt pievienotajā raksturojumā Nr. 3/467, ko kopīgi parakstījuši LPSR VDK priekšsēdētājs Longins Avdjukevičs 1972. gada 14. februārī un partijas sekretārs Nikolajs Ņevickis 1972. gada 11. februārī, sniegts pozitīvs un izvērsts personības un dienesta gaitu apraksts. Norādīts, ka valsts drošības iestāžu darbā Bruno Šteinbriks esot sevi apliecinājis "tikai no pozitīvās puses". Minēts, ka laikposmā no 1971. līdz 1972. gadam Šteinbriks esot sagatavojis un īstenojis pasākumus, lai pieķertu noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas vietā

> "ASV, Anglijas, Kanādas un Norvēģijas armijas diplomātus izlūkus, kas Rīgā un tās apkaimē veica konkrētus mēģinājumu vākt izlūkdatus".[3016]

Izziņai, kas sagatavota, lai Bruno Šteinbriku apstiprinātu LPSR VDK 2. daļas priekšnieka amatā, klāt pievienotajā raksturojumā, ko parakstījis LKP CK administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Vladimirs Čurkins, Bruno Šteinbriks raksturots īsi un arī pozitīvi. Norādīts, ka Šteinbrikam esot "nepieciešamās organizatoriskās spējas, pareizi virza padoto sastāvu uz daļai nolikto uzdevumu izpildi", ka viņš esot "iniciatīvs operatīvais darbinieks, sasniedzis pozitīvus rezultātus".[3017] Pārrunas ar Šteinbriku veikuši LKP CK ideoloģiskais sekretārs Aleksandrs Drīzulis un administratīvo orgānu nodaļas vadītājs

[3013] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 16. lp.
[3014] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 5. lp.
[3015] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 14. lp. (1972. gada 14. februāra vēstule Nr. 3/472, kas adresēta LKP CK un ko parakstījis LPSR VDK ģenerālmajors Longins Avdjukevičs).
[3016] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 15.–16. lp.
[3017] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 20. lp. otra puse (izziņai, kas sagatavota, lai Bruno Šteinbriku apstiprinātu LPSR VDK 2. daļas priekšnieka amatā, klāt pievienotais raksturojums, ko parakstījis LKP CK administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Vladimirs Čurkins).

Vladimirs Čurkins. Pamatojoties uz LKP CK biroja 1972. gada 29. novembra sēdes protokola Nr. 30, §13 izrakstu par Bruno Šteinbrika un Jāņa Kiršteina jautājumu, kura sakarā izteikušies LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss un LKP CK administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Vladimirs Čurkins, nolemts apstiprināt Bruno Šteinbriku par LPSR VDK 2. daļas priekšnieku un atbrīvot no šā amata sakarā ar pārcelšanu citā darbā "republikas ietvaros" Jāni Kiršteinu[3018]. [3019]

No 1972. gada marta līdz 1983. gada martam Bruno Šteinbriks bija LPSR VDK 2. daļas priekšnieks;[3020] no 1972. līdz 1982. gadam vairākkārt esot ievēlēts par LPSR VDK partijas komitejas sekretāru.[3021] 1974. gadā Šteinbriks nosūtīts mēnesi ilgās pārkvalifikācijas mācībās, kas domātas vadošajam sastāvam, uz Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvoto Feliksa Dzeržinska PSRS VDK Augstāko skolu Maskavā.[3022] 1975. gada oktobrī viņam piešķirta pulkveža dienesta pakāpe.[3023]

Šajā laikā Šteinbriks devies uz daudzām ārvalstīm darba un atpūtas nolūkos. 1973. gadā viņš apmeklējis Somijas Republiku, Zviedrijas Karalisti, Norvēģijas Karalisti, Apvienoto Karalisti, Francijas Republiku, Dānijas Karalisti.[3024] Atbilstoši papildinājumam kadru uzskaites personas lapai, kas pārbaudīta 1976. gada 10. septembrī un 1981. gada 4. februārī, var secināt, ka minētās valstis apmeklētas kruīza laikā pa Ziemeļjūru un Baltijas jūru.[3025] Spriežot pēc presē pieejamajām ziņām, visticamāk, minētais kruīzs bijis *draudzības*

[3018] Jānis Kiršteins, Roberta dēls, dzimis 1927. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR valsts drošības iestāžu vadošo darbinieku lietas Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 559., 566., 575., 587.–588. lpp.

[3019] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 19. lp. (LKP CK biroja 1972. gada 29. novembra sēdes protokols Nr. 30, §13 izraksts, ko parakstīja pirmais sekretārs Augusts Voss).

[3020] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4. lp. otra puse.

[3021] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 12. lp.

[3022] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 3. lp. otra puse.

[3023] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 3. lp. otra puse.

[3024] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 6. lp.

[3025] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 3. lp.

brauciens pa Baltijas jūru un Ziemeļjūru ar motorkuģi *Mihails Kaļiņins*, kur līdzi Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejas priekšsēdētājam Žanim Grīvam, Ar Darba Sarkanā Karogi ordeni apbalvotā Rīgas mēbeļu kombināta galdniekam, PSRS Augstākās Padomes deputātam un Sociālistiskā Darba Varonim Pāvelam Āboltiņam (dzimis 1916. gadā), Rīgas autoelektroaparātu rūpnīcas virpotājam, LPSR Augstākās Padomes deputātam Sociālistiskā Darba Varonim Arnim Kārkliņam (dzimis 1924. gadā), Rīgas rajona *Ādažu* kolhoza priekšsēdētājam, LPSR Nopelniem bagātajam lauksaimniecības darbiniekam Josifam Kukelim (1912–1987), zvejnieku kolhoza *Banga* valdes priekšsēdētāja vietniekam Gunāram Ozoliņam un LPSR Zinātņu akadēmijas Ekonomikas institūta direktoram, ekonomikas zinātņu doktoram Jānim Turčinam (1918–1985) līdzi devās "partijas un padomju darbinieki".[3026] 1975. gadā Šteinbriks devies atpūtā uz Čehoslovākijas Sociālistisko Republiku,[3027] 1976. gadā darba sakarā apmeklējis Turcijas Republiku, Grieķijas Republiku, Maltas Republiku, Itālijas Republiku, Spānijas Karalisti, Alžīrijas Tautas Demokrātisko Republiku, Marokas Karalisti.[3028] 1976. gadā devies atpūtās uz Polijas Tautas Republiku.[3029]

Ceļojumi mijas ar apbalvojumiem. Atbilstoši 1977. gada 13. decembra PSRS Augstākās Padomes Prezidija lēmumam par veiksmīgu uzdevumu izpildi, nodrošinot valsts drošību PSRS, Šteinbriks apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni.[3030] 1978. gadā viņš saņēmis jubilejas medaļu *PSRS Bruņoto Spēku 60 gadi*.[3031] 1978. gadā Bruno

[3026] "Draudzības brauciens", *Cīņa*, Nr. 117, 1973, 20. maijs, 3. lpp. Vairāk par Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteju kā LPSR VDK piesegstruktūru sk.: Daukste-Silasproģe, Inguna. "Latvijas Miera aizstāvēšanas komiteja no 1951. līdz 1990. gadam: izveide, struktūra, darbības virzieni", *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 152.–240. lpp.

[3027] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 3. lp.

[3028] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 6. lp.

[3029] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 3. lp.

[3030] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 2. lp. otra puse (papildinājums kadru uzskaites personas lapai, kas pārbaudīta 1976. gada 10. septembrī un 1981. gada 4. februārī).

[3031] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 2. lp. otra puse

Šteinbriks atpūties Polijas Tautas Republikā.[3032] 1979. gadā apmeklējis Japānu, Filipīnu Republiku, Malaiziju, Singapūras Republiku. Atbilstoši papildinājumam kadru uzskaites personas lapai, kas pārbaudīta 1976. gada 10. septembrī un 1981. gada 4. februārī, minētās valstis apmeklētas kruīza laikā pa Kluso okeānu.[3033] Atbilstoši PSRS VDK 1980. gada 8. augusta pavēlei Nr. 0490 Bruno Šteinbrikam izteikta pateicība par sevišķi apzinīgu dienesta pienākuma izpildi, nodrošinot 1980. gadā rīkotās XXII Olimpiskās spēles.[3034] 1981. gadā Šteinbriks devies atpūsties uz Čehoslovākijas Sociālistisko Republiku.[3035] Atbilstoši 1982. gada 24. decembra PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrētam Nr. 6269-X[3036] apbalvots ar Darba Sarkanā Karoga ordeni.[3037] 1982. gada 2. aprīļa steidzamais paziņojums Nr. 17 paskaidro, ka apbalvojums piešķirts par teicamu dienesta pienākuma izpildi cīņā ar ārvalstu izlūkdienestu spiegošanu.[3038] Atbilstoši LPSR Augstākās Padomes 1982. gada 20. septembra dekrētam Bruno Šteinbriks apbalvots ar LPSR Augstākās Padomes Goda rakstu par ilglaicīgu un auglīgu darbu VDK struktūrās un sakarā ar 50 gadu jubileju.[3039]

LPSR Ministru Padome ar 1983. gada 10. marta dokumentu Nr. 7.2-12-14, kas adresēts LKP CK un ko parakstījis LPSR Ministru Padomes priekšsēdētājs Jurijs Rubenis, iesniedza priekšlikumu apstiprināt Bruno Šteinbriku par LPSR iekšlietu ministra pirmo vietnieku.[3040] LPSR VDK priekšsēdētāja Borisa Pugo 1983. gada

[3032] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 6. lp.
[3033] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 3. lp.
[3034] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 21. lp., 21. lp. otra puse (1981. gada 7. aprīļa steidzamais paziņojums Nr. 11, ko parakstījis LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks kadru jautājumos Georgijs Karpovs).
[3035] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 6. lp.
[3036] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 22. lp. otra puse (1982. gada 2. aprīļa steidzamais paziņojums Nr. 17, ko parakstījis LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks kadru jautājumos Georgijs Karpovs).
[3037] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 5. lp.
[3038] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 22. lp.
[3039] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 23. lp., 23. lp. otra (1982. gada 29. septembra steidzamais paziņojums Nr. 20, ko parakstīja LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks kadru jautājumos Georgijs Karpovs).
[3040] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 24. lp. (LPSR Ministru Padome 1983. gada 10. marta dokuments Nr. 7.2-12-14, kas adresēts LKP CK un ko parakstīja priekšsēdētājs Jurijs Rubenis).

18. marta vēstulē Nr. 3/1126 LKP CK lūgts atbrīvot Bruno Šteinbriku no LPSR VDK 2. daļas priekšnieka amata sakarā ar viņa komandēšanu LPSR Iekšlietu ministrijas rīcībā.[3041] LKP CK vajadzībām sagatavotajā raksturojumā norādīts, ka Bruno Šteinbrika virzīšana LPSR iekšlietu ministra pirmā vietnieka amatā notiek sakarā ar Ivana Reisnera[3042] pensionēšanos. Raksturojums ir salīdzinoši formāls un satur jau iepriekšējos raksturojumos ietvertās frāzes par to, ka Bruno Šteinbrikam piemītot nepieciešamās organizatoriskās prasmes, ka viņš prasmīgi vada padotos uzdevumu īstenošanai, ka viņš ir iniciatīvas bagāts vadītājs, kas spējīgs sasniegt pozitīvus rezultātus sarežģītos operatīvos apstākļos. Raksturojumā iekļauta informācija, ka ar Šteinbriku veicis pārrunas LKP CK administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Sergejs Aņisimovs.[3043] Atbilstoši LKP CK sekretariāta 1983. gada 15. marta nolēmumam Nr. Б-58/28, kas pamatojas uz LKP CK sekretariāta 1983. gada 15. marta protokolu Nr. 58, §28, ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss, pieņemts LPSR Ministru Padomes priekšlikums apstiprināt Bruno Šteinbriku par LPSR iekšlietu ministra Mihaila Drozda pirmo vietnieku, reizē atbrīvojot Ivanu Reisneru no šā amata sakarā ar pensionēšanos.[3044] Turpat nolemts atbrīvot Bruno Šteinbriku no LPSR VDK 2. daļas priekšnieka pienākumiem. Rezultātā LPSR Ministru Padome ar 1983. gada 21. marta nolēmumu Nr. 128 iecēla Bruno Šteinbriku par LPSR iekšlietu ministra pirmo vietnieku un atbrīvoja no šā amata Ivanu Reisneru.[3045] Tādā veidā Bruno Šteinbriks no 1983. gada marta līdz 1984. gada augustam kļuva par LPSR iekšlietu ministra pirmo vietnieku.[3046] 1983. gadā viņš atpūtās Jemenas Tautas

[3041] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 25. lp. (LPSR VDK priekšsēdētāja Borisa Pugo 1983. gada 18. marta vēstule Nr. 3/1126 LKP CK).
[3042] Ivans Reisners, Visvalža dēls, dzimis 1917. gadā.
[3043] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 26. lp. (1983. gada 11. marta raksturojums Nr. 338, ko parakstījis LKP CK Administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Sergejs Aņisimovs).
[3044] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 27. lp. (LKP CK sekretariāta 1983. gada 15. marta nolēmums Nr. Б-58/28, kas pamatojas uz LKP CK sekretariāta 1983. gada 15. marta protokolu Nr. 58, §28 un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).
[3045] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 28. lp. (LPSR Ministru Padome ar 1983. gada 21. marta nolēmums Nr. 128, ko parakstījis priekšsēdētājs Jurijs Rubenis).
[3046] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4. lp. otra puse.

Demokrātiskajā Republikā[3047]; turklāt atbilstoši PSRS Iekšlietu ministrijas 1983. gada 3. novembra pavēlei Nr. 477 Bruno Šteinbrikam piešķirta ģenerālmajora dienesta pakāpe.[3048] Šajā laikā saņemts arī jubilejai veltīts apbalvojums, proti, atbilstoši PSRS Iekšlietu ministrijas 1984. gada 3. maija pavēlei Nr. 255 Šteinbriks apbalvots ar medaļu *PSRS Bruņoto Spēku veterāns*.[3049]

LPSR Ministru Padome ar 1984. gada 7. augusta dokumentu Nr. 7.2-12-102 iesniedza priekšlikumu LKP CK atbrīvot no LPSR iekšlietu ministra vietnieka amata Bruno Šteinbriku sakarā ar pāreju uz citu darbu.[3050] Konkrēta darbavieta dokumentā nav minēta. Sekojot lūgumam, LKP CK biroja 1984. gada 18. septembra nolēmumā Nr. Б-99/25, kas izriet no LKP CK biroja 1984. gada 18. septembra sēdes protokola Nr. 99, §25 un par ko izteikušies pirmais sekretārs Boriss Pugo un Salenieks, LPSR iekšlietu ministra pirmā vietnieka amatā apstiprināts Pjotrs Glušņevs[3051], atbrīvojot Bruno Šteinbriku sakarā ar

---

[3047] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 6. lp.

[3048] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 29. lp., 29. lp. otra puse (1983. gada 11. novembra steidzamais paziņojums Nr. 48).

[3049] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 30. lp., 30. lp. otra puse (1984. gada 10. maija steidzamais paziņojums Nr. 51).

[3050] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 31. lp. (LPSR Ministru Padome ar 1984. gada 7. augusta dokuments Nr. 7.2-12-102, ko parakstījis priekšsēdētājs Jurijs Rubenis).

[3051] Pjotrs Glušņevs, Prokofija dēls (1928–2008). 1984. gada 4. septembra dokumentā, kas sagatavots LKP CK vajadzībām par Bruno Šteinbrika un Pjotra Glušņeva virzību un ko parakstījis LKP CK administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Sergejs Aņisimovs, minēts, ka Glušņevs esot strādājis iekšlietu sistēmā kopš 1954. gada, bet LPSR Iekšlietu ministrijas centrālajā aparātā – kopš 1962. gada. Turpat norādīts, ka Glušņevam esot laba speciālā sagatavotība, liela operatīvā, štāba un vadošā darba pieredze. Viņš savā darbā esot izcēlies ar stingru nostāju *sociālistiskās likumības* principu ievērošanā, organizētības un atbildības paaugstināšanā (LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 33. lp.). Pjotra Glušņeva iepriekšējai karjerai var izsekot arī ar preses palīdzību. LPSR Iekšlietu ministrijas štāba priekšnieka vietnieks milicijas apakšpulkvedis Pjotrs Glušņevs bija atbildīgs par iekšlietu ministra apstiprinātu "kaujas mācību operāciju" organizēšanu. Vienā no tādām, par ko rakstījis laikraksts *Padomju Jaunatne* un kur Pjotrs Glušņevs saukts par Pēteri Glušņevu, bija jāpiedalās trim milicijas darbiniekiem – jaunākajam leitnantam Vladimiram Starostinam, vecākajam seržantam Jānim Sējānam un vecākajam seržantam Valdis Purmalietim. Viņiem "saskaņā ar plānu vajadzēja norādītajā vietā inscenēt "uzbrukumu" veikalam, bet pēc tam aiziet" (Blaumanis, J. "Pārsteigumi nepārsteidz", *Padomju Jaunatne*, Nr. 191, 1976, 29. septembris, 3. lpp.). Spriežot pēc vienas no publikācijām laikrakstā

pāriešanu uz citu darbu.[3052] 1984. gada 4. septembra dokumentā, kas sagatavots LKP CK vajadzībām par Bruno Šteinbrika un Pjotra Glušņeva virzību un ko parakstījis LKP CK administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Sergejs Aņisimovs, precizēts, ka Bruno Šteinbriks rekomendēts vadošam darba PSRS Iekšlietu ministrijā.[3053]

No 1984. gada jūlija līdz 1984. gada decembrim Bruno Šteinbriks bija PSRS Iekšlietu ministrijas Galvenās kriminālizmeklēšanas pārvaldes priekšnieka Ivana Šilova (1930) pirmais vietnieks Maskavā.[3054] No 1984. gada decembra līdz 1986. gada oktobrim viņš tika iecelts PSRS Iekšlietu ministrijas Galvenās kriminālizmeklēšanas pārvaldes priekšnieka amatā,[3055] proti tajā laikā, kad PSRS iekšlietu ministrs bija Vitālijs Fjodorčuks (1918-2008), kurš bija 1982. gada 26. maijā nomainīja Juriju Andropovu PSRS VDK priekšsēdētāja amatā, pildot to līdz 1982. gada 17. decembrim. PSRS Iekšlietu ministrijas Galvenajā kriminālizmeklēšanas pārvaldē šajā laikā ietilpa arī pārvalde «A» jeb aģentūrs pārvalde. 1985. gadā Šteinbriks atpūtās Čehoslovākijas Sociālistiskajā Republikā. Šajā pašā gadā komandēts uz Bulgārijas Tautas Republiku.[3056]

Pēc tam, kad 1986. gada 24. janvārī par PSRS iekšlietu ministru jau bija kļuvis vēlākais KPFSR Ministru padomes priekšsēdētājs Aleksandrs Vlasovs (1932-2002), 1986. gada 16. oktobra raksturojumā, kas sagatavots Bruno Šteinbrika virzībai par LPSR

Cīņa, Glušņevs, būdams jau LPSR iekšlietu ministra pirmais vietnieks, publiski komentējis biļešu kontrolieres sašutumu par milicijas darbinieku rupju uzvedību pret biļešu kontroli autobusa maršrutā no Ogres uz Rīgu, atzīstot *Cīņas* redakcijai adresētās vēstules satura atbilstību un informējot par vainīgo milicijas darbinieku disciplināru sodīšanu ("Pa «Cīņā» nepublicēto vēstuļu pēdām. Bez privilēģijām", *Cīņa*, Nr. 140, 1985. 19. jūnijs). Minētais, ja ne apliecina 1984. gada 4. septembra dokumentā minēto par principialitāti, tad vismaz sasaucas un publiski apliecina LKP CK priekšā stādīto tēlu.

[3052] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 32. lp. (LKP CK biroja 1984. gada 18. septembra nolēmums Nr. Б-99/25, kas izriet no LKP CK biroja 1984. gada 18. septembra sēdes protokola Nr. 99, §25 un ko parakstījis pirmais sekretārs Boriss Pugo).

[3053] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 33. lp.

[3054] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4. lp. otra puse.

[3055] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai, kas pārbaudīta 1976. gada 10. septembrī un 1981. gada 4. februārī).

[3056] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 6. lp.

iekšlietu ministru un ko parakstījis pirmais sekretārs Boriss Pugo, Šteinbriks raksturots lakoniski un, izņemot piezīmi par to, ka "atsevišķos gadījumos pieļauj nepamatotu asumu", satur pozitīvu īpašību un prasmju uzskaitījumu. Bruno Šteinbriks esot "godīgs, principiāls, lojāls komunistiskās partijas darbam", kas savu pieredzi izmantojot prasmīgi un radoši. Visos uzticētajos darbos sasniedzis konkrētus pozitīvus rezultātus.[3057] PSRS iekšlietu ministra Aleksandra Vlasova 1986. gada 17. oktobra vēstulē Nr. 1/5687 LKP CK pirmajam sekretāram Borisam Pugo norādīts, ka PSRS Iekšlietu ministrija "izskata jautājumu" par ģenerālmajora Vladimira Jegorova[3058] iecelšanu par PSRS Iekšlietu ministrijas pārstāvniecības vadītāju Afganistānas Demokrātiskās Republikas Iekšlietu ministrijā. Šajā sakarā lūgts atbrīvot viņu no LPSR iekšlietu ministra amata. Vienlaikus vēstulē izteikts priekšlikums iecelt par LPSR iekšlietu ministru ģenerālmajoru Bruno Šteinbriku.[3059] LPSR Ministru Padome 1986. gada 10. novembra vēstulē Nr. 30-12-43 LKP CK, ko parakstījis priekšsēdētājs Jurijs Rubenis, virzīja šo priekšlikumu, aicinot par LPSR iekšlietu ministru iecelt Bruno Šteinbriku.[3060] Sekoja PSRS iekšlietu ministra Aleksandra Vlasova 1986. gada 5. novembra pavēle Nr. 427*л*/с par ģenerālmajora Bruno Šteinbrika (E-076382) atcelšanu no PSRS Iekšlietu ministrijas Galvenās kriminālizmeklēšanas pārvaldes priekšnieka amata sakarā ar viņa iecelšanu par LPSR iekšlietu ministru.[3061] LKP CK 1986. gada 11. novembra nolēmums Nr. Б-22/11, kas izriet no LKP CK biroja 1986. gada 11. novembra sēdes protokola Nr. 22, §11, paredzēja apstiprināt, pamatojoties uz PSKP CK sekretariāta 1986. gada 5. novembra nolēmumu, Bruno Šteinbriku par LPSR iekšlietu ministru, atbrīvojot no

[3057] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 34. lp. (1986. gada 16. oktobra raksturojums, ko LKP CK vārdā parakstījis pirmais sekretārs Boriss Pugo).
[3058] Vladimirs Jegorovs, Demjanova dēls (1939–2016).
[3059] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 35. lp. (PSRS iekšlietu ministra Aleksandra Vlasova 1986. gada 17. oktobra vēstule Nr. 1/5687 LPK CK pirmajam sekretāram Borisam Pugo).
[3060] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 36. lp. (LPSR Ministru Padome 1986. gada 10. novembra vēstule Nr. 30-12-43 LKP CK, ko parakstījis priekšsēdētājs Jurijs Rubenis).
[3061] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 37. lp. (PSRS iekšlietu ministra Aleksandra Vlasova 1986. gada 5. novembra pavēles Nr. 427*л*/с izraksts, kura pareizību apliecinājis Kadru pārvaldes priekšnieks Gvozdjovs).

attiecīgā amata Vladimiru Jegorovu sakarā ar pārcelšanu citā darbā. Minētajā jautājumā izteicās sēdes dalībnieki Boriss Pugo, Vitālijs Soboļevs, Jānis Vagris, Staņislavs Zukulis, Jurijs Rubenis, Anatolijs Gorbunovs, Ēriks Auškaps un Nikolajs Ūsiņš.[3062] Turpat nolemts apstiprināt 1986. gada 11. novembra raksturojumu, ko parakstīja pirmais sekretārs Boriss Pugo, faktiski vārds vārdā atkārtojot 1986. gada 16. oktobra raksturojumu.[3063] Virzot jautājumu izskatīšanai LKP CK, administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Nikolajs Ūsiņš atkārtoja PSRS iekšlietu ministra vēstulē pausto.[3064] Visbeidzot, saskaņā ar LPSR Augstākās Padomes Prezidija 1986. gada 11. novembra dekrētu, ko parakstījuši priekšsēdētājs Jānis Vagris un sekretāre Valentīna Klibiķe, Bruno Šteinbriks tika iecelts par LPSR iekšlietu ministru.[3065]

No 1986. gada oktobra,[3066] kā norādīts papildinājumā kadru uzskaites personas lapai, acīmredzot sakarā ar formālas virzības sākšanu (novembra, kad noslēdzās formālā virzība), līdz 1990. gada 22. novembrim, kā norādīts papildinājumā kadru uzskaites personas lapai, bijis LPSR iekšlietu ministrs.[3067] Kopš 1987. gada marta LPSR Augstākās Padomes (XI sasaukuma) deputāts, bet kopš 1990. gada aprīļa – LKP CK loceklis.[3068] Acīmredzami vismaz līdz 1990. gada 22. novembrim jau sašķēlusies, PSKP CK Politbiroja locekļa, LKP 1. sekretāra Alfrēda Rubika vadītā LKP neatzina apstākli, ka 1990. gada LPSR Augstākās padomes vēlēšanu rezultātā šī Augstākā padome par iekšlietu ministru ir apstiprinājusi Aloizu Vazni.

[3062] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 39. lp. (LKP CK 1986. gada 11. novembra nolēmums Nr. Б-22/11, kas izriet no LKP CK biroja 1986. gada 11. novembra sēdes protokola Nr. 22, §11 un ko parakstījis pirmais sekretārs Boriss Pugo).
[3063] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 38. lp. (1986. gada 11. novembra raksturojums, kas apstiprināts LKP CK biroja 1986. gada 11. novembra sēdē un ko parakstījis pirmais sekretārs Boriss Pugo).
[3064] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 40. lp. (LKP CK Administratīvo orgānu nodaļas vadītāja Nikolaja Ūsiņa sagatavots 1986. gada 11. novembra dokuments LKP CK).
[3065] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 41. lp. (LPSR Augstākās Padomes Prezidija 1986. gada 11. novembra dekrēts).
[3066] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 1. lp. otra puse.
[3067] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 1. lp. otra puse.
[3068] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 2. lp.

1972. gada 14. februāra izziņā norādīts, ka Bruno Šteinbriks svešvalodas nepārvalda.[3069] 1986. gada 29. oktobra kadru uzskaites personas lapā Šteinbriks norādījis, ka pārzina krievu un latviešu valodu. Turpat arī norādījis, ka nav zinātniskā grāda, zinātnisko darbu vai izgudrojumu.[3070] Tomēr svešvalodu zināšanu trūkums, kā arī tas, ka pēc vidusskolas beigšanas izglītošanās aprobežojusies vien ar valsts drošības dienestu skolām, Bruno Šteinbrikam nav liedzis veikt dienesta pienākumus, saņemot atzinību par paveikto.

Bruno Šteinbrika lietā ģimene raksturota salīdzinoši skopi.

Dēls – Andris Šteinbriks, dzimis 1963. gadā[3071] Rīgā.[3072] 1972. gada 11. februāra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā dēls mācās otrajā klasē,[3073] bet 1986. gada 29. oktobra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā – Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotajā Feliksa Dzeržinska PSRS VDK Augstākajā skolā Maskavā.[3074] 1992. gadā vairāki laikraksti publicēja bijušā LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieka Eduarda Berklava rakstu, kur aizrādīts, ka iekšlietu sistēmā iekļaujot bijušos LPSR valsts drošības darbiniekus, "kuŗi pauda interfrontiskus uzskatus, atbalstīja lielkrievu šovinismu", kā rezultātā, piemēram, Andris Šteinbriks – bijušais "LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas darbinieks" – esot "nozīmēts par sevišķi svarīgu lietu vecāko inspektoru Rīgas milicijas pārvaldes 6. nodaļā", piešķirot milicijas kapteiņa pakāpi. Līdzīgi esot rīkojušies arī attiecībā uz Borisa Pugo brāļa dēlu Leonīdu Pugo, kas arī iepriekš strādājis LPSR VDK 2. daļā.[3075]

Māte – Marta Šteinbrika, Pētera meita,[3076] dzimusi 1906. gadā[3077] Rīgā.[3078] 1972. gada 11. februāra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā māte – pensionāre,[3079] 1986. gada 29. oktobra

[3069] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 18. lp.
[3070] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 4. lp.
[3071] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 6. lp. otra puse.
[3072] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 11. lp.
[3073] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 9. lp.
[3074] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 11. lp.
[3075] Sk., piemēram, Berklavs, Eduards. "Vienoti Latvijai...", *Brīvība*, Nr. 5, 1992, 1. maijs, 6. lpp.
[3076] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 11. lp.
[3077] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 6. lp. otra puse.
[3078] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 11. lp.
[3079] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 9. lp.

autobiogrāfijas rakstīšanas laikā dzīvojusi kopā ar Bruno Šteinbrika brāli.[3080]

Brālis – Olafs Šteinbriks, Jēkaba dēls, dzimis 1937. gadā Talsos.[3081] 1972. gada 11. februāra autobiogrāfijas un 1986. gada 29. oktobra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā brālis strādā par šoferi LPSR VDK.[3082]

Sievas tēvs – Sergejs Alfjorovs, Andreja dēls, dzimis 1904. gadā Maskavā. 1986. gada 29. oktobra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā – pensionārs.[3083]

Sievas māsa – Ludmila Bakašova, Sergeja meita, dzimusi 1939. gadā Maskavā. 1986. gada 29. oktobra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā – grāmatvede televīzijā.[3084]

Publiski pieejamas ir ziņas, ka 1991. gada 1. augustā Bruno Šteinbriks esot nomainījis kontradmirāli Georgiju Gorohovu PSRS Valsts drošības komitejas Robežapsardzības karaspēka Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni Baltijas robežapsardzības apgabala, kā priekšnieks tolaik bija 1990. gadā LPSR Augstākajā padomē ievēlētais Valentīns Gapoņenko (1929) un kā štābs atradās Rīgā, sevišķās daļas priekšnieka amatā, bet vēlāk esot turpinājis dienestu Krievijas Federācijas Valsts drošības ministrijas kara pretizlūkošanas nodaļas priekšnieka amatā Baltijas robežapsardzības apgabalā līdz 1993. gadam pirms Krievijas Federācijas kā PSRS pienākumu pārņemējas bruņoto spēku izvešanas[3085], taču šāds dienests, protams, nav atspoguļots LKP CK nomenklatūras kadru lietu kolekcijas personās lietās un pārsniedz šī apraksta apskates robežas. Vēl Augstākās padomes pilnvaru laikā 1993. gada 11. maijā ar Krievijas Federācijas prezidenta Borisa Jeļcina dekrētu Nr. 653 *Par atvaļināšanu no*

[3080] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 11. lp.
[3081] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 12. lp.
[3082] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 9., 12. lp.
[3083] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 9., 12. lp.
[3084] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 9., 12. lp.
[3085] Pieejams:
http://www.shieldandsword.mozohin.ru/personnel/steinbrick_b_y.htm

karadienesta federālo drošības dienestu orgānos Bruno Šteinbriks ir atvaļināts no dienesta Krievijas Federācijas valsts drošības iestādēs[3086].

Par dienestu saņem Krievijas Federācijas izdienas pensiju[3087]. Bruno Šteinbriks liecinājis Latvijas Republikas tiesā sadarbības fakta ar VDK konstatēšanas lietās, sniedzis intervijas plašsaziņas līdzekļiem, arī par savu saziņu ar PSRS Bruņoto spēku Baltijas kara apgabala pretizlūkošanas vadību, LKP CK 1. sekretāru Alfrēdu Rubiku, PSRS iekšlietu ministru Borisu Pugo un citiem 1991. gada janvārī.[3088]

Bruno Šteinbriks dzīvo Latvijas Republikā, Rīgā.

[3086] Указ Президента Российской Федерации от 11.05.1993 г. № 653 ст. 1773 "Об увольнении с военной службы федеральных органов государственной безопастности", *Собрание актов Президента и Правительства Российской Федерации: Издание Администрации Президента Российской Федерации.* Москва: Известия, № 20, 1993.

[3087] "Bijušam LPSR iekšlietu ministram Bruno Šteinbrikam vairs neizmaksā pensiju", *TvNET,* 2013, 18. marts. Pieejams: http://www.tvnet.lv/zinas/latvija/457473-bijusam_lpsr_iekslietu_ministram_bruno_steinbrikam_vairs_neizmaksa_pensiju

[3088] Paiders, Juris. "Par snaiperiem un brīvību", *Neatkarīgā Rīta Avīze,* 2014, 19. marts. Pieejams: http://nra.lv/latvija/113567-bruno-steinbriks-par-snaiperiem-un-brivibu.htm

Ieskats Alfona Novika Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Atbilstoši Latvijas Komunistiskās partijas (LKP)[3089] Centrālās Komitejas (CK) nomenklatūras kadru personas lietai[3090] Alfons Noviks, Andreja dēls, ir dzimis 1908. gada 13. februārī Vitebskas guberņas Ludzas apriņķa Mihalovskas pagasta Silagaiļu II sādžā, kas 1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapas aizpildīšanas brīdī bija Ludzas apriņķa Mērdzenes pagasta Silagaiļu II sādža. Minētajā kadru uzskaites personas lapā Alfons Noviks norādījis, ka viņš ir latvietis, ka viņa vecāki – Andrejs un Viktorija[3091] – bijuši zemnieki, ka pirms un pēc 1917. gada Krievijas revolūcijas oktobra boļševiku apvērsuma jeb "Oktobra revolūcijas" viņu pamatnodarbe bijusi lauksaimniecība.[3092] Raksturojot 1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā ģimenes stāvokli un atbildot uz lūgumu uzskaitīt ģimenes locekļus, Alfons Noviks minējis sievu Emīliju Noviku, Andreja meitu, Noru Noviku, Alfona meitu (1941–2009), kā arī savu māti – Viktoriju

[3089] Šeit un turpmāk, norādot Latvijas Komunistiskās partijas institūciju vai amatu, izmantots Latvijas Komunistiskās partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[3090] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l. (Alfona Novika LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta). Visi dokumenti lietā ir krievu valodā, izņemot vairāku dokumentu galvas, kas ir gan latviešu, gan krievu valodā. LKP CK nomenklatūras personas lietas 1. lapa liecina, ka 1965. gada 1. februārī tā bijusi izformēta.
[3091] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 5. lp. otra puse (1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapa).
[3092] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp.

Noviku.[3093] Toreizēja dzīvesvieta bijusi Baznīcas iela 19-4 Rīgā,[3094] pārcelšanās uz dzīvi Mežaparkā Rīgā personas lietā nav fiksēta, tāpēc vismaz personas lieta liedz formāli novērtēt liecības par Alfona Novika dzīvesveida saistību ar ieņemamajiem amatiem. 1945. gada 10. aprīļa autobiogrāfijā Alfons Noviks precizējis savas meitas vecumu, norādot, ka viņa ir četrus gadus veca, kā arī sievas nodarbi – LKP CK Skolu nodaļas vadītāja; turpat arī piebilst, ka viņam nav radinieku, kurus būtu represējušas padomju institūcijas.[3095] Brālis, nenorādot konkrēti vārdu un uzvārdu, minēts kadru uzskaites personas lapas sadaļā par nodarbi.[3096] Tā ir arī visa konkrētajā LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā pieejamā informācija par Alfona Novika ģimeni, kurš LKP CK nomenklatūrā atradās līdz 1965. gadam. Salīdzinoši skopi sniegtā informācija apgrūtina novērtēt LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā un citviet sniegtās ziņas. Izvērstāku iespaidu par Alfona Novika ģimeni un viņa personību veidojošajiem apstākļiem sniedz, piemēram, Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā saglabājušies Alfona Novika cietuma pieraksti, kas veikti laikposmā no 1933. gada 4. oktobra līdz 1938. gada 18. novembrim.[3097]

1945. gada 10. aprīļa autobiogrāfijā Alfons Noviks minējis, ka ir beidzis Pušmucovas sešu klašu pamatskolu un Ludzas ģimnāziju,[3098]

[3093] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 5. lp. otra.

[3094] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 5. lp. otra puse.

[3095] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 7. lp. otra puse (1945. gada 10. aprīļa autobiogrāfija).

[3096] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp. otra puse.

[3097] Raudis, Mārcis. "Bijušo Latvijas Republikas politieslodzīto burtnīcas, dienasgrāmatas un vēstules kā sava laikmeta liecinieces un kā dokumentu kopums LPSR VDK izpētē: Alfona Novika piemērs".

[3098] Ludzas ģimnāzija ir vispārīgs, tomēr neprecīzs izglītības iestādes nosaukums. Spriežot pēc publikācijām periodikā, Ludzas valsts ģimnāzija atklāta kā Ludzas apriņķa reālģimnāzija 1921. gada 3. oktobrī ("Ludzas valsts ģimnāzijas 15 gadi", *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*, Nr. 10, 1936, oktobris, 410.–411. lpp.). Atbilstoši 1922. gada 20. novembra lēmumam Nr. A 3729, ko parakstījuši izglītības ministra biedre Valērija Seile (1891–1970) un Skolu departamenta direktors Longins Ausējs (1885–1942), Ludzas apriņķa ģimnāzija bija pieskaitīta pie subsidējamām pašvaldības iestāžu vidusskolām no 1922. gada 1. decembra ("Valdības iestāžu paziņojumi. Lēmums Nr. A 3729", *Valdības Vēstnesis*, Nr. 263, 1922, 22. novembris, 1. lpp.). Atbilstoši 1925. gada 15. jūlija lēmumam Nr. V-2313, ko parakstījuši izglītības ministrs Arvīds Kalniņš (1894–1981), Skolu virsvaldes direktors Reinis Liepiņš,

nekonkretizējot mācību sākumu un beigas attiecīgajās izglītības iestādēs.[3099] Vienīgā liecība LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā par skološanās laiku sniedz 1945. gada 10. aprīļa autobiogrāfijā veiktā piezīme, ka 1928. gada septembrī Alfons Noviks devies uz Rīgu, kur iestājies Latvijas Universitātē.[3100] Spriežot pēc 1940. gada 31. decembra *Cīņā* publicētā biogrāfiskā stāstījuma par Alfonu Noviku kā PSRS Augstākās Padomes deputātu kandidātu, mācības Ludzas ģimnāzijā viņš sācis 1922. gadā[3101] un turpinājis līdz ģimnāzijas trešajai klasei, kad viņu izslēdza. Gadu vēlāk mācības atsāktas un pabeigtas.[3102]

Informācijas drumslas par Alfona Novika skolas gaitām pieejamas arī Politiskās pārvaldes kartotēkā. 1926. gadā sākumā Alfons Noviks bija nelegāli šķērsojis Latvijas Republikas un Krievijas Padomju Federatīvās Sociālistiskās Republikas (KPFSR) robežu.

Vidusskolu direktors Kārlis Ozoliņš, bija nolemts no 1925. gada 1. aprīļa pārņemt Ludzas apriņķa reālģimnāziju valsts uzturēšanā un pārdēvēt to par Ludzas valsts vidusskolu (“Valdības rīkojumi un pavēles. Lēmums Nr. V-2313”, *Valdības Vēstnesis*, Nr. 157, 1925, 20. jūlijs, 1. lpp.). 1927. gada 4. decembrī jaunuzceltā vidusskolas ēka tika iesvētīta. (“Ludzas vydusskūlas isvēteišona”, *Zīdūnis*, Nr. 4 (32), 1927, novembris, 5. (1133.) lpp.). 1931. gada 17. februāra rīkojums Nr. 1115 skolu direktoriem un priekšniekiem, ko parakstījuši izglītības ministrs Edmunds Ziemelis (1880–1970) un sekretārs Valfrīds Vīgants, aizrādot uz skolu nosaukumu vārdu kārtības vienādības trūkumu, noteica vārdu kārtību skolu nosaukumos, piemēram minot arī Ludzas valsts ģimnāziju (“Rīkojums skolu direktoriem un priekšniekiem”, *Valdības Vēstnesis*, Nr. 40, 1931, 19. februāris, 1. lpp.).

[3099] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 7. lp.

[3100] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 7. lp.

[3101] Minētais saskan arī ar Alfona Novika 1948. gada 7. jūnija autobiogrāfiju, kas pieejama Krievijas Federācijas Valsts arhīvā (KFVA) un kuras tulkojums latviešu valodā publicēts dokumentu un materiālu krājumā *PSRS kaujinieki Latvijā (1941–1945). II daļa. Dokumenti un materiāli*. Sk.: KFVA, 17. f. (PSKP CK Politbirojs), 100. apr. (Nomenklatūras kadru personas lietas), 236454. l., 5.–9. lp. (Alfona Novika 1948. gada 7. jūnija autobiogrāfija). Citēts pēc: *PSRS kaujinieki Latvijā (1941–1945). II daļa. Dokumenti un materiāli*, sastādījis Heinrihs Strods. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2007, 78.–80. lpp. (23. dokuments; autobiogrāfijas tulkojums latviešu valodā – 78., 80. lpp.; rokrakstā rakstītas autobiogrāfijas pirmās lapas – lietas 5. lp. – kopija ar fotogrāfiju, kas aizsedz daļu no autobiogrāfijas pirmās lapas – 79. lpp.).

[3102] “Par Staļina komunistu un bezpartejiskā bloka kandidātiem deputātu vēlēšanās PSRS Augstākai Padomei! Biedrs Alfons Noviks”, *Cīņa*, Nr. 172 1940, 31. decembris, 3. lpp.

Minētais pievērsa Centrālās kriminālpolicijas Politiskās pārvaldes – tā 1929. gada 6. decembrī, pamatojoties uz iekšlietu ministra Eduarda Laimiņa (1882–1982) un Politiskās pārvaldes priekšnieka Valdemāra Ozoliņa (1891–?)[3103] parakstītu rīkojumu Nr. 148260, tika pārdēvēta par Politisko pārvaldi – uzmanību Alfonam Novikam, kas 1926. gada 27. janvārī noformēja kartīti. Kartītes piezīmēs norādīts, ka "Ludzā apmeklējis vidusskolu" un "pēc ziņām, atrodas Maskavā, Butirkas cietumā".[3104] Spriežot pēc rokraksta, tintes un konteksta, var secināt, ka pirms robežas šķērsošanas Alfons Noviks mācījies Ludzas ģimnāzijā, bet, nonākot KPFSR, bijis apcietināts,[3105] izraidīts no PSRS administratīvā kārtā, saņemot ieceļošanas atļauju (Iekšlietu ministrijas Ārzemnieku[3106] nodaļas 1926. gada 30. aprīļa raksts Nr. 2975/IV)[3107].[3108] Rezultātā 1926. gada jūnijā Alfons Noviks atgriezās Latvijas Republikā no KPFSR.[3109] Acīmredzot pēc paskaidrojumiem, kas sniegti pēc atgriešanās Latvijas Republikā un fiksēti 1926. gada 27. janvārī noformētajā kartītē, Alfons Noviks devies uz KPFSR, "lai turpinātu izglītību komunistiskā garā".[3110] Tā vietā, ja vadās no Politiskās pārvaldes aģentūras ziņām, Alfons Noviks pavadīja laiku apcietinājumā. Spriežot pēc Politiskās pārvaldes aģentūras 1928. gadā sniegtajām ziņām, pēc atgriešanās no KPFSR Alfons Noviks turpināja mācības Ludzas ģimnāzijā, turklāt 1927. gadā mācību laikā "izrādījis komunistisku noskaņojumu".[3111]

LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta neatspoguļo 1926. gada nelegālo robežas šķērsošanu un ar to saistītos notikumus, savukārt izslēgšana no skolas minēta vien personas lietā iekļautajā rakstā, kas publicēts 1946. gada 20. janvārī laikrakstā *Sovetskaja*

[3103] "Policijas dzīve", *Latvijas Kareivis*, Nr. 87, 1934, 21. aprīlis, 2. lpp.
[3104] LVVA, 3235. f. (Politiskās policijas pārvalde (Rīga)), 1219. kartīte.
[3105] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte, 1219. kartītes otra puse.
[3106] Visticamāk, domāta Ārzemju nodaļa. 1926. gada 21. aprīlī Iekšlietu ministrija pārņēma Ārzemju pasu nodaļas un pavalstniecības lietas savā pārziņā. Tā rezultātā ar minētajām lietām Iekšlietu ministrijā nodarbojās Pasu nodaļa un Ārzemju nodaļa. *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, Nr. 6, 1926, 23. aprīlis, 1. lpp.
[3107] LVVA, 3235. f., 1219. kartītes otra puse.
[3108] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte.
[3109] LVVA, 3235. f., 1223. kartīte.
[3110] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte.
[3111] LVVA, 3235. f., 1223. kartīte, 1223. kartītes otra puse.

Latvija (*Советская Латвия*) un ietver biogrāfisko stāstījumu par Alfonu Noviku. Rakstā izslēgšana pieminēta tikai, lai ilustrētu, ka tiekšanās pēc izglītības, grūtības, kas bijušas jāpiedzīvo, lai varētu izglītoties, Noviku nav atturējušas no riska zaudēt iespēju izglītoties, iesaistoties cīņā par taisnību. *Sovetskaja Latvija* raksta autores Kiras Verhovskas (1907–1980) versijā cīņa par taisnību esot izpaudusies kā nelegāla jauniešu pulciņa organizēšana skolā.[3112] Šāda izslēgšanas versija no skolas sasaucas ar 1940. gada 31. decembra *Cīņā* publicēto biogrāfisko stāstījumu:

> "Ģimnāzijā viņš organizē nelegālo skolnieku pulciņu, kur jaunie revolucionāri iepazīstas ar marksistisko literatūru un paši izdod savu žurnālu. Par to uzzina direktors, un trešā klasē Alfonu izslēdz no skolas."[3113]

Konkrētāk notikušo atspoguļo 1948. gada 7. jūnija Alfona Novika autobiogrāfija, kas pieejama Krievijas Federācijas Valsts arhīva PSKP CK Politbiroja fondā.[3114] Šeit teikts, ka, mācoties Ludzas ģimnāzijā, Alfons Noviks piedalījies skolēnu pagrīdes pulciņā. 1924. gadā izglītības ministra biedra Staņislava Jaudzema[3115] (1890–1969) uzstāšanās laikā priekšvēlēšanu sapulcē Noviks organizējis "kaķu koncertu", par ko viņu izslēdza no ģimnāzijas.[3116] Analizējot izslēgšanas apstākļus no skolas,

---

[3112] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 22. lp. (laikraksta izgriezums; Верховская, К. "Альфонс Андреевич Новик. Кандидат в депутаты Совета Союза Верховного Совета СССР от Резекнеского избирательного округа", *Советская Латвия*, 1946, 20 января).

[3113] "Par Staļina komunistu un bezpartejiskā bloka kandidātiem deputātu vēlēšanās PSRS Augstākai Padomei! Biedrs Alfons Noviks", *Cīņa*, Nr. 172 1940, 31. decembris, 3. lpp.

[3114] KFVA, 17. f., 100. apr., 236454. l., 5. lp. Citēts pēc: *PSRS kaujinieki Latvijā (1941–1945). II daļa. Dokumenti un materiāli*, sastādījis Heinrihs Strods. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2007, 78., 79. lpp. (23. dokuments).

[3115] 1948. gada 7. jūnija Alfona Novika autobiogrāfijā izglītības ministra biedra amats nodēvēts par viceministru, bet Staņislavs Jaudzems – par Jaunzemu. KFVA, 17. f., 100. apr., 236454. l., 5. lp. Citēts pēc: *PSRS kaujinieki Latvijā (1941–1945). II daļa. Dokumenti un materiāli*, sastādījis Heinrihs Strods. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2007, 78., 79. lpp. (23. dokuments).

[3116] KFVA, 17. f., 100. apr., 236454. l., 5. lp. Citēts pēc: *PSRS kaujinieki Latvijā (1941–1945). II daļa. Dokumenti un materiāli*, sastādījis Heinrihs Strods. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2007, 78., 79. lpp. (23. dokuments).

jāskata konkrētie notikumi kontekstā. Piemēram, ievērojamas debates valsts budžeta sakarā 1. Saeimas V sesijas 10. sēdē 1924. gada 15. maijā un 11. sēdē 1924. gada 16. maijā, spriežot par Izglītības ministrijas budžetu. Tās atklāj pastiprinātas uzmanības pievēršanu izglītības darbinieku un izglītojamo politiskajai pārliecībai. Hermanis Salnis (1877–?), deputāts no Latviešu zemnieku savienības, aizrādīja uz "internacionālās izglītības" sekām un Izglītības ministrijas atbildību:

> "Runāju to tikai tādēļ, lai parādītu, kādus augļus ir nesusi internacionālā politika mūsu skolā. Vairāk kā pāris desmiti jaunekļu padarīti nelaimīgi, sēž tagad cietumos, kur patiesībā vajadzētu sēdēt tiem skolotājiem, kas viņus tur iegrūduši. Neesmu arī domājis, ka tagadējā valdība ķersies pie šo nebūšanu novēršanas un skolu izvēdināšanas no nevēlamā gara. To viņa nespēj. Ja viņa to domātu darīt, tad viņu pašu izvētītu."[3117]

Salnis, atsaucoties uz "tādiem avotiem, kurus jūs [deputāti] nevarat apšaubīt",[3118] norādīja, ka apcietināto skolēnu skaits par darbību komunistiskās organizācijās neatspoguļo reālo skolēnu iesaistes apmēru. Saļņa uzstāšanās, sevišķi konkrētu piemēru uzskaitījums, uzjundīja sašutumu, ko steidzās paust un teikto vismaz daļēji atspēkot, piemēram, 1. Saeimas V sesijas 11. sēdē 1924. gada 16. maijā Eduards Jaunzems (1872–1935, deputāts no Latvijas sociāldemokrātiskās strādnieku partijas) un Voldemārs Bastjānis (1884–1975, deputāts no Latvijas sociāldemokrātiskās strādnieku partijas).[3119] Lai gan Bastjānis aizrādīja, ka skolēnu nevēlamā rīcība ir jāapkaro ar pedagoģiskiem, nevis žandarmērijas līdzekļiem, tomēr viņš savā runā netieši

---

Alfona Novika 1948. gada 7. jūnija autobiogrāfijā minētajam sniegta izvērsta versija, piemēram, rakstā – Gore, Ilga, Stranga, Aivars. "Pa Alfona Novika pēdām. Ne visi gali ir ūdenī, PSRS pilsoni Novik!" *Latvija Amerikā*, Nr. 15, 1991, 13. aprīlis, 14. lpp.

[3117] "Latvijas Republikas Saeimas V. sesijas II. sēde 1924. gada 15. maijā", *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammu satura rādītājs,* V. sesija, 30 sēdes, no 1924. gada 29. aprīļa līdz 1924. gada 18. jūnijam, sastādījis H. Kārkliņš, Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 335. sl.

[3118] "Latvijas Republikas Saeimas V. sesijas II. sēde 1924. gada 15. maijā", *Latvijas Republikas Saeimas stenogrammu satura rādītājs. V. sesija, 30 sēdes, no 1924. gada 29. aprīļa līdz 1924. gada 18. jūnijam*, sastādījis H. Kārkliņš, Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 333. sl.

[3119] "Latvijas Republikas Saeimas V. sesijas II. sēde 1924. gada 16. maijā", *Saeimas Stenogrammas*, Nr. 2, 1924, 29. aprīlis, 363.–369. sl.

apstiprināja kā pieļaujamu risinājumu izslēgšanu no skolas, aizrādot, ka viens no Saļņa minētajiem skolēniem patiesībā izslēgts "par nepieklājīgu uzvešanos" un konkrētajā skolā mācījies vien pusgadu.[3120]

Vēl izpratnei par izslēgšanu der minēt, ka gadu pēc tam, kad Alfons Noviks sāka mācības Ludzas ģimnāzijā, proti, 1923. gadā, par tās direktora vietas izpildītāju kļuva Jānis Turkopuls (Turkopuļs), Pētera dēls (1899–1939), kas Ludzas ģimnāzijas direktora amatu pildīja līdz savam nāves brīdim 1939. gada 2. oktobrī.[3121] Jānis Turkopuls 1917. gadā bija beidzis skoloties Pēterburgā,[3122] 1918. gadā sāka darbu Līvānu augstākajā četru klašu skolā kā vēstures skolotājs, 1919. gada sākumā "lielinieki viņu arestē un aizved uz Daugavpili".[3123] 1919. gada pavasarī Turkopuls iestājas Latvijas Republikas armijā un piedalās Brīvības cīņās.[3124] No 1920. gada līdz 1927. gadam studējis Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes Baltu filoloģijas nodaļā, tomēr studijas izbeidzis, neiegūstot akadēmisko grādu.[3125] Atbilstoši 1925. gada 15. jūlija lēmumam Nr. V-2313, ko parakstījuši izglītības ministrs Arvīds Kalniņš, Skolu virsvaldes direktors Reinis Liepiņš, Vidusskolu direktors Kārlis Ozoliņš, kas pamato Ludzas apriņķa reālģimnāzijas pārņemšanu valsts uzturēšanā no 1925. gada 1. aprīļa un pārdēvē to par Ludzas valsts vidusskolu, reālģimnāzijas direktora vietas izpildītājs Jānis Turkopols tika atstāts par vidusskolas direktora izpildītāju atšķirībā no skolotājiem un cita personāla, kas tika atbrīvoti no dienesta līdz ar 1924./25. mācību gada beigām 1925. gada 31. jūlijā.[3126] Alfona Novika "izlēciens" šādos apstākļos objektīvi izpelnījās mazu toleranci. Tajā pašā laikā skola, ievērojot Hermaņa

---

[3120] "Latvijas Republikas Saeimas V. sesijas II. sēde 1924. gada 16. maijā", *Saeimas Stenogrammas*, Nr. 2, 1924, 29. aprīlis, 68. sl.
[3121] "Dir. Jāņa Turkopuļa piemiņai", *Latvijas Skola*, Nr. 1, 1940, 91. lpp.
[3122] LVVA, 7427. f., 1. apr., 1384. l. (Latvijas Universitātes studējošā Jāņa Turkopula studenta lieta).
[3123] "Dir. Jāņa Turkopuļa piemiņai", *Latvijas Skola*, Nr. 1, 1940, 91. lpp.
[3124] "Dir. Jāņa Turkopuļa piemiņai", *Latvijas Skola*, Nr. 1, 1940, 91. lpp.; Smeļters, F. "Latgališu izluksnes «pinoceigo vitta» myusu škołā", *Latgolas Škola*, Nr. 14, 1938, decembris, (181) 9. lpp.
[3125] LVVA, 7427. f., 1. apr., 1384. l., Smeļters, F. "Latgališu izluksnes «pinoceigo vitta» myusu škołā", *Latgolas Škola*, Nr. 14, 1938, decembris, (181) 9. lpp.
[3126] "Valdības rīkojumi un pavēles. Lēmums Nr. V-2313", *Valdības Vēstnesis*, Nr. 157, 1925, 20. jūlijs, 1. lpp.

Saļņa teikto minētajās Saeimas debatēs un Politiskās pārvaldes pastiprināto interesi par skolēnu "komunistisku noskaņojumu", ko apliecina Politiskās pārvaldes kartotēkā iekļautās ziņas par Alfonu Noviku,[3127] izvēlējās pedagoģisku, nevis žandarmērisku risinājumu, jo nav ziņojusi par notikušo Politiskajai pārvaldei, turklāt Jāņa Turkopula vadītā skola atkal uzņēma Alfonu Noviku atpakaļ. Jānis Turkopuls savulaik veicinājis izpratni, ka izloksnēm ir vieta latviešu skolās un tās nekaitē latviešu valodas apgūšanai, kā arī sniedzis ieguldījumu literatūras un publicistikas pieejamības nodrošināšanai latviešu valodas augšzemes dialekta nesēlisko dziļo (latgalisko) izlokšņu rakstu valodā.[3128] Iespējams, tieši direktora iespaidā Alfons Noviks, būdams ieslodzījumā, piemēram, sarakstē ar ģimeni izmantoja latviešu valodas augšzemes dialekta latgalisko izlokšņu rakstu valodu.[3129] Tāpat iespējams, ka direktora piemērs licis izvēlēties studijas Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātē.

1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā Alfons Noviks ir minējis, ka viņam ir nepabeigta augstākā izglītība, norādot, ka no 1928. gada oktobra līdz 1932. gadam mācījies Latvijas Universitātes Vēstures nodaļā un studijas pārtraucis trešajā kursā.[3130] Izpratnei par to, kā vērtējams ieraksts par nepabeigtu augstāko izglītību un kas kalpojis par pamatu attiecīga ieraksta veikšanai darba tiesiskajos dokumentos, jāmin, piemēram, 1945. gada 22. novembra LPSR Tautas Komisāru Padomes lēmums Nr. 890 *Par darba grāmatiņu izsniegšanas nokārtošanu Latvijas PSR tautas komisariātos un iestādēs. Instrukcija par darba grāmatiņu izpildīšanu, uzskaiti un atskaiti*, kur, cita starpā minēts:

> "Dzimšanas gads, vidējā un augstākā izglītība jāieraksta tikai uz dokumentu pamata, zemāko izglītību var ierakstīt pēc strādnieka vai

[3127] LVVA, 3235. f., 1223. kartīte, 1223. kartītes otra puse.
[3128] "Dir. Jāņa Turkopuļa piemiņai", *Latvijas Skola*, Nr. 1, 1940, 92. lpp.
[3129] Sk. piemēram, LVA, PA-200. f., 12. apr., 1129. l. (Noviks Alfons Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 6. burtnīca, 2.03.1937–18.11.1938), 21. lp. otra puse. Sk. plašāk: Raudis, Mārcis. "Bijušo Latvijas Republikas politieslodzīto burtnīcas, dienasgrāmatas un vēstules kā sava laikmeta liecinieces un kā dokumentu kopums LPSR VDK izpētē: Alfona Novika piemērs".
[3130] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp.

kalpotāja izteicieniem (PSRS TKP 1938. gada 20. decembra lēmuma 10. p.).

Personām, kas pabeigušas septiņgadīgo vidējo skolu, strādnieku fakultāti, sagatavošanās kursus augstākajām mācības iestādēm, ailē «izglītība» jāraksta «vidējā». Attiecībā uz personām, kam ir nepabeigta augstākā izglītība, ailē «izglītība» jāraksta «nepabeigta augstākā» (VACP paskaidrojums, publicēts «Darba ļaužu deputātu padomes Ziņotājā» Nr. 8 1939. gada 10. janvārī).

Ailē «arods» jāuzrāda pamatprofesija, saskaņā ar paša strādnieka vai kalpotāja izteicieniem."[3131]

Minētais liecina, ka nepabeigta augstākā izglītība bijusi formāli noteikta izglītības pakāpe ar atbilstošām tiesiskām sekām, tomēr, tā kā nav pieejami Vissavienības arodbiedrību centrālās padomes paskaidrojumi (tie nebija publicēti reizē ar instrukciju), nevar spriest par formālām prasībām attiecībā uz nepabeigtu augstāko izglītību laikā, kad aizpildīta kadru uzskaites personas lapa. Salīdzinājumam jāmin, ka, piemēram, vēlākais LPSR VDK priekšsēdētājs Longins Avdjukevičs, kuram bija septiņu klašu izglītība,[3132] neievērojot formālos uzņemšanas kritērijus,[3133] divu mācību gadu laikā no 1947. līdz 1949. gadam LKP CK Republikāniskajā partijas skolā ieguva nepabeigtu augstāko izglītību.[3134] Tāpat nevar novērtēt, vai minētais apgalvojums par nepabeigtas augstākās izglītības esību bija jāapliecina ar atbilstošu dokumentu vai arī tolaik pietika ar "izteicieniem".

Vienā no 2017. gada LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas zinātniskās konferences *1984* ziņojumiem norādīts uz 1945. gada

[3131] "LPSR Tautas Komisāru Padomes lēmums Nr. 890 par darba grāmatiņu izsniegšanas nokārtošanu Latvijas PSR tautas komisariātos un iestādēs. Instrukcija par darba grāmatiņu izpildīšanu, uzskaiti un atskaiti", *Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija Ziņotājs*, Nr. 247, 1945, 22. novembris, 2. lpp.

[3132] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l. (LKP CK nomenklatūras kadru Longina Avdjukeviča personas lieta), 12. lp. (1949. gada 6. aprīļa raksturojums, kas sagatavots par LPK CK Republikāniskās partijas skolas audzēkni Longinu Avdjukeviču un ko parakstījis LKP CK sekretārs kadru jautājumos Fjodors Titovs).

[3133] "Republikāniskā partijas skola pie LK(b)P CK", *Cīņa*, Nr. 213, 1946, 12. septembris, 2. lp.

[3134] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 15. lp. (1950. gada 14. aprīļa raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

10. aprīļa kadru uzskaites personas lapas ierakstu par nepabeigtas augstākās izglītības esību neatbilstību,[3135] atsaucoties uz Latvijas Universitātes studējošā Alfona Novika studenta lietu.[3136] Minētie dokumenti[3137] atklāj ne tikai to, cik niecīgs bijis nokārtoto pārbaudījumu īpatsvars, bet arī vismaz daļēji apgāž LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā iekļautajā 1946. gada 20. janvāra rakstā pausto, ka studijas pārtrauktas finanšu līdzekļu trūkuma dēļ.[3138]

No 1928./29. akadēmiskā gada pirmā semestra studiju priekšmetiem Alfons Noviks sekmīgi bija nokārtojis tikai vienu studiju priekšmetu – Latvijas vēsturi. Turklāt, spriežot pēc ieraksta studiju grāmatiņā, ko veicis privātdocents Jānis Bērziņš,[3139] pārbaudījums bija nokārtots vien 1929. gada 11. septembrī. Toties nenokārtoti palikuši vēl 14 studiju priekšmeti – "Latv. val. propaid.[eutikas] kurss" pie profesora Ernsta Blesses, "Vācu val. I. k." pie lektora Jāņa Zariņa, "Grieķu val. I k." pie docenta Paula Jureviča, "Romas vēst." pie profesora Augusta Tenteļa, Ievads filozofijā pie profesora Pētera Zālīša, "Mākslas vēst." pie docenta Borisa Vippera, "Horatijs" pie

[3135] Muciņš, Linards. "Rakstāmgalda slepkavu noklusētās un viltotās biogrāfijas: LPSR IeTK-IeM un LPSR VDTK-VDM-VDK vadītāju īstās dzīves gaitas", LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas starptautiskā zinātniskā konference *1984*, Rēzekne, 2017. gada 24., 25. marts.

[3136] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l. (Latvijas Universitātes Filoloģijas un Filozofijas fakultātes studenta Alfona Novika no Ludzas apriņķa Mērdzenes pagasta Silagaiļu II sādžas, kas ieskaitīts Vēstures nodaļā 1928. gada 11. oktobrī – matrikula Nr. 13376 –, studenta lieta; uz lietas 1. vāka līdzās informācijai par lietas piederību ir divi informatīvi uzraksti rokrakstā "Voziks, A" un "Voziks, A. 13374", uz lietas 3. vāka ir informatīva piezīme rokrakstā: "Noviks Alfons; Vēst. fak. izslēgts 1931. g. 2. III; lieta nav atrodama").

[3137] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 1. lp. (studiju plāns), 2.–11. lp. (studiju grāmatiņa).

[3138] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 22. lp. (laikraksta izgriezums; Верховская, К. "Альфонс Андреевич Новик. Кандидат в депутаты Совета Союза Верховного Совета СССР от Резекнеского избирательного округа", *Советская Латвия*, 1946, 20 января).

[3139] Ievērojot to, ka studiju grāmatiņa sniedz ziņas tikai par docētāju akadēmisko amatu, uzvārdu, atsevišķos gadījumos norādīts vārda iniciālis, docētāju vārdi sniegti, vadoties pamatā no saraksta, kas iekļauts *Latvijas Universitātes kalendārs. 1925.–1926.*, sastādījis Kārlis Upesleja, 4. gads. Rīga: Valters un Rapa, Rīgā, 1925, 132.–146. lpp.

docenta Kārļa Strauberga, "Filozofijas vēst." pie profesora Pētera Zālīša "Seno aust. vēst." pie profesora Franča Baloža, "Vispārīgā paidagoģija" pie docenta Aleksandra Dauges,[3140] "Vispārīgā psicholoģija" pie profesora Paula Dāles, "Loģika ar atziņ. teoriju" pie docenta Rūdolfa Jirgena, "Angļu val. I. k." pie lektora Viliama Vilsona un "Historiografija" pie profesora Leonīda Arbuzova.[3141] No 1928./29. akadēmiskā gada otrajā semestrī minētajiem studiju priekšmetiem[3142] bija nokārtoti vien divi – 1930. gada 24. janvārī sekmīgi "Latv. val. propaid.[deutikas] kurss" pie profesora Ernsta Blesses, "Grieķu val. I k." ieskaitīts pie docenta Paula Jurevičа –, bet nenokārtoti palikuši pārbaudījumi 13 studiju priekšmetos.

No 1929./30. akadēmiskā gada pirmajā un otrajā semestrī plānotajiem nav nokārtots neviens pārbaudījums. I semestrī bija plānoti: Latvijas vēsture pie privātdocenta Jāņa Bērziņa, "Eģiptes 18.–21. din. (sp. k.) pie profesora Franča Baloža, Metodoloģija pie profesora Augusta Tenteļa, "Angļu val. II. k." pie lektora Viliama Vilsona, "Vācu val. II. k." pie lektora Jāņa Zariņa, "XVII.–XVIII. g. s. vēst." pie docenta Roberta Vippera, "Grieķu val. II. k." pie docenta Paula Jurevičа,[3143] "Pusaudžu un jaunekļu psich."[3144] pie docenta Rūdolfa Jirgena, "Ievads valodniecībā" pie profesora Pētera Šmita,[3145] "Sengrieķu mākslas vēsture" pie profesora Franča Baloža, "Grieķu vēsture" pie docenta Pētera Ķiķaukas,[3146] "Seminārs Latv. archeoloģ."[3147] pie profesora Franča Baloža, "Sem. Livon. XVIII. publicist."[3148] pie profesora Roberta Vippera.[3149] II semestra plāns bija

[3140] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 3. lp.
[3141] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 4. lp.
[3142] Pirmajā un otrajā semestrī studiju priekšmeti bijuši vienādi. Sk.: LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 3.–6. lp.
[3143] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 7. lp.
[3144] Citēts pēc: LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 9. lp., ieraksts par pirmo semestri LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 7. lp.
[3145] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 7. lp.
[3146] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 7. lp.
[3147] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 8. lp.
[3148] Citēts pēc: LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 10. lp., ieraksts par pirmo semestri LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 8. lp.
[3149] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 8. lp.

līdzīgs I semestrim, klāt nāca "Reformāciju vēst." pie profesora Leonīda Arbuzova.[3150]

No 1930./31. akadēmiskā gada pirmajā semestrī plānotajiem septiņiem pārbaudījumiem nav nokārtots neviens, proti: "Latvijas vēst. 18. [..] 19. g. s." pie privātdocenta Jāņa Bērziņa, viduslaiku vēsture pie profesora Augusta Tenteļa, "Angļu val. III k." pie lektora Viliama Vilsona, "Vēstures metodika" pie docenta Jāņa Bērziņa, Ievads valodniecībā pie profesora Pētera Šmita, "Vispārīgā archeoloģija" pie profesora Franča Baloža, Grieķu vēsture pie docenta Pētera Ķiķaukas.[3151]

Spriežot pēc spiedoga par minimuma nokārtošanas pagarināšanu un rokrakstā norādīto laiku "1931. gada 15. janvāris", Alfons Noviks nebija laikus nokārtojis minimumu, un tā nokārtošanai dota atkārtota iespēja.[3152] Ieraksts studiju plānā par to, ka 1931. gada 21. februārī[3153] Alfonu Noviku eksmatrikulēja,[3154] norāda, ka Filoloģijas un filozofijas fakultātes Vēstures nodaļas prasības nav izpildītas. Tā kā Alfona Novika studenta lieta ir nepilna,[3155] jo, izņemot studiju grāmatiņu un studiju plānu, nekā cita attiecīgajā lietā[3156] nav, nevar

[3150] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 10. lp.
[3151] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 11. lp.
[3152] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 11. lp. otra puse.
[3153] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 1. lp. (studiju plāns). Atšķirībā no ieraksta studiju plānā, kas veikts ar sarkanu zīmuli (citi ar studijām saistītie ieraksti izdarīti ar tinti, arhīva norāde par lapas numuru – ar pelēku zīmuli), uzraksts uz aktu aizmugurējā vāka iekšpusē norāda, ka Alfons Noviks ir izslēgts 1931. gada 2. martā, tomēr, ievērojot to, ka informācija aktu priekšējā vāka ietver maldinošu informāciju gan par uzvārdu – Novika vietā rakstīts "Voziks" –, gan matrikulas numuru – 13376 vietā rakstīts "13374" – un ka aktu aizmugurējā vāka iekšpusē norādīta maldinoša informācija par fakultāti – Filoloģijas un filozofijas fakultātes vietā norādīta "Vēst. fak.", kas tobrīd neeksistēja –, izslēgšanas datums norādīts tas, kas minēts studiju plānā.
[3154] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 1. lp.
[3155] Uz lietas 3. vāka ir informatīva piezīme rokrakstā: "Noviks Alfons; Vēst. fak. izslēgts 1931. g. 2. III; lieta nav atrodama." LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 3. vāks.
[3156] Piemēram, atbilstoši *Latvijas Universitātes uzņemšanas noteikumiem 1925./26. mācības gadam* lūgumam uzņemt Latvijas Universitātē bija jāpievieno šādi dokumenti: vidusskolas apliecība ar apstiprinātu norakstu, dzimšanas apliecība ar apstiprinātu norakstu, apstiprināts pases noraksts, kvīts par iemaksātu reģistrācijas naudu, loksne balta papīra ar fotogrāfiju, vēl viena atsevišķa fotogrāfija, apstiprināts

spriest par finansiālām saistībām, tajā pašā laikā lietā esošie dokumenti liecina par nenokārtotām akadēmiskām saistībām – minimumu. Alfona Novika 1948. gada 7. jūnija autobiogrāfijā, kas pieejama Krievijas Federācijas Valsts arhīva PSKP CK Politbiroja fondā, atšķirībā no LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā esošās 1945. gada 10. aprīļa autobiogrāfijas atklāti sarežģījumi ar minimuma nokārtošanu, saistot to Alfona Novika sabiedriskajām aktivitātēm, turpat arī teikts, ka draudi būt izslēgtam nenokārtotā minimuma dēļ likuši pievērsties mācībām un atstāt sabiedriskās aktivitātes.[3157] Norādāms, ka atbilstoši Filoloģijas un filozofijas fakultātes *Noteikumu pārbaudījumiem akadēmiskā grāda iegūšanai* 1. punktam personai, kas vēlējās iegūt akadēmisko grādu, bija jāizpilda akadēmiskās saistības, kas pieļauj gala pārbaudījumu kārtošanu. Turpat noteiktas triju veidu akadēmiskās saistības. Pirmkārt, bija jānoklausās visi studiju plānā paredzētie studiju priekšmeti un jānokārto pārbaudījumi. Otrkārt, bija jāizpilda paredzētie rakstu darbi. Treškārt, bija jāpiedalās visos paredzētajos semināros un citās praktiskās nodarbībās.[3158] Laikposmā no 1928. gada 10. oktobra līdz 1931. gada 21. februārim Alfons Noviks bija nokārtojis vien trīs studiju priekšmetus – latviešu valodas propedeitiku, Latvijas vēsturi un grieķu valodas pirmo kursu –, kas bija vispārīgie priekšmeti un tikai niecīga daļa no studiju plānā ietvertā – vispārīgajiem, galvenajiem un ieteicamajiem priekšmetiem un semināriem.[3159] Spriežot pēc Alfona Novika LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā esošajiem dokumentiem, nepabeigtas augstākās izglītības esība nav apšaubīta, jo, piemēram, 1950. gada 20. februāra

kara klausības apliecības noraksts vai arī apliecinājums tiem, kas atrodas kara dienestā, ka priekšniecība neiebilst pret studijām, ārsta apliecinājums par infekcijas slimību neesību. Likumsakarīgi, ka studenta lietai būtu vismaz jāatspoguļo informācija par saņemto dokumentu saturu. "Latvijas Universitātes uzņemšanas noteikumiem 1925./26. mācības gadam", *Latvijas Universitātes kalendārs. 1925.–1926.*, sastādījis Kārlis Upesleja, 4. gads. Rīga: Valters un Rapa, Rīgā, 1925, 157. lpp.

[3157] KFVA, 17. f., 100. apr., 236454. l., 5.–9. lp. Citēts pēc: *PSRS kaujinieki Latvijā (1941–1945). II daļa. Dokumenti un materiāli*, sastādījis Heinrihs Strods. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2007, 78. lpp. (23. dokuments).

[3158] "Noteikumi pārbaudījumiem akadēmiskā grāda iegūšanai", *Latvijas Universitātes kalendārs. 1925.–1926.*, sastādījis Kārlis Upesleja, 4. gads. Rīga: Valters un Rapa, Rīgā, 1925, 157. lpp.

[3159] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 1. lp.

raksturojumā, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, norādīts, ka Alfona Novikam ir "nepabeigta augstākā izglītība [,] pabeigti 3 kursi Latvijas Valsts universitātes vēstures [un] filoloģijas fakultātē".[3160]

Papildinājumā kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka 1952. gadā Alfons Noviks beidzis PSKP CK Augstāko partijas skolu, iegūstot partijas politisko izglītību,[3161] savukārt 1959. gada 12. novembra izziņā, ko parakstījis LKP CK kadru sektora vadītāja atvietotājs, PSKP CK Augstākās partijas skolas neklātienes nodaļa bija pabeigta 1951. gadā.[3162] Norādāms, ka arī LPSR lauksaimniecības un sagādes ministra Aleksandra Ņikonova 1954. gada 11. janvāra lūgumā Nr. 51/ук LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam minēts, ka Alfons Noviks beidzis PSKP CK Augstāko partijas skolu 1952. gadā Maskavā.[3163] PSRS šāda izglītība bija pielīdzināta augstākajai izglītībai, kas atspoguļojas, piemēram, 1954. gada 11. janvāra raksturojumā, ko parakstījis LPSR lauksaimniecības ministrs Aleksandrs Ņikonovs (1918–1995). Raksturojumā, cita starpā, norādīts, ka Alfons Noviks ieguvis augstāko izglītību, beidzot PSKP CK Augstāko partijas skolu.[3164] Konkrētākas ziņas par mācībām PSKP CK Augstākajā partijas skolā LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā nav.

Uz 1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā iekļautajiem jautājumiem par zinātnisko grādu, zinātniskajiem darbiem un izgudrojumiem Noviks atbildējis noliedzoši.[3165] Savukārt uz jautājumu par svešvalodu un PSRS tautību valodu zināšanām norādījis, ka vāji zina vācu un franču valodu un labi pārvalda latviešu un krievu

[3160] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 20. lp. (1950. gada 20. februāra raksturojumā, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[3161] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 3. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai; ziņu pārrakstīšanas pareizību 1946. gada 20. martā apliecinājusi LKP CK Kadru uzskaites sektora vadītāja Zinaida Kozireva).
[3162] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 6. lp. (1959. gada 12. novembra izziņā, ko parakstījis LKP CK kadru sektora vadītāja atvietotājs).
[3163] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 30. lp. (LPSR lauksaimniecības un sagādes ministra Aleksandra Ņikonova 1954. gada 11. janvāra lūgums Nr. 51/ук LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam).
[3164] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 29. lp. (1954. gada 11. janvāra raksturojums).
[3165] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp.

valodu.[3166] Spriežot pēc Alfona Novika piezīmju kladēm, kas vestas, atrodoties ieslodzījumā, un kas ietver gan franču un vācu valodu mācību pierakstus, gan arī lasāmo literatūru franču, angļu, vācu un krievu valodā,[3167] var secināt, ka vērtējums par franču un vācu valodas zināšanām nav pārspīlēts. Reizē tas rada pamatotu jautājumu par iemesliem, kādēļ valodu zināšanas nav atklātas pilnībā, tostarp nekas nav teikts par grieķu valodu, kas ir viens no trim Latvijas Universitātē nokārtotajiem studiju kursiem,[3168] un kādēļ tās novērtētas pieticīgi, ja studijas Latvijas Universitātē uzdotas par nepabeigtu augstāko izglītību.

1945. gada 10. aprīļa autobiogrāfijā norādīts, ka kopš pārcelšanās uz Rīgu Alfons Noviks sācis patstāvīgu dzīvu un strādājis dažādos darbos, lai nopelnītu iztiku.[3169] 1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā precizēts, ka no 1928. gada septembra līdz decembrim Alfons Noviks veicis gadījuma darbus Rīgā, no 1928. gada decembra līdz 1929. gada janvārim bijis Rīgas muitas noliktavas uzraugs un sargs, bet no 1929. gada februāra līdz 1931. gada aprīlim – Satiksmes ministrijas Šoseju un zemes ceļu departamenta 1. (Rīgas) rajona rēķinvedis[3170].[3171]

[3166] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 5. lp.

[3167] LVA, PA-200. f., 12. apr., 1124. l. (Noviks Alfons Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 1. burtnīca, 1.02.1938.–18.11.1938.), 34.–37. lp., LVA, PA-200. f., 12. apr., 1129. l. (Noviks Alfons Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 6. burtnīca, 2.03.1937.–18.11.1938.), 1.–3., 5.–18. lp. u. c.; LVA, PA-200. f., 12. apr., 1128. l. (Noviks Alfons Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 5. burtnīca, 19.11.1936–18.11.1938), 1.–3., 25.–43. lp. u. c.; LVA, PA-200. f., 12. apr., 1127. l. (Noviks Alfons Andreja d., Rīgas Centrālcietuma ieslodzītais, 4. burtnīca, 23.10.1934.–18.11.1938.), 48.–56., 61., 62. lp. Sk. plašāk: Raudis, Mārcis. "Bijušo Latvijas Republikas politieslodzīto burtnīcas, dienasgrāmatas un vēstules kā sava laikmeta liecinieces un kā dokumentu kopums LPSR VDK izpētē: Alfona Novika piemērs".

[3168] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 1., 5. lp.

[3169] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 1., 7. lp.

[3170] 1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā ailē, kur bija norādāms ieņemamais amats, iestāde, organizācija un uzņēmums, kā arī attiecīgā veidojuma padotība, norādīts – "rēķinvedis rajona Satiksmes ministrijas Rīgas rajona šoseju ceļos", bet ailē, kur bija jānorāda veidojuma atrašanās vieta – "p. Rīga". LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 1., 4. lp. otra puse.

[3171] LVVA, 7427. f., 1. apr., 13208. l., 1., 4. lp. otra puse.

1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapa vēl neietver jautājumu par dalību organizācijās – "SSS [Strādnieks, sports un sargs – paramilitāra Latviešu sociāldemokrātiskās strādnieku partijas jaunatnes organizācija], Aizsargos, Pērkoņkrustā, studentu korporācijās, jauniešu un [citās] organizācijās"[3172] –, kas atrodams vēlākajos gados, piemēram, Alberta Sieka LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā esošajā 1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapā. Ievērojot minēto, Alfona Novika LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta neatklāj viņa sabiedriskās aktivitātes studiju laikā, kas, piemēram, aprakstītas Alfona Novika 1948. gada 7. jūnija autobiogrāfijā, kas pieejama Krievijas Federācijas Valsts arhīva PSKP CK Politbiroja fondā, kur minēts, ka Alfons Noviks, gluži kā visi studenti no Latgales, esot bijis Latgales studentu biedrībā, jo valdība ar šīs biedrības starpniecību sniegusi finansiālu atbalstu studijām.[3173] Latgales studentu biedrība dibināta 1921. gada[3174] 12. maijā,[3175] tās dibināšanas ierosinātāji bija Jezups Trasuns[3176] (1898–1978), Vinca Barkāns (1889–1947) un Pēteris Šadurskis (1893–1965).[3177] Pamatojoties uz 1932. gada 25. oktobra biedrības pilnsapulces lēmumam un 15. decembra statūtu grozījumiem, Rīgas apgabaltiesas reģistrācijas nodaļa 1932. gada 21. martā pieņēma lēmumu, kā rezultātā Latgales studentu biedrība pārdēvēta par Latvijas Universitātes studentu biedrību *Montania*.[3178] Atsevišķos avotos minēts pēdējais nosaukums, aprakstot Alfona Novika darbību Latgales

[3172] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 4935. l. (Alberta Sieka LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta), 3. lp. (1949. gada 26. oktobra vadošo kadru uzskaites personas lapa).
[3173] KFVA, 17. f., 100. apr., 236454. l., 5.–9. lp. Citēts pēc: *PSRS kaujinieki Latvijā (1941–1945). II daļa. Dokumenti un materiāli*, sastādījis Heinrihs Strods. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2007, 80. lpp. (23. dokuments).
[3174] Gurtiņš, Alfreds. "Sējējs", *Latvju Grāmata*, Nr. 3, 1926, maijs–jūnijs, Nr. 3, 212. lpp.
[3175] "Nu Latgolas studentu organizaciju dzeives", *Straume*, Nr. 12, 1935, maijs, 14. (376.) lpp.
[3176] Atsevišķos avotos minēts, ka attiecīgā organizācija atrodas Jezupa Trasuna padotībā ("Dzimtine", *Katoļu Dzeive*, Nr. 12, 1933, decembris, 461. lpp.) vai ir Jezupa Trasuna protežēta ("Mazās sensācijas", *Intīmā Rīga*, Nr. 5, 1934, 19. janvāris, 5. lpp.).
[3177] "Dzimtene", *Latvijas Kareivis*, Nr. 112, 1931, 22. maijs, 3. lpp.
[3178] *Valdības Vēstnesis*, Nr. 83, 1933, 11. aprīlis, 4. lpp.

studentu biedrībā.[3179] Spriežot pēc oficiālām publikācijām, Alfona Novika studiju laikā Kultūras fonds studējošajiem no Latgales piešķīra stipendijas, fonds lēmumu pieņēma domes sēdēs, pamatojoties uz lietpratēju komisijas atzinumu, kas konkrētajā gadījumā bija Latgales studentu stipendiju komisija saziņā ar Latvijas Universitātes studentu stipendiju komisiju.[3180] Priekšstatam jāmin daži skaitļi. Laikposmā no 1929. gada 1. aprīļa līdz 1930. gada 1. aprīlim Kultūras fonds Latvijas Universitātē studējošajiem bija piešķīris atsevišķi "Studējošo stipendijas" LVL 70 000 apmērā un "Latgales studējošo stipendijas" LVL 25 000 apmērā. Latvijas Konservatorijas un Latvijas Mākslas akadēmijas audzēkņiem bija piešķirtas stipendijas LVL 5 000 apmērā katrā no minētajām augstskolām, atsevišķi neškirojot Latgales studējošos.[3181] 1930./31. gada budžetā bija paredzētas "Stipendijas Latgales studējošiem iekšzemē un ārzemēs" LVL 15 000 apmērā. Salīdzinājumam – "Stipendijas zinātņu augstskolu audzēkņiem" bija LVL 45 000, "Stipendijas skaņu mākslas augstskolu audzēkņiem" – LVL 3 000 un "Stipendijas tēlojošo mākslu augstskolu audzēkņiem" – LVL 3 000.[3182] Paradoksāli, bet *Montania* filistru un goda filistru starpā bijuši ne tikai Francis Trasuns (1864–1926), Vladislavs Rubulis (1887–1937), bet arī Staņislavs Jaudzems,[3183] kura uzstāšanās traucēšana bija par pamatu Alfona Novika izslēgšanai no Ludzas ģimnāzijas un kas acīmredzot nebija šķērslis Alfonam Novikam kļūt par Latgales studentu biedrības biedru un, pēc atsevišķām ziņām, arī par tās valdes locekli.[3184]

Studiju pārtraukšana, spriežot pēc 1954. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā norādītā, atkal pievērsa Alfonu Noviku

---

[3179] Gore, Ilga, Stranga, Aivars. "Pa Alfona Novika pēdām. Ne visi gali ir ūdenī, PSRS pilsoni Novik!" *Latvija Amerikā*, Nr. 15, 1991, 13. aprīlis, 14. lpp.; "Dzimtine", *Katoļu Dzeive*, Nr. 12, 1933, decembris, 461. lpp.

[3180] "Kultūras fonda domes sēde", *Valdības Vēstnesis*, Nr. 94, 1931, 28. aprīlis, 2. lpp.

[3181] "Kultūras fonda domes sēde", *Valdības Vēstnesis*, Nr. 134, 1930, 18. jūnijs, 2. lpp.

[3182] "Kultūras fonda domes sēde", *Valdības Vēstnesis*, Nr. 94, 1931, 28. aprīlis, 2. lpp.

[3183] "Nu Latgolas studentu organizaciju dzeives", *Straume*, Nr. 12, 1935, 14. (376.) lpp.

[3184] Gore, Ilga, Stranga, Aivars. "Pa Alfona Novika pēdām. Ne visi gali ir ūdenī, PSRS pilsoni Novik!" *Latvija Amerikā*, Nr. 15, 1991, 13. aprīlis, 14. lpp.

sabiedriskajām aktivitātēm, par ko liecina atbilde uz jautājumu par dalību citās partijās. Proti, no 1931. līdz 1932. gadam Alfons Noviks piedalījās "Latgales progresistu apvienībā". Piezīmē iekavās uzsvērts, ka viņš bijis vadības revolucionārajā opozīcijā.[3185] Iespējams, ka PSRS okupācijas laikā Noviks šo savu darbību skaidroja kā entrismu. Ar "Latgales progresistu apvienību" šeit acīmredzami domāta Latgales zemnieku progresīvā apvienība, kas 1931. gada 14. jūnijā Rēzeknē bija sanākusi uz divu partiju – Latgales demokrātisko zemnieku un Latgales progresistu partijas, kas iepriekš bija noturējušas kongresus, – apvienošanās sapulci Rēzeknes tautas pilī. Sapulcē runātāju vidū bija apvienības pirmais vadītājs Vladislavs Rubulis, kas norādīja, ka ar šo "iesākts jauns posms Latgales kultureli-sabiedriskā dzīvē".[3186] Tāpat runājuši deputāti Jezups Trasuns un Antons Dzenis (1893–1942). Pēc apvienošanās kongresa visi devās gājienā uz "Brāļu kapiem un pie Latgales atmodas darbinieku Franča Trasuna un brāļu Skrindu kapiem, uz kuriem nolika ziedus".[3187]

Ieraksts 1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā par nodarbi pēc studiju pārtraukšanas norāda, ka studiju pārtraukšana Alfonam Novikam lika atgriezties pie ģimenes. No 1931. gada maija līdz septembrim viņš bija nodarbināts pie brāļa lauku darbos Ludzas apriņķī. Tomēr jau 1931. gada oktobrī Noviks atgriezās Rīgā, kur līdz 1932. gada martam pildīja Rīgas pagaidu strādnieku slimo kases iemaksu kontroliera pienākumus.[3188] Tad atkal, spriežot pēc kadru uzskaites personas lapā norādītā, atgriežas pie ģimenes, jo norāda, ka no 1932. gada marta līdz augustam veicis laukstrādnieka darbus Ludzas apriņķī.[3189] 1945. gada 10. aprīļa autobiogrāfija nesniedz papildu informāciju par šo laiku.[3190]

Savukārt Alfona Novika 1948. gada 7. jūnija autobiogrāfijā, kas pieejama Krievijas Federācijas Valsts arhīva PSKP CK Politbiroja

---

[3185] LVA, PA-15500, 2. apr., 7786. l., 4. lp.

[3186] "Latgales zemnieku progresīvā apvienībā", *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, Nr. 493, 1931, 16. jūnijs, 2. lpp.

[3187] "Latgales zemnieku progresīvā apvienībā", *Iekšlietu Ministrijas Vēstnesis*, Nr. 493, 1931, 16. jūnijs, 2. lpp.

[3188] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp. otra puse.

[3189] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp. otra puse.

[3190] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 7., 7. lp. otra puse.

fondā,[3191] sniegta salīdzinoši atšķirīga informācija, jo norādīts, ka tikmēr, kamēr, pēc 1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā rakstītā, veikti laukstrādnieka darbi Ludzas apriņķī, Alfons Noviks vairāk nekā mēnesi no 1932. gada aprīļa atradies PSRS, kur viņu nosūtīja LKP 1. maija svētku sakarā.[3192] Spriežot pēc Politiskās pārvaldes kartotēkā esošajām ziņām, šajā laikā Politiskā pārvalde atkal pievērsa uzmanību Alfona Novika gaitām, par ko liecina ieraksts:

> "1932. gada 31. jūlijā Ludzas tuvumā, mežā pie Mērdzenes lielceļa, vadījis LKP un LKJS Ludzas rajona organizācijas apvienoto šūnu pārstāvju apspriedi."[3193]

Politiskā pārvalde liecina, ka 1932. un 1933. gadā Alfons Noviks aktīvi piedalījās "LKP nelegālajā darbā".[3194] "1933. g. piedalījies konferencē kā LKJS Latgales apg. komit. loceklis."[3195]

Politiskās pārvaldes aģentūras fiksētā aktivitāte saistāma ar 1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā norādīto, ka Alfons Noviks ir PSKP biedrs kopš 1932. gada jūnija (biedra kartes Nr. 4762763, vēlāk Nr. 06717828[3196]), ka PSKP biedru rindās viņu uzņēmusi Daugavpils pilsētas komiteja. Turpat norādīts, ka viņš nav bijis iepriekš izslēgts vai izstājies no PSKP, nav bijis "antipartijas grupējumos" un to starpā, kas "svārstījušies par partijas līnijas īstenošanu", viņš nav bijis VĻKJS biedrs, tāpat kā nav bijis nevienā arodbiedrībā.[3197] Alfona Novika 1948. gada 7. jūnija autobiogrāfijā, kas pieejama Krievijas Federācijas Valsts arhīva PSKP CK Politbiroja fondā, iekļauts izvērsts stāstījums par komunistisko pagrīdi, tās organizāciju

---

[3191] KFVA, 17. f., 100. apr., 236454. l., 5.–9. lp. Citēts pēc: *PSRS kaujinieki Latvijā (1941–1945). II daļa. Dokumenti un materiāli*, sastādījis Heinrihs Strods. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2007, 80. lpp. (23. dokuments).

[3192] KFVA, 17. f., 100. apr., 236454. l., 5.–9. lp. Citēts pēc: *PSRS kaujinieki Latvijā (1941–1945). II daļa. Dokumenti un materiāli*, sastādījis Heinrihs Strods. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2007, 80. lpp. (23. dokuments).

[3193] LVVA, 3235. f., 1219. kartiņa, 1217. kartīte.

[3194] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte, 1217. kartīte.

[3195] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte, 1215. kartītes otra puse.

[3196] 1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā pirmais biedra kartes numurs ir nosvītrots un ierakstīts cits. Acīmredzot tas veikts vēlāk, un ierakstu veikusi cita persona. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp.

[3197] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp.

un piesegu Alfona Novika studiju laikā, kā arī viņa aktīvu līdzdalību LKP aktivitātēs. Turpat ir arī norāde, ka Alfons Noviks bija izturējis LKP noteikto pārbaudes laiku, aicināts iestāties LKP, pat piedalījies šūniņas organizēšanas sēdē, bet sakari pārtrūkuši, jo pastiprinājušās komunistu vajāšana.[3198] Tomēr nekas LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā par aktivitātēm LKP labā pirms 1932. gada jūnija neliecina.

1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā kā savu pamatnodarbi, pirms kļuvis par PSKP biedru, Alfons Noviks norādījis "kalpotājs",[3199] kas gluži nesakrīt ar to, kas rakstīts lapas otrajā pusē, jo iestāšanās brīdī LKP Alfons Noviks, vismaz formāli, veica laukstrādnieka darbu. Jautājums par stāžu "kalpotāja" statusā palicis neatbildēts. Noviks kā savu sociālo stāvokli norādījis – kalpotājs.[3200]

No 1932. septembra līdz 1933. gada augustam Alfonu Noviku iesauca obligātajā dienestā Latvijas Republikas armijā. Dienesta gaitas Noviks vadīja kā ierindnieks Rīgā 4. Valmieras kājnieku pulkā.[3201] No 1933. gada augusta līdz 1933. gada oktobrim Noviks pildīja Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS) Latgales nodaļas sekretāra pienākumus Daugavpilī.[3202] Atbilstoši 1945. gada 10. aprīļa autobiogrāfijai 1933. gadā Alfonu Noviku arestēja un par "revolucionāro" darbību notiesāja uz astoņiem gadiem "katorgas darbu" veikšanai.[3203] Minēto Alfons Noviks arī norādījis, atbildot uz jautājumu par dalību "revolucionārā kustībā" un represijām "par revolucionāro darbību līdz Oktobra revolūcijai",[3204] savukārt atbildē uz

---

[3198] KFVA, 17. f., 100. apr., 236454. l., 5.–9. lp. Citēts pēc: *PSRS kaujinieki Latvijā (1941–1945). II daļa. Dokumenti un materiāli*, sastādījis Heinrihs Strods. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 2007, 78., 79. lpp. (23. dokuments).

[3199] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp.

[3200] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp. (1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapa).

[3201] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp. otra puse.

[3202] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Vissavienības Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienībā, izmantots šīs organizācijas pēdējā nosaukuma akronīms.

[3203] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 7. lp.

[3204] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 5. lp. Ievērojams, ka citos jautājumos Alfons Noviks nav sniedzis informāciju, pielāgojot to saturu Latvijas situācijai, piemēram, jautājumā par dienestu "vecajā armijā" un "Sarkanajā Armijā" ievilcis svītras, tāpat rīkojies jautājumā par dienestu "balto valdību" bruņotajos spēkos vai institūcijās,

jautājumu par to, vai ir saukts pie atbildības tiesā, ievilcis svītru.[3205] Ieslodzījumā bijis Daugavpils cietumā un Rīgas Centrālcietumā. 1938. gada 18. novembrī, kā norāda Noviks, viņš atbrīvots saskaņā ar amnestiju, kas attiecās uz politieslodzītajiem, kuri arestēti "pirms Ulmaņa apvērsuma".[3206] 1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā laikposmā no 1933. gada oktobra līdz 1938. gada novembrim veikto nodarbi Alfons Noviks raksturo lakoniski – "politieslodzītais".[3207]

Atbilstoši Politiskās pārvaldes kartotēkai Alfona Novika dzīvesvietā –

> "LKP darbinieka Antona Granīša [Granīts] dzīvoklī, Daugavpilī, Miesnieku ielā, 6/8, kur, pēc aģentūras ziņām, 1933. g. 3. oktobrī bijusi paredzēta viena no kārtējām LKP darbinieku apspriedēm. Tai pašā vienā Novika istabā izdarītā kratīšanā atrasts liels vairums kompromitējošu materiālu (kommūn. proklamacijas, tēzes, rezolūcijas, brošūras un t.t.) un 1 automāt. revolveris ar 4 kaujas patronām. Pierakstījies polīcijā uz kāda Alekša Boldina dokumentiem."[3208]

Citā kartītē precizēta adrese – Daugavpilī, Miesnieku ielā, 6/8–6 – un norādīts, ka Alfons Noviks "noirejis istabu Daug. kom. org. dalibnieku Antona Granita un viņa sievas Zelmas dzīvoklī".[3209] Spriežot pēc periodikā pieejamām ziņām, Antons[3210] un Zelma Granīti kopā vēl

---

tādējādi neminot dienestu Latvijas Republikas armijā un darbu Latvijas Republikas valsts institūcijās. Sk.: LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 5. lp.

[3205] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 5. lp. otra puse. Ievērojams, ka citos jautājumos Alfons Noviks nav sniedzis informāciju, pielāgojot to saturu Latvijas situācijai, piemēram, jautājumā par dienestu "vecajā armijā" un "Sarkanajā Armijā" ievilcis svītras, tāpat rīkojies jautājumā par dienestu "balto valdību" bruņotajos spēkos vai institūcijās, tādējādi neminot dienestu Latvijas Republikas armijā un darbu Latvijas Republikas valsts institūcijās. Sk. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 5. lp.

[3206] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 7. lp.

[3207] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp. otra puse.

[3208] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte, 1220. kartīte.

[3209] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte, 1215. kartīte.

[3210] Antons Granīts dzimis 1907. gadā Mērdzenes pagastā, mācījies Daugavpils valsts ģimnāzijā, līdz apcietināšanai bijis štāba virsdienesta seržants ("Tiesa", *Latvijas Kareivis*, Nr. 239, 1934, 23. oktobris, 5. lpp.), strādājis par vecāko rakstvedi 11. Dobeles kājnieku pulkā. Izslēgts no armijas un notiesāts uz sešiem gadiem spaidu

ar Jezupu Trukšānu[3211] un Pēteri Leipčānu bija apcietināti līdz ar Alfonu Noviku.[3212] Citā kartītē sniegtā informācija precizē arī to, ka izņemts bijis *Franz Stock Maschinenbau und Werkzeugfabrik* ražots ierocis.[3213] Turklāt, ievērojot to, ka nav ziņu par to, ka Latvijā būtu bijuši sastopami šā ražotāja revolveri, un, ievērojot to, ka periodikā, piemēram, dienesta *Stock* sistēmas 7,65 kalibra ieroči, par kuru nozaudēšanu ziņojusi policija[3214] vai robežsardze[3215], apzīmēti gan kā pistole, gan kā

darbos. Tāpat kā Alfons Noviks atbrīvots no ieslodzījuma 1938. gada 18. novembrī, pamatojoties uz amnestiju. Vēlāk bija nodarbināts Ķeguma spēkstacijas būvdarbos, bet PSRS okupācijas rezultātā kļuva par Madonas apriņķa priekšnieka vietas izpildītāju ("Jauns Madonas apriņķa priekšnieks", *Madonas Ziņas*, Nr. 26, 1940, 11. jūlijs, 2. lpp.). Antonu Granitu, Josifa dēlu, – LPSR mežu un papīrrūpniecības ministra vietnieku – PSRS Augstākās Padomes Prezidijs apbalvoja ar medaļu *Par darba varonību* (PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par Latvijas PSR rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnes, kultūras un mākslas darbinieku apbalvošanu ar ordeņiem un medaļām, *Cīņa*, Nr. 176, 1950, 26. jūlijs, 4. lpp.).

[3211] Jāzeps (Jezups) Trukšāns dzimis 1910. gadā Ciblas pagastā, mācījies Latgales lauksaimniecības vidusskolā Malnavā, kas vēlāk saukta par Malnavas lauksaimniecības vidusskolu, tomēr nav to pabeidzis, jo izslēgts "pēc divu klašu apmeklēšanas [..] par līdzdalību skolnieku revolucionārā organizācijā" ("Vēlēšanu kampaņas ievadījums Ventspilī", *Cīņa*, Nr. 137, 1940, 21. novembris, 7. lpp.). LKP biedrs kopš 1932. gada. Notiesāts uz astoņiem gadiem spaidu darbos līdz ar Alfonu Noviku. Atbrīvots, pamatojoties uz amnestiju 1938. gada 18. novembrī. Strādājis par ostas strādnieku, tad stājies Iekšlietu tautas komisariāta dienestā un pildījis Rēzeknes rajona priekšnieka amatu ("Vēlēšanu kampaņas ievadījums Ventspilī", *Cīņa*, Nr. 137, 1940, 21. novembris, 7. lpp.). Bijis LPSR Augstākās Padomes deputāts un Rēzeknes apriņķa vēlēšanu komisijas priekšsēdētājs ("Vēlēšanu komisijas sāk darbu", *Jaunais Komunārs*, Nr. 82, 1940, 21. novembris, 2. lpp.). Alfona Novika pazīšanās ar Jāzepu Trukšānu paskaidro, piemēram, to, kāpēc Alfona Novika Rīgas Centrālcietumā rakstītajā burtnīcā, konkrēti, vēstules, kas adresētas brālim Aleksim un, iespējams, viņa bērniem, melnrakstā ir padomi par iespējām mācīties Malnavas lauksaimniecības vidusskolā. Sk. plašāk: Raudis, Mārcis. "Bijušo Latvijas Republikas politieslodzīto burtnīcas, dienasgrāmatas un vēstules kā sava laikmeta liecinieces un kā dokumentu kopums LPSR VDK izpētē: Alfona Novika piemērs".

[3212] "Tiesa", *Latvijas Kareivis*, Nr. 239, 1934, 23. oktobris, 5. lpp.; "Strādnieku aresti Daugavpilī", *Sibīrijas Cīņa*, Nr. 120, 1933, 31. oktobris, 2. lpp. (šajā publikācija minēts nevis Pēteris Leipčāns, bet Peteris Ansits, nevis Trukšāns, bet Truskans, kā arī minēta vēl viena persona – Marta Mednis).

[3213] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte, 1222. kartīte.

[3214] Piemēram, *Valdības Vēstnesis*, Nr. 39, 1936, 17. februāris, 8. lpp.; *Valdības Vēstnesis*, Nr. 98, 1933, 4. maijs, 3. lpp.

[3215] Piemēram, *Valdības Vēstnesis*, Nr. 189, 1940, 21. augusts, 8. lpp.

revolveris, pieļaujams, ka konkrētajā gadījumā domāta *Franz Stock* pistole.[3216] Savukārt ziņa par to, ka Ciblas pagasta valdes par nederīgiem izsludināto nozaudēto dokumentu starpā ir Latvijas Republikas iekšzemes pase ar Alekša Boldina vārdu un karaklausības apliecība ar Alekša Boldina, Albina dēla, vārdu, publicēta *Valdības Vēstnesī*[3217] 1934. gada 15. janvārī, tātad pēc Alfona Novika apcietināšanas un pirms tiesas sprieduma pasludināšanas pirmajā instancē, šāda sakritība ir maz ticama.

Tātad 1933. gada 4. oktobrī sākta izziņa, 9. oktobrī izziņa nosūtīta Latgales apgabaltiesas prokuroram un 1934. gada 23. aprīlī Latgales apgabaltiesas I kriminālnodaļa nolemj sodīt Alfonu Noviku[3218] ar spaidu darbiem uz astoņiem gadiem, tiesību zaudēšanu un sešu mēnešu iepriekšējā apcietinājumā pavadītā laika ieskaitīšanu.[3219] 1934. gada 23. augustā spriedums nodots izpildei.[3220] Daugavpils apgabaltiesa 1935. gada 9. janvārī, skatot apelāciju, nospriež sodīt ar astoņiem gadiem spaidu darbos, apvienojot Daugavpils apgabaltiesas I kriminālnodaļas 1934. gada 23. aprīļa spriedumu par astoņiem gadiem spaidu darbos un tiesību zaudēšanu un Daugavpils V iecirkņa miertiesneša 1933. gada 27. novembra tiesas pavēli par LVL 15 vai piecām dienām arestā, kas noteikts par ieroča turēšanu bez atļaujas[3221].[3222] Spriedums nodots izpildei 1935. gada 22. februārī.[3223] Alfons Noviks no 1933. gada 4. oktobra līdz 1934. gada 13. septembrim atradās Daugavpils cietumā, tad tika pārvests uz Rīgas

[3216] Minētajam par labu runā arī tas, ka, piemēram, Latvijas policijas šaušanas sacīkstēs 1937. gadā ar automātiskām pistolēm piedalījās 435 dalībnieki. Šajās sacīkstēs atšķirībā no iepriekšējā gada varēja piedalīties tikai ar *Walter, Mauser, Stock* un *Browning* sistēmu 7,65 kalibra automātiskām pistolēm – "bez pārtaisījumiem un uzlabojumiem". "Latvijas policijas šaušanas sacīkstes 1937. g.", *Policija*, Nr. 10, 1937, 453. lpp.
[3217] *Valdības Vēstnesis*, Nr. 11 1934, 15. janvāris, 8. lpp.
[3218] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte, 1215. kartīte.
[3219] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte, 1215. kartītes otra puse.
[3220] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte, 1220. kartīte.
[3221] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte, 1222. kartīte.
[3222] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte, 1220. kartītes otra puse.
[3223] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte, 1220. kartītes otra puse.

Centrālcietumu.[3224] 1938. gada 18. novembrī atbilstoši Amnestijas likumam Noviks atsvabināts no apcietinājuma,[3225] tobrīd atrodoties Rīgas Centrālcietumā.[3226]

1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka pēc atbrīvošanas līdz 1939. gada februārim bijis privātstundu skolotājs Rīgā, tad no 1939. gada februāra līdz 1940. gada jūnijam – noliktavas vadītājs[3227] Rīgā[3228] Tirdzniecības un rūpniecības akciju sabiedrībā *Šķiedra*,[3229] kuras pamatdarbība saistīta ar lauksaimniecības ražojumu un dažādu citu preču tirdzniecību un kuras darbība atklāta 1937. gada 1. oktobrī.[3230] 1945. gada 10. aprīļa autobiogrāfijā nekas konkrētāks par veicamo darbu Tirdzniecības un rūpniecības akciju sabiedrības *Šķiedra* noliktavā nav teikts. Laika periods līdz "S.[arkanās] Armijas ienākšanai Latvijā un Tautas Pagaidu valdības izveidošanai 1940. gada jūnijā"[3231] raksturots vien ar norādi par iesaistīšanos "LKP rindās".[3232] No 1940. gada jūnija līdz augustam Alfons Noviks, "partijas norīkots",[3233] pildīja Iekšlietu ministrijas Politiskās pārvaldes Daugavpils rajona priekšnieks.[3234]

No 1940. gada augusta līdz 1941. gada oktobrim Alfons Noviks bija LPSR iekšlietu tautas komisārs, no 1941. gada oktobra līdz 1943. gada decembrim – PSRS Iekšlietu tautas komisariāta, vēlāk Valsts

---

[3224] LVVA, 3273. f. (Rīgas Centrālcietums, 1919–1939), 1. apr. (Politieslodzīto personas lietas. Sarakste par politieslodzīto uzturēšanu, 1919–1940), 8443. l. (Novika Alfona Andreja d., personas lieta, 4.10.1933–18.11.1938), 60., 61., 65. lp. Citēts pēc: Raudis, Mārcis. "Bijušo Latvijas Republikas politieslodzīto burtnīcas, dienasgrāmatas un vēstules kā sava laikmeta liecinieces un kā dokumentu kopums LPSR VDK izpētē: Alfona Novika piemērs".

[3225] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte, 1215. kartītes otra puse.

[3226] LVVA, 3235. f., 1219. kartīte, 1217. kartītes otra puse.

[3227] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp. otra puse.

[3228] Tirdzniecības un rūpniecības akciju sabiedrības *Šķiedra* juridiskā adrese bija Rīgā, Lielā Jēkaba ielā 20/22. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 255, 1937, 9. novembris, 4. lpp.

[3229] 1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā norādīts "tirdzniecības grupa "Šķiedra"". LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp. otra puse.

[3230] *Valdības Vēstnesis*, Nr. 255, 1937, 9. novembris, 4. lpp.

[3231] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 7. lp.

[3232] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 7. lp.

[3233] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 7. lp.

[3234] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp. otra puse.

drošības tautas komisariāta nodaļas priekšnieks Maskavā.[3235] Izziņa, kas sagatavota par Savienības Padomes deputāta kandidātu Alfonu Noviku, Andreja dēlu, kas izvirzīts no Rēzeknes vēlēšanu apgabala Nr. 645, precizēts, ka Alfons Noviks bijis PSRS Valsts drošības tautas komisariāta 4. pārvaldes nodaļas priekšnieks.[3236] No 1943. gada decembra līdz 1944. gada augustam[3237] (jūlijam,[3238] maijam[3239]) bijis LPSR Valsts drošības tautas komisariāta operatīvas grupas priekšnieks Pavlovoposadā, bet no 1944. gada augusta[3240] (jūlija,[3241] maija[3242]) – LPSR valsts drošības tautas komisārs.[3243] LPSR valsts drošības tautas komisāra amatā viņš bija līdz 1946. gada martam,[3244] kad komisariātu pārdēvēja par ministriju. Alfons Noviks bija LPSR Valsts drošības ministrs līdz 1953. gada februārim.[3245]

[3235] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp. otra puse.
[3236] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 23. lp. (Izziņa, kas sagatavota par Savienības Padomes deputāta kandidātu Alfonu Noviku, Andreja dēlu, kas izvirzīts no Rēzeknes vēlēšanu apgabala Nr. 645)
[3237] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 20. lp. (1950. gada 20. februāra raksturojums, kas sniegts par ģenerālmajoru Alfonu Noviku kā LPSR valsts drošības ministru un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[3238] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp. otra puse.
[3239] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 2. lp.
[3240] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 20. lp
[3241] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp. otra puse.
[3242] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 2. lp.
[3243] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 4. lp. otra puse.
[3244] LPSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts *par Latvijas PSR Tautas Komisariātu Padomes pārveidošanu par Latvijas PSR Ministru Padomi*, ko 1946. gada 24. martā parakstījuši LPSR Augstākās Padomes Prezidija priekšsēdētājs Augusts Kirhenšteins (1872–1963) un LPSR Augstākās Padomes Prezidija sekretārs Kārlis Prieže (1907–1977) un kas pamatots ar PSRS Augstākās Padomes 1946. gada 15. marta likumu *Par PSRS Tautas Komisāru Padomes pārveidošanu par PSRS Ministru Padomi un savienoto un autonomo republiku Tautas Komisāru Padomju pārveidošanu par savienoto un autonomo republiku Ministru Padomēm*. "Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par Latvijas PSR Tautas Komisariātu Padomes pārveidošanu par Latvijas PSR Ministru Padomi", *Cīņa*, Nr. 71, 1946, 25. marts, 1. lpp.
[3245] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 2. lp. Salīdzinot Alfona Novika un Nikolaja Kovaļčuka LKP CK nomenklatūras kadru personas lietas, var konstatēt, ka arī Nikolaja Kovaļčuka iecelšana LPSR valsts drošības ministra amatā datēta ar 1953. gada februāri. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l. (Nikolaja Kovaļčuka LKP CK

1944. gada 12. maijā LPSR Tautas Komisāru Padomes Lietu pārvaldes Kadru nodaļas priekšnieka O. Augusta parakstītajā raksturojumā līdzās vispārīgai informācijai par Alfonu Noviku, norādot dzimšanas gadu, tautību, stāžu PSKP, norādi uz sociālo izcelsmi no zemniekiem un nepabeigto augstāko izglītību, minēts, ka Noviks bijis

> "pagrīdes Latvijas komjaunatnes un partijas darbinieks. Par revolucionāro darbību ilgus gadus bija ieslodzīts fašistu cietumā."[3246]

Darbs PSRS Valsts drošības tautas komisariātā raksturots tikai atsauces veidā uz saņemto Sarkanās Zvaigznes ordeni. Arī personīgi Noviks raksturots lakoniski, proti, "disciplinēts, enerģisks un savu darbu zinošs darbinieks".[3247] Teju identisku raksturojumu 1944. gada 29. jūnijā LKP CK sekretāra Jāņa Kalnbērziņa vietā (paraksta vietā norāde – "/J. Kalnbērziņš/ – aizkrāsota ar baltu) parakstījis K. Ozoliņš.[3248] Raksturojums par LPSR iekšlietu tautas komisāru Alfonu Noviku, rekomendējot viņu par deputātu kandidātu PSRS Augstākajā Padomē, ietver daudz plašāku informāciju.

Atšķirībā no iepriekš minētā raksturojuma šeit sniegta norāde, ka darba gaitas Alfons Noviks sācis 1928. gadā, savukārt atšķirībā no Alfona Novika 1945. gada 10. aprīļa autobiogrāfijas aktīvā revolucionārā darbība jaunatnes vidū datēta tikai no 1932. gada. Precīzāk izklāstītas ieslodzījuma detaļas, norādot, ka Noviks par

> "piederību komunistiskajai partijai 1933. gadā bija notiesāts buržuāziskajā tiesā uz 8 gadiem katorgas darbu un 5 gadu laikā izcieta ieslodzījumu cietumā".[3249]

---

nomenklatūras kadru personas lieta), 2. lp. otra puse (1953. gada 7. marta vadošo kadru uzskaites personas lapa).

[3246] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 10. lp. (1944. gada 12. maija raksturojums, ko parakstījis LPSR Tautas Komisāru Padomes Lietu pārvaldes Kadru nodaļas priekšnieks O. Augusts).

[3247] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 10. lp.

[3248] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 11. lp. (1944. gada 29. jūnija raksturojums, ko LKP CK sekretāra Jāņa Kalnbērziņa vietā (paraksta vietā norāde – "/J. Kalnbērziņš/" – aizkrāsota ar baltu) parakstījis K. Ozoliņš).

[3249] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 12. lp. (raksturojums, ko bija paredzēts parakstīt LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam un kas bija sniegts, rekomendējot Alfonu Noviku kā deputāta kandidātu PSRS Augstākajai Padomei;

Šajā raksturojumā vairs nav lietots apzīmējums "fašistu cietums". Raksturojot Alfona Novika veikumus LPSR valsts drošības tautas komisāra amatā, norādīts, ka:

> "Noviks veica lielu darbu, lai stiprinātu valsts drošības dienestus un lai attīrītu republikas iestādes un uzņēmumus no naidīgiem elementiem. Par sekmīgu darbu [Valsts drošības tautas komisariātā] apbalvots ar "Sarkanās Zvaigznes" ordeni"".[3250]

Raksturojumā norādīts, ka Noviks bauda lielu autoritāti "partijas organizācijā un iedzīvotāju vidū".[3251] Minēts, ka Alfons Noviks bieži apmeklē apriņķus, lai uzstātos ar politiskiem priekšlasījumiem. Minēts arī tas, ka Alfons Noviks 1940. gadā bija ievēlēts PSRS Augstākajā Padomē, 1941. gadā – LPSR Augstākajā Padomē un ka viņš ir LKP CK biroja loceklis.[3252]

1946. gada 4. jūnija raksturojums par Alfonu Noviku kā LPSR valsts drošības ministru, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, lai gan saturiski līdzīgs tam, kas bija sagatavots sakarā ar Novika virzīšanu PSRS Augstākajai Padomei, tomēr ievērojami atšķiras informācijas izklāsta ziņā. Uzskatāmi tas parādās Alfona Novika darbības raksturošanā līdz okupācijai. Teikts vien tas, ka:

> "Buržuāziskās Latvijas periodā b. Noviks aktīvi piedalījās pagrīdes revolucionārajā darbā." [3253]

Tādējādi apiets jautājums par to, kad tieši sākts "revolucionārais darbs", kā tas izpaudies un ar ko vispār Alfons Noviks nodarbojies līdz okupācijai. Alfona Novika karjeras raksturojums sākts kopš Sarkanās armijas ienākšanas Latvijas Republikā, minot gan darbu Politiskajā

---

dokumenta iespējamais sagatavošanas laiks – 1946. gads). LKP CK kadru uzskaites personas lietā ir identisks dokuments, kas ir ar pašrocīgu Jāņa Kalnbērziņa parakstu un vīzu. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 14. lp. (raksturojums, ko bija paredzēts parakstīt LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam; dokumenta iespējamais sagatavošanas laiks – 1946. gads).

[3250] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 12. lp.

[3251] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 12. lp.

[3252] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 12. lp.

[3253] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 13. lp. (1946. gada 4. jūnija raksturojums par Alfonu Noviku kā LPSR valsts drošības ministru, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

pārvaldē, gan arī turpmākos ieņemamos amatus – LPSR iekšlietu tautas komisārs, PSRS Iekšlietu tautas komisariāta un vēlāk PSRS Valsts drošības tautas komisariāta centrālā aparāta darbinieks (nav minēta konkrēta struktūrvienība un ieņemamais amats), kopš 1944. gada maija – LPSR valsts drošības tautas komisārs. Alfona Novika paveiktā darba raksturojums ir salīdzinoši skops. Teikts, ka Noviks

> "veica lielu darbu, atjaunojot un komplektējot republikāniskās un vietējās valsts drošības struktūras, attīrot Latvijas teritoriju no šķiriski naidīgiem elementiem".[3254]

Raksturojumā minēts, ka Alfonu Noviku valdība apbalvojusi ar diviem Sarkanās Zvaigznes ordeņiem, Tēvijas kara I pakāpes ordeni un medaļām *Par Maskavas aizstāvēšanu*, *Par uzvaru pār Vāciju Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.*, *Tēvijas kara partizānam* I pakāpe, *Par varonīgu darbu Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.* Raksturojumā atkārtots jau iepriekš minētajā raksturojumā teiktais par to, ka Noviks izpelnījies autoritāti "partorganizācijā un iedzīvotāju vidū", ka LKP CK uzdevumā izbrauc, lai uzstātos ar politiskiem priekšlasījumiem, kā arī to, ka Noviks ir LKP CK biroja loceklis un PSRS un LPSR Augstākās Padomes deputāts.[3255]

Vēl vienā 1946. gada raksturojumā, kas sagatavots par Alfonu Noviku kā LPSR valsts drošības ministru un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, vērojama niansēta atšķirība, salīdzinot ar citiem, iepriekš minētajiem, informācijas izklāstā. Alfona Novika darbība līdz okupācijai raksturota kā pagrīdes darbs, atzīmējot ieslodzījumu "revolucionārās darbības" dēļ. Proti:

> "[Biedrs] Noviks – Latvijas komjaunatnes un kompartijas pagrīdes darbinieks. Par revolucionāro darbību bija notiesāts uz 8 gadiem katorgas darbu."[3256]

Karjeras raksturojums sākas ar LPSR iekšlietu tautas komisāra amatu. Darba specifika PSRS Iekšlietu tautas komisariātā un PSRS Valsts

[3254] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 13. lp.
[3255] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 13. lp.
[3256] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 15. lp. (1946. gada raksturojums, kas sagatavots par Alfonu Noviku kā LPSR valsts drošības ministru un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

drošības tautas komisariātā ir vien nojaušama, jo norādīts tikai tas, ka Noviks ieņēmis vadošu amatu. Toties konkrētais raksturojums sniedz salīdzinoši plašāku ieskatu par Alfona Novika veikumu kopš 1944. gada maija:

> "Šajā laika posmā Ministrija veica lielu darbu, lai atjaunotu un nostiprinātu valsts drošības republikāniskās un vietējās struktūras. Kontrrevolucionārā bandītiskā pagrīde, kas darbojusies Latvijas teritorijā, pamatā sagrauta. Atklāts un padarīts nekaitīgs ievērojams skaits diversijas grupu, spiegu, dzimtenes nodevēju un citu padomju kārtībai naidīgu personu."[3257]

Raksturojums ietver arī kritiku, kas reizē atklāj nopietnus sarežģījumus visā Alfonam Novikam padotajā sistēmā:

> "Tomēr Ministrijas darbā ir arī nopietnas nepilnības. Līdz konkrētam brīdim Ministrija nav pilnībā nokomplektējusi kadrus. Valsts drošības struktūru darbinieku vidū ir tikai 23,3 % latviešu. Jaunu kadru atlase un sagatavošana norit neapmierinoši. Ministrijas vadība neizrāda pietiekamu prasīgumu pret darbiniekiem, neceļ savu kultūras un politisko līmeni tad, kad tikai Ministrijas centrālajā aparātā vien 57,7 % darbinieku ir zemākā izglītība, kas nevar neatspoguļoties uz viņu darba kvalitāti."[3258]

Neskatoties uz aizrādījumu par izglītības, kultūras un valodas zināšanu trūkuma raisītām darba kvalitātes problēmām, raksturojums noslēdzas ar norādi, ka Alfons Noviks par sekmīgu uzdevumu izpildi saņēmis valdības apbalvojumus, ka viņš "republikas partijas organizācijas un iedzīvotāju vidū" bauda autoritāti un ir LKP CK biroja loceklis un PSRS Augstākās Padomes deputāts.[3259]

Vēl vienā raksturojumā par Alfonu Noviku kā LPSR valsts drošības ministru, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš un kur nav norādes par laiku vai notikumu, kādēļ tāds sagatavots, vērojams atšķirīgs informācijas izklāsts, kas uzskatāmi parādās "revolucionārās darbības" raksturošanā, turklāt šoreiz vairs

[3257] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 15. lp.
[3258] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 15. lp.
[3259] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 15. lp.

nav references uz "katorgas darbiem", bet gan izciesto ieslodzījumu. Proti:

> "Buržuāziskās Latvijas periodikā b. Noviks aktīvi piedalījās pagrīdes revolucionārajā darbā, par ko piecus gadus atradās ieslodzījumā cietumā."[3260]

Šeit atkal karjeras uzskaitījums sākts no Politiskās pārvaldes. Veikums, esot LPSR valsts drošības ministra amatā, raksturots lakoniski:

> "Šajā laikā b. Noviks veica lielu darbu, lai organizētu darbu Centrālajā un vietējos Valsts drošības aparātos un republikas attīrīšanai no spiegiem un kontrrevolucionāriem elementiem."[3261]

Raksturojumā detalizēti uzskaitīti apbalvojumi – ordeņi un medaļas, kas šajā ziņā līdzinās 1946. gada 4. jūnija raksturojumam. Noslēgumā neiztiek bez norādes uz to, ka Noviks ir LKP CK biroja loceklis, PSRS un LPSR Augstākās Padomes deputāts, ka bauda autoritāti gan partijas organizācijā, gan iedzīvotāju vidū un ka dodas izbraukumos LKP CK uzdevumā, lai sniegtu politiskus priekšlasījumus.[3262]

1947. gada 16. jūnija raksturojumā, kas sniegts par Alfonu Noviku kā LPSR valsts drošības ministru un ko LKP CK pirmā sekretāra Jāņa Kalnbērziņa vietā parakstījis otrais sekretārs Ivans Ļebedevs (1907–1972),[3263] atkal vērojamas atšķirības informācijas izklāstā. Līdzīgi raksturota tikai vispārīga informācija par dzimšanas laiku, izcelsmi no nabadzīgajiem zemniekiem, tautību, nepabeigto augstāko izglītību un stāžu PSKP. Par darbību līdz 1940. gadam teikts tikai tas, ka "Noviks atradās pagrīdes darbā Latvijā",[3264] bet 1940. gadā kļuva par LPSR iekšlietu tautas komisāru. Atbilstoši raksturojumam pēdējā amatā Alfons Noviks sevi demonstrēja kā "spējīgs un enerģisks

[3260] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 16. lp. (raksturojums par Alfonu Noviku kā LPSR valsts drošības ministru, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš; nav norādes par laiku vai notikumu, kādēļ tas ir sagatavots).
[3261] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 16. lp.
[3262] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 16. lp.
[3263] "Ivans Ļebedevs", *Padomju Jaunatne*, Nr. 231, 1972, 25. novembris, 3. lpp.
[3264] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 17. lp. (1947. gada 16. jūnija raksturojums, kas sniegts par Alfonu Noviku kā LPSR valsts drošības ministru un ko LKP CK pirmā sekretāra Jāņa Kalnbērziņa vietā parakstījis otrais sekretārs Ivans Ļebedevs).

darbinieks".[3265] Darbs PSRS Iekšlietu tautas komisariātā un PSRS Valsts drošības komisariātā atkal ir raksturots vispārīgi. Darbs kopš 1944. gada maija novērtēts kā liels, saistot to ar kadru komplektēšanu un cīņu ar "nacionālistisko pagrīdi un bandītismu".[3266] Raksturojumā sniegts tikai statistisks apbalvojumu raksturojums – trīs ordeņi un četras medaļas. Atkārtoti norādīts uz autoritāti, ko Noviks izpelnījies "republikas partijas organizācijā". Teikts, ka Alfons Noviks ir LKP CK biroja loceklis, PSRS Augstākās Padomes deputāts. Sniegta piezīme, ka viņš sistemātiski strādā sevis pilnveidošanai, uzstājas iedzīvotāju priekšā ar priekšlasījumiem. Raksturojumā ir gan kritiska norāde, ka ministrijas darbā vērojamas nepilnības, jo aparāts nav nokomplektēts un centrālajā aparātā daudziem ir tikai zemākā izglītība, gan arī acīmredzot atbilde uz iepriekš izteiktu kritiku. Proti, teikts:

> "Konkrētajā brīdi Valsts Drošības Ministrija veikusi nepieciešamo, lai uzlabotu darbu ar aparāta personālsastāvu, organizēti un sistemātiski strādā pulciņi latviešu valodas apguvei un vispārizglītotības un idejiski politiskā līmeņa celšanai."[3267]

Nākamais raksturojums, kas sniegts par Alfonu Noviku kā LPSR valsts drošības ministru un ko 1949. gada 8. martā parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, sniedz salīdzinoši izvērstu ieskatu par Novika vadīto sistēmu kopš 1944. gada maija. Pirms izvērsti izklāstīt to, sniegtas vispārīgas ziņas, sauss karjeras raksturojums kopš 1940. gada augusta, kā arī salīdzinoši detalizēts "pagrīdes revolucionārās darbības" raksturojums, kas datēts kopš 1932. gada un iekļauj norādi par notiesāšanu uz "8 gadiem katorgas darbu" un 5 gadiem ieslodzījumā. Raksturojot Novika veikumu, teikts:

> "Šajā laikā viņa vadībā veikts nozīmīgs darbs, lai attīrītu republiku no naidīgām buržuāziski nacionālistiskām diversijas un teroristiskām organizācijām kā: «Latviešu pretošanās organizācija» [*Латышская организация сопротивления* – krievu val.], kas aptvēra Cēsis, Madonas un Rīgas apriņķus, «Latviešu nacionālo partizānu apvienības» [*Латышские национальные партизанские*

[3265] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 17. lp.
[3266] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 17. lp.
[3267] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 17. lp.

> *обединения* – krievu val.] ar jauniešu filiālēm, «Latviešu nacionālā jaunatnes organizācija» [*Латышские национальные организация молодёжи*– krievu val.] un virkne citu organizāciju un teroristisku bandu. Likvidēta spiegu rezidence, ko izveidojis viens no ārzemju izlūkdienestiem Latvijas teritorijā.
>
> [Valsts drošības ministrijas] veikto darbību rezultātā b. Novika vadībā republikā nebija jebkādu apjomīgu un sevišķi nopietnu kontrrevolucionāru izpausmju."[3268]

Raksturojumā atkal uzskaitīti Novika saņemtie apbalvojumi, proti, trīs ordeņi – Sarkanā Karoga ordenis, Sarkanās Zvaigznes ordenis un Lielā Tēvijas kara pirmās pakāpes ordenis – un medaļas. Sniegts Novika personīgo īpašību raksturojums, norādot, ka viņš ir "enerģisks, zina un mīl čekistisko darbu, pareizi vada padoto viņam aparātu un izpelnās autoritāti".[3269] Nav iztikts arī bez "nepilnību" uzskaitījuma. Teikts, ka viņš "nepietiekami pievērš uzmanību audzināšanai un darbinieku sadzīves iekārtai".[3270] Acīmredzami šāda nevērība saistīta ar to, ka

> "1948. gada laikā Ministrijā bija 4 darbinieku pašnāvības gadījumi, kas nav guvuši pienācīgu politisku novērtējumu un reaģēšanu no [Valsts drošības ministrijas partijas pirmorganizācijas] un personiski no b. Novika puses".[3271]

Noslēgumā teikts, ka Noviks ir politiski sagatavots, strādā, lai paaugstinātu savu idejiski teorētisko līmeni, mācās neklātienē LKP CK Augstākajā partijas skolā, dodas LKP CK uzdevumā uzstāties ar politiskajiem priekšlasījumiem. Visbeidzot, norādīts, ka Alfons Noviks ir LKP CK biroja loceklis, PSRS un LPSR Augstākās Padomes deputāts.[3272]

1950. gada 20. februāra raksturojumā, kas sniegts par ģenerālmajoru Alfonu Noviku kā LPSR valsts drošības ministru un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, vairs nav ne

---

[3268] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 18. lp. (raksturojums, kas sniegts par Alfonu Noviku kā LPSR valsts drošības ministru un ko 1949. gada 8. martā parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[3269] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 19. lp.
[3270] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 19. lp.
[3271] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 19. lp.
[3272] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 19. lp.

miņas no kritikas. Salīdzinot ar citiem iepriekš minētajiem raksturojumiem, šeit ir papildināts apgalvojums par nepabeigtu augstāko izglītību, norādot, ka "pabeigti 3 kursi vēstures un Latvijas valsts universitātes filoloģijas fakultātē".[3273] Izvērstāk raksturotas darba gaitas no 1928. līdz 1932. gadam, kad Noviks iestājās PSKP un aktīvi darbojās "pagrīdes revolucionārajā darbā jaunatnes vidū".[3274] Vispārīgs darbu uzskaitījums muitā, ceļu būvē un slimokasē un norāde, ka tie veikti, paralēli studējot Latvijas valsts universitātē, liecina, ka Alfona Novika sniegtās ziņas nav pārbaudītas, citādi būtu konstatēts, ka vismaz daļu laika Satiksmes ministrijas Šoseju un zemes ceļu departamenta 1. (Rīgas) rajona rēķinveža darbs veikts pēc studiju pārtraukšanas, bet, strādājot par Rīgas pagaidu strādnieku slimokases iemaksu kontrolieri, vispār nav studējis. Informācija par darba gaitām pēc ieslodzījuma minēta, vien sākot ar 1940. gada augustu. Raksturojumā ir dots salīdzinoši sauss kopsavilkums par paveikto kopš 1944. gada maija:

> "Šajā laikā viņa vadībā veikts ievērojams darbs, lai attīrītu republiku no naidīgiem buržuāziski nacionālistiskiem elementiem. Atklāta un likvidēta vesela virkne lielu nacionālistisku diversijas un teroristisku organizāciju."[3275]

Raksturojumā uzskaitīti apbalvojumi.[3276] Noslēgumā iekļautas frāzes par autoritāti, politisko priekšlasījumu lasīšanu, čekistiskā darba pārzināšanu un mīlēšanu, pareizu padoto vadību, darbu idejiski teorētiskā līmeņa celšanai, mācībām neklātienē PSKP CK Augstākajā partijas skolā. Visbeidzot, teikts, ka Noviks ir LKP CK biroja loceklis un PSRS Augstākās Padomes otrā sasaukuma deputāts.[3277]

LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta neietver LKP CK lēmumu izrakstus līdz 1952. gadam. Hronoloģiski pirmais šāds izraksts ir LKP CK plēnuma nolēmums, kas pamatots ar 1952. gada

---

[3273] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 20. lp. (1950. gada 20. februāra raksturojums, kas sniegts par ģenerālmajoru Alfonu Noviku kā LPSR valsts drošības ministru un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[3274] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 20. lp.
[3275] LVA, PA-15500. f, 2. apr., 7786. l., 20. lp.
[3276] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 20. lp.
[3277] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 21. lp.

30. decembra protokolu Nr. 1, kas paredz, ka Alfons Noviks kā LPSR valsts drošības ministrs ir "ievēlēts" par LKP CK biroja locekli.[3278] Nākamais ir LKP CK plēnuma nolēmums, kas izriet no 1952. gada 22. septembra protokola Nr. 1, §2, kas paredz, ka Alfons Noviks, būdams LPSR valsts drošības ministrs, ir "ievēlēts" par LKP CK biroja locekli, un kas nolemj lūgt PSKP CK apstiprināt ievēlēšanu.[3279]

1953. gada 24. februārī LKP CK birojs par nepilnībām kadru atlasē un izvietošanā Alfonam Novikam izsaka stingro rājienu,[3280] kas acīmredzami ir pamats viņa atcelšanai no ministra amata.

No 1953. gada februāra, kā norādīts papildinājumā kadru uzskaites personas lapā un kas, cita starpā, sakrīt ar Nikolaja Kovaļčuka LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā norādīto par iecelšanu LPSR valsts drošības ministra amatā[3281] (tātad jau pirms Josifa Staļina nāves), līdz aprīlim ir LPSR lauksaimniecības ministra vietnieks kadru jautājumos. Minētā sakarā ir LKP CK biroja 1953. gada 3. martā pieņemtais nolēmums, kas izriet no 1953. gada 3. marta protokola Nr. 32, §13, par to, ka Alfons Noviks ir apstiprināts par LPSR lauksaimniecības ministra vietnieku kadru jautājumos.[3282] Ievērojot to, ka nupat izteikts stingrais rājiens par bezatbildīgu rīcību kadru jautājumos, virzība par ministra vietnieku kadru jautājumos spilgti raksturo nomenklatūru.

1953. gada aprīlī Alfonu Noviku pārcēla par LPSR Lauksaimniecības un sagādes ministrijas Kadru pārvaldes priekšnieku un šīs ministrijas kolēģijas locekli; pēdējo amatu Noviks pildīja līdz 1957. gada februārim.[3283] Abos amatos Alfonu Noviku LKP CK birojs apstiprināja ar nolēmumu, kas izriet no 1953. gada 5. maija protokola

---

[3278] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 24. lp. (LKP CK plēnuma nolēmums, kas pamatots ar 1952. gada 30. decembra protokolu Nr. 1 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[3279] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 25. lp. (LKP CK plēnuma nolēmums, kas izriet no 1952. gada 22. septembra protokola Nr. 1, §2 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[3280] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 3. lp. otra puse.

[3281] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp. otra puse.

[3282] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 26. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1953. gada 3. marta protokola Nr. 32, §13 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[3283] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278. l., 2. lp.

Nr. 43, §31.[3284] No 1954. gada janvāra līdz 1956. gada februārim Alfons Noviks atkal bija LPSR lauksaimniecības ministra vietnieks kadru jautājumos. Jautājuma virzība, spriežot pēc LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā esošajiem dokumentiem, sākās ar LPSR lauksaimniecības un sagādes ministra Aleksandra Ņikonova 1953. gada 30. oktobra lūgumu LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam, kurā teikts, ka LPSR Lauksaimniecības un sagādes ministra lūdz apstiprināt Alfonu Noviku par LPSR lauksaimniecības un sagādes ministra vietnieku. Lūgumā gan nav norādīta vietnieka atbildības joma.[3285] Spriežot pēc izziņas, kas sagatavota virzības sakarā, attiecīgā vietnieka amata atbildības joma bijusi kadru jautājumos.[3286] 1954. gada 11. janvāra raksturojums, kas sniegts par Alfonu Noviku kā LPSR Lauksaimniecības un sagādes ministrijas vadošo kadru pārvaldes priekšnieku un šīs ministrijas kolēģijas locekli, virzot ministra vietnieka amatam, un ko parakstījis ministrs Aleksandrs Ņikonovs, atklāj, ka Alfonam Novikam sakarā ar to, ka viņš ir beidzis LKP CK Augstāko partijas skolu, ir augstākā izglītība. Ņikonovs ziņo, ka Alfons Noviks bijis ministra vietnieks kadru jautājumos kopš 1953. gada 3. marta, bet ministrijas kolēģijas loceklis un vadošo kadru pārvaldes priekšnieks kopš 1953. gada 6. maija. Salīdzinoši īsā raksturojumā atrodas vieta, lai atklātu, ka Noviks bija

> "aktīvs revolucionārās kustības buržuāziskā Latvijā dalībnieks, izpildīja daudzus atbildīgus partijas uzdevumus pagrīdē, ne vienreiz vien bijis Latvijas buržuāziski fašistiskās valdības institūciju represēts, ilgstošu laiku atradies ieslodzījumā cietumā. No 1940. līdz 1953. gada strādāja

[3284] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 27. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1953. gada 5. maija protokola Nr. 43, §31 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[3285] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 28. lp. (LPSR lauksaimniecības un sagādes ministra Aleksandra Ņikonova 1953. gada 30. oktobra lūgums LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam; dokuments ir bez numura).
[3286] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 32. lp. (izziņa, kas sagatavota Alfona Novika virzībai par LPSR lauksaimniecības ministra vietnieka kadru jautājumos un ko bija paredzēts parakstīt LKP CK kadru uzskaites sektora vadītājai Zinaīdai Kozirevai un ko parakstījis LKP CK Lauksaimniecības nodaļas instruktors Vasiļjevs).

> Iekšlietu ministrijā un vēlāk – republikas Valsts drošības [ministrijā].”[3287]

Tas, kas acīmredzot Ņikonova ieskatā kvalificēja Noviku LPSR Lauksaimniecības un sagādes ministra vietnieka amatam, rodams trešajā un pēdējā rindkopā:

> “Biedrs NOVIKS [Alfons, Andreja dēls] labi zina republikas kadrus, pēc rakstura ir sabiedrisks un uzmanīgs [!] cilvēks, politiski izglītots, daudz lasa un strādā [sevis pilnveidošanai], politiski noturīgs.”[3288]

LPSR lauksaimniecības un sagādes ministrs Aleksandrs Ņikonovs 1954. gada 11. janvārī lūgumā Nr. 51/ук LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam atkārtoti lūdz apstiprināt Alfonu Noviku par LPSR lauksaimniecības un sagādes ministra vietnieku.[3289] LKP CK lauksaimniecības nodaļas sagatavotajā izziņā ir ne tikai daļēji atkārtots LPSR lauksaimniecības un sagādes ministra Aleksandra Ņikonova parakstītajā raksturojumā teiktais, bet arī sniegta informācija par Alfona Novika veikto PSRS Lauksaimniecības un sagādes ministrijā. Norādīts, ka Noviks veicis nepieciešamo, lai “nostiprinātu Ministrijas aparātu, mašīnu un traktoru stacijas un lauksaimniecības mācību iestādes”.[3290] Tāpat piebilsts:

> “Tagad b. Noviks [veic nepieciešamo], lai nokomplektētu MTS [mašīnu un traktoru stacijas] un kolhozus ar lauksaimniecības speciālistiem.”[3291]

[3287] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 29. lp. (1954. gada 11. janvāra raksturojums, kas sniegts par Alfonu Noviku kā LPSR Lauksaimniecības un sagādes ministrijas vadošo kadru pārvaldes priekšnieku un šīs ministrijas kolēģijas locekli un ko parakstījis ministrs Aleksandrs Ņikonovs).
[3288] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 29. lp.
[3289] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 30. lp. (LPSR lauksaimniecības un sagādes ministra Aleksandra Ņikonova 1954. gada 11. janvāra lūgums Nr. 51/ук LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam).
[3290] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 31. lp. (LKP CK lauksaimniecības nodaļas sagatavotajā izziņa, ko nodaļas vadītāja Vladimira Stroganova vietā parakstījis vietnieks un LKP CK Lauksaimniecības nodaļas Kolhozu organizācijas sektora vadītājs A. Savickis).
[3291] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 31. lp.

Atšķirībā no Ņikonova parakstītā raksturojuma izziņā neiztika bez kritiskām piezīmēm:

> "Kā nepilnības b. Novika darbā nepieciešams atzīmēt [salīdzinošu] lēnīgumu jautājumu risināšanā un nepietiekamu prasīgumu pret padotajiem."[3292]

Rezumējot – LKP CK Lauksaimniecības nodaļa atbalstīja Alfona Novika virzību ministra vietnieka amatā.[3293] Virzības sakarā sagatavotā izziņa, kas sniedz informāciju par parasti kadru uzskaites personas lapā iekļautajiem jautājumiem, norāda, ka Alfons Noviks ir LKP CK biroja loceklis, PSRS Augstākās Padomes un LPSR Augstākās Padomes deputāts. Ievērojams, ka izziņa sniedz kadru uzskaites personas lapai pretēju informāciju, jo apgalvo, ka Alfons Noviks nav bijis citu partiju biedrs, turklāt norādīts, ka partijas sodu nav,[3294] – tātad šajā laikā acīmredzot pieņemts, ka stingrais rājiens ir vai nu noņemts, vai tā esība noliegta. LKP CK birojs, pamatojoties uz 1954. gada 12. janvāra protokolu Nr. 107, §58, apstiprināja Alfonu Noviku par LPSR lauksaimniecības ministra vietnieku kadru jautājumos.[3295] Atbilstoši LKP CK biroja 1956. gada 7. februāra nolēmumam, kas izriet no protokola Nr. 4, §47, Alfonu Noviku atbrīvoja no LPSR lauksaimniecības ministra vietnieka kadru jautājumos amata par to, ka viņš nenodrošina vadību. Turpat nolēma par vietnieku kadru jautājumos iecelt Ivanu Krūmiņu, Andreja dēlu, atbrīvojot viņu no LKP CK Plānu, finanšu un tirdzniecības nodaļas vadītāja amata.[3296]

Neskatoties uz to, ka Noviks atbrīvots no ministra vietnieka amata par vadības nenodrošināšanu, tomēr pēc četrām dienām LKP CK birojs nolēma, pamatojoties uz 1956. gada 11. februāra protokolu Nr. 1, §11, ka Alfons Noviks ieceļams par LPSR Lauksaimniecības

[3292] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 31. lp.
[3293] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 31. lp.
[3294] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 32. lp.
[3295] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 33. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1954. gada 12. janvāra protokola Nr. 107, §58 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[3296] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 34. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1956. gada 7. februāra protokola Nr. 4, §47 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

ministrijas Mežsaimniecības galvenās pārvaldes priekšnieku. Nolēmumu parakstījis LKP CK sekretārs Nikolajs Bisenieks (1906–1981).[3297] Atbilstoši LKP CK biroja nolēmumam, kas izriet no 1957. gada 22. februāra protokola Nr. 60, §21, Alfons Noviks atbrīvots no LPSR Lauksaimniecības ministrijas kolēģijas locekļa amata sakarā ar pārcelšanu citā darbā.[3298] Tā kā personas lietā klāt nav pievienoti citi dokumenti, kas paskaidrotu, kas pamato minētā lēmuma pieņemšanu, nav skaidrs, vai ar "citu darbu" ir domāts cits amats LPSR Lauksaimniecības ministrijā vai arī tas saistīts ar Alfona Novika virzību LPSR mežsaimniecības un mežrūpniecības ministra vietnieka amatam. Pēdējam par labu runā tas, ka jau pēc četriem mēnešiem Alfonu Noviku pārcēla uz citu resoru. Cita starpā, papildinājumā kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka LPSR Lauksaimniecības ministrijas Mežsaimniecības galvenās pārvaldes priekšnieka amats ir likvidēts.[3299]

Atbilstoši LKP CK biroja nolēmumam, kas izriet no 1957. gada 18. jūnija protokola Nr. 74, §16, Alfonu Noviku apstiprināja par LPSR mežsaimniecības un mežrūpniecības ministra vietnieku un šīs ministrijas kolēģijas locekli.[3300] Amata likvidēšanas sakarā viņu atbrīvoja no amata un pārcēla darbā no 1957. gada jūnija līdz 1959. gada jūlijam par LPSR mežsaimniecības un mežrūpniecības ministra vietnieku, proti, par Roberta Zandera[3301] vietnieku. Personas lietā nav informācijas par ministra vietnieka atbildības jautājumiem. Tomēr

[3297] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 35. lp. (Atbilstoši LKP CK biroja nolēmumam, kas izriet no 1956. gada 11. februāra protokola Nr. 1, §11 un ko parakstījis Nikolajs Bisenieks).

[3298] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 36. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1957. gada 22. februāra protokola Nr. 60, §21 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[3299] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 2. lp.

[3300] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 37. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no 1957. gada 18. jūnija protokola Nr. 74, §16 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[3301] Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija 1957. gada 20. jūnija dekrēts, ko parakstījuši priekšsēdētāja vietnieks Ernsts Ameriks un sekretārs Kārlis Gailis, paredzēja iecelt par LPSR mežsaimniecības un mežrūpniecības ministru Robertu Zanderu, Ivana dēlu. "Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija DEKRĒTS Par b. R. I. Zandera iecelšanu par Latvijas PSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministriju", *Cīņa*, Nr. 145, 1957, 21. jūnijs. 1. lpp.

LPSR mežsaimniecības un mežrūpniecības ministra vietnieka amatu Alfons Noviks pildīja salīdzinoši īsu laiku – atbilstoši 1960. gada 22. augusta izziņai, ko parakstījis LKP CK Kadru uzskaites sektora vadītāja atvietotājs, Alfons Noviks atbrīvots no ministra vietnieka amata sakarā ar šā amata likvidēšanu, ievērojot LPSR Ministru Padomes 1959. gada 31. jūlija lēmumu.[3302] Papildinājumā kadru uzskaites personas lapai minēts, ka pēc amata likvidēšanas Alfons Noviks līdz 1965. gadam ieņēmis kolēģijas locekļa amatu un ka no 1960. gada novembra līdz 1961. gada jūlijam pildījis ministrijas PSKP pirmorganizācijas sekretāra amatu.[3303] Tomēr tā nav pilnīga informācija par Alfona Novika ieņemamo amatu LPSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrijā. Minēto apliecina LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja Vitālija Rubeņa 1964. gada 16. novembra vēstule Nr. 13/292 LKP CK, kas iesniedz priekšlikumu atbrīvot Alfonu Noviku no LPSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministrijas kolēģijas locekļa amata sakarā ar to, ka viņa līdz šim ieņemamais amats – Mežsaimniecības pārvaldes priekšnieks – ir likvidēts ministrijas reorganizācijas rezultātā.[3304] Jānorāda, ka kopš 1963. gada jūnija LPSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības ministra pienākumus pildīja Vilis Kariss (1930–1971).[3305] LKP CK prezidija nolēmums, kas izriet no 1965. gada 26. janvāra protokola Nr. 48, §59 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše, paredzēja LPSR Mežsaimniecības un mežrūpniecības kolēģijas locekļa amatā apstiprināt Jeļenu (Helēnu[3306]) Klestrupu, Jāņa meitu, – Mežu, papīra un kokapstrādes rūpniecības strādnieku arodbiedrības republikāniskās komitejas priekšsēdētāju –, reizē atbrīvojot no kolēģijas locekļa amata

[3302] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 38. lp. (1960. gada 22. augusta izziņa, ko parakstījis LKP CK Kadru uzskaites sektora vadītāja atvietotājs).
[3303] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 2. lp.
[3304] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 39. lp. (LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja Vitālija Rubeņa 1964. gada 16. novembra vēstule Nr. 13/292 LKP CK).
[3305] "Vilis Kariss", *Cīņa*, Nr. 272, 1971, 23. novembris 3. lpp.
[3306] Piemēram, oficiāla dokumenta publikācijā vārds atveidots "Helēna". "Augsti apbalvojumi. PSRS Augstākās Padomes Prezidija DEKRĒTS par Latvijas PSR rūpniecības, lauksaimniecības un tirdzniecības pirmrindnieku, zinātnes un kultūras darbinieku apbalvošanu ar PSRS ordeņiem un medaļām", *Cīņa*, Nr. 239, 1965, 9. oktobris, 3. lpp.

Alfonu Noviku. Atšķirīgā no LPSR Ministru Padomes dokumenta šeit atbrīvošanas pamats ir pensionēšanās.[3307]

Ziņas kadru uzskaites personas lapā un papildinājumā kadru uzskaites personas lapai par "ievēlēšanu" antidemokrātiski izveidotās institūcijās, salīdzinot ar citviet personas lietā minēto un periodikā pieejamo informāciju, ir nepilnīgas. 1945. gada kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka Alfons Noviks bijis "ievēlēts" LPSR Augstākajā Padomē 1940. gada jūlijā un PSRS Augstākajā Padomē 1941. gada februārī.[3308] Papildinājumā kadru uzskaites personas lapai norādīts, ka no 1941. gada 12. janvāra līdz 1946. gada 10. februārim viņš ir bijis PSRS Augstākās Padomes pirmā sasaukuma deputāts,[3309] tad atkārtoti no 1946. gada februāra līdz 1950. gada 12. martam –PSRS Augstākās Padomes otrā sasaukuma deputāts un tad atkal no 1950. gada 12. marta līdz 1954. gada martam – PSRS Augstākās Padomes deputāts (sasaukums vairs nav minēts). Ziņas par "ievēlēšanu" LPSR Augstākajā Padomē ir atspoguļotas krietni skopāk. Papildinājumā kadru uzskaites personas lapai minēts vien, ka no 1954. gada 18. februāra Alfons Noviks bijis LPSR Augstākās Padomes deputāts, tomēr februārī pilnvaras beigušās.[3310] "Vēlēšanu" sakarā jānorāda, ka LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta ietver liecību, ka, virzot PSRS Augstākās Padomes "vēlēšanām", bijis sagatavots "oficiāls" stāstījums par Alfona Novika dzīvi,[3311] tomēr, piemēram, 1946. gada 18. janvārī *Cīņā* publicētais biogrāfiskais stāstījums ievērojami pārsniedz saturiski un izteiksmes līdzekļu ziņā LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā iekļauto.[3312] Jāteic, ka minētā publikācija saturiski un izklāsta ziņā līdzīga 1940. gada 31. decembra *Cīņā* publicētajam stāstījuma, kura autors gan nav minēts.[3313] Tēlaina un izdomas bagāta

---

[3307] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 39.a lp. (LKP CK prezidija nolēmums, kas izriet no 1965. gada 26. janvāra protokola Nr. 48, §59, un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

[3308] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 5. lp.

[3309] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 2. lp. otra puse.

[3310] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 2. lp. otra puse.

[3311] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 8.–9. lp. (Alfons Noviks, Andreja dēls; biogrāfisks stāstījums).

[3312] Žurgins, A. "Alfons Noviks", *Cīņa*, Nr. 15, 1946, 18. janvāris, 3. lpp.

[3313] "Biedrs Alfons Noviks", *Cīņa*, Nr. 172, 1940, 31. decembris, 3. lpp.

ir bijusi 1950. gada 28. februāra *Cīņas* versija par Alfona Novika dzīves gājumu.[3314] LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta nesniedz apstiprinājumu vismaz daļai no minētās informācijas.

Alfons Noviks saņēmis vairākus apbalvojumus. 1942. gada decembrī Noviks saņēma no PSRS iekšlietu tautas komisāra nopelniem bagātā Iekšlietu tautas komisariāta darbinieka krūšu nozīmi. 1943. gada oktobrī PSRS Augstākās Padomes Prezidijs viņu apbalvoja ar Sarkanās Zvaigznes ordeni par sekmīgu speciālā uzdevuma izpildi, kas veikts "Lielā Tēvijas kara laikā".[3315] Nopelni "Lielā Tēvijas kara" laikā novērtēti arī ar vairākām medaļām. 1945. gada martā PSRS Augstākās Padomes Prezidijs Novikam piešķir medaļu *Par Maskavas aizstāvēšanu*.[3316] Tāpat viņš ir saņēmis arī šādas medaļas: *Par uzvaru pār Vāciju Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.*,[3317] *Tēvijas kara partizānam* I pakāpe, *Par varonīgu darbu Lielajā Tēvijas karā. 1941. –1945. g.*[3318] 1946. gada 31. maijā Alfons Noviks saņēma Tēvijas kara I pakāpes ordeni par gūtiem panākumiem lauksaimniecības, rūpniecības, zinātnes, kultūras un mākslas attīstībā.[3319] 1949. gada augustā apbalvots ar Sarkanās Zvaigznes ordeni un 1950. gada 22. jūlijā – ar Ļeņina ordeni sakarā ar LPSR izveides desmitgadi un sasniegumiem, atjaunojot un attīstot ražošanu, lauksaimniecību, zinātni, kultūru un mākslu.[3320] Saņemts arī Sarkanā Karoga ordenis.[3321]

Spriežot gan pēc 1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā norādītā,[3322] gan pēc papildinājuma kadru uzskaites

---

[3314] Silarājs, N. Alfons Noviks, *Padomju Jaunatne*, Nr. 41, 1950, 28. februāris, 2. lpp.
[3315] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 5. lp. otra puse.
[3316] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 5. lp. otra puse.
[3317] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 2., 8. lp.
[3318] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 2., 13. lp.
[3319] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 3. lp.; "PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par Latvijas PSR lauksaimniecības, rūpniecības, zinātnes, kultūras un mākslas darbinieku apbalvošanu ar ordeņiem un medaļām", *Padomju Jaunatne*, Nr. 110, 1946, 5. jūnijs, 2. lpp.
[3320] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 3. lp.
[3321] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 7786. l., 2., 19. lp.
[3322] LVA, PA-15500, 2. apr., 7786. l., 4. lp.

personas lapai,[3323] gan arī pēc hronoloģiski pēdējās izziņas,[3324] Alfons Noviks sava dienesta laikā nav bijis ārzemēs.

Vēl 1945. gada 10. aprīļa kadru uzskaites personas lapā atbildē uz jautājumu par kara klausību un dienesta pakāpi norādījis, ka ir "valsts drošības komisārs".[3325] Tomēr jau 1950. gada 20. februāra raksturojumā Alfons Noviks dēvēts par ģenerālmajoru.[3326]

Spriežot pēc publiski pieejamajām ziņām, Aleksandrs Gorškovs – meitas Noras Novikas vīrs, viņas bijušais audzēknis Latvijas Konservatorijā un ilgstošs klavierskolotājs Rīgas 2. bērnu mūzikas skolā – ir meitas, tātad arī Alfona Novika mantinieks.

Alfons Noviks miris 1996. gada 12. martā Rīgas Centrālcietuma slimnīcā, esot apcietināts 1994. gada 15. martā un atradoties mūža ieslodzījumā, pamatojoties uz 1995. gada 13. decembra Rīgas Apgabaltiesas spriedumu.[3327] 1996. gada 26. janvārī bija iesniegta apelācija, kuru līdz nāvei nepabeidza izskatīt.[3328] Mūža ieslodzījums bija noteikts par genocīdu.

[3323] LVA, PA-15500, 2. apr., 7786. l., 3. lp.
[3324] LVA, PA-15500, 2. apr., 7786. l., 32. lp.
[3325] LVA, PA-15500, 2. apr., 7786. l., 5. lp. otra puse.
[3326] LVA, PA-15500, 2. apr., 7786. l., 20. lp. (1950. gada 20. februāra raksturojums, kas sniegts par ģenerālmajoru Alfonu Noviku kā LPSR valsts drošības ministru un ko parakstīja LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[3327] "Miris Alfons Noviks", *Lauku Avīze*, Nr. 22, 1996, 15. marts.
[3328] "A. Noviks, pārsūdzējis spriedumu", *Lauku Avīze*, Nr. 10, 1996, 2. februāris, 26. lpp.

Ieskats Jāņa Vēvera Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Pazīstamajam čekistam Jānim Vēveram vairākos avotos veltīti biogrāfiski šķirkļi, kas izmantojami vispārīgas informācijas uzziņai,[3329] tomēr atsevišķos avotos minētā informācija nav apstiprināma.[3330]

[3329] Sk. salīdzinājumam: Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности, 1941–1954: Справочник*. Москва: Международное общество «Мемориал», «Звенья», 2010, с. 245–246.

[3330] Piemēram, minēts, ka Jānis Vēvers dzimis 1899. gada 9. septembrī Draņķos (sk., piemēram, Тумшис, Михаил. *Щит и меч Советского Союза. Краткие биографии руководителей органов государственной безопасности СССР и союзных республик (декабрь 1922–декабрь 1991 гг.)*. Москва: Русский Фонд Содействия Образованию и Науке, 2016). Ievērojot to, ka izpētes laikā nav atrasts ieraksts baznīcas grāmatā, ir caurskatītas ziņas presē. Minētās mājas 19. gadsimta publikācijās minētas, piemēram, 1878. gada 24. augusta "Rīgas Lapā" sakarā ar 1878. gada 21. augustā Valmierā organizētajām zirgu "rādīšanām" vilkšanā un skriešanā; rezultātā pēc rādīšanas trešo vietu esot dabūjis Martins Sallmanis no Koku muižas "Dranke mājas" par ērzeli ("No iekšzemes", Rīgas Lapa, Nr. 195, 24, augusts, 2. lpp.) Savukārt jau 1920. gada 20. marta *Valdības Vēstnesī* var lasīt, ka Koku pagasta Draņķu mājās 1920. gada 10. februārī miris Mārcis Murišs, Jāņa dēls ("Koku pagasta tiesa Valmieras apriņķī", *Valdības Vēstnesis*, Nr. 70, 1920, 25. marts, 3. lpp.). Savukārt 1923. gada 21. decembra "Brīvajā Vārdā" rakstīts, ka Koku pagasta Draņķos dzimis Jānis Klāvs ("Dažāds ziņas", *Brīvais Vārds*, Nr. 1, 1923, 21. decembris 3. lpp.). Savukārt 1931. gada 21. augusta ziņā rakstīts par nelaimes gadījumu, kas noticis ar 77 gadus veco Kokmuižas pagasta Draņķu māju rentnieku Valci ("Lauku dzīve", *Valmieras Avīze*, Nr. 33, 1931, 21. augusts, 3. lpp.). Tas norāda, ka, pat ja minētais atbilst īstenībai, visticamāk, šajās mājās Jāņa Vēvera vecāki vai nu strādājuši par algotņiem, vai arī bijuši šo māju rentnieki.

Atbilstoši Jāņa Vēvera Latvijas Komunistiskās partijas (LKP)[3331] Centrālās Komitejas (CK) nomenklatūras kadru personas lietai[3332] Jānis Vēvers, Jāņa dēls, dzimis 1899. gada 19.[3333] septembrī Vidzemes guberņas Valmieras apriņķa Koku pagastā,[3334] kas 1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapas aizpildīšanas brīdī bija Valmieras rajona Kocēnu pagasts.[3335] Savā 1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapā Jānis Vēvers norāda, ka ir latvietis, viņa vecāki bijuši algotņi gan pirms, gan pēc 1917. gada Krievijas revolūcijas oktobra boļševiku apvērsuma jeb "Oktobra revolūcijas". Atbildot uz jautājumu par vecāku nodarbi līdz 1940. gada jūnijam, kā arī privātā īpašuma esību un algotņu darba izmantošanu, Vēvers raksta, ka abi vecāki miruši – viens 1926., bet otrs 1937. gadā (1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā minēts, ka māte mirusi 1925., bet tēvs – 1937. gadā,[3336] savukārt 1953. gada 23. janvāra autobiogrāfijā, ka māte mirusi 1926., bet tēvs – 1937. gadā[3337]) – un ka abiem nekas

---

[3331] Šeit un turpmāk, norādot Latvijas Komunistiskās partijas institūciju vai amatu, izmantots Latvijas Komunistiskās partijas pēdējā nosaukuma akronīms.

[3332] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l. (Jāņa Vēvera LKP CK nomenklatūras kadru personas lieta). Visi dokumenti lietā ir krievu valodā, izņemot vairāku dokumentu galvas, kas ir gan latviešu, gan krievu valodā, kā arī Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Ministru Padomes 1953. gada 4. jūlija lēmumu Nr. 640 *Par b. J. J. VĒVERA apstiprināšanu par Latvijas PSR Iekšlietu ministra vietnieku*, kas ir latviešu valodā.

[3333] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 7. lp. (1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfija).

[3334] 1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapā Jānis Vēvers raksta, ka ir dzimis Koķēnu pagastā (*Кокенская волость*). Minētais skaidrojams ar to, ka pagasta nosaukums saistīts ar Koku muižu vai Kokmuižu, kas vācu valodā saukta *Kokenhof*. Līdz 20. gadsimta divdesmito gadu vidum pagasts latviešu valodā saukts par Koku pagastu, vēlāk par Kokmuižas pagastu, bet atbilstoši iekšlietu ministra Kornēlija Veitmaņa 1939. gada 29. decembra rīkojumam *Par dažu Latvijas pagastu nosaukumu pārdēvēšanu*, ko līdz ar viņu parakstījis Pašvaldību departamenta vicedirektors Gothards Caucis un kura mērķis bija izskaust vārda "muiža" lietošanu administratīvo teritoriju nosaukumos, Kokmuižas pagastu pārdēvēja par Kocēnu pagastu ("Valdības rīkojumi un pavēles. Rīkojums par dažu Latvijas pagastu nosaukumu pārdēvēšanu", *Valdības Vēstnesis*, Nr. 295, 1939, 30. decembris, 1. lpp.).

[3335] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 4. lp. (1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapa).

[3336] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 7. lp.

[3337] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 15. lp. (1953. gada 23. janvāra autobiogrāfija).

nav piederējis.[3338] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā Jānis Vēvers piemin savu brāli Pēteri Vēveru, kas visu laiku esot dzīvojis Valmieras rajona Kocēnu pagastā un ""patstāvīgās" Latvijas periodā"[3339] kā "jaunsaimnieks" saņēmis Kokmuižas zemes daļu 15 ha platībā, tomēr publiski pieejamā oficiālā informācija sniedz atšķirīgas ziņas. Atbilstoši Centrālās zemes ierīcības komitejas 1923. gada 30. maija plenārsēdē lemtajam (protokols Nr. 632, 4. punkts), ievērojot zemes piešķiršanas komisijas atzinumu, no 1923. gada 16. maija (protokols Nr. 457, 2. punkts) Valmieras apriņķa Koku pagasta Koku muižā Pēterim Vēveram bija piešķirta 2. kategorijas zeme pēc plāna Nr. 78F 46,88 ha kopplatībā.[3340] Raksturojot brāli, Jānis Vēvers sniedz tikai ziņas par viņa ģimenes stāvokli, proti, ka viņš ir precējies, triju bērnu tēvs. 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā teikts, ka citu radinieku Jānim Vēveram neesot.[3341]

Atbildot uz jautājumu par savu nodarbi iestāšanās brīdī Padomju Savienības Komunistiskajā partijā (PSKP),[3342] Jānis Vēvers norāda, ka ir bijis kalpotājs un kopā nostrādātais laiks kalpotāja lomā skaitāms no 1915. gada. Likumsakarīgi, ka šķiras raksturošanai izvēlēts kalpotāja sociālais statuss. PSKP biedru rindās Jāni Vēveru uzņēma Vilēnu (Viļānu) pagasta partijas organizācija 1919. gada novembrī (partijas biedra kartes Nr. 06724091,[3343] vēlāk Nr. 3101176[3344]). Atbilstoši 1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapai Jānis Vēvers nav bijis iepriekš izslēgts vai izstājies no PSKP, nav

[3338] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 4. lp.
[3339] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 7. lp.
[3340] "Galīgi piešķirtās zemes. a) Jaunsaimniecības", *Valdības Vēstneša pielikums zemes ierīcības lietās*, Nr. 77, 1923, 1. augusts, 6. lpp.
[3341] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 7. lp.
[3342] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Padomju Savienības Komunistiskajā partijā, izmantots šīs partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[3343] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 4. lp.
[3344] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 18. lp. (1952. gada 24. aprīļa izziņa, ko parakstījusi LKP CK kadru uzskaites sektora vadītāja Zinaida Kozireva), LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 28. lp. (izziņa, kas sagatavota par LPSR iekšlietu ministra vietnieku Jāni Vēveru, kas strādā minētajā amatā no 1953. gada maija; izziņu bija paredzēts parakstīt LKP CK kadru uzskaites sektora vadītajai Zinaidai Kozirevai, bet viņas vietā parakstījies cits, izziņu parakstījis arī LKP CK administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas instruktors Vasiļjevs).

bijis "antipartijas grupējumos" un to starpā, kas "svārstījušies par partijas līnijas īstenošanu", viņš nav bijis VĻKJS biedrs, tāpat kā nav bijis nevienā arodbiedrībā. Jānis Vēvers nav bijis nevienā citā partijā, arī personas lapā tieši minētajās kā "Sociāldemokrātu, Nacionālā apvienība, Kristīgā apvienība, Demokrātiskais Centrs, [Latvijas] Jaunsaimnieku un sīkgruntnieku"[3345] partija. Tāpat 1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka viņš nav bijis biedrs "SSS [Strādnieks, sports un sargs – paramilitāra Latviešu sociāldemokrātiskās strādnieku partijas jaunatnes organizācija], Aizsargos, Pērkoņkrustā, studentu korporācijās, jauniešu un [citās] organizācijās".[3346]

Savām PSKP gaitām Jānis Vēvers veltījis diezgan ievērojamu vietu 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā. Minēts, ka kopš iestāšanās PSKP viņš vairākkārt ievēlēts dažādās pirmorganizācijās, rajona, pilsētas un apgabala partijas organizācijās. 1923. gadā Krasnojarskā "trockistiskā partijas [rajona komiteja]" izteica Jānim Vēveram rājienu par to, ka viņš bija izmantojis "privātā tirgotāja [doto] kredītu". Šādu rīcību Vēvers autobiogrāfijā paskaidro:

> "Tas bija periods, kad Krasnojarskā trockisti īslaicīgi bija sagrābuši savās rokās virkni [rajona komiteju] un sāka sist CK piekritējus. Šo rājienu atcēla pēc trockistu sakaušanas. Vairāk nekādu rājienu ne partijas, ne dienesta [sakarā] man nav bijis."[3347]

Līdzīga, bet vispārīgi formulēta informācija norādīta arī 1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapā.[3348] Papildinājumā kadru uzskaites lapai norādīts, ka Jānim Vēveram 1958. gada 30. oktobrī LKP CK bija izteikusi rājienu,[3349] tomēr nekā vairāk kā tikai ieraksts papildinājumā kadru uzskaites personas lapā Jāņa Vēvera LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā nav.

1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapā Jānis Vēvers norādījis, ka viņam ir nepabeigta vidējā izglītība. Turpat minētas divas izglītības iestādes: Valmieras augstākā sākumskola, ko

[3345] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 4. lp.
[3346] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 4. lp.
[3347] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 10. lp.
[3348] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 5. lp. otra puse.
[3349] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 3. lp. otra puse.

viņš esot pabeidzis, mācoties no 1912. gada septembra līdz 1915. gada jūnijam, un LKP Rīgas pilsētas komitejas Marksisma-Ļeņinisma vakara universitāte, ko viņš esot pabeidzis, mācoties no 1949. gada septembra līdz 1954. gada decembrim. Saprotamu iemeslu dēļ Jānis Vēvers uz jautājumu par zinātnisko grādu, zinātniskajiem darbiem un izgudrojumiem atbildējis noliedzoši.[3350] Savā 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā Jānis Vēvers sniedzis izvērstāku stāstījumu par mācībām. 1912. gadā viņš pabeidza Koku pagasta skolu.[3351] Ziemā esot mācījies, bet vasarā strādājis par ganu "pie vietējiem kulakiem". Tad no 1912. gada līdz 1915. gadam Vēvers mācījies Valmieras četru klašu pilsētas augstākajā sākumskolā, kur četras klases esot pabeidzis trijos gados.[3352]

Novērtējot Jāņa Vēvera izglītību, jāņem vērā, ka viņa skolas gaitas sakrita ar izglītības sistēmas reformām, kas tobrīd norisinājās Krievijas Impērijā. Reformu pamatā bija doma par nepieciešamību sniegt izglītību vismaz elementāro – laicīgo un garīgo – zināšanu

---

[3350] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 4. lp.

[3351] Koku pagasta skola saistās ar vairākām personībām. Šeit 1893. gada 28. februārī ir dzimis Atis Jaunzemis, Apsīšu Jēkaba dēls, Apsīšu Jēkabs tolaik strādāja Koku pagasta skolā par skolotāju. Atis Jaunzemis arī strādājis par skolotāju, bijis Ventspils valsts ģimnāzijas direktors, 1939. gada 1. oktobrī izglītības ministrs Jūlijs Auškāps (1884–1942) viņu iecēla par Izglītības ministrijas vidusskolu direktora biedru. Reizē Atis Jaunzemis bija arī Latvijas evaņģēliski luteriskās Baznīcas mācītājs, prāvesta vietnieks un prāvests. Atbrīvots no darba ministrijā pēc tam, kad Padomju Sociālistisko Republiku Savienība (PSRS) okupēja Latvijas Republiku, kļuva par *Baigās vasaras* upuri – nošauts Salaspils mežā 1941. gada 29. jūnijā. "Iecelšana izglītības ministrijā", *Brīvā Zeme*, Nr. 191, 1939, 25. augusts, 1. lpp.; "Atis Jaunzemis", *Izglītības Mēnešraksts*, Nr. 1, 1942, janvāris, 23. lpp.; Feders B. "Prāvestu Ati Jaunzemi pieminot", *Baznīcas Ziņas*, Nr. 13, 1942, 28. jūnijs. 3. lpp.; "Evaņģēliskā baznīca. «Staļina viengades» laikā", *Tukuma Ziņas*, Nr. 14, 1941, 11. septembris, 3. lpp.
Kārlis Kampe (1903–1977) – jurists, teologs, evaņģēliski luteriskās Baznīcas mācītājs, 1944. gadā devies trimdas gaitās – savā psiholoģiskajā novelē «Jasminu ziedi» (*Nākotnes Sieviete*, Nr. 1, 1925, 10.–13. lpp.) piemin skolas gaitas Koku pagasta skolā un dzīvi Koku muižā. "Miris garīdznieks", *Laiks*, Nr. 46, 1977, 8. jūnijs, 6. lpp.
Pēteris Zariņš (1868–1930) – 25 gadus bijis Koku pagasta skolas skolotājs, strādājis arī citviet par skolotāju un koru diriģentu, novēlējis 8000 latu Latvijas Universitātes studentu vienotnes *Līdums* trūcīgo un apdāvināto locekļu stipendijām. "Cēls novēlējums", *Students*, Nr. 167, 1930, 19. septembris, 3. lpp.

[3352] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 4. lp.

apjomā visiem bērniem neatkarīgi no viņu izcelsmes. 1912. gadā, pamatojoties uz nolikumu par augstākajām sākumskolām,[3353] visas pilsētas skolas sāka pārveidot par pilsētas augstākajām skolām, kur mācībām uzņēma bērnus no 10 līdz 13 gadu vecumam, kuri bija pabeiguši vienas klases sākumskolu vai izturējuši iestājpārbaudījumus, kas atbilst vienas klases sākumskolas mācību kursam. Citās klasēs pieņēma bērnus, kas atbilst vecuma ziņā un zināšanu apjomā attiecīgajai klasei.[3354] Augstākajās sākumskolās mācības bija dalītās četrās klasēs, kur katras klases mācību ilgums bija viens mācību gads. Tajā ietilpa ticības mācība, krievu valoda ar baznīcslāvu valodu un krievu literatūra, aritmētika un algebras pamati, ģeometrija, ģeogrāfija, Krievijas vēsture ar nepieciešamajām ziņām par vispārīgo vēsturi, dabaszinātne un fizika, zīmēšana un rasēšana, vingrošana. Skolniecēm papildus bija paredzēta rokdarbu mācība; ticības mācība attiecās uz krievu pareizticīgajiem un tās ticības pārstāvjiem, kas veido skolēnu vairākumu.[3355] Augstākās sākumskolas beidzēju diplomu gan nepielīdzināja attiecīgajam vidējās izglītības iestādes klašu skaitam,[3356] dodot iespēju vien iestāties vidējās izglītības iestādes trešajā klasē, ja sekmīgi pabeigtas pirmās divas klases un nokārtots pārbaudījums

[3353] Российский государственный исторический архив (РГИА), 1276 ф., 4 оп., 708 д., 18–22об л. (Положение о высших начальных училищах). Citēts pēc: *П. А. Столыпин: Программа реформ. Документы и материалы*, том 1., общ. ред. Павел Пожигайло. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2002. Pieejams: http://www.hrono.ru/libris/stolypin/stpn1_82.html#138).

[3354] Sk. nolikuma par augstākajām sākumskolām 15. pantu. "Положение о высших начальных училищах", *П. А. Столыпин: Программа реформ. Документы и материалы*, том 1., общ. ред. Павел Пожигайло. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2002. Pieejams: http://www.hrono.ru/libris/stolypin/stpn1_82.html#138).

[3355] Sk. nolikuma par augstākajām sākumskolām 9. pantu. "Положение о высших начальных училищах", *П. А. Столыпин: Программа реформ. Документы и материалы*, том 1., общ. ред. Павел Пожигайло. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2002. Pieejams: http://www.hrono.ru/libris/stolypin/stpn1_82.html#138).

[3356] Sk. 138. piezīmi nolikumam par augstākajām sākumskolām. "Положение о высших начальных училищах", *П. А. Столыпин: Программа реформ. Документы и материалы*, том 1., общ. ред. Павел Пожигайло. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2002. Pieejams: http://www.hrono.ru/libris/stolypin/stpn1_82.html#138).

valodās, ko apgūst attiecīgajā vidējā izglītības iestādē.[3357] Salīdzinājumam reālskolās bija sešas klases, bet, ja rocība ļāva, tad arī septiņas klases, kur tad attiecīgi gatavoja studijām specializētās augstākajās izglītības iestādēs.[3358]

Jāņa Vēvera LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā nav nekādu dokumentu, kas apliecinātu 1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapā minēto par piecu gadu mācībām LKP Rīgas pilsētas komitejas Marksisma-Ļeņinisma vakara universitātē. Mācības šajā iestādē bija organizētas kā divu gadu kurss, kas dod iespēju "neatrauti no kārtējā darba tālāk paaugstināt savu idejiski teorētisko līmeni".[3359] Ievērojot minēto, jāsecina, ka Jānim Vēveram marksisma-ļeņinisma mācības nav gluži raiti vedušās.

1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapā Jānis Vēvers norādīja, ka viņš pārzina tikai krievu un latviešu valodu.[3360]

Salīdzinot 1948. gada 5. aprīļa Jāņa Vēvera pašrocīgi rakstīto autobiogrāfiju, kurā vārds vārdā pārrakstīts 1948. gada 24. marta mašīnrakstā rakstītais, un Vēvera parakstīto autobiogrāfiju[3361] ar 1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapā minētajām ziņām par Jāņa Vēvera darba gaitām, var konstatēt nelielas nesakritības laikos, amatu un institūciju nosaukumos. Tāpat ievērojama vadošo kadru uzskaites personas lapā esošās informācijas nepilnība, proti, neprecīzi minēti institūciju nosaukumi, nav minēti struktūrvienību nosaukumi. Atšķirības lielākoties skaidrojamas ar to, ka 1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapā

[3357] Sk. nolikuma par augstākajām sākumskolām 45. pantu. "Положение о высших начальных училищах", *П. А. Столыпин: Программа реформ. Документы и материалы*, том 1., общ. ред. Павел Пожигайло. Москва: Российская политическая энциклопедия, 2002. Pieejams: http://www.hrono.ru/libris/stolypin/stpn1_82.html#138).

[3358] *История педагогики и образования. От зарождения воспитания в первобытном обществе до конца XX в.* Учебное пособие для педагогических учебных заведений, ред. Алексей Пискунов, 2-е изд., испр. и дополн. Москва: ТЦ «Сфера», 2001, с. 222.

[3359] Elekss V. "Marksisma-ļeņinisma vakara universitāte jaunā mācību gada priekšvakarā", *Cīņa*, Nr. 168, 1952, 17. jūlijs, 2. lpp.

[3360] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 5. lp.

[3361] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 12.–14. lp. (1948. gada 24. marta autobiogrāfija).

ietvertais informācijas uzskaitījums ir formāls un tā izklāsts veikts anketas formā, tādēļ detalizācijas iztrūkums ir likumsakarīgs. Savukārt dokumentu aizpildīšanas laikā aktuālu institūciju saīsinājumu lietošana, apzīmējot iepriekš citādi sauktas institūcijas, atspoguļo drīzāk Jāņa Vēvera attieksmi pret institūciju reorganizāciju. Atšķirības laikā, kas atsevišķos gadījumos svārstās ar mēneša nobīdi, visticamāk, saistītas ar to, ka informācija pierakstīta pēc atmiņas. Lai uzskatāmi ilustrētu atšķirības, sākumā atspoguļota informācija, kas sniegta laika ziņā vecākā dokumentā – autobiogrāfijā –, precīzākai uztverei tulkojot citātus, un tad salīdzinājumam ir sniegta informācija no laika ziņā jaunāka dokumenta – vadošo kadru uzskaites personas lapas –, norādot ar vēru palīdzību atšķirības informācijā.

Tātad atbilstoši 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijai, skolu beidzot, Jānis Vēvers 1915. gada septembrī sāka darbu Koku pagasta valdē kā lietvedis par iztikas tiesu; algu neesot saņēmis. 1916. gada jūnijā viņš mainīja darbu, sākot strādāt par lietvedi Valmieras apriņķa 2. iecirkņa zemnieku lietu komisāra kancelejā, kur nostrādāja līdz 1917. gada februārim, kad devās uz Jurjevu (Tērbata, Mētraine, tagad Tartu, Igaunijas Republika), lai atrastu darbu un reizē mācītos, jo "Jurjevā (Tartu) bija augstākās izglītības iestādes".[3362] Jurjevā Jānis Vēvers stājās darbā par lietvedi Vidzemes guberņas kroņa palātā, kas, pēc paša skaidrotā, bijis "nodokļu aparāts".[3363] Jānis Vēvers bija ievēlēts par Vidzemes guberņas kroņa palātas ierēdņu komitejas sekretāru. Tiesa, "ar mācībām nekas nesanāca, jo sākās 1917. gada februāra revolūcija".[3364] 1918. gada februārī Vēvers piedalījies Sarkanās gvardes vienības sastāvā Jurjevas aizstāvēšanā pret Vācijas karaspēka uzbrukumu. Vienība esot sakauta, bet Jānis Vēvers palicis Jurjevā. 1918. gada maijā viņš atgriezās Koku pagastā, kur atkal sāka strādāt Koku pagasta valdē par lietvedi. Latvijas Republikas proklamēšanas laikā – 1918. gada novembrī – Jāni Vēveru ievēlēja par pagasta valdes sekretāru. Šajā amatā viņš strādāja līdz 1919. gada

[3362] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 7. lp.
[3363] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 8. lp.
[3364] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 8. lp.

aprīlim, kad kā brīvprātīgais pievienojās Sarkanajai armijai.[3365] 1919. gada maijā, kā raksta Jānis Vēvers 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā:

> "Padomju Vara Latvijā bija gāzta, Sarkanās Armijas sastāvā ar cīņām atkāpos līdz Režicas [Rēzeknes] apriņķa Viļānu [pilsētai], kur biju ieskaitīts par Vilēnu pagasta kara komisariāta lietvedi. 1919. g. novembrī Latvijas kara komisariāta sevišķu uzdevumu vienības sastāvā piedalījos cīņās ar baltajiem latviešiem. 1920. g. janvārī Sarkanā Armija pameta Režicas [Rēzeknes pilsētu], atkāpāmies uz Veļikije Luki un Kijevu, kur Latvijas [Sociālistiskās Padomju Republikas] Tautas Komisāru Padome bija izformēta. 1920. g. februārī biju nosūtīts uz austrumu fronti pret [Aleksandru] Kolčaku [1874–1920]. Līdz 1920. g. aprīlim sasniedzām Krasnojarskas [pilsētu], Kolčaks līdz tam laikam bija jau sakauts, mūsu ešelons izformēts un nodots Jeņisejas [guberņas kara komisariātam]. Es biju nozīmēts Jeņisejas [guberņas kara komisariātā], Jeņisejas [pilsētā], lietveža amatā, vēlāk par mantzini. Šeit nostrādāju līdz 1921. g. jūnijam, kad biju Jeņisejas [guberņas kara komisariāta] atsaukts, nosūtīts uz Jeņisejas [guberņas pārtikas pārvaldi], kur sākumā strādāju par lietvedi, bet 1921. gada rudenī[3366] biju iecelts par kara komisāru [guberņas Pārtikas pārvaldes] sovhozā. 1921.–1922. g. ziemu noslimoju ar tīfu, bet 1922. gada jūnijā atbilstoši partijas rajona komitejas norīkojumam biju iecelts [Apvienotās politiskās pārvaldes Jeņisejas guberņas nodaļā].[3367]"

Krasnojarskā Vēvers strādāja ekonomiskajā nodaļā par operatīvā pilnvarotā palīgu, operatīvo pilnvaroto un vecāko operatīvo pilnvaroto. 1925. gada septembrī viņš bija jau iecelts par Apvienotās politiskās pārvaldes Omskas apgabala daļas ekonomiskās nodaļas priekšnieku Omskā. 1928. gada novembrī Jāni Vēveru pārcēla uz Apvienotās politiskās pārvaldes Kanskas apgabala daļu, kur viņš pildīja Ekonomiskās nodaļas priekšnieka amatu Kanskā. 1930. gada augustā sakarā ar apgabalu likvidāciju Vēveru nosūtīja uz Irkutsku par Apvienotās politiskās pārvaldes Austrumsibīrijas pilnvarotās

[3365] Vadošo kadru uzskaites personas lapā uz jautājumu par dalību "pilsoņu vai Lielā Tēvijas kara" cīņās norādījis, ka piedalījies cīņās 1919. gadā Rietumu frontē (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 5. lp.). Turpat norādīts, ka 1919. gadā bijis ievainots (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 5. lp. otra puse).
[3366] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 8. lp.
[3367] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 9. lp.

pārstāvniecības ekonomiskās nodaļas priekšnieku. 1931. gada decembrī viņu atkal pārcēla, nosūtot uz Rostovu pie Donas par Apvienotās politiskās pārvaldes Ziemeļkaukāza pilnvarotās pārstāvniecības slepenās politiskās nodaļas priekšnieka vietnieku. 1932. gada decembrī viņš kļuva par Apvienotās politiskās pārvaldes Sečenskas apgabala daļas priekšnieka vietnieku Groznijā, no kurienes viņu 1933. gada decembrī pārcēla uz Millerovu par Apvienotās politiskās pārvaldes Ziemeļdonas apgabala daļas priekšnieka vietnieku. 1934. gada augustā Jāni Vēveru iecēla par Iekšlietu tautas komisariāta Saļskas operatīvā sektora priekšnieku, bet 1935. gada maijā sakarā ar operatīvo sektoru likvidāciju viņu pārcēla uz Tatārijas Autonomās Padomju Sociālistiskās Republikas (APSR) Iekšlietu tautas komisariātu, nozīmējot par slepenās politiskās nodaļas priekšnieku Kazaņā. 1937. gada novembrī Jāni Vēveru norīkoja par ceļu transporta daļas priekšnieku Iekšlietu tautas komisariāta Amūras dzelzceļā Habarovskas novada Svobodnijas pilsētā. 1938. gada novembrī Jāni Vēveru nosūtīja darbā uz Iekšlietu tautas komisariāta Sibīrijas labošanas darbu nometni (*Siblag*), kur viņš pildīja kadru daļas priekšnieka, 2. daļas priekšnieka un Krivoščokovas nodaļas priekšnieka amatus līdz 1940. gada novembrim, kad viņu norīkoja uz Iekšlietu tautas komisariāta Latvijas dzelzceļa ceļu transporta daļu pildīt priekšnieka vietnieka amatu Rīgā. Sakarā ar ceļu transporta nodaļas likvidāciju 1941. gada martā[3368] Vēveru iecēla, kā autobiogrāfijā norādīts, par LPSR Valsts drošības tautas komisariāta (lai gan reorganizācija notika tikai aprīlī) izmeklēšanas daļas priekšnieku. Minēto amatu viņš esot pildījis līdz evakuācijai no Latvijas teritorijas sakarā ar nacionālsociālistiskās Vācijas uzbrukumu PSRS.[3369] Evakuācijā līdz 1942. gada februārim Jānis Vēvers strādāja par priekšnieku izmeklēšanas grupai, kas bijusi atbildīga par to arestēto personu izmeklēšanas lietu pabeigšanu, kurus izveda no Latvijas teritorijas un kas atradās Iekšlietu tautas komisariāta Vjatkas labošanas darbu nometnē (*Vjatlagā*) Kirovas apgabalā. Tad Jāni Vēveru izsauca uz Maskavu, kur viņš strādāja PSRS Valsts drošības tautas komisariāta 4. pārvaldē par operatīvo pilnvaroto un nodaļas

[3368] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 9. lp.
[3369] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 10. lp.

priekšnieka vietnieku. Kā Vēvers paskaidrojis savā 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā, viņa pienākumos ietilpa darbs ienaidnieka aizmugurē Latvijas teritorijā. 1944. gada janvārī Jāni Vēveru iecēla par LPSR Valsts drošības tautas komisariāta operatīvās grupas priekšnieka vietnieku, 1944. gada jūlijā – par LPSR valsts drošības komisāra vietnieku, bet vēlāk – par LPSR valsts drošības ministra vietnieku.[3370]

Salīdzinājumam – 1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapā, līdzīgi kā 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā, minēts, ka darba gaitas sācis 1915. gada septembrī Koku pagasta rakstveža[3371] palīga amatā. 1916. gada jūlijā Jānis Vēvers turpināja darbu kā lietvedis Valmieras apriņķa 2. iecirkņa zemnieku lietu komisāra kancelejā. Tad no 1917. gada februāra līdz 1918. gada maijam bija Vidzemes guberņas kroņa palātas lietvedis[3372] Jurjevā. No 1918. gada maija līdz 1918. gada decembrim[3373] Jānis Vēvers atkal strādājis par Koku pagasta rakstveža palīgu[3374]. No 1918. gada decembra[3375] līdz 1919. gada aprīlim Vēvers esot bijis Valmieras apriņķa pagasta deputātu padomes sekretārs[3376]. No 1919. gada aprīļa līdz maijam viņš bija sarkanarmietis sardzes rotā Valmierā,[3377] bet no 1919. gada maija līdz 1920. gada februārim[3378] – Viļēnu pagasta kara komisariāta lietvedis Viļānos. No 1920. gada aprīļa līdz 1921. gada jūlijam[3379] Jānis Vēvers bija Jeņisejas pagasta kara komisariāta

[3370] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 10. lp.
[3371] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – Koku pagasta valdes lietvedis.
[3372] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā teikts, ka šajā laikā bija arī ievēlēts par Vidzemes guberņas kroņa palātas ierēdņu komitejas sekretāru.
[3373] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – novembris.
[3374] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – Koku pagasta valdes lietvedis.
[3375] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – novembris.
[3376] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – pagasta valdes sekretārs.
[3377] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā šādas detalizācijas trūkst.
[3378] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā rakstīts, ka 1920. gada februārī Jānis Vēvers bija nosūtīts uz Rietumu fronti.
[3379] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – jūnijs.

mantzinis[3380] Jeņisejā. No 1921. gada jūlija[3381] līdz 1922. gada jūlijam viņš bija Jeņisejas guberņas pārvaldes lietvedis[3382] Krasnojarskā.[3383]

No 1922. gada jūlija[3384] līdz 1925. gada septembrim Jānis Vēvers strādāja Apvienotās politiskās pārvaldes Jeņisejas guberņas daļā[3385] Krasnojarskā, sākot kā operatīvi pilnvarotā palīgs un beidzot kā vecākais operatīvi pilnvarotais. 1925. gada septembrī viņu iecēla par Apvienotās politiskās pārvaldes Omskas apgabala daļas nodaļas priekšnieku Omskā, kur viņš strādāja līdz 1928. gada novembrim.[3386] No 1928. gada novembra līdz 1930. gada augustam Jānis Vēvers pildīja Apvienotās politiskās pārvaldes Kanskas apgabala daļas priekšnieka[3387] amatu Kanskas pilsētā. No 1930. gada augusta līdz 1931. gada novembrim[3388] viņš bija Apvienotās politiskās pārvaldes Austrumsibīrijas pilnvarotās pārstāvniecības nodaļas priekšnieks[3389] Irkutskā. No 1931. gada novembra[3390] līdz 1932. gada decembrim Jānis Vēvers bija Apvienotās politiskās pārvaldes Ziemeļkaukāza pilnvarotās pārstāvniecības nodaļas priekšnieka vietnieks[3391] Rostovā pie Donas. No 1932. gada decembra līdz 1933. gada decembrim un no 1933. gada decembra līdz 1934. gada augustam Vēvers bija Apvienotās politiskās pārvaldes apgabala daļas priekšnieka vietnieks – sākumā Groznijā, tad Millerovas pilsētā. No 1934. gada augusta līdz 1935. gada maijam viņš pildījis, kā norādīts vadošo kadru uzskaites personas lapā, Iekšlietu ministrijas (lai gan tobrīd tas bija Iekšlietu tautas komisariāts) operatīvā sektora priekšnieka amatu Saļskas pilsētā, bet no 1935. gada maija līdz 1937. gada novembrim – Tatāru APSR, kā norādīts, Iekšlietu

[3380] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – sākumā lietvedis, pēc tam mantzinis.
[3381] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – jūnijs.
[3382] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā precizēts, ka 1921. gada rudenī Jānis Vēvers bija iecelts par Jeņisejas guberņas pārvaldes kara komisāru.
[3383] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 4. lp. otra puse.
[3384] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – jūnijs.
[3385] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā detalizētāk.
[3386] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā detalizētāk.
[3387] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – nodaļas priekšnieks, turklāt lielāka detalizācija.
[3388] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – decembris.
[3389] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā detalizētāk.
[3390] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – decembris.
[3391] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā detalizētāk.

ministrijas (tobrīd tas bija Iekšlietu tautas komisariāts) nodaļas priekšnieka[3392] amatu Kazaņā. No 1937. gada novembra līdz 1938. gada decembrim[3393] Jānis Vēvers, kā norādīts vadošo kadru uzskaites personas lapā, bijis Iekšlietu ministrijas (tobrīd – Iekšlietu tautas komisariāts) Amūras dzelzceļa daļas nodaļas priekšnieks[3394] Svobodnijas pilsētā. No 1938. gada decembra[3395] līdz 1939. gada novembrim[3396] Vēvers, kā norādīts, pildījis Iekšlietu ministrijas (tobrīd – Iekšlietu tautas komisariāts) *Siblaga* Kadru daļas priekšnieka amatu Mariinskas pilsētā, bet no 1939. gada novembra līdz 1940. gada novembrim, kā norādīts vadošo kadru uzskaites personas lapā, Iekšlietu ministrijas (tobrīd – Iekšlietu tautas komisariāts) *Siblaga* Uzskaites nodaļas priekšnieks[3397] Novosibirskā. No 1940. gada decembra[3398] līdz 1941. gada jūnijam[3399] viņš, kā norādīts, bija Iekšlietu ministrijas (tobrīd – Iekšlietu tautas komisariāts) Latvijas dzelzceļa daļas nodaļas priekšnieka[3400] vietnieks Rīgā, bet no 1941. gada jūnija[3401] līdz 1942. gada februāra pildīja, kā norādīts vadošo kadru uzskaites personas lapā, LPSR Valsts drošības ministrijas (tobrīd – Iekšlietu tautas komisariāts) operatīvās grupas[3402] priekšnieka amatu *Vjatlagā* (Kirovā). No 1942. gada februāra līdz 1943. gada decembrim[3403] Jānis Vēvers, kā norādīts, bija PSRS Valsts drošības ministrijas (tobrīd – Iekšlietu tautas komisariāts) vecākais operatīvi pilnvarotais un daļas priekšnieka vietnieks[3404] Maskavā (turpat vadošo

[3392] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā detalizētāk.
[3393] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – novembris.
[3394] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – detalizētāk.
[3395] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – novembris.
[3396] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā trūkst šādas detalizācijas.
[3397] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā norādīts, ka *Siblagā* Vēvers pildīja kadru daļas priekšnieka, 2. daļas priekšnieka un Krivoščokovas nodaļas priekšnieka amatu.
[3398] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – novembris.
[3399] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – marts.
[3400] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – detalizētāk.
[3401] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā norādīts, ka vēl pirms evakuācijas 1941. gada martā (lai gan reorganizācija notika aprīlī) Vēvers kļuvis par Valsts drošības tautas komisariāta izmeklēšanas daļas priekšnieku.
[3402] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – izmeklēšanas grupa.
[3403] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – 1944. gada janvāris.
[3404] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – detalizētāk.

kadru uzskaites personas lapā, atbildot uz jautājumu par pagrīdes darbu, Jānis Vēvers norādījis, ka viņa darbs PSRS Valsts drošības tautas komisariāta[3405] 4. pārvaldes pienākumos saistījies ar "cīņas organizāciju ienaidnieka aizmugurē")[3406]. No 1943. gada decembra[3407] līdz 1952. gada maijam Vēvers pildīja LPSR valsts drošības komisāra vietnieka un vēlāk valsts drošības ministra vietnieka amatu Rīgā.[3408]

Analizējot kopumā Jāņa Vēvera LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā esošos dokumentus, jāsecina, ka 1948. gada 24. marta un 5. aprīļa autobiogrāfijas satur vienkopus precīzāko ziņu izklāstu par laikposmu līdz 1938. gadam. 1952. gada 24. aprīļa izziņā Jāņa Vēvera darba gaitas par minēto laika periodu atspoguļojošā informācija ir apkopota salīdzinoši precīzi un summējošā veidā, ietverot arī pilnus institūciju, struktūrvienību un amata nosaukumus. Atšķirībā gan no abām 1948. gada autobiogrāfijām un 1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapas 1952. gada 24. aprīļa izziņā darba posmi norādīti gados, nenorādot mēnešus.[3409]

Salīdzinoši precīzāku ieskatu Jāņa Vēvera darba gaitās no 1938. līdz 1944. gadam sniedz 1944. gada novembra izziņas turpinājums Nr. 2, kas sagatavots virzībai par LPSR valsts drošības tautas komisāra otro vietnieku operatīvā darba jautājumos un kur minēts, ka no 1938. līdz 1940. gadam Jānis Vēvers bija Iekšlietu tautas komisariāta *Siblaga* kadru nodaļas priekšnieks, 2. daļas priekšnieks Mariinskā. No 1940. gada jūnija līdz novembrim viņš bija Iekšlietu tautas komisariāta *Siblaga* Krivoščokovas daļas priekšnieks Krivoščokovā (Novosibirskas apgabalā). No 1941. līdz 1942. gadam Jānis Vēvers bija LPSR Valsts drošības tautas komisariāta izmeklēšanas daļas priekšnieks Rīgā un Kirovā, bet no 1942. līdz 1943. gadam viņš pildīja PSRS Valsts drošības tautas komisariāta 4. pārvaldes 1. daļas

[3405] Vadošo kadru personas lapā norādīta PSRS Valsts drošības ministrijas 4. pārvalde.
[3406] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 5. lp.
[3407] 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā – 1944. gada janvāris, turklāt atbilstoši autobiogrāfijai – sākumā Jānis Vēvers bija LPSR Valsts drošības tautas komisariāta operatīvās grupas priekšnieka vietnieks un tikai no 1944. gada jūlija kļuva par LPSR valsts drošības komisāra vietnieku.
[3408] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 4. lp. otra puse.
[3409] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 18. lp.

4. nodaļas vecākā operatīvā pilnvarotā amatu Maskavā. No 1943. gada jūlija līdz novembrim Jānis Vēvers bija PSRS Valsts drošības tautas komisariāta 4. pārvaldes 2. daļas 4. nodaļas priekšnieka vietnieks Maskavā, bet no 1943. līdz 1944. gadam bija LPSR Valsts drošības tautas komisariāta operatīvās grupas priekšnieka vietnieks kadru jautājumos Pavlovoposadā (Maskavas apgabalā), bet no 1944. gada jūlija LPSR valsts drošības tautas komisāra vietnieks kadru jautājumos Daugavpilī un Rīgā.[3410] Izziņā iekļauts raksturojums, ko parakstījis LPSR valsts drošības tautas komisārs Alfons Noviks. Tas sniedz, lai arī īsu, tomēr salīdzinoši ilustratīvu Jāņa Vēvera konkrētā darba atspoguļojumu. Raksturojumā norādīts, ka Jānim Vēveram esot ļoti labas spējas novērtēt situāciju un ka viņam esot laba pieeja cilvēkiem. Norādīts, ka sev uzdoto Vēvers izpilda godprātīgi un ar iniciatīvu un esot disciplinēts. Uzsvērts, ka no 1940. līdz 1941. gadam Jānis Vēvers strādājis LPSR Valsts drošības tautas komisariāta Izmeklēšanas daļā, ka viņš ar sev uzdoto ir ticis galā un sasniedzis panākumus savā praktiskajā darbā. Raksturojot darbu LPSR Valsts drošības tautas komisariātā, kur pildījis valsts drošības tautas komisāra vietnieka amatu kadru jautājumā, norādīts, ka tad, kad Latvijas teritorija bija daļēji atbrīvota no "vācu iebrucējiem", Jānis Vēvers esot vadījis Kurzemes pagastu operatīvo grupu, kam bijis uzdots teritorijas "atbrīvošanas gaitā" organizēt un nodrošināt operatīvo darbu. Arī ar šo uzdevumu Jānis Vēvers esot ticis galā. Turklāt norādīts:

> "Grūtajos piefrontes apstākļos sevi parādījis kā savaldīgs, drosmīgs, līdzsvarots, līdz galam uzticīgs Ļeņina-Staļina partijas darbam čekists."[3411]

Raksturojuma noslēgumā, cita starpā, piebilsts, ka par Jāni Vēveru nav kompromitējošu datu.[3412]

Daudz precīzāku informāciju par laikposmu no 1944. gada jūlija sniedz papildinājums kadru uzskaites personas lapai, kur

[3410] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 16. lp. (1944. gada novembra izziņas turpinājums Nr. 2).
[3411] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 16. lp. otra puse (1944. gada novembra izziņas turpinājumam Nr. 2 sekojošs raksturojums, ko parakstījis LPSR valsts drošības tautas komisārs Alfons Noviks).
[3412] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 16. lp. otra puse.

norādīts, ka Jānis Vēvers no 1944. gada jūlija līdz novembrim pildīja LPSR valsts drošības tautas komisāra vietnieka kadru jautājumos amatu, bet no 1944. novembra līdz 1952. gada jūnijam, pēc Alfona Novika rekomendācijas,[3413] Vēvers tika iecelts par LPSR valsts drošības ministra vietnieku operatīvā darba jautājumos.[3414]

1950. gada 21. jūnija raksturojums, kas sniegts par Jāni Vēveru kā LPSR Valsts drošības ministra vietnieku un ko parakstījis LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks Matīss Plūdons un LKP CK otrais sekretārs Fjodors Titovs, dod vēl vienu ieskatu Jāņa Vēvera gaitās valsts drošības sistēmā. Raksturojums sākas ar piezīmi, ka Vēvers valsts drošības orgānos strādā kopš 1922. gada, vadošus amatus ieņem kopš 1925. gada, bet Latvijā strādā kopš 1940. gada. Turpat uzsvērts, ka ar Jāņa Vēvera aktīvu līdzdalību Latvijas teritorija atbrīvota no "kontrrevolūcijas elementiem". Raksturojumā klāstīts, ka "Lielā Tēvijas kara laikā" Vēvers piedalījies partizānu darba organizēšanā Latvijas teritorijā, ko bija okupējusi nacionālsociālistiskā Vācija. Norādīts, ka, tā kā viņam ir "liela čekista darba pieredze", Vēvers sniedz lielu praktisku palīdzību ministrijas operatīvajam sastāvam, precīzi un pareizi organizē darbu. Šeit faktiski atkārtots iepriekš minētajā, Alfona Novika parakstītajā raksturojuma teiktais:

> "Saspringtā aktīvās cīņas ar kontrrevolucionāriem nacionālistiskiem elementiem situācijā [biedrs] VĒVERS parādīja sevi kā nosvērtu, drosmīgu un izlēmīgu čekistu."[3415]

Nākamā Jāņa Vēvera virzība saistīta ar 1952. gadā notikušo administratīvi teritoriālo reformu, kā rezultātā izveidoti trīs apgabali – Rīgas, Daugavpils un Liepājas –, lai, kā 1953. gada 1. februāra *Cīņa* rakstīja,

> "uzlabotu vadošo padomju organizāciju darbu, lai tās vēl tuvākas kļūtu tautai, lai operatīvāk un konkrētāk varētu atrisināt vietējos uzdevumus

[3413] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 16. lp. otra puse.
[3414] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 2. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).
[3415] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 17. lp. (1950. gada 21. jūnija raksturojums, ko parakstījuši LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks Matīss Plūdons un LKP CK otrais sekretārs Fjodors Titovs).

saimnieciskajā un kultūras dzīvē, vadīt un kontrolēt rajonu, pilsētu un ciemu padomju darbu".[3416]

Proti, no 1952. gada jūnija līdz 1953. gada aprīlim Jānis Vēvers bija iecelts par LPSR Valsts drošības ministrijas Rīgas apgabala pārvaldes priekšnieku.[3417] LKP CK birojs savā 1952. gada 15. aprīļa nolēmumā, kas izriet no protokola Nr. 21, §14, apstiprināja Jāni Vēveru par LPSR Valsts drošības ministrijas Rīgas apgabala pārvaldes priekšnieku, reizē atbrīvojot viņu no LPSR valsts drošības ministra vietnieka pienākumiem, un lūdza minēto apstiprināt PSKP CK.[3418] Vienlaikus LKP CK birojs savā 1952. gada 15. aprīļa nolēmumā, kas izriet no protokola Nr. 21, §15, paredzēja apstiprināt Jāni Vēveru kā LPSR Valsts drošības ministrijas Rīgas apgabala pārvaldes priekšnieku par LKP Rīgas apgabala biroja locekli un lūgt apstiprināt nolēmumu PSKP CK.[3419] Nepilnu mēnesi vēlāk atbilstoši LKP CK biroja 1952. gada 6. maija nolēmumam, kas izriet no protokola Nr. 27, §27, Jāni Vēveru apstiprināja arī par Rīgas apgabala Darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas locekli.[3420] LPSR Ministru Padomes 1952. gada 13. jūnija nolēmumā Nr. 841 nolēma atbrīvot Jāni Vēveru no LPSR valsts drošības ministra vietnieka amata sakarā ar pāriešanu citā darbā.[3421] LKP CK biroja 1952. gada 2. septembra nolēmumā, kas izriet no protokola Nr. 52, §12, Jāni Vēveru kā LPSR Valsts drošības

[3416] "Rīgas apgabals", *Cīņa*, Nr. 27, 1953, 1. februāris, 4. lpp.
[3417] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 2. lp.
[3418] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 19. lp. (LKP CK biroja 1952. gada 15. aprīļa nolēmums, kas izriet no protokola Nr. 21, §14 un ko parakstījis LKP CK otrais sekretārs Fjodors Titovs).
[3419] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 19. lp. (LKP CK biroja 1952. gada 15. aprīļa nolēmums, kas izriet no protokola Nr. 21, §15 un ko parakstījis LKP CK otrais sekretārs Fjodors Titovs).
[3420] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 21. lp. (LKP CK biroja 1952. gada 6. maija nolēmums, kas izriet no protokola Nr. 27, §27 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[3421] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 22. lp. (LPSR Ministru Padomes 1952. gada 13. jūnija nolēmums Nr. 841, ko parakstījuši priekšsēdētājs Vilis Lācis un lietu pārvaldnieks Ivans Bastins).

ministrijas Rīgas apgabala pārvaldes priekšnieku bija nolemts apstiprināt par LKP Rīgas apgabala biroja locekli.[3422]

No 1953. gada aprīļa līdz 1954. gada aprīlim Jānis Vēvers pildīja LPSR iekšlietu ministra vietnieka amatu.[3423] Virzība minētajā amatā atbilstoši LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā esošajiem dokumentiem aizsākta ar LPSR iekšlietu ministra Ivana Zujāna 1953. gada 26./29. jūnija vēstuli Nr. 3/1639 LPSR LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam, kur izteikts LPSR Iekšlietu ministrijas lūgums apstiprināt pulkvedi Jāni Vēveru par LPSR iekšlietu ministra vietnieku.[3424] Seko LPSR Ministru Padomes 1953. gada 4. jūlija lēmums Nr. 640, ar ko Jāni Vēveru apstiprina par LPSR iekšlietu ministra vietnieku.[3425] Izziņā, kas sagatavota Jāņa Vēvera apstiprināšanai LPSR iekšlietu ministra vietnieka amatā, ko parakstījuši LKP CK Administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas vadītājs Ivans Desmitnieks un administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas instruktors Vasiļjevs, sniegtas vispārīgas ziņas par Jāņa Vēvera dzimšanu, tautību, PSKP stāžu, izglītību, kas raksturota kā nepilna vidējā izglītība, un stāžu čekas struktūrās. Atkārtots iepriekš raksturojumos paustais:

> "Lielā Tēvijas kara laikā b. Vēvers aktīvi piedalījās partizāņu kustības ienaidnieka aizmugurē organizēšanā."[3426]

Norādīts arī:

[3422] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 23. lp. (LKP CK biroja 1952. gada 2. septembra nolēmums, kas izriet no protokola Nr. 52, §12 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[3423] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 2. lp.

[3424] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 24. lp. (LPSR iekšlietu ministra Ivana Zujāna 1953. gada 26./29. jūnija vēstuli Nr. 3/1639 LPSR LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam).

[3425] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 25., 26. lp. (LPSR Ministru Padomes 1953. gada 4. jūlija lēmums Nr. 640 *Par b. J. J. VĒVERA apstiprināšanu par Latvijas PSR Iekšlietu ministra vietnieku*, ko parakstījuši priekšsēdētāja vietnieks Matīss Plūdons un lietu pārvaldnieks Jānis Kacēns, dokuments krievu (25. lp.) un latviešu valodā (26. lp.)).

[3426] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 27. lp. (izziņa, kas sagatavota Jāņa Vēvera apstiprināšanai LPSR iekšlietu ministra vietnieka amatā un ko parakstījuši LKP CK administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas vadītājs Ivans Desmitnieks un administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas instruktors Vasiļjevs).

> "Esot lielai pieredzei čekista darbā, esot organizatora spējām un labām čekista darba zināšanām, b. Vēvers pareizi vada padoto sastāvu, sniedz tam praktisku palīdzību, personiski piedalās operāciju īstenošanā. Par nacionālistiskās pagrīdes sagraušanas organizāciju un aktīvu dalību [sagraušanā] b. Vēvers apbalvots ar 4 ordeņiem."[3427]

Raksturojumā pieminēts arī tas, ka Jānis Vēvers aktīvi piedaloties partijas un sabiedriskajā dzīvē, sistemātiski tiekot ievēlēts ministrijas partijas komitejā, ka viņš ir ievēlēts par LPSR Augstākās Padomes deputātu un LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja locekli. Atzīmēts, ka viņš bauda darbinieku autoritāti.[3428]

Tomēr raksturojumā neiztiek bez kritikas:

> "Tomēr Iekšlietu ministrijas operatīvajā darbā ir nopietnas nepilnības.
>
> Joprojām lēni izvērsts darbs cīņai ar ārzemju izlūkdienestu aģentūru, sevišķi amerikāņu-angļu izlūkdienestu, nacionālistisko pagrīdi, viņu bruņotajām bandām un citiem kontrrevolucionāriem elementiem."[3429]

Neskatoties uz minēto kritiku, kas vismaz daļēji runā pretim iepriekšējos raksturojumos teiktajam par Jāņa Vēvera devumu cīņai ar "kontrrevolucionāriem elementiem", LKP CK administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļa atbalstīja Vēvera apstiprināšanu par LPSR iekšlietu ministra vietnieku.[3430]

1953. gada 1. septembra raksturojumā, ko parakstījis LKP CK sekretārs Vilis Krūmiņš, izņemot dažas nianses un teksta izklāstu, faktiski atkārtots LKP CK administratīvo, tirdzniecības un finanšu orgānu nodaļas sagatavotais raksturojums. Arī šeit atkārtots, ka Vēvers veicis lielu darbu cīņā ar nacionālistisko pagrīdi un "tās bruņotajām bandām". Līdzās pozitīviem vārdiem par pareizu vadību uzsvērts:

[3427] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 27. lp.
[3428] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 27. lp.
[3429] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 27. lp.
[3430] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 27. lp.

> "B[iedra] Vēvera vadībā republikā izaudzināti daudzi jauni spējīgi čekisti, kas prasmīgi strādā cīņai ar [nacionālistisko] pagrīdi un [ārvalstu] izlūkdienestiem."[3431]

Raksturojumā precizēts, ka par nacionālsociālistiskās pagrīdes sagraušanas organizēšanu un aktīvu dalību sagraušanā, kā arī par ilggadēju un nevainojamu dienestu Jānim Vēveram piešķirti seši ordeņi un trīs medaļas.

Arī šajā raksturojumā atkārtota kritika, norādot uz "nopietnām nepilnībām" LPSR Iekšlietu ministrijas darbā. Bilsts:

> "Vēl slikti organizēts audzināšanas darbs ar operatīvo sastāvu. Joprojām lēni izvērsts darbs cīņai ar ārvalstu izlūkdienestu aģentūrām, nepietiekami aktīvi vesta cīņa ar nacionālo pagrīdi, viņu bruņotajām bandām un citiem kontrrevolucionāriem elementiem."[3432]

Neskatoties uz izteikto kritiku, LKP CK biroja 1953. gada 25. augusta nolēmumā, kas izriet no protokola Nr. 65, §18 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, apstiprināja Jāni Vēveru par LPSR iekšlietu ministra vietnieku un lūdza PSKP CK apstiprināt lemto.[3433]

LPSR Ministru Padomes priekšsēdētājs Vilis Lācis uz LPSR Ministru Padomes lietu pārvaldes veidlapas 1954. gada 9. aprīļa vēstulē Nr. 13/k LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam lūdz apstiprināt Jāni Vēveru par LPSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāju, reizē atbrīvojot viņu no LPSR iekšlietu ministra vietnieka amata.[3434] Gandrīz trīs mēnešu vēlāk LKP CK birojs 1954. gada 9. jūlijā pieņem nolēmumu, kas izriet no protokola Nr. 26, §17 un ko parakstījis sekretārs Vilis Krūmiņš, apstiprināt LPSR Valsts drošības

[3431] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 29. lp. (1953. gada 1. septembra raksturojums, ko parakstījis LKP CK sekretārs Vilis Krūmiņš).
[3432] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 29. lp.
[3433] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 30. lp. (LKP CK biroja 1953. gada 25. augusta nolēmums, kas izriet no protokola Nr. 65, §18 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[3434] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 31. lp. (LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja Viļa Lāča 1954. gada 9. aprīļa vēstule Nr. 13/k LKP CK pirmajam sekretāram Jānim Kalnbērziņam uz LPSR Ministru Padomes lietu pārvaldes veidlapas).

komitejas priekšsēdētāja amatā Jāni Vēveru.[3435] Tomēr atbilstoši papildinājumam kadru uzskaites personas lapā Jānis Vēvers pildījis LPSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja amatu no 1954. gada aprīļa līdz 1963. gada februārim.[3436]

Saskaņā ar LPSR Ministru Padomes 1960. gada 15. augusta dokumentu Nr. 13/237-36, ko parakstījis priekšsēdētājs Jānis Peive, izteikts lūgums LKP CK apstiprināt LPSR VDK kolēģiju. Kā kolēģijas priekšsēdētājs izvirzīts Jānis Vēvers. Savukārt kā kolēģijas locekļi nominēti LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks Longins Avdjukevičs, LPSR VDK Izmeklēšanas daļas priekšnieks Kārlis Vītols,[3437] PSRS VDK Baltijas kara apgabala Sevišķās daļas priekšnieks Leonīds Ivanovs,[3438] LPSR VDK operatīvi tehniskās daļas priekšnieks Leonīds Ļevkovičs,[3439] LPSR VDK

[3435] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 32. lp. (LKP CK biroja 1954. gada 9. jūlija nolēmums, kas izriet no protokola Nr. 26, §17 un ko parakstījis sekretārs Vilis Krūmiņš).

[3436] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 2. lp.

[3437] Kārlis Vītols, Pētera dēls, dzimis 1924. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 372., 373., 376., 396.–397. lpp.

[3438] Leonīds Ivanovs, Georgija dēls (1918–2015). Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 387. lpp. Sk. par kolēģiju: Daukšts, Bonifācijs. "Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valsts drošības komitejas un Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības sadarbība (1953–1961)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 686. lpp.

[3439] Leonīds Ļevkovičs, Nikolaja dēls, dzimis 1912. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 368., 378, 390. lpp.

1. daļas priekšnieks Jānis Lukaševičs,[3440] LPSR VDK 2. daļas priekšnieks Aleksandrs Čeckis,[3441] LPSR VDK priekšsēdētāja palīgs kadru jautājumos Vladimirs Sēja un LPSR VDK Daugavpils pilsētas un dzelzceļa pilnvarotais Boriss Ņefedovs[3442].[3443]

Pildot LPSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja amatu, Jānis Vēvers nepilnu gadu pirms pilnvaru beigām tika apstiprināts par LPSR Ministru Padomes biroja locekli. Proti, atbilstoši LKP CK biroja 1962. gada 29. maija nolēmumam, kas izriet no protokola Nr. 27, §23 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše, Jānis Vēvers kā LPSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētājs pēc LPSR Ministru Padomes rosinājuma apstiprināts par LPSR Ministru Padomes biroja locekli. Minētā jautājuma sakarā izteikušies Jurijs Rubenis un Arvīds Pelše.[3444]

Saskaņā ar LKP CK prezidija nolēmumu, kas izriet no LKP CK prezidija sēdes 1963. gada 8. janvāra protokola Nr. 6, §24, Jānis Vēvers atbrīvots no LPSR VDK priekšsēdētāja amata sakarā ar pensionēšanos veselības apsvērumu dēļ, ievērojot viņa iesniegto lūgumu, kur nolemts lūgt PSRS Valsts drošības komiteju saglabāt tiesības Jānim Vēveram

[3440] Jānis Lukaševičs, Konstantīna dēls (1920–1988). Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 370., 374, 377., 378, 390. lpp.
[3441] Aleksandrs Čeckis, Mihaila dēls, dzimis 1916. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 377., 378, 381., 385. lpp.
[3442] Boriss Ņefedovs, Pāvela dēls, dzimis 1916. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 375., 379., 391. lpp.
[3443] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 33. lp. (LPSR Ministru Padomes 1960. gada 15. augusta dokumenta Nr. 13/237-36, ko parakstījis priekšsēdētājs Jānis Peive).
[3444] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 34. lp. (LKP CK biroja 1962. gada 29. maija nolēmums, kas izriet no protokola Nr. 27, §23 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

nēsāt formas tērpu. Viņa vietā tika nolemts apstiprināt Longinu Avdjukeviču, reizē atbrīvojot viņu no LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka amata, kā arī lūgt PSKP CK apstiprināt nolemto.[3445] Atbilstoši papildinājumam kadru uzskaites personas lapai Jānis Vēvers līdz ar LPSR VDK priekšsēdētāja amata pamešanu 1963. gada februārī, atstāja arī LPSR Ministru Padomes biroja locekļa amatu. [3446]

Jānis Vēvers saņēma vairākus apbalvojumus:[3447] 1944. gadā par izdienu – Sarkanā Karoga ordeni, 1945. gadā par izdienu – Ļeņina ordeni, 1946. gadā par izdienu – Sarkanā Karoga ordeni, 1949. gadā par valdības uzdevuma izpildi – Sarkanā Karoga ordeni[3448] (papildinājumā kadru uzskaites lapā 1949. gada augustā norādīts, ka apbalvojums ir par veiksmīgu valdības speciālā uzdevuma izpildi),[3449] 1946. gadā par valdības uzdevuma izpildi – Lielā Tēvijas kara II pakāpes ordeni[3450] (papildinājumā kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka ordenis piešķirts 1946. gada 31. maijā par gūtajiem panākumiem lauksaimniecības, rūpniecības, zinātnes, kultūras un mākslas attīstībā),[3451] 1948. gadā par valdības uzdevuma izpildi – Lielā Tēvijas kara I pakāpes ordeni, 1950. gadā par valdības uzdevuma izpildi (papildinājumā kadru uzskaites lapā norādīts, ka apbalvojums piešķirts 1950. gada jūlijā sakarā ar LPSR dibināšanas desmito gadadienu un rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnes, kultūras un mākslas atjaunošanā un attīstībā gūtiem panākumiem[3452]) – Darba Sarkanā

[3445] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 35. lp. (LKP CK prezidija nolēmums, kas izriet no LKP CK prezidija sēdes 1963. gada 8. janvāra protokola Nr. 6, §24 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).
[3446] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 2. lp.
[3447] Papildinājumā kadru uzskaites personas lapā ir tikai divi spiedogi, kas apliecina, ka Sarkanā Karoga ordenis saņemts divas reizes, nevis trīs reizes. Tomēr, ievērojot to, ka arī 1953. gada 23. janvāra autobiogrāfijā minēts tieši, ka saņemti trīs Sarkanā Karoga ordeņi (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 15. lp. otra puse), pieļaujams, ka papildinājumā kadru uzskaites lapā pieļauta kļūda.
[3448] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 4. lp. otra puse.
[3449] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 3. lp.
[3450] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 4. lp. otra puse.
[3451] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 3. lp.
[3452] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 3. lp. Minētais atbilst arī "PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par Latvijas PSR rūpniecības, lauksaimniecības, zinātnes,

Karoga ordeni, no 1944. līdz 1952. gadam par dalību Otrajā pasaules karā saņēmis vairākus apbalvojumus, to skaitā I pakāpes medaļu *Tēvijas kara partizānam*, medaļu *Par uzvaru pār Vāciju Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.*, medaļu *Par varonīgu darbu Lielajā Tēvijas karā 1941.–1945. g.*[3453].[3454] Atbilstoši 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijai Jānis Vēvers kā atzinību par savu darbu čekas struktūrās divreiz dāvanā saņēmis arī kaujas ieroci, pateicības ar vērtīgu dāvanu pasniegšanu – no Sibīrijas novada izpildu komitejas par "kulaku" likvidēšanu, no Čečenijas apgabala izpildu komitejas – par cīņu ar bandītismu, kā arī no PSRS Valsts drošības tautas komisariāta, kas izsniedzis mēneša atalgojumu par veiksmīgu speciālā uzdevuma izpildi kara laikā.[3455] Papildinājums kadru personas lapā norāda, ka Jānis Vēvers ir saņēmis arī jubilejas medaļu *Padomju Armijas un Flotes 30 gadi*, kas nodibināta 1948. gada sākumā,[3456] kā arī jubilejas medaļu *PSRS Bruņoto Spēku 40 gadi,*[3457] kas nodibināta 1958. gada sākumā.[3458] Par darbu Apvienotajā politiskajā pārvaldē, Iekšlietu tautas komisariātā un Valsts drošības ministrijā Jānis Vēvers saņēmis arī *Goda čekista* zīmi.[3459]

Spriežot pēc vadošo kadru uzskaites personas lapas un papildinājuma kadru uzskaites personas lapai, Jānis Vēvers bija vairākkārt "vēlētos" amatos: no 1924. līdz 1925. gada bija partijas rajona komitejas loceklis Krasnojarskā, no 1928. līdz 1930. gadam – apgabala komitejas un tās prezidija loceklis Kanskā, no 1932. līdz 1933. gadam – ievēlēts apriņķa komitejā Irkutskā par apriņķa kontroles komitejas locekli, kā arī pilsētas komitejā, no 1933. līdz 1934. gadam bija ievēlēts partijas apriņķa komitejā Millerovas pilsētā par locekli, no 1934. līdz 1945. gadam bija ievēlēts par partijas rajona

kultūras un mākslas darbinieku apbalvošanu ar ordeņiem un medaļām", *Cīņa*, Nr. 174, 1950, 23. jūlijs, 2. lpp.

[3453] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 10. lp.

[3454] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 5. lp. otra puse.

[3455] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 10. lp.

[3456] "PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par jubilejas medaļas «Padomju Armijas un Flotes 30 gadi» nodibināšanu", *Padomju Jaunatne*, Nr. 38, 1948, 24. februāris, 1. lpp.

[3457] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 3. lp.

[3458] "Jubilejas medaļa «PSRS Bruņoto Spēku 40 gadi", *Padomju Jaunatne*, Nr. 39, 1958, 23. februāris, 1. lpp.

[3459] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 10.–11. lp.

komitejas Saļskā biroja locekli, no 1936. līdz 1937. gadam – par locekli partijas apriņķa komitejā Kazaņā, no 1948. gada līdz 1951. gadam – LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja loceklis, bet no 1952. gada – LKP Rīgas apgabala komitejas biroja loceklis.[3460] Papildinājumā kadru uzskaites personas lapai "vēlēto" amatu uzskaitījums turpināts: no 1954. gada 18. februāra līdz 1955. gada februārim, tad no 1955. gada 27. februāra līdz 1959. gada martam un atkārtoti no 1959. gada marta Jānis Vēvers bija LPSR Augstākās Padomes deputāts; bijis vairākkārt "ievēlēts" par LKP CK locekli – 1956. gada 19. janvārī, 1958. gada janvārī, 1960. gada februārī un 1961. gada septembrī –; "ievēlēts" arī par LKP Rīgas pilsētas komitejas locekli 1958. gada janvārī.[3461]

Spriežot pēc norādes 1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapā, ka nav bijis ārzemēs[3462], kā arī norāžu trūkumu dēļ par atrašanos ārzemēs papildinājumā kadru uzskaites personas lapā,[3463] jāsecina, ka Jānis Vēvers nav bijis ārpus sākotnēji Krievijas Impērijas, bet vēlāk arī PSRS robežām.

Savā 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijā Jānis Vēvers sniedz salīdzinoši īpatnu savas ģimenes raksturojumu, proti, norāda, ka viņa sieva ir Serafima Vēvere, Ivana meita, ka viņa ir krieviete, PSKP biedre no 1924. gada, ka laikposmā no 1920. līdz 1940. gadam strādājusi čekas struktūrās (minēti Viskrievijas Ārkārtas komisija cīņai ar kontrrevolūciju, spekulāciju un sabotāžu, Apvienotā valsts politiskā pārvalde un Iekšlietu tautas komisariāts), veicot operatīvo darbu. 1948. gada 5. aprīļa autobiogrāfijas rakstīšanas brīdī sieva bijusi PSRS Iekšlietu tautas komisariāta pensionāre. Turpat Vēvers arī piebilst, ka sievai nekad nav bijuši ne partijas, ne arī amata sodi čekas dienestā.[3464]

1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapā Jānis Vēvers norādījis, ka audzina radinieka dēlu, jo viņa tēvs gājis bojā karā.[3465]

[3460] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 5. lp.
[3461] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 2. lp. otra puse.
[3462] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 4. lp. otra puse.
[3463] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 3. lp.
[3464] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 11. lp.
[3465] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 5. lp. otra puse.

1953. gada 23. janvāra vadošo kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka toreiz Jānim Vēveram ir jau valsts drošības pulkveža dienesta pakāpe,[3466] tomēr Jāņa Vēvera nekrologā, ko parakstījusi "Latvijas PSR Valsts drošības komitejas kolēģija un partijas komiteja", minēts, ka Jānis Vēvers ir atvaļināts, būdams ģenerālmajors.[3467]

Jānis Vēvers miris 1978. gada 28. oktobrī.[3468] Viņam veltītie atvadu vārdi salīdzinoši ir formāli.[3469]

[3466] LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l., 5. lp. otra puse.
[3467] "Jānis Vēvers", *Cīņa*, Nr. 250, 1978, 31. oktobris, 4. lpp.
[3468] "Jānis Vēvers", *Cīņa*, Nr. 250, 1978, 31. oktobris, 4. lpp.
[3469] "Jānis Vēvers", *Cīņa*, Nr. 250, 1978, 31. oktobris, 4. lpp.

Ieskats Longina Avdjukeviča Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Longins Avdjukevičs, Ivana dēls, dzimis 1916. gada 1. novembrī Vitebskā. Lai gan dzimšanas brīdī Vitebska, protams, bija daļa no Vitebskas guberņas, tomēr Latvijas Komunistiskās partijas (LKP)[3470] Centrālās Komitejas (CK) nomenklatūras Longina Avdjukeviča personas lietas[3471] 1976. gada 27. janvāra kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka dzimis Baltkrievijas Padomju Sociālistiskajā Republikā (PSR).[3472] Savā 1976. gada 27. janvāra kadru uzskaites personas lapā Avdjukevičs sevi identificējis kā baltkrievu, cēlušos no nabadzīgiem zemniekiem.[3473] Toties 1976. gada 27. janvāra autobiogrāfijā,[3474] tāpat kā 1949. gada 1. aprīļa autobiogrāfijā,[3475] norādīts, ka viņš dzimis dzelzceļa strādnieka ģimenē. Viņa tēvs Ivans Avdjukevičs, Mihaila dēls strādājis par atslēdznieku dzelzceļa depo,[3476] bet māte Julija

[3470] Šeit un turpmāk, norādot Latvijas Komunistiskās partijas institūciju vai amatu, izmantots Latvijas Komunistiskās partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[3471] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l. (LKP CK nomenklatūras Longina Avdjukeviča personas lieta). Visi dokumenti lietā ir krievu valodā, izņemot daudzu veidlapu galvas, kas ir gan krievu, gan latviešu valodā.
[3472] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp. (1976. gada 27. janvāra kadru uzskaites personas lapa).
[3473] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp.
[3474] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 6. lp. (1976. gada 27. janvāra autobiogrāfija).
[3475] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 7. lp. (1949. gada 1. aprīļa autobiogrāfija).
[3476] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 7. lp.

Avdjukeviča, Mihaila meita,[3477] dzimusi aptuveni 1876. gadā,[3478] bijusi mājsaimniece,[3479] Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS) biedre.[3480] 1921. gadā, kad tēvs kļuva par darba invalīdu, Avdjukeviču ģimene pārcēlās uz "tēva dzimteni Latvijā".[3481] 1941. gada 1. aprīļa biogrāfijā paskaidrots, ka tēvs pakļuvis zem vilciena un guvis smagas traumas, kā rezultātā viņu 1921. gadā sakarā ar invaliditāti atbrīvoja no darba.[3482] Drīzumā tēvs nomiris, un ģimene nonākusi grūtībās. Vecākiem piederējuši trīs hektāri zemes Daugavpils apriņķa Indras pagastā.[3483] 1949. gada 1. aprīļa autobiogrāfija precizē, ka 1922. gadā Longins Avdjukevičs kopā ar vecākiem un māsu pārcēlies uz Latviju, kur tēvam piederējuši trīs hektāri zemes. Ivans Avdjukevičs miris 1922. gadā.[3484]

Tēva nāve, ģimenes materiālās grūtības spiedušas visiem ģimenes locekļiem sākt darba gaitas. Tā Longins Avdjukevičs savas darba gaitas sācis salīdzinoši agri, septiņu gadu vecumā. No 1923. gada maija līdz 1931. gada jūnijam ziemā mācījies, bet vasarā bijis gans[3485] Indras pagasta lauku saimniecībās. 1976. gada 27. janvāra kadru uzskaites personas lapā darbs raksturots kā algādža darbs "pie kulakiem",[3486] bet tajā pašā dienā rakstītajā autobiogrāfijā – kā darbs pie "turīgiem zemniekiem".[3487] No 1931. gada jūnija līdz 1938. gadam Avdjukevičs veicis "dažādus darbus" Jelgavas un Tukuma apriņķī gan

[3477] Atbilstoši *Valdības Vēstnesī* publicētajai informācijai Piedrujas pagasta valde Daugavpils apriņķī sakarā ar nozaudēšanu izsludinājusi par nederīgu "Julijas Miķeļa m. Avdjukeviča" Latvijas pasi Nr. 3549, kas 1922. gada 3. oktobrī izdota Piedrujas pagasta valdē. *Valdības Vēstnesis*, Nr. 226, 1927, 8. oktobris, 4. lpp.
[3478] 1949. gada 1. aprīļa autobiogrāfijas rakstīšanas laikā māte ir 73 gadus veca. LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 7. lp. otra puse.
[3479] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 6. lp.
[3480] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienībā, izmantots pēdējā nosaukuma akronīms. LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 7. lp. otra puse.
[3481] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 6. lp.
[3482] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 7. lp.
[3483] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 6. lp.
[3484] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 7. lp.
[3485] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 7. lp.
[3486] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp. otra puse.
[3487] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 6. lp.

kā strādnieks[3488], gan arī kā laukstrādnieks algādzis[3489] pie "lieliem zemes īpašniekiem".[3490] No 1938. gada februāra līdz 1939. gada oktobrim bijis iesaukts Latvijas Republikas armijā kā ierindnieks Smagās artilērijas pulkā[3491] Rīgā. No 1938. gada oktobra līdz 1940. gada augustam bijis kalējs Indras pagastā.[3492] LKP CK nomenklatūras Longina Avdjukeviča personas lieta nepilnīgi atspoguļo Longina Avdjukeviča gaitas, piemēram, iztrūkst informācijas, ka 1940. gada jūlijā, pamatojoties uz formāli vēl Latvijas Republikas iekšlietu ministra Viļa Lāča lemto, par Indras pagasta valdes un padomes locekli esot iecelts Longins Avdjukevičs,[3493] tāpat nav informācijas, ka atbilstoši finanšu ministra Kārļa Karlsona 1940. gada 20. augusta rīkojumam Nr. 515 Longins Avdjukevičs esot iecelts par pilnvarnieku tirdzniecības uzņēmumam *Koloniālpreču un ādu tirgotava, J. Marciļonoks* Piedrujas pagasta Indras stacijā.[3494]

Atbilstoši 1976. gada 27. janvāra biogrāfijai Longins Avdjukevičs nav bijis nevienas partijas vai biedrības biedrs Latvijas Republikā.[3495] Tikai 1940. gada oktobrī pēc okupācijas un prettiesiskās aneksijas, kā Avdjukevičs raksta, "pēc padomju varas atjaunošanas",[3496] viņš kļuvis par Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP)[3497] biedru (partijas biedra kartes Nr. 02897570).[3498]

No 1940. gada augusta līdz 1941. gada martam bijis nacionalizēto uzņēmumu komisārs un LKP Daugavpils apriņķa komitejas instruktors. No 1941. gada marta līdz 1941. gada jūnijam pildījis Daugavpils apriņķa rūpniecības kombināta direktora amatu.[3499]

[3488] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp. otra puse.
[3489] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 6. lp.
[3490] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 7. lp.
[3491] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 7. lp.
[3492] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp. otra puse.
[3493] "Pārmaiņas pagastu pašvaldībās", *Brīvā Zeme*, Nr. 163, 1940, 22. jūlijs, 6. lpp.
[3494] "Finansu ministra 515. rīkojums par pilnvarnieku iecelšanu tirdzniecības uzņēmumiem", *Valdības Vēstnesis*, Nr. 191, 1940, 23. augusts, 4. lpp.
[3495] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 6. lp.
[3496] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 7. lp.
[3497] Šeit un turpmāk, norādot uz dalību Padomju Savienības Komunistiskajā partijā, izmantots šīs partijas pēdējā nosaukuma akronīms.
[3498] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp.
[3499] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp. otra puse.

Ieskatam der citēt attiecīgā laikposma pieejamo informāciju par Daugavpils apriņķa rūpniecības kombināta darbību:

> "Intensīvu darbību uzsācis Daugavpils apriņķa rūpniecības kombināts. Paplašinot pret uguni drošo būvmateriālu ražošanu, kombināts jau šinī gadā pabeigs liela ķieģeļu cepļa būvi."[3500]

> "Apriņķa rūpniecības kombinātā galvenā patlaban ir ķieģeļu ražošanas nozare. Nesen pabeigta 2 jaunu ķieģeļcepļu būve Dagdā un Krāslavā. Apriņķī darbojas 5 ķieģeļu cepļi, kas maija un jūnija mēnešos jau deva ievērojamu produkciju. 1941. gada ražošanas plānā paredzēts izlaist 1,5 milj. apdedzinātu ķieģeļu, bet sakarā ar jaunu ceļu būvi līdz gada beigām apdedzinās apmēram 2,7 milj. ķieģeļu. Agrāk visi ceļi darbojās tikai vasarā, turpretim tagad jēlķieģeļus sagatavos tā, lai apdedzināšanu varētu veikt cauru gadu, arī ziemā. Uzlabotas arī darba metodes."[3501]

Acīmredzot sakarā ar nacionālsociālistiskās Vācijas karaspēka virzību un Latvijas teritorijas okupāciju Longins Avdjukevičs pārcelts, kā pats raksta, "evakuējas"[3502] uz Gorkijas apgabalu (tagad Ņižņijnovgorodas apgabals), kur no 1941. gada jūnija līdz 1942. gada februārim strādājis par kalēju rūpnīcā *Красный кирпичник*[3503].[3504] No 1942. gada februāra līdz maijam Avdjukevičs ir Ziemeļrietumu frontes jaunāko leitnantu[3505] kursu audzēknis Valdajā.[3506] Spriežot pēc Daugavpils apgabaltiesas Civilnodaļas 1942. gada 17. un 21. aprīļa lēmumiem, minētajā laikposmā tika nodibināta aizgādnība promesošo mantai, norādot attiecīgo personu pēdējo dzīvesvietu, to starpā arī

[3500] "Daugavpils apriņķa rūpniecības kombināts", Cīņa, Nr. 88, 1941, 11. aprīlis, 7. lpp.
[3501] "Daugavpils apriņķa rūpniecības kombināts", *Darbs*, Nr. 167, 1941, 19. jūnijs, 6. lpp.
[3502] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 7. lp.
[3503] *Krasnyy Kirpichnik* – "Sarkanais ķieģeļnieks" tulkojumā no krievu val. Iespējams, ka tā ir Ļeņingradas apgabala rūpnīca, kura evakuēta uz Gorkijas apgabalu.
[3504] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp. otra puse.
[3505] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 51. lp. (1979. gada 28. novembra izziņa).
[3506] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp. otra puse.

Longina Avdjukeviča mantai, pirms prombūtnes dzīvojis Indras pagasta *Zastenok*[3507]*-Čornoje* mājās.[3508]

Spriežot pēc 1972. gada autobiogrāfijas, Longins Avdjukevičs esot brīvprātīgi pieteicies organizēt partizānu kustību Latvijas teritorijā, kas tobrīd bija nacionālsociālistiskās Vācijas okupācijas varā.[3509] No 1942. gada maija līdz 1944. gada janvārim Avdjukevičs ir partizānu nodaļas, tad brigādes komisārs, visbeidzot, pagrīdes LKP Latgales apgabala komitejas sekretārs Latvijas teritorijā (atbilstoši Longinam Avdjukevičam – "pagaidu Latvijas PSR okupētā teritorija").[3510]

No 1944. gada janvāra līdz jūlijam ir LKP CK rīcībā Maskavā.[3511] Tad 1944. gada janvārī apbalvots ar Lielā Tēvijas kara I pakāpes ordeni.[3512] Spriežot pēc 1945. gada 8. oktobra raksturojuma, minētais apbalvojums saistīts ar panākumiem partizānu darbības organizēšanā.[3513] No 1944. gada jūlija līdz 1947. gada augustam ir LKP Daugavpils apriņķa komitejas sekretārs:[3514] 1944. gadā – kadru

[3507] *Zaścianek* (poļu val.) – apdzīvotas vietas veids, kur neiemērīta zeme izdota sīkajai šļahtai, no sādžām atšķiras pamatā tikai ar iedzīvotāju kārtas piederību.
[3508] "Daugavpils apgabaltiesas civīlnodaļa", *Rīkojumu Vēstnesis*, Nr. 76, 1942, 6. maijs, 391. lpp.
[3509] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 6. lp.
[3510] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp. otra puse.
[3511] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp. otra puse.
[3512] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 5. lp. otra puse. Presē pieejamā informācija precizē, ka Avdjukevičs apbalvots ar Tēvijas kaŗa I pakāpes ordeni "par varonību un vīrišķību, kas parādīta partizāņu cīņā pret vācu fašistu iebrucējiem, un sevišķiem nopelniem partizāņu kustības attīstīšanā", piešķirts 1944. gada 16. janvārī. "PSRS Augstākās Padomes Prezidija Dekrets par Latvijas PSR partizāņu apbalvošanu", *Cīņa*, Nr. 3. 1944, 22. janvāris, 1. lpp.
[3513] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 9. lp. (1945. gada 8. oktobra raksturojums, ko parakstījis LKP CK sekretārs kadru jautājums Fjodors Titovs, par LKP Daugavpils apriņķa sekretāru kadru jautājumos Longinu Avdjukeviču).
[3514] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp. otra puse.

jautājumos,[3515] 1946. gadā – otrais sekretārs[3516]. Minētajā laikposmā Avdjukeviča veiktais arī nav pilnīgi atspoguļots apskatāmajā personas lietā.[3517] 1945. gada 8. oktobra raksturojums, ko parakstīja LKP CK sekretārs kadru jautājums Fjodors Titovs, par LKP Daugavpils apriņķa sekretāru kadru jautājumos Longinu Avdjukeviču sniedz īsu, tomēr skaidru priekšstatu par Longina Avdjukeviča panākto Daugavpils apriņķī. Minēts, ka esot veikts liels darbs kadru atlasē, sadalē un audzināšanā. Turpat minēts, ka apriņķa partijas, padomju un saimnieciskajām organizācijām rasti vadošie darbinieki, visā apriņķī atlasīti partijas organizatori, apriņķī kopumā un tās pagastos organizēts politskolu un semināru tīkls. Darbs kadru jautājumā esot "pozitīvi iespaidojis saimnieciski politisko uzdevumu izpildi". Rezultātā Daugavpils apriņķis esot to starpā, kas ir priekšplānā "saimnieciski politisko uzdevumu" un maizes sagatavošanas plānu izpildē.[3518] 1946. gada 4. aprīļa raksturojums, ko parakstījis LKP CK sekretārs kadru jautājumos Fjodors Titovs, ir daudz īsāks. Tas lakoniski atkārto iepriekš pausto par paveikto kadru jautājumos, kā arī pozitīvi raksturo Longina Avdjukeviča personīgās kvalitātes.[3519] 1946. gada 3. decembra raksturojums, ko parakstījis LKP CK sekretārs kadru jautājumos Fjodors Titovs, ir jau daudz plašāks, atklājot, ka ar Avdjukeviča līdzdalību esot panākts, ka LKP Daugavpils rajona komitejas ietvaros no partijas un padomju strādniekiem izveidota 97 cilvēku rezerve izvirzīšanai, no

[3515] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 11. lp. (1946. gada 3. decembra raksturojums, ko parakstījis LKP CK sekretārs kadru jautājums Fjodors Titovs, par LKP Daugavpils apriņķa otro sekretāru Longinu Avdjukeviču). Atbilstoši 1945. gada 8. oktobra raksturojumā norādītajam LKP CK apstiprinājusi viņu šajā amatā 1945. gada 19. aprīlī. LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 9. lp.

[3516] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 7. lp. otra puse. Apstiprināts otrā sekretāra amatā saskaņā ar LKP CK biroja 1946. gada 3. decembra lēmumu. LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 11. lp.

[3517] Piemēram, 1945. gada novembrī Longins Avdjukevičs bija iecelts par Krāslavas vēlēšanu apgabala vēlēšanu komisijas priekšsēdētāju kā Izglītības darbinieku arodbiedrības Daugavpils organizācijas pārstāvis. "Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts par Apgabalu vēlēšanu komisiju apstiprināšanu Tautību Padomes vēlēšanām no Latvijas PSR", *Cīņa*, Nr. 281, 1945, 30. novembris, 3. lpp.

[3518] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 9. lp.

[3519] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 10. lp. (1946. gada 4. aprīļa raksturojums, ko parakstījis LKP CK sekretārs kadru jautājumos Fjodors Titovs).

kuriem 10 cilvēki iekļauti LKP CK kadru daļas rezervē izvirzīšanai partijas darbā. Šajā raksturojumā pirmo reizi uzsvērts, ka Longins Avdjukevičs labi pārvalda latviešu valodu un sistemātiski uzstājas ar priekšlasījumiem.[3520]

No 1947. gada augusta līdz 1949. gada augustam Avdjukevičs ir LKP CK Republikāniskās partijas skolas audzēknis Rīgā.[3521] 1949. gada 6. aprīļa raksturojumā, kas sagatavots par LPK CK Republikāniskās partijas skolas audzēkni Longinu Avdjukeviču un ko parakstījis LKP CK sekretārs kadru jautājumos Fjodors Titovs, līdzās iepriekšējos raksturojumos iekļautajai informācijai par sasniegumiem kadru atlasē Daugavpils apriņķī un sabiedrības politiskajā audzināšanā sniegtas ziņas arī par panākumiem mācībās. Minēts, ka mācību laikā Avdjukevičs esot sevi pierādījis kā "spējīgs, centīgs, prasīgs pret sevi komunists". Šeit arī uzzinām, ka LKP CK Republikāniskajā partijas skolā Longins Avdjukevičs iestājies, esot vien septiņu klašu izglītībai, kas gan neesot liedzis pārvarēt grūtības un mācīties teicami. Minēts arī, ka Avdjukevičs mācību laikā esot pildījis skolas partijas komitejas sekretāra amatu.[3522] Raksturojuma noslēgumā rezumēts, ka Avdjukevičs esot perspektīvs darbinieks un var būt izmantots apriņķa komitejas pirmā sekretāra darbā.[3523] 1949. gada 7. maija LKP CK Republikāniskās partijas skolas raksturojums, kas sagatavots par audzēkni Longinu Avdjukeviču un ko parakstījusi direktore Olga Vāvere, sniedz daudz konkrētāku ieskatu par Avdjukeviča gaitām skolā. Norādīts, ka esot dziļi un radoši apguvis mācību materiālu, saistot teoriju ar praksi un vietējiem darba apstākļiem. Tāpat norādīts, ka, darbojoties kā skolas partijas komitejas sekretārs, esot cēlis partijas

[3520] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 11. lp.
[3521] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp. otra puse.
[3522] Gadu iepriekš, 1946. gadā, LKP CK Republikāniskajā partijas skolā sāk mācības Vladimirs Sēja (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l. – LKP CK nomenklatūras Vladimira Sējas personas lieta – 2. lp., 4. lp., 4. lp. otra puse). Skolu beidzot, LKP CK Republikāniskās partijas skolas 1948. gada 20. maija Sējas raksturojumu līdzās direktorei Olgai Vāverei parakstījis arī partijas biroja sekretārs Longins Avdjukevičs, kas tobrīd vēl nav beidzis mācības (LVA, PA-15500. f., 2. apr., 9476. l., 11. lp.).
[3523] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 12. lp. (1949. gada 6. aprīļa raksturojums, kas sagatavots par LPK CK Republikāniskās partijas skolas audzēkni Longinu Avdjukeviču un ko parakstījis LKP CK sekretārs kadru jautājumos Fjodors Titovs).

pirmorganizācijas autoritāti, kā arī katra partijas biedra disciplīnu un atbildību partijas un valsts priekšā.[3524]

No 1949. gada augusta līdz 1951. gada novembrim Longins Avdjukevičs ir LKP Rēzeknes apriņķa, kas vēlāk pārveidots par rajonu, komitejas pirmais sekretārs.[3525] 1950. gada 14. aprīļa raksturojumā, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, līdzās pamatdatiem par dzimšanu, izcelsmi un izglītību norādīts, ka Avdjukevičs labi pārvalda latviešu valodu; atkārtota informācija par iepriekšējām darba un kara gaitām, kā arī sasniegumiem partijas darbā. Raksturojot paveikto LKP Rēzeknes apriņķa, vēlāk rajona, komitejas pirmā sekretāra amatā, norādīts, ka

> "rajona partijas organizācija veiksmīgi novadījusi PSRS Augstākās Padomes vēlēšanas. Rajons viens no pirmajiem republikā pabeidza plāna izpildi mežizstrādē[3526]".[3527]

1950. gada 26. jūnija raksturojumā, ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, atkal līdzās informācijai par dzimšanas datiem, izcelsmi un tautību norādīts, ka Avdjukevičs labi pārvalda latviešu valodu; lakoniski raksturotas darba un kara gaitas. Mācību panākumi novērtēti kā teicami. Raksturojot līdz šim paveikto LKP Rēzeknes rajona komitejā, norādīts, ka rajons veiksmīgi īsteno "politiski saimnieciskās" darbības, veikts liels darbs, atjaunojot un būvējot Rēzekni, atjaunojot un attīstot rūpniecību un dzelzceļa transportu. Atkārtoti uzsvērtas Avdjukeviča raksturīpašības kā "iejūtība un

---

[3524] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 13. lp. (LKP CK Republikāniskās partijas skolas 1949. gada 7. maija raksturojums, kas sagatavots par audzēkni Longinu Avdjukeviču un ko parakstījusi direktore Olga Vāvere).

[3525] Apstiprināts LKP CK Rēzeknes rajona komitejas pirmā sekretāra amatā saskaņā ar LKP CK nolēmumu, kas izriet no LKP CK biroja 1950. gada 11. janvāra protokola Nr. 73, §2 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš. LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 14. lp. (LKP CK nolēmums, kas izriet no LKP CK biroja 1950. gada 11. janvāra protokola Nr. 73, §2).

[3526] Sk. salīdzinājumam, piemēram, "Solījums kokmateriālu sagādē izpildīts", Nr. 20, *Cīņa*, 1950, 24. janvāris, 3. lpp.

[3527] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 15.–16. lp. (1950. gada 14. aprīļa raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

atsaucība".[3528] Acīmredzot saistībā ar minēto Longins Avdjukevičs 1950. gada jūlijā apbalvots ar Ļeņina ordeni sakarā ar Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) izveidošanas desmitgadi un sasniegtajiem panākumiem, atjaunojot un attīstot rūpniecību, lauksaimniecību, zinātni, kultūru un mākslu.[3529] 1950. gada 31. novembrī Avdjukevičs parakstījis apņemšanos, ka viņš, strādājot LKP Rēzeknes rajona komitejā vai esot atbrīvots no darba, apņemas glabāt valsts noslēpumus, kas kļūst zināmi dienesta sakarā, kā arī visas ziņas, kas attiecas uz LKP Rēzeknes rajona komitejas un tās darbu, un nekādā veidā neizpaust un nedalīties ar minēto informāciju. Apņemšanās ietver arī norādi par atbildību saskaņā ar PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1947. gada 9. jūnija dekrētu un saistību sniegt ziņas par visām izmaiņām anketā, konkrēti, par radiniekiem un paziņām, kas saistīti ar ārzemniekiem vai izbraukušiem uz ārzemēm.[3530]

1951. gada 31. maija raksturojums, ar kuru Longinu Avdjukeviču rekomendē mācībām PSKP CK Augstākajā partijas skolā un ko parakstījis LKP CK sekretārs kadru jautājumos Fjodors Titovs, faktiski atkārto iepriekšējo raksturojumu attiecībā uz pamatdatiem, arī latviešu valodas zināšanām un gaitām, uzsverot šeit ne tik daudz sasniegto LKP Rēzeknes rajona komitejas darbā, kā partijas darbinieku un sabiedrības izglītošanā politiskajos jautājumos, uzstājoties ar priekšlasījumiem un lekcijām, vadot mācības vakara partijas skolā.[3531] 1951. gada 22. septembra raksturojumā, ar kuru Avdjukevičs virzīts par LKP CK Partijas, arodbiedrību un komjaunatnes nodaļas vadītāju, atkal izcelts sasniegtais LKP Rēzeknes rajona komitejas darbā, proti, esot nopietni uzlabojies gan partijas politiskais, gan arī saimnieciskais darbs rajonā. Norādīts, ka laikposmā no 1950. līdz 1951. gadam PSKP biedru rindās esot uzņemti 243 cilvēki, tostarp 57 strādnieki un 57 kolhoznieki. Kolhozos esot izveidotas 15 jaunas partijas organizācijas

[3528] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 17. lp. (1950. gada 26. jūnija raksturojums, ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).
[3529] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 2. lp. otra puse.
[3530] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 20. lp. (apņemšanās, ko Longins Avdjukevičs parakstījis 1950. gada 31. novembrī).
[3531] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 18. lp. (1951. gada 31. maija raksturojums, ar kuru Longinu Avdjukeviču rekomendē mācībām PSKP CK Augstākajā partijas skolā un ko parakstījis LKP CK sekretārs kadru jautājumos Fjodors Titovs).

un 15 kandidātu grupas. Turklāt rajons pirms termiņa 106,7 % apmērā no plānotā esot izpildījis maizes sagatavošanas plānu 1951. gadā, pārpildījis vilnas piegādes plānu un pabeidz izpildīt piena piegādes plānu.[3532]

No 1951. gada novembra līdz 1953. gada septembrim Longins Avdjukevičs pildījis LKP CK partijas, arodbiedrību un komjaunatnes orgānu nodaļas vadītāja amatu.[3533] 1953. gada 12. maija raksturojumā, ko parakstījis LKP CK otrais sekretārs Valentīns Jeršovs, minētas ne tikai Longina Avdjukeviča latviešu valodas, bet arī krievu valodas zināšanas. Darbs LKP CK Partijas, arodbiedrības un komjaunatnes orgānu nodaļas vadītāja amatā raksturots sausi. Norādīts vien tas, ka Avdjukevičs ir iniciatīvas bagāts un dziļdomīgs partijas darbinieks. Viņš esot pievērsis lielu uzmanību darbam ar kadriem un partijas aparāta darba līmeņa paaugstināšanai. Tepat precizēts, ka Longins Avdjukevičs mācās neklātienē Augstākajā partijas skolā (nekas konkrētāk par šīm mācībām nav minēts) un rekomendēts mācībām PSKP CK Augstākajā partijas skolā.[3534] Saskaņā ar LKP CK biroja nolēmumu, kas izriet no LKP CK biroja 1953. gada 12. maija sēdes protokola Nr. 45, §3 jautājumā par kandidātiem PSKP CK Augstākajai partijas skolai, nolemts rekomendēt Longinu Avdjukeviču par PSKP CK Augstākās partijas

[3532] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 19. lp. (1951. gada 22. septembra raksturojums, ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[3533] Atbilstoši LKP CK biroja nolēmumam, kas izriet no LKP CK biroja 1951. gada 25. septembra sēdes protokola Nr. 225, §13 un ko parakstījis Jānis Kalnbērziņš, nolemts apstiprināt Longinu Avdjukeviču par LKP CK Partijas, arodbiedrību un komjaunatnes orgānu nodaļas vadītāju, reizē atbrīvojot no LKP Rēzeknes rajona komitejas pirmā sekretāra amatā un lūdzot šo lēmumu apstiprināt PSKP CK (LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 22. lp.). Atbilstoši LKP Rēzeknes rajona komitejas piektā plēnuma 1951. gada 16. novembra sēdes protokola izrakstam, ko parakstījis sekretārs Aleksejs Tolpigins, Lavrentija dēls, sakarā ar Longina Avdjukeviča atsaukšanu darbam LKP CK aparātā nolemts atbrīvot viņu no pirmā sekretāra amata. Reizē plēnumā ar balsu vairākumu nolemts ievēlēt par pirmo sekretāru Mihailu Nikolajevu, Stepana dēlu, un lūgt to apstiprināt LKP CK. LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 23. lp.

[3534] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 24. lp. (1953. gada 12. maija raksturojums, ko parakstījis LKP CK otrais sekretārs Valentīns Jeršovs).

skolas audzēkni un lūgt PSKP CK apstiprināt šo lēmumu.[3535] 1953. gada 8. jūlija raksturojums, ko parakstījis LKP CK otrais sekretārs Vilis Krūmiņš un kas sagatavots kara komisariāta vajadzībām, vispārīgi uzskaita pamatinformāciju par Longinu Avdjukeviču un viņa darba un kara gaitām, kā arī informē, ka Avdjukevičs komandēts mācībām PSKP CK Augstākajā partijas skolā.[3536] Rezultātā no 1953. gada septembra līdz 1955. gada augustam Avdjukevičs bijis PSKP CK Augstākās partijas skolas audzēknis Maskavā.[3537]

1955. gada augustā Longins Avdjukevičs sāka darbu LPSR Valsts drošības komitejā (VDK).[3538] Minētās karjeras izmaiņas pamatojas uz LKP CK biroja nolēmumu, kas izriet no LKP CK biroja 1955. gada 30. augusta protokola Nr. 36, §33, ar kuru Longins Avdjukevičs apstiprināts par LPSR VDK locekli (iespējams domāts – LPSR VDK kolēģijas locekli), atbrīvojot reizē no šā amata Nikolaju Seļezņovu, Dmitrija dēlu,[3539] sakarā ar pārcelšanu uz PSRS VDK centrālo aparātu.[3540] Saskaņā ar LPSR Ministru Padomes 1955. gada 15. septembra nolēmumu Nr. 533, ko parakstījuši priekšsēdētāja

---

[3535] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 25. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no LKP CK biroja 1953. gada 12. maija sēdes protokola Nr. 45, §3 un ko parakstījis Jānis Kalnbērziņš).

[3536] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 27.–28. lp. (1953. gada 8. jūlija raksturojums, ko parakstījis LKP CK otrais sekretārs Vilis Krūmiņš un kas sagatavots kara komisariāta vajadzībām).

[3537] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4., 4. lp. otra puse. LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 8. lp., 8. lp. otra puse (1955. gada 15. jūlija PSKP CK Augstākās partijas skolas diploma A Nr. 006774, reģistrācijas Nr. 2464, kopija, ko 1976. gada 4. februārī apliecinājis LPSR sekretariāta priekšnieks Sviridovs).

[3538] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp. otra puse.

[3539] Nikolajs Seļezeņovs, Dmitrija dēls (1911–1979). Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 394. lpp.; Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности, 1941–1954: Справочник*. Москва: Международное общество «Мемориал», «Звенья», 2010, с. 122, 125, 776 – 777.

[3540] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 29. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas izriet no LKP CK biroja 1955. gada 30. augusta protokola Nr. 36, §33 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

vietnieks Matīss Plūdons un lietu pārvaldnieks Jānis Kacens, Longins Avdjukevičs tika apstiprināts par LPSR VDK locekli.[3541] Pamatojoties uz LPSR Ministru Padomes 1955. gada 27. septembra nolēmumu Nr. 543, ko parakstījuši priekšsēdētāja vietnieks Matīss Plūdons un lietu pārvaldnieks Jānis Kacens, Longins Avdjukevičs apstiprināts par LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieku kadru jautājumos.[3542] Gadu vēlāk, 1956. gada augustā, Avdjukevičs atpūties sanatorijā Karlsbādē (Karlovivari, Čehoslovākijas Sociālistiskā Republika), kas ir pirmā un pēdējā reize, kad ārvalstu apmeklējums ir fiksēts apskatāmajā personas lietā.[3543]

LKP CK biroja nolēmums, kas pamatojas uz 1958. gada 13. janvāra protokolu Nr. 99, §70 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš, apstiprina Vladimiru Sēju par LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieku kadru jautājumos un LPSR VDK locekli, reizē atbrīvojot no minētajiem pienākumiem Longinu Avdjukeviču.[3544] Sekojošajā LKP CK biroja nolēmumā, kas pamatojas uz LKP CK biroja 1958. gada 13. janvāra sēdes protokolu Nr. 99, §71, Longins Avdjukevičs apstiprināts par LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieku operatīvās darbības jautājumos, reizē atbrīvojot no šiem pienākumiem Nikolaju Veļikanovu, Sergeja dēlu,[3545] sakarā ar

[3541] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 30. lp. (LPSR Ministru Padomes 1955. gada 15. septembra nolēmumu Nr. 533, ko parakstījuši priekšsēdētāja vietnieks Matīss Plūdons un lietu pārvaldnieks Jānis Kacens).

[3542] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 31. lp. (LPSR Ministru Padomes 1955. gada 27. septembra nolēmums Nr. 543, ko parakstījuši priekšsēdētāja vietnieks Matīss Plūdons un lietu pārvaldnieks Jānis Kacens).

[3543] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 5. lp.

[3544] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 32. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas pamatojas uz 1958. gada 13. janvāra protokolu Nr. 99, §70 un ko parakstīja pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[3545] Nikolajs Veļikanovs, Sergeja dēls (1905–1981). Lai gan LKP CK biroja nolēmumā, kas pamatojas uz 1958. gada 13. janvāra protokolu Nr. 99, §70, minēts, ka Nikolajs Veļikanovs atbrīvots no LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka operatīvās darbības jautājumos amata sakarā ar pensionēšanos, sasniedzot izdienas laiku, tomēr, sākot ar 1965. gada maiju, viņš faktiski turpināja strādāt VDK piesegstruktūrās – specdaļās un pirmajās daļās – kā priekšnieks. Dzīves nogalē esot pārkvalificējies par vecāko inženieri turpat, kur iepriekš bijis pirmās daļas priekšnieks, proti, Rīgas pusvadītāju aparātu rūpnīcas, ražošanas apvienības *Alfa* zinātniski pētnieciskajā institūtā, sākot strādāt 251. daļā. Nekas publiski pieejamajā informācijā neliecina par to, ka Veļikanovs būtu ieguvis inženiera izglītību, līdz ar to pamatoti kritiski novērtēt bijušo

pensionēšanos, sasniedzot izdienas vecumu.[3546] 1958. gadā Avdjukevičs apbalvots ar jubilejas medaļu *PSRS Bruņoto Spēku 40 gadi*.[3547]

Saskaņā ar LPSR Ministru Padomes 1960. gada 15. augusta dokumentu Nr. 13/237-36, ko parakstījis priekšsēdētājs Jānis Peive, izteikts lūgums LKP CK apstiprināt LPSR VDK kolēģiju. Par kolēģijas priekšsēdētāju izvirzīts Jānis Vēvers. Savukārt par kolēģijas locekļiem nominēti LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks Longins Avdjukevičs, LPSR VDK izmeklēšanas daļas priekšnieks Kārlis Vītols,[3548] PSRS VDK Baltijas kara apgabala sevišķās daļas priekšnieks Leonīds Ivanovs,[3549] LPSR VDK

VDK darbinieku profesijas maiņu. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 377., 378., 395. lpp.; Петров, Никита. *Кто руководил органами госбезопасности, 1941 – 1954: Справочник*. Москва: Международное общество «Мемориал», «Звенья», 2010, с. 88, 98, 115, 247 – 248.

[3546] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 33. lp. (LKP CK biroja nolēmums, kas pamatojas uz LKP CK biroja 1958. gada 13. janvāra sēdes protokolu Nr. 99, §71 un ko parakstīja pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš).

[3547] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 2. lp. otra puse.

[3548] Kārlis Vītols, Pētera dēls, dzimis 1924. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 372., 373., 376., 396.–397. lpp.

[3549] Leonīds Ivanovs, Georgija dēls (1918–2015). Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 387. lpp. Sk. par kolēģiju: Daukšts, Bonifācijs. "Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valsts drošības komitejas un Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības sadarbība (1953–1961)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 686. lpp.

operatīvi tehniskās daļas priekšnieks Leonīds Ļevkovičs,[3550] LPSR VDK 1. daļas priekšnieks Jānis Lukaševičs,[3551] LPSR VDK 2. daļas priekšnieks Aleksandrs Čeckis,[3552] LPSR VDK priekšsēdētāja palīgs kadru jautājumos Vladimirs Sēja un LPSR VDK Daugavpils pilsētas un dzelzceļa pilnvarotais Boriss Ņefedovs[3553].[3554] 1963. gada 8. janvāra raksturojums, ko kopīgi parakstījuši LPSR VDK priekšsēdētājs Jānis Vēvers un partijas komitejas sekretārs Nikolajs Galkins, sniedz ļoti skopu informāciju par Avdjukeviča, kas attiecīgajā brīdī ir pulkvedis, darbību LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka amatā. Minēts, ka Avdjukevičam ir liela pieredze partijas politiskajā darbā un viņš valsts drošības struktūrās ātri esot apguvis jauno darba lauku, sekmīgi tiekot galā ar saviem pienākumiem un esot izpelnījies autoritāti kolektīvā.

[3550] Leonīds Ļevkovičs, Nikolaja dēls, dzimis 1912. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 368., 378, 390. lpp.

[3551] Jānis Lukaševičs, Konstantīna dēls (1920–1988). Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 370., 374, 377., 378, 390. lpp.

[3552] Aleksandrs Čeckis, Mihaila dēls, dzimis 1916. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 377., 378, 381., 385. lpp.

[3553] Boriss Ņefedovs, Pāvela dēls, dzimis 1916. gadā. Sk. plašāk: Žvinklis, Arturs. "LPSR VDK darbinieku Latvijas Komunistiskās partijas CK nomenklatūras kadru personas lietu analīze", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 375., 379., 391. lpp.

[3554] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 34. lp. (LPSR Ministru Padomes 1960. gada 15. augusta dokumenta Nr. 13/237-36, ko parakstījis priekšsēdētājs Jānis Peive, noraksts).

Tāpat uzzināms, ka Avdjukevičs bieži uzstājies LPSR VDK darbinieku un sabiedrības priekšā ar lekcijām un priekšlasījumiem.[3555]

1963. gada 16. janvāra dokumentā, kas adresēts PSKP CK un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Arvīds Pelše, norādīts, ka Jānis Vēvers atbrīvots no LPSR VDK priekšsēdētāja amata sakarā ar pensionēšanos veselības apsvērumu dēļ un tādēļ LKP CK rosina apstiprināt šajā amatā Longinu Avdjukeviču. Raksturojot Avdjukeviču, līdzās dzimšanas datiem, tautībai, stāžam PSKP biedru rindās un izglītībai minēts, ka viņš prot latviešu valodu. Darba gaitas atspoguļotas īsi, norādot vien, ka Avdjukevičs ilgstoši veicis partijas darbu un ka no 1955. gada pildījis LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka amatu. Panākumi darbā novērtēti kodolīgi:

> "[..] parādīja sevi kā spējīgs organizators, iniciatīvas bagāts un prasīgs vadītājs."[3556]

1963. gada 16. janvāra raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Arvīds Pelše, ir salīdzinoši vēl bezpersoniskāks. Šeit kopā ar citiem pamatdatiem atkal uzsvērtas latviešu valodas zināšanas, uzskaitītas galvenās darba gaitas, sākot ar laukstrādnieka algādža pieredzi un beidzot ar LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka amatu. Darba panākumi LPSR VDK raksturoti īsi, norādot, ka apgūta jaunā darba joma un sekmīgi pildīti noteiktie pienākumi. Raksturīpašību uzskaitījums arī neatklāj neko jaunu – "taktisks, prasīgs pret sevi un padotajiem, darbā koleģiāls un principāls".[3557] Saskaņā ar LKP CK prezidija nolēmumu, kas izriet no LKP CK prezidija sēdes 1963. gada 8. janvāra protokola Nr. 6, §24, Jānis Vēvers atbrīvots no LPSR VDK priekšsēdētāja amata sakarā ar pensionēšanos veselības apsvērumu dēļ, ievērojot viņa iesniegto lūgumu, kur nolemts arī saglabāt tiesības Jānim Vēveram nēsāt formas tērpu. Viņa vietā nolemts apstiprināt

[3555] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 35. lp. (1963. gada 8. janvāra raksturojums, ko kopīgi parakstījuši LPSR VDK priekšsēdētājs Jānis Vēvers un partijas komitejas sekretārs Nikolajs Galkins).
[3556] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 36. lp. (1963. gada 16. janvāra dokuments, kas adresēts PSKP CK un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Arvīds Pelše).
[3557] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 37. lp. (1963. gada 16. janvāra raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

Longinu Avdjukeviču, reizē atbrīvojot viņu no LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka amata, kā arī lūgt apstiprināt nolemto PSKP CK.[3558]

1963. gada janvārī Longins Avdjukevičs kļuva par LPSR VDK priekšsēdētāju,[3559] minēto amatu pildot līdz 1980. gada novembrim.[3560] Saskaņā ar LKP CK prezidija nolēmumu, kas izriet no 1963. gada 18. marta protokola Nr. 19, §59, nolemts Longinu Avdjukeviču iekļaut LPSR Ministru Padomes biroja sastāvā.[3561] Sekojošais LKP CK prezidija nolēmums, kas izriet no 1963. gada 2. aprīļa protokola Nr. 22, §6, par izmaiņām LKP CK komisijas tālbraukšanas jūrniecības un ārzemju izbraukšanas kadru jautājumos sastāvā paredz apstiprināt par komisijas locekli LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieku Jāni Lukaševicu, atbrīvojot reizē no attiecīgajiem pienākumiem Longinu Avdjukeviču.[3562] Minētais nolēmums atklāj daļu Longina Avdjukeviča pienākumu satura, pildot LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka pienākumus. Turklāt, ņemot kopā ar 1976. gada 27. janvāra kadru uzskaites personas lapā norādīto informāciju par ārvalstu braucieniem, norāda, ka atpūta 1956. gada augustā sanatorijā Čehoslovākija bija arī vienīgā reize, kad, esot LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka kadru jautājumos amatā un atbildot par ārvalstu braucieniem, apmeklējis ārvalstis.[3563] 1965. gada 1. oktobrī Avdjukevičs apbalvots ar Darba Sarkanā Karoga ordeni par lielajiem panākumiem, kas sasniegti tautsaimniecības, zinātnes un kultūras attīstībā LPSR.[3564]

[3558] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 38. lp. (LKP CK prezidija nolēmums, kas izriet no LKP CK prezidija sēdes 1963. gada 8. janvāra protokola Nr. 6, §24 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

[3559] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp. otra puse.

[3560] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).

[3561] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 39. lp. (LKP CK prezidija nolēmums, kas izriet no 1963. gada 18. marta protokola Nr. 19, §59 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

[3562] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 40. lp. (LKP CK prezidija nolēmums, kas izriet no 1963. gada 2. aprīļa protokola Nr. 22, §6 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arvīds Pelše).

[3563] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 5. lp.

[3564] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 2. lp. otra puse.

LKP CK biroja 1967. gada 18. aprīļa sēdes protokola Nr. 48, §3 izraksts paredz iekļaut LPSR Ministru Padomes Prezidija sastāvā Longinu Avdjukeviču.[3565] Kopš minētā brīža Avdjukevičs saņem vairākus apbalvojumus. 1967. gada oktobrī viņš apbalvots ar Sarkanā Karoga ordeni sakarā ar Lielās Oktobra sociālistiskās revolūcijas 50. gadadienu par sekmīgu uzdevumu izpildi, nodrošinot valsts drošību. 1968. gadā Avdjukevičs saņem jubilejas medaļu *PSRS Bruņoto Spēku 50 gadi,* bet 1970. gada martā – jubilejas medaļu *Par karavīra varonību*. *Atzīmējot Vladimira Iļjiča Ļeņina 100. dzimšanas dienu*.[3566] LKP CK biroja 1970. gada 7. aprīļa sēdes protokola Nr. 133, §24 izraksts paredz rekomendēt Longinu Avdjukeviču par PSRS Augstākās Padomes Tautību Padomes deputāta kandidātu 311. Madonas vēlēšanu apgabalā.[3567] Tad LKP CK biroja 1971. gada 13. jūlija protokola Nr. 16, §17 izraksts jautājumā par LPSR Ministru Padomes Prezidija sastāvu paredz piekrist LPSR Ministru Padomes priekšlikumam iekļaut LPSR Ministru Padomes Prezidija sastāvā Longinu Avdjukeviču.[3568] 1971. gada augustā seko apbalvojums ar Sarkanā Karoga ordeni par sasniegumiem, nodrošinot valsts drošību valstī.[3569] LKP CK biroja 1974. gada 5. aprīļa sēdes protokola Nr. 74, §2 izraksts paredz rekomendēt Longinu Avdjukeviču par PSRS Augstākās Padomes Tautību Padomes deputāta kandidātu 306. Jēkabpils vēlēšanu apgabalā.[3570] 1975. gada 20. oktobra raksturojums sniedz salīdzinoši bezpersonisku un iepriekšējām rekomendācijām saturiski līdzīgu Longina Avdjukeviča personības un gaitu apraksts, piemēram, atkārtojot, ka Avdjukevičs ir "spējīgs organizators, iniciatīvas bagāts un

[3565] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 41. lp. (LKP CK biroja 1967. gada 18. aprīļa sēdes protokola Nr. 48, §3 izraksts, ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).
[3566] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 2. lp. otra puse.
[3567] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 42. lp. (LKP CK biroja 1970. gada 7. aprīļa sēdes protokola Nr. 133, §24 izraksts, ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).
[3568] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 43. lp. (LKP CK biroja 1971. gada 13. jūlija protokola Nr. 16, §17 izraksts, ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).
[3569] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 2. lp. otra puse.
[3570] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 44. lp. (LKP CK biroja 1974. gada 5. aprīļa sēdes protokola Nr. 74, §2 izraksts, ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).

prasīgs vadītājs".[3571] 1976. gada oktobra raksturojums, lai arī ir plašāks nekā iepriekšējais, tomēr atkārto tikai vispārīgu un iepriekšējos raksturojumos iekļauto Longina Avdjukeviča personas datu un gaitu atspoguļojumu.[3572] Vērtējot Avdjukeviča darbu LPSR VDK priekšsēdētāja amatā, parādās jauns formulējums:

> "B. Avdjukeviča vadībā VDK orgāni veic lielu darbu, nodrošinot republikas valsts drošību, īsteno to, pamatojoties uz stingru konstitucionālo normu, sociālistiskās likumības ievērošanu."[3573]

1975. gada maijā Avdjukevičs saņem jubilejas medaļu *30 gadu, kopš uzvaras 1941.–1945. gada Lielajā Tēvijas karā*.[3574] 1976. gada 27. janvāra kadru uzskaites personas lapas sagatavošanas brīdī ir jau ģenerālmajors.[3575] 1976. gada novembrī Longins Avdjukevičs saņem LPSR Augstākās Padomes Prezidija Goda rakstu sakarā ar sešdesmit gadu jubileju;[3576] 1977. gada decembrī saņem Oktobra Revolūcijas ordeni par sekmīgu uzdevumu izpildi, nodrošinot PSRS valsts drošību;[3577] 1978. gada februārī saņem jubilejas medaļu *PSRS Bruņoto Spēku 60 gadi*. 1980. gada 16. maija steidzamais paziņojums Nr. 4 norāda, ka Longins Avdjukevičs apbalvots ar PSRS VDK rakstu, pamatojoties PSRS VDK priekšsēdētāja Jurija Andropova 1980. gada 20. aprīļa pavēli Nr. 0246.[3578]

LKP CK biroja 1980. gada 21. novembra nolēmums Nr. Б-110/11, kas izriet no LKP CK biroja 1980. gada 20. novembra sēdes protokola Nr. 110, §11, paredz apstiprināt Borisu Pugo par LPSR VDK priekšsēdētāju, atbrīvojot viņu no iepriekšējā ieņemamā amata, kā arī

[3571] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 45. lp. (1975. gada 20. oktobra raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss).
[3572] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 46.–47. lp. (1976. gada oktobra raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss).
[3573] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 47. lp.
[3574] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 2. lp. otra puse.
[3575] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 5. lp. otra puse.
[3576] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 2. lp. otra puse.
[3577] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 2. lp. otra puse.
[3578] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 48., 48. lp. otra puse (1980. gada 16. maija steidzamais paziņojums Nr. 4. Saņemšanu apliecinājis LPSR VDK kadru daļas priekšnieka vietnieks Daniels Potašs). Citviet personas lietā dēvēts par goda rakstu (LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 2. lp. otra puse).

apmierināt Longina Avdjukeviča lūgumu atbrīvot viņu no LPSR VDK priekšsēdētāja amata sakara ar pensionēšanos.[3579]

LPSR Ministru padomes 1980. gada 24. novembra nolēmums Nr. 603, ko parakstījuši priekšsēdētājs Jurijs Rubenis un lietu pārvaldnieks Jānis Šneiders, paredz iecelt Longinu Avdjukeviču par LPSR Ministru Padomes padomnieku.[3580]

1976. gada 27. janvāra kadru uzskaites personas lapā norādīts, ka Longins Avdjukevičs pārzina krievu un latviešu valodu, nav zinātnisko darbu, zinātnisko grādu un izgudrojumu.[3581] Lai gan LKP CK nomenklatūras Longina Avdjukeviča personas lietā daudzviet norādīts, ka Longinam Avdjukevičam bijusi augstākā izglītība,[3582] tomēr, novērtējot reālo izglītības līmeni, jāņem vērā sekojošais. Pirmkārt, Longins Avdjukevičs ieguvis septiņu klašu izglītību, un arī tas secināms vien no vārdiem, personas lietā nav ziņu par konkrētu skolu. Otrkārt, pirmā zināmā mācību vieta ir LKP CK Republikāniskā partijas skola, kur atbilstoši presē pieejamajai informācijai uzņēma personas, kas atbilda sekojošām prasībām:

> "Republikaniskajā partijas skolā pie LK(b)P CK uzņem VK(b)P biedrus (vecumā līdz 40 gadiem, ar vidējo izglītību), kas pārvalda latviešu valodu un izvirzījušies partijas un sabiedriskajā darbā."[3583]

Ievērojot to, ka Avdjukevičam nebija vidējās izglītības, formāli mācības attiecīgajā skolā bija liegtas. Treškārt, lai arī, LKP CK Republikānisko partijas skolu beidzot, persona tolaik ieguva nepabeigtu augstāko izglītību, bet PSKP CK Augstāko partijas skolu beidzot – augstāko izglītību, tomēr mācības PSKP saskaņā ar Latvijas Republikas spēkā esošajām tiesību normām nav augstākā izglītība. Jāsecina, ka LPSR

[3579] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 49. lp. (LKP CK biroja 1980. gada 21. novembra nolēmums Nr. Б-110/11, kas izriet no LKP CK biroja 1980. gada 20. novembra sēdes protokola Nr. 110, §11 un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).
[3580] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 50. lp. (LPSR Ministru Padomes 1980. gada 24. novembra nolēmuma Nr. 603, ko parakstījuši priekšsēdētājs Jurijs Rubenis un lietu pārvaldnieks Jānis Šneiders, apliecināta kopija).
[3581] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp.
[3582] Sk., piemēram, LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 4. lp.
[3583] "Republikaniskā partijas skola pie LK(b)P CK", *Cīņa*, Nr. 213, 1946, 12. septembris, 2. lp.

ministra līmeņa amatpersona strādāja ar septiņu klašu izglītību un pieredzi PSKP rindās.

LKP CK nomenklatūras Longina Avdjukeviča personas lieta satur visai vispārīgi raksturotu darbību vēlētās (protams, fiktīvi un nedemokrātiski vēlētās) institūcijās. Kopsavelkot Longins Avdjukevičs bijis LPSR Augstākās Padomes deputāts (3. un 6. sasaukumā), PSRS Augstākās Padomes deputāts (pirmo reizi ievēlēts 1966. gadā, piedalījies 7., 8., 9. un 10. sasaukumā), LKP CK locekļa kandidāts no 1956. līdz 1961. gadam XV, XVI, XVII un XVIII kongresā. LKP CK loceklis (pirmo reizi ievēlēts 1963. gadā, piedalījies XIX, XX, XXI, XXII, XXIII kongresā), PSKP XXIII, XXIV un XXV kongresa delegāts, no 1976. gada janvāra līdz 1981. gada janvārim bijis LKP CK biroja locekļa kandidāts, ievēlēts XXII kongresā, LPSR Augstākās Padomes Prezidija loceklis (ievēlēts 1963. gada martā).[3584]

LKP CK nomenklatūras personas lieta satur salīdzinoši niecīgu un pat pavirši izklāstītu informāciju par Longina Avdjukeviča ģimeni, kas rada pamatotu jautājumu par kritērijiem, kādēļ vieniem salīdzinošā laikā un amatā prasīts sniegt detalizētu un precīzu attiecīgās informācijas izklāstu, bet citi iztikuši vien ar vispārīgu un pat neprecīzu datu minēšanu. Atbilstoši 1976. gada 27. janvāra kadru uzskaites personas lapai Longins Avdjukevičs bija precējies ar Zinaīdu Avdjukeviču, Mihaila meitu, dzimušu 1923. gadā, vienīgais bērns ģimenē – Alla Vasiļjeva, Leonīda meita, dzimusi 1942. gadā.[3585] Tikai pateicoties publiski pieejamajām ziņām, uzzinām, ka Alla Avdjukeviča absolvējusi Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitāti 1964. gadā kā "matemātiķe-skaitļotāja".[3586]

1949. gada 1. aprīļa autobiogrāfijas rakstīšanas laikā māte Julija Avdjukeviča bijusi Longina Avdjukeviča apgādībā,[3587] savukārt māsa, kuras vārds un uzvārds nekur personas lietā vispār nav minēti, bijusi strādniece.[3588]

[3584] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 2. lp.

[3585] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 5. lp. otra puse.

[3586] *Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes 50 gadi*, atbildīgais redaktors Jānis Porietis. Rīga: Zinātne, 1969, 178. lpp.

[3587] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 7. lp. otra puse.

[3588] LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 7. lp. otra puse.

Konkrētajā apskatāmajā personas lietā nav datu par tālākajām Longina Avdjukeviča gaitām. Iespējams, tāpēc ir vietā maza atsauce uz viņa mūža noslēguma godināšanu LKP CK izdevniecības presē. Ievērības cienīga, tādēļ konkrētajā apskatā minama vieta, no kurienes Longins Avdjukevičs izvadīts 1988. gada 13. janvārī (miris 1988. gada 8. janvārī[3589]). Izvadīšana notikusi no LPSR Iekšlietu ministrijas Dzeržinska kultūras nama,[3590] kas bija iekārtots iekšlietu un arī drošības iestāžu darbiniekiem, atradās Veidenbauma ielā 12-a (pagalma ēka Baznīcas ielā 10/12) un iepriekš bija bijis Septītās Dienas Adventistu dievnams, aktu zālē.[3591] Bēru apraksts spilgti un precīzi atspoguļo gan attiecīgo varas struktūru, gan arī atslēgas personas:

> "F. Dzeržinska kultūras nama aktu zāle tērpta sērās.
>
> Šeit novietotais šķirsts ar nelaiķa mirstīgajām atliekām slīgst ziedos. Pie postamenta – vainagi no Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas, Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija un republikas Ministru Padomes, Latvijas PSR Valsts drošības komitejas, darba kolektīviem un sabiedriskajām organizācijām. Uz sarkaniem spilventiņiem — valsts apbalvojumi, ko L. Avdjukevičs saņēmis par nopelniem Dzimtenes labā.
>
> Sēru melodijām skanot, skumjā klusumā no nelaiķa atvadās partijas, padomju un komjaunatnes darbinieki, karavīri, partijas un partizānu kustības veterāni, republikas
>
> Valsts drošības komitejas darbinieki [..], citu tiesību aizsardzības orgānu, kā arī uzņēmumu un sabiedrisko organizāciju pārstāvji.
>
> Goda sardzē stājas biedri B. Pugo. E. Auškaps, A. Briļs, J. Rubenis, V. Soboļevs, J. Vagris un S. Zukulis.
>
> [..] Raiņa kapi Rīgā. Šeit notika sēru mītiņš. Tajā runāja Latvijas republikāniskās kara un darba veterānu padomes priekšsēdētājs V. Krūmiņš, Latvijas PSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja

[3589] "Longins Avdjukevičs", *Cīņa*, Nr. 8, 1988, 10. janvāris, 3. lpp.
[3590] "L. Avdjukeviča bēres", *Cīņa*, Nr. 11, 1988, 14. janvāris, 4. lpp.
[3591] Sk. plašāk: *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras.* Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, redaktores piezīmes 1204. atsaucē.

> vietnieks E. Johansons, Latvijas PSR Ministru Padomes Lietu pārvaldes nodaļas vadītājs R. Seņkāns, republikas Zinātņu akadēmijas galvenais zinātniskais sekretārs Padomju Savienības Varonis akadēmiķis V. Samsons un atvaļinātais ģenerālmajors J. Lukaševičs. [..]
>
> Sēru mītiņš beidzies. Šķirstu ar L. Avdjukeviča mirstīgajām atliekām ielaiž kapā. Rīb karavīru salūta zalves. Orķestris atskaņo Padomju Savienības un Latvijas PSR valsts himnas. Uz kapa kopiņas klājas vainagi un ziedi."[3592]

Goda sardzes, runu personālijas parāda PSKP filiāles elites funkcionāru attieksmi okupētajā Latvijā pret pensionēta VDK ģenerālmajora, kurš dienējis *čekā* no 1955. gada līdz 1980. gadam, lomu un prestižu viņu aprindās vēl Trešās Atmodas sākuma posmā.

[3592] "L. Avdjukeviča bēres", *Cīņa*, Nr. 11, 1988, 14. janvāris, 4. lpp.

Ieskats Borisa Pugo Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras lietā

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Boriss Pugo, Kārļa dēls, dzimis 1937. gada 19. februārī Kaļiņinā (tagad Tvera), latvietis. Savā Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Centrālās Komitejas (CK) nomenklatūras personas lietas[3593] 1974. gada 13. novembra kadru uzskaites personas lapā Pugo min, ka dzimis kalpotāju ģimenē.[3594] 1968. gada 5. februāra autobiogrāfijā Pugo norāda, ka ģimene mainīja dzīvesvietu un pārcēlās uz Rīgu 1940. gadā sakarā ar tēva – boļševiku revolucionāra, Pētera Stučkas Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas kaujinieka, Komunistiskās internacionāles pagrīdnieka, PSRS spiega Latvijas Republikā, PSRS Iekšlietu Tautas komisariāta dienesta veterāna Kārļa Pugo (1896–1955) – pārcelšanu partijas darbā. Padomju Sociālistisko Republiku Savienībai (PSRS) iesaistoties Otrā pasaules kara darbībā, ģimene evakuējās uz Kirovu, bet 1943. gadā pārcēlās uz Maskavu, kur Pugo sāka skolas gaitas.[3595] 1948. gadā Pugo ģimene atkal atgriezās Rīgā.[3596] 1951. gadā Boriss Pugo kļuva par Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS) biedru,[3597] tad arī sāka mācības vidusskolā.[3598]

[3593] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l. (LKP CK nomenklatūras Borisa Pugo personas lieta). Visi dokumenti lietā ir krievu valodā, izņemot atsevišķus dokumentus, kuru veidlapās minēts institūcijas nosaukums arī latviešu valodā.

[3594] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 5. lp. (1974. gada 13. novembra kadru uzskaites personas lapa).

[3595] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 9. lp. (1974. gada 1. decembra autobiogrāfija).

[3596] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 8. lp. (1968. gada 5. februāra autobiogrāfija).

[3597] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 8. lp.

[3598] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 9. lp.

Uzreiz pēc skolas beigām,[3599] 1955. gada septembrī, pēc tēva nāves,[3600] sācis studijas Latvijas Valsts universitātē, kur tēvs Kārlis Pugo bija bijis prorektors un kur studējis līdz 1958. gada jūlijam,[3601] kad daļu no iepriekš Latvijas Valsts universitātes īstenotajām studiju programmām nodeva tikko izveidotajam Rīgas Politehniskajam institūtam.[3602] Ievērojot minēto, no 1958. gada augusta līdz 1960. gada jūlijam Boriss Pugo turpināja studijas jau Rīgas Politehniskajā institūtā,[3603] pabeidzot mašīnbūves tehnoloģijas, metālgriešanas darba galdu un instrumentu specialitāti un iegūstot inženiera mehāniķa kvalifikāciju un krūšu nozīmi Nr. 97.[3604] Savā kadru uzskaites personas lapā uz jautājumu par zinātnisko darbu un izgudrojumu esību Pugo norādīja, ka viņam piederot izgudrojumi. Acīmredzot tas saistīts ar viņa darbu Rīgas elektromašīnbūves rūpnīcas (RER) speciālajā konstruktoru birojā, kur parasti izstrādāja jaunās tehnoloģijas un kur, vēl būdams students, 1959. gada decembrī sāka strādāt par inženieri tehnologu[3605].[3606] Tomēr arī vēlāk, mainot nodarbi, spriežot pēc publikācijām presē, Pugo piedalījies izgudrojumu radīšanas procesā, piemēram, veļas mašīnas *Rīga-7* pilnveidošanā.[3607] Savā kadru uzskaites personas lapā uz jautājumu par svešvalodu zināšanām norādīja, ka zina angļu valodu tik daudz, cik ar vārdnīcas palīdzību.[3608]

Rīgas elektromašīnbūves rūpnīcā Boriss Pugo strādāja līdz 1961. gada oktobrim. Turpat darbojās kā Latvijas Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības (LĻKJS) pirmorganizācijas sekretārs.[3609] 1961.

[3599] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 8. lp.

[3600] Kārlis Pugo miris 1955. gada 22. aprīlī, tobrīd viņš bija LKP CK loceklis, LKP CK Republikāniskās partijas skolas direktors, Rīgas pilsētas Darbaļaužu deputātu padomes deputāts. "Kārlis Pugo", *Cīņa*, 1955, 24. aprīlis.

[3601] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 5. lp. otra puse.

[3602] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 8. lp.

[3603] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 5. lp. otra puse.

[3604] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 11. lp. (Rīgas Politehniskā institūta 1960. gada 22. jūnija diploms Nr. 147675).

[3605] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 8. lp.

[3606] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 5. lp. otra puse.

[3607] Starokonstantinovskis, G. "Jauno racionalizatoru mēnesis", *Padomju Jaunatne*, 1962, 18. aprīlis.

[3608] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 5. lp.

[3609] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 5. lp. otra puse.

gadā Pugo apprecējās[3610] ar Valentīnu, Ivana meitu [Golubevu – lietā šis uzvārds, tāpat kā sievas vecāku uzvārds, neparādās – *K. J.*], dzimušu 1938. gadā, kura 1968. gadā strādāja Maskavas Enerģētikas institūtā,[3611] bet atbilstoši 1974. gada 1. decembra autobiogrāfijai veica zinātnisko un pedagoģisko darbu.[3612] No 1961. gada oktobra turpināja darbu kā LĻKJS Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona otrais un tad pirmais sekretārs.[3613] Spriežot pēc 1975. gada 12. augusta dokumenta, kas papildina 1974. gada 13. novembra kadru uzskaites personas lapā norādīto informāciju par ārzemju braucieniem, šajā laikā, 1962. gadā, Boriss Pugo delegācijas sastāvā pirmo reizi devās uz ārzemēm, uz Somijas Republiku, lai apmeklētu Vispasaules jaunatnes un studentu festivālu.[3614] Dokumentā kļūdaini norādīts, ka apmeklēts IX festivāls, faktiski no 1962. gada 28. jūlija līdz 6. augustam Helsinkos norisinājās VIII festivāls, ko LPSR Valsts drošības komitejas izdevums *Dzimtenes Balss* raksturoja sekojoši:

> "Plašās jaunatnes aprindās visā pasaulē tas jau ieguvis MIERA UN DRAUDZĪBAS festivāla nosaukumu."[3615]

1962. gadā piedzimis dēls[3616] Vadims Pugo.[3617] Nekas vairāk par dēlu personas lietā nav minēts.[3618]

[3610] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 9. lp. otra puse.
[3611] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 8. lp. otra puse.
[3612] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 9. lp. otra puse.
[3613] Atbilstoši VĻKJS CK raksturojumam, rekomendējot Borisu Pugo LKP Rīgas pilsētas komitejas organizatoriskā darba nodaļas vadītāja amatam, kopš 1961. gada novembra Pugo ieņēma pirmā sekretāra amatu, bet no 1962. gada septembra bija pirmais sekretārs. LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 14. lp.
[3614] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 6. lp. (1975. gada 12. augusta dokuments, kas papildina 1974. gada 13. novembra kadru uzskaites personas lapā norādīto informāciju par ārzemju braucieniem).
[3615] "Dzīves jaunradei, draudzībai un mieram", *Dzimtenes Balss*, 1962, 17. jūnijs.
[3616] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 9. lp. otra puse.
[3617] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 8. lp. otra puse.
[3618] To, kur mācījās Vadims Pugo, vai un kādās jomās guva panākumus, var spriest vien pēc presē pieejamās informācijas. Piemēram, atbilstoši 1978. gada 13. janvāra rakstam *Padomju Jaunatnē* Vadims Pugo esot mācījies attiecīgajā laika periodā Rīgas 13. vidusskolā, kur mācības norisinājās krievu valodā, bija viens no labākajiem jaunatnes vieglatlētiem 1977. gadā. Jaunzeme, Irma. "Latvijas PSR 10 labākie jaunatnes vieglatlēti 1977. gadā", *Padomju Jaunatne*, 1978, 13. janvāris.

No 1963. gada jūlija līdz 1968. gada februārim Boriss Pugo bija VĻKJS CK komjaunatnes organizāciju nodaļas sektora vadītāja vietnieks Maskavā.[3619] 1963. gada jūlijā Pugo kļuva par Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP) biedru (1973. gada parauga partijas biedra karte Nr. 00008204).[3620] Šajā laikā, 1966. gadā, Padomju Savienības un Čehoslovakijas draudzības biedrības sastāvā apmeklēja Čehoslovākiju.[3621] Jau nākamajā 1967. gadā vadīja tūristu grupu uz Dienvidslāvijas Sociālistisko Federatīvo Republiku, bet 1968. gadā – jaunatnes delegāciju uz Franciju.[3622] Raksturojot darbu VĻKJS CK komjaunatnes organizāciju nodaļas sektora vadītāja vietnieka amatā, norādīts, ka Boriss Pugo izceļas ar "dziļu idejisku pārliecību un darba mīlestību",[3623] sevišķu uzmanību esot veltījis komjaunatnes organizāciju darbinieku un aktīvistu atlasei un audzināšanai, pilnveidojot stilu un metodes, kā arī pievērsis uzmanību jaunu un iedarbīgu prakšu meklējumiem un to ieviešanai dzīvē.[3624] VĻKJS CK sniegtajā raksturojumā norādīts, ka Boriss Pugo apbalvots ar VĻKJS CK Goda rakstu un nozīmi *Par aktīvu darbu komjaunatnē*.[3625]

1968. gada februārī Boriss Pugo atgriezās Rīgā,[3626] kur līdz 1969. gada aprīlim bija LKP Rīgas pilsētas komitejas Organizatoriskā darba nodaļas vadītājs. Minētā darba novērtējums atrodams LKP CK pirmā sekretāra Augusta Vosa 1969. gada 10. aprīlī parakstītajā raksturojumā. Tas ir salīdzinoši īss, tomēr ļauj secināt, ka Boriss Pugo,

---

[3619] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 5. lp. otra puse.

[3620] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 5. lp.

[3621] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 6. lp. Saistībā ar Klementa Gotvalda (*Klement Gottwald*, 1896–1953) – Čehoslovākijas Komunistiskās partijas līdera, Čehoslovākijas ministru prezidenta un prezidenta līdz savai nāvei – septiņdesmit gadu jubilejas svinībām. Sk.: "Klementa Gotvalda piemiņai", *Cīņa*, 1966, 25. novembris.

[3622] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 6. lp.

[3623] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 14. lp.

[3624] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 14. lp.

[3625] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 14. lp.

[3626] Sk. LKP Rīgas pilsētas komitejas nolēmumu, kas pieņemts ar LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja 1968. gada 6. februāra protokolu Nr. 49, §1, ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Zitmanis un kur ierosināts apstiprināt Borisu Pugo par LKP Rīgas pilsētas Organizatoriskā darba nodaļas vadītāju (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 12. lp.), kā arī LKP CK izrakstu par LKP CK biroja 1968. gada 13. februāra protokolu Nr. 76, §21, ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 12. lp.).

arī veicot Organizatoriskā darba nodaļas vadītāja amatu, lielu uzmanību veltījis kadru atlasei un virzīšanai, kā arī prasmīgi virzījis partijas pirmorganizācijas tā, lai tās stiprinātu un celtu to kaujas gatavību.[3627] No 1969. gada aprīļa[3628] bija LĻKJS CK pirmais sekretārs, šo amatu viņš pildīja līdz 1970. gada jūnijam, un LĻKJS CK biroja loceklis.[3629] 1970. gada aprīlī LKP CK otrā sekretāra Nikolaja Beluhas Maskavas rajona kara komisariātam sniegtais raksturojums par Borisu Pugo, pildot LĻKJS CK pirmā sekretāra pienākumus, satur skopas ziņas. Galvenais uzsvars likts uz to, ka Pugo esot izpelnījies lielu autoritāti un cieņu LPSR jauniešu vidū un ka ir labs jauniešu organizators.[3630]

No 1970. gada jūnija Boriss Pugo atkal pārcēlās uz Maskavu,[3631] kur pildīja VĻKJS CK sekretāra pienākumus, tad īsu brīdi no 1974. gada aprīļa līdz 1974. gada novembrim kļuva par PSKP CK inspektoru.[3632] No 1970. gada līdz laikam, kad atgriezās Rīgā 1974.

[3627] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 16. lp. (LKP CK pirmā sekretāra Augusta Vosa 1969. gada 10. aprīlī parakstīts raksturojums).

[3628] LĻKJS CK 1969. gada 21. aprīļa plēnumā ievēlēts par LĻKJS CK pirmo sekretāru. LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 17. lp. (izraksts no LĻKJS CK 1969. gada 21. aprīļa plēnuma lēmuma). LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja 1969. gada 25. aprīļa sēdes protokola Nr. 28, §14 izrakstā, ko parakstījis otrais sekretārs Nikolajs Beļančevs, norādīts, ka nolemts lūgt atbrīvot Borisu Pugo no organizatoriskā darba nodaļas vadītāja amata sakarā ar iecelšanu LĻKJS CK pirmā sekretāra amatā (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 18. lp.). LKP CK biroja 1969. gada 29. aprīļa sēdē, kura protokola Nr. 116, §12 izrakstu parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss, bija nolemts sakarā ar Borisa Pugo ievēlēšanu LĻKJS CK pirmā sekretāra amatā atbrīvot Leonardu Bartkeviču (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 19. lp.). LKP CK biroja 1969. gada 27. maija sēdē, kuras protokola Nr. 120, §18 izrakstu parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss, Boriss Pugo atbrīvots no partijas organizatoriskā darba nodaļas vadītāja amata sakarā ar ievēlēšanu LĻKJS CK pirmā sekretāra amatā (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 20. lp.).

[3629] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 17. lp.

[3630] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 21. lp. (LKP CK otrā sekretāra Nikolaja Beluhas 1970. gada aprīlī parakstītais un Maskavas rajona kara komisariātam domātais raksturojums).

[3631] LKP CK biroja 1970. gada 2. jūnija sēdē, kuras protokola Nr. 161, §3 izrakstu parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss, nolemts atbrīvot Borisu Pugo no LĻKJS CK pirmā sekretāra amata sakarā ar pārcelšanu citā darbā, lūdzot to apstiprināt PSKP CK. LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 22. lp.

[3632] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 5. lp. otra puse.

gada novembrī, bija VĻKJS CK biroja loceklis[3633] un ieņemamo amatu ietvaros aktīvi apceļoja pasauli.[3634] 1970. gadā vadīja VĻKJS CK delegāciju uz Kanādu un Bulgārijas Tautas Republiku, 1971. gadā – uz Vjetnamas Demokrātisko Republiku, Vācijas Demokrātisko Republiku un Bulgārijas Tautas Republiku. Šajā pašā gadā kā VĻKJS CK delegācijas dalībnieks devās arī uz Vācijas Demokrātisko Republiku. 1972. gadā vadīja VĻKJS CK delegāciju uz Korejas Tautas Demokrātisko Republiku, Čehoslovākijas Sociālistiskās Republikas, Mongolijas Tautas Republiku un Vācijas Federatīvo Republiku. Šajā pašā gadā devās atpūtā uz Kubu. 1973. gadā vadīja VĻKJS CK delegāciju uz Ungārijas Tautas Republiku, Polijas Tautas Republiku un Dienvidslāvijas Sociālistisko Federatīvo Republiku. Šajā pašā gadā VĻKJS CK delegācijas sastāvā devās uz Vācijas Demokrātisko Republiku, uz X Vispasaules jaunatnes un studentu festivālu,[3635] kas šoreiz norisinājās Berlīnē.[3636] 1974. gadā vadīja VĻKJS CK delegāciju uz Ungārijas Tautas Republiku, piedalījās PSKP CK delegācijas sastāvā uz Čehoslovākijas Sociālistisko Republiku.[3637] Šajā laikā, spriežot pēc 1974. gada 13. novembra kadru uzskaites personas lapā norādītās informācijas, izpelnījies par savu darbu un amata ietvaros veikto 1970. gadā jubilejas medaļu *Par varonīgu darbu. Atzīmējot V. I. Ļeņina 100. dzimšanas dienu*, *Atzinības zīmi*,[3638] kā arī Bulgārijas Tautas Republikas, Čehoslovākijas Sociālistiskās Republikas un Mongolijas Tautas Republikas apbalvojumus.[3639]

[3633] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 2. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).
[3634] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 6. lp.
[3635] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 6. lp.
[3636] "X Vispasaules jaunatnes un studentu festivāls", *Cīņa*, 1973, 4. augusts; "X Vispasaules jaunatnes un studentu festivāls Berlīnē", *Padomju Jaunatne*, 1973, 8. augusts.
[3637] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 6. lp.
[3638] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 33. lp. (LKP Rīgas pilsētas komitejas raksturojums).
[3639] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 7. lp. otra puse, 35. lp. (LKP CK biroja 1976. gada 28. septembrī apstiprinātais raksturojums).

1974. gada novembrī atgriezies Rīgā,[3640] kur pildīja LKP CK partijas organizatoriskā darba nodaļas vadītāja amatu.[3641] 1975. gadā devās uz Vācijas Demokrātisko Republiku Rostokas apriņķi kā LKP CK delegācijas vadītājs.[3642] 1975. gada jūlijā Pugo kļuva par LKP Rīgas pilsētas komitejas pirmo sekretāru;[3643] 1975. gadā – arī par LKP CK biroja locekli.[3644] 1975. gada 25. jūlijā LKP CK biroja apstiprinātajā lakoniskajā raksturojumā par Borisu Pugo atrodami vien standartizēti un labvēlīgi formulējumi, piemēram, politiski izglītots, principiāls, enerģisks, prasīgs, labs organizators.[3645] Daudz plašāks ir LKP CK vajadzībām sagatavotais LKP Rīgas pilsētas komitejas sniegtais

[3640] Saskaņā ar PSKP CK ģenerālsekretāra 1974. gada 28. oktobra lēmumu Nr. 144/79-rc *Par b. Pugo B. K.* Boriss Pugo nosūtīts LKP CK rīcībā, lai izmantotu vadošā partijas darbā, atbrīvojot viņu no ieņemamā amata. LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 23. lp. (lēmuma citāts).

[3641] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 5. lp. otra puse. Saskaņā ar LKP CK biroja 1974. gada nolēmumu Nr. Б-89/49, kas izriet no 1974. gada 31. oktobra protokola Nr. 89, §49 un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss, Boriss Pugo tika apstiprināts par LKP CK partijas Organizatoriskā darba nodaļas vadītāju, atbrīvojot no šā amata Leonīdu Bartkeviču sakarā ar došanos mācībās. LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 24. lp.

[3642] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 6. lp.

[3643] LKP CK biroja 1975. gada 7. jūlija nolēmumā Nr. Б-106/7, kas izriet no 1975. gada 2. jūlija sēdes protokola Nr. 106, 7, ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss, Boriss Pugo rekomendēts par LKP Rīgas pilsētas komitejas pirmo sekretāru (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 27. lp.). Atbilstoši LKP Rīgas pilsētas komitejas plēnuma 1975. gada 11. jūlija nolēmumam Nr. 3167c, kas izriet no 1975. gada 4. jūlija protokola Nr. VIII un ko parakstījis otrais sekretārs Aleksandrs Karcevs, Boriss Pugo ievēlēts par LKP Rīgas pilsētas komitejas pirmo sekretāru, atbrīvojot Ēriku Auškapu sakarā ar viņa ievēlēšanu LKP CK sekretāra amatā, un lūgts LKP CK apstiprināt attiecīgo nolēmumu (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 28. lp.). Saskaņā ar LKP CK biroja 1975. gada 21. jūlija nolēmumu Nr. Б-107/3r, kas izriet no 1975. gada 21. jūlija protokola Nr. 107, §3r un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss, Boriss Pugo atbrīvots no LKP CK partijas organizatoriskā darba nodaļas vadītāja amata sakarā ar pāreju citā darbā (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 29. lp.). Atbilstoši LKP CK biroja 1975. gada 28. jūlija nolēmumam Nr. Б-107/22, kas izriet no 1975. gada 25. jūlija sēdes protokola Nr. 107, §22 un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss, Boriss Pugo apstiprināts par LKP Rīgas pilsētas komitejas pirmo sekretāru (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 30. lp.).

[3644] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 2. lp.

[3645] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 31. lp. (1975. gada 25. jūlijā LKP CK biroja apstiprināts raksturojums).

raksturojums, kur līdzās plašam aprakstam par piecgades sasniegumiem un Borisa Pugo neatņemamo ieguldījumu, minēts arī, ka Boriss Pugo esot ieguldījis darbu partijas organizāciju cīņas spara palielināšanai pilsētā, to ietekmes vairošanai uz saimniecisko un kultūras celtniecību.[3646] Raksturojums saskan arī ar 1976. gada aprīlī saņemto *Darba Sarkanā Karoga ordeni* par sasniegtajiem panākumiem, izpildot devītās piecgades uzdevumus.[3647] Šajā laikā arī saņemts Augstākās Padomes Prezidija Goda raksts.[3648] LKP CK biroja 1976. gada 28. septembrī apstiprinātajā raksturojumā, ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss, Boriss Pugo ir salīdzinoši plaši un pozitīvi raksturots.[3649]

LKP Rīgas pilsētas komitejas pirmā sekretāra amatā Boriss Pugo bija līdz 1976. gada oktobrim, kad viņu atkal pārcēla uz Maskavu,[3650] atbrīvojot 1977. gada 19. aprīlī reizē no LKP CK biroja locekļa kandidāta amata sakarā ar darbu ārpus LPSR,[3651] lai tur pildītu PSRS Valsts drošības komitejas (VDK) inspekcijas pārvaldes nodaļas vadītāja amatu. Minētā amata pildīšanu Boriss Pugo apvienoja ar mācībām Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotajā Feliksa Dzeržinska PSRS VDK Augstākajā skolā Maskavā, kur viņš no 1976. gada 26. oktobra līdz 1977. gada 12. maijam apmeklēja speciālo vadošā valsts drošības struktūru operatīvā sastāva sagatavošanu.[3652] PSRS VDK inspekcijas pārvaldes nodaļas vadītāja amatā Pugo bija līdz 1977. gada jūnijam, kad viņu pārcēla uz Rīgu, lai tur pildītu LPSR VDK

[3646] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 32.–33. lp. (LKP Rīgas pilsētas komitejas raksturojums).
[3647] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 2. lp. otra puse.
[3648] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 2. lp. otra puse.
[3649] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 34.–35. lp. (LKP CK biroja 1976. gada 28. septembrī apstiprinātais raksturojums).
[3650] Saskaņā ar LKP CK biroja 1976. gada 20. oktobra nolēmumu Nr. Б-17/59, kas izriet no 1976. gada 19. oktobra protokola Nr. 17, §59 un ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss, Borisu Pugo atbrīvo no LKP CK Rīgas pilsētas komitejas pirmā sekretāra pienākumiem sakarā ar pāreju uz darbu PSRS VDK. LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 36. lp.
[3651] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 37. lp. (izraksts no LKP CK IV plēnuma 1977. gada 19. aprīļa protokola Nr. IV, §3).
[3652] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 4. lp. otra puse.

priekšsēdētāja pirmā vietnieka amatu.[3653] Sakarā ar partijas karjeras maiņas ieceri Borisam Pugo piešķirta pulkveža dienesta pakāpe, pamatojoties uz PSRS VDK 1976. gada 12. oktobra lēmumu Nr. 656.[3654] Ievērojams, ka LKP CK nomenklatūras Borisa Pugo personas lietā ir samērā skopas ziņas par viņa dienesta gaitām. Kadru uzskaites personas lapā minēts vien, ka Boriss Pugo dienējis PSRS Bruņoto spēku autoceļu karaspēka daļā, politiskajā sastāvā, iegūstot vecākā leitnanta dienesta pakāpi.[3655] Dienesta gaitas LPSR VDK novērtētas ar vairākām medaļām, sākot ar 1977. gada decembrī saņemto II pakāpes medaļu *Par nevainojumu dienestu.* 1978. gada februārī Pugo saņēma jubilejas medaļu *PSRS Bruņoto Spēku 60 gadi.*[3656] Īsi pirms paaugstinājuma 1980. gada 8. oktobrī Boriss Pugo apbalvots ar *Sarkanās Zvaigznes ordeni* par aktīvu līdzdalību XXII Olimpisko spēļu sagatavošanā un novadīšanā.[3657] 1980. gada novembrī Borisu Pugo iecēla par LPSR VDK priekšsēdētāju,[3658] amatu viņš pilda līdz 1984. gada aprīlim. Šajā

[3653] LPSR VDK 1977. gada 6. jūnija vēstulē Nr. 3/1260 LKP CK priekšsēdētājs Longins Avdjukevičs lūdz apstiprināt Borisu Pugo par LPSR VDK priekšsēdētāja pirmo vietnieku (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 38. lp). 1977. gada 9. jūnijā Nr. 7/083-21 LPSR Ministru Padome sniedz priekšlikumu LKP CK apstiprināt Borisu Pugo par LPSR VDK priekšsēdētāja pirmo vietnieku. Minēto priekšlikumu parakstījis LPSR Ministru Padomes priekšsēdētājs Jurijs Rubenis (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 39. lp.). LKP CK biroja 1977. gada 15. jūnija nolēmumā Nr. Б-29/34, kas izriet no 1977. gada 14. jūnija sēdes protokola Nr. 29, §34, Boriss Pugo apstiprināts LPSR VDK priekšsēdētāja pirmā vietnieka amatā (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 40. lp.). LPSR Ministru Padome savā 1977. gada 27. jūnija nolēmumā Nr. 393 iecēla Borisu Pugo LPSR VDK priekšsēdētāja pirmā vietnieka amatā (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 41. lp.).

[3654] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 42. lp., 42. lp. otra puse (1980. gada 17. marta steidzamais paziņojums Nr. 1, kas pamatots ar personas lietu).

[3655] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 7. lp. otra puse.

[3656] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 2. lp. otra puse.

[3657] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 2. lp. otra puse, 45. lp., 45. lp. otra puse (1980. gada 28. oktobra steidzamais paziņojums Nr. 305 par PSRS Augstākās Padomes Prezidija 1980. gada 8. oktobra rīkojumu Nr. 3051-X).

[3658] Saskaņā ar LKP CK biroja 1980. gada 21. novembra nolēmumu Nr. Б-110/11, kas izriet no 1980. gada 20. novembra protokola Nr. 110, §11, Boriss Pugo apstiprināts par LPSR VDK priekšsēdētāju un no šā amata atbrīvots Longins Avdjukevičs sakarā ar pensionēšanos (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 46. lp.). 1980. gada 1. decembrī, pamatojoties uz LPSR Augstākās Padomes 1980. gada 21. novembra rīkojumu *Par b. Pugo B. K. iecelšanu par Latvijas PSRS Valsts drošības komitejas priekšsēdētāju*,

laikposmā Pugo saņēma vairākus apbalvojumus un atzinības: 1980. gada 15. jūlijā LKP CK birojs izteica pateicību par lielu organizatorisko un politisko darbu, izrādot iniciatīvu, gatavojoties un vadot svētku norises sakarā ar "40. gadadienu kopš padomju varas atjaunošanas Latvijā" svinībām[3659]; 1980. gada 15. decembrī – medaļu *Par izcilību PSRS valsts robežu aizsardzībā* par aktīvu palīdzību robežapsardzes karaspēkam viņu kaujas darbā, aizsargājot PSRS valsts robežu;[3660] 1981. gada 11. martā – medaļu *Par cīņas sadraudzības nostiprināšanu* par nopelniem cīņas sadraudzības nostiprināšanā, nodrošinot valsts drošību sociālistiskajās un citās draudzīgajās valstīs;[3661] 1981. gada decembrī – I pakāpes medaļu *Par nevainojumu dienestu*;[3662] 1982. gada 18. decembrī – Atzinības rakstu par izrādīto iniciatīvu un uzstājību, izpildot operatīvos dienesta uzdevumus, un sakarā ar PSRS izveidošanas 60 gada dienu[3663]. Laika ziņā apbalvošana ar medaļu *Par izcilību PSRS valsts robežu aizsardzībā* un ģenerālmajora dienesta pakāpes piešķiršana atšķiras tikai par vienu dienu, pēdējā noteikta – 1980. gada 16. decembrī.[3664] 1980. gada 2. oktobra LKP CK pirmā sekretāra Augusta Vosa parakstītais raksturojums sniedz ieskatu Borisa Pugo panākumos VDK. Lai gan raksturots lakoniski, tomēr no minētā visai precīzi var konstatēt, ka līdzšinējais vadošais komjaunatnes un partijas darbs nav bijis šķērslis, jo ir ātri apguvis "darba specifiku jaunajā jomā" un "ar lielu atbildības sajūtu un ar

LPSR Ministru Padome nolemj atbrīvot Borisu Pugo no līdzšinējiem priekšsēdētāja vietnieka pienākumiem (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 47. lp., LPSR Ministru Padomes 1980. gada 1. decembra nolēmums Nr. 614, ko parakstījis priekšsēdētājs Jurijs Rubenis un lietu pārvaldnieks Jānis Šneiders).

[3659] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 43. lp. (izraksts no LKP CK biroja 1980. gada 15. jūlija sēdes protokola Nr. 100, §2, ko parakstījis pirmais sekretārs Augusts Voss).

[3660] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 2. lp. otra puse, 49. lp., 49. lp. otra puse (1981. gada 27. marta paziņojums Nr. 9 par PSRS VDK 1980. gada 15. decembra pavēli Nr. 236).

[3661] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 48. lp., 48. lp. otra puse (1981. gada 24. marta steidzamais paziņojums Nr. 8 par PSRS VDK 1981. gada 11. marta pavēli Nr. 0110).

[3662] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 2. lp. otra puse.

[3663] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 51. lp., 51. lp. otra puse (1982. gada 30. decembra steidzamais paziņojums Nr. 22 par PSRS VDK 1982. gada 18. decembra pavēli Nr. 0769).

[3664] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 4. lp. otra puse.

zināšanām par [konkrēto] darbu vada uzticēto jomu un sasniedz konkrētus pozitīvus rezultātus". Rezumējot norādīts, ka Boriss Pugo esot izpelnījies "pelnītu autoritāti republikas padomju partijas aktīva vidū".[3665] Sākot ar 1981. gada janvāri un līdz 1984. gada aprīlim, Pugo ir LKP CK biroja locekļa kandidāts.[3666]

1984. gada aprīlī notiek karjeras pavērsiens,[3667] proti, Boriss Pugo kļūst par LKP CK pirmo sekretāru. Šajā amatā viņš atrodas līdz 1988. gada oktobrim.[3668] Saskaņā ar 1984. gada aprīļa nolēmumu Nr. П-XIII, kas pamatojas uz LKP CK XIII plēnuma 1984. gada 14. aprīļa lēmumu un ko parakstījis otrais sekretārs Viktors Dmitrijevs, Boriss Pugo ir pārcelts no LKP CK biroja kandidāta amata uz LKP CK biroja locekļa amatu.[3669] 1984. gada 14. aprīlī LKP CK apstiprinātais raksturojums, ko parakstījis otrais sekretārs Viktors Dmitrijevs, faktiski neko konkrētu un jaunu nepasaka par Borisu Pugo. Tas ietur līdzšinējo lakonismu, norādot uz Pugo kā cilvēku, kas pieredzējis "lielu skolu partijas, komjaunatnes, valsts darbā" un pierādījis sevi kā "uzticamu partijai komunistu".[3670] Izmaiņas Borisa Pugo karjerā ne tikai skāra Augustu Vosu, kas ir bijis priekštecis LKP CK pirmā sekretāra amatā un reizē tiešs Borisa Pugo virzītājs, bet arī Staņislavu Zukuli, ko pēc Borisa

[3665] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 44. lp. (1980. gada 2. oktobrī LKP CK pirmā sekretāra Augusta Vosa parakstītais raksturojums).
[3666] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 2. lp.
[3667] LKP CK biroja 1984. gada 17. aprīļa nolēmumā Nr. Б-87/1, kas izriet no 1984. gada 14. aprīļa protokola Nr. 87, §1 un ko parakstījis otrais sekretārs Viktors Dmitrijevs, rekomendēts par LKP CK pirmo sekretāru ievēlēt Borisu Pugo, atbrīvojot no amata sakarā ar pāriešanu citā darbā Augustu Vosu (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 52. lp.). Saskaņā ar 1984. gada 17. aprīļa nolēmumu Nr. П-XIII, kas pamatojas uz LKP CK XIII plēnuma 1984. gada 14. aprīļa lēmumu un ko parakstījis otrais sekretārs Viktors Dmitrijevs, Boriss Pugo ir ievēlēts par LKP CK pirmo sekretāru, bet Augusts Voss – atbrīvots sakarā ar pāriešanu citā darbā (LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 54. lp.).
[3668] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 1. lp. (papildinājums kadru uzskaites personas lapai).
[3669] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 1. lp. otra puse, 55. lp. (1984. gada aprīļa nolēmums Nr. П-XIII, kas pamatojas uz LKP CK XIII plēnuma 1984. gada 14. aprīļa lēmumu un ko parakstījis otrais sekretārs Viktors Dmitrijevs).
[3670] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 53. lp. (1984. gada 14. aprīlī LKP CK apstiprinātais raksturojums, ko 1984. gada 17. aprīlī parakstījis otrais sekretārs Viktors Dmitrijevs).

Pugo iecēla LPSR VDK priekšsēdētāja amatā.[3671] Papildus minētajam 1984. gada martā Boriss Pugo kļūst par PSRS Augstākās Padomes deputātu. 1984. gada 6. jūnijā Pugo ieceļ par Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā Baltijas kara apgabala Kara padomes locekli. Šajā sakarā vēl 1981. gada martā sniegts LKP CK pirmā sekretāra Augusta Vosa parakstītais raksturojums.[3672] Tomēr tikai 1984. gada 12. jūnija PSRS aizsardzības ministra pavēlē Nr. 0402 noteikts, ka kopš 1984. gada 6. jūnija Boriss Pugo ir apstiprināts par Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā Baltijas kara apgabala Kara padomes locekli, reizē atbrīvojot Augustu Vosu no attiecīgā amata sakarā ar pāriešanu citā darbā.[3673] No 1984. gada 14. jūnija līdz 1985. gada 29. martam Pugo bija LPSR Augstākās Padomes Prezidija loceklis, bet no 1986. gada februāra pildīja PSKP CK locekļa amatu.[3674] 1987. gada 18. februārī Boriss Pugo apbalvots ar Ļeņina ordeni par lieliem nopelniem Komunistiskās partijas un Padomju valsts labā un sakarā ar piecdesmit gadu jubileju,[3675] bet 1988. gada 28. janvārī viņam piešķirta jubilejas medaļa *PSRS Bruņoto Spēku 70 gadi*.[3676] Līdz ar karjeras izmaiņām Boriss Pugo atkal aktīvi apmeklēja ārzemes: 1984. gadā vadīja LKP CK

[3671] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 56. lp. (LPSR Ministru Padomes 1984. gada 21. maija priekšlikums Nr. 7.2-12-64 par Staņislava Zukuļa, Viktora dēla, apstiprināšanu par LPSR VDK priekšsēdētāju, ko parakstījis priekšsēdētājs Jurijs Rubenis). LKP CK biroja 1984. gada 22. maija nolēmums Nr. Б-90/10, kas pamatojas uz 1984. gada 22. maija protokolu Nr. 90, §10 un ko parakstījis pirmais sekretārs Boriss Pugo, paredzēja Staņislava Zukuļa iecelšanu par LPSR VDK priekšsēdētāju, pamatojoties uz PSKP CK 1984. gada 14. maija nolēmumu, atbrīvojot viņu no LPSR VDK 5. daļas priekšnieka amata. Reizē šajā nolēmumā Boriss Pugo ir atbrīvots no LPSR VDK priekšsēdētāja amata sakarā ar pāriešanu citā darbā. LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 57. lp. (LKP CK biroja 1984. gada 22. maija nolēmums Nr. Б-90/10).

[3672] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 50. lp. (1981. gada marta raksturojums, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss).

[3673] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 58. lp., 58. lp. otra puse (izraksts no 1984. gada 12. jūnija PSRS aizsardzības ministra, Padomju Savienības maršala Dmitrija Ustinova pavēles Nr. 0402, kuras atbilstību 1984. gada 25. jūnijā apliecinājis Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā Baltijas kara apgabala politiskās pārvaldes kadru nodaļas priekšnieks, pulkvedis I. Novožilovs, bet paziņojumu par izrakstu parakstījis politiskās pārvaldes pirmais vietnieks, ģenerālmajors N. Boiko).

[3674] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 2. lp

[3675] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 2. lp. otra puse.

[3676] LVA, PA-101, 62. apr., 142. l., 3. lp. otra puse.

delegāciju uz Vācijas Demokrātisko Republiku; 1985. gadā – uz Polijas Tautas Republiku; 1985. gada maiju un jūniju pavadīja, atpūšoties Grieķijā; 1986. gadā piedalījās PSKP CK delegācijas sastāvā uz Čehoslovākijas Sociālistisko Republiku; 1986. gada jūlijā bija PSKP delegācijas vadītājs uz Meksikas Savienotajām Valstīm; 1987. gada aprīlī vadīja PSKP delegāciju uz Dānijas Karalisti, lai piedalītos Dānijas Komunistiskās partijas XXVIII kongresā;[3677] 1987. gada augustu un septembri pavadīja, atpūšoties Itālijas Republikā; 1988. gada maijā bija PSKP CK delegācijas vadībā uz Zviedrijas Karalisti.[3678]

LKP CK biroja 1988. gada 8. oktobra nolēmums Nr. Б-78/1, kas pamatojas uz 1988. gada 3. oktobra protokolu Nr. 78, §1 *Par LKP CK pirmo sekretāru,* rekomendēja par LKP CK pirmo sekretāru iecelt Jāni Vagri, atbrīvojot no amata Borisu Pugo, sakarā ar viņa pāriešanu citā darbā. Atšķirībā no iepriekš pieejamajiem līdzīga veida dokumentiem konkrētajā LKP CK nomenklatūras personas lietā pirmo reizi atspoguļoti jautājuma apspriešanā piedalījušies dalībnieki – Boriss Pugo, Vitālijs Soboļevs, Anatolijs Gorbunovs, Antons Briļs, Jānis Oherins, Jurijs Rubenis, Ēriks Auškaps, Jānis Vagris, Augusts Zitmanis, Viktors Grišins, Arnolds Klaucēns, Roberts Praude, Konstantīns Ņukša, Staņislavs Zukulis, Genādijs Loskutovs, Ivars Priedītis, J. Trofimovs.[3679] LKP CK 1988. gada 8. oktobra nolēmums, kas pamatojas uz XIII LKP CK 1988. gada 4. oktobra plēnuma lēmumu un ko parakstījis otrais sekretārs Vitālijs Soboļevs, paredzēja, ka Boriss Pugo atbrīvojams no LKP CK pirmā sekretāra pienākumiem.[3680]

Lai gan Boriss Pugo bija vairākkārt ievēlēts LPSR Augstākajā Padomē, sākot no 7. līdz 11. sasaukumam, tomēr LKP CK nomenklatūras personas lietā ir tikai vispārīga informācija par darbību LPSR Augstākajā Padomē, minot sasaukumus un neatspoguļojot informāciju par konkrētu ievēlēšanas laiku. Tāpat samērā nekonkrēti

[3677] Salīdzinājumam sk.: "Uz Dānijas komunistu kongresu", *Cīņa*, 1987, 15. aprīlis.
[3678] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 4. lp.
[3679] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 59. lp. (LKP CK biroja 1988. gada 8. oktobra nolēmums Nr. Б-78/1, kas pamatojas uz 1988. gada 3. oktobra protokolu Nr. 78, §1 *Par LKP CK pirmo sekretāru* un ko parakstījis Boriss Pugo).
[3680] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 60. lp. (LKP CK 1988. gada 8. oktobra nolēmums, kas pamatojas uz XIII LKP CK 1988. gada 4. oktobra plēnuma lēmumu un ko parakstījis otrais sekretārs Vitālijs Soboļevs).

atspoguļota darbība LPSR Augstākās Padomes Prezidijā, minot vien to, ka bijis prezidija loceklis no 1984. gada jūnija līdz 1985. gada 29. martam. Tāpat trūkst konkrētas informācijas par dalību delegāta statusā PSKP sasaukumos. Pieejama vien informācija par to, ka bijis XXV, XXVI, XXVII sasaukuma delegāts. Norādīts, ka bijis PSKP XIX Vissavienības konferences delegāts.[3681]

Borisa Pugo sniegtās ziņas par savu ģimeni bijušas tik skopas, ka LKP CK nomenklatūras personas lietā bija sagatavots 1986. gada maijā papildinājums ziņām iepriekš sniegtajās biogrāfijās – 1968. gada 5. februārī un 1974. gada 1. decembrī – par vecākiem. Minētajā papildinājumā minēts, ka tēvs Kārlis Pugo, Jāņa dēls, ir dzimis 1896. gadā Ogres rajona (toreizējais Rīgas apriņķis) Kokneses pagastā, bijis algādzis,[3682] piedalījies Krievijas pilsoņu karā latviešu strēlnieku pulkā. Bijis PSKP biedrs kopš 1919. gada. Strādājis "padomju partijas darbā", pēdējā darbavieta bijusi LKP CK Republikāniskā partijas skola. Miris 1955. gadā, apbedīts Raiņa kapos Rīgā.[3683] Māte Marta Peizuma, Mihaila meita, dzimusi 1903. gadā Rīgā. Kopš 1920. gada bērnu nama audzinātāja, tad turpinājusi pedagoģisko darbu. PSKP biedre kopš 1927. gada. Personālā pensionāre.[3684] Šajā lietā nav minēts viņas darbs PSKP arhīvā. Ziņas par brāli šajā lietā ir vēl skopākas un atšķirībā no vecākiem nav papildinātas. Tādējādi no personas lietas var uzzināt vien to, ka brālis ir Vladimirs Pugo, Kārļa dēls, dzimis 1927. gadā.[3685] Atbilstoši 1968. gada 5. februāra un 1974. gada 1. decembra autobiogrāfijās norādītajam bijis PSRS bruņoto spēku dienestā.[3686]

Borisa Pugo darbība PSKP CK Partijas kontroles komitejas priekšsēdētāja amatā no 1988. gada 30. septembra līdz 1990. gada 11 jūlijam, PSKP Centrālās kontroles komitejas – to izveidoja apvienojot Partijas kontroles un Centrālās revīzijas komitejas – priekšsēdetāja

---

[3681] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 2. lp.

[3682] Spriežot pēc presē pieejamajām ziņām, algādža darbu sācis kopš 12 gadu vecuma. "Kārlis Pugo", *Cīņa*, 1955, 24. aprīlis.

[3683] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 10. lp. (1986. gada maija papildinājums ziņām iepriekš sniegtajās biogrāfijās – 1968. gada 5. februārī un 1974. gada 1. decembrī – par vecākiem).

[3684] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 10. lp.

[3685] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 8. lp.

[3686] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 8. lp. otra puse, 9. lp. otra puse.

amatā no 1990. gada 13. jūlija līdz 1991. gada aprīlim un PSRS iekšlietu ministra amatā no 1990. gada 1. decembris līdz nāvei 1991. gada 22. augustā, protams, LKP CK nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijas personas lietā nevarēja būt atspoguļota.

Ieskats Edmunda Johansona Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras lietā

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Atbilstoši Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Centrālās komitejas (CK) nomenklatūras Edmunda Johansona personas lietā[3687] sniegtajai informācijai Edmunds Johansons ir dzimis 1936. gada 22. jūlijā Rīgā.[3688] Skolas gaitas sācis 1945. gadā.[3689] Autobiogrāfijā, kas rakstīta 1984. gada 19. jūnijā, Johansons norāda, ka, tā kā 1949. gadā tēvu norīkoja darbā Jaunpiebalgā, viņš ir pārcēlies uz dzīvi Jaunpiebalgā, kur turpinājis mācības.[3690] Tur 1951. gadā Edmunds Johansons kļūst par Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības (VĻKJS) biedru[3691] un 1952. gadā iegūst septiņu klašu izglītību Jaunpiebalgas vidusskolā.[3692] Atgriežoties Rīgā, 1952. gada augustā Johansons kļūst par Rīgas industriālā politehnikuma audzēkni un, 1956. gada jūlijā beidzot mācības,[3693] iegūst specialitāti "tehniķis tehnologs metālu aukstajai apstrādei ar griešanu".[3694] Obligātās sadales rezultātā 1956. gada jūlijā[3695] viņu norīko darbā par tehniķi

[3687] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 1.–53. lp. (LKP CK Edmunda Johansona personas lieta; sākta 1970. gada 24. augustā).
[3688] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp. (kadru uzskaites personas lapa).
[3689] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 6. lp. (1970. gada 24. augusta autobiogrāfija).
[3690] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. (1984. gada 19. jūnija autobiogrāfija).
[3691] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 6. lp.
[3692] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. (1984. gada 19. jūnija autobiogrāfija).
[3693] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp. otra puse.
[3694] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp. Precizējošu norādi par specialitāti sk., piemēram, LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 6. lp.
[3695] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp. otra puse.

tehnologu Rīgas autoelektroaparātu rūpnīcas prešu cehā[3696], kur strādājis viņa tēvs.

1956. gada novembrī[3697] Johansonu iesauc dienēt Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) bruņotajos spēkos Kauņā dislocētajā armijas daļā Nr. 06808[3698]. Izziņā sakarā ar izvirzīšanu LKP CK apstiprināšanai par LKP Kirova rajona komitejas sekretāru par dienesta vietu norādīta Baltijas kara apgabala 96. atsevišķā bataljona lidlauka tehniskā nodrošinājuma strēlnieku apsardzes rota.[3699] Dienesta laikā Edmunds Johansons esot izraudzīts par daļas komjaunatnes organizācijas sekretāru,[3700] tad arī uzņemts par Padomju Savienības Komunistiskā partijas (PSKP) biedra kandidātu.[3701] Atbilstoši 1986. gada 4. aprīļa autobiogrāfijā minētajam, dienesta laikā Johansons aktīvi darbojās daļas komjauniešu dzīvē,[3702] tādēļ, dienestam beidzoties, Johansons rekomendēts un norīkots komjaunatnes darbā.[3703] No 1959. gada jūlija[3704] līdz 1961. gada aprīlim bija VĻKJS Latvijas CK instruktors sporta un masu aizsardzības darba nodaļā Rīgā, no 1961. gada aprīļa līdz 1962. gada aprīlim Latvijas Komjaunatnes CK komjauniešu organizācijas nodaļas instruktors Rīgā.[3705] 1960. gadā kļūst par PSKP biedru.[3706]

No 1959. gada jūlija[3707] līdz 1961. gada aprīlim Latvijas Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības (LĻKJS) CK sporta un masu

---

[3696] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp.
[3697] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp. otra puse.
[3698] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp. otra puse.
[3699] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 16. lp. (izziņa sakarā ar Edmunda Johansona izvirzīšanu LKP CK apstiprināšanai par LKP Kirova rajona komitejas sekretāru, ko parakstījuši LKP CK kadru uzskaites sektora vadītājs O. Plešmans un partijas organizatoriskā daļa nodaļas instruktore M. Šapkina).
[3700] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 7. lp. (1974. gada 17. aprīļa autobiogrāfija).
[3701] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. Precizējošu norādi par uzņemšanas laiku sk. LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 10. lp. (1986. gada 4. aprīļa autobiogrāfija).
[3702] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 10. lp.
[3703] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 10. lp.
[3704] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 10. lp.
[3705] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp. otra puse.
[3706] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 7. lp.
[3707] 1984. gada 19. jūnija kadru uzskaites personas lapā (LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp. otra puse) norādīts, ka instruktora darbu sācis 1958. gadā, proti, gadu

aizsardzības darba nodaļas instruktors Rīgā, no 1961. gada aprīļa līdz 1962. gada aprīlim LĻKJS CK komjaunatnes organizācijas nodaļas instruktors Rīgā.[3708] 1960. gada janvārī kļūst par PSKP biedru (biedra kartes Nr. 07810300).[3709]

No 1962. gada aprīļa līdz 1963. gada janvārim Johansonu norīko par LĻKJS CK komjaunatnes organizatoru (komsorgu) Bauskas kolhozu un padomju saimniecību ražošanas pārvaldē.[3710] Spriežot pēc publikācijām plašsaziņas līdzekļos, Edmunds Johansons šajā laikā aktīvi piedalās propagandas darbā, piemēram, publicējot rakstus par panākumu gūšanas aspektiem lauksaimniecībā[3711] un uzstājoties ar publiskām uzrunām[3712]. No 1963. gada janvāra līdz 1963. gada novembrim Edmundu Johansonu izraugās par LĻKJS Bauskas lauksaimnieciskas ražošanas pārvaldes komitejas pirmo sekretāru. Preses slejas rāda, ka pirmā sekretāra gaitas sākas ne tikai ar atziņu, ka iepriekšējā gadā, tātad faktiski pateicoties paša veikumam komjaunatnes organizatora darbā, Bauskas komjauniešu rindas ir būtiski augušas:

> "Konferenci atklāja organizācijas biroja priekšsēdētājs Edmunds Johansons. Aizvadītajā gadā komjaunatnes organizācijā iestājās 1031 jaunietis. — Bauskas rajona vēsturē nav bijis tāda gada, kad tik daudz jauniešu papildinātu Ļeņina komjaunatnes rindas,"[3713]

bet arī visai plašu propagandas darbu. Gan paša, gan arī citu sagatavotajās publikācijās vērojams, ka Edmunda Johansona retorikā augusi kritikas nots par dažādām norisēm lauksaimniecības, sporta un komjaunatnes darba organizēšanā, ne tikai pamatojot savu viedokli par vēlamajām un nepieciešamajām izmaiņām, bet arī uzteicot

---

pirms dienesta gaidu beigām, tomēr citos dokumentos norādīts, ka sācis instruktora darbu 1959. gadā, piemēram, LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 10. lp.

[3708] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp. otra puse.

[3709] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp.

[3710] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp. otra puse.

[3711] Johansons, Edmunds. "Līdz 24. jūnijam trieciendekāde", *Padomju Jaunatne*, 1962, 17. jūnijs; Johansons, Edmunds. "Pavasara sēja – uzmanības centrā", *Padomju Jaunatne*, 1962, 20. aprīlis.

[3712] Borisovs, M., Gefters, D., Mihaļevičs, S. "Pretim jaunām uzvarām jaunie komunisma cēlāji!", *Padomju Jaunatne*, 1962, 13. maijs.

[3713] Pūķis, N. "Apvārsnis nav robeža", *Padomju Jaunatne*, 1963, 29. janvāris.

panākumus.[3714] Šajā laikā, proti, 1963. gada aprīlī, Edmunds Johansons pirmo reizi dodas uz ārvalstīm, vadot tūrisma grupu uz Bulgārijas Tautas Republiku.[3715]

1963. gada novembrī Johansonu pārceļ darbā Rīgā, LĻKJS CK sporta un masu aizsardzības darba sektora vadītāja amatā, nomainot iepriekšējo vadītāju, Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) modernās pieccīņas čempionu 1960. gadā[3716] Ivaru Ādamu[3717]. Sektora vadītāja amatu Johansons veic līdz 1965. gada martam.[3718] No 1965. gada marta līdz 1966. gada augustam Edmunds Johansons pilda LĻKJS CK sporta un masu aizsardzības darba nodaļas vadītāja pienākumus.[3719] LPSR presē pieejamā informācija liecina, ka šajos amatos Edmunds Johansons pievērsis uzmanību masu sporta un tam nepieciešamo nosacījumu radīšanas apcerēšanai.[3720] 1965. gadā saņem LPSR Augstākās Padomes Prezidija goda rakstu no Jāņa Kalnbērziņa.[3721]

Atbilstoši 1970. gada 24. augusta autobiogrāfijai Edmunds Johansons 1964. gadā sāka mācības PSKP CK Neklātienes augstākajā partijas skolā, kur mācījās divus gadus.[3722] 1966. gadā Johansons turpināja mācības klātienē PSKP CK Augstākajā partijas skolā Viļņā,

---

[3714] Kainaizis, V. "Nevis dzirksteļot, bet visiem darbā kvēlot", *Cīņa*, 1963, 10. oktobris; Vārpa, P. "Pirmrindnieks viens, atpalikušo daudz", *Padomju Jaunatne*, 1963, 9. oktobris; Vārpa, P. "Trīs nedēļas – papildu kontrole", *Padomju Jaunatne*, 1963, 1. oktobris; Johansons, Edmunds. "Kā labāk un pareizāk?", *Padomju Jaunatne*, 1963, 28. augusts; "Latvijas ĻKJS Centrālās Komitejas plēnums", *Padomju Jaunatne*, 1963, 12. aprīlis; Bite, I. "Vienotā Frontē", *Padomju Jaunatne*, 1963, 29. marts.

[3715] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 5. lp.

[3716] "I. Ādams – Latvijas čempions", *Dzimtenes Balss*, 1960, 24. augusts; "Modernajā pieccīņā čempionu maiņa", *Dzimtenes Balss*, 1961, 5. novembris.

[3717] Ādams, I. "Komjauniešu goda lieta", *Padomju Jaunatne*, 1963, 9. oktobris.

[3718] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp. otra puse.

[3719] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp. otra puse.

[3720] Johansons, Edmunds. "Bāzes – masveidības starta laukums", *Padomju Jaunatne*, 1965, 16. aprīlis; Johansons, Edmunds. "Pirmo vijoli spēlē treneris", *Padomju Jaunatne*, 1965, 9. februāris; Johansons, Edmunds. "Sporta laukumi gaida čaklas rokas", *Padomju Jaunatne*, 1964, 15. aprīlis; Johansons, Edmunds. "«Olimpisko sniegpārsliņu» – katrā skolā!", *Padomju Jaunatne*, 1964, 31. janvāris,

[3721] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 5. lp. otra puse.

[3722] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 6. lp.

iestājoties trešajā kursā ražošanas nodaļā,[3723] ko pabeidza 1968. gadā. Tādēļ 1984. gada 19. jūnija kadru uzskaites personas lapā norādītais, ka Edmunds Johansons no 1966. gada augusta līdz 1968. gada janvārim[3724] mācījies PSKP CK Augstākā partijas skolā Viļņā ir neprecīza informācija. To apliecina arī 1974. gada 17. aprīļa autobiogrāfija.[3725] Pārcelšanās no neklātienes mācībām minēta arī 1974. gada 18. aprīlī notariāli apliecinātā 1968. gada 30. jūnija diploma ar izcilību (ВП № 044822) kopijā.[3726] Diplomā norādīts, ka Edmunds Johansons 1966. gadā ir uzņemts no PSKP CK Neklātienes augstākās partijas skolas un ka 1968. gadā viņš ir pabeidzis pilnu kursu Viļņas Augstākajā partijas skolā, nokārtojis valsts eksāmenus atbilstoši mācību plānam un saņēmis augstāko izglītību.[3727] Mācību laikā – 1967. gada septembrī – Johansons dodas savā otrajā ārzemju braucienā, šoreiz uz Vācijas Federatīvo Republiku kā tūrisma grupas vadītājs,[3728] vēlākajos dokumentos – kā tūrists.[3729]

No 1968. gada janvāra līdz 1970. gada augustam Edmunds Johansons iecelts LKP Kirova rajona komitejas organizatoriskā darba nodaļas vadītāja amatā.[3730] Spriežot pēc pieejamās informācijas presē, šajā laikā Johansons pamatā pievēršas jautājumiem par partijas darba organizēšanu.[3731] To apstiprina arī 1970. gada 21. augusta raksturojums, kurā norādīts, ka Johansons ieviesis zinātnisku darba organizāciju un jaunas partijas politiskās darba formas.[3732] 1969. gada

[3723] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 6. lp. otra puse.
[3724] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp. un 4. lp. otra puse.
[3725] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 7. lp.
[3726] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 11. lp. (1974. gada 18. aprīlī notariāli apliecināta 1968. gada 30. jūnija diploma kopija).
[3727] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 11. lp.
[3728] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 5. lp.
[3729] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 27. lp. otra puse (Izziņa, kas sagatavota LKP CK jautājuma izskatīšanai par Edmunda Johansona apstiprināšanu LPSR VDK Rīgas pilsētas nodaļas priekšnieka amatā).
[3730] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp. otra puse.
[3731] "Lietišķību partijas darbā", *Cīņa*, 1970, 15. augusts; Johansons, Edmunds. "Kā tu ievēro statūtus?" *Cīņa*, 1969, 14. novembris; "Par šķietami vienkāršo", *Padomju Jaunatne*, 1968, 3. decembris.
[3732] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 14. lp. (1970. gada 21. augusta raksturojums, ko apstiprinājis LKP Rīgas pilsētas komitejas birojs un parakstījis pirmais sekretārs Augusts Zitmanis).

maijā viņam uztic vadīt sporta delegāciju uz Vācijas Demokrātisko Republiku.[3733]

Īsu brīdi – no 1970. gada augusta līdz 1971. gada janvārim – Johansons pilda LKP Rīgas pilsētas Kirova rajona komitejas sekretāra pienākumus. Šajā amatā viņš ievēlēts XIV LKP Rīgas pilsētas Kirova rajona plēnumā 1970. gada 20. augustā, kura pieņemtos lēmumus apstiprināja 1970. gada 21. augustā LKP Rīgas pilsētas komitejas birojs[3734] un 1970. gada 11. septembrī LKP CK birojs, ko apliecina LKP CK pirmā sekretāra Augusta Vosa apstiprināts izraksts no LKP CK biroja 1970. gada 11. septembra protokola Nr. 173, § 11.[3735] Darbība šajā amatā publiski salīdzinoši maz atspoguļota, un tā pati saistīta vairāk ar partijas un komjaunatnes sporta aktivitāšu organizēšanu.[3736] 1970. gadā Johansonu apbalvo ar jubilejas medaļu *Par varonīgu darbu. Atzīmējot V. I. Ļeņina 100. dzimšanas dienu*.[3737] Pārrunas par iecelšanu LKP Rīgas pilsētas Kirova rajona komitejas sekretāra amatā veica LKP CK otrais sekretārs Nikolajs Beluga un LKP CK sekretārs Ēriks Pētersons.[3738]

1971. gada janvārī seko būtisks pagrieziens Edmunda Johansona karjerā – viņš dodas mācībās uz divgadīgiem vadošā sastāva sagatavošanai domātiem speciālajiem kursiem Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotajā Feliksa Dzeržinska PSRS VDK Augstākajā skolā Maskavā.[3739] 1974. gada 17. aprīļa autobiogrāfijā šīs pārmaiņas Johansons raksturo kā LKP CK norīkojumu (1984. gada 19. jūnija autobiogrāfijā – kā LKP CK biroja lēmumu)[3740] darbam VDK struktūrās.[3741] Minētais norīkojums dokumentēts kā LKP CK biroja

[3733] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 5. lp.; LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 27. lp. otra puse (Izziņa, kas sagatavota LKP CK jautājuma izskatīšanai par Edmunda Johansona apstiprināšanu LPSR VDK Rīgas pilsētas nodaļas priekšnieka amatā).
[3734] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 12. lp. (Izraksts no LKP CK Rīgas pilsētas komitejas 1970. gada 21. augusta protokola Nr. 56, § 3).
[3735] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 17. lp. (izraksts no LKP CK biroja 1970. gada 11. septembra sēdes protokola Nr. 173, § 11).
[3736] Jansons, A. "Kā audzināt Sportistu?" *Padomju Jaunatne*, 1970, 19. decembris.
[3737] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 5. lp. otra puse.
[3738] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 16. lp. otra puse.
[3739] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. un 4. lp. otra puse.
[3740] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 7. lp. un 7. lp. otra puse.
[3741] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 6. lp. otra puse.

1970. gada 27. oktobra sēdē pieņemtā Johansona rekomendācija divgadīgām VDK vadošā sastāva mācībām.[3742] Ievērojot, ka starp 1970. gada 11. septembra LKP CK pirmā sekretāra Augusta Vosa lēmumu iecelt Johansonu par Kirova rajona sekretāru un 27. oktobra rekomendāciju uz Maskavu ir tikai pusotrs mēnesis, ar lielu ticamības pakāpi var secināt, ka iecelšana Rīgas pilsētas galvenā rajona (vēlāk – Centra rajons) sekretāra amatā ir veikta vien ar nolūku veidot jaunā speciālista karjeru Valsts drošības komitejas vadošā amatā Rīgā.

1972. gada oktobrī, beidzoties mācībām, Johansonu ieceļ par LPSR VDK 5. daļas priekšnieka vietnieku, bet 1972. gada novembrī papildus 5. daļas priekšnieka vietnieka amatam Johansons sāk pildīt arī 5. daļas 4. nodaļas (reliģisko organizāciju un sektu kontrole, šajā laikā PSRS VDK 5. pārvaldes 4. daļu vadīja apakšpulkvedis Jevgeņijs Kubiškins) priekšnieka amatu. Nepilnus divus gadus pēc mācību beigām VDK vadībā LKP Rīgas pilsētas komitejas birojs, atsaucoties uz LPSR VDK priekšlikumu, 1974. gada 26. aprīlī pieņem lēmumu apstiprināt Edmundu Johansonu par LPSR VDK Rīgas pilsētas nodaļas priekšnieku un lūgt LKP CK apstiprināt pieņemto nolēmumu.[3743] Tajā pašā dienā LPSR VDK priekšsēdētājs Longins Avdjukevičs nosūta lūgumu LKP CK apstiprināt Edmundu Johansonu minētajā amatā.[3744] Lūgumam pievienotajā LPSR VDK raksturojumā Johansona personība raksturota pozitīvi, tomēr vispārīgi, izmantojot šabloniskus izteicienus, lai norādītu uz vadības prasmēm. Raksturojumam individuālu pieskaņu piešķir norāde par to, ka Johansons darbā esot pievērsis uzmanību daļas fiziskās sagatavotības pilnveidošanai un ka viņš esot labs sportists.[3745] Izziņu, kas sagatavota LKP CK jautājuma izskatīšanai,

[3742] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 18. lp. (Izraksts no LKP CK biroja 1970. gada 27. oktobra sēdes protokola Nr. 178, § 22, ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss).

[3743] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 22. lp. (LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja nolēmums, kas dokumentēts 1974. gada 26. aprīļa protokolā Nr. 5, § 8 un ko parakstījis LKP Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs Ēriks Auškaps).

[3744] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 23. lp. (LPSR VDK 1974. gada 26. aprīļa vēstule Nr. 3/2145 LKP CK, ko parakstījis priekšsēdētājs Longins Avdjukevičs, ar pielikumiem).

[3745] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 24. lp. (LPSR VDK partijas komitejas 1974. gada 23. aprīlī protokolā Nr. 12 apstiprināts un 26. aprīlī LPSR VDK priekšsēdētāja Longina

veidojis LKP CK administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Jānis Vagris, kurš faktiski atkārto LPSR VDK iesniegto informāciju.[3746] LPSR VDK izziņu parakstījis LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks kadru lietās Georgijs Karpovs[3747]. Nepilnu divu nedēļu laikā 1974. gada 7. maijā LKP CK biroja sēdē atbalstīts LKP Rīgas pilsētas komitejas un LPSR VDK priekšlikums,[3748] un vēl aptuveni pēc diviem mēnešiem 1974. gada 15. jūlijā LPSR Ministru padome formāli apstiprina Edmundu Johansonu LPSR VDK Rīgas pilsētas nodaļas priekšnieka amatā.[3749]

LKP CK nomenklatūras personas lieta sniedz tikai skopu ieskatu par Edmundu Johansonu, pildot LPSR VDK Rīgas pilsētas nodaļas priekšnieka amatu. Norādīts, ka 1975. gada jūnijā Johansons dodas komandējumā kruīzā par Donavu, bet 1979. gada augustā viņš ir komandēts kruīzā par Skandināviju.[3750] 1978. gadā Johansons saņem jubilejas medaļu *PSRS Bruņoto Spēku 60 gadi*.[3751] 1980. gadā Johansons atkārtoti saņem LPSR Augstākās Padomes Prezidija goda rakstu.[3752] 1981. gada 1. aprīļa steidzamajā paziņojumā norādīts, ka Johansons ir apbalvots par aktīvu līdzdalību PSKP XXVI kongresa un LKP 23. kongresa čekistiskajā nodrošinājumā, parādot iniciatīvu un

---

Avdjukeviča un 24. aprīlī LPSR VDK partijas komitejas sekretāra Dobriņina parakstīts raksturojums).

[3746] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 27. lp. un 27. lp. otra puse (Izziņa, kas sagatavota LKP CK jautājuma izskatīšanai par Edmunda Johansona apstiprināšanu LPSR VDK Rīgas pilsētas nodaļas priekšnieka amatā, parakstījis LKP CK administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Jānis Vagris).

[3747] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 26. lp. un 26. lp. otra puse(Izziņa, kas sagatavota LPSR VDK jautājuma izskatīšanai par Edmunda Johansona apstiprināšanu LPSR VDK Rīgas pilsētas nodaļas priekšnieka amatā, parakstījis LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieks Georgijs Karpovs).

[3748] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 28. lp. (LKP CK biroja sēdes 1974. gada 7. maija protokola Nr. 76, § 17 izraksts, kuru 8. maijā parakstīja LKP CK pirmais sekretārs Augusts Voss).

[3749] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 28. lp. (LPSR Ministru Padomes 1974. gada 15. jūlija nolēmums Nr. 403).

[3750] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 5. lp.

[3751] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 2. lp. otra puse (Papildinājums kadru uzskaites personas lapai).

[3752] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 5. lp. otra puse.

atjautību, par ko izteikta pateicība.[3753] Pusgadu vēlāk, 1981. gada 28. oktobrī, saņemts steidzams paziņojums par Johansona apbalvošanu ar ordeni *Goda Zīme* par veiksmīgu rīcību, lai nodrošinātu desmitās piecgades uzdevumu izpildi.[3754]

1984. gada 20. jūnijā LPSR VDK virza pulkvedi Edmundu Johansonu par LPSR VDK 5. daļas priekšnieku.[3755] Klāt pievienotajā raksturojumā Johansons raksturots pozitīvi, tomēr vispārīgais un šabloniskais apraksts liedz izdarīt konkrētākus secinājumus par viņa personību.[3756] 1984. gada 26. jūnijā LKP CK birojs akceptē priekšlikumu.[3757] Spriežot pēc 1984. gada 3. augusta steidzamā paziņojuma, tikko iecelts amatā, Johansons 1984. gada jūnijā ir apmeklējis kvalifikācijas celšanas kursus Feliksa Dzeržinska PSRS VDK Augstākajā Sarkankarogotajā skolā Maskavā.[3758] 1984. gada decembrī saņem medaļu *PSRS Bruņoto Spēku veterāns*.[3759] LKP CK nomenklatūras lietā ir maz liecību par veikumu LPSR VDK 5. daļas priekšnieka amatā. Viena no tādām liecībām ir 1986. gada 7. aprīļa raksturojums, kas sagatavots, lai Johansonu virzītu uz LPSR VDK priekšsēdētaja vietnieka amatu, un kur līdzās pozitīvām atziņām atrodas arī šabloniski izklāstītas kritikas piezīmes par nepieciešamību vairāk pievērst uzmanību uzdevumu izpildes kontrolei, praktiskai palīdzībai padotajiem, lielāku personīgo līdzdalību sarīkojumos, kas

[3753] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 30. lp. (1981. gada 1. aprīļa steidzamais paziņojums Nr. 10).
[3754] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 31. lp. (1981. gada 28. oktobra steidzamais paziņojums Nr. 3/3504).
[3755] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 32. lp. (LPSR VDK 1984. gada 20. jūnija vēstule Nr. OK/2350 LKP CK, ko parakstījis priekšsēdētājs Staņislavs Zukulis).
[3756] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 33., 34. lp. (LPSR VDK partijas komitejas raksturojums, ko 1984. gada 20. jūnijā parakstījis LPSR VDK priekšsēdētājs Staņislavs Zukulis un LPSR VDK partijas komitejas sekretārs Anatolijs Rancāns).
[3757] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 36. lp. (Izraksts no LKP CK biroja 1984. gada 26. jūnija sēdes protokola Nr. 94, § 20, ko parakstījis pirmais sekretārs Boriss Pugo).
[3758] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 38. lp. (1984. gada steidzamais paziņojums Nr. 28).
[3759] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 2. lp. otra puse (Papildinājums kadru uzskaites personas lapai).

vērsti uz darba rezultātu sasniegšanu un vadības un metožu stila pilnveidošanu atbilstoši laikmeta prasībām.[3760]

1986. gada 8. aprīlī LPSR VDK priekšsēdētājs Staņislavs Zukulis virza Edmunda Johansona kandidatūru LKP CK apstiprināšanai par LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieku.[3761] Sekojošie raksturojumi atkārto iepriekš pausto, to skaitā kritiku, piemēram, LKP CK pirmā sekretāra Borisa Pugo 1986. gada 25. aprīlī parakstītais raksturojums īsi atkārto vēl 1986. gada 7. aprīlī pausto arī norādi par to, ka nākotnē Johansonam būtu jāpilnveido vadības stils un metodes, padarot tos laikmetīgākus, un vairāk jāpievērš uzmanība uzdevumu izpildes kontrolei.[3762] 1984. gada 24. jūnijā LPSR Ministru Padomes priekšsēdētājs Jurijs Rubenis iesniedz priekšlikumu LKP CK apstiprināt Edmundu Johansonu LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka amatā.[3763] Tajā pašā dienā LKP CK birojs apstiprina Johansonu amatā, atbrīvojot no tā ģenerālmajoru Miervaldi Kučānu (1931-1991) sakarā ar pensionēšanos veselības stāvokļa dēļ, par ko viedokli pauda B. Pugo, J. Rubenis, J. Vagris, E. Auškāps, N. Ūsiņš un Baltijas kara apgabala pavēlnieks A. Betehtins.[3764] Par minēto laikposmu liecina tikai atsevišķi dati kā, piemēram, 1988. gada 28. janvārī piešķirtā jubilejas medaļa *PSRS Bruņoto Spēku 70 gadi*[3765] un 1988. gada 18. februārī piešķirtā ģenerālmajora dienesta pakāpe.[3766]

[3760] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 39. lp. (LPSR VDK partijas komitejas raksturojums, ko 1986. gada 7. aprīļa protokolā Nr. 11 apstiprinājusi LPSR VDK partijas komiteja. Raksturojumu parakstījis LPSR VDK partijas komitejas sekretārs Anatolijs Rancāns).

[3761] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 41. lp. (LPSR VDK 1986. gada 8. aprīļa vēstule Nr. OK/1358 LKP CK).

[3762] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 45. lp. (LKP CK pirmā sekretāra Borisa Pugo 1986. gada 25. aprīlī parakstītais raksturojums).

[3763] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 46. lp. (LPSR Ministru Padomes 1986. gada 24. jūnija vēstule Nr. 20-12-29 LKP CK).

[3764] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 47. lp. (LKP CK biroja sēdes 1986. gada 24. jūnija protokols Nr. 13, § 8, kura izrakstu parakstījis pirmais sekretārs Boriss Pugo).

[3765] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 2. lp. otra puse (Papildinājums kadru uzskaites personas lapai).

[3766] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 3. lp. otra puse (Papildinājums kadru uzskaites personas lapai).

1989. gada 16. maijā LKP CK birojs apstiprināja Jāni Trubiņu LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka amatā sakarā ar to, ka Edmundu Johansonu norīkoja citā darbā; par to viedokli pauda J. Vagris, Arnolds Klaucēns[3767], Vilnis Edvīns Bresis[3768], Staņislavs Zukulis, Genādijs Loskutovs, Timofejs Duškevičs[3769].[3770] LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā tikai Jāņa Trubiņa raksturojums sniedz informāciju, ka cits darbs Johansonam ir dienests PSRS VDK.[3771] Citur ir publicēta informācija, ka šis dienests bijis PSRS VDK 5. pārvaldes jeb pārvaldes *Z* (PSRS konstitucionālās iekārtas aizsardzība) daļas vadītāja vietnieka amats Maskavā, kur Johansons it kā esot nosūtīts pret paša gribu, taču apskatāmā LKP CK nomenklatūras personas lieta šādu informāciju nesniedz vispār. 1986. gada jūnija izziņa, kas sagatavota LKP CK apstiprināšanai amatā, sniedz precizējošo informāciju par komandējumu vietām kruīziem pa Donavu un Skandināviju, proti, Johansons apmeklējis Čehoslovākijas Sociālistisko Republiku, Ungārijas Tautas Republiku, Bulgārijas Tautas Republiku, Rumānijas Sociālistisko Republiku, Dienvidslāvijas Sociālistisko Federatīvo Republiku, Norvēģijas Karalisti un Somijas Republiku. Reizē izziņa, ko sagatavojis partijas organizatoriskā darba nodaļas vadītājs Genadijs Loskutovs, sniedz informāciju, ka Edmunds Johansons bijis arī Zviedrijas Karalistē, tomēr neprecizē, kad un kādā nolūkā,[3772] sevišķi ievērojot to, ka atbilstoši 1984. gada 19. jūnija kadru uzskaites

[3767] Arnolds Klaucēns, LKP Rīgas pilsētas komitejas 1. sekretārs.
[3768] Vilnis Edvīns Bresis, dzimis 1938. gada 30. janvārī, miris 2017. gada 25. oktobrī, VĻKJS 1. sekretārs no 1970. gada līdz 1973. gadam, LPSR Ministru Padomes priekšsēdētājs (1988. gada 6. oktobris – 1990. gada 7. maijs), Latvijas Republikas kooperācijas valsts ministrs Zemkopības ministrijā (1994 – 1995), 5., 8., 9. Saeimas deputāts.
[3769] Timofejs Duškevičs, LKP CK Valsts un tiesību nodaļas vadītājs, Latvijas PSR Augstākās Padomes Likumdošanas ierosinājumu komisijas priekšsēdētājs
[3770] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 49. lp. (LKP CK biroja sēdes 1989. gada 16. maija protokols Nr. 98, § 12, kura izrakstu parakstījis pirmais sekretārs Jānis Vagris).
[3771] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 48. lp. (1989. gada 11. maija raksturojums, ko parakstījis LKP CK valsts un tiesiskā darba nodaļas vadītājs Timofejs Duškevičs).
[3772] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 51. lp. (Izziņa, kas sagatavota LKP CK jautājuma izskatīšanai par Edmunda Johansona apstiprināšanu LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka amatā, kuru parakstījis LKP CK partijas organizatoriskā darba nodaļas vadītājs Genādijs Loskutovs).

personas lapā norādītajam Edmunds Johansons tad esot pratis vien krievu un latviešu valodu.[3773] LKP CK nomeklatūras personas lieta atspoguļo ievēlēšanu jau sašķeltās, Alfrēda Rublika vadītās LKP CK locekļa amatā 1990. gada aprīlī[3774], bet iecelšanu LPSR Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja amatā 1990. gada sākumā nemin.

Atbilstoši 1984. gada 19. jūnija kadru uzskaites personas lapā norādītajam Edmunds Johansons bija cēlies no strādnieku ģimenes.[3775] Ziņas par tēvu un māti dažādos laikos rakstītajās autobiogrāfijās satur atsevišķus atšķirīgus datus.

Tēvs – Voldemārs Johansons, Jāņa dēls, – atbilstoši 1970. gada 24. augusta autobiogrāfijai dzimis 1904. gadā[3776] (atbilstoši 1984. gada 19. jūnija[3777] un 1986. gada 4. aprīļa autobiogrāfijai dzimis 1906. gadā[3778]) Rīgā[3779], miris 1958. gadā[3780] (atbilstoši 1986. gada 4. aprīļa autobiogrāfijai miris 1955. gadā[3781]), apglabāts Rīgā, [3782] Meža kapos, bijis PSKP biedrs.[3783] Atbilstoši 1984. gada 19. jūnija autobiogrāfijai tēvs Otrā pasaules kara laikā strādājis dažādos uzņēmumos par strādnieku, pēdējos gados – Rīgas autoelektroaparātu rūpnīcā.[3784] Spriežot pēc presē pieejamās informācijas, laikā, ko Johansons raksturo kā tēva norīkošanu darbā uz Jaunpiebalgu, pieejamas ziņas, ka Voldemārs Johansons, Jāņa dēls, bijis apgabala vēlēšanu komisijas priekšsēdētaja vietnieks no Gaujienas rūpniecības kombināta strādniekiem un kalpotājiem.[3785] Voldemāra Johansona vecāki – Jānis

---

[3773] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp.
[3774] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 1. lp., 1. lp. otra puse.
[3775] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp.
[3776] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp.
[3777] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. otra puse.
[3778] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 10. lp. otra puse. Latvijas Nacionālā arhīva datubāze *Latvijas iedzīvotāju saraksts (1918–1940)* liecina, ka Voldemārs Johansons, Jāņa dēls, ir dzimis 1906. gada 26. jūlijā Rīgā.
[3779] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. otra puse.
[3780] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 4. lp.
[3781] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 10. lp. otra puse.
[3782] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. otra puse.
[3783] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 6. lp. otra puse.
[3784] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. otra puse.
[3785] "Par Apgabalu vēlēšanu komisiju sastāva apstiprināšanu Latvijas PSR Augstākās Padomes vēlēšanām", *Cīņa*, 1950, 28. decembris.

Johansons un Alvīne Johansone (dzimusi Alvīne Emīlija Dombrovska, 1883. gada 14. martā Skrīveru pagasta Siksnēnos Indriķa Dombrovska, dzimuša 1853. gada 17. decembrī Skrīveru pagastā, un viņa sievas Annas ģimenē,[3786] mirusi 1955. gada 29. maijā Rīgā).

Māte – Zelma Johansone, Jāzepa meita, – dzimusi 1902. gadā[3787] (1974. gada 14. aprīļa autobiogrāfijā norādīts, ka dzimusi 1903. gadā,[3788] atbilstoši 1984. gada 19. jūnija un 1986. gada 4. aprīļa autobiogrāfijai – 1904. gadā[3789]) Rīgā,[3790] atbilstoši 1984. gada 19. jūnija autobiogrāfijai strādājusi dažādos uzņēmumos par audēju, [3791] 1970. gada 24. augusta autobiogrāfijas rakstīšanas laikā – pensionāre,[3792] 1974. gada 14. aprīļa autobiogrāfijā norādīts, ka māte mirusi 1974. gadā,[3793] apglabāta Rīgā.[3794] Pieejama informācija, ka Emīlija Zelma Johansone, Jāzepa meita, (dzimusi Miķelis) 1935. gadā nopirkusi no Kārļa Žaņa Voldemāra Zvīņas Vadakstes pagasta Benkavas muižas jaunsaimniecību Nr. 5F.[3795]

Brālis Egons Johansons, Voldemāra dēls, dzimis 1930. gadā[3796] Rīgā[3797], 1974. gada 24. augusta autobiogrāfijas rakstīšanas laikā strādājis Rīgas autoelektroaparātu rūpnīcā ceha priekšnieka amatā, bijis PSKP biedrs.[3798] 1984. gada 19. jūnija autobiogrāfijas rakstīšanas laikā brālis bijis inženieris Rīgas autoelektroaparātu rūpnīcā (arī 1986.

[3786] LVVA, 235. f., 7. apr., 711. l., 3. lp.
[3787] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 6. lp. otra puse.
[3788] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 7. lp. otra puse.
[3789] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. otra puse, 10. lp. otra puse. Latvijas Nacionālā arhīva datubāze "Latvijas iedzīvotāju saraksts (1918–1940)" liecina, ka Zelma Johansone dzimusi 1904. gada 24. jūnijā Rīgā.
[3790] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. otra puse.
[3791] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. otra puse.
[3792] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 6. lp. otra puse.
[3793] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 7. lp. otra puse.
[3794] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. otra puse.
[3795] *Zemes Ierīcības Vēstnesis*, Nr. 604, 1935, 17. maijs, 4. lpp.
[3796] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 6. lp. otra puse. Egons Johansons, Voldemāra dēls dzimis 1930. gada 9. februārī, miris 2016. gada 28. jūnijā.
[3797] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. otra puse.
[3798] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 6. lp. otra puse.

gada 4. aprīļa autobiogrāfijas rakstīšanas laikā strādājis turpat[3799]), precējies.[3800]

1962. gadā Edmunds Johansons bija precējies ar Raisu Kazarcevu, Aleksandra meitu, kura dzimusi 1937. gadā[3801] Maskavā[3802] un kura 1974. gada 24. augusta autobiogrāfijas rakstīšanas laikā bijusi Rīgas pilsētas 26. bibliotēkas lasītavas vadītāja.[3803] 1974. gada 14. aprīļa, 1984. gada 19. jūnija un 1986. gada 4. aprīļa autobiogrāfijas rakstīšanas laikā strādājusi LKP Kirova rajona komitejā par bibliotekāri.[3804]

Informācija par sievas vecākiem parādās tikai divās pēdējās autobiogrāfijās. Sievas tēvs – Aleksandrs Kazarcevs, Andreja dēls, dzimis 1908. gadā Maskavā, strādnieks, bijis izlūks, miris 1963. gadā.[3805] Sievas māte – Milšča Kazarceva, Semjona meita, dzimusi 1912. gadā Maskavā, strādājusi paraugtipogrāfijā par strādnieci, mirusi 1984. gadā.[3806]

Divās pēdējās autobiogrāfijās norādīts, ka Johansonam nav radu ārzemēs, neviens no radiniekiem nav dienējis Nacionālsociālistiskās Vācijas armijā, nav bijis kādas no Latvijas Republikas partijām biedrs un nav bijis tiesāts.[3807]

Edmunds Johansons dzīvoja Laboratorijas ielā 14, Rīgā[3808]. Miris 2017. gada 7. februārī.

[3799] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 10. lp. otra puse.
[3800] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. otra puse.
[3801] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 6. lp. otra puse.
[3802] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. otra puse.
[3803] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 6. lp. otra puse.
[3804] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 7. lp. otra puse, 8. lp. otra puse, 10. lp. otra puse.
[3805] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 8. lp. otra puse.
[3806] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 9. lp.
[3807] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 9. lp., 10. lp. otra puse.
[3808] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 3. lp. otra puse.

Ieskats Jāņa Trubiņa Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietā

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Jānis Trubiņš, Jāņa dēls, dzimis 1945. gada 28. martā Auru pagastā, Dobeles rajonā (tagad Dobeles novads), latvietis. Savā Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Centrālās Komitejas (CK) nomenklatūras personas lietas[3809] 1971. gada 26. oktobra personālajā kadru uzskaites lapā Trubiņš norādījis, ka dzimis zemnieku ģimenē.[3810]

1971. gada 25. oktobra autobiogrāfijā Jānis Trubiņš norāda, ka 1959. gadā pabeidzis Krimūnu septiņgadīgo skolu.[3811] Skolnieku jau iepriekšējā vasarā pamana LPSR Kultūras ministrijas Latvijas laikrakstu un žurnālu izdevniecības avīze *Pionieris:*

> "«Upe nesa ozoliņu...» ir Krimūnu septiņgadīgās skolas 7. klases skolēna Jāņa Trubiņa mīļākā dziesma. To bieži dzird Jāni dziedam mājinieki, to viņš allaž skandina arī biedru pulkā, kopā ar viņiem strādādams talkā šefības kolhoza tīrumos. Dziesma viņam arī pavēra ceļu uz vokālo solistu konkursu Rīgā."[3812]

[3809] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l. (LKP CK nomenklatūras Jāņa Trubiņa personas lieta). Visi dokumenti lietā ir krievu valodā, izņemot atsevišķus dokumentus, piemēram, daudzu veidlapu galvas, Kazdangas lauksaimniecības tehnikuma diploms un hronoloģiski pirmā personālā kadru uzskaites lapa ir gan krievu, gan latviešu valodā.

[3810] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 5. lp. (1971. gada 26. oktobra personālā kadru uzskaites lapa).

[3811] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 9. lp. (1971. gada 25. oktobra biogrāfija).

[3812] "Dziesmu vainags", *Pionieris*, 1958, 2. jūlijs.

No 1959. gada septembra līdz 1964. gada janvārim[3813] Jānis Trubiņš mācījies Kazdangas lauksaimniecības tehnikumā, iegūstot agronoma kvalifikāciju.[3814] Uz jautājumu par valodu zināšanām atbildējis, ka pārvalda tikai latviešu un krievu valodu. Jautājumos par zinātnisko grādu, zinātniskajiem darbiem un izgudrojumiem Trubiņš norādījis, ka tādu neesot.

Beidzot mācības, Jānis Trubiņš īsu brīdi no 1964. gada janvāra līdz novembrim, konkrētāk, līdz iesaukšanai obligātajā dienestā Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) bruņotajos spēkos strādājis par galveno agronomu Laidu pagastā Kuldīgas rajonā (tagad Kuldīgas novadā). Spriežot pēc attiecīgā laika presē pieejamā, kolhozam nav bijusi sevišķi laba slava – ne tikai saimniekošanas,[3815] bet arī padomju ideoloģiskās cīņas frontē:

> "Tiesa, ir vietas, kur stāvoklis pirmajā brīdī, šķiet, nav tik slikts. Kolhoza «Spartaks» komjaunatnes pirmorganizācijas sekretāre Dzintra Segliņa no piecām nodarbībām bijusi četrās, komitejas locekle Astrīda Zonenberga – tikpat. Šad tad iedzīti arī citi komjaunieši.
>
> – Ko mācāties pulciņā? — pajautājām meitenēm.
>
> – ?
>
> – Varbūt partijas vai komjaunatnes vēsturi?
>
> – Kaut kas no vēstures bija gan. Bet vispār jāpiezvana priekšsēdētājam,
> – tā meitenes.
>
> Komentāri? Diezin vai tie ir vajadzīgi."[3816]

Galvenā agronoma karjera beidzas un tā arī nekad neatjaunojas līdz ar iesaukšanu obligātajā karadienestā, kur Jānis Trubiņš pildījis rasētāja pienākumus kara daļā Nr. 01351 Ventspilī no 1964. gada novembra

[3813] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 5. lp. otra puse.
[3814] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 16. lp. (1964. gada 1. februāra diploma Nr. 848718, reģistrācijas Nr. 1213/18, apliecināts izraksts ar krievu valodas tekstu), 17. lp. (1964. gada 1. februāra diploma Nr. 848718, reģistrācijas Nr. 1213/18, kopija latviešu un krievu valodā).
[3815] Sadovskis, P. "Dzīve apsteidz sapņus!", *Zvaigzne*, 1964, 5. augusts.
[3816] Treijs, R. "Maģistrāles", *Padomju Jaunatne*, 1964, 28. marts.

līdz 1967. gada novembrim,[3817] esot komandējošā sastāvā un iegūstot leitnanta dienesta pakāpi.[3818] Izvēles pamatojums redzams, iepazīstoties ar LKP CK nomenklatūras personas lietā pieejamajiem Jāņa Trubiņa pašrocīgi aizpildītajiem un sagatavotajiem dokumentiem, no kuriem sākotnējie ir rakstīti ļoti precīzā rokrakstā. 1984. gada 5. jūnija personas kadru uzskaites lapā precizētas obligātā dienesta gaitas, norādot, ka bijis tanka komandieris, vecākais rakstvedis lietvedis un kara daļa bijusi pakļauta Baltijas kara apgabalam.[3819] 1984. gada 5. jūnija autobiogrāfijā minēts, ka Trubiņš dienējis attiecīgās kara daļas štābā par lietvedi.[3820] 1986. gada 5. jūnija autobiogrāfijā norādīts, ka visu obligātā dienesta laiku kalpojis Baltijas kara apgabala tanku daļā.[3821] Obligātā dienesta laika beigās 1967. gada martā uzņemts Padomju Savienības Komunistiskajā partijā (PSKP) (1971. gada 26. oktobrī – biedra karte Nr. 14386944,[3822] 1984. gada 5. jūnijā – biedra karte Nr. 02888578[3823]).

Atgriežoties no obligātā dienesta, Jānis Trubiņš no 1967. gada novembra līdz 1968. gada augustam strādājis par krāvēju Ventspils Jūras tirdzniecības ostā (eksporta rajonā)[3824].[3825] No 1968. gada augusta līdz 1970. gada septembrim ir Ventspils rajona padomju saimniecības *Užava* partijas pirmorganizācijas atbrīvotais sekretārs.[3826] Par LKP CK precizitāti faktisko biogrāfisko datu pārbaudē liecina tas, ka LKP CK 1986. gada 8. septembra izziņā šīs padomju saimniecības nosaukums drukāts kā dzīvē neeksistējošs sovhozs – *Uglava* (*Углава*)[3827], kas acīmredzami ir iegūts, pārrakstot no rokraksta

[3817] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 5. lp. otra puse.
[3818] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 6. lp. otra puse.
[3819] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 7. lp. otra puse (1984. gada 5. jūnija personas kadru uzskaites lapa).
[3820] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 11. lp. (1984. gada 5. jūnija autobiogrāfija).
[3821] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 13. lp. (1986. gada 5. jūnija autobiogrāfija).
[3822] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 5. lp.
[3823] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 2. lp. otra puse (papildinājums personas kadru uzskaites lapai, kas satur informāciju līdz 1977. gada 25. februārim), 7. lp.
[3824] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 9. lp.
[3825] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 5. lp. otra puse.
[3826] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 5. lp. otra puse.
[3827] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 45. (1986. gada 9. septembra izziņa), 46. lp. (oriģinālais LKP CK lietas apraksts).

un nezinot, kādas apdzīvotas vietas ir Ventspils rajonā. 1984. gada 5. jūnija personas kadru uzskaites lapā norādīts, ka atbrīvotā sekretāra pienākumus *Užavā* apvienojis ar bioloģijas skolotāja darbu.[3828] Minētajā dokumentā nav precīzas informācijas par to, kurā tieši izglītības iestādē veikts skolotāja darbs. Tas precizēts 1971. gada 25. oktobra autobiogrāfijā, kur norādīts, ka Jānis Trubiņš līdz 1970. gada septembrim bijis bioloģijas skolotājs un 6. klases audzinātājs.[3829] Šajā laikposmā Jānis Trubiņš esot saņēmis divus jubilejām veltītus apbalvojumus. Viena – jubilejas medaļa *20 gadu, kopš uzvaras 1941.–1945. gada Lielajā Tēvijas karā* – atbilstoši 1971. gada 26. oktobra personālajā kadru uzskaites lapā norādītajam saņemta 1967. gadā, tomēr minētā informācija ir kļūdaina, jo attiecīgo jubilejas medaļu piešķīra 1965. gadā. Tiesa, ievērojot to, ka jubilejas gadskārtas skaitlis ir labots (nav izšķirams, kas tieši domāts – 20 vai 25), iespējams, minēta ir 1970. gada nozīme *25 gadi kopš uzvaras Lielajā Tēvijas karā*.[3830] Otru apbalvojumu – jubilejas medaļu *Par varonīgu darbu. Atzīmējot V. I. Ļeņina 100. dzimšanas dienu* – Trubiņš esot saņēmis 1970. gadā.[3831]

1984. gada 5. jūnija autobiogrāfijā norādīts, ka Jānis Trubiņš apprecējies 1970. gadā.[3832] Sieva – Ligita Trubiņa (dzim. Pāvelsone),[3833] Friča meita, dzimusi 1949. gadā[3834] Ventspils rajonā (1986. gada 5. jūnija autobiogrāfijā norādīts, ka Ventspilī)[3835], latviete[3836]. Atbilstoši 1971. gada 25. oktobra raksturojumam sieva bijusi Latvijas Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības (LĻKJS) Ventspils rajona komitejas Organizatoriskā darba nodaļas vadītāja,[3837] savukārt jau 1984. gada 5. jūnija autobiogrāfijas rakstīšanas laikā – mājsaimniece (šeit, atšķirībā

[3828] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 7. lp. otra puse.
[3829] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 9. lp.
[3830] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 6. lp. otra puse.
[3831] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 6. lp. otra puse.
[3832] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 11. lp.
[3833] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 11. lp.
[3834] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 8. lp. otra puse, 10. lp.
[3835] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 14. lp.
[3836] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 11. lp.
[3837] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 10. lp.

no nākamās autobiogrāfijas Trubiņš norāda gan *самохозяйка*, nevis *домохозяйка*).[3838]

1970. gada septembrī Jānis Trubiņš sāk dienestu Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komitejā (VDK) Ventspilī.[3839] 1971. gada 26. oktobra personālajā kadru uzskaites lapā ar zīmuli pierakstīts, ka pildījis operatīvā pilnvarotā amatu.[3840] 1984. gada 5. jūnija personas kadru uzskaites lapā – atšķirībā no 1971. gada 26. oktobra personālās kadru uzskaites lapas un 1971. gada 25. oktobra autobiogrāfijas – norādīts, ka darbu LPSR VDK sācis mēnesi agrāk, proti, no 1970. gada augusta, turklāt turpat precizēts, ka no 1970. gada augusta līdz 1977. gada janvārim Jānis Trubiņš bijis LPSR VDK Ventspils pilsētas un ostas daļas darbinieks.[3841] Atbilstoši papildinājumam personas kadru uzskaites lapai, kas satur informāciju līdz 1977. gada 25. februārim, norādīts, ka Jānis Trubiņš laikposmā no 1970. gada septembra pildījis LPSR VDK Ventspils pilsētas un ostas daļas operatīvā pilnvarotā pienākumus, bet no 1971. gada 22. oktobra, kas apstiprināts ar 1971. gada 29. oktobra dokumentu Nr. Б-13/41, bijis LPSR VDK Ventspils pilsētas un ostas daļas partijas pirmorganizācijas sekretārs; no šā amata atbrīvots, to apstiprinot ar 1977. gada 25. februāra dokumentu Nr. Б-16/44.[3842] Līdz 1971. gada 26. oktobrim, kad aizpildīta personālā kadru uzskaites lapa, Jānis Trubiņš nav bijis ārzemēs, nav arī piedalījis nevienā "vēlētā orgānā".[3843]

No 1972. gada līdz 1977. gadam Jānis Trubiņš norīkots mācībās neklātienē[3844] Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotajā

[3838] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 11. lp.

[3839] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 5. lp. otra puse. Minētā informācija nesaskan ar Satversmes aizsardzības biroja Totalitāro seku dokumentēšanas centra (TSDC) sniegto informāciju tiesai sadarbības fakta konstatēšanas lietā, jo atbilstoši TSDC Jānis Trubiņš esot sācis dienestu Ventspils daļā tikai 1973. gadā. Sadarbības fakta lietas 79. lp.

[3840] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 5. lp. otra puse.

[3841] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 7. lp. otra puse.

[3842] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 1. lp. (Papildinājums personas kadru uzskaites lapai, kas satur informāciju līdz 1977. gada 25. februārim).

[3843] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 6. lp.

[3844] LPSR VDK Ventspils pilsētas un ostas daļas priekšnieka Imanta Sormuļa, Rūdolfa dēla (dzimuša 1930. gada 10. aprīlī), 1975. gada 25. augusta izziņa Nr. 258 LKP

Feliksa Dzeržinska PSRS VDK Augstākajā skolā Maskavā, lai apgūtu juridisko zinātni, un viņam izsniegts atbilstošs diploms, piešķirot jurista kvalifikāciju.[3845] Minētās informācijas nav 1984. gada 5. jūnija personas kadru uzskaites lapā pie jautājuma, kur līdzās darbam norādāmas arī mācības.[3846] Mācību noslēgumā seko pārcelšana un paaugstināšana amatā. No 1977. gada janvāra Jāni Trubiņu pārcelts uz Daugavpili, kur viņš līdz 1978. gada augustam bija LPSR VDK Daugavpils pilsētas un dzelzceļa stacijas daļas priekšnieka vietnieks. Atbilstoši LPSR VDK priekšsēdētāja Staņislava Zukuļa un LPSR VDK partijas komitejas sekretāra Anatolija Rancāna kopīgi 1984. gada 9. jūlijā parakstītajam raksturojumam Nr. OK/2590 1977. gadā Jānis Trubiņš saņēmis LPSR Augstākās Padomes Prezidija goda rakstu "par auglīgu darbu valsts drošības struktūrās" un sakarā ar VĀK[3847]– VDK 60 gadiem.[3848] Atbilstoši personas kadru uzskaites lapā sniegtajai informācijai LPSR Augstākās Padomes raksts saņemts 1978. gadā,[3849] tomēr daudz ticamāk, ka attiecīgajā laika periodā saņemts tikai viens goda raksts, konkrēti, 1977. gadā. No 1978. gada augusta līdz 1980. gada augustam[3850] Trubiņš atkārtoti norīkots mācīties uz Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotajā Feliksa Dzeržinska PSRS VDK Augstākajā skolā Maskavā, kur viņš ieguvis augstāko speciālo izglītību (diplomā nav precizēts speciālās izglītības raksturs) un zināšanas angļu valodā.[3851] Šīs mācības savukārt ir atspoguļotas 1984. gada 5. jūnija

---

Ventspils rajona komitejai, ka LPSR Ventspils pilsētas un ostas daļas darbinieks Jānis Trubiņš studē neklātienē 4. kursā Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotajā Feliksa Dzeržinska PSRS VDK Augstākajā skolā Maskavā. LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 20. lp. (LPSR VDK Ventspils pilsētas un ostas daļas priekšnieka Imanta Sormuļa 1975. gada 25. augusta izziņa Nr. 258).

[3845] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 7. lp., 18. lp. (1977. gada 21. septembra diploma Nr. 098133, reģistrācijas Nr. 672, kopija).

[3846] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 7. lp. otra puse.

[3847] Viskrievijas Ārkārtas komisija cīņai ar kontrrevolūciju, spekulāciju un sabotāžu.

[3848] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 22. lp. (LPSR VDK priekšsēdētāja Staņislava Zukuļa un LPSR VDK partijas komitejas sekretāra Anatolijs Rancāna kopīgi parakstīts raksturojums 1984. gada 9. jūlijā Nr. OK/2590).

[3849] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 8. lp. otra puse.

[3850] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 7. lp. otra puse.

[3851] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 19. lp. (1980. gada 10. jūnija diploma Nr. 084642, reģistrācijas Nr. 895, kopija).

personas kadru uzskaites lapā. Atšķirībā no 1971. gada 26. oktobrī sniegtajām ziņām personālajā kadru uzskaites lapā 1984. gada 5. jūnija personas kadru uzskaites lapā norādīts, ka Jānis Trubiņš brīvi pārvalda angļu, latviešu un krievu valodu,[3852] kas apliecina diplomā norādīto informāciju par angļu valodas apguvi Maskavā.

No 1980. gada septembra līdz 1984. gada jūlijam pildījis LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas priekšnieka vietnieka amatu, bet no 1984. gada jūlija kļuvis par attiecīgās daļas priekšnieku.[3853] 1980. gadā Jānis Trubiņš saņēmis ordeni *Goda Zīme*.[3854] LPSR VDK priekšsēdētāja Staņislava Zukuļa un LPSR VDK partijas komitejas sekretāra Anatolijs Rancāna kopīgi parakstītais raksturojums Nr. OK/25901980 1984. gada 9. jūlijā paskaidro, ka minētais apbalvojums pasniegs "par aktīvu līdzdalību, nodrošinot drošību XXII Olimpisko spēļu sagatavošanā un novadīšanā".[3855] Kā zināms, 1980. gadā olimpiskās spēles norisinājās ne vien Maskavā, bet arī Ļeņingradā un Tallinā; PSRS VDK izveidoja īpašu 5. pārvaldes 11. daļu tādas olimpiskās drošības īstenošanai, kuras ietvaros, piemēram, izsūtīja no pilsētām disidentus un citas nevēlamas personas. 1984. gada 5. jūnija personas kadru uzskaites lapā minēts, ka līdzās LPSR Augstākās Padomes rakstam un ordenim *Goda Zīme* esot saņemtas vēl piecas medaļas.[3856] 1984. gada 5. jūnijā, aizpildot personas kadru uzskaites lapu, Jānis Trubiņš jau ir apakšpulkvedis.[3857]

1982. gada septembrī Jānis Trubiņš pirmo reizi devās uz ārzemēm, proti, dienesta komandējumā uz Itālijas Republiku, bet 1984. gada septembrī – dienesta komandējumā uz Apvienoto Karalisti.[3858]

[3852] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 7. lp.
[3853] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 7. lp. otra puse.
[3854] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 8. lp. otra puse.
[3855] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 22. lp.
[3856] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 8. lp. otra puse.
[3857] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 8. lp. otra puse.
[3858] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 8. lp.

No 1980. septembra līdz 1984. gada jūlijam Trubiņš pildīja LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas priekšnieka vietnieka amatu.[3859] LPSR VDK priekšsēdētāja Staņislava Zukuļa vēstulē Nr. OK/2603 1984. gada 9. jūlijā LKP CK nosūtīti nepieciešamie dokumenti Jāņa Trubiņa apstiprināšanai par LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas priekšnieku.[3860] LPSR VDK priekšsēdētāja Staņislava Zukuļa un LPSR VDK partijas komitejas sekretāra Anatolija Rancāna kopīgi parakstītajā raksturojumā Nr. OK/2590 1984. gada 9. jūlijā, kas sagatavots Jāņa Trubiņa virzībai uz LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas vadītāja amatu, Trubiņš raksturots salīdzinoši plaši un pozitīvi, īpaši uzsverot viņa nopelnus LPSR VDK labā. Tā, piemēram, norādīts:

> "Esot labai profesionālai sagatavotībai un lielai praktiskās darbības pieredzei, [biedrs Jānis Trubiņš, Jāņa dēls] personīgi piedalījies īpaši sarežģītu čekistisku pasākumu organizēšanā un vadīšanā, reizē demonstrējot lielu prasīgumu, saprātīgu iniciatīvu, spēju pieņemt pareizus lēmumus."[3861]

Salīdzinot ar iepriekš minēto raksturojumu, LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja 1984. gada 13. jūlijā apstiprinātais Jāņa Trubiņa raksturojums, ko parakstījis LKP Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs Jānis Vagris, Jānis Trubiņš raksturots lakoniski un pozitīvi, izmantojot standartizētas frāzes. Raksturojumā, cita starpā, minēts, ka Trubiņš "veic lielu darbu, audzinot daļas darbiniekus, īpašu vērību pievēršot jaunajiem čekistiem".[3862] Tāpat norādīts, ka viņš ir "disciplinēts virsnieks".[3863] LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja 1984. gada 16. jūlija nolēmumā Nr. Б-11/16, kas izriet no LKP Rīgas pilsētas biroja 1984. gada 13. jūlija sēdes protokola Nr. 11, §16 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Vagris, pieņemts LPSR VDK

[3859] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 3. lp. (Papildinājums personas kadru uzskaites lapai, kas ietver informāciju līdz 1990. gada 22. novembrim, kad amats tika izslēgts no LKP CK nomenklatūras).
[3860] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 21. lp. (LPSR VDK priekšsēdētāja Staņislava Zukuļa 1984. gada 9. jūlija vēstule Nr. OK/2603 LKP CK).
[3861] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 22. lp.
[3862] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 24. lp. (LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja 1984. gada 13. jūlijā apstiprinātais Jāņa Trubiņa raksturojums, ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Vagris).
[3863] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 24. lp.

priekšlikums apstiprināt Jāni Trubiņu par LPSR VDK Rīgas pilsētas nodaļas vadītāju, reizē atbrīvojot no šā amata Edmundu Johansonu sakarā ar pāriešanu citā darbā. Minētā nolēmuma sakarā izteicās Rons, Jānis Trubiņš un Jānis Vagris.[3864] LKP CK Administratīvo orgānu nodaļas vadītājs Sergejs Aņisimovs 1984. gada 17. jūlijā sniedza LKP CK domāto attiecīgās nodaļas atbalsta vēstuli Jāņa Trubiņa apstiprināšanai par LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas priekšnieku.[3865] LKP CK biroja 1984. gada 24. jūlija nolēmumā Nr. Б-96/24, kas izriet no LKP CK biroja 1984. gada 24. jūlija protokola Nr. 96, §24 un ko parakstījis pirmais sekretārs Boriss Pugo, pieņemts LKP Rīgas pilsētas komitejas un LPSR VDK priekšlikums apstiprināt Jāni Trubiņu par LPSR VDK Rīgas daļas priekšnieku. Minētā nolēmuma sakarā izteikušies Sergejs Aņisimovs un Boriss Pugo.[3866]

Rezultātā no 1984. gada jūlija līdz 1986. gada septembrim Jānis Trubiņš bija LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas priekšnieks.[3867] No 1985. gada – Rīgas pilsētas Tautas deputātu padomes deputāts, no 1986. gada – LKP Rīgas pilsētas komitejas un biroja loceklis.[3868] 1984. gada 5. jūnija autobiogrāfijā uzsvērts, ka kopš brīža, kad sāktas darba gaitas, Jānis Trubiņš ir desmit reizes ievēlēts dažādu partijas organizāciju birojos par partijas sekretāru.[3869] Tāpat minētajā autobiogrāfijā Jānis Trubiņš norādījis, ka pilda partijiski sabiedriskus uzdevumus, esot propagandists, partijas organizācijas biroja loceklis

[3864] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 25. lp. (LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja 1984. gada 16. jūlija nolēmums Nr. Б-11/16, kas izriet no LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja 1984. gada 13. jūlija sēdes protokola Nr. 11, §16 un ko parakstījis LKP Rīgas pilsētas komitejas pirmais sekretārs Jānis Vagris).

[3865] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 26. lp. (LKP CK Administratīvo orgānu nodaļas vadītāja Sergeja Aņisimova 1984. gada 17. jūlija atbalsta vēstule LKP CK par Jāņa Trubiņa apstiprināšanu LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas priekšnieka amatā).

[3866] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 27. lp. (LKP CK biroja 1984. gada 24. jūlija nolēmums Nr. Б-96/24, kas izriet no LKP CK biroja 1984. gada 24. jūlija protokola Nr. 96, §24 un ko parakstījis LKP CK pirmais sekretārs Boriss Pugo).

[3867] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 3. lp. (papildinājums personas kadru uzskaites lapai, kas satur informāciju līdz 1990. gada 22. novembrim, kad amats izslēgts no LKP CK nomenklatūras).

[3868] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 8. lp.

[3869] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 11. lp.

un Tautas brīvprātīgo kārtības sargu štāba loceklis Rīgā.[3870] Raksturojot savu partijas karjeru, 1986. gada 5. jūnija autobiogrāfijā Jānis Trubiņš norādījis, ka neesot bijuši partijas sodi.[3871] LPSR VDK priekšsēdētāja, ģenerālmajora Staņislava Zukuļa un LPSR VDK partijas komitejas sekretāra Anatolija Rancāna 1986. gada 25. jūnijā kopīgi parakstītajā raksturojumā Nr. OK/2278, kas sagatavots Jāņa Trubiņa virzībai uz LPSR VDK 5. daļas priekšnieka amatu, izceltas vairākas vadībai nepieciešamās prasmes, kas raksturo Jāņa Trubiņa darbību LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas priekšnieka amatā, kā, piemēram, spēja "pareizi vadīt personālo sastāvu, veiksmīgi kontrolēt un koordinēt padoto darbu",[3872] personīgā dalība plānošanā un sarežģītāko uzdevumu īstenošanā. Ievērojams, ka atzīmēta līdzdalība padoto disciplinēšanā, idejiskā un personīgās atbildības audzināšanā, kā rezultātā daļā esot "noformējies veselīgs, darbaspējīgs kolektīvs". Tomēr raksturojums satur norādījumu, ka Trubiņam vairāk esot personīgi jāpiedalās darba uzdevumu īstenošanā, jāpilnveido vadības stils un metodes atbilstoši laikmetīgām prasībām.[3873] 1986. gada 21. augustā LPSR VDK priekšsēdētāja pirmais vietnieks Staņislavs Guļins vēstulē Nr. OK/3186 LKP CK nosūtīja dokumentus un lūgumu apstiprināt Jāni Trubiņu LPSR VDK 5. daļas priekšnieka amatā.[3874] LKP CK Administratīvo orgānu nodaļas vadītāja Nikolaja Ūsiņa parakstītajā 1986. gada 8. septembra vēstulē Nr. 1268 par Jāni Trubiņu, virzot viņu LPSR VDK 5. daļas priekšnieka amatam, norādīts, ka LKP CK Administratīvo orgānu

[3870] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 12. lp.
[3871] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 14. lp.
[3872] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 28. lp. (LPSR VDK priekšsēdētāja, ģenerālmajora Staņislava Zukuļa un LPSR VDK partijas komitejas sekretāra Anatolija Rancāna 1986. gada 25. jūnijā kopīgi parakstītais raksturojums Nr. OK/2278).
[3873] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 28. lp. Salīdzinājumam sk. LPSR VDK partijas komitejas raksturojumu Edmundam Johansonam, ko 1986. gada 7. aprīļa protokolā Nr. 11 apstiprinājusi LPSR VDK partijas komiteja un ko parakstījis LPSR VDK partijas komitejas sekretārs Anatolijs Rancāns (LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 39. lp.). Minētajā raksturojumā, novērtējot Edmunda Johansona darbu LPSR VDK 5. daļas priekšnieka amatā, izmantotas līdzīgas frāzes, turklāt norāde, ka vairāk esot personīgi jāpiedalās darba uzdevumu īstenošanā, jāpilnveido vadības stils un metodes atbilstoši laikmetīgām prasībām, faktiski abos raksturojumos ir identiska.
[3874] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 30. lp. (LPSR VDK priekšsēdētāja pirmā vietnieka Staņislava Guļina 1986. gada 21. augusta vēstule Nr. OK/3186 LKP CK).

nodaļa atbalsta virzību, sniegts lakonisks dienesta un personīgo kvalitāšu raksturojums, atkārtota jau iepriekš LPSR VDK raksturojumā iekļautā frāze par nepieciešamību pilnveidoties un norādīts, ka Boriss Pugo veicis pārrunas ar Jāni Trubiņu.[3875] Atbilstoši LKP CK biroja 1986. gada 19. septembra nolēmumam Nr. Б-18/24, kas izriet no LKP CK biroja 1986. gada 19. septembra sēdes protokola Nr. 18, §24, pieņemts LPSR VDK priekšlikums par Jāņa Trubiņa virzību par LPSR VDK 5. daļas priekšnieku, atbrīvojot viņu no iepriekš ieņemamā amata. Par minēto jautājumu izteicās Vitālijs Soboļevs, Augusts Zitmanis, Arnolds Klaucēns, Staņislavs Zukulis un Nikolajs Ūsiņš.[3876] LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja 1986. gada 30. septembra nolēmumā Nr. Б-17/13, kas izriet no LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja 1986. gada 26. septembra sēdes protokola Nr. 17, §13 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arnolds Klaucēns, nolemts pieņemt LPSR VDK priekšlikumu par Krišjāņa Eihmaņa iecelšanu par LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas priekšnieku, atbrīvojot Jāni Trubiņu no attiecīgā amata sakarā ar pāriešanu citā darbā.[3877] LPSR VDK priekšsēdētājs Staņislavs Zukulis 1986. gada 29. septembra vēstulē Nr. OK/355 lūdz LKP CK atbrīvot no LPSR VDK Rīgas pilsētas daļas priekšnieka amata Jāni Trubiņu sakarā ar iecelšanu LPSR VDK daļas priekšnieka amatā.[3878]

No 1986. gada septembrim līdz 1989. gada aprīlim Jānis Trubiņš pilda LPSR VDK 5. daļas priekšnieka amatu. 1989. gada 24. marta raksturojumā, kas apstiprināts LPSR VDK partijas komitejas 1989. gada 24. marta sēdē atbilstoši protokolam Nr. 8, ko parakstījis Vasilijs Ivanovs un kas sagatavots Jāņa Trubiņa virzībai uz LPSR VDK

[3875] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 31. lp. (LKP CK Administratīvo orgānu nodaļas vadītāja Nikolaja Ūsiņa 1986. gada 8. septembra vēstule Nr. 1268).
[3876] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 32. lp. (LKP CK biroja 1986. gada 19. septembra nolēmums Nr. Б-18/24, kas izriet no LKP CK biroja 1986. gada 19. septembra sēdes protokola Nr. 18, §24 un ko parakstījis otrais sekretārs Vitālijs Soboļevs).
[3877] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 33. lp. (LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja 1986. gada 30. septembra nolēmums Nr. Б-17/13, kas izriet no LKP Rīgas pilsētas komitejas biroja 1986. gada 26. septembra sēdes protokola Nr. 17, §13 un ko parakstījis pirmais sekretārs Arnolds Klaucēns).
[3878] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 34. lp. (LPSR VDK priekšsēdētāja Staņislava Zukuļa 1986. gada 29. septembra vēstule Nr. OK/355).

priekšsēdētāja vietnieka amatu, Jānis Trubiņš raksturots izvērsti un pozitīvi:

> "[..] uzticīgs Komunistiskās partijas un sociālistiskās Dzimtenes darbam. Pareizi saprot uzdevumus, kas izriet no partijas kursa uz «pārbūvi» *[перестройка]*, cenšas to īstenot praktiskajā darbībā. Daudz uzmanības velta republikas politiskās un operatīvās situācijas analīzei, kā arī konkrētu rekomendāciju operatīvās darbības pilnveides veidošanai. Patstāvīgs pieņemot lēmumus."[3879]

Saglabājusies nedaudz izvērstākā formā iepriekš izteiktā frāze par stila un metožu pilnveidošanu atbilstoši laikmeta prasībām.[3880] LKP CK otrā sekretāra Vitālija Soboļeva 1989. gada 12. aprīlī parakstītajā raksturojumā Jānis Trubiņš raksturots pozitīvi, izlaižot frāzi par pilnveidošanos un tieši pretēji norādot, ka Trubiņš savā darbā "ar paaugstinātu interesi piedalās jaunu darba formu un metožu izmantošanā", turklāt esot izpelnījies VDK kolektīvā cieņu un autoritāti.[3881] 1989. gada 3. maija vēstulē Nr. OK/1363, kas adresēta LKP CK, LPSR VDK priekšsēdētājs Staņislavs Zukulis nosūta dokumentus un lūdz apstiprināt Jāni Trubiņu LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka amatā, atbrīvojot no attiecīgā amata Edmundu Johansonu.[3882] Johansonu nosūtīja darbā uz PSRS VDK, tomēr tas nav minēts attiecīgajā dokumentā. LKP CK Valsts un tiesību nodaļas vadītāja Timofeja Duškeviča 1989. gada 11. maija vēstule LKP CK par Jāņa Trubiņa un Edmunda Johansona virzību atkārto Vitālija Soboļeva iepriekš minētajā rekomendācijā teikto par Jāni Trubiņu un norāda, ka ar Trubiņu esot veicis pārrunas LKP CK pirmais sekretārs Jānis Vagris.[3883] LKP CK biroja 1989. gada 16. maija nolēmumā Nr.Б-98/12, kas izriet no LKP CK biroja 1989. gada 16. maija sēdes protokola Nr. 98, §12, pieņemts LPSR VDK priekšlikums par Jāņa Trubiņa

[3879] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 35. lp. (1989. gada 24. marta raksturojums).
[3880] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 36. lp.
[3881] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 37. lp. (LKP CK otrā sekretāra Vitālija Soboļeva 1989. gada 12. aprīlī parakstītais raksturojums).
[3882] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 38. lp. (1989. gada 3. maija vēstule Nr. OK/1363, kas adresēta LKP CK un ko parakstījis LPSR VDK priekšsēdētājs Staņislavs Zukulis).
[3883] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 39. lp. (LKP CK Valsts un tiesību nodaļas vadītāja Timofeja Duškeviča 1989. gada 11. maija vēstule LKP CK).

apstiprināšanu LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka amatā, atbrīvojot no tā Edmundu Johansonu. Par minēto jautājumu izteicās Jānis Vagris, Arnolds Klaucēns, Vilnis Edvīns Bresis, Genādijs Loskutovs un Timofejs Duškevičs.[3884] LKP CK biroja 1989. gada 16. maija sēdē apstiprinātais raksturojums, ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Vagris, atkārto jau iepriekš otrā sekretāra Vitālija Soboļeva raksturojumā pausto par Jāni Trubiņu.[3885] Attiecīgajā laika periodā Jānis Trubiņš saņem trīs apbalvojumus, no kuriem divi ir saistīti ar jubilejām: 1987. gada 3. decembrī apbalvots ar I pakāpes medaļu *Par nevainojumu dienestu*, 1987. gada 9. decembrī saņēmis jubilejas krūšu nozīmi *VĀK–VDK 70 gadi* un 1988. gada 2. janvārī – jubilejas medaļu *PSRS Bruņoto Spēku 70 gadi*.[3886]

1989. gada aprīlī Jānis Trubiņš kļuva par LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieku. 1990. gada aprīlī bija LKP XXV kongresa delegāts[3887] un jau 1990. gada 7. aprīlī sašķeltās Latvijas Komunistiskās partijas CK biroja loceklis atbilstoši LKP CK biroja 1991. gada 11. aprīļa izrakstam no nolēmuma Nr. пл. 1, kas izriet no 1990. gada 12. aprīļa LKP CK I plēnuma protokola Nr. 1 un ko parakstījis pirmais sekretārs Alfrēds Rubiks.[3888] No 1990. gada 2. līdz 13. jūlijam bija PSKP XXVIII kongresa, kurš izrādījās pēdējais, delegāts,[3889] proti, laikā, kad LPSR Augstākā Padome jau bija pieņēmusi 1990. gada 4. maija deklarāciju; 1990. gada 9. jūnija izziņā par PSKP XXVIII kongresa delegātu norādīts, ka Jānim Trubiņam ir pulkveža dienesta pakāpe.[3890] 1990. gada

[3884] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 40. lp. (LKP CK biroja 1989. gada 16. maija nolēmums Nr. Б-98/12, kas izriet no LKP CK biroja 1989. gada 16. maija sēdes protokola Nr. 98, §12 un ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Vagris).
[3885] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 41. lp. (LKP CK biroja 1989. gada 16. maija sēdē apstiprinātais raksturojums, ko parakstījis pirmais sekretārs Jānis Vagris).
[3886] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 4. lp. otra puse.
[3887] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 4. lp., 43. lp. (LKP CK biroja 1991. gada 11. aprīļa izraksts no nolēmuma Nr. пл. 1, kas izriet no 1990. gada 12. aprīļa LKP CK I plēnuma protokola Nr. 1 un ko parakstījis pirmais sekretārs Alfrēds Rubiks).
[3888] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 3., 4. lp.
[3889] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 42. lp. (izziņa par PSKP XXVIII kongresa delegātu).
[3890] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 42. lp.

22. novembrī LPSR VDK priekšsēdētāja vietnieka amats tika izslēgts no LKP CK nomenklatūras atbilstoši dokumentam Nr. Б-26/1.[3891]

LKP CK nomenklatūras personas lietā pieejamajos dokumentos ir sniegtas samērā plašas ziņas par Jāņa Trubiņa ģimeni. Turklāt vērojams, ka ar laiku sniegto ziņu apmērs pieaug. Dēls – Gints Trubiņš, dzimis 1972. gadā.[3892] Meita – Līga Trubiņa, dzimusi 1982. gadā.[3893]

Tēvs – Jānis Trubiņš, Augusta dēls,[3894] dzimis 1912. gadā[3895] Preiļu rajonā, latvietis[3896]. 1971. gada 25. oktobra raksturojuma sagatavošanas brīdī bija pensionārs,[3897] Lielā Tēvijas kara otrās grupas invalīds,[3898] 1971. gada 25. oktobra, 1984. gada 5. jūnija un 1986. gada 5. jūnija autobiogrāfiju rakstīšanas laikā dzīvoja Auru pagastā (Dobeles rajonā).[3899] Māte – Katrīna Trubiņa (dzim. Hoholko)[3900], Aleksandra meita, dzimusi 1915. gadā[3901] atbilstoši 1984. gada 5. jūnija autobiogrāfijai Glubotskas rajonā Vitebskas apgabalā (tagad baltkrievu val. Hlibokajes rajons Vitebskas apgabalā Baltkrievijas Republikā)[3902],

---

[3891] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 3. lp.
[3892] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 10. lp.
[3893] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 10. lp.
[3894] Spriežot pēc presē pieejamās informācijas Jāņa Trubiņa, Augusta dēla brālis bijis Leons Trubiņš, kas, piemēram, 1947. gadā bija viens no apriņķa vēlēšanu komisijas locekļiem, būdams Aizkalnes pagasta zemnieks (*Cīņa*, 1947, 22. novembris), 1954. gadā bija ievēlēts par apgabala vēlēšanu komisijas locekli no Preiļu rajona kolhoza *Komjaunietis* ("Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts «Par Apgabalu vēlēšanu komisiju apstiprināšanu Tautību Padomes vēlēšanām no Latvijas PSR»", *Cīņa*, 1954, 21. janvāris). Leons Trubiņš bijis Preiļu rajona kolhoza *Komjaunietis* priekšsēdētājs. Presē atrodams raksts, kas raksturo Leonu Trubiņu sekojošā veidā: "[..] jau 1940. gadā kā aktīvs komjaunietis un propagandists iemantoja vietējas jaunatnes cieņu un atzinību. Divdesmit trīs gadus vecais jauneklis kara sākumā devās līdzi Sarkanajai Armijai un mājās pārnāca ar lielu cīņu un darba pieredzi," (Zeile, Pēteris. "Cilvēki, skaistums, ticība", *Liesma*, 1958, augusts).
[3895] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 10. lp.
[3896] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 11. lp.
[3897] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 10. lp.
[3898] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 11. lp.
[3899] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 10., 14. lp.
[3900] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 11. lp.
[3901] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 10. lp.
[3902] Minētā apdzīvotā vieta vairākkārt piedzīvojusi administratīvi teritoriālo reformu.

baltkrieviete.[3903] 1971. gada 25. oktobra raksturojuma sagatavošanas brīdī bija pensionāre,[3904] kolhozniece[3905], 1971. gada 25. oktobra, 1984. gada 5. jūnija un 1986. gada 5. jūnija autobiogrāfiju rakstīšanas laikā dzīvoja Auru pagastā (Dobeles rajonā).[3906] Vecāku sakarā 1986. gada 5. jūnija autobiogrāfijā norādīts, ka abi dzīvo kopā.[3907]

Māsa – Vera Cakule, Jāņa meita, dzimusi 1940. gadā[3908] Rīgā[3909], latviete,[3910] 1971. gada 25. oktobra autobiogrāfijas rakstīšanas laikā bijusi enerģijas sadales un izlietošanas kontroles uzņēmumā *Enerģijas sadale* plānu daļas priekšniece,[3911] savukārt 1984. gada 5. jūnija autobiogrāfijas rakstīšanas laikā – Rīgas pilsētas Veselības aizsardzības nodaļas Sanitārā transporta autobāzes plānu daļas priekšniece,[3912] bet 1986. gada 5. jūnija autobiogrāfijas rakstīšanas laikā – minētās autobāzes galvenā ekonomiste.[3913]

1984. gada 5. jūnija un 1986. gada 5. jūnija autobiogrāfijas izceļas ar to, ka tajās ir detalizēti atspoguļota informācija ne tikai par sievu, bērniem, māti, tēvu un māsu, bet arī par sievas radiniekiem:

[3903] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 11. lp.
[3904] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 10. lp.
[3905] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 11. lp.
[3906] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 10. lp.
[3907] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 14. lp.
[3908] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 10. lp.
[3909] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 11. lp.
[3910] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 14. lp.
[3911] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 10. lp.
[3912] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 11. lp.
[3913] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 14. lp.

Sievas tēvs – Fricis Pāvelsons,[3914] Andreja dēls, dzimis 1926. gadā (atbilstoši 1986. gada 5. jūnija autobiogrāfijai 1920. gadā)[3915] Ventspils rajonā, pensionārs, sovhoznieks, 1984. gada 5. jūnija autobiogrāfijas rakstīšanas brīdī dzīvoja Užavas pagastā Ventspils rajonā.[3916] Sievas māte – Milda Pāvelsone (dzim. Mūrniece), Krista meita, dzimusi 1923. gadā Ventspils rajonā, pensionāre.[3917] Sievas vecāku sakarā 1986. gada 5. jūnija autobiogrāfijā līdzīgi kā paša vecāku sakarā norādīts, ka abi dzīvo kopā.[3918]

Sievas brālis – Armīns Pāvelsons, Friča dēls, dzimis 1951. gadā Ventspilī, latvietis,[3919] 1984. gada 5. jūnija autobiogrāfijas rakstīšanas brīdī traktorists padomju saimniecībā *Užava* Ventspils rajonā,[3920] bet atbilstoši 1986. gada 5. jūnija autobiogrāfijai šajā pašā saimniecībā – mehanizators[3921].[3922]

Sievas māsa – Austra Štefenberga (Pāvelsone), Friča meita, dzimusi 1952. gadā Ventspilī,[3923] 1984. gada 5. jūnija autobiogrāfijas rakstīšanas brīdī dzīvoja Vārves pagastā Ventspils rajonā,[3924] 1986.

[3914] Iepazīstoties ar preses slejās pieejamo informāciju, var atklāt, ka, neesot konkrētākai informācijai, nav iespējams konstatēt daudz ziņu par Frici Pāvelsonu, kas tieši attiecināms uz viņa personu, piemēram, publicēts, ka Fricis Pāvelsons no Bērzlejām bija pārsniedzis noteikto normu kokmateriālu sagatavošanai, 76 m^3 vietā sagatavojot 85 m^3 ("Kas traucē kokmateriālu sagādi Užavas pagastā?" *Brīvā Venta*, 1948, 11. decembrī), un, šķiet, tas pats zemnieks Fricis Pāvelsons no Užavas pagasta priekšzīmīgi rīkojās kokmateriālu sagatavošanā Rīgas vajadzībā 1945. gada 28. jūlijā. Minētā kurināmā sagatavošana izceļas ar to, ka no 1945. gada 28. jūlija līdz 1. augustam 800 m^3 kurināmā sagatavošanā bija iesaistīti ne tikai zemnieki, bet arī strādnieki, zvejnieki un pat milicijas pārstāvji. ("Kurināmo Rīgai – mūsu galvaspilsētai", *Brīvā Venta*, Nr. 35, 1945, 2. augusts, 1. lpp.).

[3915] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 14. lp.

[3916] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 12. lp.

[3917] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 12., 14. lp.

[3918] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 14. lp.

[3919] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 15. lp.

[3920] Atsaucīgi vārdi par pieredzējušo mehanizatoru Armīnu Pāvelsonu atrodami vairākās publikācijās. "Užavas polderu granulas", *Cīņa*, 1986, 5. jūlijs; "Vakar", *Cīņa*, 1983, 21. maijs; "Lidotāji – zemei", *Padomju Jaunatne*, 1983, 7. maijs.

[3921] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 15. lp.

[3922] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 12. lp.

[3923] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 15. lp.

[3924] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 12. lp.

gada 5. jūnija autobiogrāfijas rakstīšanas laikā dzīvoja turpat un strādāja bērnudārzā *Vārve*.[3925]

Sievas māsa – Rasma Irgensone[3926] (dzim. Pāvelsone), Friča meita, dzimusi 1955. gadā Ventspilī, latviete,[3927] 1984. gada 5. jūnija un 1986. gada 5. jūnija autobiogrāfijas rakstīšanas brīdī mājsaimniece, dzīvoja Matkules pagastā Tukuma rajonā (tagad Kandavas novads).[3928]

1984. gada 5. jūnija autobiogrāfijā norādīts, ka radinieki nav saukti pie kriminālatbildības un radinieku ārzemēs neesot.[3929]

[3925] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 15. lp.
[3926] 1984. gada 5. jūnija autobiogrāfijā uzvārds pierakstīts krievu valodā "Иргенсоне", kas attiecīgi būtu atveidojams latviešu valodā "Irgensone", tomēr, spriežot pēc presē pieejamās informācijas, uzvārds atveidojams "Jirgensone". Sk. "Pasaules bankas pārstāvji Kandavā", *Brīvā Latvija*, Nr. 29 (666), 10. lpp.
[3927] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 15. lp.
[3928] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 12., 15. lp.
[3929] LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 12. lp.

Vladimirs Jegorovs un Staņislavs Zukulis

Dr. iur. Kristīne Jarinovska,
LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas priekšsēdētāja vietniece juridiskās zinātnes jautājumos

Atbilstoši Latvijas Nacionālā arhīva izsniegtajai izziņai Latvijas Komunistiskās partijas (LKP) Centrālās Komitejas (CK) nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijā nav ne Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) iekšlietu ministra Vladimira Jegora, ne arī LPSR Valsts drošības komitejas (VDK) priekšsēdētāja Staņislava Zukuļa personas lietu. Ievērojot minēto, viņu personas lietas nav analizētas. Tomēr, lai sniegtu mazliet pilnīgāku priekšstatu par LPSR iekšlietu un valsts drošības vadību, īss biogrāfisks ieskats par abiem funkcionāriem, vadoties no publiski pieejamās informācijas un atsevišķiem Latvijas Nacionālajā arhīvā pieejamiem dokumentiem.

Vladimirs Jegorovs

Vladimirs Jegorovs, Demjanova dēls, (1939–2016) dzimis Rečicā, Čerikavas rajonā, Mogiļevas apgabalā, PSRS. 1958. gadā beidzis Nadeždas Krupskas Republikānisko kultūras izglītības tehnikuma Teātra nodaļu. Vēlējies mācīties Mogiļevas mūzikas vidusskolā, bet nav pazinis notis, tāpēc izvēlējies citu, interesēm radniecisku mācību iestādi.[3930] Mācības beidzot, līdz iesaukšanai PSRS bruņotajos spēkos strādājis par kultūras nama direktoru (1958). Padomju Savienības Komunistiskajā partijas (PSKP) biedrs kopš 1960. gada.[3931] Demobilizējoties 1962. gadā, sācis strādāt dažādos Baltkrievijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (BĻKJS)

[3930] Косто, Наташа. “Мечта детства генерал-полковника Егорова”, *ЭкспрессНОВОСТИ*, № 40 (320), 3–9 октября 2003 года. Pieejams: http://www.expressnovosti.narod.ru/40/people.htm

[3931] “Ministrs no Baltkrievijas”, *Laiks*, Nr. 82, 1985, 12. oktobris, 1. lpp.

amatos, ko vienubrīd apvienojis ar neklātienes studijām Mogiļevas pedagoģiskajā institūtā vēstures specialitātē, iegūstot diplomu 1967. gadā. 1970. gadā iecelts par Baltkrievijas Padomju Sociālistiskās Republikas (PSR) Jaunatnes organizāciju komitejas priekšsēdētāju. Kā zināms Jaunatnes organizāciju komitejas bija viens no Valsts drošības komitejas piesegstruktūru veidiem. 1974. gadā bijusi iecere Jegorovu sūtīt uz PSRS Ārlietu ministrijas Diplomātisko akadēmiju, tomēr nodomi mainījās, un 1974. gadā viņu iecēla par Baltkrievijas Ļeņina Komunistiskās Jaunatnes savienības sekretāru.[3932]

1977. gadā Vladimirs Jegorovs nosūtīts mācībās uz Ar Darba Sarkanā Karoga ordeni apbalvotā Feliksa Dzeržinska PSRS VDK Augstāko skolu Maskavā, ko viņš pabeidzis 1979. gadā, iegūstot juridisko izglītību. Mācību beigās iecelts par Baltkrievijas PSR VDK daļas priekšnieka vietnieku. 1981. gadā Jegorovs nosūtīts darbā iekšlietu struktūrās. No 1981. gada viņš pildījis Brestas apgabala izpildu komitejas iekšlietu pārvaldes priekšnieka amatu, no 1984. gada bijis Baltkrievijas PSR iekšlietu ministra pirmais vietnieks. 1985. gadā, kad PSKP ģenerālsekretārs jau bija Mihails Gorbačovs, bet PSRS iekšlietu ministrs vēl bija īslaicīgais PSRS VDK priekšsēdētājs 1982. gadā Vitālijs Fjodorčuks (1918–2008), Jegorovu nosūtīja uz okupēto Latviju.

LKP arhīvā Vladimira Jegora gaitām LPSR iekšlietu ministra amatā faktiski var sekot ar viņa priekšgājēja un mantinieka personas lietu palīdzību. Proti, atbilstoši LKP CK biroja 1985. gada 30. augusta nolēmumam Nr. 124/2 un PSKP CK sekretariāta 1985. gada 26. augusta nolēmumam Vladimiru Jegorovu apstiprināja par LPSR iekšlietu ministru, atbrīvojot no šā amata Mihailu Drozdu. Minētā jautājuma sakarā viedokli pauda daudzi: Boriss Pugo, Ēriks Auškāps, Vitālijs Čemms, Jānis Vagris, Roberts Praude, Vladimirs Jegorovs un Nikolajs Ūsiņš.[3933] Spriežot pēc presē pieejamās informācijas, Jegorovs

[3932] Косто, Наташа. “Мечта детства генерал-полковника Егорова”, *ЭкспрессНОВОСТИ*, № 40 (320), 3–9 октября 2003 года. Pieejams: http://www.expressnovosti.narod.ru/40/people.htm; Валаханович, Игорь, Зельский, Артур. *ЕГОРОВ Владимир Демьянович*. Pieejams: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/47787/1/ЕГОРОВ.pdf.

[3933] LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 36. lp. (LKP CK biroja 1985. gada 30. augusta nolēmumā Nr. 124/2, kas izriet no 1985. gada 30. augusta protokola Nr. 124, §2*[par*

nav pratis latviešu valodu[3934] un viņam nav bijusi iepriekšēja saskarsme ar Latviju. Aptuveni gadu pēc viņa iecelšanas LPSR iekšlietu ministra amatā tika saņemts jauns norīkojums. Jaunais PSRS iekšlietu ministrs Aleksandrs Vlasovs 1986. gada 17. oktobra vēstulē Nr. 1/5687 LKP CK pirmajam sekretāram Borisam Pugo norādīja, ka PSRS Iekšlietu ministrija "izskata jautājumu" par ģenerālmajora Vladimira Jegorova iecelšanu par PSRS Iekšlietu ministrijas pārstāvniecības vadītāju Afganistānas Demokrātiskās Republikas Iekšlietu ministrijā. Šajā sakarā lūgts atbrīvot viņu no LPSR iekšlietu ministra amata. Vienlaikus vēstulē izteikts priekšlikums iecelt par LPSR iekšlietu ministru ģenerālmajoru Bruno Šteinbriku.[3935] Rezultātā atbilstoši LKP CK 1986. gada 11. novembra nolēmumam Nr. Б-22/11 un PSKP CK sekretariāta 1986. gada 5. novembra nolēmumam Vladimiru Jegorovu atbrīvoja no LPSR iekšlietu ministra amata sakarā ar pārcelšanu citā darbā, bet viņa vietā iecēla Bruno Šteinbriku. Minētajā jautājumā atkal izteicās sēdes dalībnieki Boriss Pugo, Vitālijs Soboļevs, Jānis Vagris, Staņislavs Zukulis, Jurijs Rubenis, Anatolijs Gorbunovs, Ēriks Auškaps un Nikolajs Ūsiņš.[3936]

Vladimirs Jegorovs PSRS Iekšlietu ministrijas pārstāvniecībā bijis nodarbināts līdz 1989. gadam, kad viņu iecēla par PSRS Iekšlietu ministrijas Galvenā transporta iekšlietu pārvaldes priekšnieku. No 1990. gada Jegorovs pildījis Baltkrievijas Republikas iekšlietu ministra amatu. 1994. gadā no amata atcelts par bijušo Lietuvas Komunistiskās partijas pirmā sekretāra Mīkola Burokeviča un ideoloģiskās nodaļas vadītāja Jozus Jermalaviča, kas piedalījušies valsts apvērsuma mēģinājumā 1991. gadā,[3937] izdošanu Lietuvas varas iestādēm,[3938] ko

biedriem Vladimiru Jegorovu, Demjana dēlu, un Mihailu Drozdu, Filipa dēlu] un ko parakstījis pirmais sekretārs Boriss Pugo).

[3934] "Ministrs no Baltkrievijas", *Laiks*, Nr. 82, 1985, 12. oktobris, 1. lpp.

[3935] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 35. lp. (PSRS iekšlietu ministra Aleksandra Vlasova 1986. gada 17. oktobra vēstule Nr. 1/5687 LPK CK pirmajam sekretāram Borisam Pugo).

[3936] LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 39. lp. (LKP CK 1986. gada 11. novembra nolēmums Nr. Б-22/11, kas izriet no LKP CK biroja 1986. gada 11. novembra sēdes protokola Nr. 22, §11 un ko parakstījis pirmais sekretārs Boriss Pugo).

[3937] "Lietuvā apcietināti Burokevičs un Jermalavičs", *Diena*, Nr. 13, 1994, 17. janvāris.

[3938] "Pavisam īsi", *Lauku Avīze*, Nr. 8, 1994, 28. janvāris, 5. lpp.

personīgi pārdzīvojis, vēl 2003. gada intervijā norādot, ka viņam esot kauns, ka nav bijis pietiekami vīrišķīgs un vērīgs, nepieprsot ģenerālprokroram rakstveida norādījumu par attiecīgo personu arestu.[3939] Neskatoties uz atcelšanu no iekšlietu ministra amata, jau pēc pusgada[3940] Jegorovu iecēla par Baltkrievijas Republikas VDK priekšsēdētāju. No 1996. līdz 2000. gadam Vladimirs Jegorovs bijis tautas priekšstāvis.[3941] Vladimirs Jegorovs miris 2016. gada 4. oktobrī. Savdabīgs atgādinājums par PSRS ideoloģijas paliekām saistās ar viņa izvadīšanas organizēšanu Feliksa Dzeržinska klubā,[3942] kas nu kalpo par koncertzāli Minskā.[3943]

Staņislavs Zukulis

Staņislava Zukuļa, Viktora dēla, (1929–1993) dzīves un darba gaitu atspoguļojums dažādās publikācijās, salīdzinot ar Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīvā pieejamajiem LKP dokumentiem, satur būtiskas ziņu nesakritības. Nesakritības atrodamas arī publikācijās, kas atsaucas, cita starpā, uz Krievijas Federālā drošības dienesta Centrālā arhīva 2008. gada 4. septembra izziņu Nr. 10/A-3150.[3944] Avotos, kas atsaucas uz Latvijas Nacionālā arhīva dokumentiem, ziņu nesakritība nav konstatēta.[3945]

[3939] Косто, Наташа. “Мечта детства генерал-полковника Егорова”, *ЭкспрессНОВОСТИ*, № 40 (320), 3–9 октября 2003 года. Pieejams: http://www.expressnovosti.narod.ru/40/people.htm

[3940] Косто, Наташа. “Мечта детства генерал-полковника Егорова”, *ЭкспрессНОВОСТИ*, № 40 (320), 3–9 октября 2003 года. Pieejams: http://www.expressnovosti.narod.ru/40/people.htm

[3941] Валаханович, Игорь, Зельский, Артур. *ЕГОРОВ Владимир Демьянович*. Pieejams: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/47787/1/ЕГОРОВ.pdf

[3942] “Умер экс-глава МВД и КГБ Беларуси Владимир Егоров”, *TUT.BY*, 6 октября 2016. Pieejams: https://news.tut.by/society/514890.html

[3943] Валаханович, Игорь, Зельский, Артур. *ЕГОРОВ Владимир Демьянович*. Pieejams: http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/47787/1/ЕГОРОВ.pdf

[3944] Sk., piemēram, Тумшис, Михаил. “ЗУКУЛ (ЗУКУЛИС) Станислав Викторович”, *Щит и меч Советского Союза. Краткие биографии руководителей органов государственной безопасности СССР и союзных республик (декабрь 1922 – декабрь 1991 гг.)*. Москва: Университет Дмитрия Пожарского, 2016.

[3945] Grūtups, Andris. *Observators*. Rīga: Atēna, 2009.

Staņislavs Zukulis dzimis Rīgā, 1941. gadā kopā ar ģimeni esot evakuējies uz Novosibirskas, tad Tomskas apgabalu. 1945. gadā atgriezies Latvijas teritorijā.[3946] Mācījies Rīgas 22. vidusskolā, kur mācības bija krievu valodā.[3947] 1949. gadā nosūtīts mācībās uz PSRS Valsts drošības ministrijas skolu Ļeņingradā, pamatojoties uz Latvijas Ļeņina Komunistiskās jaunatnes savienības (LĻKJS) CK biroja 1949. gada 27. jūlija sēdē nolemto rekomendēt mācībām PSRS Valsts drošības ministrijas skolā 19 komjauniešus, to vidū arī Staņislavu Zukuli.[3948] Uzskata, ka tad arī sācies dienests valsts drošības struktūrās. Mācības beidzot, sākumā strādājis LPSR Valsts drošības ministrijā, apvienotajā Iekšlietu ministrijā un tad Valsts drošības komitejā.[3949]

Dokumentāru liecību par gaitām LPSR Iekšlietu ministrijā sniedz LKP Rīgas pilsētas biroja 1953. gada 18. decembra sēdes protokola Nr. 13, §8 *Par [Staņislavu Zukulu, Viktora dēlu]*. Šajā sēdē tika izskatīts jautājums par partijas disciplinārsodu sakarā ar PSKP biedra kandidāta kartes nozaudēšanu. Protokols sniedz vispārīgu informāciju par Zukuli, norādot viņa dzimšanas gadu, to, ka viņš ir latvietis, kalpotājs, ka viņam ir vidējā izglītība, ka viņš ir PSKP biedra kandidāts kopš 1952. gada (biedra kandidāta kartes Nr. 9817331) un ka viņš strādā LPSR Iekšlietu ministrijā par operatīvo pilnvaroto. Nozaudētās PSKP biedra kandidāta kartes sakarā norādīts, ka 1953. gada 28. jūnijā, pastaigājoties *Dzintaru* dzelzceļa stacijas apkaimē, viņš pazaudējis karti, ko glabājis makā kopā ar citiem dokumentiem. PSKP biedra kandidāta karte vēlāk tikusi atrasta. Šajā sakarā 1953. gada 28. augustā LPSR Iekšlietu ministrijas partijas komiteja Staņislavam

---

[3946] Тумшис, Михаил. "ЗУКУЛ (ЗУКУЛИС) Станислав Викторович", *Щит и меч Советского Союза. Краткие биографии руководителей органов государственной безопасности СССР и союзных республик (декабрь 1922 – декабрь 1991 гг.)*. Москва: Университет Дмитрия Пожарского, 2016.

[3947] Grūtups, Andris. *Observators*. Rīga: Atēna, 2009.

[3948] PA-201. f., 1. apr., 564. l. (LĻKJS CK sevišķais sektors, biroja protokoli Nr. 24–32, lieta sākta 1949. gada 13. jūlijā, beigta 1949. gada 7. septembrī) 54.–55. lp. (LĻKJS CK biroja 1949. gada 27. jūlija protokola Nr. 26, §7, LĻKJS CK komjaunatnes orgānu nodaļas jautājums).

[3949] Тумшис, Михаил. "ЗУКУЛ (ЗУКУЛИС) Станислав Викторович", *Щит и меч Советского Союза. Краткие биографии руководителей органов государственной безопасности СССР и союзных республик (декабрь 1922 – декабрь 1991 гг.)*. Москва: Университет Дмитрия Пожарского, 2016.

Zukulim izteica rājienu, 1953. gada 19. novembrī LKP Rīgas pilsētas Proletāriešu rajona komiteja lēmumu mainīja – izteikt rājienu ar ierakstu uzskaites kartītē par nevērīgu PSKP biedra kandidāta kartes glabāšanu un tās nozaudēšanu, lūgt izsniegt jaunu karti un pagarināt biedra kandidāta termiņu par vienu gadu. LKP CK Rīgas pilsētas birojs nolēma apstiprināt Proletāriešu rajona komitejas lēmumu un lūgt LKP CK izsniegt Staņislavam Zukulim jaunu PSKP biedra kandidāta karti.[3950]

1957. gadā Staņislavs Zukulis beidzis Latvijas Valsts universitāti (studenta apliecības numurs 53/1589[3951]), iegūstot jurista diplomu.[3952] Kopš 1961. gada strādājis VDK pilnvarotā koordinācijai un sakariem ar Vācijas Demokrātiskās Republikas Valsts drošības ministriju amatā un bijis Iekšlietu ministriju padotībā, bet no 1967. gada pildījis LPSR VDK 1. daļas nodaļas priekšnieka amatu.

LKP CK biroja 1972. gada 23. marta sēdes protokols Nr. 32, §17 *Par [Staņislavu Zukulu, Viktora dēlu, un Jāni Vaivodu, Izidora dēlu]* paredzēja pieņemt PSRS VDK priekšlikumu apstiprināt Staņislavu Zukulu par LPSR VDK 5. daļas priekšnieku, atbrīvojot no šā amata Jāni Vaivodu (1928–1995) sakarā ar pāriešanu citā darbā.[3953] Vaivoda cits darbs bija piesegstruktūrā jeb aktīvajā rezervē, kā to liecina LPSR

[3950] LVA, PA-102. f., 11. apr., 10. l. (LKP Rīgas pilsētas komitejas birojs, sēžu protokoli, Nr. 5–14, lieta sākta 1953. gada 23. oktobrī, beigta 1953. gada 30. decembrī), 192. lp. (LKP Rīgas pilsētas biroja 1953. gada 18. decembra sēdes protokola Nr. 13, §8).

[3951] 1957. gadā beigušo vidū studenta apliecības numuri ir gan tādi, kas sākas ar '53/', gan tādi, kas rakstīti bez. Līdzīga situācija ir, piemēram, arī 1954., 1955. un 1956. gadā beigušo studentu apliecību numerācijā. Sk.: *Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitāte 40 gados (1919–1959)*, atbildīgais redaktors Jānis Jurgens. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1959, 281.–454. lpp.
Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/31803

[3952] *Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitāte 40 gados (1919–1959)*, atbildīgais redaktors Jānis Jurgens. Rīga: Latvijas Valsts izdevniecība, 1959, 432. lpp. Pieejams: https://dspace.lu.lv/dspace/handle/7/31803. Salīdzinājumam – citos avotos, kur nav norādīts sniegto ziņu avots, rakstīts, ka "Zukulis Staņislavs Viktora d." Latvijas Valsts universitāti beidzis 1954. gadā. "Noviks un pārējie ģenerālmajori", *Lauku Avīze*, Nr. 26, 1994, 31. marts, 6. lpp., Birkmanis, Gunārs. "Ko dar' veci čekas vīri?" *Laiks*, Nr. 1992, 1. augusts, 8. lpp.

[3953] LVA, 101. f., 36. apr., 15. l. (LKP CK biroja sēžu 1972. gada marta protokoli Nr. 31–32, lieta sākta 1972. gada 10. martā, beigta 1972. gada 23. martā), 59. lp. (LKP CK biroja 1972. gada 23. marta sēdes protokols Nr. 32, §17 *Par [Staņislavu Zukulu, Viktora dēlu un Jāni Vaivodu, Izidora dēlu]*).

Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Edmunda Ratnieka 1972. gada 3. maija pavēle Nr. 15, bija LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka palīga amata pildīšana.[3954] Izziņu literatūrā savukārt ir citādi norādīts, ka no 1972. līdz 1974. gadam Staņislavs Zukulis esot bijis LPSR VDK 1. daļas priekšnieks, tad esot iecelts par PSRS VDK Pirmās galvenās pārvaldes daļas priekšnieka vietnieku, tad sācis darbu LPSR VDK 5. daļas priekšnieka amatā,[3955] bet 1984. gada 22. maijā iecelts par LPSR VDK priekšsēdētāju, šo amatu pildījis līdz 1990. gada 7. martam. Savā vietā par LPSR VDK 5. daļas priekšnieku virza Edmundu Johansonu.[3956]

Par pēdējiem diviem amatiem saglabājušās dokumentālās liecības Borisa Pugo LKP CK nomenklatūras kadru personas lietā. 1984. gada 21. maijā LPSR Ministru Padome iesniedza priekšlikumu Nr. 7.2-12-64 par Staņislava Zukuļa, Viktora dēla, apstiprināšanu par LPSR VDK priekšsēdētāju.[3957] LKP CK birojs atbalstīja priekšlikumu, 1984. gada 22. maijā nolemjot iecelt Staņislavu Zukuli par LPSR VDK priekšsēdētāju un atbrīvojot viņu no LPSR VDK 5. daļas priekšnieka amata. Faktiski nolēmuma pamatā ir iepriekš PSKP CK 1984. gada 14. maijā pieņemtais nolēmums. Zukulis iecelts Borisa Pugo vietā, kas atbrīvots no LPSR VDK priekšsēdētāja amata sakarā ar pāriešanu citā

[3954] LVA, 986. f., 2. apr., 13. l., 24. lp. (LPSR Ārzemju tūrisma pārvaldes priekšnieka Edmunda Ratnieka 1972. gada 3. maija pavēle Nr. 15). Citēts pēc un sk. plašāk: Lipša, Ineta. "VDK ietekme un LPSR ārzemju tūrisma iestāžu vadošais personāls: Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļa un tās operatīvā vadība (1957–1992)".

[3955] Тумшис, Михаил. "ЗУКУЛ (ЗУКУЛИС) Станислав Викторович", *Щит и меч Советского Союза. Краткие биографии руководителей органов государственной безопасности СССР и союзных республик (декабрь 1922 – декабрь 1991 гг.)*. Москва: Университет Дмитрия Пожарского, 2016.

[3956] LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l., 32. lp. (LPSR VDK 1984. gada 20. jūnija vēstule Nr. OK/2350 LKP CK, ko parakstījis priekšsēdētājs Staņislavs Zukulis).

[3957] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 56. lp. (LPSR Ministru Padomes 1984. gada 21. maija priekšlikums Nr. 7.2-12-64 par Staņislava Zukuļa, Viktora dēla apstiprināšanu par LPSR VDK priekšsēdētāju, ko parakstījis priekšsēdētājs Jurijs Rubenis).

darbā.[3958] Diemžēl detalizētāku informāciju par Staņislavu Zukulu nesniedz arī 1984. gada 22. maija protokols Nr. 90.[3959]

1990. gada 7. martā, kad ir publicēts paziņojums, ka, grozot LKP CK XVIII plēnuma lēmumu, plēnums nolēma Latvijas Komunistiskās partijas kārtējo XXV kongresu sasaukt 1990. gada 6. aprīlī, kad, kā zināms, LKP sašķēlās, vienlaikus publicēts paziņojums, ka Edmundu Johansonu par LPSR VDK priekšsēdētāju ieceļ LPSR Augstākās padomes prezidijs,[3960] toreiz – Anatolija Gorbunova vadībā.

Staņislavs Zukulis savdabīgi iesaistījies publiskos notikumos – runa ir par Rīgas Kinostudijas televīzijas filmu *Ilgais ceļš kāpās* (1981) un Kārļa Ulmaņa nāves apstākļu noskaidrošanu. Aloizs Brenčs 1993. gada 28. decembra intervijā *Dienai* stāstīja, ka LKP CK par filmas *Ilgais ceļš kāpās* "konsultantu ideoloģiski politiskajos jautājumos" uzaicināja Staņislavu Zukuli, bet viņa palīgs bija Māris "Dreijers, kurš tai laikā bija Valsts Drošības komitejas kurators Rīgas kinostudijai". Brenčs atcerējās: "Filmā bija tāda epizode kazarmās, kur bija parādīta Latvijas karoga pacelšana un nolaišana." Intervētāja aizrādīja, ka tagad redzams tikai, kā karogs tiek nolaists, un Brenčs pastāstīja:

> "Labi, ka atļāva tik daudz. Kad Podobecs [esot bijis ģenerālmajors no Maskavas – *K. J.*] man jautāja, kā es esmu uzdrošinājies parādīt, ka šis karogs tiek pacelts, un kas man to ir atļāvis, Zukulis teica, ka viņš esot atļāvis. Es biju pārsteigts par Zukuli un pateicīgs. Beigās izcīnīju tikai to, ka sarkanbaltsarkano karogu vispār varēja redzēt."[3961]

1990. gada 16. janvārī LPSR Augstākās Padomes Prezidijs, atsaucoties uz laikrakstā *Lauku Avīze* 1989. gada 17. novembrī publicēto atklāto vēstuli, izveidoja komisiju "Latvijas Republikas Valsts Prezidenta Kārļa Ulmaņa pēdējā dzīves posma apzināšanai". Komisijas sastāvā tika iekļauti arī iekšlietu ministrs Bruno Šteinbriks un VDK

[3958] LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 57. lp. (LKP CK biroja 1984. gada 22. maija nolēmums Nr. Б-90/10, kas pamatojas uz 1984. gada 22. maija protokolu Nr. 90, §10 un ko parakstījis pirmais sekretārs Boriss Pugo).

[3959] LVA, PA-101. f., 53. apr., 23. l. (LKP CK vispārējā nodaļa, LKP CK biroja 1984. gada sēžu protokoli Nr. 89-90, lieta sākta 1984. gada 8. maija, beigta 1984. gada 22. maijā), 57. lp. (1984. gada 22. maija protokols Nr. 90, §10).

[3960] "Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas Plēnums. Informatīvais ziņojums", "LPSR Augstākās Padomes Prezidijā", *Cīņa*, Nr. 55, 1990, 7. marts, 1. lpp.

[3961] Daine, Iveta. "Kas izglāba karogu", *Diena*, Nr. 281, 1993, 28. decembris, 4. lpp.

priekšsēdētājs Staņislavs Zukulis.[3962] 1990. gada 2. februārī "LPSR VDK priekšsēdētāja S. Zukuļa uzdevumā J. Trubiņš paziņoja, ka LPSR VDK arhīvos Ulmaņa lietas nav, bet, komisijas pilnvarots, S. Zukulis griezīsies PSRS VDK, lai to meklētu".[3963] Jau 1990. gada 9. februārī *Lauku Avīze* ziņoja, ka, pēc LPSR Zinātņu akadēmijas Vēstures institūta direktora pienākumu izpildītāja Induļa Roņa teiktā, Staņislavs Zukulis esot informējis, ka LPSR VDK "veido savu darba grupu, lai dotos uz PSRS VDK arhīvu meklēt Ulmaņa personīgo lietu".[3964] 1990. gada 2. martā Zukulis jau iesniedza kopijas no Kārļa Ulmaņa kriminālllietas un izziņu par viņa nāvi Krasnovodskas 2. cietuma slimnīcā.[3965]

Atbilstoši LPK CK biroja 1990. gada 18. decembra sēdes protokola Nr. 29, § 8 *Par b. S. Zukulu* Staņislavu Zukulu apstiprināja par LKP CK Informācijas centra informācijas operatīvās analīzes un realizācijas grupas vadītāju, atbrīvojot viņu no "ieņemamā amata".[3966] Staņislava Zukuļa mūža beigu dati dažādos avotos atšķiras, tāpat viņa miršanas apstākļu sakarā pat izziņas avotos norādīts uz it kā notikušo pašnāvību.[3967]

[3962] "Izveidota komisija", *Lauku Avīze*, Nr. 3, 1990, 19. janvāris, 3. lpp.
[3963] "Pirmajā sēdē", *Lauku Avīze*, Nr. 5, 1990, 2. februāris, 14. lpp.
[3964] "Būsim pateicīgi", *Lauku Avīze*, Nr. 6, 1990, 9. februāris, 8. lpp.
[3965] Lemešonoks, D., Serdāns, V. "Beigas zināmas – bet sākums?" *Lauku Avīze*, Nr. 9, 1990, 2. marts, 4. lpp.
[3966] LVA, PA-101. f., 45. apr., 29. l. (LKP CK biroja 1990. gada protokoli Nr. 11–29 latviešu valodā, lieta sākta 1990. gada 5. jūnijā, beigta 1990. gada 18. decembrī), 169. lp. (LPK CK biroja 1990. gada 18. decembra sēdes protokola Nr. 29, §8 *Par b. S. Zukulu*, dokuments latviešu valodā).
[3967] Тумшис, Михаил. "ЗУКУЛ (ЗУКУЛИС) Станислав Викторович", *Щит и меч Советского Союза. Краткие биографии руководителей органов государственной безопасности СССР и союзных республик (декабрь 1922 – декабрь 1991 гг.)*. Москва: Университет Дмитрия Пожарского, 2016.

Igaunijas PSR, Lietuvas PSR un Latvijas PSR valsts drošības dienestu un iekšlietu vadītāju attēli PSRS republiku CK nomenklatūrā[3968]

[3968] Konkrētas norādes neesības gadījumā attiecīgās PSRS republikas komunistiskās partijas Centrālās Komitejas nomenklatūras kadru personas lietu kolekcijas lietā fotoattēla nav, vai arī nav pašas lietas.

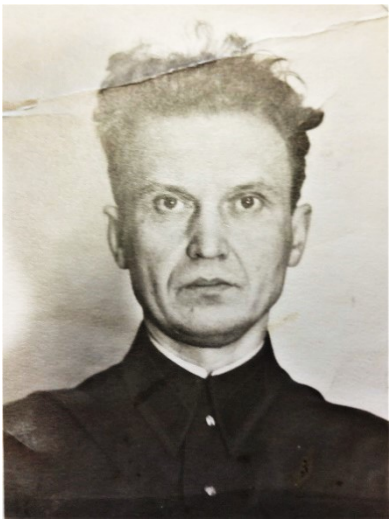

Boriss Kumms
(1897–1958)
ERAF, 1. f., 6. apr., 1422. l., 1. lp.

Andrejs Murro
(1903–1941)
ERAF, 1. f., 1. apr., 5919. l.

Aleksandrs Rezevs
(1905–1970)
ERAF, 1. f., 6. apr., 2986. l., 1. lp.

Johans Lombaks
(1897–1982)

Valentīns Moskaļenko
(1908–1984)
ERAF, 1. f., 6. apr., 7438. l.

Mihails Krastmans
(1909–1976)
ERAF, 1. f., 6. apr., 6507. l., 3. lp.

Augusts Porks
(1917–2002)
ERA, R-3. f., 12. apr., 975. l.

Valters Ani
(1914–1990)
ERA, R-3. f., 12. apr., 874. l., 9. lp.

Marko Tibars
(1933–2014)

Ivans Karpovs
(1904–1977)
ERAF, 1. f., 6. apr., 6077. l., 3. lp.

Aleksandrs Guzevičs
(1908–1969)

Josifs Bartašūns
(1895–1972)
LYA, 1771. f., 227. apr., 2080. l.

Pjotrs Kondakovs
(1902–1970)
LYA, 1771. f., 227. apr., 3010. l., 2. lp.

Jons Vildžūns
(1907–1989)
LYA, 1771. f., 258. apr., 78. l., 24. lp.

Kazimirs Ļaudis
(1901–1989)
LYA, 1771. f., 258. apr., 218. l.

Juļons Mikalausks
(dzimis 1922. gadā)
LYA, 1771. f., 264. apr., 180. l., 14. lp.

Stasis Lisausks
(dzimis 1933. gadā)
LYA, 1771. f., 274. apr., 1073. l., 1. lp.

Marijons Misukonis
(dzimis 1939. gadā)
LYA, 1771. f., 274. apr., 1256. l.

Alfons Randevičs
(1919–1978)

Jozs Petkevičs
(1924–1991)
LYA, 1771. f., 274. apr., 1437. l., 1. lp

Eduards Eismunts
(dzimis 1932. gadā)
LYA, 17626. f., 4. apr., 24. l., 31. lp.

Anzelms Armons
(dzimis 1937. gadā)
LYA, 1771. f., 274. apr., 22. l.

Alfons Noviks
(1908–1996)
LVA, PA-15500, 2. apr., 7786. l., 4. lp.

Juris Augusts Eglītis
(1896-1966)
LVA, PA-15500. f., 2. apr., 6822.., 8. lp.

Alberts Sieks
(1899–1980)

Nikolajs Kovaļčuks
(1902-1972)
LVA, PA-15500. f., 2. apr., 1278.l., 2. lp.

Ivans Zujāns
(1910–1975)
LVA, 15500. f., 2. apr., 7515. l., 4. lp.

Vladimirs Sēja
(1923–1995)
LVA, 15500. f., 2. apr., 9476. l., 4. lp.

Jānis Brolišs
(1930–1985)
LVA, PA-101. f., 52. apr., 9. l., 4. lp.

Mihails Drozds
(1933)
LVA, PA-101. f., 56. apr., 15. l., 2. lp.

Vladimirs Jegorovs
(1939–2016)

Bruno Šteinbriks
(1932)
LVA, PA-101. f., 66. apr., 447. l., 1. lp.

Jānis Vēvers
(1899–1978)
LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8108. l. 6. lp.

Longins Avdjukevičs
(1916–1988)
LVA, PA-101. f., 46. apr., 1. l., 56. lp.

Boriss Pugo
(1937-1991)
LVA, PA-101. f., 62. apr., 142. l., 5. l.

Staņislavs Zukuls
(1929–1993)

Edmuns Johansons
(1936–2017)
LVA, PA-101. f., 68. apr., 212. l.

Jānis Trubiņš
(1945)
LVA, PA-101. f., 68. apr., 549. l., 5. lp.

PSRS VDK nolikums “Par aģentūras aparātu un uzticības personām PSRS Valsts drošības komitejā”

Pilnīgi slepeni
[2166. eksemplārs, konsolidētā versija]

PSRS Valsts drošības komitejas priekšsēdētāja
Pavēle

1983. gada 4. jūlijā Nr. 00140

Maskavā

Par nolikuma “Par aģentūras aparātu un uzticības personām PSRS Valsts drošības komitejā” spēkā stāšanās kārtību

PSRS Valsts drošības komiteja, vadoties pēc Komunistiskās partijas, tās Centrālās Komitejas norādījumiem par drošu valsts drošības nodrošināšanu, neatlaidīgi paaugstina VDK orgānu kaujas gatavību cīņā ar šķiras ienaidnieku pastiprināto graujošo izlūkdienestu darbību. Tiek nostiprināti čekistu kadri. Konsekventi tiek ieviests dzīvē ļeņiniskais princips stabili balstīties uz darbaļaužu palīdzību un atbalstu. Vislielākā nozīme izlūkošanas un pretizlūkošanas uzdevumu risināšanā tiek pievērsta aģentūras aparāta pilnveidošanai, efektīvai tās izmantošanai kā čekistiskā darba pamatlīdzeklim. Tiek uzlabots darbs ar uzticības personām.

Tai pašā laikā starptautiskā stāvokļa samezglošanās, imperiālisma agresivitātes pieaugums, ienaidnieka slepenās graujošās darbības aktivizēšanās prasa spert tālākus soļus VDK orgānu mobilizācijā un kaujas gatavībā, to operatīvo spēku un līdzekļu nostiprināšanā. Īpašu nozīmi iegūst aģentūras aparāta kvalitatīvas

nostiprināšanas uzdevumi, darba ar aģentūru un uzticības personām pilnveidošana.

Pavēlu:

1. Ieviest darbībā PSKP CK un PSRS Valsts drošības komitejas Kolēģijas apstiprināto "Nolikumu par aģentūras aparātu un uzticības personām PSRS Valsts drošības orgānos".

2. PSRS Valsts drošības komitejas centrālā aparāta apakšnodaļu un vietējo VDK orgānu vadītājiem, pierobežas apgabalu karaspēka pavēlniecībām, robežapsardzības vienību un caurlaižu kontrolpunktu vadībai padziļināti iepazīstināt operatīvo sastāvu un prasīt no tā "Nolikuma par aģentūras aparātu un uzticības personām PSRS Valsts drošības orgānos" stingru izpildīšanu operatīvajā darbā ar aģentūru.

3. PSRS VDK Operatīvi tehniskajai pārvaldei kopā ar ieinteresētajām PSRS VDK centrālā aparāta apakšnodaļām sešu mēnešu laikā sagatavot Instrukciju par kārtību, kādā izmantojama aģentūra un uzticības personas operatīvi tehnisko pasākumu veikšanā.

PSRS VDK Izmeklēšanas daļai kopīgi ar VDK centrālā aparāta ieinteresētajām apakšnodaļām trīs mēnešu laikā izdarīt nepieciešamās izmaiņas un papildinājumus spēkā esošajā Instrukcijā par kārtību, kādā VDK karaspēkā un orgānos tiek organizēta un veikta personu, kas atrodas apcietinājumā, iekškameru izstrāde, kas izriet no "Nolikuma par aģentūras aparātu un uzticības personām PSRS Valsts drošības orgānos".

Ar pavēli un Nolikumu iepazīstināt PSRS VDK centrālā aparāta apakšnodaļu vadošo un operatīvo sastāvu, VDK orgānus uz vietām, PSRS VDK robežapsardzības karaspēka izlūkdienestu, kā arī VDK izlūkošanas un pretizlūkošanas profila mācību iestāžu (izņemot militāro) speciālo katedru pasniedzēju sastāvu.

Komitejas priekšsēdētājs V. Čebrikovs

Tematiskie indeksi: 3-18-1, 4-1, 7-1, 7-00, 9-1, 9-2, 9-3, 9-3, 9-5-0, 9-6-0, 9-7-0, 9-8-0, 13-1-3, 16-2, 17,3, 17-3-1, 19-7, 20-2-2, 40-2, 40-3, 40-4, 40-5, 40-6, 40-7, 40-8, 40-9, 40-10, 40-11.

Nolikums

Par aģentūras aparātu un uzticības personām PSRS Valsts drošības komitejā

1. Vispārējie uzdevumi

1.1. Ļeņiniskā partija Valsts drošības orgānus radījusi, lai aizsargātu Lielās Oktobra Sociālistiskās revolūcijas iekarojumus Padomju valsts un sabiedrības interesēs. PSKP un tās Centrālās komitejas pastāvīgā kontrole un vadība ir neizsīkstošs čekistu orgānu spēka avots. VDK orgāni stingri ievēro PSRS Konstitūciju un padomju likumus. To darbībā stingri ievērots ļeņiniskais princips sadarboties ar darbaļaudīm, balstīties uz masām. Padomju cilvēku patriotisks, viņu aktīvā dzīves pozīcija sociālistiskās valsts drošības nodrošināšanā ir neizsmeļama rezerve tālākai VDK orgānu kaujas spēju paaugstināšanai.

1.2. Lai nodrošinātu Padomju valsts un sabiedrības drošību, VDK orgāni izmanto visu tās rīcībā esošo līdzekļu arsenālu, taču vienmēr izcēluši un izceļ aģentūras nozīmi, kas vienmēr ir bijusi un paliek galvenais čekistiskās darbības līdzeklis.

Darba ar aģentūru tiek organizēts atbilstoši Komunistiskās partijas iekšējai un ārpolitikai. Pakļauts mērķiem un uzdevumiem, ko tā nospraudusi VDK orgāniem konkrētos vēsturiskos apstākļos, neatlaidīgi tiek realizēts no partijas un šķiriskām pozīcijām. No čekistiem tas prasa Padomju valsts un padomju sabiedrības interešu dziļu izpratni, augstas politiskās, lietišķās un morālās īpašības.

Izejot no mūsu valsts iekšpolitiskā stāvokļa, tik asa čekistiska līdzekļa kā aģentūras izmantošana jau tagad varētu tikt sašaurināta. Bet tā kā imperiālisms neatsakās un nekad neatteiksies no slepenas un graujošas darbības pret PSRS, padomju valsts drošības orgāni nevar iztikt bez aģentūras. Vēl vairāk, tās nozīme pieaug aktivizējoties imperiālisma agresīvajiem spēkiem, ārvalstu spiegošanas un citiem kaitnieciskiem centriem. Ar aģentūras palīdzību čekisti darbojas uzbrūkoši, iefiltrējas imperiālistisko un nedraudzīgo valstu politiskajos,

ekonomiskajos un militārajos orgānos un naidīgajā vidē. Aģenti piedalās arī citās VDK operācijās, pretinieka kaitniecisko akciju atklāšanas un novēršanas pasākumos, valsts noziegumu atklāšanā, profilaktiskajā darbā.

1.3. VDK aģentūras aparāta pamatu veido komunismam un sociālistiskajai dzimtenei uzticīgi padomju pilsoņi. Ņemot vērā specifiskos apstākļus cīņā pret ienaidnieka slepeno kaitniecisko darbību, VDK vervē aģentus arī ārzemnieku, bezpavalstnieku un naidīgu elementu vidē.

1.4. VDK aģentūras aparātam jābūt augsti kvalificētam un skaitliski nelielam, cik nepieciešams konkrētu uzdevumu veikšanai konkrētā operatīvās darbības sektorā.

1.5. Viens no svarīgākajiem aģentūras sekmīgas darbības priekšnoteikumiem ir visstingrākā konspirācijas ievērošana.

1.6. Risinot uzdevumus valsts valstiskās drošības nodrošināšanai, VDK orgāni, pamatojoties uz savstarpēju uzticēšanos, aktīvi izmanto padomju pilsoņu palīdzību.

1.7. Darbs ar aģentūru un uzticības personām tiek veikts stingri atbilstoši Nolikumam par PSRS Valsts drošības komiteju, attiecīgā PSRS VDK Nolikuma normatīvajiem aktiem.*[3969]

1.8. Darbs ar aģentūru un uzticības personām ir radošs un sarežģīts, tam jābalstās uz dziļām zināšanām par pretinieka kaitnieciskās darbības formām, metodēm un mērķiem, uz objektīvu analīzi un operatīvā stāvokļa prognozēšanu, pieredzi, izlūkošanas un pretizlūkošanas prasību stingru ievērošanu.

Sekmīga darba ar aģentūru un uzticības personām nodrošināšana no vadošā un operatīvā sastāva prasa organizatoriskas iemaņas, profesionālu kompetenci, audzināšanas, apmācīšanas prasmi, aģentūras aparāta un uzticības personu efektīvu izmantošanu cīņā ar naidīgo elementu un pretinieku kaitniecisko darbību.

2. Pamatuzdevumi, kas risināmi ar aģentūras palīdzību

[3969] * Valsts drošības orgānu izlūkošanas apakšvienības darbā ar aģentūru ņem vērā arī citus normatīvos aktus.

- Veicami aktīvi pasākumi cīņā pret pretinieka izlūkošanas un kaitniecisko darbību.

- Politiskās, ekonomiskās, zinātniski tehniskās, militārās un citas izlūkošanas informācijas iegūšana.

- Izlūkdienestu, viņu rezidentūru, citu speciālo dienestu, centru un organizāciju, kas darbojas pret Padomju Savienību, izstrāde, iefiltrēšanās tajos; pretinieka aģentu un izlūku kaitnieciskās darbības atklāšana, novēršana un pārtraukšana; spiegu, teroristu un diversantu, kā arī īpaši smagu un citu valsts noziegumus izdarījušu personu, kas slēpjas no kriminālatbildības, meklēšana.

- Personu atklāšana, pārbaude un izstrāde, kas nodibinājušas (gatavojas nodibināt) noziedzīgus sakarus ar pretinieka specdienestiem; atsevišķu politiski nenoturīgu padomju pilsoņu brīdināšana par nostāšanos uz Dzimtenes nodevības ceļa.

- Padomju pilsoņu pasargāšana no pretinieka kaitnieciskām akcijām.

- Aizsardzības un militāras nozīmes darbu un objektu, valsts un militārā noslēpuma saglabāšana pretizlūkošanas nodrošināšanai; slepenu ziņu izpaušanas pretiniekam novēršana, šādu ziņu noplūšanas, dokumentu un specizstrādājumu pazaudēšanas faktu operatīva izmeklēšana; pretdarbība pretinieka tehniskajai izlūkošanai, operatīva specpārvadājumu un litera drošības nodrošināšana; pretinieka dezinformācija.

- Sadarbība ar pavēlniecību un politiskajiem orgāniem PSRS Bruņoto spēku drošības un kaujas gatavības nostiprināšanā.

- PSRS Iekšlietu ministrijas, tās orgānu un iekšējā karaspēka nodrošināšana ar pretizlūkošanu.

- Valsts ekonomikas aizsardzība no pretinieka un naidīgo elementu kaitnieciskās darbības; diversiju un kaitniecības novēršana; ārkārtēju notikumu tautsaimniecības objektos izmeklēšana, to personu noskaidrošana, kas tīšuprāt veicinājuši priekšnosacījumus to radīšanai, kā arī antisabiedrisku izpausmju inspirētāju un musinātāju atklāšana; cīņa pret kontrabandu un nelikumīgām valūtas operācijām.

- Cīņa ar aizrobežu pretpadomju ideoloģisko centru un organizāciju graujošo darbību, to akciju novēršana un izpaušana; nelegālu pretpadomju grupējumu izstrāde, brīdinājuma no masu un

grupējumu antisabiedriskām izpausmēm, emigrācijas un citiem negatīviem procesiem, kas varētu rasties pretinieka, naidīgu elementu vai citu spēku ideoloģiskas diversijas rezultātā, šo procesu neitralizēšana, brīdināt un novērst apzināti nepatiesu izdomājumu izplatīšanu, kas noķengā padomju valsts un sabiedrisko iekārtu, pretpadomju anonīmu dokumentu, lapiņu un uzrakstu autoru meklēšana.

- Teroristisku akciju novēršana.
- Pasākumu apsardzes operatīva nodrošināšana.
- PSRS valsts robežu apsardzes operatīva nodrošināšana.
- Apstākļu radīšana operatīvi tehnisko līdzekļu konspiratīvai ieviešanai un pielietošanai, iekārtu uzstādīšanai un citiem speciāliem pasākumiem.
- Sadarbošanās, lai pilnīgi un vispusīgi atklātu īpaši bīstamus un citus valsts noziegumus un sniegtu atbalstu kriminālllietu izmeklēšanā (?)
- Operatīvās mobilizācijas gatavības nodrošināšana.
- Nepieciešamības gadījumā piedalīšanās sociālistiskā īpašuma izlaupīšanas, kukuļņemšanas un spekulācijas īpaši lielos apmēros atklāšanā.

3. Aģentūras aparāts

3.1. VDK orgānu aģentūras aparāts sastāv no aģentiem, rezidentiem, satikšanās dzīvokļu uzturētājiem un nesastāvošiem valsts drošības orgānu slepenajos štatos konspiratīvo dzīvokļu uzturētājiem.

Aģents — tas ir padomju pilsonis, ārvalstu pilsonis (pavalstnieks) vai persona bez pavalstniecības, kas slepeni sadarbojas ar VDK orgāniem un pilda to uzdevumus PSRS drošības nodrošināšanā.

Rezidents — uz idejiski politiskiem pamatiem savervēts padomju pilsonis, kas uztur saikni ar viņam uzticētiem aģentiem vai uzticības personām.

Satikšanās dzīvokļa uzturētājs — uz idejiski politiskiem, patriotiskiem pamatiem VDK orgānu savervēts padomju pilsonis, kas savu dzīvokli nodevis valsts drošības orgānu rīcībā darbam ar aģentiem un rezidentiem, vienlaicīgi nodrošinot nepieciešamo konspirāciju.

Konspiratīvā dzīvokļa uzturētājs (nesastāvošs VDK orgānu slepenajā štatā) — uz idejiski politiskiem pamatiem savervēts padomju pilsonis, kas nodrošina apstākļus operatīvajam darbam un darbam ar aģentūru telpās, kas atrodas valsts drošības orgānu rīcībā.

3.2. Katrā valsts drošības orgānu darbības objektā, iecirknī, virzienā tiek izveidots aģentūras aparāts, kas jebkuros apstākļos spēj kontrolēt operatīvo situāciju, ietekmēt tās attīstību vēlamā virzienā, aktīvi cīnīties pret spiegošanu, ideoloģiskām diversijām, jebkādu citu pretinieka un naidīgo elementu kaitniecisko darbību.

3.3. Prasību pēc augsti kvalificēta, bet skaita ziņā nelielu aģentūras aparātu nodrošina: vervējot darbspējīgus, perspektīvus aģentus, nodrošinot labu apmācību un pareizu izvietojumu, kvalificēti strādājot ar katru aģentu un izmantojot visas tā iespējas, patstāvīgi rūpējoties par aģentūras aparāta stabilitāti.

3.4. Aģentūras aparāta formēšana tiek realizēta pēc lineārā objektu principa, pamatojoties uz nepārtrauktu operatīvās situācijas analīzi konkrētos čekistiskās darbības posmos, zinot tās tendences un izvirzītos operatīvos uzdevumus. Sevišķa uzmanība tiek pievērsta aģentūras pozīciju izveidošanai iecirkņos un virzienos, kur visasāk izpaužas pretinieka kaitnieciskā darbība, īpaši svarīgu valsts un militāro noslēpumu koncentrācijas vietās. Operatīvais darbinieks savlaicīgi veic vervējamo kandidātu atlasi un izpēti, plānveidīgi nostiprina aģentūras aparātu.

3.5. Pretizlūkošanas aģentus vervē galvenokārt no padomju pilsoņiem mūsu dzimtenes patriotiem, kuriem piemīt augsta atbildības sajūta par Padomju valsts drošību, kuri ar savām personiskajām un lietišķajām dotībām, ieņemamo stāvokli un citām īpašībām spēj sekmīgi pildīt VDK orgānu uzdevumus. Viņus vervē uz idejiski politiskiem pamatiem, ievērojot labprātības principu.

Nepieciešamības gadījumā konkrētu operatīvu uzdevumu veikšanai atļauts vervēt aģentus arī no kompartijas biedru un kandidātu vidus.

3.6. Tur, kur nepieciešams, aģentus vervē no personām, kas nokļuvušas pretpadomju propagandas iespaidā, apsver izdarīt noziedzīgas darbības, pagātnē ir sodītas par pretpadomju darbību, no

nacionālistiskiem, reakcionāriem, baznīcu un sektantiskiem, kā arī citiem naidīgiem elementiem.

Viņus vervējot var tikt izmantoti kompromitējoši materiāli, materiālā, kā arī cita personiskā ieinteresētība.

Ir atļauts vervēt personas, kas izdarījušas valsts vai citus noziegumus.

Vervēšana neatbrīvo viņus no kriminālatbildības. Īpašos gadījumos un pastāvot vainu mīkstinošiem apstākļiem, var izlemt jautājumu par aģenta atbrīvošanu no kriminālatbildības likumā noteiktā kārtībā. VDK orgāni var vervēt personas, kas izcieš sodu Iekšlietu ministrijas labošanas darbu iestādēs, PSRS VDK noteiktajā kārtībā.

No augstāk minētām kategorijām izraudzīto personu vervēšanas sagatavošanas, vervēšanas un sekojošā darba procesā ar savervēto aģentu notiek viņa politiskā un tikumiskā pāraudzināšana.

3.7. Aģenti no ārvalstu pilsoņu un bezpavalstnieku vidus tiek vervēti un izmantoti, lai savlaicīgi atklātu un novērstu Padomju Savienībai naidīgu specdienestu plānus graut tās politiski ekonomiskos pamatus un padomju valsts aizsardzības spējas, ar šo pašu mērķi veiktas ideoloģiskas diversijas. Sadarbībai ar VDK orgāniem galvenokārt vervē personas, kas ir lojālas Padomju Savienībai. Vervējot aģentus no ārvalstu pilsoņu un bezpavalstnieku vidus un ar tiem strādājot, pastāvīgi tiek ņemta vērā viņu sociāli šķiriskā piederība, pasaules uzskats, nacionāli psiholoģiskās īpatnības. Vervēšanas pasākumos attiecībā uz šādām personām tiek izmantota gan materiālā, gan cita veida personiskā ieinteresētība, kompromitējoši materiāli.

3.8. Svarīgs operatīvā sastāva uzdevums — ikdienas mērķtiecīga personu meklēšana, no kuru vidus varētu tikt vervēti un aktīvas darbības, audzināšanas un apmācības procesā sagatavoti vērtīgi un īpaši vērtīgi aģenti.

Pie šādu aģentu kategorijas pieder:

no padomju pilsoņu vidus — personas, kas efektīvi piedalās īpaši bīstamu valsts noziegumu novēršanā un pārtraukšanā, pretinieka aģentūras un emisāru atmaskošanā, iegūst ziņas par pretinieka specdienestu un aizrobežu pretpadomju centru plāniem un iecerēm,

aktīvi piedalās naidīgu formējumu kompromitēšanā un dezorganizācijā, kā arī iegūst informāciju, kam ir būtiska nozīme svarīgu valsts un militāro noslēpumu saglabāšanas nodrošināšanā, valsts aizsardzības spēju nostiprināšanā, Bruņoto Spēku kaujas gatavības paaugstināšanā un PSRS Valsts robežu apsardzes uzlabošanā;

no ārvalstu pilsoņu un bezpavalstnieku vidus – politiskie un valsts darbinieki, augsti stāvoši ierēdņi, ASV, VFR, Anglijas, Francijas, Japānas, Kanādas, Izraēlas un citu kapitālistisko un nedraudzīgo valstu diplomāti, starptautisko organizāciju vadošie darbinieki un citi ārvalstu pilsoņi, kas piegādā dokumentālu vai citu informāciju par savu valstu iekšējo un ārpolitiku, galveno pretinieku un citām nedraudzīgām valstīm, par viņu plāniem attiecībā pret PSRS, sociālistisko sadraudzību, kā arī ir spējīgi ietekmēt savu valdību kursu formēšanos, izlūkošanas un pretizlūkošanas orgānu kadru darbinieki un aģenti kapitālistisko un attīstības valstu militāro resoru un ģenerālštābu vadošie darbinieki un citas personas, kas var iegūt patiesas ziņas par pretinieka specdienestu plāniem, iecerēm un konkrētām akcijām, ASV militāri ekonomisko potenciālu, viņu militāri politiskā bloka sabiedroto, citu nedraudzīgo valstu operatīvajiem un mobilizācijas plāniem, kā arī jebkuru citu svarīgu informāciju operatīvajos un militārajos jautājumos; kapitālistisko un attīstības valstu šifrēšanas dienestu darbinieki, zinātnieki un speciālisti, kas sniedz dokumentālus un citus datus par kapitālistisko un valstu zinātniski tehnisko potenciālu, militārajiem sasniegumiem un jaunākā bruņojuma veidiem, svarīgām zinātniskām problēmām un izstrādēm, vai kādu citu vērtīgu zinātniski tehnisko informāciju; ievērojami kapitālistisko valstu rūpnieki, finansisti un komersanti, kas izdevīgi Padomju Savienībai ietekmējuši savu valstu ekonomiskās politikas formēšanos; emigrantu, cionistu, nacionālistu, klerikāļu un citu pretpadomju ārvalstu organizāciju vadītāji, funkcionāri un autoritātes, kā arī to emisāri, kas aktīvi sadarbojas ar VDK orgāniem.

Aģentu izvērtēšana atbilstībai vērtīgo vai īpaši vērtīgo kategorijai notiek ņemot vērā viņu iegūto informāciju un tās izmantošanas perspektīvas pēc atbilstoši Otrās un Trešās galvenās, Ceturtās, Piektās un Sestās pārvaldes priekšnieku, PSRS VDK

robežapsardzes karaspēka Galvenās pārvaldes apstiprinātiem motivētiem slēdzieniem, pēc savienoto republiku un KPFSR autonomo republiku priekšsēdētāju ieteikumiem, pēc PSRS novadu un apgabalu VDK pārvalžu, robežapsardzības apgabalu karaspēka priekšnieku, PSRS VDK Pārvalžu īpašo nodaļu un PSRS VDK karaspēka grupu, apgabalu, flotes, centralizētās pakļautības apvienību īpašo nodaļu ieteikumiem. Apstiprinātais slēdziens par aģentu tiek pievienots personiskajai lietai.

3.9. Aģenta vervēšana, kā noteikums, tiek atļauta pēc kandidāta vispusīgas izpētīšanas un pārbaudes, pilnu datu iegūšanas par viņa uzticamību, personiskajām īpašībām un reālajām iespējām, kas nepieciešamas, lai sekmīgu izpildītu VDK orgānu uzdevumus. Secinājumiem par kandidāta atbilstību slepenai sadarbībai ar VDK orgāniem jābalstās uz konkrētiem pārliecinošiem datiem. Šim mērķim tiek izmantoti oficiāli avoti, operatīvā. uzskaite, aģentūras un uzticības personas, ārējā novērošana, operatīvā ievirze, VDK orgānu informatīvās meklēšanas sistēmas, nepieciešamības gadījumā arī citi operatīvie un operatīvi tehniskie līdzekļi.*[3970] Visos gadījumos tiek noskaidroti iespējamie šķēršļi, kas varētu kavēt izraudzīto personu sadarboties ar VDK orgāniem (garīgas un fiziskas kaites, zems morālais līmenis, pļāpīgums, noslēgtība, aizspriedumainība, gļēvulība, utt.).

Visrūpīgāk tiek pārbaudīti un izvērtēti kandidāti vervēšanai no ārzemnieku, bezpavalstnieku, pastāvīgi ārzemēs dzīvojošo padomju pilsoņu, naidīgi noskaņoto elementu vides, kā arī personas, kuras plānots izmantot īpaši sarežģītos pretizlūkošanas pasākumos un operācijās (iefiltrēšanās pretinieka specdienestos, kaitnieciskos ideoloģiskos centros un organizācijās, ārzemju izlūku, naidīgu grupējumu izstrādē, citos operatīvās uzskaites lietu objektos).

3.10. Lai izpētītu vervējamo kandidātu no padomju pilsoņu vidus konkrētu uzdevumu izpildes laikā un iegūtu objektīvus raksturojošos datus, ar pārbaudāmo personu var nodibināt personisku operatīvu kontaktu. Lai nodibinātu personisku operatīvu kontaktu, jārod attiecīgs iegansts un pamatojums. Tiek veikti pasākumi, lai kandidāts nenojaustu par kontaktu ar operatīvo darbinieku. Uzdevumu, izvirzīšana kandidātam jāatstāj valsts drošības orgānu

[3970] * Kārtību, kādā tiek izmantoti operatīvi tehniskie līdzekļi, nosaka īpaša instrukcija.

kompetencē, tiem jābūt atbilstošiem kandidāta spējām, jāveicina kandidāta personisko īpašību pilnīgāku izpēti. Nav pieļaujams, ka VDK orgāni atklātu kandidātam savas ieinteresētības objektu.

Personiskā operatīvā kontakta uzturēšanas ilgumu ar vervēšanas kandidātu nosaka diferencēti, atkarībā no kandidāta personības, jau agrāk par viņu iegūtās informācijas ticamībai un apjomam, vervēšanas mērķa, rakstura un uzdevuma nozīmības, kura izpildei nākamo aģentu paredzēts izmantot.

3.11. Aģentu vervēšana notiek gan pakāpeniski iesaistot vervējamo VDK doto uzdevumu izpildē, gan izsakot tiešu vervēšanas piedāvājumu.

Aģenta savervēšana var tikt nostiprināta gan ar saistību rakstu, no aģenta saņemot operatīvo informāciju, gan ar parakstu apstiprinātu kvīti par naudas vai citas atlīdzības saņemšanu. Pēc vervēšanas konspirācijas nolūkos, obligāti, aģents izvēlas sev pseidonīmu.

3.12. Par rezidentiem galvenokārt tiek vervēti PSKP biedri, kas pēc savām politiskajām, morālajām, lietišķajām īpašībām un iespējām var nodrošināt sekmīgu aģentu grupu vai uzticības personu vadīšanu un efektīvi izmantot tos pretizlūkošanas uzdevumu risināšanā.

Izpētot rezidenta statusam vervējamos kandidātus vadās pēc tā, ka rezidentam jābūt uzticīgam Padomju valstij un Komunistiskās partijas lietai, politiski izglītotam, apveltītam ar stipru gribu, spējīgam pārliecināt līdzcilvēkus un atstāt uz tiem vajadzīgo iespaidu. Svarīgas rezidenta rakstura iezīmes ir sirsnība, labvēlīga attieksme, māka panākt dziļu savstarpēju izpratni ar cilvēkiem. Nepieciešamības gadījumā ar vervējamo rezidenta kandidātu var tikt nodibināts personisks operatīvais kontakts.

Rezidenta vervēšana notiek stingri ievērojot labprātības principu. Vervēšana noslēdzas ar paraksta paņemšanu par slepenu sadarbošanos ar VDK orgāniem.

3.13. Konspiratīvo un satikšanās dzīvokļu uzturētājus vervē no padomju pilsoņu vidus, kas ir uzticami kā politiski, tā morāli, no mazskaitlīgām ģimenēm, kas brīvprātīgi un labprāt piekrīt sniegt palīdzību valsts drošības orgāniem. Faktu, ka viņu dzīvokļi tiek

izmantoti VDK orgānu interesēs, viņiem jāpatur slepenībā, jāveicina konspirācijas nodrošināšana.

3.14. Rezerves kandidātu vervēšana aģentūras aparāta formēšanai īpašā periodā notiek plānotā kārtībā no karaklausībai nepadoto vidus un no personām, kuru ieņemamais amats kara apstākļos pakļauts rezervējumam. Militārās pretizlūkošanas orgānos — galvenokārt no militārpersonu (virsnieku, praporščiku, mičmaņu) un karaklausībai PSRS Bruņotos spēkos piereģistrētā sastāva vidus.

Vervēšanas kandidātu izpēte notiek sistemātiski īpašā periodā, nepieciešamības gadījumā ar viņiem dibinot personisku operatīvu kontaktu, lai iepazītos un pārbaudītu atsevišķu uzdevumu izpildes procesā (īpaši militāro apmācību, ārkārtēju notikumu izmeklēšanas, utt., laikā.).

3.15. PSKP un VĻKJS biedrus, partijas un komjaunatnes Komiteju biroju locekļus, partijas un komjaunatnes pirmorganizāciju sekretārus, partijas un komjaunatnes aparāta, PSRS Bruņoto Spēku politorgānu, savienoto un autonomo republiku Augstāko Padomju un vietējo Tautas deputātu padomju atbildīgos un tehniskos darbiniekus, arodbiedrību, tiesu un prokuratūras darbiniekus nedrīkst izmantot kā aģentus, rezidentus, konspiratīvo un satikšanās dzīvokļu uzturētājus.

4. Darbs ar aģentūru

4.1. Tiešais darba organizētājs ar aģentūru konkrētā čekas darbības sektorā ir operatīvais darbinieks. Viņš ir personīgi atbildīgs par aģentūras izvietojumu, audzināšanu, apmācīšanu, izmantošanu un pārbaudi izejot no operatīvās situācijas noteikumiem un dotajiem uzdevumiem.

Operatīvajam darbiniekam labi jāpārzina katra aģenta, kas uztur ar viņu sakarus, personiskās un lietišķās īpašības, jāredz viņa iespējas dotajā momentā un perspektīvā, pastāvīgi jārūpējas par to paplašināšanu, jāpanāk, lai aģentūra darbotos prasmīgi jebkuros apstākļos, it īpaši sarežģītās un asās situācijās; jārada nepieciešamie apstākļi aģentūras tālākai izmantošanai, ja dotais uzdevums izpildīts saskaņā ar vervēšanas mērķiem, pārceļot aģentus uz citiem darba iecirkņiem vai citu operatīvo apakšvienību rīcībā, utt.. Maksimāla un

efektīva operatīvo iespēju izmantošana ir aģentūras aparāta stabilitātes garantija, ceļš, kā ar aģentūras spēkiem risināt uzdevumus, kas attiecas uz VDK orgānu kompetenci.

4.2. Operatīvo darbinieku tiešajiem priekšniekiem jāatbild par padoto operatīvo darbinieku darbu ar aģentūru. Regulāri jāpiedalās vervējamo kandidātu izpētē, aģentu vervēšanā, īpaši tas attiecas uz kandidātiem no ārzemnieku vai naidīgo elementu vidus; jāpārzina to aģentu, ar kuriem saistīti padotie, operatīvās iespējas un jāsniedz regulāru palīdzību konspiratīvo tikšanos sagatavošanā, jāpalīdz izvērtēt aģentu iesniegtos materiālus un pieņemt nepieciešamos lēmumus, pastāvīgi kontrolēt padoto darbu ar aģentūru, rīkot regulāras kontroles tikšanās ar aģentūru.

4.3. Augstāk stāvošie vadītāji virza un kontrolē pakļautībā esošo orgānu un apakšvienību aģentūras aparāta formēšanas, izvietošanas un izmantošanas procesu, sniedz efektīvu palīdzību šai darbā, vispirms uzmanību veltot vērtīgai un īpaši vērtīgai aģentūrai, situācijai asākajos un sarežģītākajos iecirkņos. Ar savu personīgo piemēru vadošie darbinieki māca padotos strādāt ar aģentiem, ieaudzina padotajos darba mīlestību, vervē un uztur sakarus ar aģentiem arī paši.

4.4. Vadošais un operatīvais sastāvs pastāvīgi analizē, kā veicas darbs ar aģentiem, salīdzina rezultātus ar mērķiem un uzdevumiem, kas jārisina VDK orgāniem konkrētās situācijās, izstrādā un īsteno nepieciešamos pasākumus tālākai aģentūras aparāta pilnveidošanai, aģentu izmantošanas efektivitātes paaugstināšanai, specializācijai pēc darba virzieniem un līnijām.

4.5. Īpašu nozīmi darbā ar aģentiem iegūst orgānu un apakšvienību pastāvīga mijiedarbība, aģentu izmantošanas koordinācija, manevrēšana risinot pretizlūkošanas uzdevumus. Nepieciešamības gadījumā aģentu var nodot citam operatīvajam darbiniekam vai operatīvai apakšvienībai, kur tā izmantošana dotu labākus rezultātus. Praktizē pieredzējušu, pārbaudītu aģentu pārsūtīšanu arī uz kādu laiku no viena orgāna vai apakšvienības uz citu.

4.6. Operatīvi attaisnotos gadījumos ar priekšnieku atļauju, kuriem dotas tiesības sankcionēt vervēšanu, pieļaujama sapārotu aģentu izmantošana.

Īstenojot operatīvās spēles, citus aktīvus pasākumus pret pretinieka specdienestiem, atļauts izveidot aģentūru grupas savstarpēji atšifrējot aģentus. Aģentūru grupas tiek veidotas pēc saskaņošanas starp PSRS VDK patstāvīgo un atbilstošo galveno pārvalžu vadītājiem un ar PSRS VDK Priekšsēdētāja vai viņa vietnieka sankciju. Aģentu savstarpēja atšifrēšana un viņu piedalīšanās šādos pasākumos notiek ar viņu piekrišanu.

4.7. Operatīvā darbinieka darba ar aģentiem pamatforma ir personiskās konspiratīvās tikšanās ar viņiem. Tikšanās laikā notiek aģentu instruktāža, audzināšana un apmācība. Tikšanās sekmes garantē operatīvā darbinieka iepriekšējs vispusīgs sagatavošanās darbs, viņa prasme tikšanās laikā radīt lietišķu atmosfēru, stimulēt aģenta ieinteresētību apspriežamajos jautājumos.

Satiekoties ar operatīvo darbinieku, aģents atskaitās par dotā uzdevuma izpildi, tiek apspriesta aģenta sniegtā informācija, noskaidroti tās iegūšanas apstākli vai arī uzdevuma neizpildīšanas iemesli. Aģentam piedaloties tiek izstrādāts jauns uzdevums, noteikti uzdevuma izpildes ceļi un veidi, aģenta uzvedība. Uzdevumiem jābūt konkrētiem, reāliem, ņemot vērā aģenta operatīvās iespējas, pieredzi un uzticamību. Lai aģents labāk apgūtu dotos sarežģītos un atbildīgos uzdevumus, var tikt izstrādāti rakstiski uzdevumi. Kvalificēta uzdevuma nostādne aģentūrai ir viens no priekšnoteikumiem mērķtiecīgai un aktīvai aģentūras izmantošanai.

Operatīvais darbinieks aģentam sniedz palīdzību uzdevuma veikšanas laikā un pastāvīgi kontrolē tā darbības.

4.8. No aģenta iegūtā informācija par VDK uzdevuma izpildi, ziņas, pēc aģenta iniciatīvas iegūtā informācija, kā noteikums, tiek noformēta rakstiski aģentūras ziņojuma veidā. Aģentūras ziņojumam jāsatur atbildes uz uzdevumā dotajiem jautājumiem, jābūt norādītiem apstākļiem, kas saistīti ar uzdevuma veikšanu un nepieciešamo ziņu iegūšanu, izklāstītiem faktiem un parādībām, kas pelna VDK orgānu uzmanību. Aģentūras ziņojums ir dokuments, uz kura pamata tiek pieņemti lēmumi, ka skar citu cilvēku intereses, tādēļ fakti aģentiem jāizklāsta precīzi un stingri objektīvi. Viņam jāizprot sava politiskā un morālā atbildība par katru ienākušo signālu.

Atsevišķos izņēmuma gadījumos no aģenta saņemto informāciju operatīvais darbinieks (rezidents) drīkst noformēt izziņas veidā vai pielietojot skaņu ierakstu, ko pēc tam noformē kā izziņu.

Aizliegts pieņemt rakstiskus ziņojumus par personām, kas jāizvērtē sakarā ar došanos ārzemju braucienos, kam jāsaņem atļauju pieejai slepeniem un īpaši svarīgiem darbiem, kas tiek iesaukti PSRS VDK robežapsardzības karaspēkā vai PSRS Bruņoto Spēku īpašā režīma daļās, formējas darbā VDK orgānos, kā arī par padomju pilsoņiem, kas kandidē uz vervēšanu, ja aģenti tos noraksturojuši pozitīvi. Šādos gadījumos informāciju noformē operatīvais darbinieks kā izziņu.

Aģentūras ziņojumus izskata un izvērtē operatīvais darbinieks un viņa tiešais priekšnieks. Un atkarībā no to nozīmības pakāpes ziņojumi tiek nodoti augstāk stāvošiem vadītājiem.

Aģentūras ziņojumos nav pieļaujams apmelojošu izdomājumu burtisks izklāsts par PSKP un Padomju valdības vadītājiem.

4.9. Satikšanos ar aģentiem jāorganizē regulāri, stingri nodrošinot, jebkādos sarežģītos apstākļos. Satikšanos regularitāti nosaka izejot no operatīvām vajadzībām, uzdevuma rakstura, tā izpildei nepieciešamā laika, nepieciešamības apmācīt aģentu. Satikšanos ar aģentiem viņiem izdevīgā, galvenokārt no darba un dienesta brīvajā laikā. Satikšanās tiek plānotas. Par vietu, laiku un tikšanās tēmu operatīvais darbinieks ziņo tieši savam priekšniekam. Operatīvais darbinieks darba burtnīcā iekārto aģentu sarakstu pēc pseidonīmiem un veic nepieciešamos ierakstus par ieplānotajām apspriedēm un to rezultātiem.

Tiek atstrādāti aģenta un operatīvā darbinieka pēkšņas tikšanās paņēmieni un otrādi — operatīvā darbinieka un aģenta neplānotas satikšanās iespējas.

4.10. Gadījumos, kad operatīvajiem darbiniekiem tādu vai citādu iemeslu dēļ nav iespējas nodrošināt regulārus personiskus un konspiratīvus sakarus ar aģentiem, tiek izveidotas rezidentūras. Rezidentūru veido no uzticamiem aģentiem ar pieredzi sadarbībā ar VDK orgāniem. Aģents tiek nodots rezidenta rīcībā pēc abpusējas vienošanās. Rezidenta rīcībā, kā noteikums, nenodod tos aģentus, kas atrodas viņa tiešā dienesta pakļautībā, kā arī to aģentu kategoriju, kuri pakļauti idejiskai pāraudzināšanai. Aģentu nodošanu rezidentam veic

operatīvais darbinieks personiski pamatojoties uz sava tiešā priekšnieka rakstisku atļauju.

Operatīvais darbinieks pastāvīgi rūpējas par rezidenta politiskās modrības paaugstināšanu, izskaidro viņam aģentūras darba politisko un operatīvo nozīmi, uzdevumus, kas viņam jārisina ar viņam nodoto aģentu palīdzību, iepotē rezidentam nepieciešamās iemaņas darbā ar aģentiem, apmāca ar nepieciešamām pretizlūkošanas ietvaros pieņemtām aģentu audzināšanas un izmantošanas metodēm, sniedz palīdzību konkrēto aģentu vadīšanā, periodiski tiekas ar viņiem pats, kontrolē rezidenta darbu.

4.11. Satikšanās ar aģentiem parasti notiek konspiratīvajos un satikšanās dzīvokļos vai satikšanās punktos.

Par katru satikšanās un konspiratīvo dzīvokli tiek izstrādāta piesegšanas leģenda. Atbilstošai leģendai ir jābūt arī par katru operatīvo darbinieku, aģentu vai rezidentu, kas apmeklē satikšanās vai konspiratīvo dzīvokli. Notiek sistemātiskas dzīvokļu atšifrēšanas iespējas pārbaudes, bet nepieciešamības gadījumā – leģendas koriģēšana. Darbs satikšanās vai konspiratīvos dzīvokļos tiek pārtraukts (vai uz laiku apturēts), ja rodas tos apmeklējošo aģentu atšifrēšanas draudi. Ne retāk kā reizi divos gados, kā arī gadījumos, kad satikšanās un konspiratīvais dzīvoklis vai satikšanās punkts pāriet cita darbinieka rīcībā tiek rakstīts slēdziens par tālākām to izmantošanas iespējām.

4.12. Aģentu personiskās īpašības, kādas nepieciešamas sadarbībai ar VDK orgāniem, tiek pilnveidotas un formētas ar politisku, tiesisku un tikumisku līdzekļu palīdzību, psiholoģisku sagatavošanu slepenam darbam, nepieciešamo paņēmienu apmācīšana valsts drošības orgānu doto uzdevumu izpildei. Aģentu audzināšana notiek priekšmetiski un nepārtraukti, ievērojot individuālu pieeju katram. Tiek ņemts vērā aģenta politiskais, vispārizglītojošais un kultūras līmenis, pieredze un iemaņas, pasaules uzskata īpatnības un raksturs doto uzdevumu sarežģītības pakāpe, iepotēta augsta politiskās modrības izjūta, naids pret ienaidnieku, dziļa izpratne par to, ka VDK orgāni darbojas valsts un padomju tautas interesēs sekojot partijas norādēm. Aģentu audzināšanas darbā, viņu morāli politiskās sagatavotības, VDK orgānu doto uzdevumu izpildes pamatā ir

marksistiski ļeņiniskā mācība, komunistiskā ideoloģija un PSKP norādījumi ideoloģiski politiskās audzināšanas darba jautājumos.

Audzināšanas un apmācības procesā tiek izstrādāta aģenta prasme redzēt un atklāt faktus un notikumus, kas izraisa interesi valsts drošības orgānos, izanalizēt pēc būtības, dot objektīvu novērtējumu. Iepotēt iemaņas kontaktu nodibināšanā un nostiprināšanā ar valsts drošības orgānus interesējošiem cilvēkiem, nepieciešamības gadījumā atstājot uz viņiem vajadzīgo ietekmi.

Neatkarīgi no vervēšanas pamatiem, aģentam jāpiemīt godīgumam, jābūt uzticīgam valsts drošības orgāniem dotajām saistībām. Savlaicīgi izskaužami jebkādi aģenta mēģinājumi izmantot sakarus ar VDK savtīgos, vēl vairāk — noziedzīgos nolūkos, kūdot cilvēkus veikt krimināli sodāmas darbības.

Aģentu audzināšana un apmācība notiek ņemot vērā viņu izmantošanas perspektīvu, pilnīgi pakļaujot viņiem izvirzīto konkrēto uzdevumu sekmīgai risināšanai. Izšķirošais faktors aģentu audzināšanā un apmācībā ir darbs, tā rezultāti, VDK doto operatīvo uzdevumu praktiska izpilde.

4.13. Darbā ar aģentiem izpaužas principiāls taisnīgs prasīgums.

Tai pašā laikā saglabājot taktiskumu, iejūtību, labvēlību un cieņu pret personību. Operatīvajam darbiniekam pastāvīgi jāatceras un jārēķinās, ka uz aģenta pleciem gulstas papildus atbildība un slodze, bieži tiek uzticēti smalki, sarežģīti un dažreiz pat bīstami uzdevumi, kuru izpildei viņš ne tikai jāapmāca un jāaudzina, bet arī tīri cilvēciski jāiedvesmo.

Jāprot taktiski izlabot aģenta kļūdas, nepieļaut, ka viņš psiholoģiski salūzt un noslēpj aizvainojumu. Savstarpējām attiecībām ar aģentu jābūt tādām, lai viņš uz satikšanos nāktu ne tikai atskaitīties par veikto uzdevumu, bet arī tādēļ, lai dalītos ar pašu dārgāko no savas personiskās un ģimenes dzīves, tiektos saņemt no operatīvā darbinieka ne tikai labu padomu, bet arī draudzīgu atbalstu, vajadzības gadījumā arī palīdzību. Pret katru aģentu jāizturas ļoti individuāli, ņemot vērā tā vecumu, dienesta un sabiedrisko stāvokli, raksturu, sadarbības ar VDK orgāniem ilgumu. Ļoti taktiski jāveido attiecības ar

sieviešu kārtas aģentiem, vienmēr ņemot vērā sievietēm raksturīgās psihofizioloģiskās un citas īpatnības.

Ja attiecībās ar aģentu radušies sarežģījumi, operatīvais darbinieks savlaicīgi par to ziņo tiešajam priekšniekam.

4.14. Svarīgākais priekšnoteikums sekmīgai aģentūras izmantošanai cīņā pret ienaidnieka un naidīgo elementu kaitniecisko darbību — visstingrākā konspirācijas principu ievērošana. Konspirācija aģentūras darbā ir čekistam nepieciešama profesionāla iezīme, visa vadošā operatīvā sastāva pastāvīgu rūpju un uzmanības priekšmets. Konspirācija darbā ar aģentiem, rezidentiem, satikšanās un konspiratīvo dzīvokļu turētājiem, tiek nodrošināta audzinot viņus politiskas modrības garā, apmācot kādas metodes pielietot, lai saglabātu noslēpumā sadarbību ar VDK orgāniem un slepenā darba saturu, ar konspiratīvas rīcības noteikumiem uzdevumu izpildīšanas laikā, uzturot sakarus ar operatīvajiem darbiniekiem un šo metožu stingru ievērošanu, no aģentiem saņemtās informācijas prasmīgu izmantošanu utt.. Īpašu uzmanību prasa aģenta aizšifrēšana ievadot viņus izstrādē un izvedot no tās, kā arī veicot izmeklēšanas darbības.

Aģentam piegādāto ziņu apjomam, kas atklāj dažus pretizlūkošanas darba paņēmienus, stingri jāatbilst viņam dotā uzdevuma raksturam. Dati par konkrētu padomju pilsoni — VDK orgānu intereses objektu — var tikt sniegti aģentam tikai pēc tam, kad precizēta viņa reālā līdzdalība šis personas pārbaudē, izstrādē vai novērošanā.

Sagatavojot dokumentus, kuros tiek atklāti dati par aģentiem, viņu darbu, jāievēro noteiktais slepenības režīms. Dati par aģentu var tikt atklāti citam operatīvajam darbiniekam tikai asas nepieciešamības gadījumā un ar tiešā priekšnieka atļauju.

4.15. Pastāvīgi un mērķtiecīgi notiek darbs aģentūras aparāta aizsargāšanā, lai tajā neiekļūtu pretinieka aģenti, dezinformatori, personas, kas nespēj objektīvi izvērtēt faktus un notikumus, kas tendēti uz nomelnošanu, tiek veikta aģentu uzticības pārbaude, piemērotība tālākai izmantošanai. Šis darbs tiek veikts vispirms ar aģenta darbības rūpīgu analīzi veicot VDK orgānu dotos uzdevumus, viņa aģentūras ziņojumu, uzvedību satikšanos laikā, utt., rūpīgu analīzes palīdzību. Īpaša uzmanība tiek pievērsta aģentu no ārvalstu

pilsoņu, bezpavalstnieku un naidīgo elementu vidus izpētei un pārbaudei.

Gadījumos, kad radušās aizdomas par nodevību, šaubas par aģenta godīgumu, notiek viņa padziļināta pārbaude, nepieciešamības gadījumā izmantojot VDK orgānu rīcībā esošos operatīvos un operatīvi tehniskos paņēmienus.

Pēc pētījuma rezultātiem tiek sastādīts slēdziens, ko apstiprina pilsētas vai rajona orgānu operatīvās daļas priekšnieks. Īpašo nodaļu, izlūkošanas daļas, PSRS VDK robežapsardzības vienības priekšnieks vai viņa vietnieks.

Politiski un operatīvi attaisnojamos gadījumos ar PSRS VDK sankciju notiek darbs ar dubultaģentiem operatīvo spēļu attīstības interesēs, pretinieka dezinformēšanai, to specdienestu darbinieku diskreditēšanai utt. Pie tam obligāts priekšnosacījums ir iniciatīvas paturēšana VDK orgānu rokās, nav pieļaujama informācijas noplūde, kas varētu tikt izmantota par ļaunu Padomju valstij.

4.16. Darba ar aģentūru kopējā pamatmetode ir pārliecināšana. Nepieciešamība pielietot piespiedu līdzekļus, kas varētu rasties strādājot ar dažiem aģentiem no ārvalstu pilsoņu, bezpavalstnieku, naidīgu elementu, personu, kas atrodas šķiriski svešas ideoloģijas ietekmē, vidus, tiek uzskatīta par piespiedu palīgmetodi, kuras galamērķis ir pārliecināt un pāraudzināt. Piespiešanai katru reizi jābūt operatīvi attaisnotai, tai jābalstās uz reāliem faktiem, realizētai likumu ietvaros, kas aizsargā personas tiesības un intereses.

4.17. Reizi divos gados notiek aģentu un rezidentu atestācija, kas ir viena no aģentu darba kontroles formām. Atestēšana tiek noformēta kā raksturojums. Raksturojumu sastāda arī gadījumos, kad aģentam un rezidentam uzdod īpaši svarīgus uzdevumus, nodod tos cita operatīvā darbinieka vai citas operatīvās apakšvienības vai VDK orgāna rīcībā. ja kopš pēdējās atestācijas pagājis vairāk kā gads.

Aģenta raksturojumā tiek atspoguļotas viņa lietišķās un politiskās īpašības, attieksme pret sadarbību ar valsts drošības orgāniem, operatīvās iespējas, izmantošanas pamatvirzieni, doto uzdevumu izpildes rezultāti, viņa informētība par VDK orgānu līdzekļiem un metodēm, rakstura īpatnības, noslieces, perspektīvām

darbā ar aģentu. Rezidenta raksturojumā bez tam tiek atspoguļotas viņa prasme vadīt aģentus, attiecību veidošanas māka un viņiem uzticēto aģentu darba rezultativitāte. Raksturojumu paraksta operatīvais darbinieks un to apstiprina tiešais priekšnieks.

5. Uzticības personas

5.1. Uzticēšanās attiecības ir viena no darbaļaužu atbalsta formām palīdzībā VDK orgāniem. Tās tiek nodibinātas ar Dzimtenei uzticīgiem, godīgiem padomju pilsoņiem uz stingras brīvprātības principiem, galvenokārt informatīvu mērķu dēļ un lai izpildītu VDK orgānu operatīvos uzdevumus, kas neprasa speciālu apmācību un īpašus konspirācijas pasākumus. Uzticēšanās attiecības tiek nodibinātas tikai ar konkrētu mērķi.

5.2. Izņēmuma gadījumos uzticības personas var tikt iesaistītas arī aktīvos pretizlūkošanas pasākumos, tai skaitā, lai atstātu nepieciešamo iespaidu operatīvās situācijas attīstībā, operatīvās uzskaites lietās, u.c., ar vadītāju, kas sankcionējuši šos pasākumus, rakstisku atļauju. Pie tam notiek uzticības personas atbilstoša sagatavošana un nepieciešamības gadījumā arī papildus pārbaude. Uzticības personas, kas tiek izmantotas uz šāda rakstura uzdevumiem ilgākā laika periodā un ievērojot konspirāciju, tiek vervētas par aģentiem. Šādos un citos gadījumos uzticības personu vervēšana notiek noteiktā kārtībā.

5.3. Par uzticības personām nevajadzētu izraudzīties uzņēmumu, iestāžu, organizāciju, mācību iestāžu, sovhozu, kolhozu vadītājus, karaspēka daļu pavēlniecību, ar kuriem operatīvais darbinieks uztur lietišķas un oficiālas attiecības.

5.4. Darbu ar uzticības personām konkrētā iecirknī, virzienā, objektā organizē operatīvais darbinieks. Viņš nosaka tās vai citas personas pieaicināšanas nepieciešamību uzdevuma veikšanā uz uzticēšanās pamatiem, pārbauda pēc operatīvās uzskaites un VDM — IeM aģentūras uzskaites datiem, sastāda īsu izziņu, kurā atspoguļojas nodibināto uzticēšanās attiecību mērķis un pieaicinātās personas raksturojums. Atļauja uzticēšanās attiecību nodibināšanai tiek izsniegta pamatojoties uz izdoto izziņu.

Uzticības personas tiek audzinātas augstas politiskās modrības garā, viņiem saglabājot slepenībā uzdevumu, ko devuši VDK orgāni. Valsts drošības orgānu darba metodes un dati par operatīvās intereses objektiem viņiem tiek atklāti tikai ārkārtējas nepieciešamības gadījumos, stingri dotā konkrētā uzdevuma ietvaros.

Uzticības personu audzināšanas darbā un savstarpējās attiecībās ar viņiem operatīvais darbinieks vadās no tiem pašiem pamatprincipiem, kādi paredzēti darbā ar aģentiem.

Nepieciešamības gadījumā uzticības personu izraudzīšanas un darba procesā ar viņiem tiek pieaicināti ārštata darbinieki un rezidenti.

5.5. Operatīvo darbinieku tiešie priekšnieki kontrolē un sniedz palīdzību uzticības personu izraudzīšanā un izmantošanā, instruktāžā, saņemtās informācijas izmantošanā, rezidentūru izveidošanā no uzticības personām.

5.6. Informāciju no uzticības personām pieņem mutiski un noformē kā izziņu un to sastāda operatīvais, ārštata darbinieks vai rezidents. Ja informācija satur ziņas par īpaši smagu vai citu valsts noziegumu sagatavošanu vai izdarīšanu un citas operatīvi nozīmīgas ziņas, attiecībā uz kurām var rasties nepieciešamība tās legalizēt, uzticības persona iesniedz ar savu parakstu apstiprinātu rakstisku ziņojumu. Uzticības personas informācija tiek iereģistrēta un izmantota tāpat kā jebkura cita operatīvā informācija.

5.7. Sakari ar uzticības personām tiek uzturēti pēc nepieciešamības. Atkarībā no operatīvās situācijas, dotajiem uzdevumiem un konkrētās personas var tikt uzturēti gan atklāti, gan konspiratīvi. Īpašas nepieciešamības gadījumā, kad uzticības persona piedalās svarīgos čekistu pasākumos, satikšanās ar viņiem var notikt satikšanās dzīvokļos. Atļauju šādiem kontaktiem dod amatpersonas, kam ir tiesības sankcionēt satikšanās dzīvokļu uzturētāju vervēšanu.

5.8. Rezidentūru no uzticības personām var izveidot armijas dalās, uz tālbraucējiem kuģiem valsts robežu apsardzības operatīvas nodrošināšanas interesēs. 1zņēmuma gadījumos to var izveidot arī dažos rūpniecības, transporta, sakaru uzņēmumos un augstākajās mācību iestādēs. Darbā ar uzticības personām netiek iesaistīti rezidenti, kas uztur sakarus ar aģentiem. Atļauju operatīvajam

darbiniekam nodot uzticības personu rezidenta rīcībā dod viņa tiešais priekšnieks.

5.9. Pirms darba iecirkņa nodošanas operatīvais darbinieks iepazīstina jauno darbinieku ar viņa rīcībā esošajām uzticības personām. Uzticības personu nodošana šajā un citos gadījumos notiek ar operatīvā darbinieka tiešā priekšnieka atļauju.

5.10. Uzticības personu uzskaite tiek vesta pēc litera lietu saraksta, kuros atspoguļojas ievirzes dati, laiks un uzticēšanās attiecību nodibināšanas mērķis. Uzticēšanās attiecību pārtraukšanas gadījumā sarakstos savlaicīgi tiek izdarītas nepieciešamās atzīmes.

6. Apbalvošana un stimulēšana

6.1. Aģentu, rezidentu, konspiratīvo un satikšanās dzīvokļu uzturētāju, uzticības personu stimulēšana un apbalvošana par auglīgu sadarbību, VDK orgānu operatīvo uzdevumu sekmīgu veikšanu, notiek sekojošā formā:

- izsakot pateicību PSRS VDK Priekšsēdētāja, Priekšsēdētāja vietnieku vai Kolēģijas vārdā;
- izsakot pateicību ar pavēli vai mutiski galvenās pārvaldes priekšnieka, PSRS VDK pastāvīgās pārvaldes un nodaļu, savienoto vai autonomo republiku Valsts drošības komiteju priekšsēdētāju vai Kolēģiju, novadu un apgabalu VDKP priekšnieku, PSRS VDKP īpašo nodaļu, PSRS VDK armijas grupējumu, kara apgabalu, flotes, robežapsardzības apgabalu karaspēka, centrālās pakļautības apvienību īpašo nodaļu priekšnieku vārdā;
- ar operatīvā darbinieka vai viņa priekšnieka mutisku pateicību;
- pasniedzot vērtīgas dāvanas, naudas apbalvojumus;
- ievērojot nepieciešamo konspirāciju, sniedzot palīdzību personiska rakstura jautājumos, kas nav pretrunā likumam.

Par īpašiem nopelniem valsts drošības nodrošināšanā aģenti, rezidenti un uzticības personas var tikt ieteiktas valsts apbalvojumiem. Pie tam tiek veikti pasākumi, lai neatklātu apbalvojamās personas sadarbības faktu ar VDK orgāniem.

Stimulēšanai un apbalvošanai jābūt pelnītai un savlaicīgai.

Izraksti no dokumentiem, kas atspoguļo stimulēšanas, apbalvošanas vai izvirzīšanas valsts apbalvojumiem iemeslus, tiek pievienoti aģentu, rezidentu, konspiratīvo vai satikšanās dzīvokļu uzturētāju personiskajai lietai, bet par uzticības personām – litera lietai.

6.2. Par nopelniem valsts drošības nodrošināšanā aģentiem un rezidentiem, bet apgādnieka zaudēšanas gadījumā viņu ģimenēm, pēc PSRS VDK vadības apstiprinātiem slēdzieniem, var tikt piešķirtas pensijas vai dotācijas pie pensijām, ko viņi saņem no sociālās nodrošināšanas iestādēm.

6.3. Valsts drošības orgānu vadošo un operatīvo sastāvu par sekmīgu darbu ar aģentūru un uzticības personām stimulēšanai izvirza atbilstošie priekšnieki noteiktā kārtībā.

Vissekmīgākie vadošie un operatīvie darbinieki, kas personīgi piedalījušies vērtīgu un īpaši izcilu aģentu vervēšanā un nodrošinājuši augstu aģentu darba rezultativitāti, tiek ieteikti apbalvošanai ar PSRS ordeņiem un medaļām, savienoto republiku Augstāko Padomju Prezidiju Goda rakstiem, krūšu nozīmīti "Valsts drošības goda darbinieks", kārtējās militārās pakāpes pirmstermiņa piešķiršanu vai arī pēc noteiktā izdienas termiņa notecēšanas paaugstināšanu pakāpē augstāk par vienu nekā iepriekšējā, kas paredzēta pēc ieņemamās štata vietas; ar naudas apbalvojumu vai vērtīgu dāvinājumu vērtībā līdz 1000 rubļiem; izmanto arī citus materiālās un morālās stimulēšanas metodes.

Vadošā un operatīvā sastāva ieteikšanu PSRS valsts apbalvojumiem par sekmīgu aģentūras darbu, apbalvošanu ar savienoto republiku Augstāko Padomju Prezidiju Goda rakstiem un stimulēšanu ar PSRS VDK Priekšsēdētāja pavēlēm noteiktā kārtībā pēc PSRS VDK centrālā aparāta apakšnodaļu vadītāju, VDK orgānu uz vietām, PSRS VDK robežapsardzības karaspēku apgabalu priekšnieku lūgumiem.

Materiālu sagatavošana šai jautājumā un saskaņošana ar PSRS VDK Kadru pārvaldi jāveic attiecīgo galveno pārvalžu un PSRS VDK patstāvīgo pārvalžu priekšniekiem.

7. Tiesības sankcionēt aģentūras vervēšanu vai tās izslēgšanu no aģentūras aparāta, personiskā operatīvā kontakta, operatīvā kontakta un uzticēšanās attiecību nodibināšana

7.1. Noteikts, ka tiesības sankcionēt aģentu vervēšanu un rezidentu, konspiratīvo un satikšanās dzīvokļu uzturētāju, kas nākuši no padomju pilsoņu vidus, aģentu no ārvalstu pilsoņu un bezpavalstnieku vidus, kas pastāvīgi dzīvo PSRS teritorijā, izslēgšanu no aģentūras aparāta, ir galveno pārvalžu, tajās ietilpstošo pārvalžu, patstāvīgo pārvalžu un PSRS VDK daļu priekšniekiem, savienoto un autonomo republiku VDK priekšsēdētājiem, novadu un apgabalu VDKP priekšniekiem, savienoto republiku VDK 2., 4., 5., 6., 7. un 9. apakšvienību priekšniekiem, Maskavas pilsētas un Maskavas apgabala PSRS VDKP priekšniekiem, Ļeņingradas apgabala VDKP priekšniekiem, VDK-VDKP dienestu priekšniekiem, autonomo apgabalu apakšvienību priekšniekiem, VDK-VDKP nodalu priekšniekiem. Tādas tiesības ir piešķirtas arī augstāk minēto amatpersonu vietniekiem.

Tiesības sankcionēt konspiratīvo un satikšanās dzīvokļu turētāju vervēšanu vai izslēgšanu no aģentūras aparāta piešķir arī PSRS VDK pārvalžu un galveno pārvalžu sistēmā ietilpstošo nodaļu priekšniekiem.

Savienoto un autonomo republiku VDK priekšsēdētājiem, novadu un apgabalu VDKP priekšniekiem, izejot no konkrētās situācijas, ir atļauts izņēmuma kārtā dot tiesības sankcionēt aģentu no padomju pilsoņu vidus vervēšanu vai izslēgšanu no aģentūras aparāta apgabala, pilsētu, rajonu nodalu priekšniekiem. Par tiesību piešķiršanu tiek izdota pavēle.

Tiesības sankcionēt personiskā operatīvā kontakta nodibināšanu ar vervējamiem kandidātiem no padomju pilsoņu, ārzemju pilsoņu un bezpavalstnieku vidus, kas pastāvīgi dzīvo PSRS teritorijā, ir PSRS VDK centrālā aparāta nodaļu un teritoriālo VDK orgānu priekšniekiem, PSRS VDK īpašās daļas brigādes priekšniekam, viņiem līdzīgiem un augstāk stāvošiem.

7.2. PSRS VDK īpašo nodaļu pārvaldēs un PSRS VDK īpašajās nodaļās tiesības sankcionēt vervēšanu vai izslēgt no aģentūras aparāta aģentus, rezidentus, konspiratīvo un satikšanās dzīvokļu uzturētājus,

kas nāk no padomju pilsoņu vidus, ir īpašo nodaļu brigāžu priekšniekiem, robežapsardzības vienību priekšniekiem un augstāk stāvošiem, un attiecīgi viņu vietniekiem.

Uz kara kuģiem, ar speciālu tehniku apgādātajiem PSRS Jūras kara apgādātajiem flotes kuģiem, ar mērinstrumentiem nokomplektētiem kuģiem, kā arī Padomju Armijas apakšvienībās, kas uz laiku atrodas kapitālistisko un jaunattīstības valstu teritorijās, operatīvajiem darbiniekiem neatliekamos gadījumos atļauta padomju militārpersonu vervēšana patstāvīgi, ko pēc tam apstiprina VDK attiecīgās īpašās daļas priekšnieks.

Sankcionēt aģentu, rezidentu un satikšanās dzīvokļu uzturētāju no militārpersonu pulkvežu pakāpē (1. ranga kapteinis) un augstākā pakāpe vidus vervēšanu vai izslēgšanu no aģentūras aparāta ir tiesības PSRS VDK korpusu īpašo nodaļu priekšniekiem, viņu vietniekiem un augstāk stāvošiem.

Sankcionēt aģentu no ārvalstu pilsoņu vai bezpavalstnieku vidus, kas pastāvīgi dzīvo PSRS teritorijā, vervēšanu vai izslēgšanu aģentūras aparāta, ir tiesības PSRS VDK karaspēka īpašo nodaļu priekšniekiem, ar viņiem vienlīdzīgiem un augstāk stāvošiem.

7.3. Robežapsardzības karaspēkā tiesības sankcionēt vai izslēgt no aģentūras aparāta aģentus, rezidentus, konspiratīvo un satikšanās dzīvokļu uzturētājus no padomju pilsoņu vidus ir robežapsardzības apgabalu karaspēka priekšniekiem, robežapsardzības vienību, atsevišķu robežkontroles caurlaižu punktu priekšniekiem un viņu vietniekiem izlūkošanā.

7.4. Tiesības sankcionēt operatīvo kontaktu VDK orgānu vārdā ar ārvalstu pilsoņiem un bezpavalstniekiem, kuri īslaicīgi uzturas PSRS teritorijā, vervēt vai izslēgt no aģentūras aparāta aģentus no viņu vidus (dažādu delegāciju un ārzemju kuģu komandu locekļus, ārzemju firmu personāla, montāžas darbu speciālistus, personas, kas ieradušās privātos jautājumos, ārzemju tūristus, studentus, stažierus, mācību iestāžu aspirantus, PSRS augstāko mācību iestāžu studentus, ārvalstu karaspēkā dienējušos, izstāžu, simpoziju dalībniekus un citas personas, kam nav diplomātiskas imunitātes), PSRS VDK centrālajā aparātā galveno un pastāvīgo pārvalžu priekšniekiem un viņu vietniekiem, vietējos VDK orgānos – savienoto un autonomo republiku VDK īpašo

nodaļu pārvalžu priekšniekiem un PSRS VDK armijas grupu, apgabalu, flotes, īpašo nodaļu, robežapsardzības karaspēka priekšniekiem un viņu vietniekiem. Norādītajām amatpersonām ir tiesības VDK vārdā sankcionēt operatīvā kontakta nodibināšanu un aģentu vervēšanu no padomju pilsoņu vidus, kas pastāvīgi dzīvo ārzemēs un īslaicīgi uzturas PSRS teritorijā, vai to izslēgšanu no aģentūras aparāta.

VDK. orgāni vervēšanu šajos gadījumos saskaņo uz vietas ar attiecīgajām PSRS VDK galvenajām un patstāvīgajām pārvaldēm.

Tiesības sankcionēt operatīvo kontaktu uz neitrāliem pamatiem (ne VDK orgānu vārdā) ar ārvalstu pilsoņiem un bezpavalstniekiem, kas īslaicīgi uzturas PSRS teritorijā, ir PSRS VDK centrālā aparāta apakšvienību operatīvo nodalu un augstākstāvošiem priekšniekiem, VDKP-VDK 2., 4., 5., 6., 7. apakšvienību priekšniekiem, PSRS VDK karaspēka grupu, apgabalu, flotes īpašo nodaļu priekšniekiem, centrālās pakļautības apvienību, atsevišķo armiju priekšniekiem un viņu vietniekiem.

7.5. Tiesības sankcionēt VDK vārdā operatīvā kontakta nodibināšanu, aģentu vervēšanu un izslēgšanu no aģentūras aparāta no ārvalstu pilsoņu vidus, kas īslaicīgi uzturas PSRS teritorijā — redzamiem valsts un sabiedriskiem darbiniekiem, diplomātiem un citām personām, kam piešķirta diplomātiskā imunitāte, ir vienīgi PSRS VDK vadībai.

7.6. Aģentu vervēšana ārzemēs no ārvalstu pilsoņu un bezpavalstnieku un tur pastāvīgi dzīvojošo padomju pilsoņu vidus notiek ar PSRS VDK vadības sankciju pēc PSRS VDK Otrās un Trešās galvenās, Ceturtās, Piektās un Sestās pārvaldes ieteikumiem pēc saskaņošanas un sadarbībā ar PSRS VDK Pirmo galveno pārvaldi.

Tiesības sankcionēt operatīvā kontakta nodibināšanu uz neitrāliem pamatiem ārzemēs ar ārvalstu pilsoņiem un bezpavalstniekiem (izņemot redzamus sabiedriskos un politiskos darbiniekus), un pastāvīgi tur dzīvojošiem padomju pilsoņiem ir PSRS VDK galveno un patstāvīgo Pārvalžu priekšniekiem, savienoto un autonomo republiku VDK priekšsēdētājiem, novadu un apgabalu VDKP priekšsēdētājiem, PSRS VDK pārvalžu īpašo nodaļu un PSRS VDK armijas grupu, apgabalu, flotes, PSRS Jūras kara flotes vienību un apvienību priekšniekiem un viņu vietniekiem.

7.7. Operatīvo darbinieku tiešajiem priekšniekiem dotas tiesības sankcionēt aģentu pieņemšanu konspiratīvajos un satikšanās dzīvokļos, apstiprināt lēmumus par rezidentu, satikšanās un konspiratīvo dzīvokļu uzturētāju un aģentu izslēgšanu no aģentūras aparāta sakarā ar pārcelšanos uz citiem valsts rajoniem, ja VDK orgāni uzskata viņu tālāka izmantošana jaunajā dzīves vietā ir nelietderīga.

7.8. Tiesības sankcionēt uzticēšanās attiecību nodibināšanu ir PSRS VDK centrālā aparāta nodaļas priekšnieka vietniekam, VDK teritoriālo orgānu priekšnieka vietniekam, PSRS VDK īpašās nodaļas brigādes priekšniekam, robežapsardzības izlūkošanas nodaļas priekšnieka vietniekam, viņam līdzīgiem un augstāk stāvošiem.

Neatliekamos gadījumos, īpaši ārkārtēju notikumu izmeklēšanā, novēršot teroristiskus, diversiju un citas bīstamas darbības, operatīvajam darbiniekam ir tiesības nodibināt uzticēšanās attiecības patstāvīgi, attiecīgajam vadītājam šo faktu apstiprinot vēlāk.

Valsts drošības orgānu darbība aģentu un uzticības personu atrašanā, apmācīšanā un izvietošanā valsts drošības nodrošināšanas interesēs aptver plašu, sarežģītu procesu parādību un attiecību loku. Panākumi šai procesā lielā mērā ir atkarīgi no VDK orgānu vadošā un operatīvā sastāva politiskās un profesionālās sagatavotības līmeņa, mākas radoši pieiet darbam, pastāvīgi pilnveidojot operatīvo mākslu, jaunu čekistiskās darbības formu un metožu, kas vispilnīgāk atbilstu operatīvajiem apstākļiem un to attīstības tendencēm, meklējumos.

Piekrīt PSKP CK	Pilnīgi slepeni
Apstiprināts	Pielikums
PSRS VDK Kolēģijā	
1983. gada 17. jūnijā	PSRS VDK pr-ja
	Pavēlei Nr.00140
Pilnīgi slepeni	no 1983. gada 4. jūlijā

Avots: K30-1499-15/15 48., 56.–67. lpp. o. p.

Tehniskais datorsalikums Kristīne Lindberga.